MemoriiJurnale

ION IOANID

ÎNCHISOAREA NOASTRĂ CEA DE TOATE ZILELE

*

HUMANITAS

ION IOANID ÎNCHISOAREA NOASTRĂ CEA DE TOATE ZILELE

Ion Ioanid s-a născut în 1926, la 28 martie, la moșia tatălui său din comuna Ilovăț, județul Mehedinți. Tot acolo, în casa părintească, a fost botezat de preotul din sat. Naș l-a avut pe Octavian Goga, căruia tatăl lui, Tilică Ioanid, i-a fost „prieten nedespărțit de-a lungul întregii vieți atît de agitate a generației lor, de la înfăptuirea României Mari și în perioada dintre cele două războie mondiale".

Ion Ioanid a urmat cele patru clase primare la școala din satul natal. Liceul l-a făcut la București: primele șase clase la Colegiul Național „Sf. Sava" și ultimele două la Liceul „Spiru Haret". Bacalaureatul și l-a luat în 1944, împreună cu absolvenții liceelor din Turnu Severin, în localul școlii din comuna Sișești, comună în care, din cauza bombardamentelor anglo-americane, se aflau refugiați și profesori, și candidați.

În toamna aceluiași an, din cauza invaziei sovietice, ajungînd cu întîrziere în București, a pierdut termenul de înscriere la facultate. În 1945, a intrat la Facultatea de Drept, dar în anul III a fost exmatriculat din cauza „originii sociale nesănătoase".

Arestat în 1949, a fost eliberat după numai cîteva zile, pentru ca în 1952 să fie din nou arestat, judecat și condamnat, pentru „înaltă trădare", la 20 de ani muncă silnică.

A fost eliberat după 12 ani, în 1964, în urma decretului nr. 411 de grațiere a deținuților politici.

În 1969 a plecat în străinătate; în R.F. Germania i s-a acordat azil politic, statut de care s-a bucurat pînă la moartea sa. Stabilit la München, a lucrat în primul an ca muncitor necalificat. După aceea, timp de douăzeci de ani, pînă la pensionare, a fost crainic la secția română a postului Radio Europa Liberă. A murit pe 12 octombrie 2003, la München, unde a și fost înmormîntat alături de soția sa, Nora Ioanid.

ION IOANID

ÎNCHISOAREA NOASTRĂ CEA DE TOATE ZILELE

VOLUMUL I
1949, 1952–1954

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Ana Barbu
Coperta: Ioana Nedelcu

Tipărit la Proeditură și Tipografie

© HUMANITAS, 1999, 2000, 2002, 2013

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
IOANID, ION
Închisoarea noastră cea de toate zilele / Ion Ioanid. –
Ed. a 3-a, rev. – București: Humanitas, 2013
3 vol.
ISBN 978-973-50-4203-5
Vol. 1: 1949, 1952–1954. – Index. – ISBN 978-973-50-4204-2
343.8(498)(0:82-94)
821.135.1-94

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372 743 382 / 0723 684 194

Nota autorului

Cînd, cu ani în urmă, m-am apucat să-mi aștern pe hîrtie amintirile din închisoare, am făcut-o cu gîndul ca tot ceea ce memoria mea a reținut (nume de oameni, fapte și întîmplări) să rămînă mărturie și să folosească, împreună cu multe alte dovezi ce vor trebui strînse, la reconstituirea întregului adevăr despre viața deținuților politici sub regimul comunist din România.

Am încercat să fiu cît mai obiectiv posibil, relatînd fără patimă despre cele trăite și văzute în jurul meu în cei doisprezece ani de detenție.

Am descris oamenii pe care i-am întîlnit de-a lungul acestei perioade așa cum i-am cunoscut.

Am cunoscut oameni minunați, care prin caracterul lor ireproșabil, prin demnitatea atitudinii și-au dovedit în cele mai grele situații iubirea față de aproape, camaraderia și spiritul de solidaritate și care au fost pentru noi exemplu și stimulent, întărindu-ne moralul și încrederea în semenii noștri.

În schimb, dacă pentru alții am întrebuințat cuvinte prea aspre și calificative prea grele, n-am făcut-o atît pentru a-i judeca și condamna pe ei, cît pentru a-i acuza de crimă pe cei care, folosind împotriva lor amenințarea, teroarea, tortura fizică și morală, frigul și înfometarea, i-au împins pe panta compromisurilor pînă la ultima limită a degradării morale.

Faptul că unii din ei au ajuns să se desolidarizeze de masa deținuților sau să decadă într-atît încît să-și denunțe camarazii nu-i exclude de pe lunga listă a victimelor dictaturii comuniste.

Nu știu dacă voi reuși să parcurg din nou, pînă la capăt, cei doisprezece ani de închisoare, despre care mi-am propus să depun mărturie. Voi persevera însă pe calea pe care am pornit-o, bucurîndu-mă în continuare de sprijin și încurajare din partea soției mele.

Redactor: Ana Barbu
Coperta: Ioana Nedelcu

Tipărit la Proeditură și Tipografie

© HUMANITAS, 1999, 2000, 2002, 2013

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
IOANID, ION
Închisoarea noastră cea de toate zilele / Ion Ioanid. –
Ed. a 3-a, rev. – București: Humanitas, 2013
3 vol.
ISBN 978-973-50-4203-5
Vol. 1: 1949, 1952–1954. – Index. – ISBN 978-973-50-4204-2
343.8(498)(0:82-94)
821.135.1-94

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372 743 382 / 0723 684 194

Încep să-mi dau seama că numai caracterul importă. Convingerea politică, părerile filozofice, originea socială, credința religioasă nu sînt decît accidente; numai caracterul rămîne după filtrările produse în anii de pușcărie ori de viață...

N. STEINHARDT, *Jurnalul fericirii*

PRIMA ARESTARE. MALMAISON, 1949

În 1949, aveam douăzeci și trei de ani, locuiam în București la o bună prietenă, la primul etaj al unui imobil pe bd. Dacia.

Era toamna, cînd într-o zi, pe la orele două noaptea, au dat buzna în casă patru securiști în civil, cu pistoalele în mînă. Cei șase locatari ai etajului au fost toți adunați în salon și luați apoi rînd pe rînd în camerele lor, pentru a fi prezenți la percheziție. Primul am fost eu.

Pe măsuța de noapte, seara înainte de culcare, pusesem cartea lui Hitler, *Mein Kampf*. Avusesem peste zi o discuție cu un prieten și consultasem seara cartea pentru a vedea cine avusese dreptate. Unul dintre securiști, răscolind patul și trîntind cartea jos, a ridicat-o și, fără să se uite la ea, a pus-o din nou pe măsuță. Apoi a luat toate cărțile din bibliotecă pe rînd și le-a scuturat, ținîndu-le de coperte.

Toate lucrurile din dulap au fost scoase, pipăite și aruncate pe jos și pe pat. În partea de sus a dulapului, pe un raft, se aflau diferite scule, un aparat vechi de radio demontat, sîrme etc.

Cu cîteva zile înainte, ținusem acolo un pachet cu capse și fitil Bickford, pe care apoi îl dădusem mai departe. Conținutul pachetului, plus muniție și alte arme și grenade proveneau de la Fortul Bragadiru. Ajungînd cu percheziția la acest raft, unul din securiști a găsit un pachet cu fitile și capse, în ambalajul lui original militar, care rămăsese rătăcit în dulap. L-a desfăcut, l-a examinat cu curiozitate, l-a mirosit și neștiind ce este, imaginîndu-și că aparține radioului demontat, l-a aruncat în grămada de lucruri scotocite de pe jos.

La un moment dat, unul din securiști și-a pus pistolul pe masă, lîngă scaunul pe care mă așezaseră. Cum la acea vreme eram pasionat de arme, mi-am dat seama că era un Beretta 9 mm, fără încărcător. Am remarcat cu voce tare și cu oarecare mîndrie că nu mă las păcălit de astfel de trucuri.

Cu timpul aveam să mă lecuiesc de a mă arăta că nu sînt prost!

Cînd s-a terminat percheziția la mine în cameră, am fost luat numai în cămașă și pantaloni între doi securiști, am coborît scările pînă la intrare, unde a mai apărut un al treilea și astfel încadrat am mers pînă la o mașină,

oprită pe str. Polonă, la vreo treizeci de metri. Unul din agenți s-a suit lîngă șofer în față, iar eu între ceilalți doi, în spate. Mi-au pus cătușe la mîini, ochelari negri pe ochi și unul din cei doi m-a culcat cu capul pe genunchii lui.

Am mers cam un sfert de oră, pierzînd complet simțul direcției.

La un moment dat am auzit cum se deschid niște porți metalice, mașina a mai mers cîțiva metri și s-a oprit. Mai tîrziu am aflat că eram la Malmaison pe Calea Plevnei.

Am fost scos din mașină și, susținut și dirijat de coate, am mers cîțiva metri pe un drum pavat. Un cîine m-a adulmecat mîrîind. Am urcat două-trei trepte, o ușă s-a închis în urma mea și mi s-au scos ochelarii. În spatele unui birou era un civil, care mi-a cerut să-mi golesc buzunarele, să-i dau cureaua și pantofii. M-a pipăit de sus pînă jos fără să mă dezbrace și mi-a aruncat o pereche de cipici din stofă militară kaki, mult prea mari pentru mine, murdari și umezi. Mi s-au pus din nou ochelarii și am fost dus pe un coridor pînă în dreptul unei uși. Au deschis-o, m-au împins înăuntru și mi s-au scos ochelarii.

Celula avea cam doi metri și jumătate pe doi. De-a lungul peretelui din stînga, două paturi de fier suprapuse. Pe peretele din fund, un calorifer. Paturile erau făcute cu saltea de paie, cearceafuri, pătură, pernă umplută cu paie și față de pernă. Era foarte cald și mirosea a motorină. Ușa era din lemn gros și avea o vizetă.

Gardianul care mă adusese era în cămașă și purta și el cipici, iar la centură îi atîrna un toc de pistol. Din ușă mi-a dat instrucțiunile pe șoptite; a început prin a-mi spune că mă aflu la „regimul tăcerii", că n-am voie să vorbesc, să cînt, să fluier sau să bat în pereți. Peste zi n-am voie să mă culc. Numai dacă am ceva foarte important, pot bate la ușă. Cînd aud că se deschide ușa, să mă întorc cu spatele. Apoi a închis ușa și a tras zăvorul. Deasupra ușii, foarte sus, celula fiind foarte înaltă, era o ferestruică răspunzînd spre coridor. La mijlocul plafonului atîrna un bec, în permanență aprins.

Cu cîteva zile înainte de arestare, o prietenă, Anca Tyllo, mă rugase să-i dau la reparat lănțișorul unei cruciulițe de aur. Îl reparasem și pentru a nu-l pierde, fiind foarte fin, mi-l pusesem la gît împreună cu cruciulița. La percheziție scăpase neobservat. L-am scos de la gît și l-am pus în buzunarul de ceas de la pantaloni. Nu mi l-au găsit și, după opt zile cînd mi-au dat drumul, i l-am dat înapoi Ancăi.

La început, pe coridor, mi s-a părut a fi o liniște absolută, dar încet, încet, auzul mi s-a ascuțit și am început să disting pași în cipici de pîslă, uși închizîndu-se și deschizîndu-se, pocnituri din degete sau plesnituri din palmă. (Așa se chemau gardienii între ei, ca să nu vorbească.) Uneori auzeam plînsete, vaiete, care erau urmate de pași repeziți, uși deschise și închise, stigăte înăbușite și apoi liniște. Cînd am fost băgat în celulă, mi s-a spus să mă culc cu fața spre ușă și cu mîinile peste pătură, astfel ca să

mi se vadă fața și mîinile de la vizetă. Am adormit imediat. Mă simțeam istovit. Probabil reacția nervoasă! Am fost trezit de cîteva ori prin bătăi ușoare în ușă, de cîte ori, prin somn, mă întorceam cu fața la perete. Probabil că gardianul se uita prin vizetă la fiecare minut.

Cred că la ora cinci era deșteptarea. Trebuia să-mi fac patul apoi, celulă după celulă, eram scoși la closet. Gardianul îmi dădea o foaie de hîrtie igienică și asista cu ușa deschisă la tot ce făceam. În aceeași încăpere era și o chiuvetă, unde te spălai pe mîini și pe față. Prosop nu era; foloseam o batistă pe care mi-o lăsaseră. Toate drumurile afară din celulă se făceau cu ochelarii la ochi, cu mîinile la spate și dirijat de gardian. După toaletă și spălat, primeam în celulă o gamelă cu surogat de cafea și un sfert de pîine pentru toată ziua. Era pîine făcută în formă, cleioasă, după modelul rusesc. I se și spunea bulcă rusească. O puneam pe calorifer, unde în cîteva ore se întărea că abia o mai puteam rupe. La prînz primeam puțină supă limpede și un polonic de mîncare: fie cartofi, fie varză, fie arpacaș, uneori cu o bucată de carne. Seara primeam numai felul doi de la prînz. În prima zi n-am băut decît cafeaua și n-am mîncat decît pîinea.

Seara am fost scos din celulă, dus într-o încăpere, așezat pe un scaun în fața unei măsuțe mici, cu fața spre perete. Cînd mi s-au scos ochelarii, am văzut în dreapta mea un colț de birou pe care se aflau trei lămpi metalice, cu braț flexibil și abajur, îndreptate spre măsuța mea. Din cauza luminii puternice, dacă întorceam capul spre dreapta, nu vedeam nimic dincolo de lămpi. Spre stînga vedeam ușa prin care intrasem și care era capitonată. Pe măsuță era hîrtie, toc și cerneală. Vocea anchetatorului venea de dincolo de biroul pe care se aflau lămpile.

În următoarele șase zile am pierdut complet noțiunea timpului, fiind adus în această cameră de nenumărate ori, apoi în subsol, la bătaie, și în celulă, ciclul repetîndu-se fără întrerupere zi și noapte, cu stagii de ședere diferite în aceste încăperi și la intervale neregulate. Uneori, cînd ajungeam în celulă, găseam gamele cu mîncare rece și nici n-apucam să mănînc și eram din nou dus la anchetă. Alteori, cînd eram adus în celulă, mi se spunea să mă culc că e noapte și cum ațipeam, eram din nou luat. A șaptea zi de la arestare eram complet abrutizat și adormeam în timpul anchetei. Primele anchete s-au succedat într-un ritm accelerat: cam două ore în anchetă și apoi cîte un sfert de oră în celulă. După aceea, timpul în anchetă s-a lungit — sau așa mi s-a părut — fiind tot mai dezorientat în privința timpului, pe măsură ce oboseala și lipsa de somn creșteau.

În primele ore de anchetă, întrebarea care revenea sistematic era: ce acțiune dușmănoasă ai întreprins împotriva regimului? Negînd că aș fi făcut ceva ilegal, urmau întrebări despre trecutul meu, despre familie, școală, facultate, prieteni etc. Apoi se revenea la întrebarea primă și totul se relua de la început. Toate răspunsurile date verbal trebuia apoi să le scriu. De fiecare dată cînd eram adus la anchetă lucrurile se repetau, astfel că am

scris, cît am stat la Malmaison, zeci de pagini dînd la infinit aceleași răspunsuri. Pe la jumătatea primei zile, s-a precizat obiectul anchetei, pe care de altfel îl bănuiam: „Ce știam și cum contribuisem la activitatea de spionaj a vărului meu George Boian", care fusese arestat în primăvara aceluiași an și despre care nu se mai știa nimic de atunci. Voi reveni mai tîrziu asupra acestui subiect.

Mai întîi, cîteva episoade din cursul anchetelor (pînă la precizarea obiectului interogatoriului) și despre care îmi mai amintesc.

La un moment dat, întrebările concentrîndu-se asupra vieții petrecute de mine la țară, la Ilovăț în jud. Mehedinți, și cerîndu-mi-se numele oamenilor de încredere din sat, răspunsul meu a fost că îmi amintesc foarte multe nume, dar nu știu ce să înțeleg prin „oameni de încredere". Am fost atunci trimis în celulă și mi s-a spus că voi primi cele necesare pentru a scrie o listă cu toate numele de care îmi amintesc. Într-adevăr, peste cîteva minute ușa s-a deschis, mi s-a băgat în celulă o măsuță, un scaun, toc, hîrtie și cerneală și mi s-a spus să bat la ușă cînd voi fi terminat. Pe cîteva pagini am înșirat toate numele familiilor (bărbați, femei și copii), luînd casă cu casă, de la un cap la altul al satului. Cînd am terminat, am bătut la ușă. Gardianul a venit cu un plic și mi-a cerut să bag paginile scrise înăuntru și să lipesc plicul. După scurt timp am fost din nou dus la anchetă. Despre oamenii din sat și despre lista mea, n-a mai fost vorba niciodată.

Altă dată mi s-a pus întrebarea: „Ce oameni periculoși veneau la tatăl dumitale în casă?" (Aici trebuie să menționez că tatăl meu murise de nouă ani, iar eu la acea dată aveam paisprezece ani!) Întrebînd ce înseamnă „periculoși", mi s-a spus: „oameni politici, dușmani ai clasei muncitoare!" Și de data asta mi s-a cerut să fac o listă în celulă. Ritualul cu masa, scaunul, tocul, hîrtia și la urmă plicul lipit s-a repetat. Cu toate că eram încă un copil cînd a murit tatăl meu, îmi erau clare în minte nume și personaje care ne veneau în casă pe acele vremuri. Cum tatăl meu se dedicase cu pasiune vieții politice, am înșirat pe lista mea nume de-a valma, de țărăniști, liberali, legionari, oameni de stînga, de dreapta etc., dar în capul listei am scris: Dr. Petru Groza! (Și acest spirit de frondă ieftină, pe care, cu toată teama, atunci îl practicam, mai tîrziu, cu experiența pușcăriei, l-am abandonat.) Nici despre această listă nu avea să mai fie vorba niciodată în anchetă.

Într-o zi, între două anchete, am fost dus la cîteva uși distanță de celula mea, într-o celulă amenajată în frizerie. Pe stînga, cum intrai, o oglindă, o chiuvetă și un scaun de frizer. Frizerul, cu o haină scurtă albă și cu pistol la șold. Pe peretele opus, o lozincă din litere roșii, înfipte cu ace în zid. Imposibil de descifrat! Abia cînd m-au așezat pe scaun și am privit în oglindă, am înțeles ce scria: „Moarte dușmanului poporului!" Era numai la adresa celui de pe scaun, adică a arestatului, fiind scrisă invers.

Dar să revin la anchetă. Cînd mi s-a dat de înțeles că sînt arestat în cazul Boian, am început prin a nega orice amestec. Dacă pînă aici ancheta

decursese într-un limbaj civilizat și comportarea fusese destul de corectă, de aici înainte avea să se schimbe. Nu s-a trecut la insulte, deoarece anchetatorul, pe care nu-l văzusem încă niciodată la față, avea o limbă românească aleasă și stăpînea perfect limbajul juridic. În schimb, ancheta devenea tot mai presantă și se făceau aluzii la metode care mă vor face să declar adevărul, despre ceea ce făcuse Boian cu complicitatea mea.

Iată pe scurt despre cazul Boian, atît cît știam eu la vremea aceea: G.B. primea (din nu știu ce surse) informații, pe care apoi le transmitea, prin intermediul unei ambasade străine, lui Nicolae Caranfil, care se afla în Vest. O astfel de scrisoare, cu informații economice, politice și despre diverse unități militare sovietice, mi-a încredințat-o într-o zi, pentru a fi bătută la mașină de urgență. La rîndul meu, am rugat-o pe prietena mea, la care locuiam (N.Z.) și care lucra ca dactilografă, să-mi facă acest serviciu. Totodată, vrînd să-l ajut pe prietenul meu Baby Ivanovici, a mai fost bătută la mașină o scrisoare, dictată de el, către firma Remington din S.U.A. Era vorba de procentele reprezentanței Remington, pe care el o moștenise de la tatăl lui, care valorau o sumă destul de importantă ce se afla în Statele Unite. Din cauza războiului, legăturile reprezentanței cu firma fuseseră întrerupte. Baby dorea ca firma Remington să nu pomenească într-o eventuală corespondență cu el despre această sumă, pe care să i-o țină la dispoziție acolo. La rugămintea mea și cu asentimentul lui Baby, Boian a acceptat ca o dată cu scrisoarea lui cu informații să expedieze, pe aceeași cale, și această scrisoare. I-am dat scrisorile lui G.B. în cursul dimineții, iar în aceeași zi, seara, el a fost arestat. Cînd din anchetă am înțeles că la arestare scrisorile au fost găsite asupra lui, am început prin a nega orice participare.

Mi s-au pus ochelarii la ochi și am fost condus în afara clădirii. Am simțit din nou prezența unui cîine care m-a mirosit și, după cîțiva metri, după ce s-a deschis o ușă, am coborît o serie de trepte înguste și abrupte, susținut și dirijat de gardian. Ajuns jos, m-a izbit un miros de pivniță umedă și de cartofi. Fără să mi se dea ochelarii jos, mi s-a spus să-mi scot pantalonii, să mă așez pe jos cu genunchii la gură și să-mi cuprind picioarele cu brațele. Mi-am dat seama că în jurul meu erau mai multe persoane. Apoi mi s-au legat mîinile cu o sfoară și mi s-a trecut o rangă pe sub genunchi după care, cu o mișcare bruscă, am fost ridicat de capetele răngii în aer. Capetele răngii au fost așezate pe două bare de fier care ieșeau din perete și astfel, atîrnat cu capul în jos, prezentam în cea mai avantajoasă poziție fundul, peste care mi-au aplicat o cîrpă udă. A urmat prima lovitură... cred că de ciomag. Din cîte mi-aduc aminte, nu durerea loviturii era atît de mare, cît spaima. După cîteva lovituri, nu multe, cred că vreo șase–șapte, am început să urlu. Cineva m-a întrebat dacă m-am hotărît să spun adevărul. Am spus că da. Am fost coborît din agățătoare, dezlegat, mi-am îmbrăcat pantalonii și am fost dus în camera de anchetă. Ședințele din pivniță s-au

repetat de trei ori. Am mai fost bătut de două ori în același fel ca prima dată, numai că numărul loviturilor s-a ridicat la vreo douăzeci. La a treia ședință din pivniță, în timp ce mă loveau, legăturile de la mîini mi s-au desfăcut și am rămas atîrnat ca la trapez de ranga care-mi trecea pe sub genunchi. Instinctiv, cu mîinile libere, mi-am smuls ochelarii de la ochi și am putut vedea pentru cîteva clipe scena: pereți de cărămidă netencuită și într-un colț, o grămadă de cartofi. Din cei trei indivizi care erau în pivniță, unul ținea în mînă ciomagul cu care mă lovise, iar pe altul l-am recunoscut ca fiind unul din gardienii de pe coridorul celularului. Imediat unul din ei s-a repezit la mine înjurînd și mi-a legat brutal peste față o cîrpă de sac udă, care se afla pe jos. Mi-a strîns-o atît de tare că mi-a rupt buza, care a început să-mi sîngereze. Apoi operațiunea a continuat. A patra oară cînd am fost dus în beci, înainte de a mă lega pe rangă și a mă agăța sus, nu mi s-au mai scos pantalonii. Mi-au scos cipicii și mi-au dat să încalț o pereche de bocanci scorojiți, fără șireturi și cu cîteva numere mai mari, probabil buni pentru orice picior. În timp ce-i încălțam, mi-am dat seama pe pipăite (fiind cu ochelarii la ochi) că nu aveau tocuri. Atîrnat în aceeași poziție, cu capul în jos, a urmat o serie de lovituri la tălpi, cu o rangă – vreo zece, cred. Îmi amintesc că în afara durerii pe locul unde lovea ranga și a usturimii pe întreaga talpă a piciorului provocată de plesnitura bocancului prea larg, simțeam lovitura în ceafă și în creștetul capului.

Și așa, cu ședințele din pivniță, alternînd cu cele din camera de anchetă, au trecut cîteva zile. De așezat pe scaun nu-mi prea venea la îndemînă, iar după ultima bătaie tălpile mi se umflaseră și călcam greu. Nedormit de cîteva zile, mai mult de abrutizare, spaima mi se atenuase, așa că ceea ce simțeam, în primul rînd, era o totală extenuare. În anchetă, încet, încet, cedasem și recunoscusem tot ceea ce ei știau deja. Încercasem să spun că eu bătusem la mașină textele scrisorilor, ca s-o scot din cauză pe prietena mea N.Z. Anchetatorul, intrînd în amănunte și cerîndu-mi să-i spun exact cît timp mi-a luat dactilografiatul textelor, cum nu bătusem în viața mea la mașină, am dat un timp care nu putea fi real. Apoi faptul că prietena mea, la care locuiam, era dactilografă, avînd mașină de scris acasă, i-a dus repede la adevăr. Am fost obligat să recunosc, rămînînd pînă la urmă cu o idee fixă în cap, așa buimăcit cum eram: să spun că atît ea cît și prietenul meu Ivanovici habar nu aveau de ceea ce făcea G.B. și pe ce căi urma să trimită scrisorile. Am reușit să rămîn pe poziția asta pînă la urmă. Și cum, așa cum am mai spus, în toate anchetele scriam mereu și mereu aceste răspunsuri, cu timpul ajunsesem să le redau, să le redactez exact cu aceleași cuvinte și aceleași fraze, așa încît, la un moment dat, anchetatorul mi-a spus enervat: „Ai învățat răspunsurile pe dinafară!“ De mai multe ori în timpul anchetei am auzit mai multe persoane care vorbeau pe șoptite cu anchetatorul. Era și o voce de femeie. O dată, cînd ancheta se oprise asupra informațiilor cu privire la unitățile sovietice, a intervenit cu cîteva întrebări o altă voce, cu

un puternic accent rusesc. Aveam să aflu mai tîrziu, în închisoare, că pe acea vreme erau consilieri sovietici.

Într-o altă zi (sau noapte), după ce din nou, pentru a nu știu cîta oară, se revenise la întrebări cu privire la activitatea politică a tatălui meu, într-un moment de extenuare maximă mi-am lăsat capul pe masă, pătînd cu sîngele care-mi curgea din buza ruptă hîrtia de scris. M-am trezit deodată cu o mînă pe umăr și cu vocea anchetatorului, spunîndu-mi: „Lasă, că n-a făcut numai rău tatăl dumitale!" Am întors capul și atunci l-am văzut prima dată la față pe anchetator. Părea să aibă în jur de patruzeci de ani, cu părul negru lucios, piele destul de închisă și ochi verzi. Era un bărbat frumos, îngrijit îmbrăcat, iar la mînă purta o șevalieră de aur. Mi-a spus să întorc capul la perete, s-a retras din nou în întuneric și m-a avertizat că dacă vreodată îl văd pe stradă să traversez și să plec în direcție opusă. Mi-am dat seama că în acel moment fusese singur cu mine în cameră, iar vorbele lui mi-au adus o licărire de speranță.

În a opta zi de la arestare, dimineața, am fost scos pentru ultima dată la anchetă. Cum am intrat pe ușă, gardianul mi-a scos ochelarii, iar anchetatorul mi-a spus să mă întorc cu spatele și să-mi dau pantalonii jos. Imediat m-am gîndit că voia să constate în ce stare mă aflu și cît de vizibile sînt urmele anchetei. Am făcut cu un gest destul de rapid ce mi se cerea, ridicîndu-mi imediat din nou pantalonii. Apoi m-a întrebat dacă mă mai dor tălpile. Am răspuns că nu, deși nu era adevărat și cînd mi-a spus să mă așez la locul meu în fața măsuței, m-am îndreptat cu un pas sigur spre ea, cu toate că la fiecare pas simțeam junghiuri în tălpi. Bănuiam că-mi vor da drumul și nu voiau să fie vizibile urmele tratamentului. În această ultimă ședință s-a trecut din nou în revistă tot ce declarasem de atîtea ori pînă atunci, însă tonul se schimbase. Între altele mi s-a spus, apropo de bătăile din pivniță, că aceste metode nu le aparțin lor, că ei sînt împotriva acestor procedee și că nu le-ar aplica niciodată, dacă nu le-ar cere anchetatul prin atitudinea lui dușmănoasă.

După ce am fost adus înapoi în celulă, cu toate că era ziuă, mi s-a spus că am voie să mă întind pe pat. M-am culcat și am adormit pe loc, netrezindu-mă decît seara, scuturat de umăr de un gardian. Mi-a pus iar ochelarii și m-a scos din celulă. Cînd mi i-a luat de la ochi, mă aflam în camera în care, cu opt zile înainte, îmi făcusem intrarea la Malmaison. Mi s-au dat cureaua, pantofii și obiectele ce-mi fuseseră reținute atunci. Am fost pus să semnez o declarație-formular prin care mă obligam să nu spun nimănui tot ce văzusem și ce mi se întîmplase în aceste opt zile, în caz contrar făcîndu-mă vinovat de divulgare de secrete de stat și pasibil de condamnare. Mi-am încălțat cu greu pantofii, avînd încă tălpile umflate. Mi s-au pus iar ochelarii și am fost scos din clădire. Pe drum, pînă la mașina în care m-am urcat, am simțit iar răsuflarea cîinelui. De data asta eram fără cătușe și numai cu un singur securist lîngă mine, în spate. În față, șoferul și încă

unul. Din nou am fost culcat cu capul în poala celui de lîngă mine. După vreun sfert de oră, mașina s-a oprit. Am fost ajutat să cobor și, o dată în picioare pe trotuar, mi s-au tras ochelarii de pe ochi, ușa s-a trîntit și mașina a demarat în viteză.

Eram pe bd. Dacia la colțul cu str. Dimitrie Orbescu. Era ora zece seara. După cinci minute eram acasă, unde și prietena mea se întorsese cu cîteva minute mai înainte. Fusese și ea ridicată de acasă, în noaptea următoare arestării mele. Ancheta ei fusese mai ușoară, fără atîta insistență și fără maltratări. Recunoscuse că bătuse scrisorile la mașină, fără să cunoască rostul și destinația lor. În aceeași noapte cu mine, fusese arestat și B. Ivanovici. După o anchetă de trei zile, fusese eliberat. O dată acasă, prima dorință mi-a fost să fac o baie caldă. Spatele mi-era vînăt, iar tălpile încă umflate. Durerile cedaseră locul unor mîncărimi, care urmau să mai dureze cîteva zile.

În săptămîna care a urmat, aveam să aflu cîteva lucruri care mi-au dat explicația unei anumite comportări a anchetatorului și care aveau să-mi ofere încă trei ani de libertate. Cu ani de zile în urmă, înainte de război, într-o noapte la Iași, la ușa doctorului Gatoski, se prezintă, disperat, un tînăr. Îl roagă pe doctor să-i salveze nevasta însărcinată, care se afla acasă în stare gravă. Doctorul răspunde apelului, pleacă împreună cu tînărul în toiul nopții, intervine în ultimul moment și salvează femeia de la moarte. Tînărul de la acea vreme era avocat și se numea Grigore Burdan. Acum, în 1949, purta numele de Grigoriu Burdea (nume conspirativ) și era unul din cei trei atotputernici ai serviciilor de anchetă de la Malmaison din Calea Plevnei. Era cel care mă anchetase. Grigore Burdan era originar din regiunea Panciu și, după ani, în închisoare, aveam să cunosc mulți deținuți care trecuseră prin grozăviile anchetelor lui, anchete pe lîngă care cea pe care o suferisem eu fusese floare la ureche. Și, revenind acum la dr. Gatoski (care urma să devină celebrul radiolog de mai tîrziu), el nu era altul decît tatăl vitreg al bunului meu prieten B. Ivanovici. Așa se face că, în acele zile în care noi ne aflam în arest la Malmaison, dr. Gatoski a fost anunțat de Grigore Burdan, de care nici nu-și mai amintea, că B. Ivanovici va fi în curînd eliberat, în amintirea binelui făcut la Iași.

Tot în aceleași zile în care noi ne aflam la Malmaison, mama a primit un telefon. O voce de femeie, care nu și-a dat numele, i-a spus să nu fie îngrijorată, pentru că în cîteva zile voi fi din nou acasă. Mama a ajuns la convingerea că în spatele acestei comunicări se afla Tutu Georgescu, care de pe atunci era bănuită a avea legături cu Securitatea.

Oricum, așa se face că ne-am trezit din nou liberi, iar primul meu contact cu Securitatea a fost ca un vis urît, pe care foarte repede l-am uitat. Cu lipsa de experiență, inconștiența și entuziasmul tinereții, n-am înțeles nimic din fenomenul pe lîngă care doar trecusem și am considerat episodul încheiat. Ca mai toți tinerii de vîrsta mea din acele timpuri, eram în căutarea oricărei ocazii care mi s-ar fi oferit, ca să facem ceva împotriva regimului.

Eram plin de iluzii, de entuziasm, mă vedeam pe baricade! Eram un adevărat „amator", frizînd ridicolul prin felul în care gîndeam și vedeam lucrurile. Nici nu puteam bănui la acea vreme că abia peste cîțiva ani îmi voi începe ucenicia adevărată, nu a unei lupte active deschise, fățișe și eroice, ci a acelei lupte pasive, de rezistență fizică și morală nespectaculoasă și lipsită de glorie, dusă în întunericul temnițelor, alături de mii și mii de alți deținuți. Numai după un număr bun de ani petrecuți în închisori, amatorismul meu a făcut loc încet, încet unui adevărat „profesionalism", dacă aș putea să-l numesc așa.

A DOUA ARESTARE, IULIE 1952. LA INTERNE

Un individ se prezintă la ușă legitimîndu-se și o invită pe prietena mea N.Z. (care fusese arestată cu mine în 1949) să meargă să dea o declarație la Securitate. A așteptat-o afară la ușă, pînă cînd s-a îmbrăcat. În acest timp ea m-a pus la curent cu ce se întîmplă. După ce a plecat cu securistul, am ieșit și eu din casă și i-am urmărit de la distanță, fără să fiu văzut. Am mers pe jos pînă pe str. 11 Iunie și aproape de colțul cu Calea Rahova au intrat pe o poartă în curtea unei case boierești, înconjurată cu gard de fier. Pe partea interioară a zăbrelelor gardului era fixată tablă ondulată, care împiedica vederea în curte. Mai tîrziu aveam să aflu că această curte comunica cu clădirea fostei Primării a sectorului Trei Albastru de pe Calea Rahovei, care devenise sediul Securității. Nevrînd să risc să fiu văzut, m-am întors acasă și am așteptat. Cam după două ore, prietena mea s-a întors. Mi-a povestit că a fost introdusă într-un birou unde un sublocotenent de securitate, foarte amabil, a poftit-o să ia loc și i-a spus că este vorba de îndeplinirea unei simple formalități, în legătură cu cele declarate de ea în 1949. În trei sau patru întrebări, pe care le-a formulat în același timp și în scris, ofițerul a rezumat întreaga poveste care făcuse obiectul anchetei de la Malmaison. Dacă a bătut la mașină scrisoarea lui G. Boian, dacă eu i-am dat scrisoarea, ce conținut avea scrisoarea. Nici o vorbă însă despre scrisoarea lui B. Ivanovici. În dreptul fiecărei întrebări, la rubrica „răspuns", scria: Da. Apoi, după ce a semnat în dreptul formularului unde scria „anchetator", cu numele de Vasilescu, i-a dat să semneze și ei. După aceea s-a scuzat că a deranjat-o, i-a deschis ușa și condus-o pînă la ieșire, asigurînd-o că e o simplă formalitate, care nu va avea nici un fel de alte urmări.

Abia apucase prietena mea să-mi povestească cele de mai sus, că același individ suna la ușă, invitîndu-mă, în aceiași termeni amabili, să-l însoțesc pentru a da o declarație. Și cu mine lucrurile au decurs la fel. Aceleași întrebări, același sublocotenent Vasilescu, aceeași politețe și aceleași asigurări că nu este vorba decît de o formalitate, de simplă rutină birocratică.

Cîteva zile am trăit sub emoțiile provocate de reamintirea visului urît din 1949. Încet, încet, neîntîmplîndu-se nimic, din nou s-a așternut uitarea liniștitoare. Au trecut cîteva săptămîni, o lună, două. Viața obișnuită de toate zilele își urma cursul. Problemele de slujbă, autobiografii mai mult sau mai puțin mincinoase, probleme de bani, de aprovizionare etc. Era o perioadă de mari lipsuri alimentare. Perioada în care toată lumea era îmbrăcată în doc și se zbătea cu sărăcia. Dar tinerețea făcea minuni!

Eu și toți prietenii de vîrsta mea treceam prin toate greutățile vremii cu ușurință, cu nepăsare, chiar veselie. Reușisem, după ce fusesem dat afară de la I.P.R.O.M., să fiu angajat portar la I.P.U.C. Dădusem o autobiografie, bineînțeles falsă, și pînă la o verificare mai atentă speram să am un răstimp de liniște. Trăiam de azi pe mîine și n-aveam grija zilei de poimîine. Cum începuse vara, așteptam cu nerăbdare sîmbăta pentru a pleca la mare, cu prietenii, cu trenul C.G.M.

Într-o duminică, la sfîrșitul lunii iulie, tocmai mă întorsesem de la mare. Trenul sosea foarte tîrziu noaptea în gara Obor. Pe la 1 noaptea eram în pat. Două ore mai tîrziu, năvăleau în cameră vreo patru–cinci securiști. A urmat o percheziție obișnuită, care în cîteva minute a răvășit camera în așa fel, încît am putut profita de un moment de neatenție a celui care mă supraveghea pentru a lăsa să alunece în spatele unei biblioteci livretul militar. Găsirea livretului ar fi produs neplăceri celui care îmi facilitase obținerea lui. Voi reveni mai tîrziu asupra acestui subiect. O dată îmbrăcat, doi din securiști m-au apucat fiecare de un braț și am pornit pe coridor spre ieșire. În drum, mi-a ieșit înainte doamna Răcaru, și ea una din locatarele casei. Am îmbrățișat-o și i-am strecurat în mînă inelul pe care îl purtase tatăl meu și la care țineam foarte mult. Ea l-a predat a doua zi mamei.

Cei doi m-au apucat iar de braț și am coborît în curte, unde am mai observat cîteva siluete care se piteau pe după colțurile mai întunecate ale casei. Am ajuns în stradă, mi s-au pus ochelarii și am fost urcat între cei doi, în mașina care aștepta în fața casei. Drumul a fost scurt. Mașina s-a oprit și am fost dat jos. Ținut de braț și dirijat, am urcat o scară și am ajuns într-o încăpere unde mi s-au scos ochelarii. Un sergent așezat la un birou, după ce a completat o fișă cu datele mele personale, mi-a luat ceasul, șireturile de la pantofi, cureaua și tot ce aveam în buzunare. A înșirat toate obiectele pe o listă și mi-a dat să semnez. Pe urmă, un alt sergent în uniformă, dar încălțat cu cipici de postav, mi-a pus ochelarii, m-a luat de braț și, după ce am cotit pe diverse coridoare, am coborît destul de multe trepte. O dată jos, am mai parcurs o bucată de drum și ne-am oprit. S-au tras niște zăvoare, mi s-au scos ochelarii și m-am trezit singur într-o celulă. Ușa s-a trîntit la loc. Am stat aici aproape o săptămînă, fără ca cineva să mă întrebe ceva.

Dimineața primeam o cană de surogat de cafea și un sfert de pîine, rația pentru toată ziua. La prînz și seara, cîte un castron de ciorbă, cu cartofi,

fasole, varză sau arpacaș și chiar cu carne. Mi se părea mult, fiindcă n-aveam poftă de mîncare. Pîinea o mîncam cu plăcere. De două ori pe zi eram scos la „program", ceea ce însemna la closet. Singurul chin în aceste zile, în afară de toate gîndurile care mă frămîntau, era o permanentă nevoie de a urina. Credeam că sînt bolnav. Mai tîrziu am aflat de la vechii deținuți că era o reacție nervoasă pe care toți o avuseseră. Trebuia deci să bat de fiecare dată la ușă, ca să fiu dus la W.C., și asta se întîmpla aproape la fiecare două minute. Mi se striga să nu mai bat, să aștept. Băteam din nou după cîteva minute. Eram lăsat să aștept. Pot spune că toată ziua eram obsedat de această problemă.

Peste tot celularul domnea o liniște absolută. Singurele zgomote estompate care-mi parveneau erau închisul și deschisul zăvoarelor, ciocăniturile în uși și sunetul aproape imperceptibil al vizetei, pe care gardianul o deschidea ca să mă supravegheze. Ca și la Malmaison, celula era luminată zi și noapte și n-aveai voie să dormi cu fața la perete și nici cu mîinile sub pătură. De data asta mă aflam la Ministerul de Interne din Calea Victoriei. Eram în celularul de la subsol, cunoscut în vocabularul deținuților sub numele de „submarin". A doua sau a treia zi, am fost dus într-o cameră unde mi s-au luat amprentele și am fost fotografiat din față și profil cu un număr agățat de haină.

După aproximativ o săptămînă, într-o dimineață, gardianul deschide ușa celulei, îmi pune ochelarii și-mi dau seama că nu mă conduce la W.C., cum credeam. Am urcat niște trepte, am urmat un coridor întortocheat și m-am trezit din nou în fața biroului unde fusesem percheziționat la sosire. Mi s-a restituit tot ce-mi fusese reținut. Mi s-au pus cătușe la mîini și din nou ochelarii. Am fost scos din clădire și urcat într-o mașină. După cîteva minute de mers, mi s-au scos ochelarii și curînd după aceea mașina s-a oprit în fața Gării de Nord. Un plutonier de securitate, pe care nu-l mai văzusem, a coborît cu mine. Purta un toc cu pistol la centură. Am pornit cu el spre peroane. Trecătorii, care observau că am cătușe la mîini, mă priveau pe furiș și întorceau apoi capul, făcîndu-se că n-au băgat de seamă nimic. Ne-am îndreptat spre unul din peroane, unde era tras trenul de Craiova–Turnu Severin–Timișoara. N-aveam nici o idee unde voia să mă ducă, dar nici n-am încercat să-l întreb. Mă deprinsesem cu gardienii, care nu răspundeau la nici o întrebare.

În celula de la Interne, pierzînd noțiunea timpului, dintr-un simplu reflex de om liber, l-am întrebat pe gardian cînd a venit la celula mea, cît e ceasul. Nu mi-a răspuns, a închis ușa și după cîteva minute a revenit însoțit de ofițerul de serviciu, care a început o adevărată anchetă ca să-i spun de ce vreau să știu cît e ceasul.

Ne-am suit în tren. Plutonierul a evacuat lumea dintr-un compartiment, pe motivul că însoțește un arestat. Lumea, docilă, s-a supus. Pînă la plecarea trenului, vagonul se supraaglomerase. La un moment dat, un soldat din

Securitate, pasager, care stătea în picioare pe coridor, a bătut la ușa compartimentului nostru. Plutonierul meu i-a deschis și l-a primit înăuntru. Tot drumul au stat de vorbă. După ce plutonierul l-a pus în temă în privința mea, spunîndu-i că sînt un contrarevoluționar, noul venit a ținut să spună că nu înțelege de ce statul își dă atîta osteneală cu cei ca mine; dacă ar fi fost după el, ne-ar fi împușcat imediat. După aceea nu s-au mai ocupat de mine și au vorbit de-ale lor. N-am reținut din conversațiile lor decît că soldatul era din comuna Leordeni.

ÎN ARESTUL SECURITĂȚII PITEȘTI

Am coborît la Pitești. În gară ne aștepta un Jeep al Securității. Am trecut prin centrul orașului și ne-am oprit la sediul Securității, care la acea vreme se afla într-o casă veche, cu un etaj, probabil fostă particulară. Am fost dus în biroul șefului arestului. Nu purta decît pantalonii și cizmele de uniformă. În partea de sus avea un maiou care lăsa să i se vadă mușchii de boxeur. Un cap de brută, cu ochii mici și apropiați, și o frunte îngustă completau portretul. Cu o intonație batjocoritoare, în jargonul securist (cu care aveam să încep să mă familiarizez) și tratîndu-mă cînd de „bandit", cînd de „bucureștean", mi-a luat datele personale, în timp ce eram percheziționat de un sergent, care și el mi-a reținut aceleași lucruri ce-mi fuseseră reținute și la Interne. Aceste formalități o dată terminate, un sergent m-a condus la o celulă.

Ca o derogare de la ceea ce părea o regulă a tuturor Securităților, aici ochelarii erau suprimați pentru drumurile de la celulă la closet și înapoi sau la spălat și înapoi. De îndată ce intrai în celular, îți dădeai seama că el fusese improvizat în curtea fostei case particulare, în care se instalase Securitatea.

Curtea din mijloc era înconjurată de un zid cam de doi metri înălțime și era acoperită cu o plasă de sîrmă. Celulele aveau și ele aceeași înălțime. De-a lungul zidului care înconjura curtea, cam la un metru șaizeci înălțime, se aflau ferestre care permiteau gardianului care se plimba pe coridor să aibă vedere spre curte. Celulele aveau uși simple de lemn, care se închideau cu broaște primitive, cu zăvor și clanță numai pe dinafară. Fiecare ușă avea în partea de sus o deschizătură de treizeci pe treizeci centimetri, peste care, pe dinafară, se încrucișau, vertical și orizontal, cîte două zăbrele din fier-beton, cam de un centimetru în diametru. Mai sus, în zid, deasupra ușii, o altă deschidere, cam de douăzeci pe treizeci de centimetri, în care se afla becul permanent aprins, și care servea și de aerisire. Celulele erau de diferite mărimi, toate cu ciment pe jos. În cele două luni cît am stat aici, am fost mutat de mai multe ori. Prima lună am stat singur într-o celulă. Era așa de mică, încît neîncăpînd paturile-tip de fier, cu care erau mobilate toate Securitățile și închisorile, puseseră în ea două capre de lemn peste care erau culcate două scînduri, nebătute în cuie. Mi s-a mai dat o pătură veche și

murdară și cu asta se încheia inventarul celulei. Fiind încă vară, nu era frig. Primul lucru cu care a trebuit să mă învăț a fost mirosul. Duhoarea pe care o răspîndeau cele trei W.C.-uri turcești, unde apa nu funcționa decît cu intermitențe sau uneori nu se mai oprea și inunda și coridorul cu conținutul closetelor care se înfundau, pătrundea în toate celulele. După cîteva zile însă nu mai simțeam mirosul.

Apoi a început lupta cu trecerea timpului. Cum disperarea nu era departe, am început prin a-mi face un program zilnic de mers. Doi pași mici dus, doi pași mici întors, atît îmi permitea spațiul. Deoarece după cîteva minute amețeam, am perfecționat procedeul, făcînd întoarcerea cînd spre stînga, cînd spre dreapta. Îmi propusesem să fac cîte zece mii de pași pe zi. Numărătoarea îmi ocupa mintea, așa că, practic, în timpul plimbării nu gîndeam la nimic. Timpul astfel cîștigat nu acoperea însă întreaga zi. Îmi întrerupeam mersul cînd începea „programul", care dura destul de mult. Doi gardieni își împărțeau treaba pe celular, fiecare deschizînd cîte o ușă de celulă de la cîte un capăt de coridor și trimițînd pe arestați către cele trei W.C.-uri numerotate, dar în așa fel, ca ei să nu se încrucișeze pe drum. Secretul trebuia păstrat. Operația se petrecea cam așa: unul din gardieni deschidea ușa și-ți striga „la unu!" (asta însemna W.C.-ul 1) și se așeza în așa fel pe coridor ca să aibă vizibilitate spre ușa closetului. Cum intrai în W.C., îl auzeai pe celălalt gardian deschizînd altă celulă și strigînd „la doi!", după care urma strigătul „la trei!" Apoi urmau pe rînd strigătele: „ieși unu!", „ieși doi!", „ieși trei!" și ciclul se repeta. Totul trebuia să se desfășoare în maximum de viteză și tot acest du-te–vino se făcea în pas alergător. Între aceste ordine foarte precise, care asigurau buna desfășurare a operațiunii, fiecare gardian, în funcție de calitățile sale personale, de zelul său, de temperament, își exersa limbajul M.A.I., răcnind diverse îndemnuri pentru a grăbi ritmul: „Dă-i drumul, banditule! Ieși că te bag cu capul în W.C.!" La asta se adăugau și toate înjurăturile posibile, însoțite de epitete din care mai puteai deduce ceva din identitatea colocatarilor tăi: „Mișcă, șchiopule, că-ți rup și piciorul celălalt!" sau „Hai, popo, că nu ești la biserică!" etc.

Cînd „programul" se termina și înceta această sarabandă dementă de tropăituri pe coridor, de uși trîntite, de răcnete, o dată cu ultimul zăvor tras, peste celular se lăsa brusc o liniște de-ți venea să crezi că ceea ce se petrecuse visaseși.

Cum la closet nu se găsea nici un fel de hîrtie (poate nu atît din lipsă de îngrijire, cît din cauză că hîrtia de orice fel era cel mai prohibit produs în toate închisorile), am fost nevoit să recurg la căptușeala unei haine de piele, pe care o luasem cu mine la arestare. Cît am stat aici, am consumat întreaga căptușeală și partea de jos a singurei cămăși pe care o aveam.

Scurt timp după ce lua sfîrșit „programul" de dimineață, urma spălatul, care se defășura în același fel. Celulă după celulă, eram trimiși, unul „la baie", altul „în curte". În același ritm, cu aceleași răcnete și înjurături, eram

hăituiți și fugăriți pe coridoare. Baia, care se afla în clădirea cea veche, era o încăpere destul de mare, în care se afla și o cadă, cu un cazan cu lemne pentru apă caldă. Cam o dată pe săptămînă ne venea rîndul la duș și numai atunci se încălzea apa. Altfel, te spălai la repezeală pe mîini și pe față cu apă rece, fie la robinetul din baie, fie la cișmeaua din curte, după cum îți venea rîndul.

Cu ocazia „programului" și „spălatului" am reușit (cu toată vigilența gardianului) să observ că se găseau aici și George Boian și N.Z., prietena mea. Mai tîrziu am aflat că fusese ridicată de acasă în aceeași noapte cu mine. Pe G. Boian abia l-am recunoscut, așa de palid și slab era.

În prima sîmbătă după sosirea mea am fost din nou scoși din celulă, în „baie", unde un deținut de drept comun, în prezența unui gardian, ne-a bărbierit. Pe mine m-a și tuns cu mașina nr. 0. Pe toți ne tundea așa, o dată pe lună.

Și așa, încetul cu încetul, căpătasem aspectul deținutului: mai mult sau mai puțin zdrențăros, tuns, slab, palid și cu acel miros specific care era și al celularului; aș putea spune fetid. Un amestec de mirosuri de clor cu care se dezinfectau closetele, de D.D.T., care se pulveriza săptămînal în celule, de fecale și urină, de mucegai și de neaerisit. După o săptămînă mă obișnuisem cu toate zgomotele celularului și le deslușeam sensul. Știam cînd se petrece ceva care ieșea din programul curent al zilei. Știam cînd cineva era dus sau adus de la anchetă după scîrțîitul scării de lemn de lîngă camera de baie, care urca la etaj. Cînd se făcea o mișcare mai mare și gardienii răcneau ca nimeni să nu se uite prin gratiile de la uși, știam că era adus un nou arestat. De asemenea, începusem să cunosc apucăturile fiecărui gardian, din fiecare schimb.

La două–trei zile după sosire, am fost scos din celulă, mi s-au pus ochelarii și am urcat scările de lemn, la etaj. Mi s-au scos ochelarii și am fost așezat într-un colț, la o măsuță. În colțul opus al camerei, rezemate de perete, vreo șapte–opt bastoane de diferite lungimi și grosimi, de la nuiele și cozi de mătură, pînă la ciomege și bîte din salcîm proaspăt cojite. Gardianul a ieșit. În fața mea, așezat la un birou și privindu-mă, un locotenent-major. M-a privit lung, în tăcere. Apoi m-a întrebat cîți ani am. Douăzeci și șase, i-am spus. „Ce studii ai?" „Trei ani de facultate la Drept." Iar m-a privit un timp, după care, cu o voce destul de plăcută, cu o intonație blîndă, părintească, mi-a vorbit cam în termenii următori: „Ești tînăr, sănătos, ești un băiat cu carte, ai fi putut trăi liber, învăța mai departe... și te-ai fi bucurat de viață. Dar nu ți-ai văzut de treabă! Faci parte din dușmanii de clasă și ai fost descoperit de organele de Securitate. Îmi pare rău de dumneata, ești tînăr și ai mai fi putut trăi, dar nu mai ai nici o șansă. Ai să mori în pușcărie. Păcat! Păcat de dumneata!" Asta a fost tot. A sunat. A apărut gardianul cu ochelarii și m-a dus înapoi în celulă. Întîi m-am gîndit că mi-a ținut acest discurs de impresionare pentru a mă condiționa pentru ancheta care va începe. Dar... sus n-am mai fost dus.

Am uitat să spun că înainte de a ieși din biroul locotenentului-major, a intrat o femeie cu un dosar sub braț. Era îmbrăcată civil și cu o sarcină foarte avansată. Nu știu de ce m-a izbit așa de tare apariția ei. Părea așa de nepotrivită în acel loc... Mai tîrziu am aflat de la alți deținuți că era anchetatoare și că-i schingiuia și-i bătea personal pe anchetați. Cam două luni mai tîrziu, în penitenciarul din Pitești, am aflat de la alți deținuți, din Pitești, și arestați mai de curînd, că pe locotenent-majorul meu îl chema Iordache, că fusese unul din cei mai sadici anchetatori și schingiuitori ai Securității și că fusese omorît de un camion. Accidentul s-a întîmplat cam la două săptămîni după ce îmi vorbise.

Într-o seară, mare mișcare pe celular. Mi-am dat seama că au fost aduși mai mulți deținuți sau arestați noi, printre care și femei. Au fost repartizați în mai multe celule. Și la mine s-a deschis ușa și a fost împins în celulă un om în jur de patruzeci de ani. Mic de statură, cu îmbrăcăminte uzată și peticită. După ce gardianul s-a îndepărtat, bucuros că nu mai eram singur, cu toate că abia ne puteam învîrti amîndoi în celulă, am încercat să intru în vorbă cu noul venit. Întîi nu mi-a răspuns; mai apoi mi-a mormăit ceva ce n-am înțeles. În fine, m-am lămurit: nu era român, nu știa decît cincișase cuvinte românești. Era grec și-l chema Platon. Prenumele nu mi-l amintesc. E tot ce am putut afla în seara aceea de la el. A venit ora stingerii și gardianul, mai activ ca de obicei, venea tot timpul la vizetă, așa că a trebuit să ne culcăm, ceea ce nu era prea ușor. Pe cele două scînduri alăturate nu încăpeam, așa că, după mai multe încercări, le-am distanțat una de alta și în felul acesta, cu chiu, cu vai, am reușit să ne culcăm. La fiecare mișcare prin somn ne pierdeam însă echilibrul și trebuia să ne regăsim poziția inițială. Chinul a încetat o dată cu deșteptarea. Cînd programul obișnuit al dimineții (spălat, closet, împărțitul cafelei) s-a terminat, am încercat să aflu mai mult despre camaradul meu de celulă. Cu mare chin, mimică și gesturi am putut înțelege că era țăran dintr-un sat din nordul Greciei. Cînd partizanii comuniști ai lui Marcos au fost înfrînți de trupele guvernamentale, în drumul lor de retragere spre Bulgaria, au luat cu sila cu ei, ca ostatici, femei, bărbați și copii din satele de munte din regiunea prin care treceau. Împreună cu partizanii, acești oameni au ajuns în România, unde o parte din ei au fost instalați la Florica, fosta moșie a lui Brătianu, devenită fermă de stat. Aici au fost supuși la un fel de regim de lagăr de muncă și reeducare. Erau scoși la munca cîmpului și li se țineau cursuri de educație marxistă, de către grecii comuniști. Bineînțeles, se aflau sub pază. De la Platon n-am putut înțelege mai mult și nici de ce se afla acum în celulă cu mine. Mă privea cu ochii lui blînzi, în care era toată resemnarea țăranului în fața soartei.

Către ora prînzului au început scoaterile la anchetă. L-au luat și pe Platon, dar l-au adus destul de repede înapoi. Mi-am dat seama că se ocupau

de cei arestați cu o zi înainte și că toți erau greci. La un moment dat, în cursul după-amiezii, la cîteva celule mai departe a pornit un fel de cîntec jalnic: un glas de femeie. Mai întîi încet, apoi tot mai tare. A intervenit imediat gardianul cerîndu-i să facă liniște, dar glasul devenea tot mai tare și pe măsură ce gardianul răcnea și înjura, pe atît mai puternic se făcea glasul. Semăna cu un bocet de-al nostru, dar mi-am dat seama că e pe grecește. A apărut și un al doilea gardian în ajutor pentru a restabili liniștea, dar în zadar. Ba mai mult, în alt capăt al celularului s-a pornit un al doilea bocet și în curînd al treilea. Tot voci de femei, pe grecește. Pe coridor, o tevatură de nedescris: alergături, uși trîntite, zăvoare trase, amenințări, înjurături, năvală de gardieni, însă totul în zadar. Vacarmul nu făcea decît să crească și să ia amploare. La un moment dat, două din voci au tăcut. Toți gardienii s-au concentrat la ușa unde vaietele nu conteneau. În cele din urmă a încetat și ultimul glas și cînd credeam că totul s-a liniștit, a izbucnit din nou cel din fundul coridorului. Toți gardienii s-au îndreptat într-acolo și cînd vocea a tăcut, s-a pornit alta, în altă parte. Era de necrezut, dar alternanța de bocete a continuat ore în șir, toată după-masa, seara și aproape toată noaptea. Mi-am dat seama că gardienii au intrat în celule și au început să le lovească pe femei, dar țipetele deveneau și mai ascuțite, vaietele și mai puternice. La două celule distanță de ușa mea, împreună cu una din grecoaicele care se văitau, se mai afla o femeie, româncă, pe care am auzit-o spunîndu-le gardienilor să n-o mai bată, că va încerca ea s-o potolească. Am aflat mai tîrziu că femeia era dna Milcoveanu, mama doctorului Milcoveanu.

În tot acest timp am încercat de mai multe ori să aflu de la Platon ce se întîmplă, dar mi-a făcut semn cu degetul pe buze să tac și apoi, la ureche, semn că ascultă. Într-adevăr, era foarte atent. Explicația celor ce se întîmplau am avut-o abia trei luni mai tîrziu, în penitenciar, de la alți deținuți. Grecii de la Florica se revoltaseră, îi luaseră la bătaie pe reeducatorii lor comuniști și încercaseră să evadeze. Avertizată, Securitatea noastră intervenise, operase o serie de arestări și încercînd prin anchetă să stabilească vinovații principali, instigatorii, stîrnise această reacție în celular. Prin bocetele și vaietele lor pe grecește, femeile și-au transmis tot ce aveau să-și transmită și au stabilit o versiune comună, pe care s-o susțină cu toții în anchetă. Cum am spus, noaptea tîrziu bocetele au încetat, s-au auzit iar ușile celulelor și grecii au fost luați. Și la mine s-a deschis ușa și i-au făcut semn lui Platon să iasă. Tot așa liniștit cum venise și cu gesturi măsurate și-a luat haina peticită de pe scîndurile patului, mi-a întins mîna și a ieșit. Nu mai știu ce s-a ales de el și de ai lui.

Am rămas iar singur și mi-am reluat programul de plimbări, gen ticul ursului din cușcă: doi pași dus, doi pași întors.

După cîteva zile mi se aduce un tovarăș. E foarte înalt și voinic. Are părul roșcat și poartă mustață. Este directorul fabricii de pielărie „Căprioara"

din Pitești și a fost ridicat de Securitate din biroul lui. Nu știa de ce l-au arestat și era convins că trebuie să fie o eroare, deoarece era membru de partid și „comunist adevărat", cum ținea să-mi repete, într-o română cam stricată. Era sîrb din Banat. Seara a fost dus la anchetă. S-a întors cam abătut. Mi-a spus că-l anchetaseră pentru sabotaj. Cu cîtva timp înainte izbucnise la fabrică un incendiu, care, după spusele lui, nu produsese decît pagube minore și fusese stins. Pretindea că-l dușmănesc unii colegi de fabrică și că-l reclamaseră, dar că el nu avusese nici un amestec în problema cu incendiul. Cele trei zile cît am stat cu el, au fost un calvar. S-a dovedit de un primitivism rar. Ca să nu-și mudărească pantofii cînd eram scoși la W.C., se descălța și la întoarcere se ștergea pe picioare de murdăria, în care eram obligați să călcăm, pe unica noastră pătură. Cînd i-am cerut să n-o mai facă, s-a supărat. La fel s-a supărat cînd l-am rugat să nu mai scuipe pe jos, ceea ce făcea din două în două minute.

A treia zi, trecînd în inspecție șeful arestului (bruta cu mușchi de boxeur), i-am cerut să ne mute, fie pe mine, fie pe sîrb, deoarece ne era imposibil să încăpem noaptea pe cele două scînduri ale priciului. Spirit practic, bruta a dat ordin gardianului să mai aducă o scîndură. Soluția n-avea însă succes, fiindcă una din capre nu era suficient de lată ca să se poată sprijini pe ea și capul celei de a treia scînduri. Enervat, șeful arestului a trîntit ușa înjurînd. După scurt timp însă, gardianul a reapărut, mi-a spus să-mi iau bagajul, adică haina, și m-a mutat în celula II. Mi s-a părut o cameră imensă. Era de două ori mai mare decît cealaltă, avea un pat de fier cu salteaua umplută mai mult cu pleavă și praf, dar oricum saltea, și o pătură.

M-am bucurat și că am scăpat de sîrb și datorită lui am apreciat, pentru prima dată de cînd eram arestat, și singurătatea. Și totuși, cît am stat aici n-am fost chiar singur. Seara, prin firida în care atîrna becul, a apărut un șoarece. În zilele care au urmat, cu răbdare, l-am ademenit cu firimituri de pîine, pînă la picioarele patului. Încercarea mea de dresaj n-a progresat mai mult de atît. Cînd întindeam mîna spre el, fugea. Ca să nu-l pierd de tot, n-am mai insistat și m-am mulțumit să-l aștept să vină la picioarele patului și să-l observ cum își mănîncă firimiturile. Venea întotdeauna seara, după ce primeam mîncarea și se potolea agitația de pe coridor. Devenise tot mai încrezător, încît chiar se ridica pe picioarele dinapoi și-și freca mustățile cu labele dinainte, uitîndu-se la mine. Pe lîngă plimbarea zilnică (acum puteam face cîte trei pași dus–întors), am avut aici ideea să încerc să intru în legătură cu celula vecină. Am bătut mai întîi cîteva lovituri cu degetul în perete, după ce mă asigurasem că gardianul nu e prin apropiere. Mi s-a răspuns la fel. Mi-a venit apoi ideea să stabilesc un alfabet prin lovituri în perete: a = o lovitură, b = două lovituri etc. Mai tîrziu, intrînd în circuitul pușcăriilor, aveam să aflu că mai toți trecuseră prin faza acestei descoperiri, care era numită alfabetul idioților. Oricum, vecinul meu mi-a înțeles intenția și am început un fel de conversație. Procedeul s-a dovedit însă a fi total

nepracticabil. Din cauza numărului prea mare de lovituri necesare pentru a exprima un cuvînt, nu numai că pierdeai șirul, dar riscai și să fii surprins de gardian. Tot în aceeași perioadă, probabil încurajat de ciocăniturile pe care le auzea, vecinul din cealaltă celulă a început să-mi bată și el în perete. Oricît am încercat să deslușesc semnalele lui, n-am reușit! Abia cînd am ajuns în penitenciar am aflat că îmi transmitea într-un alfabet mai evoluat, care se numea „Afelere" și care reducea simțitor numărul loviturilor pentru exprimarea literelor. În penitenciar, l-am învățat și eu. Acolo era utilizat curent.

Iată sistemul: literele alfabetului erau împărțite în patru grupe a cîte cinci litere, în afară de ultima grupă care cuprindea șase. Prima grupă mergea de la A la E, a doua de la F la J, a treia de la L la P, a patra de la R la Z. Literele de început ale grupelor dăduseră numele acestui alfabet: A.F.L.R. Mai în toate celulele din penitenciar era zgîriată pe perete tabela acestui alfabet. Se utiliza în felul următor: de exemplu, pentru a transmite litera O mai întîi trei ciocăniturі (care indicau grupa în care se afla litera), o scurtă pauză, după care patru lovituri (adică a patra literă din grupă). Procedeul era mai practic, dar în decursul anilor de pușcărie a fost și el abandonat și înlocuit cu alfabetul Morse.

Într-o dimineață, agitație neobișnuită pe celular. Mare curățenie. Ni s-a dat, pe rînd, în celulă o mătură. Gardianul stătea în ușă pînă ce măturam celula și împingeam gunoiul afară, pe coridor. Apoi ne-a dat o găleată cu apă și o cîrpă ca să spălăm pe jos. Aceeași treabă, pe coridor, o făceau gardienii. Am mai primit o cîrpă muiată în motorină, cu care am frecat ușa celulei pe dinăuntru; pe dinafară o făcea gardianul. Nu se putea spune că după terminarea operațiunii celulele și coridorul dădeau o impresie de mai mare curățenie ca înainte, dar șeful arestului, după inspecția pe care a făcut-o, s-a declarat mulțumit. Observînd printre gratiile ușii o altă mișcare neobișnuită, am văzut cum cîțiva gardieni cărau de la etajul clădirii în curticica arestului teancuri de hîrtii, reviste, cărți și fotografii. Unul a apărut cu un braț de bețe și ciomege. Le-am recunoscut, le văzusem rezemate într-un colț în biroul lui Iordache. Tot acest material a fost îngrămădit în mijlocul curții, stropit cu motorină, și i s-a dat foc. Fumul s-a răspîndit pe tot celularul, împreună cu foițe de hîrtie carbonizată. De la etajul clădirii s-au pornit răcnete și înjurături la adresa gardienilor de pe celular. Focul a fost stins cu furtunul de la cișmeaua din curte. Toți gardienii s-au concentrat în curticică pentru a strînge în diverse cutii și lădițe resturile de hîrtoage, parte arse, parte nu și pentru a curăța toată mizeria provocată de foc. Resturile au fost cărate în afară.

Apoi a fost împărțită masa de prînz: un fel de iahnie de fasole cu multă carne de porc și foarte grasă. Diferență ca de la cer la pămînt față de ce ni se dădea de obicei. Cum nu eram încă un vechi pușcăriaș, n-am tras nici o

concluzie din tot ce se întîmplase. Încă nu știam că orice derogare cît de mică de la obișnuitul zilei își avea o rațiune și nu era întîmplătoare sau un capriciu. Mai tîrziu aveam să mă deprind să interpretez toate aceste semne. De data aceasta, o parte din explicație am avut-o chiar după masă. Ușile au început să se deschidă pe rînd, de la capul celularului. La fiecare ușă se opreau mai mulți pași și se auzea murmur de voci. În fine, s-a deschis ușa. Un colonel de Securitate, înconjurat de un întreg stat-major de ofițeri, m-a privit lung, cu toții și-au rotit ochii prin celulă și apoi colonelul m-a întrebat cum mă cheamă și de cînd sînt arestat. După ce i-am răspuns, a continuat cu întrebările: „Cum a fost masa?" „Bună", am zis. „Ai fost maltratat?" „Nu." „Ai a te plînge de comportarea gardienilor?" „Nu." „Ai ceva de raportat?" „Da. Aș vrea să știu de ce sînt ținut aici și ce aveți de gînd cu mine?" „Asta vor hotărî organele de anchetă!" mi-a răspuns colonelul și ușa s-a trîntit.

Explicația completă am avut-o tot la penitenciar de la pușcăriașii mai vechi. O dată cu căderea grupului Vasile Luca, Ana Pauker, Teohari Georgescu, toate dosarele fuseseră revizuite, ceea ce dusese la noi anchete și noi arestări. Așa se face, probabil, că și dosarul meu, care fusese lăsat deoparte de Grigoriu Burdea în 1949, a fost reexaminat și eu rearestat. Se pare că tot aparatul M.A.I. fusese primenit și probabil și Grigoriu Burdea înlocuit. Totodată s-a dat ordinul de încetare a bătăilor în anchetă. Ceea ce explica arderea ciomegelor înainte de inspecția colonelului care, așa cum am aflat, venea din partea Ministerului de Interne. Măsura a durat însă foarte puțin. În primăvară am avut ocazia să stau cu oameni schingiuiți cu și mai mult zel ca înainte.

Cît privește mîncarea mai bună și curățenia, aceasta, aveam să aflu în decursul anilor, intra în practica obișnuită dinaintea oricărei inspecții. Cei care veneau în inspecție erau de conivență cu administrația închisorii în privința procedeului, pentru a nu fi puși în situația de a auzi reclamații. Întrebările cu privire la mîncare se puneau cam în felul următor: „Cum e mîncarea? E suficientă?" Dacă deținutul răspundea: „Proastă, insuficientă, de exterminare!", urma întrebarea: „Ce ai primit azi?" La care deținutul, spunînd ce primise, adică mîncarea bună și suficientă pentru ziua de inspecție, inspectorul respectiv trăgea concluzia cu voce tare că mîncarea pentru dușmanii poporului e mai bună decît a ostașilor M.A.I., trîntea ușa celulei și pleca mai departe.

Dar s-a terminat și cu inspecția și viața pe celular și-a reluat cursul obișnuit. De mine nu s-a mai ocupat nimeni. Nu am fost nici scos la anchetă și nici nu m-a mai întrebat nimeni nimic, nici măcar cum mă cheamă. Gardienii se obișnuiseră cu figura mea, eu cu a lor și cum nu le dădeam nici o bătaie de cap în plus (nu mă plîngeam de nimic, nu ceream nimic și nu reclamam nimic) eram tot mai puțin și mai rar supravegheat prin vizetă. În

schimb, începusem eu să supraveghez și să înregistrez tot ce se întîmpla pe celular. Cunoșteam după figură pe aproape toți cei arestați. Îmi făcusem o imagine destul de exactă a planului celularului și-mi încolțise în minte ideea unei încercări de evadare. La un moment dat devenise chiar o obsesie, dar nu găseam nici o soluție. Această idee nu m-a părăsit niciodată de-a lungul întregii mele detenții, cu toate că în acea perioadă de început aveam ferma convingere că ceva se va petrece și vom fi eliberați din închisoare. Era perioada cînd încă mai „veneau americanii".

Timpul îmi trecea mai ușor, încît erau zile cînd nici măcar nu-mi făceam exercițiile de mers (care aveau un efect aproape anestezic) și recurgeam la ele doar atunci cînd mă încerca deznădejdea sau plictiseala.

Într-o bună zi, pe neașteptate, sînt mutat în celula III, de pe un coridor care scăpase pînă acum posibilităților mele de observație. Chiar după primul „program", cu toate că în timpul desfășurării lui mi se acoperea deschizătura din ușă cu un carton, l-am putut vedea pe vărul meu G. Boian. Dacă nu mi-ar fi șoptit numele cînd a trecut prin dreptul ușii mele spre closet, cred că nici nu l-aș fi recunoscut, în așa hal de slab și palid era. Pe sub peticele care îi acopereau mai peste tot hainele, i-am recunoscut unul din costumele gri, atît de bine croite și călcate altădată. Celula în care mă aflam acum era cam tot atît de spațioasă ca și precedenta; în schimb, din cauza unei infiltrații de apă de la closetul de alături, pe jos, cimentul era în permanență ud, iar de miros să nu mai vorbim!

În zilele următoare am stat mereu la pîndă la ora cînd începea scosul la closet. Voiam să-i comunic lui G.B. cîte ceva din cele ce se întîmplaseră în ultimii trei ani de cînd fusese arestat. Să-i spun că ai lui (nevasta și fetița) se mutaseră în apartamentul unor mătuși ce stăteau cam înghesuite, dar că erau sănătoase; că fetița își continua învățătura fiindcă reușiserăm să acreditățm la școală versiunea că el își părăsise familia și plecase în provincie etc.

Scurta lui trecere însă prin fața ușii mele, sub supravegherea gardianului care stătea la trei–patru metri distanță, a făcut imposibilă comunicarea. Ba chiar am fost surprins într-o zi, în tentativa mea, de un gardian, care s-a apropiat tiptil fără să-l aud și a deschis brusc ușa celulei. Rezemat fiind de ușă și cu capul în dreptul deschizăturii acoperite de cartonul pe lîngă care încercam să transmit mesajul, era cît pe-aci să cad pe coridor. Cu urletele și înjurăturile de rigoare, mi s-au pus ochelarii și am fost dus în camera de gardă. Aici m-a luat în primire șeful arestului. Credeam că am să am de-a face cu pumnii brutei, dar s-a mulțumit cu o serie de înjurături și amenințări și m-a trimis din nou în celulă. După cîteva minute a venit personal pe celular și mi-am dat seama că procedează la cîteva mutări. La urmă, m-a scos și pe mine și m-a mutat în altă celulă, ultima în fundul coridorului, zicîndu-mi că de aici nu-i voi mai putea pîndi pe cei care merg la W.C. pentru a vorbi cu ei.

Noua cameră era mai mare decît toate cele prin care stătusem pînă aci. Cam patru metri pe patru. Un pat de fier cu saltea de paie și pătură, într-un colț. Vizavi de ușă, pe cealaltă parte a coridorului, o fereastră prin care se vedea cam la doi metri gardul de scînduri al curții Securității, spre curtea vecină. Din loc în loc, de-a lungul gardului, cîte un plop. Mi-au trebuit cîteva zile să mă acomodez cu noua acustică a celulei, pentru a putea percepe și explica toate zgomotele celularului, care aici ajungeau mai estompate. Cînd m-am simțit iar acasă, ca să zic așa, am luat o hotărîre care, trebuie să recunosc, mi-a pus nervii la încercare.

Observasem că după ce tura gardienilor din timpul zilei preda serviciul schimbului de noapte, deschizînd celulă cu celulă și verificînd după o listă numărul arestaților, plecau cu toții în camera de gardă. Acolo lăsau ușa deschisă spre celular și timp de zece–cincisprezece minute îi auzeam vorbind și glumind între ei. Apoi, schimbul de zi pleca acasă, iar cei din tura de noapte își începeau patrulatul pe coridor și supravegheatul prin vizete. Într-o seară, după ritualul de predare-preluare a schimbului, cînd toți gardienii se aflau în camera de gardă, m-am pus pe treabă. Am lărgit distanța dintre vergelele care formau gratiile deschizăturii din ușă, am scos brațul afară și cu vîrful degetelor am ajuns la zăvor. L-am tras cît mai fără zgomot, am ridicat mîna mai sus, am apăsat pe clanță și ușa s-a deschis. Cu urechea la vocile care veneau din camera de gardă, aplecat ca să nu fiu văzut din celelalte celule, am trecut prin fața a trei uși și m-am oprit la a patra, unde se afla G. Boian. L-am chemat pe șoptite. De emoție îmi auzeam bătăile inimii. G.B. a apărut îngrozit la vizetă. Într-un suflet i-am înșirat tot ce știam de ai noștri. Și bune și rele, fără menajamente. Așa a aflat că mama lui (și mătușa mea) murise, singură, în domiciliu obligatoriu la Tîrgu-Neamț. Iar fratele lui, care era grav bolnav de anghină pectorală, murise cu doi ani în urmă, în momentul cînd Securitatea venise să-l ridice. Inima îmi bătea tot mai tare și mi se făcuse frică de-a binelea. Probabil că și lui George pentru mine, fiindcă mi-a spus: „Dacă nu te întorci imediat în celulă, strig gardianul!“ Întoarcerea în celulă a decurs la fel de bine ca și ieșirea. Am închis clanța, am tras zăvorul, am îndreptat gratiile și m-am trîntit pe pat. Eram istovit și ud de transpirație. După scurt timp s-a auzit și pasul gardianului. A doua oară n-am mai cutezat să repet isprava. Totuși, îndrăzneala de a fi făcut-o o dată, cu toată frica ce o simțisem, mi-a dat o nouă încredere în mine, care mi-a prins bine. Am început să mă învăț, nu să-mi stăpînesc frica și nici s-o înlătur, ci să mă obișnuiesc să trăiesc cu ea. În anii următori, de multe ori aveam să fiu pus în situația de a întreprinde ceva riscant și, de cîte ori m-am decis pentru acțiune, mi-a fost frică, dar am făcut-o. Niciodată n-am renunțat, de frică.

Într-una din zile, stînd întins pe pat și cu ochii în tavan, observ o găurică în tencuială. M-am sculat în picioare pe pat, ca s-o cercetez mai îndeaproape. Nu numai că băgînd degetul nu i-am dat de fund, dar uitîndu-mă

prin ea, mi-am dat seama că răspunde în pod. Se vedeau chiar raze de lumină care străbăteau întunericul podului. Lumina pătrundea printre țiglele acoperișului. Am apăsat cu palma pe tavan și am constatat că e elastic. Era din paiantă și, dacă aș fi apăsat mai tare, aș fi putut face să cadă o bucată din el. Deci aș fi putut face o gaură spre pod, oricît de mare aș fi dorit. Cîteva zile nu m-am gîndit decît la asta, observînd cu atenție tot ce cădea în raza mea vizuală, prin deschizătura din ușă și mai departe, peste coridor, prin geamul care dădea spre gardul și curtea vecină. De asemenea, cînd eram scos la spălat la cișmeaua din curticică, m-am uitat mai atent la acoperișul celulelor. Din curticică, vedeam celălalt versant al acoperișului, dar nu era nici un motiv ca versantul care se afla deasupra celulei mele să fie altfel. Era acoperit cu țiglă obișnuită și nu se vedea nimic deosebit. De sus, de la etajul clădirii Securității, unde se aflau birourile, se putea vedea tot celularul și acoperișul cu ambele versante.

Începusem să pun la punct toate amănuntele unui plan de evadare. Trebuia să aștept ora stingerii, cînd gardianul își făcea tura pe la toate vizetele, ca să vadă dacă ne-am culcat. Observasem în timp că unul din gardieni, spre deosebire de ceilalți, nu mai apărea la vizete pînă dimineața. Deci trebuia să aștept tura lui de noapte și, imediat după stingere și după ce ar fi trecut pe la vizeta mea, să împing tavanul în sus, avînd grijă ca bucățile ce urmau să se desprindă să cadă pe pat, ca să nu facă zgomot. Ar fi urmat urcarea în pod, scosul cîtorva țigle și săritul de pe acoperiș direct pe crengile unuia din plopii care se aflau de-a lungul gardului. Și de aici în curtea vecină. Mai departe... văzînd și făcînd. Bineînțeles că riscul ca gardianul să mai vină pentru a doua oară la vizetă rămînea, ca și eventualele zgomote neprevăzute care s-ar fi putut produce la prăbușirea tavanului și la scosul țiglelor. La fel, ieșirea prin acoperiș și săritul peste gard ar fi putut fi observate de la una din ferestrele clădirii Securității. Am uitat să spun că existau cîteva becuri instalate pe niște stîlpi, care noaptea se aprindeau și luminau de sus întregul celular. O lumină destul de slabă, dar totuși lumină!

Cele cîteva zile cît am observat toate cele de mai sus și am cîntărit șansele pro și contra ale planului s-au scurs nespus de repede. Totuși, încă mai șovăiam, cînd într-o dimineață aud voci și pași pe coridor, care se îndreptau spre ușa celulei mele. Mai mult adus pe sus și împins din spate, vreo patru-cinci gardieni îmi bagă în celulă un tînăr cu cătușele la mîini. Se zbătea și-i insulta. I-au scos cătușele și au plecat, dar unul din gardienii din schimb, încercînd să nu se facă simțit, a rămas pe coridor în apropierea celulei. Îi vedeam umbra pe coridor. Tînărul n-avea mai mult de douăzeci și opt de ani. Era neras de cîteva zile, avea părul mare, negru și încîlcit. În picioare purta bocanci cu talpă groasă, plini de noroi. Pantalonii negri de dimie erau și ei murdari de noroi. O cămașă, fostă albă și ea, și un cojocel de oaie fără mîneci, îi completau echipamentul. După închiderea ușii, rămăsese în picioare în mijlocul camerei frecîndu-și încheieturile mîinilor unde i se

imprimaseră dungile cătușelor. M-am apropiat de el, i-am spus numele meu întinzîndu-i mîna și l-am întrebat cum îl cheamă. S-a uitat cu o privire întunecată la mine, nu mi-a răspuns și nu mi-a dat mîna. I-am spus atunci că poate să se întindă pe pat, dacă e obosit. Fără o vorbă, s-a trîntit pe pat și după cîteva clipe a început să sforăie. Am început să mă plimb prin celulă făcînd tot felul de presupuneri cu privire la noul venit și la planul meu de evadare, pe care trebuia să-l amîn.

Mai tîrziu, cînd am ajuns la închisoare, am aflat cum, cu un an sau doi înaintea mea, un alt arestat folosise aceeași cale de evadare, pe care o imaginasem eu. Într-o seară, insistînd să fie scos să-și facă nevoile, pătrunsese în pod prin tavanul closetului și ieșise prin acoperiș spre curtea vecină. Cum însă gardianul venise să vadă de ce nu mai iese din closet și constatase că deținutul evadase, a dat alarma. Întreaga noapte l-au căutat. S-au făcut razii în curțile și în toată zona din jurul Securității, dar fără nici un rezultat. A doua zi unul din anchetatorii de la etajul clădirii Securității, uitîndu-se cu totul întîmplător pe fereastră, îl zărește pe fugar într-unul din plopii de la gardul curții. Ce se întîmplase? În momentul în care auzise alarma, evadatul abia ajunsese la gard. Dîndu-și seama că nu mai avea timp să se îndepărteze, se urcase în plop, stătuse toată noaptea între crengi și acum aștepta din nou întunericul pentru a-și continua drumul. Bineînțeles, a fost prins. Eu n-am mai ajuns să-mi pun planul în aplicare.

Cînd gardianul a ajuns cu distribuitul cafelei la ușa noastră și l-a văzut pe tînăr dormind, a început să strige la el ca să-l trezească. Fără rezultat însă. Gardianul mi-a dat din găleata cu așa-zisă cafea o cană și pentru el și mi-a spus să i-o duc la pat și să-l trezesc. L-am scuturat de umăr tot mai tare, pînă ce a sărit speriat din somn. I-am întins cana cu cafea, iar gardianul, din ușă, a început să-și bată joc de el, spunîndu-i că nu se poate plînge că nu e tratat boierește, că i se aduce și cafeaua la pat. Tînărul, care se dezmeticise, mi-a luat cana din mînă și a azvîrlit-o cu toată puterea spre ușă. Gardianul abia a avut timp să se ferească. A urmat un potop de înjurături și de o parte și de alta, după care gardianul a plecat, iar tînărul a adormit din nou. Pînă la ora prînzului a fost liniște. Cînd ni s-au adus castroanele cu ciorbă, l-am trezit din nou. A spus că nu mănîncă, s-a întors pe partea cealaltă și a continuat să doarmă. După cîteva minute a venit șeful arestului. N-a încercat să-l trezească și m-a întrebat pe mine de ce nu mănîncă și ce mi-a povestit. I-am răspuns că nu mi-a vorbit deloc, că pare frînt de oboseală și că doarme tot timpul.

Peste puțin timp, ușa se deschide din nou și gardianul introduce în celulă un nou deținut. Un om de vreo patruzeci și cinci de ani, de statură mijlocie, mai mult gras și roșu în obraz. Purta o mustăcioară neagră. Îmbrăcămintea: pantaloni și cămașă kaki și pe deasupra un pulover gri. De cum s-a îndepărtat gardianul, foarte jovial mi-a întins mîna, s-a prezentat (din păcate,

i-am uitat numele), mi-a spus că e colonel din vechea armată și că a fost prins în munți, unde ca partizan lupta împotriva Securității. Cu toată naivitatea mea de la acea epocă, omul nu mi-a inspirat încredere. Poate și prin faptul că limbajul și comportarea lui nu mi se păreau a fi de nivelul unui colonel. Oricum, omul era extraordinar de vorbăreț, povestindu-mi fel de fel de pățanii din viața lui, de pe front, din Rusia, unde comandase o unitate de tancuri, din munți unde luptase împotriva trupelor de Securitate etc. Se arăta foarte optimist că vor veni americanii și că ne vor salva. Printre toate cele pe care mi le înșira, îmi mai punea din cînd în cînd și cîte o întrebare: De ce sînt arestat? Cine e tînărul care doarme? Ce mi-a povestit? În ceea ce mă privește, i-am spus că nu știu de ce am fost arestat, că nu am fost anchetat. Iar despre tînăr nu știam nimic. Tot el mi-a spus însă, că din celula în care se afla înainte de a fi adus aici, i-a auzit pe gardieni vorbind că tînărul ar fi fost prins în pădurile din regiune cu un aparat de radio-emisie. În tot timpul acestei discuții cu noul venit, ne așezaserăm amîndoi pe marginea patului. Deodată privirea mi s-a oprit pe pieptul păros al tînărului, care continua să doarmă, pe spate și cu cămașa larg descheiată. M-am uitat mai atent și — într-adevăr! — ceea ce, la început, numai mi se păruse era realitate. Păduchi! Și nu unul... Mișunau! Am sărit ca ars, de-a dreptul în panică. Am început să bat la ușă. I-am spus gardianului, care după cîteva minute a venit cu șeful arestului. Au adus o găleată cu D.D.T. și cu pumnii au început să presare praful peste pat și peste tînărul care dormea înainte. Restul de D.D.T. din găleată l-au deșertat într-un colț, pe jos. La insistențele mele să-l mute pe tînăr din celulă sau să-l ducă la baie și să ne mai dea un pat, au zis că nu se poate, au trîntit ușa și au plecat. Noul venit, atît de vorbăreț pînă atunci, n-a scos o vorbă.

Ni s-a adus masa de seară. Tînărul, pe care am reușit să-l trezesc, a refuzat din nou să mănînce. A cerut apă de băut. Atmosfera camerei era învăluită în praf de D.D.T., ca într-o ceață cu miros înecăcios. I-am explicat tînărului ce se întîmplase și, pentru prima oară, mi-a vorbit, spunîndu-mi, pe un ton normal și parcă puțin trist, că de două luni nu s-a mai putut nici spăla, nici schimba.

Presupusul colonel a intrat și el în vorbă, punîndu-i fel de fel de întrebări asupra împrejurărilor în care a fost arestat și de ce. Tînărul și-a reluat privirea întunecată și l-a întrebat răstit: de ce vrei să știi? Colonelul a tăcut, iar tînărul a început să se plimbe prin celulă fără să mai scoată o vorbă. După un timp s-a culcat din nou, spre perete, lăsînd jumătate de pat liberă. De frica păduchilor, nici nu m-am apropiat de pat. Am presărat într-un colț al camerei D.D.T., mi-am împăturit haina de piele de mai multe ori, m-am așezat pe ea și, rezemat de perete, am dormit cu întreruperi pînă dimineața. Colonelul s-a făcut ghem la picioarele tînărului, după ce mai întîi s-a prăfuit bine cu D.D.T.

Așa mi-am petrecut ultima noapte în Securitatea din Pitești. Dimineața, imediat după deschidere și schimbul gardienilor, am fost scos din celulă,

mi-au pus cătușe și într-un Jeep am fost transportat la penitenciarul orașului. Aici aveam să aflu de la alți deținuți mai vechi că așa-zisul colonel era condamnat de drept comun, nu fusese niciodată colonel și era utilizat ca turnător în celulele arestului, pentru a-i iscodi pe ceilalți arestați. În privința tînărului, am aflat că într-adevăr fusese prins în munții din regiune cu un aparat de radio-transmisie. Mult mai tîrziu, în alte închisori, întîlnind deținuți care stătuseră după mine în arestul Securității, mi-au spus că tînărul fusese judecat, condamnat la moarte și executat. Nu știu dacă aceste informații sînt exacte, fapt este că tînărul nu a mai apărut niciodată în circuitul închisorilor.

Un episod pe care am uitat să-l amintesc la timpul său. Într-o după-amiază, pe cînd mă aflam încă în celula I, au apărut pe celular mai toți gardienii din toate schimburile. Stăteau de vorbă în grupuri de cîte doi–trei, fie lîngă ușa camerei de gardă, fie lîngă scara care ducea la camerele de anchetă de la etaj, fie în curticica interioară unde era cișmeaua. Pe cei din curticică i-am putut și vedea. M-a mirat faptul că peste uniformă purtau cojoace mari ciobănești și în cap căciulă, în loc de chipiu. Afară era o zi frumoasă și caldă de toamnă! N-am putut înțelege nimic din ce discutau, decît că așteptau un camion cu care să plece. S-au întors a doua zi către prînz, ca să predea cojoacele și căciulile.

Tot de la deținuții mai vechi, am aflat că și securiștii care făceau de serviciu în schimburi pe celular, nu numai trupele de Securitate, plecau periodic în misiune în munții și pădurile din regiune, la vînătoare de partizani. Cojoacele și căciulile erau pentru camuflarea uniformelor. În toată regiunea nu se vorbea decît de aceste acțiuni împotriva partizanilor de sub conducerea colonelului Arsenescu și a fraților Arnăuțoiu, deveniți eroii locali ai rezistenței din munți, și de atrocitățile pe care le comitea Securitatea în satele de munte. Oameni împușcați, țărani, femei și copii schingiuiți pentru a afla cine-i găzduiește, aprovizionează sau ajută pe partizani. Nenumărați alții au fost arestați și condamnați, luînd drumul pușcăriilor. Cu o bună parte din ei am stat și eu în diverse închisori, încît voi reveni asupra subiectului.

LA PENITENCIARUL PITEȘTI

Construcție în formă de T, așezată la bariera orașului spre Găvana și orientată NV–SV, trecea drept clădire modernă. Fusese terminată sub guvernarea lui Armand Călinescu și folosită încă în acea vreme ca închisoare pentru deținuți politici în timpul prigoanei împotriva legionarilor. Avea două etaje, parter, subsol și pivniță. Descrierea mai amănunțită a clădirii o voi face mai tîrziu, cînd voi ajunge cu povestea mea în anul 1955, cînd am stat pentru a treia oară în această închisoare.

Adus la grefa închisorii, după ce mi s-a completat fișa de încarcerare, am fost condus de un gardian la o celulă de la etajul al doilea de pe coada T-ului. După ce ușa s-a trîntit în urma mea și gardianul a răsucit cheia în broască și a tras cele două zăvoare, am făcut cunoștință cu cei patru locatari ai celulei: Radu I. Gr. Radu, un țăran de vreo treizeci și ceva de ani, din comuna Picior de Munte, Dobrin, tot țăran din regiune, Păun Lepădatu, fost plutonier de jandarmi, acum întors în satul lui și Jean Milcoveanu, un om în vîrstă de peste șaizeci de ani, tatăl doctorului Milcoveanu, unul din capii studențimii naționaliste dinainte de război.

După celulele mizerabile și întunecoase ale Securității, aici mi s-a părut raiul pe pămînt. Celula avea patru metri lungime, pe doi și ceva lățime. Pe una din laturile scurte ale dreptunghiului era ușa, pe cealaltă, fereastra, cam micuță, prin care însă pătrundea lumina soarelui, pe care eu n-o mai văzusem de la arestare. Geamul era deschis și temperatura plăcută. Pe lîngă asta, felul în care am fost primit de cei din celulă m-a emoționat. Era prima dată, după multe săptămîni, că întîlneam oameni, oameni de omenie, fiecare din ei încercînd să mă ajute într-un fel, să mă primească aici, de parcă mi-ar fi oferit ospitalitatea la ei acasă. De-a lungul peretelui din dreapta, mai aproape de ușă, erau două paturi suprapuse. În cel de jos stătea J. Milcoveanu, în cel de sus, Dobrin. Către fereastră, la peretele din stînga, alte două paturi suprapuse: jos dormea Păun Lepădatu, deasupra Radu I. Gr. Radu. Cu toate protestele mele, Radu s-a mutat jos, în pat cu Păun Lepădatu, lăsîndu-mă pe mine singur în cel de sus. Dobrin, care era cel mai vechi arestat din cei patru și care de doi ani de cînd era în anchetă fusese de mai multe ori mutat în acest răstimp, cînd la penitenciar, cînd la Securitate, cunoștea cel mai bine viața și obiceiurile pușcăriei. Cu toate că era cel mai tăcut și rezervat din ei, nu făcea nici un secret din povestea lui. Făcea parte, împreună cu alții, care și ei se aflau în diferite celule, dintr-o organizație clandestină, pe care o numiseră „Frăție și libertate". Organizația luase oarecari proporții în satele din regiunea lui, răspîndise manifeste și devenise cunoscută prin acele sate, unde pe toate gardurile apăreau scrise cu cretă literele F.L. Nu mai știu cum le dăduse de urmă Securitatea. După ce-i arestase pe cîțiva din ei, încerca acum să-i descopere pe toți membrii organizației. Dobrin fusese de multe ori bătut în anchetă. Jean Milcoveanu era arestat de cîteva luni, împreună cu soția lui, din cauza unei scrisori pe care o primiseră de la fiul lor, doctorul Milcoveanu, care era ascuns și căutat de Securitate. De la el am aflat că soția lui stătuse la Securitate în aceeași celulă cu una din grecoaicele de la Florica, despre care am spus că i-am auzit vocea și am remarcat limba aleasă pe care o vorbea.

Bătrînul îmi povestea tocmai că îl cunoscuse pe tatăl meu cînd Dobrin, cu urechea lui adaptată la toate zgomotele celularului, ne-a anunțat că vine gardianul. Într-adevăr, vizeta de sub vizetă s-a deschis și gardianul a început să ne dea pe rînd gamelele pe care i le întindea un deținut de drept comun,

care tîra după el pe coridor un hîrdău. Așa am făcut cunoștință cu „terciul", atît de apreciat de deținuți. Era făină de porumb opărită și puțin îndulcită.

În celulă nu se afla decît o singură lingură de metal care, cu aprobarea tacită a gardianului, avea coada ascuțită pe o parte. Ascuțitul se făcea pe cimentul de la closet. Cu acest cuțit improvizat mi s-a confecționat și mie un fel de lopățică, dintr-o scîndurică de brad, găsită pe coridor și păstrată cu grijă de Radu, pitită în paiele din saltea. Toți aveau astfel de lopățele, în chip de lingură. Tot Radu făcuse, cu aceeași coadă de lingură ascuțită, cîte o cruciuliță sculptată într-o bucățică de lemn de fag, pentru fiecare. A doua zi după sosire mi-a făcut și mie una. Cu fire de ață trase din pînza de doc a saltelei și răsucite, ne făcuse cîte un șnur cu care ni le atîrnasem la gît pe sub cămașă, spre a nu fi văzute. De-a lungul anilor de pușcărie, saltelele au fost o sursă permanentă de ață pentru nevoile noastre. După regulamentul închisorii, de cîte ori am fi avut nevoie, ar fi trebuit să batem la ușă și să-i cerem gardianului ac și ață. Cum însă în practică nu primeai niciodată, ața se scotea din saltele, iar acele, în cazul nostru, de pildă, erau fabricate tot de Radu, dintr-o bucată de sîrmă electrică pe care o găsise într-o zi pe coridor. Îi îndoise vîrful la nouăzeci de grade și cu un ciob de sticlă, prin frecare, îi zgîriase un șanț chiar la locul îndoiturii. Apoi o îndoise tot la nouăzeci de grade în același loc, dar în sens invers. Și din nou cu ciobul de sticlă zgîriase iar un alt șanț, pînă ce străpunsese sîrma în dreptul șanțului de pe cealaltă parte. După aceea îndreptase sîrma la loc și o ascuțise la celălalt cap, pe cimentul de la closet. Treaba era tare migăloasă, dar rezultatul era un ac care nu se deosebea de cele originale decît prin faptul că nu era de oțel.

Fiecare din celulă avea felul lui de a-și trece timpul. Radu era cel mai activ. Tot timpul avea ceva de făcut, dacă nu pentru el, pentru ceilalți. Ne-a peticit la toți hainele, ne-a cusut nasturii. Era plin de bunăvoință și totdeauna bine dispus. Bătrînul Milcoveanu, foarte respectat de ceilalți, avea și el o fire blîndă și avea întotdeauna ceva de povestit atunci cînd timpul trecea cel mai încet, mai ales de la masa de seară și pînă la stingere. Singura lui îngrijorare era soarta soției lui. Spunea că erau o pereche foarte unită și ar fi dat orice ca ei să-i dea drumul și să-l țină numai pe el. Știind-o liberă, ar suporta și el mai ușor închisoarea. Dobrin era cel mai nervos și cît era ziua de lungă se plimba ca un leu în cușcă. Era cu gîndul numai la ancheta grupului lui care nu se terminase și trăia într-o tensiune permanentă, așteptîndu-se în orice moment să fie dus din nou la Securitate. Din cînd în cînd se oprea din mers ca să asculte la ușă zgomotele celularului, care pentru el nu mai aveau nici un secret. Numai povestirile lui Milcoveanu aveau darul să-l calmeze. Păun Lepădatu era cel mai tăcut din toți. Mai tot timpul stătea așezat pe marginea patului, cu gîndul aiurea. Avea vreo cincizeci de ani. Era voinic. Bărbat frumos. Semăna cu pozele haiducilor din cărțile copilăriei mele. Se gîndea numai la ce lăsase acasă și se frămînta de grija porumbului

necules, a arăturii, a tot ce lăsase baltă în gospodăria lui. Îl ridicaseră de la cîmp și nici n-apucase să vorbească cu nevastă-sa. De cîte ori ieșea din îngîndurarea lui și dădea cu ochii de mine, îmi făcea loc pe pat lîngă el și începea să-mi povestească de acasă. Avea un băiat de vîrsta mea și spunea că-i amintesc de el. În băiat își pusese toată nădejdea pînă la întoarcere, „Pînă om scăpa de comuniști", cum spunea el. Într-o zi, văzîndu-l parcă mai abătut ca de obicei, m-am așezat lîngă el și l-am întrebat ce-l frămîntă. Multe lucruri și întîmplări din anii pușcăriei s-au estompat ori mi s-au șters din minte, dar răspunsul lui nu l-am uitat: „Mă gîndeam ce-o fi făcînd mînza mea, d-le Leonid!" (Nu-mi putea pronunța altfel numele.) Îmi pare rău că n-am talentul să redau cu cît drag mi-a vorbit apoi de mînza lui.

Zilele în care aveam cea mai mare liniște pentru diversele ocupații nepermise, erau cele în care era de serviciu sergentul Guliman. Nepermis era: să coși, să scoți ață din saltea, să ai ac, să te așezi pe caloriferul de sub geam și să privești pe fereastră, să comunici cu vecinii vorbind pe lîngă țeava caloriferului care trecea prin perete dintr-o celulă în cealaltă, să scrii zgîriind pe săpunul de rufe care ni se dădea, să sculptezi cruciulițe, cum făcea Radu, să stai culcat pe pat în timpul zilei, să cînți, să vorbești tare etc., etc. Serg. Guliman (zis „ăl mare" fiindcă mai avea un frate mai mic, care făcea de serviciu la poarta închisorii) era cel mai cumsecade din toți, cu toate că la prima vedere părea o fiară. Era slab și pirpiriu, dar avea o voce extraordinar de puternică. De altfel, nu l-am auzit niciodată vorbind. Nu știa decît să răcnească. Zbiera, înjura și amenința tot timpul. Camarazii mei de celulă își dăduseră seama însă că totul nu era decît teatru. Juca acest rol de zbir pentru a se face auzit de ai lui, de ceilalți gardieni și de ofițeri, iar pe deținuți îi lăsa în pace și nu se uita pe vizetă. Nu numai atît, dar în momentul în care venea cineva din administrație pe secția noastră și Guliman începea să răcnească „liniște!" știam că e un fel de a ne avertiza și toate obiectele nepermise dispăreau, cei care se uitau pe fereastră coborau de pe calorifer și cei culcați se sculau pînă ce trecea pericolul.

Toți simțeam nevoia să stăm cîteva ore în plus culcați, fiind destul de slăbiți și anemiați. Mîncarea era insuficientă. Dimineața primeam, cum am spus, terciul, cam două sute de grame. La prînz, o gamelă cu ciorbă, fie cu cîțiva cartofi, fie cu varză acră, fie cu arpacaș. O dată, și uneori de două ori pe săptămînă, era „carne". Asta însemna că într-unul din cele trei feluri de ciorbă găseai cîteva bucăți de burtă, spălată aproximativ și deci mirosind puternic sau cîteva șuvițe din bruma de carne ce se găsește pe un cap de vită. (Capetele de vită veneau de la abatorul orașului fără creier și fără limbă.) Putea să-ți cadă în gamelă ori un ochi, ori o bucată de buză de vită cu părul pe ea, împreună cu o puzderie de cioburi de oase și măsele de vită. A treia posibilitate în zilele de carne și cea mai frecventă în acea epocă erau copitele. Fiecare primea în gamelă o copită de vită, fără unghie; așa veneau de la abator. Practic, era vorba de oasele de la extremitatea piciorului,

care erau acoperite cu un zgîrci, pe care rozîndu-l și sugîndu-l, nu te alegeai cu mai nimic. În acest ultim fel de mîncare găseai deseori caiele rupte. Seara primeai aceeași ciorbă de la prînz, însă mai subțire sau, uneori, urluială de porumb, mai mult opărită decît fiartă. Singurul lucru consistent în alimentația noastră era sfertul de pîine zilnic.

Un lucru ar mai fi de spus pentru a completa tabloul din celula noastră. Pe jos, în colțul dinspre fereastră, se afla o oală de noapte, acoperită cu o bucată de placaj. O oală de noapte pentru cinci inși, care se golea de două ori pe zi, dimineața și după-amiaza, cînd eram scoși la „program", adică la closet. Cum din cauza alimentației foarte lichide, a stării nervoase și slăbiciunii sufeream toți de o diureză exagerată, capacitatea oalei era departe de a fi satisfăcătoare, mai ales în răstimpul de la ultimul „program" (cam la patru după-amiază) și pînă la primul „program" al zilei următoare (cam la șase dimineața). Peste zi, între „programe", cu toate răcnetele, înjurăturile și amînările, tot mai obțineam de la gardian să ne permită s-o golim la closet; în timpul nopții însă, de la ora închiderii și pînă la deschidere, ușa celulei nu mai putea fi deschisă decît în prezența ofițerului de serviciu. Și asta numai în cazuri grave, de moarte sau dacă era adus sau luat de Securitate vreun deținut. Pentru noapte deci, trebuia găsită o soluție și o găsise Dobrin. De două sau chiar de trei ori pe noapte, cînd oala era plină, din patul al doilea de lîngă fereastră, se sprijinea cu un picior pe calorifer, unul din noi îi dădea oala, iar el, din două sau trei mișcări bine calculate, azvîrlea tot conținutul printre gratiile ferestrei, în curte. Își făcea chiar o mîndrie că nu-i cădea nici o picătură pe pervazul geamului. Patentul lui Dobrin fusese preluat și de alte celule, ceea ce nu era în avantajul miresmelor care ne veneau pe geam. Într-o bună zi l-au luat pe Dobrin și l-au dus din nou la Securitate, la anchetă. Nu l-am mai întîlnit.

După cîteva zile m-au luat și pe mine. Tot la Securitate. M-am despărțit în grabă de camarazii de celulă, sub presiunea gardianului care-mi striga din ușă: „dă-i drumu' mai repede". O strîngere de mînă, o îmbrățișare, o urare de bine pe șoptite, un Doamne-ajută... ca toate despărțirile din pușcărie. Și de cîte n-am avut parte în anii următori! În afară de Păun Lepădatu, nu i-am mai întîlnit pe nici unul din ei. Pe tocul ușii crestasem într-un colț mai dosit numele meu și data arestării. Din dorința de a lăsa măcar o urmă a trecerii mele pe acolo. Mai sus, în colț, era crestat numele lui Roger Micescu, fiul lui Istrate Micescu.

PROCESUL

Ajuns la Securitate, am fost din nou băgat singur într-o celulă. Gîndeam că de data asta va începe ancheta și-mi treceau prin minte toate cele ce mi le povestiseră despre anchetele lor camarazii de celulă pe care-i părăsisem.

Celularul Securității, a cărui topografie și viață mi-erau cunoscute, îmi dădea o stranie senzație de siguranță, nu mă simțeam străin. Tot restul zilei am stat în așteptare, crezînd că voi fi scos la anchetă, dar nu s-a întîmplat nimic. Pe de-o parte doream să înceapă ancheta, pentru a trece și de etapa aceasta, pe de alta, pe măsură ce se apropia seara, speram să nu fiu scos. Cînd s-a dat stingerea, am răsuflat ușurat și mi-am amînat frămîntările și temerile pe a doua zi.

În dimineața următoare, după împărțirea surogatului de cafea, am fost scos din celulă și dus în camera de gardă. După puțin timp, i-au adus și pe George Boian și pe N.Z. Ni s-au dat instrucțiuni să nu vorbim, să nu facem semne, să nu ne uităm în stînga și în dreapta. Am fost duși în curte și urcați într-un Jeep. G. Boian și N.Z. în spate, cu un gardian între ei, eu în față, lîngă șofer. În momentul urcării, G.B. mi-a șoptit că mergem la proces. Mașina a pornit-o prin oraș. Priveam cu coada ochiului la lumea de pe stradă. Trecătorii care observau Jeep-ul Securității, ca și noi, nu întorceau capul. Și ei se uitau pe furiș. Nu cunosc Piteștiul, așa că nu pot spune pe unde am mers. Oricum, clădirea în fața căreia ne-am oprit părea a fi în centru. Am aflat mai tîrziu că ar fi fost un sediu al partidului. Am fost introduși într-o încăpere și ținuți fiecare într-un colț, sub pază. În clădire, o agitație febrilă: uși care se închideau și se deschideau, gardieni, ofițeri, ordine pe șoptite. După un timp a venit un ofițer și ne-a condus într-o sală mai mare. Într-un capăt al ei, două mese alăturate, acoperite cu o pînză roșie, în stînga și-n dreapta cîte încă o masă, apoi un spațiu liber și, la distanță unul de altul, patru–cinci scaune, cu fața la masa roșie. Mai în spate, mai multe rînduri de scaune. Pe pereți, lozinci. Am fost așezați pe scaunele din față. În spatele nostru s-au așezat gardienii. Era vizibil că sala fusese amenajată ad-hoc și că nu ne aflam în clădirea unui tribunal. Pe scaunele rezervate publicului s-au așezat cîțiva ofițeri de securitate. Vreo șase–șapte.

Am așteptat în tăcere vreo zece minute. Nu știu dacă în sală era răcoare sau dacă numai mie, din cauza emoției, mi-era frig. La un moment dat s-a produs o rumoare, o ușă s-a deschis în stînga mesei roșii și cinci inși în uniforme au intrat în sală. Gardienii din spatele nostru ne-au spus să ne sculăm în picioare. Din cei cinci intrați, unul purta gradul de general. S-a așezat pe scaunul din mijloc, la masa roșie. În stînga și-n dreapta lui s-au mai așezat cîte unul. Completul de judecată cu președintele. Ultimii doi erau grefierul și procurorul, care s-au dus și ei la cele două mese mai mici din stînga și dreapta.

Eram așa de uluit și tot ce a urmat s-a petrecut așa de repede, încît n-am parvenit să reții decît cîteva crîmpeie din puținul cît s-a vorbit. Procurorul a citit acuzarea. Cîteva fraze din care n-am reținut decît că G.B. se făcuse vinovat de transmitere de informații și secrete militare unei puteri străine, iar eu și N.Z. , de complicitate. Generalul, care avea o figură destul de distinsă, puțin cărunt la tîmple și cu o oarecare eleganță în ținută și mișcări,

își plimba privirile cînd în sală, cînd asupra dosarului din fața lui, schimbîndu-și alternativ cele două perechi de ochelari. Cînd procurorul a terminat, generalul și-a pus ochelarii fumurii, cu un gest măsurat și studiat, și l-a întrebat pe G.B. dacă a ascultat acuzația și dacă mai are ceva de spus. G.B. a vrut să spună ceva despre anchetă, dar generalul l-a întrerupt. La a doua încercare, l-a întrerupt din nou. Atunci a spus că-și asumă toată răspunderea și că noi, ceilalți doi, nu avem nici o vină. I s-a spus să stea jos.

A venit rîndul meu. Mi-a pus aceeași întrebare. N-am spus decît o singură frază: că N.Z. nu avea nici o vină, că nu știuse despre ce era vorba, că bătuse acea scrisoare la mașină numai fiindcă o rugasem eu să-mi facă acest serviciu. „Dacă e vinovată sau nu, asta hotărîm noi!" m-a întrerupt generalul.

Cînd i-a venit rîndul, N.Z. a cerut tribunalului să țină seama în hotărîrea lui de faptul că are un copil de crescut. „La asta trebuia să te gîndești înainte de a trăda poporul!" i-a strigat generalul.

Apoi a dat cuvîntul apărării. Abia atunci a fost introdus în sală avocatul. Avea aerul îngrozit. A început prin a spune că a fost numit din oficiu, că niciodată n-ar fi acceptat să ia apărarea unui astfel de caz și unor dușmani ai poporului, iar cînd generalul i-a spus să-și înceapă pledoaria, a cerut Tribunalului să ne dea o pedeapsă exemplară, așa cum prevede legea. Asta a fost tot. Ședința s-a ridicat, noi am fost scoși din sală și l-am auzit pe general spunînd: „Următorul." Totul durase cam douăzeci de minute.

Mai tîrziu am aflat că în acea perioadă toate aresturile Securității și toate închisorile din țară erau supraaglomerate cu arestați. După căderea grupului Vasile Luca, Ana Pauker, Teohari Georgescu, urmaseră valuri, valuri de arestări. Așa s-a făcut că am ajuns de la Ministerul de Interne în „depozitul" Securității și penitenciarului Pitești. Dar și aici, ca și în toate celelalte Securități și închisori regionale, nu mai era loc. Atunci a luat ființă Tribunalul Militar Revoluționar, care urma să se deplaseze în toate regiunile țării, să judece și să-i condamne pe cei arestați, care apoi să ia drumul închisorilor de execuție, al minelor de plumb sau al lagărelor de muncă de-a lungul Canalului Dunăre–Marea Neagră. Acest tribunal în deplasare, la începutul activității lui, ne judeca acum pe noi. Iar generalul nu fusese altul decît celebrul general Petrescu, președintele acestui Tribunal. Provenea din vechea magistratură militară și se spunea că-și datora nu numai menținerea dar și promovarea de după 23 august 1944 faptului că ajutase cîțiva comuniști care erau închiși în timpul războiului. Herbert Zilber, comunist din ilegalitate, mi-a confirmat mai tîrziu în închisoare acest lucru, spunîndu-mi chiar că generalul colaborase cu ei în acea perioadă.

Încă pe cînd eram liber, auzisem de Petrescu. Avea gradul de colonel cînd, în fruntea Tribunalului Militar, prezidase în procesul Maniu. De asemenea, în toate procesele mai importante, cărora regimul le făcuse publicitate:

procesul Sumanelor Negre și al diferitelor loturi prin care s-a căutat compromiterea unor asociații și legații străine. Aceste procese au fost cunoscute sub numele de: procesul Y.M.C.A., al Nunțiaturii, al Bibliotecii engleze, al Legației franceze, al Legației turce și multe, multe altele, de care aveam să aflu abia în închisoare. Petrescu avea la activul său sentințe de condamnări la închisoare care totalizau mii și mii de ani și nenumărate condamnări la moarte. Și tot atîtea mii și mii de deținuți și familiile lor l-au blestemat ani și ani de zile în șir.

În închisori circula o poveste pe seama lui. Se spunea că logodnica unui arestat reușise să pătrundă pînă la el, ca să intervină în favoarea iubitului ei. Generalului îi plăcuse așa de mult femeia, încît acceptase să-i salveze logodnicul, cu condiția să se mărite cu el. Se spunea că femeia acceptase tranzacția. Multă vreme am crezut că e o legendă, dar acum cîțiva ani am avut confirmarea că povestea era autentică. Cu puțin înainte de a ieși din închisoare, am aflat de la un arestat mai proaspăt că generalul ieșise la pensie și că putea fi văzut plimbîndu-și nepoții la Șosea. Mai tîrziu, la München, am descoperit în *România liberă* din 21 noiembrie 1977, ferparul în care familia anunța moartea generalului-maior (în retragere) Alex. Petrescu. În ferpar nu se dădeau detalii, dar cum generalul trebuia să fi fost destul de în vîrstă, bănuiesc că a murit de moarte bună. Singura satisfacție pe care am putut-o avea este că am sesizat pe unul din redactorii de la Europa Liberă despre apariția ferparului și am sugerat ideea că moartea lui Petrescu ar trebui pomenită într-o emisiune. Într-adevăr, i s-a făcut un necrolog, în care s-a menționat rolul odios jucat de el în uriașa campanie a regimului de lichidare a zeci de mii de oameni. Cel care i-a făcut acest necrolog (așa cum se obișnuiește în astfel de ocazii) a fost un coleg de breaslă, Emil Georgescu, fost procuror în același aparat de împărțit dreptatea, în România comunistă.

Pe coridorul clădirii unde am fost ținuți pînă ce am fost din nou suiți în Jeep, am putut vedea un alt grup de arestați, care erau introduși în sala de proces. De asemenea, mi s-a părut a-l zări printr-o ușă întredeschisă pe Păun Lepădatu. După o jumătate de oră de la despărțirea de generalul Petrescu, eram iar în celula pe care o părăsisem dimineața. Pînă la prînz am tot auzit închizîndu-se și deschizîndu-se uși. Era o circulație neobișnuită, un du-te-vino de gardieni care însoțeau arestații, cînd spre ieșirea din celular, cînd spre celule. Pe la orele trei–patru după-amiaza am fost scos din celulă și dus într-o cameră mai mare, fără nici un mobilier, care se afla sub scara ce ducea la etajul clădirii Securității. Aici, am dat de vreo cinci arestați. Printre ei, Păun Lepădatu, care m-a îmbrățișat cu căldură, dar cu aceeași privire plină de îngrijorare. În următoarele minute, ușa camerei s-a tot deschis, de fiecare dată fiind adus cîte un alt arestat, așa că în cele din urmă ne aflam înghesuiți vreo cincizeci și patru sau cincizeci și cinci de inși.

Printre ei și G. Boian. Toți fuseseră judecați de Petrescu în aceeași dimineață, în cîteva ore. Vreo patruzeci de procese, fiindcă în afară de noi, care fuseserăm trei în lot, mai erau un grup de cinci și încă unul sau două grupuri de cîte doi. Restul, făcuseră fiecare singuri obiectul cîte unui proces. Un adevărat record de viteză. Marea majoritate a celor adunați în cameră erau chiaburi sau chiar țărani mai săraci, de toate vîrstele. Apoi, cîțiva învățători și mici negustori din regiune. Voi reveni mai tîrziu asupra componenței camerei, pentru că am rămas în această formație o lună și am avut timpul să ne cunoaștem mai bine. Pînă una-alta, pe toți ne cuprinsese o adevărată excitație. Ni se spusese că ni se vor comunica sentințele.

După ce făcusem oarecum cunoștință unii cu alții și ne împărtășisem pe scurt cîteva date personale și motivele pentru care fusesem arestați și judecați, spiritele s-au mai calmat și au început presupunerile în privința sentințelor. În afară de cazul nostru, unde existau fapte concrete, al unui grup de tineri care făcuseră manifeste și al altor doi sau trei care dăduseră de mîncare unor fugari sau partizani din munți, toți ceilalți erau absolut nevinovați și, după părerea noastră, necondamnabili. Mai toți dăduseră declarații sub tortură în anchetă și fuseseră obligați să recunoască fie că au insultat guvernul, fie că au instigat oameni din sat împotriva regimului, fie că au făcut propagandă pentru țărăniști sau liberali. Mulți nu-și predaseră cotele obligatorii la timp și cu toate că dovediseră că nu recoltaseră cantitatea necesară de produse, fuseseră acuzați de sabotaj. Cum însă la proces toți retractaseră declarațiile date sub bătaie și teroare la Securitate, chiar dacă generalul Petrescu nu-i lăsase să-și expună în amănunt cazurile, erau mai toți ferm convinși că nu puteau fi condamnați. Cei mai sceptici credeau că vor primi cîteva luni, din care scăzîndu-se timpul de ședere în arest preventiv, vor scăpa și ei foarte curînd. Cei mai pesimiști credeau că vor putea fi chiar condamnați doi sau trei ani, dar nu-și făceau prea multe griji, fiindcă în scurt timp și așa americanii vor interveni. Cam asta era pe scurt starea de spirit. Pe lîngă tot ce se spunea, se simțea totuși la fiecare o urmă de îngrijorare, o urmă de dubiu în privința viitorului pe care-l prevedeau cu atîta optimism.

După cîtva timp de așteptare, în camera care nu avea fereastră și nici un fel de aerisire, aerul devenise irespirabil. Am bătut la ușă și spre mirarea noastră gardianul nu ne-a refuzat și a acceptat să lase ușa întredeschisă. Atunci am putut s-o văd pe N.Z. care, fiind singura femeie din toți cei judecați de Petrescu, era ținută pe coridor, și ea, în așteptarea sentinței. În fine, mecanismul s-a declanșat și am fost chemați pe nume și pe loturi și conduși în susul scării, într-un birou unde se aflau mai mulți ofițeri. Pe rînd, am trecut prin fața unei mese, unde ni s-a comunicat sentința, am fost puși să semnăm de luare la cunoștință și apoi, din nou, duși în camera din care plecaserăm. Totul într-un ritm accelerat. În cîteva minute treaba a fost gata și ne găseam iar toți împreună.

Surpriza a fost generală, în sensul că tot atît de uimiți ca noi erau și gardienii. În afară de doi sau trei inși care primiseră sub cinci ani, toate sentințele erau de la zece ani în sus, majoritatea erau de cincisprezece ani muncă silnică. Cea mai mare era a lui G. Boian, muncă silnică pe viață pentru crimă de înaltă trădare. Cea mai mică, a lui N.Z.: trei ani. Eu primisem douăzeci de ani muncă silnică pentru complicitate la înaltă trădare. Toți aveam și confiscarea averii și cîte trei sau cinci ani degradare civică. Pentru cei cincizeci și patru sau cincizeci și cinci de oameni judecați în acea zi, totalul anilor de condamnare depășea cifra de opt sute de ani. Nimeni, nici cei mai pesimiști dintre noi nu făcuseră acest pronostic. Condamnările erau așa de disproporționate, chiar față de fapte, acolo unde existau, încît după primele momente de uluială totul mi s-a părut o farsă. Și din nou au început discuțiile și presupunerile. Majoritatea credeau că era vorba de pedepse exemplare pentru înfricoșare, atît a noastră cît și a celor liberi, și că totul se va rezolva prin recursuri (semnasem cererile de recurs, o dată cu luarea la cunoștință a sentințelor). Pînă și gardienii se mirau și ne priveau cu alți ochi ca pînă atunci. Mai tîrziu am aflat că fusesem printre primele serii de condamnați după niște decrete-legi care apăruseră de curînd și care prevedeau pedepse mult mai mari ca pînă atunci.

Și cum, probabil, stă în natura omului să nu dispere, fiecare și-a regăsit echilibrul. Nici unul nu credea că-și va executa sentința, unii gîndind că recursul o va modifica, alții punîndu-și nădejdea în răsturnarea situației politice care ne va pune pe toți în libertate. Optimiștii trăgeau chiar concluzia că evoluția situației politice, cu care noi nu mai eram la curent, era așa de avansată, încît ziua eliberării era foarte apropiată și că tocmai de aceea condamnările erau atît de exagerate. Gardianul care stătea în ușa deschisă l-a întrebat pe unul din tinerii condamnați: „cîți ani ai luat, mă?"

Tînărul, pe care îl chema Gheorghe (Gică) Mușat, i-a răspuns: „douăzeci de ani". „Și crezi că poți să-i faci?" a mai întrebat gardianul. „Douăzeci de ani trec ca mîine!" i-a răspuns Mușat.

Răspunsul lui Gică Mușat a provocat destindere. Ca la un semnal, s-a pornit o veselie generală. Rîsetele și glumele pe socoteala condamnărilor nu mai conteneau. Gardienii erau înmărmuriți. Nu mai înțelegeau nimic. Pe toți ne cuprinsese o adevărată euforie, care n-a încetat nici cînd a venit un ofițer care ne-a spus să ne pregătim fiindcă vom fi transportați la penitenciar.

Am fost scoși în curtea Securității, unde aștepta un camion cu prelată. Am fost toți suiți în el și înghesuiți spre partea din față, pentru ca doi securiști să poată sta în partea dinapoi, cu pistoalele automate îndreptate spre noi. Cum însă în ziua aceea eram „puși în porție" la Securitate și nu la penitenciar, în micul spațiu care ne despărțea de cei doi securiști au fost urcate două hîrdaie cu ciorbă, care reprezentau rațiile noastre pentru masa de seară. Camionul a pornit și la primele hopuri, ciorba din hîrdaie (care nu aveau,

capac) a început să împroaşte în toate părţile. Cînd am ajuns la penitenciar, conţinutul hîrdaielor se înjumătăţise, iar noi eram stropiţi din cap pînă în picioare. Nici securiştii nu fuseseră cruţaţi.

DIN NOU LA PENITENCIARUL PITEŞTI

Ne-am dat jos din camion şi am fost luaţi în primire de gardienii închisorii. Dacă paznicii celularului Securităţii se purtaseră relativ bine cu noi, aici lucrurile aveau să se schimbe. Gardienii puşcăriei îşi însoţeau fiecare vorbă pe care ne-o adresau cu insulte, înjurături, îmbrînceli şi chiar lovituri. De îndată ce am coborît din camion, au început să răcnească: „Încolonarea! Ia pe doi! Ţine aproape! Dă-i drumul mai repede! Lasă vorba!" Ploua cu înjurături şi pumni, distribuiţi celor care nu executau ordinele destul de repede. Am fost îndreptaţi spre o uşă. Am pătruns pe un coridor. Aici se afla o masă şi un plutonier de la grefa închisorii. Sub privirile ofiţerului de serviciu, am trecut pe rînd, fiecare, prin faţa mesei şi am răspuns întrebărilor puse de plutonier, care ne-a completat fişele de încarcerare. Mi-a venit şi mie rîndul. Mi-am spus numele, prenumele, data şi locul naşterii şi cînd la întrebarea „ce înălţime ai?", am spus 1,76, plutonierul a ridicat ochii la mine şi mi-a replicat răstit: „Cum o să ai, bă, 1,76?!" „Atît am avut la recrutare", am zis eu. „Fugi, bă, de-acolo!"

M-a mai măsurat din ochi o dată şi a scris 1,68. N-am înţeles niciodată ce s-a întîmplat în mintea lui. M-am gîndit că avea complexe, deoarece el într-adevăr era foarte mic de talie, dar toţi eram mai înalţi ca el şi nu eram eu cel mai înalt. Poate că tot scriind înălţimi mai mari ca a lui, s-a umplut paharul tocmai cînd mi-a venit mie rîndul!

După terminarea formalităţilor, cu acelaşi cor de răcnete am fost escortaţi pînă la o celulă de la parter, cu două ferestre mari, orientate spre nord-est. Camera era destul de mare, cu cîte două paturi suprapuse. Cîţi oameni, atîtea paturi, cu cîte o saltea de paie, o pernă umplută tot cu paie şi o pătură. Într-un colţ, două tinete cu capac, într-altul, un hîrdău cu apă de băut. Se vedea clar că celula fusese pregătită special pentru noi, iar saltelele fuseseră proaspăt umplute cu paie, din şira pe care o văzusem în curtea închisorii. Era toamnă şi în ultimele zile plouase mărunt. Mirosea a paie ude.

În timp ce fiecare ne alegeam cîte un pat şi încă nu terminasem cu instalatul, uşa s-a deschis şi au apărut cîţiva ofiţeri. Cel mai mare în grad (nu mai ţin minte exact, dar cred că era căpitan) ne-a ţinut un mic discurs. Ne-a spus că nu-l interesează ce am făcut, dar din moment ce am fost condamnaţi, înseamnă că sîntem vinovaţi şi trebuie să ne ispăşim pedeapsa. Că vom fi trimişi la muncă spre reabilitare şi că la Piteşti nu vom sta decît provizoriu. Că dacă vom fi disciplinaţi şi nu-i vom crea nemulţumiri, ne vom bucura de un tratament bun. Cam aşa a şi fost. Am putut chiar să ne

dăm seama că din acel moment gardienii s-au mai îmblînzit și chiar aveam un regim privilegiat față de deținuții din celelalte celule, unde răcnetele și înjurăturile gardienilor continuau să se audă. Am putut chiar remarca o intenție de supraalimentare, cu toate că termenul nu e tocmai potrivit. După ce se împărțea mîncarea pe tot celularul, ce mai rămînea în hîrdaie se aducea în celula noastră în chip de supliment.

Eu îmi luasem patul de deasupra celui al lui G. Boian. În zilele care au urmat mi-am dat seama cît se frămînta acesta din cauza mea, considerîndu-se vinovat de arestarea și condamnarea mea. Oricît îi argumentam că ceea ce făcusem, făcusem din toată inima și cu toată convingerea, și nu pentru că mi-o ceruse el, continua să se considere vinovat. Și eu, la rîndul meu, aveam același sentiment de culpabilitate față de N.Z.

Aceste complexe de vinovăție le-am remarcat la mai toți cei din cameră și făceau parte din starea sufletească prin care treceam cu toții. Mai tîrziu, în limbajul nostru de închisoare aveam să cuprindem toate aceste sentimente, precum și alte apucături specifice, în expresia „complexe de celulită". Aproape fiecare își amintea de anumite comportări din libertate pe care le regreta și-ți dădeai seama că punea pe socoteala acestor fapte nenorocirea care se abătuse asupra lui. Mai ales țăranii considerau că era o pedeapsă de la Dumnezeu pentru faptul că-și bătuseră nevasta, își nedreptățiseră copilul, își înșelaseră vecinul sau pentru cine mai știe ce alte păcate. O altă preocupare caracteristică „celulitei": visele! O bună parte a dimineții și-o petreceau povestindu-și visele și tălmăcindu-le. Mai toate interpretările erau optimiste și stabileau data eliberării noastre. Termenele se plasau cam toate în jurul Crăciunului.

A doua zi, același ofițer care ne ținuse discursul la sosire a apărut din nou în ușă și ne-a spus că ni se dă dreptul să scriem acasă pentru a cere un pachet cu îmbrăcăminte. Am primit fiecare cîte o carte poștală și un singur creion chimic, care a trecut din mînă în mînă. Ni s-a spus ce trebuie să scriem: „Dragă... sînt bine și sănătos. Te rog să-mi trimiți trei cămăși, trei izmene, un pulover, un cojoc sau haină groasă, trei perechi de ciorapi, o pereche de bocanci, pantaloni groși și o căciulă." Apoi, semnătura. Cine scrie altceva sau mai mult decît indicațiile primite, nu i se expediază cartea poștală și nu mai primește alta. Păun Lepădatu a cerut voie să-i scrie nevestei în legătură cu muncile pe care le lăsase neterminate. Nu i s-a permis, ceea ce a fost interpretat ca o confirmare a confiscării averii, cum prevedea sentința. Această parte a sentinței, așa cum am aflat mai tîrziu, nu s-a aplicat, mai ales la sate, unde colectivizarea avea să rezolve problema generală a proprietății țărănești. O dată scrise, cărțile poștale au fost strînse și cînd ușa s-a închis au reînceput discuțiile pe marginea pachetului, a confiscării averii și deci a lipsei de mijloace a celor de acasă de a ne trimite pachete. Pînă la urmă însă, concluziile n-au fost atît de sumbre pe cît fuseseră primele păreri și spiritele s-au mai liniștit.

În zilele următoare, viața în celulă a început să se organizeze. Lumea a început să se cunoască mai bine și să se grupeze pe simpatii, pe vîrste etc. Și ca întotdeauna în astfel de împrejurări, calitatea majorității a dat tonul. Cei mai mulți fiind țărani din regiunea de deal și munte din Rîmnicu-Vîlcea și Argeș, atmosfera de bună-cuviință și înțelegere a dominat de la început. Cei cîțiva intelectuali, oameni mai în vîrstă, cu înțelepciunea și prin comportarea lor au cîștigat încrederea și respectul tuturor și au contribuit la reechilibrarea sufletească a fiecăruia. Numai doi inși nu s-au integrat în atmosfera creată și au fost izolați ca niște corpuri străine. Fără să se producă vreun conflict sau discuție, lumea s-a îndepărtat de ei și i-a evitat. Limbajul ordinar, poveștile și glumele lor indecente îi șocau pe toți și în special pe țărani. Reținînumele celor doi: Burcuș și Turcu. Amîndoi erau plecați de la țară, dar, cum spunea Păun Lepădatu, se stricaseră la oraș. Erau exemplare ale acelei categorii dintre cele două lumi, a satului și a orașului, și care nu aparțineau nici uneia din ele. Cel mai în vîrstă din celulă era ing. agronom Moise Nicoară, fost șef al organizației Partidului Național Liberal din Mehedinți. Îl știam de mic. Era una din personalitățile Severinului. Avea peste 60 de ani și purta un cioc care-l făcea să semene cu Micescu. Fusese ridicat din Turnu-Severin după ultimele alegeri și i se dăduse domiciliu obligatoriu în regiune. Cred că la Cîmpulung. Aproape în fiecare seară, la întrebarea cîte unui țăran, se lăsa antrenat în discuții despre agricultură, creșterea vitelor, apicultură etc. și împreună cu G. Boian îi ținea pe toți atenți pînă ce clopotul care anunța stingerea rupea farmecul și toată lumea se culca. În patul de deasupra lui Nicoară, dormea av. Răuț. Era moldovean din Iași. Și el, tot liberal și tot cu domiciliu obligatoriu în regiune. Era înalt și slab și cu moralul tare scăzut. Delicat și sensibil, își făcea griji pentru familia rămasă fără sprijinul său. Era tare deprimat și G. Boian, care se legase de el, se străduia să-l încurajeze. Păun Lepădatu își găsise un consătean, pe Costică Cătănoiu. Tot așa de treabă ca și el, dar mai împăcat cu soarta, mai fatalist. „Cînd o vrea Al de Sus, scăpăm noi și de necazul ăsta!" îi tot spunea el lui Păun, cînd îl vedea căzut pe gînduri.

Eu îmi împărțeam ziua între diverse îndeletniciri. Reușisem să țin în cameră, fără să se remarce, o lingură de metal pe care o țineam ascunsă în saltea. Zile în șir i-am tot frecat coada de țeava caloriferului de sub geam sau pe cimentul din closet, unde eram scoși de două ori pe zi. Îi făcusem un tăiș ca de brici și toată celula recurgea la lingura mea ca să taie cîte ceva cînd avea nevoie. Într-o zi chiar, vrînd să tai o bucată din săpunul de rufe care ni se dădea, mi-a scăpat în deget și m-am tăiat pînă la os. Cum mi se dădea (tot ca un privilegiu, fiindcă urma să plecăm la muncă) ac și ață, m-am pornit să-mi cos și să-mi peticesc hainele, care începuseră să mă lase. G. Boian, ca orice vechi pușcăriaș, avea o traistă cu tot felul de petice și zdrențe, din care mi-a dat ce avea mai bun: o cămașă plină de petice și... o pereche de chiloți de damă! Erau bleu și dintr-un material foarte fin. Spre hazul tuturor, ne-a istorisit povestea lor.

Cu un an în urmă se afla tot în acest penitenciar, singur într-o celulă. Cum fusese arestat de pe stradă într-o noapte de vară, tot ce avea pe el ajunsese în zdrențe, după doi ani de perindări prin diverse celule și anchete. Într-o zi, gardianul îi bagă un alt deținut în celulă. Era evreu și-l chema Mark. Era șchiop. A intrat în celulă cu o boccea sub braț. Fusese ridicat de acasă, împreună cu nevastă-sa. Fiecare avusese voie să-și facă o valiză cu lucruri de schimb. După cîteva săptămîni de anchetă la Securitate, în celule separate, s-au întîlnit din nou în camera de gardă a închisorii cînd au fost transferați la penitenciar. Li s-a făcut foaia de încarcerare și nevastă-sa a fost dusă prima la magazie, pentru a-și preda valiza cu surplusul de îmbrăcăminte (după regulament, nu aveai voie să ai mai mult de trei schimburi în celulă). Apoi i-a venit și lui Mark rîndul. Cînd a ajuns la magazie și a deschis valiza, a constatat că era a neveste-sii. Valizele erau la fel și nevastă-sa o luase din greșeală pe a lui, iar el rămăsese cu a ei. I-a explicat gardianului eroarea și i-a cerut să schimbe valizele. Gardianul a început să-l înjure, i-a spus să-și ia două schimburi din valiza pe care o are și... „dă-i drumul la celulă". Așa s-a făcut că Mark a apărut în celulă la G. Boian cu două rînduri de lenjerie feminină. Probabil că la magazie și soția lui pățise același lucru cu schimburile bărbătești. Văzîndu-l pe G. Boian în zdrențe, Mark îi dăduse o pereche de chiloți și o bluză a soției lui. Bluza se uzase și ajunsese petice, iar chiloții erau al doilea schimb al lui G. Boian și erau încă în stare bună. Cum eu nu mai aveam deloc și purtam pantalonii (și ei plini de petice) direct pe piele, chiloții dnei Mark mi-au prins foarte bine, pînă la sosirea pachetului. Dar peripețiile chiloților dnei Mark nu se încheie aici. Voi reveni la timpul cuvenit.

O bună parte din zi mi-o petreceam cu un grup de tineri. Erau din aceeași comună din Argeș și fuseseră condamnați pentru „organizație subversivă". Împrăștiaseră în comuna lor și în cele din jur manifeste anticomuniste. Șeful lotului era Gică Mușat, de care am mai pomenit. Făcuse cîteva clase de liceu în Ploiești. Din acea perioadă se împrietenise cu Sviatoslav Tăbăcaru, care și el făcea parte din lot. Era dintr-o familie refugiată din Basarabia, iar tatăl lui avea un mic atelier de vopsitorie în Pitești. Avea totdeauna neplăceri cu numele. Cu ocazia unuia din apelurile nominale care se făceau din cînd în cînd, gardianul îi citise de pe fișă numele de familie, dar după cîteva încercări nereușite de a-i silabisi și prenumele de „Sviatoslav", se înfuriase și răcnise la el: „Cum p.m. te cheamă, bă?" În afară de Tăbăcaru, toți ceilalți din lot erau din comuna lui Mușat. Alexandru Duță era dogar de meserie. Era un băiat foarte isteț și plin de vitalitate. Ion Băcescu era opusul lui, calm și tăcut. El confecționase, artizanal, literele cu care tipăriseră manifestele, acasă la Duță. Tăbăcaru procurase hîrtia, iar Folea, și el din grup, le lipise noaptea pe garduri, împreună cu Duță. Mușat, care avea o bicicletă, le împrăștiase tot noaptea prin comunele vecine. Nu

mai țin minte cum au fost descoperiți, dar în 1951, cînd fuseseră arestați, anchetele erau deosebit de sălbatice. Au fost bătuți îngrozitor de lt.-major Iordache, de care am mai vorbit, pînă ce au mărturisit totul. Mușat povestea cu mult umor detalii din anchetă. Iordache avea sadica plăcere să ceară victimei să-și aleagă singură instrumentul de tortură din mănunchiul de nuiele, bețe, cozi de mătură și ciomege, rezemate de perete, în colțul camerei de anchetă. Apoi, bătaia nu se oprea pînă ce anchetatul nu era complet istovit sau leșinat. După ce toți recunoscuseră totul, Iordache a continuat să-i scoată la anchetă și să-i bată, ca să spună care din ei era șeful organizației. În toate cazurile pe care le-am întîlnit în închisoare, de cîte ori era vorba de anchetarea unui grup, Securitatea ținea să stabilească prin declarațiile anchetaților că unul din ei fusese șeful. Numai că în cazul lui Mușat și al prietenilor lui, niciodată ei nu se gîndiseră să-și stabilească o astfel de ierarhie. Așa că, în toată sinceritatea, negau că vreunul din ei ar fi fost șef. Dar bătăile continuau și, ne povestea Mușat, „nemaiputînd răbda chinurile, cînd am fost din nou scos la anchetă, i-am spus lui Iordache: dle lt.-major, nu mă mai bateți, că preiau eu șefia!" Iordache, scos din minți de furie, l-a bătut mai crunt ca niciodată pînă atunci, dar la urmă l-a pus să semneze declarația. Ca șef al organizației, la proces, Mușat primise condamnarea cea mai mare.

Numele celor mai mulți din celulă le-am uitat. Îmi mai amintesc de Nacu, țăran; de un învățător Roșu și de un măcelar, bine cunoscut tuturor celor din regiune. Toți îi spuneau Nea Nicu Porcișteanu. Așa se și prezenta și cu toate că Porcișteanu era o poreclă, era foarte mîndru de ea. Numele lui adevărat l-am uitat. Bună parte din cei care-l cunoșteau de-afară nici nu i-l știau. Nea Nicu Porcișteanu era un uriaș. Muncise și făcuse avere. Era foarte mîndru că făcuse negustorie cinstită și nu înșelase pe nimeni. Cei care-l cunoșteau o confirmau. Era iubit de toți. Dar figura cea mai interesantă sau, mai bine zis, cazul cel mai deosebit era Moș Calițu. N-avea mai mult de cincizeci și ceva de ani, dar așa i se spunea. Era mărunt, purta mustață și avea părul de timpuriu încărunțit. Trecea neobservat, așa de tăcut și retras era. A fost băgat în seamă de ceilalți în momentul cînd Duță și Mușat, fiind scoși de gardian ca să aducă hîrdaiele cu mîncare de la capul coridorului, s-au întors în celulă cu un pumn de chiștoace. Imediat s-au pus pe confecționat țigări. Cineva avea o șapcă al cărei cozoroc era din carton, acoperit cu stofă. Duță i-a scos cartonul, din care a jupuit cîteva straturi cît mai subțiri, care au servit de foiță. Mușat avusese ascunse în căptușeala hainei cîteva bețe de chibrituri și o bucățică de catran de cutie. Cele cîteva bețe de chibrituri fuseseră folosite cu maximum de economie, de fiecare dată cînd se iviseră ocazii similare. Cu vîrful acului și cu mare răbdare, Duță crăpa fiecare băț în două cu gămălie cu tot. De cîteva ori reușise chiar să împartă bățul în trei. De data asta însă, rezerva se terminase și nici soare nu era ca să aprindă cu ochelarii inginerului Nicoară. Atunci a ieșit pentru

prima oară din tăcerea lui Moș Calițu. Le-a spus băieților să stea de pază la ușă, că le face el foc. Din căptușeala de oaie a hainei lui de dimie, a scos iască, cremene și un amnar. Și de aici înainte, n-a mai fost problemă cu focul. După cîteva zile, l-am văzut pe Moș Calițu legat la un deget. Mi-a spus că-i coace o unghie. Cum Duță vînase iar niște chiștoace, Moș Calițu i-a spus că nu poate scăpăra cu amnarul, din cauza degetului beteag.

Cînd eram la țară, fiindcă îmi plăcea mirosul de iască, îmi aprindeam țigările cu amnarul, așa că m-am oferit să aprind eu. Asta m-a ridicat în ochii lui Moș Calițu. Și așa încet, încet, în zilele următoare Moș Calițu s-a apropiat de mine, s-a dezlegat la limbă și mi-a spus povestea lui. O redau și eu pe scurt. Era dintr-un sat de munte din Argeș. Cu puțin înainte de război se însurase. Era cioban și mai tot timpul anului era la stînă cu oile. Odată, a plecat cu oile la pășunat în Cîmpia Bugeacului. Era tocmai în anul în care rușii ne-au răpit Basarabia. Cum Moș Calițu stătea tot timpul cu oile, departe de așezările omenești, s-a trezit într-o bună zi că nu mai era în România, ci în U.R.S.S. Mai mult, a devenit automat cetățean sovietic. Cioban a rămas în continuare, dar la un colhoz. Mare lucru în viața lui nu se schimbase; tot cu oile trăia. După un timp a fost mutat în stepele Ucrainei la o mare crescătorie, tot de oi. Om simplu cum era, n-a înțeles prea bine ce se întîmpla cu el, dar cît timp îl lăsau la oi, tot era bine. Să le explice că nu era din Basarabia de origine, că era român din Argeș, că avea nevastă și casă acolo... n-a putut, că nu știa rusește. Și nici n-a încercat, fiind supus și resemnat din fire.

„Așa erau vremurile, ce puteam eu face?“ spunea Moș Calițu, fatalist. „Și domnii de la Securitate s-au mirat prin cîte am trecut!“ mai spunea el, cu oarecare mîndrie. Moș Calițu a luat viața așa cum se prezenta. În Ucraina s-a însurat din nou și a avut și un copil. Dar istoria își urma cursul. A început războiul și într-o bună zi, Moș Calițu s-a trezit la ușa bordeiului de la stînă cu ostașii români. A aflat și el că era război și s-a bucurat că a putut vorbi românește, dar a rămas la oile lui. N-a trecut mult însă și a început retragerea și s-a întors și el cu trupele în România; auzise că rușii îi vor omorî pe cei care au rămas sub ocupație. Nevastă-sa, rusoaica, se refugiase cu trupele rusești în retragere. Luase și copilul. Așa s-a întors Moș Calițu în satul lui de munte din Argeș. Aici și-a găsit nevasta măritată și cu doi copii. Îl crezuseră mort. Moș Calițu a înțeles. L-au primit și pe el în casă, a ajutat și el un timp la muncile gospodăriei și pe urmă s-a dus iar cioban, la o stînă, în munte. Într-o zi i-a dat o bucată de mămăligă și de brînză unui străin flămînd, care a trecut pe la stînă. Era un fugar, care a fost prins de Securitate și în anchetă a spus pe unde a trecut și cine l-a ajutat. Așa a fost condamnat Moș Calițu la zece ani de muncă silnică, pentru omisiune de denunț.

O zi, două mai tîrziu mi-a spus că nu mai poate de durere la deget. Cînd i-am scos legătura, m-am îngrozit. Avea un panarițiu și infecția îi cuprinsese

tot degetul. Am bătut la ușă și i-am cerut gardianului să-l scoată la cabinetul medical. Ne-a spus că plutonierul sanitar lipsește cîteva zile. În noaptea care a urmat, Moș Calițu n-a dormit aproape deloc de durere, iar dimineața i se prinseseră ganglionii de sub braț. Trebuia neapărat intervenit și el a fost de acord să încerc să dau drumul la puroi. Cu coada lingurii, pe care am ascuțit-o mai bine ca niciodată, i-am făcut o incizie la vîrful degetului. A gemut de durere, dar puroiul a țîșnit și durerea s-a ușurat. După cîteva zile, era aproape vindecat. Cam tot atunci s-a produs și ultimul episod din viața lui Moș Calițu, la care am fost martor. Un grup de ofițeri și-a făcut într-o zi apariția la ușa noastră. Unul din ei a deschis un dosar pe care-l avea în mînă. L-a strigat pe Moș Calițu. După ce i-a verificat numele și prenumele, data și locul nașterii, l-a întrebat unde se afla în 1940, unde a avut domiciliul în U.R.S.S. și cînd a venit în România. Moș Calițu, disciplinat, cu căciula în mînă, răspundea la întrebări. Cînd a terminat, ofițerul, care era de la procuratură, i-a citit o hîrtie oficială în care i se aducea la cunoștință că, avînd în vedere că era cetățean sovietic, va fi repatriat. I s-a spus să-și strîngă lucrurile și să aștepte, că va fi scos din celulă. Și ușa s-a închis. Toți am rămas înmărmuriți. Numai Moș Calițu, tot așa liniștit cum primise toate loviturile soartei pe care ni le povestise, și-a luat haina și a început să dea mîna cu fiecare și să-și ia rămas-bun. Cînd a ajuns la mine, a scos amnarul, iasca și cremenea și mi le-a pus în mînă. Pe urmă, cuminte, s-a dus să aștepte lîngă ușă. După cîteva minute a venit gardianul și l-a luat. S-a mai întors o dată către noi, ne-a zis un Doamne-ajută și s-a dus. Ușa s-a închis în urma lui și de Moș Calițu n-am mai auzit niciodată nimic.

Au mai trecut cîteva zile și ne-au sosit pachetele de acasă. Am fost scoși pe rînd, pe coridor. Un gardian desfăcea pachetul, controla conținutul bucată cu bucată și ți le arunca la picioare, rînd pe rînd. Cînd s-a terminat distribuirea, a mai rămas un pachet pe coridor: al lui Moș Calițu.

O dată operația încheiată și fiecare cu cele primite pe patul lui, s-a lăsat liniștea. Fiecare își examina pe rînd lucrurile. Unele și le recunoștea, altele nu. Unele erau noi, altele erau vechi, chiar uzate. Fiecare, privindu-le și cercetîndu-le, încerca să deslușească în ele un mesaj de acasă. Pe la cîte unii se mai strecurase, neobservat de gardian, cîte un obiect neprevăzut în cartea poștală (o batistă, un fular etc.). Unul a găsit în buzunarul hainei primite un spic de grîu uscat. Interpretările nu mai conteneau.

Eu primisem, în afară de lenjerie, un trening nou, o pereche de bocanci pe care i-am recunoscut și cărora li se mai aplicase o talpă groasă, un pulover gros și unul mai subțire și un cojocel din piele de cerb căptușit cu blăniță măruntă de miel. Cojocelul avea o poveste. Îl purtase tatăl meu pe sub uniformă, în timpul campaniei din primul război mondial. După luptele de pe Valea Jiului, în retragere, s-a întîlnit cu Păstorel Teodoreanu, care-și pierduse toate bagajele. I-a dat cojocelul lui. Luni de zile mai tîrziu, în

perioada armistițiului, s-au reîntîlnit la Iași și Păstorel i-a dat înapoi cojocelul. Păstorel fusese rănit și cojocelul avea acum două găurele în mîneca stîngă, pe unde intrase și ieșise glonțul. L-a purtat din nou tatăl meu în Moldova, la Odesa și Kiev, unde l-a surprins Revoluția din 1917. A scăpat și a reușit să se întoarcă în țară. Cojocelul a ajuns într-o ladă cu naftalină, împreună cu mantaua militară, în podul casei de la țară. Aici l-am redescoperit eu, în timpul celui de-al doilea război și am început să-l port la vînătoare. Atunci i-am aflat și trecutul și a fost botezat Păstorel. Acum venise și el în pușcărie și povestea lui avea să continue. Am mai găsit în pachet un săpun de toaletă. Era verde și scria pe el Romarta. La control, gardianul îl luase în mînă și, după o ezitare, mi-l aruncase printre celelalte lucruri. Față de toate mirosurile în care trăiam de atîtea luni, parfumul săpunului părea divin, așa că l-am păstrat în fundul sacului meu de pușcăriaș. Am mai găsit în toate buzunarele hainelor semințe și flori uscate de levănțică. Am recunoscut mîna mamei, care în toate dulapurile de rufărie punea săculeți cu floare de levănțică.

Cu sosirea pachetelor, în afară de nostalgiile, dorurile și strîngerile de inimă pe care le produseseră, o parte din îngrijorarea față de iarna care se apropia s-a mai risipit. Zilele de toamnă se făcuseră mai răcoroase și majoritatea, fiind arestați vara cu ce avuseseră pe ei, începuseră să simtă frigul. Doar eu continuam să mă plimb prin celulă numai în chiloți și cămașă. Nu am fost niciodată friguros și în anii care au urmat rezistența la frig mi-a prins bine. Zilele se scurgeau în atmosfera pe care am încercat s-o descriu, fără alte evenimente și încet, încet, ne-a cuprins o neliniște și o nerăbdare. Ne voiam plecați mai repede, cu toate că nu știam ce destinație aveau să ne dea. Voiam ceva nou, o schimbare oricum ar fi fost ea, numai schimbare să fie. Ca și cum nu trecerea timpului urma să ne apropie de sfîrșitul pușcăriei, ci trecerea cît mai rapidă prin toate fazele ei.

În primele zile ale lui octombrie au început pregătirile în vederea plecării. Mai întîi ni s-a făcut o sumară vizită medicală. Sergentul sanitar Cioltar ne-a întocmit un fel de fișă medicală. Ne-am dat seama că nu era vorba decît de o formalitate, un fel de viză de „bun de transportat", viză pe care am primit-o toți, indiferent de vîrstă sau de vreo suferință oarecare. Toți voiam să plecăm mai departe, în afară de vreo cinci–șase care, din cauza vîrstei sau a unei infirmități (unul era șchiop, altul destul de grav bolnav de inimă), se temeau și ezitau în fața necunoscutului. Dar Cioltar i-a asigurat că acolo unde vor merge se vor bucura fiecare de un regim potrivit stării lui și de îngrijire medicală. Cînd G. Boian a ajuns la rînd, am remarcat o schimbare în atitudinea lui Cioltar. Spunea cu voce tare tot ce trecea în scris pe fișa lui și, la fiecare afecțiune pe care o consemna, înălța capul spre el și-l întreba: „Nu-i așa că din cauza rinichilor nu poți sta mult în picioare?" sau: „Tot așa te supără inima?" etc. Părea că voia să-l declare netransportabil. Dar G. Boian, cu toată starea lui fizică dezastruoasă și

slăbiciunea extraordinară, nu l-a ajutat cu răspunsurile lui. Nu voia să se despartă de mine și-i răspundea sanitarului că se simte bine, că a prins putere, că nu-l mai doare nimic. La vizita medicală asistau și cîțiva gardieni și ofițerul de serviciu, care aveam impresia că-l stînjeneau pe Cioltar, așa că acesta i-a spus în cele din urmă lui G.Boian: „Bine, treaba dumitale, eu mi-am făcut datoria!" Și așa s-a terminat și cu vizita medicală și am ajuns iar cu toții în celulă. Aici, G.B. mi-a povestit că după aproape doi ani de anchetă la Malmaison, unde trecuse prin toată gama de torturi, după două tentative de sinucidere și cînd ajunsese într-o stare fizică cu mult mai proastă decît acum, cînd îmi povestea, fusese trimis la Pitești, unde avusese pentru prima oară de-a face cu Cioltar.

Voi reda pe scurt tot ce mi-a povestit G.B. în cîteva zile, despre anchetele lui. Ca și mine, fusese legat și ridicat pe rangă, bătut la fund și la tălpi, dar nu de cîteva ori ca mine, ci zile și nopți în șir. După aceea, bătaia la tălpi era alternată cu „manejul". Într-o cameră goală cu ciment pe jos, pe care se arunca din cînd în cînd cîte o găleată de apă, era pus să se plimbe în cerc, desculț. Un timp într-o direcție, apoi, cînd începea să amețească, în sens invers. Și acest „manej" dura ore, zeci și sute de ore! Am spus ore și nu zile, fiindcă după cîteva ore era întrerupt, îl duceau la anchetă, apoi la beci pentru bătaia la tălpi și apoi din nou la „manej". Despre aceste chinuri de la Malmaison mi-au vorbit mai tîrziu în închisoare mulți din cei care au trecut prin ele. Scopul „manejului" era dublu: mai întîi tortura de a umbla pe tălpile tumefiate, învinețite și umflate de loviturile primite în beci. (În ancheta mea din 1949, eu nu primisem decît cîteva lovituri la tălpi și fiecare pas pe care-l făceam era un chin.) În al doilea rînd, mersul pe cimentul rece și ud menținea circulația și împiedica cangrenarea țesuturilor zdrobite ale tălpilor. Pe lîngă asta, primea mîncare foarte sărată și nu i se dădea apă de băut. Ajuns la capătul răbdării, cu o bucățică de tablă găsită la closet și-a tăiat într-o noapte o venă de la picior, la gleznă. Tentativa de sinucidere nu a reușit, a fost dus la infirmerie, cusut și pansat și pentru un timp ancheta a fost suspendată. Apoi a fost reluată, repetîndu-se ciclul: anchetă — bătaie la tălpi — „manej". A găsit din nou o bucată de tablă scăpată de vigilența gardianului. În scurtele momente de pauză, în care era lăsat în celulă, prin îndoirea repetată a tinichelei a reușit să obțină cinci–șase bucățele cu colțuri cît mai ascuțite, pe care le-a înghițit în speranța că-i vor perfora stomacul și intestinele. Dar nu s-a întîmplat nimic și G.B. îmi povestea că nu a putut niciodată să înțeleagă ce au devenit acele bucățele de tablă, despre care îmi spunea că nu a remarcat că le-ar fi eliminat pe cale naturală. Anchetele au continuat pînă cînd, într-o bună zi, numai piele și os, cu o inimă slăbită, cu ptoză renală și dureri frecvente în abdomen, a fost aruncat într-o celulă a penitenciarului din Pitești. Într-o noapte a avut o criză acută. Făcuse ocluzie intestinală. Gardianul a chemat sanitarul, pe Cioltar, care i-a făcut o clismă mai mult după indicațiile lui G.B., cunoștințele lui

Cioltar fiind mai mult decît limitate în medicină. În noaptea aceea, i-a salvat viața. Cioltar a continuat să-l viziteze cu regularitate în celulă, tot timpul cît a stat în Pitești. Și cum gardianul de serviciu îl lăsa singur în celulă cu G.B., încet, încet Cioltar s-a abătut de la regulament și a început să vorbească mai liber. Pe scurt, s-a creat un fel de încredere reciprocă și Cioltar a ajuns atît de departe, încît să-i dea chiar informații despre situația politică. Cioltar va fi unul din cazurile pe care nu mi le voi putea explica niciodată. Spun asta pentru că, după cîteva luni, aveam să aflu că în aceeași perioadă Cioltar a fost una din figurile sinistre ale celebrei „reeducări", care se desfășura pe alte secții ale aceluiași penitenciar Pitești. Să fi ajuns Cioltar să aibă o slăbiciune pentru G. Boian, impresionat fiind de suferințele lui? În multe cazuri similare n-a dat dovadă de cea mai mică urmă de omenie, necum de intenția de „complicitate" cu deținuții (așa era calificată orice fel de comunicare de informații unui deținut și pedepsită cu condamnare politică). Să fi încercat din oportunism, cu toate riscurile, să-și găsească un sprijin în G.B. pentru cazul vreunei schimbări a situației? Ipoteza n-ar fi exclusă, avînd în vedere că în 1952, așa cum am mai spus, lumea încă mai credea într-o intervenție salvatoare a Statelor Unite.

În ziua următoare vizitei medicale, am fost cu toții scoși într-una din curțile interioare ale închisorii. Ni s-au dat bagajele de la magazie și, perindîndu-ne prin fața unei mese la care stătea sergentul de la magazie, am semnat fiecare de primirea lor. La altă masă, alt sergent ne-a „arătat" obiectele de valoare pe care fiecare le avusese asupra sa la arestare (ceas, stilou, inel etc.) și ne-a pus și el să semnăm tot de „primire". Teoretic, le luasem astfel în primire, ele urmînd să ne însoțească, dar fiind date în grijă gărzii din escorta transportului. Altora dintre noi, cărora cu ocazia arestării li se mai ridicaseră și alte lucruri, cum ar fi cărți, reviste, scrisori, acte sau fotografii, ni s-au pus respectivele hîrtii în față și ni s-a spus să aruncăm ce nu ne mai interesează într-un colț al curții. Mie mi s-a dat portofelul în care se aflau cîteva hîrtii fără importanță, dar în care aveam două versiuni diferite ale actului meu de naștere. După ce fugisem de la țară, pentru formalitățile de buletin de populație și slujbă în București îmi trebuise actul de naștere și-l cerusem în scris de la primăria din comună. Îl primisem, dar la rubrica profesiunii tatălui, a mamei și a martorilor, stătea scris: mare proprietar, rentieră, moșier etc. Scrisesem din nou la țară, de data asta personal notarului și primisem un al doilea exemplar, cu profesiunile modificate: avocat, casnică etc. Acest exemplar din urmă l-am multiplicat și l-am folosit la autorități și la serviciul de cadre al întreprinderilor unde am lucrat, pentru a dovedi o origine socială ceva mai „sănătoasă". Anchetatorul însă nu remarcase deosebirea dintre cele două exemplare; din fericire pentru notarul Alexandru Niculescu! Am rupt toate hîrtiile din portofel, le-am aruncat și am răsuflat ușurat!

O dată întorși în celulă cu toate bagajele asupra noastră, febra plecării, care părea iminentă, ne-a cuprins din nou. Totuși am mai stat în situația asta două sau trei zile pînă ce am fost scoși din celulă, strigați pe nume, numărați și duși în curtea mare a închisorii. Aici ne-au luat în primire gardieni ai Securității. Pe vremea aceea, cei de la Securitate purtau uniforme kaki, iar cei de la penitenciare, albastre. Mai tîrziu au devenit toate kaki. În afară de cîțiva care stăteau la distanță și cu pistoalele automate îndreptate spre noi, ceilalți, fiecare cu cîte o bîtă groasă în mînă, s-au năpustit asupra noastră, răcnind să ne aliniem pe rînduri de cîte patru, cu distanță între noi și să ne așezăm pe jos. Pe ici, pe colo, mai dădeau și cîte o lovitură de bîtă celui care nu executa destul de repede ordinul. Cînd mișcarea s-a potolit și fiecare ne aflam așezați pe jos cu bagajul în față, așa cum ni se ordonase, un sublocotenent, care era șeful escortei, a venit în fața noastră cu pistolul în mînă și ne-a anunțat că vom fi transportați la tren, că la orice pas în afara coloanei sau tentativă de fugă, se va trage fără somație. Ne-a avertizat să nu vorbim între noi, să nu ne uităm în stînga și-n dreapta și să nu încercăm să facem semne sau să comunicăm în vreun fel cu lumea. După o bună bucată de timp de așteptare, în care securiștii cu bîtele circulau printre noi, mai lovind pe cîte unul care mișca, mai înjurîndu-l pe altul, care șoptea ceva vecinului, s-au deschis porțile și și-au făcut apariția două dube auto. Cu același alai de răcnete, înjurături și lovituri am fost înghesuiți în cele două dube, cu bagaje cu tot. Duba nu avea nici un fel de fereastră și cînd ușa s-a închis, am rămas în beznă. O rază indirectă de lumină pătrundea din tavan, unde era un ventilator care se punea în mișcare numai cînd mașina era în mers. Ni se părea că ne vom sufoca, așa de înghesuiți eram, dar ulterior, în alte ocazii, ne-am putut da seama că poate fi și mult mai rău. Dubele au pornit și drumul ni s-a părut o eternitate. În fine, ne-am oprit. Am auzit voci, strigăte și chiar insulte. Securiștii le îndemnau pe cele cîteva persoane din apropiere să se îndepărteze.

PLECAREA SPRE BUCUREȘTI

Dubele se opriseră de-a lungul liniilor ferate în afara gării Pitești. Cînd ni s-a strigat să coborîm, am văzut că se formaseră două cordoane de securiști, printre care trebuia să trecem cîte unul, în pas alergător, traversînd cîteva linii ferate, pînă la vagonul-dubă, oprit pe o linie moartă. Destul de greu pentru ing. Nicoară și cei cîțiva mai în vîrstă sau infirmi, purtînd și greutatea bagajului. S-au mai împărțit și aici cîteva lovituri și înjurături. De la distanță, priveau scena cîțiva ceferiști.

Vagonul-dubă avea intrarea pe la mijlocul lui. Cum intrai, un spațiu mai larg și apoi un coridor îngust la stînga și la dreapta, cu uși de celule pe o parte și pe alta. A început înghesuitul în celule. G. Boian și cu mine căutam

să ne ținem împreună. Am avut norocul ca în momentul urcării noastre în vagon să fim primii într-o celulă încă goală. Spun norocul, fiindcă ultimii au fost cei mai maltratați. Celula era prevăzută pentru cinci persoane așezate: pe o parte, o banchetă îngustă de trei locuri, pe cealaltă una la fel, dar numai de două locuri, din cauza spațiului necesar pentru ușă, care se deschidea spre interior. Distanța dintre cele două banchete era așa de mică, încît o dată așezați față în față, trebuia să-ți bagi genunchii între genunchii celor de vizavi. La peretele din fund, între banchete, era o sobă-godin de tablă, care mai ocupa și ea o parte din spațiu. De cîte ori am fost transportat cu duba, iarna, niciodată nu mi s-a întîmplat ca soba să fie pusă în funcțiune. Exista și o fereastră deasupra banchetei de trei locuri, de dimensiunea obișnuită a celor din vagoanele de pasageri. După geam, spre exterior era mai întîi un rînd de gratii de grosimea degetului, lăsînd între ele spații de circa doi centimetri pe doi. Urma o plasă de sîrmă deasă prin care de abia ar fi putut trece un chibrit. Apoi, la exterior, un fel de jaluzele fixe, din lamele de tablă, dispuse vertical și înclinate în așa fel, încît nu puteai vedea prin spațiul dintre ele decît spre urma trenului. Pentru a încheia descrierea celulei, ar mai fi de adăugat că, de pe locul din mijloc al banchetei de trei locuri, se putea ridica un capac, sub care se afla closetul metalic, care se termina tronconic, cu o deschidere de circa zece centimetri, direct între șine. Deasupra banchetelor, aproape de plafon, mai erau două polițe în chip de portbagaj, dar așa de înguste și apropiate de tavan, încît nu puteau fi folosite, neîncăpînd nici măcar o bocceluță.

După ce am ajuns în fundul celulei, am început să fim presați de următorii, care erau împinși de gardieni în celulă. Pînă la al cincilea, chiar al șaselea, a mers cum a mers, dar gardienii au continuat să-l împingă și pe al șaptelea și chiar pe al optulea. Cînd au început să-l împingă și pe al nouălea, eram de-a dreptul striviți, abia mai puteam respira. Traistele și sacii stăteau pe capetele noastre, fără să-i mai ținem. Nici o mișcare nu mai era posibilă, iar cîțiva erau aproape de leșin. Și totuși presiunea a mai crescut cînd a fost vorba să se închidă ușa care se deschidea spre interior. Prețul pentru închiderea ușii l-au plătit cel mai greu cei doi de la intrare, al optulea și al nouălea. Ceilalți ne-am ales cu coșul pieptului strivit, pe jumătate sufocați și cu diverse vînătăi, dar cei doi de lîngă ușă au fost loviți sălbatic cu ciomegele și cu pumnii. Amîndoi aveau fața plină de sînge. Unul avea nasul spart de patul pistolului cu care-l lovise securistul. Și toată scena era acompaniată de răcnete turbate. Cînd ușa a fost în cele din urmă închisă, puținul spațiu cîștigat a fost salvator. Am putut respira mai în voie, dar cred că ne-a trebuit mai mult de o jumătate de oră pînă ce ne-am găsit cîte o poziție, dar una în care nu puteai sta mai multă vreme fiindcă amorțeai. Orice mișcare a unuia din noi obliga la deplasarea tuturor. Se făceau tot felul de calcule pentru cea mai mică mișcare. Cînd unul din noi trebuia să folosească closetul, era o adevărată problemă, care ne preocupa și ne ocupa o bună bucată

de timp. Nu mai e nevoie, cred, să intru în detalii în privința mirosului într-un volum de aer și așa mult sub necesarul pentru nouă oameni. Cu toată fereastra deschisă, nu se putea vorbi de vreo aerisire și toți eram transpirați leoarcă. La toate ușile se auzea bătînd și strigînd: „Apă!" Gardienii strigau și ei: „Lasă gura! Nu mai bate!"... și potop de înjurături. Într-un tîrziu s-a deschis vizeta din ușă și ni s-a dat apă. O căniță pe care o umplea gardianul dintr-o găleată și care era dată din mînă în mînă în celulă, nu fără greutate din cauza înghesuielii. După un timp, ni s-a dat și „hrana rece", rația pe o zi. Consta dintr-un sfert de pîine, o bucățică de slănină cam de volumul unei cutii de chibrituri, două cocoloașe de brînză frămîntată, cît două nuci și o bucată de marmeladă, cam tot cît o cutie de chibrituri. Slănina era rîncedă și foarte sărată, iar brînza iute. Înghesuiala, lipsa de aer, amorțeala din cauza nemișcării și setea ne chinuiau din ce în ce mai tare. Am stat așa cîteva ore, pînă ce am simțit că sîntem atașați la alt tren. Abia după ce trenul s-a pus în mișcare a început să se facă puțin curent de aer, care a mai împrospătat și răcorit atmosfera.

VĂCĂREȘTI

Tîrziu, după-amiază am ajuns la București, în Triaj, unde după multe manevre și iar așteptări pe diverse linii, vagonul nostru dubă a fost oprit pe o linie lîngă podul Basarab. Aici am așteptat. Se lăsase seara cînd ușile celulelor au început să se deschidă și, cu răcnetele de rigoare, am fost îndrumați spre coborîre și apoi, iar printre securiști înarmați, îndreptați, peste cîteva linii ferate, spre trei dube-automobil, în care am fost urcați. Pe distanța dintre vagon și dubele auto ne împleticeam și ne împiedicam de parcă am fi fost beți, așa eram de amorțiți și cu picioarele umflate de atîta nemișcare, ceasuri de-a rîndul. Unul din securiști a avut bunăvoința să-mi trîntească și mie un pat de pistol automat între umeri, fiindcă mă oprisem să-l ajut pe ing. Nicoară să-și care bagajul, pe care nu și-l putea duce. Tot grupul nostru a fost din nou înghesuit în două dube și ușile s-au închis. Agitația și strigătele securiștilor au continuat totuși și ne-am dat seama că și în cea de-a treia dubă au fost urcați oameni. Peste vreo două ore am înțeles că era vorba de deținuți de drept comun, care fuseseră și ei transportați de la Pitești cu același vagon. În fine, dubele s-au pus în mișcare.

Fiecare făcea presupuneri cu privire la noua destinație, sperînd să se termine cu chinul drumului, să putem măcar să ne așezăm și să ne odihnim. În fine, duba a încetinit, s-au auzit un schimb de vorbe, niște ordine și o poartă deschizîndu-se. Apoi, liniște un timp, pînă a izbucnit o adevărată ceartă între securiști. Am înțeles că nu trebuia să fim predați aici unde ne aflam și că voiau să-i facă pe cei din escorta dubelor să-și continue drumul cu noi pînă la Jilava. Așa am aflat care ne era destinația, dar nu ne puteam

dumiri unde ne aflam. După multă pălăvrăgeală și argumente aduse de șeful escortei noastre, din care nu înțelegeam decît frînturi, s-a decis să rămînem aici pînă a doua zi.

Ușile celor două dube s-au deschis. Cea de-a treia dubă dispăruse. Ne-au strigat să coborîm și să ne aliniem. Șeful escortei și un ofițer în uniformă albastră, deci din Direcția penitenciarelor, au trecut de-a lungul coloanei, ne-au numărat și au făcut formele de predare-preluare. Ne aflam într-o curte pavată și slab luminată. Burnița și bătea un vînt rece, în rafale. De jur-împrejur, clădiri cu ferestre zăbrelite, iar noi ne aflam în mijlocul curții, în fața unei biserici. Cineva a recunoscut-o și pe șoptite s-a transmis din om în om: sîntem la Văcărești. Atunci am înțeles de ce nu trebuia să rămînem aici. Văcărețtiul era închisoare pentru dreptul comun. Și totuși, din cauza cine știe cărui motiv, am rămas. Explicația n-am avut-o niciodată. Eram acum pe mîna a vreo șapte–opt gardieni, care ne-au spus să intrăm în pridvorul bisericii, probabil din cauza ploii. Aici ne-au înghesuit în partea stîngă. Totul se petrecea în semiîntuneric, așa că n-am băgat de seamă că biserica era în reparație decît după ce ne-am împiedicat și am călcat în lăzile cu var din pridvor. Ni s-a spus să ne dezbrăcăm în pielea goală și, cu toate hainele și bagajul în brațe, să trecem la percheziție și apoi în partea dreaptă a pridvorului. Percheziția, aproape pe întuneric, era un simulacru; mai mult un pretext ca să-și bată joc de noi, ținîndu-ne dezbrăcați în frig, pînă ce un gardian ne pipăia fiecare lucru și apoi îl arunca pe jos în partea dreaptă a pridvorului, indiferent dacă lucrurile cădeau în vreo ladă cu var sau în noroiul de pe jos. Cînd îți termina așa-zisul control al tuturor lucrurilor, îți dădea și ție voie să treci în partea dreaptă, să-ți strîngi lucrurile și să te îmbraci.

După ce primii șase–șapte fuseseră percheziționați și se aflau în partea dreaptă, m-am simțit tras de mînă de Alexandru Duță. M-am luat după el pe lîngă marginea pridvorului și, pitiți după o putină cu apă pentru făcutul mortarului, am pîndit momentul cînd nici un gardian nu se uita în direcția noastră și ne-am strecurat spre dreapta, printre cei percheziționați. Ceilalți, săracii, goi și tremurînd de frig, fie își așteptau rîndul, fie își căutau pe bîjbîite lucrurile aruncate pe jos. Încă nu fuseseră toți trecuți prin percheziție, cînd și-a făcut apariția un ofițer și a dat ordinul să ne încolonăm și să-l urmăm. Ne-a condus prin curte către stînga bisericii și ne-a oprit în fața unei porți de lemn, cu gratii în partea de sus. Părea o poartă de beci și printre zăbrele ne-a lovit un puternic miros de hazna. Un gardian a descuiat lacătul, a tras zăvorul, a deschis ușa și, pe măsură ce intram, ne-a numărat din nou. Am aflat că intram în fostele pivnițe domnești.

Spectacolul, încă de la intrare, era demn de *Infernul* lui Dante. O scară cu nenumărate trepte. Pe fiecare din primele șapte–opt trepte, în stînga și-n dreapta, se afla cîte o tinetă cu conținutul la limită sau revărsat pe scări pînă jos și formînd un fel de mocirlă de fecale și urină. Mirosul era îngrozitor. Nu spun insuportabil, fiindcă n-ar fi adevărat. Nu numai că l-am

suportat, dar după cîteva ore nici nu l-am mai simțit. Aproape lîngă fiecare tinetă era cîte un om care-și făcea nevoile, fie de un fel, fie de altul, fie în tinetă, fie alături. Halul în care arătau acești oameni era de necrezut: majoritatea slabi și nerași și toți cu hainele zdrențuite și peticite, cum nu mai văzusem vreodată, nici măcar la un cerșetor. Becul chior, care atîrna la capătul de sus al scării, făcea priveliștea și mai impresionantă. La intrare, cînd gardianul ne-a deschis ușa, stătea un tînăr care distona cu tot ce apucasem să vedem în fața noastră. Destul de înalt, bine legat, bărbierit și purtînd în partea de jos niște izmene lungi albe, iar în sus o cămașă albastră, amîndouă de o curățenie ireproșabilă. Oricît de ridicolă ar fi fost aprecierea, avea în ținută ceva elegant și distant în același timp, față de cei din jur. Era șeful de cameră, căruia gardianul i-a spus numărul nostru și i-a cerut să-i spună de cîte porții avea nevoie pentru a doua zi. N-am putut înregistra răspunsul, atît eram de uluit de ceea ce vedeam împrejur. Și ăsta nu era decît începutul. Cînd am ajuns jos, la capătul scării se făcea o deschizătură spre dreapta. Aici ne-am oprit și ne-am îmbulzit unii într-alții ca oile, înmărmuriți de priveliște. O încăpere care ni s-a părut imensă, cu pereții de cărămidă, ce se pierdeau în partea de sus în întuneric. Un singur bec slab atîrna la vreo doi metri înălțime, de un pilier central, și el de cărămidă. Încet, încet, pe măsură ce ochii ni se obișnuiau cu întunericul, pătrundeam mai departe cu privirea. Instinctiv, strînși și mai tare unii într-alții și în grup compact, ne-am dus lîngă stîlpul central, unde ne-am oprit. Cu spatele la stîlp, ne simțeam apărați de mulțimea de oameni din jur. Toți ne priveau cu curiozitate și în halul de bărboși, murdari și slabi cum erau, la care se adăuga și faptul că știam că sînt condamnați de drept comun, era departe de a ne face să ne simțim în siguranță. Ne-am pus averea, adică bagajele, pe jos și ne-am așezat pe ele, cu spatele la stîlp. Pe jos era pămînt bătătorit. De-a lungul pereților, cîte cinci paturi suprapuse!

De peste tot atîrnau tot felul de zdrențe, iar locul unde lipsea cîte o cărămidă era folosit ca nișă, în care stătea cîte o cană, gamelă sau cratiță; toate turtite, ciocnite, cu smaltul sărit și ruginite. Bolțile încăperii, care se sprijineau pe pilierul central, erau așa de înalte că se pierdeau în întuneric și mai mult le ghiceai decît le vedeai. Paturile suprapuse care acopereau pereții păreau niște spaliere, pe care, cu mișcări de păianjen, se cățărau și coborau oameni. Și toată această schelărie de paturi se clătina, scîrțîia și zdrăngănea la orice mișcare.

După, Gică Mușat și cu mine, după primele momente de zăpăceală, am început să prindem curaj și să ne îndepărtăm de grup. Mai întîi cu prudență, dar, după ce am mai schimbat cîte o vorbă și cu unul și cu altul, ne-am întors la grupul nostru cu informații, care au mai schimbat ceva din primele impresii. Încăperea în care ne aflam era destinată deținuților în tranzit, fie de la o pușcărie la alta, fie spre alt lagăr de muncă, fie aduși pentru noi anchete sau procese. Puțini din cei peste cinci sute de inși cîți se aflau aici

erau hoți, spărgători sau escroci profesioniști, iar criminal nu era nici unul. Majoritatea erau țărani, dar și alte categorii de cetățeni, cărora neputîndu-li-se înscena un proces politic, fuseseră inculpați pentru delicte de drept comun. Aflînd toate astea, ne-am mai liniștit. Cum alt loc pentru noi nu era, am rămas lîngă stîlp și ne-am organizat un fel de culcușuri, dar cu toată ziua istovitoare pe care o trecusem, aproape nimeni n-a dormit. De altfel pămîntul era rece și umed și nici siguranță totală nu exista din partea celor din jur. La un moment dat, s-a apropiat un tînăr și ne-a întrebat dacă printre noi este vreun doctor, fiindcă e cineva foarte bolnav. Nu era nici un doctor printre noi, dar gîndindu-ne că-i putem fi de vreun folos bolnavului, cîțiva ne-am dus la patul lui. Care n-a fost mirarea lui G. Boian cînd s-a auzit strigat pe nume de către bolnav. Mai bine zis i-a șoptit numele. Omul era întins pe pat și abia vorbea. Era de o slăbiciune și paloare cadaverică. Avea febră și frisoane. L-a recunoscut și G. Boian, dar eu nu-i mai reține numele. Era inginer. Fusese condamnat într-un proces politic și după aceea trimis la Canal. Acolo, un vagonet încărcat se răsturnase și-i zdrobise piciorul. Nu mai țin minte unde și în ce condiții i se amputase piciorul, imediat sub genunchi, și fusese trimis cu duba la Văcărești, pentru a fi îngrijit în spitalul pentru deținuți politici, care se afla într-o aripă a închisorii. Ajunsese în această încăpere de tranzit unde era adus orice nou-venit cu duba. Trecuse aproape o lună și, cu toate insistențele, nu fusese dus la spital. Între timp, cu pansamentul neschimbat, apăruse infecția și puroiul trecuse prin pansament. În ultimele zile făcuse febră și avea dureri mari. N-am mai avut ocazia să aud de el, dar așa cum arăta atunci, nu cred să fi scăpat cu viață. De altfel, o mulțime dintre deținuții din acest loc de tranzit se aflau aici de luni de zile, cei mai mulți neștiind nici măcar de ce fuseseră aduși.

Începusem și noi să ne gîndim că s-ar putea să avem aceeași soartă și aveam toate motivele să nu fim prea bucuroși de această perspectivă. Eram singurii care nu am dormit în noaptea aceea. Stăteam și mai moțăiam din cînd în cînd pe bagajele noastre. Ce vedeam în jurul nostru nu era un imbold spre optimism. Toți dormeau. Cei din paturi, ca în rafturi, iar ceilalți, care n-aveau loc în paturi, pe jos, peste tot în jurul nostru. Unii mai aveau cîte o bucată de rogojină ruptă și destrămată, alții cîte o bucată de scîndură, care-i mai apăra de contactul direct cu pămîntul umed și rece, dar majoritatea n-aveau decît zdrențele de pe ei. În liniștea care se lăsase nu se mai auzea din cînd în cînd decît cîte unul sforăind sau gemînd prin somn. Alteori, cobora cîte unul din pat ca să meargă la tinetă și toate paturile se mișcau și scîrțîiau. În fine, a început să se lumineze de zi. Lumina pătrundea numai indirect, din capul scărilor, printre gratiile ușii. Deodată am auzit gardianul bătînd cu cheile în ușă. Șeful de cameră a alergat la ușă. Apoi a retransmis ordinul gardianului: „Lăsați gura, și cei care-și aud numele să-și ia bagajul și să iasă afară.“ Toată lumea s-a îmbulzit pe scări, între tinetele revărsate, în speranța că-și va auzi numele și va scăpa din acest infern. Era

vorba însă de noi, numai de noi cei veniți de la Pitești. Am fost toți scoși în curte și urcați în două dube care așteptau. După condițiile în care petrecusem noaptea, duba nu ni s-a mai părut așa de chinuitoare cum ni se păruse cu o zi înainte. Acum știam și unde mergem: la Jilava.

JILAVA. FORTUL NR.13

După un drum cu destule hîrtoape, duba a cotit brusc la dreapta și a început să coboare. După vreo două sute de metri, s-a oprit. Iar s-au auzit discuții, ordine și ușa dubei s-a deschis. Afară, iar burniță. Am văzut mai întîi drumul în pantă pe care venisem. Am fost încolonați cu răcnetele obișnuite: „Ia pe doi, banditule! Dă-i drumu' mai repede! Alinierea!" Un ofițer ne-a strigat numele, noi am răspuns prezent, apoi ne-a numărat și ne-a ordonat stînga-mprejur. În fața noastră se afla poarta metalică de intrare, iar deasupra, pe zidul văruit, stătea scris cu negru „Fortul nr.13 Jilava." Iar mai sus, cînd se termina zidul, pămînt cam de un metru înălțime și iarbă; iarbă îngălbenită de toamnă, care se profila pe cerul plumburiu. Așa încolonați am trecut prin poartă, cu bagajele în brațe, și pe un coridor boltit am ajuns la altă poartă. Gardianul de pază a deschis-o și a răcnit cît l-a ținut gura: „Alarmăăă!" Strigăt reluat de toți gardienii care precedau coloana noastră. Acest strigăt se auzea zi și noapte în Jilava și însemna un avertisment pentru toți deținuții care se aflau în curți sau pe coridoare la diferite munci, că trebuia să se întoarcă cu spatele în direcția de unde venea strigătul. Eventual cu fața la zid, dacă se afla vreunul în apropiere. Nu trebuia să vadă alți deținuți! Am trecut și de a doua poartă, am traversat o curte, apoi din nou un gang, o altă poartă, alt gang și am fost băgați în niște încăperi boltite. Peste tot, pereți de cărămidă de peste 1 m de groși. Ici, colo, cîte un bec slab. Pe jos, ciment. Miros de pivniță, de mucegai, de clor dezinfectant și acel miros de tinetă de care n-am mai scăpat ani de zile. În cîte un loc, o crăpătură în boltă, din care picura. Era umed și răcoarea de beci te pătrundea.

În fundul hrubei, un morman de rogojini vechi, pe jumătate putrede. O dată ușa închisă în urma noastră, am încercat să ne organizăm. După atîta drum, în condițiile pe care le-am descris, și nesomn, eram frînți de oboseală și nu mai doream decît să ne întindem și să ne odihnim. Am căutat un loc unde cimentul era mai uscat și am început să întindem rogojinile din stivă. De bine, de rău, ne-am instalat, dar umezeala a început repede să ne pătrundă și ne-am mai înghesuit unul într-altul ca să ne ținem de cald. Nimeni n-a reușit să adoarmă, nu atît de frig, cît probabil de prea mare oboseală. Au început schimburi de păreri, presupunerile obișnuite cu privire la viitoarea destinație, convinși fiind că Jilava nu era decît o nouă etapă. Cu toții eram însă de acord că felul în care fusesem primiți la Jilava diferea mult

de cel din Pitești și Văcărești. Gardienii erau adevărate fiare dezlănțuite și viața noastră nu părea să mai aibă aici prea mare preț. Ne-am decis deci să fim cît mai prudenți și docili. Văzusem pe drumul de la intrare în fort și pînă aici cu cîtă ușurință se distribuiau pumni, picioare și lovituri de bîtă celor care rămîneau în urma coloanei, chiar dacă erau infirmi sau bătrîni. Foarte mulți din gardienii de aici erau țigani.

Discuțiile noastre n-au durat mult. Ușa s-a deschis de perete și un grup de gardieni, înjurîndu-ne în fel și chip, ne-au strigat să punem rogojinile la loc și să ne înghesuim într-un colț. Și iar s-au împărțit cîteva lovituri. Au adus în celălalt capăt al sălii o masă și un scaun pe care s-a așezat un sergent. În spațiul liber dintre noi și masă s-au înșirat vreo șapte–opt gardieni și fiecare din ei ne-a făcut semn cîte unuia din noi, să venim cu bagajul la el. Ne-am dus și ne-am depus fiecare bagajul la picioarele gardianului respectiv, care ne-a dat ordin să ne descălțăm și să ne dezbrăcăm în pielea goală și să ne aruncăm și hainele peste bagaje. De data asta fără grabă, bucată cu bucată, pipăiau fiecare haină, fiecare rufă și apoi o aruncau în spatele lor, pe jos. Fiecare căptușeală o rupeau fără menajamente ca să scotocească înăuntru. Tuburile de pastă de dinți le-au strivit cu cizma și le-au împins cu piciorul spre hainele percheziționate. La doi dintre noi au găsit în reverul hainei cîte un ac de cusut. Au fost bătuți sălbatic cu pumnii peste față pînă i-au umplut de sînge. Mă felicitam că avusesem inspirația să ascund cremenea, iasca și amnarul de la Moș Calițu în grămada de rogojini.

În tot timpul cît dura percheziția bagajului, așteptai gol, desculț pe cimentul umed și tremurînd de frig. Cînd se termina cu bagajul, îți venea și ție rîndul. Ți se ordona: „Deschide gura! Arată palmele! Arată tălpile! Ridică“ (asta însemna să-ți ridici testiculele) și apoi: „Întoarce-te! Apleacă-te și trage de buci!“ Cu asta erai gata și puteai merge în spatele gardianului, să-ți strîngi hainele și să te îmbraci, nu fără a primi în treacăt cîte un pumn sau picior, așa, gratuit. De aici, începea iar graba. Alți gardieni, răcnind și înjurînd, te loveau, grăbindu-te să te prezinți în fața sergentului de la masă, care-ți completa fișa de încarcerare. Ajungeai în fața mesei mai mult gol și cu toate lucrurile în brațe, ca să scapi de lovituri. De aici trebuia să alergi, în aceleași condiții, în celălalt colț al sălii, ca să faci loc următorului. Acolo, în fine, erai lăsat în pace să te îmbraci și să-ți refaci traista cu hainele descusute și tăvălite prin murdăria de pe jos. După vreo oră, s-a terminat operația și gardienii și-au luat masa și scaunul și au plecat, lăsînd în urma lor o liniște aproape apăsătoare. Timp de o oră, sala vuise de urletele și înjurăturile lor.

Părerile și temerile noastre în privința regimului din Jilava se confirmaseră și aveau să se mai confirme și în restul timpului cît am stat aici. Încă nu terminasem bine să ne strîngem lucrurile și iar s-a deschis ușa. Am fost încolonați, numărați și mînați cu același concert însoțitor pe ușă afară. Înaintea noastră, iar se striga „Alarmă!“ Am ieșit din nou în ultima curte

prin care trecusem la venire și, înainte de a ajunge la cea de-a doua poartă, am cotit la stînga pe lîngă zid și am ajuns în fața unui grilaj de vreo cinci metri lățime și vreo trei înălțime. De fapt, era o poartă cu două canate, închisă cu un lanț și cu lacăt. Într-unul din ele se deschidea o ușă de dimensiuni obișnuite, tot din zăbrele. Cam la un metru dincolo de grilaj, o altă poartă, tot din două canate, dar din lemn. Și aici, într-unul din canate, se deschidea o ușă de dimensiuni normale. În partea de deasupra porților de lemn, pînă la zidul boltit, era un oberliht, deschis spre interior. Am fost opriți în fața grilajului. Din interior, prin oberlihtul deschis, se auzea un fel de vuiet continuu. Ni s-au deschis cele două uși și-am fost împinși înăuntru. Ușile s-au trîntit. Ne aflam într-o încăpere cam de cinci metri lățime și trei metri înălțime la mijlocul bolții tavanului. Cît era de lungă, nu ne-am putut da seama în primul moment, fiindcă fundul ei se pierdea în întuneric pentru ochii noștri neadaptați. Numai la intrare atîrna un bec din plafon. Cu tot oberlihtul deschis, aerul era greu și, bineînțeles, domina izul fetid de tinetă și clor. Frig nu era, din cauza căldurii animale, camera fiind suprapopulată: cam o sută optzeci de deținuți. Am aflat însă că fuseseră momente cînd efectivul atinsese cifre mult mai mari. Încăperea părea mai mult un tunel. Cum am mai spus, era boltită, lată de vreo cinci metri și lungă de vreo douăzeci–douăzeci și cinci de metri. Cum intrai, în stînga trei tinete, iar în dreapta un hîrdău cu apă. Un mic spațiu liber, iar apoi, pe stînga și pe dreapta, priciuri de lemn suprapuse pînă în fundul hrubei, cu un coridor cam de un metru între ele.

După legea nescrisă a pușcăriilor, ultimii veniți primeau locurile cele mai proaste, așa că șeful de cameră a apelat la cei de pe priciul de sus din stînga deasupra tinetelor, să se strîngă, ca să încăpem și noi. N-am încăput toți, iar unii au preferat să rămînă jos, așezați pe bagaje, din cauza mirosului de la tinete. G. Boian, ing. Nicoară, grupul lui Duță și Mușat și cu mine ne-am suit pe prici. Pe scîndurile priciului erau întinse rogojini, peste care ne-am întins și noi hainele pe care le aveam, ca să ne fie ceva mai moale. O dată instalați, am coborît, curios să cunosc lumea și să aflu cît mai multe de la cei din jur despre viața din închisoare. Abia acum, în Jilava, ne începeam adevărata existență de pușcăriași.

Cea mai amestecată lume posibilă, din toate punctele de vedere, ne înconjura: țărani, muncitori, intelectuali, foști ofițeri, de toate vîrstele, de la douăzeci la peste șaptezeci de ani. Unii, arestați de cîteva luni, alții, de cîțiva ani; cu condamnări între cinci ani și muncă silnică pe viață, pentru crime de război, pentru organizații politice (legionari, țărăniști, liberali), pentru organizații subversive, pentru arme ascunse, pentru nepredare de cote, pentru omisiune de denunț, pentru insulte aduse regimului și tot felul de alte încadrări. Erau și unii necondamnați, închiși numai pentru că fuseseră în Siguranța veche sau în Poliție, chiar dacă făcuseră serviciu la Circulație. Cei mai de curînd arestați se cunoșteau după starea mai bună a

îmbrăcămintei, dar majoritatea erau numai petice, iar mulți erau îmbrăcați în zeghe vărgate date de penitenciar, dar și ele rupte și cîrpite. Culoarea generală dominantă era un cenușiu murdar, în care numai noi, „piteștenii" și cîțiva mai proaspeți veniți mai distonam, cu hainele noastre în stare bună și relativ curate. Timpul însă avea să ne aducă la același numitor și pe noi. Cu toate că și noi eram palizi, nu aveam încă acea piele uscată și de culoare pămîntie a celor din jur.

Cele circa zece zile petrecute aici nu au fost lipsite de interes și în nici un caz nu se poate spune că au fost monotone. Am aflat o mulțime de lucruri noi pe care, receptiv cum eram la tot ce se petrece în jurul meu, le înregistram și aveam să-mi formez acel început de bagaj de cunoștințe și experiențe ale altora, atît de utile pentru noua viață care mă aștepta. Cum spuneam, nu ne puteam plînge de monotonie. De cel puțin zece ori pe zi se deschidea ușa celulei și erau fie introduși oameni noi, fie se striga cîte o listă și cei chemați erau luați din cameră. În tot fortul era un du-te–vino permanent și o pritoceală a deținuților care uneori nu înceta nici după ora stingerii. În curte răsuna în permanență strigătul „Alarmă!"

Cei vechi mi-au explicat că se făcea o triere a deținuților după diferite criterii, pentru trimiteri la muncă sau în alte închisori. De cîteva luni, dubele transportau deținuți din toate penitenciarele țării la Jilava, care gemea de lume. După aprecierea lor, la acea vreme se aflau în Jilava între patru și cinci mii de deținuți, care se primeneau tot timpul, unii plecînd spre diferite destinații și alții noi fiind aduși din diverse regiuni ale țării.

Camerei noastre i se spunea „la zarzavat", fiindcă doar cu cîtva timp în urmă folosise la depozitarea cartofilor, morcovilor, cepei etc. și aici erau aduși deținuții la curățatul cartofilor. Fiecare deschidere de ușă era prilej de bucurie, dacă printre cei aduși era cîte un cunoscut, prieten sau chiar rudă, sau motiv de întristare, dacă pe lista celor strigați să iasă se afla cineva apropiat. Chiar în ziua sosirii noastre „la zarzavat" au fost scoși G. Boian, ing. Nicoară, av. Răuț și alții. Cei vechi din Jilava știau că era data de plecare a dubei spre Aiud. Cu G. Boian nu m-am mai întîlnit mulți ani.

Cu toate că toți ne așteptam să fim scoși și duși cine știe unde, în orice moment, nervozitatea în fața necunoscutului care ne pîndea se atenuase. Începusem să nu-mi mai pun probleme insolubile și nu mă mai frămîntam cu întrebări cărora tot nu le puteam găsi răspuns: unde mă vor duce? Cînd? Va fi mai bine sau mai rău ca aici?

Viața din cameră, în afară de surprizele pe care ni le aducea deschiderea ușii, a fost pentru mine plină de interes și de la deșteptare pînă la stingere nu mă săturam ascultînd tot ce povesteau veteranii Jilavei. Seara cădeam frînt de oboseală pe prici. Dormeam între Duță și Mușat; pe o parte, altfel nu era loc. Cînd unul voia să se întoarcă pe partea cealaltă, trebuia să se întoarcă tot rîndul, ca să încăpem. Aglomerația era așa de mare, că se dormea și la „șerpărie". Așa se chemau locurile de sub primul prici. Adică

spațiul de vreo jumătate de metru înălțime, dintre cimentul de pe jos și scîndurile primului prici. Dacă găseai o rogojină, era bine, dacă nu, dormeai direct pe ciment, cum mi s-a întîmplat în ultimele două–trei nopți. Fusesem strigat, printre alții, pe o listă, duși pentru cîteva ore într-o altă celulă și din nou aduși „la zarzavat". Probabil dintr-o eroare! Dar, între timp, ne pierduserăm locurile, camera se aglomerase și mai tare și n-am mai găsit loc decît la șerpărie.

Ciorba foarte lichidă și neconsistentă, de obicei de varză acră, morcovi și foarte rar de arpacaș, ne făcea să simțim foamea și, slăbind, suportam tot mai greu scîndura tare a priciului sau cimentul șerpăriei. Șoldurile și umerii ne dureau și începuseră să se învinețească.

Din cele cîteva sute de persoane cîte s-au perindat „la zarzavat", în aproximativ o lună cît am stat aici, nu mai reținde decît prea puține. Îmi amintesc de un domn Corjescu, boier moldovean, mare vînător, cu care am stat ore întregi de vorbă. Era destul de în vîrstă și din anchetă se alesese cu o pareză facială în partea dreaptă. Toată musculatura părții drepte a obrazului era inertă. Cînd vorbea, își ridica și susținea cu palma obrazul și partea dreaptă a gurii, care nu mai avea nici un fel de mobilitate. Nu mai știu de ce fusese arestat. Stătea de mai bine de doi ani la Jilava, nejudecat și fără să se mai sinchisească cineva de el. Crețulescu, din familia boierilor (care dăduseră numele pasajului și Bisericii Crețulescu de pe Calea Victoriei), era și el de mai multe luni în Jilava și acum cu noi „la zarzavat". Era luat periodic la anchetă, la Ministerul de Interne. Căutau un pretext oarecare ca să-l condamne și să justifice astfel confiscarea valorilor în obiecte de artă și bijuterii, pe care i le luaseră de acasă cu ocazia unei percheziții. Fusese un om foarte bogat și pasiunea vieții lui fusese chimia. Mi-a spus cum în timpul războiului și-a pus la dispoziția armatei laboratorul pe care-l avea lîngă Afumați și unde făcea cercetări în domeniul gazelor de luptă. Crețulescu era mic de talie și foarte slab. Fiind foarte meticulos și pedant, își luase obligația să împartă rațiile de marmeladă în cameră. În fiecare zi, pe o bucată de scîndură, ni se dădea o bucată de marmeladă, care corespundea în greutate cu totalul rațiilor numărului de deținuți din cameră. Nu mai reținde cîte grame era rația pe cap de om, dar ca volum era cam cît jumătatea unei cutii de chibrituri. Crețulescu, ca un adevărat om de laborator, tăia cu un fir de ață blocul de marmeladă în cubulețe perfect egale și apoi le distribuia. Pîinile de cîte un kilogram jumate, care ni se dădeau zilnic, tot el le împărțea. Pîinile veneau întregi și numai crestate în șase, rația fiind de două sute cincizeci de grame. Cum crestăturile erau făcute după ochi, Crețulescu confecționase o balanță: un bețigaș echilibrat la mijloc de o sfoară, pe care o ținea în mînă de celălalt capăt. De fiecare vîrf al bețigașului atîrnau alte două sfori, care se terminau cu cîte o pană de lemn, care se înfigea în pîine. După nenumărate cîntăriri, scotea din fiecare pîine cîte șase porții egale în greutate.

De tăiat, se tăia cu „costică", termen generalizat în toate pușcăriile pentru cuțit. Cum era interzis să ai cuțit sau orice fel de obiect tăios, pentru ca gardienii să nu înțeleagă cînd ascultau pe la ușă și vreun deținut cerea altuia cuțitul, i se spunea „costică". Costicii din pușcărie erau departe însă de vreo asemănare cu cuțitele. Singura asemănare era că tăiau. Cît mai mici ca să poată fi ușor ascunși, erau meșteriți fie dintr-o bucățică de tablă, fie dintr-un placheu de bocanc.

Mi-aduc aminte de un episod penibil petrecut chiar în prima zi a venirii noastre în camera zisă „la zarzavat". Seara, la închidere, în afară de numărătoare s-a făcut și un apel nominal. Am auzit atunci strigat numele de Cavadia și un bătrînel știrb, neras și zdrențăros a răspuns prezent. După plecarea gardianului m-am dus la el și l-am întrebat dacă e rudă cu Petre Cavadia. S-a uitat lung la mine și mi-a spus: „Cum? Chiar așa de mult m-am schimbat, Ioane?" Cred că atunci n-avea mai mult de patruzeci de ani și părea de șaizeci. Îl cunoscusem elegant, petrecăreț, cam snob, un fel de play-boy al anilor 1945–1947. Auzisem că fusese arestat, pe cînd eram încă liber. O seară întreagă mi-a povestit prin ce trecuse. Mai ales în ultimele luni, înainte de a ajunge aici. Fusese mai întîi trimis la Canal și a fost primul care mi-a vorbit despre grozăviile muncii și regimului de acolo. Readus la anchetă la București, fusese din nou trimis, prin Jilava, la Canal. Dintr-o greșeală însă, ajunsese într-o Colonie de drept comun. Timp de cîteva luni a ieșit la raportul tuturor gardienilor și ofițerilor, ca să le semnaleze eroarea, de fiecare dată nefiind luat în serios, fiind înjurat și lovit. Într-un tîrziu au descoperit greșeala și ajunsese iar de cîteva zile în Jilava. Îmi spunea că dacă ar mai fi rămas acolo, își pusese în gînd să se sinucidă. Nu din cauza regimului impus de administrația lagărului, ci a mediului în care se afla. Hoți și borfași din adevărata lume interlopă, cei mai mulți țigani, care își impuneau legea lor, legea junglei, în interiorul lagărului. Cei mai tari îi exploatau, îi băteau și-i furau pe cei mai slabi. Administrația nu intervenea și nu se amesteca. Toți primeau pachete de acasă cu haine, alimente și țigări. Țigările erau monedă de plată pentru toate tranzacțiile posibile. Homosexualitatea era lucru curent și se practica pe față în barăcile din lagăr. Tinerii prostituați își primeau răsplata tot în țigări. La Cavadia am văzut prima dată „bocanci cu șenile", încălțămintea curentă a celor de la Canal. Din cauza muncii la săpături de pămînt și transportat cu roaba, încălțămintea nu rezista prea mult timp. Împotriva acestei uzuri, deținuții imaginaseră întărirea încălțămintei cu fișii de fier, dispuse transversal pe talpă, îndoite la capete și fixate de rama bocancului. Sistemul se răspîndise la toate lagărele de muncă de pe traseul Canalului. Tălpile arătau într-adevăr ca niște șenile de tanc. Petre Cavadia, care era un om cu o frumoasă cultură și cu o memorie bună, ne-a vorbit cîteva seri în șir de istoria Revoluției franceze și epoca napoleoniană. Povestirea s-a întrerupt într-o seară, cînd au venit și l-au luat. Nu l-am mai întîlnit.

Mai reţin numele unui evreu, fost misit de petrol. Îl chema Berlin. Era mic, cu o faţă zbîrcită ca de foetus şi teribil de miop. Cum ochelari nu avea şi nici prea sănătos la minte nu era, făcea tot felul de boacăne, care-l puneau în conflict cu cei din jur. Culmea a fost într-o noapte, cînd ne-am trezit cu el bătînd cu pumnii în uşă şi zbierînd cît îl ţinea gura: „Domnu' şef, săriţi, ajutor, mă omoară legionarii!" Ce se întîmplase? Şeful de cameră îl surprinsese că-şi făcea nevoile în hîrdăul cu apă de băut. Sărise din pat şi-l îmbrîncise, la care Berlin se repezise la uşă ţipînd. Cum Berlin nu mai contenea, gardianul a chemat ofiţerul de serviciu şi a descuiat uşa. Judecata a fost scurtă: Berlin a primit cîţiva pumni şi s-a refugiat la şerpărie unde dormea, iar noi n-am mai putut bea apă pînă a doua zi, cînd ni s-a dat voie să clătim hîrdăul, care apoi a reintrat în funcţie pentru apă de băut. Într-una din zile, într-un grup de nou-veniţi, mare surpriză: slab, înalt, puţin adus de spate, cu o tichie croşetată pe cap şi cu o cergă oltenească în spinare, şi-a făcut apariţia Aristică Schileru. Ne-am mai strîns pe priciul nostru şi l-am luat între noi. Era optimist şi de o vervă nesecată. Radia bună dispoziţie în jurul lui. Peste două zile l-au luat din nou, pentru ca în aceeaşi după-amiază să-l mai aducă o dată şi iar să-l ia după două ore, de data asta definitiv.

Tot acest triaj şi această mutare de deţinuţi, după criterii neînţelese de noi, funcţionau haotic.

Comandantul Jilavei în acea vreme era căpitanul Maromet. Găgăuz de origine, bîlbîit rău, era celebru pentru bestialitatea şi sadismul său. Bătea personal deţinuţii şi una din pedepsele lui favorite era ca vara, în celulele supraaglomerate, să bată geamurile în cuie pînă cînd, de căldură şi lipsă de aer, deţinuţii începeau să leşine. Cît am stat la Jilava nu am avut ocazia să-l văd niciodată. Mai ţin minte numele căpitanului Vişinescu, care într-o zi a scos un deţinut din celulă şi, fără nici o justificare sau explicaţie, a început să-l lovească. Nenorocitul, un inginer, a intrat apoi în celulă în patru labe şi plîngînd de durere. Vişinescu îl lovise cu vîrful cizmei în fluierele picioarelor pînă ce căzuse jos, plin de sînge. Nimeni n-a ştiut de ce. Probabil nici Vişinescu. Mai erau două figuri de tristă celebritate în Jilava: plutonierul Roşu, înalt şi foarte voinic, şi plutonierul Iamandi, ţigan. Se ştia că cei doi executau deţinuţii condamnaţi la moarte. Mai ţin minte pentru bestialitatea lui pe plutonierul Vanciu, cel care împreună cu alţi gardieni ne-a scos la baie. Singura baie (dacă se poate numi aşa) pe care am făcut-o cît am stat la Jilava. Înainte de a povesti cum s-a desfăşurat baia, voi încerca să descriu şi să schiţez Fortul Jilava, atît cît îmi amintesc, şi mai ales părţile pe care i le cunosc mai bine, fiindcă am trecut prin ele.

Fortul făcea parte dintr-un sistem de apărare a Bucureştilor. Avea o formă semicirculară şi se afla sub nivelul pămîntului, aşa încît nu se vedea nimic la suprafaţă.

Într-o zi gardianul a bătut cu cheile în ușă și a strigat: „pregătirea pentru baie!" și aproape imediat a și deschis și a răcnit: „hai, dă-i drumul! Ieși afară, banditule! Mai repede!"

Între camera noastră „la zarzavat" și baie, era o distanță de vreo patruzeci de metri. Am spus că în cameră eram vreo sută optzeci de deținuți, care în grabă am început să ieșim din celulă, dornici să ne putem spăla. Pe distanța dintre ușa noastră și cea a sălii de dușuri erau înșirați vreo șase–șapte gardieni cu ciomege în mînă care, răcnind și înjurînd, ne grăbeau, lovind pe unde-l nimereau pe cel care trecea prin dreptul lor. O adevărată hăituială, din care nu scăpai decît fugind și ferindu-te cum puteai. Cei mai tineri ne-am strecurat mai ușor. Și eu am ajuns teafăr în sala de baie. Cei mai bătrîni și infirmi au primit lovituri, date cu toată sălbăticia, pe spinare, în cap, peste picioare. Nimeni nu putea face nimic pentru nimeni! N-aveai cum să-ți ajuți vreun prieten neputincios.

Sala de dușuri era slab luminată. Pe jos erau grătare de lemn, iar de-a lungul tavanului, vreo trei țevi paralele care din loc în loc erau prevăzute cu cîte un duș. În capătul sălii se afla o altă încăpere cu boilerul și robinetele de apă caldă și rece, pe care le manipula un gardian. Și asta se făcea tot în bătaie de joc: cîteva secunde curgea apă clocotită, apoi cîteva secunde apă rece și în acest timp gardienii răcneau la noi să ne grăbim. Cînd să te dezbraci? Unde să-ți pui hainele? Cum să te bagi sub duș cu riscul să fii opărit sau înghețat? Întrebări fără răspuns. Îți treceau numai prin cap și n-aveai timp să gîndești la vreo soluție, buimăcit cum erai de răcnetele gardienilor, de ciomegele printre care trecuseși și pe care trebuia din nou să le înfrunți la întoarcere. Cred că eram foarte aproape de ceea ce se petrece cînd într-o turmă de oi intră lupii. Unele își pierd capul și fug fără nici o socoteală încoace și încolo, altele rămîn locului, paralizate de spaimă. Cam în condițiile astea s-a desfășurat programul de baie, care n-a durat mai mult de douăzeci de minute. Drumul de întoarcere printre ciomege părea o scenă dintr-o casă de nebuni: oameni îmbrăcați așa cum plecaseră spre baie, alții pe jumătate goi, alții complet goi cu hainele în brațe, unii uscați, alții plini de spumă de săpun fugind în zig-zag ca să evite ciomegele, mînuite de gardienii răcnind și rîzînd de panica pe care o stîrniseră. Am scăpat teafăr și la dus și la întors. Săpunul nu am reușit să-l folosesc. Am reușit doar să mă ud, o dată opărindu-mă și o dată înghețînd sub apa rece. Față de ce îndură-seră alții, era un succes.

Într-o bună dimineață, în primele zile ale lui noiembrie, am fost și eu strigat pe o listă. Împreună cu mine și lotul lui Mușat. „Ia-ți bagajul, ieși afară, dă-i drumul mai repede" și strigătele de alarmă ne-au însoțit pînă la noua destinație. Cum intrai în fort, pe mîna stîngă se aflau trei camere care comunicau între ele prin niște deschideri boltite, fără uși. În prima se aflau o tinetă și un hîrdău cu apă de băut; următoarea, drept în față, era goală;

la stînga, cea mai mare, avea două rînduri de priciuri, cu rogojini pe ele și chiar saltele umplute cu paie. Cînd ușa s-a încuiat în urma noastră, am început prin a face cunoștință cu cei vreo douăzeci de deținuți, care și ei fuseseră aduși cu puțin înaintea noastră aici de prin diverse celule ale Jilavei. De la ei am aflat că în aceste camere erau aduși cei care trebuiau să formeze viitorul lot de deținuți care urma să plece cu duba spre alte locuri de detenție. Unde anume, nu știa nimeni. Toți credeau că era vorba de Canal, care în acea vreme înghițea loturi după loturi. Singurul lucru care părea să pledeze împotriva acestei ipoteze era că mai înainte cu două zile plecase un mare transport spre Canal. Tot de la ei am aflat că transportul fusese de cîteva sute de pușcăriași și se făcuse cu un tren special, numai cu vagoane-dubă. În cele șapte–opt zile cît am stat aici, nu aveam să aflăm răspunsul la întrebarea care ne frămînta: unde ne vor trimite?

În toate aceste zile am foarte ocupat și excitat. Mai întîi am început să cercetez metodic pereții celor două camere goale, care pînă la înălțimea de doi metri erau vopsiți în negru și erau acoperiți de inscripții. Sute de date și nume, ani de condamnare și destinația spre care plecaseră toți cei ce trecuseră pe aici. Mesaje lăsate pentru alții ce urmau să treacă prin această sală de așteptare. Toate, zgîriate cu vreun cui sau corp ascuțit, apăreau în alb pe fondul negru al peretelui, ca o adevărată evidență contabilă a marilor migrații de deținuți, care de cîteva luni de zile își aveau ca punct de plecare Jilava. Am găsit numele multor cunoscuți, despre care nici nu știam că fuseseră arestați, cum și ale unora care fuseseră scoși de la „zarzavat" înaintea noastră. Am găsit și numele lui G. Boian. Alături de nume, scrisese: Aiud. Ne-am zgîriat și noi numele în acest registru al Jilavei, cu toate că mai găseai cu greu cîte un loc liber. Întrerupeam descifratul inscripțiilor de cîte ori se deschidea ușa și erau introduși cîte unul sau mai mulți deținuți în completarea lotului nostru. Apoi reluam cititul de unde îl lăsasem. Încetul cu încetul, punînd cap la cap toate crîmpeiele de ordine și discuții ale gardienilor, surprinse de fiecare din noi care făceam cu rîndul la ascultat la ușă, am putut stabili că trebuia să formăm un lot de o sută cincizeci de inși, care să îndeplinim următoarele condiții: să fim sub treizeci și cinci de ani, să fim sănătoși și să avem condamnări de la cincisprezece ani în sus. Concluzia logică: ne trimiteau la muncă. Și cum în ultimul transport spre Canal fuseseră selecționați oameni și mai în vîrstă și numai cu condamnări sub cincisprezece ani, era evident că noi nu vom fi trimiși la Canal. Mai mult n-am putut stabili cu privire la soarta noastră viitoare.

Ușa se deschidea de zeci de ori pe zi, fie pentru a mai aduce pe cineva, fie pentru a se face apelul, verificîndu-se datele din dosar. În primele zile, numărul nostru a sporit destul de repede. În cinci zile ajunsesem vreo sută douăzeci și ușa începuse să se deschidă tot mai rar. Între timp, aflasem că duba noastră urma să plece peste două zile și dîndu-ne seama că în Jilava nu se mai găseau oameni care să îndeplinească condițiile cerute (tineri,

sănătoși și cu condamnări mari) eram îngrijorați că va trebui să mai așteptăm, pînă cine știe cînd, o altă dubă. Eram nerăbdători să ne vedem plecați din Jilava, chiar dacă nu știam unde, dacă la mai bine sau la mai rău.

Cînd ușa s-a deschis iar și noul venit ne-a spus că are patruzeci de ani, ne-am liniștit. Administrația găsise soluția ca să formeze lotul de o sută cincizeci de oameni, pentru duba de peste două zile. Renunțase la condiția de vîrstă, așa că pînă în după-amiaza zilei ne făcusem o sută patruzeci. A urmat iar o pauză mai lungă, după care ne-au băgat vreo trei–patru inși cu condamnări de zece ani. Cu aducerea celui de-al o sută patruzeci și nouălea, au renunțat și la criteriul „sănătate", fiindcă Ion Costache, tîmplar de lîngă Ploiești, era invalid. Avea un picior anchilozat de la genunchi. Noaptea tîrziu, administrația ne-a demonstrat că singurul punct unde nu înțelegea să facă nici un compromis era cifra de o sută cincizeci. Spre completarea lotului, a fost împins pe ușă colonelul Petrescu. Slăbuț și complet cărunt, avea peste șaizeci de ani.

În tot acest răstimp de o săptămînă, cît a durat completarea lotului, mai toți ne-am ocupat de îmbunătățirea hainelor, după sfaturile celor mai vechi și mai cu experiență. Ne-am întărit cu petice pantalonii la genunchi și puloverele în coate. Ne-am cusut diverse buzunare și ascunzători pentru ace și „costici". Toată această activitate începea mai ales seara după închidere și se prelungea pînă noaptea tîrziu, cînd ascultam în același timp și poveștile din pușcărie ale celor mai vechi. Așa am ajuns să-l cunosc pe Constantin Teofănescu și să stau multe ore de vorbă cu el. Era legionar și își petrecuse o bună parte din viață prin închisori, sub Carol al II-lea, sub Antonescu și acum sub comuniști. M-a impresionat atașamentul lui neclintit la cauza legionară. Mi-a povestit din trecutul Mișcării legionare, despre organizarea lor, despre prigoanele prin care au trecut și mai ales despre educația legionarului, în care credința, cinstea, munca, onoarea și caracterul, în general, ocupau primul loc. Mi-a vorbit de spiritul de sacrificiu care i-a animat în lupta lor împotriva celor care-i considerau dușmani ai intereselor țării. De la el am aflat o mulțime de lucruri care-mi erau complet necunoscute despre Mișcarea legionară și care m-au ajutat, în anii care au urmat, să-i înțeleg mai bine și să-i admir pentru ținuta lor în diferite ocazii. Deși nu împărtășeam toate punctele lor de vedere, din toate grupările sau categoriile de deținuți pe care le-am cunoscut de-a lungul anilor de pușcărie, la ei am întîlnit procentul cel mai mare cu ținută demnă, comportare onorabilă și caracter integru. Am conviețuit cu ei în mai toate închisorile, respectîndu-ne reciproc și bucurîndu-mă de încrederea lor, ceea ce am considerat, nu fără mîndrie, ca o apreciere a încercărilor mele de a avea o atitudine de care să nu-mi fie vreodată rușine. Mi-au fost totdeauna de ajutor, mai ales moral, și tăria de caracter a unora dintre ei mi-a fost exemplu, chiar dacă eu nu am putut-o atinge.

Tot aici am mai cunoscut alți doi legionari. Pe Stamati și Pivniceru. Erau cumnați. Amîndoi moldoveni, din Iași. Stamati avea studii de Drept

și era un băiat înalt, cu trăsături frumoase. Fusese și el de mai multe ori închis, încă din școală începînd. I-am remarcat din toată lumea asta care se agita și nu-și găsea astîmpărul în fața necunoscutului care ne aștepta, tocmai prin atitudinea lor rezervată și retrasă. Nu erau deloc contaminați de excitația generală și priveau liniștiți la toată zarva din jur. Aș putea generaliza, spunînd că la marea majoritate a legionarilor am observat această atitudine de rezervă, care pe mulți îi irita, văzînd în ea un fel de dispreț. Dispreț nu era, dar o mai mare stăpînire de sine, o mai mare detașare de mărunțișurile vieții de toate zilele (vești bune sau rele, zvonuri, foame, frig etc.), principiile spartane ale educației lor le dădeau conștiința unei superiorități față de ceilalți. Nu era ostentație în această atitudine, nu era orgoliu. Erau spectatori retrași și distanți ai inutilei agitații din jur. Oricît de paradoxală ar fi afirmația, dar priveau cu modestie și înțelegere. Și asta supăra, jignea, umilea. Cred că... și unii, și alții aveau dreptate. Grigore Ionescu, un student din Frățiile de Cruce, avea și el aceeași atitudine.

Pe priciul de sus, vizavi de locurile unde ne înghesuisem noi (grupul Mușat și cu mine) stătea Mitică Ciubotaru. Era țigan din comuna Leordeni. Își făcea stagiul în armată cînd fusese arestat. Datorită originii lui sănătoase fusese recrutat și încorporat în trupele M.A.I., într-un batalion de intervenție. Era șofer pe un camion al unității. Într-una din expedițiile batalionului de intervenție împotriva partizanilor din munții Muscelului, Mitică spusese unui camarad: „De ce să tragem în ei? Ei nu e tot români!?" Fusese turnat, arestat, judecat și condamnat la 15 ani muncă silnică. Abia se însurase cînd plecase în armată și acum era cu gîndul numai la piranda lui, cum spunea el, cu toate că n-o chema așa. Era un băiat bun, vesel și s-a dovedit mai tîrziu a fi un bun camarad, curajos și de caracter. În serile în care pe Mitică îl apucau nostalgia și dorul de casă, culcat pe spate pe priciul lui și cu ochii în tavan de parcă ar fi fost singur, începea să cînte cîntece de jale. Mitică avea o voce plăcută și, încet, încet, discuțiile în celulă se potoleau și lumea îl asculta. Era impresionantă durerea cîntată a țiganului. Și cînd cînta Mitică „Inimă de putregai" ți se puneau noduri în gît. Cu toată tendința noastră spre dispreț și bătaie de joc la adresa țiganilor, Mitică s-a făcut simpatic tuturor și ne-a devenit multora un prieten de nădejde.

Într-o seară, cînd rînd pe rînd conversațiile încetaseră și lumea se culcase, am remarcat un om voinic, foarte bine îmbrăcat, cu hainele în perfectă stare, cu paltonul pe el și cu o șapcă pe cap, care se plimba printre priciuri. Nu i-am dat importanță și m-am culcat și eu. Tîrziu noaptea, cînd m-am trezit întîmplător, am văzut omul care continua să se plimbe. L-am întrebat de ce nu se culcă. Mi-a răspuns că așteaptă să fie eliberat. Acest răspuns straniu mi-a stîrnit interesul. Am coborît de pe prici și am stat de vorbă cu el. Îl chema Katz, era evreu și croitor de meserie. De fapt, el ne spunea cu emfază că e *coupeur* și se ofensa dacă-i spuneai că e croitor. Fusese turnat că ar fi criticat regimul, arestat și foarte repede judecat. Mi-a

spus că la proces reieșise foarte clar nevinovăția lui și probabil dintr-o eroare, în loc să fie eliberat, fusese adus la Jilava. Aștepta în orice moment să se descopere greșeala și să i se dea drumul, de aceea nu se culca. O spunea cu atîta convingere, că l-am crezut și eu. A doua zi, de cîte ori se deschidea ușa, se repezea, crezînd că e pentru el. Încerca să-i explice gardianului situația lui specială și de fiecare dată se alegea cu o înjurătură și cu ușa închisă în nas. Dar el nu se lăsa și la fiecare deschidere de ușă își repeta tentativa. Cînd a apărut ofițerul de serviciu să facă apelul nominal după o listă, i-a raportat și lui povestea. Prea mult n-a apucat să-i spună, că s-a și ales cu un pumn în față însoțit de înjurăturile de rigoare. Katz i se adresase cu „tovarășe locotenent" și o dată cu pumnul venise și răspunsul indignat al ofițerului: „Bă, banditule, tu nu ești tovarăș cu mine." Peste cîteva zile, Katz a plecat cu noi cu duba și peste alte cîteva săptămîni, o dată ajunși la noua noastră destinație, tot insistînd în a atrage atenția administrației că era victima unei erori, i s-a examinat dosarul și i s-a citit sentința Tribunalului: zece ani muncă silnică!

A doua zi după completarea lotului nostru de o sută cincizeci de deținuți, pe la ora prînzului, mare agitație pe coridor în fața ușii noastre. Tropăit de cizme, ordine, strigăte și, în fine, pe ușa deschisă am ieșit unul cîte unul cu bagajele în brațe pe măsură ce un ofițer ne striga numele. Ne-am încolonat sub bolta de zid în fața porții, în obișnuitele răcnete: „Mișcă, banditule! Ia pe doi! Ține aproape! Alinierea!" etc. În fine, s-a deschis și poarta mare a fortului și cîte unul, în pas alergător printre două șiruri de gardieni înarmați, ne-am îndreptat către cele cîteva dube care așteptau. Și iarăși, mai îmbrînciți, mai loviți în treacăt de gardieni, am fost ticsiți în dube, ușile s-au închis, am rămas în întuneric un timp și apoi am pornit.

PLECAREA DIN JILAVA

Lipsa de aer, striviți unul de altul, hîrtoapele care ne aruncau cînd într-o parte, cînd într-alta, ne-au făcut să ne pară drumul fără sfîrșit. Dar a dat Dumnezeu și ne-am oprit. Și iar o lungă așteptare. Am auzit trenuri, scîrțîit de frîne, lovituri de tampoane. Au trecut ore. Cînd ne-au deschis ușa, afară înserase. Tot printre gardieni, am fost îndreptați spre două vagoane–penitenciar, care ne așteptau. Aveam de traversat cîteva linii de cale ferată pînă la dube. În stînga, se vedea podul Basarab. Pe cerul care începuse să se întunece, se profilau cîteva siluete care se opriseră pe pod și ne priveau. Unul din gardieni le-a observat și le-a spus să circule că n-au ce vedea. Oamenii au dispărut.

Înghesuitul nostru în celulele vagonului a fost și mai chinuitor decît cu ocazia primei mele călătorii de la Pitești la București. De necrezut, dar de data asta am încăput unsprezece într-o celulă, bineînțeles, factorul determinant

în realizarea acestei performanțe fiind o brutalitate și mai mare din partea gardienilor. Fiind cel mai subțire și agil din cei unsprezece, am reușit să mă cațăr pe polița de bagaje, o scîndură lată de mai puțin de două palme. Cum însă din cauza curburii tavanului nu încăpeam decît pînă la jumătatea lățimii scîndurii, după multe eforturi am reușit să mă leg cu cureaua de la pantaloni de partea de sus a coșului sobei din celulă. Așa am reușit să-mi păstrez un oarecare echilibru și chiar să ațipesc în cîteva rînduri în această poziție, în cele două nopți și o zi cît a durat călătoria. Sub mine, pentru cei care stăteau așezați sau în picioare, chinul era și mai mare. Din cauza înghesuielii, aveau în primul rînd dificultăți de respirație.

Ni s-a dat pe vizetă hrană rece pentru două zile și iar au început presupunerile cu privire la destinație. Cele două bucățele de slănină rîncedă și sărată ne-au făcut sete, care tot drumul ne-a chinuit, gardienii nedîndu-ne apă decît cînd voiau ei. Deschiderea și închiderea ușii pentru introducerea unei căni de tablă cam de doi litri cu apă erau o adevărată performanță. Cum spuneam, ușa se deschidea spre interior și deci însemna o și mai mare comprimare a conținutului uman al celulei. O dată cana introdusă, urma o trecere a ei din mînă în mînă; dar mîinile nu erau libere în neînchipuita înghesuială și învălmășeală de corpuri din celulă, așa că urmau o serie de manevre complicate, ca fiecare să-și scoată la iveală o mînă, să poată apuca cana și să bea. Eu o primeam ultimul. Așa cum mă instalasem, sus pe poliță și legat cu cureaua, eu aveam întotdeauna o mînă liberă, în schimb, fiind imediat sub tavan n-aveam loc să înclin cana ca să pot bea, mai ales că la mine ajungea aproape goală.

Cel care bea ultimul, înainte de a-mi da mie cana, era maiorul Dimitriu. Mă voi opri puțin la acest personaj, anticipînd asupra a ceea ce știam atunci despre el. Dimitriu fusese printre cei mai buni elevi în școala militară, dacă nu mă înșel, chiar șef de promoție. Făcuse războiul în Rusia, pe front. După 23 august 1944, a fost printre rarele exemplare care s-au înscris imediat în partid, ceea ce i-a asigurat pe mai departe poziția în noua armată, avansînd pînă la gradul de maior. S-a arătat devotat noului regim, străduindu-se cu orice ocazie să aplice cît mai prompt linia partidului în armată. Cam cu un an înainte de a-l cunoaște în Jilava, înaintase din proprie inițiativă partidului un memoriu autocritic. Își amintise că în Rusia, în timpul războiului, luase niște măsuri de represalii împotriva partizanilor din zona în care se afla cu trupele sale. Ca o dovadă de supremă sinceritate față de noua lui orientare politică, pusese totul pe hîrtie și predase declarația la Cadre. Scurt timp după aceea fusese arestat, judecat în baza propriei lui declarații și condamnat la douăzeci de ani muncă silnică pentru crime de război. Menționez că cele de mai sus ne-au fost povestite chiar de el, pe un ton neutru, din care nu reieșeau nici regretul pentru prostia pe care o făcuse, nici indignarea față de felul cum înțelesese partidul să-i răsplătească sinceritatea. Aveam toți convingerea că nu era în toate mințile și tot timpul cît

am mai stat cu el în aceeași închisoare, am remarcat la el un fel de apatie și indiferență la ce se petrecea în jurul lui. Cam la două–trei zile după ce ajunsesem la noul nostru loc de detenție, în urma unei vizite medicale, s-a constatat că maiorul Dimitriu era bolnav de sifilis, cu plăgi deschise în gură. Toți cei zece din fosta celulă de dubă care făcuserăm drumul cu el și băuserăm apă din aceeași cană am intrat într-o adevărată panică. Îngrijorarea noastră a durat vreo două săptămîni pînă ce s-a stabilit că nu fusesem contaminați. Maiorul Dimitriu a rămas însă mai departe printre noi, primind tratamentul antiluetic.

Între timp vagonul nostru dubă își continua drumul, atașat ba la un tren, ba la altul. Între un tren și altul stăteam ore întregi pe cîte o linie moartă. Pe măsură ce timpul trecea, eram din ce în ce mai obosiți, mai amorțiți și cu picioarele mai umflate. Se mai adăuga setea, lipsa de aer, iar în ultima noapte și frigul. Tot ce putusem prinde prin gări, din conversațiile lumii de pe peron, era că ne aflam în Transilvania și că ne îndreptam spre nord. În fine, în dimineața celei de a treia zile de la plecarea noastră din Jilava, după multe manevre, vagoanele-dubă au fost detașate de tren într-o gară și o locomotivă le-a tras în afara stației. Cu ocazia acestor manevre, ascultînd la discuțiile gardienilor cu ceferiștii, am aflat că eram la Baia Mare. Nu mai auzisem nici unul pînă atunci ca în această zonă să fi fost vreun loc de detenție sau de muncă pentru „politici". După vreo două ore de ședere și cînd afară se luminase de tot, am auzit motoare de automobile și ordine militare. A dat Dumnezeu și ne-au deschis ușa. Unul după altul, abia putînd păși de amorțiți ce eram, toți cei o sută cincizeci de inși am fost coborîți din vagoane și încolonați. Ne aflam în plin cîmp. Mai exact spus, în afara vreunei localități, căci cît puteam cuprinde cu ochii nu se vedeau decît dealuri și păduri. La vreo douăzeci de metri de vagoanele oprite, un drum pietruit, unde așteptau trei camioane militare; primele două cu prelată, ultimul descoperit. Mai la o parte, un Jeep, iar în stînga lui, suit pe un dîmb, un colonel de Securitate care supraveghea scena.

Tot acest perimetru, cuprinzînd vagoanele, coloana noastră, mașinile, vreo douăzeci de gardieni și colonelul, era înconjurat de securiști înarmați cu pistoale automate. Dincolo de drum, terenul urca. Acolo se afla și o pușcă mitralieră, pusă în bătaie în direcția noastră. O impresionantă desfășurare de forțe! Colonelul (am aflat mai tîrziu că se numea Popa și era răspunzător cu paza) a cerut liniște și ne-a făcut o scurtă comunicare, care suna cam așa: „Vă suiți în cele două camioane cu prelată și vă așezați călare pe băncile dinăuntru, cît mai îndesați ca să încăpeți. Nu aveți voie să vorbiți, să întoarceți capul sau să vă sculați în picioare. Drumul va dura cam două ore și e prost, fiindcă a plouat. În cazul că vreunul din camioane se răstoarnă, rămîneți pe loc și nu vă mișcați. Cine nu respectă ordinul, va fi împușcat fără somație!" După această punere în gardă, din care am înțeles că pe lîngă riscul împușcării mai exista și cel al răsturnării, am fost urcați în

camioane. Cu chiu, cu vai am încăput, capacul de la spate a fost ridicat și doi securiști cu pistoalele spre noi s-au agățat de el. În cabina șoferului mai erau doi. Jeepul cu colonelul a luat-o înainte, după el camionul fără prelată, plin de securiști. Pușca mitralieră a fost adusă și ea în acest din urmă camion și îndreptată spre noi, peste cabina șoferului. Cam asta e tot ce am putut fura cu coada ochiului. Din drum n-am văzut nimic. În schimb, l-am simțit. Hîrtoape care ne aruncau în toate părțile. Urcușuri și coborîșuri și uneori simțeam cum derapăm și ne aminteam de vorbele colonelului.

Cu toată înghesuiala am început să simțim frigul. Nu știu cît a durat drumul, dar mi s-a părut tare lung.

LA MINA DE LA CAVNIC (CAPNIC)

Deodată camionul a încetinit, a cotit scurt la stînga și s-a oprit. Prelata s-a deschis la spate și ne-au dat jos. Cît a durat coborîtul și încolonarea am privit în jur. Se vedea ultima bucată de drum pe care venisem. Urcasem pe firul unei văi. Pe stînga curgea un rîu mic de munte, pe dreapta, pe poalele dealului, un sat. Cînd cotisem la stînga, înainte de a opri, trecusem podul peste apă. Iar acum ne aflam în fața unei case, gen vilă, din nou cu cordonul de securiști format în jurul nostru. În spatele vilei, munte. Mai întîi împădurit și apoi vîrfuri stîncoase. În stînga vilei, o poartă de lemn dublă, uriașă de cel puțin patru metri înălțime, care se continua în sus cu trei sau patru rînduri de sîrmă ghimpată. Într-o parte și alta pornea un gard, tot de scîndură deasă, tot așa de înalt și sus tot cu sîrmă ghimpată. În stînga porții, mai înalt decît ea, un prepeleac de pază, cu soldat înarmat și reflector. Ce era dincolo de poartă nu se putea vedea, dar peste înălțimea porții se zărea o coamă stîncoasă, care se continua spre vale cu un versant defrișat de curînd. Se vedeau tăieturile proaspete și în jurul celor cîteva trunchiuri încă neridicate trebăluiau vreo douăzeci–treizeci de deținuți în haine vărgate. Asta ne-a făcut să credem că vom fi folosiți la munci de pădure și prin minte mi-a și licărit speranța unei eventuale posibilități de fugă. Unul din canatele porții s-a dat de-o parte și, încadrată de gardieni, coloana noastră a pătruns în interior. Incinta, destul de mare, cuprindea cîteva barăci, de tipul barăcilor militare germane din timpul războiului. Toate ușile și ferestrele erau ferecate, iar în curte, în afară de cîțiva gardieni, nu se vedea țipenie de om. Pe la geamuri însă, am observat mișcare și ne-am dat seama că erau deținuți. De-a lungul gardului, spre interior, era o fîșie de teren de vreo trei metri, săpată și greblată, apoi venea alt gard, cam de doi metri înălțime, făcut din stîlpi așezați cam la șase metri unul de altul și între care era o țesătură deasă de sîrmă ghimpată. Urma o nouă fîșie de teren săpat, lată tot de circa trei metri, limitată spre interiorul lagărului de niște țăruși înalți de cincizeci de centimetri, legați între ei de un fir de sîrmă ghimpată. În

această ultimă fîșie, din loc în loc era înfipt cîte un țăruș pe care era fixată transversal cîte o scîndurică. Scria pe ele cu vopsea roșie: Împușcarea fără somație!

Am fost cu toții conduși în baraca 3 și încuiați. Cum intrai în baracă, drept în față dădeai în spălător. Un jgheab lung de tablă, avînd deasupra lui o țeavă din care, din loc în loc, se făcea cîte un robinet și pe o parte și pe alta, ocupa mijlocul încăperii. În stînga și în dreapta, cîte patru cabine cu closete turcești. Înainte de a intra în spălător, în dreapta și stînga se făcea cîte o ușă spre cele două dormitoare, fiecare cu o capacitate de circa cincizeci de locuri, în paturi suprapuse cîte două. Paturi de fier, tip militar, cu saltele de paie, două cearceafuri, pătură, pernă și față de pernă. În fiecare dormitor era cîte o sobă țărănească de zid. Pe una din laturi, ferestre cu zăbrele. Totul era nou și curat. Unul din cele două dormitoare n-avea decît cîteva paturi. Cînd ne-a încuiat, gardianul ne-a spus să așteptăm că ni se va da de mîncare.

Încă buimăciți de oboseala drumului, ne-am așezat pe paturi și am început să comentăm plini de optimism noua situație în care ne aflam. Spațiul, curățenia și impresia unei mai mari libertăți decît cea din închisoare ne încurajau să privim mai încrezători la soarta noastră viitoare. Mai rămîneau o serie de nedumeriri: unde ne aflam, la ce muncă aveam să fim puși și cum va fi tratamentul. Tocmai atunci am auzit un ciocănit în geam și, întorcînd capul, am văzut un tînăr slab, privind speriat în stînga și în dreapta, care îmi făcea semn să mă apropii. Am deschis fereastra. Tînărul, îmbrăcat în zeghe, mereu atent să nu fie surprins de vreun gardian, mi-a întins printre zăbrele o pîine întreagă de două kilograme. A urmat un schimb de informații și tînărul a fugit. I-am spus cîți sîntem și de unde venim. M-a întrebat dacă avem turnători. Nu i-am putut răspunde. Încă nu știam cît de mare importanță avea în viața noastră de pușcăriași să știi cine e turnător. Pe tînăr îl chema Mircea Vueric. Bunicul lui venise din Italia în România. Era din Udine. Fusese pietrar. În cele două minute cît stătuse la geam, Mircea Vueric îmi dăduse pe nerăsuflate răspunsul la toate întrebările pe care le tot pritoceam. Ne aflam la Cavnic, la vreo treizeci de kilometri de Baia Mare. Urma să lucrăm în mină. Lagărul în care ne găseam era nou înființat și fusese inaugurat cu cîteva zile înainte de un lot de circa o sută cincizeci de deținuți aduși de la Baia Sprie, care fusese prima mină de plumb, avînd ca mînă de lucru deținuți politici. Luase ființă cam cu doi ani în urmă. După cîtva timp s-a deschis cea de-a doua mină cu deținuți politici, la Valea Nistrului, iar acum Cavnicul. Nici n-am apucat bine să le împărtășesc celorlalți cele aflate și Vueric a apărut din nou la geam. A mai scos două pîini de sub haină și un pumn de țigări și înainte de a fugi mi-a spus să n-avem grijă de mîncare, că se dă suficientă.

După plecarea lui, atmosfera în baracă s-a înveselit de-a binelea. Pîinile s-au împărțit și cu toate că abia a putut gusta fiecare o bucățică, gîndul că nu ne va mai chinui foamea ne-a liniștit. Trîntiți pe paturi și fumînd din

țigările primite, am început să vorbim și să glumim, de parcă necazurile noastre ar fi luat sfîrșit. Așa ne-a surprins deschiderea ușii și strigătul gardianului, să ne pregătim de masă. Ni s-a spus să ne luăm bagajul și să ne încolonăm. Am fost conduși la baraca 2, unde era sala de mese. Mai multe mese lungi, cu bănci de o parte și de alta. În capătul sălii, o tejghea. Pe ea, stive de castroane, linguri și furculițe. Dincolo de tejghea, hîrdaiele cu mîncare, iar mai în fund se vedea bucătăria cu cazanele. Ne-am înșirat în coadă la tejghea. Cei cîțiva bucătari erau deținuți. Am primit fiecare cîte un castron de ciorbă de fasole și apoi cîte un polonic de mîncare de cartofi cu carne. Pe mese era pîine la discreție.

Nu ne venea să credem! Depășea chiar închipuirea noastră, stîrnită de ce ne spusese Vueric. Cel care, împreună cu cîțiva gardieni, ne-a dat indicațiile cum să ne așezăm la coadă și să ne primim mîncarea, era tot un deținut: inginerul agronom Vlădescu. Unul din țăranii din loturile de la Pitești i s-a adresat cu „domnule șef". Vlădescu, roșu de furie (cu toate că, așa cum l-am cunoscut mai tîrziu, era un om calm și blînd) l-a repezit cu asprime: „Eu sînt deținut ca și dumneata! Șefi aici nu sînt decît gardienii și turnătorii!" Încet, încet pătrundeam în adevărata viață a pușcăriei, cu legile ei nescrise, care stabileau relațiile între oamenii din diversele categorii care formau această societate: deținuții obișnuiți, turnătorii, gardienii. Vlădescu umbla printre noi și se apropia de cei mai slabi, unii chiar distrofici și îi sfătuia să nu mănînce prea mult deodată, asigurîndu-i că nu vor duce lipsă de mîncare nici în viitor. Cînd masa s-a terminat, unii au mai ascuns totuși pe sub haină cîte o bucată de pîine. Erau din cei care ani de zile răbdaseră de foame în Jilava.

Am fost din nou conduși și încuiați în baraca din care plecasem. După tot frigul îndurat în tren și camion și oboseala acumulată, masa caldă și îndestulătoare și căldura din baracă ne-au moleșit și mai toți am adormit, trîntiți pe paturi.

Ni se spusese să stăm pregătiți pentru vizita medicală. După vreun ceas, ni s-a spus să intrăm toți în dormitorul cu paturile complete, iar în celălalt au fost adusă o masă și cîteva scaune. Au apărut cîțiva ofițeri (unul cred că era medic) și doi deținuți, și ei doctori. Ofițerii s-au așezat la masă împreună cu unul din doctorii deținuți, cel mai mic și mai gras din cei doi. Cel înalt și slab a rămas în picioare în fața mesei. Primul era dr. Miltiade Ionescu, al doilea era dr. Paul Iovănescu. Amîndoi condamnați în același lot și prieteni nedespărțiți. Fuseseră porecliți, din cauza fizicului lor, 9-lung și 9-scurt, după cele două feluri de cartușe de 9 mm ale pistoalelor din acea epocă. Pe masă, în fața comandantului lagărului, teancuri de dosare. În fața doctorului cel mic și gras, cîteva foi de hîrtie cu pătrățele. Începuse să însereze, iar la lumina destul de slabă a becului din cameră, scena care a urmat a fost cu atît mai impresionantă.

Ni se dăduse ordin să ne dezbrăcăm „la piele", după expresia unuia din ofițeri. Din camera cu paturi, unde toți eram acum în pielea goală, în ordinea

în care ne-au strigat după dosare, am început să ne înșirăm pe un rînd pînă în cealaltă cameră. Primul ajuns în fața mesei era identificat după dosar de comandantul lagărului: nume, prenume, data nașterii, numele mamei și al tatălui și condamnarea. Apoi dr. Iovănescu îl punea să se aplece și-i pipăia șira spinării. Îl punea să tușească și-i observa abdomenul, să vadă dacă are hernie. Îl întorcea cu spatele și îl ciupea de fesă, ca să constate starea mușchilor (am aflat mai tîrziu că mușchii fesieri sînt cei care se topesc ultimii în cazul unei slăbiciuni extreme și denotă atunci o distrofie avansată). Toate constatările le comunica doctorului Miltiade Ionescu, Mache, cum urma să-i spunem toți mai tîrziu, care le nota pe foile din fața lui. Apoi era rîndul lui Mache, care îl întreba de ce boli a suferit în trecut și ce suferințe are acum. În fine, deținutul era luat în primire de unul din ofițeri și de un plutonier. Plutonierul părea să aibă un rol foarte important. Aveam să aflu că îl chema Șeremet, era găgăuz de origine și deținea funcția de comandant al producției. Deținuții îl botezaseră „Tămîie". Era prost și rău.

Tot timpul cît a durat vizita medicală, am remarcat că cei doi doctori căutau să constate la fiecare deținut o stare fizică cît mai proastă. Au fost chiar momente cînd ofițerii se opuneau consemnării cîte unei constatări, iar Mache insista că el nu-și poate lua răspunderea ca medic s-o treacă cu vederea. Cînd deținutul ajungea în fața ofițerului și a plutonierului Tămîie, intenția lor era cu totul alta. I se dădea de înțeles deținutului că dacă nu va putea munci, nu va fi forțat, dar va fi trimis cu prima dubă la penitenciar. Viața pe care o îndurasem în penitenciar, față de cea care părea să ne aștepte aici (după ce văzusem dormitoarele și fuseserăm la masă) ni se părea un infern, așa că mai toți am declarat că ne simțim bine, că nu suferim de nimic și vrem să muncim. În lumina acestor declarații ale noastre se poate trage concluzia superficială că nu am fost supuși la muncă forțată. În funcție de datele notate de doctori, ți se stabilea un calificativ, exprimat sub formă de fracție. Cifra romană de sus privea constituția fizică (în funcție de înălțime, lățimea umerilor etc.) și mergea de la I la III. Cifra de jos indica starea fizică, adică gradul de slăbiciune, deficiențe fizice, infirmități etc. și era exprimată în cifre arabe, începînd de la 1. În funcție de acest calificativ, din care reieșea capacitatea de muncă a deținutului, urma să se facă repartizarea lui la un loc de muncă mai greu sau mai ușor. Toate astea au rămas însă numai pe hîrtie, fiindcă nu s-a ținut niciodată seama de ele. Îmi aduc aminte că eu am primit calificativul I/2. Întreaga vizită medicală a durat pînă seara tîrziu, cînd defilarea celor o sută cincizeci de oameni goi și în majoritate scheletici (în special cei care stătuseră la Jilava) a luat sfîrșit. Mesele și scaunele au fost scoase, ofițerii și-au luat dosarele și au plecat împreună cu cei doi doctori, iar noi, o dată îmbrăcați, am fost din nou încolonați și duși în sala de mese. Ni s-a dat cîte o porție de ceai cu zahăr, pîine și o felie cam de doi centimetri de groasă de salam așa-zis popular. Readuși în baracă, ni s-a spus să ne culcăm. Cum paturi nu erau destule, dar era cald, ne-am găsit fiecare cîte un loc, chiar și pe jos, pe dușumele.

A doua zi dimineață, ni s-a descuiat ușa, dar ni s-a spus să nu părăsim baraca. Gardianul însă a plecat și ne-am trezit cu o adevărată invazie a celorlalți deținuți din lagăr, pe care încă nu-i văzusem. Fiecare își căuta fie un prieten, fie o rudă, fie un cunoscut. Fiecare voia informații de la Jilava, despre procese, despre situația politică, iar noi voiam detalii din lagăr, despre munca din mină etc. Discuțiile nu mai conteneau. Personal, nu am găsit nici un cunoscut, însă mai mulți m-au identificat după nume, fiindcă îl cunoscuseră pe tatăl meu. Pentru început am aflat numai că cei aduși de la Baia Sprie veniseră cu o săptămînă înaintea noastră, că lucraseră la ultimele amenajări ale lagărului și că munca în mină nu începuse. Erau foarte mulțumiți de felul în care se făcuse selectarea lor de la Baia Sprie. Lucrurile se petrecuseră așa: Direcția lagărului de la Baia Sprie primise ordin de la Ministerul de Interne să transfere un lot de circa o sută douăzeci de deținuți la Cavnic. Ofițerul politic stabilise lista și, ca să scape de ei, îi alesese pe cei mai recalcitranți și dîrzi. Deci, din punctul nostru de vedere, pe cei mai buni.

În cele cinci zile cît am stat la suprafață, s-a desfășurat un întreg program administrativ. Am primit „cazarmamentul", cum se numea în jargon militar: pătura, perna și cearceaful. Ni s-a dat la fiecare cîte un costum vărgat, o manta și o bonetă și am fost obligați să predăm la magazie hainele și pantalonii civili. Am primit pentru lucru în mină cîte o salopetă, cizme de cauciuc și căști de miner, care însă n-au fost suficiente, așa că majoritatea am rămas fără. Ni s-a completat pînă la trei numărul de cămăși și izmene. Toată această operațiune se făcea în curtea lagărului, sub supravegherea gardienilor. Magazioner era un deținut venit de la Baia Sprie. Îl chema Dindelegan, era ardelean și de o conștiinciozitate de funcționar al Imperiului austro-ungar, ceea ce îl făcea antipatic. Prin toată această forfoteală din curtea lagărului, îți auzeai din cînd în cînd numele strigat, ca să te prezinți fie într-o parte, fie într-alta, ca să-ți primești obiectele de îmbrăcăminte. Din grămada de pantaloni, ți-i alegeai pe cei mai potriviți, semnai de primire și așteptai din nou să fii chemat la grămada de haine și așa mai departe. Așa s-a făcut că auzindu-mi numele strigat, a venit la mine un deținut să mă întrebe dacă sînt fiul lui Tilică Ioanid. Era căpitanul de artilerie Ion Mitucă, și el din Mehedinți. Era foarte slab, dar plin de vioiciune și optimism. Fusese condamnat în procesul Sumanelor Negre. Fusese la Jilava, la Canal și acum venea de la Baia Sprie. M-a luat imediat sub protecția lui, în sensul că, prin relațiile pe care le avea printre deținuții mai vechi, mi-a schimbat parte din hainele primite, care nu mi se potriveau și mi-a dat cele mai prețioase sfaturi și informații pentru începutul vieții mele în lagăr și mină.

Cu toate că repartiția noastră în barăci se făcuse după o listă a administrației, a aranjat în așa fel ca să fiu mutat în același dormitor cu el. Tot el mi-a spus să nu mă las înșelat de primele aparențe, că intențiile Securității față de noi erau aceleași, că pentru moment eram supraalimentați ca să fim

buni de muncă, dar că mai tîrziu, încetul cu încetul, tratamentul va deveni tot mai prost. Avea experiența celor petrecute la Baia Sprie. Mitucă era convins că scopul Securității era lichidarea noastră, fie prin munci extenuante, fie prin înfometare, după cum o permitea locul de detenție sau situația politică internațională a momentului. Cum însă era tot așa de convins că americanii ne vor elibera în curînd, datoria noastră e să încercăm să rezistăm, să ne menajăm forțele, să chiulim cît putem de la muncă pentru a ne economisi puterile și să ne ținem cît mai bine informați despre situația internațională. Fiind bine informați, vom putea scăpa cu viață în momentul cel mai critic, atunci cînd vor intra trupele aliate și cînd s-ar putea ca Securitatea să ne împuște pe toți. În virtutea acestei teorii, Mitucă devenise unul din cei mai mari vînători de știri pe care le-am întîlnit în pușcărie.

Dar să revin la tratamentul nostru din lagăr și la explicația, în parte, a acestei întrețineri mai bune. Printr-un contract între Combinatul minier Baia Sprie și M.A.I., acesta din urmă furniza mînă de lucru Combinatului (deținuți politici, care în toate scriptele apăreau sub denumirea de „brațe speciale"). Toți deținuții, în funcție de munca pe care o îndeplineau, erau încadrați în categoriile de salarizare respective, întocmai ca muncitorii liberi (sau civili, cum li se spunea). La sfîrșitul fiecărei luni, se întocmeau statele de salarii, exact ca cele ale muncitorilor civili, iar aceste salarii erau încasate de M.A.I. Din aceste salarii, Ministerul de Interne reținea cheltuielile noastre de cazare, încălzire, îmbrăcăminte, hrană și chiar cheltuielile de pază. Asta însemna prețul cearceafului, păturii, lemnelor de foc, al hainelor vărgate, cămășilor și izmenelor, precum și al hranei prevăzute de Direcția Generală a Penitenciarelor. Rația de alimente era stabilită în calorii, însă nu ni s-a spus niciodată cît era de mare. Cert este că această rație fixă figura numai pe hîrtie, fiindcă de-a lungul pușcăriei a variat în diverse perioade între suficientă și „de exterminare", după cum hotăra Ministerul de Interne în funcție de momentul politic. Singurul aliment stabil pînă prin 1957 a fost rația de două sute cincizeci de grame de pîine. Reținerea acestor cheltuieli cu întreținerea noastră echivala în general cu reținerea întregului salariu. Totuși, din cînd în cînd, în unele cazuri de depășiri de normă, deținutului îi mai revenea, după toate aceste rețineri, cîte o mică sumă de bani pe care o primea sub forma unui bon cu ștampila lagărului și suma respectivă imprimată pe el. Cu acest bon își putea cumpăra anumite lucruri care se aduceau lunar în lagăr, la așa-numita „cantină". În baza aceluiași contract cu Ministerul de Interne, Combinatul minier se obliga să dea fiecărui muncitor–deținut haine de protecție, adică salopetă, cască și cizme de cauciuc, care mai tîrziu au fost înlocuite cu opinci din anvelope vechi, și un supliment de hrană de un kilogram de pîine și nu știu cîte grame de marmeladă sau slănină, de persoană, pe zi.

Exploatarea minei se făcea după planurile conducerii tehnice a Combinatului, care erau comunicate biroului tehnic al lagărului, alcătuit din ingineri

de specialitate, deținuți. În biroul tehnic de la Cavnic, încadrat ca inginer-șef era Klein, inginer miner, sas de origine, și încă alții doi. În biroul tehnic de la Baia Sprie era ing. Ionel Bujoiu, iar la Valea Nistrului ing. Alexandru Balș. Tot din conducerea noastră, încadrat contabil-șef, făcea parte avocatul Virgil Negrescu, fost la Societatea româno-germană „Solagra". El era presupus a avea contactul direct cu administrația lagărului. Toți aceștia aveau rolul ingrat de a explica măsurile hotărîte de administrație, care în general ne năpăstuiau. Erau între ciocan și nicovală și trebuiau să manevreze cu multă înțelepciune și îndemînare, ca să nu ajungă simple unelte ale administrației împotriva noastră și deci să devină pentru noi turnători sau să piardă încrederea administrației, dacă aceasta băga de seamă că nu colaborează sincer cu ea. În acest caz, riscau represalii personale sau chiar înlocuirea lor cu oameni devotați administrației, ceea ce ar fi fost cu atît mai rău pentru noi. Era deci un post de sacrificiu și nu pot spune că acești oameni nu au fost la înălțime, făcînd tot ce puteau pentru a atenua sau chiar nerespecta, atunci cînd se putea, dispozițiile, uneori criminale, ale conducerii lagărului.

În fine, a patra sau a cincea zi înainte de a intra în mină, am fost toți adunați în curtea lagărului. Comandantul, cîțiva ofițeri, ofițerul politic, comandantul cu producția (plutonierul Șeremet, zis Tămîie) și biroul nostru tehnic, în jurul unei mese cu dosare și hîrtii, au început să ne strige pe rînd și să ne repartizeze pe echipe și locuri de muncă. Treaba a durat o dimineață întreagă. Șefii echipelor de perforatori, dulgheri, instalatori, mecanici, rulători și vagonetari au fost aleși dintre cei aduși de la Baia Sprie, fiind considerați cu experiență minieră. Cînd mi-a venit rîndul, am fost repartizat la dulgherie, șef de echipă fiind Făbor. Înalt, foarte voinic, era din Bucovina. Mitucă a venit imediat să-mi spună că îl cunoștea de la Baia Sprie și că era un turnător periculos.

A urmat împărțirea noastră în două schimburi de lucru. Am căzut în schimbul de zi și urma să intru în mină în dimineața următoare, în primul „șut" de lucru, după expresia minerească. Primul șut începea dimineața în zori și se termina seara, în total unsprezece ore, cu drumul dus și întors. Urma apoi treaba artificierilor civili, care încărcau găurile de la fronturile de lucru ale perforatorilor noștri și provocau exploziile, după care intra în șutul de noapte schimbul următor. Schimburile se succedau pînă în noaptea de sîmbătă. Duminică nu se intra în mină, iar luni dimineață intra schimbul care lucrase în săptămîna precedentă noaptea. Deci, o săptămînă lucram ziua, o săptămînă noaptea.

A doua zi cînd a bătut toaca, era încă întuneric. Ușile barăcilor au fost descuiate și gardienii au început să ne grăbească. Îmbrăcarea și spălarea în fugă și tot în fugă la sala de mese. Ni s-a dat o porție de ciorbă și una de mîncare mai consistentă. Din cînd în cînd intra cîte un gardian, care ne striga să ne grăbim. Cînd am terminat, ne-am înșirat la tejgheaua dinspre

bucătărie și fiecare am primit suplimentul de mină: o felie cam de doi centimetri de groasă de salam și pîine. După prima săptămînă de salam, a urmat o săptămînă de slănină, iar după aceea suplimentul de mină s-a stabilizat pe marmeladă. A urmat răcnetul: „Adunarea!" Ne-am strîns cu toții în spațiul din fața porții prin care intrasem în prima zi în lagăr. În stînga ei, era încă o poartă, dar mai mică. Pentru început însă, am trecut fiecare pe lîngă o tablă mare și ne-am luat „marca", adică numărul de înmatriculare care ne fusese indicat cu o zi înainte. Era o bucățică de tablă cu numărul ștanțat pe ea și agățată de un cui în dreptul căruia mai scria o dată același număr. La întoarcerea din mină, trebuia să-ți agăți marca la loc pe tablă.

În stînga celei de a doua porți, era o baracă mai mică, avînd două încăperi. Una era frizeria și frizer era unul din cei mai nesuferiți turnători. Îl chema Pecerită. Lipovean din Deltă, cînd veniseră rușii se făcuse imediat comunist și ajunsese președinte de Gospodărie colectivă, după colectivizare. Am aflat de la alții din regiune că era urît de toți, pentru cît de rău se purtase la colectivizare. Nu mai știu pentru ce era condamnat. Era de o slugărnicie revoltătoare față de gardieni și le raporta tot ce auzea sau vedea și i se părea neregulamentar. Ca răsplată, nu intra în mină și era frizer, iar deținuții nu vorbeau cu el decît ca să-l batjocorească. A doua încăpere era lămpăria, de unde fiecare am primit cîte o lampă de carbid. Deținutul care făcea serviciul la lămpărie și se ocupa de întreținerea, umplerea cu carbid și distribuirea lor se numea Mirea. Era dobrogean și din cauza tipului lui de arab, cu ochi mari negri și gene lungi ca de femeie, toți îi spuneau Marocanul. Era tînăr, dar se îmbolnăvise foarte grav de ficat la Baia Sprie. Mache obținuse de la administrație să nu-l mai bage în mină. În fine, gardianul a deschis portița din stînga și în șir, cîte unul, printre două rînduri de garduri de sîrmă ghimpată, am parcurs cei zece–cincisprezece metri pînă la gura minei, care se deschidea în peretele de stîncă de la picioarele muntelui.

Era prima oară că intram într-o mină și cu toate că ascultasem în ultimele zile tot felul de povești ale celor veniți de la Baia Sprie, nu reușisem să-mi fac decît o vagă idee despre viața în mină, cu care urma să mă familiarizez în următoarele zile. Înșirați unul cîte unul, am intrat în galeria care se deschidea în fața noastră. Nu era mai largă de un metru, iar înălțimea ei te obliga să umbli puțin aplecat. Primul lucru cu care a trebuit să mă învăț a fost acel mers specific al minerului: cu genunchii puțin îndoiți, cu umerii aduși și capul plecat. În această primă zi m-am lovit de zeci de ori cu capul de tavan (în limbaj mineresc „cerime"). Trebuia să fii cu ochii în patru; să te uiți și unde calci și să te ferești de neregularitățile cerimii, ca să nu te lovești la cap. Pe jos erau podele transversale de lemn, pe sub care se scurgeau într-un fel de pîrîiaș infiltrațiile de apă subterane. Podelele erau vechi, putrede și acoperite cu un fel de mîzgă lunecoasă. Lămpile de carbid aruncau o lumină slabă, gălbuie, pe pereții de stîncă, pe care se profilau umbrele noastre șovăitoare. Din cînd în cînd se rupea cîte o podea și piciorul

îți intra pînă sub genunchi într-un fel de humă galbenă. Erau porțiuni de galerie unde infiltrațiile de apă cădeau ca o adevărată ploaie. Această galerie de acces era una din cele mai vechi ale minei, de pe vremea cînd sistemele de forare erau primitive. Se foloseau răngi, baroase și focul. Se făcea focul lîngă perete pînă ce se încingea roca și apoi se aruncau găleți de apă rece. Așa se provocau fisuri și dislocări în rocă, fiind mai departe exploatate cu ranga și barosul. În primele zile, parcurgerea acestei galerii de o jumătate de kilometru a fost un adevărat calvar: aveam numai cucuie în cap și vînătăi pe fluierele picioarelor. La capătul ei, pe ultimii douăzeci de metri, galeria se bifurca și ambele ramuri se terminau într-un fel de sală largă cam de șase metri pe patru, luminată de un bec. La unul din capete se făcea lateral o fundătură, un început de galerie (o „breșă", în limba minerilor) de vreo trei metri adîncime. La celălalt capăt era puțul unde circulau în sus și în jos, alternativ, cele două „corfe" (lifturi), iar alături „suitoarea", adică scările. Locul acesta mai larg, ca și întreaga galerie, purta numele de „Rainer", probabil după numele unui miner care lucrase la ele.

Capacitatea fiecărei corfe (lift) era de șase oameni, iar adîncimea la care coborau era de o sută de metri. Întreaga operație de coborîre a unui schimb de deținuți (peste o sută douăzeci de inși) cred că dura aproape o oră. În tot acest timp, pînă ne venea rîndul la suit în corfă, ne așezam pe jos pe cîte o stîncă sau bîrnă, aprindeam cîte o țigară și stăteam de vorbă. Cei de la Baia Sprie rîdeau, glumeau, povesteau; noi, cei nou-veniți, eram numai ochi și urechi. Cum pe drum mă ținusem de Fădor, șeful meu de echipă, și observasem că era evitat și că nimeni nu se angaja în vorbă cu el, m-am apropiat de alte grupuri. Lîngă puț stătea un muncitor civil care, de fiecare dată cînd se umplea o corfă, trăgea de un mîner, care semnaliza sus, undeva la suprafață, mecanicului de la motoare, să pună corfa în mișcare. Alături stătea un gardian, care cred că avea rolul să ne împiedice să stăm de vorbă cu muncitorul și să păzească accesul către suitoare, adică scările care urcau și coborau de-a lungul casei corfei.

În fine, mi-a venit și mie rîndul și m-am înghesuit cu alți cinci pe platforma corfei. Mai repede decît cu un lift obișnuit, am coborît pînă la orizontul –100, cum se spunea. Și aici, la ieșirea din corfă, erau un muncitor civil la semnal și un gardian. De aici am pornit mai departe, de data asta pe o galerie largă și înaltă, cu șine de vagonet pe mijloc și cu un pîrîiaș de canalizare pe lîngă peretele din stînga. Din distanță în distanță, cînd în stînga, cînd în dreapta, se deschidea cîte o galerie laterală. Accesul însă spre aceste galerii era închis de cîte un grilaj din șine de cale ferată sudate, în care era prevăzută cîte o poartă, tot din gratii, încuiată cu lacăt. În întunecimea acestor galerii se vedeau licărind lămpi de carbid. La acest orizont al minei lucrau muncitori civili, liberi care, așa cum am aflat, aveau ordin ca la ora trecerii deținuților să nu se apropie de porțile de gratii, care atunci se încuiau. Am mers pe această galerie un kilometru și jumătate și

cam pe la mijlocul ei, pe mîna stîngă, am trecut pe lîngă o încăpere mare, luminată. Era sala unde se găseau compresoarele, și ea despărțită de noi printr-un grilaj. Un mecanic civil, ascuns după mașini, ne-a privit cu curiozitate.

Și această galerie se termina la un puț, ca și precedentul, cu două corfe și o suitoare, care coborau încă o sută de metri pînă la orizontul - 200, orizont la care urma să lucrăm noi, deținuții. Cînd am ieșit din corfă, ne-am trezit într-un fel de peșteră cît o biserică de mare. Aici ne aștepta comandantul cu producția, plutonierul Șeremet, zis Tămîie. Striga șefii de echipă pe nume și le mai spunea o dată locul de muncă, explicîndu-le unde se află, oamenii nefiind încă orientați și nici obișnuiți cu denumirile. Fădor cu echipa lui de dulgheri, printre care și eu, trebuia să mergem pe galeria Gheorghe, să reparăm și să întărim cofrajele.

În ziua aceea am aflat că această mină aparținea înainte de război unei societăți româno-belgiene, care renunțase la exploatarea ei din cauză de nerentabilitate. Filonul era sărac și procentul de mineralizare al rocii era prea mic pentru ca munca să fie rentabilă, așa că mina fusese închisă. Stătuse abandonată ani de zile și acum urma să reintre în exploatare, cu mînă de lucru de la Ministerul de Interne. Cu puțin timp înainte de sosirea noastră fuseseră repuse în funcție corfele, instalațiile de țevi de apă și aer comprimat și pompa de apă. Toate canalele și pîrîiașele de apă urmau să fie curățate, desfundate de noi, pentru ca apele să fie drenate către puțul de apă (un fel de groapă săpată în rocă, lîngă puțul corfelor) și de unde o pompă aspira și refula conținutul spre suprafață.

În prima săptămînă, cei mai mulți deținuți am fost afectați la munci de reamenajare, de reparații și de asigurare a locurilor de muncă. S-a reparat calea ferată, s-au întărit cofrajele, s-a înlocuit lemnăria putrezită, s-a instalat într-o breșă atelierul de reparații mecanice și într-alta postul de prim-ajutor.

Pentru a mă face înțeles, va trebui să intru în cîteva detalii de muncă minieră, cu denumirile respective.

În toate galeriile principale sînt instalate șine de cale ferată, care se continuă pînă la corfă, deoarece cu aceleași corfe cu care circulam noi erau transportați și vagonetii.

În general, galeriile urmăresc filonul de minereu, fiindcă, la vremea cînd au fost perforate, au fost galerii de exploatare. Acum serveau numai pentru transport și ca acces spre abatajele de exploatare. Abatajele nu erau decît niște galerii și ele, în general mai înguste, adică de lățimea filonului, perforate deasupra galeriei principale. Din loc în loc, din galeria principală aveai acces spre abataj prin cîte o suitoare, care pătrundea prin roca ce forma planșeul dintre galerie și abataj. Era de fapt o gaură de doi metri pe doi, care se deschidea în tavanul galeriei și la care urcai pe o scară de lemn, de circa trei metri, asemănătoare celor de coteț. Pe toată înălțimea, la

fiecare trei metri, suitoarea era podită, podul avînd într-o parte un orificiu pătrat, de lățimea umerilor unui om.

O dată ajuns pe primul pod, trecînd prin acest orificiu, făceai doi pași pînă la capătul opus al podului și urcai din nou o scară de trei metri, pînă la următorul orificiu al următorului pod. Și așa mai departe, pînă ajungeai în abataj sau în altă galerie. Ceea ce însemna să urci fie numai două sau trei scări, fie cincisprezece–douăzeci sau chiar mai multe.

Minereul exploatat în abataj era aruncat în rostogoale. Rostogol se numea un orificiu de un metru pătrat, care străpungea și el planșeul abatajului pînă în galeria principală, unde se termina, la înălțimea vagonetilor de pe linie, printr-un dispozitiv din scîndură groasă, în formă de trunchi de piramidă cu baza mică în jos. Această gură a rostogolului era închisă cu o scîndură groasă, care putea fi ridicată cu o rangă și astfel lăsa să curgă minereul în vagonet.

În locurile unde galeriile sau abatajele prezentau pericol de prăbușiri, se făceau cofraje sau se propteau cu stîlpi. Confecționarea, repararea și întreținerea suitorilor, rostogoalelor și cofrajelor cădeau în sarcina echipelor de dulgheri. Uneltele noastre erau toporul, joagărul scurt de mînă, cleștele și cuiele. În afară de mînuirea acestor scule cu o oarecare îndemînare și chiar pricepere, lucru la care aproape toți cei repartizați la dulgherie am ajuns, efortul cel mai mare consta în căratul și ridicatul bîrnelor, grinzilor și scîndurilor, toate aduse de la suprafață cu corfa și care în atmosfera umedă din mină se îmbibau cu apă și-și dublau greutatea. Munca era mai ales îngreunată de această extraordinară umezeală care făcea ca totul să fie lunecos, și materialele cu care lucram, și roca, și fusteiele scărilor. Tot pe ce puneai mîna sau piciorul era acoperit cu o mîzgă lunecoasă. Bineînțeles, în primele săptămîni au fost nenumărate accidente. În primele două–trei zile, cît am fost în echipa lui Fădor, am lucrat la cofraje și reparații de cofraje.

Dacă la începutul șutului lăsai pe jos o bucată de pîine, pînă la plecarea din mină era aproape acoperită de un mucegai alb, care se dezvolta în cîteva ore din cauza căldurii umede, încît părea o blană de iepure angora. În general, toată mina era umedă, dar erau și galerii uscate. La fel, temperatura varia de la o galerie la alta. Erau locuri unde tremurai de frig cu salopeta pe tine și altele unde erau plus patruzeci și două de grade. Erau galerii unde puteai respira normal și abataje unde oxigenul lipsea în așa grad, încît flacăra lămpii de carbid se micșora aproape pînă la stingere. În mină nu exista nici un fel de instalație de ventilație și aceste deosebiri de climă de la un loc la altul se datorau jocului întîmplării, curenților naturali care se creau între puțuri sau lipsei lor în galeriile sau abatajele care se terminau în fund de sac.

În privința infiltrațiilor de apă sau chiar a micilor izvoare naturale din mină, cei vechi ne avertizaseră că apa lor nu era totdeauna potabilă, uneori

chiar periculoasă. Erau locuri unde apa de infiltrație cădea sub formă de ploaie, cîteodată așa de rece, încît cei care erau obligați să lucreze sub ea erau candidați siguri la pleurite. Foarte mulți din cei de la Baia Sprie sufereau de pe urma consecințelor pleuritei. Erau locuri însă unde această ploaie era de apă acidulată. De la ușor acidulată, care-ți provoca usturimi suportabile, dacă-ți intra în ochi, pînă la puternic acidulată, care-ți irita și ardea pielea. Mai ales pe mucoase și acolo unde pielea era mai fină îți provoca ulcerații, peste care se instalau ciuperci (micoze) de care scăpai foarte greu. Știu oameni care, chiar după luni de zile după ce plecaseră de la mină în pușcărie, încă mai erau chinuiți de eczeme între degetele de la picioare și alte locuri mai sensibile. Multe cazuri de conjunctivită erau urmarea aceleiași ape acidulate, de fapt acid clorhidric și sulfuric în diverse concentrații. Îmi amintesc că pe una din aceste galerii, echipa CF (cale ferată) trebuia să schimbe lunar linia ferată, care era literalmente tăiată de apa care, picurînd în același loc, o coroda.

Această echipă de întreținere a liniei ferate era formată din doi deținuți, amîndoi legionari, vechi pușcăriași și prieteni: Busuioc și Vasile Mancici. Vasilică Mancici, de o blîndețe rară și foarte sentimental, era iubit de toți. Echipa avea avantajul de a nu fi legată de un loc fix de muncă și în felul acesta cei doi circulau în toată mina de-a lungul șinelor, făcînd legătura între toate echipele. N-o să-l uit niciodată pe nea Vasilică Mancici cum se oprea în cîte un abataj, unde pericolul de prăbușiri era mai mare și unde gardienii pregetau să se aventureze, și se așeza la vorbă cu noi; cum povestea cu nostalgie de îndepărtata lui tinerețe, de om liber. Își pierduse mai toți dinții din față și, cu toate că nu cred că avea mai mult de treizeci și cinci de ani, părea un om bătrîn. Numai ochii, mari, albaștri mai păstrau din tinerețea de care-și amintea. Era, pe cît de grotesc, pe atît de înduioșător să-l vezi așa, numai cu niște chiloți rupți pe el, plin de ulei și mînjit de noroi, știrb și cu fața chinuită, povestind de o dragoste a lui de adolescent. Trecuseră douăzeci de ani, dar viața i se oprise atunci, o dată cu arestarea, și asta era cea mai vie amintire a lui. Pe cît era de mudar și urît, pe atît era de curată și frumoasă povestea lui de dragoste. Cîteodată se așeza și ne cînta romanțe vechi și întotdeauna încheia cu „Frumoasa mea cu ochii verzi". Vocea îi tremura și ochii i se înlăcrimau. Și totdeauna termina făcînd cîte o glumă pe socoteala lui. Ți se rupea inima...

O altă echipă ambulantă era cea numită „de întreținere" sau de „copturit". În limbajul de mină, „copturi" se numesc bucățile de rocă desprinse din masa de stîncă și care stau să cadă. Merg de la dimensiunea cea mai mică a unei aschii pînă la stînci imense, de o tonă și mai mult. Orice echipă de orice fel, înainte de a începe lucrul, trebuia să-și asigure locul de muncă. Cu o rangă lungă de fier, turtită ca o daltă și puțin îndoită la un cap, ciocăneai cerimea deasupra ta și după sunet îți dădeai seama dacă roca era șubredă. Acolo unde sunetul era dogit, căutai fisura sau o asperitate și cu

vîrful răngii acționînd în pîrghie, detașai și făceai să cadă coptura. Operația se chema copturit. În funcție de rocă și felul ei de mineralizare, operația trebuia repetată o dată sau de mai multe ori într-un șut. Minereul cupros era cel mai periculos, deoarece lucra în permanență și uneori, chiar imediat după copturire, cînd cerimea părea sigură, se desprindea pe neașteptate cîte o coptură sau se producea o prăbușire. De multe ori, o dată urechea formată, erai prevenit de prăbușire de pîrîituri ușoare și chiar de un zgomot ca de detunătură. Atunci te salvau de accident reflexul și repeziciunea cu care săreai în lături.

Într-unul din abatajele în care am lucrat, unde minereul era cupros, se auzeau în permanență niște plesnituri și din cerime săreau cu putere țăndări, așchii fine de minereu. Porneau ca din pușcă. Erau cioburi de cîte un centimetru sau doi lungime și de grosimea unei lame de ras. Cum din cauza căldurii lucram fără cămăși, foarte repede tot spatele ni se roșea de sînge de la sutele de așchiuțe, care ne provocau tot atîtea tăieturi și înțepături fine. Așa de fine, că nici nu le simțeai usturimea decît tîrziu, din cauza sudorii sărate.

De întreținerea, adică de copturitul galeriilor și abatajelor, în porțiunile unde nu erau locuri de muncă, se ocupa o altă echipă specială, formată din doi inși: preotul Sebastian Popescu și Mitran. Sebastian Popescu era dintr-o comună de munte din jud. Rîmnicul Sărat sau Buzău. Fusese implicat în revolta din Vrancea, în urma căreia sute de oameni, familii întregi fuseseră aruncate în pușcărie. Cînd Securitatea a venit să-l aresteze, popa prinsese de veste și, împreună cu preoteasa, fata și băiatul, luase drumul pădurii. Din cîte îmi amintesc, cam doi ani trăise popa prin pădurile din munții Vrancei. Își făcuse bordeie, își schimba din timp în timp ascunzișul mutîndu-se în altă regiune și trăise din vînat. Mai ales porci mistreți. În cele din urmă s-a predat din cauza acestei vieți prea grele pentru nevastă și copii și a americanilor care n-au venit, cum spunea el.

Popa Scai, cum îi spuneam noi, fiindcă avea o limbă foarte ascuțită, era național-țărănist. Era un bărbat slab dar vînjos, înalt, brunet, cu trăsături frumoase. Purta mustață. La Baia Sprie avusese o fractură la un picior, de pe urma căreia mai suferea încă și de aceea, prin insistențele doctorilor noștri, fusese repartizat la această muncă mai ușoară, însă periculoasă. Popa Scai ducea o luptă permanentă cu turnătorii. Îi apostrofa cu orice ocazie, chiar de față cu gardienii și ofițerii lagărului. În ironiile și glumele lui usturătoare pe socoteala turnătorilor, cu multă măiestrie și haz, amesteca vocabularul bisericesc cu cel lumesc. Nu rata nici o ocazie să le explice gardienilor că turnătorii noștri îi toarnă și pe ei la superiorii lor, ceea ce ajuta la neutralizarea și discreditarea delatorilor. Uneori, chiar la persecutarea lor de către gardieni. Popa Scai era un om de nădejde, curajos și plin de vitalitate. Era și un mare vînător de informații, reușind să stabilească legături de încredere cu cîțiva artificieri civili, care-i aduceau vești de afară,

din ziare și chiar de la radio. Cu felul lui de a fi, reușea să tragă de limbă și gardienii.

Îmi amintesc că într-o duminică, pe cînd eram în curtea lagărului, a apărut, furios și înjurînd, Tămîie, comandantul cu producția. S-a legat de primul dintre noi, care s-a întîmplat să fie tocmai popa Scai. Dialogul a fost cam următorul:

— Ascultă, bă! Care-mi zice mie Tămîie?

— Toți, domnule plutonier! a răspuns popa.

— Dar cine mi-a scos, bă, porecla asta?

— Eu, d-le plutonier!

A urmat un potop de înjurături și cînd Tămîie se pregătea să dea ordin să fie băgat la carceră, popa i-a spus: „Nu trebuie să vă supărați, d-le plutonier, dar cînd am văzut ce frică le e deținuților de dumneavoastră, le-am spus că fug de dumneavoastră ca dracii de tămîie și așa v-a rămas porecla."

Plutonierul, cu fruntea lui îngustă și ochii mici și bănuitori, a stat puțin pe gînduri și apoi, zîmbind măgulit, a plecat foarte mîndru, fără să mai ia vreo măsură împotriva popii.

Ajutorul lui popa Scai la copturit, Mitran, era student din Constanța. Era din Frățiile de Cruce și fusese arestat împreună cu logodnica lui. După anchetă, ea scăpase necondamnată. Circula zvonul că în schimbul căsătoriei cu anchetatorul, acesta îi distrusese dosarul și o eliberase. Nu știu dacă povestea era adevărată. Mitran nu vorbea de ea. Era un băiat înalt și tare slab. Cu o privire puțin tristă. Popa Scai îi purta de grijă și-l menaja ca pe copilul lui. Făcea el partea grea și periculoasă a muncii și-l lăsa pe Mitran să se odihnească sau să doarmă în cîte un cotlon mai ferit al minei și-l păzea să nu fie surprins de gardieni sau de vreun turnător.

În cele cîteva zile cît am lucrat în echipa lui Făbor, nu am fost decît pe galeriile principale, cu viața cărora m-am obișnuit foarte repede. Cum eram cel mai slab din cei cinci din echipă și nu prea eram în stare să fac muncile mai grele, eram utilizat la treburile anexe. Eram trimis la magazie să iau cuie și scoabe sau la atelier, să ascut topoarele. Sau să mă duc pînă la puțul corfei și să împing înapoi, pînă la locul de muncă, un vagonet încărcat cu bîrne sau scînduri. Asta m-a făcut să cutreier mai toate galeriile și să cunosc o serie de oameni. Și în felul acesta, încetul cu încetul, am ajuns să mă orientez perfect în mină, să învăț să mă feresc de gardieni atunci cînd mă opream să stau de vorbă cu alți camarazi, să am totdeauna aerul de a umbla după o treabă precisă cînd treceam pe lîngă unul din ei. De fapt, o dată cu schimbul nostru, nu intrau în mină decît doi gardieni, din care unul trebuia să stea tot timpul șutului la puțul corfei, iar celălalt să circule pe la diversele locuri de muncă și să ne supravegheze. Cei mai mulți rămîneau însă și ei la puț, unde aerul era bun și nu era pericol de accidente. În general, le era foarte frică de mină.

În timpul șutului însă, își mai făceau apariția cînd Tămîie, cînd cîte un inginer sau maistru civil, însoțiți de un gardian de la suprafață. Atunci se îndepărta și cel de-al doilea gardian de la puț, ca să nu fie surprins că nu-și face datoria. De cîte ori gardianul pleca de la puț prin mină sau venea în inspecție Tămîie sau altcineva, primul deținut care observa mișcarea dădea cîteva lovituri în conductele de aer comprimat, care erau fixate de-a lungul pereților galeriilor. Aceste conducte se ramificau în toată mina și ciocănitu-rile se repercutau de-a lungul lor pe lungi distanțe, iar în punctul unde sune-tul slăbea, ciocăniturile erau repetate de alt deținut, astfel că acest semnal de alarmă ajungea pînă la cel mai îndepărtat punct de lucru. Era numai un anunț de atenție pentru toată lumea, care nu dădea indicația direcției pe care o lua inspecția. În întunericul minei, lampa pe care fiecare o purta nu lumina decît slab, pe o rază de cel mult cîțiva pași în jur, așa încît de la dis-tanță nu vedeai decît o pată de lumină gălbuie, dar nu puteai distinge per-soana care se apropia. Precizarea direcției pericolului se făcea de la primul loc de muncă unde ajungea inspecția. Unul din deținuți își balansa de cîteva ori lampa de la stînga spre dreapta și invers. Acest semnal luminos era observat la următorul punct de muncă, la treizeci, cincizeci sau o sută de metri distanță și era transmis în același fel mai departe. În acest fel, orice vizită a lui Tămîie sau a altui membru al administrației era precedată de acest avertisment și deținuții erau găsiți muncind.

Voi aminti aici de echipa de instalatori de țevi, și ea o echipă mobilă, fără loc fix de muncă. Șeful echipei era Berlescu, de pe lîngă Urziceni de origine. Toți îi spuneau „Chiaburul", ceea ce și era și pentru care motiv se afla în închisoare. Avusese mașină de treierat și tractor. Ajutorul lui în echipa de instalatori și, mai tîrziu, ajutorul lui cînd a devenit perforator, era același pe care îl avusese ajutor și la mașina de treierat, cînd era liber. Fuseseră arestați, judecați și condamnați împreună și tot nedespărțiți rămă-seseră și în mină. Se tachinau mereu în glumă, acuzîndu-se reciproc: aju-torul (al cărui nume nu-l mai știu), că îl exploatează chiaburul; Berlescu, că-l trage pe sfoară proletarul leneș și hoț. Erau foarte legați între ei și amîn-doi oameni de încredere.

O altă categorie din lumea galeriilor erau vagonetarii, repartizați în mai multe echipe pe diverse ramuri. La prima vedere, părea o muncă nu prea grea, dar cu timpul s-a dovedit a fi una din cele mai distructive pentru sănă-tate. Aproape tot timpul șutului împingeau vagonetii într-un du-te–vino con-tinuu, fie goi spre fundul galeriilor, fie încărcați spre puțul corfelor. Prima tendință a celor veniți o dată cu mine de la Jilava și fără experiența minei, era să reducă numărul curselor, formînd ceea ce se numea trenuri de va-gonețti (cîte opt, zece, cincisprezece) pe care să-i împingă o dată și apoi să facă o pauză mai lungă de odihnă. Efortul era mare, dar nu peste puteri, încărcătura vagonetului fiind de o tonă și jumătate, în afară de greutatea lui proprie. Vagonetii erau din tablă groasă de fier. Cei de la Baia Sprie

le-au explicat că este preferabil să riște tot ce decurgea din neîndeplinerea normei și să împingă cîte un singur sau maximum doi vagoneți. Aveau dreptate, deoarece orice efort cît de mic, chiar și un ritm mai susținut în orice fel de muncă, în condițiile de lipsă de oxigen din mină, erau extrem de dăunătoare. Unii n-au ținut seama de sfat. În cele cîteva luni cît am stat la Cavnic, am văzut cu ochii mei cum cîțiva din acești oameni, deosebit de voinici, așa cum fuseseră aleși ca vagonetari, s-au dărîmat încet, încet. Primul organ care a cedat a fost inima. Afecțiuni cardiace, care au rămas definitive și au progresat, chiar dacă ulterior au fost mutați la alte munci mai ușoare.

Unul din ei, Adorian, din Arad sau Oradea, fost măcelar și care ulterior s-a ocupat și cu exportul de vite, venise o dată cu mine de la Jilava. Era extraordinar de voinic și cu o oarecare tendință de obezitate. Muncea ca un disperat și era foarte mîndru de performanțele lui fizice. Într-o zi a căzut. A fost internat pentru un timp la infirmerie, pentru afecțiune cardiacă. După o vreme a fost iar băgat în mină, dar nu mai era același. Peste cîteva luni a fost transferat la închisoare cu un lot de inapți. Ajunsese o umbră.

Aceeași soartă o avusese și Albu Pamfil, șeful iehoviștilor. Dintr-un om zdravăn și foarte voinic, după o muncă de cîteva luni la vagoneți în care n-a precupețit efortul, a ajuns o epavă.

Tot din lumea deținuților, care-și aveau locul de muncă pe galeriile principale, erau cei de la atelierul mecanic. În schimbul în care eram eu, echipa de doi sau trei mecanici de la atelier avea în frunte pe ing. Gh. Georgescu-Topuslău. Un om tare de treabă, cu o mentalitate de burghez împăciuitor, pentru care esențialul în viață părea a fi casa și familia, meseria și buna înțelegere cu cei din jur. Era un om bun și concesiv. Realizase înainte de război o mică întreprindere proprie pe Valea Prahovei, care în timpul războiului produsese anumite piese pentru Uzina de avioane I.A.R. După 23 august fusese naționalizat și cu pecetea de fost industriaș și exploatator lucrase ca inginer în diferite întreprinderi. Apoi fusese numit la biroul tehnic al Întreprinderii Canalului Dunăre–Marea Neagră, unde ing.-șef era prietenul lui, ing. Cernătescu. Se pare că acestuia din urmă i se oferise să aleagă: ori acceptă postul de ing.-șef la Canal, ori un proces pentru trecutul lui de simpatizant legionar. El alesese prima formulă. Cînd falimentul lucrărilor de la Canal a devenit transparent și cînd se pare că regimul intenționa deja să renunțe la lucrări, s-a început pregătirea propagandistică a justificării acestui eșec. S-au căutat dușmanii de clasă și sabotorii, adică țapii ispășitori. Concretizarea: procesul sabotorilor de la Canalul Dunăre–Marea Neagră care de fapt a cuprins o serie de procese succesive. La primul proces au apărut în boxa acuzaților vinovații principali: ing. Cernătescu, ing. Gh. Georgescu-Topuslău, ing. Vasilescu zis Colorado (fiindcă făcuse un stagiu de specializare în Colorado, SUA), ing. Rozei și mecanicul Nichita. Sentința pentru toți: condamnare la moarte. După

pronunțarea sentinței au fost închiși în cîteva celule alăturate la Securitatea din Constanța, în așteptarea răspunsului la cererea lor de grațiere. După cîteva zile, într-o noapte, s-au auzit pași de cizme pe coridor, s-a deschis ușa unei celule și a fost strigat Vasilescu-Colorado. I s-a spus să iasă din celulă și să nu-și ia nimic cu el. După un răstimp, scena s-a repetat cu Nichita și, după o altă pauză, cu Rozei. Unul din cei trei a fost scos din celula lui Georgescu-Topuslău (nu mai țin minte care din ei). Cînd s-a luminat de ziuă, un ofițer de Securitate i-a anunțat pe Cernătescu și Georgescu-Topuslău că cererea lor de grațiere a fost admisă și că li s-a comutat pedeapsa în muncă silnică pe viață. Știu povestea de la Cernătescu și Georgescu-Topuslău, care erau încă obsedați de acea noapte de groază, în care, timp de cîteva ore, așteptaseră să le vină rîndul la execuție.

La așa-zisul post de prim-ajutor, în schimbul meu, se afla dr. Paul Iovănescu. Înalt, slab și flegmatic, făcea tot ce-i stătea în putință să mai ușureze soarta celor mai neputincioși, reținîndu-i sub diverse pretexte medicale la postul lui, ca să se mai odihnească. Cum breșa în care se afla postul de prim-ajutor era aproape de corfă, era foarte des vizitat de gardianul de la puț, care trimitea din nou oamenii la muncă.

Și pentru a termina cu cei care lucrau la galerii, trebuie să pomenesc de cei doi burajeri din schimbul meu: avocatul Radu Boroș din București, specializat în drept aeronautic internațional și Octav (Tavi) Rădulescu, tot din București, național-țărănist. Locul lor de muncă era într-o breșă pe una din galeriile principale, unde li se aducea de la suprafață o grămadă de lut, din care trebuiau să confecționeze „buraje", adică un fel de cîrnăciori de lut, pe care îi tăvăleau în nisip și care le serveau artificierilor la înfundarea găurilor perforate, după ce în prealabil introduceau explozibilul. Pînă la sfîrșitul șutului, trebuiau să facă între opt sute și o mie de buraje, pe care ajutorii de perforatori veneau să le ridice și să le pună pe o scîndurică în fața fiecărui front de perforaj din abataje, pentru a fi găsite de artificieri. Munca nu cerea efort fizic, cei doi nefiind prea tineri și destul de slăbiți. Totuși, trebuiau să lucreze susținut pentru a putea termina numărul destul de mare de buraje. Amîndoi erau ahtiați după informații, pe care dacă le aflau le comunicau mai departe înflorindu-le, iar dacă nu le aflau, din interpretarea celor mai neînsemnate fapte sau vorbe ale vreunui gardian, trăgeau concluzii optimiste, pe care le transmiteau mai departe ca știri certe. Breșa unde lucrau fusese din această cauză numită de noi Radio-Șanț. De fapt, bieții oameni își întrețineau propriul lor moral cu acest optimism exagerat și nejustificat. Indiscreția lor însă ne-a făcut pe toți să ne ferim a le împărtăși adevăratele informații pe care reușeam să le culegem, pentru ca de la ei să nu ajungă la turnători și de la aceștia la urechea ofițerului politic. El ar fi putut porni pe fir înapoi și ajunge la sursa informației, care era fie un artificier civil, fie chiar un gardian.

Relațiile mele cu Fădor în acele cîteva zile cît am lucrat cu el au fost cît se poate de normale. Cred că a remarcat că fusesem avertizat în privința lui de căpitanul Mitucă și alți cîțiva, pe care văzuse că-i frecventez, cît și prin faptul că adoptasem o atitudine mai rezervată față de el decît în momentul cînd ne cunoscusem, la început. De îndată ce șutul se termina și ajungeam la suprafață, nu-l mai vedeam pînă la șutul următor. Stăteam și într-un alt dormitor.

Cum ieșeam din mină și ajungeam în lagăr, începea alergătura. Îmi luam rufe curate, prosopul și săpunul și fugi la sala de dușuri! Era una din marile plăceri, nu ca la Jilava, fiindcă de foc, apă caldă și boiler se ocupa tot un deținut (un fost polițist, Roșeală), și gardienii nu se amestecau. După duș, repede la masă. Mai rămîneau vreo douăsprezece ore pînă la șutul următor, în care timp, teoretic, erai liber să faci ce vrei, să dormi, să-ți speli sau coși rufele, să te plimbi în curtea lagărului sau să stai de vorbă. În acest timp liber, fiecare șef de dormitor (care era ales de noi) era obligat să trimită cîțiva oameni de corvoadă pentru diverse treburi: tăiat lemne pentru bucătărie, curățat cartofi, cărat lemne la cabinetul medical, greblat și măturat prin curte (sau iarna, curățat zăpada, curățenie în barăci). În fiecare zi mergeau alții la corvezi, așa că ne venea rîndul destul de rar, ceea ce nu era pe placul administrației și mai ales al ofițerului politic, care voia să ne vadă tot timpul ocupați. Cei doi–trei gardieni de serviciu în lagăr erau deci într-o permanentă vînătoare după oamenii pe care-i vedeau neocupați, punîndu-i la tot felul de treburi, care mai de care mai inutile: mutatul lemnelor de foc dintr-un loc într-altul, smulsul ierbii care creștea pe lîngă barăci și multe altele, după cît de inventiv era gardianul respectiv. Învățasem să mă feresc din calea gardianului pe care îl vedeam în căutare de clienți. Cum era iarnă și geruri mari, ne petreceam timpul liber în dormitoare, unde unii dormeau, alții coseau, alții discutau. Cum apărea gardianul în căutare de mușterii, ne trîntеam în paturi și ne făceam că dormim. În această primă perioadă de refacere și de regim mai blînd, somnul ne era respectat; mai tîrziu însă, lucrurile s-au schimbat treptat tot în mai rău. Cînd lucram în schimbul de zi, la întoarcerea la suprafață, după duș și masă, abia mai rămînea ceva timp să mai vezi pe un prieten din celălalt schimb care se pregătea să intre în mină. Urma „numărul", operație de lungă durată; aproape niciodată nu „ieșea" numărul, decît după a doua sau chiar a treia numărătoare. Apoi urma închiderea, adică încuierea ușii de acces în baracă, circulația între cele două sau patru dormitoare, cîte cuprindea baraca, fiind liberă.

După cîteva zile, căpitanul Mitucă, prin legăturile sale de prietenie cu cei mai vechi din biroul tehnic, a venit să mă anunțe că a reușit să mă mute din echipa lui Fădor în echipa lui, tot de dulgherie. Am fost fericit că am scăpat de Fădor, cu toate că personal n-am avut a mă plînge de el. În

închisoare însă, cei care-și căpătau reputația de turnători își păstrau această pecete definitiv (cu rare excepții), ceea ce însemna că erau supuși unui proces de izolare și boicot din partea celorlalți și deveneau un fel de „paria" ai închisorilor. Reputația îi preceda în toate închisorile unde erau transferați și peste tot erau înconjurați de tăcerea ostilă și disprețul celorlalți deținuți.

În echipa lui Mitucă, în afară de mine mai erau Dumitru Spînoche, învățător din Dobrogea, și Ion Costache, tîmplar dintr-un sat de lîngă Ploiești, amîndoi legionari. Mitică Spînoche era foarte slăbit de anii lungi de închisoare și suferea de ficat. Venise de la Baia Sprie. Avea în jur de patruzeci și cinci de ani și, cu toate puterile lui reduse, se străduia să lucreze la rînd cu noi. Suferințele, neputința și chinurile nu-i alteraseră nimic din delicatețea sufletească și din bunătate. Ion Costache venise cu mine din Jilava. Era infirm, avea un picior anchilozat. Așa șchiop cum era, făcea cel mai bine față la muncă; era un meseriaș adevărat, nu un dulgher improvizat ca noi. Totdeauna bine dispus și gata să ajute. Era o adevărată enciclopedie de zicale populare și umorul lui țărănesc autentic a întreținut o atmosferă permanentă de veselie la locul nostru de muncă. Era și nevoie, căci locul nostru de muncă se afla în abatajul galeriei „Sfinți". Prima zi de lucru am crezut că e și ultima. Cînd am pătruns în abataj, flacăra lămpii de carbid a scăzut la minimum, iar la cea mai mică mișcare mai bruscă se stingea. Atmosfera era uscată. Temperatura, patruzeci și două de grade! Din cauza lipsei de oxigen suflam ca niște locomotive. Transpirația curgea șiroaie și te simțeai istovit, fără să fi făcut nici un efort. Și totuși, în condițiile astea, am lucrat mai bine de o săptămînă. Lucram în chiloți sau numai cu o sfoară în jurul taliei, de care atîrnam în față o cîrpă și desculți în cizmele de cauciuc. Din cînd în cînd, ridicam pe rînd cîte un picior ca să scurgem sudoarea care se aduna în cizme. După cîteva zile, pielea de pe talpă și de la degetele picioarelor se zbîrcise, albise și începuse să se macereze. Din cauza extraordinarei deshidratări, beam neînchipuite cantități de apă, pe care ne-o aduceam cu bidoanele din galeria principală. În cîteva minute apa devenea clocită și căpăta un gust metalic. Sigurul noroc pe care-l aveam era că din cauza climei din acest abataj eram scutiți de vizitele gardienilor, iar Tămîie și-a făcut apariția o singură dată. De lucrat, am lucrat numai strictul necesar; un cofraj într-o zonă periculoasă, pentru protecția celorlalți camarazi care lucrau în acel abataj și reparații la scările suitoarei. Oricum, în acele condiții, nu se putea vorbi de o muncă cu spor. De altfel, în acele cîteva zile de cînd ajunsesem la Cavnic îmi stabilisem și eu punctul de vedere în privința muncii. Mă refer la munca de deținut. Mai exact, m-am alăturat punctului de vedere al marii majorități: să muncești numai strictul necesar, ca să nu fii pedepsit. Să chiulești deci pe cît posibil, dar nu în detrimentul unui camarad. Un foarte mic număr de oameni se plasa la cele două extreme ale acestei poziții față de muncă. Unii care chiuleau cu orice preț, chiar cu riscul pedepsei, iar dacă li se reproșa că în lucrul pe echipă, prin chiulul

lor, lăsau partea lor de muncă pe spinarea celorlalți, aveau răspunsul gata: „Să chiulească și ceilalți ca și mine!“ Din păcate însă, nu toți puteau să-și ia riscul pedepselor (care mergeau de la a fi băgat iarna, dezbrăcat, în carceră și pînă la bătaie) fiind bolnavi, bătrîni sau lipsiți de rezistență fizică. Unul din adepții acestei extreme era Mitucă.

La cealaltă extremă se aflau fanaticii muncii, care erau de mai multe categorii. Cea mai mare parte erau turnătorii, care căutau aprecierea administrației și sperau o recompensă, fie imediată — o muncă mai ușoară la suprafață, fie, în perspectivă mai lungă, o eliberare înainte de termen. Apoi, majoritatea iehoviștilor și baptiștilor, care munceau ca disperații și își justificau acest cult pentru muncă, chiar în detenție, prin interpretarea simplistă a unor texte biblice. Și mai erau cîțiva indivizi răzleți, oameni de treabă și nu turnători, în general cu moralul foarte scăzut și naivi, care și ei sperau într-o recunoaștere a zelului lor și deci o eliberare înainte de termen. Acești fanatici ai muncii nu numai că și-au ruinat sănătatea, lăsîndu-se ademeniți de nădejdea unei eliberări timpurii, dar s-au plasat și ei într-o categorie urîtă de toți deținuții, ca și turnătorii. Li se spunea „stahanoviști“ și erau și ei sabotați de toată lumea. Cu drept cuvînt, erau acuzați de a colabora cu administrația la distrugerea noastră. Datorită lor creștea ritmul de muncă, iar cei ce nu puteau ține pasul, fiind slăbiți, bolnavi sau bătrîni, pe lîngă efortul pe care îl depuneau, erau supuși și represaliilor bestiale ale administrației. Tot lor li se datora și ridicarea permanentă a normelor. Strădania noastră era să muncim în așa fel, încît să fim cu puțin sub normă și să dovedim că realizarea normei este peste puterile noastre.

După prima zi de muncă în abatajul de pe galeria „Sfinți“, de îndată ce am ajuns în lagăr, m-am gîndit să mă echipez mai potrivit pentru căldura care mă chinuise. Am primit de la unul din băieții din dormitor un bidon pentru apă. Fuseseră distribuite astfel de bidoane (reformate de la armată), dar nu ajunseseră pentru toată lumea. Apoi, scotocind printre zdrențele din traista mea de pușcăriaș, din care să-mi improvizez un slip, am dat peste chiloții d-nei Mark, primiți (cum am mai spus) de la G. Boian, la Pitești, unde și el îi primise mai înainte de la Mark. Mi s-a părut soluția ideală pentru noul loc de muncă, așa că a doua zi m-am îmbrăcat cu salopeta și un pulovăr, ca să fac față gerului de la poartă în așteptarea intrării în mină și frigului de pe galerii, iar o dată ajuns în căldura de iad a abatajului, am rămas numai cu chiloții d-nei Mark. A fost mare haz în echipa noastră și le-am povestit despre proveniența chiloților. De cîte ori am coborît însă pe galeria principală după apă sau m-am dus pînă la puț ca să aduc cîte un vagonet cu materiale, toți cei pe care i-am întîlnit în drum s-au uitat lung după mine. N-am dat nici o atenție faptului, considerînd că eram oricum mai decent îmbrăcat decît cei ce nu purtau decît o sfoară în jurul taliei și cu o cîrpă atîrnată în față. Zilele care au urmat, cu toate că erau aceleași

condiții de muncă, ni s-au părut mai ușoare; căldura grozavă și lipsa de aer ne-au chinuit mai puțin. Deși nu se prea omora cu munca, Mitucă găsise toată înțelegerea la noi. Nu pentru teoria lui ca nimeni să nu muncească la fel ca el și să riște consecințele, ci pentru starea lui fizică proastă și halul de slăbiciune și neputință. Încît, cu asentimentul nostru, era tot timpul pe drumuri prin mină, ferindu-se de ochii gardienilor și în căutare de noutăți. Voia cu orice preț să intre în contact cu un muncitor liber, de la care să afle noutăți politice. Singurii oameni liberi care pătrundeau pînă la noi erau, rareori, cîte un inginer de la Combinatul minier sau vreun maistru civil, care erau însă întotdeauna însoțiți de Tămîie sau de vreun gardian, și artificierii civili.

Cu puțin timp înainte de terminarea lucrului, pe care gardianul o anunța prin lovituri bătute în conductele de aer comprimat și care erau reluate și retransmise de deținuți mai departe, coborau în mină artificierii. Ta... Ta... Ta – Ta – Ta era cadența loviturilor (sau a „șutului" cum îi spuneam) cînd toți ne îmbrăcam, ne adunam la puț și așteptam să fim scoși cu corfele la suprafață. Cu primele corfe, care coborau pentru a începe transportarea noastră, veneau artificierii, care se duceau la toate fronturile de perforaj și luau în primire găurile. Adică, numărau găurile, le măsurau adîncimea cu o „botă" și calculau cantitatea necesară de explozibil, fitil Bickford și capse, necesare pentru împușcături. Urcau iar la suprafață, se reîntorceau cu cele necesare pentru împușcături și începeau încărcatul găurilor, pornind de la puț spre cele mai îndepărtate locuri de muncă. În tot acest timp, operația de evacuare a noastră, a deținuților, continua. Abia după ce ultimii deținuți se urcau în corfă, artificierii, retrăgîndu-se spre puț, aprindeau fitilele rînd pe rînd, la toate fronturile.

Timp de cîteva zile, Mitucă i-a ținut calea artificierului care venea să ia în primire găurile de la perforatorii din abatajul nostru. Cu o perseverență nemaipomenită a reușit pînă la urmă să-i cîștige încrederea, să-i alunge frica și să-l facă să vorbească. Durata acestor contacte cu artificierul era limitată, el trebuind să-și termine treaba pînă la capătul abatajului nostru și să coboare în galeria principală, unde era așteptat de un alt coleg al lui, care își terminase și el treaba pe altă ramură. De multe ori artificierul de pe galerie era însoțit de un gardian. Strategia lui Mitucă era să-l aștepte pe artificier la suitoare, cînd acesta urca în abataj și să stea cu el de vorbă însoțindu-l pe o distanță de vreo cincizeci de metri, pînă la primul front de lucru. De aici înainte nu se mai putea ține de el, deoarece la următorul front lucra un turnător, pe nume Ceatău. Pentru o mai mare siguranță a întîlnirii, fiecare din noi avea un rol. Unul pîndea la suitoare, ca să anunțe în cazul cînd urcă cineva nedorit. Altul mergea la locul de muncă al lui Ceatău și, sub un pretext oarecare, îl ținea de vorbă, ca nu cumva, din cine știe ce motiv, să se îndrepte spre porțiunea de abataj unde se aflau Mitucă și artificierul. Toată grija noastră era să-l apărăm pe artificier, știind că orice indiscreție

l-ar fi putut costa libertatea. Șimi Rujinski îl chema pe artificier care, pe măsură ce căpăta încredere, prindea tot mai mult curaj.

Din primele convorbiri, am aflat de la el că li se spusese să se ferească să intre în vorbă cu noi pentru că sîntem criminali periculoși. La început a crezut, dar de cîte ori intra în mină, trecînd pe lîngă deținuți, auzea crîmpeie de discuții și l-a mirat că vorbeam „domnește", cum spunea el. Apoi i-a auzit chemîndu-se între ei d-le colonel, d-le avocat, d-le doctor, și asta i s-a părut curios. Acum Mitucă l-a lămurit că sîntem deținuți politici și nicidecum deținuți de drept comun. Șimi era chiar din Cavnic și, în afară de vești din ziare sau chiar uneori de la radio, ne-a făcut primul contact cu lumea din afară și ne-a arătat că e de partea noastră, riscîndu-și chiar libertatea. A și plătit cu libertatea pentru curajul de a ne fi întreținut moralul, cu veștile pe care ni le-a dat. Vești din *Scânteia*, dar pe care noi, deținuții, nu aveam dreptul să le aflăm! A fost și el victima unui turnător, ca atîția alții. Voi reveni la timpul potrivit asupra acestui caz.

De la Șimi Rujinschi am aflat cam tot ce scria în acea vreme la pagina cu știri externe din *Scânteia*. De cîteva ori ne-a și adus cîte o pagină de ziar, ascunsă în cizmă, cu toate că artificierii care veneau la orizontul nostru erau percheziționați la intrare. În toate zilele care au urmat, așteptam cu nerăbdare ora sosirii artificierilor. O dată în posesia știrilor, urmau comentariile de rigoare pe marginea lor, în cadrul echipei noastre în mină, iar o dată la suprafață, erau transmise din om în om unui cerc foarte restrîns de oameni siguri. Abia două sau trei zile mai tîrziu erau comunicate mai departe și altora, pentru ca să le poată afla toată lumea, dar pe cît posibil, turnătorii nu. Stabiliserăm această măsură de prudență pentru că dacă ofițerul politic ar fi fost informat de vreun turnător că în lagăr circulă o știre care apăruse tot în aceeași zi în ziar, i-ar fi fost mai ușor să depisteze sursa ei, limitînd numărul suspecților la cei din schimbul respectiv. Sistemul s-a dovedit a funcționa destul de bine pentru asigurarea discreției.

Tot în acea vreme a mai apărut încă o sursă de informații, la locul de lucru al pontatorului din schimbul nostru. Nicu Enescu, tînăr avocat și șef al organizației Partidului Liberal tătărăscian din Cîmpulung Muscel, fusese condamnat, dacă nu mă înșală memoria, în legătură cu partizanii din munți. Din cauza unui accident la un picior, în mina de la Baia Sprie, i se dăduse dreptul să poarte baston și fusese repartizat în schimbul nostru. Pe o masă improvizată, în breșa postului de prim-ajutor, își ținea fișele de pontaj la zi. La zi, dar în două versiuni diferite: una reală, pentru uzul lui personal și care-i servea numai de ghid pentru a putea elabora cealaltă versiune, care era predată biroului nostru tehnic, unde era și la dispoziția administrației. Tot timpul cît am stat la Cavnic a mînuit cu multă măiestrie aceste fișe, în așa fel ca toată lumea să aibă norma îndeplinită și să nu fie pedepsită. Cum la unele munci, norma legală era imposibil de realizat, iar la altele se putea realiza, chiar depăși, cu consimțămîntul nostru, al tuturor, depășirile

erau ajustate în favoarea celor care erau sub normă. Cu toată fosta lui apartenență politică criticată de toți, Tătărescu fiind considerat un trădător al Partidului Liberal, din care se desprinsese pentru a merge cu disidența lui alături de Blocul Partidelor Democrate (creat de comuniști), Nicu Enescu era un om cumsecade, un bun român și un om onest. Ca pontator, avea zilnic contact cu maiștrii civili care, după ce își făceau turele prin mină, se opreau la el pentru a discuta chestiunile de producție, dar și pentru a se odihni, a mînca din pachetul adus de acasă și a fuma o țigară. Nicu Enescu nu rata ocazia să mai devieze de la discuția de serviciu la alte subiecte, mai întîi personale, apoi mai generale ale deținuților și pe măsură ce inspira mai multă încredere, conversația aluneca spre teme politice. Unul din maiștri a căzut în plasa țesută cu răbdare de Nicu Enescu și a ieșit din prudența prescrisă. În cîteva săptămîni s-au stabilit între ei legături de toată încrederea, Nicu Enescu folosindu-le în interesul general, în chestiunile de muncă, dar și în căpătarea de informații.

Zilnic se făcea o confruntare a știrilor provenite din cele două surse, cele care se confirmau fiind reținute, revenindu-se asupra celor care nu apăreau decît dintr-o sursă, spre a le verifica autenticitatea. Trebuie să adaug aici că neîncrederea noastră în știrile primite nu se datora numai faptului că sursa era de multe ori un om simplu (cum era cazul lui Șimi) și care nu o înțelegea bine și deci o reda inexact. De multe ori, însuși ofițerul politic lansa prin turnătorii lui (sau mai bine zis, ai noștri) știri false, pentru a crea confuzie și descurajare.

Încet, încet, în toate aceste zile mi-am lărgit cercul cunoștințelor. Abia mai tîrziu mi-am dat seama că și eu fusesem în acest timp sub observația celor mai vechi care, din obișnuință (și eu am căpătat-o cu vremea), îmi urmăreau atitudinea și felul de a mă purta. La capătul acestui examen, la care erai supus fără să-ți dai seama, urma sau nu acceptarea.

Cum eram tînăr, plin de energie, entuziast și vesel din fire, foarte repede m-am bucurat de simpatie, totuși simțeam parcă o reținere, abia perceptibilă, la mai toți cei de care mă apropiasem. Am simțit-o, dar nu i-am dat importanță, punînd-o pe seama vreunei deformații datorate anilor de închisoare.

Într-o bună zi, a venit și explicația.

Fiind cu tot schimbul la poartă, în așteptarea intrării în mină, s-a apropiat de mine un deținut pe care-l remarcasem mai demult din cauza fizicului lui deosebit. Era foarte înalt și extrem de voinic. Roșu la obraz, ochii albaștri, părul blond și o mustață tunsă scurt și care-i stătea ca o perie, semăna leit cu Killinger, din pozele pe care le văzusem în ziare, în timpul războiului.

M-a întrebat direct dacă sînt fiul lui Tilică Ioanid. Am spus că da.

— Aveți moșie în comuna Ilovăț, județul Mehedinți?

— Da. Dar de unde știți? l-am întrebat.

— L-am cunoscut pe tatăl dumitale; a fost un suflet mare, mi-a spus, și abia atunci mi-a întins mîna și s-a prezentat: preotul Costache, din Bucovina.

Apoi ne-a venit rîndul să intrăm în mină și tot drumul am stat de vorbă. M-a întrebat de mama, unde este, ce face, din ce trăiește, spunîndu-mi că își amintește de ea.

— Și pe dumneata te-am cunoscut, dar erai mic și nu-ți mai poți aduce aminte de mine. Te jucai în curte cu niște cîini boxeri.

— Cînd ați fost la Ilovăț? l-am întrebat.

— Demult, în 1937; am avut niște treburi cu tatăl dumitale.

Atunci am făcut unele legături în mintea mea (amintiri din copilărie și cu ce mi se povestise mai tîrziu) și l-am întrebat:

— Nu cumva ați fost la alegerile, de atunci, din Mehedinți?

— Ba da! Am venit cu un grup de bucovineni, cu Nichifor Robu, dar să nu mai spui asta, că n-o știe nimeni.

Mi-a povestit o bucată de drum despre alegerile de atunci, ferindu-se să fie auzit de deținuții din jur și apoi m-a întrebat brusc, schimbînd subiectul:

— De cînd îl cunoști pe Mitucă?

I-am spus că de aici, din lagăr, că fiind și el mehedințean a fost foarte săritor cu mine și m-a ajutat să mă mut din echipa lui Fădor.

— Și ce părere ai despre el?

— Bună! i-am spus.

— Știi că nu toți au aceeași părere?

Exprimîndu-mi mirarea, m-a întrebat:

— N-ai observat nimic dubios la el?

Gîndindu-mă că face aluzie la turnătorie, am sărit ca ars, spunîndu-i că e o prostie și o ticăloșie și că numai de turnătorie nu poate fi bănuit Mitucă.

— Nu la asta m-am referit. Știu că nu e turnător. Altceva n-ai remarcat la el?

— Nu, am zis, și nici nu înțeleg ce vreți să spuneți.

Și atunci, popa, care era un coleric, și-a pierdut răbdarea și a explodat, spunîndu-mi în puține vorbe, dar pe șleau, că Mitucă era homosexual. Mi-a explicat că la Baia Sprie fusese bătut de un tînăr cu care încercase să fie mai întreprinzător.

Spusele popii au fost pentru mine un adevărat șoc, cu toate că dintr-o dată mi s-au lămurit toate acele atitudini și gesturi, cam prea grațioase, ale lui Mitucă, prea delicate, prea feminine pentru un bărbat și pe care le pusesem pe seama unei fandoseli de ofițer de Calea Victoriei.

Popa Costache mi-a vorbit și despre impresiile pe care le stîrnisem în lagăr, fiind în permanență văzut în compania lui Mitucă. Apoi, mutarea mea dintr-o altă echipă în echipa lui Mitucă. Culmea fusese însă în ziua în care mai și apărusem cu chiloții doamnei Mark. Și încă ceva: am avut

totdeauna obiceiul să mă rad la subraț, ceea ce am continuat să fac și în pușcărie cînd era posibil. Cum la Cavnic frizerul lagărului, turnătorul Peceriță (de care am vorbit), nu prididea cu tunsul și bărbieritul, se mai dădeau și cîteva brice la fiecare baracă, pentru ca să ne radem singuri. Profitasem și eu și, neștiind să folosesc briciul, îl rugasem pe Mitucă să mă radă la subraț.

— Recunoaște, mi-a spus popa Costache, că lumea are toate motivele să creadă că și dumneata ești tot din tagma celor cu aceleași apucături ca ale lui Mitucă!

Se vede treaba că popa se lămurise că nu eram din acea tagmă, văzîndu-mi surprinderea și reacția față de tot ce-mi spusese. Într-adevăr, căzusem din pod și nu-mi reveneam. Cum am ajuns în mină și am putut rămîne singur cu Mitică Spînoche, i-am spus tot ce aflasem de la popa Costache. Jenat de subiect, mi-a confirmat totuși incidentul lui Mitucă de la Baia Sprie.

Zilele care au urmat n-am avut liniște. Pe de o parte, personal nu aveam nici un motiv să-mi schimb atitudinea față de Mitucă, fiindcă se purtase cu mine foarte corect, ba chiar îi eram îndatorat pentru tot sprijinul și ajutorul dat. Pe de altă parte, independent de voința mea, am început să simt o repulsie față de el, pe care cu greu mă stăpîneam să n-o exteriorizez. N-aș fi vrut s-o remarce și să mă considere un ingrat. Pentru a evita o situație care îmi devenea tot mai penibilă, am hotărît să fac tot posibilul să mă mut din echipă sub un pretext oarecare, păstrînd față de el o atitudine neschimbată. Am reușit această manevră fără să-i dau de bănuit care era adevăratul motiv ce mă determina să mă mut și am rămas în cei mai buni termeni. În fundul sufletului am păstrat însă întotdeauna un sentiment de culpabilitate.

Cîteva zile mai tîrziu, întîmplarea m-a ajutat. Tămîie a procedat la o reorganizare a lucrului în mină, ivindu-se nevoia înființării unor noi locuri de muncă pentru perforatori și ajutori de perforatori.

Perforatorul era un lucrător calificat, care nu putea fi improvizat, așa cum se putea face în toate celelalte munci din mină. Numărul perforatorilor veniți de la Baia Sprie era insuficient, iar ajutorii lor, care erau din cei veniți cu mine de la Jilava, nu avuseseră încă timpul să deprindă meseria, pentru a deveni la rîndul lor perforatori. Selecția oamenilor pentru diversele munci era făcută de administrație sau, altfel spus, la munca la care te trimitea (dulgherie, vagoneți etc.) erai obligat să te duci. Perforatorii și ajutorii însă erau selecționați prin voluntariat. Or, tocmai de această muncă se fereau toți, așa că, nefiind obligatorie și amatorii fiind puțini la număr, administrația încerca prin diverse mijloace să-i ademenească.

La prima vedere, munca perforatorului părea îngrozitoare. Zgomotul asurzitor al aparatului, scînteile care țîșneau din rocă și aspectul perforatorilor după terminarea lucrului, murdari de ulei din cap pînă-n picioare, ca niște adevărați diavoli, cărora numai albul ochilor le strălucea la lumina lămpilor de carbid, impresiona și chiar îngrozea pe oricine. E adevărat că

din cauza zgomotului, cu timpul, intervenea o slăbire a auzului; e adevărat că acele scîntei impresionante, care de fapt erau fragmente mici de rocă și cuarț incandescente, care săreau în toate părțile, au provocat unele accidente, mai ales la ochi și tot adevărat este că uleiul pulverizat de aparat dădea niște iritații de piele foarte neplăcute, totuși această muncă prezenta și unele avantaje față de celelalte. Dacă-ți îndeplineai norma de găuri perforate, adică dacă îți „băteai frontul", cum se spunea, erai liber să stai restul șutului și nu mai erai pus la altă muncă, ceea ce nu era și cazul celorlalți, care trebuiau să muncească tot șutul fără întrerupere. Era una din concesiile făcute de administrație, tocmai pentru a ne atrage spre această muncă, după cum și dreptul perforatorilor și ajutorilor de a purta părul de trei–patru centimetri lungime, în loc de a fi tunși numărul zero, ca toată lumea. Alte avantaje oferite de administrație au fost refuzate de perforatori. Era vorba de rații alimentare suplimentare sau de cîte un ou pe zi. Toți au refuzat o diferențiere de regim față de ceilalți camarazi, spunîndu-i ofițerului politic că nu acceptă oul și suplimentul decît dacă această îmbunătățire se extinde asupra tuturor.

Cînd am auzit totuși că se caută ajutori de perforatori, m-am dus la Nicu Enescu, pontatorul nostru, i-am relatat povestea cu Mitucă și despre hotărîrea mea de a profita de această ocazie pentru a mă muta și l-am rugat să mă plaseze ajutor pe lîngă un om cumsecade, eu necunoscînd pe nimeni. Nicu Enescu, prin poziția lui, căuta prin toate mijloacele să-i protejeze și să-i ferească pe cei mai tineri de procesul lent de distrugere fizică la care eram supuși și de care noi încă nu ne dădeam seama. În primul moment s-a opus, încercînd să mă convingă să renunț la intenția mea, și mai ales la ideea de a munci ca ajutor de perforator, fiind mult prea slab pentru astfel de efort. M-am încăpățînat însă și peste două zile, datorită lui, am devenit ajutorul lui Mielu Greculescu.

Nicu Enescu m-a pus în temă. Mielu Greculescu era încă în liceu cînd fusese arestat. Trecuse scurt timp prin procesul de reeducare și apoi trimis la Canal, în brigăzile de elevi. Trecut la o vîrstă fragedă prin acea mașină de deformare a sufletului, capotase, devenise dacă nu chiar delator, în orice caz „stahanovist". Muncise ca un disperat și-i obligase și pe alții să muncească peste puterile lor. Cu această reputație, ca o adevărată tinichea de coadă, fusese transferat la Baia Sprie, unde-și întîlnise fratele mai mare, pe Costică Greculescu, fost ofițer, și el arestat. Cum a aflat despre purtarea lui Mielu la Canal, Costică i-a întors spatele. Și cum amîndoi erau din Muscel, ca și Nicu Enescu, care le cunoștea familia, acesta din urmă s-a ocupat de redresarea lui Mielu. I-a devenit ca un al doilea părinte și Mielu nu mai ieșea din vorba lui. Începuse să se maturizeze, efectul teroarei prin care trecuse se ștersese și, cu ajutorul cîtorva oameni de bine, și mai ales al lui Nicu Enescu, se dovedise tot timpul cît stătuse la Baia Sprie un băiat de caracter. Legea aspră și neiertătoare a pușcăriei îi făcea însă pe foarte

mulți să-l țină încă la distanță. Fratele lui, care și el fusese adus la Cavnic, reluase aici relațiile cu Mielu, totuși era destul de rece și aspru cu el. După ce mi-a povestit tot acest trecut al lui Mielu Greculescu, Nicu Enescu mi-a cerut să-l țin la curent cu felul în care se va purta cu mine la muncă.

Două zile mai tîrziu am intrat în mină ca ajutor de perforator, într-un abataj cu o temperatură plăcută și cu aerul mai respirabil decît cel din galeria „Sfinți". Prima săptămînă a fost tare grea, chiar chinuitoare din punct de vedere fizic și mai avînd de luptat și cu teama pe care nu voiam s-o arăt. În schimb, o dată ajuns la suprafață, mă bucuram de vizibila schimbare care se produsese în jurul meu. Convorbirea pe care o avusesem cu popa Costache ne lămurise pe amîndoi iar efectele se făceau simțite. Se spărsese gheața și, cu toate că nu avusesem a mă plînge de nimic nici înainte, abia acum mă simțeam adoptat. Am simțit-o în priviri, am simțit-o în tonul cu care mi se vorbea. Abia acum intrasem în pușcăria cea adevărată și începeam s-o înțeleg, bucurîndu-mă de acea căldură comună care te făcea să te simți mai sigur, mai apărat și mai tare. Unii, cu toate că au stat și ei ani de zile în pușcărie, n-au înțeles-o așa. Pentru mine a fost ca o revelație și cred că de aceea toți care au reușit să treacă acest prag au mers mai ușor mai departe.

Iar azi, în libertate, cînd întîlnesc cîte un fost pușcăriaș pe care nu l-am cunoscut și-mi vorbește cu drag de închisoare, știu imediat că e unul de-ai noștri, care a înțeles la fel. Care a înțeles că închisoarea n-a fost nici clădirea, nici gardienii, nici tratamentul, ci pușcăriașii. Cei care au parvenit să facă abstracție de cele mai concrete lucruri cu care a vrut să-i înconjoare regimul — gratii, ziduri, foame, frig, suferințe de tot felul și chiar moartea. Cei care în închisoare au fost mai liberi ca afară.

În funcție de locul de muncă, perforatul era de patru feluri. Perforatul în înaintare sau deschidere se făcea în general de-a lungul filonului pentru exploatarea minereului și în același timp realiza prelungirea galeriei sau a abatajului. Perforatul în breșă se făcea din loc în loc, cînd în stînga cînd în dreapta, în pereții laterali ai abatajului, în roca sterilă. Se perforau un fel de începuturi de galerii (breșe), de numai cîțiva metri, din care, după fiecare explozie, se transporta și se răspîndea piatra sfărîmată pe planșeul abatajului; se „rambleia", în termeni minieri. În felul acesta se ridica nivelul planșeului abatajului, pentru a permite accesul la cerime, adică la perforatul în abataj, care însemna exploatarea unui nou strat de minereu al filonului (din cerime) de-a lungul întregii lungimi a abatajului, și perforatul în suitoare, adică perforatul în sus, vertical, pentru a face suitori, rostogoale sau puțuri.

Și acum, iată cum lucram. Aveam un aparat perforator, sovietic, cu o greutate de vreo treizeci de kilograme, care se monta pe o coloană telescopică. Atît coloana cît și aparatul erau acționate cu aer comprimat. De la compresoare, aerul comprimat era refulat pe conducte de fier în toată mina,

pînă în apropierea fiecărui loc de muncă, de unde echipa respectivă de perforat racorda cîte un furtun de cauciuc de cîțiva metri lungime, care către celălalt capăt se bifurca, una din ramuri mergînd la aparat, cealaltă la coloană. Tot la aparat se mai racorda un furtun subțire, care la celălalt capăt se monta la conducta de apă, care și ea venea de la suprafață sub presiune.

Coloana era înfiptă în sol, între picioarele lucrătorului, în poziție verticală-înclinată; el, perforatorul, ținea și dirija aparatul cu mîna dreaptă, iar cu stînga acționa dispozitivul cu care era prevăzută coloana, pentru a da acces unei cantități mai mari sau mai mici de aer comprimat. În funcție de cantitatea de aer comprimat care pătrundea în coloană, aceasta fiind telescopică, se lungea sau se scurta, ridicînd sau coborînd o dată cu ea aparatul, la înălțimea dorită.

La intrarea în mină, fiecare echipă de perforatori își încărca de la puț într-un vagonet sfredelele necesare pentru munca din acel șut. La sfîrșitul șutului, toate sfredelele uzate la vîrf (la floare) trebuiau aduse înapoi la puț, de unde erau trimise la suprafață, la atelierul muncitorilor civili, unde erau reascuțite la o mașină specială, numită „lainer".

Cum în medie numărul de sfredele necesare într-un șut era de treizeci–patruzeci (în funcție de duritatea rocii de la locul de muncă), transportarea lor era munca cea mai penibilă. Nu atît împinsul vagonetului pe galeria principală pînă la suitoarea cea mai apropiată de locul nostru de muncă din abataj, cît manipulatul lor și urcatul și coborîtul lor cu spinarea prin suitoarea strîmtă. Sfredelele erau din oțel hexagonal (cam treizeci și cinci de milimetri diametru) mergînd pînă la o lungime de doi metri. Erau deci de o greutate apreciabilă.

În mod obișnuit, pentru a bate o gaură, era nevoie de trei sfredele. Primul sfredel cu care se începea gaura era cel mai scurt, se numea „brustar" și avea cam treizeci–patruzeci de centimetri lungime. Avea floarea cu diametrul cel mai mare. Adică acea parte care așa-zis se ascuțea la „lainer", de fapt se încălzea la roșu și printr-un fel de forjare (nu cunosc exact procedeul, noi neavînd acces la „lainer") și apoi o trecere printr-o matriță, i se dădea o formă de floare, care avea un diametru mai mare decît cel original al fierului sfredelului.

În primul șut în care am intrat cu Mielu Greculescu în mină, după ce am transportat sfredelele împreună la locul de muncă, și tot împreună am montat furtunele și am pus aparatul în stare de funcționare, Mielu mi-a explicat care urma să fie mai departe treaba mea de ajutor de perforator. După ce brustarul era fixat în aparat, iar capătul cu floarea era aplicat pe peretele de rocă în punctul unde urma să fie dată gaura, trebuia să-l țin cu mîna în așa fel, ca să nu se deplaseze din acel punct atunci cînd el dădea drumul la aparat. Ceea ce însemna că în acel moment, pe lîngă declanșarea zgomotului asurzitor, sfredelul începea să izbească în rocă, învîrtindu-se în același timp și producînd acea jerbă de scîntei ca la polizor. Trebuia să-ți

fereşti ochii, privind printre gene, ca să nu-ţi sară vreo schijă de piatră în ochi. Totodată, prin mijlocul sfredelului (care era găurit) tîşnea apă, adusă prin furtun în aparat şi care, din perete, stropea în toate părţile. Concomitent, erai pulverizat cu ulei, printr-o clapă a aparatului (un fel de eşapament).

Din momentul pornirii aparatului, floarea brustarului începea să trepideze învîrtindu-se şi avea tendinţa să se plimbe pe peretele de rocă, ceea ce eu trebuia să împiedic, menţinînd-o pe locul dorit pînă cînd pătrundea vreo doi centimetri în piatră. O dată gaura „prinsă", nu mai trebuia ţinut. Secretul era să nu strîngi sfredelul în mînă, ceea ce la început, pînă deprindeai mişcarea, făceai instinctiv. Rezultatul: în primele două zile, amîndouă palmele şi faţa interioară a degetelor erau scrijelite de tăieturi, pînă la sînge, în care pătrundea acel noroi cenuşiu, format din grăunţele de piatră măcinată de floarea sfredelului, amestecate cu apă. Am avut norocul să scap fără să mă infectez, cum se întîmpla în multe cazuri. După chinul primei săptămîni, cînd abia mai puteam închide pumnul şi orice mişcare a degetelor îmi provoca dureri aproape insuportabile, încetul cu încetul, pe de o parte am căpătat îndemînarea necesară, iar pe de alta, palmele mi s-au tăbăcit.

În timp ce brustarul pătrundea în rocă, eu trebuia să torn din cînd în cînd ulei în aparat. Înaintînd în rocă, floarea brustarului se uzează şi treptat i se micşorează circumferinţa, astfel că forma găurii este uşor tronconică şi nu cilindrică. La sfîrşitul cursei, brustarul e retras din gaură, ajutorul îl scoate din aparat şi-l înlocuieşte cu un sfredel ceva mai lung, numit „mijlocaş", care are o floare mai mică şi care continuă forarea găurii tot în formă tronconică, deoarece şi el se uzează. Şi mijlocaşul este înlocuit cu un alt sfredel şi mai lung („lungimea") şi cu o floare şi mai mică. În rocile mai puţin dure, ca de exemplu cele sterile, cu cele trei sfredele de mai sus se putea fora o gaură de doi metri lungime. În cele foarte dure, cu patru sau chiar cinci sfredele susccesive abia se putea ajunge la o lungime de patruzeci de centimetri.

Cînd frontul era bătut, amîndoi, din nou, demontam furtunele şi coloana, le puneam la distanţă, la adăpost de viitoarea explozie, pe care urmau s-o provoace artificierii după plecarea noastră. Apoi, dacă mai rămînea timp pînă la sfîrşitul şutului, ne odihneam, fumam, stăteam de vorbă sau îi ajutam pe alţii care nu reuşeau să-şi facă norma. Fiecare deţinut îşi ascundea prin diverse cotloane cîte o bucată de scîndură cam de un metru lungime, pe care se aşeza sau se întindea, totul în jur fiind umed şi chiar de se întîmpla să fie uscat, piatra era rece.

M-am înţeles foarte repede şi foarte bine cu Mielu Greculescu, care era un camarad bun. I-am arătat toată încrederea şi asta l-a scos din rezerva de la început. Suferea de lipsa de încredere a celorlalţi şi îşi ducea cu resemnare proasta reputaţie căpătată în primii ani de puşcărie. Cred şi sper că l-am ajutat şi eu în mare măsură pe drumul reabilitării lui în ochii celorlalţi. Era

un drum greu și de lungă durată, cu toate că se redresase din căderea lui de la Canal. Înfruntînd cu resemnare umilințele și disprețul din jur, făcuse cale întoarsă, mai întîi singur, izolat, apoi cu ajutorul lui Nicu Enescu. Începuse să recucerească înțelegerea și încrederea pierdută, mai întîi a celor cu care lucra și apoi, încetul cu încetul, și a altora. Înainte de a pleca eu din Cavnic fusese reacceptat și reintegrat în marea familie a deținuților. Cred că am lucrat mai mult de o lună cu Mielu. Pînă mi-am învățat meseria de ajutor de perforator a muncit din greu ca să mă menajeze, dar foarte repede am intrat și eu pe linia de plutire și totul a început să meargă strună. Îmi găsisem și eu echilibrul fizic și pe zi ce trecea mă integram mai mult în mediul, viața și mentalitatea lagărului. Vîrsta (aveam 26 de ani), sănătatea, moralul bun și viața regulată, cu hrană suficientă, m-au făcut nu numai să suport munca grea și în condiții mizerabile, dar chiar am început să mă întremez.

Pe zi ce trecea, cunoșteam mai mulți oameni; pe unii mai îndeaproape. Așa m-am trezit într-o zi cu Nicolae Ungureanu, care auzind de numele meu a venit să-mi spună că-mi este fin. Era dintr-o comună din sudul județului Mehedinți. Tatăl lui fusese cununat de tatăl meu. Colea, cum îi spunea toată lumea, era ceva mai în vîrstă ca mine. Ne-am legat foarte repede unul de altul. Inspira încredere de la prima vedere. Voinic, cu un mers apăsat, se legăna ca un urs cînd umbla. Din pasul și firea lui domoală nu părea să-l poată scoate nimeni și nimic pe lume. Nu l-am văzut niciodată frămîntîndu-se cînd eram puși în fața unei situații mai grave și trebuia să luăm o hotărîre majoră. Totdeauna lua drumul cel mai bun, atitudinea justă, condus parcă de un instinct sigur. Cu un bun-simț nativ, se afla întotdeauna acolo unde alții ajungeau numai după ce judecau îndelung problema. O dată hotărîrea luată, nimic nu-l mai abătea din drum. Încăpățînarea lui pe poziția adoptată devenise proverbială în grupul nostru, care s-a constituit mai tîrziu. Mie mi-a spus de la început „nașule", așa cum era obiceiul la noi la țară, în Oltenia.

Colea făcuse cîteva clase de liceu și apoi intrase în Jandarmerie. Fusese în Rusia în timpul războiului, iar după 23 august 1944 ajunsese la Legiunea de Jandarmi Oradea. Aici intrase în organizația clandestină care se constituise în rîndurile Jandarmeriei. Organizația purta numele de „Vlad Țepeș 2" și era continuarea în țară a celei care luase naștere în lagărele de prizonieri din Rusia. Cîțiva din cei care scăpaseră din Rusia s-au reorganizat în țară și i-au dat acest nume. Pe scurt: „Ve-Țe-doi". Rețeaua organizației s-a întins în sînul Jandarmeriei, cuprinzînd elemente din toate gradele. Astfel, la Oradea, șeful organizației fusese însuși comandantul Legiunii de Jandarmi, maiorul Dinescu. Apoi: căpitanul Narcis Triandaf, locotenentul Cornel Onaca, locotenentul Doca, plutonier-major Petrică Balanov și Colea Ungureanu, tot plutonier-major. De alte nume nu-mi mai amintesc. În

perioada de cîțiva ani, pînă la descoperirea lor, a avut loc și reforma care a transformat Jandarmeria în Miliție. În tot acest timp, membrii organizației și-au îndreptat toată activitatea în a depista , aresta și ancheta orice acțiuni contrare legii, în care erau implicați membri ai partidului comunist. Lucru nu prea greu, avînd în vedere calitatea acestor comuniști, majoritatea recrutați din lumea interlopă și cu trecut penal. Apoi, în anumite acțiuni de noapte, fie lipeau afișe liberale și țărăniste și scriau slogane anticomuniste pe ziduri, fie spărgeau geamurile și devastau sediile partidului comunist. A doua zi dimineață, tot Legiunea de Jandarmi avea sarcina să facă cercetările care, fie nu duceau la nici un rezultat, fie incriminau sau compromiteau tot cîte un comunist, provocînd confuzie și neîncredere în organizația de partid locală. Și multe alte povești de acest fel mi-au povestit Colea și camarazii lui.

Totuși, activitatea principală a organizației era pregătirea pentru ora H (ora la care aliații occidentali urmau să pornească împotriva rușilor). Pentru acel moment pregătiseră totul, ca imediat să ocupe punctele strategice, să paralizeze orice contrareacție a comuniștilor. Toate obiectivele erau pe planul lor: calea ferată, șosele, poduri și chiar și un aeroport din regiune. La fel și telefoanele și clădirile publice care trebuiau ocupate. De asemenea, toți membrii organizațiilor comuniste care se făcuseră vinovați de abuzuri și crime împotriva populației urmau să fie eliminați, după liste deja stabilite. Pentru acel moment, Colea avea misiunea de călău. O declarase și la anchetă , tot așa de senin cum mi-o spusese și mie cînd mă mirasem că-și alesese voluntar acest rol: „Am considerat că vinovații trebuie să fie pedepsiți, ca să se facă dreptate." Colea era departe de a fi un om crud, dimpotrivă, era bun la suflet, generos și gata să-ți sară în ajutor cu toate riscurile.

Printre primii descoperiți de Securitate au fost maiorul Dinescu și căpitanul Narcis Triandaf, care au fost judecați și condamnați după legile vechi, încă în vigoare atunci, condamnarea maximă fiind de optsprezece ani. Abia cîțiva ani mai tîrziu au fost descoperiți și ceilalți, printre care și Colea. Între timp însă, apăruseră alte legi, mai aspre, așa că ultimii arestați primiseră cîte douăzeci și douăzeci și cinci de ani condamnare. Cu toții se reîntîlniseră la Baia Sprie, șefii organizației avînd pedepse mai mici decît ceilalți, veșnic motiv de glume și tachinării între ei. Tot grupul era foarte solidar și cu o ținută impecabilă în închisoare. Toți îl adorau pe maiorul Dinescu și-i duceau dorul, fiindcă rămăsese la Baia Sprie.

Colea este primul om căruia i-am vorbit despre intențiile mele de a căuta o cale de evadare. A fost imediat de acord și zilnic ne întîlneam și discutam despre acest subiect. Foarte repede am ajuns la concluzia că din lagăr nu era nimic de întreprins și că soluția trebuia căutată în mină. Am început să cercetăm și să prospectăm toate colțurile minei și după fiecare șut ne comunicam unul altuia tot ce ni se părea interesant pentru scopul nostru. Cu timpul, a început să se contureze un plan, care părea să facă posibilă o

evadare. A rămas să continuăm să mai căutăm și alte posibilități. Oricum, pînă nu înfrunzea pădurea nu trebuia încercat nimic și pînă în primăvară mai era timp.

Prima săptămînă cu regimul ei de refacere și cu o muncă destul de suportabilă trecuse de mult. Treptat, hrana se mai prostise, severitatea în lagăr crescuse, iar munca devenise tot mai grea. Mai întîi hrana: cantitativ rămăsese aceeași, calitativ însă, nu. Își făcuseră apariția cartofii stricați, așa că aproape jumătate din cantitatea pe care trebuia s-o curățăm era aruncată. Oasele și zgîrciurile începuseră să ia locul cărnii. Și cînd totuși era carne, era vorba de capre atît de slabe, de parcă ar fi murit de foame. Ca să nu mai vorbim de gustul și mirosul de carne de capră. Uleiul care se băga la cazan era ulei de rapiță, cu un miros greu și pe care mulți nu-l suportau. Dar la toate astea s-a adăugat apariția lipsei de poftă de mîncare. Mai întîi la cei mai în vîrstă și apoi la mai toți deținuții. Era rezultatul unui proces lent de intoxicație din cauza gazelor din mină. Mulți sufereau de dureri de cap. Nimeni nu mai putea mînca marmelada, care dădea arsuri insuportabile. Doctorii ne-au explicat că era tot din cauza gazelor. Regimul se înăsprise. Pedepsele se țineau lanț pentru orice fleac. În lagăr: dacă nu salutai gardianul, dacă nu mergeai în pas alergător de la baracă la masă, de la baracă la duș, de la duș la baracă sau pentru tot felul de pretexte, care variau de la gardian la gardian. În mină: dacă nu-ți făceai norma, dacă erai surprins odihnindu-te. Carcerele funcționau în permanență. Erau niște gherete din scînduri, plasate în spatele lămpăriei. Cu greu încăpea un om în picioare, dar erau băgați și cîte doi. Printre scînduri suflau vîntul și viscolul, iar de sus te ploua sau te ningea, după vreme, căci nu erau acoperite. Tămîie a adus personal o îmbunătățire: a bătut pe pereții interiori ai carcerelor sîrmă ghimpată, ca să nu poți sta rezemat. Pedepsele se executau în timpul nostru liber. Dacă primeai trei zile de pedeapsă, intrai în mină cu schimbul tău și la ieșire erai închis în carceră pînă-ți venea iar rîndul să intri în mină. După trei zile erai în culmea epuizării: de munca din mină, de nesomn și de frigul din carceră unde n-aveai voie să intri nici cu pulovăr, nici cu cojoc.

În ce privește munca din mină, situația s-a înrăutățit progresiv, tot timpul cît am stat la Cavnic. La început, norma prevăzută pentru producția unui întreg schimb pe zi era de optsprezece vagoneți de minereu. Cînd am plecat de la Cavnic, depășise optzeci de vagoneți. Bineînțeles că și normele individuale au crescut în același ritm. Sub pretextul că planul nu era îndeplinit, am început să intrăm în mină și duminica, așa că nemaiexistînd zi liberă, nu se mai putea face schimbul la sfîrșitul săptămînii. Așa se face că am lucrat în schimb de noapte aproape trei luni în șir.

După cum am aflat de la biroul nostru tehnic, toate aceste ridicări de norme și creștere a producției erau raportate ca realizări și depășiri de plan, care aduceau prime de producție conducerii Combinatului și conducerii

lagărului. Reacția noastră de apărare față de regimul tot mai aspru și tot mai greu, care ne amenința sănătatea și viața, a fost o tot mai mare solidaritate. Fiecare se ferea cum putea mai bine din calea gardianului, la suprafață, ca să nu cadă pradă cine știe cărui gînd sadic al acestuia, de a te băga la carceră sub un pretext oarecare. Iar în mină s-a recurs la tot felul de subterfugii, pentru ca aparent normele să fie satisfăcute, fără a depune, în realitate, eforturi supraomenești pentru a le îndeplini, ceea ce ar fi dus inevitabil la distrugerea noastră fizică. Se fura unde se putea, la măsurători, la perforat, la numărătoarea vagonetilor de minereu și totuși munca era foarte grea pentru toți, și pentru mulți, cei slăbiți și suferinzi, peste puteri. A venit și ziua cînd cota de vagoneți cu minereu pe care trebuia s-o predea un schimb a crescut peste ceea ce produceau împușcăturile. La sfîrșitul schimbului, minereul era literalmente măturat de la toate fronturile și totuși numărul de vagoneți cerut nu era atins. Cum această evidență nu era acceptată ca argument valabil pentru neîndeplinirea normelor, Tămîie și ciracii lui procedau în continuare la pedepse cu carcere. S-a găsit și aici soluția: se umpleau vagonetii cu piatră sterilă și numai deasupra se presăra într-un strat de o palmă de gros, minereu, și... așa se îndeplinea planul! Singura grijă era să nu se descopere șiretlicul. Pentru asta trebuia să ne ferim de turnători. Am spus că la Cavnic erau puțini și nu erau în posturile-cheie. Cei doi sau trei care fuseseră totuși impuși de politruc în posturi de brigadieri pe galerii sau în abataje, se temeau să pătrundă în anumite locuri mai izolate. Li se dăduse de înțeles că în mină, oricînd, un accident e posibil și că ar fi preferabil să evite astfel de riscuri.

Așa s-a întîmplat cu Botea, care de teama unui astfel de accident a preferat să înfrunte riscul pedepselor din partea gardienilor, refuzînd să mai intre în mină. Botea făcuse parte din Securitatea din Constanța și o bună parte din dobrogenii din lagăr avuseseră de suferit de pe urma lui, cînd fuseseră arestați și anchetați. Acum, venind de la Jilava la Cavnic, cu același lot de deținuți cu care venisem și eu, s-a trezit înconjurat de dobrogeni, care rînd pe rînd i-au adus aminte în ce împrejurări au avut de-a face cu el. Totul s-a petrecut însă în modul cel mai pașnic. Fiecare i se adresa pe un ton amabil și discuta cu el despre ancheta sau bătăile pe care le primise, cu nostalgia cu care oamenii își deapănă amintirile comune. Botea se făcea tot mai mic și mai palid și devenea tot mai umil.

Mi-a duc aminte cum Alecu Caranica, după ce l-a întrebat dacă-și mai amintește de el pe cînd se afla închis la Securitatea din Constanța, l-a întrebat dacă fumează și dacă vrea o țigară. Cei veniți de la Jilava nu aveam țigări și le duceam dorul. Botea, care era vizibil îngrozit și nu știa la ce să se aștepte, auzind oferta s-a mai înseninat și i-a răspuns că e fumător. Caranica a scos încet o țigară din buzunar și Botea, ceva mai sigur pe el, a întins mîna. Caranica i-a aruncat țigara pe jos, la picioare. Atunci, gestul lui Caranica m-a indignat. Eram încă nou; mai tîrziu l-am aprobat întru totul.

Pe fața lui Botea am văzut spaima. Începuse chiar să tremure. Apoi s-a repezit la picioarele lui Caranica, a ridicat țigara și, cu o atitudine umilă de ți-era scîrbă, i-a spus „mulțumesc, să trăiți!" Acceptase poziția ce i se oferise: de cîine umil. Parcă s-ar fi înțeles, ca prin farmec, dobrogenii s-au împrăștiat fără o vorbă prin curtea lagărului, lăsîndu-l pe Botea în plata Domnului. De aici înainte, Botea ne saluta pe mai toți cu „să trăiți" și nimeni nu-l băga în seamă, dar nici nu se lega de el. Și lucrurile ar fi rămas așa, dacă nu s-ar fi dovedit că Botea a început să „toarne" la ofițerul politic. Abia atunci a fost amenințat de dobrogeni cu accidentul în mină. Spaima lui Botea a fost așa de mare, că nu numai că a refuzat să intre în mină în acea zi, lucru pentru care a fost băgat la carceră, dar cînd a fost adus ofițerul politic i-a spus acestuia că a fost amenințat cu moartea, însă n-a vrut să-i spună în ruptul capului cine l-a amenințat. Cum biroul politicului se afla în lagăr, în capătul barăcii în care erau bucătăria, sala de mese și biroul tehnic, mai mulți deținuți care ascultau sub fereastră cum ofițerul politic voia sub amenințări de tot felul să-l oblige să intre în mină, l-au auzit pe Botea spunîndu-i: „Trimiteți-mă la penitenciar sau împușcați-mă, dar eu în mină nu mai intru." Pînă la urmă, politrucul l-a repartizat la echipa de inapți de la suprafață, unde se ocupa de curățatul coșurilor, de căratul lemnelor și tot felul de alte corvezi. Cu prima dubă de inapți care au fost trimiși la penitenciar, a plecat și Botea. Nu cred că dacă ar fi continuat să intre în mină i s-ar fi întîmplat ceva, deși cu mocanii și macedonenii din Dobrogea nu era de glumit. În orice caz, noi am scăpat de un turnător în mină.

Botea fusese arestat și condamnat pentru crimă de război. Securitatea, anchetînd asupra cazului unui spion sovietic care, în timpul războiului, fusese prins în portul Constanța, judecat de un tribunal militar, condamnat la moarte și executat, a descoperit, pe lîngă așa-zisa vinovăție a celor care îl arestaseră și judecaseră, și complicitatea lui Botea în această afacere. Spionul intrase în legătură cu Botea, care era mobilizat în cadrul trupelor de marină, și-i ceruse anumite informații despre portul Constanța și flota noastră militară. Botea promisese să i le aducă, dar îl denunțase superiorului său și spionul fusese prins.

Într-una din zile, după ce terminasem lucrul în abataj, am coborît cu Mielu Greculescu pe galeria principală. Mai era cam o jumătate de oră pînă să bată șutul ca să ieșim din mină. Cum oboseala începea să se facă simțită după atîtea șuturi de noapte fără nici o întrerupere, ne-am găsit un loc ferit pe un braț de galerie părăsită, către galeria Sfinților. Pe această galerie nu se mai circula și avea chiar la începutul ei o scîndură atîrnată, pe care scria: pericol de prăbușire. Chiar la începutul ei erau depozitate lîngă perete niște grinzi pe care ne-am așezat și, rezemați de perete și cu picioarele proptite pe șine, am adormit, în așteptarea semnalului de ieșire din mină.

Nu știu de cît timp ațipisem, dar la un moment dat am sărit din somn, neputîndu-mi stăpîni un răcnet de durere. Ce se întîmplase? Fără ca noi să

fi știut, doi deținuți fuseseră puși să curețe această galerie abandonată, de tot felul de lemne și scînduri putrede, care formaseră cîndva lucrările de dulgherie. Trebuiau să le adune, să le încarce într-un vagonet, pe care să-l împingă apoi la corfă. Cei doi veniseră cu cîteva zile înainte cu duba de la Jilava și era prima oară că intrau într-o mină. Erau țărani din Banat, din munții Caransebeșului, din regiunea Domașna, condamnați în legătură cu partizanii care în acea zonă dăduseră mult de furcă Securității.

Lunile de zile petrecute în arestul Securității și apoi în Jilava îi aduseseră într-o stare scheletică, încît abia se țineau pe picioare de slăbiciune. Pentru acest motiv, Borlovan și Românu fuseseră puși la o muncă mai ușoară. Cu toate astea abia reușeau, opintindu-se din răsputeri, să împingă vagonetul pe șinele ruginite. Asta a fost norocul meu: prima roată a vagonetului, ajungînd la vîrful cizmei mele de cauciuc, a reușit să-mi strivească două degete de la piciorul drept, dar s-a oprit în acest obstacol. Dacă vagonetul ar fi fost împins cu mai multă putere, ar fi trecut și la piciorul meu stîng și la picioarele celorlalți cîțiva camarazi așezați după mine în aceeași poziție. La strigătul meu, toți au sărit, au împins înapoi vagonetul și mi-au degajat piciorul. Vîrful cizmei era tăiat. Durerea era așa de puternică, încît nu puteam propti piciorul în pămînt. Borlovan și Românu erau mai nenorociți ca mine. Ajutat de Mielu și de alții, mai sărind într-un picior, mai luat pe sus, am ajuns la corfă. Pînă să ajung în lagăr a fost un adevărat chin. Durerile ascuțite și zvîcniturile nu s-au potolit pînă ce am ajuns la cabinetul medical. Mache (dr. Miltiade Ionescu) mi-a scos cizma și ciorapul. Vîrfurile celor două degete cu unghii cu tot se înnegriseră complet. În afară de comprese reci, nu era nimic de făcut, iar Mache mi-a spus că speră că ultimele falange nu sînt zdrobite. Am fost scutit cinci zile de muncă și apoi încă vreo cîteva zile am lucrat cu avocatul Boroș și Tavi Rădulescu la buraje, unde nu era nevoie să umblu. Drumul dus-întors din lagăr îl făceam cu chiu cu vai, dar apoi stăteam jos tot șutul. Cele două unghii mi-au căzut și degetele s-au vindecat.

Cele cinci zile de la suprafață au fost o adevărată mană cerească. M-am odihnit și am dormit pe săturate. Fiind rănit la picior, am scăpat și de corvezile cu care eram prigoniți cei cîțiva scutiți medical. Părea chiar să fie mai avantajos să intri în mină decît să fii scutit medical. În mină puteai să mai și stai, la suprafață însă erai în permanență sub supraveghere și pus la tot felul de munci, cît era ziua de lungă. Șchiop fiind, am fost scutit de adevărat. Nu mergeam decît la curățatul cartofilor. În aceste zile am stat mult de vorbă cu Mache. Absolvise Institutul Medico-Militar. Fusese excepțional în școală și terminase primul facultatea. Avea o memorie extraordinară. Ne-am povestit reciproc episoade din viață și așa am aflat că la 8 noiembrie 1946, cînd am luat parte la manifestația din Piața Palatului, el era la Institutul Medico-Militar. Pentru a împiedica manifestația, regimul a încercat să oprească accesul publicului în piață și a instalat cordoane pe

toate străzile care duceau într-acolo. Cum măsura a fost luată în pripă și probabil că nu aveau alte unități la îndemînă, au recurs la elevii-ofițeri ai Institutului Medico-Militar, și Mache mi-a spus că el cu alți cîțiva camarazi au fost puși să oprească trecerea spre Piața Palatului, pe strada Rosetti, între blocul Angelescu și blocul Malaxa. Un grup de prieteni, cu care hotărîsem să mergem la manifestație, s-a strîns la mine, în blocul Malaxa, unde locuiam. Cînd am pornit, am încercat să ajungem în piață prin str. Wilson, însă n-a fost chip să trecem prin cordoane. Ne-am decis atunci să încercăm prin altă stradă. Am pornit-o către Maria Rosetti. Și aici am dat de un cordon, dar un ofițer, mic de talie și cam grăsuț, ne-a făcut semn rîzînd să trecem repede. Acum, după atîția ani, la Cavnic, ne-am cunoscut: ofițerul fusese Mache.

Ținuta lui Mache la cabinetul medical de la Cavnic a fost ireproșabilă. Era pus între ciocan și nicovală și a făcut o permanentă echilibristică pentru a-i ajuta cît mai mult pe deținuți, fără a da impresia administrației că lucrează împotriva intereselor ei. În afară de cazurile grele de boală sau accidentați care ocupau cele cîteva paturi ale infirmeriei, Mache dădea zilnic scutiri de muncă unui număr de deținuți. Limita acestui număr îl aducea veșnic în conflict cu administrația, mai ales cu Tămîie, care de multe ori venea să asiste personal la vizita medicală, spre a se convinge că cei pe care-i scutește sînt în adevăr bolnavi. Tămîie avea un singur criteriu de admitere a scutirilor: bolnavul să aibă pest 38° temperatură. În fiecare zi erau între optsprezece și douăzeci și cinci de oameni scutiți, ceea ce îl înfuria peste măsură. Din acest număr, cinci pînă la șapte inși erau zilnic scutiți de Mache, fără a fi bolnavi propriu-zis. Cunoscînd toți oamenii din lagăr și mai ales starea lor fizică, Mache scutea zilnic alți cinci pînă la șapte, pentru a le da posibilitatea să se odihnească și să se mai refacă. Îi alegea pe cei mai slabi, pe cei mai în vîrstă și-i declara bolnavi.

În fiecare zi avea loc o adevărată tocmeală cu privire la scutiri. Se recurgea la tot felul de subterfugii, simulări etc., pentru a-l convinge pe Tămîie. De multe ori, cînd Tămîie asista la luarea temperaturii, cel care-și lua temperatura se rezema cu spatele de soba încinsă din cabinet, în așa fel ca vîrful termometrului să atingă soba.

Pe măsură ce lunile se scurgeau, numărul celor inapți creștea, fie din accidente care provocau infirmități, fie din rîndul celor mai în vîrstă, cu mulți ani de închisoare executați, cu ani de muncă grea la Canal sau Baia Sprie, trecuți prin perioade repetate de înfometare și la care ceda cîte un organ, mai ales ficatul, inima sau plămînii și deveneau astfel bolnavi cronici. Afecțiunile se agravau din cauza muncii grele în lipsă de aer, a extenuării și lipsei de odihnă suficiente, a alimentației nepotrivite, regim medical nefiind prevăzut decît pentru cei cîțiva internați în infirmerie. De un tratament adecvat cu medicamente nu se putea vorbi. Cabinetul medical ducea o lipsă cronică. Una era lista întocmită de Mache cu medicamentele și cantitățile

necesare și alta era cota trimestrială care i se repartiza. Am apucat o perioadă de aproape o lună de zile, în care nici vată, nici pansamente nu erau, darmite medicamente.

Cum am spus, cu cît timpul trecea și numărul infirmilor și inapților creștea în detrimentul numărului celor ce intrau în mină, cu atît conflictul zilnic dintre Mache și administrație devenea mai acut în privința scutirilor medicale. Iar cînd îl acuzau că sabotează producția, scutind oamenii fără motiv și-l amenințau că-l bagă la lucru în mină, Mache părăsea cabinetul medical și se prezenta cu primul schimb la poarta minei. Cum ceilalți medici (doi sau trei) cîți mai erau în lagăr și lucrau în mină refuzau să-i ia locul la cabinet, tot administrația ceda și se cădea la un compromis: administrația se angaja să accepte hotărîrile medicale ale lui Mache, iar Mache promitea să scutească oamenii cu economie și numai în cazurile mai grave. Promisiunile erau de obicei respectate pînă a doua zi, cînd Tămîie protesta iar că sînt prea mulți scutiți, iar Mache justifica și apăra cu încăpățînare cazul fiecărui scutit în parte.

În ultimele zile cît am lucrat cu Boroș și Tavi Rădulescu, am transportat și eu către sfîrșitul șutului burajele la diferite locuri de muncă. Într-unul din aceste drumuri m-am oprit de vorbă cu cîțiva deținuți. Făceau haz de unul din ei pe nume Canache, macedonean de origine, muncitor din Turnu Severin și legionar și căruia Katz îi fusese repartizat ca tovarăș de echipă. Katz, croitor sau coupeur, cum își zicea el, este cel despre care am mai spus că la Jilava aștepta să fie eliberat și care, ajungînd o dată cu mine la Cavnic, aflase aici că fusese condamnat. Era unul din singurii doi evrei care se aflau la Cavnic. Era un om voinic, chiar gras și devenise celebru cu paltonul lui gri pe care-l purta tot timpul. Pînă și în mină intra cu el. Fusese repartizat împreună cu Canache pe galeria Sfinților unde, în acea căldură aproape insuportabilă de patruzeci de grade, trebuiau să spargă cu baroasele niște blocuri de minereu. Acești bolovani de peste o tonă greutate fiecare și dintr-o rocă foarte dură, trebuiau fărîmițați pentru a fi apoi aruncați în rostogoale. Canache, slăbit de pușcărie, muncea cu resemnare cît îl duceau puterile. Katz, tacticos din fire și leneș, numai în chiloți, mai mult ședea și se văita de căldură, ștergîndu-se de sudoarea care curgea șiroaie. Era un mucalit și vorbele și aprecierile lui erau pline de umor. Tămîie trecuse ceva mai devreme pe la locul lor de muncă și le spusese că pînă la sfîrșitul șutului bolovanii trebuie să dispară, de nu, îi va băga la carceră.

Acum era sfîrșitul șutului și mai rămăseseră doi bolovani uriași, intacți. Cîțiva camarazi veniseră să-i ajute. Printre ei, Gheza, unul din brigadieri, un ungur din Ardeal. Gheza își cîștigase simpatia deținuților încă de la Baia Sprie, unde se dovedise a fi un băiat corect și cum nu avusese nici un conflict cu administrația, aceasta aprobase propunerea biroului nostru tehnic de a-l numi brigadier. Mai toți brigadierii de la Cavnic erau oameni de-ai noștri și nu de-ai administrației, cum fusese cazul la Baia Sprie. Pe rînd,

cîte doi din deținuții adunați, treceau la baroase și loveau în bolovanii de minereu pînă ce oboseau, lăsînd apoi locul altor doi care între timp se mai odihniseră. Cei care timp de cîteva minute bătuseră cu baroasele își trăgeau sufletul la cîțiva metri de bolovani, în jurul lui Canache și Katz.

Mă oprisem și eu lîngă ei, cînd deodată m-am simțit stropit de sus pînă jos cu... sînge! De la vreo trei metri distanță, dintr-o lovitură de baros, sărise o așchie minusculă dintr-un bolovan și-l atinsese pe Gheza la picior, pe partea interioară a genunchiului. Pornită cu viteza unei schije, așchia îi secționase o venă mai aparentă de la picior și la fiecare pulsație, sîngele țîșnea în jeturi la mai mult de un metru distanță. Tăietura nu era mai mare de un centimetru și Gheza nici n-o simțise. După primele clipe de nedumerire, mi-am scos chiloții, singurul lucru pe care-l aveam pe mine, i-am rupt și i-am făcut o legătură strînsă, imediat deasupra tăieturii. Sîngele a încetat să mai țîșnească. Ajutîndu-l pe Gheza, căruia îi amorțise piciorul din cauza legăturii prea strînse, am pornit cu el spre postul de prim-ajutor, unde dr. Paul Iovănescu s-a ocupat de el. A doua zi, nu mai avea nimic. Așa s-a terminat și cu chiloții d-nei Mark, pe care-i folosisem ca legătură la piciorul lui Gheza. După ce l-am lăsat pe Gheza pe mîna lui Paul, m-am întors să-mi iau bagajele căci se apropia sfîrșitul șutului.

Ajungînd la capătul galeriei principale, de unde, la dreapta, începea galeria Sfinților, aveam drept în față (așa cum se poate vedea în schița minei) un puț părăsit și înfundat. O stîncă uriașă se prăbușise de undeva de sus și se oprise, prinsă în pereții puțului, cam la doi metri înălțime. Puțul avea o dimensiune cam de trei metri pe trei. Cu forma ei neregulată, și stînca avea cam tot atît. Curiozitatea era că această masă de cîteva tone putea fi făcută să oscileze într-o parte și alta, împingînd-o fără efort cu o rangă, stînca fiind proptită în pereții puțului numai în două puncte, care funcționau întocmai capetelor unei axe. La aspectul înfricoșător al locului se mai adăuga căderea de apă, probabil dintr-un izvor subteran. Într-o adevărată ploaie torențială, apa curgea continuu pe lîngă stînca blocată în puț, cu un zgomot de cascadă care se auzea de la distanță. În dreptul puțului, pe galerie, atîrna o scîndurică pe care scria „pericol de moarte", ca nimeni să nu se încumete sub stînca gata oricînd să se prăbușească.

Numai Colea Ungureanu și cu mine cercetasem locul mai îndeaproape, în speranța găsirii unei scăpări spre libertate. Aflasem însă după aceea de la un artificier că la gura puțului de la suprafață fusese instalat un grilaj din șine de cale ferată sudat și fixat în beton.

Pe măsură ce mă apropiam de puț, zgomotul căderii de apă creștea, lucru cu care mă obișnuisem. Ceea ce mi-a atras de data aceasta atenția era că perdeaua de apă era luminată și lumina nu venea de la lampa mea, ci de la o lampă de carbid, atîrnată chiar de stînca înțepenită în pereții puțului. Cînd m-am apropiat, nu mi-a venit să cred: sub stîncă, gol, Katz se săpunea de zor, în modul cel mai firesc, de parcă ar fi fost acasă sub cel mai banal duș. I-am strigat:

— D-le Katz, ai înnebunit? Nu te uiți ce e deasupra capului dumitale?

La care Katz, cu accentul lui specific ovreiesc, puțin interogativ, mi-a răspuns:

— Păi, dacă mă uit, credeți că mă mai pot spăla?

Și, pînă n-a terminat cu spălatul, n-a ieșit de sub stîncă. Nu știu dacă a fost curaj, inconștiență sau prostie din partea lui Katz, dar în orice caz, răspunsul lui a făcut hazul întregului lagăr.

După perioada de așa-zisă convalescență la echipa de buraje, am revenit la munca mea dinainte, de ajutor de perforator. Întîmplarea a făcut că în acel moment, Mielu Greculescu fusese mutat în celălalt schimb, iar Alecu Caranica, perforator în schimbul meu, rămăsese fără ajutor. Am devenit ajutorul lui. Ne cunoșteam deja de cîtva timp. Făcea parte din grupul macedonenilor din Dobrogea. Toți erau legionari și fuseseră condamnați ca făcînd parte din organizația cunoscută sub numele de „Babadag". În momentul în care intrasem în vorbă cu ei, le pomenisem de originea mea macedoneană și de numele strămoșilor mei care se trăgeau de la Bitolia, fostul Monastir. M-a uimit rapiditatea cu care i-au localizat pe acești strămoși ai mei și rubedeniile lor, de care eu nici nu știam. Cu timpul, cunoscîndu-i mai bine și fiind imediat adoptat de ei, mi-am dat seama cît de legați sînt, cît de mult țin la tradițiile lor și cum și-au păstrat limba și obiceiurile, chiar dacă unii erau născuți și crescuți în România. De fiecare dată cînd eram prezentat unuia de-ai lor, spunîndu-mi numele, urma formula explicativă în dialect armînesc: „E fecior de-al nostru, dar și-a pierdut graiul." Am spus „explicativă", pentru că se grăbea să-l asigure pe respectivul că nu sînt grec. Pentru greci, sîrbi și bulgari păstrau în continuare o antipatie de pe vremea cînd fuseseră minoritari în Grecia, Iugoslavia și Bulgaria.

Toți armînii formau un grup așa de aparte și omogen, încît nici nu erau categorisiți de ceilalți deținuți ca legionari, ci ca macedoneni. În general mărunți de talie, iuți și în mișcări și la vorbă. De înțeles, nu-i înțelegea nimeni fiindcă între ei vorbeau armînește și chiar dacă unii mai prinseseră cîte ceva din dialectul lor, nu-i puteau urmări din cauza repeziciunii cu care vorbeau. De o cinste și solidaritate cu totul ieșite din comun, dacă îți erau prieteni puteai conta pe ei în cele mai grele situații. Pot spune că mă simțeam între ei ca în mijlocul unei familii ideale, iar cu Alecu Caranica m-am împrietenit și am rămas în echipă cu el pînă la plecarea mea de la Cavnic. Cred că primul nostru loc de muncă a fost în abatajul galeriei „Gheorghe".

Nu numai că ne-am înțeles bine din toate punctele de vedere, dar și la lucru ne-am potrivit: amîndoi lucram repede și bine sincronizați în mișcări. Alecu fiind și un bun perforator, ne terminam foarte repede treaba, iar restul șutului, ori îi ajutam pe alții din apropiere, ori ne așterneam la niște șuete interminabile. Este primul om de la care am aflat despre celebra „reeducare". Trecuse și el prin „reeducare", dar nu prin faza cea mai grea, de la

Pitești, ci la Gherla și la Canal. Nu fusese marcat de acea perioadă a vieții lui, cum era cazul cu foarte mulți alții care trecuseră prin „reeducare" și pe care am avut ocazia să-i întîlnesc. Poate fiindcă nu trecuse prin faza ei cea mai virulentă de la Pitești. Poate și datorită perfectului lui echilibru, și fizic și sufletesc, a acelei robuste constituții, aproape primitivă, a omului sănătos și la trup și la minte, pe care o întîlneai la macedoneni. Tot ceea ce am aflat despre „reeducare" în decursul anilor, din confidențele ce mi s-au făcut de unii, voi povesti mai pe larg mai tîrziu.

Cu toată înfățișarea lui dură și vorba aspră, Alecu Caranica avea o inimă de aur. Era de talie mijlocie, slab dar musculos, cu mîini foarte puternice. La figură semăna foarte tare cu efigia lui Ion Vodă cel Cumplit, pe care o cunoșteam cu toții din manualele de istorie. Așa îi și spuneam în glumă. Bărbia voluntară, dar mai ales ochii te impresionau. Mari și negri ca tăciunele. Rar am văzut o privire așa de pătrunzătoare. Vocea puternică și groasă, cu o nuanță autoritară, i-o recunoșteai de la distanță. Vorbea clar, sigur și răspicat. Acum, că mă gîndesc, cred că nu l-am auzit niciodată vorbind în șoaptă. Prieten nedespărțit și de altfel văr cu Alecu era Gheorghe Gache, știut de toți după numele armînesc de alint, Gușa. Băiat înalt (lucru destul de rar la macedoneni) brunet, cu trăsături frumoase. Avea un cap de statuie antică, de atlet grec. Și el era tot perforator și multă vreme am fost vecini de loc de muncă. Un alt macedonean, mereu în preajma lui Alecu, era Dică Petre, una din figurile ieșite din comun ale lagărului. Toată lumea îi spunea „văru' Dică", fiindcă era tocmai felul lui de a se adresa oamenilor, cu formula „măi vere!" Era foarte tînăr; cred că fusese arestat la șaptesprezece ani. Fusese atașat trup și suflet lui Gogu Puiu, care devenise o figură aproape legendară a rezistenței din Dobrogea. Gogu Puiu cutreierase toate satele dobrogene și reușise să organizeze întreaga rezistență din regiune, care la început anihilase orice reacție a autorităților comuniste locale. Temeritatea acțiunilor lui și solidaritatea pe care o manifestau localnicii în a-l găzdui și a nu-i divulga prezența, îi timorase și-i paralizase pînă și pe cei cîțiva milițieni din comunele dobrogene. Degradarea autorității locale ajunsese în așa hal încît Gogu Puiu își făcea apariția în plină zi, trecînd înarmat pe drumul principal al satului, prin fața Postului de Miliție, iar milițienii se făceau că nu-l văd, pentru a nu-și risca viața. În toate aceste cîteva luni, în care într-o bună parte a Dobrogei nu mai funcționa autoritatea centrală, Dică Petre (văru' Dică) fusese aghiotantul, omul de încredere și de legătură al lui Gogu Puiu.

Dar a venit și reversul medaliei. Bucureștiul a hotărît să lichideze cu orice preț și prin orice mijloace focarele de rezistență din țară. Așa au început acțiunile de mare anvergură ale Securității în Munții Vrancei, în Dobrogea, Banat, Muscel și peste tot unde se manifesta vreo împotrivire. Batalioane întregi ale trupelor de intervenție ale Ministerului de Interne au invadat regiunile respective, pe picior de război. Au și procedat ca în timp de război

în teritoriu inamic. Nu s-a cruțat nimic. S-au împușcat oameni, s-au împușcat vite, s-au devastat gospodării. Au fost schingiuiți în mod bestial bărbați, femei, bătrîni și copii, ca să denunțe, să declare, să spună tot ce știu despre cei care se împotriveau regimului. Și cînd ordinea a fost restabilită, cei care au scăpat cu viață și care avuseseră o cît de mică legătură, chiar și numai de rudenie cu cei care puseseră mîna pe arme, au luat drumul pușcăriilor; familii întregi au umplut temnițele: neveste, mame, surori, bătrîni și tineri. Cînd satele din Dobrogea au fost năpădite de trupe și cercul s-a strîns, din stăpînul de ieri, Gogu Puiu a ajuns fugarul și hăituitul zilei. Și totuși, o bucată de timp, cu toate eforturile Securității și prețul pus pe capul lui, ascunzătorile lui n-au fost descoperite. A venit însă și ziua cînd satul în care se afla a fost înconjurat de trupe.

Gogu Puiu era ascuns, cu nedespărțitul Dică Petre, într-un pătul de porumb. Nemaifiind scăpare, i-a spus lui Dică să rămînă ascuns în știuleți și să nu iasă de acolo orice s-ar întîmpla. Numai cînd s-or liniști lucrurile să plece acasă în sat la el și să-și vadă de treabă. Și Dică, din ascunzătoarea lui, l-a văzut coborînd din pătul și l-a urmărit cu privirea cum se îndepărta, adăpostindu-se ca să nu fie văzut. Cînd a ieșit în teren deschis, îndreptîndu-se către o șiră de paie, a fost somat. A ripostat cu foc de armă, alergînd spre șira de paie. Soldații au tras și ei. Ajuns la șira de paie și văzîndu-se înconjurat, s-a oprit și Dică l-a văzut cum și-a explodat o grenadă la piept. Povestea asta am auzit-o de la văru' Dică de mai multe ori și mi-a fost confirmată de mulți alții. De fiecare dată cînd termina povestea, i se umpleau ochii de lacrimi, se scula și pleca. O dată mi-a spus că cea mai fericită perioadă din viața lui a fost cea pe care a petrecut-o alături de Gogu Puiu. Cînd l-am cunoscut mai bine, l-am înțeles și nu m-am îndoit de sinceritatea afirmației lui.

Dică era țăran simplu, cu cîteva clase primare. Crescuse la oi și de la oi plecase cînd l-a urmat pe Gogu Puiu. Avea un simț al dreptății și al cinstei cum rar am văzut. Oricît de grandilocventă ar părea expresia, dar am convingerea că Dică Petre se născuse cu suflet de erou. După moartea lui Gogu Puiu rămăsese ca și orfan, și nevoia lui de a crede în cineva și a i se devota îl făcuse să se atașeze de Alecu. Nu cu supunere sau slugărnicie și nici cu manifestări sentimentale. Era foarte mîndru și își ascundea cu discreție sentimentele într-un fel de a fi permanent ironic, sarcastic, chiar batjocoritor. Pe Alecu îl cunoscuse la Canal. Lucraseră împreună la una din coloniile Canalului și Alecu îmi povestea cum Dică, împingîndu-și roaba plină cu pămînt pînă sus, în vîrful dealului unde trebuia s-o răstoarne, se oprea, se rezema în coarnele roabei și privea cu ochii pierduți în zare. Din acel loc se vedea satul lui și se putea distinge casa fetei pe care o iubea. Mi-aduc aminte că o chema Leanța. La capătul fiecărui drum se oprea să privească, și tot șirul de deținuți, care venea în urma lui cu roabele încărcate, trebuia să se oprească și el. Gardianul observa stagnarea lucrului și, o dată în lagăr,

Dică suferea consecințele: bătaie și carceră. Acum fusese repartizat ca rulător la echipa noastră. Lucram cu Alecu la breșe de steril într-un abataj. Cum intram în mină și ne urcam în abataj, Dică trebuia să ruleze (transporte) roca sterilă rezultată din explozie, liberînd mai întîi fundul breșei, pentru ca Alecu și cu mine să ne putem instala aparatul și furtunele, ca să începem perforatul. Această primă parte a rulajului o făceam toți trei împreună. Apoi, Alecu și cu mine ne apucam de perforat, iar Dică continua să debleieze breșa, încărcînd cu lopata materialul steril în roabă și cărîndu-l în abataj, unde îl împrăștia pe jos, pentru a ridica astfel nivelul planșeului și deci a face accesibilă cerimea perforatorului, care urma să mai exploateze un strat de minereu din filon.

Munca rulătorilor era una din cele mai grele, mai ales a celor care lucrau la minereu, fiindcă aceștia erau supuși unei presiuni permanente, pentru a alimenta rostogoalele, din care se încărcau vagonetii de pe galeria principală. Cei care lucrau la rulaj în breșele de rocă sterilă erau mai puțin supravegheați, așa că puteau lucra într-un ritm mai suportabil, avînd posibilitatea să-și mai tragă sufletul.

Instrumentele rulătorilor erau covățica, lopata și roaba. Covățica, un recipient din tablă groasă de fier, trebuia umplută cu mîna și apoi deșertată în roabă. Această operație, în poziție aplecată și ridicatul covățichii, încărcată de sute de ori pe zi, era o muncă istovitoare. Datorită celor de la Baia Sprie, mai experimentați ca noi, aproape toate covățicile care se găseau în mina de la Cavnic au dispărut din prima săptămînă, ascunse sau îngropate sub rambleu. Vinovații nu puteau fi găsiți, iar din lipsă de covățici, încărcarea roabelor cu lopeți a rămas singura posibilitate, ceea ce reprezenta oricum o muncă ceva mai ușoară.

Cît privește perforatul la breșele de steril, tehnica nu era prea complicată. Primul grupaj de găuri pe care trebuia să le perforezi purta numele de „einbruch", expresie împrumutată din germană, din vremea Imperiului Austro-Ungar. Existau mai mult feluri de einbruch: austriac, italian, unguresc etc. Pentru a nu intra în prea multe detalii, care nu-și au rostul aici, mă voi limita să dau explicații numai despre unul din ele.

În centrul peretelui de rocă trebuiau perforate șase găuri, dispuse pe două rînduri verticale (trei în stînga, trei în dreapta). Între găuri, de sus în jos (adică pe verticală) trebuia să fie o distanță de aproximativ cincizeci de centimetri, iar între cele două rînduri verticale, o distanță cam de optzeci de centimetri. Aceste găuri se perforau oblic, adică cele de pe rîndul din stînga, oblic spre dreapta și cele de pe rîndul din dreapta, oblic spre stînga, deci cu tendința ideală de a le face să se întîlnească două cîte două în interiorul rocii (adică primele două de sus între ele, următoarele două din mijloc între ele și cele două de jos, între ele). Urmau apoi alte două găuri care trebuiau plasate în stînga și alte două în dreapta celor două rînduri verticale,

la mijlocul distanței dintre primele găuri, și puțin mai spre exterior. Aceste găuri trebuiau perforate tot spre acel centru ideal din interiorul rocii, dar mai puțin oblic ca primele și se numeau găuri de ajutor. Toate aceste zece găuri formau einbruchul.

Al doilea grupaj de găuri forma „coroana" și consta dintr-o serie de zece, doisprezece, cincisprezece găuri, care urmau să dea profilul breșei. Aceste găuri trebuiau să fie cît mai lungi posibil și perforate perpendicular pe peretele de rocă. Încărcatul găurilor și lungimea fitilelor Bickford erau calculate de artificieri în așa fel, ca exploziile să se succeadă într-o anumită ordine. Primelor șase găuri ale einbruchului li se puneau fitilele cele mai scurte, deci explodau primele și, prin felul în care aceste găuri erau perforate, rupeau și aruncau afară un prim miez din roca compactă. Urma explozia celor patru găuri de ajutor ale einbruchului (prevăzute cu fitile mai lungi decît primele) care mai rupea niște felii din rocă, mărind golul rezultat din prima explozie. Ultimele găuri care explodau, avînd fitilele cele mai lungi, erau găurile din „coroană", care prăbușeau restul de rocă spre interiorul care nu mai prezenta rezistență, din cauza golului produs de primele două explozii.

Abatajul în care lucram avea aer bun, bucurîndu-se de o ventilație naturală, iar temperatura era potrivită. Munceam goi pînă la brîu, iar cînd stăteam ne puneam cămășile. După plecarea din abataj a primului schimb se scurgeau vreo două–trei ore pînă la sosirea schimbului următor, răstimp în care aveau loc împușcăturile (exploziile). Aerisirea era destul de bună, deoarece pînă ce noi apucam să urcăm cu toate sfredelele la locul nostru de muncă, gazele toxice produse de explozie se împrăștiau aproape complet. Totuși, unii mai sensibili, cum era și Dică, se resimțeau. Aveau amețeli și dureri de cap.

Mi-aduc aminte de un episod care a făcut hazul întregului lagăr și al cărui erou principal a fost Dică. Ne-am trezit la începutul șutului cu Tămîie în inspecție. Văzîndu-l pe Dică așezat și cu capul în mîini, l-a întrebat de ce nu se apucă de lucru. Dică i-a spus că are dureri grozave de cap și că se va apuca deîndată ce i se vor mai liniști. Pentru o dată, ni s-a părut că Tămîie dă dovadă de înțelegere, pentru că s-a suit pe grămada de rocă sterilă căzută în urma exploziei și a trasat cu o sapă un șănțuleț de-a curmezișul ei. Apoi i-a spus că dacă evacuează sterilul din breșă pînă la dunga trasată de el, restul timpului pînă bate șutul îi permite să se odihnească și chiar să coboare pe galeria principală, unde era aer curat.

Cantitatea de steril indicată de Tămîie reprezenta vreo trei ore de muncă. Tămîie a plecat, iar noi am decis să punem mîna pe lopată și roabă, ca să-l ajutăm pe Dică să termine cît mai repede, ca să poată pleca la aer curat pe galerie. Într-o oră treaba a fost gata și Dică tocmai își punea cămașa și se pregătea să coboare din abataj, cînd a apărut din nou Tămîie. Dică i-a spus

că a rulat tot materialul pînă la locul indicat, dar Tămîie i-a răspuns că munca încetează cînd bate șutul și că pînă atunci să se golească breșa de tot. Tămîie a plecat din nou, iar Dică s-a apucat cu îndîrjire de lucru. Dar cum? A început să care înapoi, din abataj în breșă, tot materialul pe care, cu atîta trudă, toți trei îl rulasem mai înainte în sens invers. Am încercat să-l calmăm, dar n-a fost chip.

Cum și noi trebuia să ne facem norma din acea zi, ne-am apucat de perforat, iar Dică a muncit îndîrjit tot șutul și nu s-a lăsat pînă n-a umplut breșa la loc. Cînd, către sfîrșitul șutului, Tămîie a venit din nou și a văzut isprava, Dică a ținut să-i mai și spună că-i pare rău că a crezut în cuvîntul lui. Tămîie a plecat înjurînd, iar Dică a stat trei zile la carceră. De atunci însă cînd venea în inspecție în mină, Tămîie nu se mai oprea la locul nostru de muncă.

În tot acest timp, continuam să mă întîlnesc, fie în lagăr, fie pe drumul de intrare sau ieșire din mină, cu Colea Ungureanu, cu care am sfîrșit prin a pune la punct planul nostru de evadare. Ne hotărîsem pentru singura soluție care ni s-a părut posibilă, cu toate riscurile pe care le prezenta. Observasem că la ieșirea din mină, pe galeria care pornea de la ultima corfă și mergea pînă la lagăr, exista o posibilitate de a ne ascunde. Cam pe la jumătatea ei, pe o distanță de vreo douăzeci de metri, o porțiune unde, probabil, roca nu era prea solidă, galeria fusese căptușită cu ziduri pe pereții laterali, iar sus fusese zidită în boltă. Între această boltă zidită și bolta naturală cerimea galeriei, rămăsese un spațiu liber. O dată, la ieșirea din mină, am rămas amîndoi în urma celorlalți patru camarazi cu care urcasem în aceeași corfă și am cercetat locul. Am constatat că ne puteam sui și strecura în acel spațiu, cu oarecare dificultate. Prea adînc nu ne puteam vîrî din cauză că după vreo doi metri acest mic tunel se înfunda.

În alte două zile ne-am potrivit în așa fel ca să ieșim ultimii din mină. În corfa care-i transporta pe ultimii deținuți se suiau și cei doi milițieni care se aflau la puț. În această corfă ne-am suit ultimii trei deținuți din schimb și cei doi milițieni.

Cînd am pornit pe galeria cu pricina (cu ascunzătoarea) spre lagăr, noi, deținuții, mergeam înainte, iar cei doi gardieni în urmă. Am făcut de două ori traseul în aceste condiții, la interval de cîteva zile, spre a observa dacă la retragerea lor din mină gardienii controlează spațiul de deasupra bolții. La primul drum nici nu s-au uitat, iar a doua oară, unul din ei a ridicat lampa în sus, fără să se oprească din mers. Ne-am dat seama că dacă cineva s-ar fi aflat în ascunzătoare, nu l-ar fi putut vedea. Era clar că era vorba de o delăsare în îndatoririle de pază, din cauza rutinei zilnice și de care aveam intenția să profităm. Totuși, riscul ca tocmai în ziua în care noi aveam să ne aflăm în ascunzătoare, gardianul să aibă o recrudescență de vigilență, nu putea fi exclus. Ne-am hotărît s-o acceptăm.

Urma deci ca în ziua stabilită să ieșim din mină ca de obicei, cu una din corfele de pe la mijlocul transportului, pe galeria respectivă să rămînem în

urma celorlalți patru și să ne strecurăm cît mai în fundul ascunzătorii. Apoi să așteptăm pînă ce vor trece pe sub noi, spre lagăr, ultimii deținuți și cei doi gardieni și după ce lumina lămpilor lor va dispărea după primul cot al galeriei, să coborîm din ascunzătoare și să facem cale întoarsă pînă la puțul corfei. Urma apoi să urcăm pînă la suprafață prin suitoarea care se afla de-a lungul casei corfei. Din momentul în care începeam să urcăm prin suitorii, ne angajam în necunoscut. Nu știam ce ne aștepta sus: ieșire la cerul liber? Vreo poartă sau grilă ferecate? Sau o santinelă înarmată?

Hotărîsem să ne încercăm totuși norocul, fiindcă numai de noroc era vorba. Discutînd cu Colea, am fost amîndoi de acord în privința celor trei surprize posibile, care ne-ar putea aștepta la capătul de sus al suitorii. Bineînțeles, mizam pe libertate, dar dacă nu va fi să fie, amîndoi, fără ezitare, preferam ipoteza santinelei, care va face uz de armă și va curma scurt aventura noastră, scurt și fără durere. Nu ne temeam decît de cea de-a doua posibilitate: ușa ferecată sau grilajul. Ceea ce ar însemna să fim prinși ca șoarecii în cursă și să cădem pe mîna administrației și pazei lagărului nostru. Ce ar urma? O știam din alte cazuri de evadări nereușite, de la Canal și Aiud, cînd cei prinși de paza propriei lor închisori au fost schingiuiți îngrozitor și schilodiți în bătăi de gardienii furioși la gîndul propriei lor soarte dacă evadarea ar fi reușit. A rămas deci hotărît că ne vom încerca norocul cînd va veni primăvara și va înverzi pădurea. Pînă atunci vom încerca să ne mai informăm despre situația de la ieșirea suitoare la suprafață.

Iarna era în toi și acum mai aveam de făcut față și problemei încălzitului barăcilor cît și unei corvezi în plus la ieșirea din mină: curățatul zăpezii în curtea lagărului.

Cota de lemne repartizată de Combinatul minier nu ajungea la destinație, adică la barăcile noastre, decît în cantitate mică, fiind deviată spre clădirea administrației, care se afla în afara lagărului, și spre locuințele ofițerilor și gardienilor. Prin decembrie ni s-a adus la cunoștință că lemnele pentru noi s-au terminat și că administrația a obținut de la direcția minei permisiunea să utilizăm pentru foc toate resturile de scînduri, stîlpi și traverse vechi și putrede din galerii. Așa că, la ieșirea din mină, fiecare din noi lua cu el cît putea duce din aceste rămășițe putrede și îmbibate cu apă, care produceau mai mult fum decît căldură. Dar și această sursă s-a epuizat și încet, încet, am început să strecurăm printre țăndările și putregaiurile pe care le căram sub braț și cîte o bucată de lemn de lucru. După un timp, acest furt de lemne a fost mai bine organizat. Fiecare echipă de dulgheri lua traverse noi de cale ferată, aduse de la suprafață pentru a le înlocui pe cele vechi și putrezite, le tăia în bucăți de cincizeci–șaizeci de centimetri lungime și fiecare din noi luam cîte una sub braț la sfîrșitul șutului. Traversele, fiind din lemn de stejar creuzotat, erau un combustibil ideal, ardeau bine și dădeau căldură mare.

La început ne dădeam osteneala să dăm bucăților de traversă tăiată un aspect de lemn vechi mînjindu-le cu noroi, pentru ca la intrarea în lagăr gardienii să nu-și dea seama de proveniență. Din cînd în cînd a mai fost prins cîte unul din noi și băgat la carceră, dar operația a continuat. Iarna însă a fost lungă și grea și au început să se termine și lemnele administrației și ale gardienilor. Din acel moment, furtul și transportul de traverse pentru foc a luat alt aspect. Gardienii de la intrarea în lagăr închideau ochii la majoritatea deținuților care treceau cu lemnul sub braț și se făceau că descoperă furtul numai la ultimii patruzeci–cincizeci de deținuți care pătrundeau în lagăr. Aceștia nu mai erau însă pedepsiți, li se confiscau doar lemnele, care luau drumul sobelor de la clădirea administrației. Și astfel, cu complicitatea tacită a gardienilor, care-și luau tainul, ne-am încălzit tot restul iernii, spre paguba Combinatului minier. Un aspect caracteristic de organizare și „economie socialistă", adaptat la condițiile specifice ale pușcăriei.

Puține au fost zilele cînd n-am avut căldură în baracă. Atmosfera din dormitor însă era departe de a putea fi imaginată de vreun om liber. După ce se făcea focul și camera se încălzea, toate hainele noastre ude din mină și întinse pe paturi, atîrnate în jurul sobei sau în cuiele din pereți, dădeau impresia că te afli într-o șatră țigănească. Aburii care se degajau din haine încețoșau încăperea și așa slab luminată de un singur bec care se vedea ca prin pîclă. Mirosul cred că ar fi fost insuportabil pentru orice om venit din afară. Pentru noi nu, căci nu-l mai simțeam. În această atmosferă și cu toată oboseala după munca din mină, odată cu dogoarea focului din sobă, revenea și buna dispoziție. Și, pînă cînd totuși, răpuși de oboseală adormeam, se mai scurgea un timp, în care pot spune că ceea ce domina era veselia și voia bună.

Dormitorul meu avea vreo douăzeci și două de paturi. Patul meu era lîngă sobă. Deasupra mea dormea căpitanul Mitucă. Cum intrai pe ușă, în dreapta, în patul de sus dormea preotul Sebastian Popescu, zis popa Scai, iar sub el, un avocat evreu pe care — hazlie coincidență! — îl chema Dascălu. „Popa și Dascălu", cum le spuneam. Popa Scai, de care am mai vorbit, este cel care mi-a venit în ajutor cînd ultima din cele trei perechi de ciorapi pe care le aveam s-a rupt și a trebuit să trec la obiele. Nu mai purtasem și nu știam să mă încalț cu ele. Era o adevărată știință să-ți pui obielele în așa fel, ca nici să nu ți se desfacă și nici să nu te jeneze la umblat. Popa Scai m-a învățat această tehnică.

Tot popa Scai era cel care îl tot iscodea și ironiza pe Dascălu, care nu se bucura de prea multă simpatie și nici de încredere. Trecutul lui ne făcea să-l considerăm dubios. Ca tînăr avocat, avusese idei de extremă stîngă și fusese chiar și în echipa de simpatizanți și apărători ai Anei Pauker, la procesul ei de la Craiova, înainte de război. În timpul războiului, fusese trimis în lagărul de la Vapniarca, iar după 23 august, reclamat de coreligionarii lui că în lagăr ar fi colaborat cu administrația, fusese judecat și condamnat

(cred că la douăzeci de ani) pentru „crimă contra umanității". Toate aceste antecedente nu pledau în favoarea unui om de caracter. Acum, provocat la discuții de popa Scai, ne declarase că de ideile comuniste se lecuise. Cît privește atitudinea lui de „ciripitor" sau „turnător" de la Vapniarca, după cum spunea popa Scai, iată versiunea lui.

Administrația militară a lagărului Vapniarca le ceruse deținuților să-și numească un reprezentant din rîndurile lor prin care să fie transmise dispozițiile, care să primească rațiile de alimente și cele necesare internaților și să răspundă de împărțirea lor justă. Deținuții îl desemnaseră pe el. Ne povestea cum contactul lui cu administrația fusese în avantajul camarazilor, deoarece reușise să obțină o serie întreagă de îmbunătățiri care le-au ușurat viața în lagăr. Cînd însă, într-o perioadă de cîteva luni, serviciile de aprovizionare militare din întreaga regiune au avut de suferit și n-au funcționat normal, alimentația de bază, atît a trupelor române cît și a evreilor din lagăr, a constituit-o mazărea. Monofagia de mazăre timp mai îndelungat lipsește organismul de anumite substanțe (cred că este vorba de o vitamină, dar nu vreau să risc să fac o afirmație într-un domeniu pe care nu-l cunosc). După un timp de astfel de alimentație, au apărut primele semne: greutate în mișcarea picioarelor, ducînd pînă la fenomene de paralizie a membrelor inferioare. Aceste simptome s-au semnalat numai în lagăr, deoarece trupa a reușit să-și mai procure și alte alimente din regiune. Cînd aprovizionarea și-a reluat cursul normal, fenomenele de paralizie au dispărut.

După război, propaganda comunistă a speculat la maximum acest episod din viața lagărului de la Vapniarca, acuzînd administrația că a aplicat acest regim alimentar în mod intenționat, în scopul exterminării internaților. Aceste acuzații au servit în procesul de crimă contra umanității, intentat conducerii lagărului, căruia îi căzuse victimă și Dascălu, judecat și el de Tribunalul Poporului.

Aici aș vrea să fac o paranteză, povestind o experiență personală în legătură cu așa-zisa mazăre furajeră. La ferma noastră din Mehedinți cultivam o suprafață destul de mare cu mazăre, pentru hrana vitelor și a porcilor. Din aceeași mazăre, cînd era verde, consumam și noi la masă. Mi-aduc aminte că acest sort de mazăre se numea „Victoria" și că dădea o mai mare producție decît alte sorturi, motiv pentru care era cultivată în scopuri furajere, fiind însă tot așa de bine comestibilă și pentru oameni. În anii aceia, cotele de produse care trebuiau predate rușilor, în baza convenției de armistițiu, făceau ravagii. Porumbul pentru hrana porcilor fiind insuficient, am început să le completăm alimentația cu mazăre, din care aveam rezerve mai mari. Totuși, porumbul apropiindu-se de sfîrșit, am hotărît să-l întrebuințăm numai pentru porcii puși la îngrășat, iar scroafelor cu purcei, care tocmai fătaseră, le-am dat numai mazăre. După o săptămînă, mare îngrijorare la grajduri: cei peste o sută de purcei, alăptați de scroafele hrănite exclusiv cu mazăre, nu se mai puteau ține pe picioare. Crezînd că e vorba de vreo

molimă, am chemat de urgență medicul veterinar. După ce s-a informat la fața locului și a aflat ce hrană primiseră scroafele, doctorul Sobinevski a început să rîdă de panica noastră și ne-a explicat povestea cu „monofagia de mazăre". Ne-a recomandat să reducem măcar la jumătate cantitatea de mazăre și să completăm hrana scroafelor cu porumb, orz și lucernă. După două zile, purceii erau sănătoși.

Cu toate că Dascălu se comporta ca bun camarad și la muncă și în lagăr, nu i se acorda încredere totală. Popa Scai îl ironiza tot timpul, iar vecinul lui din patul de alături, George Sarry, îi făcea tot felul de farse. Dascălu avea caracter bun și nu se supăra. Dascălu avea însă și un defect major pentru viața în comun pe care eram obligați s-o ducem, sforăia îngrozitor. Cînd începea să sforăie, reușea să trezească tot dormitorul. Dascălu îi spusese vecinului lui de pat, lui G. Sarry, să-l trezească de fiecare dată cînd sforăie, ca să se întoarcă pe partea cealaltă și să nu-i deranjeze pe ceilalți. Dascălu însă, care în toate se manifesta ca un om normal și cu un sistem nervos echilibrat, după ce trecuse prin anchetă, prezenta și el, ca mulți alții, un reflex necontrolat: cînd îl trezeai, oricît de delicat ai fi făcut-o, sărea înspăimîntat din somn, dînd să strige.

Cum în acea perioadă lucram în schimbul de noapte, cînd ne întorceam dimineața în lagăr, Dascălu se culca imediat. Majoritatea celorlalți din dormitor ne întindeam pe paturi, însă nu dormeam. Ne mai coseam zdrențele și mai stăteam de vorbă. Sarry, care prinsese slăbiciunea lui Dascălu și era mereu pus pe șotii, se distra să-l trezească, spunîndu-i cu un aer serios că sforăie, chiar dacă nu sforăia. Dascălu sărea speriat din somn, se dezmeticea, îi mulțumea lui Sarry, se întorcea pe partea cealaltă și adormea la loc. Iar G. Sarry repeta din două în două minute figura, pînă se plictisea.

După vreo două luni de la sosirea noastră la mină, Dascălu ne-a cîștigat încrederea și n-a mai fost șicanat. Iată împrejurările în care s-a produs această schimbare. Administrația lagărului, nemulțumită de reprezentanții noștri din biroul tehnic și mai ales de avocatul Negrescu pe care îl acuza că favorizează deținuții în detrimentul intereselor producției, a hotărît înlocuirea lui cu un alt deținut mai de încredere. Așa s-a făcut că într-o zi Dascălu a fost chemat la ofițerul politic, al cărui birou se afla la capătul barăcii în care era și sala de mese. Cine era chemat la ofițerul politic, era din principiu suspectat, în afară de cazul că motivul era vreo anchetă sau comunicarea unei pedepse cu carceră. Or, Dascălu nu se afla în nici unul din aceste cazuri.

Toți cei din dormitor ne-am dus să ne facem de lucru în curte, pe lîngă ușa și sub fereastra biroului politicului, în nădejdea de a surprinde ceva din ceea ce avea să discute cu Dascălu. Acesta din urmă însă, nici n-a apucat bine să intre în birou să închidă ușa după el că îndată ce a auzit propunerea politicului a și deschis ușa din nou și i-a răspuns ofițerului cu voce tare, în

așa fel ca să auzim și noi: „Domnule locotenent, eu am mai fost o dată reprezentantul deținuților pe lîngă administrație și pentru asta sînt condamnat acum. A doua oară nu mai vreau să risc să fiu condamnat pentru colaborare cu administrația. Căutați-vă pe altcineva."

Pentru acest refuz, Dascălu a stat o zi la carceră, dar și-a cîștigat stima noastră. „Acum pentru noi ești cușer!" i-a spus popa Scai. Bănuiesc că ofițerul politic, cercetînd dosarele noastre în căutarea unuia care să colaboreze cu el, a găsit antecedentele lui Dascălu și i s-a părut omul potrivit. În urma eșecului, administrația a renunțat la înlocuirea lui Negrescu și totul a rămas ca mai înainte.

O altă figură din dormitor era avocatul Farmache Menelas din Constanța, condamnat într-unul din procesele Canalului Dunăre–Marea Neagră.

Foarte slab, cu o figură veșnic tristă și îngrijorată, care de altfel reflecta pesimismul lui permanent, Farmache se făcuse celebru prin cîteva reflecții făcute în liniștea dormitorului cînd toți ne culcaserăm. Astfel, într-o noapte cînd încă nu adormiserăm toți, l-am auzit spunînd într-un oftat, cu vocea lui cu tremolouri: „Nu... mai scăpăm noi de aici!"

Totuși era citată și o concluzie „optimistă" a lui Farmache. Într-o noapte din acea iarnă geroasă, cînd în dormitorul încălzit, cu un aer greu și aburul ce ieșea din hainele noastre ude, nu se auzea decît focul din sobă și respirația celor care dormeau, iar afară răsunau cizmele santinelei din prepeleac, care bătea din picioare ca să se încălzească, Farmache a exclamat: „Tot mai bine deținut în lagăr, decît santinelă în post!"

Într-una din aceste nopți s-a mai întîmplat o poznă. Dică Petre, tocmai se afla la closet cînd se făcea schimbul santinelelor. Conform formulei consacrate, cînd se apropia echipa de schimb, santinela din post striga cît o ținea gura: „Cine vineeee!?" Acest strigăt și toate celelalte răspunsuri și formule de recunoaștere răsunau în liniștea nopții fără să ne mai trezească din somn și fără să ne mai impresioneze ca la începutul detenției noastre.

De data asta însă, schimbul santinelei n-a mai trecut neobservat, pentru că la strigătul: „Cine vineeee!?", Dică a deschis geamul și a răspuns, strigînd printre gratii, „americanii!" Apoi s-a dus repede și s-a culcat. Dar n-au trecut nici cinci minute și s-a bătut alarma. Au năvălit în lagăr o sumă de gardieni și după un timp și comandantul cu statul lui major de ofițeri. Erau în culmea excitației, nervoși și agresivi. Detectaseră că strigătul pornise din baraca noastră și și-au concentrat furia pe noi. Ne-au scos pe toți afară, s-a făcut apelul, ne-au numărat, ne-au pus să ne dezbrăcăm în ger și ne-au făcut percheziție. Alții au făcut percheziție în dormitoare, răscolind totul și deșertînd saltelele de paie.

În același timp, ofițerul politic a început să ne cheme pe rînd în biroul lui, pentru a ne ancheta și descoperi făptașul. După primii zece inși anchetați,

a renunțat. Toți au spus că dormeau și că nu știau nimic. Tot ei întrebau nedumeriți ce s-a întîmplat, iar politrucul, neîncumetîndu-se să repete cuvîntul strigat de Dică, le-a spus că un deținut „insultase" organele de pază. Ancheta n-a dat nici un rezultat, iar noi am pierdut jumătate de noapte de odihnă, ceea ce nu ne-a împiedicat să facem haz de trăznaia lui Dică și mai ales de nervozitatea pe care o provocase în rîndurile administrației, de parcă într-adevăr veniseră americanii.

Într-una din zile cînd am intrat în mină cu Caranica, am fost afectați la un alt loc de muncă, deoarece în abatajul unde ne era locul nu se putea lucra. Ce se întîmplase? Perforatorul care lucra pe același loc cu noi, dar în celălalt schimb, în momentul în care fora o gaură în filonul de minereu, s-a trezit deodată că o forță extraordinară îi împinge sfredelul înapoi iar prin gaură țîșnește cu putere un jet de apă. Se mai întîmplase ca în timpul foratului să nimerești într-un gol din rocă (o geodă, în termeni minerești) în care se afla apă. În cîteva minute apa se scurgea și puteai continua lucrul.

De data asta însă apa n-a mai încetat să curgă timp de două zile și două nopți, întrerupînd parțial lucrul și în abatajul respectiv și pe galeria principală de sub el, provocînd o adevărată inundație. Șanțul de scurgere a apelor de pe galerie era prea mic pentru a drena cantitatea mare de apă care nu mai contenea, iar pompa de la puțul de apă nu prididea s-o evacueze spre suprafață. Liniile de cale ferată au fost acoperite de apă, iar vagonetarii au trebuit să-și continue munca în condiții mizerabile, împingînd vagonetii prin apă. Tămîie nu voia sub nici o formă ca evacuarea minereului să stagneze.

În fine, după două zile, apa din abataj s-a oprit și cea de pe galerii s-a scurs, lăsînd în urmă un strat de mîl alb de o albeață și finețe la pipăit, ca smîntîna. Era vorba de caolin de cea mai pură calitate. Împreună cu Alecu Caranica ne-am reluat lucrul, continuînd perforatul.

În șutul următor, după explozii, cînd ne-am suit în abataj, nu ne mai puteam recunoaște locul de muncă. În cerimea în care bătusem găurile cu o zi înainte, în loc să găsim ca de obicei după explozie un gol de circa un metru lungime și cîteva tone de minereu prăbușite, se deschidea acum o văgăună uriașă. În urma împușcăturilor, se prăbușise toată cerimea pe o lungime de vreo optsprezece metri, descoperind o geodă imensă, o adevărată peșteră. Înălțimea geodei era de vreo cinci–șase metri. Această grotă, perfect impermeabilă, conținuse toată acea cantitate de apă care inundase galeriile precum și o mare cantitate de caolin, care fusese și el antrenat de apă. Ceea ce a fost interesant de văzut, au fost pereții geodei, acoperiți în întregime cu cristale de ghips, arătînd ca niște ace, cam de un milimetru diametru, incolore, transparente. Creșteau din pereții de rocă ai geodei ca acele unui arici.

Trebuie să spun aici că amatorii de „flori de mină", termen general pentru toate cristalele ce se găsesc în mină, au dat năvală ca să pună mîna pe cîte

o bucată de rocă cu cristale de ghips. Mulți deținuți adunau tot felul de cristale, pe care le ascundeau apoi în diverse locuri din mină, în speranța că, o dată eliberați, vor putea să le recupereze, ca amintire, dar și pentru frumusețea lor. Mi-amintesc că cele de barită, care erau foarte rare, erau și cele mai frumoase. Desigur că denumirile acestor cristale, pe care le aflasem și le învățasem de la inginerii și geologii deținuți, acum le-am uitat.

Ceea ce nu voi uita însă niciodată este aspectul feeric al acestor geode, pe care le descopeream după împușcături. Mai toate aveau pereții căptușiți cu cristale de cuarț, peste care erau presărate tot felul de alte cristale de fel de fel de culori. Cînd în bezna minei ridicai lampa de carbid ca să lumineze geoda, toate aceste cristale cu nenumăratele lor fațete scînteiau în toate culorile, ca o comoară de nestemate din basmele orientale. Toți amatorii de flori desprindeau cu țăncușa (un fel de daltă) și cu ciocanul cîte o bucată de rocă, un fragment din această minune.

Dar toate aceste mici comori, destinate să devină amintiri pentru casele foștilor deținuți, au rămas în ascunzătorile lor. Mina și-a păstrat florile, fiindcă eliberarea noastră nu s-a produs decît ani de zile mai tîrziu, și atunci nu așa cum o așteptam noi. Dacă la „adevărata" eliberare vor mai fi supraviețuitori dintre amatorii de flori de atunci, poate vor putea să-și recupereze amintirile.

Dar nu numai deținuții strîngeau „flori". Minerii civili, maiștrii, inginerii și chiar milițienii vînau aceste flori cu pasiune, fiind cumpărate pe sub mînă de amatorii din orașele din regiune. Cum noi, deținuții, eram cei care ajungeam primii după împușcături la locurile de muncă, tot noi eram primii care descopeream florile, așa că cele mai frumoase piese dispăreau în ascunzători. În acele cîteva cazuri în care am reușit să stabilim legături cu muncitorii civili, care ne dădeau informații politice, cum era cazul cu Șimi Rujinski, ne arătam și noi gratitudinea, dăruindu-le flori de mină. Florile pe care gardienii le găseau asupra noastră sau la perchezițiile din lagăr erau confiscate.

Să revin însă la locul nostru de muncă, unde în urma împușcăturilor se deschisese acea imensă geodă cu cristalele ei de ghips. Pe lîngă plăcerea de explorator pe care am avut-o cățărîndu-mă cu scara, cotrobăindu-i toate cotloanele și cercetîndu-i pereții acoperiți de cristale, geoda ne-a mai produs și o altă bucurie: la sfîrșitul lunii am avut o depășire de normă de patruzeci la sută, ceea ce ne-a adus ca salariu în mînă, după toate reținerile (mîncare, cazare, încălzire, îmbrăcăminte, pază etc.) o sumă nemaiîntîlnită pînă atunci la Cavnic. Eu am primit un bon pe care scria 112 lei. Alecu, fiind perforator, cu o încadrare mai mare, a primit cu vreo zece lei mai mult.

Această performanță se datora sistemului de calculare a normelor de perforat. Perforatorilor nu li se putea măsura cantitatea de minereu pe care o produceau fiecare în parte în decurs de o lună, așa cum se proceda la rulători, de exemplu, cărora li se ponta zilnic numărul de vagoneți încărcați. Perforatorului i se măsura la fiecare sfîrșit de lună volumul excavării realizat

prin explozii. În calculul normei noastre din acea lună a intrat deci și volumul golului imens al geodei. Mulți au fost ajutați de întîmplare să-și poată realiza norma, dînd peste geode, dar norocul pe care l-am avut noi cu geoda noastră uriașă a făcut senzație.

Voi încerca să explic pe scurt cum se făceau aceste măsurători, luînd exemplul cel mai simplu, perforatul la „înaintare" sau la „deschidere" de galerii, adică atunci cînd se perfora propriu-zis o galerie.

La sfîrșitul lunii, în punctul unde te aflai cu perforatul, în peretele lateral al galeriei se băteau trei găuri, care reprezentau un punct de reper numit „ștufă". Măsurîndu-se distanța dintre această ștufă și cea din luna precedentă, apoi lățimea și înălțimea galeriei, se calcula volumul, care reprezenta realizarea ta pe luna respectivă. Am explicat toate acestea ca să pot arăta mai departe ce procedee ingenioase s-au inventat pentru a putea ieși la sfîrșitul lunii cu norma îndeplinită și a nu suferi rigoarea represaliilor, care de cînd venisem la Cavnic crescuseră neîncetat. Mă refer la toate subterfugiile la care se recurgea cu ocazia măsurătorilor lunare.

Astfel, cu cîteva zile înainte de măsurătoare, ștufa de la măsurătoarea precedentă era astupată cu buraje, în așa fel ca să nu mai poată fi observată și se băteau alte trei găuri cu cîțiva metri mai înapoi. Se „muta" deci ștufa de la care pornea măsurătoarea și se cîștigau astfel cîțiva metri în plus. La fel se proceda și la perforatul de suitori, mutîndu-se ștufa mai jos. A rămas celebră pățania lui George Sarry, de la Baia Sprie. Fiind un băiat foarte solid și îndemînatic, se specializase în perforat de suitori, muncă extrem de grea, deoarece se fora vertical, în sus, și toată apa cu rumegușul de rocă îți curgea în cap, fiind astfel tot șutul ud pînă la piele. Trebuind să privești în permanență în sus, apa îți intra în ochi împreună cu toată acea pulbere de piatră care provoca iritații, conjunctivite și uneori chiar leziuni. Pe lîngă asta, la fiecare început de șut trebuia să construiești împreună cu echipa de dulgheri podul sau platforma pe care urcai apoi aparatul, coloana și sfredelele și de pe care urma să începi să perforezi. La fiecare sfîrșit de șut, după ce artificierul venea și încărca găurile, totul trebuia dat jos și podul demontat. După explozie, în șutul următor, rulătorii transportau materialul căzut, degajau locul și operația se repeta, construind din nou podul, de data asta mai sus, cu atît cu cît avansase forajul, ca să poți din nou perfora mai departe. La fel se proceda, montîndu-le și demontîndu-le de fiecare dată, și cu conductele de aer și apă, al căror traseu se lungea pe măsură ce lucrarea înainta.

George Sarry, care era tînăr și extrem de voinic, își făcuse reputația de bun perforator și, la Baia Sprie, după obiceiul mineresc, una din lucrările lui figura pe planul minei sub numele de „Suitoarea lui Sarry". Era vorba de o suitoare care trebuia să lege două galerii (una jos și alta sus) la distanță foarte mare una de alta. Nu mai țin minte distanța care le separa, dar era vorba în orice caz de peste douăzeci de metri. Roca fiind extrem de dură,

progresul era lent, suitoarea neavansînd după fiecare împușcătură decît cu cîte douăzeci–treizeci de centimetri. Lucrarea a durat cîteva luni, timp în care Sarry, pentru a-și asigura norma, „muta" ștufele la fiecare măsurătoare. Totul a decurs normal și, într-o bună zi, George Sarry a străpuns cu suitoarea lui în galeria superioară. Pe tot timpul lucrării își îndeplinise norma și chiar avusese depășiri! Toată lumea era mulțumită. Și conducerea tehnică civilă a minei și administrația lagărului și G. Sarry. Și așa ar fi și rămas, dacă la niște verificări contabile și financiare, cîteva luni mai tîrziu, nu s-ar fi adunat cap la cap toate măsurătorile lunare făcute la suitoarea lui Sarry. În urma acestui calcul, reieșea că suitoarea avea peste treizeci și cinci de metri înălțime, ceea ce nu numai că depășea distanța de, să zicem, douăzeci de metri pînă la galeria de deasupra, dar ar fi însemnat să fi ajuns pînă la suprafață. Au urmat represaliile obișnuite: carcera. Cînd Sarry povestea mai tîrziu despre suitoarea lui, nu-și mai amintea de ceea ce suferise, ci numai de partea hazlie a pățaniei. Chiar adăuga: „Mă mir că după calculul făcut nu m-au condamnat pentru evadare, din moment ce la treizeci și cinci de metri se afla suprafața, și deci libertatea."

Cînd, după o vreme, administrația a prins de veste, prin turnători, despre procedeul „mutatului" ștufelor, a hotărît să schimbe sistemul de măsurătoare. Noile puncte de reper n-au mai fost marcate prin ștufe, ci l-au reprezentat rostogoalele. Rostogoalele erau, așa cum am mai explicat, acele găuri pătrate de un metru pe un metru, forate vertical din galeria principală prin cerime pînă în abataj și prin care se arunca minereul exploatat. Pe planșeul abatajului, deasupra fiecărui rostogol, se instalau trei sau patru rînduri de cîte patru grinzi, încheiate la cele patru colțuri, întocmai cum se procedează la puțurile de apă de la țară. Pentru a preveni accidentele, gaura rostogolului astfel înălțată în abataj, era acoperită cu tablă de fier. De-a lungul abatajului, din loc în loc, la intervale neregulate, se aflau aceste rostogoale care erau numerotate, începînd de la suitoare. Deci, după noul sistem, măsurătoarea se făcea pornind de la rostogolul X, de la care porniseși perforatul la începutul lunii. Dar și la această nouă formulă, deținuții au găsit posibilitatea de a înșela administrația pentru a-și asigura norma lunară, așa de greu de atins și așa de scump plătită în caz de nerealizare.

„Mutau" rostogoalele! Sau, mai exact spus, în ziua măsurătorii mutau cu cîțiva metri mai înapoi grinzile încheiate de deasupra rostogolului propriu-zis, cel de la care urma să înceapă măsuratul. Apoi, peste gaura rămasă la nivelul planșeului, puneau o altă tablă de fier, peste care presărau pietriș. Grupului de tehnicieni civili (inginer, pontator și maistru) însoțit de obicei de Tămîie, nu i-a trecut niciodată prin cap să ridice tabla pusă peste cheile de lemn mutate, spre a verifica dacă ele se află într-adevăr deasupra rostogolului. Echipa de deținuți, căreia i se făcea măsurătoarea, trebuia însă să stea în așa fel la trecerea grupului de tehnicieni, ca nu cumva vreunul să

calce pe tabla pusă peste gaură. Riscul în acest caz n-ar fi fost numai că planșeul ar fi sunat a gol dacă ar fi călcat pe tablă și s-ar fi descoperit șiretenia, dar tabla ar fi cedat sub greutate, s-ar fi îndoit și respectivul s-ar fi prăbușit în gol.

Nenumărate au fost invențiile pentru a înșela administrația la calculatul normelor, nu numai la munca de perforat, dar și la celelalte munci din mină. Riscul de a nu îndeplini norma era mult mai mare decît cel de a fi prins cu înșelătoria. Pentru majoritatea deținuților care aveau deja ani de pușcărie în spate, slăbiți, istoviți de regimul de muncă, mulți fiind în vîrstă și bolnavi și cu rezistența fizică la limită, era o chestiune de viață și de moarte să scape de pedepsele nesatisfacerii normei. În această lupă pentru supraviețuire, furtul la măsurători, solidaritatea dintre noi și uneori sprijinul tacit al inginerilor sau maiștrilor civili au fost salvatoare.

Astfel, nu o dată, tehnicianul civil care la începutul lunii venea să stabilească duritatea rocii la locurile de muncă, duritate în funcție de care se stabilea norma la perforat, ne-a favorizat. Iată cum se proceda. Deținutul era pus să perforeze o gaură în prezența inginerului sau maistrului, care cronometra timpul. Deținutul avea tot interesul ca rocii de la locul de muncă să i se stabilească o duritate mai mare decît cea reală, pentru ca norma ce avea să i se ceară să fie cît mai mică. De aceea, în timpul cronometratului, făcea în așa fel ca foratul să meargă cît mai încet. Pentru asta, instala coloana de aer comprimat pe care se sprijinea aparatul cît mai vertical, ca să nu împingă sfredelul înainte și chiar făcîndu-se că împinge în aparat cu pieptul, cînd de fapt îl reținea cu mîna. Tehnicianul cu cronometrul, om de meserie, remarca manevra deținutului, dar în cele mai multe cazuri se făcea că nu vede. Cît îi privește pe Tămîie sau pe milițianul care asista, ei nu-și dădeau seama de nimic.

În privința normelor era o controversă veche, care își avea originile la începuturile de la Baia Sprie, cînd au fost aduși primii deținuți politici ca să lucreze în mină. În acea perioadă, în Aiud domnea de cîteva luni un regim de înfometare cruntă. Oamenii ajunseseră niște schelete ambulante, care rînd pe rînd intrau în ultima fază a distrofiei, cînd își făceau apariția edemele și cașexia și se umflau, țesuturile ne mai eliminînd apa. Era ultima consecință a lipsei de alimentație și totodată stadiul final. Zilnic se semnalau cinci–șase morți (după unii, media zilnică era de opt morți). Și asta a durat luni de zile. Nu știu cine va putea să facă vreodată bilanțul. Părea să nu mai existe salvare și disperarea ajunsese la culme.

Într-una din zile însă, a apărut în închisoare o comisie de la Ministerul de Interne, care le-a fluturat pe la nas acestor epave umane o licărire de speranță: posibilitatea unei reabilitări prin muncă, pe care regimul se gîndea să le-o ofere, în marea lui înțelegere, chiar unor „bandiți", „trădători" și „dușmani ai poporului" cum erau ei. Li s-a spus că în condițiile pe care le prevedea acest plan era cuprins un regim de hrană și cazare pe care și-l

puteau cîștiga prin muncă. După ce li s-a spus că Ministerul nu înțelege să forțeze pe nimeni, au fost întrebați dacă cineva este dispus să se reabiliteze prin muncă. Cum pentru toți deținuții era clar că dacă vor mai rămîne cîteva luni în Aiud, în aceeași situație, vor pieri pînă la unul, toți s-au declarat de acord. Așa s-a obținut acceptarea muncii „voluntare"!

Reprezentanții M.A.I. le-au spus apoi că pentru început vor crea „cu titlu experimental" o colonie de muncă. Va depinde de comportarea lor și de felul cum vor lucra, pentru ca regimul să se convingă de sincera lor intenție de reabilitare și abia atunci le va oferi tuturor deținuților posibilitatea de a munci. Dacă experimentul nu va aduce această dovadă, se va renunța la acest proiect și deținuții vor continua să-și execute sentințele în penitenciare.

Și „experimentul" a început, la scurt timp după plecarea comisiei. Mai întîi au fost selecționați (din cîte îmi amintesc din relatările celor care au făcut parte din acest prim lot) două sute de deținuți, dintre cei a căror stare fizică dădea speranțe de refacere mai rapidă. Majoritatea erau legionari. Cu acest prim lot s-a făcut inaugurarea muncii în mină, cu „brațe speciale", denumire sub care apăreau în scripte deținuții. Primele luni de la Baia Sprie au depășit toate speranțele și chiar și cei mai sceptici au prins nădejde în viitor. Cazare omenească în barăci noi, cu paturi și așternuturi curate, căldură, îmbrăcăminte și tratament civilizat din partea administrației. Dar mai presus de toate, supraalimentație!

Cei din acest prim lot mi-au povestit cu lux de amănunte cum era viața la Baia Sprie la început, cum s-au refăcut fizicește și cum totul îi îndreptățea să aibă încredere în sinceritatea promisiunilor administrației. Cînd s-au deprins cu munca în mină, li s-a amintit că nu numai soarta lor va depinde de cum vor munci și cît vor produce, dar și a celor rămași în pușcărie. Dacă munca lor se va dovedi rentabilă, experimentul de la Baia Sprie va fi continuat, dacă nu, vor fi trimiși din nou la Aiud.

Această alternativă a creat stimulentul. Zi de zi deținuții se străduiau să muncească mai bine, să producă mai mult. Pe măsură ce producția creștea și se realizau performanțe, creșteau și normele. S-au organizat și întreceri între cei mai buni perforatori deținuți și cei mai buni perforatori civili. Au fost puși să perforeze găuri alăturate, bineînțeles, sub supravegherea gardienilor, pentru a-i împiedica să stea de vorbă. Au pornit la lucru o dată și la sfîrșitul șutului a ieșit învingător deținutul cu un număr record de găuri bătute. Dacă îmi amintesc bine, deținutul se numea Gică Zotu. Era macedonean și legionar. Realizarea lui a stabilit o nouă normă de lucru, nu numai pentru deținuți, ci așa cum s-a aflat mai tîrziu, și pentru muncitorii civili. De teama reîntoarcerii la Aiud și a spectrului foamei, efortul creștea, creștea și norma, dar deținuților li s-a părut că datorită muncii lor au obținut și primul succes: a mai fost adus un lot de la Aiud!

Și munca a continuat în același ritm, pînă ce a venit reversul medaliei. Au apărut efectele muncii disperate, extenuarea și căderea celor cu o constituție fizică mai șubredă. Mina și-a spus și ea cuvîntul: accidentele, toxicitatea și lipsa de oxigen au afectat sănătatea majorității deținuților. Treptat s-a deteriorat și regimul alimentar și s-a înăsprit și tratamentul din partea administrației. Au reapărut pedepsele: carceră și bătăi. Capacitatea de muncă a scăzut și odată cu ea și randamentul. Numai normele au rămas aceleași: mari, așa cum fuseseră stabilite în primele luni. Între timp, de la Aiud și alte pușcării, soseau periodic loturi după loturi de noi deținuți. Toți slabi, toți înfometați, dar care nu mai găseau acum la Baia Sprie regimul pe care îl găsiseră primii veniți. Era greu de apreciat acum unde erau cele mai mari șanse de a rezista și a scăpa cu viață: stînd flămînd într-o celulă de închisoare, dar fără să faci vreun efort, sau irosindu-ți ultimele puteri, muncind pînă la extenuare în mină. Ultimilor trimiși la Baia Sprie nu li se mai dăduse posibilitatea să aleagă. Voluntariatul încetase. Asta era situația la Baia Sprie unde numărul deținuților se ridicase la vreo mie cinci sute cînd am ajuns eu la Cavnic.

Dintre cei veniți la mină cu ultimele loturi, cînd regimul deținuților se înrăutățise și singurele lucruri care se menținuseră erau normele foarte ridicate, care-i obligau la munci istovitoare, unii aruncau toată vina acestei stări de lucruri asupra primilor veniți. Ei erau făcuți răspunzători de ridicarea normelor, de stahanovism și deci de colaborare cu administrația la distrugerea fizică a deținuților. Și cum primii veniți la mină fuseseră în marea lor majoritate legionari, ei erau vinovații. Legionarii, la rîndul lor, își justificau atitudinea din primele luni spunînd că scopul pentru care munciseră peste puteri fusese acela de a-și salva camarazii de la Aiud, sortiți acolo exterminării prin înfometare.

Cred însă că adevărații vinovați trebuie căutați în rîndul vîrfurilor partidului și Ministerului de Interne, cei care la acea vreme aplicau ceea ce învățaseră la școala crimei de la consilierii sovietici și care adoptaseră metodele de lichidare a adversarilor, întocmai ca în Uniunea Sovietică. Părerea aceasta era și a majorității. Numai puțini erau cei care gîndeau altfel și care într-adevăr făceau jocul administrației, încercînd să semene discordia și neîncrederea între noi. Din fericire însă fără rezultat, solidaritatea noastră dovedindu-se mai puternică.

Între timp, și la Cavnic se perfectase fuziunea celor două loturi, cel adus de la Baia Sprie și cel cu care venisem eu de la Jilava. Cei peste două sute de deținuți ajunseserăm să ne cunoaștem foarte bine între noi. Ne deprinsesem și noi, cei aduși din Jilava, cu munca în mină, cu viața din lagăr, învățasem din experiența celor de la Baia Sprie, deosebirile dintre „cei noi" și „cei vechi" se estompaseră, încît formam acum un tot destul de omogen. Se legaseră prietenii, fiecare găsindu-și locul, grupîndu-se în mină, în lagăr

și în dormitoare după simpatii. Pe măsură însă ce eram puși de către administrație în fața unei noi măsuri, care urma să ne îngreuneze viața în lagăr sau munca în mină, solidaritatea noastră creștea, renunțam la micile noastre interese personale și egoiste și încercam să adoptăm atitudinea cea mai potrivită interesului general. Desigur că mai existau, ca în orice colectivitate mai mare, discuții contradictorii, mai ales pe teme politice, disensiuni și chiar adversități, dar nu de proporții atît de mari încît să înrîurească negativ atitudinea noastră comună față de administrație.

În această luptă zilnică pentru supraviețuire s-au impus de la sine, din necesitatea de a ne apăra, niște reguli nescrise, pe care fiecare le respecta. Orice mijloc de a ne pune la adăpost, de a preveni sau atenua toate măsurile administrației care atentau la sănătatea și viața noastră, era utilizat, cu condiția să nu dăuneze vreunui camarad. Tendința generală era să menținem un ritm de muncă la nivelul posibilităților fizice ale celor mai slabi, bolnavi și neputincioși dintre noi, care altfel ar fi fost primele victime, fie ale unui efort peste puterile lor, fie ale pedepselor administrației, fiindcă erau „codași".

Acolo unde totuși deținutul nu putea fi ajutat să-și facă norma, se recurgea la un întreg șir de falsuri în rapoartele de muncă ale deținuților care dețineau posturi de maiștri, pontatori, doctori sau în biroul nostru tehnic. În ultimă instanță se recurgea, de comun acord, la ajustatul normelor celor cu depășiri în muncă, în favoarea celor care rămîneau sub normă. Toate aceste operațiuni comportau și riscul descoperirii lor, ceea ce făcea ca pontatorii sau cei din biroul tehnic să fie periodic în conflict cu administrația și, de multe ori, ei erau pedepsiți și ocupau carcerele, acuzați de a fi favorizat cîte un deținut. În mină, la muncă, spiritul de ajutor care domnea între noi dădea cele mai bune rezultate, gardienii neputînd fi prezenți în permanență și peste tot. Mina devenise mediul nostru, aliatul nostru împotriva gardienilor, care nu o cunoșteau cum o cunoșteam noi și care, în general, se temeau de accidente, de prăbușiri și preferau să stea pe galeria principală.

Nu o dată, cînd cîte un gardian se aventura în abataj și se așeza să supravegheze cîte o echipă la muncă, unul din noi, fără să fie văzut, arunca o pietricică în sus spre a o face să cadă lîngă milițian. Imediat, toată echipa, cunoscînd jocul, își manifesta îngrijorarea și privea cu teamă spre cerime. De cele mai multe ori, prăbușirile erau prevestite de cîteva pietricele care se desprindeau mai întîi din rocă. De aceea, gardianul nu mai aștepta urmarea și se grăbea să plece la loc mai sigur, la corfă, și așa scăpam de prezența lui.

Într-una din zile, cînd tocmai mă apucasem de perforat cu Alecu Caranica la locul nostru de muncă, ne-am trezit cu Mitică Ciubotaru (despre care am mai vorbit că venisem cu el de la Jilava) și pe care toți îl simpatizam. Mitică lucra la o breșă de steril, la vreo sută de metri de noi, la capătul abatajului. Era ultimul loc de muncă și între el și noi nu mai lucra nici o echipă.

Mitică venise să-l cheme pe Caranica pentru a-i spune că la locul lui de muncă se petrecuse ceva neobișnuit. Ne-am dus să vedem despre ce era vorba.

În urma împușcăturii, fundul breșei nu mai prezenta, cum era normal, un perete de rocă în care ar fi urmat să perforeze în continuare. Cu experiența veche de la Baia Sprie, Caranica a înțeles imediat. Era vorba de cenușă vulcanică presată, în care se putea săpa cu ușurință, fiind sfărîmicioasă. În această masă sclipea ceva din loc în loc cînd luminai cu lampa. Scormonind cu o rangă, Alecu a scos la iveală și a prăvălit din lăcașul lui de cenușă un bloc de galenă. Galena pură se găsea foarte rar și numai în cantități mici. Producerea unui vagonet de galenă reprezenta norma pe aproape o lună.

După ce ne-am consultat toți patru, Mitică, Alecu, eu și ajutorul lui Mitică, un băiat de încredere, am hotărît că secretul descoperirii trebuie păstrat. În nici un caz administrația nu trebuia să afle că era vorba de cantități mari de galenă. Timp de cîteva săptămîni, Mitică n-a mai lucrat efectiv decît cîteva minute pe șut, atît cît prin cîteva lovituri de sapă și cu ranga făcută pîrghie să disloce cîteva blocuri de galenă. Cu această ocazie, mi-a fost dat să văd un bloc compact de galenă, de mai bine de o tonă greutate. Blocurile erau aruncate pe rostogol, într-un vagonet special de pe galeria principală și atribuite de pontatorul nostru, la fiecare două–trei zile, altui deținut. Mulți au avut în felul acesta norma asigurată, datorită faptului că Mitică a înțeles să împartă norocul descoperirii cu alții. Comoara de galenă s-a epuizat după vreo lună, în care timp însă Mitică își atîrna aparatul de perforat într-un cui și-l lăsa să meargă în gol, pentru a fi auzit pe galeria principală unde Tămîie avea obiceiul să asculte, în dreptul fiecărui front de perforat din abataj, dacă aparatul funcționa. Mitică își lăsa aparatul mergînd și venea la locul nostru de muncă, se culca pe spate pe o scîndură și tot restul șutului cînta cîntece țigănești de inimă albastră.

Presiunile administrației asupra noastră, pentru a produce tot mai mult, însoțite de toată gama de amenințări, pedepse și norme mereu mărite, au atins apogeul cînd, sub pretextul neîndeplinirii planului, am fost obligați să intrăm în mină și duminicile. Am muncit cam două luni fără nici o zi de întrerupere, și deci, nemaiputîndu-se face nici inversarea schimburilor pe toată această perioadă, am rămas în tura de noapte. Chiar și cei mai tineri și mai de curînd arestați începuserăm să ne resimțim din cauza efortului continuu. Se mai adăugau efectele toxicității, care ne reducea pofta de mîncare, hrana fiind singurul lucru care ne mai întreținuse pînă atunci puterile. Începeam să intrăm într-un cerc vicios, din care era greu de ieșit. Muncă excesivă în mediu toxic, care ar fi cerut pentru menținerea condiției fizice timp de odihnă și hrană, or, ziua de odihnă fusese suprimată, iar de hrănit nu ne mai hrăneam suficient din cauza intoxicației cu gaze.

Nu mai știu exact cine a fost cel care a imaginat atunci un plan, pe care cîțiva l-am pus în aplicare, nădăjduind că după un timp își va produce efectul, ușurîndu-ne munca, reducîndu-i ritmul infernal și dîndu-ne un mic răgaz ca să ne mai refacem.

Pentru a-l înțelege, va trebui să dau unele explicații prealabile. Sfredelele care se întrebuințau la perforat, prin utilizare și reascuțire, se uzau treptat, devenind, așa cum am mai scris în altă parte, din lungi, semilungi, apoi mijlocașe și în ultimă stare de întrebuințare, brustare. În acest stadiu viața sfredelului lua sfîrșit. Aceste sfredele se aflau într-un du-te-vino permanent între „lainerul" de la suprafață, unde erau ascuțite, și mină. Pe acest circuit, pe care-l urmau în toate galeriile minei, atît cele în care lucram noi cît și cele unde lucrau muncitorii civili, evidența lor nu era posibil de ținut.

Ideea planului de care am pomenit, a pornit de la o conversație dintre un inginer civil și inginerii noștri din biroul tehnic. De cînd se redeschisese mina de la Cavnic, odată cu venirea noastră, exploatarea progresînd, galeriile și abatajele avansînd, numărul fronturilor de perforat crescuse mereu. Or, inginerii noștri prevăzînd crearea de noi locuri de perforat, aduceau aceasta la cunoștința inginerului civil, el trebuind să ceară din timp aprovizionarea și repartizarea materialelor respective necesare: aparate de perforat, conducte, sfredele etc. În timp ce inginerul civil își nota datele, a făcut observația că nu va fi nici o problemă să obțină din timp majoritatea materialelor necesare, aparatele fiind primite din Uniunea Sovietică, iar conductele fiind fabricate în țară. Prevedea însă dificultăți la obținerea oțelului de sfredele, care era suedez și nu se mai importa suficient.

În mare secret, apelîndu-se numai la perforatorii care prezentau toate garanțiile de încredere și discreție și ai căror ajutori erau și ei oameni siguri, s-a hotărît punerea în aplicare a planului sugerat de vorbele inginerului civil. Au fost angajate în această operație șapte sau opt echipe de perforatori cu ajutorii lor, între care Alecu Caranica și cu mine. Totul era foarte simplu, numai că riscul de a fi descoperiți ne putea costa capul, fiindcă era vorba de un act de sabotaj care, la acea vreme, așa se plătea. Hotărîsem ca fiecare din noi, în fiecare șut, să îngropăm în rambleu cîteva sfredele. La început, chiar noi, cei care ne angajasem în această acțiune, nu prea credeam că vom obține vreun rezultat. Și nici n-am obținut vreunul mai bine de o lună de zile. Devenise o chestiune de rutină ca la sfîrșitul șutului să îngropăm cele cîteva sfredele. O făceam automat. Într-o bună zi însă, la intrarea în mină, echipele de perforatori n-au mai găsit destule sfredele la ieșirea din corfă, în locul obișnuit de unde și le ridicau. Li s-a spus să facă economie, căci n-au fost încă aduse de la ascuțit, lucru ce se mai întîmplase. Dar și a doua zi, și în zilele următoare, situația a fost aceeași. Pînă la urmă, succesul nostru a fost deplin. Tot timpul cît am mai stat la Cavnic, s-a resimțit lipsa de sfredele. Din cînd în cînd au mai apărut în cantitate suficientă, dar după o vreme iar se împuținau, căci noi continuam să îngropăm

cota zilnică. Îngropam mai puțin ca la început și cu mai multă prudență, dar am continuat. Efectul sabotajului s-a facut simțit treptat.

Mai întîi, sub o supraveghere mai strictă a lui Tămîie și a gardienilor, a trebuit să facem „economie", cum ni se cerea, utilizînd sfredelul pînă la uzura totală a vîrfului. După cîtva timp, economia n-a mai servit la nimic, deoarece sfredelele, chiar consumîndu-le la maximum, nu ne mai ajungeau ca să batem numărul de găuri cerut de normă. Deci lucram mai puțin, rămîneam sub normă, dar nefiind din vina noastră nu mai eram pedepsiți. Acum protestam noi că nu ni se dădea posibilitatea să muncim ca să ne îndeplinim norma. A mai trecut un timp și s-a luat măsura suspendării lucrului la unele fronturi de perforat, considerate mai puțin importante. Pe scurt, noi lucram mai puțin și nu mai eram pedepsiți, dar asta însemna totodată găuri mai puține, explozii mai puține, minereu mai puțin.

Toată energia lui Tămîie se concentra asupra rulătorilor și vagonetarilor pentru a satisface planul, evacuînd spre suprafață numărul de vagoneți cerut zilnic. Un timp a reușit, dar încet, încet, toate grămezile de minereu care se mai aflau în mină s-au epuizat. Ultimele rezerve vechi de minereu au fost evacuate, încît abatajele păreau măturate. Așa s-a ajuns la ultimul efect al lipsei de sfredele: se evacua zilnic spre suprafață tot minereul produs de exploziile din șutul respectiv, ceea ce nu mai reprezenta însă numărul de vagoneți prevăzuți de plan. Totodată, asta însemna însă muncă mai puțină pentru rulători și vagonetari, care nici ei nu mai sufereau represaliile pentru neîndeplinirea normei. Și așa s-a ajuns la un ritm de muncă mai suportabil și la eforturi mai puțin extenuante, care pe majoritatea ne-au ajutat să rezistăm mai departe.

Despre această acțiune nu cred că au știut mai mult de douăzeci–douăzeci și cinci de inși. Administrația n-a avut nici cea mai mică bănuială în privința acțiunii noastre, fiind convinsă că lipsa de sfredele s-a datorat uzurii lor normale și imposibilității Combinatului minier de a ne asigura reaprovizionarea.

În arsenalul de măsuri represive, pe care administrația ni le aplica în legătură cu munca, se mai afla o gamă întreagă în legătură cu disciplina, cu măsurile de securitate și mai ales în legătură cu... nimic, fiind clară intenția de a ne șicana în permanență. Probabil cu scopul de a ne timora și a ne face cît mai docili. Efectul însă era exact opus. Noi deveneam tot mai refractari, tot mai îndîrjiți pe măsură ce se întețeau măsurile absurde și inumane.

Ni se cerea, de exemplu, ca în curtea lagărului să nu circulăm decît în pas alergător atunci cînd plecam din baracă spre sala de mese sau la duș, sau la cabinetul medical. Noi continuam însă să mergem în pas normal, cu toate răcnetele gardianului care, fie se mulțumea să aleagă la întîmplare unul sau doi deținuți și să-i bage la carceră (pe toți n-avea cum să ne bage),

fie renunța să observe că nu respectăm ordinul. Sau ni se cerea ca, de cîte ori treceam pe lîngă un „cadru" — expresia lor pentru gardian sau ofițer, să ne descoperim. Rezultatul: nu mai purtam bonetă sau căciulă. Observînd stratagema, s-a dat ordin să salutăm cu formula: „Să trăiți, domnule sergent" (plutonier sau locotenent, după caz). Atunci am început să-i ocolim la distanță, pentru a nu fi nevoiți să-i salutăm. Iar dacă totuși treceam pe lîngă vreun gardian, fără să-l salutăm și eram interpelați, pretindeam că nu l-am văzut.

Era o permanentă confruntare de uzură, la care unii gardieni renunțau, iar alții treceau la represalii, obligîndu-ne să facem tot felul de corvezi: să spălăm pe jos în dormitoare, chiar dacă era curat, să spălăm geamurile, să ne scoatem așternutul și păturile în curte și să le scuturăm etc., etc. Aproape săptămînal se făcea cîte o percheziție — tot inutilă —, ceea ce echivala de fapt cu un fel de vandalism. Eram scoși în curte și în timp ce o parte din gardieni ne făceau percheziție corporală, rupîndu-ne cusăturile și peticele de pe haine, pasămite să n-avem ceva ascuns, alții răvășeau totul prin barăci, avînd grijă să golească de paie cîte două–trei saltele în fiecare dormitor. După percheziție, tot restul timpului liber pînă la intrarea în mină eram apoi ocupați cu refăcutul ordinii în dormitoare, cu măturatul și spălatul pe jos și cu cîrpitul și peticitul hainelor. Intenția era să nu ni se dea nici o clipă de răgaz și totuși reușeam să ne strecurăm prin toate aceste șicane și, în momentele de acalmie, viața noastră comună își regăsea cursul normal.

Cîțiva gardieni se dovediseră a fi mai înțelepți sau mai binevoitori. În timpul serviciului lor, nu se osteneau să ne facă viața mai amară. Stăteau pe lîngă poarta de acces în lagăr și nu intrau în activitatea obișnuită răcnind ordine și înjurînd, decît cînd își făcea apariția vreun ofițer. Pentru noi, răcnetele gardianului erau semnalul de alarmă că vine cineva în inspecție și, ca prin farmec, majoritatea dispăream în dormitoare (administrația nu vedea cu ochi buni statul de vorbă în curte, pe grupuri) unii ne făceam că măturăm, alții că spălăm, dînd astfel impresia că gardianul își făcuse datoria și ne pusese la tot felul de corvezi. Cu timpul, cîțiva din acești gardieni care nu ne făceau mizerii au înțeles că nu vrem să le creăm dificultăți cu superiorii lor și că înțelegeam să ne arătăm recunoștința în acest fel. În mod tacit s-a stabilit un fel de acord și amîndouă părțile erau mulțumite. După trecerea inspecției, gardianul își vedea din nou de treabă la camera de gardă de la poarta lagărului și ne lăsa în pace. Acest început de încredere care s-a stabilit între noi și cîțiva gardieni a mai dat cu timpul și alte roade, de care voi pomeni mai tîrziu.

În schimburile acestor gardieni ca și serile după închidere, cînd eram numărați și încuiați în barăci, cu toată oboseala muncii din mină, mai trecea mult pînă ce, istoviți, adormeam. Se înfiripau discuții de tot felul: se discuta politică, se depănau amintiri din libertate și din diferitele închisori prin care trecuserăm fiecare. Cei cu memorie bună recitau poezii, iar cei cu voce

cîntau cîntece din acel folclor al închisorilor, care se transmitea din gură în gură, de la o generație la alta de pușcăriași. Versurile lui Radu Gyr, Nichifor Crainic și ale multor altora, toate opere inedite din închisori, ne încîntau, ne înduioșau sau ne răscoleau sufletul.

Cu cît eram mai chinuiți fizicește, mai istoviți și împinși spre un stadiu de abrutizare de animal de tracțiune, cu atît părea să ne crească sensibilitatea sufletească. Aș spune că se producea un proces de înnobilare a ființei umane. Cei care n-au evoluat așa în închisoare, au decăzut la nivelul dorit și urmărit de administrație. Instinctul de conservare al animalului a început să le fie călăuză spre a-și salva viața cu orice preț. S-au străduit prin orice mijloace să se pună la adăpost de foame, de frig și de suferință fizică. Egoismul le-a crescut la paroxism și nemaiținînd seamă decît de ființa lor au trădat legea solidarității fiind eliminați ca niște corpuri străine din comunitatea deținuților; fiind izolați de ea s-au înrăit și mai tare. Lipsiți de dragostea frățească a celorlalți și de orice sprijin moral, s-au prăbușit curînd și fizicește, dacă n-au apucat înainte de sfîrșit să cadă pe ultima treaptă a dezonorei, colaborînd cu administrația.

La cîntecele de închisoare se adăugau și cele aduse din stepele Rusiei, de cei care, înainte de a cunoaște temnițele românești, mai făcuseră și experiența lagărelor sovietice de la Oranki, Vorcuta, Norilsk și Magadan.

În mină, pe drumul de intrare și de ieșire, luasem obiceiul să cîntăm în cor „Imnul minerului", cîntec de pe vremuri al minerilor, sub actualul regim interzis. În cîntec se vorbea de munca grea a minerilor care trudeau în subteran. Acum, sub regimul „muncitorilor", nu se mai putea vorbi de chinul muncii din mină, ci doar de elanul și bucuria cu care se avîntau muncitorii în galerii.

CAVNIC. CRĂCIUNUL 1952

Noaptea de Crăciun am petrecut-o în mină.

În închisori, atît sărbătorile noastre, religioase sau naționale, cît și sărbătorile oficiale ale regimului erau marcate de o vigilență mărită din partea administrației.

În preajma Crăciunului, a Paștelui și înainte de 10 Mai, ca și în zilele premergătoare lui 23 August, 1 Mai sau 30 Decembrie, se perindau tot felul de indivizi de la Ministerul de Interne, în civil sau în uniforme, care convocau în ședințe nocturne toate cadrele penitenciarului, după care, pe toată durata sărbătorii respective, domnea un fel de stare de alarmă. Prima măsură era izolarea în celule separate și cu lanțuri la picioare a celor cîțiva deținuți considerați a fi periculoși. Gradul de periculozitate era stabilit după datele din dosarele lor penale sau după cum se aflau încondeiați în caracterizările din dosarele ofițerului politic pentru comportarea lor în detenție. Urma o

percheziție generală, care le depășea în sălbăticie pe cele obișnuite, periodice. Mîncarea era de obicei o ciorbă chioară, ostentativ mai proastă decît pînă atunci.

Posturile de pază de pe gardul sau zidul incintei închisorii sau lagărului erau dublate. Plimbarea în curte a deținuților era suspendată. În interiorul lagărului sau pe celularele puşcăriilor, gardienii, şi ei dublați ca număr, erau mai excitați și mai nervoși ca de obicei, căutînd să ne provoace în toate chipurile. Pentru cel mai mic pretext de insubordonare, se aplicau pedepse cu carceră sau bătaie, după epocă. În noaptea respectivă se făcea întotdeauna un exercițiu de alarmă. Se trăgeau focuri de rachete deasupra penitenciarului, iar deținuții erau obligați să se culce pe jos în celule cu fața la pămînt și cu picioarele spre ușă.

Cu trecerea anilor, ne-am obișnuit și cu acest ritual de sărbători, care se desfășura uneori cu mici variațiuni, dar mereu după același tipic. Din povestirile celor mai vechi, reţin o variantă petrecută de un 23 august, la Aiud. În obișnuita defilare organizată cu această ocazie în oraș, coloanele de demonstranți au fost îndreptate spre închisoare, scandînd două lozinci cu totul inedite. Demonstranții au fost puși să strige: „Unde sînt americanii?“ și tot ei răspundeau: „S-au ascuns ca șobolanii!“ A doua o scandau așa: „Cei ce zac în închisori, / Sînt bandiți și trădători. / Moarte lor! Moarte lor!“ După cum vedeți, luase naștere și un folclor M.A.I.

Și în lagăr, la Cavnic, de Crăciunul 1952 am avut parte de același teatru: alarmă, percheziție, mîncare proastă, izolarea cîtorva camarazi.

Cînd am intrat însă în mină, în galeriile întunecoase care ne deveniseră prietene, toată mina a început să răsune de colindele pe care le cîntam. Mai ales vocile preoților, printre care a lui popa Scai sau basul extraordianr al unui legionar ardelean, pe nume Ciumău, cutremurau galeriile. Cînd am ieșit din corfe, la orizontul –200, unde lucram noi, din cerime atîrna o creangă de brad împodobită cu panglici colorate. O puseseră acolo artificierii civili. Pe măsură ce corfele descărcau deținuții, creștea numărul vocilor din corul condus de popa Scai. Mai bine de o jumătate de oră nimeni n-a plecat la locul lui de muncă și s-au cîntat colindele cunoscute de tot românul, dar și cele cunoscute numai de lumea închisorilor.

Cei doi gardieni de la corfă au schițat gestul de a interveni și a ne face să ne ducem la locurile noastre de muncă. Au și dat niște ordine în acest sens, dar vocile lor au fost acoperite de glasul corului care, sub bolta înaltă de la corfă, tuna amplificat ca sub cupola bisericii. Nimeni nu i-a băgat în seamă și, impresionați probabil de numărul nostru și de atitudinea noastră hotărîtă de a nu ceda, au socotit că e mai bine să renunțe.

Numai după ce ne-am epuizat repertoriul, ne-am împrăștiat pe galerii către abatajele noastre, cîntînd în continuare, pe grupuri, colindul lui Radu Gyr „O, ce veste minunată“, pe care îl dau mai jos:

A venit și-aici Crăciunul
Să ne mîngîie surghiunul.
Cade alba nea
Peste viața mea.

Peste suflet ninge.
Cade alba nea
Peste viața mea,
Care-aici se stinge.

Tremură albastre stele
Peste lacrămile mele.
Dumnezeu de sus
În inimi ne-a pus
Numai lacrămi grele.
Dumnezeu de sus
În inimi ne-a pus
Pîlpîiri de stele.

Numai temnița posacă
A-mpietrit sub promoroacă.
Stăm în beznă grea,
Pentru noi nu-i stea,
Cerul nu s-aprinde.
Pentru osîndiți,
Îngerii grăbiți
Nu aduc colinde.

O, Isuse împărate,
Iartă greșeli și păcate.
Vin' să-nchizi ușor
Rănile ce dor.
Visul ni-l descuie.
Noi te-om aștepta,
Căci pe crucea Ta
Stăm bătuți în cuie.

Maica Domnului Curată,
Ad-o veste minunată,
Înflorească-n prag
Zîmbetul Tău drag
Ca o zi cu soare.
Zîmbetul Tău drag

L-așteptăm în prag
Noi, din închisoare.

Peste fericiri apuse,
Tinde mila Ta, Isuse.
Cei din închisori
Te așteaptă-n zori,
Pieptul lor suspină...
Cei din închisori
Te așteaptă-n zori
Să le-aduci lumină.

De lucrat, n-am lucrat nimic în acea noapte de Crăciun, dar nici n-a venit nimeni să ne forțeze, nici măcar zelosul Tămîie. Abia cînd ne-am întors la suprafață, au încercat să ne plătească polița. Gardienii de la corfă sau poate vreunul din turnători au raportat cele întîmplate și, pe lîngă o serie de mizerii, cu percheziții și corvezi, ofițerul politic a pornit o anchetă, pentru a descoperi „instigatorii", care însă s-a soldat cu un eșec. Concomitent s-a anchetat și printre minerii civili, pentru a-l descoperi pe cel care atîrnase cetina în mină. Și aici au dat greș. Informația despre ancheta printre muncitorii civili am obținut-o de la prietenul Șimi Rujinski, artificierul.

Dar în aceeași noapte de Crăciun, în timpul cît schimbul nostru era în mină, la suprafață, în lagăr, se mai întîmplase ceva. Căpitanul Tudoran, comandantul lagărului, fusese în acea seară la cîrciuma din sat. Se îmbătase, ceea ce se pare că făcea destul de des, și se luase la harță cu un localnic. Cum purtătorii de uniforme M.A.I. nu se bucurau de simpatia populației, cearta degenerase foarte repede într-o încăierare, din care căpitanul Tudoran abia scăpase cu viață, maramureșenii fiind dintotdeauna renumiți pentru iuțeala cu care scot cuțitul. Cu viață scăpase, dar nu teafăr. Cu epoleții rupți și uniforma sfîșiată, lovit la față, în fugă își pierduse și chipiul. Încă ametit de băutură și furios, venise direct la lagăr cu gîndul să se răzbune pentru rușinea și umilința suferită pe niște oameni lipsiți de apărare.

În barăci, schimbul de zi dormea. Singurii treji erau cei cinci sau șase bucătari, care pregăteau mîncarea pentru noi, cei care urmam să ieșim din mină, și deținutul de la sala de dușuri, care, tot în așteptarea noastră, încălzea apa în cazan. Pe cel de la dușuri îl chema Roșeală. Era fost polițist. Dintre bucătari nu-mi amintesc decît de Nicolae Vătămanu și Ion Cojocaru, amîndoi din Moldova. Ei au căzut victime furiei oarbe a comandantului. I-a scos răcnind în curtea lagărului, i-a obligat să se dezbrace în cămașă și izmene și le-a ordonat să se culce pe burtă în zăpadă. Apoi a început să-i lovească pe unde nimerea cu cizmele. Lui Roșeală i-a rupt o coastă. Cînd obosea, se oprea să mai răsufle și apoi iar începea. Dezlănțuirea furiei a durat cam o jumătate de oră, deținuții fiind obligați să stea dezbrăcați și culcați pe

zăpadă pînă cînd, în fine, satisfăcut și gîfîind, căpitanul a părăsit lagărul. Afară era un ger de ți se lipeau nările.

Cînd am ieșit noi din mină, la bucătărie nu se mai întorseseră decît doi bucătari, și ei loviți și cu urme de sînge pe față. Ceilalți și Roșeală erau internați la infirmerie și Mache (dr. Miltiade Ionescu) se ocupa de ei. Doi dintre ei au făcut congestie pulmonară și au rămas multă vreme internați pînă s-au pus din nou pe picioare.

Ceea ce se întîmplase la cîrciuma din sat am aflat tot de la Șimi Rujinski.

Cu toată iarna lungă și grea, al cărei sfîrșit încă nu se întrevedea, continuam la fiecare două, trei zile să mă duc la locul de muncă al lui Colea Ungureanu, ca să vorbim despre planul nostru. Elemente noi nu mai interveniseră, planul nu mai suferise nici o modificare. Nu făceam decît să-i trecem de fiecare dată în revistă toate detaliile.

În drumul meu spre locul lui Colea treceam prin dreptul altor deținuți, care lucrau ca rulători la o breșă de steril. Unul din ei, Faloveghe Dionisie, ungur din Ardeal și iehovist, om blînd și cumsecade, era ca toți din secta lui un fanatic al muncii. Cu iehoviștii am avut mult de furcă din cauza acestei apucături. Munceau cu convingerea că munca fusese hărăzită de Dumnezeu omului pentru a-și ispăși păcatele și era imposibil să-i faci să înțeleagă că prin munca forțată la care eram supuși se urmărea exterminarea noastră. În zadar li s-a spus că, depășind normele, nu făceau decît să se asocieze la această operă de distrugere a noastră și implicit deveneau astfel colaboratori ai administrației la această crimă. Neobținîndu-se nici un rezultat cu acești oameni cinstiți și bine intenționați, dar mărginiți, mai toți au fost afectați la muncile de rulători și vagonetari, unde norma era stabilită pentru întreaga echipă și în felul acesta nu se puteau remarca stahanoviștii, iar realizările lor se împărțeau între toți.

Împreună cu Faloveghe Dionisie, lucra Dan Cernovodeanu. Băiat inteligent și cultivat, fusese ales din liceu ca să facă parte din clasa regelui Mihai. Cu toată comportarea lui demnă și distantă față de administrație, ajunsese să-și alieneze simpatia de care se bucurase la început. Și despre el se zvonise că era homosexual, ceea ce, ca unul pățit, contestam energic, combătîndu-i pe cei care cu atîta ușurință bîrfeau și răspîndeau calomnii asupra unor oameni, fără a avea dovezi. Eram convins că i se scosese această vorbă, ca și în cazul meu, fiindcă era tot timpul în compania lui Mitucă. Știam însă că Dan Cernovodeanu era foarte interesat de informații și că Mitucă îl punea totdeauna la curent cu tot ce afla de la Șimi Rujinski. După un timp însă s-a dovedit că versiunea care circula pe seama lui era întemeiată. Dan se împrietenise cu un tînăr ceangău, care fusese arestat în timp ce-și făcea stagiul militar. Chipeș la înfățișare, Toth, care venise cu mine de la Jilava, era un băiat simplu și nu prea inteligent. Ne-a mirat această prietenie între doi oameni care nu aveau nimic comun și nu vedeam ce

afinități i-ar fi putut apropia. După o vreme însă, natura legăturii lor n-a mai prezentat nici un dubiu. S-au mutat în aceeași echipă de lucru și în mină au fost surprinși de mai multe ori în atitudini fără echivoc. La început, în afară de repulsia firească, ce ne-a îndepărtat de ei, nimeni nu le-a spus nimic. Cam toată lumea a adoptat formula: treaba lor! Cum însă, pe zi ce trecea, Cernovodeanu își pierdea controlul celei mai elementare discreții și pudori (chiar dacă patul lui din dormitorul unde stătea era într-un colț), a ajuns să depășească limita toleranței celorlalți. Iar în curtea lagărului umblau... ca doi îndrăgostiți! Unii începuseră să-i spună Dana. Situația devenise intolerabilă, riscînd să ajungă la urechile administrației, care atît ar fi așteptat, să bată monedă pe acest caz izolat și să arate halul de decadență morală a „dușmanilor de clasă" și „dușmanilor poporului".

Într-una din zile, fiind liberi în curtea lagărului, în grupul în care mă aflam se discuta tocmai cazul lui Dan. Se ajunsese la concluzia că trebuia evitat cu orice preț ca administrația să afle ceva. Dar cum, cînd lucrul devenise așa vizibil? Unul a emis părerea că ar trebui să i se spună lui Dan punctul nostru de vedere, căci din moment ce nu mai păstra discreția, nu mai era treaba lui, ci devenise a noastră, a tuturor. Toți eram de acord că ar trebui să i se spună, dar cînd a fost să se treacă la fapte, fiecare refuza s-o facă, misiunea fiind penibilă.

În acel moment a venit în grupul nostru comandorul de marină Romeo Snaidero, iubit de toți pentru firea lui veselă și binecunoscut pentru expresiile marinărești și din lumea interlopă a portului, pe care se distra să le întrebuințeze. S-a informat despre subiectul discuției noastre, a fost pus în temă și a aflat că ne codeam să stăm de vorbă cu Dan. La care, Romică Snaidero, spontan ca de obicei, ne-a spus: „Lăsați, măi băieți, că-i spun eu mai pe departe și-n mod delicat." Apoi s-a întors și l-a interpelat pe Dan, care tocmai trecea la cîțiva pași de noi. Dan s-a apropiat și Romeo, cu cel mai firesc ton amical, l-a întrebat: „Ascultă, măi Dane, e adevărat ce-am auzit, că suferi de bătaie de... ?"

Cum a mai decurs conversația și dacă a mai continuat, n-am mai știut nici unul, fiindcă de rușine și ca niște lași ne-am împrăștiat toți ca potîrnichile. Misiunea diplomatică a lui Romică Snaidero sau poate „delicatețea" cu care a fost dusă, a avut un oarecare efect, dar numai cîteva zile, Dan arătîndu-se mai rezervat în exteriorizarea pasiunii lui. Pînă la urmă s-a recurs la altă stratagemă, de conivență cu cei din biroul nostru tehnic. Sub pretextul unei reorganizări a echipelor, Toth a fost mutat în celălalt schimb, așa că cei doi nu se mai puteau întîlni decît în scurtul răstimp cît cele două schimburi se aflau concomitent la suprafață. Faptul că se așteptau unul pe altul la ieșirea din mină, și tot așa se conduceau reciproc pînă la gura minei cînd începea lucrul, putea trece mai ușor neobservat.

În toți anii de pușcărie care au urmat, un al doilea caz ca cel al lui Dan și Toth n-am mai întîlnit, cu toate că am mai stat cu cîțiva homosexuali

notorii din București, dar care în închisoare nu s-au manifestat niciodată ca atare.

La cîteva săptămîni după Crăciun, într-o dimineață, la ieșirea din mină ne-au primit în lagăr mai mulți gardieni ca de obicei. Ni s-a interzis accesul la dușuri, am fost încolonați de la poartă, duși în sala de mese, grăbiți să mîncăm mai repede și apoi încuiați în barăci. Celălalt schimb a fost și el în mare grabă băgat în mină. Cu tot misterul în care se complăcea ofițerul politic să învăluie operația pe care o conducea personal, cum intrasem în sala de mese bucătarii ne șoptiseră marele secret: fusese adus un lot de vreo treizeci de oameni de la Baia Sprie, care se afla închis în sala de dușuri.

Acest procedeu stupid de carantină-izolare, cu interdicția de a lua contact cu noii veniți, era pus în aplicare de fiecare dată cînd erau aduși alți deținuți. Spun că era stupid, pentru că după cîteva ore, după ce își predau bagajul la magazie, li se făcea percheziția de rutină și li se dădea „cazarmamentul" (pătură, pernă, cearceaf etc.), carantina se ridica și noii veniți intrau în rîndurile noastre.

Bucătarii și Roșeală de la dușuri au aflat imediat cîți sînt și cum erau foști colegi de-ai lor de la Baia Sprie, i-au recunoscut și ne-au spus și numele lor. Așa am aflat că printre ei se afla Ion Pantazi, de care știam că se găsea la Baia Sprie. M-am bucurat tare de vestea dată de bucătari, fiindcă, după George Boian și ing. Moise Nicoară la Pitești, era cel de-al treilea om pe care, cunoscîndu-l de afară, îl întîlneam în închisoare. La Cavnic dusesem lipsa unui om cunoscut în care să am încredere și trecuse destul de mult timp pînă ce mă încumetasem să-i împărtășesc lui Colea Ungureanu intenția mea de a încerca să evadez. Acum, așteptam cu nerăbdare să vorbesc cu Ion.

O dată schimbul de zi intrat în șut și noi închiși în barăci, peste lagăr se așternuse liniștea. După o bucată de vreme, ofițerul politic a plecat și vigilența gardienilor s-a atenuat. Unul din gardieni a venit la dormitorul nostru, ca să scoată o echipă la corvezile obișnuite. Nu mi-era rîndul, dar am vorbit cu șeful dormitorului, un moldovean, Nazarie, să mă treacă pe listă. Am fost scos cu alți cîțiva în curte și gardianul a început să ne împartă: cei mai mulți la curățat de cartofi, doi la spart lemne, doi să aducă lemne la cabinetul medical cu targa. Eu am rămas la lemne.

Observasem că la ușa băii stătea de pază un gardian, cu care de cîtva timp întrețineam relații mai bune. Cînd era de serviciu și nu-l vedea vreun tovarăș de-al lui, stătea de vorbă și glumea cu noi și se arătase mai omenos. Eu începusem să-l cultiv și de cîte ori aveam ocazia să-i vorbesc fără să fiu auzit de alții, încercam să-l trag de limbă. Era destul de vorbăreț și de multe ori mi-a servit informații prețioase în ceea ce privește administrația și măsurile pe care intenționa să le mai ia. Știri politice și mai ales externe nu era capabil să-mi dea, fiind mult prea simplu și neinformat. În simplitatea

lui totuși, era de partea noastră și își dădea osteneala să ne arate că ne compătimea și că nu se solidarizează cu cei care ne impuneau regimul inuman la care eram supuși. La început l-am bănuit că ar putea fi un agent provocator al ofițerului politic, dar apoi ne-am convins că nu era decît un om cumsecade, rătăcit prin cine știe ce întîmplare în rîndurile M.A.I.-știlor, cum am mai întîlnit în timp și alte cîteva cazuri. Din păcate însă avea și un defect (de fapt o calitate a omului simplu și cinstit) care ne-a făcut să nu împingem prea departe raporturile cu el: era prea încrezător și deci mult prea imprudent. Se lăsa antrenat la vorbă de oricine, chiar și de unii turnători din rîndurile noastre, cu toate că-l avertizasem să se ferească de ei. E de mirare cum de i-a scăpat politicului atitudinea lui.

Văzîndu-l deci pe acest gardian (al cărui nume, din păcate, nu mi-l mai amintesc) păzind intrarea la baie, am încărcat un braț de lemne și m-am îndreptat spre el. I-am spus că sub pretextul că duc lemnele pentru cazanul cu apă îl rog să mă lase să intru ca să-l pot vedea pe vărul meu care se află printre cei veniți de la Baia Sprie. Mi-a deschis ușa și mi-a spus să nu stau mult, căci s-ar putea ca ofițerul politic să vină din nou.

Așa am ajuns să mă îmbrățișez cu Ion, care fusese arestat cu patru ani înaintea mea și care nu știa că și eu eram închis. El fusese prins într-o tentativă de trecere de frontieră și condamnat la cinci ani. L-am pus repede la curent cu tot ce știam despre familia lui (mama și nevasta), despre cîțiva prieteni comuni și i-am spus că vreau să discut cu el ceva foarte important cînd va ieși din carantină. Apoi am ieșit din sala de dușuri și mi-am văzut de treabă.

Trei–patru ore mai tîrziu li s-a dat și lor drumul, iar a doua zi au intrat cu noi în mină și am putut sta de vorbă în voie cu Ion, care era acum perforator în schimbul meu. L-am pus la curent cu planul meu și al lui Colea și l-am întrebat dacă e de acord să meargă cu noi. Sub aparențele unui temperament apatic, îl știam gata oricînd de o acțiune temerară. În plus, contam pe experiența lui: fusese căpitan la Cavalerie și făcuse frontul din Rusia. Era cu șase ani mai în vîrstă ca mine. Desigur, în trei, urma să vedem cum vom reuși să ne ascundem în acel cotlon din bolta galeriei care și așa numai pe Colea și pe mine abia ne-ar fi putut adăposti. Mă gîndeam însă că, răzlețindu-ne cîteva zile consecutiv de cei cu care ieșeam din corfă, puteam să mai dislocăm de fiecare dată cîteva pietre, în așa fel încît să facem ascunzătoarea mai încăpătoare.

Spre decepția mea, răspunsul lui Ion a fost că nu trebuie să ne grăbim să luăm o hotărîre și că să-i mai las timp de gîndire. Am pus totuși acest răspuns pe seama faptului că el mai avea cam un an pînă la expirarea pedepsei și considera că nu merita să-și ia riscurile unei evadări, cînd eliberarea lui era așa de aproape. L-am înțeles. Și totuși, a doua zi m-a pus la curent cu planul de evadare de la Baia Sprie al mai multor deținuți, printre care se afla și el. Totul căzuse baltă, fiindcă o parte din ei fuseseră trimiși

la Cavnic cu primul lot, iar acum și el cu cel de-al doilea. Faptul că avusese totuși intenția să evadeze la Baia Sprie contrazicea explicația pe care o găsisem la refuzul lui de a evada acum de la Cavnic. După alte cîteva zile mi-a spus că a reluat contactul cu cei cîțiva cu care plănuise fuga de la Baia Sprie și că toți sînt dispuși să încerce același lucru la Cavnic, studiind și ținînd seama de condițiile locale. Promisese să nu divulge numele celor din complot, dar mi-a spus că sînt mai mulți, ceea ce făcea calea de fugă imaginată de Colea și de mine nepracticabilă, din lipsa de spațiu a ascunzătorii. Au urmat zile întregi de tergiversări și discuții, pînă cînd Colea și cu mine am fuzionat cu grupul lui Ion Pantazi și pînă cînd am început să contribuim cu toții la înjghebarea unui plan comun de evadare.

Ceea ce Ion nu mi-a spus niciodată și am aflat mai tîrziu de la Mache (care și el făcea parte din complot) este că în momentul în care Ion le-a spus că mai are un prieten (era vorba de mine) pe care îl propune să fie cooptat în grup, s-a lovit de opoziția mai multora. Nu mă cunoșteau și nu aveau încredere în mine. Garantînd pentru mine, a insistat să fiu acceptat și cînd totuși au refuzat, Ion le-a declarat că în acest caz se retrage și el. Abia atunci au cedat și Ion ne-a prezentat pe unii altora. Erau unsprezece.

Alexandru Ciocâlteu (Ducu), fiul doctorului Ciocâlteu (fratele prof. dr. Ciocâlteu, fost decan al Facultății de medicină din București). Familia lui se trăgea din comuna Galiciuica, județul Dolj. Primise o condamnare de douăzeci sau douăzeci și cinci de ani de muncă silnică în celebrul proces în care fusese implicată Nunțiatura Vaticanului de la București. Acestui proces „de spionaj" i se făcuse publicitate în presa comunistă și în urma lui fusese închisă Nunțiatura, iar Nunțiul retras. Șefii lotului, Vasile Ciobanu și ofițerul de marină comercială Nic. Vîlsan, secund pe vasul „Transilvania", fuseseră condamnați la moarte. Mai tîrziu li s-a comutat pedeapsa în muncă silnică pe viață. Ducu Ciocâlteu urmase Facultatea de Drept. Cu vreo trei ani mai mare ca mine, eminent la studii, era un băiat subțire, înalt, brunet și de-o energie extraordinară. Și-a cheltuit toată această vitalitate în organizarea evadării, fără a precupeți nici un efort, neobosit și agitîndu-se în permanență.

Constantin Coșereanu (Titi), fiu de colonel, el însuși elev la Școala Militară, fusese trimis în Germania, în timpul războiului, pentru specializare. Ca elev–plutonier la Școala Militară, în Germania, în perioada de practică, luptase pe frontul din regiunea Baltică. La retragerea de pe insula Osel, din fața Rigăi, fusese rănit, evacuat într-un spital militar în Germania, iar la sfîrșitul ostilităților se întorsese în țară. Prin sora lui, logodită și apoi căsătorită cu un american din misiunea militară a Statelor Unite de la București, și prin cîțiva prieteni din serviciile Siguranței românești, cu care întreprinsese o rețea de informare a americanilor despre adevăratele acțiuni ale comuniștilor din acea vreme, căzuse victimă unui proces de spionaj și fusese condamnat la douăzeci sau douăzeci și cinci de ani muncă silnică. Băiat entuziast și

bun, din cauza felului grandilocvent de a se exprima și puțin fanfaron, i se mai spunea și Cyrano. Profilul lui, cu un nas mai proeminent, îi dădea și o asemănare fizică cu eroul gascon.

Dr. Miltiade Ionescu (Mache), fiu de cîrciumar din Galați, fusese șef de promoție la Facultatea de Medicină. Excepțional de inteligent și cu o memorie fenomenală, avea o condamnare de cincisprezece ani pentru „organizație subversivă". Era mic de talie și rotofei. Tot în lot cu el și prieten nedespărțit era dr. Paul Iovănescu din comuna Băilești (sau de lîngă), jud. Dolj. Foarte slab și înalt, flegmatic ca un englez.

Ion Pantazi, fost ofițer și fiul generalului Pantazi, ministru de război în guvernul mareșalului Antonescu. Primise o condamnare de cinci ani pentru o tentativă nereușită de trecere de frontieră.

Frații Ion și Simion Cojocaru, țărani din munții Vrancei, se aflau printre cei cu condamnări mari; participaseră la răscoala din regiunea lor și aproape toată familia li se afla la închisoare. Frații Ion și Gheorghe Brînzaru, țărani, fii de pădurar din Soveja. Și ei implicați în răscoala din munții Vrancei.

George Sarry din Constanța, de care am mai vorbit, și Mircea Vueric, mecanic de prin Moldova. Familia lui era de origine italiană. Bunicul lui, care se chema Vuerico, venise de lîngă Udine, ca pietrar și se stabilise în țară. Mircea, destul de mic de talie, cu picioare strîmbe, cu ochi scotocitori, era destul de greu de caracterizat. Sentimental și foarte labil, capabil uneori să-și asume riscuri dînd dovadă de curaj, iar alteori prudent pînă la lașitate. Povestea cu haz tot felul de pățanii, din care era imposibil să deslușești care era adevărul și care minciuna. Nu se putea conta pe spusele lui, dar ne era la toți simpatic.

Cu mine, eram acum doisprezece.

După ce am făcut cunoștință cu cei pe care nu-i cunoșteam încă, am ridicat și eu pretenția să fie luat și Colea Ungureanu, de care nu înțelegeam să mă despart. Cum toți îl cunoșteau mai de mult de la Baia Sprie, au fost de acord.

Eram deci treisprezece, prea mulți ca să ne mai gîndim la ascunzătoarea din bolta galeriei de la Rainer și se cerea găsirea unei soluții potrivite numărului. Cîteva săptămîni a urmat o adevărată perioadă de investigare metodică a minei. N-a rămas colț necercetat.

Fiecare, în măsura în care puteam să ne sustragem de la muncă, de unul singur sau cîte doi, porneam prin abataje în căutarea mai ales a acelor galerii abandonate și prăbușite parțial, care nu mai erau exploatate. Nădăjduiam să cădem pe vreo galerie părăsită, care să aibă acces spre abatajele unde lucrau civilii. Aceste expediții erau extrem de periculoase, abatajele părăsite de ani de zile în care ne angajam prezentînd riscul permanent de prăbușiri. Scările, suitorile, cofrajele, grinzile și stîlpii de susținere, chiar acolo unde păreau intacte și la locul lor, erau inutilizabile. Lemnul era putred și la prima atingere se năruia, de multe ori declanșînd un fel de reacție în lanț, o

serie de prăbușiri succesive, care te puteau prinde și strivi sub ele sau puteau înfunda galeria în urma ta, tăindu-ți retragerea. Fiecare din noi a avut în această perioadă tot felul de pățanii și aventuri, din care numai norocul ne-a ajutat să scăpăm teferi.

Cu frica în sîn, înaintam prin cîte o astfel de galerie, cînd cățărîndu-ne pe grinzile și rocile nesigure, cînd tîrîndu-ne pînă și pe burtă prin cîte o gaură, acolo unde totul era prăbușit în jur și galeria părea înfundată.

De zeci de ori ni s-a părut că, în fine, am descoperit o deschidere spre galeriile unde lucrau civilii și de tot atîtea ori speranța ni s-a spulberat, cînd după alți cîțiva metri constatam că trecerea era definitiv blocată.

În fiecare zi, către sfîrșitul șutului, ne întîlneam pe galeria unde mi se întîmplase accidentul cu vagonetul care îmi strivise degetele de la picior, unde scria „Pericol de moarte". Nimeni nu ne deranja pe această galerie. Aici ne puneam reciproc la curent cu rezultatele cercetărilor din acea zi și hotăram planul pentru șutul următor.

Părea o treabă fără sfîrșit și totuși, într-o bună zi, am epuizat toate posibilitățile. Nu mai rămăsese nici un loc neexplorat și totul fusese în zadar.

Paralel cu această activitate, care ne-a costat multe emoții și energie consumată inutil, am mai pornit și o campanie intensă pentru cîștigarea unor surse de informații, și deci pentru a stabili legături cu muncitorii civili.

Continuam să întreținem relațiile cu Șimi Rujinski și cu gardianul cu care mă aflam în termeni buni. Fără să le dăm ceva de bănuit despre intențiile noastre, de cîte ori aveam ocazia să stăm de vorbă cu ei, aduceam conversația în așa fel ca să aflăm cîte ceva despre topografia zonelor la care noi nu aveam acces, atît din mină, cît și de afară, de cealaltă parte a porții și gardului lagărului.

Încet, încet, punînd cap la cap cu multă răbdare aceste fragmente de informații, ajunsesem să ne facem o imagine destul de reală despre terenul și paza din jurul lagărului.

Dr. Miltiade Ionescu (Mache), fiind la cabinetul medical, primea deseori vizita gardianului de serviciu care se plictisea cînd unul din schimburile de deținuți era în mină, iar celălalt dormea și în lagăr se așternea liniștea.

În timpul acestor vizite, Mache angaja discuția cu gardianul respectiv pe diverse teme; mai întîi despre chestiunile de serviciu (bolnavii din infirmerie, lipsa de medicamente etc.), deviind apoi treptat spre subiecte mai delicate, despre tratamentul ce ni se aplica, despre măsurile inumane și despre regimul comunist în general. În același timp căuta să-i inspire încredere gardianului în discreția lui.

Tatonînd astfel terenul cu fiecare din ei, ajunsese în scurtă vreme să constate că unul din gardieni era foarte receptiv la punctele de vedere expuse de el. Relațiile cu el progresau de fiecare dată, pînă cînd plutonierul Cuhart s-a „demascat" și s-a stabilit și o încredere reciprocă totală. Cuhart era profund anticomunist și abia aștepta și el, nenorocitul, ca și noi, să vină

americanii! În 1953, lumea era în general convinsă că va începe războiul cu rușii. Cuhart i-a declarat lui Mache că, în ziua în care va simți că se apropie deznodămîntul, va deschide poarta lagărului, ne va preda armele de la corpul de gardă și va porni alături de noi.

Cuhart ne-a făcut servicii enorme, prevenindu-ne din vreme despre intențiile și măsurile administrației, dar ținîndu-ne la curent și cu situația politică. Prevenit, n-a avut relații decît cu Mache, urmînd astfel să-l punem la adăpost de riscul de a fi turnat.

Despre relațiile lui cu Mache n-am știut decît noi, cei din complotul de evadare, ceea ce, totuși, mai tîrziu s-a dovedit a nu fi fost suficient ca măsură de precauție. Voi reveni la timpul potrivit cu toate detaliile. Cu toată încrederea care se stabilise, Mache nu i-a vorbit niciodată despre evadare, încercînd să afle de la el, pe căi ocolite, tot ce ne-ar fi putut fi util în această privință. Prea ar fi fost să ne dăm legați pe mîinile lui!

Un alt succes în domeniul informațiilor l-a avut Ion Pantazi, stabilind o legătură cu inginerul civil al minei. Din păcate, acesta își făcea rar apariția în mină. Cu toate astea și el ne–a adus servicii.

Cel mai mare succes l-a avut însă George Sarry, care și-a încercat norocul cu mecanicul de la compresoare.

Cum am explicat mai la început, compresoarele de aer se aflau într-o breșă spațioasă, la orizontul –100, pe galeria lungă cam de o mie șase sute de metri, dintre cele două corfe. Cînd intram sau ieșeam din șut, treceam pe lîngă această breșă, care era despărțită de galerie printr-un grilaj de fier, prevăzut cu o portiță, încuiată pe durata trecerii noastre. În breșă era lumină electrică și de fiecare dată vedeam silueta mecanicului civil care se ocupa de mașini, dar care niciodată nu se apropia de grilajul despărțitor. George Sarry a făcut o încercare. A scris pe o foaie de hîrtie că sîntem deținuți politici, că sîntem ținuți într-o izolare totală și îi cerea să ne ajute. Îi propunea să ne lase din cînd în cînd cîte un ziar într-una din conductele care erau stivuite pe galerie, în dreptul sălii compresoarelor. La ieșirea din mină, pe drumul de întoarcere, a aruncat biletelul printre gratii, la picioarele mecanicului. Întreprinderea era riscantă, mecanicul putînd preda mesajul gardienilor.

A doua zi, la intrarea în șut, George Sarry a căutat în țeava indicată de el în bilet. În gura țevii era pusă o piatră. A scos-o băgînd mîna mai adînc și a găsit ziarul *Scînteia*.

În acest fel s-a stabilit o cutie poștală care a funcționat cu regularitate, fără ca Sarry să fi ajuns să vorbească sau măcar să-l cunoască la față pe mecanic. Mai mult: într-o bună zi, pe marginea ziarului a găsit scrise știri cu mențiunea că au fost ascultate la posturile străine de radio: Radio Londra și Europa Liberă. Bineînțeles că și despre această legătură n-a mai știut nimeni, în afară de grupul nostru. Informațiile erau difuzate mai departe, de la om la om, respectînd aceleași reguli de prudență (adică nu în aceeași zi) pentru ca în cazul în care ar fi ajuns la urechile Politicului, să nu-i fie

ușor să descopere sursa. Ziarul era ars în mină și nu era adus niciodată în lagăr.

Prin acest mecanic reușisem să fim mereu alimentați cu știri și la curent cu situația politică internațională, hrana cea mai de preț a deținuților.

Și tot datorită lui, Mache a putut salva și viața a doi deținuți. Nicu Enescu și încă un camarad al nostru se aflau internați în infirmerie cu congestii pulmonare, într-un moment cînd cabinetul nostru medical nu mai dispunea de nici un fel de medicamente. De o lună de zile, lipsea pînă și vata! Soarta bolnavilor atîrna de cota de medicamente, care nu mai sosea.

Printr-un bilet pus în țeava de pe galerie, mecanicul a fost întrebat dacă ar putea să ne procure penicilină. La următoarea poștă, am primit răspunsul pozitiv, dar omul nu avea bani. După două zile de corespondență, s-a găsit soluția. Afară erau lipsuri de tot felul, iar mecanicul ne-a scris că dacă i-am putea da cîteva cearceafuri, el le-ar putea valorifica și cu banii ar cumpăra penicilină. S-a trecut în grabă la fapte.

Dindelegan, deținutul care răspundea de magazia de efecte, a fost convins de Mache să ne ajute. Iată cum: decontarea cearceafurilor reformate se făcea după metoda întrebuințată de magaziile unităților militare. Fiecare cearceaf trecut la reformă se justifica prin prezentarea celor două tivuri de la capete. S-a luat deci un cearceaf bun, care a fost tăiat în fîșii de cîte trei–patru centimetri lățime, iar Titi Spînu, croitorul lagărului, le-a tras cîte un tiv la mașină. S-au realizat astfel vreo zece perechi de fîșii tivite, reprezentînd justificarea pentru tot atîtea cearceafuri reformate. În locul lor, Dindelegan ne-a dat zece cearceafuri noi din magazie, care au luat imediat drumul minei, ascunse de noi prin pantaloni sau în sîn. Au fost înfundate în conducta de pe galeria compresoarelor, iar a doua zi George Sarry a găsit, în locul lor, flacoanele de penicilină.

În cîteva zile, cei doi bolnavi erau puși pe picioare.

Într-una din zile, pe cînd ne aflam în lagăr, iar celălalt schimb abia intrase în șut de cîteva ore, s-au auzit bătăi în poarta de acces spre mină. Era unul din mină care bătea în poartă ca să-i fie deschisă și striga să fie chemat de urgență doctorul.

A trecut un timp pînă ce a venit ofițerul de serviciu, singurul care avea dreptul să deschidă poarta. Împreună cu gardianul, au intrat patru deținuți, purtînd pe brațe pe un al cincilea, pe care nu l-am putut recunoaște. Era plin de sînge și gemea slab. A fost dus la cabinetul medical, unde Mache s-a ocupat de el. Am aflat că era vorba de Ion Băcescu, unul din tinerii din lotul lui Gică Mușat, care venise cu mine de la Pitești.

Băcescu lucra singur ca rulător la o breșă de steril. Punîndu-și lampa de carbid pe jos ca să-i lumineze locul de muncă, n-a băgat de seamă că din peretele de rocă atîrna fitilul de la încărcătura unei găuri care nu explodase. Acest lucru se întîmpla destul de frecvent, fie din cauza fitilului defectuos,

fie din cauza explodării mai întîi a unei găuri alăturate, care reteza fitilul de la altă încărcătură, întrerupîndu-i arderea.

În timp ce Băcescu încărca cu lopata materialul steril într-o roabă, capătul fitilului se aprinsese de la flacăra lămpii și, arzînd pînă la focos, declanșase explozia. Norocul lui Băcescu a fost că detunătura nu a provocat prăbușiri. Gaura fiind perpendiculară în roca masivă, a funcționat ca o adevărată țeavă de armă, toată împușcătura țîșnind înapoi spre Băcescu, care se afla la vreo trei metri distanță, cu fața spre explozie.

Totuși, burajele din lut amestecat cu nisip, pulverizate de detunătură, l-au împroșcat de sus pînă jos. Băcescu lucra numai în chiloți și toată pielea feței, pieptului, brațelor și picioarelor îi fusese ciuruită de aceste particule minuscule. Din miile de găurele ca înțepăturile de ac, cu toate că superficiale, țîșnise sîngele. Suflul exploziei îl trîntise la pămînt, unde rămăsese fără cunoștință din cauza șocului, pînă ce alergaseră alți camarazi, alarmați de detunătură. Partea cea mai gravă s-a constatat la cabinetul medical, cînd și-a revenit din șoc: își pierduse complet vederea la amîndoi ochii.

Timp de cîteva săptămîni a fost îngrijit cu un devotament extraordinar de Mache și de Paul Iovănescu, după ce acesta din urmă ieșea din șut. Încet, încet, datorită tratamentului lui Mache, și-a recăpătat vederea. Iar Paul pierdea zilnic cîteva ore lîngă patul lui, extirpîndu-i pietricelele de sub piele cu vîrful unui bisturiu și cu o pensetă. Treabă migăloasă pe care Paul o făcea cu o răbdare fără seamăn. În cele din urmă, amîndoi doctorii au avut satisfacția să-l vadă iar pe Băcescu sănătos, care s-a ales cu cîteva cicatrici pe față și cu pieptul care-i părea pistruiat, din cauza micilor pietricele rămase și care se vedeau prin transparența pielii.

Cum am mai spus, sub pretextul neîndeplinirii planului, timp de aproape două luni, am fost băgați în mină și duminicile, tura de zi nemaiputîndu-se schimba în această perioadă cu tura de noapte.

După cîteva săptămîni de muncă, fără zi de odihnă, mai ales cei din schimbul de noapte, începusem să ne resimțim. Eram extenuați și foarte mulți se îmbolnăviseră, ajunși la capătul puterilor. Rezultatele muncii noastre erau tot mai slabe și, cu toate că administrația remarcase acest lucru, presiunea continua.

În această perioadă, comandantul ne-a strîns într-o zi în curtea lagărului și ne-a ținut un discurs cam în termenii următori: „Dacă duminica următoare, în loc de cei douăzeci și șapte de vagoneți de minereu care reprezintă planul de producție zilnică, faceți un efort suplimentar și produceți patruzeci și doi de vagoneți, vom reuși să acoperim restanțele față de cifrele planului și vă promit (și-a dat chiar cuvîntul de onoare) că nu veți mai intra duminicile în mină."

Abia mai tîrziu am aflat că de fapt planul era de mult realizat, iar eforturile la care eram supuși erau pentru a obține o cît mai mare depășire a

producției, ceea ce reprezenta pentru membrii administrației lagărului prime în bani la sfîrșitul lunii.

Propunerea comandantului a stîrnit discuții aprinse în lagăr.

Cu toate că, în halul de extenuare în care ne găseam, toți ne doream mai presus de orice o zi de odihnă, opiniile erau împărțite. Cam jumătate din deținuți au fost de părere ca duminica următoare să facem efortul cerut, pentru a obține mult dorita zi de odihnă promisă de căpitan.

Ceilalți nu împărtășeau acest punct de vedere, considerînd că dacă vom produce patruzeci și doi de vagoneți de minereu într-un șut, nu vom face decît să dovedim administrației că această performanță este posibilă și o dată precedentul creat, ni s-ar putea cere să realizăm zilnic această cantitate. De această părere eram și eu.

Cîștig de cauză au avut însă primii, iar noi am cedat. Argumentul decisiv a fost acea duminică de odihnă promisă, salvatoare pentru cîțiva din camarazii noștri mai slabi și bolnavi, care erau la limita extremă a puterilor lor fizice. Într-adevăr, continuarea muncii în același ritm și fără întrerupere, lor le putea fi fatală.

Am hotărît deci să acceptăm propunerea comandantului.

În duminica respectivă, s-a muncit în disperare, iar la sfîrșitul șutului ne-am întors în lagăr sleiți de puteri, dar mulțumiți totuși fiindcă reușisem să predăm cei patruzeci și doi de vagoneți.

Toată săptămîna care a urmat, ne-am resimțit din cauza efortului, dar ne mîngîiam cu gîndul că ne vom recupera din forțe în duminica liberă, cînd ne vom putea odihni și se va putea realiza și schimbarea echipei de zi cu cea de noapte.

În fine, a venit și duminica mult așteptată, în care urma să fim lăsați în pace și să ne putem trage sufletul.

Și totuși, la ora obișnuită, a început să bată toaca și gardienii au început să ne îndemne ca de obicei, răcnind, să ne grăbim să ieșim din barăci ca să intrăm în mină. Ne-am adunat cu toții la poartă, dar am refuzat să intrăm în mină, explicînd gardienilor că comandantul ne promisese ziua liberă. Gardienii ne-au răspuns că nu primiseră nici un fel de dispoziție în acest sens.

Cu toate că atmosfera era cam încordată, am refuzat să intrăm în mină pînă ce nu vine comandantul. Unul din gardieni a ieșit pe poartă și peste cîteva minute a venit cu ofițerul de serviciu, care și el ne-a spus că n-a primit nici un fel de ordin și că nu-l poate întreba pe comandant, deoarece plecase la Baia Mare.

Deținuții au început să vocifereze și tensiunea a crescut într-atît, încît ofițerul de serviciu i-a strigat ostașului din turnul de pază de deasupra noastră să încarce arma; ceea ce a și făcut. Momentul devenise critic, ofițerul acuzîndu-ne de revoltă.

Ne dădeam seama că sub acest pretext ar fi putut face uz de armă împotriva noastră și, o dată ireparabilul produs, tot ei ar fi judecat și justificat actul.

Vociferările și tumultul s-au mai temperat, cu toate că am refuzat mai departe să ne luăm lămpile și să intrăm în mină. Cîțiva deținuți mai ponderați au început să discute cu ofițerul, în numele nostru.

Se făcuse liniște și toți ascultam.

Ofițerul, care luase un ton împăciuitor, ne-a explicat că fără ordin, el nu poate lua nici o hotărîre. Că probabil comandantul, chemat cu treburi la Baia Mare, în graba plecării, uitase să-i comunice hotărîrea pe care o luase în privința noastră. Ne-a cerut să-i înțelegem situația și ne-a propus următoarea soluție: să intrăm în mină, el promițîndu-ne că-l va contacta pe comandant de îndată ce se va întoarce și că dacă acesta va confirma spusele noastre, vom fi scoși din mină.

Neavînd încotro, am acceptat tranzacția, cu toate că povestea plecării comandantului ni se părea cusută cu ață albă.

Am ținut însă să subliniem ofițerului că intrăm în mină pentru a dovedi că nu ne răsculăm, dar că nu vom munci, așteptîndu-l pe comandant să-și onoreze cuvîntul dat, lăsîndu-ne ziua liberă.

Lumea s-a mai calmat și am intrat în mină.

O dată ajunși la orizontul nostru, ne-am oprit chiar în fața corfelor, unde galeria era foarte largă și înaltă și ne-am așezat pe grinzile depozitate de-a lungul pereților. Cei doi gardieni care se aflau cu noi n-au făcut nici o încercare de a ne obliga să plecăm spre locurile de muncă. Asistaseră la scena de la suprafață și se temeau de vreo reacție pe care n-ar fi putut-o stăpîni. Nici chiar cei cîțiva turnători din schimbul nostru n-au plecat la muncă.

O bună bucată de vreme, încă sub imperiul excitației celor petrecute în lagăr, au mai continuat discuțiile, dar încetul cu încetul, oboseala și-a spus cuvîntul și fiecare și-a găsit un loc mai comod și mai toți am început să moțăim.

Cam după o oră a coborît o corfă și, din ea, plutonierul Șeremet (Tămîie), cu încă doi gardieni. Turbat de furie, a început să răcnească să ne apucăm de lucru, amenințîndu-ne cu proces de sabotaj, cu condamnarea la moarte, cu trimiterea noastră în lanțuri la Aiud etc.

Cîțiva din deținuți au încercat să parlamenteze cu el și să-i explice că-l așteptăm pe comandant. N-a acceptat nici o discuție și văzînd că nu ne împrăștiem spre locurile de muncă, s-a calmat brusc, a scos un carnet și un creion din buzunar și a cerut celor care nu vor să muncească și sînt capii revoltei și instigatorii, să treacă de-o parte, iar ceilalți, care sînt „conștienți", să se ducă să-și vadă de treabă.

A urmat un moment de ezitare, s-au mai auzit niște proteste și s-au produs primele defecțiuni. Primii care au rupt rîndurile au fost cei cîțiva turnători care și-au luat lămpile și au plecat spre abataje. În acest timp, Tămîie

a început să promită că administrația nu va ține seama de greșeala pe care au făcut-o unii deținuți, care s-au lăsat induși în eroare de cîțiva instigatori.

Treptat, rîndurile noastre au început să se rărească.

Istoviți, și fizic și nervos, cu convingerea că administrația e în stare să ia cele mai drastice măsuri de represalii și că orice rezistență e inutilă, oamenii au pornit resemnați spre locurile lor de muncă. Mai întîi cîte unul, apoi în grupuri mici, așa încît în cîteva minute, hala mare din fața corfelor s-a golit.

Tămîie nu-și mai încăpea în piele de mîndrie pentru succesul repurtat și mai ales pentru teama pe care o inspirase. Privea satisfăcut, cu mîinile în șold, cum deținuții se retrăgeau spre galerii și abataje.

Totuși, cîțiva rămăseseră așezați pe niște grinzi, chiar lîngă corfă. Cînd s-a întors și a dat cu ochii de noi, mai întîi nu i-a venit să creadă, apoi, bănuitor, chiar prudent, ne-a întrebat, cu un ton foarte neutru, ce e cu noi, de ce stăm. I-am spus și noi foarte liniștit că, avînd cuvîntul de onoare al comandantului că azi nu vom fi puși la muncă, nu vom munci.

A rămas un moment nedumerit, apoi, tot calm, ne-a cerut să-i predăm mărcile. Fiecare din noi, la intrarea în mină, își lua de pe un tablou numerotat care se găsea la poartă o plăcuță de tablă pe care era imprimat numărul lui.

I le-am predat și Tămîie a plecat, fără să mai spună o vorbă, să-și facă tura prin mină.

Am aflat de la băieți că în ziua aceea s-a arătat foarte înțelegător, ca niciodată, n-a forțat pe nimeni la muncă, n-a răcnit și n-a înjurat.

După ce și-a terminat inspecția, a venit iar la puț și, trecînd pe lîngă noi, care nu ne mișcasem din loc, ne-a spus cu un ton aproape amical și chiar zîmbind: „Ei! Cred că v-a trecut necazul și vreți să vă vedeți de treabă."

Caranica i-a răspuns că nu avem de gînd să revenim asupra hotărîrii noastre și că noi contăm pe cuvîntul comandantului. Stăpînindu-și furia, Tămîie ne-a spus: „Treaba voastră, numai să nu vă pară rău!"

S-a urcat în corfă și a dispărut.

Noi am rămas tot șutul așezați sau culcați pe grinzile noastre, fumînd și sfătuindu-ne. Știam că de aici înainte ne va aștepta greul, dar eram toți hotărîți să mergem pînă la capăt.

Din păcate nu-mi amintesc numele tuturor celor care au refuzat lucrul în acea zi și nici numărul exact (nouă sau unsprezece?). Cei de care-mi amintesc sînt: părintele Sebastian Popescu (popa Scai), Alexandru Caranica, Nicolae Ungureanu (Colea), Dică Petre (văru' Dică), Dumitru Ciubotaru (Mitică țiganu'), Gheorghe Gache, Tiberiu Hentea (Tibi) și cu mine.

Am stabilit cu toții să rămînem fermi pe poziția noastră și să nu ne lăsăm provocați în nici un fel. Știam că administrația era foarte sensibilă la refuzul de a munci, fiindu-i teamă de o generalizare a fenomenului. Cei veniți de la Baia Sprie aveau încă vie în memorie soarta preotului Șerban. Preotul,

după ani de puşcărie şi muncă grea în mină, îşi ruinase complet sănătatea. Ajuns într-o stare de slăbiciune extremă şi bolnav de ficat, ceruse să fie trimis la penitenciar. Ceruse acest lucru ani de zile în şir, nu numai direcţiei lagărului, dar şi diverselor comisii de inspecţii M.A.I. care se tot perindau pe la Baia Sprie. În sprijinul cererii lui, invoca şi constatarea cabinetului medical, fişa lui medicală atestînd boala de ficat şi starea fizică ce-l făcea inapt de muncă. De fiecare dată i se spunea că i se va examina cazul şi că va fi trimis la penitenciar cu primul lot de inapţi. Lunile însă treceau, sănătatea preotului devenea tot mai precară şi puterile îl lăsau. Cînd într-o zi au fost strigaţi deţinuţii inapţi pentru a fi trimişi cu duba către penitenciare, pe listă nu figura numele preotului Şerban.

Ajuns la capătul răbdării şi puterilor, a doua zi, preotul a refuzat să mai intre în mină. Toate presiunile făcute asupra lui (intimidări, promisiuni, ameninţări şi în final carceră) n-au dat nici un rezultat. Preotul n-a cedat. În cele din urmă, ofiţerul politic a decis că nu va mai intra în mină, va rămîne ca inapt la suprafaţă şi va presta corvezi uşoare în lagăr, pînă ce va fi trimis cu următoarea dubă la penitenciar.

Succesul obţinut de preotul Şerban şi mai ales faptul că administraţia cedase, risca să devină un precedent periculos pentru viitorul muncii forţate la care erau supuşi deţinuţii politici. Mulţi deţinuţi se găseau într-o stare fizică asemănătoare celei a preotului, mulţi erau bolnavi şi reuşita preotului a făcut să le încolţească în minte ideea să-i urmeze exemplul.

Despre noua stare de spirit din lagăr, ofiţerul politic era informat prin turnătorii, care, la Baia Sprie, ocupau toate posturile-cheie (în biroul tehnic, pontatori, brigadieri, maiştri etc.).

La scurt timp după ce preotul Şerban fusese lăsat la suprafaţă, într-una din zile, gardianul de serviciu l-a chemat de la bucătărie unde, împreună cu alţi inapţi şi infirmi, curăţa cartofi, şi l-a pus la altă corvoadă, şi anume să consolideze ţăruşii care, legaţi între ei cu un fir de sîrmă, delimitau zona interzisă, ce se întindea pînă la următorul gard de sîrmă ghimpată al incintei lagărului. Trebuia să pună cîteva pietre în jurul fiecărui ţăruş. Preotul s-a apucat de treabă sub supravegherea gardianului. După un timp, acesta din urmă a plecat spre bucătărie. Cum a trecut de colţul barăcii, s-a auzit o rafală de pistol automat şi apoi strigăte de alarmă.

Deţinuţii de la corvezi ca şi cei din schimbul de noapte care dormeau au ieşit din bараci să vadă ce se întîmplase. Lîngă unul din ţăruşi, zăcea preotul Şerban într-un lac de sînge, iar ostaşul din turnul de pază cel mai apropiat care trăsese rafala bătea alarma.

În cîteva clipe lagărul s-a umplut de gardieni, în frunte cu ofiţerul politic. Deţinuţii au fost închişi în bараci şi n-au mai avut voie să părăsească dormitoarele.

Cînd a intrat în lagăr schimbul care lucrase în mină şi au fost descuiate barăcile, urmele dramei dispăruseră. Corpul preotului fusese ridicat şi pe

locul unde căzuse fuseseră aruncate cîteva lopeți de nisip. Singurul lucru neobișnuit: paza fusese întărită, iar la intrarea schimbului următor în mină, a asistat de data aceasta și ofițerul de serviciu.

Reveniți din consternarea care domnise la început, deținuții începuseră să murmure și să-l apostrofeze pe ofițer, acuzînd administrația de crimă.

Cînd ofițerul îngrijorat că nu reușește să mențină disciplina a început să răcnească ordine, să-i acuze de revoltă și le-a spus că preotul Șerban fusese împușcat în timp ce încerca să evadeze, deținuții au început să-l huiduiască. Pînă la urmă, deținuții au intrat în mină, dar liniștea n-a fost restabilită, toți vorbind în gura mare de asasinat și crimă contra umanității.

A doua zi, cînd deținuții din lagăr l-au recunoscut într-unul din turnurile de pază pe ostașul care trăsese în preotul Șerban, au început să-l huiduiască. Din ziua aceea, nu l-a mai văzut nimeni; a fost retras din pază și s-a aflat că a fost mutat la altă unitate.

Tot în acea zi, un alt ostaș din turnul de pază de la poartă, prinzînd momentul cînd nu se afla în apropiere nici un gardian, i-a interpelat pe cîțiva deținuți care treceau prin curtea lagărului și le-a spus că ei, ostașii, nu avuseseră nici un amestec în asasinarea preotului, că totul fusese premeditat și aranjat între ofițerul politic și ostașul care trăsese. S-a aflat și de la alți gardieni că tot ofițerul politic dăduse ordin ca preotul să fie pus să așeze pietrele din jurul țărușilor de la gard, fără ca gardianul să fie pus la curent cu planul de asasinat.

Încercarea ofițerului politic de a deghiza crima într-o tentativă de evadare era cusută cu ață albă. Starea fizică a preotului pleda de la început împotrivă. I-ar fi fost imposibil să treacă prin gardul de sîrmă ghimpată și să escaladeze apoi gardul de aproape cinci metri înălțime. Ca să nu mai vorbim de faptul că nimănui nu i-ar fi trecut prin cap să încerce o evadare, direct sub ochii ostașului din turnul de pază.

De altfel nici nu mai era nevoie de alte argumente pentru a infirma teoria politicului. Evidența se arăta chiar la locul crimei: preotul fusese omorît pe loc de rafala trasă și căzuse în interiorul curții și nu dincolo, în zona interzisă. Soldatul trăsese fără nici un fel de somație prealabilă.

În zilele următoare, au apărut la Baia Sprie mai mulți ofițeri care au anchetat cazul.

Au stat de vorbă cu deținuții, au cules informații și au dat de înțeles că vor întocmi un raport obiectiv asupra celor întîmplate și că vinovații vor fi trași la răspundere. Singurul rezultat vizibil pentru deținuți a fost înlocuirea ofițerului politic.

Sfîrșitul tragic al preotului Șerban a lăsat însă o puternică impresie în memoria deținuților de la Baia Sprie, care deseori își reaminteau toate amănuntele celor întîmplate.

Eu n-am făcut decît să le reproduc pe cele pe care le-am reținut din povestirile lor și nădăjduiesc că alții vor aduce amănunte suplimentare care

să ajute la reconstituirea datelor, faptelor și numelor, pentru a restabili cîndva întregul adevăr.

Am făcut această digresiune de la firul povestirii, pentru că și noi ne aflam acum pe o poziție periculoasă: refuzasem să muncim, ca și preotul. E drept că refuzasem lucrul numai în acea zi, că argumentul nostru era „cuvîntul comandantului" și că eram mai mulți. Șansele ca administrația să ne însceneze o piesă similară celei căreia îi căzuse victimă preotul Șerban erau mult mai reduse. Totuși, ne dădeam seama că pășisem pe un teren periculos.

Pînă la sfîrșitul șutului nu s-a mai întîmplat nimic și nimeni nu s-a mai ocupat de noi.

Cînd am ieșit din mină împreună cu tot schimbul, ne-am dus fiecare în dormitorul nostru. Singura măsură de prevedere pe care o puteam lua în așteptarea evenimentelor era să ne îmbrăcăm cît mai gros, pentru eventualitatea carcerei. Fiecare ne-am pus cîte un pulover pe piele (pe sub cămașă, ca să nu se vadă) iar pe deasupra cîte un cojoc. În carceră erai băgat fără haine groase și speram că luîndu-ne cojoacele nu vor observa că avem și pulovere pe sub cămăși.

În fine, ne-am auzit strigat numele. Am fost adunați în curtea lagărului, încolonați și conduși de un gardian către baraca din fața cabinetului medical. Spre nedumerirea noastră, am fost introduși într-o cameră cam de trei metri pe trei, care avea geamurile acoperite cu un strat de vopsea neagră și care servea de magazie. Era plină cu cizme vechi de cauciuc, reformate. Am fost încuiați și gardianul a plecat. Eram convinși că situația era provizorie.

N-am așteptat mult și și-a făcut apariția ofițerul politic.

În cîteva vorbe ne-a spus că pentru a ne învăța minte sîntem pedepsiți să stăm o lună la „neagra" (așa era numită camera din cauza geamurilor vopsite și opace) cu regim de penitenciar. Adică, izolați de ceilalți, cu hrana redusă și un sfert de oră de plimbare pe zi, sub supravegherea gardianului. Ni se va aduce și o tinetă în cameră.

Nu ne venea să credem! În loc de pedeapsă, era o recompensă.

În starea de epuizare în care ne aflam, visul nostru permanent, care devenise un fel de obsesie, era să ne putem odihni, să dormim. Amenințarea cu rația de mîncare de penitenciar, cu toate că redusă, nu-și atingea scopul. Pentru noi, mîncarea cădea pe planul doi și un astfel de regim de o lună de zile ni se părea o adevărată binecuvîntare.

Pentru a nu-i da de bănuit politicului cît de mulțumiți eram, am început să protestăm, invocînd din nou „cuvîntul comandantului" și plîngîndu-ne de nedreptatea care ni se făcea. Satisfăcut, politrucul a plecat trîntind ușa și gardianul a încuiat-o.

Noi am mai păstrat cîteva minute tăcerea pînă ce ofițerul a părăsit baraca, după care am dat frîu liber veseliei care ne cuprinsese.

După emoțiile prin care trecusem în așteptarea realizării celor mai sumbre prevederi, destinderea nervoasă parcă ne-a luat oboseala cu mîna și discuțiile, glumele și rîsetele nu mai conteneau. Cînd euforia s-a mai calmat, ne-am amenajat camera. Am împrăștiat mormanul de cizme vechi pe podea. S-a făcut un strat de aproape un metru, elastic, pe care ne-am tolănit ca pe un divan. Lumină ne venea de la un bec din tavan, iar căldura de la o sobă, care nu putea fi alimentată decît de pe coridor.

După închidere, camarazii noștri din cele patru dormitoare ale barăcii puneau lemne pe foc, iar prin gaura cheii de la ușa noastră ne împingeau, una cîte una, țigări.

Tot prin ușă ne țineau la curent cu ultimele noutăți din lagăr și eventualele știri aflate în mină.

Primele două zile am dormit în neștire. Ne trezeam numai cînd ni se aducea mîncare, fie rația oficială cu care venea gardianul, fie cea pe care ne-o aducea Mircea Vueric, care confecționase în atelierul mecanic din mină o cheie potrivită cu care ne deschidea ușa.

După ce am mai recuperat din restanțele de somn și odihnă, ziua ne-o petreceam în discuții nesfîrșite. Mitică Ciubotaru ne cînta cîntecele lui de inimă albastră.

Alecu Caranica începuse să-și tricoteze un pulover cu andrelele aduse tot de Mircea Vueric. Din tot felul de ciorapi și pulovere vechi și rupte, pe care le deșirase, recuperase firele scurte și inutilizabile, împreună cu Dică le scărmănase și torsese din nou lîna.

După trei zile, cînd ne obișnuisem cu ideea că timp de o lună de zile viața noastră nu va mai fi tulburată de alte măsuri, am primit vizita politrucului. Poate că numai privindu-ne sau poate informat de turnători și-a dat seama că apreciase greșit măsura luată împotriva noastră.

Privirea i s-a oprit asupra cîtorva dintre noi, care fiind perforatori și ajutori de perforatori, aveam dreptul să purtăm părul de trei centimetri lungime. Privilegiul fusese acordat tot de el, pentru a ademeni și alți deținuți spre aceste meserii.

Sub pretextul că acum ne găsim la regim de penitenciar și nu la muncă, ne-a spus să ieșim afară ca să fim tunși. Eram patru sau cinci în această situație, printre care și Alecu, Colea, Mitică și cu mine. Ne-a dus pînă lîngă poarta lagărului, în fața lămpăriei, unde era și frizeria și l-a strigat pe Peceriță (lipoveanul turnător, fost președinte de Gospodărie agricolă, de care am mai vorbit). I-a spus să vină cu mașina de tuns. Peceriță s-a executat și s-a apropiat de mine, care eram primul.

Cu toate că nu țineam deloc la cei trei centimetri de păr și cu toate că hotărîsem să nu reacționez la nici un fel de provocare, cînd i-am văzut figura spînatecă și graba slugarnică de a executa ordinul, mi-am pierdut cumpătul. Am făcut un pas înapoi și i-am spus ofițerului că nu mă las atins de un turnător și i-am cerut să ne dea nouă mașina că ne vom tunde noi unul

pe altul. Ofițerul a răcnit la mine că nu se poate și i-a dat din nou ordin lui Peceriță să mă tundă. I-am spus atunci lui Peceriță să nu îndrăznească să se apropie de mine. După o scurtă ezitare, a mai făcut un pas și a ridicat mașina de tuns. I-am dat peste mînă și mașina i-a căzut pe jos.

În clipa următoare am fost și eu trîntit la pămînt de un pumn în ochi. Mă lovise plutonierul Văcaru, care era ofițer de serviciu și asista la scenă. Cînd m-am ridicat am fost imediat înșfăcat de Văcaru și, din ordinul ofițerului politic, am fost băgat într-una din carcerele din spatele lămpăriei. Mi-a luat cojocul, dar n-a observat puloverul.

Cum am mai spus, carcera era un fel de gheretă din scînduri, în care nu puteai sta decît în picioare. Pentru a o face și mai incomodă, pe pereții ei interiori fuseseră bătute mai multe rînduri de sîrmă ghimpată. În felul acesta nu puteai sta nici rezemat. Acoperiș nu avea, așa că zăpada care căzuse se transformase din cauza moinei din timpul zilei într-un fel de mocirlă, amestecată cu pămîntul de pe jos.

La început nu i-am simțit toate neajunsurile, fiind încă încălzit de ciocnirea care avusese loc.

Mai întîi a început să mă supere ochiul, care se umflase, îmi lăcrima și mă durea. Dar nici nu apucasem bine să mă liniștesc și am auzit din nou pași apropiindu-se. În carcera de alături a fost închis Colea. Cînd gardianul s-a îndepărtat, mi-a povestit ce se întîmplase. După ce fuseseră tunși și duși din nou la „neagra", venise iar politicul și le spusese să se ducă la dormitoarele lor, fiindcă i-a iertat de restul pedepsei. Colea nu voise să plece, spunînd că refuză să fie iertat. Așa ajunsese și el la carceră.

Cele două carcere fiind una lîngă alta, am putut sta de vorbă și ziua ne-a trecut mai ușor. Colea reușise să păstreze și niște țigări, din care mi-a aruncat și mie pe deasupra pereților carcerei, lipsa de acoperiș avantajîndu-ne.

Către seară însă, a început să se lase ger. Cînd tocmai ne gîndeam la noaptea nu prea plăcută care ne aștepta și începusem să tropăim ca să ne mai încălzim, am auzit o voce șoptindu-ne numele. Era popa Scai, care se strecurase neobservat printre barăci pînă lîngă carceră. În clipa următoare mi-a căzut în cap scurta de dimie a popei, căptușită cu blană de miel. Și lui Colea i-a aruncat un cojoc și apoi a dispărut.

Dar n-a trecut mult și a apărut și Dică Petre, care ne-a aruncat cîteva bucăți de pîine.

Ajutorul camarazilor a fost salutar. Mai ales cojoacele, fără de care nu știu ce s-ar fi ales de noi pînă la ziuă. Și așa, a doua zi dimineață eram complet rebegiți, iar picioarele nu ni le mai simțeam în bocanci, cînd gardianul ne-a scos din carceră și ne-a spus să ne pregătim să intrăm în mină cu schimbul de zi.

Eram așa de înghețat și sleit de puteri din cauza ședерii în picioare o zi și o noapte, încît i-am spus lui Colea că, indiferent ce se va întîmpla, nu voi

intra în mină. Mă voi duce în dormitor și mă voi culca. Ceea ce am și făcut. Și Colea s-a dus să se culce la el în baracă.

După frigul tras, căldura din dormitor m-a toropit, așa că am adormit imediat, Nu știu cît timp a trecut, dar din somnul greu în care căzusem, m-a trezit un gardian care mă scutura de umăr: „Îmbracă-te și hai cu mine!"

M-am dezmeticit și mi-am zis că gluma se îngroașă, gîndind că e vorba iar de carceră. Într-adevăr, gardianul pe care îl urmam, se îndrepta spre carceră. Dar, ajuns în dreptul lămpăriei, în loc s-o ia la stînga, a mers tot înainte spre poarta de ieșire din lagăr. A descuiat-o și, de partea cealaltă, un alt gardian, cu pistolul în mînă, mi-a spus s-o pornesc încet, încet, fără să întorc capul.

Nu m-am putut împiedica să nu mă gîndesc la soarta preotului Șerban și mă simțeam mergînd ca mielul la tăiere.

La vreo treizeci de metri de poarta lagărului, era o vilă (probabil fostă particulară) unde acum se aflau birourile administrației. Noi o botezaserăm „căsuța cu zorele". Spre ea mi-a spus gardianul să mă îndrept. În fața celor cîteva trepte de la intrare, era oprită o motocicletă cu ataș, cu număr militar, plină de noroi. Cînd mi-a spus să urc treptele, gîndurile negre ce mi le făcusem mai înainte s-au spulberat. Totuși, nu mă puteam dumiri asupra intențiilor ce le aveau cu mine.

Am fost introdus într-o cameră cu gratii la fereastră. Două birouri cu cîte un scaun erau singurul mobilier. Gardianul mi-a spus să mă așez la cel din fund și să aștept. A ieșit apoi, încuind ușa în urma lui.

Rămas singur, primul gest pe care l-am făcut (gest reflex de pușcăriaș) a fost să cercetez biroul. În primul sertar am găsit ziarul *Scînteia* din ziua respectivă. O adevărată comoară pentru noi! L-am lăsat însă la locul lui, neștiind ce se va întîmpla cu mine.

După cîteva minute de așteptare, ușa s-a descuiat și a intrat un căpitan, în uniforma forțelor armate și nu a M.A.I.-ului. Avea petlițele și epoleții negri și semnele unităților de blindate. După cizmele murdare de noroi, am dedus că el venise cu motocicleta pe care o văzusem afară. Nu-mi puteam imagina ce să aibă de-a face cu mine un ofițer M.F.A.

Prima surpriză a fost că mi-a spus bună ziua, ceea ce mi-a trezit reminiscențe de bună creștere și m-a făcut să mă simt prost, fiindcă nu schițasem nici un gest la intrarea lui. Pe securiști evitam să-i salutăm, fiindcă ne pretindeau s-o facem cu formula „Să trăiți", ceea ce refuzam; cît despre ei, nici vorbă să ne salute. De data asta, am răspuns și eu cu bună ziua.

După ce și-a pus dosarul pe care-l avea sub braț pe celălalt birou, s-a așezat și a început să mă privească atent, dar și oarecum stingherit. Am tras concluzia că nu avea rutina contactului cu deținuții.

Prima întrebare pe care mi-a pus-o, pe un ton politicos și cu o nuanță de omenie pe care n-o mai întîlnisem de mult, a fost: „Ești bolnav, domnule Ioanid?"

I-am răspuns că nu și abia după aceea mi-am dat seama de ce îmi pusese întrebarea. Pentru cineva care nu era obișnuit cu aspectul deținuților, apăream într-adevăr ca un om bolnav. Paloarea caracteristică, pielea pergamentoasă a feței, hainele vărgate, peticite și ponosite, la care se adăuga o barbă de cîteva zile, ar fi fost suficiente pentru a justifica întrebarea. Dar, pe lîngă astea, cele douăzeci și patru de ore de carceră în frig își mai puseseră și ele amprenta, iar spre completarea portretului, mai aveam și un ochi învinețit și umflat. Căpitanul a insistat și m-a întrebat de ce arăt așa.

Cu un ton înverșunat, i-am spus că datorită tratamentului la care sîntem supuși, și în cîteva vorbe, i-am povestit tot ce se întîmplase în ultimele zile. Pe măsură ce vorbeam, îmi dădeam seama că pe de o parte nu-i venea să creadă că spun adevărul, iar pe de altă parte aspectul meu îmi confirma spusele. Cînd i-am descris carcera cu sîrmă ghimpată în care stătusem, s-a indignat și mi-a spus că așa ceva nu-i posibil și că încerc să abuzez de buna lui credință. Am protestat spunîndu-i că ceea ce relatez este purul adevăr și poate fi ușor verificat, dar că nu-mi fac nici o iluzie și știu dinainte că va ține partea administrației.

A stat un moment pe gînduri și apoi m-a întrebat: „Ești dispus să-ți iei răspunderea să pui pe hîrtie tot ce mi-ai povestit?"

La răspunsul meu afirmativ, mi-a pus în față o coală de hîrtie și un toc. Pe cele două pagini ale colii, am înșirat toate abuzurile la care eram supuși în general și cele pe care le suferisem în special în ultimele zile. Am pomenit de isprava comandantului cu bucătarii culcați pe zăpadă, de pumnul dat de plutonierul Văcaru și de carcera cu sîrmă ghimpată.

Am semnat decalarația și i-am dat-o.

A luat-o, a citit-o, a pus-o în dosar și mi-a spus că, dacă ceea ce am scris este adevărat, vor fi luate măsurile necesare, iar dacă cele declarate sînt false, voi suporta consecințele.

I-am replicat că n-am spus decît adevărul, dar că nu cred că ni se va face dreptate.

„Îți promit că mă voi ocupa personal de acest caz și vei vedea că se va face dreptate!"

Mi s-a părut că a rostit aceste vorbe cu toată sinceritatea.

Apoi mi-a spus că misiunea lui la Cavnic e cu totul alta și mi-a cerut să-i răspund la cîteva întrebări. În fine, m-am lămurit de ce fusesem adus la „căsuța cu zorele". Era vorba de un supliment de anchetă. Căpitanul fiind de la serviciul de informații al armatei.

Voia să știe ce relații avusesem în rîndurile armatei, ce militari cunoscusem și ce informații cu caracter militar primisem de la ei și transmisesem mai departe vărului meu George Boian care la rîndul lui le comunicase mai departe în străinătate.

La răspunsul meu că nu avusesem relații cu nici un fel de militar din noua armată și că nu cunoșteam decît cîțiva ofițeri din vechea armată, acum

deblocați, interogatoriul s-a prelungit mai bine de o oră, devenind tot mai insistent, dar civilizat. Cînd a văzut că ancheta bate pasul pe loc, căpitanul mi-a înșirat pe birou vreo douăzeci–treizeci de fotografii de indivizi în uniformă și m-a întrebat dacă recunosc pe cineva.

Am remarcat imediat figura unui plutonier-major, de loc din comuna Ilovăț, unde mă născusem și trăisem și eu, pînă la exproprierea din 1949.

Însă pentru a intra în temă, va trebui mai întîi să fac o incursiune în trecut. În primăvara lui 1944 am fost recrutat, urmînd ca în toamna aceluiași an să fiu încorporat, lucru care nu s-a mai întîmplat din cauza ocupării țării de către ruși. De unde pînă atunci fusesem nerăbdător să-mi fac armata și să plec cît mai repede pe front, în 1945 m-am grăbit să profit de dreptul de a-mi amîna stagiul militar, fiind student. În 1948, fiind exmatriculat din facultate, amînarea pentru studii n-a mai fost valabilă și am primit ordinul de încorporare. Cum cei cu „originea socială nesănătoasă" erau încorporați în unități de muncă (D.G.S.M.) nu știam cum să scap din această situație.

Atunci și-a făcut apariția plutonierul-major din fotografia pe care mi-o prezenta acum căpitanul anchetator. Nu-l cunoșteam, dar mi-a spus că ducîndu-se pe acasă, la Ilovăț, aflase la Primăria din sat că primisem ordin de încorporare. De aceea, întorcîndu-se la serviciu, în București, se informase de adresa mea și venise să se ofere să mă ajute. Lucra la un Comisariat Militar din București și era în măsură să facă acest lucru, vrînd să se revanșeze astfel pentru ajutorul pe care și eu îl dădusem familiei lui.

Mi-am amintit atunci că la începutul războiului el fusese primul rănit din sat. Vestea rănirii lui a coincis cu altă nenorocire pentru familia lui: le arsese casa. Am luat atunci hotărîrea să-i ajutăm și i-am donat familiei lemnele necesare pentru construcția unei case noi, angajînd și zidarii și dulgherii pentru lucru. După ce ieșise din spital și venise în permisie acasă, eu plecasem la București la liceu, așa că nu l-am văzut. Apoi fusese tot timpul pe front, iar la sfîrșitul războiului se reangajase în armată, așa că n-apucasem să-l cunosc personal niciodată.

Recunoștința lui m-a salvat din încurcătură. Prin relațiile pe care le avea, mi-a făcut mutarea la Comisariatul unde lucra, mi-a eliberat un livret militar și mi-a adus și fișa mea de la serviciul de evidență al Comisariatului, pe care am distrus-o. În felul acesta nu mai figuram în fișierul lor și nu mai puteam fi chemat la armată, în schimb puteam prezenta la orice eventual control un livret militar în perfectă ordine.

Cu plutonierul-major Gheorghiță am rămas în relații pînă la arestarea mea în 1952. Ne întîlneam din cînd în cînd, fie în oraș la o bere, fie venea să-mi facă o vizită acasă, niciodată însă la Comisariatul la care lucra. Relațiile cu o „bestie moșierească" l-ar fi compromis grav în acea epocă. La arestarea mea în 1952, avusesem posibilitatea, profitînd de un moment de neatenție a securiștilor care veniseră să mă ridice, să fac să alunece în dosul unei biblioteci livretul meu militar.

Punîndu-mi-se acum în față poza lui Gheorghiță, primul gînd mi-a fost că livretul fusese găsit și așa ajunsese Securitatea să creadă că între el și mine exista o legătură. Totuși, căpitanul anchetator nu-mi vorbise în acest context decît de informații militare și nu de situația mea militară.

Mult timp nu aveam de gîndit și orice ezitare a mea ar fi fost remarcată. Negînd că l-aș cunoaște, mi-am făcut socoteala că n-aș face decît să întăresc suspiciunile. Poate călăuzit de instinct, poate numai întîmplarea m-a făcut să exclam foarte natural, punînd degetul pe poza lui Gheorghiță: „Pe ăsta îl cunosc!"

Foarte interesat, căpitanul și-a tras scaunul în fața biroului meu și mi-a cerut detalii: în ce împrejurări l-am cunoscut, ce realții am avut cu el?

Fără să pomenesc absolut nimic de povestea cu livretul, i-am spus că îl cunoșteam fiindcă era din aceeași comună cu mine și că mă întîlnisem întîmplător cu el în București, prin anul 1950. Mă văzusem cu el de mai multe ori și stătusem de vorbă la un pahar de bere, amintindu-ne de locurile noastre natale. Chestiuni militare nu discutasem cu el niciodată. De altfel, informațiile cu caracter militar din mesajele transmise de George Boian în străinătate și care făcuseră obiectul procesului în care fusesem și eu implicat datau dinaintea întîlnirii mele în București cu plutonierul-major Gheorghiță.

După încă un timp de anchetă insistentă, acest ultim argument al necorespondenței datelor (George Boian fusese arestat în 1949, iar eu îl întîlnisem pe Gheorghiță abia un an mai tîrziu, în 1950), a părut să fie edificator, și căpitanul mi-a cerut să dau o declarație scrisă, în care să rezum tot ce spusesem pînă atunci.

În timp ce scriam, a ieșit din cameră, lăsîndu-mă singur. Am profitat să scot *Scînteia* din sertarul biroului și s-o ascund pe cracul pantalonului, avînd grijă s-o împăturesc în așa fel ca să nu foșnească în timpul mersului. Rămînea riscul percheziției la întoarcerea în lagăr, dar tentația ziarului era prea mare.

Cînd am terminat declarația, a intrat și căpitanul, care m-a asigurat din nou că se va ocupa de ceea ce scrisesem în prima declarație. Apoi m-a luat în primire același gardian care mă adusese și tot cu pistolul în spate m-a dus pînă la poarta lagărului unde m-a predat.

Cum am ajuns în dormitor, am ascuns ziarul într-o saltea și m-am dus să-l caut pe Colea, care dormea în baraca lui. I-am spus tot ce mi se întîmplase și am încercat să găsim împreună explicația anchetei și cum ajunsese Securitatea să descopere că-l cunoșteam pe plutonierul-major Gheorghiță.

Va trebui să anticipez, fiindcă explicația am avut-o abia unsprezece ani mai tîrziu, în 1964, cînd am fost eliberat.

În 1952, după ce fusesem arestat, timp de mai multe zile Securitatea pusese locuința mea sub supraveghere și toate persoanele care veniseră să mă viziteze, neștiind că fusesem ridicat, fuseseră legitimate. Într-una din acele zile, venise și acest Gheorghiță, care nu aflase de arestarea mea.

Revăzîndu-l în 1964, cînd am fost pus în libertate, mi-a povestit că fusese întrebat despre relațiile pe care le avea cu mine și declarațiile lui coincideseră cu cele date de mine la Cavnic. Astfel, bănuielile Securității că mi-ar fi furnizat secrete și documente militare s-au stins și Gheorghiță n-a avut nimic de suferit, chestiunea livretului militar neieșind niciodată la iveală.

Făcînd bilanțul, ancheta căpitanului s-a dovedit a fi pozitivă din punctul nostru de vedere, nu numai în ce-l privea pe Gheorghiță, dar ne-a dat posibilitatea să avem în mînă un ziar întreg, lucru prețios pentru noi și greu de înțeles pentru cei care n-au trăit niciodată în izolarea de lume și evenimente cum era cazul nostru. Cel mai important efect însă și la care nu ne așteptam, l-am înregistrat în chiar după-amiaza aceea, cînd ofițerul de serviciu a dat ordin ca sîrma ghimpată din carcere să fie scoasă.

Căpitanul se ținuse de cuvînt!

Faptul că nici Colea, nici eu nu intrasem în mină în ziua aceea, a fost trecut cu vederea și n-a avut nici o urmare, iar începînd de la sfîrșitul acelei săptămîni, nu s-a mai intrat în mină duminicile.

Probabil că acest lucru s-a datorat acțiunii noastre, combinate cu fericita întîmplare a sosirii căpitanului tocmai în acel moment.

Un timp, am putut chiar remarca o oarecare îmblînzire în atitudinea administrației față de noi, presiunea în muncă s-a redus, oamenii nu mai erau pedepsiți pentru orice fleac sau pretext, iar cabinetul medical a căpătat mai multă autoritate în privința scutirilor de muncă și internărilor în infirmerie a celor bolnavi.

Această acalmie, chiar dacă nu a durat decît cîteva săptămîni, ne-a prins bine și ne-a ajutat să ne mai refacem forțele. Primele semne ale primăverii, cu nopți mai puțin friguroase și zile însorite, ne-au mai înseninat și ele sufletele. Cînd, după unspreze ce ore de stat în bezna minei, ieșind la suprafață, dădeam acum de puțină căldură și cer senin, în loc de zăpadă și ger, ne simțeam parcă mai puțin istoviți și mai optimiști.

La prima nouă repartizare a echipelor la locurile de muncă, am simțit însă și mîna ofițerului politic. Toți cei care refuzaserăm să muncim și fuseserăm închiși la „neagra", am fost repartizați la cele mai proaste și periculoase locuri de muncă.

Alecu Caranica, Dică Petre și cu mine am fost trimiși să perforăm la brețele de steril din abatajul galeriei Iosif-Nord. În acest abataj, fără nici un fel de sistem de aerisire și unde nu se făcea nici un pic de curent, gazele de la explozii dăinuiau aproape tot șutul.

La cîteva zeci de metri de noi, la capătul abatajului, a fost trimis Colea, să perforeze la înaintare. În acel fund de sac, concentrația de gaze și lipsa de oxigen erau și mai mari. Flacăra lămpii de carbid abia pîlpîia, iar roca filonului de pe Iosif-Nord era cea mai dură din toată mina. Schimbînd cîte cinci sfredele și cu mare chin, Colea nu reușea să perforeze găuri mai lungi de treizeci de centimetri.

Colea și Văru' Dică suportau cel mai greu toxicitatea din abataj, avînd dureri de cap permanente. După cîteva zile de lucru în acest mediu toxic, ne-a dipărut complet pofta de mîncare, fasolea și rația de marmeladă ne provocau arsuri insuportabile și resimțeam o permanentă stare de ușoară greață.

Ofițerul politic își lua revanșa!

Din fericire, de cînd venise primăvara, în săptămîna în care lucram în schimb de noapte, ziua ne-o petreceam în curtea lagărului și ne mai dezintoxicam, respirînd aerul curat de munte.

Într-una din zilele acelei primăveri, cu toată vremea senină și soarele blînd de afară, eu dormeam în patul meu din baracă. Fusesem scutit de cabinetul medical, iar schimbul meu era în mină, așa că eram singur în tot dormitorul. Din cauza unui panarițiu care mă chinuise cîteva zile, Mache îmi făcuse o incizie la un deget, de la care trebuise să-mi scoată și unghia. După incizia care dăduse drumul la puroi, ușurat de durerea și zvîcniturile din deget, mă culcasem și adormisem tun.

La un moment dat, prin somn, am auzit ușa deschizîndu-se și pași pe dușumele. Am simțit chiar că cineva se așază pe patul meu și, fără să mă trezesc complet, mi-am zis că se întorseseră băieții din mină. Chiar mă gîndeam, trăgîndu-mi pătura peste cap și încercînd să mă cufund din nou în somn, că timpul trecuse prea repede și că aș mai fi dormit.

Cineva m-a scuturat însă de umăr și am auzit o voce care-mi spunea ceva. Am crezut mai întîi că e vreunul din camarazi, care avea chef de glume, dar cînd am început să percep sensul vorbelor, am întors capul încă buimac de somn și am văzut o uniformă de gardian. M-am dezmeticit și l-am recunoscut pe gardianul cel cumsecade, cu care ne simpatizam. Era vesel și repeta mereu același lucru: „Scoală, c-a murit tătucu! S-a dus în... !" Era 5 martie 1953 și așa am aflat că a murit Stalin.

La început nu mi-a venit să cred, dar gardianul m-a asigurat că e adevărat, că se anunțase la radio. În simplitatea lui se bucura din toată inima și-mi spunea cu convingere: „Acum scăpați și voi de pușcărie și vă duceți acasă!"

I-am mulțumit pentru veste și i-am spus să fie totuși prudent și să n-o mai spună nimănui, ca să nu riște să fie turnat.

M-am îmbrăcat repede și m-am dus la Mache să-i împărtășesc știrea. Cunoscîndu-l pe gardian, care nu prezenta garanții nici de prea mult discernămînt, nici de seriozitate, am rămas neîncrezători și am hotărît să păstrăm secretul informației pînă la sosirea celor din mină.

Cum au ieșit din mină, am făcut tura celor pe care-i știam că se ocupă cu informațiile și au legături cu muncitorii civili.

Mitucă nu avusese o ocazie favorabilă ca să poată sta de vorbă cu artificierul Rujinski, dar i se păruse că acesta îi făcuse un semn cu mîna la plecare.

Popa Scai remarcase că Tămîie nu-și făcuse obișnuita inspecție în acea zi, iar unul din gardienii de la corfă, care era foarte sever de obicei, se arătase foarte indiferent la mersul muncii în mină. Ba mai mult, intrase tam-nisam în vorbă cu el, punîndu-i o serie de întrebări personale: de unde este originar, pentru ce era condamnat și la cîți ani?

Nici Enescu, la rîndul lui, nu putuse schimba nici o vorbă cu maistrul civil, care fusese tot timpul însoțit de un gardian. Deci nimic concret, doar cîteva semne neobișnuite, dar concludente.

Peste alte douăsprezece ore însă, la ieșirea următorului schimb din mină, totul avea să se lămurească: Într-adevăr, Stalin murise!

Toate așteptările de mai bine s-au dovedit neîntemeiate însă, și speranțele legate de dispariția tiranului, deșarte. S-a remarcat totuși un timp, o oarecare delăsare și nehotărîre în atitudinea și măsurile administrației. În lupta noastră pentru supraviețuire, zi cu zi, erau bune și astea!

La cîteva zile după moartea lui Stalin, și-a făcut apariția o comisie formată din vreo patru–cinci inși, toți îmbrăcați civil.

Timp de cîteva ore, cît au stat în incinta lagărului, au avut o comportare foarte stranie.

Era duminică și amîndouă schimburile erau la suprafață. Majoritatea deținuților erau în curte, profitînd de vremea frumoasă. Unii stăteau de vorbă plimbîndu-se la soare printre barăci, alții se așezaseră pe jos pe cîte o bucată de lemn, pămîntul fiind încă jilav, în urma zăpezii care tocmai se topise.

Numai în dreptul barăcii unde se afla cabinetul medical, era un taluz în pantă, unde pămîntul se mai zvîntase și dăduse iarba. Aici, cînd erau liberi, își făcuseră obiceiul să se strîngă macedonenii. Așezați în cerc, pe călcîie, le auzeai de la distanță vorba repezită în dialectul lor armânesc.

Gardienii nu se vedeau și nu-și mai găseau de lucru prin curte, vînînd deținuții pentru cine știe ce corvezi inutile, cum făceau de obicei. Stăteau și ei de vorbă la poarta lagărului, în fața camerei de gardă.

Cei patru sau cinci civili, probabil de la Ministerul de Interne, se împrăștiaseră prin curtea lagărului și se plimbau printre grupurile de deținuți, observînd atmosfera , nevrînd în mod vădit să dea impresia unei inspecții cu caracter oficial, administrativ. Căutau chiar cîte un pretext banal, ca să intre în vorbă cu deținuții, ca și cum ar fi fost niște simpli vizitatori într-o localitate turistică, gata să-și facă relații printre localnici.

Succes prea mare nu aveau, fiindcă în mod ostentativ nu erau băgați în seamă, și deținuții își continuau discuțiile, făcînd abstracție de prezența lor. Simțind atmosfera, erau tot mai intimidați și mai stingheriți.

Unul din ei se apropiase de grupul macedonenilor de pe tăpșanul cu iarbă și chiar se așezase pe un butuc, lîngă ei. Nimeni n-a părut că-i observă prezența, discuțiile urmîndu-și cursul. După un timp, neînțelegînd nimic din graiul lor, nu știa cum să se scoale și să plece, fără să-și piardă fața.

Mă aflam tocmai în dormitorul meu, cînd unul din civili și-a făcut apariția. Cînd a intrat pe ușă, compunîndu-și o figură amabilă și degajată, a spus bună ziua. I s-a răspuns la fel, fiecare văzîndu-și mai departe de treabă. Eram vreo cinci în dormitor, printre care preotul Costache (bucovineanul) care stătea pe patul lui și își cîrpea cămașa. Față de liniștea care se lăsase, civilul a avut un moment de ezitare, dar apoi i s-a adresat popii, întrebîndu-l ce face.

— Îmi cîrpesc cămașa, i-a răspuns popa, cosînd înainte.

Văzînd că nu se înfiripă conversația, l-a întrebat dacă se poate așeza pe patul lui. Popa i-a făcut loc, spunîndu-i:

— Nu-i al meu, e al statului.

Hotărît să intre în vorbă cu orice preț, civilul a continuat efortul. Dialogul, cu răspunsurile laconice ale preotului Costache, care în tot acest timp își cosea înainte cămașa, a fost cam următorul:

— Ce meserie aveți?

— Miner.

— Cum, întotdeauna ați fost miner?

— Nu!

— Ce-ați fost ... înainte?

— Preot!

— Și, ce condamnare aveți?

— Cincisprezece ani. (Nu mai țin minte exact la cîți ani fusese condamnat părintele Costache.)

— Pentru ce fapte ați fost condamnat?

— Pentru că m-am rugat la Dumnezeu în biserică să ne scape de Ana Pauker!

Civilul s-a sculat și fără a mai spune vreo vorbă a ieșit din dormitor.

Tot lagărul a rîs de răspunsul popii.

După cîteva ore de stat printre noi, civilii au plecat așa cum veniseră, fără să ne putem da seama de scopul vizitei lor. Dacă, așa cum bănuiam, veniseră să facă un sondaj al stării de spirit a deținuților, cred că raportul pe care l-au înaintat a fost clar.

Vreau să menționez aici un fapt ciudat, care s-a petrecut tot într-una din zilele acelei primăveri.

Pe creasta muntelui care domina lagărul, au apărut într-o zi două siluete. Cîțiva deținuți care se aflau în curte le-au remarcat întîmplător. Din cauza distanței n-au putut distinge alte detalii, decît că cei doi purtau în spate raniță și că privind în jos spre lagăr, au dus la ochi, fie binocluri, fie aparate fotografice. Între timp însă, au fost observați și de unul din ostașii din turnurile de pază, care a dat alarma. Cele două siluete au dispărut după muchia de stînci, în pădure.

Știrea s-a răspîndit în lagăr, dar pînă să prind și eu de veste și s-apuc să ies din baracă, cei doi s-au făcut nevăzuți. În schimb am putut urmări efectele alarmei care se dăduse: vreo zece–cincisprezece soldați înarmați, desfășurați în trăgători, au început să urce povîrnișul muntelui. Panta, mai întîi lină, dar apoi tot mai abruptă, se termina la poalele unui perete de stîncă. Acolo s-a terminat și urmărirea, peretele de stîncă, de cel puțin două sute de metri înălțime, fiind inaccesibil.

Niciodată n-am aflat cine fuseseră cei doi și ce urmăriseră.

Pentru noi însă, cei care plănuiam evadarea, reacția unității de pază în momentul alarmei a fost un prilej de comentarii nesfîrșite.

Numărul ostașilor disponibili care au plecat în urmărire, timpul care le-a trebuit pentru a intra în acțiune și mai ales planul de organizare a urmăririi, care nu ni s-a părut prea bine pus la punct, au fost discutate sub toate aspectele. Pe lista informațiilor, pe care trebuia să le colectăm, s-a mai înscris astfel un punct: paza exterioară. Urma să încercăm să aflăm efectivul ostașilor din unitatea de pază, cîți din aceștia se găseau în posturi la un moment dat și cîți rămîneau în același timp disponibili. De asemenea, unde erau cazați și armamentul de care dispuneau. O bună parte din aceste informații le-am putut afla concomitent cu celelalte pregătiri pentru evadare, care-și urma cursul. Începusem chiar să grăbim aceste pregătiri, o dată cu venirea primăverii.

După ce explorasem fără succes toate galeriile și abatajele abandonate, în căutarea unei căi posibile de ieșire spre galeriile unde lucrau muncitorii civili, ne concentrasem un timp atenția asupra galeriei dintre cele două corfe. Cea pe care o parcurgeam zilnic la intrarea și ieșirea din mină, din care porneau ramificațiile galeriilor unde lucrau civilii și care erau închise cu grilaje de fier și lacăte la ora trecerii noastre. Am abandonat însă ideea de a înlătura aceste obstacole pentru a pătrunde în galeriile civililor, cînd am aflat că nu exista altă ieșire spre exterior. Și minerii civili utilizau aceeași singură cale de ieșire din mină ca și noi, cu singura deosebire că, în loc să coboare la galeria Rainer (de unde noi ne continuam drumul pe jos încă un kilometru și jumătate pînă în lagăr), ei urcau mai departe cu corfa pînă la suprafață. Această porțiune din parcursul minerilor civili, cuprinsă între stația Rainer (unde coboram noi) și punctul unde corfa atingea suprafața, ne era complet necunoscută.

Prin cei cîțiva civili cu care unii din noi aveam contacte, am încercat să aflăm cum se prezenta situația pe această porțiune de puț și mai ales la gura lui, la suprafață. Lucru foarte greu, deoarece întrebările nu puteau fi puse direct, pentru a nu le da nimic de bănuit asupra intențiilor noastre. Abia către sfîrșitul lui aprilie, punînd cap la cap toate frînturile de informații culese, ne-am putut face o oarecare idee în această privință. Spun oarecare,

pentru că certitudinea datelor obținute n-am avut-o, unele informații fiind nesigure, altele contradictorii.

În acea primăvară, s-a mai petrecut un eveniment demn de remarcat; pentru mine și cei veniți de la Jilava, inedit, pentru cei de la Baia Sprie, deja cunoscut, pe care de altfel cred că l-au și provocat prin permanentele lor reclamații: a început să funcționeze „cantina".

Am povestit cum la sfîrșitul fiecărei luni, după ce din salariul care apărea pe statele de plată se scădeau toate reținerile, primeam un bon ștampilat, pe care era înscrisă suma neto în lei de care puteam dispune pentru cumpărături. De cînd se înființase lagărul de la Cavnic, în fiecare lună, administrația adusese țigări, pe care deținuții le cumpărau cu aceste bonuri. Numai țigări. La Baia Sprie li se aduceau și diverse alimente: unt, marmeladă, halva, zahăr, pește sărat și chiar alte produse cum ar fi săpun, pastă de dinți, uneori ciorapi și cămăși.

În limbajul de lagăr, camera dintr-una din barăci, unde o singură zi pe lună se distribuiau aceste alimente, purta numele de cantină. Printre curiozitățile semnalate la cantina de la Baia Sprie, și despre care am aflat de la cei veniți de acolo, a fost apariția unor produse care au stîrnit uimire în lagăr. Astfel, s-au pus în vînzare lădițe cu heringi afumați, import din Danemarca, unt din Olanda și chiar saci cu zahăr tos pe care scria „Made in England". Mai mult decît straniu pentru acea vreme (1950–1951), cînd în magazinele și piețele din țară domnea cea mai cumplită sărăcie, lipsind pînă și cele mai obișnuite mărfuri din producția autohtonă. Cu timpul s-a aflat și explicația fenomenului.

Printre puținele tranzacții comerciale încheiate în acea perioadă cu Vestul, regimul de la București era interesat în achiziționarea de mașini și produse tehnice și industriale, țările „capitaliste" condiționînd acest livrări de cumpărarea de către România și a unor bunuri de larg consum, excedentare pe piețele occidentale. Am aflat chiar de la oamenii care lucraseră în acest domeniu și care acum se aflau printre noi în închisoare, că unele din aceste produse proveneau din tranzacțiile rușilor cu occidentul și că rușii, prin operații de clearing, le plasau României. Zahărul englezesc și untul olandez apăreau astfel în alimentele din țară la prețuri mult mai ridicate decît prețurile acelorași produse indigene. Pentru sărăcia populației ele reprezentau un lux inaccesibil și nu se vindeau. Cum însă Alimentara respectivă trebuia să-și realizeze planul de vînzare, ingeniozitatea și inițiativa responsabilului magazinului rezolvau problema în cel mai perfect spirit al principiilor „pieței libere". Bineînțeles, dacă întîmplarea făcea să fie în apropiere lagărul de muncă de la Baia Sprie!

Așa fusese cazul cu Alimentara din Baia Mare, al cărei destoinic responsabil intrase imediat în legătură cu administrația lagărului și îi livrase

marfa nevandabilă. Rezultatul: responsabilul a putut în acest fel raporta îndeplinirea planului de vînzări.

Membrii administrației lagărului s-au bucurat de înlesniri la aprovizionare la Alimentara respectivă, fiind anunțați din vreme cînd apăreau anumite produse și obținîndu-le fără neplăcerile statului la coadă. Iar deținuții, care tot n-aveau ce face cu banii (bonurile), cumpărau oricum tot ce se aducea la cantină, chiar dacă era scump. Ca să nu mai vorbim de plăcerea contactului cu „Lumea liberă", cînd mîncau unt din Olanda și zahăr din Anglia. Deci, toată lumea mulțumită!

Dar să revin la Cavnic, unde la sfîrșitul lui martie, s-a deschis cantina. N-am avut însă parte decît de produse indigene. Poate chiar prea indigene! Posesori de bani în bonuri, cred că erau cam o treime din noi, iar eu și Caranica eram printre cei bogați, datorită geodei peste care dădusem și care ne ajutase să avem mari depășiri de normă. Probleme prea mari la alegerea cumpărăturilor n-am avut. Singurul lux pe care mi l-am permis a fost un săpun de toaletă și trei perechi de ciorapi gri de bumbac. Săpunul, întrebuințat cu economie, m-a ținut vreo patru luni și mi-a mai oferit o alternativă la săpunul de pușcărie care, cum spuneam noi, mirosea a cîine mort. Ciorapii, supuși condițiilor din mină, nu rezistau. Săptămîna și perechea! Dar măcar în aceste trei săptămîni am scăpat de obiele. Restul articolelor erau raționalizate: cincizeci de grame de unt, o sută de grame de halva și vreo patru–cinci bucăți de rahat de persoană. Am luat din fiecare, iar de restul banilor, țigări.

Cu toate că țigara era cel mai prețuit articol pentru deținuți, nu știu să se fi întîmplat vreodată ca cineva să aibă ce fuma, iar altul să rabde. Fiecare fuma de la fiecare și, dacă țigările se terminau pînă la următoarea „cantină", toți răbdam. Toți nefumătorii, posesori de bonuri, la sfîrșitul lunii cumpărau țigări pentru fumători.

Cu distribuirea rațiilor și colectarea bonurilor de plată de la deținuți era însărcinat un plutonier. Porția fiecăruia o punea pe o bucată de hîrtie de sac de ciment. Marea atracție a constituit-o untul. Unii nu mai văzuseră unt de luni de zile, dar marea majoritate, de foarte mulți ani. Cînd, împreună cu cei din baraca mea, mi-am luat rația, am plecat direct spre dormitor, unde fiecare din noi și-a invitat la patul lui cîțiva camarazi care nu avuseseră bonuri în acea lună. Urma să ne înfruptăm din bunătățile luate de la cantină. Prin împărțire însă, porția fiecăruia devenea un fel de doză homeopatică, așa că masa cu invitați avea un caracter mai mult simbolic. Totuși, ideea că vom simți gustul untului ne făcea mare plăcere. Fiecare făcuse rost de pîine de la bucătărie.

Cum am băgat însă în gură prima bucată de pîine, cu un vîrf de cuțit de unt pe ea, am simțit că mi se face rău. În același timp, și din alte grupuri adunate pe paturile vecine, s-au pornit exclamații de scîrbă. Untul mult dorit era unt de oaie!

Gustul și mirosul puternic de oaie erau insuportabile. Majoritatea nu l-am putut mînca. În schimb, o mică minoritate a fost avantajată; de două ori avantajată: a mîncat și unt, și pe săturate, primind și porțiile noastre. Macedonenii au colectat tot untul, neînțelegînd cum de puteam noi disprețui un produs al animalului lor sacru, oaia. Pînă la urmă am făcut și noi haz de necaz. Cîteva zile mai tîrziu însă, macedonenii s-au revanșat.

PAȘTELE LA CAVNIC

Paștele în acel an a căzut în primele zile ale lunii aprilie. În sîmbăta Paștelui am lucrat în mină în schimb de zi. De fapt, nimeni n-a lucrat aproape nimic, iar gardienii nu s-au arătat pe galerii. Nici Tămîie nu și-a făcut apariția.

Către sfîrșitul șutului, cu mult înainte de ora obișnuită la care se dădea semnalul de oprire a lucrului, deținuții au început să coboare din abataje pe galeria principală și să se îndrepte spre hala cea mare din fața corfelor. Popa Scai anunțase că va ține o slujbă și vestea fusese transmisă din om în om, pînă la cele mai îndepărtate locuri de muncă.

Cei doi gardieni, văzînd mulțimea de deținuți, care, fără să fi primit vreun ordin, se scurgea în șiruri neîntrerupte spre locul unde se aflau ei, în fața corfelor, au încercat să-și impună autoritatea, strigîndu-ne să ne întoarcem la locurile noastre de muncă. Ne-au amenințat chiar că vor raporta numele celor care nu se supun ordinului, pentru a fi pedepsiți. Amenințările n-au avut nici un efect. Deținuții continuau să vină, fără să-i bage în seamă. I-am văzut atunci cum erau pe punctul să intre în panică, crezînd probabil că e vorba de vreo revoltă. Popa Scai și cîțiva deținuți le-au explicat că nu avem intenții rele, că am părăsit mai devreme locurile de muncă pentru a sărbători Paștele.

Văzîndu-ne pașnici, gardienii s-au liniștit în privința noastră, cu toate că erau vizibil intimidați de mulțimea din jurul lor. Au mai încercat să argumenteze că dacă vine cineva în inspecție vom avea neplăceri. De fapt se temeau de venirea vreunui superior, care i-ar fi făcut pe ei responsabili de indisciplina noastră. Dar nimeni nu s-a mai ocupat de ei, pentru că începuse slujba.

Sub bolta înaltă de la corfă, a început să răsune glasul preoților. Un singur bec slab lumina încăperea, făcînd și mai impresionantă atmosfera, cu umbrele noastre care se reflectau pe pereții de stîncă. Toți ne stinseserăm lămpile și ascultam emoționați slujba celor cinci sau șase preoți: părintele Costache, părintele Sebastian Popescu, părintele Lazarov...

Unul din gardieni se retrăsese chiar lîngă puț, în umbră, cît mai departe de noi. Părea să vrea să dovedească astfel că nu era de acord cu ceea ce se petrecea și să se pună la adăpost de a fi acuzat de complicitate. Celălalt însă

rămăsese printre noi și cu toate că se străduia să-și mențină o atitudine indiferentă și degajată, cu o mînă în buzunar și fumînd, era vădit atras de slujbă. Fiind chiar în apropierea mea, i-am urmărit atitudinea. La un moment dat, l-am văzut cum, foarte discret, a lăsat să-i cadă țigara încă neterminată pe jos.

Toți eram descoperiți și ne țineam bonetele sau căciulile în mînă, el fiind singurul din toată mulțimea care avea chipiul pe cap. Nu voi uita niciodată cum unul din deținuți, prinzîndu-i privirea, i-a făcut un semn abia perceptibil, indicîndu-i chipiul. Gardianul a avut o ezitare, a privit pe furiș în stînga și-n dreapta. Deținutul care-i făcuse semnul nu se mai uita la el. Încet, și-a dus mîna la cap și și-a scos chipiul. Deținutul a întors iar capul spre el și i-a zîmbit cu blîndețe. Era Marinică Dumitrescu. Fusese student și trecuse prin „reeducarea" de la Pitești. Din cauza maxilarului fracturat, vorbea cu greutate.

Cînd s-a auzit vocea preotului spunînd „veniți să luați lumină", ne-am apropiat pe rînd de el și ne-am aprins lămpile de mină de la lampa lui.

În acea clipă, s-au pornit să bată clopotele! Nu-mi venea să cred.

Nu știam că, așa cum făcuseră cu un an în urmă la Baia Sprie, cîțiva deținuți pregătiseră și acest detaliu pentru ca ritualul să fie complet. Atîrnaseră cu sîrmă de una din conductele de aer comprimat de pe galerie, mai multe sfredele de oțel de diferite lungimi. La momentul potrivit, lovindu-le pe rînd cu un alt sfredel, realizaseră întocmai sunetul clopotelor.

Toți ne-am îmbrățișat spunîndu-ne „Cristos a înviat". Pe mulți i-am văzut cu lacrimi în ochi.

Popa Scai s-a apropiat de gardianul care la slujbă stătuse printre noi și i-a spus: „Domnule sergent, știu că nu-mi puteți răspunde cum se cuvine, dar eu tot vă spun « Cristos a înviat » și să știți că noi ne rugăm și pentru dumneavoastră."

Cum se făcuse ora oficială de ieșire din mină, corfele au început să funcționeze. Tot drumul, de-a lungul galeriilor, s-a cîntat Prohodul și pe măsură ce intram pe poarta lagărului, unde celălalt schimb se pregătea să intre în mină, eram primiți cu „Cristos a înviat" și răspundeam cu „Adevărat a înviat".

Cum am ajuns în dormitor, Mitucă m-a chemat de o parte și mi-a spus că se întîlnise în mină cu Șimi Rujinski, care-i urase „Cristos a înviat" și-i adusese un dar. Era vorba de o bucată de cozonac și de o ploscă plină cu palincă, pe care Mitucă reușise să le aducă în lagăr, trecînd prin mari emoții, la gîndul că ar fi putut fi percheziționat la poartă.

Noaptea, după închiderea barăcii, cînd toți dormeau, Mitucă s-a dus cu darurile de la Șimi în spălător, iar eu m-am dus pe rînd la paturile cîtorva camarazi, de discreția cărora eram siguri, i-am trezit și le-am spus să se ducă la toaletă. Fiecare a primit aici cîte o fărîmă de cozonac și a băut cîte un gît de țuică. Primul care a onorat plosca a fost popa Scai amintindu-și de țuica din regiunea lui, de la Rîmnicul Sărat.

Mi-aduc încă aminte că era o ploscă de tip militar, din aluminiu, și că pe lîngă dopul original care se înșuruba, mai fusese înfundată cu un cocean de porumb, peste care, ca să nu curgă, Șimi mai legase cu sfoară și o băsică de bou. După ce am reușit să destupăm plosca însă, am intrat de-a dreptul în panică din cauza mirosului, care a umplut încăperea și care risca să ne dea de gol. Am deschis geamurile ca să aerisim și ne-am grăbit să golim plosca. N-a fost ușor: era țuică de Maramureș, trecută de două ori prin alambic și îngrozitor de tare. Nouă, care nu mai gustasem alcool de atîta vreme, ni s-a părut otravă curată. Cu toate că eram vreo zece care ne treceam plosca unul altuia, nu cred că am fi prididit-o, dacă nu ne ajuta substanțial căpitanul Narcis Triandaf, care se lăuda că fusese mare băutor afară. Ne-a și dovedit-o, golind plosca. Am spălat-o, am făcut să dispară firimiturile de cozonac și ne-am dus să ne culcăm, convinși fiind că nu lăsasem nici o urmă.

A doua zi dimineața, m-am trezit în exclamațiile cîtorva camarazi, care se întrebau ce miros curios se simte în dormitor: cel mai aproape de adevăr a fost Dascălu, care spunea că dacă n-ar ști unde se află, ar zice că miroase a cramă. Cu tot aerul greu din dormitor, încărcat de mirosul aglomerației de oameni, al hainelor umede, amestecat cu cel de motorină, cu care se dădea pe dușumele, se distingea totuși și un iz de țuică. Venea de la respirația noastră, a celor care băusem! Cei cu musca pe căciulă, ne-am grăbit să dispărem, ca să ne spălăm. Oamenii s-au dus și ei să mănînce, impresia mirosului straniu de la trezire a fost uitată, camera între timp s-a aerisit și incidentul n-a avut urmări.

Administrația nu și-a făcut simțită prezența prin nici una din șicanele și măsurile disciplinare obișnuite, nici în ziua aceea, nici duminică, a doua zi, cînd n-am intrat în mină. Gardienii se arătau cît mai puțin în curtea lagărului și închideau ochii la mici derogări de la disciplină, care altfel nu erau tolerate. Evitau să ne provoace cu obișnuitele mizerii zilnice, dîndu-și probabil seama că în starea de spirit care domnea, ar fi putut stîrni reacții imprevizibile. Compromisul s-a dovedit profitabil ambelor părți: ei au avut liniște, iar noi ne-am putut bucura netulburați de Duminica Paștelui.

Vremea frumoasă și rezerva administrației au creat o atmosferă de destindere, care ne-a dat senzația unei relative libertăți. Circulam prin curtea lagărului, și de la o baracă la alta, fără a mai fi prigoniți de gardieni pentru diverse corvezi. Unii se întinseseră la soare pe peticul de iarbă de lîngă cabinetul medical. De peste tot, din toate grupurile, se auzeau discuții, glume, rîsete sau cîntece. În fața uneia din barăci se încinsese chiar o „bîză". Dacă n-ar fi fost gratiile, gardul înalt de lemn și cele din sîrmă ghimpată din jurul nostru, dominate de turnurile de control, cu țevile amenințătoare ale pistoalelor automate îndreptate spre noi, versantul pe care se afla lagărul ar fi fost în perfectă armonie cu cel opus. De la noi din lagăr se vedea o parte a văii de pe celălalt mal al rîului Cavnic. Se vedeau cîteva case răzlețite ale satului

de munte, printre pomii care începuseră să înmugurească. Se zăreau și grupuri de țărani care coborau spre vale, probabil spre centrul satului, spre biserică. Străbătea pînă la noi și sunetul clopotului și cîteodată și un chiot. Mulți, mai ales țăranii care se aflau în lagăr, se așezau într-un loc cu vizibilitate mai bună și priveau peste sîrmele ghimpate, încercînd să deslușească și să înțeleagă viața satului din fața noastră.

În fiecare baracă se constituiseră grupuri, adunate pe prietenii, pe proveniențe regionale și după toate criteriile care-i fac pe oameni să se strîngă laolaltă; și fiecare dormitor își sărbătorea Paștele în legea lui: bucovinenii, ardelenii, bănățenii...

Dar marea atracție a zilei a constituit-o baraca unde se concentraseră mai toți macedonenii. Toți prietenii lor din lagăr erau invitați din oficiu. Aproape toată ziua am petrecut-o cu ei. Fiecare armân păstrase tot ce luase cu ocazia ultimelor cumpărături de la cantină. În afară de untul de oaie, bineînțeles, pe care îl mîncaseră. Acum, pe două paturi alăturate, întinseseră niște șervete și puseseră pe ele toate alimentele: halva, rahat, marmeladă, slănină și pîine. În jurul acestui „bufet", așezați turcește pe paturi, am petrecut una din zilele de neuitat de la Cavnic. La această masă mai mult simbolică și în mijlocul macedonenilor, am văzut și am simțit plăcerea simplă a ospitalității, a unei fraternități umane, a unei comunități sufletești de care și acum îmi aduc aminte cu emoție și căreia îi duc dorul. S-au povestit tot felul de amintiri din libertate, din închisoare, s-a făcut haz de necaz, s-a glumit și s-a rîs. Am ascultat o sumedenie de povești dintr-o lume despre care auzisem prea puține pînă atunci. Din lumea unor oameni care-și evocau în povestiri și folclor istoria unui trecut și prezent zbuciumat, exaltînd actele de bărbăție ale eroilor lor legendari, pe care îi cîntau în balade, alături de cei contemporani. Dialectul cu rezonanțe latine, cadrul vieții păstorești și melodiile cu influențe orientale dădeau un farmec straniu cîntecelor lor. Vocea caldă a lui Dică se remarca în mod deosebit.

Dar a venit și seara și o dată cu ea ne-am trezit și noi la realitate. Ziua s-a încheiat ca toate cele de pînă atunci, cu gardienii răcnind „adunarea", cu numărătoarea, cu încuiatul barăcilor și alte strigăte care ne anunțau stingerea. Armistițiul tacit al administrației încetase.

Perioada detenției mele în lagărul de la Cavnic se apropia de sfîrșit. Înainte de a trece mai departe, întrerup firul povestirii pentru a da mai întîi cîteva detalii despre deținuții de care îmi amintesc. Am reconstituit din memorie o parte din numele celor aproximativ trei sute de inși, cît era efectivul lagărului pînă în momentul în care l-am părăsit. Le voi da mai jos, consemnînd în dreptul fiecărui nume orice amănunt de care îmi amintesc în legătură cu persoana respectivă. Dau această listă — fatalmente incompletă! — de nume și date personale, în speranța că amintirile altora vor

completa lacunele. Iată deci această listă, cu numele înscrise în ordine alfabetică, și pe care o las deschisă.

1. ADORIAN..., ardelean. Măcelar, ocupîndu-se și cu exportul de vite. Om foarte voinic, care s-a prăbușit fizicește muncind ca vagonetar.

2. AMARANDEI...

3. ALBU PAMFIL, ardelean. Predicator iehovist. Din cîte îmi amintesc, era șeful acestui cult. După ce fusese arestat și deținut prin închisorile titoiste, fusese predat românilor. Muncind din răsputeri, ca toți coreligionarii lui, ajunsese și el în cîteva luni într-o stare deplorabilă.

4. BALABAN...

5. BĂDESCU STELIAN, din aceeași organizație cu Nicolae Nicolae: Legiunea albastră.

6. BADECA..., țăran macedonean din Dobrogea.

7. BALANOV PETRE, fost în Jandarmeria din Oradea și rămas în continuare cînd s-a transformat în Miliție. Din același lot cu Colea Ungureanu și prieten cu el. Condamnat în procesul organizației Vlad Țepeș II. S-a îmbolnăvit foarte grav de ficat, motiv pentru care Colea nu l-a pus la curent cu planul nostru de evadare. Om de toată încrederea, hotărît și curajos.

8. BARDILA..., armân din Dobrogea. Cu toate că nu era așa de bătrîn, toată lumea îi spunea Moș Bardila. Mi-aduc aminte de indignarea lui de profesionist, cînd a văzut cu cîtă nepricepere au fost jupuite cîteva capre aduse pentru bucătăria lagărului. Era cioban.

9. BAȚU SOTIR. I se spunea Sota. Mărunt de statură, ca majoritatea macedonenilor, cu un păr negru și creț ca blana de astrahan și cu ochii verzi. Fusese student cînd îl arestaseră.

10. BĂNILĂ ALEXANDRU, țăran din comuna Lespezi, jud. Iași. Avea obiceiul să se adreseze celorlalți cu vorbele „Măi județ", motiv pentru care toată lumea îl cunoștea sub numele de „Județ". Fusese condamnat pentru că bătuse și dezarmase doi soldați ruși, după 23 august 1944. Rușii intraseră în casa unei vecine a lui din sat, vrînd s-o jefuiască. Femeia strigase după ajutor și el... o ajutase! Primise cincisprezece ani și-mi povestea că era mulțumit că în urma percheziției scăpase așa de ieftin. Sub grămada de bălegar de lîngă grajd, mai era îngropat un rus pe care nu-l descoperiseră! Mi-a făcut această confidență un an mai tîrziu, cînd am stat cu el în aceeași celulă. Voi reveni asupra lui, cînd voi ajunge cu povestea la acea perioadă. Era un om cinstit și bun camarad, plin de inimă și săritor la nevoile altora.

11. BĂCESCU ION, de lîngă Pitești. Am mai vorbit de el. Din lotul lui Gică Mușat.

12. BECA TAȘCU, macedonean.

13. BERLESCU..., din Urziceni.

14. BILECA VANGHELE, macedonean. Îmi amintesc că graseia și că era un susținător al renunțării la tradițiile armânești și al asimilării totale

în masa românească. Din această cauză era ținut la marginea comunității macedonene.

15. BIRO FRANCISC, secui din Arad. Fiind iehovist, în momentul cînd fusese chemat să-și facă stagiul militar, declarase că nu pune mîna pe armă, religia lui interzicîndu-i acest lucru. Cînd totuși fusese obligat să ia arma în mînă, o aruncase în closet. Primise pentru acest lucru o condamnare de zece ani. Biro se deosebea de cei din secta lui prin atitudinea pe care o avea față de muncă. În mină muncea ca rulător și declarase că față de starea lui fizică (era foarte slab) norma, pe care consideră că trebuie s-o îndeplinească, este de o tonă, indiferent de ceea ce stabilise administrația (șapte tone și jumătate). Suferise bătăi, carceră și tot felul de pedepse, dar nu-și schimbase atitudinea. Declarîndu-l nebun, administrația renunțase să se mai ocupe de el, așa că Biro, în fiecare șut, rula „egytona", cum spunea el pe ungurește, după care se așeza pe jos și nu mai lucra.

16. BIȘOC EUGEN.

17. BLÎNDU ION, din Leordeni. Legionar.

18. BOIERU ILIE, din Făgăraș. Legionar.

19. BORLOVAN..., țăran din Banat.

20. BOROȘ RADU, avocat din București.

21. BOTEA..., din Constanța. Turnător al administrației, despre care am mai vorbit.

22. BOURCEANU...

23. BRATU ALEXANDRU, avocat din comuna Lespezi, jud. Iași. Făcea parte din tineretul național-țărănesc. Tînăr, plin de entuziasm. În 1978 mi-a scris din Statele Unite.

24. BREDICEANU CORNEL, legionar.

25, 26. BRÎNZARU, GHEORGHE și ION, frați, din comuna Soveja.

27, 28. BRÎNZAȘ..., doi frați, ardeleni, legionari.

29, 30. BRÎNZEI..., doi frați, ardeleni, legionari.

31. BUJIN..., macedonean din Dobrogea, cioban. I se spunea moș Bujin.

32. BUSUIOC..., legionar.

33. CALEIA PUIU, condamnat în procesul Sumanelor Negre. Prin soția lui avea o proprietate lîngă Turnu Severin, nu departe de proprietatea noastră de la Ilovăț. Cunoscîndu-l la Cavnic, mi-a povestit că a fost la Ilovăț ca să stea de vorbă cu generalul Aldea, care, după căderea lui de la guvern, a stat ascuns la noi la țară. Stătuse cu Aldea numai cîteva ore și eu, nefiind acasă în acel timp, nu ajunsesem să ne cunoaștem. Puiu Caleia era și el suferind de ficat.

34. CANACHE..., muncitor din Turnu Severin, macedonean.

35. CARANICA ALEXANDRU, macedonean. Trecut prin „reeducare". După ce am fost eliberați în 1964, m-am întîlnit întîmplător cu el pe stradă, în București. Mi-a spus că se străduiește să plece la fratele lui, la Paris. Cînd în 1970 am ajuns la Paris, l-am căutat pe fratele lui, dr. Caranica,

pentru a-i da unele veşti despre el. Nu l-am găsit acasă. După un timp, aflîndu-mă la München, am aflat că Alecu reuşise în cele din urmă să iasă din ţară şi se stabilise în Grecia. Pînă să apuc să-i dau de urmă, ca să iau legătura cu el, mi-a parvenit vestea că a murit într-un accident de automobil.

36. CĂLINOIU CONSTANTIN, ţăran din Vrancea. Era în echipa de bucătari.

37. CEATĂU..., din Ardeal. Numit brigadier de Tămîie. Era turnătorul administraţiei.

38. CERNĂTESCU..., inginer. Condamnat la moarte în primul proces al Canalului. Ulterior graţiat, urmînd să execute o condamnare de muncă silnică pe viaţă.

39. CERNOVODEANU DAN. Am vorbit despre el.

40. CHIPER GHEORGHE, moldovean.

41. CHIRIŢĂ..., din Oltenita. Absolvent al unei şcoli de meserii. La Cavnic lucra la suprafaţă, la atelierul de tîmplărie al lagărului. Tînăr, glumeţ, se ţinea numai de farse. Mi-amintesc că Dan Cernovodeanu ţinea cu tot dinadinsul să nu fie tuns şi se străduia să-şi ţină părul cît mai lins, pentru a scăpa neobservat. Cum avea un păr foarte des şi ondulat, lucrul era destul de greu de realizat. Chiriţă a prins de veste şi i-a spus că are o soluţie. L-a chemat în atelierul de tîmplărie şi i-a spus să-şi dea pe păr cu un lichid călduţ, pe care îl pregătise din timp în acest scop. Era o soluţie de clei de tîmplărie care, după ce s-a uscat pe capul lui Dan, i-a făcut din tot părul un fel de crustă compactă. Abia a mai reuşit să fie tuns chiar cu maşina. Dan Cernovodeanu nu i-a iertat-o niciodată.

Adevăratul duşman al lui Chiriţă era însă Tămîie, care voia cu orice preţ să-l facă să intre în mină. Chiriţă lucra la suprafaţă, datorită insistenţelor lui Mache, care ştia că fusese bolnav de plămîni. În cele din urmă, Tămîie a trecut peste recomandaţiile cabinetului medical şi Chiriţă a fost obligat să intre în mină. Nu pentru mult timp, fiindcă în urma unei hemoptizii, a rămas iar la suprafaţă şi Tămîie n-a mai insistat. Una din ocupaţiile permanente ale lui Chiriţă era executarea mobilierului comandantului, care-i cerea cînd un dulap, cînd un pat, cînd masă şi scaune. Ceilalţi gardieni îl pîndeau în momentele libere, ca să le confecţioneze „valize". Era un fel de modă, ca fiecare să aibă o astfel de aşa-zisă valiză care n-avea decît forma valizei. Era făcută din scîndurile de la lăzile de dinamită, cu balamale făcute la atelierul mecanic din mină, şi cu mînerul dintr-o bucată de furtun de apă. Partea de tîmplărie o făcea Chiriţă, iar balamalele, Mircea Vueric. Tot Chiriţă le şi vopsea, cu vopseaua adusă de client. Într-o zi, cînd unul din gardienii cei mai proşti şi răi i-a cerut sfatul lui Chiriţă în privinţa vopselei pe care s-o cumpere de la Baia Mare, pentru ca „valiza" lui să fie mai frumoasă ca a celorlalţi, Chiriţă l-a învăţat să ceară de la magazin „vopsea bleumarin în dungi". A doua zi gardianul s-a întors de la Baia Mare şi a venit direct în lagăr, furios. L-a băgat pe Chiriţă la carceră, fiindcă îşi bătuse joc de el.

42. CIOCÂLTEU ALEXANDRU, de origine din comuna Galiciuica, județul Dolj. Părinții lui erau medici. Tatăl lui, frate cu prof. dr. Vintilă Ciocâlteu, fost decan al Facultății de medicină din București. Ducu, cum i se spunea, fusese condamnat la douăzeci și cinci de ani muncă silnică, pentru înaltă trădare, în procesul Nunțiaturii Vaticanului. Voi avea ocazia să vorbesc mai pe larg despre el mai tîrziu.

43. CIUBOTARU DUMITRU, Mitică țiganul, pe care l-am mai prezentat.

44. CIUCĂ ION, tînăr, inteligent, se străduia să învețe englezește, luînd lecții de la Puiu Caleia.

45. CIUMĂU VICTOR, învățător din Ardeal. Legionar. Un uriaș cu o voce extraordinară de bas.

46. COJOCARU ION, țăran din munții Vrancei, condamnat în procesul răscoalei din acea regiune. Împreună cu fratele lui mai tînăr,

47. COJOCARU SIMION, solid ca un urs, purta niște mustăți fioroase, dar avea o fire blajină.

48. COPILU ION era din comuna mea, Ilovăț, jud. Mehedinți. Pentru a-l descrie mai bine, va trebui să fac o mai lungă incursiune în trecut. Ion Copilu era dintr-un cătun al comunei mele, din Dîlbocița. În timpul războiului, căzuse prizonier la ruși. În 1945 s-a întors cu divizia de panduri „Tudor Vladimirescu" și, fiind rănit, a fost demobilizat. În sat a început să facă agitație comunistă, urmărind să ajungă primar, cum el însuși mi-a mărturisit în acea perioadă: „ca să n-ajungă vreun ciocănar străin de sat". Primar n-a ajuns, dar fiind membru al partidului comunist, lucru rar pe acele timpuri printre țărani, toată lumea din sat îl privea cu ochi răi. Pe acea vreme, un tînăr dintr-o comună vecină, Șovarna, pe nume Trocan, împreună cu un prieten al lui fugiseră în pădure și dădeau mult de furcă Securității. Trocan făcuse armata în cadrul unei unități de parașutiști, iar camaradul lui, Vîlcănescu, tot din regiune, era legionar. Înarmați pînă în dinți, toate încercările Securității de a-i prinde eșuaseră. De fiecare dată scăpaseră, împușcînd cîțiva securiști. Ajunseseră niște figuri legendare în regiune și în jurul lor se țeseau tot felul de povești. Într-o iarnă, au fost detectați într-o colibă din pădure. Scăpaseră și de data aceea, împușcîndu-l pe șeful postului de miliție din sat, dar coliba îi aparținea lui... Copilu! Mai mult, s-a descoperit că el îi aprovizionase cu alimente. Așa a ajuns Copilu, considerat în satul lui periculos fiindcă era comunist, la închisoare. După ce a fost schingiuit în anchete, a fost condamnat și trimis la Baia Sprie, unde a ajuns turnătorul ofițerului politic. De cînd venise la Cavnic, nu mai păruse să aibă legături cu administrația, dar reputația îi rămăsese și lumea îl ocolea. Suferea de această izolare ostentativă și mi-era milă de el. Din cînd în cînd mă căuta și venea să stea de vorbă cu mine. De la el și de la alții am aflat amănunte despre Trocan și Vîlcănescu. Fără să admită că fusese delator la Baia Sprie, îmi spunea de fiecare dată că a încercat să nu facă rău nimănui. Greu de spus care era adevărul și ce era în sufletul lui. O dramă, în orice caz, ca atîtea altele.

49. COSTACHE..., preot bucovinean, de care am mai pomenit.

50. COSTACHE ION, tîmplar de lîngă Ploiești. Legionar. Avea un picior anchilozat.

51. COȘEREANU CONSTANTIN, fiu de colonel. Și el făcuse școala militară. Trimis pentru specializare în Germania. La sfîrșitul războiului s-a întors în țară. Era condamnat la douăzeci sau douăzeci și cinci de ani pentru spionaj în favoarea americanilor.

52. COȘERIU...

53. COSTESCU GRIGORE, inginer petrolist.

54. CRĂCIUN..., inginer. Condamnat într-unul din loturi în procesul Canalului. Era frate cu Constanța Crăciun. Această înrudire nu-l ajutase să scape de închisoare și nu-l făcea nici să fie simpatizat de ceilalți deținuți. A avut însă o comportare corectă.

55. DALE REMUS, student, la arestare. Legionar.

56. DASCĂLU..., avocatul evreu de care am mai vorbit.

57. DĂBULEANU..., cizmar, din Oltenia.

58. DĂINEANU..., fost aviator.

59. DĂRUIALĂ..., unul din cei cîțiva orfani din primul război, pe care tatăl meu i-a întreținut și ajutat în timpul școlii și facultății. Erau toți din Mehedinți. Îl cunoșteam de mic, cînd venea să-și petreacă vacanța la noi, la țară. Timid și tare cumsecade. Ajunsese inspector școlar la Turnu Severin. Fiindcă discutase cu alți cîțiva despre isprăvile lui Trocan în luptele cu Securitatea, l-au implicat în procesul acestuia, care tocmai fusese prins. Camaradul lui, Vîlcănescu, fusese împușcat mai înainte. Dăruială nici nu-l cunoscuse pe Trocan și totuși a fost condamnat pentru complicitate. Trocan, după ce a fost torturat îngrozitor în anchetă (lucru povestit de alți deținuți, care se aflau în același timp în arestul Securității) a fost judecat cu un întreg lot, care nu avusese niciodată nici o legătură cu el. A fost condamnat la moarte și, după cîteva luni, executat la Craiova. Ceilalți, așa-ziși complici, au fost și ei condamnați la diverse termene de închisoare.

60. DIACONESCU STELIAN, scriitorul care semna sub pseudonimul Ion Caraion.

61. MAIORUL DIMITRIU, cu care venisem în dubă de la Jilava.

62. DINDELEGAN..., ardelean, magazionerul lagărului.

63. DJURCOVICI ILIA, sîrb din Banat. Fusese partizan de-al lui Mihailovici, era monarhist sîrb și antititoist.

64. DOCA..., locotenent de jandarmi și apoi de miliție, condamnat în același proces cu Colea Ungureanu (Vlad Țepeș II).

65. DICĂ PETRE, văru' Dică, pe care îl cunoaștem din paginile anterioare.

66. DUMITRESCU..., inginer agronom din București. Legionar.

67. DUMITRESCU MARIN (Marinică) era elev, la arestare, și legionar. Trecuse prin „reeducare" și fusese chinuit ca toți cei supuși acestui regim. Se exprima greu din cauza unei fracturi a maxilarului, osul sudîndu-se

cum dăduse Dumnezeu. Avea o privire blîndă, dar puțin stranie, părea ba melancolică, ba puțin pierdută, privire pe care am întîlnit-o la mulți din cei ce fuseseră „reeducați" și care îți dădea fiori cînd știai ce îndură seră acești oameni.

68. DUMITRIU..., colonel. Foarte mic de talie. Venise o dată cu mine de la Jilava, unde stătuse mai mulți ani, trecînd printr-o lungă perioadă de foamete. Era obsedat de mîncare. Suferea de o foame psihică, pe care nu și-o mai putea stăpîni.

69. DUȚĂ ALEXANDRU, din Muscel și din același lot cu Tăbăcaru.

70. EGRI CONSTANTIN (Titi). Student, la arestare, și el trecut prin „reeducare". Stătea ore întregi (cînd eram liberi, la suprafață) privind în gol, fără a vorbi cu nimeni. Se izola voit, evita contactele cu alții, nu fiindcă era ursuz sau cu mintea rătăcită, ci de teamă, căci aștepta să înceapă în orice moment procesul de reeducare și aici la Cavnic. Așa li se spusese, și amintirea terorii prin care trecuse era încă proaspătă. Nu știu ce m-a atras spre el și, încet, încet, am reușit să înjgheb cu el o legătură. S-a apropiat și el de mine, dar sufletul nu și l-a deschis. Din cîte o frîntură de frază, pe care n-o mai termina, am început să cred că înțelesesem ce se întîmplase la „reeducare". Mă înșelasem însă... eram încă departe de a înțelege. Atît cît am simțit de la Titi Egri și de la alții (din cîte o vorbă neterminată, din cîte o privire, un gest sau din tăcerile lor nesfîrșite) m-a ajutat să înțeleg mai tîrziu, cînd mi s-a povestit totul. Mult mai tîrziu, cînd spaima dispăruse și mi s-a povestit tot, fără reticențe.

71. ENESCU NICOLAE, din Muscel. Liberal din organizația lui Guță Tătărescu. Le-a fost de mare ajutor tuturor, în postul de pontator în mină.

72. FALOVEGHE DIONISIE, țăran ungur. Iehovist.

73. FARMACHI MENELAS, avocat din Constanța, condamnat într-unul din loturile Canalului.

74. FLOAREȘ... Nu-mi mai amintesc decît că era un om înalt, cu ochi albaștri.

75. FODOR..., bucovinean. Fusese student, trecuse prin „reeducare" și rămăsese turnător al administrației.

76. FOTIADE..., inginer din București. Un om cu o cultură frumoasă și pare-se foarte capabil în meserie. Legionar.

77. FRANGOPOL..., inginer. Condamnat tot într-unul din loturile Canalului.

78. GACHE GHEORGHE, după diminutivul armânesc, Guța. Un bărbat înalt și chipeș. Avea pe pectoralul stîng un tatuaj făcut într-o altă perioadă de închisoare pe care o executase cînd era încă adolescent. Tatuajul îl reprezenta pe arhanghelul Mihail. Fusese destinat să facă parte din garda personală a mareșalului Antonescu, dar n-apucase să-și ia funcția în primire, fiindcă relațiile dintre Mareșal și Mișcarea legionară se stricaseră.

79. GÎRBEA... Nu-mi amintesc decît numele.

80. GEORGESCU..., căpitan. Condamnat pentru crime de război. Avea o cicatrice la tîmplă, de la o rană de război. Era căzut într-un fel de pasiune maladivă pentru meseria de miner. Și după ce ieșeam din mină, el continua să fie preocupat de munca din mină și să discute despre ea, întrebuințînd cu multă mîndrie limbajul tehnic al meseriei. Fusese poreclit Georgescu-vagonet, pentru a-l deosebi de ceilalți Georgești din lagăr.

81. GEORGESCU TOPUSLĂU, condamnat la moarte în primul proces al Canalului. I s-a comutat pedeapsa în muncă silnică pe viață. Inginer. În mină lucra la atelierul mecanic.

82. GHEZA..., ungur din Ardeal.

83. GHIAȚĂ SEVER, din Turnu Severin. Frate cu Petre Ghiață, care în primii ani ai regimului comunist se despărțise de Partidul Liberal și formase un partid disident, care în primele alegeri de după război avusese ca semn pe listele electorale litera „H". Li s-a spus „hașiștii". Sever Ghiață fusese agentul lui electoral în acele alegeri în care Petre Ghiață depusesc lista lui electorală numai în jud. Mehedinți. În oportunismul lui politic din acel moment, servise Partidului Comunist, slăbind poziția Partidului Național Liberal în județ. Răsplata fusese că mai tîrziu Petre Ghiață intrase și el în închisoare. Sever Ghiață fusese implicat în procesul lui Trocan. Stînd de vorbă cu el la Cavnic și indignat de felul în care îl critica pe Trocan, tratîndu-l de bandit și de criminal, i-am spus că ar trebui să fie mîndru că fusese condamnat în același proces. Faptul că stătuse în boxa acuzaților alături de Trocan, care trăise și murise ca un erou, ar fi trebuit să-l onoreze și era pentru el o reabilitare a atitudinii pe care o avusese în alegeri, cînd trădase Partidul Liberal și cochetase cu comuniștii. N-a mai vorbit cu mine la Cavnic și se plîngea la toți mehedinții de lipsa mea de solidaritate „oltenească".

84. GOGA NICOLAE, arhitect din București. Legionar. Un om de caracter și de mare calitate sufletească.

85, 86. GRECULESCU (MIELU), din Muscel. Am mai vorbit de el și de fratele lui, CONSTATIN, fost căpitan. Am aflat în 1980, de la Ion Pantazi, că după eliberare a murit la Cîmpulung.

87. HARALAMBESCU SPIRU, constănțean. Figură cunoscută a portului Constanța, fiind un fel de șef al camionagiilor. Fusese liberal. Era cărunt și purta niște mustăți enorme și stufoase de care era foarte mîndru.

88. HENTEA TIBERIU, legionar, din Ardeal. Foarte credincios. A fost imposibil să-l convingem să nu mai postească vinerea și mai ales de Paște, cînd timp de trei zile a făcut post negru cu toate că muncea din greu în mină. Era extrem de slăbit de anii lungi de pușcărie pe care îi executase. Era întotdeauna înconjurat de mai mulți tineri din organizațiile Frăților de Cruce, ocupîndu-se de educația lor religioasă. Om de un caracter ireproșabil.

89. ILEA PETRU, ardelean, fost căpitan în armată. S-a îmbolnăvit grav de silicoză.

90. IONESCU GRIGORE, student, legionar.

91. IONESCU MILTIADE, doctor. Originar din Galați. Am mai vorbit și voi mai vorbi despre el.

92. IORGOVEANU..., macedonean.

93. IOVĂNESCU PAUL, de origine din comuna Băilești, jud. Dolj. Doctor. Am mai vorbit de el și voi mai reveni asupra lui.

94. IZU CONSTANTIN, fost căpitan. Căzut în lotul Sumanelor Negre. Moldovean, fiu de țăran. Fire veselă și cu mult umor. Îmi amintesc că spunea că tatăl lui purta pantofi cu hățuri, adică opinci.

95. KATZ..., croitorul evreu de care am mai pomenit.

96. KLEIN..., inginer de origine germană.

97. LAZAROV..., preot. Legionar.

98. LIPAN..., marinar. Toată viața și-o petrecuse pe diferite cargouri, cutreierînd toate mările și porturile lumii. Era plin de tatuaje.

99. MAGEARU CONSTANTIN, din Moldova. Vechi legionar. Om de bună calitate, și intelectuală și morală. Avea mulți ani de închisoare, executați sub toate regimurile.

100. MĂLEANU..., basarabean. Ajuns în străinătate, am aflat că s-ar fi stabilit în Canada.

101. MANCICI VASILE, legionar. Și el executase mulți ani de temniță.

102. MANOLESCU ARISTIDE, legionar.

103. MĂRĂSCU..., ardelean. Căzut cu un grup întreg de tineri elevi și studenți constituiți în organizații de Frății de Cruce după 23 august. Plin de entuziasm și cu ținută frumoasă.

104. MEDREA..., din Oltenia, legionar. Un băiat foarte inteligent.

105. MELNIC. ., legionar. Basarabean.

106. MIHOC..., bănățean. Național-țărănist.

107. MIHĂILESCU DAN, legionar.

108. MIREA ALEXANDRU. I se spunea Marocanul. Fiind bolnav de ficat, lucra la suprafață, la lămpărie. În urma unei explozii a gazelor de acetilenă care umpluseră încăperea din cauza apei care pătrunsese într-o ladă de carbid, și-a pierdut pentru un timp vederea.

109. MITRAN..., student din Constanța. Legionar.

110. MITUCĂ ION, căpitan de artilerie din jud. Mehedinți. L-am prezentat mai înainte.

111. MOSCU..., fost în poliția de moravuri din București.

112. MUȘAT GHEORGHE (Gică). Am povestit despre el și grupul lui, cu care am fost la Pitești.

113. MUȘAT ION, țăran înstărit din Dobrogea. Mocan. Bărbat înalt, voinic, bun camarad, simpatizat de toți.

114. NACU CONSTANTIN. Cred că era avocat. Macedonean.

115. NAZARIE ION, fost plutonier în armată. Din Moldova.

116. NEGRESCU VIRGIL, avocat din București. În timpul războiului, fusese directorul firmei româno-germane „Solagra". La Cavnic ocupa funcția cea mai importantă în ierarhia deținuților. Era contabil-șef și se afla între ciocan și nicovală; între administrația lagărului, care periodic îl acuza și-l pedepsea pentru că favoriza deținuții și între deținuți înșiși, care-l puteau taxa de „om al administrației". A evoluat cu multă abilitate, dar și riscînd în același timp, și de cîte ori a putut a ținut partea deținuților.

117. NICOLAE NICOLAE, condamnat ca șef al unei organizații subversive, împreună cu un grup de tineri din București. Un fel de Gavroche de pe malurile Dîmboviței. Tînăr din periferia Capitalei, exprimîndu-se într-un jargon al mahalalelor aproape de neînțeles pentru noi. Cînd era întrebat de unde este, chiar dacă întrebarea era pusă de vreun membru al administrației, răspunsul lui era: „De pe Bul!" Asta însemna bulevardul Elisabeta, pe unde-și făcea veacul cînd era liber. Limbajul lui pitoresc, dar ordinar și împestrițat cu înjurături, făcea notă discordantă cu ținuta noastră, de o tendință ostentativ puritană, mai ales față de administrație. Totuși, de cîte ori se ivea o situație mai dificilă în raporturile cu administrația, Nicolae cu grupul lui se plasau pe baricada cea bună.

118. ONACA CORNEL, locotenent de jandarmi și apoi de miliție, condamnat în procesul Vlad Țepeș II de la Oradea. Băiat de toată încrederea.

119. PALADE..., inginer. Mai în vîrstă și foarte timorat.

120. PANTAZI ION, căpitan de cavalerie. Fiul generalului Pantazi, fost ministru de război în guvernul mareșalului Antonescu.

121. PARIZIANU GHEORGHE (Gioga), care fusese student la Medicină cînd îl arestaseră. Era macedonean. Plin de energie și entuziast, avea o inimă de aur.

122. PECERIȚĂ..., lipovean din Deltă. Turnător și una din figurile odioase, unanim detestat.

123. PETRESCU..., fost colonel, condamnat pentru crime de război. Venise cu mine de la Jilava. Era cel mai în vîrstă din lagăr. Modest, tăcut, cu atitudine demnă, suporta cu stoicism chinul muncii în mină.

124. PIVNICERU..., din Moldova. Legionar.

125. PLOSCARU..., turnător „de calibru mic", după expresia consacrată la Cavnic.

126. POPA DUMITRU, avocat și căpitan în rezervă, din Moldova. Condamnat în procesul Sumanelor Negre. Pasionat de politică și de principiile democratice, pe care le cita curajos în fața administrației ori de cîte ori aceasta lua cîte o măsură inumană și abuzivă. Era o limbă pe care administrația n-o cunoștea. Expresiile pe care le folosea stîrneau rîsul gardienilor și al ofițerului politic, care-l considerau probabil puțin nebun. Recunosc, și nouă ni se păreau ridicole și deplasate, cînd în jurul nostru domnea legea bunului-plac și viața noastră era la cheremul unei mentalități criminale.

127. POPA ION, student. Nu-i mai reții decît figura. Purta ochelari.

128. POPESCU SEBASTIAN, preot. Din Rîmnicu Sărat. Național-țărănist. Despre popa Scai, cum i se spunea, am vorbit pe larg înainte.

129. RADU ION, din lotul lui Nicolae Nicolae, și el, tot „de pe Bul!"

130. RĂDULESCU OCTAVIAN (Tavi), național-țărănist. Om de afaceri din București. Lucra în mină la buraje.

131. RAȚĂ..., pe numele de călugăr catolic Fratele Tarcisius. Slab, cu ochelari. Stătuse la închisoarea de la Sighet cu Iuliu Maniu, pînă înainte de moartea acestuia.

132. RÎȘNOVEANU..., lucra la instalațiile de conducte în mină.

133. ROȘEALĂ..., polițist. Slab, înalt, cu părul roșu. Lucra la suprafață, la sala de dușuri.

134. ROTARU ION, tînăr preot greco-catolic.

135. ROTARU... Nu-mi mai amintesc decît numele.

136. SARRY GHEORGHE VALENTIN (George), din Constanța. Condamnat pentru spionaj în favoarea consulatului Britanic de la Constanța unde, după 23 august, era consul fratele lui. Jumătate frate, numai după mamă. Crescut cum a dat Dumnezeu, pe maidanele Constanței, fără nici un fel de educație, intrase în închisoare la șaptesprezece ani. Educația și-a făcut-o în închisoare, pe lîngă alții, iar calea cea bună, pe care a mers pînă la eliberarea lui, și-a găsit-o singur, condus de o inteligență nativă și de un instinct sigur. Avea o conformație atletică, o elasticitate și o rapiditate în mișcări, de felină. După eliberare, a reușit să plece în Anglia și de acolo în Canada, unde s-a căsătorit cu o canadiană de origine franceză, cu care are două fete. În corespondența pe care o port cu el, se dovedește în continuare a fi un băiat bun, atașat sentimental de trecutul nostru comun și de cei pe care i-am stimat și ne-au fost apropiați în închisoare. Va mai veni vorba de el.

137. SAVEL GHEORGHE (Gheorghiță), fost căpitan în armată. Moldovean, voinic, înalt și domol. Cu cîțiva ani în urmă, fiind în fabrica penitenciarului de la Gherla, fusese luat într-o zi și dus în celular, unde deținuții simțeau că se petrec lucruri stanii. Sub pretextul că unii deținuți cu comportare bună se bucură de condiții speciale, administrația amenajase celularul pentru desfășurarea regimului de „reeducare", izolîndu-l de restul pușcăriei. Fusese adus Țurcanu, cu o echipă de „reeducați" de la Pitești, pentrn a continua experimentul la Gherla. Din celular se auzeau sunete de instrumente muzicale, administrația explicînd că, printre privilegiile acordate celor din celular, era și dreptul de a-și alcătui o orchestră. Dar, două zile mai tîrziu, a izbucnit pe poarta celularului, în curte, Gheorghiță Savel. Plin de sînge și cu doi sau trei „reeducatori" în cîrcă sau agățați de el care încercau să-l rețină. Gheorghiță era însă, la vremea aceea, solid ca un taur și se dezlănțuise. Așa au aflat deținuții ce se întîmpla în celular și că orchestra n-avea decît rol de bruiaj, trebuind să acopere eventualele strigăte sau urlete, pe care „reeducatorii" nu parveneau să le înăbușe din timp. Gheorghiță a fost totuși din nou dus pe celular, fiind crunt bătut și schingiuit zile în șir. Acum,

la Cavnic, era iar blajin, domol și tăcut. Avea lungi momente de absență, cu privirea ațintită în gol. Trebuia să-l strigi de mai multe ori și atunci se trezea, tresărind ca din somn. Și de la el am aflat cîte ceva despre „reeducare".

138. SĂNDULESCU MIHAI (Mișu), fost polițist.

139. SÎNGIORZAN..., învățător din Transilvania. Legionar.

140. SILVESTRU VICTOR, moldovean. Tip de vagabond și derbedeu, total lipsit de caracter. Turnător, tot de „calibru mic", fiind mărginit.

141. ȘOVĂILESCU... Reținînumai că era un om jovial și simpatic.

142. ȘERCĂIANU..., doctor veterinar. Legionar.

143. SNAIDERO ROMEO, comandor de marină. Am mai vorbit despre el.

144. SPÎNOCHE DUMITRU (Mitică), învățător din Dobrogea. Legionar. Slab și epuizat de mulți ani de închisoare. De o mare sensibilitate sufletească, dacă era vorba de alții. În ceea ce îl privea, răbda chinul muncii din mină, fără o vorbă de disperare sau revoltă.

145. SPÎNU CONSTANTIN (Titi), din comuna Cogealac, Dobrogea. Băiat simplu, dar foarte isteț. În lagăr era croitor.

146. STAMATI ION, tînăr avocat din Iași. Legionar. Cumnat cu Pivniceru.

147. STĂNCESCU..., basarabean. Fratele lui, Mihai Stăncescu, mi-a fost coleg de clasă la Sf. Sava. Familia se refugiase din Basarabia, la cedarea provinciei, înainte de război. Se stabilise în București. Tatăl lor, cu puternice sentimente naționaliste, se afla și el în închisoare.

148. ȘTEFĂNESCU GHEORGHE, căpitan în armată, cunoscut în toate închisorile sub numele de Gogu Minerul. Era din București, din Obor, și foarte mîndru de obîrșia lui. Plin de spirit, cu un extraordinar talent de improvizator și cu o ușurință înnăscută de versificare, toată lumea era de acord că-și ratase meseria. Scheciurile și cupletele lui, în diversele pușcării prin care trecuse, rămăseseră de pomină, înveselind atmosfera și redresînd moralul multora, chiar și în vremuri foarte grele, cînd plătise cu pedepse și carceră această îndeletnicire. Una din așa-zisele lui „reviste", pe care o imaginase la Baia Sprie, și unde-și povestea viața de miner-deținut sub numele de Gogu Minerul, făcuse să-i rămînă această poreclă. La Cavnic, la sfîrșitul unui șut, apăruse așezat pe un vagonet plin cu minereu. Gol, numai cu un fel de slip în față, tatuat pe tot corpul lui scheletic cu caolin alb și diverse argile colorate ce se găseau prin mină, așezat într-o atitudine marțială cu un sfredel în mînă, a fost împins pînă la corfă, în chip de zeu al infernului. Bineînțeles, însoțind totul cu declamarea unor cuplete pline de un haz amar. Despre isprăvile lui de la Pitești, unde l-am întîlnit din nou, voi povesti la timpul potrivit. La Cavnic, ca și în toate pușcăriile prin care a trecut, Gogu a avut probleme cu îmbrăcămintea; fiind foarte înalt, pantalonii și mînecile îi erau întotdeauna prea scurte. Problema lui insolubilă era însă încălțămintea. Cred că avea patruzeci și șapte sau patruzeci și opt la picior, așa că nici cea mai mare pereche de bocanci reformați și lăbărțați nu-i încăpeau. Ani

de zile, vară-iarnă, la Aiud purtase numai galenți. Dăbuleanu, cizmarul nostru de la Cavnic, l-a făcut fericit: i-a făcut „pe comandă", din mai multe perechi de bocanci vechi, o pereche pe măsură. Familia lui Gogu moștenise din tată în fiu o cîrciumă în Obor, deschisă de străbunicul lui. Firma înfățișa un bătrîn cu barbă albă (străbunicul), care ținea un copil în brațe (tatăl lui Gogu), iar deasupra scria: „La bunicul cu nepotul în brațe". Bineînțeles că la venirea comuniștilor cîrciuma fusese naționalizată și firma îi fusese schimbată. Gogu ne spunea că visul lui, cînd vom fi iar liberi în țara liberată, era să redeschidă cîrciuma familiei cu o nouă firmă, pe care va sta scris: „La nepotul cu bunicul în brațe!"

În iarna lui 1964, cînd eram cu toții liberi, dar în țara tot neeliberată, l-am văzut pe Gogu la un colț de stradă în București vînzînd bilete „loz în plic". Era seara, ningea și Gogu nu era cu mult mai bine îmbrăcat ca în închisoare. Lipseau doar dungile de pe hainele lui ponosite.

149. TARR..., avocat ungur din Cluj. Fusese condamnat pentru crime contra umanității și acum muncea cot la cot în mină cu cîțiva membri ai „Gărzilor lui Maniu", care răspunseseră și ei cu violență la atrocitățile comise de unguri împotriva populației românești. Tot pentru crime contra umanității erau și ei închiși.

150. TĂBĂCARU SVIATOSLAV venise cu mine de la Pitești, prin Jilava. Am mai vorbit de el și voi reveni pentru a povesti destinul lui tragic.

151. TEOFĂNESCU COSTACHE, vechi legionar.

152. TOTH..., arestat cînd era ostaș în termen. Ceangău.

153. TRIANDAF NARCIS, căpitan al Legiunii de jandarmi și apoi al Miliției din Oradea. Condamnat în procesul organizației Vlad Țepeș. Foarte simpatic, dar cam fanfaron.

154. TUDOSE TRAIAN, doctor. I se spunea „Titanul". Din același lot cu Mache și Paul. Un băiat bun în fond, dar timorat.

155. TUDOSE..., student. Trecut prin „reeducare".

156. TUFEANU..., student în momentul arestării.

157. UNGUREANU NICOLAE. Îl cunoaștem din cursul povestirii.

158. VĂDUVA CONSTANTIN, legionar.

159. VĂTĂMANU NICOLAE cred că era din aceeași comună cu Bănilă, din Lespezi, jud. Iași. La Cavnic era bucătar.

160. VLĂDESCU..., inginer. Legionar.

161. VUERIC MIRCEA. Am mai vorbit și va mai fi vorba de el.

162. ZĂGAN..., avocat. Fruntaș național-țărănist.

Memoria mea se oprește aici. Cum am mai spus, sper că alții vor aduce propriile lor informații, care să completeze, să corecteze sau să dea amănunte, care mie mi-au scăpat, pentru a reconstitui în întregime lista deschisă de mine mai sus.

NE PREGĂTIM DE EVADARE, MAI 1953

Trecerea de la iarna grea pe care o îndurasem la vremea minunată a acelei primăveri de la Cavnic a fost destul de bruscă. În cîteva zile, temperatura a crescut, încît de la pulovere și cojoace am ajuns chiar să ne scoatem cămășile și să stăm la soare în curtea lagărului. Zăpada s-a topit, transformînd curtea lagărului într-o adevărată mocirlă. Dar vremea bună se menținea constantă și, în scurtă vreme, pămîntul s-a uscat. Pe versantele văii a dat iarba și în cîteva săptămîni pomii erau în floare. Cei din complotul evadării urmăream cu nerăbdare progresul naturii. În fiecare zi, cînd ieșeam din mină, prima privire o aruncam spre pădure. Pădurea însă reacționa mai încet și era încă departe de a ne putea oferi adăpostul frunzișului pe care contam în cazul reușitei planului nostru, pe care în acest răstimp îl pusesem la punct. Mai bine zis, ne hotărîsem să pornim pe singura cale care ne părea posibilă, în urma investigațiilor făcute și anume, în drumul nostru de ieșire din mină, la stația Rainer, unde coboram din corfă, să imobilizăm gardianul și lucrătorul civil care manipula semnalul corfei și să urcăm pe scările suitorii pînă la suprafață. Data trecerii la înfăptuire a rămas în suspensie, pînă cînd va înfrunzi pădurea.

Între timp, am început pregătirile preliminare, care cuprindeau o sumedenie de treburi și operații privind punerea la punct a încălțămintei și îmbrăcămintei, aprovizionarea cu alimentele pe care trebuia să le luăm cu noi și înarmarea. Fără a-i pune la curent cu intențiile noastre, atît Dăbuleanu, cizmarul, cît și Titi Spînu, croitorul lagărului, ne-au reparat, pingelit, cusut și întărit încălțămintea și hainele. Haine civile, care să mai fie și într-o stare prezentabilă pentru ochii oamenilor liberi nu prea mai existau în lagăr, așa că am decis că salopeta va fi îmbrăcămintea noastră de drum. Salopetele noastre erau identice cu cele pe care le purtau muncitorii liberi, așa că nu ar fi bătut la ochi dacă reușeam să evadăm. În privința alimentelor, problema procurării lor era ceva mai dificilă. Din tot ceea ce intra în alimentația noastră, singurele produse cu calități nutritive, nealterabile și cu volum mic și deci mai ușor de transportat, erau zahărul și slănina. Magazia cu alimente pentru deținuți se găsea în lagăr, la celălalt capăt al bărăcii în care se afla sala de dușuri. Cheia magaziei era la administrație și, în fiecare zi, un gardian preda bucătarilor noștri rațiile pentru ziua respectivă.

Ion Cojocaru și mai tîrziu Ghiță Brînzaru, amîndoi făcînd parte din complot, erau bucătari și ne-au asigurat că vor putea sustrage din magazie alimentele de care aveam nevoie în momentul în care gardianul îi chema ca să ridice rațiile pentru bucătărie. Cum însă întreaga cantitate de care aveam nevoie nu putea fi furată dintr-o dată, urma ca operația să fie repetată de mai multe ori. Alimentele astfel obținute nu puteau fi ascunse în lagăr, riscînd să fie descoperite. Deci, singurul loc sigur era mina, unde însă s-ar fi alterat din cauza căldurii sau umezelii. S-a hotărît deci ca alimentele să fie

sustrase numai cu cîteva zile înaintea evadării, să fie ascunse în mină, dar pentru a le feri de stricăciune vor fi puse în niște pungi izolante. Pungile au fost confecționate din pînză cauciucată, impermeabilă, obținută prin jupuirea furtunelor de aer comprimat.

La capitolul înarmare, era prevăzută dotarea fiecăruia dintre noi cu un cuțit. Treabă încredințată lui Mircea Vueric, care lucrînd la atelierul din mină a confecționat cele douăsprezece cuțite. Lamele de oțel le-a făcut dintr-un joagăr, iar plăselele din lemn. Și cuțitele au fost ascunse tot în mină. Tot la acest capitol s-a hotărît fabricarea unor grenade artizanale, pe care, în caz de nevoie, să le folosim la ieșirea din puț, dacă vom întîmpina rezistență. Ion Pantazi și cu mine ne-am luat obligația să le confecționăm. De altfel, concepția acestor așa-zise grenade ne-a aparținut. Și confecționarea grenadelor avea să aibă loc în două etape. De prima operație ne-am apucat imediat. Am tăiat dintr-o țeavă de apă vreo șapte–opt bucăți, de aproximativ douăzeci și cinci de centimetri lungime. Pentru tăiatul țevii de fier mi-au trebuit cîteva pînze de fierăstrău, de care atelierul din mină cam ducea lipsă și avea puține. Am fost nevoit să le fur, în timpul unor vizite pe care le-am făcut la atelier, inginerului Georgescu-Topuslău. O dată tăiate, am turtit și apoi îndoit cu lovituri de ciocan unul din capetele fiecărei bucăți, celălalt capăt rămînînd deschis. Apoi le-am ascuns într-o geodă. Urma acum ca prin capătul rămas deschis să introducem în fiecare bucată de țeavă astfel pregătită cîte un baston de dinamită. Ne-a trebuit un timp ca să ne procurăm explozibilul necesar. Zile în șir, de îndată ce intram în mină, Ion Pantazi și cu mine urcam fiecare în abatajul nostru, înaintea celorlalți, ca să cercetăm fronturile de muncă unde avuseseră loc împușcături, pentru a găsi vreo gaură neexplodată și a recupera dinamita scăpată intactă. O dată cantitatea trebuincioasă strînsă, fiecare bucată de țeavă și-a primit încărcătura respectivă și și-a reluat locul în ascunzătoare, faza următoare, a construirii grenadelor, neputînd fi efectuată decît cu puțin timp înainte de data evadării. Pentru a fi în stare de funcționare, mai trebuiau montate fitilele și capsele, a căror procurare era mai dificilă, chiar periculoasă. Cum și fitilul Bickford și focoasele, după o ședere mai lungă în umezeala din mină, riscau să devină inutilizabile, am hotărît să ne ocupăm de ele în preajma evadării.

Toate aceste pregătiri, confecționarea pungilor impermeabile, punerea la punct a îmbrăcămintei și încălțămintei, fabricarea cuțitelor și a grenadelor, pînă la stadiul de care am vorbit mai sus, ne-au luat cîteva săptămîni, în care timp viața din lagăr și mină și-a urmat cursul, fără să mai fie tulburată de vreun eveniment deosebit. Va trebui totuși să menționez un fapt divers, ținînd de gospodăria lagărului, de muncile de întreținere la care trebuia să participăm după ce ieșeam din mină.

Se constatase de cîteva zile că latrina din curtea lagărului se înfundase și nu mai putea fi folosită. Cazul fusese raportat administrației, dar măsurile de remediere se lăsau așteptate. Totuși, într-o bună zi, și-a făcut apariția

comandantul lagărului, înconjurat de un întreg stat-major, compus din ofițerul politic, ofițerul de serviciu, nelipsitul Tămîie și cîțiva gardieni. Au constatat la fața locului situația closetului și au început să discute și să-și dea cu părerea despre felul cum ar putea fi rezolvată. Pe taluzul cu iarbă unde țineau sfatul, fiecare își însoțea cu gesturi expunerea planului pe care îl propunea. Păreau un grup de ofițeri de Stat-Major care urmau să ia decizia hotărîtoare înaintea unei bătălii. Cel puțin așa comentam noi în bătaie de joc, privind scena. Consfătuirea a durat destul de mult. În cele din urmă a fost adoptat planul lui Tămîie, care a fost pus în aplicare, începînd chiar din aceeași zi. Am primit ordin să mutăm closetul, un fel de baracă din grinzi și scînduri, așezată direct deasupra haznalei. Haznaua,o groapă cam de șase metri pe patru și adîncă de vreo doi metri, era plină ochi. Baraca ce fusese construită deasupra ei, depășea cu cîte o jumătate de metru fiecare latură a gropii și se sprijinea cu grinzile ei din partea de jos, direct pe pămîntul din jurul haznalei.

Am muncit ca la piramide, ore întregi. Cu răngi și bîrne vîrîte sub capătul grinzilor de la baza barăcii și făcute pîrghii, abia reușeam s-o clintim din loc. Și totuși, coordonîndu-ne efortul, closetul a început să fie deplasat centimetru cu centimetru. Seara, cînd a bătut toaca de intrare în mină, baraca era mutată și haznaua descoperită și-a răspîndit mirosul asupra întregului lagăr. Cum săptămîna aceea schimbul meu lucra în mină noaptea, tot noi am dus la bun sfîrșit întreaga operație în următoarele trei zile. Cînd a doua zi dimineața am ieșit din mină, în loc să mai simțim plăcerea de a ne umple plămînii cu aerul proaspăt de la suprafață, ne-a trăznit mirosul degajat de hazna.

Tămîie ne-a luat imediat în primire și ne-a explicat cum va trebui lucrat mai departe, foarte mîndru de ingeniozitatea procedeului imaginat de el. A trebuit să recunoaștem că simțul lui de improvizație era remarcabil. La marginea haznalei era trasă o căruță cu doi cai. În căruță, puse în picioare și fără capace, erau patru butoaie goale de cîte două sute de litri, din cele care se aduceau la bucătăria noastră, cu varză murată. Rezemate de căruță, vreo șapte–opt prăjini cam de trei metri lungime, care aveau fixate la un capăt cîte o cască militară germană. Cu aceste „polonice ale lui Tămîie", cum au fost imediat botezate, am început să luăm din conținutul haznalei și să punem în butoaiele din căruță. Cînd se umpleau, un gardian se suia pe capră să mîne caii și scotea căruța pe poarta lagărului. După vreo douăzeci de minute, se întorcea cu butoaiele goale și treaba se repeta pînă seara cînd intram în mină. Unde și cine golea butoaiele nu știu. În atmosfera care domnea în jurul haznalei și care ne-a obligat să ne legăm peste nas cîte o cîrpă, s-a găsit loc și pentru haz. În afară de glumele la care se preta toată această activitate, una din distracții a fost să umplem butoaiele pînă la gură, ceea ce făcea ca în drumul căruței pînă la poartă, din cauza hopurilor, gardianul de pe capră să fie împroșcat cu conținutul care stropea în toate părțile.

De la Ion Stamati și Pivniceru, care lucraseră și la mina de la Valea Nistrului, am aflat că și acolo avusese loc o golire a haznalei după același procedeu și cu același utilaj. Ne-au mai povestit, cum cu acest prilej, inginerul Costescu (o figură cunoscută a uneia din societățile de petrol de pe valea Prahovei), care era turnătorul administrației, alunecase pe marginea gropii și căzuse în hazna, scufundîndu-se în conținutul ei pînă la talie. Văzîndu-l în această situație, toți deținuții au început să-și bată joc de el. Nenorocitul încerca să iasă din groapă și nu reușea din cauza malurilor prea înalte. După un timp, un deținut și-a făcut loc printre ceilalți, apostrofîndu-i pentru atitudinea lor și i-a întins lui Costescu o prăjină ca să-l tragă afară din groapă. Costescu s-a apucat cu mîinile de prăjină și, proptindu-se cu picioarele de peretele haznalei, s-a lăsat ajutat. Cînd ajunsese aproape de marginea gropii, deținutul binevoitor a dat drumul prăjinii. Costescu a căzut din nou în groapă, dar de astă dată pe spate, scufundîndu-se complet și dispărînd vederii celor din jur. Nu știu dacă această pedeapsă i-a servit de învățătură, dar ani de zile mai tîrziu, cînd l-am întîlnit în altă închisoare, Costescu nu mai avea relații cu administrația. Reputația pe care și-o făcuse la Valea Nistrului l-a urmărit însă tot restul pușcăriei, ca și pățania cu haznaua, de pe urma căreia a rămas și cu porecla puțin măgulitoare de Costescu-„că… t".

La Cavnic, operația s-a încheiat fără astfel de incidente. Baraca a fost din nou mutată deasupra haznalei golite, în același fel și cu aceeași cazană, și aerul curat de pimăvară a șters urmele acestui episod.

Către sfîrșitul lunii mai, s-a făcut o nouă ordine de bătaie, adică o nouă împărțire a locurilor de muncă și a echipelor, în urma căreia Caranica și cu mine am fost repartizați la „intermediarul" de pe galeria Gheorghe. Așa se numea un abataj nou început, la care numai accesul crea un efort deosebit. Suitoarea care ducea la el cuprindea mai mult de zece scări ude și alunecoase. Din cauza infiltrațiilor de apă căzînd ca o adevărată ploaie, urcarea noastră și mai ales transportarea sfredelelor erau extrem de anevoioase. La fiecare început și sfîrșit de șut, eram nevoiți să facem cîte două drumuri pentru a le transporta. E drept că sus, în „intermediar", datorită cine știe cărui capriciu natural, aerisirea era perfectă și temperatura plăcută. Din cauza dificultății accesului, eram scutiți de vizitele prea frecvente ale lui Tămîie, așa că ritmul de muncă ni-l determinam singuri, după puterile noastre și nu sub presiunea și amenințările lui. Mie însă, această mutare mi-a îngreunat deplasările prin mină, tocmai într-o perioadă în care mă ocupam de pregătirile pentru evadare.

Pe de altă parte, în mod surprinzător, Tămîie se arăta mai înțelegător cu noi și accepta cu ușurință pretextele pe care le invocam de cîte ori mă întîlnea pe altă galerie, atunci cînd trebuia să fiu la „intermediar". Dacă alteori, cînd mă întreba de ce nu sînt la locul meu de muncă și-i răspundeam,

în funcție de punctul din mină unde mă surprinsese, fie că mă duc să cer vreo sculă de la atelierul mecanic, fie un antinevralgic de la postul de prim-ajutor, rareori scăpam nepedepsit, acum, în cele două sau trei ocazii în care m-a întîlnit, mi-a acceptat explicațiile și s-a mulțumit să-mi spună că dacă nu ne facem norma, ne bagă la carceră. Motivul îmblînzirii l-am aflat de la inginerii noștri din biroul tehnic. Extracția minereului de la „intermediar" avea să-i aducă lui Tămîie o primă specială, deoarece laboratorul Combinatului de la Baia Mare stabilise că filonul din acel abataj conținea, într-o oarecare proporție, și rocă auriferă. Tot de la inginerii noștri am aflat că procentul de minereu de aur era așa de redus, încît în exploatările de dinainte vreme nu s-ar fi trecut la extracție, investiția nefiind rentabilă. Acum însă, datorită probabil mîinii de lucru cu „brațe speciale", se pare că devenise rentabilă. Destul de repede ne-am acomodat și la acest nou loc de muncă, unde nu erau decît două fronturi de perforat. La unul din ele lucram eu și Alecu, avîndu-l rulător pe Dică, la celălalt, Gache cu alți doi. Toți șase ne înțelegeam foarte bine, ceea ce făcea ca esențialul să fie realizat: atmosfera de încredere reciprocă și bună camaraderie.

Încetineala cu care dădeau mugurii în pădurea de pe culmile din jurul lagărului era în contrast cu progresul vegetației de pe valea Cavnicului. În timp ce pe firul văii totul era verde, iarba acoperise pămîntul, sălciile înfrunziseră, pomii fructiferi începuseră chiar să înflorească și în fiecare zi peisajului din jur i se mai adăuga o nouă podoabă, pădurea cu crengile golașe parcă încremenise în iarnă, nevrînd să țină pasul cu mersul primăverii. După ce cu greu apăruseră primii muguri, trecuseră cîteva săptămîni de cînd priveam zilnic spre culmi și frunzișul de un verde crud abia reușise să-i dea pădurii o tentă de culoare. Pînă s-o facă de nepătruns privirii, mai era. Urmărirea acestui proces lent, care ne împiedica să putem fixa din timp o dată pentru evadare, și pregătirea echipamentului de care ne ocupam zilnic deveniseră rutină. Pot chiar spune că ne cam obișnuisem cu ideea acestei stări de așteptare și pregătire permanentă. Cu atît mai puternic a fost șocul hotărîrii pe care am fost obligați s-o luăm de pe o zi pe alta.

Totul a pornit de la un fapt, care nu ne-am gîndit nici un moment că ar putea influența cu ceva evadarea noastră. Într-o zi au fost aduse în curtea lagărului materiale de construcție pentru încă o baracă: vreo cîteva căruțe cu piatră pentru fundații, grinzi și scînduri. În ziua următoare au și început săpăturile pentru temelie, dincolo de ultima baracă din lagăr, unde mai era teren liber. Pentru noi însemna o corvoadă în plus cînd ieșeam din mină. Prin cei de la biroul tehnic am aflat că baraca era destinată unui nou lot de deținuți, care urma să fie adus chiar înainte de terminarea construcției. Se zvonea că intenția administrației era să preluăm și exploatarea orizontului –100, unde lucrau muncitorii liberi, astfel ca munca în întreaga mină să fie executată numai de deținuți. Între timp, cînd ieșeam din mină după

schimbul de noapte eram trimiși să lucrăm la baracă. Săpăturile s-au terminat în cîteva zile și începusem zidăria la fundații.

Într-una din acele zile, cred că era într-o duminică, la ieșirea din mină, un deținut mi-a comunicat că sînt chemat de Mache (dr. Miltiade Ionescu) la cabinetul medical. Cum am ajuns la el, m-a pus la curent cu ceea ce aflase de la plutonierul Cuhart, care fusese de serviciu în lagăr peste noapte și cu care stătuse de vorbă. Din cauza măririi numărului deținuților din lotul ce urma să sosească în curînd, se luaseră măsuri și în privința pazei: avea să se sporească și efectivul soldaților din paza exterioară și vor fi aduși și cîțiva cîini polițiști. Aceste întăriri erau așteptate săptămîna viitoare. Cum Mache era ocupat cu vizitele medicale la cabinet și n-apucase să comunice știrea tuturor celor din complot, mi-a spus să iau contact cu ceilalți, pentru a-i informa. Cînd toți au aflat vestea, ne-am strîns lîngă o stivă de scînduri, aduse pentru construcția barăcii, și ne-am pus la sfat. Toți consideram că mărirea pazei și mai ales aducerea cîinilor-lup era o piedică serioasă în calea planului nostru de evadare. Însemna că administrația ar avea nu numai soldați disponibili, dar și posibilitatea să ne urmărească cu cîinii, ceea ce reducea șansele noastre de a ne pierde urma prin pădurile înconjurătoare.

Ducu Ciocâlteu, care pînă atunci se arătase cel mai activ dintre noi în explorarea minei pentru căutarea unei ieșiri și la organizarea tuturor operațiunilor pregătitoare, a tras concluzia că trebuie să dăm lovitura înainte de sosirea întăririlor, adică pînă la sfîrșitul săptămînii. Am discutat propunerea lui sub toate aspectele. Prezenta următoarele dezavantaje:

1) Pădurea nu era încă bine înfrunzită ca să ne ofere adăpost.

2) Încă nu aveam date mai exacte cu privire la situația de la punctul de ieșire din puț la suprafață. Dacă era pază sau nu.

3) Trebuiau strînse alimentele, capsele și fitilul și confecționate grenadele, lucru care cerea timp.

4) Nu toți cei din complot ne aflam în același schimb de lucru. Mircea Vueric era mutat în celălalt schimb și cîțiva lucrau la suprafață; unii la bucătăria lagărului, iar Mache la cabinetul medical. Concentrarea tuturor în același schimb cerea nu numai timp, dar și anumite demersuri ce trebuiau făcute cu abilitate pentru a nu da de bănuit.

Examinînd fiecare punct în parte, am ajuns la concluzia că toate s-ar putea rezolva în timp util, în afară de primul, care nu stătea în puterea noastră: pădurea care nu era încă destul de înfrunzită. Toți am acceptat acest risc, considerîndu-l mai mic decît cel de a fi puși în situația de a nu mai putea nici măcar gîndi la o evadare, dacă vom aștepta mărirea pazei și aducerea cîinilor.

Hotărîrea definitivă a fost ca evadarea să aibă loc sîmbătă seară, căci observasem că mai toți gardienii, ofițerii și comandantul aveau obiceiul să plece sîmbăta, fie la Baia Mare, fie la cîrciuma din sat. Chiar și cei care erau de serviciu în mină și în lagăr miroseau a băutură și erau mai delăsători.

Sîmbătă seara deci, la ieșirea din mină, urma să ne punem în aplicare planul pe care îl pritocisem atîta vreme.

În momentul hotărîrii definitive, cîțiva din complot nu se mai aflau de față, fiind chemați la corvezi. Cei prezenți ne-am pronunțat pentru. A urmat informarea celor ce lipsiseră. Toți s-au declarat de acord, cîțiva mai ridicînd obiecțiuni sau fiind mai reticenți. Punctul negru rămînea lipsa de informații cu privire la gura puțului. Această necunoscută ne îngrijora pe toți.

Mi-amintesc că zărindu-l pe Paul Iovănescu, care trecea prin curtea lagărului spre baraca lui, l-am strigat, ca să-l punem și pe el la curent. Ne-a răspuns că are treabă. La insistența noastră a catadicsit să se întoarcă din drum și să vină la noi. Cînd i-am spus că ne-am hotărît să evadăm sîmbătă, n-a manifestat nici un fel de surprindere și ne-a răspuns, cu calmul lui care devenise proverbial, că din moment ce mai e o săptămînă pînă atunci, nu era motiv să-l reținem de la treabă acum. Apoi ne-a întors spatele și și-a văzut de drum mai departe. Toată săptămîna, fiecare din noi a dus o adevărată luptă cu timpul.

Ion Cojocaru și Ghiță Brînzaru au reușit să sustragă din magazia de alimente zahărul și slănina, care au fost repartizate în mai multe pungi impermeabile și ascunse în mină, urmînd ca fiecare să-și primească porția în ziua evadării. Pe la jumătatea săptămînii, Mache a propus administrației ca doi bucătari să fie trimiși să lucreze în mină, pentru a lăsa locul altor doi deținuți care vor fi eliberați din infirmerie, dar care pînă la completa restabilire nu puteau încă face față muncii grele din mină. Astfel de propuneri erau totdeauna bine primite de Tămîie, iar Ghiță Brînzaru și Ion Cojocaru s-au oferit să intre voluntari în mină, pentru a face loc celor doi la bucătărie.

Mircea Vueric a simulat un accident în mină și a fost adus pe brațe în lagăr și internat în infirmerie. Mache i-a diagnosticat o hernie de disc și după două zile a pretins tratament. Mircea putea fi văzut tîrîndu-se prin curtea lagărului, sprijinit într-un fel de cîrjă improvizată, de-ți era mai mare mila să-l privești. A jucat tot acest teatru ca să se poată muta în schimbul nostru, și a reușit. Sîmbătă dimineață s-a dus la Tămîie și i-a spus că nu mai suportă viața în infirmerie și l-a rugat să-i dea voie să intre în mină ca să ajute în atelierul mecanic. I-a spus că îi este greu să umble, dar că stînd jos în atelier poate lucra cu mîinile. Încîntat că-i mai intră un om în plus în mină, Tămîie i-a aprobat cererea, lăudîndu-l chiar față de ceilalți deținuți pentru conștiinciozitatea și intenția lui sinceră de a se reabilita prin muncă.

La rîndul nostru, Ion Pantazi și cu mine am început vînătoarea după fitil și focoase. În cele din urmă am recurs la un procedeu cam periculos, dar care ne dădea siguranța că fitilul va arde și capsele se vor aprinde, în cazul că vom fi obligați să întrebuințăm grenadele. Am rămas printre ultimii la ieșirea din mină și, după ce artificierii au început să încarce găurile, ne-am strecurat neobservați în urma lor și am tras afară din cîteva găuri încărcate fitilele. În capătul fiecărui fitil era fixată capsa. Dinamita din fundul

găurii în care era înfiptă capsa ca și burajele cu care era înfundată pînă la gură opuneau o oarecare rezistență cînd trăgeai de fitil și exista riscul declanșării exploziei. Mai ales prima parte a operației era periculoasă, pînă ce capsa se plasa în prelungirea fitilului, întorcîndu-se în gaură prin tragere. Capsa antrenată de fitil făcea o rotație de o sută optzeci de grade, riscînd să se înțepenească în pereții găurii cu cele două capete, în momentul cînd se plasa în diagonală. Dacă în acel moment simțeam o rezistență mai mare la tracțiune, renunțam, și ne încercam norocul la altă gaură. Cînd operația reușea, tăiam o bucată de fitil și-i înfigeam un capăt în burajele din gaura dezamorsată, iar pe celălalt îl lăsam să atîrne, astfel ca atunci cînd artificierii se întorceau ca să aprindă fitilele să nu-și dea seama de nimic. Bineînțeles că acea gaură nu mai exploda. Trebuie să recunosc însă, că în timp ce trăgeam cu cea mai mare grijă de fitil, îmi auzeam bătăile inimii și transpiram, și după fiecare capsă astfel recuperată, mă așezam jos să răsuflu, ca după un efort fizic istovitor. Am reușit astfel să ne procurăm cele necesare și am avut norocul ca totul să se petreacă fără accident.

Finisatul grenadelor a fost un joc față de procurarea fitilului și capselor, cu toate că și aici mai era risc de explozie. După introducerea dinamitei cu capsa înfiptă în ea și cu fitilul depășind capătul tronsonului de țeavă, trebuia turtit cu ciocanul, lăsînd numai un mic orificiu deschis. Prin el ieșea capătul fitilului, care la întrebuințare urma să fie aprins cu țigara. Calculasem lungimea fitilului în așa fel ca explozia să aibă loc cam la cinci–șase secunde de la aprindere.

Pînă la sfîrșitul săptămînii, proviziile și micul nostru arsenal se aflau depuse în diverse geode și ascunzători, în grija cîtorva dintre noi, care aveau misiunea ca în ziua hotărîtă să ni le distribuie. Nu mai știu în grija cui au fost date cuțitele fabricate de Mircea Vueric și din care urma să primim fiecare cîte unul. Cred că Paul Iovănescu răspundea de ele. M-am oprit asupra acestui detaliu, fiindcă soarta cuțitelor a fost cu totul alta decît cea prevăzută inițial.

Cei patru vrînceni din grupul nostru, cu toată firea lor blîndă, erau animați de o ură neîmpăcată împotriva tuturor purtătorilor de uniforme M.A.I. În judecata lor simplă dar dreaptă, cei care le pustiiseră satele, le schingiuiseră nevestele, copiii și bătrînii, le batjocoriseră casele și le împușcaseră vitele în ogradă nu meritau nici o milă creștinească. Discutîndu-se în grupul nostru executarea diferitelor faze ale evadării, cînd s-a pus problema felului în care trebuia imobilizat gardianul de la corfă, astfel ca să nu aibă timpul să dea alarma, Simion Cojocaru și Ghiță Brînzaru s-au declarat imediat gata să se ocupe de el. Spontaneitatea cu care s-au oferit să rezolve această problemă, asigurîndu-ne că gardianul nici nu va avea timpul să-și dea seama ce se întîmplă cu el, ne-a pus pe gînduri. Eram hotărîți să evităm orice vărsare de sînge inutilă și, cu toate că și ei se declaraseră de acord cu acest punct de vedere, cîțiva dintre noi am început să avem rezerve în privința

atitudinii lor în momentul trecerii la acțiune. Am hotărît deci, fără știrea lor, ca înainte de evadare, cînd fiecare urma să-și primească partea din cele depozitate în mină, Paul Iovănescu să facă uitate cuțitele. Așa s-a și procedat. Toți am rămas fără cuțite și tare le-am dus lipsa, dar cred că precauția n-a fost inutilă.

Paralel cu toată activitatea febrilă pe care am desfășurat-o în timpul săptămînii, s-au mai întîmplat și o serie de evenimente, care au fost departe de a domoli tensiunea nervoasă sub care trăiam. A doua zi după ce stabilisem data și ora evadării, ne-am trezit cu George Sarry, care a venit să ne spună că s-a gîndit bine și că nu va merge cu noi. Motivul ni l-a spus cu toată sinceritatea: „E prea periculos și mi-e frică."

Pentru noi a fost o lovitură, George fiind un băiat de nădejde, pe care contam. Toți l-am înțeles însă, fiindcă sînt convins că frică ne era la toți; mie în orice caz. Nimeni nu i-a luat-o în nume de rău. Totuși, defecțiunea lui, în afară de faptul că ne descompleta numărul, a mai provocat și alte urmări. Cîțiva au început să șovăie. În schimb, pe alții ne-a îndîrjit.

Cum ultimele informații de la gura puțului erau contradictorii, două surse indicînd că n-ar fi nici o pază, iar una vorbind de un post de pușcă-mitralieră, ezitările în fața acestei nesiguranțe n-au făcut decît să crească.

Titi Coșereanu a venit la mine să mă întrebe dacă nu cred că ar fi mai cuminte să ne amînăm acțiunea, pentru a putea între timp afla cu certitudine situația de la gura puțului. „Și dacă aflăm cu certitudine că e o pușcă-mitralieră, ce faci?" l-am întrebat. Mi-a răspuns că în acel caz ar fi clar că trebuie să renunțăm, fiindcă n-avem nici o șansă să scăpăm cu viață. I-am explicat atunci, că eu și în acel caz aș fi pentru evadare și că de aceea sînt dispus să plec și fără informații certe despre situația de la suprafață. Nu risc decît să am o surpriză plăcută; să nu fie nici o pază, căci cealaltă alternativă tot nu mi-ar lăsa timpul să constat că am fost imprudent. Titi a plecat, tratîndu-mă de nebun, iar eu m-am dus la Mache și am comentat cu el discuția avută cu Titi, gîndind că și el are poate de gînd să se retragă. Ducu Ciocâlteu, care asista la discuție, ne-a asigurat că acest lucru nu se va întîmpla: „Titi va merge cu noi de rușine, că prea a făcut pe eroul în toată perioada de pregătire a evadării."

Într-adevăr, Titi a mers cu noi, dar a aflat mai tîrziu ce spusese Ducu despre el și nu i-a iertat-o niciodată.

Orgolios și plăcîndu-i fanfaronada, Titi nu era un laș, dar n-ar fi recunoscut niciodată că se teme. Pentru el curajul era o calitate bărbătească obligatorie, iar frica un defect rușinos și degradant. Primul care suferea de pe urma acestei convingeri era el, neputîndu-se încadra în limitele acestei intransigențe. Și în el, ca și în noi ceilalți, era un amestec egal de curaj și teamă.

În ziua următoare, Ion Cojocaru și Ion Brînzaru ne-au anunțat și ei că nu mai evadează, riscurile încercării fiind prea mari.

Puși în fața acestei situații, chiar și evadarea noastră, a celor hotărîți să o întreprindem cu toate riscurile, era pusă în cauză, din pricina descompletării numărului. Cum am mai spus, trebuia să fim doisprezece; ca să ocupăm la ieșire două corfe, în care să nu mai poată intra și alții, străini de complot.

Mai era o soluție, cu tot timpul scurt pe care îl mai aveam în față: să propunem altora să ia locul celor ce se retrăseseră. Toți cei care prezentau garanții de seriozitate și discreție, pe care în discuțiile noastre i-am trecut în revistă, nu îndeplineau însă condițiile fizice necesare. Puiu Caleia era bolnav și prea în vîrstă. Petrică Balanov era grav bolnav de ficat. Altul era prea slăbit ș.a.m.d.

În fața impasului în care ne găseam, am obținut aprobarea celorlalți să încerc eu să recrutez doi înlocuitori. La început propunerea mea n-a fost acceptată, dar în fața situației disperate și fără altă ieșire, s-a căzut de acord. M-am oferit să încerc să vorbesc cu doi prieteni, despre discreția cărora garantam, și numai dacă-și vor da adeziunea la planul nostru, să le divulg numele celor din complot. Și azi mă felicit pentru acest exces de prudență pe care l-am avut atunci. Se va vedea mai tîrziu de ce.

Cei doi prieteni la care mă gîndisem erau Alecu Caranica și Gheorghe Gache (Gușa). Cum am ajuns la locul meu de muncă, la „Intermediar", m-am retras cu cei doi într-un cotlon al abatajului și le-am spus despre ce era vorba. Au fost imediat de acord. Am trecut în revistă împreună toate fazele planului, așa cum îl concepusem și n-au avut nici o obiecție. Cînd le-am povestit despre marele semn de întrebare pe care nu reușisem să-l lămurim și anume situația de la gura puțului, atitudinea lor nu s-a schimbat. Au fost de acord că riscul era prea mare, dar că merita să fie luat, dacă eram hotărîți să ieșim din această stare de resemnare, a mielului care merge la tăiere fără să se împotrivească. La sfîrșitul convorbirii mi-au spus că sînt gata să meargă cu noi, dar că le pare rău că nu-și pot da răspunsul definitiv decît a doua zi. Crezînd că vor să mai chibzuiască și să gîndească în liniște la ceea ce dicutasem, am convenit ca a doua zi să-mi dea răspunsul.

Seara în lagăr, am aflat că Ion Cojocaru și Ion Brînzaru încercaseră să-și convingă fiecare fratele mai tînăr, pe Simion Cojocaru și respectiv Ghiță Brînzaru, să renunțe și ei la evadare. Cu toate că cele două perechi de frați erau strîns legate, demersul celor doi frați mai mari n-a reușit. Simion și Ghiță venind să ne spună că ei nu renunță și că putem conta pe ei.

În șutul următor, am intrat în mină cu convingerea că voi fi întîmpinat de Alecu și Gușa, care-mi vor da un răspuns pozitiv. Entuziasmul cu care primiseră ideea evadării mă făcea să nu am îndoieli asupra răspunsului. Cînd ne-am retras din nou într-un colț mai liniștit al abatajului, pe figurile lor nu mai radia entuziasmul din ziua precedentă. Alecu a vorbit pentru amîndoi. În cîteva vorbe mi-a spus că regreta că s-au grăbit cu o zi mai înainte să-mi dea speranțe. Că amîndoi nu făcuseră decît să dea glas dorinței lor spontane, dorință egoistă, pe care n-aveau dreptul să și-o satisfacă. Văzîndu-mi

probabil nedumerirea, mi-a explicat în continuare că ei nu-și pot permite să ia inițiativa vreunei acțiuni personale, fără să țină seama de camarazii lor. Mi-a dat de înțeles că, înainte de a-mi aduce răspunsul, avuseseră o consfătuire (nu mi-a spus cu cine și nici eu nu l-am întrebat) și că ajunseseră la concluzia că orice acțiune întreprinsă de vreun legionar va provoca represalii împotriva tuturor legionarilor, atît asupra celor din închisori, cît și asupra familiilor și prietenilor lor din afară. Evadînd, s-ar face vinovați de repercusiunile actului lor asupra celorlalți și astfel ar călca legea camaraderiei. Am acceptat explicațiile și i-am spus că îi înțeleg, cu toate că nu i-am înțeles deloc. Mi-a vorbit cu seriozitate, pe un ton grav și cu atîta hotărîre, încît orice insistență nu și-ar fi avut rostul.

Abia mai tîrziu, în decursul anilor de închisoare, am avut confirmarea riguroasei exactități a celor spuse de Alecu. De cîte ori a avut loc o acțiune împotriva regimului, în care era implicat un singur membru al Mișcării legionare, fie în închisoare, fie în țară sau chiar în străinătate, mecanismul represaliilor se declanșa automat, aș putea spune aproape instantaneu și cu maximă brutalitate, împotriva tuturor legionarilor. Afară, se făceau arestări masive printre cei ce avuseseră o cît de mică contingență cu Mișcarea legionară, iar în închisori urmau adevărate perioade de exterminare îndreptate numai împotriva legionarilor. Așa s-a întîmplat cînd au fost parașutate din străinătate cîteva „grupuri de spioni și trădători" (așa cum i-a numit Securitatea) din care majoritatea erau legionari, la fel s-a procedat cînd au început să circule clandestin prin țară poeziile din închisoare ale lui Radu Gyr și tot așa cînd a avut loc atacul de la Ambasada R.P.R. din Berna, condus de Beldeanu, care fusese legionar. Voi reveni la timpul cuvenit asupra acestei teme.

Ani de zile mai tîrziu, abia după ce am aflat toate acestea și am înțeles motivul pentru care Alecu și Gușa au refuzat sau mai bine zis și-au călcat pe inimă și n-au vrut să evadeze, am putut aprecia și sacrificiul pe care l-au făcut pentru ceilalți camarazi ai lor. Nefiind legionar, nu mi-am făcut astfel de probleme de conștiință, dar mă întreb și azi dacă aveam dreptul să mă gîndesc numai la mine cînd am evadat, provocînd necazuri și suferințe celor care, cu voie sau fără voie, au fost implicați în această acțiune a mea. Cu justificarea clasică a omului care ar avea nu numai dreptul dar chiar și obligația de a-și salva libertatea și viața, n-am reușit niciodată să-mi îndepărtez din minte regretul și remușcările pentru ceea ce am provocat altora, chiar dacă ei nu mi-au reproșat-o niciodată. Înainte de a pleca la locurile noastre de muncă, Alecu și Gușa m-au îmbrățișat și mi-au urat noroc, spunîndumi încă o dată cît de mult regretă că nu pot participa și ei la evadare.

La sfîrșitul șutului, cînd am ieșit la suprafață și m-am dus la cabinetul medical, care devenise un fel de punct de întîlnire al nostru, unde se centralizau toate datele, vrînd să-l informez pe Mache despre eșecul demersului meu, situația se schimbase radical. Ion Cojocaru și Ion Brînzaru, nevrînd

să se despartă de frații lor mai tineri, se răzgîndiseră din nou și tocmai îl anunțaseră pe Mache că se hotărîseră definitiv să evadeze cu noi sîmbătă seara.

În cele două–trei zile cît mai era pînă la data fatidică, nimic nu ne-a mai tulburat planul. Am mai avut o ultimă întîlnire în mină, pentru a ne repeta rolurile pînă în cele mai mici amănunte. Toată atenția și grija noastră se îndreptaseră asupra evadării propriu-zise, adică asupra traseului care pornea de la corfa de la orizontul nostru și pînă la punctul critic de la gura puțului. Din cauza incertitudinii informațiilor, știind că acolo ne așteaptă fie libertatea, fie gloanțele mitralierei, planul nostru, așa de precis calculat pînă în cele mai mici detalii, se oprea la acel punct. Mai bine zis, de la gura puțului înainte, în cazul variantei fără mitralieră, planul de urmat era abia schițat. În mare, stabiliserăm că vom merge prin munți pînă în regiunea Vrancei, unde frații Brînzaru și Cojocaru cunoșteau locurile și mai aveau ascunzători, bordeie și chiar arme neștiute de nimeni. Principial, eram toți de acord să mergem împreună pînă în pădurile din munții Vrancei.

SÎMBĂTĂ, 6 IUNIE 1953, EVADAREA DE LA MINA CAVNIC

În fine, a sosit și mult așteptata zi de sîmbătă, 6 iunie 1953.

În zorii zilei, am intrat ca de obicei în mină. La o eventuală percheziție, lucru care din fericire nu se întîmpla decît la ieșirea din mină, s-ar fi descoperit lucruri ciudate asupra a doisprezece deținuți. Pe sub salopetă purtam cîte două, chiar trei cămăși, pulovere și cojoc, iar în traistele în care în mod obișnuit ne luam cîte ceva de mîncare, s-ar fi găsit unele obiecte, care cu siguranță că ar fi dat de gîndit administrației: periuțe de dinți, săpun, cîte o față, vată și chiar ceva medicamente. Mache, care a intrat ceva mai tîrziu în mină sub pretextul vizitei lunare obligatorii, prevăzută de regulament, avea asupra lui o listă nominală a tuturor deținuților din lagăr.

Cum am intrat în mină, am și urcat la „intermediar". Muream de căldură și abia așteptam să mă dezbrac de toate cîte le aveam pe mine. Primele două trei ore am lucrat normal cu Caranica la perforat. Apoi mi-am rostuit surplusul de îmbrăcăminte într-un sac din pînză de doc, care stătea în mod obișnuit atîrnat la capul patului meu din baracă. Era un sac de vînătoare, pus de mama în pachetul pe care-l primisem de acasă, după proces. Mi-am mai luat o dată rămas bun de la Alecu și Guța. Nu știu care din noi era mai emoționat cînd ne-am îmbrățișat pentru ultima oară. Am pornit-o pe scări, urmărit de privirile lor îngrijorate.

Trebuia să mă duc să-mi iau în primire cele trei grenade care erau ascunse în altă parte a minei. Ion Pantazi, cu mine și cu un al treilea dintre noi eram singurii prevăzuți să avem grenade asupra noastră. Am coborît

pe suitoare pînă la ultimul pod, înainte de galeria principală. De aici mai aveam o singură scară pînă jos și am stat la pîndă pînă ce s-a nimerit să treacă pe sub ea mai mulți deținuți. Voiam să am cîțiva martori la accidentul pe care urma să-l simulez. La momentul prielnic, am început să cobor pe ultima scară, m-am făcut că alunec și am căzut de-a lungul ei, cu capul în jos. Înălțimea era de vreo trei metri și din dorința de a da impresia unui accident autentic, era cît pe-aci să și reușesc. M-am lovit zdravăn la un șold și la coaste, dar fără să mă scol de jos, am început să mă vait de dureri la un cot. Cei cîțiva deținuți care asistaseră la scenă s-au repezit să mă ajute să mă ridic și susținîndu-mă, m-au dus la postul de prim-ajutor.

Aici m-a luat în primire Paul Iovănescu, și, de față cu unul din gardienii de la corfă, care tocmai venise să-i ceară un antinevralgic, mi-a scos salopeta și cămașa. Eu continuam să-mi joc rolul și la orice mișcare a brațului, acuzam dureri insuportabile. Paul m-a examinat, m-a palpat și a declarat că am o luxație a cotului. Mi-a făcut apoi un bandaj ca să-mi imobilizeze brațul, mi l-a atîrnat de gît cu o față făcută eșarfă și m-a trimis să stau pînă la sfîrșitul șutului pe galeria Gheorghe, unde era aerul cel mai curat (tot acolo erau însă și grenadele). Gardianul și-a dat și el consimțămîntul, cînd Paul i-a explicat că nu mai pot lucra și că la ieșirea la suprafață va trebui să mi se reducă luxația sub anestezie, la cabinetul medical.

Așa am fost liber să-mi fac ultimele treburi, aveam doar grijă, cînd mă întîlneam cu cîte cineva, să mă fac că mă plimb de colo pînă colo, din cauza durerilor acute la cot.

Cînd a bătut șutul și lumea a început să se adune la corfă, a venit spre mine văru' Dică și m-a întrebat ce am pățit. Am vrut să-i răspund, dar nu m-a lăsat și, văzînd că nu-i nimeni în imediata apropiere, mi s-a uitat drept în ochi, cu o privire pe care n-am s-o uit niciodată, m-a îmbrățișat și, înainte de a pleca mai departe spre corfă, mi-a spus: „Noroc, grecule, și Doamne ajută!" Avea lacrimi în ochi și, în același timp, zîmbetul lui ironic pe buze. A fost singurul care, cu spiritul lui extraordinar de observație, a înțeles ce aveam de gînd.

George Sarry, care era la curent cu totul, a preluat toate legăturile cu civilii și în special s-a obligat să facă să funcționeze mai departe căsuța poștală prin care să menținem legătura cu mecanicul de la compresoare. Acest serviciu clandestin de informații al lagărului urma să-l asigure el în continuare, transmițînd toate știrile pe o filieră de oameni siguri și discreți, înainte de a fi difuzate tuturor deținuților, pentru a nu periclita această sursă atît de prețioasă.

O dată cu toaca bătută în conducte, care anunțase sfîrșitul șutului, începea pentru noi desfășurarea acțiunii coordonate, așa cum o discutaserăm de atîtea ori. M-am grăbit deci spre corfă, unde unul după altul au venit și ceilalți. Ne-am adunat toți doisprezece la locul stabilit dinainte, strecurîndu-ne

printre ceilalți deținuți care se îngrămădiseră deja în spațiul din fața corfei. Cele două ascensoare au început să funcționeze alternativ, unul urcînd cu șase deținuți, în timp ce celălalt cobora gol.

I-am lăsat să urce mai întîi pe cei mai grăbiți. După ce au plecat vreo treizeci de inși, Ducu Ciocâlteu ne-a făcut un semn și a și deschis grila de la corfa care tocmai coborîse. Cei șase desemnați să plece cu prima corfă s-au înghesuit pe platforma ei și au pornit. Erau: Ducu Ciocâlteu, Simion Cojocaru, Ion Pantazi, Ghiță Brînzaru, Colea Ungureanu și Titi Coșereanu. În momentul în care corfa lor s-a oprit la stația Rainer, cealaltă, goală, s-a oprit la orizontul nostru. Ne-am suit și noi: Ion Cojocaru, Ion Brînzaru, Paul Iovănescu, Miltiade Ionescu, Mircea Vueric și cu mine.

În cele cîteva minute de avans pe care le aveau față de noi, primii șase trebuiau să se facă stăpîni pe situație la Rainer. Și anume, trei din ei să neutralizeze gardianul, doi pe muncitorul civil care manipula semnalul de punere în mișcare a corfei, iar al șaselea să se substituie acestuia din urmă la semnal. Din cauza caracterului acestei acțiuni, în prima corfă s-au suit cei mai voinici dintre noi, în afară de Ion Pantazi, care avea obligația să preia semnalul. Cei cinci urmau să procedeze cît mai repede, profitînd de elementul surpriză, în așa fel încît nici gardianul, nici muncitorul să n-aibă timp să strige sau să dea în vreun fel alarma. Pentru a-i imobiliza și a le pune căluș în gură, aveau asupra lor sîrmă și cîlți, luate de la atelierul mecanic.

Drumul cu corfa, acest ultim drum pe care-l mai făceam cu corfa, mi s-a părut fără sfîrșit. Cred că și celorlalți. Toți tăceam și cred că tensiunea nervoasă era maximă. De îndată ce am pornit, m-am descotorosit de bandajul care-mi împiedica mișcările. Cu toate simțurile încordate, așteptam. În penumbra puțului, am întîlnit privirea lui Paul Iovănescu. Mi-a zîmbit, în aparență la fel de flegmatic ca de obicei. Cred că mi-a transmis ceva din calmul lui molipsitor. Deodată însă a început să se lumineze. Ne apropiam de Rainer, unde atîrna un bec chiar la ieșirea din corfă. Ascensorul s-a oprit. Am dat grila de-o parte și am ieșit.

Țin și acum minte în toate amănuntele scena pe care am avut-o în fața ochilor. În stînga, impasibil, stătea Ion Pantazi, cu mîna pe semnalizator. Drept în față, sub becul care lumina spațiul mai larg de la ieșirea din corfă, căzut pe jos și încercînd să se ridice, Colea Ungureanu. Pe jos, lîngă el, un cuțit și pete de sînge. Din breșa din fund, pe dreapta, se auzeau sunete înăbușite și gîfîituri și tot de acolo se reflectau, jucîndu-se pe pereții încăperii, umbre uriașe. Toți ne-am oprit locului, într-un moment de ezitare.

M-am dezmeticit cînd l-am auzit pe Ion Pantazi spunîndu-ne: „Ce mai stați? Dați-i drumul sus! Aici e totul în regulă!"

Cu toate că nu mi se păruse a fi „totul în regulă", am reintrat imediat în rolul pe care mi-l repetasem în minte de atîtea ori. Am făcut cei cîțiva pași spre stînga, unde era suitoarea și am pornit-o pe scări în sus. După mine au venit și ceilalți.

Cum am mai spus, această suitoare mergea paralel cu corfele, de-a lungul puțului pînă la suprafață. Nu mai reținnumărul exact al scărilor pînă la suprafață, dar erau cel puțin cincisprezece, a cîte circa trei metri fiecare. Cea mai mare parte le-am urcat la lumina lămpilor de carbid pe care le aveam cu noi. Urcam repede, în tăcere, foarte aproape unul de altul. Mă străduiam să nu gîfîi din cauza efortului și orice pas pe podele sau scîrțîit de fuștei de scară erau zgomote care luau proporții asurzitoare. Mă obseda ideea că paza de la gura puțului ne va auzi și astfel prevenită, ne va aștepta gata să deschidă focul.

Cînd am ajuns pe penultimul pod, mi-am stins lampa și după mine toți ceilalți au făcut la fel. În cea mai perfectă liniște și foarte aproape unul în urma celuilalt, am urcat și penultima scară. Am ajuns pe ultima platformă. După mine venea Ion Cojocaru, căruia i-am făcut un semn, pe care, la rîndul lui, l-a transmis din om în om mai departe. Toți s-au oprit și, nemișcați, ținîndu-ne respirația, am stat cîteva secunde să ascultăm. Liniștea era absolută, iar de sus nu se auzea nimic. Deasupra mea, printre podelele care acopereau gura puțului, pătrundea pînă la noi o foarte slabă lumină. Suficientă însă, ca să putem distinge că deschiderea din podele, de la capătul de sus al ultimei scări pe care o mai aveam de urcat, era închisă cu un capac. Emoția era mare și sînt sigur că fiecare își punea aceeași întrebare pe care mi-o puneam și eu: „Dacă acest capac era închis cu vreun lacăt?"

Cu cea mai mare precauție am început să urc, pînă ce am atins aproape capacul cu capul. Am văzut că pe o latură avea două balamale simple și ruginite. Am întins mîna și l-am împins ușor în sus. A cedat! N-avea nici o încuietoare, se deschidea!

L-am ridicat cîțiva centimetri cu capul, pînă ce ochii mi-au ajuns peste nivelul podelelor. Afară se lăsase întunericul, dar mai dăinuia o urmă din lumina amurgului. Cu ochii deja adaptați la întunericul puțului, am început să cercetez tot ce cădea în raza mea vizuală. O stivă de grinzi, un colț de magazie din bîrne, niște scînduri era tot ce se vedea în imediata apropiere. Mă străduiam să pătrund cu privirea cîteva colțuri întunecate, căutînd să disting vreun contur de siluetă omenească. Căutam să prind vreun zgomot insolit, de pași sau de respirație, care să-mi trădeze prezența unei santinele. Nimic însă! Liniștea era deplină și nu simțeam decît o ușoară adiere de aer răcoros de munte. Nu-mi venea să cred. Tăcerea absolută, lipsa oricărei mișcări mi se păreau o înscenare. Mă gîndeam că e o cursă, că dintr-unul din colțurile întunecoase eram pîndiți de gardieni înarmați, care ne așteptau să ieșim la suprafață pentru a deschide focul asupra noastră.

Am coborît cu un fuștei mai jos și tot așa de încet cum îl ridicasem, am închis capacul la loc. Mi-am apropiat capul de cei care se înghesuiseră în urma mea, le-am șoptit că n-am văzut și n-am auzit nimic suspect și apoi mi-am aprins cu multă grijă o țigară, acoperind flacăra chibritului cu pulpana hainei de la salopetă. Ținînd într-o mînă țigara, cu jarul în pumnul

închis, am urcat din nou pe fusteiul pe care stătusem înainte, și cu cealaltă mînă am săltat din nou capacul, cîțiva centimetri. Am privit iar zona pe care o puteam cuprinde cu ochii, proptind capacul cu capul. După cîteva clipe am început să-l ridic treptat. Balamalele au scîrțîit un pic și una din scînduri a trosnit. M-am oprit așteptîndu-mă la vreo reacție. Dar nu s-a întîmplat nimic. Am continuat să ridic capacul pînă ce am deschis capacul de tot, dîndu-l complet peste cap. Stînd cu picioarele pe același fustei al scării, cu mîna liberă am scos una din grenadele pe care le aveam în buzunar. Voiam să-i scarmăn vîrful fitilului, ca să scot la iveală primele grăunțe de pulbere, astfel ca la primul contact cu jarul țigării, să se facă aprinderea.

Nerăbdarea celor care erau încă în puț, pe scări și pe podul de dedesubt se făcea simțită pînă la mine, printr-o presiune crescîndă, fiecare împingîndu-l pe cel de dinaintea lui. Ion Cojocaru n-a mai rezistat. S-a strecurat pe lîngă mine și a ieșit la suprafață. A făcut cîțiva pași pînă la colțul barăcii care era la gura puțului și tot așa de repede a făcut cale întoarsă, a trecut pe lîngă mine, care tocmai ieșeam cu grenada pregătită și s-a îndreptat spre celălalt colț al barăcii. Nu știu de ce, dar și eu m-am dus spre același colț spre care se îndreptase mai întîi Ion Cojocaru. La vreo douăzeci de metri pe albul prăfuit al drumului, am distins o căruță cu caii opriți și silueta unui om umblînd în jurul ei.

Am luat-o și eu înapoi și m-am înscris în șirul camarazilor care ieșeau din puț și cu pași grăbiți mergeau spre celălalt colț al barăcii. Aveam vreo șase sau șapte înaintea mea. Și astfel, în șir cîte unul, la vreo zece metri distanță, am defilat prin fața unei alte barăci. Baraca era luminată și prin cele două porți larg deschise am văzut un tambur imens pe care se desfășura un cablu. Se auzea și un zgomot înăbușit de motor. Cred că era motorul și cablul care puneau în mișcare corfele. Șirul nostru se îndrepta spre un mal de vreo trei metri înălțime, care mărginea în acea parte această curte cu tot felul de acareturi. În ușa barăcii, a apărut deodată o femeie. Era îmbrăcată țărănește. Cînd ne-a văzut, s-a oprit locului, a dus mîna la gură și ne-a petrecut cu privirea, nemișcată și fără să scoată vreun sunet.

Camarazii de dinaintea mea, pe măsură ce ajungeau la mal, își așezau lămpile de mină pe jos și o porneau de-a lungul malului, căutînd un loc de urcare mai accesibil. Deasupra malului se înălța coasta împădurită a muntelui. Pe măsură ce mă apropiam de mal, reflectam la gestul ridicol al celor dinaintea mea, de a pune cu grijă lămpile pe jos. Cînd am ajuns la locul cu pricina, erau șase sau șapte lămpi așezate frumos una lîngă alta. Fără să gîndesc, instinctiv, mi-am desprins lampa pe care o aveam agățată de un buzunar al salopetei și am pus-o și eu lîngă celelalte. Mai tîrziu, cînd ne-am reîntîlnit și am vorbit despre toate cîte ni s-au întîmplat, nici unul nu-și aducea aminte ce făcuse cu lampa. Am fost singurul care remarcasem această curioasă comportare. De altfel, fiecare din noi reținuse alte fapte și alte imagini din acele momente de tensiune nervoasă extremă.

Pînă la acest punct se putea spune că acțiunea noastră se desfășurase așa cum fusese prevăzută, că fiecare din noi își îndeplinise rolul cu calm și disciplină. Și asta, nu numai din cauză că pînă aici totul fusese plănuit în amănunt, dar și pentru că eram convinși că numai respectînd întocmai ceea ce stabilisem, puteam înfrunta, cu oarecare șansă de reușită, pericolul care ne aștepta la gura puțului.

Informația în privința puștii-mitralieră și a pazei de la suprafață se dovedise falsă. Și nu numai atît, dar nici măcar capacul de la suitoare nu-l găsisem încuiat. Pur și simplu, drumul ne fusese liber, fără nici un fel de dispozitiv de pază.

Cu nervii încordați la extrem, cu teama în suflet, dar hotărîți să facem față cu orice risc confruntării, urcasem pînă la suprafață. Faptul că la gura puțului n-am întîmpinat nici o rezistență și că din clipa în care ieșisem la suprafață orice pericol dispăruse (cel puțin pentru moment) nu l-am realizat imediat. În virtutea inerției, ne-am continuat drumul pînă la malul care mărginea curtea, în aceeași stare de spirit, stăpîniți de același amestec de teamă și hotărîre și la fel de încordați. Cred că abia aici ne-am dezmeticit și ne-am dat seama că eram cu adevărat liberi.

În ceea ce mă privește, știu că, ajuns la mal, cuprins de un fel de panică, am început să alerg de-a lungul lui, căutînd un loc de urcat. Voiam să mă văd cît mai repede la adăpost, ascuns. Cred că era un fel de agorafobie. În acel spațiu deschis al curții, mă simțeam expus vederii și vulnerabil. Îmi amintesc că trecînd pe lîngă cîțiva camarazi, care și ei încercau să se cațere pe povîrnișul abrupt, l-am recunoscut pe Mache, care reușise să se agațe de o rădăcină și se străduia să se ridice pînă la primele tufe ale lăstărișului de deasupra malului. În treacăt, i-am pus o mînă pe fund și l-am împins cît am putut de tare în sus. Cînd la cîțiva metri mai departe am găsit o creangă care atîrna mai jos și m-am apucat de ea, am mai avut timpul să-l văd pe Mache dispărînd în lăstari, înghițit de întunericul care se lăsase de-a binelea.

După ce m-am văzut și eu în desișul lăstarilor, am mai făcut cîțiva pași și m-am oprit. Simțindu-mă la adăpost și camuflat de tufele în care intrasem, sentimentul de panică de mai înainte a dispărut ca prin farmec.

Eram singur și în jurul meu domnea o liniște absolută. M-am gîndit la ceilalți, ceea ce nu mai făcusem din momentul în care începusem să alerg de-a lungul malului, cu singura idee de a mă face cît mai repede nevăzut în pădure. M-am întors la liziera lăstarilor. De-a lungul malului albicios de pămînt, nu se mai vedea nimeni. Și silueta femeii din ușa luminată a atelierului dispăruse. Stăteam nemișcat, căutînd să prind un foșnet sau un sunet care să trădeze prezența vreunuia din tovarășii mei, dar... nimic.

Cînd tocmai mă împăcasem cu gîndul că mă pierdusem de ceilalți și mă resemnasem s-o pornesc prin pădure de unul singur, am auzit un șuierat scurt. Am stat. Șuieratul s-a repetat foarte aproape de locul unde mă aflam. Am răspuns la fel, și din tufe a apărut Ion Cojocaru. Păție se la fel ca mine.

După ce escaladase malul și se depărtase cîțiva metri prin desiș, se trezise singur și acum se întorsese să-și caute fratele și pe ceilalți. Cum amîndoi ne-am convins că băieții intraseră în pădure, am decis s-o pornim și noi. De altfel nu mai era indicat să pierdem timpul, așa de aproape de mină. Chiar ne miram că totul era așa de calm și că încă nu se dăduse nici un fel de alarmă.

Am făcut vreo douăzeci de metri, oprindu-ne din cînd în cînd să mai ascultăm. Așa am dat peste Titi Coșereanu, și el rătăcit și de unul singur. Toți trei am căzut de acord că nu mai avea rost să căutăm să ne întîlnim cu ceilalți. Ne-am înțeles asupra direcției de mers și am stabilit că ceea ce aveam de făcut era ca în cel mai scurt timp să ne îndepărtăm cît mai mult de lagăr. Pe cînd țineam sfatul pe șoptite, am auzit un foșnet prin frunzele uscate de pe jos și pași grăbiți care se apropiau. Ne-am pitit în tufe și am așteptat. Era Mircea Vueric, care absolut din întîmplare dăduse peste noi. Ne făcusem patru și așa aveam să și rămînem pentru o bună bucată de vreme.

Noaptea se lăsase și începuse o burniță de ploaie rece și pătrunzătoare. Norii, care acoperiseră complet cerul, făceau ca bezna să fie totală. Am pornit-o unul după altul prin desiș. După cîteva minute am intrat într-o pădure bătrînă de fag și a început urcușul. Mai întîi în pantă mai lină, apoi tot mai pieptiș. Mergeam repede, cît mai aproape unul de altul, ca să nu ne pierdem. Înaintam cu mîinile întinse în față ca să nu ne lovim de copaci. De văzut, nu se vedea deloc. Am intrat într-un fel de automatism, insensibili la stîncile de care ne loveam, la ploaia măruntă și rece care se înteți se și ne pătrunsese pînă la piele. Cu fluierele picioarelor în sînge, ne împiedicam, cădeam, ne ridicam și continuam să urcăm, suflînd greu și cu inima bătîndu-ne în gît de efort. Nu știu cît am mers așa. Poate o jumătate de oră, poate mai mult. Nimeni nu vorbea. Eram lac de transpirație și mă usturau ochii de sudoarea care-mi curgea de pe frunte.

La un moment dat, Titi, care era cel mai aproape de mine, mi-a spus că nu mai poate și s-a trîntit jos. Ne-am oprit. Se așezase jos, rezemat de un copac și ne-a cerut să-l lăsăm acolo și să ne continuăm drumul. Era la capătul puterilor, cu respirația sacadată și își ținea mîna apăsată pe inimă. Eu în schimb mă simțeam în formă și în afară de faptul că gîfîiam din cauza urcușului, eram departe de a-mi fi irosit ultimele forțe. Peste cîteva zile, situația avea să se inverseze, Titi revenindu-și din epuizare, iar eu intrînd în declin. Pînă una alta am luat în spinare și sacul lui Titi, în care, pe lîngă alte lucruri de îmbrăcăminte, își vîrîse și cojocul, ceea ce îl făcea extrem de greu și incomod de purtat. Insistînd, l-am convins să nu se lase pradă demoralizării și să mai încerce să facă un efort.

Tocmai ne ridicam de jos ca s-o pornim din nou, cînd a răsunat un foc de armă. Ecoul preluat și reluat de munții din jur, s-a repetat mereu, pînă s-a pierdut în depărtare. Se dăduse alarma pentru evadare!

Pentru noi a fost ca un imbold. Ne-am reluat urcușul cu un nou elan și, în afara cîte unui scurt popas ca să ne mai tragem sufletul, am mers cîteva ore în șir.

Într-un tîrziu, cerul s-a limpezit de nori, iar noi, sfîrșiți de puteri, ne-am prăbușit toți patru sub o lespede uriașă, care făcuse streașină ploii. Vlăguiți, ne-am trîntit pe patul de foi uscate. N-aș putea spune dacă am dormit cu adevărat, sau numai am zăcut cu mintea goală și fără să ne mai simțim nici trupurile. După o bucată de vreme, prima senzație care ne-a adus la realitate a fost frigul. Ne-am strîns unul într-altul să ne încălzim și, pe rînd, ni s-au trezit și celelalte simțuri. Pe cerul care se înseninase, sclipeau cîteva stele. Foarte departe, se auzea cîte un lătrat de cîine sau cîte o talangă de vite. Din fundul văii, ne parvenea din cînd în cînd sforăitul unui motor de mașină. La început zgomotul era estompat, apoi creștea, devenea mai puternic, probabil la un urcuș unde motorul era ambalat, după care, brusc, nu se mai auzea. Frecvența cu care se repeta acest ciclu, ne-a făcut să tragem concluzia că nu putea fi vorba de circulația obișnuită pe acea șosea, ci de o activitate excepțională.

Așa cum am putut verifica mai tîrziu, presupunerile noastre erau îndreptățite. După evadare, circulația Jeep-urilor Securității, pe șoselele Baia Mare–Cavnic–Tîrgul Lăpușului–Sighet, nu încetase toată noaptea.

Abia cînd ne-am trezit de-a binelea, tremurînd de frig, am început să-mi simt amorțeala încheieturilor și durerile musculare din tot corpul. Piciorul stîng mă durea la cea mai mică mișcare. Ridicîndu-mi pantalonul, am constatat că tot fluierul piciorului mi-era acoperit cu un strat de sînge închegat. Nu suportam nici o atingere. După prima sută de metri de mers șchiopătînd, cînd piciorul se încălzea, durerea dispărea. Suferința s-a repetat după fiecare popas, timp de cîteva zile, după care rana s-a vindecat.

Am mai zăbovit un timp acolo, ca să ne facem planul pe mai departe. Am stabilit trei puncte care aveau să rămînă valabile multe zile de aici înainte:

1) Să continuăm să mergem în marș forțat pînă la limita puterilor, pentru a ne îndepărta cît mai mult și cît mai repede de Cavnic.

2) Să ne ținem la distanță de șosele, căi ferate și sate și să evităm contactul cu oamenii. Pe cît posibil să nu ne arătăm și să nu ieșim din păduri.

3) Să ieșim din cînd în cînd pe cîte o culme sau vîrf cu vizibilitate, ca să ne putem orienta. Principial, direcția noastră de mers era spre răsărit, către munții Rodnei.

Înainte de a ieși din bîrlogul în care ne aciuisem, am vrut să facem inventarul alimentelor de care dispunea grupul nostru. Fiecare din noi credea că ceilalți trei aveau asupra lor o parte din proviziile distribuite înainte de plecare. Bilanțul a fost prima surpriză neplăcută a drumului pe care pornisem.

Din diferite motive, nici unul din noi nu avea asupra lui vreunul din sacii impermeabili confecționați cu atîta grijă, cu conținutul lor așa de prețios în zahăr și slănină. Eu nu luasem provizii, ca să fiu mai liber în mișcări, în

cazul că aveam să folosesc grenadele. Titi Coșereanu de asemenea, pentru că fusese în prima corfă și trebuia să-l imobilizeze pe milițian. Ion Cojocaru și Mircea Vueric își pierduseră sacii pe drum, în timp ce urcau scările puțului. Numai Ion Cojocaru avea în buzunar un colț de pîine din rația lui de mină. L-a împărțit în patru, revenindu-ne fiecăruia cîte două îmbucături pe care le-am înghițit pe loc. Deocamdată nu ne era încă foame, așa că n-am mai stat să ne sfătuim cu privire la lipsa noastră de provizii. De altfel, pentru moment, nici nu era nimic de făcut.

Nimic nu trebuia să ne abată acum de la singura noastră preocupare: să mergem fără încetare, ca să batem cît mai mult drum. Mai tîrziu, cînd vom considera că ne-am depărtat destul de Cavnic, vom vedea cum ne vom descurca. Pînă una-alta, nu trebuia să pierdem timpul, așa că ne-am ridicat și am plecat mai departe.

Urcușul era tot mai abrupt. Nici n-am apucat bine să ne încălzim după primele sute de metri parcurși, și cerul a început să capete o culoare lăptoasă. Erau primele semne ale zorilor și printre fagii pădurii, care se făcuse mai rară, am văzut deodată în fața noastră o perdea de ceață. Era liziera pădurii, care aici se termina și făcea loc jnepilor.

Ne-am oprit și, pe măsură ce briza dimineții destrăma negurile, ochii noștri pătrundeau tot mai departe, descoperindu-ne terenul. Pădurea se termina în semicerc iar panta din fața noastră acoperită cu jnepi urca în continuare. Cînd ultimele cețuri, gonite de boarea care se ridicase, s-au risipit, nu ne-a venit să ne credem ochilor: la capătul covorului de jnepi, în punctul cel mai ridicat, se înălța profilîndu-se pe cer binecunoscuta stîncă pe care o zăream din lagăr. Era vîrful cel mai înalt care se vedea din curtea lagărului.

Cu toate protestele camarazilor mei, le-am spus să rămînă pe loc în marginea pădurii, iar eu m-am îndreptat spre stîncă. După primii pași prin jnepii încîlciți și încărcați de apă, eram ud pînă la piele. Ajuns la poalele pintenului de stîncă, i-am dat ocol pînă în partea opusă celei din care venisem. Pe această latură piscul se continua în jos cu un perete de piatră vertical, care se pierdea în fundul unei prăpăstii, ale cărei întunecimi nu le pătrunsese încă lumina mult prea slabă dinaintea zorilor. Numai crestelor și vîrfurilor din jur li se profila conturul pe cerul palid. În fundul văii, era încă noapte. La picioarele mele, la o adîncime pe care nu o puteam aprecia, ochii mei nedeslușind nici un punct de reper pînă la poalele muntelui, se vedea o singură pată luminoasă. Un pătrat iluminat, mare cît o bucățică de zahăr, așa mi-a apărut pentru ultima dată lagărul de la Cavnic. Toate cele patru laturi ale gardului care-l împrejmuia erau luminate de reflectoarele din turnurile de pază. Altceva nu se distingea și, de la distanța la care mă găseam, nimeni nu ar fi putut bănui că în acea mică pată de lumină se consumau viețile a trei sute de ființe omenești. Nu m-am putut împiedica să nu mă gîndesc la atîția oameni cumsecade pe care îi lăsasem în urma mea. Pe unii aveam să-i mai revăd, pe alții... niciodată.

M-am întors la liziera pădurii și după ce le-am împărtășit tovarășilor mei cele văzute, ne-am reluat drumul. De data asta era mai ușor. Coboram la vale. Terenul era mai puțin accidentat, panta era mai lină și în pădurea, cînd mai rară, cînd mai deasă, se deschideau deseori luminișuri de unde puteam observa împrejurimile și ne puteam corecta direcția. Am mers toată dimineața fără întrerupere, în pas întins, fără să simțim vreo oboseală. Numai Titi se mai resimțea de pe urma slăbiciunii din timpul nopții. Totuși, a ținut pasul cu noi. De cîte ori ne apropiam de vreo rariște, eram mai atenți și ne opream să ascultăm. O dată a trebuit să facem un ocol destul de mare, ca să evităm o stînă. Ne dăduseră de veste talăngile oilor și lătratul cîinilor. Atmosfera era așa de limpede, încît am auzit și glasul ciobanilor de la mare distanță. În general însă, ne-am menținut direcția pe o linie destul de dreaptă, fără a ne abate din drum.

Soarele se ridicase și începuse chiar să încălzească. Ne-am scos puloverele și cojoacele. Hainele se uscaseră pe noi. Pe la ora 10 (după soare), am căzut perpendicular pe firul unei văi ceva mai largi și despădurite. Pe lîngă marginea pădurii trecea o șosea pietruită, destul de mare și pe care se vedeau urme de cauciucuri. Ne-am făcut socoteala că trebuia să fie șoseaua către Sighet. Dincolo de șosea, pînă în pădurile prin care voiam să ne continuăm drumul, mai era o fîșie de pășune de vreo două sute de metri lățime, cu iarba cam de o palmă. O bună bucată de timp am stat la pîndă. Nu ne încumetam să ne avîntăm în teren deschis. Drumul însă era pustiu. Nici din dreapta, nici din stînga nu venea nimeni și nu se auzea vreun zgomot de căruță sau de mașină. La un semn, am sărit toți patru în drum și am traversat în fugă terenul descoperit. Ajunși din nou la scuteala pădurii, ne-am oprit. Eram iar uzi pînă la genunchi de roua din iarbă. Mai rău era că se vedeau clar, pe covorul uniform de iarbă al pășunii, patru dîre paralele. Iarba scuturată de rouă avea o culoare verde mai intensă. Cred însă că soarele, care era destul de sus, a uniformizat repede culoarea pășunii, ștergîndu-ne urmele. Peste tot în jurul nostru, roua se ridica în aburi sub razele soarelui. Fac această remarcă pentru că, așa cum am putut afla mai tîrziu, pe la prînz, cam la două–trei ore după trecerea noastră, pe firul acestei văi și de-a lungul șoselei, s-au instalat trupele Securității. Au încercuit astfel o întreagă regiune în jurul lagărului și, instalați în corturi, timp de peste trei săptămîni, au păzit acest perimetru și nenumărate patrule au cutreierat în lung și în lat pădurile din interiorul cercului, în căutarea noastră. Și noi prevăzuserăm că vor proceda așa, dar cum nu știam unde se va închide acest cerc, am continuat să mergem în același ritm forțat încă trei zile, după ce el se închisese în urma noastră.

Voi relua mai tîrziu firul povestirii peripețiilor noastre prin munții Maramureșului, Bucovinei și mai departe. Mă opresc deci la punctul unde am trecut peste șoseaua Baia Mare–Sighetul Marmației. Mă întorc întîi la

momentul evadării, pentru a relata despre acțiunea celor care au urcat cu prima corfă la Rainer, iar apoi despre soarta celorlalți camarazi evadați, de care ne-am pierdut cînd am intrat în pădure. Toate datele care urmează le-am adunat în timp, pe măsură ce m-am reîntîlnit cu eroii acestei evadări, fiecare povestindu-mi despre acțiunile la care a participat și scenele la care a fost martor. Primele informații despre felul în care s-a desfășurat operațiunea de la Rainer le-am avut de la Titi Coșereanu, el fiind unul din cei șase care au urcat cu prima corfă.

Împărțiți în două grupe, așa cum fusese dinainte stabilit, de îndată ce au ieșit din corfă, doi din ei s-au repezit asupra muncitorului civil pe care l-au tras de lîngă semnalizator, Ion Pantazi luîndu-i imediat locul, iar ceilalți trei l-au înșfăcat pe milițian. Atacul a fost executat cu rapiditate, cei doi fiind tîrîți spre fundul încăperii, cît mai departe de corfă, pentru ca în eventualitatea că ar fi început să strige, să nu fie auziți pe puț. Surpriza a fost însă totală, așa că în primul moment n-au reacționat. Simion Cojocaru, cu toate măsurile noastre de precauție, își procurase un cuțit, i l-a pus miliția-nului la gît. Dar nici n-a apucat să-și formuleze amenințarea, că acesta, înspăimîntat, i-a spus: „Nu mă omorîți! Duceți-vă pe puț, că nu e nimeni sus!"

Era un milițian nou venit la Cavnic, care nu mai intrase în mină. Îl văzusem pentru prima oară la intrarea în șut și îi remarcasem privirile îngrijorate spre cerime, de parcă s-ar fi așteptat să i se prăbușească în orice clipă în cap. Întîmplarea făcuse ca prima lui zi de serviciu în mină să coincidă cu evadarea noastră. Spre ghinionul lui și norocul nostru! Neopunînd nici o rezistență, Simion i-a spus că, dacă va sta liniștit, nu i se va întîmpla nimic. Înconjurat de cei trei, miliținanul a mers de bunăvoie pînă la breșa întunecoasă din dreapta încăperii. Aici i s-a spus să se așeze jos, lîngă un vagonet vechi, scos din uz. Îngrozit, crezînd că i s-a apropiat sfîrșitul, a început iar să-i roage să-l cruțe. S-a liniștit însă cînd i s-a explicat că-l vor lega și îi vor pune și un căluș în gură, iar cînd va fi găsit, va putea justifica astfel de ce nu a dat alarma. Între timp, muncitorul civil, care-și revenise din primul moment de surprindere, nu s-a arătat la fel de docil ca miliținanul. S-a zbătut, a scăpat din mîinile celor doi și a încercat să fugă spre galerie. Dar a fost din nou prins și a urmat o încăierare, omul arătîndu-se neașteptat de voinic și înverșunat. În învălmășeala care s-a produs la începutul galeriei care ducea spre lagăr, Colea a alunecat și a căzut, rănindu-se la genunchi.

Pe acest tablou am picat noi, cînd am sosit cu a doua corfă la Rainer, iar cuțitul pe care îl văzusem pe jos lîngă el era al lui Simion Cojocaru, cu care îl amenințase pe miliținan și pe care îl lăsase apoi să cadă. După ce Ion Pantazi ne-a spus celor din corfa a doua să urcăm sus și noi am dispărut pe scările puțului, situația era încă departe de a fi rezolvată. Spre surprinderea tuturor, și-au făcut apariția pe scenă două noi personaje: Ghiță Chiper și Titi Spînu.

Ce se întîmplase? Cei doi erau buni prieteni cu Ghiță Brînzaru, care, fără să ne spună nimic, îi pusese la curent cu tot planul evadării. Amîndoi ne supravegheaseră toate mișcările de cînd bătuse șutul de încetare a lucrului și se plasaseră în fața noastră, în așa fel ca să iasă cu o corfă înainte. Ajunși la Rainer, au pornit pe galeria care ducea la lagăr, au rămas însă în urma celor patru deținuți cu care mai fuseseră în corfă, s-au întors din drum cînd aceștia s-au îndepărtat, și-au stins lămpile și s-au ascuns pe un braț de galerie abandonat, care și el ducea la stația Rainer.

Pitiți în întuneric, au așteptat pînă ce le-au parvenit primele zgomote înăbușite ale încăierării cu muncitorul civil de la corfă. Considerînd că a sosit momentul să intervină și ei, au țîșnit din ascunzătoarea lor și primul lucru care le-a atras atenția, cînd au ajuns în spațiul mai larg de la stația Rainer, a fost grupul celor trei camarazi din breșă care, aplecați asupra milițianului, se osteneau pe întuneric să-l lege de vagonetul răsturnat. Cum auziseră zgomot de luptă, excitați, neștiind ce se petrecuse și văzînd în semiîntunericul breșei chipiul milițianului, au crezut că acolo pot da o mînă de ajutor. Fără să apuce să-și dea seama că milițianul consimțise să fie legat, fără a se opune, dintr-un salt, Titi Spînu a și fost în breșă și i-a aplicat cu lampa de carbid o lovitură în cap. Cînd s-a lămurit că intervenția lui fusese inutilă, era prea tîrziu. Milițianul amețit de lovitură gemea, iar din cap începuse să-i curgă un fir de sînge. Din fericire, chipiul amortizase lovitura, așa că nu s-a ales decît cu pielea capului plesnită, cu un cucui și din nou cu spaima că-i sunase ceasul.

Mult mai tîrziu am aflat că, după ce s-a dat alarma, milițianul a fost găsit, eliberat și dus la infirmerie pentru a fi pansat. Acolo l-au vizitat ofițerii de securitate și un procuror și i-au cerut să facă o reclamație scrisă, pentru a deschide acțiune în justiție împotriva noastră, ceea ce ar fi însemnat o inculpare pentru tentativă de crimă. Milițianul a refuzat să facă reclamația, declarîndu-se mulțumit că a scăpat cu viață, iar după ce și-a reluat serviciul, s-a dovedit a fi unul dintre cei mai cumsecade și omenoși gardieni din lagăr.

Între timp, la începutul galeriei care ducea spre lagăr, lupta cu muncitorul civil continua. Cum Ion Pantazi comanda mai departe semnalul, a ajuns la Rainer o nouă corfă cu șase deținuți. În fața spectacolului neașteptat pe care l-au întîlnit cînd au ieșit din corfă, reacțiile lor au fost diferite. Cinci din ei au plecat în pas întins spre lagăr, n-au spus nimănui nimic despre ce văzuseră și s-au pierdut printre ceilalți deținuți. Al șaselea, Bănilă, supranumit „Județ", cum a văzut scena, a avut o ieșire spontană, care a rămas celebră în închisoare. Strigînd: „Pă ei, mă!" a sărit să dea ajutor băieților la lupta cu muncitorul. Unul din ei i-a spus să profite și să fugă pe suitoare. După o scurtă ezitare, Bănilă a renunțat și a plecat și el spre lagăr. Mai tîrziu, cînd ne-am revăzut, mi-a spus că nu se simțea în stare fizicește să facă față unei fugi. Scurt timp după aceea, muncitorul civil a reușit să scape definitiv din mîinile camarazilor noștri și a fugit și el pe galeria care ducea la lagăr.

Cu toate că acest episod de la Rainer s-a desfășurat într-un ritm mult mai accelerat decît am reușit eu să-l redau, nu mai era timp de pierdut, așa că băieții au renunțat la urmărirea muncitorului. Galeria avînd mai bine de o jumătate de kilometru lungime, fiind foarte accidentată, iar muncitorul neavînd lampă cu el, și-au dat seama că nu va putea ajunge în timp util în lagăr ca să dea alarma. Socoteala lor s-a dovedit justă. Pînă la sosirea următoarei corfe, toți se angajaseră pe scările puțului. Cu Ghiță Chiper și Titi Spînu eram acum paisprezece evadați, nu doisprezece, cîți fusesem în complot la început.

Înainte de a relua, de unde am lăsat-o, povestea noastră, a celor patru care ne nimerisem să fim împreună, voi relata pe scurt aventurile celorlalți zece evadați.

Doctorii Miltiade Ionescu și Paul Iovănescu s-au găsit împreună la intrarea în pădure și nu s-au mai întîlnit cu ceilalți. Rămași singuri, au încercat și ei să se îndepărteze cît mai repede de mină. Încă înainte de ivirea zorilor, Mache, care suferea de inimă, n-a mai rezistat efortului și s-a prăbușit. Dîndu-și seama că nu va mai putea continua drumul, i-a cerut lui Paul să-l lase singur și să caute măcar el să se salveze. Paul a refuzat să-l abandoneze și în cursul dimineții au fost prinși amîndoi lîngă o stînă în apropiere de Cavnic. Cu mîinile la spate și prinse în cătușe, au fost aruncați pe podelele unui camion militar și transportați mai întîi (din cîte îmi amintesc) la Sighet iar de acolo la Securitatea din Baia Mare.

Ion Pantazi, rămas singur la ieșirea din mină, a luat direcția Baia Mare. Trecînd pe lîngă Baia Sprie, a revăzut lagărul din care fusese transferat la Cavnic. După trei sau patru zile a fost arestat la periferia Băii Mari și dus la Securitatea din localitate.

Ducu Ciocâlteu, Simion Cojocaru, Ghiță Brînzaru, Colea Ungureanu, Ghiță Chiper Și Titi Spînu, care au constituit grupul cel mai mare, au reușit ca și noi, mergînd în marș forțat, să iasă din zona încercuită de trupele Securității. Avînd provizii de alimente asupra lor, au mers aproximativ zece zile prin păduri, fără a lua contact cu oamenii. Dintr-o eroare de orientare, s-au abătut prea mult spre nord. Într-o dimineață, așteptînd să se ridice ceața, au văzut în fața lor un turn de pază. Soldatul din turn stătea cu spatele la ei și supraveghea cu un binoclu regiunea dinaintea lui. Uitîndu-se mai atent, au remarcat că ostașul purta uniformă sovietică.

Rătăcind prin ceață, fără să-și fi dat seama și fără să fi fost detectați nici de grănicerii români, nici de grănicerii ruși, trecuseră în U.R.S.S., în Rusia Subcarpatică. Au ocolit turnul de pază, au reintrat pe teritoriul românesc neobservați de grănicerii ruși, dar au fost somați cu foc de armă de grănicerii români. Arestați, au fost predați Securității, care i-a transferat și pe ei la Baia Mare.

Ion Brînzaru, rămas singur, n-a apucat să se îndepărteze în primele ore de Cavnic și cercul trupelor de securitate s-a închis în jurul lui. A rămas în interiorul cercului timp de aproape trei săptămîni.

Cele patru batalioane de intervenție ale trupelor M.A.I., care fuseseră mobilizate pentru acțiunea de urmărire și prindere a noastră, au împresurat regiunea, s-au instalat în corturi și au cutreierat zilnic toată zona încercuită.

Ion Brînzaru, care n-avea multe alimente în traistă, s-a apropiat de o stînă. A stat la pîndă în marginea poienii și a așteptat pînă ce toți ciobanii au plecat cu oile la pășunat. Cînd n-a mai rămas în stînă decît baciul, s-a dus la el cu speranța de a obține de mîncare, dar și pregătit s-o rupă la fugă și să dispară în pădure, în cazul că acesta s-ar apuca să strige după ajutor. Baciul l-a primit însă bine, cu toate că și-a dat seama imediat că are de-a face cu unul din evadați. Era din Cavnic și, culmea coincidenței, era cumnat cu muncitorul de la semnalul corfei care ne dăduse atît de mult de furcă la Rainer.

Primele vorbe ale baciului au fost: „De ce nu l-ați omorît pe criminalul ăla de cumnatu-meu, că e comunist și cel mai rău om din sat!"

Baciul s-a dovedit un om de nădejde și de mare ajutor pentru Ionică Brînzaru. Nu numai că i-a dat atunci de mîncare, dar în fiecare zi, după ce ceilalți ciobani părăseau stîna cu oile, Ionică venea să se aprovizioneze. În restul zilei, stătea mai tot timpul urcat în cîte un fag din frunzișul căruia observa regiunea și activitatea patrulelor Securității, fără să fie văzut.

În fiecare zi apăreau la stînă cîte doi securiști, deghizați în ciobani. Purtau peste uniforme cojoace lungi de oaie. Veneau la stînă să întrebe dacă ciobanii nu văzuseră pe vreunul din fugari. Baciul îi asigura de fiecare dată că nu văzuse pe nimeni și, dacă se va întîmpla să observe vreun străin prin împrejurimi, va coborî imediat în sat să-i anunțe. Securitatea menținea astfel de contacte cu toate stînile din regiune. Baciul, care avea legături cu oamenii din sat, l-a ținut la curent pe Ion Brînzaru cu tot ce afla de la ei. Astfel i-a spus că doi deținuți fuseseră prinși chiar a doua zi după evadare. Era vorba de Mache și de Paul.

Într-o bună noapte însă, profitînd de întuneric și de ceață, Ionică și-a luat inima în dinți și, după ce și-a încropit o traistă cu merinde de la baci, a ieșit din încercuire, chiar pe lîngă corturile militarilor instalate de-a lungul șoselei care ducea la Sighet. Aceeași șosea, pe care noi o traversaserăm în dimineața următoare evadării și la care Ionică ajunsese cîteva ore mai tîrziu, cînd trupele Securității ocupaseră deja pozițiile și închiseseră cercul. Cu instinctul lui sigur de țăran de la munte, Ionică Brînzaru a pornit-o prin pădurile și munții necunoscuți ai Maramureșului și Bucovinei. S-a mai oprit la cîte o casă răzlețită de sat sau la cîte o stînă. Peste tot a fost omenit și nimeni nu l-a întrebat de unde vine și unde se duce. După aproape o lună, a ajuns la el acasă, în munții Vrancei, în pădurile din jurul Sovejei. Cunoscînd locurile și obiceiurile oamenilor din satul lui de baștină, a ținut calea unui văr de-al lui care se ducea cu căruța la lemne în pădure. I-a ieșit înainte, s-au îmbrățișat, i-a spus în ce necaz se află, l-a întrebat de pe-acasă și cînd s-au despărțit au rămas înțeleși în ce loc și la ce vreme să se întîlnească iar.

Vărul urma să-i aducă de mîncare și îmbrăcăminte. Ce avea Ionică de gînd să facă mai departe, nu mai știu, dar nici nu are importanță, fiindcă la timpul și locul stabilit pentru întîlnire, în locul vărului, a venit Securitatea. Și Ion Brînzaru, după un scurt popas la Securitatea locală, a fost trimis tot la Baia Mare.

Cu acest ultim episod, s-a încheiat povestea celor zece evadați. După cum le-a fost soarta, unii s-au bucurat de libertate cîteva săptămîni, alții numai cîteva ore, pînă cînd în urma lor s-au tras din nou zăvoarele celulelor. Am mai rămas noi patru.

EVADAȚI. PRIN PĂDURILE MARAMUREȘULUI ȘI ALE BUCOVINEI

După ce am traversat șoseaua și ne-am afundat în pădure, nu ne-am mai oprit. Mergeam cu pași grăbiți, tăcuți, cuprinși la început de un fel de înverșunare. După o vreme, cînd senzația pericolului iminent s-a mai estompat, ne-am destins și ne-am găsit ritmul cel mai potrivit. Suflul ni s-a echilibrat adaptîndu-se pasului vioi și întins. Terenul, și el mai prielnic, cu urcușuri și coborîșuri mai domoale, ne-a scutit de ocoluri, iar vremea senină ne-a înlesnit orientarea, ori de cîte ori ajungeam la locuri deschise, de unde aveam o priveliște asupra regiunii. Cred că a fost una din zilele în care am bătut calea cea mai lungă din tot parcursul nostru. Foamea n-am simțit-o deloc.

Abia după ce se lăsase bine noaptea, ne-am căutat un loc de dormit. Eram într-o pădure bătrînă de brad. Pe la jumătatea coastei, am găsit un loc mai drept. De fapt o adîncitură rămasă în locul de unde un brad dezrădăcinat se prăbușise în vale.

Pămîntul era jilav, așa că ne-am pus pe treabă să ne pregătim patul. Am rupt crengi de brad și le-am așternut într-un strat gros pe locul ales. Numai cînd ne-am culcat am simțit oboseala zilei și plăcerea nespusă de a sta întinși și nemișcați. Ne-am scos cojoacele și ne-am învelit cum am putut mai bine, cu toate că încă nu simțeam frigul. Răcoarea nopții ni se părea plăcută. Înainte de a adormi, am mai schimbat cîteva vorbe, declarîndu-ne satisfăcuți cu ceea ce realizasem pînă atunci. Patul de crengi era elastic ca cea mai comodă somieră. Mulțumiți de noi, ne-am cufundat într-un somn greu și fără vise, în mirosul aromat al cetinei.

Cînd, cu puțin înainte de zori, ne-am trezit tremurînd de frig, farmecul nopții din pădurea de brazi și cadrul idilic în care ne culcasem se spulberase. Peste noapte plouase și eram uzi pînă la piele. Nu simțisem nimic. Ploaia nu ne trezise, dar prin somn, instinctiv, ne înghesuisem unul într-altul. Sub noi, cetina se tasase și aproape dispăruse în pămîntul înmuiat de ploaie, care se prefăcuse în noroi.

Ne-am sculat cu greu în picioare. Eram amorțiți și ne dureau toate mădularele. Pe locul din care ne-am ridicat, au rămas patru gropi în care mustea apa, ca niște scăldători de porci în mocirlă. Am făcut cîteva mișcări de încălzire, dar pînă la urmă am hotărît că e mai bine să ne irosim puterile cu folos, umblînd și nu stînd pe loc. Am urcat coasta spre culme și în scurtă vreme ne-am încălzit.

Am ajuns pe un plai și, după ce ne-am asigurat că locurile sînt pustii, am ieșit din pădure și am luat-o de-a lungul culmii scăldate de primele raze ale soarelui. Peste tot în jurul nostru se ridicau vapori de apă din vegetația suprasaturată de umezeală. Și din noi, din hainele noastre ude, ieșeau aburi. Soarele se ridica și încălzea tot mai tare, așa că în scurtă vreme eram din nou uscați și ne-am dezbrăcat chiar de cojoace. Și condiția fizică din ajun ne-am recăpătat-o repede. Amorțeala din încheieturi și durerile musculare au dispărut și ne-am reluat mersul vioi din ziua precedentă. Ne simțeam așa de departe de lume în liniștea și aerul limpede de pe culme, încît nu mai aveam acel sentiment al omului urmărit și hăituit, care ne dăduse o stare aproape permanentă de îngrijorare, în ultimele două zile. Nepăsarea și inconștiența fericită a tinereții își făceau iar loc, o dată cu buna dispoziție și veselia. Mergeam pe culme discutînd, glumind și rîzînd, ca într-o excursie de plăcere. Într-adevăr, în singurătatea acelor locuri, nu ne pîndea nici un pericol. Dușmanul însă, care-și aștepta momentul potrivit ca să ne atace, era cu noi și avea să-și arate în curînd colții. După vreo două ore de mers, a început să ni se facă foame.

Cum încă ne stăpînea ideea că nu ne îndepărtasem destul de Cavnic, ne-am hotărît să răbdăm și să amînăm cît vom putea problema mîncării, dînd deocamdată prioritate tot mersului. Nu ne-a venit prea greu să răbdăm, cu toate că pe măsură ce vremea trecea, nu atît senzația de foame, cît golul pe care îl simțeam în stomac ne trăgea tot mai des la opriri și odihnă. Ne-am mai mințit foamea mîncînd frunze de măcriș sălbatic și bînd apă. Într-o poiană am găsit un drob de sare cît pumnul, lins de oi. Ținîndu-l mai toată ziua la gură și sugîndu-l, ni se făcea sete. Izvoare și pîrîiașe întîlneam la tot pasul. Bînd apă, senzația golului din stomac dispărea și ne înviorам iar pentru un timp.

Așa am mers pînă după ora prînzului, cînd, sleiți de puteri, ne-am trîntit sub un fag. Aveam obrajii supți de oboseală și pînă și vorbitul era un efort care ne costa. Ion Cojocaru părea să reziste cel mai bine. Urmam Titi Coșereanu și cu mine, care ne prezentam cam la fel. Mircea Vueric era cel mai istovit. Am propus să mergem pînă dăm de prima stînă și să cerem de mîncare. Ion Cojocaru și Titi Coșereanu s-au împotrivit. Amîndoi erau arestați de patru ani și nimeni nu le putea scoate din cap că toată lumea de afară devenise între timp comunistă și colabora cu Securitatea. Numai Mircea Vueric a fost de acord cu mine.

Cum Ion Cojocaru era țăran din munții Vrancei, om obișnuit cu viața în pădure, considerasem de la începutul evadării noastre că el era cel mai

nimerit să aibă inițiativa pe drum. Titi Coșereanu, crescut în oraș și complet străin de viața din pădure, se simțea pierdut în mijlocul acestei naturi ostile și nu-și vedea salvarea decît alături de priceperea lui Ion Cojocaru. În fața hotărîrii lor, am cedat și am pornit mai departe.

După vreo două ore însă, complet sleiți de puteri, ne-am oprit iar. La o oarecare distanță se auzeau talăngi de oi. Am insistat din nou să mergem în căutarea stînei, argumentînd că dacă n-o facem acum, mîine tot va trebui s-o facem și, cum vom fi și mai slăbiți, nu vom mai putea nici să ne apărăm și nici măcar să fugim, dacă vom fi rău primiți. Am căzut de acord și am pornit în direcția de unde se auzeau talăngile. Țarcurile stînei peste care am dat cuprindeau o bună parte dintr-o poiană și se întindeau pînă la liziera pădurii. Ne-am apropiat prin pădure de țarc, la marginea căruia se afla o colibă, stîna propriu-zisă fiind la celălalt capăt, în poiană. În fața ușii stînei, un tînăr cioplea un lemn. Lîngă el, doi cîini stăteau tolăniți la soare. Oile erau plecate la pășunat.

Titi Coșereanu și Mircea Vueric au rămas mai în urmă, ascunși după copaci, iar Ion Cojocaru și cu mine ne-am apropiat cu grijă de colibă ca să nu dăm de veste cînilor. Eram la vreo șaizeci de metri și vîntul adia spre noi, așa că nu ne-au simțit.

Ușa colibei era deschisă și înăuntru, pe un prici, cu fața la perete, dormea un moș. Ion Cojocaru s-a întins peste gardul țarcului și cu o creangă uscată l-a îmboldit ușor pe moș în spate. Moșul s-a întors. N-am apucat să văd decît că purta niște mustăți mari albe, pentru că în clipa următoare a început să urle ca din gură de șarpe. N-am mai stat pe gînduri. Am rupt-o amîndoi la fugă prin pădure spre ceilalți doi camarazi. De altfel, în poiana așa de pașnică pînă atunci, se stîrnise o zarvă de nedescris. La primele țipete ale moșului, mai ieșiseră doi tineri din stînă, care, împreună cu cel care cioplea lemnul afară, au început și ei să strige și să asmută cîinii. Multă vreme cît am alergat prin pădure, i-am auzit în urma noastră, înjurînd și vociferînd pe ungurește, dar ne-am dat seama că au rămas la stînă și n-au îndrăznit să ne urmărească în pădure. Cîinii s-au ținut după noi, dînd glas, dar după un timp li s-a urît și nu ne-au mai urmărit.

Lihniți de foame și fără vlagă cum eram cînd ne apropiasem de stînă, după ce se pornise moșul să urle, am ținut-o tot într-o fugă pînă în fundul văii. De aici, am luat-o pe firul unui pîrîiaș în sus, am trecut o culme, am mai coborît o vale și am început un urcuș mai greu spre o culme mai înaltă. În urma noastră se așternuse liniștea. Ne-am oprit pe la jumătatea urcușului să ne mai tragem sufletul. Am comentat pățania și am ajuns la concluzia că, de fapt, fusese o neînțelegere. Că ideea lui Cojocaru de a-l trezi pe moș cu bățul fusese nefericită. Bietul moș, buimac de somn, se pomenise deodată cu doi necunoscuți în fața lui, care erau departe de a părea oameni cumsecade. Nebărbieriți de cîteva zile, murdari și fiecare cu cîte o bîtă în mînă, nu eram făcuți să inspirăm încredere, așa că reacția moșului fusese firească.

Cu chiu cu vai, am mai urcat cele cîteva sute de metri pînă la creasta culmii. Ajunsesem pe un plai înalt, care domina regiunea. Priveliștea era minunată, dar nouă nu ne ardea de contemplație. Nu mai simțeam nici foamea; eram sfîrșiți. Întinși pe spate pe iarbă, cu ochii închiși, ne era și mintea goală, nu numai stomacul.

Într-un tîrziu , ne-am sculat și cu pași cam șovăitori, proptiți în cîte o bîtă strîmbă culeasă din pădure, am început să ne tîrîm pe spinarea dealului. Spre răsărit, așa cum ne obișnuisem. Ne cuprinsese un fel de lene. Abia mai schimbam cîte o vorbă. Și totuși, umorul nu ne părăsise încă. Umor cam negru, inspirat de situație. Îmi aduc aminte că focul l-a deschis Mircea Vueric, adresîndu-i-se lui Titi Coșereanu: „Spune drept, nea Titi, n-ai vrea să fi într-o celulă și „caraliul" (așa li se spunea gardienilor în jargonul de pușcărie) să-ți aducă o gamelă cu arpacaș?" Titi, mai înclinat să ia în serios partea tragică a situației noastre, n-a apreciat gluma. Mircea, simțindu-i slăbiciunea, a continuat să-l tachineze pînă s-a descrețit și el și ne-a povestit că acum ar primi cu plăcere o porție de mîncare de cazan de la Școala Militară din Germania, unde fusese în timpul războiului. Atunci nu știuse s-o aprecieze. Consta invariabil din *Gemüse*. Era unul din puținele cuvinte pe care le mai știa în germană și îl pronunța cu un fel de ură în glas.

Și așa, glumind, mai mult împleticindu-ne decît mergînd și mai oprindu-ne din cînd în cînd, am ajuns la botul dealului. Surprinși, ne-am oprit. Pajiștea cobora în pantă lină și la vreo sută de metri se oprea în pădure. Acolo, la marginea pădurii, înconjurată de țarcuri, o stînă! Era așezată cu gura spre pădure și din fața ușii ei, ascunsă vederii noastre, se ridica spre cer un fir de fum. Altă mișcare nu se observa, dar din moment ce ardea focul, trebuia să fie cineva la stînă.

Lîngă noi, pe pajiște, un trunchi uriaș de brad trîntit la pămînt, albit de ploi și intemperii, părea scheletul unui animal din alte timpuri. La adăpostul lui, ne-am pus să supraveghem stîna și să facem tot soiul de planuri. Am stat o sumedenie, dar nimic nu s-a clintit în tabloul din fața noastră. Doar fumul își mai schimba cîteodată direcția după cum adia vîntul.

Mergem sau nu mergem la stînă, era tema discuției noastre. Eu eram pentru. Titi și Ion Cojocaru, nedecișii, ziceau să mai așteptăm. Mircea Vueric tăcea și asculta. Deodată s-a sculat de jos, a tras o înjurătură și, cu mersul lui deșuchiat, proptindu-se într-o strîmbătură de băț mai înalt decît el, a pornit-o pe pajiște la vale, drept către stînă. Numai la asta nu ne așteptam.

Pînă să ne dumirim, ajunsese la țarcuri, așa că nu mai era nimic de făcut. L-am văzut ocolind stîna și dispărînd după ea, acolo unde era intrarea și de unde se ridica fumul.

Nu puteam decît aștepta urmarea. Dar n-a urmat nici o reacție. Același tablou de mai înainte. Nici o mișcare, nici un sunet. Numai fumul care se ridica. Cred că au trecut mai bine de zece minute. Liniștea devenise îngrijorătoare.

Tocmai ne hotărîsem să coborîm și noi pe altă parte, să ocolim botul dealului și, prin pădure, să ne apropiem de stînă din partea opusă, ca să vedem ce se întîmplase. Ne ridicasem în picioare s-o pornim, cînd, de după stînă, a apărut un grup de oameni. Se îndrepta spre noi. Erau vreo șase–șapte flăcăi, toți cu cîte un ciomag în mînă, cu cîțiva cîini alergînd împrejur, iar în mijlocul lor, Mircea Vueric. Păreau agitați, gesticulau și vorbeau cu aprindere. Prima noastră impresie a fost că Mircea, prins de ei, fusese obligat să-i ducă pînă la locul unde eram noi. Ne pregăteam să fugim, cînd am observat că Mircea purta încă în mînă bățul lui strîmb și că și el vorbea și gesticula, liber și neținut de nimeni. Cînd au ajuns la vreo cinci–șase pași de noi, Mircea li s-a adresat cu glas tare tinerilor care îl înconjurau: „Ăștia sînt tovarășii mei cu care am reușit să fug din prizonierat din Rusia și să ajung pînă aici!"

Pînă să ne revenim din uluială, toți s-au repezit la noi să ne strîngă mîna și să ne bată pe umăr, în timp ce Mircea ne prezenta, dîndu-ne alte nume: domnul locotenent X, domnul sublocotenent Y, sergentul Z (adică Titi, eu și Cojocaru). Din conversația care a urmat, am mai aflat că Mircea, modest, își rezervase numai gradul de caporal.

Am fost cu toții antrenați spre stînă. Nu ne puteam reveni din surpriză. Amuțisem privindu-l pe Mircea cu ce volubilitate și cu cîtă naturalețe și nerușinare mințea. Nu mai contenea cu povești din lagăr și din Rusia. Improviza cu o ușurință nemaipomenită. Excitația era așa de mare, încît stupoarea noastră n-a fost remarcată. Ajunși la stînă, am intrat și noi în joc, obligați de Mircea să-i confirmăm spusele. Am povestit și noi crîmpeie din presupusa noastră viață în lagărele rusești, întîmplări de pe front și tot ce ne puteam aminti din povestirile altora care le trăiseră cu adevărat.

Baciul și cei cinci–șase tineri ne ascultau cu evlavie și vedeam cum mila lor față de tot ce îndurasem și respectul față de noi creșteau. Mi-era tot mai rușine de mine și de minciunile pe care le debitam pentru a le înșela buna-credință. Am răsuflat ușurați cînd subiectul s-a schimbat și, sub pretextul că sîntem dezinformați despre situația din țară, i-am pus pe ei să ne povestească.

Între timp, ne făcuseră o mămăligă uriașă, ne-au scos pe o măsuță joasă brînză și ne-au pus alături o doniță cu un fel de zer fermentat, puțin acidulat și răcoritor. Cît am mîncat n-aș putea spune, dar știu că baciul ne-a adus de cîteva ori brînză, pînă ce, sătui, ultimul boț a rămas neatins pe masă.

Intrasem într-o moleșeală plăcută și ne venea chiar somnul.

Băieții ne-au dat tutun și foiță și ne-am răsucit țigări. Ne-au povestit de necazurile pe care le aveau cu autoritățile locale, de povara tot mai grea a cotelor pe care trebuiau să le predea, de lipsurile și de sărăcia tot mai mare, care-i obliga să-și fure și să-și ascundă propriile lor produse.

Cîțiva oameni din sat fuseseră ridicați de Miliție și condamnați pentru sabotaj, fiindcă nu-și predaseră cotele. Doi luaseră drumul pădurii și, după

ce mai apăruseră o vreme pe la cîte o stînă după mîncare și Securitatea începuse să-și trimită iscoadele și patrulele după ei, dispăruseră din regiune.

Toți credeau că nu mai e mult pînă ce va veni războiul și vremurile se vor îndrepta.

Soarele scăpăta către asfințit, cînd ne-am sculat să plecăm. Ne-au însoțit toți pînă la poiana de deasupra stînii, de unde se vedeau toate împrejurimile. Ajunși aici, baciul a început să ne arate munții, plaiurile și pădurile care se întindeau pînă la orizont. Ne-a indicat stînă după stînă, din cele care se înșirau pe drumul nostru, cu scurte explicații despre fiecare, sfătuindu-ne cam în felul următor: „Acolo vă puteți duce fără grijă, sînt oameni cumsecade. Spuneți-le că ați trecut pe la noi și o să vă ajute" sau, „cealaltă e stînă ungurească. Ocoliți-o. Sînt oameni răi și vă vînd!"

La marginea pădurii, baciul ne-a mai dat o legătură cu niște brînză, ne-a strîns mîinile, ne-a spus un „Dumnezeu să vă ajute" și ne-am despărțit.

Prea mult n-am mai mers în acel sfîrșit de după-amiază, nu numai fiindcă în curînd s-a lăsat întunericul, dar și din cauza unei moleșeli de sațiu, care ne cuprinsese după ce mîncasem la stînă. Totuși, după ce ne-am făcut un culcuș din cetină, pe jumătate adăpostit sub rădăcinile unui fag răsturnat, am mai stat mult de vorbă pînă ce am adormit.

Mircea Vueric era foarte mîndru de isprava lui de la stînă, cu toate că l-am cam certat pentru inițiativa pe care o luase. N-am făcut-o cu prea multă convingere, avînd în vedere că fusese un succes.

Cum eram sătui și bine dispuși, am schimbat vorba și am preferat să-l tachinăm pe Titi, săracul, căruia zerul pe care îl băuse la stînă îi provocase tulburări la stomac. Fusese obligat să se oprească de mai multe ori pe drum!

Peste noapte ne-a plouat, așa că dimineața eram iar uzi și înfrigurați. Am împărțit brînza pe care ne-o dăduse baciul și am pornit repede la drum, ca să ne încălzim.

Cu toate că în ajun mîncasem pe săturate, ceea ce nu ni se mai întîmplase din ziua evadării, iar acum, în a cincea zi, pentru prima oară nu porneam la drum cu stomacul gol, ne simțeam totuși obosiți. Mergeam mai încet și ne opream des. Și terenul devenise mai accidentat. Intrasem într-o regiune muntoasă, cu culmi mai înalte și văi mai prăpăstioase. Mai tot timpul pe drumul nostru spre răsărit culmile erau transversale. Rareori am apucat să prindem o culme orientată est-vest, ca să mergem de-a lungul ei mai ușor și cu mai mult spor.

Către prînz, în timp ce ne cățăram pe una din aceste coaste abrupte, am simțit un junghi puternic în dreptul inimii care mi-a tăiat respirația. Puterile m-au părăsit și m-am trîntit jos, lipsit nu numai de vlagă dar și de dorința de a mai continua. Ceilalți s-au oprit și ei, încercînd să mă ajute și să mă încurajeze. Cînd mi-am mai revenit puțin și mi-am recăpătat respirația, le-am spus că nu înțeleg să mergem mai departe în același ritm forțat și cu riscul să flămînzim din nou. Consideram că ajunsesem destul de departe de Cavnic

și că ne găseam în afara pericolului de a cădea în mîna unităților de Securitate, mobilizate special pentru prinderea noastră. Propuneam deci să ne apropiem de locuințele omenești mai răzlețe și de stîne, pentru a ne putea aproviziona și să folosim chiar drumurile pentru a progresa mai repede pe traseul nostru.

Ion Cojocaru era cel mai refractar la ideea de a lua contact cu oamenii și în special de a părăsi pădurea și de a merge pe șosele.

Văzînd că nu-i pot convinge, după o discuție destul de aprinsă, am propus soluția despărțirii. Nici cu asta n-au fost de acord și în final am ajuns la un compromis. Vom adopta un ritm mai moderat, tot prin păduri, dar cel puțin din două în două zile, ne vom preocupa de aprovizionarea noastră, fie la vreo stînă, fie la vreo casă izolată. Înțelegerea dintre noi s-a restabilit și cum și mie îmi trecuse slăbiciunea, am pornit mai departe. Buna dispoziție a revenit și ea, dar din păcate, ni s-a făcut iar foame.

Îmi amintesc că înaintînd printr-o pădure mai rară, ne-am oprit odată toți ca la o comandă: la cîțiva pași în fața noastră, pe un trunchi de fag căzut, o veveriță rodea o alună. Toți patru am avut același gînd. Prin semne, ne-am dispus în semicerc și, tiptil, cu bețele ridicate, ne-am apropiat de veveriță. Părea să nu ne dea nici o atenție și continua cu mișcările ei iuți și sacadate să învîrtească în labe aluna, căutîndu-i locul cel mai potrivit unde să-i roadă coaja. Ne apropiasem cam la vreo trei–patru pași de ea și ne pregăteam tocmai să-i dăm lovitura de grație cu ciomegele, convinși că nu mai are scăpare. Ne și vedeam în jurul focului cu veverița pusă în frigare, cînd, deodată a țîșnit de pe trunchiul de fag, a trecut printre noi și din cîteva zvîcnituri a fost în vîrful unui brad.

Loviturile bețelor noastre au căzut toate în urma ei, în afara bățului lui Mircea, care l-a nimerit pe Titi în frunte. Totul se petrecuse într-o fracțiune de secundă și comicul scenei ne-a făcut să izbucnim în rîs. Ne-am consolat repede de pierderea pradei, zicîndu-ne că patru inși tot n-ar fi avut ce alege dintr-un animal așa de mic.

Seara începuse să se lase cînd am nimerit într-o poiană. Era muncită și plantată cu cartofi. Vremea era prea timpurie ca plantele să aibă rod. Totuși, am smuls o tufă și printre rădăcini am găsit cîțiva tuberculi abia formați... Nu erau mai mari ca un sîmbure de cireașă. Ne-am apucat să scurmăm în pămîntul umed. Mai mult pe pipăite, prin întunericul care se lăsase, am început să dezgropăm cartofii. Pe măsură ce dibuiam cîte unul, îl ștergeam de haina salopetei ca să-l curățăm de pămînt, îl frecam puțin între degete ca să-i jupuim pielița fină care-l acoperea, și-l mîncam. Am răvășit cîteva cuiburi, dar recolta era foarte slabă. Dacă găseam doi sau trei cartofi minusculi la o tufă. Într-unele nu găseam nimic. Oricum, erau dulci și chiar dacă ne scîrțîia nisipul în măsele, tot ne-am amăgit foamea cu cîte un pumn de cartofi de căciulă.

Culcușul pentru noapte ni l-am făcut la cîteva sute de metri de locul furtului. Ca un făcut, iar ne-a plouat și iar ne-am trezit dimineața murați și dîrdîind de frig.

Cînd am urcat pe prima culme, soarele era sus. Pe veșnica noastră direcție spre răsărit, se deschidea o vale largă, despădurită. În fundul văii se vedeau casele împrăștiate ale unui sat de munte și clopotnița unei biserici.

Ca să ne continuăm drumul tot prin pădure, înconjurînd întreg terenul descoperit, ar fi însemnat nu numai să facem un ocol imens, dar și să ne abatem foarte mult de la direcția noastră de mers.

Ne-am sfătuit și am decis să ieșim din pădure și să mergem de-a lungul văii, cam pînă la jumătatea coastei. Satul rămînea astfel pe dreapta noastră, în fundul văii. Totuși, urmînd acest traseu, aveam să trecem la vreo cîteva zeci de metri de două case mai stinghere. Am hotărît să ne asumăm riscul, dar evitînd pe cît posibil să atragem atenția prin ceva neobișnuit, în cazul că vom întîlni vreun om din sat.

Pentru a nu părea suspecți, trebuia să ne ocupăm în primul rînd de aspectul nostru, care cu siguranță ar fi trezit bănuieli. Înainte de a ajunge la marginea pădurii, ne-am oprit la un pîrîiaș și pentru prima oară de cînd plecasem de la Cavnic, ne-am dezbrăcat pînă la brîu și ne-am spălat. Apa era ca gheața.

Adevăratul chin însă abia începea. Trebuia să ne bărbierim. Operația s-a făcut cu singurul cuțit care se afla în grupul nostru: cuiul bătut pe nicovală și ascuțit la polizor, pe care-l foloseam în mină pentru a-mi întinde marmelada pe pîine. Cu chiu cu vai, mai dînd cu el pe obraz, mai frecîndu-l pe o piatră de la marginea pîrîului, mai mult jupuiți decît bărbieriți, am reușit să căpătăm o înfățișare mai omenească. După ce ne-am mai pus și cîte o cămașă curată din traistă și cu haina salopetei sau cojocul aruncat pe un umăr, am ieșit din pădure și am apucat-o pe drumeagul care șerpuia printre locurile țăranilor, fluierînd și vorbind, păream niște oameni cu totul obișnuiți.

De pe culmile pe care ne oprisem în cursul ultimelor zile, pentru a observa împrejurimile, văzusem de mai multe ori grupuri de muncitori, îmbrăcați ca și noi în salopete, care se duceau să lucreze fie la o tăiere de pădure, fie la vreo mină din regiune.

Trecînd la douăzeci–treizeci de metri de casele care se găseau pe traseul nostru, așa cum ne făcuserăm socoteala, nu era nici un motiv să trezim vreo suspiciune. Văzuți mai de aproape, n-am fi rezistat examenului. În afară de Titi, care reușise să aibă un fel de început de freză, ceilalți eram tunși cu mașina. Bocancii mei, cam scorojiți de neîntrebuințare, crăpaseră pe la cusături de atîta umezeală, iar salopetele de pe noi erau mult prea murdare, chiar și pentru niște muncitori de pădure.

Poteca pe care o luasem mergea de-a lungul răzoarelor care delimitau mici suprafețe de pămînt, cultivate cu cartofi și trifoi sau plantate cu pruni și meri.

O femeie care spărgea lemne în curtea primei case prin dreptul căreia am trecut abia și-a aruncat ochii spre grupul nostru și și-a văzut de treabă mai departe.

Ne-am mai întîlnit cu patru copii de școală, care ne-au dat bună ziua și și-au continuat drumul rîzînd și hîrjonindu-se, fără să manifeste vreo curiozitate la trecerea noastră.

După o jumătate de oră, am ajuns la celălalt capăt al văii, fără să mai fi întîlnit pe altcineva.

Ne-am îmbrăcat iarăși cămășile murdare, iar pe cele curate le-am băgat în traistă.

De aici începeau din nou pădurile.

Încă de la primii pași, mi-au căzut ochii pe un melc. Dintr-un reflex din copilărie, n-am rezistat tentației de a-l ridica. Dar cînd m-am aplecat să pun mîna pe el, am mai zărit unul. M-am uitat mai atent și am mai văzut și alții. Ieșiseră după ploaie; dar de ce numai în acea margine de pădure, nu ne-am putut explica. Din mers, fără să ne oprim din drum, am adunat fiecare cîte zece–cincisprezece bucăți.

Intrasem într-o pădure bătrînă și rară de fagi și încă mai umblam răspîndiți, căutînd cu ochii după melci, cînd ne-au atras atenția niște ciocănituri, care ne parveneau de la o distanță destul de mare. Erau lovituri de topoare de la o exploatare forestieră. Veneau din stînga noastră și, după aprecierea lui Cojocaru, cam de la un kilometru depărtare. Am înaintat mai cu grijă. Nu ne mai uitam pe jos după melci, încercam să sondăm cît mai adînc cu privirea pădurea înaintea noastră. Ecoul trezit în codru de loviturile de topor era înșelător. Zgomotul părea foarte apropiat. Uneori ne venea și zvon de glasuri omenești. Eram cu ochii în patru.

Deodată, printre trunchiurile albicioase ale fagilor, am zărit o pată mai întunecată. Am mai făcut cîțiva pași și la vreo cincizeci de metri în față am deslușit un bordei. În jurul lui nu era nici o mișcare. De unde ne aflam, îi vedeam ușa închisă și pămîntul bătătorit în fața intrării.

După un timp de supraveghere, neobservînd nici un semn de viață, ne-am decis să-l cercetăm. Titi și cu mine am rămas la pîndă, gata să intervenim la nevoie, iar Ion Cojocaru și Mircea Vueric s-au îndreptat spre el. I-am urmărit cu privirea cum avansau, adăpostindu-se după copaci. Au mai stat un timp la pîndă în imediata lui apropiere, apoi au ieșit de după ultimul copac, s-au dus la ușă, au deschis-o și au intrat. Nu-i mai vedeam. Pînă ce au apărut din nou, ni s-a părut o veșnicie. Din ușa bordeiului ne-au făcut semn să coborîm la vale. Am pornit-o urmărindu-le siluetele printre copaci și abia cînd ne-am regăsit la marginea pîrîului din fundul văii, am văzut că nu veneau cu mîna goală.

Ion Cojocaru ducea în spinare o traistă, iar Mircea avea în mînă un ceaun. Bordeiul era probabil al muncitorilor pe care îi auzisem tăind la pădure și adăpostea alimentele pe care le primiseră pentru o perioadă de timp. Mai bine-zis, vreo patru saci de făină de porumb, nimic altceva.

În timp ce Cojocaru ne povestea cum deșertase dintr-un sac mălaiul într-o traistă mai mică, cam de o baniță, Mircea se îndeletnicea cu o treabă foarte curioasă. Își băga mîna în buzunar, apoi își ducea degetele la gură și le lingea. Apoi repeta gestul. Cînd l-am întrebat ce face, a început să înjure. Găsise într-un colț al bordeiului două ouă. Pe drum căzuse și ouăle i se spărseseră în buzunar. Iar acum recupera ce se mai putea din buzunar.

Traista cu mălai și ceaunul erau o adevărată comoară. Problema hranei noastre pentru o bună bucată de vreme părea rezolvată.

Ne-am îndepărtat cît am putut mai repede de bordeiul prădat, înainte de a ne căuta un adăpost pentru noapte.

Pînă aici, evitasem să facem focul, cu toate că de multe ori ne-ar fi prins tare bine. Pe drum am discutat problema focului. Am stabilit că era mai puțin periculos să-l facem noaptea, într-un fund de ogaș, unde lumina pe care ar reflecta-o ar fi greu de detectat de cineva în niște locuri așa de pustii, decît ziua, cînd fumul ar putea fi observat de la mare depărtare și ar putea atrage atenția unui pădurar sau brigadier silvic.

Așa am și procedat. Către seară am coborît într-o vale prăpăstioasă și, sub un fag bătrîn cu coroană stufoasă, am aprins focul. Am pierdut destul timp pînă ce vreascurile umede au început să ardă și am pus în funcție ceaunul. Cu apa de la un izvor din apropiere și mălaiul din traista pe care o purtasem cu rîndul toată ziua, am făcut mămăliga la care visasem tot drumul. Ceaunul fiind destul de mic, cantitatea s-a dovedit insuficientă pentru patru inși. Am mai pus și al doilea ceaun pe foc și între timp ne-am ocupat de melci. Pregătirea lor n-a prea avut de-a face cu canoanele culinare. Le-am spart casa cu o piatră, am smuls animalele din găoace și, încă vii, le-am înfipt pe tăpușe. Învîrtiți deasupra jarului, melcii au început să secrete un fel de spumă, destul de puțin apetisantă care, la dogoarea cărbunilor, după cîteva minute, dispărea. Ceea ce rămînea, era departe de a mai semăna cu ce fusese un melc. O foarte mică bucată de carne, sfrijită, pe jumătate carbonizată pe dinafară, iar înăuntru de o consistență cauciucoasă și fără nici un gust. E drept că nu aveam nici sare, ceeea ce făcea ca și mămăliga să fie fadă, dar gustul era ultima noastră grijă. Principalul era că ne hrăneam și că după ce am stins focul, ne-am culcat sătui chiar pe vatra măturată de cărbuni și peste care am așezat cetină. Pămîntul încins ne-a mai ținut de cald pînă am adormit, dar dimineața tot tremurînd ne-am sculat.

Am plecat la drum pe ploaie măruntă, care, cu scurte intermitențe, n-a mai încetat cîteva zile. Cerul întunecat de nori groși și ceturile care pluteau peste toată regiunea ne-au îngreunat orientarea.

Intrasem într-un masiv muntos cu altitudini mari. Mai tîrziu aveam să aflăm că ne găseam în munții Țibleșului. Nici azi nu știu dacă muntele pe care l-am urcat în acea zi n-a fost chiar vîrful Țibleș. Îmi amintesc că rătăcind prin ceață, complet dezorientați, am nimerit pe un urcuș unde am dat de un stîlp pe care scria: 1400 m.

Continuîndu-ne drumul, am ajuns pe o creastă de unde am păstrat amintirea unui fenomen natural impresionant. Ne aflam pe un platou dezgolit, scăldat de razele unui soare orbitor. La cîțiva pași sub noi, o masă de nori compacți astupa vederea spre văile din jur. Tunete se rostogoleau la picioarele noastre pe poalele muntelui și din cînd în cînd cîte un fulger lumina norii întunecați. Era pentru prima dată că vedeam descărcări electrice, privind de sus în jos.

Am stat un timp pe acest platou, parcă deasupra lumii, în nădejdea că se va face lumină sau se va face o spărtură în nori ca să ne putem orienta. Așteptarea ne-a fost zadarnică, dar cel puțin ne-am mai încălzit la soare.

Vizibilitatea era așa de redusă, că nu ne încumetam să coborîm, de teamă să nu nimerim în vreo prăpastie. În cele din urmă, cu mare atenție și foarte aproape unul de altul, am pornit la vale, intrînd în perdeaua de nori de sub noi. Ne angajasem pe un povîrniș foarte înclinat. Grohotișul de sub picioare ne făcea să alunecăm la fiecare pas și, cum nu se vedea mai departe de doi–trei metri, înaintam cu groaza că la fiecare alunecare am putea să ne trezim la marginea unei prăpăstii invizibile.

Mircea Vueric, căruia îi venise rîndul să ducă ceaunul, de frică să nu-l spargă în cădere, și-l pusese în cap ca pe o cască de război, cu toarta trecută pe sub bărbie. Cu toată situația critică, tot mai aveam resurse de optimism și bună dispoziție, ca să rîdem și să facem glume pe socoteala aspectului lui ridicol, cu ceaunul în cap. Dar chiar atunci Mircea a alunecat, nu s-a putut redresa și perdeaua de ceață de sub noi l-a înghițit. Am încremenit. L-am strigat, dar n-am primit nici un răspuns.

Cînd tocmai ne treceau prin minte cele mai sumbre presupuneri, s-a făcut auzit rîsul lui Mircea. Cu vocea lui care părea în schimbare ca la vîrsta pubertății, ne-a întrebat dacă ne-a părut rău de el, văzînd că nu ne răspunde și crezîndu-l căzut în prăpastie.

Răspunsul a fost un potop de înjurături pe trei voci.

Mircea nu le-a băgat în seamă și ne-a strigat să ne lăsăm să alunecăm pînă la el, că nu e nici un pericol. Ne-am dat drumul, mai mult pe spate decît în picioare și împreună cu pietrișul de sub noi am alunecat vreo zece metri prin ceață și ne-am oprit, îngropați pînă deasupra genunchilor în zăpadă. După primul moment de surpriză, reacția ne-a fost să-l bombardăm pe Mircea cu bulgări de zăpadă, ca pedeapsă pentru glumele lui proaste.

Am străbătut cu multă caznă panta acoperită cu zăpadă. La fiecare pas, ne înfundam pînă peste genunchi. Cînd am ajuns la liman, după ce că eram uzi leoarcă, am mai intrat și în ploaie.

Am mers mai departe prin pădure, la întîmplare, cu speranța de a fi pe direcția cea bună. Noroc că terenul devenise mai acceptabil și ceața se risipise, așa că cel puțin vedeam unde călcam. Totuși, vremea proastă nu ne permitea o orientare pe distanță mai mare. Cred că în ziua aceea și în

următoarea, am bătut pasul pe loc, învîrtindu-ne în aceeași regiune, fără să ne dăm seama.

Către seară ne-am oprit unde s-a nimerit. Totul era ud în jurul nostru, pămîntul mustea de apă, iar de sus, chiar dacă ploaia contenea un răstimp, ne picura din frunzișul copacilor, și el încărcat de apă.

Abia am reușit să facem focul. Chibriturile ni se umeziseră și cu greu am reușit să găsim niște putregai de lemn uscat, scormonind într-o scorbură de fag.

Uzi și înfrigurați, ne-am strîns în jurul focului, care pînă să ne încălzească, mai întîi ne-a afumat, din cauza vreascurilor îmbibate cu apă. Cînd fumul s-a mai potolit și flăcările au început să salte printre surcele, am pus ceaunul de mămăligă pe foc. Dar nici mîncarea n-a fost fără necazuri; traista cu porumb pe care o purtasem toată ziua cu rîndul în spinare, se udase și ea. O pătrunsese ploaia, mălaiul se încinsese și începuse să miroasă. De foame, am mîncat totuși mămăliga, făcînd iar două ceaune.

În noaptea aceea, ne-a plouat mai tare ca niciodată și frigul ne-a trezit de mai multe ori, obligîndu-ne să ne strîngem mai tare unul într-altul.

Dimineața am plecat la drum obosiți și abia către prînz, cînd ne-am încins de mers și a apărut și soarele, ne-am mai înveselit.

Aveam greutăți la mers din cauza bocancilor, a căror talpă se desprinsese în mai multe locuri. Eram obligat să mă opresc din cînd în cînd, ca să-i leg peste bot și talpă, cu cîte un lujer de curpen, care după un timp de mers se rupea și trebuia să-l înlocuiesc.

Drumul nostru era neschimbat: tot prin păduri, către răsărit și cu necontenite urcușuri și coborîșuri. În ziua aceea am strîns din mers cîțiva bureți de fag, „păstrăvi" cum spunea Ion Cojocaru că li se zicea la el în Vrancea. Galbeni și stropiți cu pete mai închise la culoare, erau foarte cărnoși. Aveam de gînd să-i fierbem în ceaun împreună cu mămăliga.

În afară de două sau trei înseninări de scurtă durată, a plouat mai toată ziua. Ne-am oprit înainte de a înserа, într-un fund de vale, unde o muchie de stîncă, asemenea unei streșini, părea să ne ofere puțin adăpost de ploaie.

Am aprins focul cu aceeași greutate, iar în ceaunul cu mălai, pe lîngă bureți, am pus și urzici culese de pe marginea pîrîiașului din apropiere. Mălaiul începuse să mucegăiască și mămăliga avea un gust iute. Eram flămînzi și am mîncat-o, dar în silă. Am stins focul și cu hainele încă ude pe noi, ne-am culcat. Nici în noaptea aceea nu ne-am odihnit ca lumea și cînd s-a luminat, burnița ca într-o zi de toamnă. Și așa a ținut-o toată ziua.

În seara următoare, cînd am pus ceaunul pe foc și am dezlegat traista la gură, ne-a izbit un puternic miros de mucegai. Mălaiul se înnegrise și era fierbinte. Mămăliga nu mai era de mîncat, mirosea și te ustura pe gît. Am încercat, tăind-o felii, s-o prăjim pe cărbuni, dar tot n-a fost chip s-o mîncăm. Am aruncat traista încă jumătate plină și ne-am culcat flămînzi. Nu

numai în noaptea aceea, dar și în următoarea, după ce iar ne-a plouat o zi întreagă.

Trecuseră cam nouă–zece zile de la evadarea noastră, cînd într-o noapte senină și cu lună, am ajuns la un rîu. Voiam mai întîi să profităm de întunericul care se lăsase, ca să tăiem în curmeziș peste o vale deschisă și abia apoi, cînd vom intra iar în pădure, să ne culcăm.

Am căutat de-a lungul malului un loc unde apa să fie mai largă, ne-am descălțat, ne-am suflecat pantalonii și am intrat în apa ca gheața. Prima senzație a fost de durere pînă la os, după aceea picioarele ne-au amorțit. Apa era însă mult mai adîncă decît ne așteptasem. De la jumătatea ei, a trebuit să ne întoarcem înapoi, ca să ne scoatem pantalonii și să facem a doua încercare de trecere. Am reușit, dar la limită. La punctul cel mai adînc, apa ne-a ajuns pînă la brîu și pe lîngă că nu ne mai simțeam trupul de la talie în jos, curentul era foarte puternic și pe fund numai bolovani. Ținîndu-ne de mîini și sprijinindu-ne unul de altul ca să nu ne ia curentul, cu ultimele puteri, am ajuns la celălalt mal, înainte de a ne pierde complet controlul mișcărilor în picioare, care începuseră să se împleticească. Ne lovisem și ne tăiasem în pietrele din fundul apei, fără să simțim. Cu picioarele amorțite, încă insensibilizate și însîngerate, am ieșit deasupra malului stîncos, într-un loc cu ierburi înalte. Cel puțin așa ni se păruse la lumina lunii. Numai după ce am înaintat cîțiva pași prin ierburile înalte pînă la brîu și cînd pielea și-a recăpătat sensibilitatea, ne-am dat seama că ne înșelasem. Ierburile erau urzici!

Vreo cîteva ore ne-au chinuit băsicile care ne acopereau toată partea de jos a corpului și mai ales locurile unde pielea era mai fină. Ne-am îmbrăcat și ne-am continuat drumul, încălziți de apa înghețată și poate și de urzicile care ne biciuiseră circulația. Am trecut peste un fel de islaz și am traversat o cale ferată, prima pe care o întîlneam în drumul nostru de cînd evadasem. Nici azi nu știu ce rîu a fost acela prin care am trecut și nici punctul de traversare a căii ferate nu l-am putut localiza. Tot ce am putut lămuri mai tîrziu este că ne aflam pe undeva la sud de Vișeu și de Borșa.

Ajunși iar în pădure, ne-am făcut un culcuș, de data asta la loc mai uscat, fiindcă ploile încetaseră, și am adormit, chinuiți de foame și de mîncărimile urzicilor. Ziua următoare a fost una dintre cele mai grele din tot drumul nostru de cînd plecasem de la Cavnic. Cred că înaintam numai datorită antrenamentului pe care ni-l căpătasem la mers, dar nemîncați de trei zile, progresul era foarte lent. În virtutea inerției, puneam un picior înaintea celuilalt, dar pașii ne deveniseră nesiguri și ne împleticeam de parcă eram beți. Mergînd așa, am dat peste un bordei părăsit, fără ușă. După ce am răscolit prin frunzele uscate pe care vîntul le troienise înăuntru, am descoperit în cenușa din vatră o bucată de mălai cît pumnul, rece și tare ca piatra. Abia am putut-o rupe în patru ca să ne revină fiecăruia cîte o îmbucătură. La mijloc era verde, mucegăit.

Mult n-am mers în ziua aceea. De peste culmea din fața noastră, se auzeau lătrături de cîini și cîte un cîntat de cocoș. Bănuiam că trebuia să fie un sat. Ne-am hotărît să ne culcăm și a doua zi să observăm de pe culme terenul. A fost o noapte mai caldă sau poate n-am simțit frigul din cauză că eram așa de istoviți și am dormit buștean.

La răsăritul soarelui eram pe culme. Sub noi, o vale strîmtă. Pe cele două versante vreo zece–douăsprezece case, presărate printre petice de locuri muncite și pîlcuri de pădure. Am pus ochii pe casa cea mai singuratică, așezată la capătul culmii pe care ne aflam. Am mers pe creastă pînă în dreptul ei, cu gîndul să-i dăm tîrcoale și să vedem dacă e cazul să ne încumetăm să cerem de mîncare. Casa era așezată pe coastă cam la treizeci de metri sub noi. Nu-i vedeam fața și în ogradă nu era nimeni. În schimb, erau cîteva găini la care ne uitam cu jind, cînd din spatele nostru s-a auzit un lătrat de cîine. Ne-am întors și ne-am aruncat privirea pe celălalt versant al culmii. Nu departe de unde ne găseam, prin frunzișul fagilor, se vedea un acoperiș de șindrilă. De acolo veneau lătrăturile.

Am coborît prin desiș vreo sută de metri. Aici lăstărișul se termina cu un rînd de fagi bătrîni, care mărgineau în semicerc luminișul în care stătea casa. Era destul de mare, din bîrne, cu o prispă de lemn cu stîlpi crestați și sub același acoperiș de șiță cu grajdul. Cîinele, legat în lanț, lătra întărîtat în direcția noastră.

Cînd o femeie a ieșit din grajd să vadă ce se întîmplă, noi ne și hotărîsem. Am ieșit din pădure și fără să ne grăbim, ne-am îndreptat spre ea. Femeia a strigat la cîine să-l potolească și ne-a ieșit înainte. Din grajd mai ieșise un copil de vreo zece ani. Alți locuitori nu păreau să mai fie. Ajunși lîngă ea, i-am dat bună ziua și, cu tonul cel mai natural din lume, am întrebat-o dacă nu văzuse trecînd doi oameni cu doi cai. I-am explicat că eram o echipă de topometri, care făceam măsurători în regiune și că ne rătăcisem de oamenii care aduceau caii, pe care se aflau aparatele și bagajele. Minciuna ni s-a părut plauzibilă, fiindcă în ultimele zile dădusem prin pădure de borne topometrice, de curînd ridicate. I-am spus că tot pe cai se află și corturile noastre, încercînd s-o facem să-și explice că eram așa de murdari și nebărbieriți fiindcă trăiserăm mai multe zile pe munte, fără să coborîm în sat.

Femeia ne-a răspuns foarte firesc că nu văzuse pe nimeni, dar ne-a poftit pe prispă, să ședem, să ne odihnim. I-am mulțumit, ne-am suit în tinda casei și ne-am așezat. Femeia ne-a spus că se duce să dea de mîncare la vite în grajd și ne aduce îndată apă proaspătă să ne răcorim. Copilul a plecat după ea. Rămași singuri, am început să ne sfătuim pe șoptite, cum să punem chestiunea mîncării, fără să dăm de bănuit. Cînd femeia a ieșit din grajd, a apărut în poiana în care se afla gospodăria un nou personaj. Înalt, cu plete albe, îmbrăcat în port maramureșean, cu pasul întins și elastic al muntenilor, țăranul venea spre casă. Ținea în mînă două căpestre. Femeia i-a ieșit

înainte și venind cu el spre tinda casei, unde ne aflam, i-a spus omului că sîntem măsurători de păduri, că ne-am rătăcit, și că am poposit la ea.

Am dat mîna cu moșul care, cum am aflat din conversația care a urmat, avea peste șaptezeci de ani și era bunicul femeii. Cu tot părul lui alb, nu i-ai fi dat nici șaizeci, așa se ținea de drept și părea zdravăn. Moșul, moș Gheorghe, n-a arătat nici o curiozitate în privința noastră. Totuși, i-am repetat și lui povestea pe care i-o spusesem nepoatei lui. A părut să accepte fără să manifeste neîncredere, fără să ne iscodească și cu alte întrebări. Ne-a spus că el stă într-un cătun vecin și că, ducîndu-se pe munte să-și ia caii, se oprise pe la nepoată-sa. Ne-a arătat muntele împădurit din fața noastră, care în vîrf era golaș. Acolo sus pe plai, păștеau liberi caii lui, pe care-i lua numai cînd avea nevoie de ei la muncă. Într-adevăr, pe poiana din vîrful muntelui se vedeau mai mulți cai, printre care erau și ai lui. De la distanța la care ne aflam, arătau ca niște puncte mai întunecate pe verdele pajiștei. Moșul era vorbăreț, ceea ce nouă ne convenea de minune, nefiind obligați să vorbim și noi. S-a întrerupt totuși din povestit, ca să-i spună femeii să facă o mămăligă și să scoată niște brînză și, întorcîndu-se spre noi, ne-a spus că e vremea prînzului și că la drum, omul trebuie să plece sătul, așa că ne poftește să gustăm ceva cu el. Am acceptat, dar stăpînindu-ne să ne arătăm entuziasmul care ne cuprinsese la auzul propunerii.

Moș Gheorghe și-a reluat firul poveștilor. Ne-a vorbit de tinerețea lui, de primul război mondial, cînd fusese mobilizat în armata austriacă și luptase la Verdun împotriva francezilor. Cînd se produsese contraofensiva trupelor franceze și unitatea lui se retrăsese în dezordine, abandonîndu-și tot materialul de război și el fugise părăsindu-și mitraliera, dar nu înainte de a fi luat închizătorul și a fi făcut-o astfel inutilizabilă. Cîteva zile rătăcise, flămînd, prin locuri necunoscute, în zona unde francezii spărseseră frontul, pînă ce și-a regăsit unitatea sau mai bine-zis, ce mai rămăsese din ea. S-a prezentat la raport la comandant și i-a predat închizătorul mitralierei. Moș Gheorghe era tare mîndru că fusese mitralior și nu simplu infanterist, dar și mai mîndru era de faptul că atunci cînd fusese citat pe unitate pentru că nu-și lăsase arma în stare de funcționare în mîinile inamicului, comandantul îl întrebase de unde era, iar el îi răspunsese: „Sînt român!"

Pînă să-și termine moșul povestea, a venit și femeia cu mămăliga. A răsturnat-o pe scîndura albă a mesei și cu o sfoară a tăiat-o orizontal pe la jumătate. I-a dat capacul la o parte, cu lingura i-a făcut la mijloc o adîncitură, pe care a umplut-o cu brînză de burduf și i-a pus capacul la loc. Ne-a pus cîte o lingură de lemn în față și ne-a poftit să mîncăm. De îmbiat n-aveam nevoie în halul de flămînzi cum eram. Ne-am stăpînit să nu înfulecăm pe nerăsuflate, cum ne împingea foamea, și ne-am străduit să mîncăm domol și tacticos ca moșul. Duceam lingura la gură cu mișcări măsurate și pe măsură ce înghițeam mămăliga cu brînza care se topise de fierbințeală, simțeam

cum ne cuprinde o stare de moleșeală și de bine, care ni se răspîndea în tot corpul. Dar mămăliga s-a terminat înainte de a ne fi săturat și moș Gheorghe, cu toate că povestea înainte, părînd cu gîndul dus la vremea tinereții lui de „cătană" în armata împăratului, i-a spus nepoatei să mai facă o mămăligă. Am protestat, dar moșul a insistat, spunînd că „domnii" nu sînt învățați cu aerul tare de la munte, care face poftă de mîncare. A doua mămăligă, abia am prididit-o. Mîncasem peste puteri, de nu mai eram în stare nici să ne mișcăm.

Moș Gheorghe și-a dat cu părerea că și țigările trebuie să ne fi rămas în bagaje și ne-a dat tabachera lui să ne răsucim cîte o țigară. Băgasem de seamă că tot timpul cît povestise, moșul își plimbase ochii lui vioi, cînd la unul, cînd la altul dintre noi, dar își oprea privirea mai ales asupra mea. La început am crezut că observase ceva neobișnuit la mine. Poate fiindcă eram tuns sau că-mi erau bocancii rupți (cu toate că-mi țineam picioarele, cît mai ascunse sub bancă). Dar în ochii lui nu era curiozitate. Se uita la mine cu simpatie, cu blîndețe. Mă privea cu un fel de drag și nu înțelegeam de ce. O dată, în timp ce vorbea, a întins mîna peste masă, m-a mîngîiat pe cap și m-a întrebat cîți ani am. „Douăzeci și șapte", i-am spus. „Să-ți dea Dumnezeu sănătate!" Atît a zis și a tăcut cîteva clipe. Apoi și-a reluat povestea de unde se oprise.

Cînd ne-am fumat țigările, ne-am sculat să plecăm. Moșul s-a sculat și el, și-a luat căpestrele pe mînă și ne-a spus că dacă mergem către sat, are același drum cu noi pînă la poalele muntelui. I-am mulțumit femeii pentru găzduire și masă și am plecat cu moș Gheorghe către marginea pădurii. Bătrînul mergea înainte cu pasul rar și întins. Nu și l-a schimbat nici cînd poteca a început să urce. Tăcea. Numai din cînd în cînd întorcea capul din mers și dacă-mi întîlnea privirea, îmi zîmbea cu blîndețe.

După vreo jumătate de oră de mers, am ajuns la un loc unde poteca se bifurca. Una o ținea drept înainte, cam de-a coasta într-un urcuș lin, cealaltă, la stînga, lua muntele mai în piept. Moș Gheorghe s-a oprit, s-a întors spre noi și ne-a lămurit cam în felul următor: „Amîndouă drumurile pe care le vedeți duc în partea cealaltă a muntelui. Cel din stînga e mai scurt, dar trece pe lîngă casa brigadierului silvic. Acum nu mai este ca înainte, om din sat. E venit din altă parte, e înarmat și om de încredere de-al Securității. Drumul din dreapta e mai lung și mai rău, dar dacă mergi pe el nu te vede nimeni pînă de cealaltă parte a muntelui. Dumneavoastră pe care vreți să mergeți?"

Explicația moșului și mai ales întrebarea de la urmă ne-a luat prin surprindere. A fost un moment de tăcere cam prelungit. Cum moș Gheorghe iar se uita la mine, i-am răspuns scurt:

— Pe cel pe care nu ne vede nimeni!

— Atunci mai întîi stăm jos și mai fumăm o țigară, a zis el și și-a scos tabachera.

Ne-am așezat toți pe covorul de mușchi gros și moale din marginea potecii. După ce ne-am aprins țigările, moșul m-a mîngîiat iar pe cap și mi-a spus:

— Dumneata semeni cu un nepot al meu!

Și ne-a povestit de nepotul lui. Rămas orfan de mic, îl crescuse ca pe copilul lui. Ajunsese flăcău mare, cuminte și harnic, și moșul se mîndrea cu el în sat. Cu vreo trei ani în urmă, cînd flăcăul era cu vitele la munte, a venit la sălașul lui un fugar, „un om necăjit", cum spunea moșul. Flăcăul l-a găzduit și l-a omenit și străinul a plecat mai departe.

După un timp a venit la casa moșului o mașină a Securității și l-a ridicat pe nepot. Cum de aflase Securitatea că flăcăul îl ajutase pe fugar, n-a putut afla moșul niciodată. Nici nepotul n-a putut să-i spună cine îl vînduse cînd s-a întors acasă după un an. Îl bătuseră și-l schingiuiseră fără milă, ca să le spună unde se ascundea străinul și cu cine mai avea legătură, dar tînărul nu știa nimic. Îl găzduise pe fugar o noapte și-i dăduse de mîncare, dar nu-l întrebase cum îl cheamă, nici de unde venea, nici unde se ducea. Dar securiștii nu-l credeau și îl torturau zi și noapte. După un an de zile de anchete și chinuri, s-au lămurit că băiatul nu mințea și, fiindcă se și îmbolnăvise, i-au dat drumul. Din flăcăul voinic de altădată, se întorsese o umbră. Era numai piele și oase, tușea și se plîngea de o durere în piept. Mai tînjise și zăcuse cîteva luni și se prăpădise, și de atunci moș Gheorghe rămăsese singur.

Cînd și-a terminat povestea, moșul avea ochii în lacrimi. După un timp de tăcere, a mai zis: „Dacă așa a vrut Ăl de Sus." Apoi s-a întors spre noi și, ca și nepotul, fără să ne întrebe nici de nume, nici încotro vrem să apucăm sau ce aveam de gînd, ne-a făcut următoarea propunere: să-l așteptăm pînă se întoarce cu caii de pe munte și să mergem cu el acasă. Casa lui era în afara satului, la marginea pădurii și nu avea să ne vadă nimeni. Ne sfătuia să stăm la el cîteva zile, să ne odihnim și să ne hrănim ca lumea, ca să căpătăm puteri să ne putem vedea de drum mai departe.

Eram așa de emoționați de vorbele moșului, că nu i-am putut răspunde imediat. Mi-amintesc că lui Mircea Vueric îi dăduseră lacrimile. În cele din urmă i-am spus lui moș Gheorghe că-i mulțumim pentru bunătatea și ospitalitatea pe care ne-o oferea, dar că preferam să nu întîrziem pe drum și să plecăm mai departe. Moșul a mai insistat o dată, dar văzîndu-ne hotărîți, ne-a spus: „Dumneavoastră știți cum e mai bine!"

Totuși, i-am cerut să ne mai ajute cu ceva înainte de plecare: să ne îndrume și să ne spună pe unde e mai bine s-o luăm. Moșul ne-a făcut pe jos cu bățul un plan al regiunii. Ne-a arătat pe unde sînt sate sau exploatări pe care să le ocolim. Ne-a mai spus să nu ne lăsăm către miazănoapte, către Borșa. Se zvonise prin sat că-n munții Borșei se aflau multe trupe de securitate în căutarea de partizani și că avuseseră loc chiar lupte. Am aflat de la el o mulțime de nume de munți și de sate, pe care atunci le-am memorat, dar pe

care acum le-am uitat. Am mai aflat că pe direcția noastră, spre răsărit, pînă în munții Rodnei, mai erau două sau trei zile de mers.

Înainte de a ne despărți, am mai fumat cîte o țigară și moșul ne-a dat tot tutunul pe care îl avea în chimir și cutia lui de chibrituri. Ne-am ridicat de jos și moș Gheorghe ne-a strîns pe rînd în brațe și ne-a urat noroc. Cînd am mai întors o dată capul, înainte de a coti poteca, l-am văzut pe moș Gheorghe cum se închina.

Două zile după despărțirea noastră de moș Gheorghe, ne găseam iarăși în aceeași situație dinainte de a-l fi întîlnit. Din nou obosiți de atîta mers, urcînd și coborînd mereu și mai ales flămînzi.

Soarele era către prînz cînd am ieșit dintr-un lăstăriș des și am pătruns într-o pădure mai bătrînă. Ne răspîndisem și avansam în linie, la distanță unul de altul, cît să nu ne pierdem din ochi, cu gîndul că acoperind astfel mai mult teren, aveam mai mari șanse să găsim ceva de mîncare. Eram cu ochii în toate părțile. Pe jos, după melci, ciuperci sau urzici; pe sus, după bureți de fag sau orice altceva ce ar fi fost comestibil. Dar, ca un făcut, nu ne ieșea nimic în cale! Intrasem pe o viroagă și timp de cîteva minute i-am pierdut din ochi pe ceilalți. Abia cînd am ajuns în fundul văii, mi-am dat seama că pierdusem contactul cu ei. M-am oprit să ascult, dar liniștea era absolută. Crezînd că mersesem mai încet decît ei și rămăsesem în urmă, am început să urc celălalt versant, grăbind pasul. Mă opream din cînd în cînd să mai ascult și să privesc printre copaci, dar nu se auzea nici un zgomot și nu se vedea nici o mișcare. Am grăbit pasul spre culmea despădurită, făcîndu-mi socoteala că, ajunși înaintea mea sus, mă așteaptă la marginea poienii. Ajuns pe culme, gîfîind de efortul depus, am constatat că mă înșelasem. Nu era nimeni! Am luat-o de-a lungul lizierei pădurii, oprindu-mă să ascult printre copaci, la vale, în direcția din care urcasem, dar... nimic! Parcă-i înghițise pămîntul.

După mai bine de o jumătate de oră, în care timp m-am dus și m-am întors de mai multe ori în susul și în josul culmii, ba chiar am îndrăznit să și fluier cîteodată, am ajuns la convingerea că mă pierdusem definitiv de ceilalți. Orice încercare de a-i mai căuta ar fi fost pierdere de vreme și irosire inutilă de puteri. Cam descumpănit de noua situație în care mă găseam, am trecut pe cealaltă parte a poienii și m-am așezat pe iarbă la marginea pădurii, în locul unde ieșea în culme un drum de car. Șerpuia prin pădurea rară pînă în fundul văii, unde printre pietre și stînci, curgea un torent de munte.

Încet, încet, mă obișnuisem cu ideea că eram singur.

Cum nu mai aveam nici ceaun, nici chibrituri, era evident că trebuia în cel mai scurt timp posibil să mă apropii de o așezare omenească, pentru a-mi procura de mîncare. Mă gîndeam deci să merg pe drumul care cobora la vale și care cu siguranță că ducea la un sat, la o gospodărie țărănească

mai izolată. Cît privea planul meu pe mai departe, aveam intenția să părăsesc pădurile și munții, să ies la vreo șosea sau cale ferată și schimbîndu-mi direcția de mers de pînă acum, să mă îndrept spre sud, avînd ca țintă finală Bucureștiul.

Mă pregăteam tocmai s-o pornesc la drum, cînd pe lîngă clocotul torentului din fundul văii, mi s-a părut că mai aud un zgomot venind din aceeași direcție. Zgomotul devenea tot mai pronunțat și după un timp de așteptare, am zărit printre copaci, în fundul văii, o căruță cu cai. Un om, pe jos, ținînd caii de dîrlogi, mîna căruța pe firul văii în sus. Cînd a ajuns în dreptul drumului care urca prin pădure pînă în culme și la capătul căruia mă aflam eu, a oprit căruța pentru a-și odihni caii. În linie dreaptă, era la vreo patru sute de metri de mine. Văzîndu-l singur, m-am hotărît să-l aștept și să-mi încerc norocul.

N-a trecut mult și căruța a pornit la deal. Cu toate că drumul urca șerpuind, panta era iute și caii se opinteau din greu la fiecare pripor, iar omul îi îndemna și cu vorba și cu biciul. Pe la jumătatea coastei au mai făcut un popas.

Cînd au pornit din nou, am ieșit de după pomul de unde îi observam și m-am așezat pe iarbă în poiană, la cîțiva metri deasupra locului unde căruța avea să iasă din pădure. Mi-am scos cojocelul și l-am potrivit pe iarbă lîngă mine, ținînd mîna sub el. Voiam să dau impresia că ascund o armă pentru eventualitatea că omul ar fi avut gînduri rele.

Cînd a ajuns la marginea pădurii, omul a oprit căruța, i-a pus o piatră la roată ca să nu pornească la vale și a dat să se așeze, ca să-și tragă sufletul după urcuș. Abia atunci m-a văzut așezat la numai cîțiva pași deasupra lui. Calm și fără să se arate surprins de prezența mea, mi-a dat bună ziua. I-am răspuns la fel. Foarte liniștit, și-a pus biciușca în căruță, s-a întors din nou, a făcut cîțiva pași și s-a așezat și el pe iarbă, cam la un metru de mine. Întinzînd mîna ne-am fi putut atinge.

Omul părea pașnic. Totuși, am continuat să țin mîna sub cojoc și să-l observ. Era îmbrăcat în port maramureșan, cu pantaloni albi, largi, în opinci și cu pieptar de oaie peste cămașă. Fără să se uite la mine, și-a pus pălăria pe iarbă lîngă el, a scos din chimir o tabacheră și mi-a întins-o, întrebîndu-mă dacă fumez. I-am mulțumit și l-am rugat să-mi răsucească el o țigară că eu nu știu. Voiam să-l fac să creadă că mint, ca să nu scot mîna de sub cojoc. Adevărul era că nu știam să răsucesc ca lumea o țigară. Țăranul a învîrtit țigara și mi-a întins-o împreună cu o cutie de chibrituri. Și-a făcut și el una și a început să fumeze.

M-am decis să rup tăcerea și l-am întrebat încotro se duce cu căruța. Mi-a spus că se duce pe munte, la stînă, să-și ridice partea de brînză ce i se cuvine de la oile lui. Am mai aflat de la el că satul era la cîțiva kilometri mai la vale și că pînă la stînă mai avea vreo două ore de mers cu căruța. După ce am stat un timp de vorbă, eu mai mult întrebînd și el răspunzîndu-mi,

mi-am luat inima în dinți și fără alte ocolișuri, i-am spus: „Să știi că eu sînt fugar și ar fi bine să nu spui la stînă că m-ai întîlnit!"

Eram pregătit la orice reacție din partea țăranului, numai la cea pe care a avut-o nu mă așteptam. Mai bine zis, n-a avut nici una, nici măcar nu s-a arătat surprins. Surprins am fost tot eu cînd, după ce a mai tras o dată din țigară, mi-a răspuns: „Numai muierile vorbesc prea mult și ce nu trebuie."

Văzînd cu cine am de-a face, am trecut imediat la ceea ce mă durea și l-am întrebat dacă are să-mi dea ceva de mîncare. Mi-a spus cu părere de rău că nu are nimic de mîncare la el, dar mi-a propus imediat să-l aștept pînă se va întoarce cu brînza de la stînă. Am și făcut planul împreună cum să procedăm. Fiindcă de la stînă se va întoarce cu încă doi inși, cu care era vorbit să le transporte și lor brînza, va lăsa să cadă din căruță o traistă cu merinde. Va da drumul la traistă cînd va ajunge cu căruța în fundul văii, înainte de a trece apa, fără ca tovarășii lui să bage de seamă, iar eu voi sta ascuns în pădure și voi supraveghea locul respectiv, fără să mă arăt. Cam peste patru–cinci ore va fi înapoi, adică în cursul după-amiezii.

Eram mai mult decît fericit de felul cum începea aventura mea de unul singur.

Am mai stat o bună bucată de vreme de vorbă cu țăranul. Între altele, mi-a spus că un băiat din sat de la el se întorsese cu cîteva zile în urmă de la Baia Mare și-i povestise că lumea vorbea de fuga unor deținuți politici, care evadaseră de pe Valea Nistrului. Se spunea că omorîseră un securist. Pe un ton foarte normal, omul m-a întrebat dacă eram unul din ei. I-am spus că nu și nu m-am putut impiedica să mă gîndesc la felul cum reușesc zvonurile să denatureze realitatea.

Mult mai tîrziu, aveam să-mi amintesc vorbele țăranului și să-mi dau seama că nu era chiar așa.

După ce s-a mai plîns un timp de sărăcia care se abătuse asupra oamenilor de cînd veniseră comuniștii, țăranul s-a sculat să plece. Mi-a dat mîna și mi-a urat noroc, s-a îndreptat spre căruță, dar apoi s-a răzgîndit. S-a întors iar la mine, s-a scotocit în chimir, a scos un pachet neînceput de tutun și cutia de chibrituri și mi le-a întins. A dat să plece și iar s-a întors, întrebîndu-mă: „Ai cuțit la dumneata?" I-am spus că nu. A băgat mîna în buzunarul pieptarului, a scos un briceag și mi l-a întins. S-a suit apoi în căruță și a dat bice cailor.

Am rămas cu briceagul în mînă, petrecîndu-l cu privirea pînă ce căruța a dispărut după un cot de pădure. Nu mi s-a întîmplat de multe ori să fiu așa de mișcat. Poate tocmai din cauza gestului firesc și fără vorbe de prisos, așa cum numai țăranul știe să te ajute.

Am coborît pînă în fundul văii, am trecut rîul pe pietre și mi-am căutat pe versantul opus un loc de pîndă. Panta era abruptă și pe sub fagii bătrîni creșteau puieți de brad, într-un desiș greu de străbătut. Mi-am găsit un culcuș bine camuflat de cetina puieților de brad, de unde aveam vedere directă,

la vreo două sute de metri, asupra drumului care cobora în pietrișul din vale. Vremea era caldă, așa că răcoarea din umbra brădetului îmi prindea bine. Foamea și oboseala mă ajunseseră și cum aveam de așteptat cîteva ore pînă la întoarcerea căruței, m-am culcat și curînd am ațipit. Cred că nu trecuse o oră de cînd adormisem și m-am trezit. Chiar în somn, simțurile mele de om hăituit se dovedeau treze. Instinctiv mi-am aruncat ochii pe drumul din vale, crezînd că ceea ce mă trezise era zgomotul căruței pe care o așteptam. Dar în afară de apa pîrîului care licărea în soare, nu se mișca nimic.

În clipa următoare am auzit pe coastă, sub mine, foșnet de tufe. M-am aplecat și m-am uitat în jos, pe povîrniș, pe unde urcasem cu o oră mai devreme. Nu mi-a venit să cred... Ținîndu-se de tufe ca să se ajute la urcuș și gîfîind, Titi Coșereanu, Mircea Vueric și Ion Cojocaru trudeau din greu la deal. Veneau direct spre mine, răspîndiți în linie, fiecare croindu-și drum prin brădetul stufos! Mircea Vueric urma să treacă la cîțiva pași de mine, fără să mă vadă. L-am strigat. A urmat un moment de panică, dar cînd m-au recunoscut, s-au repezit la mine și efuziunile regăsirii nu mai conteneau.

Mi-au povestit apoi cum și ei mă căutaseră cînd îmi observaseră lipsa. În timp ce eu îi căutam înainte, ei făcuseră cale întoarsă și cutreieraseră pădurea în lung și în lat, pînă cînd, pierzînd nădejdea să mai dea de mine, renunțaseră și ei și porniseră mai departe. Întîmplarea, ca după atîtea ore să nimerească exact în locul în care mă aflam eu, era într-adevăr extraordinară. Titi era convins că nu era un accident și nu-i găsea decît o explicație supranaturală.

La rîndul meu, i-am pus și eu la curent cu întîlnirea mea cu maramureșeanul. După ce le-am arătat briceagul și am fumat cîte o țigară din tutunul pe care îl primisem, le-am spus să se așeze și să-l așteptăm, căci la întoarcerea de la stînă, ne va lăsa o traistă cu merinde. Dar camarazii mei nici n-au vrut să audă de așa ceva. Mi-au povestit cum, după ce mă pierdusem de ei, fuseseră simțiți de cîinii de la o stînă și că ciobanii alarmați de lătrături îi urmăriseră un timp prin pădure. Din cauza acestei pățanii, voiau să ne îndepărtăm cît mai repede.

Ne-am ciorovăit un timp, eu nefiind de aceeași părere, dar pînă la urmă am cedat. M-au convins că ceea ce avea să-mi lase țăranul în traistă tot nu ne-ar fi ajuns la toți patru decît pentru o masă. Ca argument în plus, mi-au arătat o traistă cu bureți pe care îi culeseseră pe drum. Am căzut deci la învoială și am plecat mai departe.

Către asfințitul soarelui, așa cum ne luasem obiceiul de cînd aveam ceaunul, am făcut focul și am pus bureții la fiert. Am mai cules și niște urzici, care, cu toate că erau bătrîne și cu semințe au mai înmulțit fiertura noastră, nu prea gustoasă. Prea mulțumiți de masă nu ne-am culcat în noaptea aceea, iar dimineața ne-am trezit tot flămînzi.

Următoarele trei sau patru zile le-am trăit cam în aceleași condiții. N-a intervenit nimic care să ne tulbure rutina zilnică, nici un eveniment deosebit

nu ne-a schimbat nici în bine, nici în mai rău situația. Am mers numai prin păduri, cînd de fag, cînd de brad, uneori prin desișuri de lăstari, alteori prin codri bătrîni și umbroși, într-o veșnică succesiune de urcușuri abrupte și coborîșuri repezi, fără să mai întîlnim țipenie de om. Cînd mai prindeam cîte o culme pe direcția noastră și o apucam în lungul ei, mersul pe iarba plaiului, la lumina soarelui, ni se părea o fericire, pe lîngă văgăunile prăpăstioase și întunecate prin care trecusem. Dar fericirile astea erau rare.

Cu toate că eram mereu flămînzi, începusem să ne obișnuim cu acea senzație de gol permanent în stomac și mergeam înainte. E drept că opririle erau tot mai dese și tot mai greu ne venea să ne sculăm de jos ca să plecăm mai departe.

Fiertura de zeamă de urzici și bureți, pe care ne-o făceam în fiecare noapte și care ne potolea foamea pentru moment, era departe de a ne hrăni suficient pentru a compensa pierderile pe care le sufeream prin efortul fizic pe care îl depuneam zilnic. Forțele noastre erau într-un declin lent, dar care, inexorabil, se accentua cu fiecare zi care trecea. Cu rezistența și vigoarea tinereții mai făceam încă față degradării. Moralul era bun, și asta era foarte important.

Din fericire, frigul, un element care ne defavorizase în prima parte a evadării, dispăruse. Eram la jumătatea lunii iunie, vremea se încălzise și nici nu mai ploua prea des. În schimb, toți începuserăm să avem probleme cu încălțămintea. Cazul meu era cel mai disperat, fiind în permanență obligat să mă opresc ca să-mi improvizez tot felul de legături peste tălpile bocancilor, care se desprinseseră aproape de jur împrejur. La aspectul mizerabil al îmbrăcămintii și încălțămintei se mai adăugau și fețele noastre supte și bărboase.

Cam într-a treisprezecea sau a paisprezecea zi de la evadarea noastră, am fost surprinși de o ceață cum nu mi se mai întîmplase să văd. Soarele răsărise de mult, dar razele lui nu pătrundeau prin pătura de ceață care se așternuse. Era așa de densă și opacă, de parcă s-ar fi lăsat o cortină albă. La un metru în fața noastră nu se mai vedea nimic.

Am continuat totuși să înaintăm prin pădurea rară în care ne găseam, terenul fiind prea puțin accidentat. Mergeam unul lîngă altul, ca să nu pierdem contactul.

Am nimerit din întîmplare peste un drum; drum de pămînt, cu urme de roți, dar care nu părea prea umblat. Am pornit-o pe el, că ne venea mai ușor la mers. De la o vreme, pomii se răriseră și ne-am dat seama că ieșisem la loc deschis. Pereții ca de vată, prin care ne făceam drum, nu ne îngăduiau să vedem decît la un pas sau doi înainte șanțurile lăsate pe iarbă de roțile de car. Cînd ne opream să mai ascultăm, aveam senzația de a fi surzi, așa de grea era liniștea din jur. Ceața învăluia și înăbușea totul. Nu se auzea nici un foșnet, nici un ciripit de pasăre, nici măcar un țîrîit de greier, care ne petrecuse mai tot drumul ca un zgomot de fond.

Deodată, ne-am oprit toți patru ca la o comandă. Simțisem o adiere de vînt. Curentul de aer, stîrnit din senin, ca un prim semn de mișcare, în această mare de liniște și tăcere, ne surprinsese și ne făcuse să stăm locului. Se ridicase brusc o briză, care începea să mîne în fața noastră pale de ceață. Văzînd cu ochii, pîclele se destrămau, deschizînd pentru o clipă cîte un tunel în peretele compact de ceață, ca imediat după aceea să-l astupe din nou. Văluri, văluri de neguri se mișcau în jurul nostru, cînd despărțindu-se, cînd adunîndu-se, iar jocul vălurilor albe, mai întîi domol, a început să se iuțească. Se învolburau tot mai repede și păreau să se lumineze. Erau razele soarelui, care se infiltrau prin spărturile din ceața care-și pierdea densitatea, gonită și împrăștiată de boarea de vînt.

Insulița de pămînt de numai cîteva palme pe care stăteam începuse să crească tot mai repede în jurul nostru, pe măsură ce pereții din ceață se retrăgeau și în cîteva clipe ne-am trezit în plin soare. Dar totodată am încremenit!

Eram într-o vale deschisă, pe ale cărei versante domoale era așezat un sat, iar noi ne aflam pe un fel de drum de tarla, cam în mijlocul văii și nu departe de centrul satului. Se vedeau, la vreo trei sute de metri, turla bisericii și cîteva case mai arătoase. În jurul nostru se întindeau pretutindeni locurile, grădinile oamenilor. La douăzeci de metri în stînga noastră, era cea mai apropiată casă, iar pe o potecă, de la altă casă, veneau spre drumul pe care ne aflam trei oameni. Am intrat în panică și fără să ne mai gîndim, fiecare a reacționat cum l-a tăiat capul.

De ceilalți nu-mi amintesc să-i fi văzut încotro au luat-o. Știu numai că eu am ieșit din drum la dreapta și, la adăpostul unui pîlc de pomi care mă ascundeau vederii celor trei țărani, am alergat vreo cincizeci de metri printr-o fîneață și m-am trîntit într-o viroagă, lîngă un răzor de mărăcini. Oamenii nu mă observaseră și își vedeau de drum. În atmosfera limpezită i-am auzit încă multă vreme, chiar după ce se depărtaseră.

Cînd am ridicat capul printre mărăcini, nu se mai vedeau. În schimb, peste tot în jurul meu pe vale era mișcare și se auzea glas de oameni, de păsări sau de vite. Oamenii își vedeau de treburi prin gospodării, prin grajduri și prin grădini și în șanțul în care stăteam pitit, îmi parveneau tot felul de zvonuri. Mă simțeam înconjurat și prins ca într-o capcană.

Cînd m-am mai obișnuit cu zgomotele din jur și m-am asigurat că în șanțul meu eram bine camuflat și nu putea să dea nimeni peste mine, am ridicat capul printre mărăcini, în speranța să-mi descopăr camarazii. Dar, oricît am scrutat fiecare tufă, fiecare boschet, fiecare pîlc de copaci în parte, în nădejdea de a surprinde vreo mișcare, n-am descoperit nimic. Rămăsesem iar singur și mă gîndeam că cel mai bun lucru pe care-l puteam face era să stau pe loc pînă se va lăsa noaptea și abia atunci, la adăpostul întunericului, să ies din ascunzătoare.

Studiind terenul, mi-am ales calea cea mai scurtă pînă la cel mai apropiat punct de acces din pădure, ocolind două case ce-mi stăteau în drum. Mi-am fixat bine în minte punctele de reper și m-am lăsat în fundul șanțului, înarmat cu răbdare și cu dorința de a nu fi descoperit de vreun cîine hoinar. Ca să-mi mai treacă timpul și să mai uit de foame, am hotărît să mă culc. Vremea era plăcută și soarele bătea în fundul șanțului și mă încălzea.

Dădeam tocmai să ațipesc, cînd, nu departe de mine, am auzit o fosnitură. Am rămas atent. Zgomotul s-a repetat. Venea tot din răzorul de mărăcini în care mă aflam eu, dar de la vreo zece metri mai la vale. Am ridicat puțin capul și, supraveghind locul cu pricina, am văzut mărăcinii mișcîndu-se. M-am gîndit la vreun animal. Poate un cîine sau un iepure. Făceam tot felul de supoziții cu ochii pe tufele care se zbătuseră, cînd peste vîrful lor a apărut o mogîldeață neagră. Nu-mi dădeam seama ce putea să fie. Încet, încet însă, centimetru cu centimetru, negreața a început să se ridice. Înainte de a-i apărea fruntea și ochii, am recunoscut basca lui Titi! L-am strigat pe șoptite...

În momentul următor, era și el lîngă mine în șanț. Nici Titi nu știa nimic despre ceilalți doi. Și el, ca și mine, fugise din drum și nimerise în răzorul de mărăcini, unde se ascunsese și de unde nu mai văzuse nimic. Ne-am sfătuit un timp și în cele din urmă ne-am decis: vom ieși din nou în drum și, în pas normal, fără să ne ferim, vom apuca pe un drumeag care se pierdea spre marginea de sus a văii, în direcția pădurii. Așa am și făcut.

Primele două sute de metri ne-au dat ceva emoții, fiindcă trebuia să trecem pe lîngă trei sau patru case. În dreptul uneia din ele, am trecut chiar prin fața porții. O singură femeie ne-a remarcat prezența. Ne-a purtat multă vreme cu privirea, uitîndu-se peste gardul ogrăzii. Noi ne-am văzut liniștiți de drum și, fără nici un alt incident, am ajuns la liziera pădurii, unde am răsuflat ușurați. Dar nu pentru multă vreme, căci am pornit-o iar ca să ne depărtăm cît mai tare de sat. Ne gîndeam la femeia care ne privise cu atîta insistență și căreia cu siguranță îi păruserăm suspecți. Prea trecusem aproape de casa ei ca să nu fi remarcat halul în care eram.

Era încă devreme, așa că pînă la jumătatea zilei am mai bătut o bună bucată de drum, trecînd peste cîteva spinări de dealuri mai domoale, care nu ne-au solicitat un efort prea mare.

Ne-am oprit la marginea unui pîrîiaș, într-o vale strîmtă, să ne facem planul pe mai departe. Primul punct de discuție: mîncarea. Ceaunul rămăsese la ceilalți doi, în schimb briceagul și chibriturile erau la mine. Trebuia deci neapărat să intrăm în contact cu oamenii de la vreo casă sau stînă, ca să cerem de mîncare. Titi, care tot drumul își pusese nădejdea în Ion Cojocaru, cu care conta să ajungă pînă în Vrancea, era acum complet dezorientat. În cîteva cuvinte i-am spus care erau intențiile mele.

Ținta mea era Bucureștiul. În principiu, eram hotărît să intru în contact cu țăranii, pentru a mă aproviziona, dar procedînd cu prudență. Aveam de

gînd să-mi continui drumul pe șosele sau de-a lungul căilor ferate spre o mai bună orientare și parcurgerea unor distanțe mai mari, într-un timp mai scurt. O dată ajunși în București, unde puteam conta pe sprijinul unor prieteni, voiam să-mi procur îmbrăcăminte și bani, pentru a mă putea deplasa cu trenul. Voiam să ajung în Oltenia, unde aveam legături, ca să încerc să trec Dunărea în Iugoslavia și de acolo mai departe în Vest. Încheind expunerea punctului meu de vedere, i-am spus lui Titi că sînt hotărît să procedez în acest fel de aici înainte și că dacă și el e de acord să meargă pe aceeași cale, vom împărți frățește totul. Dacă nu, va trebui să ne vedem fiecare de drumul nostru.

Lipsit de prezența lui Cojocaru, care îi dăduse o siguranță de supraviețuire prin păduri și certitudinea unui țel final în munții Vrancei, Titi s-a declarat de acord să meargă cu mine. Îl simțeam rănit în orgoliul lui și totodată resemnat. A ținut să remarce însă că ar reprezenta un balast pentru mine, neputîndu-mi fi de nici un folos în București, unde nu avea nici prieteni, nici cunoștințe. I-am spus că, așa cum speram să mă descurc de unul singur, ne vom descurca și în doi, dacă vom avea puțin noroc și soarta ne va ajuta. Cu asta am încheiat subiectul despre viitorul nostru mai îndepărtat și foarte nebulos și problematic.

Ceea ce era mai precis și stringent era să facem rost de mîncare. Prea ne simțeam slăbiți ca să mai suportăm o amînare. Am decis deci să plecăm spre sud, pe firul pîrîului, unde drumul era mai ușor, pînă vom da de prima așezare omenească. Atunci vom stabili cum să procedăm, în funcție de cum se va prezenta situația.

Valea mergea lărgindu-se și, după mai multe cotituri, am văzut în depărtare, pe versantul drept, cîteva case. Versantul stîng era împădurit, iar mult mai departe se exploata un parchet de pădure, loviturile de topoare făcînd să răsune valea pînă la noi. Drumul de-a lungul pîrîului se îmbunătățea pe măsură ce ne apropiam de sat. Ne-am oprit să observăm locul.

După primele două case, era un spațiu larg ocupat cu cîteva livezi cu pomi. Abia după vreo două sute de metri, începeau din nou să se înșire casele satului. Prima casă era în construcție și nu ni s-a părut încă locuită, lucru care ne convenea de minune. Cea de-a doua, mai mică și sărăcăcioasă, avea în față o grădiniță plină de flori. O femeie așezată pe un scaun, la soare, în fața ușii, cosea.

Trecînd pe drum, prin fața portiței, i-am dat bună ziua. Femeia ne-a răspuns, ridicîndu-și ochii de pe cusătură. Ca să intrăm în vorbă, ne-am oprit și am întrebat-o dacă mai e departe pînă la exploatarea forestieră. Am avut succes. Femeia ne-a spus că dacă sîntem interesați să muncim la tăierea din pădurea Ierboasa, ar fi bine să-l așteptăm pe bărbatul ei, care ne va putea lămuri. Îl aștepta și ea să se întoarcă de la exploatare, de unde avea să primească niște bani pentru cele cîteva zile pe care le muncise la pădure.

Nu ne-am lăsat rugați, i-am mulțumit pentru sfat și am vrut să ne așezăm pe taluzul din marginea drumului. Femeia însă ne-a poftit înăuntru, ca să stăm ca lumea. Și-a dat cu părerea că arătăm a veni de departe și că sîntem desigur osteniți de drum. N-am refuzat invitația, căci nu ne-ar fi convenit să mai fim văzuți și de altă lume care ar fi trecut întîmplător pe drum. Am intrat în casă, în singura cameră de locuit. Două paturi, o masă, un scaun și o ladă formau tot mobilierul. În perete, o icoană sub care ardea o candelă. Se vedea imediat sărăcia, dar casa era îngrijită și curată, cu dușumelele frecate și pereții văruiți. Ne-am așezat pe unul din paturi, ascunzîndu-ne cît puteam mai bine bocancii rupți.

Femeia a deschis fereastra și a strigat de cîteva ori un nume; apoi s-a întors spre noi și ne-a spus că-i vorba de băiatul ei, care păștea mieii în livada din spatele casei. După cîteva minute a intrat pe ușă un băiețel de vreo șapte–opt ani. Era într-o cămașă lungă, desculț și cu o pălărie de paie pe cap. Slăbuț și palid, dar vesel, băiatul, intimidat de prezența noastră, a și fugit pe ușă cînd maică-sa i-a spus să se ducă să culeagă pentru noi niște fragi de pe coastă. Femeia ne-a adus un ulcior cu apă proaspătă. N-am avut încotro și am băut, făcîndu-ne că ne e sete, cu toate că numai bine nu ne cădea apa rece pe stomacul gol.

I-am dat de înțeles femeii că sîntem plecați de mult de acasă, lucrînd pe la diferite întreprinderi forestiere, ca să cîștigăm ceva bani pentru a face față nevoilor familiei. Ne-am dat originea dintr-un sat din Muntenia, ca să nu se mire de graiul nostru, deosebit de cel maramureșean. Am aflat din conversație că de cînd începuse exploatarea de la Ierboasa, veniseră în sat oameni din toate părțile țării, împinși de nevoile de acasă. Ne-a spus că înainte, oamenii stăteau la gospodăriile lor și aveau de toate, dar că de cînd veniseră rușii, venise și sărăcia și lumea pleca la muncă oriunde, numai să cîștige un ban ca să facă față dărilor către stat. Mai înainte o duceau și ei bine, aveau vite multe, iar bărbatul ei lucra cîteva luni pe an ca plutaș. Acum, din cauza cotelor mari de lînă și de carne, trebuiseră să vîndă din vite. Anul fusese rău și, după ce predaseră cotele de grîne și de țuică, nu le mai rămăsese de ajuns de mîncare nici pentru vite, nici pentru ei. Am mai aflat că satul lor se chema „Leșu" și din vorbă în vorbă, ne-am ales cu o mulțime de informații prețioase despre împrejurimi și distanțe.

Am fost întrerupți de întoarcerea copilului, care a intrat pe ușă cu pălăria lui de paie plină cu fragi. Șchiopăta și-i curgeau șiroaie de lacrimi pe obraz. Dăduse cu piciorul într-o piatră ascuțită și își despicase pînă la os un deget.

I-am cerut femeii niște apă caldă și ne-am ocupat de rănit. După ce i-am spălat piciorul cu apă și săpun, am presărat pe tăietură praf de sulfamidă și, cu vată și fașă, din mica trusă de medicamente pe care o aveam în traistă, i-am făcut un bandaj mai strîns ca să-i opresc sîngele. Copilul răbda și își înghițea plînsul de rușine, iar mama nu știa cum să ne mulțumească. S-a

mirat ea de fașă și medicamente, dar i-am spus că făcusem o școală de sanitari, pe care n-o terminasem, fiindcă nu-mi mai putusem plăti taxele.

Tocmai pusesem copilul în pat cu piciorul mai ridicat pe o pernă, cînd s-a deschis ușa și a apărut bărbatul. Un om înalt și zdravăn, care s-a aplecat ca să intre pe ușa joasă a camerei. Întîi s-a îndreptat îngrijorat spre copil, dar femeia i-a spus ce se întîmplase și l-a lămurit și în privința noastră.

Omul ne-a dat mîna, ne-a mulțumit pentru grija ce o avusesem de copil și s-a așezat la vorbă cu noi.

Cred că mai mult după înfățișare mi-a inspirat încredere și, cînd femeia a ieșit în curte să-și vadă de treburi și copilul a plecat și el în livadă să păzească mieii, i-am spus clar despre ce era vorba: eram fugari, eram flămînzi și l-am întrebat dacă ne poate ajuta.

Omul a primit destăinuirea mea cu cea mai mare seninătate. N-a arătat nici teamă, nici mirare și nici curiozitate. Nu ne-a pus întrebări suplimentare, mulțumindu-se cu explicația mea laconică. S-a întors spre ușă și și-a strigat nevasta, iar nouă ne-a spus că nu trebuie să ne ferim de ea. Cînd femeia a intrat pe ușă, i-a cerut să ne facă de mîncare și în cîteva vorbe a pus-o în temă cu situația noastră. La fel de liniștită ca mai înainte, femeia a pus o oală pe foc în bucătărioara de alături, scuzîndu-se de sărăcia mesei. Ne-a făcut o ciorbă de cartofi, în care a tăiat dintr-o bucată de slănină cît palma, două sau trei feliuțe. Ne-a mai pus la fiecare în față cîte o bucată de turtoi, din făină de porumb amestecată cu foi de știevie. Ne-a explicat, rușinată, că așa mai înmulțea mălaiul de care duceau mare lipsă. Femeia n-a stat cu noi la masă. Am mîncat numai noi trei.

După masă, omul ne-a spus că ar fi bine să ne bărbierim și ne-a oferit briciul lui. Cum nu știam să-l folosim, ne-a bărbierit el. Și tot el, cu o sulă și niște petice vechi de piele, mi-a cusut tălpile la bocanci. Cu ghetele reparate, mă simțeam alt om. În ultimele zile căpătasem un fel de complex de neputință, cu tălpile desprinse care mă chinuiau la mers și care, cu siguranță, la nevoie, m-ar fi împiedicat să fug.

Omul nu mai știa cu ce să ne vină în ajutor și își arăta părerea de rău că din sărăcia lui n-avea să ne dea mai mult. Singurul om care ne-ar fi putut ajuta, spunea el, era preotul din sat, dar era plecat la un botez într-o altă comună. Îl cunoștea bine și de mult timp pe popă. Era om de toată nădejdea, pe care te puteai bizui la nevoie. Ne-am făcut socoteala și i-am spus țăranului că sîntem dispuși să-l așteptăm pe preot pînă se va întoarce. Discutînd această ipoteză, țăranul ne-a informat că preotul își avea casa în mijlocul satului, lîngă Postul de Miliție, unde nu erau decît doi milițieni. Nu vedea nici un risc ca să mergem pe ulița satului pînă acolo. Lumea fiind obișnuită cu muncitori străini, nici noi, îmbrăcați cu salopete cum eram, nu am bate la ochi. Dar ca să stăm în centrul satului, în așteptarea întoarcerii preotului, nu era recomandabil, mai ales că ar fi putut întîrzia. Putea să vină în cursul nopții sau chiar a doua zi. Pe de altă parte și el, țăranul, trebuia

să plece după-amiază într-un alt sat, pentru nu știu ce treburi și nu se putea deci informa de sosirea preotului, ca să ne facă legătura cu el.

Aici a intervenit în discuție femeia, spunînd că preotul plecase la botez cu cantorul și că în momentul în care acesta din urmă se va întoarce acasă, vom ști că s-a întors și popa. Așa am aflat că singura casă, care se învecina cu ei și pe care noi o crezuserăm nelocuită, era a cantorului. Era neterminată, dar acoperișul și o cameră erau gata și în ea locuia toată familia.

Cantorul plecase singur cu preotul. Soția, care avea un copil mic și era din nou însărcinată, rămăsese acasă. Întrebîndu-ne gazdele dacă n-am putea vorbi direct cu cantorul, ne-au spus că era venit de curînd în sat la ei și nu-l cunoșteau încă bine. Cu toate că li se păruse că popa se înțelegea bine cu el, ei nu știau ce fel de om era și nu ne puteau îndemna să avem încredere. „În ziua de azi nu te mai poți încrede în oricine", ne-a subliniat de cîteva ori țăranul.

Ne-am mai sfătuit un timp și, cum omul trebuia să plece, ne-am hotărît și noi să părăsim casa, mulțumindu-le gazdelor pentru tot ajutorul dat. Femeia a ieșit afară, s-a asigurat că nu vine nimeni pe drum și ne-a făcut semn că putem pleca.

Am trecut repede drumul, ne-am strecurat printre sălciile și plopișul care creștea de-a lungul pîrîului și am urcat coasta opusă, cam pînă la jumătatea ei. Între tufele rare de lăstari de fag, ne-am găsit un loc potrivit, de unde puteam supraveghea casa cantorului, fiind totodată bine camuflați. Mai aveam toată după-amiaza înaintea noastră, căci ne hotărîsem să nu mergem la cantor decît la căderea nopții, chiar dacă s-ar întoarce mai devreme acasă. Tolăniți în culcușul nostru de frunziș, cu foamea potolită și mulțumiți de înfățișarea mai omenească pe care o căpătasem de cînd eram bărbieriți, spălați și cu bocancii reparați, am mai stat de vorbă un timp, după care ne-am culcat cu rîndul, unul rămînînd treaz să supravegheze casa. Ziua s-a scurs în tihnă. Pe drum n-a trecut nici un om. Nu se auzea decît pîrîul curgînd la vale și din cînd în cînd cîte un cîine în sat. La casa gazdelor noastre, am mai văzut-o pe femeie ieșind din grădină după diferite treburi. La casa cantorului, nici o mișcare.

Cînd soarele a scăpătat după deal și primele umbre ale înserării s-au lăsat pe vale, copilul și-a adunat mieii din livadă și i-a mînat în grajd. Apoi, pe rînd, s-au luminat geamurile la amîndouă casele. Întunericul s-a lăsat de-a binelea și ne-am dat seama că de la distanța la care ne aflam, nu l-am mai putea vedea pe cantor cînd se va întoarce acasă. Am mai stat totuși un timp pînă ce ne-am decis să coborîm în vale.

Cerul se acoperise de nori și bezna era totală. Coborîrea pînă în vale la pîrîu ne-a luat destul de mult timp și ne-am ales cu cîteva vînătăi de pe urma căzăturilor. Orbecăiam pe întuneric, nevăzînd nimic înaintea noastră. Singurul punct de reper era fereastra luminată de la casa cantorului. În fine, am ajuns în fața porții. Nu era încuiată, așa că am intrat în curte și ne-am

îndreptat spre casă fără grijă, știind din observația făcută în timpul zilei că nu erau cîini. Am urcat cele două–trei trepte și am bătut la ușă. O femeie tînără, cu o sarcină foarte avansată, a întredeschis ușa și cînd i-am spus că vrem să vorbim cu cantorul, ne-a poftit înăuntru. Ne-a spus că bărbatul ei era plecat la un botez și că trebuie să se întoarcă dintr-un moment în altul. Am întrebat-o dacă îl putem aștepta afară, în tindă, dar femeia ne-a poftit să stăm înăuntru, la căldură. O dată cu căderea nopții se lăsase frigul.

Camera era destul de mare și încă provizoriu aranjată. Într-un colț erau stivuite lăzi și cufere încă nedesfăcute. Un pat mare dublu, unul mai mic, unde dormea un copil de cîteva luni, dulapul, masa și cîteva scaune erau mobile de calitate mai bună și indicau o oarecare bunăstare, pe care n-o mai întîlnisem pînă aici. Femeia se arăta binevoitoare și nu era interesată de motivul vizitei noastre. Era evident că nu se amesteca în treburile cantorului și că preocupările ei erau numai casnice, fiindcă de îndată ce ne-am așezat pe scaune, a început să ne povestească de necazurile ei cu mutatul în casa nouă, neterminată, cu copilul cel mic etc. Era tare vorbăreață, ceea ce ne convenea mai mult decît să fi fost curioasă și să ne pună întrebări. Dar timpul trecea și cantorul nu mai venea. Se făcuse tîrziu și ne gîndeam că se cuvenea să plecăm, ca să lăsăm femeia să se culce. Nu ne prea trăgea inima, tot sperînd să vină cantorul ca să nu trebuiască să petrecem iar o noapte afară, mai ales că începuse și ploaia.

Cînd tocmai ne resemnasem și ne pregăteam să plecăm, s-au auzit zgomote în curte și femeia, uitîndu-se pe geam, ne-a anunțat că era căruța bărbatului ei, care deshăma caii în fața grajdului. Peste cîteva minute și-a făcut apariția și cantorul, și o dată cu intrarea lui s-a răspîndit în cameră un miros puternic de băutură. Înalt, blond și cu ochii albaștri, se putea spune că era un bărbat frumos. Pe picioare se ținea bine, dar era buimăcit de băutură și obosit. De altfel, după ce femeia i-a spus că vrem să-i vorbim, omul ne-a dat mîna, ne-a spus că a băut cam mult și că e frînt de oboseală, așa că va sta de vorbă cu noi a doua zi. Ne-a întrebat dacă avem unde dormi. I-am spus că abia către seară ajunseserăm în Leșu și că veniserăm direct la el, fără să avem timp să ne interesăm de o gazdă. Fără să ezite, cantorul s-a dus către colțul unde erau îngrămădite bagajele încă nedesfăcute, din care a scos cîteva cojoace și cergi, pe care ni le-a întins, spunîndu-ne să ni le așternem pe jos și să ne culcăm. Am făcut cum ne-a spus și curînd după aceea, cînd femeia a stins lampa, am adormit cu toții. Dascălul sforăia îngrozitor.

Dimineața ne-am trezit, cînd femeia umbla să aprindă focul în sobă. Dascălul mai dormea. În cameră se răcorise, dar geamurile aburite arătau că afară fusese și mai frig. După ce ne-am strîns lucrurile de pe jos, ne-am înghesuit în jurul sobei. Afară roua generoasă care se așternuse sclipea sub

primele raze ale soarelui. Din cauza evaporării, iarba părea că fumegă, ridicînd o pînză străvezie de ceață peste toată valea.

Femeia a pus pe masă pîine, unt și trei cești. Apoi a pus la fiert o oală cu lapte în camera de alături, care urma să fie bucătăria, dar în care deocamdată nu era decît o mașină de gătit. Camera n-avea geamuri și de cîte ori femeia deschidea ușa, venea un curent de aer rece, tăios, care a sfîrșit prin a-l trezi pe cantor. Cînd a dat cu ochii de noi, încă buimac de somn și mahmur de băutura din ajun, ne-a privit nedumerit. Treptat și-a adus aminte și cum nevastă-sa adusese laptele fierbinte, ne-a poftit să stăm cu el la masă. Femeia s-a apucat să deretice prin casă și să se ocupe de copil, care se trezise și începuse să plîngă. Văzînd-o preocupată de ale ei și îngrijindu-se să liniștească copilul, am intrat și noi în vorbă cu cantorul, care mînca tăcut și nu ne încuraja la conversație.

Am început prin a-i mulțumi pentru găzduire și ne-am pornit să-i explicăm că muncisem pe la diverse șantiere și exploatări din regiune și că totuși rămăsesem fără bani de întoarcere acasă. Povestea noastră era destul de vagă. Nu voiam să precizăm nimic, în speranța că se va lega o conversație, din care să ne putem da seama cam cu ce fel de om aveam de-a face. Dar cantorul rămînea tăcut. Ne asculta, privindu-ne cu niște ochi inexpresivi, cu mintea încă tulbure, ceea ce ne dezorienta, neștiind cum să continuăm ca să stabilim un contact mai apropiat. Din cînd în cînd, mai punea cîte o întrebare sau făcea cîte o apreciere, din care ne dădeam seama că nu parvenea să înțeleagă mare lucru din ce-i povesteam. Am tot dat tîrcoale subiectului, pînă cînd am îndrăznit să-i spunem că speram într-un ajutor creștinesc din partea lui și că ne gîndisem că puteam avea încredere în el, fiind un om al Bisericii.

La această insinuare, cantorul s-a dezmeticit brusc. În fine, pricepuse că nu eram niște oameni obișnuiți, care încercam să ne ducem zilele muncind în cadrul sistemului existent. Privirea i s-a întunecat, s-a sculat în picioare și, pe un ton autoritar, ne-a cerut să-i arătăm buletinele de populație. Chiar la o astfel de reacție nu ne așteptam. A fost un moment de surprindere, care ne-a lăsat fără replică. Conștient de efectul produs, cantorul a devenit amenințător, ne-a somat din nou să-i arătăm buletinele și chiar a schițat un pas înainte spre noi, care de asemenea ne sculasem în picioare. Sperînd încă într-o neînțelegere, i-am spus dascălului că nu aveam buletine, dar să nu aibă nici o grijă, că nu sîntem răufăcători și că am apelat la el ca la un bun român, fiindcă sîntem urmăriți de Securitate din motive politice. Cu asta, cărțile au fost date pe față!

Cantorul a devenit însă și mai amenințător, spunîndu-ne că trebuie să mergem cu el la Miliție, fiindcă el este un cetățean devotat guvernului și partidului.

Ne-am dat seama de situația critică în care ne aflam și cu toate că nu o prevăzusem, am reacționat perfect coordonat, de parcă am fi fost vorbiți

dinainte. Titi s-a îndreptat spre geam iar eu mai spre mijlocul camerei, astfel încît dascălul să se afle între noi. Amîndoi am băgat în mod semnificativ mîna dreaptă în buzunar și, completîndu-ne unul pe altul, i-am explicat pe un ton răspicat, că dacă va sta liniștit, nu i se va întîmpla nimic, nici lui, nici soției lui și nici copilului. I-am spus că nu vrem să-i luăm nimic cu forța și că dacă el n-a vrut să ne ajute de bunăvoie, vom pleca fără să-i facem vreun rău. L-am sfătuit însă, să nu încerce să întreprindă ceva împotriva noastră și să nu iasă din casă pînă nu ne vom îndepărta.

În tot acest timp, soția lui se așezase pe pat și ne privise înmărmurită. Prin atitudinea noastră, situația se răsturnase. Preluasem inițiativa! Cantorul se făcuse palid la față și bărbia începuse să-i tremure.

Bluful nostru reușise. Omul era așa de speriat, că amuțise. Totuși, în timp ce ne strîngeam lucrurile și ne puneam cojoacele, nepierzîndu-l din ochi, și-a mai revenit și compunîndu-și o mimică binevoitoare, a început să ne spună că nu trebuie să-l înțelegem greșit, că nu are nimic cu noi și că i-a fost numai teamă că sîntem hoți, de aceea se purtase așa cum se purtase. A insistat să ne așezăm și să terminăm masa întreruptă. Ca să ne convingă, s-a așezat el mai întîi și ne-a poftit să stăm și noi jos.

M-am înțeles din priviri cu Titi. Prefăcîndu-ne că acceptăm explicațiile, cu toate că nu credeam deloc în sinceritatea lor, ne-am așezat și am continuat să mîncăm. Omul își recăpătase glasul și vorbea cu volubilitate, despre vreme, despre casă sau despre gospodăria lui. I se citea șiretenia pe față, și în timp ce mîncam, încercam să-i ghicim intențiile. S-a sculat de cîteva ori să mai pună lemne pe foc și să-l atîțe, neîntrerupîndu-se din vorbit. La un moment dat, cînd se întorcea de la sobă, a făcut un pas spre ușa de la intrare și ne-a spus că se duce să dea de mîncare vacii. Pînă să apucăm să zicem ceva, ieșise pe ușă.

Ne-am uitat pe fereastră și l-am văzut intrînd în grajd. După cîteva minute a ieșit, și s-a îndreptat cu pași grăbiți spre poartă. Cînd a ieșit în drum și a pornit-o în pas întins spre sat, ne-am sculat și noi de la masă și ne-am adunat hainele și trăistile.

Femeia, încercînd să-și păstreze un ton firesc, s-a oferit să ne mai aducă ceva de mîncare, în intenția evidentă de a ne reține. Bănuia probabil că bărbatul ei avea să se ducă la Miliție să ne denunțe. Pe un ton amenințător, i-am spus să nu se miște de lîngă copil.

În tot acest timp, nu-l slăbisem din ochi pe cantor, care, aproape în pas alergător, ajunsese în dreptul casei la care fusesem găzduiți cu o zi înainte. Aici s-a oprit și ne-am dat seama că fusese interpelat de nevasta țăranului, care i-a și ieșit în cale. Gesticulînd și arătînd în direcția noastră, cantorul își povestea pățania.

N-am mai stat pe gînduri. I-am spus nevestei dascălului să nu cumva să iasă din casă, am ieșit afară și profitînd de o denivelare de teren care ne ascundea vederii cantorului, ne-am strecurat pînă la o cotitură a drumului,

l-am traversat și am coborît în plopișul de lîngă pîrîu. Ne-am oprit să răsuflăm o clipă și i-am propus lui Titi un plan cam îndrăzneț, dar care tocmai de aceea mi se părea realizabil. Să mergem de-a lungul pîrîului către sat și cînd vom ajunge în apropierea primelor case, să ne ascundem în tufele din marginea drumului. Cu siguranță că îl vom vedea venind pe cantor cu cei doi milițieni din sat. Îi vom lăsa să treacă spre fundul văii, iar noi vom ieși în drum și, ca niște muncitori obișnuiți, ne vom duce pînă în mijlocul satului la casa preotului.

Speram că preotul ne va putea ascunde și apoi îndruma spre următorul sat, unde să ne recomande altui preot de încredere. Aveam convingerea că intrînd pe această filieră a preoților, vom putea ajunge pînă la București.

Lui Titi planul i s-a părut nebunesc, dar a fost de acord să-l punem în aplicare.

Am pornit-o deci la vale prin plopișul de lîngă pîrîu. După vreo două sute de metri, ajunși în dreptul casei țăranului, am auzit un fluierat. În ușa deschisă, chiar puțin retrasă în interior, pentru a nu fi văzută de la casa cantorului, femeia ne făcea semne disperate s-o luăm spre pădure. I-am făcut și noi semn că am înțeles și renunțînd la planul de mai înainte, am făcut la stînga și ne-am pornit să urcăm prin lăstărișul versantului opus, spre pădurea mare din culme.

Atitudinea și gestul femeii ne-au urmărit multă vreme în gînd, ajutîndu-ne să ne păstrăm optimismul și încrederea în oameni. De altfel, întîmplarea cu cantorul a fost singura decepție de acest fel pe care am avut-o pe tot drumul nostru pînă la București.

În ziua aceea am mers aproape fără întrerupere. Am mers cu spor din cauza terenului mai puțin accidentat. Intrasem într-o regiune cu munți mai rotunjiți și văi mai domoale. Pădurile se țineau lanț. Vremea senină ne deschidea orizontul pînă la mari depărtări. Către seară prinsesem o culme în lung și ne gîndeam tocmai să înnoptăm în podul cu fîn al unui sălaș de vite pe lîngă care treceam. Tot plaiul, cît vedeam cu ochii, era presărat cu astfel de sălașe din bîrne și cu acoperișuri de șindrilă, nelocuite în acest timp al anului.

Tocmai ne pregăteam să ne aciuim la unul din ele, cînd am zărit venind pe drumul de culme, în urma noastră, o femeie. Umbrele înserării îi estompau conturul formelor și abia cînd a ajuns la cîteva zeci de metri de noi, ne-am dat seama că era o fetiță. Îmbrăcată în costum bucovinean și legată la cap cu o basma, părea o femeie în miniatură. Ajunsă în dreptul nostru, a încetinit pasul și ne-a dat bună seara. Am întrebat-o unde se duce așa de tîrziu și singură prin locuri atît de pustii. Fără nici o teamă, sigură pe ea și deloc timidă, ne-a spus că se duce acasă. Fusese la o mătușă într-un alt sat și mai avea o bucată bună de drum pînă la ea. Avea doisprezece ani. I-am spus că și noi mergem tot la ea în sat, dar că eram tare osteniți și ne gîndeam să înnoptăm pe culme. Fetița ne-a spus însă că dacă mai mergem cu

ea o bucată, ne arată o stînă unde putem cere adăpost peste noapte. Am pornit cu ea pe culme și am descusut-o despre cei de la stînă. Baciul era rudă cu ea și mai avea trei ciobani tineri cu el. După vreo zece minute, fetița s-a oprit și ne-a arătat cu mîna spre stînga, unde pajiștea cobora în pantă lină și se termina la vreo două sute de metri în pădure. Acolo, chiar la liziеră, am mai putut distinge prin întunericul care se lăsa, oile albe, înghesuite în țarcuri și coliba stînei, care-și pierdea treptat conturul pe fondul întunecat al pădurii.

Ne-am luat rămas-bun de la fetiță, care și-a văzut grăbită de drum.

Cît am mai stat să cîntărim dacă e bine sau nu să mergem la stînă, noaptea s-a lăsat de-a binelea. Totuși, cerul senin lăsa destulă lumină ca să vedem poteca albă care ducea la stînă. Ne-am hotărît și am pornit pe ea. Dar nici n-am apucat bine să facem cîțiva pași și deodată s-au pornit să latre cîinii. În cîteva clipe, au fost lîngă noi cinci–șase dulăi albi, gata să se năpustească asupra noastră. Cred că dacă n-am fi procedat așa cum știam încă de copil, ne-ar fi sfîșiat. Spate la spate, ne-am lăsat jos, ciuciți în potecă. Cîinii, nedumeriți și bănuitori, nu s-au mai apropiat, dar au început să ne dea roată, lătrînd cu și mai mare îndîrjire. De la stînă se auzeau glasuri de oameni și fluierături și după puțin timp a apărut pe potecă baciul. Printre lătrăturile întărîtate ale cîinilor, l-am auzit strigînd:

— Care ești acolo, mă?

— Oameni buni, i-am răspuns.

Baciul a domolit cîinii și s-a apropiat. Ne-am sculat în picioare și i-am spus în două vorbe că sîntem drumeți, că voiam să înnoptăm la stînă și că ne îndreptase la el nepoata lui, cu care ne întîlnisem pe culme. I-am spus și numele fetiței, pe care îl reținusem. Fără multă vorbă, baciul ne-a luat cu el la stînă.

Cei trei flăcăi, băieți de șaptesprezece–optsprezece ani, se ocupau de foc și de o căldare în care fierbea lapte. Baciul le-a spus să pună de o mămăligă mai mare, că aveau oaspeți.

Cu toate că nu ne-a cerut nici un fel de explicații, ne-am simțit obligați să-i completăm povestea noastră cu minciuna de care mai uzasem și altă dată. I-am spus că facem parte dintr-o echipă de topometri și că a doua zi aveam întîlnire cu colegii noștri, la primăria din sat (i-am spus numele satului pe care îl aflasem de la fetiță, dar pe care acum nu-l mai țin minte).

În timp ce așezați pe jos în gura colibei, mîncam cu toții mămăligă cu lapte, cîinii au început să latre din nou, năpustindu-se către culme. Deodată însă au tăcut și baciul nu s-a mai sculat de jos, spunînd că trebuie să fie nevastă-sa. Într-adevăr, după puțin timp, a apărut o femeie. Venise în fugă și era tare excitată, dar cînd a dat cu ochii de noi, a tăcut. Spre mirarea noastră, baciul i-a spus că poate să vorbească fără grijă și femeia și-a dat drumul la gură. Venise să-l anunțe că a doua zi de dimineață va veni la stînă o comisie, care va număra oile pentru a stabili apoi cotele cu care să-i

impună. Din comisie făceau parte primarul, miliţianul şi încă cîţiva de la Partid. Baciul a ascultat-o liniştit pe nevastă-sa şi apoi i-a spus să se întoarcă acasă şi să nu spună nimănui că fusese la stînă. Înainte de a pleca, femeia a scos dintr-o traistă două sticle, pe care i le-a dat.

După plecarea femeii, toţi am continuat să mîncăm în tăcere, iar noi ne gîndeam că nu nimeriserăm la stînă în momentul cel mai potrivit. Cînd am terminat masa, baciul s-a adresat celor trei flăcăi, fără să se ferească cîtuşi de puţin de noi. Le-a spus că vor trebui să se scoale înainte de a se lumina de zi, ca să împartă oile în trei turme şi să plece cu ele la păşunat. Două din turme le vor scoate la păscut în apropiere, iar cu cea de-a treia, cel mai destoinic din băieţi va pleca în pădure, înainte de ivirea zorilor. El, baciul, va rămîne la stînă.

Cînd a terminat cu ciobanii, s-a întors spre noi şi ne-a spus că aşa au ajuns vremurile ca omul să-şi ascundă averea, ca să şi-o poată apăra şi să n-ajungă în sapă de lemn. Cu cele două sticle de rachiu pe care i le adusese nevastă-sa, era sigur că-i va convinge pe cei de la primărie să nu se mai obosească pînă la locurile de păşunat ca să numere oile. Iar dacă totuşi vor insista, îi va duce la cele două turme din apropiere, care însumează numărul de oi declarat de el.

Mult n-am mai stat de vorbă. Fiecare şi-a găsit un culcuş în colibă. Baciul ne-a dat o cergă cu care ne-am învelit amîndoi şi la scurtă vreme am adormit. Nu înainte însă de a mă fi pus de acord cu Titi pe şoptite, în privinţa plecării noastre în zori, pentru nu a fi surprinşi de comisie.

Cînd ne-am trezit, turma care trebuia ascunsă plecase de mult. Baciul supraveghea scoaterea celorlalte două turme din ţarcuri şi le dădea indicaţii flăcăilor. În cîteva minute, poiana a rămas pustie. Oile au dispărut după culme, zgomotul talăngilor şi lătratul cîinilor s-au stins.

Prin roua groasă a dimineţii ne-am îndreptat spre ţarcuri, unde baciul se apucase să bată nişte pari cu toporul.

— Nu mai staţi să iasă soarele şi să se ia roua? ne-a întrebat baciul, văzîndu-ne gata de plecare.

I-am spus că ne grăbim să ajungem mai repede în sat.

Baciul a lăsat toporul jos şi ne-a spus să mergem după el, ca să ne arate pe unde să apucăm. Ne-am ţinut după el pînă la marginea pădurii. Aici s-a oprit şi printre trunchiurile brazilor, ne-a arătat drumul care şerpuia în fundul văii.

— Drumul pe care-l vedeţi duce în sat. Dacă nu mergeţi în sat, luaţi-o drept în jos prin pădure, treceţi drumul şi urcaţi în culmea cealaltă. Să nu spuneţi la nimeni că aţi fost la noi la stînă.

Ne-am adus aminte de moş Gheorghe. Ca şi el, fără să ne contrazică sau să ne arate că se îndoieşte de poveştile pe care i le înşirasem, baciul înţelesese că situaţia noastră era cu totul alta. Nici el nu ne ceruse lămuriri. Îşi făcuse numai datoria de a ne găzdui şi ajuta, aşa cum o cerea legea

simplă, creștinească, a celor care trăiesc la munte, departe de oameni, și știu ce înseamnă să fii la nevoie. I-am strîns mîna și l-am asigurat că nu vom pomeni niciodată de el și de stînă. Și iar am auzit în urma noastră, cînd am pornit-o la vale prin pădure, vorbele lui moș Gheorghe: „Dumnezeu să vă ajute!"

Începeam a șaisprezecea zi de la evadarea noastră, cînd ne-am despărțit de baci. I-am urmat sfatul. Am coborît în vale, am trecut drumul și am urcat în culmea cealaltă.

În jurul nostru, numai munți împăduriți. Verdele întunecat al codrilor de brad, care acoperea culmile rotunjite ale munților Rodnei, se pierdea în zare și doar petele mai deschise ale pășunilor crude mai înveseleau decorul sumbru. În orice direcție ne uitam, peisajul era același și ne cuprinsese un fel de deznădejde gîndind că ne trebuiau zile întregi de mers ca să le dăm pădurilor de capăt.

Priveliștea de pe înălțimi era însă înșelătoare, căci planurile succesive ale culmilor și munților, care se suprapuneau, ascundeau vederii adîncul văilor largi, unde așezările oamenilor îmblînzeau aspectul sălbatic al naturii. Cînd, uneori, dintr-un unghi favorabil, cuprindeam cu privirea cîte o vale în toată lungimea și deschiderea ei, ne simțeam mai puțin pierduți. Satele, cu grădini și livezi de pomi înfloriți, drumurile albe și islazurile pe care păștea vitele, privite de la distanță, ne dădeau un fals sentiment de siguranță.

Cînd ne apropiam însă de locurile umblate de oameni, instinctul de animal hăituit se trezea și ne dădeam seama cîte pericole ne pîndeau. De altfel, mai tot drumul l-am trăit în această dilemă, dorind pe de o parte apropierea de oameni, în nădejdea unui sprijin, pentru ca apoi să rîvnim la adăpostul sigur al codrilor neumblați, unde nu riscam să întîlnim oameni.

S-a întîmplat însă ca în acea zi să întîlnim, în mijlocul pădurii, trei oameni. Cu topoarele pe umăr, urcau în susul pîrîiașului, la marginea căruia poposisem să ne odihnim. I-am văzut venind de departe, prin pădurea bătrînă de brazi și i-am așteptat. Ca singură măsură de prevedere, ne-am ținut mîna dreaptă sub cojoacele puse pe jos lîngă noi.

Ajunși în dreptul nostru, ne-au zis bună ziua și le-am răspuns. Ne-au depășit în același pas și cînd tocmai gîndeam că întîlnirea nu avea să aibă alte urmări, unul din ei s-a oprit și ne-a întrebat unde mergem. Luați prin surprindere, am avut un moment de ezitare. Apoi, i-am spus numele unui sat pe care îl reținusem din discuțiile de la stînă din ziua precedentă. Probabil că a fost o gafă, satul de care pomenisem aflîndu-se cine știe unde și neexplicînd prezența noastră în acel loc.

Cel care ne vorbise a făcut cîțiva pași spre noi și cu un ton care devenise brusc autoritar, ne-a cerut să ne legitimăm, spunîndu-ne că prin partea locului au fost semnalați „dușmani ai poporului" și că vrea să se asigure că nu sîntem unii dintre aceștia. Jargonul de partid al individului, ca și cuvîntul

„tovarășe", cu care nu mai avusesem de mult de-a face, ne-au sunat așa de strident, încît abia atunci ne-am dat seama de gravitatea situației în care ne aflam. Tot atunci am remarcat că omul purta la reverul hainei o insignă roșie, probabil cu inițialele PCR.

Cred că Titi a fost acela care a salvat situația. Sculîndu-se de lîngă mine și cu cojocul acoperindu-i mîna dreaptă, s-a deplasat cîțiva pași lateral. Totodată m-am sculat și eu și, pentru a mai cîștiga timp, i-am spus omului că numai autoritățile au dreptul să legitimeze pe cineva.

Individul, bănuindu-ne înarmați și văzîndu-se într-o poziție precară, plasat între noi doi, se oprise la vreo trei metri de mine. Ceilalți doi, care rămăseseră mai departe și tot timpul observaseră scena, fără să-și manifeste nici un moment intenția de a interveni, și-au strigat tovarășul:

— Hai, mă, și lasă oamenii în pace!

După o scurtă șovăială, omul a schimbat brusc tonul și ne-a spus rîzînd:

— Am glumit, oameni buni. De ce vă supărați?!

Avantajul trecuse iar de partea noastră! Titi a profitat de moment ca să-i spună, cu o voce calmă dar plină de amenințări subînțelese: „Ar fi bine să-ți vezi de drum, omule!"

Bluful nostru și-a produs iar efectul. Omul n-a mai stat pe gînduri. Ne-a întors spatele și a plecat bombănind spre tovarășii lui. Ne-am asigurat că-și văd de drumul lor și i-am urmărit cu privirea pînă ce au dispărut după prima denivelare de teren.

Am răsuflat ușurați și am pornit-o și noi la drum, căutînd să ne depărtăm cît mai repede de locul întîlnirii cu cei trei. Pînă tîrziu după-amiază nu ne-am oprit aproape deloc.

Considerîndu-ne în afară de pericol, am încetinit ritmul. De altfel, începusem să simțim și oboseala și foamea.

Pe o pantă destul de abruptă, am ajuns într-o vale strîmtă și sinuoasă, prin care trecea o cale ferată. Traversînd-o și urcînd malul opus, ne-am trezit pe un fel de podiș, plantat cu brazi. Copacii nu depășeau doi–trei metri înălțime, erau plantați în rînduri și acopereau o suprafață destul de mare, împărțită prin drumuri paralele și perpendiculare, în parchete dreptunghiulare. Ne-a frapat de la început o curiozitate: drumurile erau podite. Trunchiuri de brad necioplite, cu un diametru de circa douăzeci de centimetri, puse unul lîngă altul transversal, acopereau toată suprafața drumului, lat de vreo patru metri. O luasem pe unul din aceste drumuri, nedumeriți de rostul ce-l puteau avea aceste podele. E drept că și plantația avea ceva straniu. Brazii erau cam gălbejiți și nu părea să le meargă prea bine, iar între pomi, tot terenul era acoperit cu un covor gros de mușchi, care nu mai lăsa să crească nici un fel de altă plantă.

La un moment dat, la vreo două sute de metri în fața noastră, venind către noi pe drum, și-a făcut apariția o turmă de vaci. Era limpede că trebuia să le mîne cineva din urmă și deci tot așa de limpede că trebuia să dispărem

din calea lor. Soluția era s-o luăm prin plantație și să ne depărtăm cît mai mult de drum, pentru a nu fi văzuți printre brazi, care nu erau nici prea deși, nici stufoși.

Cu această ocazie am dezlegat și misterul verdelui bolnăvicios al brazilor și al drumurilor podite. Cum am ieșit din drum și am pășit în plantație, covorul de mușchi a cedat sub picioarele noastre și ne-am afundat în mocirlă. La început pînă la glezne, iar mai apoi, pe măsură ce ne depărtam de drum, tot mai adînc. Cu tot mai mare greutate ne smulgeam cîte un picior din nămolul cleios, pentru ca la pasul următor să ni-l afundăm din nou și mai adînc. Nămolul negru degaja un miros puternic și puturos. În urma noastră, din locul de unde ne smulgeam picioarele, mocirla de sub mușchi bolborosea și miasmele care se ridicau duhneau fetid, a sulf. Cu cît încercam să avansăm mai repede și făceam mișcări mai bruște, cu atît ne scufundam mai mult. Intrasem aproape în panică, văzînd că începem să ne afundăm pînă la șolduri și nu mai reușim să ne extragem din nămol, decît apucîndu-ne de bradul cel mai apropiat.

A fost un adevărat coșmar pînă ce am ajuns la liman, adică la următorul drum podit, paralel cu cel pe care îl părăsisem. Eram într-un hal fără de hal, istoviți de efort, năclăiți de nămol pînă la brîu și mirosind îngrozitor.

Noroc că la capătul drumului, unde se termina plantația, după cîteva zeci de metri de mers printr-un lăstăriș de fag, am dat peste un pîrîiaș în care ne-am spălat fără să ne dezbrăcăm. Ne-am așezat pur și simplu în el, cu picioarele întinse în lungul curentului și ne-am clătit de mîlul cleios. În cele două–trei ore cît am mai mers, pînă ce s-a lăsat noaptea, hainele s-au uscat pe noi. Numai mirosul mai persista!

După toate aventurile și oboselile zilei, ne-am culcat pe patul de frunziș uscat și am adormit imediat.

Tot ce am putut lămuri mai tîrziu în privința fenomenului din plantația prin care trecusem m-a făcut să ajung la concluzia că era vorba de o turbărie. Adică, un teren mlăștinos, unde avea loc un anumit proces de putrefacție a plantelor, care se transformă cu timpul în turbă, un cărbune de calitate inferioară. Această explicație am primit-o de la mai mulți geologi cu care am stat în închisoare.

În dimineața următoare, cînd ne-am trezit, primul gînd ne-a fost să urcăm pe o înălțime, de unde să avem o perspectivă mai largă asupra zonei, ca să ne putem orienta.

Ajunși pe prima coamă cu vedere deschisă în toate direcțiile, am constatat că numai la cîteva sute de metri de locul unde ne aflam, era o gară. În jurul nostru vedeam numai fragmente din calea ferată, care, cînd dispărea după o culme, cînd apărea din nou pe un alt versant, pentru ca să dispară într-un tunel și să reapară iar după un cot de pădure. Ne gîndeam să ne

continuăm drumul, mergînd de-a lungul terasamentului, dar ne era imposibil să ne lămurim asupra direcției generale a căii ferate.

Am coborît panta, apropiindu-ne de gară pînă cînd am putut să-i distingem inscripția numelui. Era gara Ilva, nu-mi mai amintesc dacă Ilva Mare sau Ilva Mică. Necunoscînd regiunea, nici asta nu ne spunea nimic în privința poziției noastre. Am ocolit gara, am ieșit după prima cotitură la calea ferată și am luat-o pe poteca de picior de-a lungul șinelor, la întîmplare, într-una din cele două direcții posibile. Am mers o bucată de vreme așa, pînă cînd la o curbă am văzut în dreapta noastră o vale largă, despădurită. Pe pășunea din fundul văii, păștеau niște vite.

Am părăsit calea ferată și am pornit-o drept la vale prin pădure. La marginea din vale a pădurii, am dat de o șosea, pe care n-o văzusem de sus, iar dincolo de ea, la vreo două sute de metri păștеau vitele. Nu era țipenie de om. Numai femeia care păzea vacile sta așezată la umbra unui fag singuratic din mijlocul islazului și cosea.

După ce ne-am sfătuit un timp, cu toate că ne răzbise iar foamea, am hotărît să mai răbdăm și să dăm întîietate informării asupra locului unde ne aflam, a localităților din regiune și mai ales a orașelor mai importante legate de calea ferată pe care o întîlnisem.

Singura soluție la îndemînă, pentru a primi un răspuns la aceste întrebări, era să stăm de vorbă cu femeia care păzea vacile. Ne-am făcut repede planul și, după ce ne-am pus cămășile mai curate din saci și ne-am mai scuturat salopetele de praf, am traversat șoseaua și am ieșit în islaz. În drum am cules fiecare vreo două–trei pietre și cu ele în mînă, discutînd cu voce tare și degajat, ne-am îndreptat către fagul din pășune. Stabilisem să ne dăm drept geologi.

După ce i-am dat bună ziua femeii și ne-am așezat și noi la umbra fagului, gata să ne jucăm mai departe rolul cît mai convingător, ne-am dat seama că tot efortul era inutil: femeia era arierată mintal, probabil idioata satului, bună numai de păzit cireada comunei. Poate a fost spre norocul nostru, fiindcă am putut s-o descoasem în voie, femeia nemanifestînd nici un fel de suspiciuni. Singura dificultate era să ne înțelegem cu ea. Se exprima greu și se bîlbîia.

Pe scurt, am reușit să aflăm că ne găseam cam între Ilva Mare și Ilva Mică și că mergînd pe șosea, aveam să întîlnim din nou calea ferată. Prima comună în acea direcție se chema Dorna Cîndreni, după care, la nu mai știu cîți kilometri, urma Vatra Dornei. Nu ne venea să credem că eram așa de departe de Cavnic și așa de aproape de Vatra Dornei. Cel mai surprins a fost însă Titi, cînd m-a auzit întrebînd-o pe femeie dacă știe unde sînt Iacobenii, iar pe aceasta răspunzîndu-mi: „La cîțiva kilometri de Vatra Dornei.“ Cînd femeia s-a sculat și s-a dus să mai adune vitele, care păscînd, se răzlețiseră, i-am explicat lui Titi cum, auzind de Vatra Dornei, îmi amintisem brusc de localitatea Iacobeni.

Iată explicația. Cu cîteva săptămîni înainte de a fi arestat, în vara anului 1952, m-am întîlnit întîmplător pe stradă în București cu Gheorghe Tarie. Îl cunoșteam de mic, fiindcă venea deseori la noi în casă. Fusese ajutat de tatăl meu în tinerețe și ne rămăsese devotat. Prea multe nu-mi amintesc despre el. Știu că era originar din Brăila. Făcuse Dreptul, ocupase nu știu ce funcție administrativă la Cameră sau la Senat, iar în timpul războiului, datorită faptului că fusese coleg de facultate cu Mihai Antonescu, ajunsese Șeful Serviciului Protocolului, pe lîngă Consiliul de Miniștri. După 23 august dispăruse din circulație. Cînd cu un an în urmă îl întîlnisem pe stradă, mi-a povestit, în cîteva vorbe, cum de teama arestării plecase din București, ca să-și piardă urma și că în ultima vreme era angajat la o întreprindere de explorări miniere la Iacobeni, lîngă Vatra Dornei. Mi-a explicat că era bine văzut profesional și că era în termeni buni cu cei de la Serviciul de cadre, unde dăduse o autobiografie falsă, reușind să-și ascundă trecutul. Mai mult chiar, aflînd de situația mea precară, mi-a propus să mă mut și eu cu mama la Iacobeni, unde îmi poate asigura un loc de muncă la întreprinderea lui. Ne garanta angajarea, tot sub autobiografie falsă, și mie și mamei. Principial am fost de acord și am rămas înțeleși că în două–trei săptămîni îmi va comunica toate condițiile de angajare, urmînd să ne găsească și locuință.

Comunicarea lui n-am mai primit-o, fiindcă între timp am fost arestat.

Încheindu-mi povestea, i-am spus lui Titi că dacă ajungem la Iacobeni, calvarul nostru prin munți se va termina, putînd conta pe tot sprijinul din partea lui Tarie. Cu toată foamea care ne chinuia, ne înveselisem. Era prima dată în tot drumul nostru că aveam un țel, care, chiar dacă nu era cel final, reprezenta un punct de sprijin sigur, un punct care odată atins însemna odihnă, mîncare, îmbrăcăminte și suspendarea pentru un timp a oricărei urmăriri. Cu un nou elan stîrnit de speranța trezită, am ieșit în șosea și am pornit-o spre Dorna Cîndreni.

După atîtea zile de drum prin locuri prăpăstioase, cu urcușuri și coborîșuri, pe povîrnișuri pietroase sau prin hățișuri, umblatul pe poteca de pe marginea șoselei ni se părea o plimbare de plăcere. Rareori trecea cîte o căruță în trapul mărunt al cailor de munte și nimeni nu ne băga în seamă. Eram și noi niște drumeți obișnuiți. Începeam să ne reînvățăm cu lumea de care pînă aici ne feream. Către seară ne-a ajuns din urmă o șatră de țigani. Vreo patru–cinci căruțe cu coviltir.

Oboseala începuse să ne cuprindă și, ca să mai scutim din mers, ne-am gîndit să-i rugăm pe țigani să ne ia în căruță. Unul din țigani ne-a făcut loc pe capră lîngă el și așa am mai străbătut cîțiva kilometri. Am ajuns la marginea satului Dorna Cîndreni cînd se lăsa întunericul și cu toate că țiganii noștri aveau același țel ca noi, Vatra Dornei, le-am mulțumit și ne-am dat jos din căruță. Mă consultasem cu Titi și hotărîsem că nu era prudent să rămînem cu șatra. Știam că țiganii erau întotdeauna rău văzuți de Miliție și puteau fi oricînd opriți și cercetați pentru cine știe ce furtișaguri, riscînd

să fim și noi legitimați în acest caz. I-am lăsat să se îndepărteze și am pornit-o și noi în urma lor.

Noaptea era senină. Casele satului se înșirau de-a stînga și de-a dreapta șoselei, cu ferestrele luminate. Treceam pe lîngă grupuri de oameni care stăteau de vorbă pe la porți. Dădeam bună seara și ni se răspundea, fără să stîrnim vreo curiozitate. Cu toate astea, eram crispați și nu ne-am liniștit decît cînd am depășit ultima casă a satului. Chiar la capul satului, șoseaua cotea ușor la stînga și se întretăia cu calea ferată. Ne-am oprit și am răsuflat ușurați.

În acel moment am auzit un șuierat de locomotivă și i-am văzut luminile care se apropiau. Era un mărfar cu multe vagoane, încărcate cu blocuri de piatră, care abia se tîra. Mergea în direcția Vatra Dornei. Atît ne-a trebuit. N-am mai stat pe gînduri și, cînd vagoanele au început să defileze prin fața noastră, am sărit din mers pe treptele unuia din ele, eu la un capăt, Titi la celălalt. Înainte de a ne agăța de vagon, mai avusesem timpul să ne înțelegem, ca înainte de a intra în Vatra Dornei, să ne facem un semn cu mîna și să sărim din tren.

Dar, ca și în alte dăți, socoteala de-acasă nu s-a potrivit cu cea din tîrg. După cîteva minute, trenul și-a accelerat mersul și a prins viteză tot mai mare, astfel că orice încercare de a sări ar fi fost curată sinucidere. Nu ne-am îngrijorat însă, gîndind că în apropiere de Vatra Dornei, locomotiva va încetini din nou.

Între timp, cerul se acoperise de nori, iar trenul gonea prin beznă tot mai tare. După o vreme, în direcția spre care ne îndreptam, cerul a prins culoare și ne-am dat seama că era reverberația luminilor orașului. Trenul își continua cursa cu aceeași viteză, iar întunericul ne împiedica să vedem cum arăta terenul de-a lungul terasamentului. Stăteam amîndoi pe ultima treaptă a scărilor vagonului, pregătiți să sărim de îndată ce trenul își va încetini mersul. Era așa de întuneric că abia zăream silueta lui Titi, agățat de celălalt capăt al vagonului. Am așteptat în zadar momentul potrivit. Am trecut prea iute pe lîngă primele case luminate, pe lîngă un canton și prin mai multe macazuri. Să fi sărit, riscam să ne rupem gîtul, așa că am renunțat. Trenul a frînat abia pe ultimii două sute de metri, înainte de a se opri pe o linie secundară, imediat după clădirea gării care se vedea luminată.

Ne-am dat jos și am pornit înainte, de-a lungul trenului, în direcția opusă gării. Atît cît ne-am putut da seama pe întuneric, ne aflam într-un fel de mic triaj, cu vagoane oprite pe diverse linii, cu magazii și stive de cherestea, clădite pe o parte și pe alta. Cînd am trecut pe lîngă locomotiva trenului cu care venisem, mecanicul ne-a spus bună seara, crezîndu-ne probabil angajați ai căilor ferate. Am răspuns și am mers mai departe. După vreo douăzeci de metri, am dat de un drum care trecea peste liniile ferate. Am luat-o pe el, la stînga, spre nord. Știam că din Vatra Dornei trebuie s-o luăm spre nord pentru a ajunge la Iacobeni.

Am ieșit din zona triajului și am nimerit pe o stradă pavată. Eram în plin oraș, foarte aproape de gară. Străzile erau prost luminate și pustii. La prima încrucișare cu o stradă care ducea la gară, ne-am întîlnit cu un trecător. L-am întrebat de drumul către Iacobeni. „Mergeți înainte pe strada pe care vă aflați. În continuarea ei, la ieșirea din oraș, este șoseaua către Iacobeni."

Nu ne venea să credem că întîmplarea făcuse să ne găsim pe drumul cel bun. I-am mulțumit cetățeanului, de la care am mai aflat că pînă la Iacobeni sînt zece kilometri, și ne-am văzut de drum. Începuse să plouă mărunt.

În curînd am ieșit din oraș și ne-am angajat pe șosea. Ploaia se întețise, întunericul era deplin și nu vedeam nimic, decît la cîțiva pași înaintea noastră, albul șoselei. După o vreme, a apărut în fața noastră o luminiță gălbuie. Venea de la un canton de cale ferată. Cînd ne-am apropiat, am văzut că șoseaua trece peste o linie ferată și că bariera era ridicată. Cantonul fiind pe dreapta, am luat-o pe marginea din stînga a șoselei. Liniștea era absolută. În afară de țîrîitul mărunt al ploii, nu se auzea nimic. Cu atît mai înspăimîntător a fost strigătul care a izbucnit lîngă noi, în momentul cînd traversam calea ferată:

— Stai! Cine e?

Am încremenit pe loc. O clipă ne-am gîndit s-o rupem la fugă. Apoi, instinctiv, am răspuns:

— Oameni buni!

Vocea din întuneric s-a auzit din nou:

— Luați-o pe dreapta! Pe stînga, pe lîngă pod, nu e voie!

Am ascultat ordinul și numai după cîteva minute ne-a revenit glasul și am comentat faptul și spaima prin care trecusem. Am avut și explicația: cîteva zeci de metri mai jos, în stînga și paralel cu șoseaua, curgea Bistrița, iar calea ferată, după ce traversa drumul, trecea peste un pod, pe cealaltă parte a văii. Santinela de pază ne somase fiindcă trecusem prea aproape de capul podului.

După incidentul cu santinela, am mers într-un pas susținut încă vreo oră, pînă ce puterile au început să ne lase. Oboseala, mai ales slăbiciunea provocată de foame, și poate și emoțiile prin care trecusem ne-au făcut să ne oprim și să ne căutăm un loc de odihnă. Lucru destul de greu din cauza întunericului și a ploii care nu mai contenea.

În stînga șoselei era o rîpă și în fundul văii se auzea apa Bistriței. În dreapta șoselei, terenul urca în pantă dulce. Am orbecăit zadarnic prin întuneric în căutarea unui pom sub care să ne adăpostim. Ne-am împotmolit în pămîntul ud al unei arături proaspete, am nimerit în tot felul de mărăcinișuri și în cele din urmă, zgîriați, plini de noroi și uzi pînă la piele, ne-am oprit într-un lăstăriș, care deși foarte des, nu ne-a scutit de ploaie. Făcuți ghem unul într-altul pe pămîntul ud, am adormit imediat și nu ne-am trezit decît cînd se lumina de ziuă.

Plouase mult peste noapte, dar nu simțisem nimic. Eram uzi leoarcă și nu ne puteam stăpîni tremuratul. Clănțănind din dinți, am pornit imediat la drum, ca să ne încălzim. Șoseaua era plină de băltoace, iar apele Bistriței, galbene, nămoloase. Ploaia stătuse și cerul limpezit prevestea o zi senină.

La o aruncătură de piatră de locul unde dormisem, patru fagi bătrîni cu coroanele împreunate ne-ar fi oferit un loc uscat și adăpost de ploaie, dacă i-am fi descoperit. Ceva mai departe, o baracă părăsită și pe jumătate năruită ne-ar fi găzduit și mai bine, dacă noaptea atît de întunecoasă nu ne-ar fi ascuns-o.

După cîteva minute ne-am încălzit și cu toată oboseala și slăbiciunea, imboldul pe care ni-l dădea apropierea de sfîrșitul chinurilor noastre ne-a făcut să parcurgem următorii trei–patru kilometri, într-un pas destul de vioi. La o cotitură a drumului, ne-am oprit. Șoseaua cobora și la cîteva sute de metri intra în Iacobeni. Soarele tocmai răsărea și primul lucru care ne-a atras privirile a fost clopotnița și acoperișul bisericii. Țiglele smălțuite și viu colorate în roșu, galben și verde străluceau sub primele raze ale soarelui. Înveseliți și plini de speranțe, am pornit pe drum la vale.

Prima clădire pe stînga, la intrarea în localitate, era o cîrciumă – Bufet de stat. Era închisă. N-am luat faptul în seamă și am mers mai departe. Case frumoase, cu grădini îngrijite și flori la ferestre, se înșirau pe ambele părți ale drumului. Ceva mai departe, tot pe stînga, am văzut stația de cale ferată. Prin grădinile din spatele rîndului de case, care mărgineau șoseaua pe stînga, curgea Bistrița, iar pe celălalt mal se întindea localitatea, clădirile concentrîndu-se în jurul bisericii, unde părea să fie și centrul. Mai departe, casele se răreau, împrăștiate pe covorul de iarbă verde al văii. Am trecut podul peste Bistrița și ne-am îndreptat către biserică. Îmi aminteam de spusele lui Tarie că întreprinderea la care lucra se afla în centrul localității.

Ne străduiam să mergem în pas normal și să nu ne arătăm bucuria, cu toate că ne venea să alergăm de nerăbdare. Eram așa de obsedați de ideea că ne găseam la sfîrșitul calvarului, încît gîndurile ne erau numai la casa în care vom fi primiți, la masa pe care o vom primi, la o baie și la o țigară și la hainele curate pe care le vom îmbrăca. Nici o clipă nu am luat în seamă faptul că nu întîlnisem țipenie de om pe străzi și că în afară de cîteva ferestre care se deschiseseră, localitatea părea pustie.

Ajunși în fața bisericii, am și văzut, pe o vilă din apropiere, firma întreprinderii pe care o căutam. Am luat hotărîrea să intru singur și să-l caut pe Tarie, iar Titi să mă aștepte afară.

Portița grădinii din fața vilei era deschisă. La fel și ușa de la intrare. Am pătruns pe un coridor. Prin mai multe uși deschise, se vedeau birouri și rafturi pline de hîrtii și dosare, dar nici un suflet de om. Am bătut de cîteva ori în ușa deschisă, strigînd: „Tovarășe!"

Din capătul coridorului și-a făcut apariția o femeie. Legată la cap, cu o găleată și o mătură în mînă, a venit spre mine. Dîndu-mi seama că e femeia

de serviciu, am întrebat-o cu cine pot vorbi, căci vin cu camionul de la Năsăud și am de predat o corespondență. Femeia mi-a răspuns că pînă la ora șapte nu vine nimeni la serviciu.

Era 6 dimineața și așa se explica lipsa de circulație pe străzi! La asta nu ne gîndisem!

Am încercat atunci să aflu unde locuiește Tarie. I-am spus femeii că sînt grăbit, că n-am timp să aștept și că o rog să-mi dea adresa tovarășului Tarie. După un moment de tăcere, pe care l-am pus pe seama simplității ei și crezînd că nu m-a înțeles, am repetat ceea ce spusesem.

În loc să-mi dea adresa pe care i-o ceream, m-a întrebat ce treabă am cu tovarășul Tarie. Ca să-i satisfac curiozitatea, i-am explicat că sînt șofer pe un camion al I.P.I.L.-ului (întreprindere forestieră) și că i-am adus tovarășului Tarie un pachet de la fratele lui din Năsăud.

— Îl cunoașteți pe tovarășul Tarie? a continuat femeia să mă iscodească.

— Da. L-am văzut o dată la fratele lui, i-am răspuns, cu gîndul că în fine se va decide să-mi dea adresa.

Femeia m-a privit lung, s-a mai codit puțin și apoi s-a hotărît:

— Atunci nu știți ce s-a întîmplat?

— Nu, i-am răspuns, presimțind o nenorocire.

— Săracul domnul Tarie! Un om așa de cumsecade! Astăzi vine biata soție a dînsului să-și ridice bagajele pe care le mai are în casă și pleacă la București.

— Dar ce s-a întîmplat?

— Vă spun, dar nu spuneți că știți de la mine. Alaltăieri noapte l-a ridicat Securitatea!

Parcă primisem o lovitură în cap! Complet buimăcit am ieșit din casă fără să-i mai zic nimic femeii, care continua să-l plîngă pe „dl. Tarie... un om așa de cumsecade... "

Mai tîrziu am aflat de la Titi că se speriase, văzîndu-mă ieșind din vilă, livid și descompus la față.

De altfel, cînd am ieșit pe portița grădinii, am trecut pe lîngă el fără să-i spun nimic și m-am așezat pe marginea șanțului. Îngrijorat de atitudinea mea, a venit și el lîngă mine să mă întrebe ce mi s-a întîmplat. L-am pus la curent cu cele ce aflasem. Apoi, așezați unul lîngă altul pe marginea șanțului, am rămas tăcuți și ca prostiți de năruirea speranțelor noastre. Fuseserăm așa de siguri că-l vom găsi pe Tarie și că vom primi sprijinul lui, încît vestea arestării lui ne lovise ca un trăsnet. Neprevăzînd o astfel de nenorocire, nu ne gîndisem la o alternativă și planuri pe mai departe nu ne făcuserăm.

Optimismul care ne stăpînise în ultimele două zile ne făcuse să uităm și de oboseală și de foame. Brusca dispariție a stimulentului moral care ne dăduse puterea necesară să ne continuăm drumul, fără să ne simțim slăbiciunea, ne-a pus cu brutalitate în fața realității. Ne găseam acum, așezați

pe marginea șanțului, lipsiți de vlagă și înfometați, cu mintea goală și demoralizați.

Timpul trecea și nu ne reveneam din starea de apatie în care căzusem. Soarele se ridicase scăldînd în lumină întreaga vale, localitatea începuse să prindă viață, oamenii mergînd grăbiți spre locurile lor de muncă. Străzile, pustii la sosirea noastră, se însuflețiseră, dar noi, abătuți cum eram, nu înregistram nimic din toată mișcarea din jurul nostru.

Ne-a trezit din starea de prostrație în care căzusem dangătul puternic al clopotului bisericii, care se afla la numai cîțiva pași de noi. Cînd am realizat cît de neobișnuită putea părea trecătorilor prezența și înfățișarea noastră, primul gînd ne-a fost să ne punem la adăpost de privirea și curiozitatea oamenilor, ca să încercăm, în liniște, să ne punem puțină ordine în idei.

Auzind clopotele, instinctiv ne-am îndreptat ochii spre biserică și am văzut cum cîteva femei, în port bucovinean, urcau poteca spre ea. Ne-am zis că locul cel mai apropiat și liniștit unde ne puteam refugia era acolo, așa că am luat-o și noi pe drumeag, spre biserica ce se ridica pe un mamelon care domina casele din jur. Cum pierdusem socoteala zilelor, am crezut că prilejul slujbei era duminica, dar puțin timp după aceea am aflat că era sărbătoarea Nașterii Sf. Ioan Botezătorul sau Sînzienele, cum i se spunea acolo.

În biserică erau vreo cincisprezece femei și un singur bărbat, așezat în strană. Ne-am așezat și noi mai la o margine și curînd a apărut popa și a început slujba. Preotul era tînăr. Bărbat înalt, frumos și cu voce plăcută, ne-a atras imediat atenția. Simpatia pe care ne-a inspirat-o mi-a retrezit în minte ideea mea de a apela, în drumul nostru, la ajutorul preoților.

I-am împărtășit din nou lui Titi ideea mea și ne-am sfătuit pe șoptite, în timp ce se desfășura slujba. Am căzut de acord să încercăm să-l contactăm pe preot după terminarea serviciului religios.

Între timp, ni s-a dat tuturor celor prezenți cîte o lumînare și, atenți la comportarea celorlalți, am procedat și noi la fel în tot timpul slujbei.

Singurul bărbat din biserică, în afară de noi, ne-a atras atenția. Era un om în vîrstă, o figură distinsă, cu barba și părul alb, îmbrăcat în haină neagră și pantaloni reiați. Cămașa albă cu gulerul scrobit, cravata îngrijit înnodată, ca și atitudinea lui sobră îți dădeau impresia unei apariții din alte timpuri. Îmi aduc aminte că m-a izbit frumusețea mîinilor lui îngrijite. Purta o verighetă lată de aur, așa cum mai văzusem cînd eram copil, la persoanele foarte în vîrstă. Am aflat mai tîrziu că bătrînul era un profesor universitar din Iași, care se afla cu domiciliul obligatoriu în Iacobeni.

Cînd slujba s-a terminat, preotul s-a adresat celor care vor să se spovedească, spunîndu-le să iasă în curtea bisericii și să se prezinte la ușa care dădea acces spre altar. El însuși s-a retras apoi în altar, așa că am fost nevoiți să ieșim și noi cu toată lumea și n-am mai putut să stăm de vorbă cu el. Vreo cinci–șase femei s-au înșirat în fața ușii ce dădea spre altar, iar restul credincioșilor au plecat spre casele lor. Titi și cu mine am rămas lîngă

bradul din fața bisericii, cu gîndul să-l pîndim pe preot cînd va termina cu spovedaniile și va părăsi biserica, pentru a sta cu el de vorbă.

Popa a deschis ușa și prima femeie a intrat la spovedit. În acea clipă mi-a venit o idee pe care i-am împărtășit-o lui Titi. Ce ar fi să mergem și noi să ne spovedim? Pe măsură ce luam în considerare această posibilitate, o găseam tot mai nimerită decît aceea de a-l acosta pe preot la plecare. Mai întîi, convorbirea ar avea loc la adăpost de priviri nedorite. Apoi, nu puteam prevedea reacția preotului la cele ce urma să-i spunem. Una era să afle că sîntem căutați de Securitate, fiind în afara bisericii și ca simplu cetățean, și alta era să primească destăinuirile noastre sub legămîntul tainei spovedaniei. În această din urmă situație, chiar dacă n-ar fi vrut sau i-ar fi fost frică să ne ajute, nu ne-ar fi putut denunța, fără să-și calce jurămîntul preoțesc și obligația de a păstra secretul spovedaniei.

Am optat deci pentru formula spovedaniei. Mai greu a fost să-l conving pe Titi să meargă el la preot, considerîndu-l mai convingător decît mine în felul de a pune problema. Amîndoi o dată oricum nu puteam intra la spovedit. În cele din urmă, Titi s-a așezat și el după cele două femei care-și mai așteptau rîndul să intre la preot, iar eu am rămas mai departe sub bradul din fața bisericii. Priveam în curtea unei grădinițe de copii, plasată mai jos decît locul unde mă aflam și urmăream, pentru prima oară după multă vreme, mișcările unei tinere educatoare, care mi s-au părut nespus de grațioase.

Abia cînd i-a venit rîndul și lui Titi, și în curtea bisericii nu mai rămăsesem decît eu, m-a apucat nerăbdarea și am avut impresia că timpul se oprise pe loc. Mi s-a părut o veșnicie pînă ce l-am văzut ieșind din biserică. Pe măsură ce se apropia de mine, încercam să-i deslușesc expresia ca să-mi pot da seama dacă demersul lui avusese succes sau nu. Era, evident, peste măsură de tulburat. Cînd a ajuns lîngă mine, am văzut că avea lacrimi în ochi. Cu vocea tremurînd de emoție, abia a putut articula: „E un om extraordinar!" Apoi s-a mai liniștit și mi-a relatat ce se întîmplase.

Îi spusese preotului că eram fugari, căutați de Securitate și că-l rugam să ne ajute.

Fără să-i ceară detalii suplimentare, fără să manifeste surprindere sau teamă la auzul destăinuirii, preotul îl întrebase cu ce ne poate ajuta. Titi i-a spus că eram nemîncați de cîteva zile și eram la capătul puterilor.

Preotul a stat puțin pe gînduri și l-a îndemnat apoi să iasă afară și să aștepte împreună cu mine, pînă ce se va dezbrăca de odăjdii, va încuia biserica și va pleca spre casă. Să-l urmărim atunci de la distanță pînă ce-l vom vedea intrînd în casă, să mai așteptăm cîteva minute și apoi să intrăm și noi. I-a spus că va lăsa ușa descuiată. O dată intrați pe ușă, să urcăm fără zgomot scara din fața noastră, fiindcă la parter locuiește un membru de partid. La etaj era locuința lui. Într-adevăr, popa părea să fie un om extraordinar!

După șocul provocat de dispariția lui Tarie și deznădejdea care ne cuprinsese cîteva ore mai devreme, acum, din nou, soarta părea să ne favorizeze.

Cîteva minute mai tîrziu, popa a ieșit din altar, a încuiat ușa și a pornit-o spre casă. Cu pasul măsurat, răspunzînd la salutul trecătorilor, se îndrepta pe podul de peste Bistrița, peste care trecusem și noi, fără să arunce nici o privire în urmă. După pod, a luat-o la dreapta, pe același drum pe care venisem și noi în zori. L-am urmărit cu privirea de la distanță și l-am văzut intrînd într-o casă cu etaj. Curtea din spatele casei se întindea pînă la malul Bistriței. Am mai zăbovit un timp la capul podului și am pornit-o și noi. Căutînd să adoptăm o atitudine cît mai firească, am împins portița grădiniței din fața casei și în cîțiva pași am fost la ușă. Era într-adevăr descuiată și nimeni nu ne-a văzut intrînd.

În capul de sus al scării, ne aștepta popa zîmbind. Ne-a primit în casă și a încuiat ușa în urma noastră.

Preoteasa, o femeie de talie mică, blondă și cu ochii albaștri, după ce ne-a poftit să stăm jos, s-a retras în bucătărie. Preotul, ca și cînd ne-ar fi cunoscut de cînd lumea, ne-a dus la un spălător, ne-a dat săpun, un aparat de ras și ne-a spus că în curînd e gata și masa.

Un sfert de oră mai tîrziu, rași și spălați, eram așezați la masă cu preotul și preoteasa, care din cînd în cînd se scula să ne servească. Făceam eforturi să ne stăpînim emoția: trecuse atîta vreme de cînd nu mai văzusem față de masă, farfurii și tacîmuri normale! La început, le-am folosit cu oarecare stîngăcie, dar, încet, încet, vechile reflexe s-au trezit. Mai greu ne-a fost să nu înfulecăm așa cum ne împingea foamea s-o facem.

N-am știut niciodată dacă popa o pusese la curent pe preoteasă cu situația noastră. Știu însă că nici nu apucam bine să golim farfuria și ne-o umplea din nou fără să întrebe, scutindu-ne astfel de a fi siliți să refuzăm din bună cuviință. Așa se face că am mîncat două sau trei farfurii de supă cu găluște și tot de atîtea ori ni s-au umplut farfuriile cu ghiveci.

De vorbit, s-a vorbit puțin și numai banalități, despre vreme, despre iarna grea care trecuse etc.

La sfîrșitul mesei, ne-am retras cu preotul într-o altă cameră. Abia aici am încercat să-i mulțumim, dar preotul ne-a întrerupt cu o întrebare: „Ce aveți de gînd să faceți acum?"

I-am explicat că intenția noastră era să ajungem la București; fie pe jos, fie agățîndu-ne de vreun tren, așa cum făcusem de la Dorna Cîndreni pînă la Vatra Dornei.

Preotul ne-a ascultat răspunsul și a rămas pe gînduri. Cu toată figura lui senină și deschisă, nu era un om vorbăreț și nici nu încuraja la vorbă. Am rupt tăcerea rugîndu-l să ne mai facă un serviciu: să ne dea un ziar, să aflăm și noi ce se întîmplă în lume. Ne-a adus din camera vecină *Scînteia* și în timp ce o răsfoiam, ne-a spus că trebuie să plece pentru cîteva minute; să citim liniștiți ziarul pînă ce se va întoarce. Preotesei, care tocmai ne aducea

niște clătite cu dulceață, i-a spus că se întoarce imediat. Și-a luat pălăria și a ieșit pe ușă. Preoteasa s-a dus din nou în bucătărie, lăsîndu-ne singuri.

Cu toată toropeala de saturație care ne cuprinsese, am avut același gînd, de care avea să ne fie foarte curînd rușine. Instinctul fugarului din noi se trezise din nou: dacă se duce să ne toarne?! Ne-am repezit la geam și l-am văzut pe preot mergînd cu pasul lui liniștit spre capul satului, pe drumul pe care intrasem noi de dimineață în Iacobeni. La primul colț a dispărut din raza noastră de vedere.

Îngrijorați, ne-am dus la fereastra care dădea spre curtea din spate. Apa Bistriței, umflată de ploi, curgea printre sălciile din fundul curții, iar în stînga și în dreapta se ridicau garduri înalte către curțile vecine. Ne vedeam prinși în capcană! Mai era o singură scăpare posibilă. Să ieșim din casă pe ușa pe care intrasem și să ajungem cît mai repede în pădurile din împrejurimi. Trebuia însă să ne hotărîm fără întîrziere, orice clipă pierdută micșorîndu-ne șansele de a mai scăpa. Și totuși, puși în situația de a decide imediat, am optat pentru rămînerea pe loc. Încrederea pe care ne-o inspirase popa a fost mai tare și ne-a învins suspiciunea.

Am stat însă la geam, privind cu nerăbdare și emoție spre colțul străzii unde dispăruse popa. Deodată, l-am văzut. Venea cu același mers liniștit spre casă. Și venea singur!

L-am auzit intrînd în casă. Cînd a deschis ușa camerei în care ne aflam, ne-a zîmbit și ne-a întrebat dacă nu ne-am odihnit. Apoi s-a dus către masa de lîngă perete, a scos din sertar o cutie și ne-a făcut semn să ne apropiem.

A intrat direct în subiect:

— Am fost la gară și m-am informat. Două bilete pînă la București costă atît (nu-mi mai aduc aminte prețul, dar nu era o sumă neglijabilă). Din daniile enoriașilor am strîns niște bani pentru reparația bisericii. Vă dau ca să vă cumpărați biletele. Trenul pleacă la ora X (prin jurul orei 7 seara).

Eram înmărmuriți. La așa ceva nu ne gîndisem. Cînd ne-am recăpătat glasul, am început prin a-i spune că în situația noastră nu știm dacă îi vom putea da vreodată banii înapoi. Ne-a întrerupt spunîndu-ne că nu are importanță. Și la mulțumirile noastre a răspuns:

— Banii sînt dați pentru fapte creștinești. Și ajutorul la nevoie este tot faptă creștinească, așa că luați-i și mulțumiți lui Dumnezeu!

Nu mai era nimic de spus, după cum nici acum nu sînt în stare să comentez gestul, vorbele și comportarea preotului. Ar fi păcat să încerc să prind în cuvinte atitudinea lui; i-aș schimba dimensiunile.

Împreună cu preotul, am căzut de acord să părăsim casa înainte de întoarcerea de la serviciu a comunistului de la parter. De asemenea, am stabilit pentru orice eventualitate, că în cazul că vom fi prinși la ieșirea din casă, vom declara că preotul ne împrumutase banii de întoarcere acasă, fără să ne cunoască adevărata situație, deoarece ne dădusem drept muncitori, nevoiți să plecăm din motive familiale, înainte de primirea salariului.

De altfel, preotul nu-și manifestase nici un fel de curiozitate în privința noastră. Nu știa că eram condamnați și evadați. Se mulțumise cu explicația dată de Titi, că eram căutați de Securitate. E drept că și în acest caz, faptul de a ne fi ajutat n-ar fi găsit înțelegerea autorităților.

Nici noi nu știam cum îl chema pe preot și n-am putut să-i aflu numele, nici chiar ani de zile mai tîrziu, cînd am încercat să-i dau de urmă. Nu mi-au permis-o nici vremurile dominate încă de teroarea Securității, nici posibilitățile de deplasare limitate de lipsa de bani și nici timpul pînă la plecarea mea din țară.

O dată cu ultimele detalii puse la punct, ne-am ridicat să plecăm. La ușă, preotul ne-a îmbrățișat, cu vorbele: „Dumnezeu să vă ajute!"

Am pornit-o drept spre gară. O clădire mică, pustie la ora aceea. Ne-am luat biletele de la un funcționar, care moțăia în spatele ghișeului. La suma rotundă pe care ne-o dăduse popa, am mai primit cîțiva lei rest, cu care ne-am cumpărat țigări și chibrituri, de la o tutungerie din fața stației. Apoi ne-am întors în gară, unde eram mai puțin în văzul lumii. Mai aveam cîteva ore de pierdut pînă să vină trenul.

Ziua era frumoasă și caldă. Am trecut peste linia de cale ferată și ne-am așezat pe marginea parapetului de piatră, cu picioarele atîrnînd în gol. Jos, curgea Bistrița. Ne simțeam bine, ne era cald, eram sătui și mai ales optimiști. Cu toate astea, oboseala acumulată se făcea simțită. Am mai discutat un timp pe marginea celor întîmplate și am stabilit că, în cazul că vom fi prinși la București, nu vom pomeni nimic despre preot și vom spune că drumul îl făcusem clandestin, fără bilet.

Cu o jumătate de oră înaintea sosirii trenului nostru, gara, pînă aici pustie, a început să prindă viață. În cîteva minute, s-a umplut de lume. Crezînd că e vreo neînțelegere asupra orei de sosire a trenului pe care îl așteptam, am plecat să mă informez. Amestecîndu-mă prin mulțimea călătorilor care invadaseră peronul, am aflat că era vorba de un alt tren, care trebuia să vină din direcție opusă, de la Suceava. În timp ce bătrîna pe care o întrebasem îmi dădea această lămurire, m-am trezit strigat pe nume. Și încă pe numele mic, așa cum numai un grup de prieteni apropiați sau colegi de liceu obișnuiau să-mi spună: „Tilică! Ce-i cu tine aici?!"

Înmărmurit de surpriză, mă uitam la tînărul din fața mea, fără să-l pot recunoaște. În clipa următoare însă, ne îmbrățișam, unul mai uluit decît celălalt de asemenea coincidență.

Era Vlaicu Maltezeanu. Cu o clasă în urma mea la liceul Spiru Haret, nu-l mai văzusem de aproape doi ani. Între timp, terminase Politehnica, se căsătorise și ajunsese într-un post de inginer, la Iacobeni. Se îngrășase, ceea ce mă făcuse să nu-l recunosc în primul moment. Aflase că fusesem arestat și strîngîndu-mă în brațe, îmi spunea cît de mult se bucura că mă vede liber. Între două vorbe i-am explicat că nu fusesem eliberat, așa cum își închipuia el. I-am relatat, pe scurt, aventura noastră.

M-a ascultat pînă la sfîrșit și, fără nici o ezitare, cu același elan și căldură, s-a oferit să ne ajute. Mi-a spus că se duce cu nevastă-sa la Vatra Dornei să-și ridice salariul de la centrala întreprinderii la care lucra și mi-a propus să-l aștept pînă se va întoarce cu primul tren, în aceeași seară. Insista să vin cu Titi la el, ca să ne refacem cîteva zile, să ne dea îmbrăcăminte ca lumea și bani de drum.

I-am explicat la ce riscuri s-ar expune ajutîndu-ne, dar nici n-a vrut să audă, pretinzînd că nu puteam pleca mai departe în halul în care eram.

Tentația de a-i accepta propunerea era mare. Totuși, i-am rezistat, iar Vlaicu, sincer dezamăgit că nu ne poate ajuta, s-a scotocit prin buzunare și ne-a dat ultimii zece lei care îi mai rămăseseră pînă la leafă.

Sub privirile uimite ale lui Titi, care ne observa de la distanță, mi-am continuat conversația cu Vlaicu pînă la sosirea trenului. Pe soția lui, care stătea la coadă la ghișeul de bilete, n-am cunoscut-o. De la el am avut primele vești despre mama, pe care o văzuse cu vreo lună înainte, cu ocazia unui drum pe care îl făcuse la București. O întîlnise la familia Boceanu, prieteni comuni de ai noștri și de-ai Maltezenilor. Era sănătoasă și o admira pentru curajul ei. Mi-a vorbit apoi de o mulțime de lume cunoscută. Mulți fuseseră arestați.

De cînd fusesem arestat de Securitate, teroarea se întețise și lipsurile erau tot mai mari. Situația politică externă era încordată și lumea spera, mai mult ca niciodată, într-o salvare din Occident.

I-am comunicat și eu numele cîtorva cunoscuți pe care îi întîlnisem în închisoare și de a căror soartă nu se mai știa nimic afară. Fluieratul trenului care-și anunța sosirea ne-a întrerupt schimbul de informații. Cu un ultim îndemn la absolută discreție și prudență, ne-am îmbrățișat și ne-am despărțit. Cînd trenul a intrat în stație și lumea se îmbulzea la urcare, eu mă aflam din nou lîngă Titi pe cheiul Bistriței și-i povesteam despre coincidența întîlnirii cu Vlaicu și tot ce aflasem de la el.

Cîteva clipe mai tîrziu ne aflam din nou singuri, în urma plecării trenului, stația rămînînd iar pustie. Cum totuși ora trenului nostru se apropia, am discutat și stabilit un plan în privința comportării noastre în timpul călătoriei.

Presupunînd că pe parcurs ar fi posibile controale, nu numai de bilete, dar și de legitimații, am hotărît să stăm în permanență atenți. Unul din noi va sta pe coridorul vagonului pentru a supraveghea orice mișcare suspectă sau apariția vreunui control. Celălalt va sta în apropierea unui semnal de alarmă, gata de a face uz de el în caz de pericol, pentru a putea sări din tren.

Dar și de astă dată lucrurile au decurs altfel decît le prevăzusem.

În fine, a sosit și momentul mult așteptat. Am auzit șuieratul locomotivei! În stație își mai făcuseră apariția cîteva persoane. Cînd trenul a oprit în fața peronului, a urmat o adevărată luptă ca să ne putem găsi un loc. Nu în vagoane, care erau ticsite pînă la refuz, ci... pe scară! Cu chiu cu vai am

reușit să prindem amîndoi picior pe treptele aceluiași vagon. Pe fiecare scară de vagon, atîrna un ciorchine de oameni.

Cînd trenul a pornit, stația a rămas iar goală. Numai în poarta dinspre stradă a unei case, un om cu mîna ridicată făcea un semn de salut către vagoanele care se puseseră în mișcare. În afară de noi, nimeni nu știa cui îi erau adresate semnele, căci omul care le făcea nu era altul decît preotul din Iacobeni: silueta lui a fost ultima imagine pe care am mai înregistrat-o la Iacobeni.

Eram în 24 iunie 1953, optsprezece zile după evadarea noastră de la Cavnic.

La Cîmpulung Moldovenesc, trenul s-a mai decongestionat. Mare parte din lume s-a dat jos. Titi reușise să se strecoare în vagon, iar eu mă așezasem pe una din treptele vagonului. Lîngă mine își făcuse loc un caporal din trupele de securitate. Era curier în misiune și purta în bandulieră geanta de piele cu corespondență, închisă cu lacăt. Ne-am oferit unul altuia țigări și am intrat în vorbă. Îmi amintesc că era băiat de țăran din Dolj și că s-a bucurat cînd i-am spus că și eu eram oltean. Era necăjit că era departe de casă și mi-a vorbit tot timpul de greutățile și sărăcia în care se zbătea tată-său, ca să facă față cotelor ce trebuiau predate. La Gura Humorului, înainte de a coborî, mi-a strîns mîna și mi-a urat drum bun. Securistul, care ura drum bun unui evadat!

Stînd cu Titi la un geam pe coridorul vagonului, am rîs cu poftă de această întîmplare. De altfel, de cînd ne suisem în tren, eram bine dispuși și veseli, de parcă am fi scăpat de toate necazurile. Am mai glumit o vreme privind pe fereastra vagonului, pînă ce a înserat și ne-a cuprins oboseala. Am hotărît atunci să ne punem planul în aplicare. În primul compartiment de la capătul vagonului, se făcuse un loc liber. Am stabilit să fac primul schimb de pază pe coridor, iar Titi să ocupe locul și să doarmă, pînă ce îl voi trezi ca să inversăm rolurile. În caz de alarmă îl voi scula, vom trage semnalul și vom sări din tren. După Suceava, trenul s-a golit de-a binelea și am rămas singur pe coridor. În compartimentul lui Titi mai erau două persoane, care dormeau și ele. Începuse și mie să mi se închidă ochii și în curînd m-a cuprins un somn pe care nu-l mai puteam stăpîni. N-am respectat planul prestabilit. M-am așezat pe banchetă lîngă Titi, fără să-l mai trezesc și am căzut într-un somn de plumb.

EVADAȚI. LA BUCUREȘTI

Cînd ne-a trezit controlorul de bilete, era ziuă și ne apropiam de București. De la Iacobeni la București, trenul făcea cam douăsprezece–paisprezece ore, iar noi dormiserăm vreo opt ore fără întrerupere. Lumea în compartiment

se schimbase, cei doi coborîseră și alți trei stăteau acum de vorbă pe bancheta din față. Nu simțiserăm nimic din toată această mișcare și nici opririle și pornirile trenului în diferite stații nu ne treziseră.

După trecerea controlorului, am ieșit pe coridor ca să putem sta de vorbă în voie. Am suportat reproșurile lui Titi pentru imprudența făcută, care ne-ar fi putut costa scump. Erau perfect justificate, dar cum totul se sfîrșise cu bine, am mulțumit soartei că nu ne fusese potrivnică.

Mai aprigă a fost însă discuția pe care am avut-o în privința coborîrii din tren, Titi susținînd că trebuie să ne dăm jos la Chitila, pentru a evita Gara de Nord, unde cu siguranță că era mai multă pază. Cum știam însă înainte de a fi arestat, că la Chitila se făceau mari controale pentru a-i descoperi pe țăranii care veneau să-și vîndă clandestin produsele la oraș, eram de părere să coborîm în Gara de Nord și să profităm de aglomerația de pe peroane, pierzîndu-ne prin mulțime. Cum nici unul nu voiam să cedăm și ne încăpățînasem fiecare pe punctul nostru de vedere, i-am propus lui Titi să coboare la Chitila, iar eu în Gara de Nord și să stabilim un punct de întîlnire în oraș. Pînă la urmă Titi a renunțat la ideea lui și nu s-a mai dat jos la Chitila.

N-a mai trecut mult și trenul s-a oprit în Gara de Nord. Am coborît. Vîrîndu-ne unde era înghesuiala mai mare și cu ochii în toate părțile, spre a descoperi din vreme pericolul vreunei razii sau un control de legitimații, am ieșit de pe peron cu puhoiul de lume în hala mare a gării și de acolo, afară, pe treptele clădirii, fără vreun neajuns.

După nouăsprezece zile de la evadare, ajunsesem în București.

Era în ziua de 25 iunie, înainte de prînz și Bucureștiul se topea sub caniculă. Soarele era orbitor și zidurile caselor dogoreau. Asfaltul se muiase.

Pe stradă, bărbații umblau în cămăși cu mîneci scurte și femeile în rochițe subțiri, de vară. Iar noi, cu hainele salopetelor închise pînă la gît, ca să nu ni se vadă puloverele și cojoacele, transpiram ca la baia de aburi. Să fi mers cu cojoacele în mînă ar fi părut și mai suspect!

Primul gînd ne-a fost să ne îndepărtăm cît mai repede, gara fiind unul din locurile publice în mod deosebit supravegheat de autorități. Am sărit deci pe platforma ultimului vagon al unui tramvai, care tocmai pleca din stație. Din cei zece lei primiți de la Vlaicu Maltezeanu, la Iacobeni, am luat două bilete de la taxatoare și am rămas pe platforma deschisă, unde curentul de aer ne mai răcorea puțin.

Priveam într-un fel de stare euforică la trecători și la casele ce defilau prin fața noastră și, pentru prima oară, orașul mi se părea nespus de frumos. Trăisem toată copilăria și prima tinerețe la țară și întoarcerile în București fuseseră pentru mine motiv de tristețe: începea școala, facultatea, constrîngerile. Pentru prima dată mă simțeam acasă și orașul mi-era aproape și drag.

Pe măsură ce priveam la lumea din jur, ne dădeam tot mai bine seama cît de insolit era aspectul nostru. Oricît de simplu, sărăcăcios sau chiar

mizerabil era cineva îmbrăcat, nimeni nu arăta ca noi. Lumina puternică a zilei scotea și mai bine în evidență halul de murdărie al salopetelor. Ca să nu mai vorbim de bocancii rupți, cu tălpile căscate și fără tocuri, pe care le pierdusem pe drum și de faptul că umblam cu hainele închise pînă la gît, cînd lumea pe stradă nu știa cum să se mai răcorească de arșiță. Iar pe deasupra eu mai purtam și o bască pe cap, ca să-mi ascund tunsoarea de ocnaș. Mi-o dăduse Titi, care era mai prezentabil, avînd părul ceva mai lung ca mine. Nespălați de atîtea zile și transpirînd de căldură, nu mai e nevoie să pomenesc de mirosul pe care îl răspîndeam în jurul nostru.

Cu toate astea, alta era problema care ne frămînta și altele întrebările pe care le ridica. Titi îmi spusese că nu are nici un fel de relații în București. În schimb, toată lumea cunoscuților mei era aici. Rude, prieteni și cunoștințe care, chiar în acele vremuri primejdioase și cu riscurile implicite, ne-ar putea da, din primul moment, ceea ce ne trebuia urgent: un prim adăpost. Dar și un pat, mîncare, îmbrăcăminte, apă și săpun ca să putem apoi reflecta în liniște la ceea ce vom face mai departe.

Se năștea însă întrebarea, dacă Securitatea presupunea că putusem ajunge pînă în București sau continua să ne caute în regiunea Cavnic. Greu de răspuns! Oricum, ne-am gîndit că, după ce vînătoarea împotriva noastră din munții Maramureșului se va solda cu un eșec, Securitatea își va îndrepta investigațiile spre locurile noastre de origine, asupra familiilor și prietenilor noștri.

Punînd răul înainte și admițînd că ne aflam în această fază a urmăririi noastre, am început să punem primele jaloane ale drumului pe care-l aveam de urmat. Am exclus deci primul contact cu rudele și prietenii foarte apropiați, cunoscuți de Securitate prin supravegherea mea dinaintea arestării și prin ancheta care urmase. Rămînea acum să-mi aleg, din cei rămași, persoanele care prezentau mai multă încredere, prin trăsăturile lor de caracter. Oameni mai de curaj și discreți.

Ajunsesem tocmai la aceste concluzii, consultîndu-mă cu Titi, cînd tramvaiul, care o luase pe Ștefan ce Mare, a oprit în stația de la intersecția cu Calea Dorobanți. Cartierul cunoscut mi-a sugerat o idee și i-am spus lui Titi să coborîm. Am pornit-o pe Dorobanți către str. Romană și, imediat după clădirea Ambasadei turcești, am luat-o la stînga pe o stradă îngustă și liniștită, al cărei nume nu mi-l mai amintesc azi.

I-am explicat lui Titi că aici locuia avocatul Nicolae Cilică. Era fiul unui pădurar de-al nostru de la Ilovăț, pe care tatăl meu îl întreținuse și ajutase în liceu și facultate. Aceste relații cu familia mea, ca și raporturile mele ulterioare cu el nu erau cunoscute. Speram ca prin el să aflu primele informații despre ai mei și despre tot ce se întîmplase, de cînd fusesem arestat, cu un an în urmă. Mai rămînea să ne ajute norocul să-l găsim acasă.

Am sunat la ușă. Ne-a deschis soția lui. Se căsătorise cu puțin înainte de arestarea mea. După expresia feței cînd a dat cu ochii de mine și m-a recunoscut, mi-am dat seama că era la curent cu ridicarea și condamnarea mea.

De altfel, știam de pe vremea cînd eram liber, cît de repede se propagau știrile despre persoanele care dispăruseră peste noapte, în cursul arestărilor care se țineau lanț în acea epocă.

După primul moment de surpriză și apoi de bucuria de a mă revedea liber, ne-a poftit înăuntru. Cum între timp născuse un copil, nu mai lucra și stătea acasă. Nicolae era la serviciu. Nedîndu-i vreo lămurire cu privire la felul în care ajunsesem să ies din pușcărie, i-am cerut să-i dea un telefon și sub un pretext oarecare să-l cheme acasă, fără să-i pomenească de mine. O jumătate de oră mai tîrziu era acasă. Inutil să mai vorbesc de reacția lui cînd a dat cu ochii de mine: surprindere mai întîi, apoi îmbrățișări de bucurie și după ce i-am spus că evadasem din închisoare, îngrijorare și teamă amestecată cu admirație.

Reacții aproape identice au avut toți cei pe care i-am întîlnit în acele zile în București.

Era ora prînzului. Am stat cu ei la masă și Nicolae Cilică mi-a dat toate informațiile pe care le doream. Am aflat că mama era bine sănătoasă și locuia la aceeași adresă. Mi-a mai vorbit de diverși prieteni și cunoscuți și de tot ceea ce se petrecuse în lipsa mea (schimbări de adrese, căsătorii, arestări). I-am povestit și noi pe scurt pățaniile noastre, dîndu-i relații despre diverse persoane întîlnite în închisoare. Cînd în cele din urmă ne-a întrebat ce avem de gînd mai departe și unde vom locui, i-am răspuns cu toată sinceritatea că nu știm încă, dar că vom găsi o soluție.

Cu toate că nu aveam încă nici un punct de reper și nici o perspectivă, aveam ferma convingere că ne vom descurca.

Prinzînd un moment prielnic cînd Titi ieșise la toaletă, Nicolae mi-a spus că e gata să mă țină ascuns la el, că aș putea dormi pe canapeaua din hol, unde se afla și patul copilului. Îmi cerea însă să-l înțeleg că nu e dispus să-și asume riscurile decît în privința persoanei mele. I-am mulțumit pentru ofertă, dar i-am explicat că nu mă pot despărți de Titi și să nu-și facă griji că am deja o soluție și că venisem la el mai întîi, numai pentru a mă informa.

Adevărul era departe de așa ceva. De soluție, nici vorbă! Habar n-aveam unde ne vom adăposti peste noapte și încă nu realizam că în București nu ne vom putea culca acolo unde ne apucă noaptea, așa cum făcusem în pădurile Maramureșului și Bucovinei.

Înainte de a pleca de la Cilică, mi-am adus aminte că în apropiere locuia Ion Vorvoreanu, bun prieten, de o discreție și un caracter ireproșabile.

Ne-am despărțit de Nicolae și de soția lui și am pornit-o pe Dorobanți spre b-dul Dacia. La numărul 1, la etajul întîi, am sunat la ușă. Ne-a deschis Anca, nevasta lui Ion Vorvoreanu. Era fata doctorului Tyllo. Ne cunoșteam din facultate, fusesem martor la căsătoria lor și ne vedeam aproape zilnic înainte de arestarea mea, locuința mea de atunci fiind în apropiere.

Aceeași stupoare și aceeași bucurie a revederii; nu-și mai putea potoli plînsul nervos care o cuprinsese! Era singură acasă. Doctorul Tyllo era în oraș și Ion la cooperativa la care lucra.

O duceau greu, iar Ion scăpase cu greu de valurile de arestări de pînă atunci. Amenințarea plana însă în continuare asupra lui. Fusese, după 23 august 1944, ofițer de legătură pe lîngă Misiunea Militară Britanică din București și toți cei care avuseseră aceeași situație cu el luaseră de mult drumul închisorilor.

În timp ce Anca mă punea la curent cu necazurile lor și cu soarta grupului nostru de prieteni apropiați, ochii mi-au căzut pe un acvariu cu pești, așezat pe o măsuță. L-am recunoscut și Aimée (cum îi spuneam toți prietenii) mi-a povestit că după ce mă ridicase Securitatea, luase de la mine de acasă peștii și îngrijise mai departe de ei. Am întrebat-o dacă le-a schimbat vreodată nisipul. Mirată, mi-a spus că nu. Și mai mirată a fost, cînd m-a văzut băgînd mîna în apă și scormonind nisipul din fundul acvariului. În scurtă vreme am găsit ce căutam. O monedă olandeză, un gulden de aur. Cu vreo doi ani în urmă, cînd pentru o piesă de aur riscai pușcăria, fără să spun nimănui, ascunsesem moneda în nisip. Cu un ciocan am turtit-o, reducînd-o la dimensiunea unui bob de porumb și i-am dat-o Ancăi. În această stare, nu mai prezenta nici o primejdie dacă ar fi fost găsită.

Am mai stat o mulțime de vorbă.

Nu știu nici azi, cum deodată mi-a venit ideea următorului pas concret pe care aveam să-l fac. De altfel, tot ce am întreprins în zilele următoare a fost numai sub îndemnul inspirației de moment și mergînd din improvizație în improvizație.

Am rugat-o pe Anca să-l cheme la telefon pe Baby Ivanovici și să-i dea o întîlnire în Grădina Icoanei, în spatele casei părinților lui. Baby mi-era cel mai bun prieten și, cu toate că Securitatea cunoștea relațiile noastre, voiam să-l întîlnesc. Zis și făcut. Fără să-i vorbească de mine, l-a chemat și a stabilit rendez-vous-ul la ora cinci. Pînă la ora fixată am continuat să stăm de vorbă.

I-am povestit despre evadare și nu-i venea să creadă.

De la Aimée am aflat că în București se făceau pregătiri pentru Festivalul Mondial al Tineretului, care va începe la 2 august și la care vor participa delegații de tineret din toate țările, chiar și din Vest. Înainte de ora cinci, ne-am luat rămas-bun, cerîndu-i să fie de o discreție absolută în privința noastră. Mare mi-a fost mirarea, cîteva săptămîni mai tîrziu, cînd i-am făcut o nouă vizită: nu-i spusese nici măcar bărbatului ei!

Am ajuns în Grădina Icoanei înaintea orei fixate și ne-am așezat pe o bancă mai retrasă, spre ieșirea din parc din spatele Bisericii Anglicane. Cu tot aspectul nostru neobișnuit, n-am atras atenția nimănui. În parc era lume puțină. Numai cîteva mame cu copii care se jucau în nisip. În colțul în care ne așezasem, nu era nimeni, așa că ne-am scos puloverele și cojoacele și ne-am putut răcori la umbră, pîndind apariția lui Baby. L-am văzut de la distanță, cînd a intrat în parc. L-am lăsat pe Titi pe bancă și i-am ieșit înainte. O căuta din ochi pe Aimée, așa că nu m-a remarcat decît cînd m-am

oprit în fața lui. Și atunci, în reacția lui spontană, l-am regăsit imediat, de parcă ne-am fi despărțit ieri.

M-am reîntors cu el la banca pe care o părăsisem, i l-am prezentat pe Titi și după ce l-am pus în temă cu toată aventura noastră, am început să ne consultăm asupra problemei care cerea o rezolvare urgentă: unde puteam fi găzduiți?

Am trecut în revistă zeci de nume și am examinat, în parte, situația fiecăruia. Acolo unde respectivul prezenta toate măsurile de siguranță, ori el însuși era sub observația Securității, ori vreun membru al familiei era dubios, ori i se băgase în casă un locatar, membru de partid. Și astfel, rînd pe rînd, îi eliminam de pe lista gazdelor noastre posibile. În cele din urmă am căzut de acord, ca primă soluție, măcar pentru noaptea aceea, să încercăm la Titi Boceanu. Era un bun prieten al familiei și un om curajos. Locuia pe strada General Praporgescu și Baby îl mai întîlnise din cînd în cînd. Am mai stabilit cu Baby că nu e prudent să fie în legătură cu noi și că în nici un caz să nu-i spună mamei de sosirea mea, deoarece era normal ca ea să fie prima persoană care să fie supravegheată de Securitate, pentru a da de urma noastră. Ne-am despărțit, rămînînd înțeleși că tot eu voi intra în contact cu el, fie prin același procedeu, prin Aimée, fie pe altă cale.

Apartamentul lui Titi Boceanu era la parterul unei case cu un singur etaj, la începutul străzii Praporgescu, aproape de colțul cu strada Școalei. Casa era dispusă perpendicular pe stradă, unde era și ușa de acces a unuia din cele două apartamente de la parter. Bocenii locuiau în celălalt. Se intra pe o poartă de fier, într-o curte îngustă, care se întindea de-a lungul casei, pînă la scara din fund. La picioarele scării era ușa Bocenilor.

Trecînd prin curte pe lîngă ferestrele apartamentului lor, am observat că storurile erau lăsate, cu toate că era încă ziuă. Am sunat la ușă, dar nu ne-a răspuns nimeni. Am mai insistat, cu toate că era evident că nu era nimeni acasă. Pe cînd ne sfătuiam ce să facem, am auzit pași pe scară și pînă să mă dezmeticesc, m-am trezit cu exclamații de surpriză de la persoana care cobora scările, care mă recunoscuse și mă striga pe nume. Era Neli Vlădoianu, care locuia la etaj, proprietăreasa casei și prietenă cu Bocenii.

Uitasem complet de existența ei. O cunoșteam prea puțin, întîlnind-o numai rareori, din întîmplare, cînd mergeam pe la Titi Boceanu. Ea în schimb mă ținea minte, cunoscînd-o pe mama, pe care o întîlnea mai des în casă, mai ales după arestarea mea.

Avea vreo șaizeci de ani și se vedeau încă urmele frumuseții din tinerețe. Era o femeie inteligentă, energică și autoritară. M-a luat în brațe, m-a îmbrățișat și nu mai contenea cu exclamațiile și cu întrebările cu voce tare: cînd am scăpat, dacă sînt sănătos și cum de nu i-a spus mama și ei că mă întorsesem?

Cînd am reușit și eu să plasez prima vorbă, cerîndu-i să nu vorbească așa tare, a înțeles imediat că nu-i lucru curat cu noi și, pe un ton care nu

mai admitea vreo discuție, ne-a spus s-o urmăm și a luat-o pe scări în sus. Am intrat cu toții în apartament, a închis ușa în urma noastră, ne-a făcut semn să stăm, s-a așezat în fața noastră și n-a zis decît două vorbe: „Acum spune!"

Și i-am spus. Tot, în afară de întîlnirile cu Cilică, Aimée și Baby. Cum am terminat, a și hotărît ce era de făcut imediat. „Vă dau ceva să mîncați, fiindcă trebuie să fiți flămînzi și, în timp ce eu mă reped pentru niște treburi prin oraș, faceți o baie căci sînteți îngrozitor de murdari!"

Apoi, dîndu-și seama că nu avem lucruri curate de îmbrăcat, a trebuit să duc o adevărată luptă cu ea, ca s-o conving să nu o anunțe pe mama, de la care voia să ne facă rost de haine. Spunîndu-ne că Bocenii erau plecați din București pentru cîteva săptămîni, că apartamentul era încuiat și cheia se afla la doamna Schileru (soacra lui Titi Boceanu), tot ea s-a gîndit că ar fi o ascunzătoare ideală, dacă am putea obține cheia. Și așa, din vorbă în vorbă, s-a înjghebat un plan. M-am gîndit la M.C., o foarte bună prietenă a mea din acea vreme, care locuia la doi pași, pe strada Gogu Cantacuzino (Alexandru Sahia) și pe care Coana Neli o cunoștea.

O jumătate de oră mai tîrziu, Titi și cu mine intram în baie, iar Neli Vlădoianu pleca în oraș, însărcinîndu-se să o caute pe M.C., s-o pună la curent cu sosirea noastră și s-o roage să obțină cheia de la dna Schileru, cu care știam că era în bune relații.

Baia noastră cred că a durat o oră. Și nu atît spălatul nostru, cît al căzii, pe pereții căreia se depusese un strat de murdărie apreciabil. Din cauza nenumăratelor ace de brad care ni se imprimaseră în piele pe tot corpul și pe care cu multă trudă le-am dat jos, am reușit să înfundăm și scurgerea. Pielea de pe tălpi și picioare ni se jupuia în fîșii, lăsînd să apară pe dedesubt o piele nouă, subțire și foarte sensibilă. Am reușit să curățăm și să desfundăm baia, cu puțin înainte de întoarcerea Coanei Neli, așa că am scăpat de rușine. Totuși, cînd a intrat pe ușă, ne-a găsit cu chiloții și cămășile soțului ei, pe care ni le dăduse înainte de plecare.

O găsise pe M.C., care se și dusese după cheie. Nu mai aveam decît de așteptat și de sperat că va reuși s-o obțină, fără să-i spună dnei Schileru motivul real pentru care îi trebuia. Fiind o femeie în vîrstă, ne gîndisem că era mai bine s-o menajăm pe ea de astfel de șocuri și pe noi de vreo eventuală indiscreție. A trecut o bună bucată de vreme pînă ce M.C. și-a făcut apariția. Aducea însă cheia mult așteptată! Pretextase că era pentru un rendez-vous personal și se obligase s-o predea după aceea dnei Vlădoianu, ceea ce dna Schileru acceptase fără dificultate.

M.C. fusese implicată în procesul de tentativă de trecere ilegală de frontieră, intentat lui Ion Pantazi, și stătuse aproape doi ani în închisoare pentru omisiune de denunț. Cu toate astea, n-a pregetat să-și asume noile riscuri pe care le implica ajutorarea noastră și ne-a fost de cel mai mare sprijin pe toată durata șederii noastre în București, făcînd legătura între noi și diversele

persoane pe care nu le-aș fi putut contacta direct. Trebuia chiar să-i ponderăm exaltarea, cerîndu-i mai multă prudență și numai vizite strict necesare, la noi și la persoanele respective.

Totuși, pentru început am rugat-o să ia legătura cu mama, ca să-mi recupereze ceva îmbrăcăminte, și cu Elena Pantazi, soția lui Ion, pentru a o preveni de posibila lui apariție și a putea astfel intra în legătură cu el. Cu ocazia acestor două vizite, urma să încerce să-și dea seama dacă locuința mamei și a Elenei Pantazi erau puse sub observație. Plecînd de la ele, trebuia să meargă pe străzi mai puțin circulate, ca să poată remarca dacă este urmărită.

Cînd am intrat în apartamentul Bocenilor, care se compunea din două camere și o bucătărie la subsol, am primit o mulțime de instrucțiuni de la Coana Neli. Să nu ridicăm storurile, ca să nu dăm de bănuit, vecinii știind că locatarii sînt plecați; să nu aprindem lumina, mai ales seara, căci s-ar fi văzut printre jaluzele; să nu facem zgomot, fiindcă în apartamentul vecin, cel cu intrarea la stradă, locuia un evreu, cu funcție importantă la Ministerul de Interne; să nu deschidem nimănui, care nu bate la ușă cu un anumit semnal, pe care l-am stabilit cu ea. Pentru orice nevoie vom avea, s-o chemăm bătînd cu o coadă de mătură în tavan, deasupra fiind locuința ei.

Rămași singuri, am deschis cu grijă ferestrele, căldura fiind înăbușitoare. În aceeași seară, am primit încă o dată vizita lui M.C., care ne-a adus pîine și ceva provizii alimentare. Apoi, la slaba lumină care se filtra printre șipcile jaluzelelor, ne-am culcat, Titi în pat, iar eu pe o canapea. Cu toată oboseala drumului și a emoțiilor zilei și deși, după atîta vreme aveam pentru prima oară ocazia să dormim omenește, mi-a fost imposibil să închid ochii. Pînă ce nu mi-am luat o pernă și m-am mutat pe jos, pe covor, nu am putut adormi. Canapeaua era prea moale și mi-era prea cald. Titi a rîs de mine, dar dimineața următoare mi-a dat dreptate: se frămîntase toată noaptea din cauza patului prea moale.

Scurt timp după ce ne-am trezit, auzind semnalul convenit, am deschis ușa. Era Coana Neli, care, înainte de a ieși în oraș, venea să se informeze de soarta noastră. Ceva mai tîrziu, M.C. i-a adus lui Titi o pereche de pantofi, urmînd să ia contact cu mama, pentru a-mi completa și mie echipamentul. Pe la ora prînzului, am auzit din nou semnalul la ușă. Cînd am deschis, am rămas încremenit: era mama și în urma ei Coana Neli, care a ținut imediat să-mi spună: „Ce? Credeai că o să mă iau după tine? Cum era să n-o aduc să te vadă, cînd știu că de un an nu trăiește decît cu gîndul la tine!"

Greu să reproduc revederea cu mama. Îmi aduc însă aminte că după ce m-a îmbrățișat, m-a îndepărtat de ea, și s-a uitat la picioarele mele, întrebîndu-mă dacă sînt sănătos.

Aveam să aflu mai tîrziu că pe cînd mă aflam în închisoare, venise s-o vadă o femeie necunoscută, spunîndu-i că îi aduce vești de la mine. Pretinsese că era rudă cu un gardian de la Aiud și că putea să facă să-mi parvină prin el îmbrăcăminte și medicamente. I-a spus că avusesem un accident la lucru, că mi se amputase un picior și că aveam nevoie de antibiotice.

Cu toată lipsa de mijloace și scumpetea medicamentelor (care erau străine) mama le procurase și, împreună cu un pachet de haine, i le dăduse. Bineînțeles că nu mi-a parvenit nimic, așa cum nimic din ce povestise femeia nu era adevărat.

Cum între timp, obișnuindu-i-se ochii cu semiobscuritatea din apartament, mama se asigurase că eram întreg și nevătămat, a urmat a doua întrebare, pusă cu o jumătate de glas și cu vizibilă îngrijorare în priviri: „Ați omorît pe cineva cînd ați fugit?" Am pufnit în rîs și s-a liniștit cînd i-am spus că nu făcusem nici o crimă.

În cele aproximativ trei–patru săptămîni cît am locuit în apartamentul Bocenilor, am primit zilnic vizitele Coanei Neli și sporadic pe cele ale lui M.C., care încet, încet, ne-a completat necesarul de îmbrăcăminte, pentru mine de la mama, iar pentru Titi, care avea alte măsuri, din diverse alte surse. Mi-a adus și o pereche de pantofi de la Baby Ivanovici, care purta același număr ca și mine, treizeci și opt și jumătate, mărime puțin obișnuită și greu de găsit. Primisem și ceva bani de buzunar de la mama.

Cîteva zile după instalarea noastră în apartament, a venit să mă vadă Dumitru Gheorghiu, căruia mama îi încredințase secretul fugii noastre. Dudu, cum îi spuneau toți prietenii, era un uriaș. Atletic construit și sportiv, fusese membru al echipajului bobului românesc, care ieșise cîștigător la jocurile olimpice dinainte de război. Părinții mei îi fuseseră nași la căsătoria cu Gigi, și ea sportivă și profesoară de gimnastică. Nunta se făcuse la Ilovăț.

Dudu era ofițer de artilerie. Înainte de război, stătuse cîțiva ani ca specialist la Zbruiovska pentru comenzile noastre de armament din Cehoslovacia. La începerea războiului plecase pe front, cu un regiment de artilerie grea, cu gradul de căpitan. Căzuse prizonier la Stalingrad și multă vreme nu se mai știuse nimic de el. După șase ani și jumătate se întorsese, slăbit și distrofic, dar cu același moral nezdruncinat. Trecuse prin grozăvia lagărelor sovietice, între care cel de la Oranki. Se opusese propagandei pe care o făcea în acea vreme Ana Pauker, care venea în uniformă de colonel sovietic și încerca să recruteze voluntari în Divizia Tudor Vladimirescu, și fusese anchetat și condamnat la închisoare. Își păstrase tot timpul ținuta demnă de ofițer al armatei române, pentru care avea un adevărat cult. Întors în țară, fusese solicitat personal de Emil Bodnăraș, cu care fusese coleg de școală militară, să reintre în cadrele armatei, dar refuzase și acum era pensionat.

Pe toată durata cît fusese pe front, și apoi în prizonierat, Gigi, soția lui, locuise la noi. Acum, locuia mama la ei, în Cotroceni.

Cînd se întorsese din Rusia, Dudu îmi povestise toată odiseea lui, care mă impresionase. Mulți alții care îl întîlniseră pe front și în lagăre îmi vorbiseră cu admirație de el și de ținuta lui ireproșabilă. Pentru mine era un model.

Cînd l-am văzut intrînd pe ușă, aplecîndu-se din cauza înălțimii, m-am repezit la el în brațe. Era tot așa de emoționat ca și mine. A stat numai cîteva minute și n-a vorbit mult, dar acele cîteva cuvinte nu le-am uitat. Nu m-am simțit niciodată mai măgulit! „Măi Ioane! Sînt mîndru de tine că măcar tu ai evadat! Mi-am reproșat întotdeauna că n-am avut curajul s-o fac și eu cînd eram în lagăr în Rusia."

Am mai stat puțin de vorbă și înainte de plecare ne-a dat un sfat, pe care l-a formulat cam așa: „Să știți că cei mai mari dușmani ai bărbaților într-o acțiune sînt femeile, indiferent ce sînt, mame, neveste sau amante!"

Trecuseră cîteva zile de cînd locuiam în apartament. Oricît de paradoxal ar părea, dar începuse să mă apese o senzație de claustrofobie, pe care în închisoare n-o resimțisem așa de acut. Poate că efortul de voință de a-ți impune singur claustrația este mai mare decît acela de a o suporta cînd ți-o impune altul!

Din cauza jaluzelelor veșnic lăsate, apartamentul era supraîncălzit și lumina care se strecura printre ele era așa de slabă, încît nu puteam nici citi. Toată ziua făceam planuri peste planuri, discutînd pe șoptite.

M.C. ne spusese că era în tratative cu Rici Tailer, un evreu pe care-l cunoscusem și eu înainte de arestare. Cu toate că era un om foarte bine și care avusese în trecut o situație bună, două argumente care excludeau în mod normal posibilitatea să aibă vreo simpatie pentru actualul regim, era totuși considerat dubios de foarte multă lume, din cauza legăturilor pe care le avea cu diverși oameni sus-puși ai partidului. El însă explica aceste contacte ca relații de afaceri, fiind un om cu foarte multe legături comerciale cu firme străine din Occident. Se pare că mijlocea între aceste firme și statul român.

M.C. ne spusese că Rici Tailer spera să poată organiza, prin legăturile pe care le avea în țară și în străinătate, o cale de trecere clandestină a frontierei spre vest. Ieșirea din țară urma să se facă prin ascunderea respectivilor pe șlepurile care transportau cherestea pe Dunăre pînă în Austria. Punerea la punct a sistemului mai cerea însă timp. Pentru noi reprezenta soluția ideală și ne pusesem nădejdea în ea.

Totuși, mai speram și în apariția lui Ion Pantazi, cu care gîndeam că vom putea încerca o trecere a frontierei în Iugoslavia. Personal, cunoșteam destul de bine anumite puncte de frontieră de-a lungul Dunării și aveam și legături cu cîțiva oameni din zona de frontieră. Punînd împreună cunoștințele mele cu ale lui Ion, care era și el din regiune, speram să putem stabili un plan de fugă cu cît mai mari șanse de reușită.

Pe marginea acestor două posibilități de fugă discutam cît era ziua de lungă. Niște crîmpeie de premize, pe care clădeam ipoteze și variante, care mai de care mai bine gîndite pînă în cele mai mici amănunte. Din păcate, însuși punctul de plecare, baza pe care construiam erau numai iluzii. Cel

puțin ipoteza apariției lui Ion era de mult spulberată. Nu știam că fusese prins încă din primele zile după evadare.

Soluția lui Rici Tailer, chiar dacă s-a dovedit reală, a avut o viață scurtă și într-un moment cînd noi nu mai eram în măsură să uzăm de ea. (Voi mai reveni asupra acestui subiect.)

Pînă una-alta, pentru a căpăta o înfățișare cît mai normală, ne-am apucat să ne tundem unul pe altul. Mai bine zis, să ne potrivim pe la ceafă și pe la urechi, astfel ca părul, încă mic, să dea impresia unei frizuri voit mai scurte. Pentru prima ieșire în oraș, am aranjat o întîlnire cu Elena Pantazi, în Grădina Icoanei.

Aspect de pușcăriaș sau de fugar prin păduri nu mai aveam. Trebuia însă să nu mai semăn, măcar la prima vedere, nici cu mine însumi, pentru a nu fi identificat cu prea mare ușurință de vreun cunoscut.

În acele vremuri de sărăcie, cînd lumea purta aceeași rochie sau aceeași pereche de pantaloni luni de zile în șir, primul lucru după care îți recunoșteai de la distanță prietenii pe stradă era îmbrăcămintea. Pantalonii de doc bej și cămașa ecosez pe care mi-o procurase mama se deosebeau de felul de îmbrăcăminte pe care o purtasem înainte de arestare.

Dacă înainte de a fi condamnat eram foarte slab, acum, în schimb, în urma muncii grele din mină, căpătasem un aspect atletic, mușchii brațelor și ai spatelui fiind așa de dezvoltați, încît vechile mele cămăși recuperate de la mama nu mă mai încăpeau. De asemenea, eram foarte bronzat de soare, ceea ce lumea din București nu era încă, în acel început de vară, iar părul „en brosse", cum nu-l purtasem niciodată, îmi dădea un cu totul alt aspect decît îl avusesem vreodată. Pentru a-mi ascunde trăsătura caracteristică a figurii (ochii puțin oblici) îmi pusesem niște ochelari de soare, rotunzi. Pînă aci nu purtasem niciodată ochelari de soare.

Și astfel, oarecum deghizat, am pornit la întîlnirea cu Elena care, spre satisfacția mea, nu m-a recunoscut de la prima privire. Pe o bancă din parc, am stat o mulțime de vorbă cu ea, povestindu-i tot ce era de povestit. Era îngrijorată de soarta lui Ion, care nu dăduse nici un semn de viață.

I-am explicat că dacă noi ajunsesem la București într-un timp relativ scurt, aceasta se datora faptului că de la Iacobeni luasem trenul și, dacă Ion nu recursese la același mijloc, era normal să nu fi ajuns încă. Putea chiar să mai întîrzie destul de mult, pînă să-și facă apariția. Am rămas înțeleși să mă anunțe prin M.C., de îndată ce va apărea, și ne-am despărțit. M-am întors înapoi în bîrlogul nostru și i-am raportat lui Titi toată conversația cu Elena.

Pentru ziua următoare am plănuit o întîlnire cu Margot Boian, pentru a-i da vești din pușcărie despre vărul meu și soțul ei, George Boian.

Cu toate că Titi era de părere că aveam datoria să informăm familiile cîtorva deținuți despre soarta celor închiși, pregeta să se aventureze în oraș

și, la toate insistențele mele, găsea totdeauna pretexte să amîne ieșirea din casă.

A doua zi deci, am plecat din nou singur și, fără nici un anunț prealabil, am sunat la ușa lui Angi Doncos, vara mea, care stătea în blocul Capriel de pe str. Romană colț cu Dorobanți. O știam săritoare, plină de suflet, curajoasă și mai ales discretă. Locuia singură într-o garsonieră. Era acasă. M-a primit cu căldura ei obișnuită. Cînd i-am spus povestea mea, a fost așa de emoționată că nu știa ce să-mi ofere și ce să facă pentru a-mi fi de folos. I-am spus că am venit numai s-o văd și s-o rog să-i dea lui Margot Boian o întîlnire, la care mă voi duce eu. Zis și făcut. A pus mîna pe telefon și, o oră mai tîrziu, plecam de la Angi. Nu însă înainte ca ea să-mi fi băgat cu de-a sila în buzunar niște bani.

Locul de întîlnire cu Margot era pe strada Visarion. Cînd am ajuns, era deja acolo. Pentru ea a fost un adevărat șoc cînd m-a văzut. Pentru a opri eventualele efuziuni care ar fi atras atenția trecătorilor, din primele cîteva vorbe i-am spus că sînt evadat și nu eliberat legal. A înțeles și s-a stăpînit, dar nu-și putea opri lacrimile. Pentru ea, tot ceea ce i-am povestit au fost primele vești pe care le avea despre George, de patru ani, de cînd într-o noapte fusese ridicat de pe stradă.

Tot ce mi-a povestit ea însă despre Sandra, fetița lor, și despre viața lor în ultimul an, încă nu știam că avea să se constituie, doi ani mai tîrziu, pentru George, cele mai proaspete vești de la familia lui!

Pînă la jumătatea lui iulie, cît am mai stat în apartamentul Bocenilor, am mai ieșit din cînd în cînd în oraș. Mă obișnuisem să evit străzile și bulevardele centrale, unde riscam vreo întîlnire nedorită cu persoane care m-ar fi recunoscut. Mă obișnuisem să observ trecătorii de la distanță, pentru ca în cazul că aș fi remarcat vreun cunoscut, să-l pot evita, înainte ca el să mă vadă. Totuși, de cîteva ori mi s-a întîmplat să mă întîlnesc nas în nas cu persoane cunoscute.

Într-o zi, în piața Lahovari, m-am trezit față în față cu Bebe Belu. Ne cunoșteam destul de puțin, totuși s-a bucurat sincer să mă vadă liber. După cîteva ezitări, mi-am făcut socoteala că e mai bine să-i spun adevărul și să-i cer totala discreție, decît să-l las să creadă că fusesem eliberat și astfel să mai povestească și altora că mă văzuse. Zvonul eliberării mele s-ar fi răspîndit prin cercurile cunoscuților și ar fi sfîrșit prin a ajunge și la urechile Securității care ar fi aflat că mă găsesc în București.

N-am să-i uit reacția! În loc să se sperie de riscurile pe care le comporta simplul fapt că stătea de vorbă cu un evadat, ceea ce-l făcea automat complice, m-a mai strîns o dată în brațe și imediat s-a oferit să mă ajute. Mi-a spus că dacă nu am unde să mă ascund, să vin să locuiesc la el și că-mi stă la dispoziție cu orice mi-ar putea fi de folos. Cu greu l-am convins că

pentru moment nu duceam lipsă de nimic. Voia cu orice preț să-mi fie util cu ceva. Nu m-a lăsat pînă ce n-am primit de la el o sută de lei, ceea ce nu era o sumă mică pentru acele vremuri, mai ales că erau singurii bani pe care îi avea în buzunar.

Bebe Belu era foarte înalt și slab. Era tare miop și purta ochelari. Din cauza picioarelor lungi, mersul îi părea nesigur. Era foarte distrat din fire, de multe ori absent, chiar visător. Foarte bine crescut, mereu politicos, discret și timid. Toate aparențele pledau pentru un produs specific al saloanelor bucureștene, din care de altfel era nelipsit.

Adevărul însă apărea cu totul altul, căci spre uimirea tuturor, în timpul războiului se întorsese de pe front cu mai multe decorații, între care Crucea de Fier germană. Despre faptele lui din Rusia, am aflat de la alții. Am ținut să fac această digresiune de la firul povestirii mele, pentru că sînt sigur că de la el nu se va afla niciodată nimic despre atitudinea pe care a avut-o față de mine. M-am despărțit de el, promițîndu-i că voi apela la ajutorul lui cînd voi avea nevoie. Nu l-am mai văzut.

Tot într-una din acele zile, întorcîndu-mă spre casă, am mai avut o întîlnire neprevăzută. Mergeam grăbit pe strada Gogu Cantacuzino, cînd la un colț, m-am ciocnit piept în piept cu un trecător care venea de pe o stradă laterală. Mi-am cerut scuze și mi-am continuat drumul în același pas, cu toate că-l recunoscusem. Probabil instinctul mă îndemnase să nu mă opresc și să-i vorbesc. După vreo douăzeci de metri am întors capul și l-am văzut că rămăsese locului și privea după mine. Era avocatul Vasile Cameniță.

Originar din Turnu Severin, dintr-o familie de oameni de ispravă, îl cunoșteam de mic. Venea foarte des la noi în casă, și la țară și la București. Copil fiind, mă impresionase statura lui uriașă și vocea lui de stentor, dar mai ales contrastul între înfățișare și atitudinea lingușitoare și chiar servilă, pe care o avea față de tatăl meu. Știu că tatăl meu l-a ajutat și sprijinit în cariera pe care a făcut-o și că Vasile Cameniță îi era foarte îndatorat.

Mai tîrziu, cunoscuții lui din Severin îl criticau pentru arivismul și lipsa lui de caracter. Divorțase de soția lui cu care avea doi copii și se căsătorise cu fiica lui Stănescu, proprietarul hotelului cu același nume din București. Se spunea că urmărise zestrea, Stănescu fiind bogat.

După 23 august și-a instalat biroul pe Intrarea Armașului, iar apartamentul de la etaj l-a oferit unui ofițer englez din Misiunea Militară Britanică, ceea ce punea întreaga casă la adăpost de abuzurile rușilor și comuniștilor. Mînat de același oportunism, Cameniță s-a înscris în Partidul Național Țărănesc, în care toată lumea își pusese nădejdea în acea vreme și cu siguranță că ar fi ajuns să guverneze, dacă alegerile nu ar fi fost măsluite.

După instaurarea dictaturii comuniste, îl pierdusem din vedere. Auzisem numai că fusese acceptat în Colegiul avocaților, lucru cel puțin surprinzător pentru un om cu trecutul lui. Ceea ce nu știam atunci era că se număra

printre figurile remarcabile ale Colegiului, cu influență și legături cu persoane sus-puse. Se pare că tot datorită acestor legături, fiul lui, Marius Cameniță, fusese trimis la Paris ca medic al Ambasadei Române.

Faptul că Vasile Cameniță se dovedise a fi toată viața un oportunist nu m-ar fi făcut să-l menționez, fiind doar unul din exemplarele destul de numeroase ale acestei categorii, care în acele vremuri înflorea, profitînd de tulburarea apelor. Ticăloșia lui de mai tîrziu față de mama, căreia i-ar fi datorat măcar bunăvoință și respect, dacă nu recunoștință, m-a făcut să nu-l uit niciodată și să-l consemnez și aici. Privit cu înțelegere, nu se poate spune că n-a avut o linie constantă de conduită în viață: umil și lingușitor cu cei care-i puteau fi de folos și arogant și infatuat cu cei care nu-i puteau sau nu-i mai puteau fi de folos. A trăit slujindu-i pe cei care-i slujeau interesul, a atins la sfîrșitul vieții apogeul carierei lui, ca maestru respectat al Baroului, și acum cîțiva ani a murit. Nu sînt în stare să mă rog pentru sufletul lui de slugă.

Pe scurt, nu pentru a-mi justifica patima, ci numai pentru a o explica, iată cum a înțeles să se poarte Vasile Cameniță cu mama. Doi ani mai tîrziu, cînd mama a fost judecată pentru complicitate la evadarea mea, cu toate că nu apelase la el și refuzase oferta lui de a o apăra, spunîndu-i că nu are bani să-i plătească onorariul, Cameniță îi fusese totuși avocat din oficiu. După proces, cînd mama nu avea nici un mijloc de existență, Cameniță i-a cerut onorariul, somînd-o și amenințînd-o chiar că va recurge la judecată.

Unsprezece ani mai tîrziu, în 1964, cînd în urma decretului de grațiere, am ajuns din nou în București, l-am zărit pe Cameniță pe stradă. M-a văzut și el. Prin Nicolae Cilică, i-am trimis vorbă să se ferească din calea mea, pentru că oriunde îl voi întîlni îl voi pălmui. Totodată i-am transmis că voi povesti la toată lumea că m-a întîlnit în timp ce eram evadat și nu m-a denunțat. Va fi ghinionul lui, dacă această vorbă aruncată va ajunge și la urechea Securității. Bineînțeles că nu am povestit nimănui acest lucru, dar sper că i-am provocat o stare de îngrijorare la gîndul că reputația lui de fidelitate față de regim i-ar putea fi prejudiciată. De întîlnit, nu l-am mai întîlnit niciodată. Eram în străinătate cînd i-am văzut ferparul în *România liberă*.

Zilele treceau și în situația noastră nu intervenea nimic nou, care să ne deschidă vreo perspectivă în direcțiile așteptate de noi. Organizarea căii de fugă în străinătate prin R. Tailer se tot amîna, iar Ion Pantazi nu-și mai făcea apariția. Totodată se apropia termenul cînd familia Boceanu urma să se întoarcă în București și nu mai puteam locui la ei.

Cei cîțiva care știau de existența noastră în București se străduiau să ne găsească o nouă ascunzătoare, dar întîmpinau dificultăți neașteptat de mari. Mai întîi din cauza puținelor persoane la care puteau apela. Apoi din cauza spațiului locativ și așa foarte redus la acea vreme. La aglomerarea locatarilor se mai adăuga și cazarea de persoane străine, de multe ori milițieni,

securiști sau membri de partid, în apartamentul unei familii, ceea ce făcea imposibilă găzduirea noastră. O altă dificultate în calea găsirii unei posibilități de găzduire era și faptul că eram doi. În acele vremuri, fiecare știa foarte bine ce riscuri își asuma ascunzînd un fugar și, dacă cîțiva prieteni s-au arătat totuși gata să mă țină la ei pentru un timp, nu erau dispuși s-o facă și pentru Titi, pe care nu-l cunoșteau. Mi-au spus-o limpede și i-am înțeles!

Nu mai rămăseseră decît cîteva zile pînă la data la care trebuia să părăsim apartamentul și rezultatele tuturor demersurilor erau negative. Începusem să ne gîndim că va trebui să plecăm din București și eventual să rătăcim prin satele din jur, unde, sub pretextul unei însărcinări oarecare din partea serviciului la care lucram, să dormim în fiecare noapte în altă parte.

Din cauza lipsei de legitimații însă, riscul era foarte mare. Dacă am fi avut buletine de identitate, am fi putut dormi la mănăstirile din jurul Bucureștiului, ca mulți excursioniști, fără să dăm ceva de bănuit.

Cînd eram pe punctul de a pierde nădejdea, mama mi-a transmis că ne-a găsit o „gazdă de hoți". Prietena ei Lizica Goga, văduva lui Eugen Goga, pleca pe timpul verii cu cei patru nepoți ai ei, la țară, la Rășinari. Acasă nu mai rămîneau decît fata ei, Anița, cu soțul ei, Dinu Hariton, și cu bătrîna lor mătușă, doamna Odobescu. Cît timp lipseau copiii, puteam sta la ei. Ne-am mutat deci în strada Ocolului, care pornea din Vasile Lascăr, în apropiere de întretăierea cu str. Romană. O stradă mică și liniștită ca de oraș de provincie. Casa, cu un etaj, retrasă de la stradă, avea în față o grădină cu flori și cîțiva pomi. La parter locuia familia Hariton. Deasupra lor stătea un comunist, de care trebuia să ne ferim. Din cauza acestei vecinătăți, la început pregetaseră să ne găzduiască, dar în cele din urmă, negăsindu-se o altă soluție pentru noi, au acceptat și riscul acesta și ne-au primit cu inima deschisă. Urma numai să luăm toate măsurile de prudență, pentru ca vecinii de la etaj să nu prindă de veste că ne aflăm acolo.

Pe Anița Goga o cunoșteam de cînd eram copil. Era cu cîțiva ani mai mare ca mine. Pe cît era de subțire și firavă la înfățișare, atît era de curajoasă și plină de suflet. Animată de puternice sentimente românești, ducea mai departe moștenirea familiei ei de luptători naționaliști ardeleni. Era prezentă la tot felul de manifestări folclorice, cunoștea toate dansurile populare, la care purta costumul național cu o notă de mîndrie și seriozitate, aș zice specific ardelenească, distonînd în mediul intelectual bucureștean, mai pervertit și mai înstrăinat de viața satului românesc. Pe bărbatul ei, arhitectul Dinu Hariton, nu-l cunoscusem înainte. Fire blîndă și cinstită, serios și muncitor, trudea din greu ca să facă față la întreținerea unei familii numeroase și foarte unite. El și Anița erau singurii în „cîmpul muncii".

Parterul casei era destul de spațios, cu multe camere și ocupat numai de familia lor. Fiind numeroși, scăpaseră de locatari nedoriți. Întîmplarea făcea

că locuința îmi era cunoscută. Stătuse în ea familia unuia din cei mai buni prieteni ai mei, Dinu Mitache. Cele două familii făcuseră schimb de locuință.

Camera în care ne-am instalat era o ascunzătoare ideală. Un fel de fostă cămară, lungă și îngustă, cu o ferestruică foarte sus plasată și care se deschidea într-un unghi al acoperișului, fiind astfel invizibilă de afară. Singura ușă de acces din camera vecină era mascată de un covor care acoperea tot peretele. În cursul zilei, toată casa ne stătea la dispoziție, puteam umbla în bibliotecă, puteam merge la baie sau circula pentru a ne dezmorți picioarele. Ne retrăgeam în bîrlogul nostru numai noaptea ca să ne culcăm sau, peste zi, cînd venea cineva în vizită. Cum Anița și Dinu Hariton nu se întorceau decît după-amiaza de la serviciu, noi eram mai toată ziua singuri în casă cu doamna Odobescu. Din prima zi ne-a cerut să-i spunem Tante Hélène, ca toată lumea.

Puțin adusă de spate, dar vioaie, activă și plină de energie, cu toată vîrsta înaintată, ea era cea care se ocupa de casă, curățenie, gătit și chiar de piață, ceea ce însemna pe acele timpuri, statul la cozi interminabile. Avea optzeci de ani. Fusese Doamnă de onoare la Palat, cred că pe vremea regelui Ferdinand. Făcea parte din generația care trăise entuziasmul intrării noastre alături de Aliați, în războiul din 1916 și al împlinirii idealului național.

Cu toată vîrsta ei, de cîte ori ne povestea de luptele din primul război mondial, de refugiul în Moldova și de toate frămîntările politice interne, premergătoare înfăptuirii României Mari, se înviora și privirea i se aprindea. Patriotismul înflăcărat care o însuflețise în tinerețe părea să se trezească din nou în ea. Pe cît de mare îi era exaltarea cînd își amintea de acele vremuri glorioase și de personalitățile politice care le-au ilustrat, pe atît disprețuia perioada următoare și culmina într-o ură fără margini pentru regele Carol II.

Sentimentele ei naționaliste aveau puritatea și vigoarea tinereții. De aici se trăgea și gluma Aniței pe socoteala ei. În fiecare joi după-amiază, Tante Hélène avea „jour fixe" și primea în vizită patru prietene de aceeași vîrstă și cu aceleași opinii. Toate cinci își beau ceaiul și puneau țara la cale. Anița le numise: Sfînta tinerețe legionară!

Primele zile după mutarea noastră la Anița, n-am ieșit din casă.

În acea perioadă, situația aprovizionării orașului cu alimente ajunsese în așa hal, încît cu drept cuvînt i s-a zis „postul festivalului". Regimul făcea economii stocînd mărfurile pentru a le pune pe piață numai pe durata Festivalului Tineretului și a da străinilor care urmau să vină o impresie de bunăstare și abundență.

Delegațiile de tineret au început să sosească cu cîtva timp înainte de deschiderea Festivalului. Primele au fost cele din țările socialiste și apoi, treptat, au venit cele din lumea liberă. Curiozitatea stîrnită de apariția unor străini, mai ales din Vest, făcea ca orașul să fie de nerecunoscut. Pavoazarea clădirilor, care de data asta se abătea de la regula sărbătorilor comuniste,

cînd tot orașul era îmbrăcat în kilometri de pînză și drapele roșii, era acum primul lucru neobișnuit. Nuanța dominantă de astă dată era bleu-ul, urmată de nenumăratele culori ale drapelelor diferitelor țări, ici și colo, cu discreție, apărînd și cîte un steag roșu.

Cea mai izbitoare schimbare în viața de toate zilele a orașului, în afară de modificarea în coloritul pavoazării și apariția străinilor, o constituiau puhoaiele de oameni care invadau străzile. Toată periferia orașului se revărsase spre centru și asemenea unor șuvoaie, se scurgea pe străzi, în toate direcțiile, de dimineață și pînă noaptea tîrziu.

Cu cîteva zile înainte de începerea Festivalului, cînd orașul nu era încă așa de aglomerat, am ieșit de cîteva ori din casă, fie cu Titi, fie singur. Decisesem să facem cîteva vizite la familiile unor foști camarazi de pușcărie. Memorasem adresa inginerului Georgescu-Topuslău: str. Fundației nr. 5.

Nu-mi pot explica nici azi, dacă din simplă distracție sau datorită unei stranii asociații de idei, am plecat să căutăm numărul 5 al străzii Fundației, pe strada Boteanu; poate că din cauza Fundației Carol, am avut convingerea că și strada din spatele ei trebuie să se numească strada Fundației. Ajunși deci în fața blocului de la numărul 5, am început să cercetăm numele locatarilor de pe tabloul cu sonerii. Am găsit un singur Georgescu care era inginer, dar nu purta și numele de Topuslău. Consultîndu-ne, am căzut de acord că probabil nevastă-sa renunțase la cel de al doilea nume, care era deochiat, păstrîndu-l numai pe cel de Georgescu, ca să se piardă astfel în anonimatul miilor de oameni care purtau acest nume.

Am urcat deci la etajul respectiv. Titi a rămas pe palier, iar eu am sunat la ușă. Mi-a deschis o femeie frumoasă și tînără, în orice caz mai frumoasă decît m-aș fi așteptat să fie nevasta lui Georgescu-Topuslău. Cum însă nu vorbise niciodată cu mine despre vîrsta nevestei lui, m-am mulțumit să constat diferența de vîrstă și cum femeia se uita la mine, nedumerită de vizita unui străin, i-am spus că-i aduc vești de la soțul ei. S-a luminat la față și m-a poftit înăuntru. Scena care a urmat ar fi fost demnă de un film, de o comedie ieftină americană. Voi încerca să reconstitui ceva din dialogul și atmosfera momentului.

— Sînteți probabil un coleg de-al soțului meu! Luați loc.

— Da! am răspuns eu, cam mirat, dacă nu chiar puțin șocat de dezinvoltura cu care se referea la soțul ei.

— Să vă fac o cafea?

— Nu, mulțumesc, aș prefera să vă spun mai întîi tot ce știu despre domnul inginer. În orice caz, să știți că e sănătos și cu un moral foarte bun, m-am grăbit s-o asigur.

— Asta știu, fiindcă mi-a mai adus cineva vești de la el!

M-am gîndit că Georgescu-Topuslău reușise să comunice cu casa, fie prin vreun artificier, fie prin vreun deținut inapt, transferat de la Cavnic la alt penitenciar și care avusese ocazia să vorbească cu cineva care se elibera.

Totuși, ținuta degajată și figura zîmbitoare a femeii erau cel puțin stranii, dacă nu chiar nelalocul lor.

— Știți deci că lucrează în mină la Cavnic!? am continuat.

— Nu știu exact unde, dar știu că e în regiune... (Și aici mi-a spus o localitate din munții Apuseni, al cărei nume l-am uitat).

Crezînd că primise o informație greșită, așa cum deseori se întîmpla în acea vreme cînd era vorba de subiectul tabu al închisorilor și cînd zvonurile și legendele alimentau dorința de vești de la cei dispăruți, am vrut s-o lămuresc.

— Doamnă, cred că ați fost greșit informată. Soțul dumneavoastră se află la Cavnic, în munții Maramureșului și lucrează la atelierul mecanic din mină. A venit odată cu mine de la Jilava, după ce a fost condamnat...

La ultimele mele cuvinte, femeia a pălit la față, a sărit în picioare și cu vocea pierită a început să bîlbîie:

— Dar ce a făcut?... De ce?... Cînd a fost condamnat?

Abia atunci am realizat ce gafă uriașă făcusem. În cîteva cuvinte am liniștit-o, explicîndu-i că e vorba de o confuzie regretabilă.

Ceea ce ajutase la menținerea confuziei pe toată durata conversației noastre fusese și coincidența că soțul ei era inginer minier, cu serviciul în București, dar plecat în interes de serviciu în regiunea munților Apuseni.

Calmată și din nou veselă, într-un acces de sinceritate, mi-a mărturisit că și soțul ei trăia sub teama arestării, pentru nu mai știu ce trecut nedeclarat în autobigrafie. Mi-a promis că nu va pomeni nimănui despre vizita mea și, jenat, am rugat-o încă o dată să mă ierte pentru spaima pe care i-o produsesem. Femeia m-a condus pînă la ușă. Era iar veselă și zîmbitoare, poate chiar mai veselă decît atunci cînd mă primise. Eu, în schimb, mă simțeam prost cum cred că nu mi se mai întîmplase. Pe drum i-am povestit lui Titi toată pățania.

Au trecut mulți ani de atunci, dar povestea cu doamna Georgescu n-am spus-o decît la puțină lume. Și acum cînd o scriu, mi-e încă rușine de lipsa mea de minte și de distracția nepermisă de care am dat dovadă, într-o situație așa de critică cum era a noastră.

Pentru a ne recîștiga stima în propriii noștri ochi, ne-am consolat cu explicația că fusesem aruncați de soartă în situația de a fi urmăriți și nefiind instruiți pentru ilegalitate, încercam să ne descurcăm în viața subversivă, învățînd din practică. Că nu eram niște profesioniști este lucru cert, dar chiar și pentru niște amatori, pățania cu doamna Georgescu fusese o gafă enormă... ca să nu mai vorbim de lumina ridicolă în care ne pusesem.

După penibilul eșec al vizitei la doamna Georgescu, două zile n-am mai ieșit din casă. Apoi am făcut o nouă incursiune în oraș. De astă dată, la adresa colegului nostru de la Cavnic, arhitectul Niculiță Goga. Soția lui stătea cu copiii, undeva pe bulevardul Ardealului, pe lîngă Facultatea de

Medicină. De data aceasta am inversat rolurile. Titi a fost cel care a sunat la ușă și eu am rămas afară.

După o jumătate de oră, cînd a ieșit și mi-a povestit cum a decurs întrevederea, era cu lacrimile în ochi, emoționat și plin de respect pentru doamna Goga, care luptînd cu sărăcia își creștea copiii în demnitate, educîndu-i în spiritul și admirația tatălui lor.

Într-o altă zi, aflînd de la M.C. că fostul meu prieten și coleg de liceu, Sandu Popescu-Necșești, era grav bolnav, suspect de poliomielită, m-am decis să mă duc să-l văd.

În acele zile premergătoare Festivalului, se declarase în București o epidemie de paralizie infantilă, care afecta mai ales persoanele adulte. Pentru a nu compromite ținerea Festivalului, regimul luase cele mai drastice măsuri de păstrare a secretului și, în toate cazurile unde exista suspiciunea contaminării, bolnavii erau ridicați de acasă și izolați în spitale. Această campanie de internări urgente, învăluită în mister, luase un aspect asemănător operațiilor de arestări pe care le efectua Securitatea. Cu tot secretul ordonat, zvonul se răspîndise și lumea aflase că în spitalele brusc aglomerate, îngrijirea lăsa de dorit și medicamentele lipseau. Principalul obiectiv al regimului fiind depistarea cazurilor și izolarea lor, pentru a stăvili răspîndirea epidemiei, toate măsurile se îndreptau în această direcție, grija pentru bolnavii internați căzînd pe planul doi și fiind neglijată.

Lumea era speriată la gîndul unei internări în asemenea condiții, așa că pînă și cei care se îmbolnăveau de o simplă gripă nu se mai duceau la policlinici, ci recurgeau la medici prieteni, de frică să nu li se pună în grabă diagnosticul de poliomielită și să fie ridicați de acasă. Au fost multe cazuri de diagnostice pripite și internări arbitrare.

Acesta era și cazul lui Sandu Necșești, care prezenta toate simptomele de început de poliomielită și care, îngrijit de un doctor prieten și de Lili-Jeanne (care urma să-i devină mai tîrziu nevastă), era ținut în cel mai mare secret acasă.

Neanunțat, mi-am făcut apariția la locuința lui de atunci de pe strada Gogu Cantacuzino. Mi-a deschis Lili-Jeanne Nicolescu. Știindu-mă în închisoare, a rămas înmărmurită: se uita la mine ca la o fantomă. I-am spus în cîteva cuvinte care era situația și revenindu-și din șocul revederii, mi-a spus că nu-l pot vedea pe Sandu, din cauza riscului de contagiune.

Nu-mi pot explica de ce în perioada cît am fost evadat, aveam sentimentul de a fi invulnerabil la orice fel de amenințare. Toată ființa mea se concentrase asupra singurului pericol care ne amenința, singurul permanent prezent în minte: Securitatea. În rest, în fața altor riscuri, sentimentul de teamă îmi dispăruse. Nu era vorba nici de curaj, nici de temeritate, ci mai degrabă de o atrofiere parțială a instinctului de conservare.

Am convins-o deci pe Lili-Jeanne să mă lase să intru. Sandu era întins pe un pat tare, fără pernă și condamnat de doctor la imobilitate absolută.

La cea mai mică mișcare, avea dureri de cap insuportabile. Am stat cîteva ore la el, povestindu-i din aventurile mele pentru a-l distra. Cîteva zile mai tîrziu, bănuielile de poliomielită s-au spulberat, simptomele înșelătoare de la începutul bolii dovedindu-se a fi fost provocate de o astenie nervoasă.

În zilele următoare, ieșind dimineața din casă, după ce comunistul de la etaj pleca la serviciu și întorcîndu-ne după ce se lăsa întunericul, am vizitat o serie de inși. Tante Hélène era cea care ne făcea semn din grădină, cînd puteam ieși din casă fără a fi văzuți de locatarii de la etaj. În prima parte a acestei perioade, plecam amîndoi. Mai tîrziu însă, din cauza unei întîmplări care era cît pe-aci să pună capăt libertății noastre, Titi n-a mai vrut să iasă din casă.

Voi relata pe scurt cîteva din aceste vizite.

La Maya Sculy, fiica ing. Ionel Bujoiu. Locuia în Vatra Luminoasă, lîngă stadionul „23 August", care tocmai se construia și la care se lucra de zor, pentru a fi dat în folosință cu ocazia deschiderii Festivalului. Titi, care stătuse cu ing. Bujoiu la Baia Sprie și care avea pentru el o mare admirație, i-a povestit Mayei toate detaliile despre tatăl ei și despre viața pe care o dusese cît timp fusese la mină. Între timp, ing. Bujoiu fusese ridicat de la Baia Sprie și transportat spre o destinație necunoscută. Am aflat mult mai tîrziu că, lipsit de îngrijire medicală, avea să moară în închisoare. (Cred că la Aiud.)

Într-una din acele zile, am aranjat o întîlnire în oraș cu Georgel Teodorescu, fiul preotului Titu Teodorescu din Ilovăț. Georgel se stabilise în București și se ducea destul de rar pe acasă, unde preotul și familia lui erau rău văzuți de autoritățile locale. Totuși, am aflat de la el o mulțime de lucruri care mă interesau despre oamenii din sat. Pentru eventualitatea nerealizării planului lui Rici Tailer de fugă în străinătate, păstram în rezervă ideea de a ne retrage în regiunea Ilovățului, unde cunoșteam și locurile și oamenii. Știam că acolo, bizuindu-mă pe anumiți oameni de nădejde, puteam să ne ascundem o bucată de vreme și plănui pe cont propriu o trecere a Dunării în Iugoslavia. Iar în cazul că, așa cum încă mai speram atunci, situația internațională va înclina spre un conflict cu rușii, vom rămîne în acea zonă sălbatică și împădurită și vom pune și noi mîna pe arme. Expresia nu era o simplă figură de stil, pentru că, înainte de a fi părăsit Ilovățul, lăsasem la loc sigur o cantitate destul de importantă și de arme și de muniții. Tot Georgel mi-a promis că va încerca să-mi procure un buletin de populație.

Riscul de a fi legitimat pe stradă se putea ivi în orice moment. La o traversare greșită sau la o razie pe străzi, dacă nu-ți arătai buletinul, erai dus la Miliție, ceea ce în cazul nostru ar fi însemnat sfîrșitul escapadei noastre. Pentru o simplă formalitate de prezentare a buletinului, într-un astfel de caz, în care nu se făcea o cercetare amănunțită a documentului, ne-ar fi fost

de mare folos chiar și un buletin cu o poză nu prea asemănătoare sau chiar unul al cărui proprietar l-ar fi anunțat pierdut.

Ca un făcut, cîteva zile mai tîrziu am fost puși în situația de a ne convinge, pe propria piele, de primejdia care ne pîndea la orice colț de stradă. Cum am mai spus, dacă apucam să ne părăsim ascunzătoarea dis-de-dimineață, cu vreun scop oarecare, trebuia să pierdem vremea prin oraș pînă se lăsa întunericul, spre a nu fi văzuți cînd ne întorceam acasă. Vremea fiind frumoasă, preferam să ne așezăm în cîte un parc, decît să umblăm pe străzi, unde oricînd puteam avea vreo întîlnire nedorită cu persoane care mă cunoșteau.

Așa se face că într-o zi, după ce ne petrecusem toată după-amiaza prin parcul de pe malurile Herăstrăului, către seară, ne întorceam spre oraș, pe șoseaua Jianu. De la statuia Aviatorilor, am pornit-o la stînga pe una din străzile din Parcul Jianu, pentru a tăia drumul către șoseaua Ștefan cel Mare. Cartierul, cu casele lui boierești și vilele înecate în verdeață, părea să fi supraviețuit schimbării vremurilor. Neschimbat, zăcea acum încremenit sub căldura acumulată în timpul zilei. Pe străzile cu asfaltul încins, nu era țipenie de om. Toropiți de căldură, abia ne tîram picioarele în liniștea desăvîrșită care ne înconjura. Cu atît mai mare ne-a fost surpriza, cînd, în acea liniște și nemișcare din jur, deodată, din ungherul mai retras al unei porți, ne-a răsărit în față un individ. Cînd ne-a mai și strigat: „Legitimația, tovarăși! Unde mergeți?", am simțit că inima-mi sare din loc. O fracțiune de secundă am ezitat, între paralizia care mă cuprinsese și gîndul de a o rupe la fugă. În clipa următoare însă, ducînd mîna la buzunar, făcîndu-mă că vreau să scot buletinul, i-am zis omului din fața noastră, cu o voce ce se voia calmă și firească:

— Vrem să ieșim în Ștefan cel Mare! Nu putem merge pe aici, tovarășe?

Noroc că răspunsul individului a fost prompt, căci cu tot calmul pe care îl arătam, vrînd să cîștig timp, nu mai puteam prelungi durata simulării gestului de a scoate buletinul din buzunar, fără ca încetineala mea să-i pară suspectă.

— Fără legitimație specială, nu puteți intra pe strada asta!

Întrerupîndu-mi gestul de a scoate buletinul și fără să-i mai dau timpul de a zice ceva, am adăugat repede:

— N-am știut, tovarășe! Sîntem din provincie și am venit să asistăm la Festival. Pe unde o putem lua, ca să ieșim în Ștefan cel Mare?

Securistul (căci securist era individul care păzea strada interzisă circulației publicului) ne-a arătat pe unde s-o luăm și, după ce i-am mulțumit și am pornit în direcția indicată, s-a retras din nou la umbră, la locul lui de pîndă.

Pînă la primul colț, am mers fără să scoatem o vorbă. Eram leoarcă de transpirație, și nu numai din cauza căldurii! Titi mi-a mărturisit că și el avusese în primul moment intenția s-o ia la sănătoasa. Ne-am felicitat că

rezistasem instinctului și că avusesem totuși prezența de spirit să procedăm cum procedasem. Fugind, cred că n-am fi putut face mai mult de o sută de metri, în urma alarmei care s-ar fi dat.

Cîteva străzi din acel cartier erau condamnate pentru public și păzite de securiști în civil, postați prin diverse curți sau intrări. Niciodată n-am știut exact ce se afla în acele case așa de păzite, dar nici n-am mai trecut pe acolo cît am mai stat în București. Iar Titi, din acea zi, n-a mai ieșit din casă.

Cu fiecare zi care trecea, orașul devenea tot mai animat, pe măsură ce sosea cîte o nouă delegație de străini. Începuseră să-și facă apariția și primele delegații din Vest, care stîrneau o adevărată vîlvă în jurul lor. Lumea nu se mai sătura privindu-i cum erau îmbrăcați, cum erau tunși sau mai bine zis netunși, ce țigări fumau, ce brichete, aparate fotografice și alte obiecte purtau cu ei. Totul era uimitor la ei și peste tot unde circulau erau înconjurați de un cerc de curioși, care nu mai conteneau să-i admire. Se putea trage ușor o concluzie despre viața de privațiuni la care era supusă de atîția ani populația Bucureștiului și despre starea de izolare de restul lumii în care era ținută.

Cu toate că explicația pentru care acești străini erau priviți ca niște oameni veniți de pe o altă planetă era de înțeles, spectacolul, asemănător cu apariția primilor albi într-un trib de negri, era jenant și umilitor. Am văzut scene degradante, în care roiul de admiratori care-i însoțea pe acești tineri răsfățați ai bunăstării din Occident se cobora pînă la a le cerși cîte o brichetă de doi bani.

M-am simțit roșind la fel ca în pușcărie, cînd am văzut flămîndul umilindu-se în fața temnicerului, pentru o lingură în plus din lăturile care ni se dădeau de mîncare, sau cînd altul culegea de la picioarele gardianului chiștocul de țigară pe care acesta îl aruncase.

Dacă în închisoare, aceste cazuri au fost excepții, acum, pe străzile Bucureștiului, păreau generalizate. Observînd însă această lume mai atent, îți puteai da seama că prima impresie era falsă și că de fapt aveai de-a face cu o concentrare a unor „excepții" în jurul grupurilor de străini. Proveneau din pleava de la periferia Capitalei și mai ales din rîndurile țiganilor.

Îmbulzeala provocată pe străzi de mulțimea care se scurgea în dezordine spre tot felul de puncte de atracție crea un fel de haos, în care cred că și supravegherea Securității, care trebuia să fie discretă, pentru a nu fi remarcată de străini, își pierdea eficacitatea, ceea ce mă avantaja, căci mă pierdeam în această mare de oameni și mergeam cu puhoiul.

Într-una din zile, amestecîndu-mă prin lumea unuia din șuvoaiele care se îndreptau spre Parcul Carol, unde nu mai știu ce delegație străină dădea un spectacol folcloric în aer liber, am ajuns pînă în apropierea locuinței lui Dumitru Dădârlat. Voiam să-l întîlnesc. Nu numai pentru plăcerea de a-l revedea, dar aveam impresia că ducîndu-mă la el, în situația mea de fugar, îi aduceam dovada încrederii și aprecierii mele.

Era un om cinstit și de caracter. Naționalist și bun român, făcea parte din acea mică burghezie sănătoasă, care suporta cu răbdare urgia vremurilor, fără să facă compromisuri, fără să se pervertească, păstrîndu-și credința și sentimentele nealterate.

Îl cunoscusem în perioada dinainte de arestare, cînd intrasem în „cîmpul muncii", ascunzîndu-mi „originea" sub o „autobiografie" mincinoasă. Era șeful secției aprovizionării la I.P.R.O.M., unde reușisem să fiu angajat. Ne-am apropiat foarte repede și curînd n-am mai avut secrete unul față de altul. Mi-a fost un adevărat prieten și m-a ajutat cît a putut în acea vreme. Am rămas în aceleași relații cu el și după ce am fost dat afară din întreprindere.

Am fost primit cu brațele deschise de toată familia. O familie ideală, cum îți făcea plăcere să descoperi că mai există încă, într-o vreme cînd și acest nucleu de armonie și înțelegere omenească era lovit și începuse în atîtea cazuri să se destrame. Profitînd de potemkiniada belșugului de moment al Festivalului, apucasem să cumpăr o tabletă de ciocolată pentru Bogdan, care n-avea decît vreo cinci ani, dar era crescut ca un mic lord. Și aici, dragostea și înțelepciunea părinților făcuseră minuni.

Am stat o după-amiază întreagă de vorbă, povestindu-ne despre viața celor două lumi pe care le reprezentam. El, despre iadul de zi cu zi al celor oropsiți de afară, care luptau să supraviețuiască, eu, despre lumea celor scutiți de a mai lupta și a căror viață sau moarte o hotăra acum destinul.

M-a întrebat de prieteni și cunoscuți, care dispăruseră și ei în lumea din care veneam. Despre unii am știut să-i spun, despre alții, nu. Dădârlat mi-a mărturisit că are un complex de inferioritate față de cei ce au luat drumul pușcăriilor, chiar un sentiment de vinovăție, fiindcă prudența și grija de soarta familiei îl făcuseră să nu se angajeze în nici o activitate și să rămînă pasiv. Considera că, din moment ce gîndea la fel ca cei ce intraseră în închisoare pentru idealul lor, locul lui ar fi trebuit să fie lîngă ei. Părerea mea este că cei ce vor sta la temelia societății viitoare, care se va înjgheba din nou cîndva, sînt tocmai cei ca Dădârlat. Ei păstrează și asigură încă continuitatea unor valori pe durata vremurilor vitrege, pînă la venirea zilelor mai bune. Lupta lor este cea care va da roade!

Cînd am plecat de la Dădârlat se lăsase seara.

O scurtă vizită i-am făcut și lui Puia Volvoreanu. Scurtă, fiindcă m-am simțit nedorit. Era prieten cu vărul meu George Boian, care îl aprecia și îl apăra față de toată lumea care-l cunoștea și îl antipatiza pentru înfumurarea lui. George pretindea însă că e un prieten de nădejde. Fusese procuror, iar după 23 august, scos din magistratură, lucra la ADAS (Asigurările de stat). M-am dus la el, gîndind că i-ar face plăcere să-i aduc vești de la prietenul lui, George Boian.

Întîlnirea a fost penibilă. Nu numai că s-a arătat puțin interesat de soarta lui George, criticîndu-l chiar pentru „prostia" de a fi întreprins o acțiune

subversivă, dar totodată nu-și putea ascunde frica de a sta de vorbă cu mine. Dezamăgit și dezgustat, am plecat. Conversația a avut loc în vestibul, nici n-am mai intrat. La plecare, i-am spus să nu aibă nici o grijă, căci nu voi pomeni niciodată de vizita pe care i-am făcut-o. Cînd am pus mîna pe clanță, nu și-a putut stăpîni trăsăturile feței, care-i trădau ușurarea.

Pe drum, am reflectat, nu la cît se înșelase George în privința lui, ci la faptul că și eu mi-l închipuisem un om curajos și dintr-o bucată, din cauza aerului lui superior, disprețuitor și îngîmfat. Mult mai tîrziu, în închisoare, am aflat de la un fost comisar că Puia Volvoreanu fusese informator al Siguranței pe vremea regelui Carol II. Pe Puia nu l-am mai văzut niciodată. Fiind în străinătate, acum cîțiva ani, i-am citit ferparul în *România liberă*.

Cîteva zile mai tîrziu, m-am întîlnit din nou cu Georgel Teodorescu, fiul preotului Titu de la Ilovăț. Ne-am așezat la o masă mai retrasă, într-o cîrciumă de pe lîngă Piața Gemeni, plină de șoferi pe jumătate beți. Gălăgia și rîsetele chefliilor ne obligau să răcnim și noi ca să ne putem înțelege. Nu știu dacă și alții au mai fost vreodată puși în situația să-și strige în gura mare secrete, pe care și pe șoptite ți-ar fi fost teamă să le comunici.

Georgel primise vești de la Ilovăț: Securitatea făcuse percheziții în cîteva case din sat. Descinderile nu dăduseră nici un rezultat. După cîteva zile, prin indiscreția unuia din milițienii din sat, secretul operației transpirase: mă căutaseră pe mine! Deci, zona de cercetări din munții Maramureșului pentru a ne prinde se extinsese. Cu siguranță că și Bucureștiul era acum în vederile Securității și cu precădere casa mamei și a celor cîțiva prieteni.

Senzația întîlnirii noastre a fost însă alta: Georgel mi-a întins peste masă un ziar împăturit, în care se afla un buletin de identitate. Îl furase din buzunarul șefului lui, cînd acesta își lăsase haina pe spătarul scaunului și ieșise din birou. Cum am aflat mai tîrziu, nu și-a dat seama decît după cîteva zile de lipsa lui și l-a anunțat pierdut, la Miliție. Tovarășul Dumitru Topliceanu era cam de aceeași vîrstă cu mine, dar din păcate poza din buletin nu-mi semăna deloc.

Totuși, Georgel fusese extraordinar! Înainte de a ne despărți, am mai discutat cu el despre eventualitatea unei soluții de a mă stabili cu Titi în afara Bucureștiului, cînd va veni timpul să părăsim casa Aniței. Mi-a promis să facă prospectări în această direcție, printre prietenii lui care lucrează pe șantiere în provincie. Ne-am strîns mîna și Georgel a plecat înainte, eu urmînd să mai rămîn pe loc, pentru a nu fi cumva văzuți împreună de vreun cunoscut.

Îmi beam tocmai ultima înghițitură de bere, cînd unul din șoferii de la masa gălăgioasă a chefliilor s-a sculat și, cam nesigur pe picioare dar cu mîna întinsă și surîzîndu-mi, s-a apropiat de mine. Abia atunci l-am recunoscut și am încremenit. Nu fiindcă omul ar fi fost dubios din punct de vedere politic sau al caracterului, ci fiindcă mi-am dat seama că băuse prea

mult. Era Dicu Maxim care, de cînd veniseră comuniștii la putere, se angajase șofer pe camion.

La „munca de jos" aveai mai puține probleme cu autobiografia. Cu toate că era un om cu educație bună, firea lui labilă îl făcuse să cadă pradă mediului în care trăia. Îmbrăcămintea îi era neglijentă, curățenia cam lăsa de dorit și căzuse și în darul băuturii. Totuși, brutalitatea, destul de frecventă în tagma șoferilor de camioane, nu reușise să-i altereze bunătatea din fire și generozitatea. M-a îmbrățișat și s-a așezat lîngă mine. După un moment de ezitare, m-am hotărît. I-am explicat că am evadat și că mă ascund și l-am rugat să se gîndească bine, că trebuie să uite că m-a văzut.

De la primele mele vorbe, parcă s-a trezit din beție. Ochii, tulburi pînă aci, i s-au limpezit, ca apoi să i se umezească de emoție. M-am sculat să plec și cînd i-am dat mîna, mi-a strîns-o cu căldură și mi-a spus că-mi dorește mult noroc. La ușă, m-a ajuns din urmă și mi-a băgat în mînă douăzeci de lei, părîndu-i rău că nu are mai mult. Am încercat să refuz, dar mi-a explicat că dacă nu-i primesc îi bea și asta ar însemna că se va îmbăta mai rău. I-am primit și am ieșit în stradă. Niciodată Dicu n-a pomenit nimănui de întîlnirea noastră.

Seara, la Anița, mare consiliu în jurul buletinului. Eram toți de acord că poza lui Topliceanu era mult prea departe de vreo asemănare cu unul din noi doi, așa că legitimația era inutilizabilă. În cele din urmă, Dinu Hariton ne-a sugerat să apelăm la Bubi Gane, care era un bun grafician și foarte îndemînatic. Era convins că el va fi în stare să înlocuiască poza lui Topliceanu cu una de a noastră și pe colțul ei să completeze ștampila, reproducînd timbrul-sec al Miliției.

Pe Ștefan (Bubi) ca și pe fratele lui, Gigi Gane, îi cunoșteam încă de la Sf. Sava. Erau amîndoi cu cîteva clase mai mari ca mine. Amîndoi avuseseră dificultăți în liceu, fiindcă erau membri în Frățiile de Cruce. Bubi Gane fusese căsătorit cu Ruxandra Goga, sora Aniței, de care divorțase, dar rămăsese mai departe în bune relații de prietenie cu familia.

Zis și făcut: s-a apelat la el. A doua zi am ieșit cu Titi în oraș și ne-am făcut fiecare cîteva fotografii. În după-amiaza în care am intrat în posesia pozelor, Bubi, anunțat de Anița, și-a făcut apariția. Titi a insistat ca pe buletin să fie substituită poza mea, eu fiind cel care, avînd legături și cunoștințe în București, aveam mai multă nevoie de el în drumurile pe care le făceam. Rămînea ca, ulterior, să încercăm să ne mai procurăm unul și pentru el.

Cu o remarcabilă dexteritate, Bubi s-a pus pe treabă. Cu o lupă și niște simple instrumente de manichiură ale Aniței, a imitat perfect timbrul-sec și în mai puțin de o jumătate de oră, am avut o legitimație, de autenticitatea căreia nu s-ar fi putut îndoi nimeni. Cum am mai spus însă, la o verificare mai atentă nu rezista, din cauza numărului de înregistrare, care se afla pe lista buletinelor pierdute. După ce a terminat operația de falsificare, Bubi s-a retras cu noi în cămăruța noastră și ne-a făcut o destăinuire și în același

timp o propunere foarte interesantă. Avea legături cu o filieră clandestină, prin care se puteau obține buletine perfect valabile. Multe detalii nu ne-a dat despre această organizație și nici noi nu i-am cerut.

Era vorba despre o rețea (bănuiesc că legionară) care cuprindea în rîndurile ei și pe șeful unei Secții de Miliție, dintr-un cartier periferic al Bucureștiului. De cîte ori, pe teritoriul de sub jurisdicția Secției, era găsit cîte un cadavru, lucru destul de frecvent într-un oraș mare, cu o populație flotantă numeroasă, se făceau cercetările de rigoare. Dacă se stabilea că moartea respectivului survenise în urma unui accident (de exemplu, atac de inimă, înec în Dîmbovița sau altă cauză) care nu impunea continuarea cercetărilor polițienești (cum ar fi fost în caz de crimă) și dacă buletinul găsit asupra lui era emis de autorități din provincie, Secția de Miliție trebuia să anunțe acestor autorități decesul și să le restituie actul de identitate al mortului.

Dacă însă, în urma cercetărilor, se stabilea că mortul nu avea rude apropiate și era din vreun sat din celălalt capăt al țării, lucru obișnuit în acea vreme, consecință a sărăciei de la sate, care provoca un exod spre diferite șantiere și zone industriale care ofereau posibilități de muncă, atunci șeful Secției de Miliție (de care ne vorbise Bubi Gane) nu mai dădea curs procedurii legale. Dosarul mortului se încheia cu mențiunea „neidentificat", iar buletinul lui, reținut de șeful secției, lua calea rețelei clandestine. Cel care urma să-l folosească îi schimba fotografia, după același procedeu pe care ni-l demonstrase Bubi Gane, iar buletinul prezenta o garanție absolută, numărul lui nefigurînd pe lista buletinelor pierdute sau anulate.

Bineînțeles că rezultatul acestor explicații date de Bubi a fost că am acceptat imediat oferta lui de a ne procura și nouă astfel de buletine. I-am dat cîte o fotografie, urmînd să așteptăm pînă ce se vor ivi două buletine care să ni se potrivească. Adică, pînă ce în cartierul Secției de Miliție cu pricina, se vor găsi doi morți care să îndeplinească condițiile descrise mai înainte și care să aibă, mai mult sau mai puțin, vîrsta noastră. Bubi ne-a mai spus că, avînd în vedere aceste condiții, al căror termen de îndeplinire nu poate fi prevăzut, nu ne poate preciza o dată la care vom primi buletinele. Spre uimirea noastră, ne-a spus însă că, după cîte știe, nu va dura mai mult de o lună sau două, ceea ce însemna o cifră apreciabilă de morți în statisticile nepublicate ale Capitalei, dar în același timp și un termen destul de scurt pînă cînd așteptarea noastră macabră, de a ni se găsi doi morți pe măsură, se va încheia cu succes.

Perspectiva de a avea niște legitimații, cu care să ne putem deplasa oriunde și chiar de a ne putea angaja în orice loc de muncă, ne-a injectat o doză de optimism, pe deplin justificat. Nu va mai fi nevoie să ne ascundem și vom putea trăi ca orice alt cetățean al țării, muncind pentru a ne întreține, în așteptarea ivirii unei posibilități de a fugi în străinătate, fie prin Rici Tailer, fie pe altă cale, dacă formula lui nu va funcționa. Singurul risc pe care îl

vom mai avea va fi cel de a fi recunoscuți de cineva, dar și această primejdie va putea fi înlăturată sau măcar redusă în mare parte, dacă vom pleca în provincie și ne vom angaja într-o regiune unde nu ne cunoaște nimeni.

Pînă una-alta însă, încurajat nu numai de perspectiva viitoare a buletinelor ce urma să le obținem prin Bubi, dar și de buletinul mai puțin perfect pe care îl aveam în buzunar, mi-am continuat peregrinările prin București.

Mi-am dat o nouă întîlnire cu Elena Pantazi, la un cinema de pe șoseaua Ștefan cel Mare, unde rula pentru prima oară în București un film, la care visa toată lumea de ani de zile și care, cu toate că se afla în țară de multă vreme, fusese reținut de cenzură: *Hamlet* cu Lawrence Olivier.

Datorită aceleiași fațade false ce trebuia arătată străinilor, pe durata Festivalului, pe ecranele Capitalei au apărut o serie de filme occidentale, înlocuind veșnicele filme cu teme propagandistice, mai ales sovietice.

Elena nu avea nici o veste de la Ion și începuse să piardă nădejdea că l-ar mai putea vedea apărînd. Nu i-am spus-o, dar nici eu nu mai credeam să fi scăpat neprins. Trecuse prea multă vreme de la evadare și de cînd Ion ar fi trebuit să dea un semn de viață.

Într-o altă zi, pe cînd mă îndreptam spre cartierul Dudești-Văcărești, unde aflasem că se mutase de curînd Păstorel Teodoreanu, în casa fratelui lui, Ionel, am fost acostat de un grup de tineri elevi, care mi-au cerut să le dau autografe.

Nu știu ce i-a făcut să mă ia drept străin! Pentru hazul situației, am intrat în joc și, dîndu-mă drept francez, am început să le scriu fiecăruia cîteva cuvinte pe carnețelele pe care mi le întindeau. De semnat, am semnat ceva mai indescifrabil, dar cu numele meu. Abia am scăpat de ei ca să-mi pot vedea de drum.

Mă duceam la Păstorel, numai de plăcerea de a-l revedea. Fusese unul din bunii prieteni ai tatălui meu, iar eu mă simțeam foarte atașat de el.

Mi-a deschis ușa soția lui Ionel, pe care o văzusem numai de cîteva ori și care nu m-a recunoscut. Mi-am dat un nume oarecare și i-am spus că-l caut pe Păstorel. S-a uitat cu o privire plină de subînțelesuri la ceas (era ora prînzului) și mi-a spus că Păstorel venise foarte tîrziu acasă și că se culcase, rugînd să fie sculat la ora două. Cum probabil trăsese concluzia, din felul în care mă exprimasem, că eram în relații apropiate cu Păstorel, mi-a spus că dacă vreau să aștept, pot să intru la el în cameră și să-l trezesc peste o jumătate de oră. A ținut să mă avertizeze însă că, de cînd se mutase, Păstorel nu-și aranjase încă lucrurile și să nu mă mir de dezordine.

Am intrat în cameră și am închis ușa după mine. Pe o somieră, pusă direct pe jos, dormea Păstorel. Pe peretele din față, un dulap și lîngă fereastră un scaun, pe care își pusese hainele. Tot mijlocul camerei era ocupat de un morman de lucruri, care se vedea că fuseseră îngrămădite acolo în momentul mutării, cu două săptămîni în urmă, și acolo rămăseseră. Cîteva

valize desfăcute, pantofi, cărți, hîrtii, ciorapi, toate claie peste grămadă, prin care se vedea că Păstorel cotrobăise din cînd în cînd, ca să-și extragă un obiect de care avusese nevoie.

Mi-am tras scaunul mai aproape de somiera pe care dormea Păstorel, mi-am ales din grămada de lucruri o carte și m-am așezat, cu gîndul să treacă timpul, pînă se va face ora la care să-l trezesc. Am citit o vreme, pînă ce Păstorel, agitîndu-se prin somn și deschizînd ochii pentru o clipă, m-a văzut. A mormăit ceva nedeslușit și s-a întors pe partea cealaltă. În momentul următor însă, dintr-o mișcare bruscă, s-a întors din nou și s-a ridicat în capul oaselor. Încă mahmur, dar surprins în același timp, a exclamat:

— Ce-i cu tine, mînzule?! Cînd ai scăpat?

S-a sculat din pat, m-a îmbrățișat și s-a mirat că mama, pe care o văzuse nu de mult, nu-i spusese nimic despre mine. I-am istorisit și lui împrejurările prin care ajunsesem în București și că statutul meu de fugar cerea o discreție absolută din partea celor cu care luam contact, pentru a nu fi acuzați de complicitate.

— Mă îmbrac și mă duc la mamă-ta! Spune-mi, ce vrei să-i spun?

L-am oprit, dîndu-mi seama că din explicațiile mele înțelesese că mama nu știa încă de prezența mea în București. I-am spus că luasem contact cu ea și că era la curent cu toată povestea mea.

— Spune-mi ce pot face pentru tine! Cu ce te pot ajuta? Dacă n-ai unde sta, poți să stai la mine! Știi bine că pentru fiul lui Tilică fac orice!

Abia l-am putut convinge că nu am nevoie de nimic și că nu venisem decît să-l văd. În cele din urmă, l-am rugat să treacă într-una din zilele următoare pe la mama și să-i spună că mă văzuse, deoarece, de cînd mă mutasem la Anița, din motive de siguranță, întrerupsesem orice legături cu ea, chiar prin terțe persoane și chiar prin telefon, bănuind că va fi supravegheată de Securitate.

Am stat apoi o mulțime de vorbă. I-am povestit, printre altele, că evadasem îmbrăcat cu cojocelul pe care i-l dăduse tatăl meu și pe care și el îl purtase în primul război mondial. Ca întotdeauna, de cîte ori vorbea de tatăl meu, Păstorel se emoționa, își aducea aminte de un trecut comun, care-i evoca scene de tinerețe, din niște vremuri cînd generația lor însuflețită de entuziasm, generozitate și idealism, privea, trăia și prețuia altfel viața.

Relata, cu o nostalgie din care nu lipsea umorul, cîte un episod și pe măsură ce-l năpădeau amintirile, se cufunda cu gîndul tot mai tare în trecut și se detașa într-atît de prezent, încît, cînd relua contactul cu realitatea, se întuneca la față și tăcea brusc. Așa l-am lăsat pe Păstorel, cînd m-am ridicat să plec, și asta-i ultima mea amintire despre el.

La mama s-a dus chiar în după-amiaza aceea. După cîțiva ani, în închisoare, am aflat că fusese și el arestat. La eliberarea mea, după unsprezece ani, am aflat că murise. Nepoata lui, Maricica Musicescu, mi-a dat un țigaret de chihlimbar, care-i aparținuse și pe care Păstorel îl primise de la tatăl meu. Mi-a spus să-l păstrez în amintirea marii lor prietenii.

Într-una din seri cînd mă întorceam acasă, Anița și Dinu mă așteptau. Voiau să mă pună în legătură cu Baby Fay, un bun prieten al lor, care venise să-i vadă și pe care și eu îl cunoscusem cu mulți ani în urmă. Am reținut, ca o curiozitate, faptul că părinții lui, nu mai țin minte datorită căror împrejurări, au trăit o vreme în Japonia și, dacă nu mă înșel, el se născuse la Tokio.

Baby Fay lucra pe un șantier foarte izolat, undeva în Bărăgan. Avea posibilitatea să ne ia pe șantierul lui, chiar fără acte de identitate. Ne-a explicat care era situația la fața locului, cu foarte mulți muncitori temporari, venind din toate părțile țării, și imposibilitatea unei verificări a evidenței acestui du-te-vino de oameni. Argumentul convingător pe care ni-l aducea era că mai avea doi inși căutați de Securitate, ascunși pe șantierul lui. Or, tocmai acest argument ne-a făcut să ezităm, gîndind că șansele de a fi descoperiți erau astfel sporite. Dacă Securitatea ar fi dat de urmele unuia din cei ascunși, cu siguranță că în plasa ce ar fi aruncat-o asupra șantierului pentru a-l prinde, am cădea și ceilalți. Totuși, pentru orice eventualitate, a rămas stabilit că vom ține legătura cu el prin Anița și, în caz de urgență, vom apela la el.

Dîndu-ne seama că soarta noastră se putea schimba oricînd, obligați fiind să părăsim Bucureștiul, fie pentru a adopta unul din planurile a căror perfectare o așteptam, fie în mod precipitat, din cauza vreunui pericol neprevăzut, m-am hotărît s-o mai întîlnesc o dată pe mama. Prin intermediul lui M.C., i-am comunicat să ia toate măsurile pentru a nu fi urmărită și să vină într-o dimineață la sculptorul Oscar Han, care locuia tot în Cotroceni, nu departe de ea. Eu însumi m-am dus înainte de ora întîlnirii și de pe o stradă paralelă am observat împrejurimile. Am văzut-o pe mama ieșind din casă și am urmărit-o de la distanță. Asigurîndu-mă că nu era filată și neremarcînd nimic suspect, am intrat în urma ei la Han, pe portița din dos a curții, de unde se putea pătrunde direct în atelier. Ușa atelierului era crăpată. Mama cu Han mă așteptau.

Han fusese un bun prieten al tatălui meu. Cu toate că în vîrstă, își păstrase aceeași înfățișare, care îmi inspirase teamă de cîte ori îl vedeam, pe cînd eram copil. Scurt și gros, cu umerii lați și capul mare, cu ochii albaștri oțelii, care-i trădau originile teutone, îți sugera imaginea unui cîine boxer, gata de atac. Vocea groasă și tonul agresiv completau portretul. O forță brutală, gata să se dezlănțuie, așa părea la prima vedere Oscar Han, care în fond era un om blînd și afectuos. Cît am stat cu mama de vorbă, Han a mai ieșit de cîteva ori din atelier, ca să se asigure că totul era în ordine.

Am pus-o pe mama la curent cu descinderile care se făcuseră la Ilovăț și care ne îndreptățeau să presupunem că Securitatea era pe cale de a-și concentra acum atenția și asupra urmelor și legăturilor mele din București. Era normal deci ca ea să fie prima vizată și pusă sub supraveghere. Am rămas înțeleși că nu ne vom mai întîlni și că voi căuta să-i dau din cînd în

cînd cîte un semn de viață prin alte persoane. Pentru a nu risca să cadă în vreo cursă întinsă de Securitate, am stabilit să nu acorde încredere persoanei care va pretinde că vine din partea mea, decît dacă aceasta îi va pomeni de Hermes, zeul grec gravat pe inelul ce-l aveam de la tatăl meu și pe care acuma îl purta ea. Această parolă de cod a rămas multă vreme valabilă între noi și ne-a fost foarte utilă în toți anii care au urmat.

Ne-am despărțit, plecînd pe rînd din atelier, așa cum venisem și luînd aceleași măsuri de precauție ca și la sosire. Pe mama n-am mai revăzut-o decît în 1955, iar în 1964 cînd am ieșit din închisoare, Oscar Han îmbătrînise tare, cînd m-am dus să-l văd.

Cu ocazia acestei ultime întrevederi, mama mi-a comunicat dorința lui Dudu Gheorghiu de a mă mai vedea. Am fost invitatul lui cîteva zile mai tîrziu, la o grădină de vară de pe lîngă Piața Kogălniceanu. A venit cu cel mai bun prieten al lui, fost camarad de arme și de sport, al cărui nume complet nu-l mai reținn.

Pe cît era Dudu de bine proporționat, voinic dar înalt, pe atît era și Tită de puternic și lat în umeri, dar scurt. Niciodată n-am știut dacă Tită fusese pus la curent de Dudu despre situația mea, dar toată seara cît am stat în grădină, nu s-a făcut nici o aluzie la acest subiect.

Grădina gemea de lume. Masa noastră, mai retrasă în umbra unui pom, care ne apăra de lumina becurilor din grădină, s-a desfășurat ca în vremurile bune ale Bucureștiului, pe care, fiind prea tînăr, abia apucasem să le gust. S-a mîncat și mai ales s-a băut, pe măsura celor doi giganți, cu dimensiuni fizice și morale croite pentru alte timpuri. Și, despre acele timpuri s-a vorbit mai mult! Ne-am despărțit noaptea tîrziu. Mi-au strîns mîna în palmele lor uriașe și mi-au spus amîndoi, ca înțeleși: „Noroc și Doamne ajută!"

La o nouă întrevedere pe care am avut-o cu el, Georgel Teodorescu mi-a vorbit de un fost coleg de-al lui de școală, care acum era contabilul șef al mai multor șantiere din provincie și la care s-a gîndit că ne-ar putea fi de folos. După primele detalii date, ideea mi s-a părut interesantă și cînd Georgel m-a asigurat că se putea conta pe seriozitatea și discreția lui Paul Petrescu, mi-am dat consimțămîntul să stea de vorbă cu el. Dacă în urma acestui prim contact va constata că există o perspectivă pentru noi, l-am rugat să-mi stabilească un rendez-vous cu Petrescu. Ceea ce s-a și întîmplat cîteva zile mai tîrziu, cînd împreună cu Georgel, m-am dus la Petrescu acasă.

Paul Petrescu era un „oltean șmecher", cum obișnuiesc să spună neoltenii, dînd calificativului o nuanță simpatică și de haz, dar nelăsînd să-i scape și sensul peiorativ. Șmecheria lui Petrescu consta într-o istețime de minte, care-i dădea ușurința de a găsi cu promptitudine soluțiile cele mai potrivite. Cu o abilitate și cu un dar înnăscut al prefăcătoriei, evolua cu o adevărată măiestrie în apele tulburi ale vremurilor. Mînuia limbajul confuz și gol de sens al lozincilor, ca pe o limbă maternă. Dialectica marxistă n-avea

secrete pentru el. Exprimarea lui ambiguă te făcea să-ți scape printre degete și să nu-l poți niciodată învinovăți de vreo afirmație neconformă, citîndu-i vorbele.

Utilizîndu-și inteligența, șiretenia și însușirile, așa cum am încercat să le schițez mai înainte, Petrescu străbătea toate barierele, filtrele și rețelele ridicate de regim pentru îngrădirea cetățenilor, fie ele economice, de partid sau polițienești. Pe unde trecea, nu lăsa urme și nu făcea zgomot. Drumul lui era lin și fără brutalități. Toate piedicile ce-i stăteau în cale le ocolea, strecurîndu-se, infiltrîndu-se, eludîndu-le legal. Bun român, suflet mare și generos, incapabil să facă vreun rău cuiva, așa-zisa „șmecherie oltenească" a lui Petrescu, pusă în slujba omeniei, își pierdea sensul peiorativ pe care răuvoitorii îl dau acestei expresii.

În prima parte a întrevederii n-am reușit să-i citesc prea bine caracterul și nu pot spune că mi-a inspirat încrederea de care-mi vorbise Georgel. E drept că și el îmi dădea tîrcoale, vrînd să mă cunoască, tatonîndu-mă cu întrebări indirecte și răspunzînd la ale mele în doi peri. Încet, încet însă, personajele noastre prindeau contur și se precizau în ochii celuilalt, ca pînă la urmă încrederea reciprocă să se stabilească și să se discute „la concret", după expresia lui favorită. Mi-a declarat că va putea aranja așezarea noastră pe unul din șantiere. Pentru asta, trebuia însă să se pună mai întîi de acord cu inginerul șef și împreună cu el să hotărască șantierul cel mai potrivit pentru noi și data la care să plecăm într-acolo. Deci, încă un personaj căruia i se va încredința secretul nostru: inginerul Arsenescu!

Cînd i-a pomenit numele, Paul Petrescu mi-a spus despre el numai atît: „E băiat bun!" Am înțeles că trebuia să-mi ajungă această asigurare laconică.

Toată discuția noastră s-a purtat în jurul unor aperitive compuse din trandafiri oltenești, brînză telemea și slăninuță afumată, iar Paul ne tot umplea păhărelele cu o țuică cum nu mai băusem de mult.

Proveniența bunătăților: „De la țară! Eu nu cumpăr de la stat!", spunea Petrescu.

Ne-am despărțit, urmînd ca peste zece zile, după ce se va întoarce dintr-un turneu pe la șantiere, pe care îl va face cu ing. Arsenescu, să ne întîlnim din nou pentru hotărîrea definitivă. Nici azi nu pot spune de ce, dar am plecat de la Petrescu încredințat că se va ține de promisiune și cu un sentiment de ușurare, că în curînd vom părăsi Bucureștiul.

Titi s-a declarat și el satisfăcut de perspectivele deschise de întîlnirea pe care o avusesem cu Petrescu.

Pînă la întoarcerea lui Paul Petrescu din provincie, mi-am continuat aproape zilnic vagabondajul pe străzile Bucureștiului. Așa am ajuns într-o zi în Cotroceni, pe str. Sf. Elefterie și am sunat la ușa lui Dan Cantacuzino. Era unul din ultimii prieteni pe care îi văzusem înainte de arestarea mea în 1952. (Seara mă întorsesem cu el cu trenul de la mare, iar noaptea am fost

ridicat de Securitate.) Locuia în casa socrului său, avocatul Pâslaru; o vilă mare din care reușiseră să nu fie încă evacuați. Interesul lui Dan și al meu pentru arme și vînătoare ne apropiase și aveam o serie de amintiri comune în legătură cu această patimă.

Cînd m-a văzut în ușă, a încremenit de uimire.

Am stat o mulțime de vorbă. Încuiase ușa, ca să nu fim deranjați. I-am povestit toate pățaniile mele, iar el, care fusese dat afară din facultate pentru „origine socială nesănătoasă", mi-a spus că spera acum să fie reprimit și să-și poată continua studiile de medicină. Văzîndu-mi mirarea, mi-a spus că făcuse cerere să fie reprimit în facultate, încurajat de cazul mult mai grav al lui Ionică Strușeanu. Se întîlnise cu acesta, care abia ieșise din închisoare și care îi spusese că fusese imediat reprimit la studii.

Am încercat să-i explic lui Dan că auzisem în închisoare despre Ionică Strușeanu că trecuse prin „reeducarea" de la Pitești și că era considerat dubios. L-am prevenit să se ferească de el. Lui Dan nu-i venea să creadă, știind ca și mine ce băiat de caracter și curajos fusese Ionică înainte de arestare. I-am povestit atît cît știam la acea vreme despre „reeducare", dar n-am fost prea convingător. I se părea neverosimil.

Am aflat mai tîrziu că demersurile lui Dan n-au avut nici un rezultat, cu toate că nu fusese în închisoare și, deci, avea o situație mai ușoară decît a lui Strușeanu. Au mai trecut niște ani pînă ce Dan a primit permisiunea să-și continue studiile.

La un moment dat, în timp ce stăteam de vorbă, cineva a încercat să intre. Ușa, cum am mai spus, era încuiată. Era Irinel, nevasta lui Dan.

Mi-aduc și acum aminte vorbele lui:

— Ai încredere în discreția lui Irinel, sau nu vrei să știe că ești aici?

— Cred că tu trebuie să știi mai bine, i-am răspuns.

Dan a deschis ușa. Din nou, surpriză și bucurie. Am mai stat de vorbă toți trei și, la despărțire, Irinel mi-a propus să ne revedem a doua zi la Ștrandul Tei. Era un ștrand nou deschis, unde venea lume puțină. Am fost de acord. Dan n-a vrut să vină. Învăța ca un disperat pentru medicină, nădăjduind că va fi primit la examen.

Nu numai că m-am întîlnit cu Irinel a doua zi, dar aproape toate zilele următoare le-am petrecut acolo. Locul era ideal. Nu era aglomerație și nu era frecventat de lume cunoscută. În plus, stînd la soare pe malul lacului, aveam în fața ochilor singurul drum de acces spre ștrand și puteam observa de la distanță orice mișcare. Tramvaiul își avea stația de cealaltă parte a lacului. De acolo, persoanele care veneau la ștrand trebuia să-și continue drumul pe jos, ocolind lacul, ceea ce îmi permitea să le supraveghez pe tot traseul și eventual să recunosc din timp vreo figură nedorită. N-a fost însă niciodată cazul.

Ștrandul Tei mi-a devenit un fel de reședință permanentă pe timpul zilei. Aici venea M.C. să mă țină la curent cu planul lui Rici Tailer, care încă nu

putea fi pus în funcție, ca și Bubi Gane, care încă nu primise nici o veste despre buletinele noastre. Într-una din zile a venit toată familia Goga: Anița, cu Dinu și Ruxandra. Într-altă zi m-am pomenit cu Gigi Gane, fratele lui Bubi. Cu mare greutate l-am convins și pe Titi să vină. N-a venit decît o dată. A doua oară n-am reușit să-l mai scot din bîrlogul nostru, unde se simțea mai în siguranță.

În general însă, eram mai mult singur și stăteam toată ziua la soare sau înotam în lac. De mîncat, găseam cîte ceva la bufetul ștrandului, care datorită Festivalului se bucura de o oarecare aprovizionare, fie cu șuncă, fie cu crenvurști și întotdeauna cu cîteva lăzi de bere, care însă pe la ora prînzului se consumau.

Devenisem un obișnuit al locului și după ce oferisem de cîteva ori cîte o bere responsabilei, chelnerului și chiar milițianului ștrandului, mă găseam în relații de mare simpatie cu ei. Aproape în fiecare zi stăteam de vorbă cu ei și ciocneam cîte un pahar. Mai ales responsabila, tovarășa Maricica, mă îndrăgise grozav. Era țigancă din Tei. Cred că fusese frumoasă în tinerețe. Acum însă, era într-un hal fără de hal de murdară, cu dinții, pe care-i mai avea, negri de tutun și umblînd mai tot timpul beată.

De cîte ori îi mai turnam cîte un pahar, luase obiceiul să mă sărute pe obraji și să-mi propună să-mi facă cunoștință cu o nepoată a ei. Din fericire, pînă a doua zi, uita. Mă străduiam din răsputeri să nu-mi observe repulsia, cînd se apropia de mine, duhnind a tutun și băutură. Fiind și garderobieră, aveam interesul să cultiv relațiile cu tovarășa Maricica, în nădejdea că voi putea subtiliza într-o zi din hainele depuse un buletin de populație pentru Titi. Am și reușit de cîteva ori să scotocesc, fără să fiu văzut, prin hainele clienților, dar de fiecare dată, datele personale din buletinele peste care am dat erau mult prea nepotrivite, căci majoritatea celor care frecventau ștrandul erau mult prea tineri.

De obicei părăseam ștrandul seara, cînd se închidea și, pînă se întuneca de-a binelea, ca să pot intra la Anița, mai rătăceam pe străzi și priveam la diferitele manifestații ale delegațiilor străine.

În unele piețe din centrul orașului se improvizaseră estrade de scînduri, pe podiumul cărora orchestre de amatori sau grupuri folclorice cîntau și dansau pînă noaptea tîrziu.

Mi-aduc aminte că, într-o noapte, am asistat la un spectacol de muzică și dansuri sud-americane, executat de o echipă braziliană, în Piața Universității. Mă cățărasem, ca mulți alți cască-gură, pe soclul statuii lui Mihai Viteazu și mă așezasem între picioarele calului. Nu mîncasem aproape nimic toată ziua. Îmi cumpărasem un borcan de șerbet de ciocolată de la o cofetărie și mi-amintesc că l-am mîncat tot, în timp ce mă uitam la dansurile brazilienilor. Țin minte episodul, fiindcă linguriță cu care am mîncat șerbetul o furasem de pe o masă din cofetăria plină de lume.

Într-una din seri cînd mă întorceam spre casă, pe Vasile Lascăr, am auzit strigînd în urma mea: „Domnu' Ioanid! Domnu' Ioanid!"

M-am întors și l-am recunoscut. Era domnu' Costel, frizerul de la Cooperativa Igiena din blocul ARO, la care ne tundeam, George Boian, eu și tot grupul meu de prieteni!

Mă recunoscuse cînd mă dădusem jos din tramvai. Cînd m-am oprit, s-a repezit la mine și bucuros că mă revede, m-a strîns în brațe. Apoi, jenat de intimitatea pe care și-o permisese, a început să se scuze, explicîndu-mi că aflase că fusesem arestat de la prietenii mei, care continuau să se tundă la el. Mi-a spus că-i pare bine că mă vede liber și m-a întrebat dacă i-a dat drumul și lui George Boian. Mi-am făcut repede socoteala că dacă îl las să creadă că am fost eliberat legal, în cîteva zile, toți cunoscuții mei, pe care îi avea clienți la tuns, vor afla de la el că mă găsesc în București. L-am tras pe o stradă laterală, mai puțin circulată și i-am spus care era situația reală, cerîndu-i să nu spună nimănui că mă văzuse. Impresionat de faptul că îndrăznisem și chiar reușisem să evadez, a tăcut pentru un moment. M-am gîndit că de teamă, dar după cîteva clipe mi-a vorbit cam în felul următor: „Să n-aveți nici o grijă, n-am să spun nimănui că v-am văzut ..." S-a mai codit puțin și a continuat: „Vă rog să nu vă supărați, dar cred că în situația în care sînteți, aveți nevoie de bani. Eu vă pot da și vă rog să-i primiți!"

Dusese mîna la buzunar, dar l-am oprit, mulțumindu-i și spunîndu-i că n-am nevoie. Abia l-am convins să renunțe și să nu mai insiste. Mi-a amintit că mă știe de cînd eram în școală și umblam cu pantaloni scurți și că era firesc să mă ajute. Nu știu care din noi doi era mai emoționat! Ne-am mai plimbat un timp pe stradă, stînd de vorbă. Printre altele, mi-a povestit de proprietăreasa casei în care locuia, care era și ea necăjită, bărbatul ei fiind arestat. Nu mai știa nimic de el de ani de zile. Cînd mi-a spus numele, a fost rîndul meu să rămîn uimit de coincidență. Era vorba de soția comandorului de marină Romică Snaidero! Bucuros că-i pot transmite vești prin domnu' Costel, i-am spus tot ce știam de Nenea Romică, și anume că acum două luni era la mina de plumb de la Cavnic, lîngă Baia Mare. Că în afară de o suferință cronică, dar nu gravă, de ficat, era sănătos, cu un moral excepțional, mereu vesel, bine dispus și iubit de toți camarazii din închisoare, pentru atitudinea și optimismul lui. M-am despărțit de domnu' Costel, fericit și el că-i poate duce vești dnei Snaidero.

Mi s-a mai întîmplat într-o zi să fiu recunoscut pe stradă și să fiu strigat pe nume. De data astă însă, în amiaza mare și în plină lume. Dădeam tocmai să traversez bulevardul în Piața Brătianu, cînd am auzit pe cineva strigînd: „Tilică! Tilică!" Numai puțini prieteni îmi spuneau așa.

Erau Toto Mitache și vărul lui, Dinu Mitache sau Tase, cum îi spuneam noi. Tase, ca și Baby Ivanovici, mi-era unul din cei mai buni prieteni și cu toate că mi-era tare dor să-l revăd, evitasem s-o fac, tocmai fiindcă strînsele

noastre legături erau cunoscute și de Securitate. Acum, neprevăzutul provoca întîlnirea noastră în condiții favorabile, adică fără comunicări prin intermediari și fără oră și loc precis de întîlnire. Un singur lucru neplăcut, strigatul pe nume în gura mare! Și încă ceva care m-a indispus: prezența lui Toto!

Departe de mine gîndul de a-l fi socotit turnător sau rău intenționat, dar Toto era tipul perfect al flecarului. Inteligent, simpatic, cu un umor și o vervă nesecate, cunoscînd tot Bucureștiul, cu toate cancanurile lui, era indiscreția personificată. Pe cît era Tase de timid, rezervat și tăcut, pe atît era vărul lui de lăudăros și vorbăreț. M-am grăbit să le fac semn că i-am auzit și le-am ieșit înainte prin mulțime, ca să-i fac să înceteze cu strigătele. Au urmat îmbrățișări și o ploaie de întrebări, mai ales din partea lui Toto: „Cînd ai ieșit? De unde? Cum a fost? Ești sănătos?" Pentru a-i potoli și neconvenindu-mi să le răspund, mai ales într-un loc așa de expus, le-am promis să le spun totul, propunîndu-le să ne așezăm într-un loc mai liniștit, ca să putem sta de vorbă în voie. Am traversat și ne-am așezat la o masă liberă, la un bufet improvizat în aer liber, pe colțul de lîngă Spitalul Colței. Era un teren viran, pe care fusese amenajat un mic parc, cu iarbă, flori și alei cu pietriș.

Îmi amintesc că i-am întrebat dacă au timp de pierdut și mi-au răspuns că sînt liberi și n-au nimic de făcut. Am comandat cîte o înghețată și cînd am rămas singuri, le-am spus de-a dreptul și fără înconjur că evadasem. După șocul pe care l-am provocat cu această declarație, am intrat în amănunte, răspunzînd la întrebările și la lămuririle pe care mi le cereau. Curiozitatea pentru senzaționalul aventurii mele îl excitase la maximum pe Toto, care nu mai contenea cu întrebările. Totuși, după cîteva minute s-a calmat și am observat chiar că își pierde atenția de la început. Apoi a pornit să se frămînte pe scaun, s-a uitat de cîteva ori la ceas și în cele din urmă ne-a spus că are o întîlnire, de care uitase și că trebuie să plece.

Tase, uimit de pretextul acestui rendez-vous, a dat să-și exprime surprinderea, dar, întîlnindu-mi privirea, ne-am înțeles din ochi, și a tăcut. Toto și-a luat rămas-bun și în timp ce-i strîngeam mîna, i-am spus să aibă grijă, să nu spună nimănui că mă văzuse. Am ținut să-i explic că dacă face vreo indiscreție, știrea se va întinde de la om la om și Securitatea, sfîrșind prin a prinde de veste, va porni pe firul zvonului înapoi și va ajunge la punctul lui de pornire, adică la el. Toți cei aflați pe acest parcurs și care, fiecare în parte, va spune de la cine a aflat vestea că am fost văzut în București, nu vor păți cine știe ce. În schimb, el va risca o anchetă fără sfîrșit, în care nu va putea niciodată convinge pe anchetator că nu știe unde mă aflu.

După plecarea lui, am mai rămas cu Tase de vorbă și am rîs amîndoi de dilema în care se zbătuse bietul Toto: să asculte povestea mea senzațională, ca să-și satisfacă curiozitatea, sau să asculte de glasul prudenței, care-i spunea să plece cît mai repede din preajma mea, pentru a nu risca să fie

văzut de cineva. Știam amîndoi din diverse întîmplări din tinerețea noastră cît de prudent era Toto și cum știa întotdeauna să dispară la timp, sub diverse pretexte, cînd lucrurile se încurcau. Am făcut haz la gîndul că Toto va fi pedepsit pentru excesul lui de prudență: o pedeapsă de lungă durată, aproape sadică. Din momentul în care se despărțise de mine, Toto devenise purtătorul unui secret extraordinar, senzațional și trebuia să-și muște buzele ca să nu-l împărtășească nimănui. Pedeapsă mai mare pentru Toto nici că se putea. Oricum, Toto a tăcut. Poate chiar mai mult decît alții, fiindcă nici cînd am fost eliberat legal din închisoare, unsprezece ani mai tîrziu, nu-i plăcea să i se aducă aminte că mă întîlnise în timpul Festivalului.

În fine, a sosit și mult așteptata zi a întoarcerii lui Paul Petrescu în București. Pusese totul la punct: urma să plecăm pe șantier, la Drăgășani, împreună cu inginerul Arsenescu, peste o săptămînă. Am făcut cunoștință și cu Arsenescu și ne-am înțeles asupra zilei și orei la care să ne întîlnim în Gara de Nord, pentru a lua trenul spre Drăgășani. Mai mult n-am vorbit cu el, Arsenescu nepunîndu-mi nici un fel de întrebări, spunîndu-mi numai că e la curent cu situația, prin Petrescu, și că totul se va aranja fără vreo dificultate. Arsenescu mi-a făcut o impresie bună și mi-a inspirat încredere de la început.

M-am întors acasă entuziasmat de ideea că peste o săptămînă vom pleca din București, unde părea că ne împotmolisem, ca să-i împărtășesc și lui Titi vestea cea bună și să-i spun să se pregătească de drum. Care nu mi-a fost însă surpriza, cînd l-am auzit pe Titi spunîndu-mi că el preferă să aștepte în București apariția buletinelor de la Bubi Gane. Mi-a fost imposibil să-l conving să părăsească orașul. Pînă la urmă, am rămas înțeleși că voi pleca numai eu cu Arsenescu pe șantier, unde voi putea constata, la fața locului, dacă șederea noastră acolo prezintă într-adevăr garanțiile de securitate pe care contam. Mă voi reîntoarce apoi la București la 14 septembrie, cînd se va împlini o lună de la data la care îi dădusem lui Bubi Gane fotografiile și cînd speram să obținem buletinele. Chiar dacă buletinele nu vor fi gata la acea dată, vom pleca atunci amîndoi pe șantier, deoarece cam în aceeași vreme se va întoarce din vacanță Lizica Goga cu copiii Aniței și nu vom mai putea locui la ei. În acest caz, va trebui să mă mai întorc ulterior în București, pentru a intra în posesia legitimațiilor.

În săptămîna care îmi mai rămînea pînă la plecare, am trecut din nou în revistă chestiunile rămase în suspensie. Am mai luat o dată contact direct cu Elena Pantazi și, prin M.C., cu Rici Tailer. În ambele cazuri nu intervenise nici o schimbare. Nici o veste despre Ion, și nici un progres încă, în punerea la punct a sistemului de trecere clandestină a frontierei.

Într-o seară, după ce am supravegheat un timp casa de pe Vasile Lascăr în care locuia Baby Ivanovici, neobservînd nimic suspect, am intrat neanunțat la el. Voiam să-l mai văd o dată înainte de plecare. Totodată, voiam să-i

spun că nu reușisem să găsesc în magazinele din oraș o pereche de pantofi, care să mi se potrivească, așa că-i purtam în continuare pe ai lui. În general, era o problemă să găsești încălțăminte, dar cînd mai căutai și numărul treizeci și opt jumate, lucrul era aproape imposibil.

Tot în acele zile și tot pe neașteptate, i-am făcut o vizită și lui Giorgi Lahovary, pe care doream să-l revăd.

O altă noapte, am rătăcit prin oraș cu Bubi Gane și cu un grup de prieteni de ai lui, care nu-mi cunoșteau adevărata identitate. Amestecați prin mulțime, am trecut pe rînd prin toate piețele și prin fața tuturor estradelor, unde grupurile de străini cîntau și dansau. Festivalul continua să se desfășoare, producînd tot mai multă îmbulzeală pe străzi, ținînd tot mai tîrziu noaptea orașul treaz și stîrnind, pe lîngă curiozitatea din primele zile, și mai mult curaj, mai ales din partea tineretului și studenților. Un exemplu: chiar unul dintre prietenii lui Bubi, care era cu noi în acea noapte, avea asupra lui, în buzunar, un pumn de bilețele, din care strecura cîte unul în mîna fiecărui străin din Vest, pe lîngă care trecea. Pînă cînd se dezmeticea străinul, prietenul lui Bubi se făcea nevăzut prin mulțime. Bilețelele, scrise de mînă, în franceză sau engleză, nu erau decît niște buletine informative, menite să-l lămurească pe tînărul naiv din Occident, asupra regimului de teroare și a vieții reale din țară și să nu se lase înșelat de falsele aparențe, create de autorități, pentru a-l induce în eroare.

Încă un prieten, pe care țineam foarte mult să-l văd înainte de plecare, era Ion Vorvoreanu, pe care nu-l găsisem acasă în prima zi a sosirii noastre în București. Vorbisem atunci, după cum am amintit la timpul cuvenit, numai cu soția lui și de atunci nu mai dădusem nici un semn de viață.

Într-o după-masă am sunat la ușa lor. Față de uimirea manifestată de Ion cînd m-a văzut, a fost rîndul meu să fiu și mai mirat. Anca, nevasta lui, nu-i spusese nimic despre mine, respectînd ad litteram promisiunea de a păstra secretul absolut al prezenței mele în București. Departe de a se supăra, Ion, care avea aproape un cult pentru discreție, a fost foarte satisfăcut de atitudinea ei. De altfel, amîndoi am glumit pe socoteala calităților ei subversive.

Ca întotdeauna cînd stăteam de vorbă cu Ion și de astă dată mi-a inspirat același sentiment de absolută securitate și încredere. Onestitatea, caracterul lui ireproșabil, judecata limpede și echilibrată, exprimată calm și fără grandilocvențe, îmi făceau totdeauna plăcere. Era un prieten sigur în cel mai strict sens al cuvîntului. Cînd m-am despărțit de el, cu gîndul că soarta ar putea face să nu ne mai vedem, nu puteam bănui că, doi ani mai tîrziu, vom avea ocazia să mai stăm mult de vorbă. Dar în închisoare!

Tot în aceste ultime zile ale șederii mele în București, am făcut una din cele mai mari imprudențe gratuite, din toată perioada evadării. Cu cît termenul plecării se apropia, cu atît mi se accentua sentimentul unei invulnerabilități

fiindcă, o dată cu părăsirea Bucureștiului, aveau să mi se șteargă și urmele, nimeni neștiind exact unde plecam.

Georgel, Paul Petrescu și Arsenescu, singurii care îmi cunoșteau destinația, n-aveau nici o legătură cu cercul meu de prieteni sau cu persoanele cu care luasem pînă atunci contact. Dacă s-ar produce vreo indiscreție de la cei cu care mă întîlnisem și Securitatea ar porni pe urmele mele din om în om, investigațiile ei s-ar împotmoli, pierzîndu-mi urma în punctul unde firul se întrerupea, nimeni neputînd indica direcția spre Georgel, Petrescu și Arsenescu.

Și totuși trebuie să recunosc că actul de bravadă inutilă, pe care l-am făcut în ultima zi în care m-am mai dus la Ștrandul Tei, a fost o acțiune gratuită. Norocul a făcut să n-aibă urmări funeste, așa că pot spune că m-am ales totuși cu ceva: cu satisfacția de a fi spus ce aveam pe suflet!

Iată întîmplarea cu pricina. Stăteam întins la soare pe marginea lacului, pe spate și cu ochii închiși și, tot gîndind la drumul ce aveam să-l întreprind și la ce mă va aștepta pe șantier, începusem să ațipesc. Plaja era aproape goală.

Cu toată starea de somnolență în care căzusem, am realizat totuși că cineva se apropie și se așază la soare, nu departe de locul unde mă aflam. Mi-a parvenit la urechi și sunetul confuz al unei conversații: un glas de femeie și unul de bărbat. Nu deslușeam însă sensul cuvintelor și nici nu mi-am dat osteneala să ascult. Totuși, la un moment dat, o intonație neobișnuită în discuția lor m-a intrigat și luptînd cu toropeala, am început să fiu mai atent. Atunci mi-am dat seama că vorbeau franțuzește.

Curiozitatea m-a împins să urmăresc conversația și chiar să mă așez, făcîndu-mă că privesc lacul, astfel încît, cu coada ochiului, să-i pot observa pe noii veniți. Amîndoi erau tineri și își vorbeau cu formule de politețe, care arătau că relațiile lor nu erau prea apropiate. Ea vorbea bine franțuzește, dar accentul o trăda: era româncă. El era francez.

Tocmai făcusem aceste constatări, cînd l-am auzit pe presupusul meu francez întrebînd-o pe fată ce înseamnă inițialele de pe firma care se afla la intrarea ștrandului. Văzînd că fata nu cunoștea semnificația celor patru inițiale, I.C.A.B., i-am tradus în franceză înțelesul, scuzîndu-mă pentru nepolitețea de a fi intrat în vorbă.

Străinul însă, dornic de relații și foarte interesat de tot ce vedea în jurul lui, s-a arătat încîntat de intervenția mea și m-a invitat să vin lîngă el. Mi-am luat sacul de plajă și prosopul și mi le-am mutat lîngă ale lor. Au urmat prezentările, la care am avut grijă să-mi spun cît mai neclar numele de pe buletin. M-a mirat că fata a evitat să și-l spună pe al ei. Cît privește pe al belgianului, căci nu era francez, cum crezusem, din păcate l-am uitat. Tare mi-ar fi plăcut să-l caut, acum, de cînd mă aflu în Occident, ca să-i aflu părerea pe care și-a făcut-o atunci despre conversația noastră, despre ce a înțeles din ce a văzut și a auzit în România și, mai ales, dacă iluziile, pe care

și le făcea în acea vreme despre viața în societatea socialistă, mai persistă ori s-au spulberat.

Tînărul era proaspăt licențiat în Drept și abia angajat la Liège, în contenciosul celebrei firme „Fabrique Nationale d'armes de guerre – Herstal". Era membru al unei delegații belgiene, ce urma să participe la un Congres studențesc, probabil „progresist", care se ținea la Varșovia, imediat după încheierea Festivalului Mondial al Tineretului de la București. Cum voise să profite de această călătorie ca să asiste și la Festivalul din România, niște cunoscuți români din Belgia îi dăduseră adresa fetei (cu care erau înrudiți) și o rugaseră să-l găzduiască și să se ocupe de el pe durata ședерii lui în București. Sosise de cîteva zile, fata îl plimbase peste tot prin oraș, arătîndu-i tot ce crezuse că l-ar putea interesa, iar în dimineața aceea, prevăzînd canicula, venise cu el la ștrand. În timp ce el îmi povestea toate astea, fata asculta și am remarcat că era vădit contrariată, cînd străinul a pomenit de rudele ei din Belgia.

Belgianul, politicos, a ținut să facă vreo cîteva aprecieri admirative referitoare la frumusețea orașului și la faptul că atît de multă lume știe franțuzește. Nu m-a răbdat inima să nu-i atrag atenția că lumea cu care a avut ocazia să vorbească franceza este pe cale de dispariție și că generațiile viitoare sînt pregătite să vorbească rusește. Belgianul s-a grăbit să tragă concluzia că faptul se datorește probabil simpatiei de care se bucură rușii în România, pentru că ne-au eliberat de sub ocupația germană. A fost cam mirat cînd i-am spus că n-am fost niciodată ocupați de nemți, ci, dimpotrivă, aliați cu ei împotriva veșnicului nostru dușman, rușii, ei fiind aceia care ne răpiseră și ocupaseră o parte din teritoriul țării. După încă vreo cîteva schimburi de păreri de felul acesta, mi-am dat seama că tînărul era cinstit și de bună credință, dar intoxicat de propaganda comunistă.

Atunci mi-a venit foarte greu să înțeleg cum se putea întîmpla așa ceva cu un om de dincolo de cortina de fier. Acum, de cînd am ajuns și eu în Occident și văd la tot pasul ravagiile făcute de propaganda comunistă în rîndurile tineretului, exploatîndu-i cele mai frumoase elanuri ale vîrstei, abuzînd de buna lui credință și înșelîndu-l, nu mă mai mir.

Eram tocmai pe punctul să renunț de a-l mai contrazice și de a schimba subiectul, cînd belgianul a avut nefericita inspirație să laude felul sărbătoresc în care populația și-a pavoazat casele și străzile pentru primirea oaspeților străini. N-am rezistat provocării și am izbucnit, spunîndu-i ce privațiuni a fost obligată să îndure această populație înainte de Festival și ce mizerie o așteaptă după încheierea lui, că nu populația și-a pavoazat casele, ci statul a atîrnat peste tot drapele și lozinci. Am întrebuințat pentru „drapele roșii" expresia „torchons rouges" (cred că echivalentul ar fi „cîrpe" sau „otrepe roșii"), ceea ce l-a indignat pe belgian, care mi-a spus că nu se aștepta să întîlnească pe cineva așa de „reacționar" într-o țară unde ne bucurăm de un regim socialist, care a înlăturat exploatarea capitalistă, a adus libertate,

progres etc., etc. (Nu mai înșir toate clișeele bine cunoscute pe care mi le-a recitat ca pe o poezie.)

I-am cerut să-mi ierte ieșirile pătimașe pe care le-am avut și l-am întrebat dacă e dispus să primească niște informații obiective despre realizările acestui regim socialist, urmînd să-și tragă singur concluziile. S-a declarat de acord și chiar foarte interesat. I-am cerut însă un răgaz de cîteva minute, cît să mă răcoresc, și am sărit în apă.

Adevărul era că voiam să schimb cîteva cuvinte cu fata, care asistase un timp la discuția noastră, aprobîndu-mă din priviri, dar apoi intrase în apă și acum înota în larg. M-am îndreptat spre ea și înotînd alături, am intrat în vorbă. De fapt, ea a început prin a-mi mulțumi că i-am spus belgianului cîteva adevăruri, pe care ea nu îndrăznise să i le spună. Mi-a spus apoi cît de disperată a fost de inițiativa luată de rudele ei de a i-l trimite pe cap. Era studentă și îi era teamă că va avea neplăceri de pe urma acestei vizite, de care, cu siguranță, Securitatea era informată. De belgian nu se putea plînge. Avea o comportare ireproșabilă, era amabil, prevenitor și delicat, dar îi punea tot felul de întrebări despre viața de toate zilele, despre salarii, prețuri etc., la care nu îndrăznea să răspundă, mai ales cînd văzuse și cu ce idei preconcepute venise. I-am spus să n-aibă nici o grijă, că voi încerca eu să-i satisfac curiozitatea belgianului, răspunzînd la întrebările lui. Am lăsat-o în apă și m-am întors la mal.

Timp de vreo trei ore, cît am stat cu belgianul de vorbă, m-am străduit să-i expun, în modul cel mai convingător posibil, tabloul realității socialiste din România. Am început cu salariile și prețurile alimentelor și obiectelor de primă necesitate. I-am vorbit de lipsurile de tot felul și de cozile interminabile, pe care în timpul războiului nu le cunoscusem. Spre a se convinge, i-am sugerat să meargă la magazinele de la periferia orașului, care nu se bucurau de o aprovizionare specială pentru Festival, ca acelea din centru.

Cînd a făcut observația că la noi nu mai există șomaj ca în țările capitaliste, i-am făcut socoteala exactă a salariului unui muncitor și a cheltuielilor lui pentru strictul necesar și am comparat condițiile de viață ale acestuia cu cele ale unui muncitor belgian fără lucru și care primește ajutor de șomaj. Am tras concluzia că pentru muncitorul român ar fi fost mai convenabil să renunțe la locul lui de muncă din România și să se „angajeze" șomer în Belgia.

Tînărul belgian era uluit de ce auzea și, dacă la început fusese cam neîncrezător, acum sfîrșise prin a-și nota pe un carnețel datele pe care i le dădeam. Din cînd în cînd, recurgeam la cunoștințele fetei, care venise și ea lîngă noi și care era mai la curent decît mine cu salariile și prețurile. Belgianul s-a arătat mirat că fata, care pînă atunci nu-i spusese nimic din toate astea cînd îi ceruse vreo lămurire, acum răspundea la toate întrebările pe care i le puneam, cu multă competență. I-am explicat de ce fusese așa de reținută cu el și așa am ajuns la capitolul „teamă".

Am încercat să-l fac să înțeleagă cum se instaurase „teroarea", care era exercitată asupra tuturor cetățenilor de către Securitate, prin „turnătorii" infiltrați peste tot, prin arestările pentru orice vorbă spusă sau simplă bănuială, prin procesele înscenate, prin condamnările abuzive dinainte hotărîte tot de Securitate și doar pronunțate de așa-zisele tribunale ale poporului sau revoluționare.

Bineînțeles că am intrat în toate amănuntele procedeelor de anchetă, de detenție în închisori și de muncă forțată. Am pomenit cifre, am citat cazuri, am dat nume de persoane și personalități, în fine, tot ce știam, din tot ce văzusem și trăisem în ultimul an.

Belgianul era numai ochi și urechi și stupoarea din expresia lui mă încuraja să intru în tot mai multe detalii.

Cît am reușit să fiu de convingător, nu știu, dar că i-am zdruncinat încrederea oarbă pe care o avea în regimurile „socialiste", de asta sînt sigur. Sînt convins că tot ce a mai văzut și auzit cît a stat în România și apoi în Polonia, n-a mai luat de bun, așa cum venise predispus s-o facă și că a folosit cheia pe care am încercat să i-o dau pentru a pătrunde și a arunca un ochi și dincolo de ușile închise. Povestea mea despre închisoare și munca din mină a stîrnit însă întrebarea legitimă: de unde am aflat toate aceste detalii? „Din experiență pe propria mea piele", i-am răspuns.

Dacă la început, cînd îl cunoscusem, convingerile lui de stînga mă indignaseră și mi-l făcuseră antipatic, treptat, îmi schimbasem opinia. Mi-am dat seama că nu era decît victima cîntecelor de sirenă ale propagandei comuniste din Occident. Cinstit și de bună credință, căzuse în mrejele ei, crezînd că într-adevăr, viața într-o „Republică Socialistă" este ideală. Dar tot datorită aceleiași cinste și bune credințe, cînd era pus în fața evidenței și i se arăta realitatea, o accepta, o recunoștea, chiar așa dureroasă cum era pentru un idealist ca el.

Pe măsură ce discutasem cu el, îmi devenise tot mai simpatic și nu știu de ce, dar și încrederea între noi crescuse. Am sfîrșit prin a-i spune că evadasem din pușcărie și că aveam de gînd să plec la Constanța, pentru a încerca să mă îmbarc clandestin pe un vas străin, ca să ajung în Occident. O urmă de reticență și de prudență m-au făcut să adaug această minciună la destăinuirea pe care i-am făcut-o. Apoi, mi-am luat rămas-bun de la fată și de la el și am plecat de la șirand, lăsîndu-i acolo.

Într-o zi, cînd aceste însemnări vor putea fi publicate fără riscuri pentru nimeni, poate că belgianul sau fata le vor citi și se vor recunoaște în acest episod. Doar așa vor putea să afle numele celui cu care au stat de vorbă la șirand și poate-mi vor da un semn de viață și voi afla și eu cum îi cheamă.

Printre ultimele dispoziții pe care le-am luat înainte de plecare, a fost înțelegerea cu M.C., ca la reîntoarcerea mea în București, să mă întîlnesc cu ea, înainte de a mă duce la Anița. În felul acesta, M.C. mă putea preveni,

în cazul că la Anița ar fi intervenit ceva neprevăzut în lipsa mea; Anița neavînd telefon, nu m-aș fi putut informa pe această cale.

În principiu, data întoarcerii mele o fixasem la 14 septembrie. Admițînd însă că s-ar putea întîmpla ceva care să mă oblige să părăsesc mai curînd șantierul, am stabilit următorul procedeu: pînă la 14 septembrie, M.C. va trece în fiecare dimineață, cînd va ieși din casă, pe strada Școalei. În ziua în care va observa pe zidul școlii „Clemența", într-un anumit loc pe care i l-am indicat, o cruciuliță făcută cu creta, aceasta va însemna că sosisem în București și că în aceeași seară mă va întîlni la intrarea bisericii Batiște. Abia după ce vom sta de vorbă, mă voi putea duce fără grijă la Anița. Pentru orice eventualitate, M.C. mi-a dat și adresa unor prieteni ai ei (familia Seceleanu), unde i-aș fi putut scrie la nevoie.

În ziua de 15 septembrie, urma să mă întîlnesc cu Bubi Gane.

Cu programul pentru întoarcere pus la punct și plin de speranțe în soluția șantierului pentru o perioadă de tranziție, mi-am luat rămas-bun de la Titi și am pornit-o spre Gara de Nord, unde aveam întîlnire cu ing. Arsenescu.

L-am găsit pe Arsenescu în restaurantul Gării de Nord, așa cum ne înțelesesem. M-am așezat la aceeași masă, am băut cu el o bere și mi-a dat biletul de tren pe care mi-l luase deja de la ghișeu. Mi-a spus că ar fi mai prudent ca în tren să nu stăm împreună, ceea ce am găsit foarte normal și am fost imediat de acord. Rîzînd, mi-a explicat că această măsură de prudență nu este pentru el, cum credeam eu, ci pentru mine. Nu el trebuia să se ferească să fie văzut în compania mea, ci eu eram în pericol dacă mă găseam în tovărășia lui. Paradoxal, dar așa era!

Mi-a povestit atunci, cum de mai multe ori i se întîmplase ca Miliția să facă razii în tren, în timp ce călătorea pe acest traseu și să fie legitimat. De două sau de trei ori, în astfel de împrejurări, după ce prezentase buletinul la control, fusese dat jos din tren la prima stație, dus la Secția de miliție locală și cercetat. De fiecare dată, după un ceas–două de interogatorii, de telefoane la întreprinderea la care lucra și la Securitate, i se ceruseră scuze și fusese eliberat.

Explicația era că purta același nume cu colonelul Arsenescu, eroul rezistenței din Munții Muscelului. Numele devenise aproape legendar pentru populația din partea locului, iar pentru Securitate, care nu reușea să-l prindă, aproape o obsesie.

Numai o minte îngustă de milițian putea să-și imagineze că bravul Arsenescu va călători cu trenul și avînd un buletin de identitate pe numele lui!

Era totuși un motiv serios pentru Arsenescu să considere că, dacă s-ar întîmpla să avem de-a face cu o razie, n-ar fi indicat să fiu și eu arestat, fiind găsit în compania lui. La cercetările care ar urma, la care s-ar constata din nou că el nu e una și aceeași persoană cu colonelul Arsenescu, cu siguranță s-ar descoperi că nici eu nu sînt Topliceanu.

Călătoria noastră a decurs însă fără incidente și după-amiază am coborît la Drăgășani. Cu o birjă am pornit-o spre una din ieșirile din localitate.

Pe măsură ce ne depărtam de centrul micului tîrg, strada, la început pavată, devenea tot mai proastă, sfîrșind prin a se transforma într-o șosea de țară, parțial pietruită, prăfuită și plină de hîrtoape. La fel și orășelul de provincie, cu case mai ridicate, cu cerdacuri cu geamlîc, cu grădinițe înflorite la stradă, către periferie căpăta aspectul unui sat, cu case mai modeste, țărănești, cu grajduri și șoproane în ogrăzi și cu păsări în bătătură.

Birja ne-a oprit în dreptul uneia din ultimele gospodării, pe partea dreaptă a drumului. În tinda casei ne aștepta Paul Petrescu, sosit cu o zi înainte de la un alt șantier din regiune. Ne aștepta cu masa pusă.

Femeia, stăpîna casei, de la care Petrescu și Arsenescu închiriaseră una din cele trei camere, pentru popasurile lor de cîteva zile pe lună la șantier, ne-a adus o mămăligă și niște carne de porc friptă. Petrescu se îndeletnicea cu o damigeană de vin „de la producător", procurată bineînțeles clandestin.

După-masă, ne-am retras toți trei, în camera unde urma să locuiesc. Un pat mare de fier, un scaun și niște rafturi pentru hîrtiile șantierului formau tot mobilierul. Pe masă, un radio cu baterii și acumulator, la care cei doi ascultau Radio Europa Liberă și Radio Londra, cînd veneau pe șantier. Curent electric nu era decît în centrul Drăgășanilor, așa că pe masă stătea și o lampă cu gaz.

Le-am cerut să mă pună la curent cu ceea ce aveam de făcut pe șantier. Arsenescu mi-a spus că indicațiile în această privință mi le va da contabilul, adică Petrescu, dar mai întîi vrea el să-mi dea cîteva lămuriri. Mi-a dat un carnețel cu formulare-tip de delegații de serviciu, semnate și ștampilate în alb de centrala din București a I.S.C.A.Z. (Întreprinderea de Stat de Construcții agro-zootehnice), de care ținea șantierul. Mi-a completat una din delegații pe o durată de șapte zile, cît prevedea legea, și mi-a spus ca la sfîrșitul fiecărei săptămîni să-mi completez alta pentru următoarele șapte zile. În mod normal, cu această delegație ar fi trebuit să mă duc la Miliție și să-mi anunț șederea în localitate, dar Arsenescu mi-a spus că nu e nevoie și că explicația o voi avea diseară.

Apoi mi-a vorbit despre maistrul de pe șantier. Mi l-a descris ca pe un om cumsecade, care cunoștea toate problemele șantierului, dar mi-a spus că nu e cazul să-i vorbesc despre situația mea. În schimb, dacă se vor ivi complicații cu autoritățile în privința șantierului, maistrul va primi dispoziția să se prezinte la mine. Într-o asemenea situație, îi voi da, din plicul pe care mi l-a pus în mînă Arsenescu, suma pe care mi-o va cere. Plicul nu conținea nici mai mult, nici mai puțin decît cinci mii de lei. Bani pentru mită! Toată lumea știa cum funcționa pe acea vreme lanțul slăbiciunilor la orice șantier din țară.

Mi-a dat și mie o mie de lei, spunîndu-mi că sînt pentru nevoile mele. Toate aceste sume mi se păreau fabuloase și gîndul nu mi-era decît să mă

revanșez, făcîndu-mă cît mai util și dovedind, prin munca pe care o voi depune, recunoștința pentru sprijinul pe care mi-l dădeau. După această scurtă inițiere, Arsenescu ne-a spus că se duce pe șantier și ieșind pe ușă, mi-a spus, zîmbind, că mă lasă pe mîna lui Petrescu, să-mi arate ce voi avea de făcut. Cînd vom termina, să venim să-l luăm de pe șantier.

Petrescu a început să-mi explice că, în mod legal, plata muncitorilor se face pe șantier, în prezența unui delegat al Sfatului Popular, care își pune viza pe ștatele de salarii. „La noi, mi-a spus Petrescu, plata se face pe șantier, dar după aceea, dumneata te duci la Sfatul Popular la tovarășul... (i-am uitat numele) ca să-și pună viza pe state. Pentru asta, te prezinți la tovarășul respectiv și îi dai din partea mea un plic, în care pui cinci sute de lei din cei cinci mii pe care ți i-am lăsat. Plicul nu-l lipești, ca să știe că știi despre ce e vorba. Fii atent să nu mai fie nimeni de față, cu toate că de asta va avea el grijă cînd îi vei spune că vii din partea mea."

Cît eram de nepriceput în astfel de afaceri, am înțeles totuși că era vorba de niște ștate de salarii, pe care apăreau muncitori fictivi. Petrescu m-a asigurat că totul este o simplă treabă de rutină, că toate rotițele mecanismului sînt „unse" și să nu-mi fie teamă, că nu există nici un risc. Mi-a spus că peste cîteva zile va veni din nou la Drăgășani, ca să facă plata oamenilor, urmînd să treacă și pe la celelalte șantiere pe care le avea în regiune.

Apoi, mi-a vorbit cam în felul următor: „Și acum să-ți spun ce vei avea de făcut. După ce te scoli, dimineața, dai o raită pe șantier ca să se învețe oamenii cu dumneata. Să fii tăcut și rezervat. Vom avea grijă să iasă zvonul că ești membru de partid, venit de la Centrală, din București. Nu uita cînd pleci de acasă să-ți iei costumul de baie, fiindcă de la șantier, n-ai decît vreo trei sute de metri pînă la Olt. La prînz, poți mînca pe șantier, unde tot cu „ciubucuri" am aranjat ca mîncarea să fie destul de bună. Majoritatea muncitorilor sînt țărani, care pleacă cîte o săptămînă de la Gospodăriile Colective și vin să lucreze pe șantier. Pleacă de mizerie și sărăcie și vin mai mult pentru mîncare decît pentru bani.

Dacă nu vrei să mănînci pe șantier, te duci pe drum către oraș și, la vreo cinci sute de metri pe mîna dreaptă, dai de un Bufet de Stat.

După masă te culci și, dacă n-ai chef să mai treci pe la șantier, ai cîteva cărți de citit în cameră, ai radio sau te plimbi."

Și, cu aerul lui mucalit, Petrescu a încheiat cu vorbele: „Cam asta ar fi!"

M-a bătut amical pe umăr și, rîzînd de figura mea surprinsă, m-a întrebat dacă îmi convine programul de lucru!

Am plecat împreună pe șantier, unde l-am găsit pe Arsenescu inspectînd lucrările și dînd dispozițiile cuvenite.

Amîndoi mi se adresau cu formula „tovarășe" și afectau o atitudine ostentativ respectuoasă față de mine, arătîndu-se totodată stingheriți de prezența mea.

Reprezentația era pentru muncitorii de pe șantier și și-a atins din plin țelul. Cît am stat la Drăgășani, am simțit tot timpul că oamenii se fereau de mine, tăceau cînd mă apropiam de ei sau schimbau vorba. Eram considerat omul partidului.

Maistrul, convins și el că eram membru de partid, era singurul care știa că nu eram chiar așa de periculos. I se sugerase că nu eram chiar așa de integru cum voiam să par și că mă lăsasem și eu cumpărat, pentru a închide ochii asupra unor nereguli. I se spusese că pentru a-mi consolida poziția la Centrală, eram interesat ca șantierul să progreseze și că mi se explicase că, fără unele mici abateri de la lege, n-ar exista mînă de lucru, n-ar fi materiale, iar autoritățile locale ne-ar face tot felul de dificultăți.

Reputația și poziția mea au fost bine stabilite, așa cum dorise Petrescu.

Șantierul era plasat peste drum de casa în care locuiam. Era în curtea fostului conac al lui Bebe Brătianu, în care acum se aflau birourile Gospodăriei Agricole de Stat.

Între conacul care era la drum și curtea cu grajduri și acareturi, așezată o sută de metri mai jos, către Olt, se întindea fostul parc al casei, acum în paragină, în care cîțiva brazi, niște tufe de trandafiri sălbăticiți și urmele unor alei, năpădite de bălării, mai aminteau că foștii stăpîni îi purtaseră cîndva de grijă.

În acest parc, I.S.C.A.Z.-ul construia două sau trei clădiri, destinate administrației fermei și locuințelor muncitorilor.

Sub pretextul de a mă prezenta celor din administrația fermei, care și ei se înfruptau din avantajele șantierului (cărămidă, var, ciment etc.) în schimbul nu mai știu căror contraservicii, Arsenescu m-a dus să vizitez conacul. O casă destul de modestă, față de cît se pare că fusese de mare moșia. Numai cu parter, întinsă, fără vreo arhitectură specială și acoperită cu tablă, avea totuși camere spațioase. Ici, colo, cîte un fotoliu desfundat sau o masă cu marmura crăpată mai făceau să dăinuie ceva din atmosfera familiei care trăise între aceste ziduri, pe care acum stăteau atîrnate portretele veneraților zilei, morți și vii, ruși și români.

În rest, murdărie și mirosul specific al tuturor birourilor administrației comuniste.

Arsenescu a ținut să mă ducă într-o cămăruță unde se afla tabloul de siguranță al fostei instalații electrice a casei, acum scoasă din funcție. Pe placa de marmură, sub butoanele și heblurile înțepenite, mai stătea încă scris: Sufragerie. Salon. Dormitor Coana mare etc.

Parcă citeam, într-un cimitir, numele de pe cruci!

Începuse să se lase seara, cînd am plecat toți trei spre Bufetul de Stat, unde Petrescu, cum spunea el, organizase o masă. Asta înseamnă că nimic din ce am mîncat nu era din aprovizionarea localului, care nu avea în galantar

decît cîteva farfurii cu piftii și chiftele, mai mult decît suspecte la înfățișare. Petrescu mai invitase patru inși la masă. Unul singur din ei n-avea nevoie să se prezinte pentru a ști ce hram poartă: era în uniformă de locotenent-major de miliție. Ceilalți trei comeseni erau de la Sfatul Popular și de la nu mai știu ce autorități locale, cu care Petrescu întreținea relațiile necesare pentru „bunul mers" al șantierului.

S-a stat pînă tîrziu noaptea. S-a mîncat și s-a băut după toate tabieturile. A apărut pînă și un lăutar. Petrescu era la largul lui. Părînd cu chef, vesel și nepăsător, povestea tot felul de întîmplări cu haz, întreținînd mai mult singur toată atmosfera. Era o adevărată delectare să-l asculți și să-i urmărești măiestria cu care jongla, cu vorbele în doi peri, cu glumele ambigue și expresiile cu dublu sens. Neobosit și plin de vervă, s-a depășit pe el însuși și cred că dacă l-aș fi putut înregistra pe o bandă, vorbele lui ar putea sta cu cinste în paginile unei antologii, pentru a ilustra această nouă artă de a vorbi.

Masa s-a spart cînd ing. Arsenescu s-a sculat să plece la gară. Avea un tren de noapte spre București. Am mai ciocnit cîte un pahar cu ofițerul de miliție și cu ceilalți trei, înainte de a ne despărți de ei. Au luat-o la dreapta spre oraș și din ușa cîrciumii, i-am urmărit cum se împleticeau în mers. Rămas cu Petrescu, mai treaz și mai limpede la minte decît înainte de a se fi așezat la masă, am pornit-o spre casă.

Cred că nu mai e nevoie să spun că masa o plătise Petrescu.

În noaptea aceea am dormit amîndoi în cameră, iar dimineața Petrescu a plecat, urmînd să se întoarcă peste cîteva zile, pentru a face plățile pe șantier.

Pînă la întoarcerea lui, totul a decurs normal.

De două–trei ori pe zi dădeam cîte o raită pe șantier, așa cum fusesem învățat și prezența mea începuse să intre în cadrul obișnuit și banal al vieții de toate zilele. Restul timpului mi-l pierdeam la plajă pe malul Oltului, lenevind la soare și gîndindu-mă că atunci cînd va veni și Titi, ne vom putea petrece în liniște și siguranță timpul, pînă la următoarea etapă, cînd vom trece la punerea în practică a planului de fugă din țară.

Într-una din dimineți a apărut și Petrescu, a făcut în mare grabă plățile și a plecat mai departe în aceeași zi, la alte șantiere din regiune.

A doua zi m-am prezentat cu statele de salarii și cu plicul cu bani la „tovarășul" de la Sfatul popular. Emoțiile pe care totuși le aveam s-au dovedit nemotivate. A fost o simplă formalitate: plicul a dispărut în buzunarul „tovarășului", care mi-a pus semnătura și ștampila pe state, mi-a strîns mîna și mi-a spus că avînd în vedere că tov. Petrescu este un om serios, poate avea încredere în el și nu mai are rost să se deplaseze pe șantier.

Pe drumul de întoarcere am văzut atelierul unui croitor particular, la care m-am dus de cîteva ori în zilele următoare, pentru niște reparații la cele două perechi de pantaloni, care constituiau toată garderoba mea.

Cu una din aceste ocazii, m-am încumetat să merg pînă în centrul orașului, unde am avut norocul să-mi găsesc pantofi pe măsura mea. Mi-amintesc și acum de ei. Erau maro, îngrozitor de rigizi și cu o talpă groasă dintr-un fel de cauciuc roșu, căruia i se spunea foarte pretențios „microporos". I-am și luat la purtare, chinuindu-mă cu ei, în speranța că se vor mai muia și menajîndu-i astfel pe ai lui Baby Ivanovici, pentru a-i da înapoi, cînd mă voi întoarce în București.

Numai două evenimente ieșite din comun au întrerupt monotonia vieții pe care am dus-o în acea perioadă la Drăgășani. Într-una din zile, în timp ce-mi făceam obișnuitul tur pe șantier, oprindu-mă cîteva momente la fiecare loc de muncă, ocolind o stivă de cărămizi, am dat pe neașteptate peste meșterul de șantier, care stătea de vorbă cu doi muncitori. Nu mă auziseră venind și păreau stingheriți, chiar speriați, că-i surprinsesem în acest loc ferit. Se simțeau cu musca pe căciulă și în uluiala provocată de apariția mea, meșterul n-a avut timp să dosească hîrtia pe care o ținea în mînă și care părea să fie obiectul discuției lor în acel loc mai dosnic.

Bănuind că este vorba de una din misterioasele și dubioasele afaceri ale șantierului, ca să-mi dau importanță și să mă impun, așa cum îmi cerea rolul pe care-l jucam, i-am spus meșterului să-mi dea hîrtia. Cu toate că era pus în situația de a nu mă putea refuza, meșterul nu și-a pierdut cumpătul. S-a întors mai întîi spre cei doi muncitori și le-a spus să se ducă la lucru și numai după ce aceștia, bucuroși, s-au grăbit să plece, mi s-a adresat mie. A început să-mi explice că unul dintre salahori, venind din satul lui pe o scurtătură peste deal, găsise într-o fîneață niște foi de hîrtie tipărite și îi adusese și lui una. Se lansase într-o explicație cam confuză și era evident că improviza pe loc o poveste, la care nu se gîndise mai înainte. Voia să mă convingă că nu apucase să citească hîrtia și că nu se lămurise despre ce era vorba.

Cum continuam să aștept, cu mîna întinsă, să-mi dea hîrtia, meșterul și-a dat seama că nu mai poate prelungi scena mai mult și mi-a dat-o. De data asta a trebuit să fac eu un efort ca să nu-mi pierd cumpătul și să-mi păstrez o expresie cît mai ermetică. Hîrtia, velină, de dimensiunea unei jumătăți de foaie normală de scris, avea imprimată în mijlocul ei Crucea lui Mihai, de culoare galbenă. Pe margine avea un chenar tricolor, iar textul, tipărit cu tuș albastru, începea cu „Români!" Urma un apel la rezistență împotriva regimului comunist. Nu mai țin minte conținutul manifestului, dar știu că am tras concluzia că proveniența lui nu era din țară. Calitatea hîrtiei, a tiparului, ca și expresiile folosite în redactarea lui pledau pentru o sursă din străinătate. Probabil că fusese aruncat din avion.

În timp ce-l citeam, meșterul, tăcut, mă privea cu îngrijorare, pîndindu-mi reacția. Cînd am terminat, l-am împăturit la loc și fără să fac vreun comentariu cu privire la manifest, l-am întins meșterului spunîndu-i: „Cred

că ar fi bine să-l rupi, ca să n-ai neplăceri. Eu n-am văzut nimic!“ Și fără să-i dau timp să mai zică ceva, m-am întors și am plecat.

Din ziua aceea am simțit că meșterul mă privea cu alți ochi. Îi devenisem mai simpatic, cu toate că păstram mai departe aceeași atitudine distantă. Cred că mă plasase într-o altă categorie. Tot membru de partid rămîneam, dar om de treabă!

La cîteva zile după întîmplarea cu manifestul, eram tot pe șantier, cînd am auzit voci răstite și chiar un început de ceartă. Am ieșit din clădirea în construcție în care mă aflam, ca să văd ce se întîmplă. Meșterul era într-o discuție aprinsă cu un sublocotenent de miliție, care părea că-i reproșează ceva. În primul moment m-am gîndit să dispar de pe șantier, luînd-o către conacul în care era administrația fermei. Dar abia atunci am văzut că lîngă grupul de brazi, pe lîngă care trecea poteca spre conac, stătea un milițian. În partea cealaltă, spre curtea cu grajduri și magazii, stătea altul. La fel și la poarta dinspre drum. Pe unul din salahorii care voia să iasă pe poartă, milițianul l-a întors înapoi.

M-am deplasat către colțul clădirii și dintr-un unghi mort cît mai apropiat de locul unde se încinsese discuția dintre meșter și ofițerul de miliție, am încercat să prind despre ce era vorba. Trăgînd cu urechea, am aflat și m-am mai liniștit. Ofițerul pretindea că era informat că o parte din muncitorii de pe șantier nu se anunțaseră la miliția locală și deci lucrau ilegal. Șantierul, respectiv meșterul, se făcuse vinovat de a-i fi angajat, fără să fi verificat dacă aveau pe buletine viza Miliției. În consecință, ofițerul voia să controleze buletinele tuturor muncitorilor, pe cei în defect urmînd să-i expedieze acasă în satele lor, iar pe meșter voia să-l pună să semneze procesul-verbal al celor constatate, ceea ce echivala implicit cu recunoașterea vinei de a-i fi angajat ilegal.

Mi-am luat inima în dinți, am ieșit de după clădire și m-am îndreptat spre meșter, exprimîndu-mi, pe un ton iritat, indignarea că lucrul pe șantier stagnează și că în felul acesta planul nu poate fi realizat. La vremea aceea eram mai stăpîn pe limbajul de rigoare. Cred că am pomenit și cuvîntul magic, care în acele timpuri speria pe oricine: sabotaj! Abia atunci m-am făcut că descopăr prezența ofițerului și, schimbînd tonul, l-am întrebat ce dorește. Meșterul s-a grăbit să mă prezinte milițianului, cam nedumerit de apariția și rostul meu pe șantier: „Tovarășul e venit de la Centrală, de la București.“

Am dat mîna cu ofițerul, care mi-a repetat tot ceea ce îi spusese și meșterului mai înainte, însă de data asta pe un ton respectuos. Era evident prudent, nevrînd să-și ia riscuri inutile, admițînd că aș fi vreun grangur de la București. Cînd a terminat, l-am luat deoparte și i-am explicat că abia venisem de la București, tocmai ca să pun ordine pe șantier. Lucrările trebuiau urgentate, planul prevăzînd darea în folosință a clădirilor înainte de

venirea toamnei. Dacă din neglijența meșterului, muncitorii în neregulă vor fi obligați să părăsească șantierul, asta ar însemna o oprire a lucrului și deci întîrzieri în realizarea planului.

I-am propus un compromis, în interesul lucrărilor, și anume, să le vizeze acum buletinele muncitorilor care nu îndepliniseră această formă legală și să închidă ochii asupra neglijenței de pînă acum. I-am promis că voi avea grijă ca pe viitor să nu se mai întîmple asemenea nereguli.

Am pledat cauza cît am putut de bine, punînd accentul pe muncă și pe realizarea planului, care nu trebuia să sufere din cauza unei rigidități birocratice.

După cîteva ezitări, ofițerul a sfîrșit prin a ceda. Mai mult, mi-a spus că are toată încrederea în cuvîntul meu și mă lasă pe mine să verific buletinele oamenilor, ca să nu mai încurce treaba pe șantier. Mă așteaptă după-masă la Secția de miliție cu buletinele care nu vor avea viză și cu cîte o dovadă purtînd ștampila șantierului, cum că respectivul lucrează ca muncitor zilier la I.S.C.A.Z. Ne-am despărțit în cei mai buni termeni.

După-amiază, punctual, m-am prezentat la Miliție cu buletinele și cu dovezile semnate de meșter și ștampilate de mine cu ștampila pe care mi-o încredințase Petrescu. Sublocotenentul mi-a pus viza pe toate buletinele aduse și cînd mi le-a predat, l-am invitat să bem o bere. Ne-am dus la cîrciuma unde luasem masa cu Petrescu și cu celălalt ofițer de miliție. Cînd a aflat că-l cunoșteam pe acesta din urmă, care era șeful lui, s-a arătat și mai prevenitor.

Pînă la plecarea mea din Drăgășani, m-am mai întîlnit de cîteva ori cu el pe drum și de fiecare dată l-am invitat la cîte un pahar. Începuse să-mi facă tot felul de confidențe, de acasă, de la serviciu. Mi-amintesc că într-o zi i-am spus în glumă că sînt în neregulă cu actele. S-a uitat mirat la mine și cînd i-am mărturisit că am uitat să vin la el cu buletinul ca să-mi pună viza de ședere, a izbucnit în rîs.

Începusem să prind curaj și situația în care mă aflam mă distra. Mă obișnuisem cu locurile, nu mă mai simțeam străin și oamenii pe care îi întîlneam zilnic, în aria redusă în care îmi petreceam viața, chiar dacă nu mă cunoșteau, nici ei nu mă mai priveau ca pe un străin. Simțeam că pericolul nu mă mai pîndea din interiorul acestui cadru în care mă integrasem.

Poate așa se explică și neliniștea și îngrijorarea mea crescîndă, pe măsură ce timpul trecea și mă apropiam de data fatidică la care trebuia să plec, să ies din această ambianță cunoscută și prietenoasă, pentru a porni din nou în necunoscut, cot la cot cu frica. Și totuși, trebuia să plec, fiindcă... așa hotărîsem.

Aflasem întîmplător de la meșterul de pe șantier că în ziua de 14 septembrie începeau școlile și că din această cauză, cu două zile înainte, trenurile vor fi foarte aglomerate. Preocupat de riscurile călătoriei cu trenul, m-am gîndit să profit de înghesuiala ce se prevedea și să plec cu o zi înainte de data fixată. O razie în trenul supraaglomerat era mai puțin probabilă.

Trebuia deci s-o previn pe M.C. de schimbarea care intervenea. I-am scris cîteva rînduri în acest sens, pe adresa familiei Seceleanu, așa cum ne

înțelesesem. Știind-o superstițioasă, am găsit de cuviință să-i anunț schimbarea datei sosirii mele în București, printr-o glumă. Cam în felul următor: „După cum știi, stabilisem să mă întorc în septembrie, pe data de 14, dar pentru tine las la 13!"

Făceam astfel aluzie la bancul care circula pe seama spiritului de afaceri al evreilor: „Crainicul israelian anunță începutul emisiunii: Aici e Radio Tel Aviv! Transmitem pe lungimea de undă de 36 de metri, dar pentru dumneavoastră, dragi ascultători, lăsăm la 35!"

În dimineața zilei de 13 septembrie eram în trenul de București. În picioare, pe culoarul vagonului, într-o înghesuială nemaipomenită și o căldură sufocantă, transpiram ca la baia de aburi. Elevi și studenți, unii singuri, alții cu părinții, dar toți cu geamantane, lădițe sau boccele, stăteau claie peste grămadă în compartimente și pe culoare. Se suiseră pînă și în plasele de bagaje. Pe fiecare scară de vagon, stăteau ciorchine. De vreun control al legitimațiilor nu mai putea fi vorba în asemenea condiții. Nici măcar controlul biletelor nu s-a putut face.

Fără să vreau, gîndul mă purta mereu înapoi, la Drăgășani, unde mă obișnuisem să trăiesc fără grijile care acum începeau din nou. Eram hotărît ca, indiferent dacă buletinele pe care le așteptam vor fi gata sau nu, să-l conving cu orice preț pe Titi să vină peste cîteva zile împreună cu mine la Drăgășani. Dorința mea nu s-a realizat și la Drăgășani nu m-am mai întors niciodată.

Voi face o digresiune, amintind aici că pe Petrescu nu l-am mai întîlnit de atunci. Am aflat că trăiește în București. Capriciile soartei și viața aventuroasă pe care eram obligați s-o ducem m-au făcut să mai întîlnesc două din personajele actului care s-a jucat la Drăgășani.

Zece ani mai tîrziu, aflîndu-mă în lagărul de muncă forțată de la Salcia, am auzit într-o seară, în baraca în care îmi aveam patul, o conversație care mi-a atras atenția. Se dăduse stingerea și într-un colț al dormitorului, un grup de deținuți mai stăteau de vorbă, nu departe de patul meu. Nu-i cunoșteam pe toți. Eram peste o mie de deținuți în acel lagăr!

Unul din ei povestea o întîmplare petrecută cu ani în urmă, în 1953, nu departe de locuința lui din Drăgășani. Auzind numele localității, am ciulit urechea. Omul povestea cum într-o zi, pe un șantier de construcții de la Gospodăria de Stat din apropiere, avusese loc o mare descindere a Securității. Cîteva zile în șir, securiștii făcuseră cercetări și anchetaseră o mulțime de funcționari ai fermei și localnici din cartier. De la unul din cei interogați, care îi era client la croitorie, aflase că Securitatea căuta un spion care fusese ascuns pe șantier. Din cele relatate de clientul lui, și-a dat seama că cel căutat fusese și la el în atelier pentru niște reparații. Își amintea că era un băiat tînăr și deținutul povestea că se bucurase că tînărul prinsese de veste și dispăruse înainte de sosirea Securității.

Am sărit din pat și m-am dus la croitorul meu de la Drăgășani, căci el era. L-am întrebat dacă mă recunoștea. S-a uitat lung la mine și mi-a spus

că nu. De altfel, nici eu nu-mi mai aminteam de figura lui. Numai după ce am stat de vorbă, ne-am identificat. I-am explicat că cercetările făcute atunci la Drăgășani au avut loc cîteva zile după arestarea mea. Nu mă mai căutau pe mine. Voiau să descopere eventualii complici.

Croitorul era sincer dezamăgit. Îi spulberasem bucuria convingerii pe care o avusese atîția ani, că scăpasem neprins. Din păcate, numele lui nu mi-l mai amintesc. Mai știu doar că era condamnat pentru „ajutor legionar".

În 1981, fiind refugiat la München, într-o seară cînd tocmai mă pregăteam să mă culc, a sunat telefonul. O voce de bărbat m-a întrebat dacă mi-aduc aminte de Drăgășani. Cerînd lămuriri suplimentare, m-a întrebat dacă îmi amintesc de inginerul de pe șantier. Imediat am exclamat: Arsenescu!

Un sfert de oră mai tîrziu și douăzeci și șapte de ani după episodul de la Drăgășani, mă îmbrățișam cu inginerul Arsenescu pe peronul gării München. Primise un pașaport turistic și se ducea să-și vadă băiatul, care era în Olanda. Coborîse special la München ca să mă întîlnească și urma să plece mai departe cu alt tren, peste două ore.

În acest răstimp, am stat de vorbă în restaurantul gării. Am răscolit trecutul. Mi-a povestit că după arestarea mea, fusese întrebat de Securitate despre mine, dar că din declarațiile lui reieșise că fusese de bună-credință cînd mă angajase pe șantier, neștiind că eram evadat și urmărit. Mi-a spus că datorită faptului că nu declarasem nimic despre el, scăpase nearestat și necondamnat, fapt pentru care mi-era recunoscător.

Tot el mi-era recunoscător, cînd eu nu mi-aș putea niciodată plăti datoria ce o aveam față de el!

M-am bucurat totuși că am putut să-i fac unele mici servicii fiului său, doctorul Arsenescu, cu care tatăl lui m-a pus în legătură telefonică. Avea dificultăți la obținerea azilului politic în Olanda și i-am trimis o declarație autentificată spre a-i folosi la Tribunalul de la Haga. Acum cîteva zile (în aprilie 1981) mi-a telefonat să-mi mulțumească, spunîndu-mi că situația lui e pe cale de rezolvare și speră să plece în curînd în Statele Unite. Tatăl lui, la întoarcerea în țară, avusese neplăceri cu Securitatea din cauza cererii lui de azil politic, dar în cele din urmă lucrurile se mai liniștiseră.

Pentru mine, Arsenescu rămîne în continuare o datorie nestinsă!

Revin la firul povestirii întrerupte, la momentul cînd trenul s-a oprit în Gara de Nord. Am coborît cu puhoiul de lume, luat mai mult pe sus, leoarcă de transpirație și fără cîțiva nasturi la cămașă. Era aproape de ora 12. Aerul era fierbinte, iar în tramvaiul pe care l-am luat spre centrul orașului era tot așa de sufocant ca în tren.

M-am dus de-a dreptul la școala „Clemența", pe zidul căreia am făcut, cu creta pe care o aveam în buzunar, o cruciuliță. Așa cum mă înțelesesem cu M.C., era semnul că sosisem în București și că aveam să ne întîlnim, la lăsatul serii, în fața bisericii Batiște.

Era aproape de ora prînzului și pînă seara mai era mult. Aveam cele mai bune intenții de a respecta cele convenite înainte de plecarea la Drăgășani, de a nu mă duce la Anița pînă nu voi afla mai întîi de la M.C., dacă la Haritoni totul este în regulă. M-am îndreptat spre Grădina Icoanei, înarmat cu răbdare. Așezat pe o bancă mai retrasă, pentru a nu fi în calea trecătorilor care traversau parcul, am aprins o țigară, resemnat să aștept căderea serii.

Încet, încet însă, plictiseala care și-a făcut loc și, cu ea, și nerăbdarea au început să-mi pună nervii la încercare. Eram și obosit. În tren stătusem toată vremea în picioare. Mă simțeam murdar și lipicios. Continuam să transpir căci, cu toată umbra copacilor, nu se simțea nici o adiere și zăpușeala era mai mare aici decît pe străzi.

Toate aceste incomodități erau tot atîtea argumente pe care mi le ridicam singur, împotriva hotărîrii de a aștepta atîtea ore, pînă la întîlnirea cu M.C., și deci pînă cînd voi putea să fac un duș și să mă odihnesc.

Am făcut un adevărat efort ca să rezist tentației de a renunța la întîlnire și a mă duce direct la Anița. Am mai aprins o țigară și am încercat să mă plimb pe aleile parcului. Apoi m-am așezat din nou pe bancă și, în căutarea unei preocupări, ca să-mi treacă timpul, am început să notez pe o foaie de hîrtie tot ceea ce îmi propuneam să rezolv în cele cîteva zile cît intenționam să stau în București. Era vorba de cîteva mici cumpărături strict necesare pentru mine și pentru Titi, în vederea plecării noastre la Drăgășani. În capul listei, cuprinzînd săpun, lame de ras, pantofi pentru Titi etc., scrisesem „pantofi Baby", ca să-mi amintesc că trebuie să-i restitui încălțămintea pe care mi-o împrumutase. Am băgat lista în portofel și m-am uitat iar la ceas. Mi se părea că timpul stă pe loc și nerăbdarea m-a cuprins din nou. Începusem să găsesc ridicolă această măsură de prudență excesivă pe care mi-o impusesem singur și datorită căreia mă chinuiam acum.

Nu mai lungesc vorba, descriind toate ezitările și nehotărîrea mea în fața dilemei. În cele din urmă, după ce mi-am adus singur toate argumentele, că nu aveam nici un motiv să-mi închipui că Securitatea putuse descoperi în lipsa mea ascunzătoarea noastră din București, m-am sculat de pe bancă și am pornit cu pas hotărît spre casa Aniței, unde mă trăgea ața.

Mult mai tîrziu am aflat că M.C. m-a așteptat în zadar în seara aceea în fața bisericii Batiște, ca să-mi spună să nu mă duc la Haritoni. Și tot mai tîrziu, reflectînd la ceea ce mă făcuse să nu-mi respect planul inițial și să mă duc totuși la Anița, am ajuns la concluzia că factorul determinant fusese dorința de a face duș. Împins de nevoie, săptămîni întregi cît cutreierasem munții Maramureșului și Bucovinei, stătusem nemîncat și nespălat. Fuseseră suficiente doar cîteva săptămîni de viață cît de cît civilizată, pentru ca perspectiva unei băi să-mi întunece pentru o clipă mintea și simțurile omului hăituit. Hotărît lucru, nu eram decît un ageamiu într-ale vieții în ilegalitate!

Se zice că omul învață din experiență, dar zicala nu prevede și situația în care repetarea experienței nu mai e posibilă. Oricum, în momentul cînd

am pornit spre Anița, experiența nu se consumase încă, așa că starea mea de spirit era optimistă. Mă bucuram, cum am mai spus, mai întîi de baie și rufele curate pe care aveam să le îmbrac și apoi de revederea cu Titi și de veștile bune pe care i le aduceam de la Drăgășani.

DUMINICĂ, 13 SEPTEMBRIE 1953. DIN NOU ARESTAT. LA INTERNE

Era duminică și străzile la ora aceea erau aproape goale. Festivalul Tineretului se terminase și o dată cu el și falsa animație a orașului. Bucureștiul revenise la aspectul normal al vieții de atunci, din timpul „puterii populare". Oamenii pe care îi întîlneam aveau din nou în privire acea nuanță anxioasă, caracteristică. Prost îmbrăcați, munciți și îngîndurați de grijile zilei, de serviciu, de locuință, de aprovizionarea cu alimente. Magazinele pe lîngă care treceam își recăpătaseră și ele înfățișarea dinaintea Festivalului. În vitrinele Alimentarelor, aceleași cutii de conserve, clădite în piramidă, și sîrmă de parchet. În magazinele de textile, doc și cîteva modele de stambă „stas".

Din Vasile Lascăr, am intrat pe strada Ocolului. Nu se vedea țipenie de om. Ultimele urme de suspiciune mi s-au spulberat. Am deschis fără zgomot portița de la grădiniță, am intrat și am închis-o în urma mea. Ușa bucătăriei spre care ducea poteca era deschisă.

Anița, în picioare, cu spatele spre grădină, deșerta orez dintr-o pungă de hîrtie într-un borcan. Totul era pașnic împrejur și nu se auzea decît țîrîitul orezului care curgea în borcan. Am intrat tiptil în bucătărie și cînd am fost la un pas de Anița, care nu mă simțise venind, am spus: „Sărut mîna."

Voiam s-o fac să tresară de surpriză, dar nu mă așteptam la reacția pe care a avut-o. Punga, pe jumătate goală, i-a scăpat din mînă, s-a spart și orezul s-a răspîndit pe masă și pe jos. Cu greu și-a stăpînit un țipăt, care i s-a oprit în gît și, cu toate că se întorsese și mă recunoscuse, o apucase un tremur nervos. Palidă la față, mă privea fără să zică nimic.

În clipa în care i-am văzut privirea, am înțeles. Dacă reacția ei mi s-a părut exagerată și m-a surprins, Anița nefiind o femeie sperioasă din fire, cînd i-am prins privirea, n-am mai avut nici un dubiu. Cuvintele n-ar fi putut exprima cu mai multă elocvență intensitatea dramatică a mesajului pe care mi l-a transmis din ochi în acel moment. Am înțeles imediat dimensiunile catastrofei și dialogul care a urmat a fost mai ermetic decît comunicarea mută a privirii.

În mare, pricepusem. Voiam numai cîteva detalii. Am strîns-o în brațe încercînd s-o liniștesc. Tremura ca varga. Mi-amintesc că prima întrebare pe care i-am pus-o a fost mai mult o afirmație care cerea o confirmare:

— Titi nu mai e aici. Nu?

Cu vocea strangulată, mi-a spus că Titi a trebuit să părăsească locuința, care începuse să fie supravegheată. Cu cîteva zile înainte, Dinu Hariton îl dusese cu motocicleta la un unchi îndepărtat, singura rudă pe care Titi o mai avea în București.

— Mai e cineva în casă?

— Nu, sînt singură.

— Eu pot să mai stau sau trebuie să plec imediat?

— Cum vrei. Dacă tot ai venit, nu mai are nici o importanță.

Eram lămurit și n-am vrut să mai întreb altceva. Simțeam că era un chin pentru ea să-mi răspundă!

— Îmi iau valiza din cameră și plec imediat.

Am intrat în casă. Mi-am strîns cele cîteva lucruri pe care le aveam și, cu toată căldura de afară, mi-am îmbrăcat haina care nu mai încăpea în valiză.

Înainte de a ieși, m-am ridicat pînă la ferestruica odăii noastre și am cercetat curtea vecină și un crîmpei de stradă, cît puteam cuprinde cu ochii. Nici o mișcare, nici un om. Liniște absolută. O clipă mi-a trecut prin minte să sar în curtea vecină, dar m-am răzgîndit; cu siguranță că erau supravegheate și împrejurimile.

Cînd m-am întors în bucătărie, Anița era tot acolo unde o lăsasem. Ne-am îmbrățișat. Avea ochii plini de lacrimi. Mi-a spus numai „îmi pare rău" și am ieșit în grădină și apoi în stradă.

Am luat-o în direcția opusă celei pe care venisem. La colț, strada Ocolului se termina într-alta, de al cărei nume nu-mi amintesc. Am luat-o pe ea la stînga, către Vasile Lascăr. În afară de doi inși care citeau ziarul pe trotuarul de vizavi, strada era pustie. Cu toate că după ce mă depărtasem de la colț spre Vasile Lascăr, cei doi strînseseră ziarul și porniseră și ei în urma mea, mi se trezise totuși o licărire de speranță.

Strada pe care înaintam dădea într-un fel de piațetă, din care se deschideau patru străzi: Vasile Lascăr, perpendicular în dreapta și în stînga. Oblic, în față, porneau alte două străzi mai mici, una în dreapta, alta în stînga. Presupunînd că cei doi cu ziarul erau singurii care mă urmăreau, odată ajuns în piațetă, aș putea-o rupe la fugă pe una din străzi și încerca să-mi semăn urmăritorii. Fără să grăbesc pasul și fără să dau impresia de a le fi remarcat prezența, îi urmăream cu coada ochiului. Pe măsură ce mă apropiam de Vasile Lascăr, i-am văzut cum întindeau și ei pasul în urma mea. Ajuns la colț, am cuprins dintr-o privire terenul care se deschidea în fața mea, continuîndu-mi drumul către mijlocul piațetei. În afară de cîțiva foarte rari trecători, și aceia destul de departe de intersecție, în piață nu era nimeni. În schimb, la începutul fiecărei străzi care pornea din încrucișare, stăteau cîte doi inși, vizibil de aceeași factură și meserie cu cei ce veneau în urma mea. Și totuși, oricît era de neconceput, una din cele cinci străzi

părea neglijată. Numai o mașinuță mică verde era parcată la începutul acestei străzi. Părea în pană și complet inofensivă; șoferul, pe jumătate vîrît sub capota ridicată a motorului, era ocupat cu reparația.

Mai aveam cîțiva pași până la mijlocul pieței, cînd toți securiștii, probabil la un semn al unuia din ei, au pornit-o concentric spre mine. Îmi auzeam bătăile inimii de emoție. Îmi dădeam seama că ceea ce aveam de gînd avea foarte puține șanse de reușită, dar consideram că merita să-mi încerc norocul. Securiștii se apropiau. Ajunseseră la vreo cincisprezece metri de mine. Mă pregăteam tocmai să dau drumul la valiză și să-mi iau startul în direcția mașinii verzi, cînd unul din primii doi indivizi care se luaseră după mine m-a strigat pe nume. Și încă pe ce nume: „Tovarășe Topliceanu! Tovarășe Topliceanu!"

În aceeași clipă, șoferul care repara mașina a trîntit capacul la motor și s-a îndreptat și el spre mine, iar din intrîndul unei case, de pe strada care mi se păruse liberă, a mai apărut un individ. Nu mai era nimic de făcut.

M-am oprit și am lăsat valiza jos. Plasa era așa de strînsă în jurul meu, că nu-mi lăsa nici o portiță de scăpare. În fața evidenței, m-am resemnat. Oprit, cu fața spre primii doi urmăritori, i-am așteptat să mai facă cei cîțiva pași care-i despărțeau de mine. Într-un gest firesc, mi-am băgat mîna în buzunar. În același moment toți agenții și-au dus și ei mîinile la buzunare. Într-o clipă mi-am dat seama ce se întîmplase în mintea lor și tot atît de repede mi-am scos mîna din buzunar.

Convinși că nu voiesc să scot pistolul sau cine știe ce armă ascunsă, au grăbit pasul spre mine, simulînd, pentru rarii trecători, care priveau intrigați de curioasa aglomerație din piață, bucuria unei revederi prietenești. Fiecare din ei se întrecea să exclame: „Ce mai faci, tovarășe? De cînd nu te-am mai văzut!" etc. Culmea entuziasmului și-a manifestat-o primul ajuns lîngă mine, care mi-a sărit de gît, mi-a luat capul între mîini și m-a sărutat pe amîndoi obrajii, spunîndu-mi: „Dacă ai ști de cînd te aștept!"

Judecînd după înfățișarea lui, neras și cu ochii roșii, cred că a fost singurul care s-a bucurat sincer că mă poate strînge în brațe. Cred că avusese schimbul cel mai greu, cel de noapte, la postul fix de supraveghere în așteptarea întoarcerii mele. Ceilalți erau rași și curat îmbrăcați. Nici unul nu arăta așa ponosit ca el.

Ceea ce a urmat s-a petrecut cu o dexteritate și într-o viteză demne de niște experți. În învălmășeala simulatei bucurii a revederii, unul mi-a luat valiza, alți doi mi-au pus cîte un braț peste umeri, iar ceilalți, într-o clipă, m-au pipăit de sus pînă jos. Toată operația a avut loc în mers, căci în același timp, luat aproape pe sus, am ajuns la mașinuța verde, în care nici azi nu știu cîți am intrat, claie peste grămadă. Eu eram dedesubt și mi-amintesc și acum că mă sufocasem sub greutatea celor care se așezaseră peste mine. Mai ales la hopuri și la curbele luate în viteză, presiunea se accentua.

Drumul a fost scurt și, cînd mașina s-a oprit și am fost scos afară, am apucat să trag o dată aer în piept și să-mi dau seama unde mă aflu, înainte de a mi se pune ochelarii. Eram la Ministerul de Interne, în fața intrării laterale dinspre fosta stradă Regală, acolo unde fusese cîndva cinematograful Excelsior.

Luat de braț și condus, am urcat cîteva trepte și am intrat într-un lift. Cred că ne-am oprit la ultimul etaj. Am trecut apoi de cîteva uși și mi s-au scos ochelarii. Mă aflam într-un birou cu pretenții de lux, față de aspectul din acea vreme, chiar și al unui birou de director de mare întreprindere. Perdele la ferestre, mobilă de calitate bună și, mai ales, lucru cu totul neobișnuit, pe jos, un covor persan, aproape cît suprafața camerei. Fîșia de parchet neacoperită era ceruită și lustruită.

Cei doi agenți care mă aduseseră mi-au scos tot ce aveam în buzunare, mi-au luat cureaua și șireturile de la pantofi și le-au depus pe colțul unei mese lungi, în apropiere de ușa pe care intrasem. Mi-au tras un scaun lîngă celălalt capăt al mesei, m-au pus să mă așez și mi-au spus să nu mă mișc din loc. Le-am cerut să-mi dea țigările și chibriturile. Au ezitat, dar la un semn al unuia, celălalt mi le-a adus și mi-a pus și o scrumieră pe colțul mesei. Apoi au ieșit din cameră, lăsîndu-mă aparent singur. Eram sigur însă că mă supravegheau, așa că mi-am aprins o țigară și m-am apucat să examinez camera, fără să mă mișc de pe scaun. Părea biroul unei persoane importante. Pînă la fereastră, de la locul meu, era o oarecare distanță și nu vedeam decît partea de sus a unei clădiri. Am identificat-o însă. Era fostul Palat Regal, deci fereastra dădea spre Piața Palatului.

După cîte se petrecuseră în răstimpul ultimei ore, căci nu trecuse mai mult de cînd intrasem în casă la Anița, răgazul acesta mi-a prins bine. Mai întîi, fiindcă m-am răcorit după căldura de afară și după ce transpirasem în mașină sub greutatea agenților așezați peste mine. Mi-am putut apoi pune puțină ordine în idei, căci eram încă zăpăcit. M-am liniștit și destul de repede mi-am regăsit un echilibru, cel puțin teoretic, pentru noua situație în care mă aflam. Probabil că instinctul de conservare mă împingea spre adaptarea la noua viață ce mă aștepta și pot spune cu toată sinceritatea că, dacă din cînd în cînd mă mai încerca regretul libertății pierdute, disperarea nu m-a cuprins niciodată.

Ca primă măsură de autoapărare, am hotărît să-mi îndepărtez din minte întrebările la care nu puteam găsi răspunsuri, să nu mă mai frămînte: cum ajunsese Securitatea să ne dea de urmă? Ce greșeală făcusem? Făcuse Titi vreo imprudență cît timp fusesem eu la Drăgășani? Sau fuseserăm denunțați? Și atunci, de cine? Am lăsat toate aceste preocupări deoparte și m-am gîndit numai la ce va urma.

Desigur, ancheta! Am presupus că metodele pe care le vor întrebuința nu vor fi din cele mai blînde, dar mi-am fixat ca obiectiv, ca atît cît va sta în puterile mele, să nu-mi pierd capul și, înainte de a declara ceva, să încerc

să desprind din anchetă esențialul: ce știe și ce nu știe Securitatea. Numai așa aș mai putea salva ceva, din ce se mai putea salva.

M-am hotărît deci să adopt în anchetă o atitudine în aparență docilă și nu îndărătnică, recunoscînd ceea ce îmi voi da seama că Securitatea știe deja, pentru a-mi păstra credibilitatea, atunci cînd voi nega ceea ce voi observa că anchetatorul nu știe cu certitudine.

De fapt, un principiu banal pe care cred că oricine intră pe mîinile Securității îl adoptă. Cunoașterea sau deducerea lui logică este la îndemîna oricui. Dificultățile apar abia la punerea în practică, în anchetă, unde ponderea pe care o vor avea o mulțime de alte elemente care intră în joc nu mai poate fi prevăzută și raționamentul logic poate fi alterat.

Raportul dintre tortura din anchetă (morală, fizică, de scurtă sau lungă durată) și rezistența fizică și morală a anchetatului nu poate fi determinat dinainte. De felul în care anchetatorul își drămuiește ancheta, de felul în care îți administrează și-ți dozează torturile în timp, depinde totul. După părerea mea, în teorie, anchetatorul perfect ar trebui să cîștige totdeauna partida, chiar și atunci cînd ar avea de-a face cu cel mai rezistent și rutinat arestat. Asta ar presupune un anchetator inteligent, bun psiholog, înzestrat cu o răbdare de fier, un adevărat robot care să aplice dozele de cruzime numai din calcul și căruia superiorii să-i acorde timp nelimitat pentru încheierea anchetei. Or, toate aceste condiții sînt greu de îndeplinit.

Trecuse mai bine de o jumătate de oră de cînd fusesem adus și nimic nu tulburase liniștea biroului, în care, fumînd țigară de la țigară, făceam tot felul de presupuneri cu privire la soarta mea viitoare.

Deodată, pe ușa capitonată din dreapta ferestrei, a intrat un bărbat de vreo patruzeci de ani, de talie mijlocie, brunet și purtînd un costum maro. Am remarcat că avea și cravată, obiect vestimentar considerat neconform de canoanele sobrietății revoluționare de atunci. Omul s-a dus drept la biroul masiv, așezat de-a curmezișul colțului din stînga ferestrei, s-a așezat și a început să răsfoiască un teanc de hîrtii. Nici o clipă n-a privit spre mine. Timp de cîteva minute cît a cercetat hîrtiile de pe birou, notînd din cînd în cînd cîte ceva, n-a ridicat niciodată capul și, cu toate că nu eram decît la cel mult trei metri în fața lui, am fost convins că nu-mi remarcase prezența.

La început situația m-a stingherit. Aveam senzația penibilă de a fi un intrus, care surprinde pe cineva în intimitate. Tentat să fac un zgomot sau un gest care să-i atragă atenția, mi-am tras puțin scaunul, care a scîrțîit pe parchet. Nici o reacție! Și totuși, era imposibil să nu mă fi auzit. Mi s-a părut suspectă această atitudine. Acum eram convins că omul știa foarte bine că mă aflam acolo și simula că nu-mi remarcase prezența. Dar de ce această atitudine?

Au trecut cîteva minute bune, pînă cînd individul s-a oprit din răsfoitul hîrtiilor, s-a lăsat pe speteaza fotoliului și a început să se uite la mine. Mă privea cu ochii unui cercetător care are în față un exemplar dintr-o specie

rară. Mă examina, măsurîndu-mă cu privirea de sus pînă jos, și tăcea. De altfel și eu făceam același lucru. Mi-am aprins chiar o țigară.

Gestul meu a părut să-l scoată din contemplația în care căzuse. Cu o mișcare nervoasă, a luat de pe birou un buletin de identitate, pe care a început să-l examineze cu un fel de zîmbet de dispreț pe buze. Mi-am dat seama că era buletinul meu. Mai bine zis, al lui Topliceanu. În fine, personajul a rupt tăcerea:

— Cum credeai că vei putea induce în eroare organele noastre cu un astfel de buletin ? Se vede cît de colo că ștampila e falsificată!

Nu știu de ce mi-a venit să-i răspund că fusesem legitimat de două ori pe stradă și că „organele" nu băgaseră de seamă că era fals.

Vădit enervat de răspunsul meu, a aruncat buletinul pe birou, s-a sculat și s-a îndreptat spre ușa pe care venise. Înainte de a ieși, mi-a spus:

— Nu știu ce mai e de făcut cu dumneata. O să mai vedem!

Am rămas iar singur. Mă gîndeam la personajul care ieșise și la rostul acestei întrevederi. Presupuneam că este unul din anchetatorii cu care desigur voi avea de-a face. Cît privește atitudinea lui, mi-am zis că avusese scopul să mă impresioneze. Efectul psihologic scontat nu fusese însă realizat. Nu știu dacă din cauza lipsei de talent și a jocului de proastă calitate din „scena mută" petrecută în birou, sau datorită oboselii și unei stări de apatie și indiferență care mă cuprinsese. Nu mai aveam decît o singură dorință: să mă culc, să dorm și să nu mai știu de nimic. Cred că era efectul tensiunii nervoase sub care trăisem evenimentele din cursul dimineții. Cîteva minute mai tîrziu, în timp ce, cu ochelarii la ochi, eram scos din birou, am surprins următorul schimb de cuvinte:

— De unde îl aduci pe ăsta, mă?

Cu toate că cel care mă ducea de brat i-a răspuns pe șoptite celui care îi pusese întrebarea, l-am auzit:

— De la tovarășul ministru!

Cine a fost acest ministru sau poate ministru-adjunct, care voise să vadă, cu ochii lui, cum arată un exemplar așa de rar cum eram eu, unul care evadase, nu am aflat niciodată.

Cu liftul și apoi pe nesfîrșite coridoare, am străbătut toată clădirea Ministerului de Interne, pînă la capătul celălalt, unde se afla arestul. Și astfel, după exact o sută de zile de la evadare, am fost din nou împins pe o ușă și în urma mea s-au tras zăvoarele.

Evadasem la 6 iunie și acum eram în 13 septembrie.

Mă găseam în celularul din subsolul ministerului, botezat de lumea închisorilor „submarinul". Celula, cu cîte două paturi suprapuse, așezate în unghi drept, de-a lungul peretelui din fund și al celui din dreapta ușii, mai avea trei locatari. În micul spațiu din fața intrării, am făcut cunoștință. Inginerul Lubomirov, de origine rus alb, specialist în ranfluări de vase, arestat

de cîteva luni. Avocatul Diceanu, din Brăila. Condamnat cu doi–trei ani în urmă, fusese adus de la Canal pentru o nouă anchetă. Petre Stănescu, comisar din vechea Siguranță a Statului, menținut în continuare în Securitate într-un serviciu administrativ pînă de curînd, cînd fusese dat afară și apoi arestat. Era în „submarin" de cîteva luni.

Nu-mi amintesc detalii despre situația fiecăruia în parte, dar nici unul nu era un caz grav, ceea ce nu însemna că nu urmau să primească condamnări mari, dar cel puțin scăpaseră mai ușor în anchetă, neprezentînd un interes deosebit. De altfel, Stănescu și Diceanu nici nu mai erau scoși la anchetă. Numai Lubomirov a mai fost scos de două sau trei ori „sus", în răstimpul de aproximativ o lună, cît am stat împreună.

Destul de repede m-am readaptat la viața de celulă, care nu mi-era necunoscută. Deșteptarea și făcutul patului. Primitul feliei de pîine și al cănii de surogat de cafea și după cîteva minute, restituitul cănii. Operația se făcea prin ghișeul pătrat din ușa metalică a celulei, care în mod normal nu se deschidea decît de două ori pe zi: o dată în cursul dimineții și o dată după-masă, cînd eram scoși la „program". Toți patru, în monom, fiecare cu mîna pe umărul celui din față, iar primul ținut de brat de gardian, eram conduși la „veceu". Aici ni se scoteau ochelarii.

La Ministerul de Interne, fiecare primea cîte o foaie de hîrtie igienică! În aceeași încăpere cu cele două closete erau și două spălătoare. Cîteodată găseam și săpun. Prosoape nu se dădeau, așa că te ștergeai cu batista. Dacă aveai. Dacă nu, te zvîntai pe drum. Totul decurgea în absolută tăcere și în cea mai mare grabă. Pe tot celularul nu se auzea decît zgomotul metalic al zăvoarelor de la ușile care se deschideau și se închideau la loc.

La prînz și seara, tot prin ghișeu, primeam castronul cu mîncare și lingura. Cartofi, arpacaș sau varză, uneori cu urme de carne. Cantitatea: un polonic, cam trei sute de grame. Consistența: între ciorbă și mîncare scăzută.

În tot restul zilei, n-aveai voie să te întinzi pe pat sau să dormi, nici să cînți sau să vorbești tare. Puteai sta așezat pe marginea patului. La fiecare două–trei minute, gardianul privea prin vizetă și lovea cu cheile în ușă, dacă acest regulament nu era respectat.

În celula noastră domnea tensiunea clasică a perioadei de cercetări. Cei cu ancheta terminată așteptau cu nerăbdare procesul și transferul într-o închisoare sau lagăr de muncă, cu condiții de viață mai bune. Sperau să se bucure de mai mult spațiu, să vadă cerul și lumina zilei, să lucreze în aer liber. Nimeni din noii arestați nu bănuia cu ce preț va plăti spațiul, aerul, soarele și peticul de cer albastru la care rîvnea, în închisoare sau lagăr. Ceilalți, a căror anchetă era în curs (cazul lui Lubomirov) sau pe cale de a începe (cazul meu), așteptam în orice clipă, ziua și noaptea, să fim luați „sus" și tresăream la orice ușă care se deschidea.

Dar și această stare de încordare nervoasă am reușit s-o depășesc, făcînd apel, în parte, la o doză de nesimțire și în parte la fatalism liniștitor, justificat

de argumentul că nu era în puterile mele de a-mi determina soarta de-aci înainte.

De altfel și zilele care se scurgeau fără să fiu scos la anchetă acționau și ele ca un calmant. Am reușit, așadar, să-mi șterg din minte toate gîndurile negre și chinuitoare (că fusesem prins, că urma o anchetă care nu justifica optimismul etc.) și cu moralul refăcut și chiar bine-dispus, mă întrețineam toată ziua cu Stănescu și Diceanu.

Petru Stănescu, Diceanu și cu mine eram niște veterani ai pușcăriilor. Și unul și altul povesteam din experiențele și întîmplările noastre, din aresturile și închisorile prin care trecusem. De la Diceanu am aflat și eu o mulțime de noi grozăvii de la Canal. Extraordinar a fost însă cînd ne-a vorbit despre cei cîțiva camarazi cu care lucra la o carieră de piatră, fiindcă unul dintre ei era... Gheorghe Tarie!

Fără să-i spun de faptul că îl căutasem pe Tarie la Iacobeni, i-am povestit lui Diceanu că îl cunoșteam de mic, cînd încă mai trăia tatăl meu, și i-am cerut amănunte despre el. Mi-a spus că Tarie ajunsese la Canal condamnat administrativ, că se îmbolnăvise grav de dezinterie și că ajunsese în așa hal de slăbiciune, încît fusese pe punctul de a-și pierde viața. Cu toată starea lui gravă, fusese obligat să iasă la muncă și scăpase cu zile numai datorită ajutorului celorlați camarazi care îl îngrijiseră și munciseră pentru el.

Desigur că cel mai mare interes l-au stîrnit poveștile mele despre evadare. Bineînțeles că din prudență, le-am prezentat o variantă din care lipseau anumite episoade și nume de persoane.

Diceanu mi-a spus că înainte de a fi transferat la Interne, în toate lagărele de pe traseul Canalului se introduseseră măsuri de pază sporite și că regimul impus deținuților se înăsprise. Dubele, care în permanență alimentau Canalul cu noi loturi de deținuți din diferitele închisori ale țării, aduseseră totodată și felurite zvonuri, despre una sau mai multe evadări, care ar fi avut loc la minele din Maramureș. Se vorbea de revolte în masă ale deținuților, de provocarea unor explozii, de morți și răniți. I-am explicat că nimic din toate aceste zvonuri nu era adevărat, că evadarea noastră decursese în mod pașnic. Și totuși, așa confuze și exagerate cum erau, aceste știri aveau și un sîmbure de adevăr. Dar asta aveam să aflu mai tîrziu.

De la cei trei camarazi de celulă am primit o informație, dacă nu foarte prețioasă, în orice caz liniștitoare. Nici unul din ei nu fusese maltratat în anchetă! Nici măcar insultat!

Diceanu, singurul care mai trecuse prin cercetările Securității, pretindea că metodele erau cu totul altele decît cele pe care le apucase în prima lui anchetă. Că nu se mai întrebuințau bătaia și tortura și că numai rezultatul final rămăsese același, indiferent de ceea ce declarai la cercetări: condamnarea!

Cu toată această constatare îmbucurătoare, cînd, într-o seară, ușa celulei s-a deschis și gardianul mi-a întins ochelarii, inima a început să-mi bată mai

repede la gîndul că poate totuși ancheta mea nu va fi chiar așa de blîndă. Trecuse o săptămînă de cînd eram la Ministerul de Interne. Părea că mă uitaseră, iar eu mă liniștisem după primele emoții și-mi recăpătasem optimismul. Și iată că, dintr-o dată, toate gîndurile negre și temerile pe care le alungasem erau din nou prezente.

Ținut și dirijat de brat de gardian, am străbătut coridoare, am urcat trepte, uși s-au deschis și s-au închis în urma mea. Am fost așezat pe un scaun și mi s-au scos ochelarii. Mi s-a înfățișat tabloul clasic: eram față-n față cu un ofițer de securitate, el așezat la un birou, eu, în spatele unei măsuțe mici, de felul celor întrebuințate de dactilografe.

Pe drum mă reculesesem și-mi rememorasem punctele principale ale atitudinii pe care hotărîsem s-o adopt la anchetă. Răspunsuri bine gîndite și scurte. Atenție mărită, pentru a putea surprinde în întrebările ce-mi vor fi puse cea mai mică nuanță sau aluzie, care să-mi dea o indicație despre ceea ce Securitatea știa deja, numai bănuia sau nu știa deloc.

După întrebările de rutină: nume, prenume, data și locul nașterii, ofițerul a pus tocul jos, a aprins o țigară, s-a lăsat pe spate în scaun și, cu o singură vorbă, mi-a răsturnat tot planul făcut pentru cum prevăzusem eu că se va desfășura ancheta: „Povestește!"

Mai întîi surprins și nepregătit pentru un asemenea debut neașteptat, am tăcut. Ofițerul a reluat: „Povestește tot ce ai făcut din momentul cînd ați evadat și pînă cînd ai fost arestat din nou de organele noastre."

Convins că totuși ancheta va intra pe făgașul prevederilor mele și că după primele fraze mă va opri, ca să-mi pună întrebări suplimentare și să-mi ceară detalii și precizări, m-am hotărît să vorbesc. Am început povestea din momentul plecării din mină.

Am relatat cu lux de amănunte despre configurația galeriilor, despre corfă, despre urcarea pe suitoare pînă la suprafață, trecînd sub tăcere confecționarea grenadelor, informațiile primite de la artificierii civili și legăturile noastre cu ei.

Ajuns cu povestirea la punctul unde am dispărut în pădure, am făcut din proprie inițiativă o pauză, mai mult decît mirat că anchetatorul mă lasă să vorbesc fără să mă întrerupă. Cînd am tăcut, a intervenit, dar nici de data asta n-a fost pe linia așteptărilor mele. Cu un ton cam plictisit, mi-a spus că vrea un rezumat al acțiunii la care am luat parte, fără atît de multe detalii. Să fiu mai scurt și mai concentrat! Nu-mi venea să cred! Un anchetator care cere exact contrariul a ceea ce-i poruncește meseria: să nu-i dau amănunte! Nu mai înțelegeam nimic!

Cum însă ideea expunerii în rezumat a evadării îmi convenea de minune, i-am satisfăcut dorința. În cîteva minute am terminat, sărind episoade întregi. Chiar și acolo unde firul istorisirii mele nu curgea firesc și era evidentă lipsa de continuitate, anchetatorul nu părea să remarce lacuna. De altfel avea aerul mai degrabă neatent, ceea ce eu însă bănuiam că este numai o stratagemă.

Cînd mi-am terminat expunerea, a sunat și, fără să-mi spună vreo vorbă, i-a făcut semn gardianului care a intrat, să mă ia.

Ajuns în celulă, m-am dezbrăcat și m-am culcat. Între timp se dăduse stingerea și ceilalți dormeau. O bună parte din noapte, m-am gîndit la rostul acestei așa-zise anchete la care fusesem dus. Am ajuns la concluzia că fusese numai o primă luare de contact și că în următoarele ședințe se va trece la amănunte. Explicația la care mă oprisem era plauzibilă, mai ales că la această primă întrevedere cu anchetatorul, nu se încheiase nici un proces-verbal, nu semnasem nici o declarație și nici măcar el nu luase nici un fel de note. Deci, sabia lui Damocles continua să-mi atîrne deasupra capului, făcîndu-mă să mă frămînt pînă a doua zi seara, cînd am fost iar dus „sus", cam la aceeași oră.

Da data asta, ofițerul avea în fața lui hîrtie și toc. Cum a ieșit gardianul, mi-a spus să-i repet povestea de ieri, însă cît mai concentrat și rar ca să poată să scrie. A pus mîna pe toc și pe măsură ce dictam, el scria. N-a făcut nici o remarcă și n-a cerut nici o lămurire. Doar de cîteva ori a formulat altfel cîte o frază, însă fără să modifice sensul și întrebîndu-mă în prealabil dacă sînt de acord.

Cînd a terminat de scris cele cîteva pagini, mi le-a adus la măsuța mea și mi-a spus să le citesc și să-i semnalez dacă găsesc ceva care nu corespunde celor declarate de mine. Din acest punct de vedere, totul era însă în regulă, așa că am semnat, iar el a sunat, ca să fiu dus în celulă.

În timp ce reciteam textul, nu m-am putut împiedica să fac în gînd constatarea că declarația nu era numai un simplu rezumat al celor trei luni de evadare. În afară de numele celor care evadaserăm, nu mai apărea nici un alt personaj. Nu exista nici un complice, nu era pomenită dinamita, nu luasem contact cu nimeni, nu explicam unde dormisem, unde mîncasem, de unde luasem hainele și de unde aveam bani. Iar de Titi mă despărțisem la sosirea în București și nu știam unde plecase. Era mai mult decît nerușinare, era de-a dreptul obrăznicie și eram îndreptățit să cred că va trebui s-o plătesc scump.

Eram însă mulțumit că hora începuse, că intrasem în ea și că va trebui să joc. Trecusem de perioada de neliniște și de teamă care îți macină nervii cînd ești în așteptarea anchetei. Dar, iar mă înșelam! Cît timp am mai stat la Ministerul de Interne, aproape trei săptămîni, n-am mai fost scos niciodată la anchetă.

Viața noastră în celulă a decurs într-o armonie perfectă. Toți s-au dovedit a fi buni camarazi, astfel că odată încrederea între noi stabilită și faptul că nu mai trăiam sub încordarea anchetei, s-a creat o atmosferă de bună dispoziție care domnea de la deșteptare și pînă la stingere.

Petre Stănescu se obișnuise cu ideea că nu va fi judecat, așa cum crezuse la început. Omul se știa absolut nevinovat și de aceea așteptase cu nerăbdare să ajungă la proces, convins că va fi achitat, neputîndu-i-se reține vreo culpă.

Diceanu și cu mine, care cunoșteam soarta rezervată foștilor polițiști și a celor ce făcuseră parte din Siguranță, treptat și cu menajamente, i-am spus la ce trebuia să se aștepte, ca să nu-și mai facă iluzii deșarte. Nu va fi judecat, ci va primi regim de „lăgărist", ca toți cei din fosta poliție și Siguranță. Așa s-a și întîmplat. Am aflat mai tîrziu că a fost transferat la închisoarea din Făgăraș, unde se aflau toți camarazii lui. Stănescu se împăcase repede cu ideea soartei pe care i-am prezis-o și moralul lui era excelent.

Mai mult chiar, adevărata lui fire veselă și hazul cu care ne povestea tot felul de întîmplări din viața lui făceau ca timpul să treacă pe nesimțite, întreținînd o bună dispoziție permanentă în celulă. Pînă și pe bietul Lubomirov reușea să-l facă să rîdă din cînd în cînd, înainte de a cădea iar în neagra disperare care îl stăpînea. Acest munte de om plîngea ca un copil, pînă și noaptea în somn. Adevărat suflet slav, sensibil, labil, nestăpînit, își cultiva pesimismul ca pe o nouă religie. Cu toate că ne povestise ancheta lui, din care reieșea clar că acuzația care i se aducea era un fleac și avea să-i aducă o condamnare minimă (ceea ce însemna în acele vremuri cam cinci ani), totuși el ajunsese la altă convingere. Va fi condamnat la moarte și predat rușilor, care îl vor împușca! Nu știu ce-l făcuse să mă aleagă pe mine confident! Mă ruga cu lacrimi în ochi să memorez adresa nevestei lui și să mă duc s-o văd cînd voi fi eliberat. Degeaba încercam să-i explic că nu sînt omul potrivit fiindcă aveam o condamnare de douăzeci de ani și că mai degrabă el ar putea să-mi facă acest serviciu, ducîndu-se la mama, fiindcă va fi eliberat înaintea mea. Ținea așa de mult la teoria lui că va fi împușcat, încît, dacă încercai să-l convingi de contrariu se întrista și mai tare și sfîrșea prin a plînge în hohote. Dacă n-ai fi înțeles drama care-i pustia sufletul, scena, care se repeta de cîteva ori pe zi, părea mai mult decît grotescă: uriașul, așezat pe marginea patului, cu capul în mîini, cu umerii lui lați, scuturați de plîns, lăsîndu-se consolat pe rînd de fiecare din noi! După ce se mai potolea, reușeam să-i îndepărtăm, pentru o vreme, gîndurile de la obsesia execuției, făcîndu-l să ne vorbească despre meseria lui.

De la el am aflat cum, cu ocazia transportării monumentului de la Adamclisi, din Dobrogea în București, la trecerea Dunării, cîteva blocuri de piatră cu basoreliefurile cunoscute, căzuseră în apă. Ca specialist, participase la operațiile de recuperare a lor. Cîteva din aceste uriașe blocuri nu putuseră fi scoase din fundul Dunării.

Doi sau trei ani mai tîrziu, întîlnindu-mă într-un transport cu duba, cu un grup de deținuți care veneau din Jilava, am aflat că Lubomirov se afla acolo. Fusese judecat și condamnat la numai cîțiva ani de închisoare.

Într-una din zile, luînd măsurile de pază de rigoare, am încercat să iau contact cu celula de alături. Stănescu s-a postat lîngă ușă, ca să mă anunțe cînd va auzi apropiindu-se pasul gardianului, iar eu am început să ciocănesc în peretele vecin. Am avut succes. Mi s-a răspuns. După mult chin, neștiind încă pe vremea aceea Morse și întrebuințînd „alfabetul idioților",

de care am mai vorbit (adică A o lovitură, B două lovituri etc.), am reușit să-mi fac înțeles numele meu și l-am putut recepționa pe cel al interlocutorului. Era Simina Caracaș! Am schimbat numai cîteva fraze, dar cu atîta greutate, încît pînă la urmă am renunțat. Simina mi-a comunicat să caut între perete și tubul de aeraj, cînd voi fi scos la W.C.

Am utilizat locul indicat ca pe o căsuță poștală, făcînd un schimb de mesaje, zgîriate pe o coajă de săpun. De fiecare dată, Simina ne-a pus în ascunzătoare și cîte o țigară. După trei–patru zile, comunicările au încetat. Probabil că Simina fusese luată din celulă. Întîmplarea făcuse ca Diceanu să fi fost dus tocmai în acele zile la anchetator, pentru a semna o declarație, așa că cerîndu-i gardianului să-i aprindă țigara, acesta nu s-a mirat de proveniența ei, crezînd că i-o dăduse anchetatorul.

Într-altă zi, în timp ce mă plimbam, făcînd cei doi pași dus și doi întors, cît îmi permitea spațiul din celulă, l-am auzit pe Stănescu exclamînd: „Mi s-a făcut dor de Călin! Ce o fi cu el de nu mai vine pe la noi?“ La aceste vorbe, pentru mine de neînțeles, Diceanu a izbucnit în rîs. Apoi m-au lămurit și pe mine.

Într-o noapte, înainte de a mă fi adus pe mine în celula lor, au fost treziți de gardian, care, deschizînd ușa, le-a împins înăuntru un tînăr. Era inginer, cu funcție de răspundere la Uzinele Grozăvești.

De data asta au rămas ei mirați, căci la acest punct al explicației pe care mi-o dădeau, am spus:

— Îl chema Călin Mihăileanu!

— De unde știi? m-au întrebat amîndoi.

Le-am spus că-l cunoșteam. Că bietul Călin devenise subiect de glume pentru toți prietenii și cunoscuții lui din București care, de cîte ori se producea o pană de curent și se stingea lumina, exclamau: „Săracul Călin! Iar doarme la Securitate!“

Una din obsesiile regimului era „sabotajul“, așa că de fiecare dată (și asta era lucru destul de frecvent pe atunci) cînd se întrerupea curentul în oraș, prima măsură de „vigilență“ care se lua era arestarea inginerului-șef de la Uzinele Grozăvești. Și așa ajungea Călin Mihăileanu să stea o noapte sau două la „submarin“ și apoi să fie eliberat, cînd se constata că nu avea nici o vină.

Atunci cînd fusese adus în celula lor, Călin nu mai era la primul lui contact cu celularul de la Interne. Era deja un blazat al nopților petrecute aici și știa că urmează să fie eliberat cu aceeași ușurință cu care fusese ridicat de-acasă. Apăruse deci în fața lui Diceanu și Stănescu destins și fără trac, iar ei îi purtau o amintire plăcută, fiindcă le adusese, pentru cîteva ceasuri în celulă, un suflu de libertate și optimism.

Toate aceste mici întîmplări sau crîmpeie de discuții, pe care le-am pomenit și care în viața de celulă capătă cu totul alte proporții și altă valoare

(dovadă că le-am reținut după atîția ani de zile) ne-au făcut să trecem mai ușor peste mizeriile permanente ale regimului la care eram supuși.

Mă voi opri numai asupra uneia din cele mai chinuitoare și degradante torturi din beciurile tuturor securităților, nu numai de la Interne, greu de realizat de mintea unui om care n-a trecut prin ele.

Am mai spus că eram scoși de două ori pe zi la „program" și că dacă cineva avea nevoie să iasă la toaletă în restul zilei sau în timpul nopții, trebuia să bată la ușă, pentru ca gardianul să-l ducă la W.C. Așa stăteau lucrurile în teorie numai, căci în practică, dacă băteai în ușă, ți se spunea să nu mai bați, să aștepți sau erai amenințat și batjocorit. Numai dacă insistai la infinit, acceptînd să suporți toate aceste umiliri, erai în cele din urmă dus la toaletă, de multe ori prea tîrziu.

Medicii deținuți cu care am stat de vorbă în închisoare mi-au dat și explicația fenomenului care făcea ca toți arestații să sufere de o diureză cu totul anormală. Prima cauză era de natură nervoasă, la care se adăuga o hrană foarte lichidă și de multe ori cistitele contractate din cauza celulelor reci.

Faptul că nu erai scos la W.C. la cerere l-am interpretat la început ca pe un abuz din partea gardienilor, care-și satisfăceau astfel niște plăceri sadice de a te chinui. Și totuși, faptul că absolut toți se comportau la fel îți dădea de gîndit. Cu timpul, am ajuns la convingerea că măsura era dictată de sus și făcea parte din procedeele de a te condiționa pentru anchetă. Greu de explicat starea de timorare și simțămîntul de degradare pe care ți le provoca această tortură. Una din dovezile că acest tratament nu era întîmplător, ci ținea de un regim studiat și hotărît de sus, este următoarea: cei care „cooperau" cu ancheta, pretîndu-se să-i facă jocul, prin declarații false, printre alte mici favoruri care li se făceau (țigări, regim alimentar mai bun) obțineau și o oală de noapte sau o tinetă în celulă.

În celula noastră, toți sufeream chinul de a nu putea urina cînd simțeam nevoia, fiindcă nu eram scoși la toaletă. Pe lîngă chinul fizic propriu-zis, se mai adăuga și cel de a fi obligați să ne rugăm în toate chipurile de gardian și de a-i suporta batjocura sau argumentele, care, desprinse din contextul dat, păreau logice: „Vă bateți joc de mine! Cine a mai pomenit să aveți nevoie la fiecare cinci minute!"

Cel mai chinuit era Stănescu. Nu cred că poate fi scenă mai penibilă decît să vezi un om în toată firea, făcînd efortul să se abțină ca astfel să evite să bată la ușă. Mai apoi însă, necesitatea tot mai imperioasă îl silea totuși să bată, cu timiditate, la ușă. Urmau vociferările gardianului, rugămințile lui Stănescu, mai întîi cu glas normal și apoi sfîrșind prin a-l implora pentru a-l înduplecа.

Jena firească a omului, pus în situația de a se ruga și a pleda față de alții pentru a obține dreptul de a-și satisface o nevoie, pe cît de naturală, pe atît de intimă, făcea loc unei disperări mute, pe măsură ce tratativele cu gardianul se prelungeau și necesitatea crescîndă se trasforma în durere fizică. Ca

un copil, cu lacrimile în ochi, dansa pe loc în fața ușii și se contorsiona, încercînd, cu amîndouă mîinile strînse pe partea de jos a abdomenului, să oprească vezica să-și evacueze conținutul. Și cînd, în fine, gardianul deschidea ușa, era de obicei prea tîrziu. Stănescu era dus la W.C. ca să-și clătească pantalonii și pe drumul de întoarcere trebuia să suporte glumele ordinare, debitate de gardian pe socoteala lui.

Scenele de acest fel se repetau de cîteva zeci de ori pe zi și nu numai cu Stănescu, ci cu fiecare din noi și nu numai în camera noastră, ci pe tot celularul. Nu știu de ce însă, atunci cînd îl vedeam pe Stănescu frămîntîndu-se lîngă ușă, scena îmi devenea de-a dreptul insuportabilă. Poate fiindcă Stănescu suferea cel mai mult. Nu atît fizic, cît moral. Era un om echilibrat. Nici fricos, nici curajos din cale afară. Gata oricînd la glume pe socoteala altuia, nu depășea niciodată limita și nu devenea jignitor. Era emotiv și sensibil la suferința celorlalți. Un simț exagerat al pudoarei îl făcea aproape să roșească la poveștile pornografice ale lui Diceanu, care avea o predilecție pentru astfel de subiecte. O mulțime de prejudecăți bine înrădăcinate îi călăuzeau comportarea. Pe scurt, era reprezentantul acelei mici burghezii din mahalalele Bucureștiului, cu toate calitățile și defectele ei, nici prea mari, nici prea mici, toate, bine îngrădite și delimitate de niște tabuuri, mai puternice decît orice lege.

Prima săptămînă cît am trăit sub amenințarea anchetei, tortura psihică era predominantă, astfel că mizeriile ce ni le făceau gardienii în celular cădeau pe planul al doilea. Cînd mi-am dat seama că mi se oferă un răgaz, că perspectiva unei anchete imediate era înlăturată, cel puțin pentru o vreme și m-am mai liniștit în această privință, chinul la care eram supuși de a nu ni se da drumul la W.C. a devenit preocuparea noastră principală, mergînd pînă la obsesie. Dar mai ales, cum am mai spus, mă impresiona Stănescu. Cînd îl vedeam chinuindu-se, fără să-i pot veni în ajutor, indignarea creștea în mine pînă ce mă cuprindea o furie oarbă, întreținută tocmai de acest simțămînt de neputință. Timp de cîteva zile m-a frămîntat ideea de a recurge totuși la un procedeu, despre care auzisem în închisoare că fusese întrebuințat de cîțiva arestați și care, pare-se, dăduse rezultate.

Ezitam, din cauza eventualelor represalii ce puteau urma. În cele din urmă, m-am decis. Am bătut la ușă și i-am cerut gardianului să mă scoată la toaletă. Am primit răspunsul obișnuit: „Așteaptă!"

Am așteptat și peste cîteva minute am bătut din nou. De la distanță, de pe coridor, am auzit vocea gardianului: „Nu mai bate!" Am continuat însă să bat cu insistență.

Gardianul a mai răcnit de cîteva ori, dar, văzînd că bătăile nu încetează, a venit și m-a apostrofat de la vizetă. I-am spus pe un ton calm, dar hotărît, că bat la ușă fiindcă am nevoie urgentă să ies la toaletă și că regulamentul prevede că în asemenea cazuri trebuie să mă conducă la W.C. „Vrei să mă

înveți tu ce am de făcut?! Fiindcă mai ești și obraznic, nu te mai scot deloc! Poți să bați pînă ți-o veni rău!" Și s-a îndepărtat, înjurînd.

Pînă aici, totul decursese după tipic. Am mai bătut de cîteva ori, fără să primesc vreun răspuns. Adresîndu-mă celor din celulă, le-am cerut să mă ierte și pînă să se dumirească despre ce e vorba, m-am întors și am urinat la marginea de jos a ușii.

Între ușa de metal și prag, era un mic spațiu, așa că toată urina s-a scurs pe coridor, al cărui nivel era cu cîțiva centimetri mai jos decît al celulei. Cînd am terminat, m-am dus și m-am așezat pe pat lîngă ceilalți trei camarazi, care, consternați, așteptau tăcuți și îngrijorați consecințele actului meu.

N-a trecut mult și gardianul, făcîndu-și tura pe la vizete, a ajuns la ușa noastră. Remarcînd băltoaca de pe coridor, a deschis precipitat ușa și, congestionat de furie, a întrebat: „Care e porcul și măgarul care s-a p...t prin ușă?!"

I-am spus că eu și l-am rugat să-mi dea o cîrpă ca să șterg. S-a dezlănțuit într-un adevărat potop de insulte și înjurături. M-a amenințat că mă pune să ling pe jos, că mă pune în lanțuri, că mă bagă la carceră. Străduindu-mă să iau un ton cît mai pașnic și afectat de cele întîmplate, i-am spus că din moment ce n-a avut timp să mă ducă la W.C., n-am putut face altfel. Roșu de furie, a trîntit ușa și a încuiat-o. Cîteva minute mai tîrziu l-am auzit venind cu o găleată și ștergînd pe coridor. Chiar la așa ceva nu mă așteptam!

Abia mai tîrziu am aflat de ordinele stricte din celularele Securității, care prevedeau că arestații nu puteau fi scoși pe coridor decît pentru a fi duși la W.C. sau la anchetă și numai cu ochelari la ochi. Era interzis să fim folosiți la curățenie pe coridor, această treabă căzînd în sarcina gardienilor.

Succesul acțiunii mele a fost total. Din ziua aceea și pînă la plecarea mea din Submarin, de cîte ori cineva din celula noastră bătea la ușă, era imediat dus la W.C., fără nici un fel de comentariu din partea gardianului.

Se împlinise aproape o lună de cînd eram la Interne, cînd, într-o noapte, ni s-a adus un nou arestat în celulă. Un băiat tînăr, ridicat cu o jumătate de oră mai devreme de la locul lui de muncă. Era frînt de oboseală. L-am luat în patul meu. După regula pușcăriașilor, cînd nu mai erau paturi libere în celulă și era introdus un nou deținut, ultimul venit (cazul meu) urma să împartă patul cu el. Ne-am culcat, cap la picioare. Tînărul a adormit imediat.

Dimineața, la deșteptare, cînd ne-am făcut patul, am strîns de pe cearșaf un pumn de boabe de grîu. Căzuseră din buzunarele și manșetele pantalonilor noului venit. Mi-a explicat că lucra în schimbul de noapte în gară. Fusese arestat, tocmai cînd descărca un vagon de grîu. Pretindea că nu știa de ce fusese arestat. Mult nu am putut sta de vorbă. L-au luat la anchetă și nu l-au adus înapoi decît pe la jumătatea zilei. Nici n-a apucat bine să-și mănînce ciorba și a fost luat din nou. S-a întors după ora stingerii. Ritmul s-a menținut același și în următoarele două zile, așa că era mai mult absent din

celulă. Ancheta lui părea să se desfășoare cu mare insistență, dar fără brutalități.

Într-una din acele zile, cînd ușa s-a deschis și credeam că vine ca de obicei să-l ia pe tînăr la anchetă, gardianul mi s-a adresat mie: „Ia-ți bagajul și ieși afară!"

În chip de bagaje, n-aveam decît haina. În timp ce mi-o luam de pe pat, am profitat să strîng mîna celor trei camarazi de celulă, pe care nu aveam să-i mai întîlnesc niciodată. Gardianul mă grăbea din ușă. Mi-a pus ochelarii și am ieșit pe coridor.

ÎN ANCHETĂ.
LA SECURITATEA DIN CALEA RAHOVEI

Înainte de a ieși din clădirea Ministerului de Interne, mi s-au scos un moment ochelarii, ca să-mi pot pune șireturile la pantofi și cureaua la pantaloni. Apoi mi-au pus cătușele și din nou ochelarii, am fost condus spre ieșire, am coborît cîteva trepte și m-au urcat într-o dubă mică, unde mîna altui însoțitor m-a apucat de braț. M-au așezat pe o banchetă, cu un gardian de fiecare parte și duba s-a pus în mișcare.

Cu toate eforturile, care de obicei aveau succes, n-am reușit ca prin mișcări succesive de încruntare și descreștere a frunții să-mi ridic cu cîțiva milimetri mai sus ochelarii. Erau noi și aveau elasticul foarte strîns. Cînd mi se puseseră cătușele, mi se atrăsese atenția să nu mai vorbesc. În dubă era liniște absolută. Și totuși, simțeam și prezența altor persoane, în afară de mine și de cei doi gardieni care mă încadrau. Mi-am dres glasul și am tușit de cîteva ori. După cîteva secunde, mi s-a răspuns la fel și cînd unul din paznici s-a răstit la noi, zicîndu-ne să nu mai tușim, era deja prea tîrziu: îi recunoscusem vocea lui Titi.

Coșereanu mi-a povestit mai tîrziu că fusese mai norocos cu ochelarii lui. Reușise să-i deplaseze puțin mai sus și mă recunoscuse după picioare. Orice altă comunicare între noi era însă imposibilă. De altfel, drumul n-a fost lung. Mașina s-a oprit și, cu ocazia coborîrii, mi-am dat seama că în dubă fuseserăm patru sau cinci arestați.

Am fost dus de braț cîțiva pași și mi s-a spus să stau pe loc și să nu mă mișc. Am auzit cum și celorlalți li s-a spus același lucru. Forfota gardienilor s-a potolit, pe măsură ce le auzeam pașii îndepărtîndu-se. Am tușit iar și Titi mi-a răspuns din stînga. Imediat a urmat strigătul gardianului, care rămăsese să ne păzească: „Lasă gura!"

Cred că am așteptat așa mai bine de o jumătate de oră. Începusem să obosesc și mă lăsam cînd pe un picior, cînd pe celălalt. De cum coborîsem din dubă, mă izbise un miros puternic de var și în cei cîțiva pași pe care îi făcusem, călcasem pe nisip și mă împiedicasem de cioburi de cărămidă.

Eram pe un șantier și bănuiam că trebuie să fie vorba de un celular nou, în construcție.

Nici o clipă nu m-a dus gîndul la ceea ce mi-a spus Titi mai tîrziu că se gîndise. Imaginația lui, cu înclinația spre dramatizare, îl făcuse să trăiască momente de groază: fusese convins că aveam să fim supuși unei execuții sumare și aruncați într-o groapă deja pregătită, peste care va fi turnat var și beton. Cu toate că regimul pe mîna căruia căzusem justifica asemenea presupuneri, temerile lui Titi nu s-au adeverit și au constituit ani de-a rîndul subiect de tachinerii și glume macabre pe socoteala lui.

În fine, s-au auzit din nou pași de cizme și unul cîte unul, la intervale destul de mari, am fost luați. Mi-a venit și mie rîndul. Drumul mi s-a părut un adevărat labirint. Cînd mi s-au scos ochelarii, mă aflam într-o cameră cu rafturi, încărcate cu tot felul de bagaje: valize, boccele, legături.

Am depus pe masa din fața securistului-magazioner cureaua și șireturile și am fost percheziționat de cel care mă adusese. Pe aceeași masă se afla și valiza cu care fusesem prins. Am semnat de predare pentru „una valiză cu obiecte personale", mi s-au pus iar ochelarii și după alte ocolișuri pe diferite coridoare, m-am trezit singur, într-o celulă cu două paturi suprapuse.

O ușă de fier cu vizetă, un bec aprins în mijlocul tavanului înalt, inaccesibil, și o mică deschizătură deasupra ușii, pentru aerisire. Era o celulă, cum probabil mai erau nenumărate altele în București, în diversele clădiri ale Securității. Nu-mi dădeam seama unde mă aflu. Din clădirile unde lumea știa că sînt ținuți arestații, una o puteam șterge de pe lista posibilităților: Ministerul de Interne, de unde tocmai veneam.

Mai rămîneau:

1) Fosta închisoare militară de pe strada Uranus. Și pe aceasta am exclus-o, fiindcă pe drum nu urcasem cu duba pe vreo stradă cu o pantă așa de înclinată cum era strada Uranus.

2) Malmaison, unde mai fusesem închis în 1949. Celula în care stăteam acum nu semăna cu cea de atunci, dar aflasem că între timp se făcuseră modificări.

3) Sediul Securității de pe Calea Rahovei, din fosta clădire a Primăriei sectorului albastru. Din auzite știam că aici se afla un celular subteran, ceea ce corespundea cu situația. Mai erau însă nenumărate case conspirative pe tot cuprinsul Bucureștiului, camuflate în spatele a tot felul de firme de întreprinderi și institute cu cele mai variate și nevinovate îndeletniciri.

N-au mai trecut însă multe zile și am avut confirmarea că mă găseam la Securitatea din Calea Rahovei. Pînă a doua zi am fost lăsat în pace. În afară de „program" și de mîncarea care mi se dădea prin vizetă, nimeni nu s-a ocupat de mine, așa că reflectam din nou la ce avea să mă aștepte. Eram convins că acum va începe cu adevărat ancheta. Și nu m-am înșelat.

A doua zi dimineață, mi s-au pus ochelarii și am fost dus într-un birou la etajul întîi al clădirii. A urmat procedura obișnuită. Am fost așezat într-un

colț, în spatele unei măsuțe și cînd mi s-au scos ochelarii, aveam în fața mea un birou la care stătea un căpitan. De talie mijlocie, destul de gras, chel, cu toate că încă tînăr, avea o figură care în alte împrejurări ar fi părut jovială. Ca semn distinctiv: o cicatrice profundă în mijlocul frunții. După ieșirea gardianului care mă adusese, căpitanul a mai răsfoit un timp dosarul destul de voluminos pe care îl avea în față, înainte de a ridica ochii spre mine. S-a informat mai întîi dacă am fost bine tratat în celular, dacă duc lipsă de ceva și dacă am ceva de raportat.

Acest gen de introducere, aproape stereotip, îl cunoșteam și nu m-am lăsat momit de aparenta bunăvoință a vorbelor, știind că de cele mai multe ori așa începeau și anchetele care se terminau cu scoaterea arestatului pe brațe, leșinat și plin de sînge. I-am răspuns că n-aveam nimic de reclamat.

Cu același ton amabil, căpitanul m-a pus în temă cu sarcina pe care o avea, cerîndu-mi să-l ajut ca să poată încheia cît mai repede dosarul, atît în interesul meu cît și într-al lui. Formularea mi s-a părut cam neobișnuită, ceea ce m-a făcut și mai suspicios în privința fazei următoare a anchetei. Și căpitanul a continuat cam în felul următor: „Domnule Ioanid, trebuie să-ți atrag atenția că ar fi de dorit să fii sincer în declarațiile pe care le vei face. Ancheta va ține seama de felul în care vei răspunde. Noi știm adevărul și ar fi bine ca dumneata să ni-l confirmi, fără să ne induci în eroare și fără să ne obligi să recurgem la procedee care vor fi în defavoarea dumitale. Te sfătuiesc să răspunzi sincer la întrebări și să nu ne pui în situația de a-ți dovedi că ne-ai ascuns adevărul, fiindcă în felul acesta îți vei agrava și mai mult situația. Noi nu amenințăm pe nimeni și nu întrebuințăm metode inumane în anchetă, fiindcă avem mijloace perfecționate de a afla adevărul. Te previn că situația dumitale este din cele mai grave și depinde numai de dumneata ca să ți-o ușurezi!“

Cu toată această lungă declarație, în care mă sfătuia aproape părintește să-mi dovedesc sinceritatea pentru a-mi ușura situația, n-am dat doi bani pe vorbele lui. N-am luat în seamă nici insinuarea că viața mi-era în joc, și nici n-am crezut vreun moment în afirmația pe care o făcuse, că în anchetă nu se întrebuințează metode inumane. Un singur lucru mă preocupa și-mi repetam tot timpul în gînd cele ce hotărîsem: să-mi păstrez calmul și mintea lucidă, să fiu extrem de atent la întrebări și răspunsuri, fără a da însă această impresie anchetatorului, pe care trebuia să-l conving prin atitudinea mea că răspund spontan și sincer. Eram chiar nerăbdător să înceapă o dată cu ancheta propriu-zisă.

Căpitanul m-a privit cîteva clipe în tăcere, scontînd pe efectul ce trebuia să mi-l producă micul lui discurs, după care mi s-a adresat cu o voce gravă:

— Îți dai seama de situația în care te afli? Te-ai gîndit bine? Ești hotărît să cooperezi cu ancheta?

— Întrebați-mă și vă voi răspunde cît se poate de sincer!

Spre uimirea și chiar dezamăgirea mea, căpitanul mi-a cerut să-i povestesc tot ce am făcut de la evadare și pînă la arestare. Aceeași întrebare ce mi se pusese la Interne, cu singura deosebire că de data asta trebuia să-mi încep povestea de la ieșirea pe suitoare la suprafață și nu din momentul sosirii în București.

Pînă la ora prînzului, cînd am fost trimis în celulă, am povestit întruna. Căpitanul asculta și, din cînd în cînd, mă oprea ca să-și noteze, pe scurt, diferitele etape ale drumului. Povestea mea, pe cît de lungă, pe atît de plină de lacune, mai ales cînd am ajuns la perioada petrecută în București, se asemăna în mare cu versiunea pe care o dădusem la Ministerul de Interne. Ședința a fost reluată după-masă și a durat pînă seara, cînd am încheiat istorisirea, fără nici un incident deosebit de semnalat. Căpitanul asculta și nota, și nu părea deloc interesat să elucideze anumite faze, care, vădit, necesitau explicații și lămuriri suplimentare. Din ziua aceea, pe căpitan nu l-am mai văzut.

A doua zi, pe locul lui era așezat un locotenent-major, care a continuat ancheta, reluînd frază cu frază toate cele notate de predecesorul lui, intrînd în cele mai mici amănunte și umplînd pagini după pagini de „procese-verbale de anchetă", în care erau formulate în scris întrebările și consemnate răspunsurile mele. Timp de trei săptămîni, am fost scos zilnic la anchetă, în general de trei ori pe zi: de dimineață pînă la prînz, după-masă, și încă o dată seara, pînă noaptea destul de tîrziu. De fiecare dată cînd eram dus în birou, toată povestea evadării mele era reluată de la început, anchetatorul cerîndu-mi precizări suplimentare, astfel încît prima mea versiune, mai vagă și plină de lacune, pe măsură ce ancheta avansa, devenea tot mai completă și se apropia tot mai mult de realitate.

Aproape toate punctele unde încercasem să ascund adevărul, dînd cîte o explicație falsă, dar cît mai plauzibilă, pentru a nu dezvălui numele diferitelor persoane care ne ajutaseră, locotenentul-major le consemna cu conștiinciozitate în procesul-verbal. În ședința următoare se oprea asupra primului punct mincinos din declarația mea anterioară și insista să-i spun adevărul. Văzînd că îmi mențineam declarația, pe un ton neutru, fără nici un fel de manifestare de enervare sau măcar comentariu, îmi relata el versiunea reală a episodului respectiv. În majoritatea cazurilor, eram astfel pus în situația de a recunoaște și a confirma spusele lui, pe care, cu tot atîta calm, le așternea pe hîrtie într-un nou proces-verbal. Și așa, punct cu punct și zi de zi, a decurs această anchetă surprinzătoare, fără nici o vorbă insultătoare măcar, necum vreo lovitură sau tortură.

În schimb, rezultatul cercetărilor era dezastruos. Mai tot adevărul ieșise la iveală și Securitatea știa numele și rolul jucat în evadarea noastră al mai multor persoane. După cum nu-mi puteam explica în ce împrejurări ajunsese Securitatea să prindă de veste că ascunzătoarea noastră era la Anița și astfel să-l aresteze pe Titi, la fel nu puteam înțelege cum de aflase atît de multe

amănunte despre persoanele cu care avusesem contacte. Unele răspunsuri la întrebările pe care mi le puneam le-am avut încă în timpul cît am stat în arestul Securității din Calea Rahovei, altele însă, mult mai tîrziu.

Cum a dat Securitatea de urma noastră? Fusese o întîmplare sau un denunț? Și dacă fusese „turnătorie", pe cine să bănui? Abia după un an, intrînd în posesia unor date noi, mi-am îndreptat bănuielile într-o direcție anume, dar confirmarea n-am avut-o decît unsprezece ani mai tîrziu, cînd am ieșit din închisoare.

Din felul în care decurgea ancheta și din unele aluzii ale ofițerului, am dedus că ducea în paralel și ancheta cu Titi Coșereanu și cu prietena mea M.C. Aș fi dat orice ca să pot intra în legătură cu ei. Încă din prima zi a anchetei îmi dădusem seama că se întîmplaseră și se spuseseră lucruri pe care nu le știam și nu le înțelegeam, fiind ultimul care fusesem arestat. Numai ei m-ar fi putut pune la curent cu tot ce se petrecuse în București după plecarea mea la Drăgășani. Dar cum să comunic cu ei, cînd eram așa de păziți și izolați unul de altul!

Tot gîndindu-mă la o posibilitate, mi-a venit o idee. Singurul loc unde aș fi putut lăsa și eventual primi un mesaj era W.C.-ul. În celular erau două încăperi cu această destinație, fiecare cu cîte două closete turcești și cu cîte o chiuvetă. Șansele ca să ne succedăm în aceeași încăpere și mai ales de a lăsa un mesaj, care să nu fie descoperit de gardian, care atunci cînd te scotea de la closet controla totul în urma ta, erau foarte reduse. Cîteva încercări discrete făcute de alți arestați, de a zgîria pe vopseaua ușilor de la closet o inițială sau cine știe ce indicație, fuseseră rîcîite de paznici.

Mi-am încercat totuși norocul! Observasem că într-unul din closete, o placă de faianță de pe perete era spartă. Prin locul ciobului lipsă, am strecurat în spațiul din spatele faianței o bucățică din foaia de hîrtie igienică pe care o primisem de la gardian cînd mă scotea la „program". De cele mai multe ori, la ieșirea din closet eram percheziționat, dar reușisem să dosesc hîrtie și s-o duc în celulă. Cu multă trudă, cu un pai mai tare, scos din saltea și cu urechea ciulită la ușă, ca să nu fiu surprins, am reușit să scriu cîteva rînduri. Perforam hîrtia cu paiul făcînd găurele dese și astfel formam litere de tipar.

La următorul „program", n-am mai nimerit în același closet, așa că a trebuit să aștept altă ocazie. Cînd, în fine, întîmplarea m-a favorizat, am rulat peticul de hîrtie, l-am legat cu un fir de ață albă tras din cămașă și i-am dat drumul în crăpătura dintre faianță și perete, lăsînd să atîrne afară un capăt al firului. Apoi, stînd în poziția de folosire a W.C.-ului, am zgîriat cu unghia, pe vopseaua din partea de jos a ușii, următoarea indicație, care, chiar dacă ar fi fost descoperită de gardian, n-ar fi avut pentru el nici un fel de înțeles: TIRFILDERIER. Indicația, în limba franceză, scrisă fonetic și într-un singur cuvînt, însemna pe românește: TRAGE FIR SPATE.

Erau puține șanse ca ea să fie descoperită de gardian, dar tot așa de puține ca M.C. sau Titi să nimerească în aceeași cabină, să observe inscripția mea, s-o înțeleagă și apoi să remarce firul de ață, aproape invizibil în camera prost luminată. Și totuși, după cîteva zile, cînd am ajuns în aceeași cabină, inscripția fusese ștearsă și mesajul legat cu ață dispăruse. În cursul aceleiași zile, am bătut de mai multe ori la ușă, cerînd să fiu dus la toaletă. Abia seara, cînd m-au adus înapoi de la anchetă și am cerut iar să fiu dus la W.C., am găsit răspunsul la mesajul meu. Îl găsise M.C., și în răspunsul ei întrebuințase același procedeu ca și mine.

Acest schimb de corespondență n-a avut loc decît de două sau de trei ori, după care ultimul mesaj n-a mai fost ridicat timp de cîteva zile, ceea ce m-a făcut să-l distrug, spre a nu risca să cadă în mîinile gardianului. Prea multe n-am aflat din cele cîteva vorbe, cîte se puteau scrie pe micile bilețele primite. M.C. mi-a comunicat că recunoscuse că îmi procurase cheia de la apartamentul familiei Boceanu, fără ca să le spună în ce scop și că ne făcuse rost de haine și bani de buzunar. Nu știa nici ea cum de ajunsese Securitatea să ne descopere ascunzătoarea la Haritoni. La rîndul meu, i-am transmis să declare la anchetă că, la sosirea mea în București, luasem personal legătura cu ea și nu prin intermediul lui Baby Ivanovici, pentru a-l scoate astfel din cauză. În afară de cîteva mici detalii, asupra cărora ne-am pus de acord, pentru ca declarațiile noastre să coincidă, scurta noastră corespondență n-a prea servit la mare lucru.

În tot acest timp, ancheta continua în aceleași condiții, progresînd pas cu pas. Voi consemna cîteva momente din această anchetă.

Astfel, cînd am fost întrebat despre proveniența buletinului găsit asupra mea, am declarat că la rîndul meu îl găsisem pe stradă și că înlocuisem fotografia lui Topliceanu cu a mea, falsificînd singur timbrul-sec al Miliției. Anchetatorul a scris întocmai spusele mele în procesul-verbal, m-a pus să semnez și a trecut mai departe. La următoarea înfățișare, a revenit la problema buletinului și consultînd dosarul pe care îl avea în fața lui, mi-a spus că Georgel Teodorescu declarase că el îmi dăduse buletinul, pe care îl furase din haina lui Topliceanu și că Ștefan Gane (Bubi) recunoscuse că-mi schimbase poza și contrafăcuse ștampila. Nu mai încăpea nici o îndoială că anchetatorul avea în față declarațiile celor doi. Nu mai aveam nimic de făcut decît să recunosc și eu.

Și această a doua declarație a mea, care o contrazicea pe prima, a consemnat-o cu tot atîta conștiinciozitate și mi-a dat-o la semnat. La întrebarea: „I-ai cerut lui Gane să-ți mai procure și alte buletine?", am răspuns că nu. Mă așteptam să mi-l citeze din nou pe Gane, spunînd că într-adevăr urma să-mi procure două buletine, dar spre surprinderea mea, ofițerul s-a mulțumit cu răspunsul dat și n-a mai insistat.

Despre Anița și Dinu Hariton, am spus că ne-au găzduit, fără să le fi spus că sîntem evadați. Ofițerul știa că ajunseserăm să locuim la Haritoni datorită mamei.

La întrebarea dacă îl cunosc pe Paul Petrescu, am spus că numele nu-mi spune nimic. Tot anchetatorul mi-a relatat atunci cum Georgel Teodorescu mă prezentase lui Paul Petrescu, care mă angajase pe șantierul de la Drăgășani. În fața evidenței, am recunoscut că fusesem angajat pe șantierul din Drăgășani, datorită unui prieten al lui Georgel, pe care nu-l văzusem decît o singură dată și nu-i reținusem numele. De asemenea, nu-l pusesem la curent cu situația mea de condamnat evadat. Numele inginerului Arsenescu n-a ieșit la iveală în cursul anchetei și bineînțeles că nici eu nu l-am pomenit.

Cu toate că Securitatea ajunsese să descopere o parte din adevăr, mă bucuram că mulți din cei cu care avusesem de-a face în timpul evadării rămăseseră necunoscuți. Era o slabă consolare, față de toți ceilalți care erau acum compromiși și implicați în această afacere.

Într-o bună zi, interogatoriul mi s-a părut încheiat, ofițerul mulțumindu-se numai să mai reia pentru a nu știu cîta oară toată povestea evadării de la început, fără a mai pune întrebări noi. Ne aflam în acest stadiu, în care nu făceam decît să repet pentru a mia oară aceleași răspunsuri, cînd ofițerul a scos din sertarul biroului portofelul găsit asupra mea la arestare. Cei vreo sută cincizeci de lei pe care îi conținea nu mai constituiau o problemă. Declarasem că-i primisem de la mama. Abia cînd anchetatorul m-a întrebat cine este Baby, am înțeles ce rost avea în mîna lui portofelul. Pe lîngă bani, se mai găsea și lista pe care îmi însemnasem tot ce îmi propusesem să fac în cele cîteva zile, cît intenționam să stau în București, înainte de a mă reîntoarce cu Titi la Drăgășani. Cred că dacă anchetatorul m-ar fi privit mai atent ar fi putut să-și dea seama de tulburarea mea, cînd am realizat ce imensă prostie făcusem: în capul listei scrisesem: „Pantofi Baby", pentru a nu uita să-i restitui pantofii împrumutați. Am căutat să cîștig timp, spunîndu-i că Baby este numele pe care mi-l dăduse mama. Desigur că această afirmație, adevărată de altfel, nu era o explicație satisfăcătoare pentru însemnarea de pe listă. Între timp, mă gîndeam la tot felul de alte posibilități și cred că mintea îmi funcționa cu turația maximă.

În momentul în care luasem hotărîrea să mă încăpățînez și să rămîn pînă la capăt pe această poziție, mi-am adus aminte de Fay, care și el purta numele de Baby. Într-o clipă am făcut următorul raționament: dacă nu-i voi da un răspuns satisfăcător anchetatorului (și cel pe care i-l dădusem, hotărît că nu era), Securitatea își va începe investigațiile, printre cei deja implicați în afacerea evadării noastre, pentru a da de urma misteriosului „Baby". Era foarte probabil ca, cercetînd în jurul familiei Hariton și al relațiilor lor, să descopere că un bun prieten al casei se numea Baby, și anume, Baby Fay. Pornind pe urmele lui, vor ajunge pe șantierul din Bărăgan, unde lucra și unde ținea ascunși alți cîțiva inși, căutați de Securitate. Perspectiva descoperirii acestor oameni mă îngrozea.

În fața dilemei, ezitam și, pentru a cîștiga timp de gîndit, mă făceam că nu înțeleg de ce anchetatorul nu mă crede că mi se spune și Baby. Cînd s-a

decis să-mi arate lista pe care o avea în mînă, menționîndu-mi că scrisesem cu mîna mea numele de Baby, mă hotărîsem și eu. Cred că am fost convingător cînd am exclamat: „Acum înțeleg despre ce este vorba!" Și i-am povestit apoi cum, sosind în București cu bocancii rupți și negăsind încălțăminte pe măsura mea, m-am dus la un fost coleg de liceu, care știam că poartă același număr și l-am rugat să-mi împrumute o pereche de pantofi. Colegului, care se numește Baby Ivanovici, care știa că fusesem arestat, i-am spus că fusesem eliberat din închisoare și că urma să lucrez pe un șantier. I-am promis să-i restitui pantofii, de îndată ce-mi voi putea cumpăra alții și cum într-adevăr îmi cumpărasem o pereche la Drăgășani, îmi notasem pe listă numele lui, ca să nu uit să-mi achit datoria. Am încercat să dau aparența unei totale sincerități, povestind episodul întîlnirii cu Baby, fără nici un fel de întrerupere sau ezitare în glas, în speranța că Baby va da aceleași explicații cînd va fi întrebat.

Un an de zile am trăit cu această îngrijorare și povară pe suflet, neștiind dacă Baby își reamintise de înțelegerea asupra versiunii întîlnirii noastre, pe care stabilisem s-o povestim în cazul că vom fi arestați. Un an mai tîrziu, cînd am fost din nou judecat, l-am văzut pe Baby în sala tribunalului. Ședința era publică și prietenul meu venise să asiste la proces. Abia atunci m-am liniștit, văzîndu-l liber, iar la eliberarea mea, după alți zece ani, am aflat că fusese reținut de Securitate, interogat și la scurt timp eliberat.

Povestea lui coincisese cu spusele mele, Baby susținînd că luase de bună afirmația mea că fusesem eliberat legal din închisoare, atunci cînd venisem la el să-i cer pantofii și că nu avusese nici un motiv să bănuie că evadasem.

În ceea ce-l privește pe Baby Fay, din fericire pentru el și pentru protejații lui de pe șantier, numele lui nu a apărut în anchetă.

De altfel, aceasta părea într-adevăr să se fi terminat. În cele două, trei zile cît am mai fost dus „sus", pentru a relua, de fiecare dată de la început, toate declarațiile făcute pînă atunci, anchetatorul îmi dădea impresia unui elev care-și face lecțiile, dar e cu gîndul în altă parte. Părea distrat sau preocupat de chestiuni personale. În timp ce-mi repetam povestea, pe care o învățasem aproape pe de rost, își scotea portofelul, făcea inventarul conținutului, își număra banii, se uita lung la cîteva poze și se dezmeticea din gîndurile lui numai cînd tăceam și se făcea liniște în birou. Ancheta lîncezea și aducerea mea în birou părea să continue numai în virtutea inerției. Mă întreb dacă orele de anchetă nu erau mai bine plătite și dacă ofițerul nu trăgea de timp ca să-și rotunjească leafa.

Într-una din zilele următoare, gardianul a deschis ușa celulei și înainte de a-mi întinde ochelarii, cum făcea de obicei cînd mă ducea „sus", mi-a spus să-mi iau tot bagajul. Mi-am luat haina, mi-am pus ochelarii și m-am lăsat condus. Am mers către fundul coridorului, unde încăperea se lărgea. În peretele din față, se deschideau patru uși. Erau patru celule, care din

cauza lipsei de aerisire aveau ușile întredeschise cam de un lat de palmă, menținute astfel cu cîte un lanț, prins cu un lacăt. De cîte ori era adus sau luat un arestat, pentru a nu fi văzut de ceilalți prin crăpăturile ușilor, gardianul striga „trage ușa!" și locatarii celor patru celule își închideau singuri ușile.

Am fost introdus în prima celulă din stînga și mi s-au luat ochelarii de pe ochi. Mă găseam într-o cameră ceva mai mare, cu șase paturi, suprapuse două cîte două și cu patru arestați. M-am bucurat că nu mai eram singur și totodată fiindcă mutarea mea împreună cu alții era un semn că ancheta se terminase, sau, în orice caz, nu mai prezenta un interes deosebit.

Cum a plecat gardianul, s-au făcut prezentările. Le voi face și eu.

George Silviu, evreu, fost gazetar înainte de război, iar după instalarea regimului comunist, ajuns subsecretar de stat la Ministerul de Interne sub Teohari Georgescu. Ancheta încerca să-l implice într-o organizație sionistă.

Francisc Por. Un tînăr biolog evreu, sionist convins și el, arestat și anchetat de cîteva luni împreună cu soția lui, care se afla într-o altă celulă.

Un fost comisar de poliție, al cărui nume l-am uitat. Fusese arestat cu cinci–șase ani în urmă și închis ca „lăgărist" (adică fără proces și fără sentință de condamnare) la închisoarea din Făgăraș, destinată celor ce făcuseră parte pînă în 1944 din cadrele Poliției și Siguranței.

Cred că numele celui de al patrulea era Cocoș, dar nu o pot afirma cu certitudine. În orice caz, era portar la Fabrica de țigări „Belvedere" (vechea denumire a fabricii) și era arestat numai de cîteva săptămîni, împreună cu mai mulți salariați ai întreprinderii, din cauza unui incendiu care izbucnise.

Ancheta căuta să stabilească cu orice preț că fusese un act de sabotaj și să găsească vinovatul. Focul se stîrnise într-o baracă din curtea fabricii, unde erau depozitate deșeurile și gunoaiele. De altfel, fusese imediat stins și nu se înregistraseră pagube. Portarul bănuia că fusese un simplu accident, provocat probabil de un muc de țigară încă aprins, aruncat din neglijență în gunoaie. Pretindea că cel de la serviciul de Cadre semnalase cazul la Securitate pentru a-și arăta vigilența și a-și da importanță.

Cele aproape două săptămîni petrecute în compania celor patru le-am gustat din plin. Le-am povestit despre cele trăite de mine în închisoare și mi-au povestit și ei multe despre ei. Personajul cel mai interesant mi s-a părut tînărul sionist, Francisc Por. Era un băiat inteligent și cultivat. Militant convins pentru cauza sionistă, își susținea cu înverșunare punctul de vedere. Por mi-a povestit cum, împreună cu un grup de prieteni evrei, care aveau aceleași vederi politice, își petreceau zilele libere și vacanțele în diferitele regiuni mai sălbatice ale țării. De fapt, se constituiseră într-un fel de unitate paramilitară și se antrenau pentru a-și face o cît mai bună condiție fizică. Se supuneau la eforturi fizice de rezistență în teren accidentat, indiferent de starea vremii: marșuri forțate pe trasee dinainte stabilite, prin regiuni muntoase și prăpăstioase, pe arșiță, ploaie sau ninsoare! Învățau să se descurce în mijlocul naturii, să sufere frigul, foamea și oboseala și să dea îngrijiri

de prim-ajutor în caz de accident. Cultivau spiritul de camaraderie și de disciplină. Îmi spunea că se inspiraseră în privința programului și exercițiilor din educația aspră a organizațiilor de tineret hitleriste. Aveam o sinceră admirație pentru tenacitatea și hotărîrea lui Por, mai ales că după înfățișarea lui, îmi dădeam seama că viața aspră la care se supunea de bunăvoie îi cerea cu siguranță un efort dublu față de cel necesar unui tînăr obișnuit, căci Francisc Por era departe de a avea o constituție atletică. Destul de înalt, slab, cu umeri înguști și pieptul scobit, dădea impresia unui băiat firav și neajutorat din punct de vedere fizic. Impresie întărită de mișcările lui neîndemînatice și de o puternică miopie care îl obliga să poarte ochelari cu lentile foarte groase. O minte ageră, o fire de luptător, cultivînd spiritul de sacrificiu și înclinînd spre acțiuni eroice, calități de care natura nu ținuse seamă, dăruindu-i acest fizic ingrat.

Cu elanul lui tineresc și dăruirea pentru cauza sionistă era firesc să fie într-un conflict permanent de idei cu George Silviu, reprezentant specific al evreului fără țară sau, mai bine zis, al evreului obișnuit de generații să-și schimbe țara adoptivă după împrejurări și interese. Por era foarte categoric în această privință, manifestîndu-și disprețul pentru tipul evreului rătăcitor, al evreului din ghetouri, pentru mentalitatea lor. Această veche mentalitate a comunităților evreiești, împrăștiate prin diferite țări ale lumii, cînd tolerate, cînd persecutate, și care crease un evreu umil și complexat, trebuia să dispară. Evreii aveau acum un stat al lor, o țară pentru care trebuia să lupte. Locul lor era acum în Israel, unde să meargă și să muncească la clădirea și propășirea acestui stat. Trebuia să-și recapete demnitatea de om și mîndria națională. Cei care nu văd lucrurile așa n-au dreptul să se mai declare evrei și n-au decît să se integreze în țările în care trăiesc. Adevărații patrioți evrei nu au decît un singur țel: Israelul. Pe scurt, cam astea erau vederile lui Por, cu care George Silviu nu era deloc de acord.

George Silviu declara că originea lui evreiască nu-l împiedica să se simtă român, la care Por zicea că acest atașament și sentimentul acestei duble apartenențe erau un experiment care își dovedise falimentul. Un exemplu era antisemitismul pe care îl stîrnise, tocmai fiindcă, prin atitudinea lor, evreii n-au acționat pe linia intereselor țării în care trăiau. Și aici, ajungea chiar la atitudinea lui George Silviu care, cu toate că pretindea că se simte român, la venirea rușilor, trecuse de partea inamicilor țării și se înscrisese în partidul comunist. Acceptase chiar să fie ministru într-un guvern, impus cu forța și urît de poporul român, ceea ce dovedește că n-a simțit românește, după cum n-a simțit nici evreiește, regimul comunist fiind un dușman al Israelului.

Por era un anticomunist feroce. Aproape zilnic asistam la astfel de rechizitorii, pe care Por i le făcea lui George Silviu. Termenii și argumentele făceau parte din arsenalul clasic antisemit. Cu toate că disputa dintre cei doi se purta în mod civilizat și George Silviu se apăra cu mult talent de acuzațiile ce i se aduceau, uneori chiar cu vervă avocățească, totuși se simțea

încolțit cînd Por îi reproșa colaborarea cu comuniștii, și atunci argumentele lui își pierdeau vigoarea și nu mai erau convingătoare. Hărțuit fără milă de Por, recunosc că nu era prea elegant să-l mai atac și eu. N-am rezistat însă tentației de a-i aminti un episod din viața lui, care nu-i făcea deloc cinste și la care fusesem martor.

Eram student la Drept, prin 1947–1948, cînd am citit, pe afișierul de pe coridorul facultății, numele lui George Silviu. Era înscris pe lista celor care urmau să-și susțină teza de doctorat. George Silviu era atunci subsecretar de stat la Interne. Mi-amintesc că vestea a stîrnit multă vîlvă printre studenți. Eram pe-acele timpuri foarte angajați politicește și refractari la influența și presiunile crescînde ale comuniștilor. Participam la toate manifestațiile țărăniste și liberale, distribuiam voluntar pe străzi *Liberalul* și *Dreptatea*, luam parte la toate ciocnirile de stradă cu grupurile de comuniști care încercau să zădărnicească întrunirile la care urma să vorbească Iuliu Maniu. Mulți dintre colegii noștri fuseseră tîrîți în cîte un sediu al partidului comunist sau în subsolurile Ministerului de Interne și schilodiți în bătăi.

Și acum, George Silviu, subsecretar de stat tocmai la acel minister, urma să se prezinte la noi la facultate pentru doctorat. Eram toți foarte excitați și porniți să-i facem candidatului o atmosferă ostilă. Pînă atunci nu-l văzusem pe George Silviu decît în pozele din ziarele vremii. Acum stătea pe scaunul candidatului, cu fața la estrada pe care se aflau catedrele comisiei. Pe scaunele de pe latura din stînga a sălii, erau membrii familiei, care veniseră să asiste la examen. Tumultul pe care l-am provocat în sală nu s-a potolit decît la intrarea comisiei. Toată lumea s-a sculat în picioare și s-a făcut liniște. Președintele comisiei era prof. Bulgaru, de curînd venit de la Iași. Nu-i cunoșteam încă atitudinea politică, dar eram convinși că aducerea lui de la Iași era o mașinație a regimului, că Bulgaru era omul lui, introdus în corpul profesoral al facultății, pentru a-i dilua caracterul naționalist și anticomunist. Cu toată suspiciunea noastră în privința lui și a intenției pe care o aveam de a tulbura liniștea în sală, transformînd evenimentul într-o manifestație politică, prof. Bulgaru a știut să se impună și ne-a obligat să adoptăm ținuta cuvenită, examenul desfășurîndu-se în atmosfera lui solemnă, tradițională. E drept însă că ne-a dat și satisfacție. O satisfacție de bună calitate intelectuală și la nivel academic, nu ca aceea pe care ne pregătisem noi să ne-o luăm.

Odată liniștea restabilită, comisia și publicul s-au așezat, numai George Silviu a rămas în picioare. Prof. Bulgaru avea în fața lui teza de doctorat a candidatului. Speculînd, cu un oarecare simț teatral, tăcerea care se lăsase în sală, a luat broșura în mînă, a examinat-o pe toate părțile și apoi și-a fixat privirea pe copertă unde era înscris subiectul lucrării. S-a uitat lung la el. Mult mai lung decît ar fi fost necesar ca să descifreze cele două cuvinte care compuneau titlul. Apoi s-a adresat candidatului și în cîteva fraze și-a arătat satisfacția pentru subiectul pe care și-l alesese, alegere care dovedea nu numai convingerile democratice ale autorului lucrării, dar și lăudabila lui preocupare

pentru o temă atît de actuală. După această introducere, a tăcut, pînă ce rumoarea de nemulțumire ce se stîrnise în sală s-a potolit. A urmat prima întrebare pusă candidatului: „L-aș ruga pe domnul candidat să ne explice, care au fost motivele care l-au determinat să-și aleagă acest subiect și tocmai acum?"

Și, înainte de a primi răspunsul, ni s-a adresat nouă, publicului: „Pentru a putea urmări discuțiile și a înțelege rostul întrebării mele, vă voi citi titlul lucrării domnului George Silviu." Aici a mai făcut o pauză, privind, cu o lumină malițioasă în ochi, peste publicul în care mocnea ostilitatea, calculînd probabil efectul anunțului pe care urma să-l facă: „Subiectul pe care și l-a ales candidatul este « Libertatea presei! »"

Efectul scontat a fost atins. După primul moment de surpriză, un hohot general de rîs a izbucnit în sală.

Dacă n-am putut reproduce întocmai, în forma lor exactă, cuvintele rostite de profesorul Bulgaru, nu m-am îndepărtat însă de spiritul și sensul lor.

Mă limitez la această introducere, suficientă, cred, pentru a sugera atmosfera pe care a determinat-o pe toată durata examenului, în următoarele două–trei ore.

Subiectul „Libertatea presei", tocmai în momentul în care guvernul lua primele măsuri de sugrumare a ei, era un prilej pentru a aminti și sublinia libertățile democratice prevăzute în Constituție. Însă faptul că subiectul fusese ales chiar de un membru al guvernului, care încălca acest drept, a transformat examenul într-un fel de proces, în care George Silviu nu mai era candidatul, ci acuzatul. Hărțuit de întrebările membrilor comisiei, formulate, care mai de care mai insinuant, cu aluzii la situația actuală și ironii la adresa poziției lui în Ministerul de Interne, George Silviu nu mai avea nimic din atitudinea arogantă și siguranța de sine cu care își făcuse intrarea în sala de examen. Încerca să mai salveze aparențele, refugiindu-se în ambiguitatea unor explicații, care generau alte întrebări și mai stingheritoare. Iar dacă la începutul examenului privea spre public cu un zîmbet disprețuitor, ori de cîte ori auzea cîte un murmur de dezaprobare sau ostilitate, acum nu mai îndrăznea nici măcar să arunce o privire spre sală.

Intrase cu capul sus, sfidător, lăsînd parcă a se înțelege că la examen nu intrase numai candidatul, ci și adjunctul de la Interne. E drept că, două ore mai tîrziu, ieșea cu doctoratul în buzunar, dar cu ce preț! Era așa de lamentabil la plecare, încît nu i s-au mai acordat nici măcar huiduielile pe care i le pregătisem. Pe coridor l-au însoțit doar cîteva strigăte de „Rușine! Rușine!" din rîndul studenților.

Manifestația pe care i-o pregătisem lui George Silviu s-a deplasat spontan către comisie, care a părăsit și ea sala, în ovațiile și aplauzele publicului. Cred că asistasem la una din ultimele manifestări de independență și demnitate ale corpului profesoral de la Facultatea de Drept. Iar pentru George Silviu, doctoratul a fost mai mult o lecție decît un examen.

Toate astea i le-am reamintit în celula din Calea Rahovei. Nu l-am cruțat cu întrebările nici eu, nici Por, care mi se alăturase: Ce îl făcuse să aștepte atîția ani, pînă cînd să se prezinte la examenul de doctorat? Considerase că în calitate de subsecretar la Interne era momentul mai potrivit? Cum de avusese nerușinarea să-și aleagă ca subiect „Libertatea presei", cînd regimul era tocmai pe cale s-o suprime?

Nu știa că dălcăucii lui de la Ministerul de Interne ne prigoneau pe străzi, ne atacau, ne băteau și ne confiscau ziarele pe care le distribuiam? Cum de-l lăsase conștiința să vorbească în acele vremuri despre libertatea presei, tocmai el, care se pretindea gazetar? Întrebări penibile, care primeau și răspunsuri penibile.

În cele din urmă, George Silviu își justifica atitudinea de atunci, pretinzînd că fusese de bună-credință și crezuse în sinceritatea intențiilor democratice ale guvernului. Voia să ne convingă că fusese naiv. Cam greu, fiindcă noi, cu toate că mult mai tineri, ne pierdusem această calitate a tinereții. În acele vremuri, credulitatea și naivitatea erau defecte care-ți puneau viața în primejdie.

Mai căpătasem și alt năravː devenisem necruțători față de cei care sprijiniseră regimul și căruia sfîrșiseră și ei prin a-i cădea victime. Generozității tinereții îi luase locul, cînd era vorba de ei, o plăcere aproape sadică de a-i judeca, fără milă, atunci cînd ajungeau și ei să sufere alături de noi sălbăticia regimului cu care colaboraseră.

De la viața de sprijin și ajutor reciproc, pe care o practicam în celulă, nu erau excluși. Le ofeream camaraderia și solidaritatea noastră, a celor din spatele ușilor încuiate față de inamicul comun, reprezentanții administrației, și nu le ceream decît reciprocitate. Cei care nu se integrau și preferau să meargă pe calea colaborării cu administrația își primeau pecetea definitivă de „turnători", stigmat de care nu mai scăpau de-a lungul anilor de pușcărie și nici chiar după eliberare.

Cît a mai stat în închisoare și pe ce drum a apucat George Silviu nu știu, fiindcă n-am mai auzit de el niciodată după ce am plecat din Calea Rahovei. În puținul timp cît am stat împreună, s-a purtat ca un om civilizat. Totuși, anumite slăbiciuni de caracter nu te încurajau să-i acorzi încredere.

Într-una din zile, am auzit deschizîndu-se pe rînd ușile celulelor. Cînd s-a deschis și a noastră, am avut explicația: căpitanul Gogu Chifane, șeful arestului, făcea o inspecție a celulelor. Nu numai numele, dar și înfățișarea îi trădau originea țigănească. Pielea închisă, buzele vinete, albul ochilor gălbui erau caracteristice. Cu toate că tînăr, era gras și buhăit la față, iar uniforma pe care o purta cu vădită mîndrie crăpa pe el. Pînă și ținutei militare reușise să-i dea o notă personală, care și ea te edifica asupra originii lui: gulerul cămășii, care depășea cu cîțiva milimetri tunica închisă la gît, era... roz!

Dacă reputația lui de bătăuș nu ar fi fost notorie în lumea pușcăriilor, ai fi fost înclinat să privești cu oarecare simpatie acest personaj pitoresc. Mai ales că, datorită inexplicabilei atmosfere de relativă îmblînzire a regimului din Securitate, ne privea din cadrul ușii cu un zîmbet ce se voia prietenos.

Eram toți în picioare, în fața ușii. Cînd a dat cu ochii de George Silviu, s-a luminat mai tare la față și, bătîndu-l amical pe umăr, i-a spus: „Ce mai faci, nea Silviule?"

Avea tonul protector al șefului, care catadicsește să coboare la nivelul subalternului ca să-și arate bunăvoința. Dar mai era și o nuanță de orgoliu în gestul lui: el, micul șef din subsolurile Securității, îl bătea pe umăr pe un fost ministru, care acum ajunsese la mîna lui.

Ceea ce a urmat ne-a dovedit că Gogu Chifane își cunoștea omul. La gestul lui de intimitate, George Silviu i-a spus mai întîi: „să trăiți, domnule căpitan!", după care a început să i se plîngă, pe un ton umil, de suferințele lui. Începîndu-și frazele cu formule lingușitoare, ca „dumneavoastră care ne purtați de grijă" sau „dumneavoastră care sînteți un om inteligent", l-a rugat să intervină să fie scos la anchetă ca să-și poată dovedi nevinovăția și i-a cerut să i se dea din nou cîteva țigări pe zi, așa cum i se dăduseră în primele zile. Cel mai penibil moment a fost cînd a început să se vaite de foame și să-i arate țiganului cum fusese nevoit să facă un clin la pantaloni, ca să nu-i cadă din cauza slăbiciunii.

Mîncarea era într-adevăr insuficientă și toți simțeam foamea și pierdusem din greutate.

Gogu Chifane îl privea cu ironie, iar răspunsurile pe care i le dădea sunau așa: „Păi vezi, unde ai ajuns dacă nu ți-ai văzut de treabă! Dacă nu muncești, mîncarea care ți se dă este suficientă. Eu nu pot să-ți fac nimic. Voi raporta mai departe și dacă tovarășul anchetator este de acord să-ți dea țigări și mîncare suplimentară, vei primi, dacă nu, nu!"

Și cu asta a terminat cu George Silviu și s-a întors spre noi. Ne-a întrebat pe fiecare cum ne cheamă și apoi, dacă avem ceva de raportat. La a doua întrebare a primit de la toți același răspuns: nu!

La urmă l-a zărit și pe Cocoș (nume de care nu sînt sigur) care era mai mic de talie. L-a privit cu mai multă atenție decît pe noi și l-a întrebat:

— Mă, de unde te cunosc eu pe tine?!

— De la fabrica de țigări, d-le căpitan! Și eu vă cunosc pe dumneavoastră, fiindcă veneați cîteodată pe la coana Caterina și treceați pe la mine pe la poartă!

Căpitanul n-a mai spus nimic și s-a întors să plece. Înainte de a împinge ușa, George Silviu, care-l pîndea, a mai apucat să-i spună: „domnule căpitan, vă rog, nu mă uitați!"

Nici nu se îndepărtase bine Gogu Chifane, cînd l-am auzit pe Por, spunîndu-i lui George Silviu: „Dumitale nu ți-e rușine să vorbești așa cu bruta asta? Cum poți să te umilești în halul ăsta! N-ai un pic de demnitate?"

De fapt, Por i-a spus tot ceea ce gîndeam și noi despre atitudinea pe care o avusese. Nu m-am mai amestecat în discuție. Am preferat să ascult povestea lui Cocoș, care ne-a explicat că cea căreia îi spusese „coana Caterina" era sora lui Gogu Chifane. Înainte, fusese muncitoare la fabrica de țigări, dar acum intrase în partid și fusese scoasă din producție. Nu mai știu ce „sarcină de partid" ne-a spus că avea, ceea ce se datora probabil în mare parte poziției fratelui ei, căci țiganca abia știa să scrie și era aproape tot timpul beată.

Poate că faptul că Cocoș cunoștea aceste intimități ale familiei îl făcuse pe Gogu Chifane să plece fără să mai zică nimic. Sau poate fiindcă fusese măgulit și nu protestase, cum s-ar fi cuvenit, la formula burgheză de „coana Caterina".

Mai rămîne să spun cîteva vorbe despre comisarul de poliție, pentru a încheia prezentarea camarazilor mei de celulă. Era fiu de țăran sărac din Oltenia. Intrase de tînăr în poliție și funcționase undeva, într-un oraș de provincie. În 1938 își luase inima în dinți și venise în București. Mi-a povestit cum se dusese la tatăl meu, care pe atunci era subsecretar de stat la Interne, în guvernul Goga, îi explicase situația lui grea, cu serviciul în provincie, cu leafă mică și cu familia în București și îl rugase să-l ajute. Îmi spunea cît îi rămăsese de recunoscător, fiindcă intervenise pentru el, ca să fie mutat în București. Pe timpul războiului se distinsese în serviciu și ajunsese comisar-șef la o circumscripție de pe Calea Griviței. Era foarte mîndru de isprava lui de atunci și mi-a povestit-o cu lux de amănunte. Reușise să descopere și să aresteze faimoasa bandă a lui Argintaru, care dăduse mult de furcă poliției și despre care vorbiseră, în acea vreme, toate ziarele. Era o bandă de tîlhari care, îmbrăcați în uniforme militare, profitau de întunericul camuflajului antiaerian ca să-și dea loviturile. Aveau la activul lor multe jafuri și crime.

Tot în acea epocă, în căutarea unor obiecte furate, comisarul făcuse o descindere într-o casă. Cu ocazia percheziției la unul din locatarii imobilului, descoperise un geamantan cu manifeste comuniste. Omul era muncitor la căile ferate și pretindea că n-avea nimic de-a face cu geamantanul, că fusese numai rugat să-l țină la el. Cum în timpul războiului, pentru activitate comunistă, respectivul risca să ajungă înaintea Tribunalului Militar, comisarul i-a cerut să pună manifestele pe foc în fața lui și i-a promis că nu aduce cazul la cunoștința Siguranței Statului.

Or, acum, după atîția ani de la întîmplare și după ce zăcuse cinci ani în închisoare, fusese adus la Securitatea din Calea Rahovei, tocmai pentru acest fapt. Fusese anchetat în această privință, relatase întocmai cum se petrecuseră lucrurile și, fără să i se mai dea vreo explicație, fusese trimis în celulă unde, de mai bine de trei săptămîni, nimeni nu se mai ocupase de el.

Nu înțelegea ce rost avusese această anchetă și, împreună cu el, făceam și noi tot felul de presupuneri. Dezlegarea am avut-o chiar în zilele următoare. Comisarul a fost scos la anchetă. N-a stat mult și cînd a fost adus din nou înapoi în celulă și gardianul s-a îndepărtat de la ușă, ne-a spus, în cîteva vorbe, ce se petrecuse. Fusese confruntat cu omul cu manifestele! Comisarul abia l-a recunoscut. Trecuseră mulți ani și omul se schimbase. Pe lîngă vîrstă, mai era însă ceva. Cetățeanul era bine îmbrăcat, sigur pe el și în cei mai amicali termeni cu anchetatorul și cu încă un ofițer de Securitate care îl însoțea.

A confirmat față de cei doi că el era comisarul care îl salvase în vremea activității lui în ilegalitate și că o făcuse conștient că ajută cauza comunistă, în care credea și el, cu toate că ajunsese în slujba poliției burgheze. Întîmplarea făcuse ca să se întîlnească cu nevasta comisarului, care îi spusese că soțul ei se afla arestat și de aceea venise așa de tîrziu să dea această declarație în favoarea lui. Comisarul, în schimb, mi-a spus că era convins că soția lui, care era o femeie destoinică, își amintise de întîmplarea cu manifestele și aflînd că cel pe care îl salvase ajunsese om cu trecere, apelase la el.

Oricum, eram îndreptățiți să credem că omul nostru avea șanse să fie eliberat, dacă cel pe care îl protejase ajunsese o persoană mai influentă. Comisarul era și el optimist și, în mod discret, ferindu-se de ceilalți din celulă, mi-a cerut adresa mamei, promițîndu-mi că-i va da vești despre mine.

După-amiază a fost din nou scos din celulă. La reîntoarcere n-am mai putut sta de vorbă cu el. Gardianul care îl însoțise a stat în cadrul ușii, l-a supravegheat pînă ce și-a adunat cele cîteva rufe de pe pat și i-a pus iar ochelarii. Înainte de a fi scos din celulă, comisarul a mai apucat să ne zică: „Sănătate și Doamne ajută!"

Nu l-am mai văzut niciodată. Cînd am ieșit din închisoare, în 1964, am aflat că fusese într-adevăr eliberat atunci, căci se ținuse de cuvînt: fusese la mama!

Din cauza poziției celulei noastre și a direcției în care se deschidea ușa, nu aveam nici o vizibilitate spre coridorul unde se aflau toaletele, așa că în timpul desfășurării „programului" ni se permitea să ținem ușa crăpată, în limita pe care o permitea lanțul. Auzeam numai pașii pe ciment ai celor din celulele vecine, cînd erau scoși la W.C. Așa se face că am remarcat în celula vecină un deținut șchiop. I se auzea pasul neregulat și ciocănitul bastonului pe mozaic. M-am mirat de privilegiul ce i se acordase, de a avea baston.

Por mi-a explicat că deținutul avea un picior mult mai scurt și că umbla foarte greu fără sprijin; de aceea, numai pentru deplasările în afara celulei, primea bastonul, care în restul timpului era lăsat pe coridor în dreptul camerei lui.

Care nu mi-a fost mirarea să aflu că numele lui era Mark! Era cel căruia la penitenciarul din Pitești i se schimbase valiza cu cea a nevestei lui (și ea

arestată) și care ajunsese apoi în celulă cu George Boian. Așa cum am mai povestit, Mark îi dăduse lui George Boian, care era în zdrențe, o pereche de chiloți de-ai soției lui. Acesta, la rîndul lui, mi-i dăduse mie cînd ajunsesem și eu în Pitești, iar eu îi purtasem în mină la Cavnic, provocînd comentarii și îndoieli asupra apucăturilor mele. Le-am povestit și celor din celulă pățania cu chiloții doamnei Mark.

Por mi-a povestit că Mark era implicat în aceeași afacere cu el, și că dificultățile principale pe care le avea în anchetă proveneau tocmai din faptul că nu știa ce declarații făcuse Mark, care fusese arestat înaintea lui.

I-am propus atunci să încercăm să intrăm în legătură cu el: aveam o idee. Remarcasem că țevile de calorifer, dispuse de-a lungul peretelui din fundul celulei, pe sub paturi și aproape de nivelul planșeului, treceau prin peretele despărțitor în celula vecină, în care se afla Mark. Cu riscul de a fi denunțat de vreun turnător, care s-ar fi putut găsi în celula lui, m-am pus totuși pe treabă. Cocoș și Por pîndeau la ușă, ca să nu fiu surprins de gardian, iar eu, culcat pe burtă sub pat, am început să zgîlțîi țeava, pentru a lărgi gaura din zidul despărțitor prin care trecea. George Silviu, care nu voia să aibă de-a face cu această operație, se ținea deoparte.

Încercam să fac cît mai puțin zgomot și întrerupeam munca de cîte ori se semnala apropierea gardianului. Perseverînd însă, după cîteva ore, am considerat că spațiul din perete, din jurul țevii, se lărgise suficient pentru a permite comunicarea. Praful de moloz măcinat l-am suflat spre celula vecină, pentru a degaja gaura. Ciocănind apoi în perete, am reușit să-i facem pe vecini să înțeleagă ce urmăream și să-i atragem spre gaura de lîngă țeavă. Celui care s-a prezentat la „vorbitor", i-am spus că vreau să intru în legătură cu Mark.

Cu toate că peretele nu era prea gros, condițiile pentru a purta o conversație ca lumea erau destul de grele. Nu numai poziția incomodă de sub pat, din care trebuia să te redresezi cît mai repede cînd erai anunțat că vine gardianul, pentru a nu-i da nimic de bănuit, dar nici nu puteai vorbi prea tare, așa că te înțelegeai destul de greu. Totuși, am luat primul contact cu Mark. Nu ne cunoșteam, așa că m-am recomandat, uzînd de povestea cu chiloții și de alte cîteva detalii pe care mi le dăduse George Boian despre viața lor comună cînd stătuseră împreună la Pitești. I-am inspirat încredere, căci și-a reamintit de acele mici amănunte, pe care nu le știau decît el și George Boian. I-am spus că Por vrea să intre în legătură cu el și l-am întrebat dacă poate avea încredere în camarazii lui de celulă. Mi-a răspuns cu glasul scăzut: „Nu chiar totală!" Am înțeles și i-am comunicat acest lucru și lui Por, înainte de a-i ceda locul sub pat ca să stea de vorbă cu Mark. Între timp, am trecut eu de pază la ușă. După ce au stat un timp de vorbă, Por a ieșit de sub pat și mi-a spus că nu s-a încumetat să discute problemele mai arzătoare ale anchetei lor, de teama vreunei urechi indiscrete. Ar fi vrut să se pună de acord cu Mark în privința unor declarații la anchetă.

După alte cîteva ore de lucru, am putut aduce o îmbunătățire sistemului de comunicare cu vecinii. Și iată cum. Becul care ne lumina celula era plasat într-o nișă în peretele dinspre coridor. Pentru a nu avea acces la el, firida era acoperită cu o plasă de sîrmă, prinsă într-un cadru metalic, care la rîndul lui era bine fixat în perete. După multe chinuri, am reușit să extragem din plasă două fire de sîrmă. Înnădindu-le cap la cap, am realizat o lungime de circa cincizeci de centimetri. Era suficient pentru ceea ce ne trebuia.

În zilele următoare, Por a avut posibilitatea unui schimb de corespondență cu Mark, la adăpost de orice indiscreție. Pe cîte o foaie de hîrtie igienică (am mai spus că ni se dădea, din cînd în cînd, nu întotdeauna!) Por își scria mesajele, cu o bucată din sîrma pe care ne-o procurasem. Funcționa ca o mină de creion, lăsînd dîre destul de vizibile pe hîrtie.

Biletul, odată scris, îl făceam sul ca pe o țigară și îl împingeam cu sîrma în celula vecină, prin gaura pe care o practicasem pe lîngă țeava de calorifer. Por și Mark și-au pus la punct astfel o serie de răspunsuri pe care aveau să le dea la anchetă.

După ce insistasem zile în șir pe lîngă gardienii din diferitele ture ca să ni se dea rufe de schimb din bagajele noastre de la magazie, a dat Dumnezeu și într-o dimineață am obținut aprobarea. Ni s-au pus ochelarii și toți patru, în monom, ținîndu-ne de mînă, am fost scoși din celulă și conduși la magazie. Aici ni s-au scos ochelarii și fiecăruia, pe rînd, i s-a dat bagajul depus, pentru a-și lua cîte o pereche de ciorapi sau o cămașă. Cum operația se făcea sub atenta supraveghere a gardianului, ca nu cumva să recuperăm din bagaj vreun obiect nepermis, am stat destul de mult în magazie. Așteptîndu-mi rîndul, am zărit, pe scaunul gardianului-magazioner, un ziar. Era *Scînteia* din acea zi. Cu toată distanța la care se afla ziarul, între scaun și mine fiind și un birou, am reușit să descifrez titlul unui articol, tipărit cu litere mari și chiar cîteva cuvinte din text. Titlul suna cam așa: „Descoperirea și arestarea unei bande de spioni și trădători."

Din puținele cuvinte pe care le-am putut citi, am înțeles că era vorba de cîțiva români din străinătate, care fuseseră parașutați în Ardeal. Un singur nume am putut deslușI: Golea. Mai tîrziu, în închisoare, m-am întîlnit cu cîțiva inși care fuseseră condamnați pentru complicitate cu cei parașutați și am aflat amănunte despre acțiunea și moartea lor eroică în luptă cu trupele Securității. Mult mai tîrziu, în 1969, cînd m-am refugiat la München, unul din primii oameni care mi-au dat o mînă de ajutor a fost Traian Golea, fratele celui al cărui nume îl citisem în ziarul din celularul Securității din Calea Rahovei.

Trecuseră zilele fără să se mai ocupe nimeni de mine. Angrenat în viața de toate zilele a celulei, cu discuțiile, povestirile și contactele cu vecinii noștri, nici nu mă mai gîndeam la anchetă. Renunțasem să mai caut o explicație

a faptului că fusesem dat uitării și lăsam timpul să se scurgă în voia lui fără să încerc să-i mai prevăd cursul. Într-o zi, cînd mă așteptam mai puțin, a venit gardianul cu ochelarii și m-a luat. Abia avusesem timpul să ies de sub pat, cînd mă anunțase Por că se apropie de ușa noastră. Mă străduiam tocmai să mai lărgesc gaura de comunicare dintre celule.

Am ajuns în același birou și în fața aceluiași anchetator care, cu aceeași inexplicabilă răbdare și calm, a luat-o iar de la început, de la ieșirea din mină. În vreo două–trei ore am parcurs din nou tot drumul evadării pînă la momentul arestării. Întrebările și răspunsurile se succedau, fără ezitări sau bîlbîieli. Amîndoi învățasem lecția pe dinafară.

Și iar se adunau pe biroul lui, foaie după foaie de proces-verbal, în care consemna, pentru a nu știu cîta oară, exact aceleași întrebări și răspunsuri ca în prima zi.

Cînd a terminat, mi-a pus tot teancul în față, pe măsuța mea, cerîndu-mi, cu aceeași formulă stereotipă, să citesc cu atenție și să-i atrag atenția dacă constat ceva ce nu corespunde declarațiilor mele. Am citit și am semnat în stînga, în josul fiecărei foi. În dreapta, era locul rezervat pentru semnătura anchetatorului. După ce a semnat și el, a așezat cu grijă foile într-un dosar, s-a lăsat pe speteaza scaunului și m-a întrebat:

— Mai spune-mi, te rog, o dată, cum ați plecat de la Iacobeni?

I-am repetat versiunea pe care o dădusem de la început și de la care nu mă îndepărtasem cu o iotă. Ca de fiecare dată, și-a manifestat mirarea:

— Ești sigur că nu v-a ajutat nimeni să luați bilete?

— Am călătorit clandestin pînă la București. N-aveam nici un cunoscut în Iacobeni, la care să fi putut apela.

— Bine, a zis, și m-a trimis în celulă.

Tot restul zilei m-a persecutat ideea că insistența anchetatorului asupra acestui punct nu era determinată de o simplă bănuială. Aveam sentimentul neplăcut că știa ceva mai mult.

A doua zi cînd am fost din nou dus sus, temerile mele s-au dovedit îndreptățite. La fel de calm și pe același ton liniștit, ofițerul mi s-a adresat cam în felul următor:

— Domnule Ioanid, ancheta dumitale s-a încheiat și a venit momentul să pleci de la noi. Nu știu unde vei fi transferat, fiindcă nu eu hotărăsc acest lucru.

În sinea mea, am respirat ușurat. Bucuria mi-a fost însă de scurtă durată, căci anchetatorul a continuat:

— A mai rămas un singur amănunt de lămurit. Într-un anumit punct al anchetei, declarația dumitale nu corespunde cu cea a lui Coșereanu. Trebuie să vă puneți de acord! Cred că mă înțelegi că nu pot încheia dosarul cu declarații contradictorii?

Cu toate că vorbele lui îmi produseseră îngrijorare, gîndul ducîndu-mă la insistențele lui din ajun, speranța că totuși ar putea fi vorba de un detaliu fără mare importanță m-a făcut să-i spun pe un ton ce se voia degajat:

— S-ar putea ca, fie mie, fie lui Coșereanu, să ne fi scăpat vreun detaliu. Vă rog să-mi spuneți despre ce nepotrivire este vorba în declarațiile noastre. Dacă îmi veți reaminti ceva ce eventual am uitat să declar, sînt gata să recunosc!

Anchetatorul s-a uitat lung la mine și, fără să-și schimbe expresia, mi-a spus:

— Dumneata zici că de la Iacobeni la București ați călătorit clandestin cu trenul, iar Coșereanu declară că ați primit bani de bilete de la preotul din Iacobeni!

Am simțit că mi se prăbușește tavanul în cap! Cu toate presentimentele mele, la așa ceva nu mă așteptam. Cum de putuse Titi pomeni de preot, cînd numai noi doi știam despre el și nu exista nici un fel de indiciu care să pună Securitatea pe urmele lui! Și, mai ales, cînd era singurul lucru pe care îl stabilisem foarte clar între noi: în cazul că vom fi prinși, vom da versiunea călătoriei noastre clandestine pînă la București și nu vom pomeni nimic despre preot! Deși buimăcit de această lovitură, am judecat cît mai repede situația. Era evident că anchetatorul nu mințea, căci numai de la Titi putuse afla despre existența preotului. Nu mi-am mai pierdut timpul să încerc să înțeleg ce îl făcuse pe Titi să vorbească. Faptul era consumat. Securitatea știa că preotul ne dăduse banii de tren. Orice aș fi spus, n-ar mai fi putut șterge informația înregistrată de Securitate, în schimb, cu orice vorbă în plus pe această temă riscam să mă înfund în minciuni fără ieșire. Chiar dacă nu puteam înțelege ce îl determinase pe Titi să recunoască că primisem banii de drum de la preot, m-am gîndit că, poate totuși, nu spusese tot adevărul. Poate că prezentase o versiune care să mai ușureze situația popii, versiune pe care n-aveam de unde s-o știu. Din moment ce el luase inițiativa, am considerat că e mai bine să i-o las tot lui. Prin urmare, să vorbesc cît mai puțin, ca să nu intru în contradicție cu declarațiile lui. Am încercat să pun întîrzierea răspunsului meu pe seama rușinii de a fi fost prins cu minciuna. Cu un aer jenat, am recunoscut că așa era, că într-adevăr ne procurasem banii de tren de la preot.

— De ce pînă acum, la anchetă, ai ascuns adevărul?

Chiar pus în fața flagrantei mele nesinceități, dovedită și recunoscută de mine, tonul anchetatorului nu se schimbase. Într-o astfel de situație, după propria mea experiență cît și după a altora care mi-o împărtășiseră pe a lor, atitudinea anchetatorului meu era de neînțeles. În loc să curgă și să plouă cu înjurături și lovituri, ținuta în anchetă a rămas neschimbată. Nici măcar n-a fost întrebuințat cuvîntul „minți!" ofițerul folosind, aș putea chiar spune, cu reticență, expresia „ai ascuns adevărul". Răspunsul meu a fost următorul:

— N-am spus nimic despre biletele de tren, fiindcă ar fi însemnat să spun și de la cine am luat banii. Or, știu că de îndată ce Securitatea află un nume, îl și arestează pe respectivul, înainte de a cerceta dacă omul este vinovat sau nu!

— Și vrei să spui că popa nu s-a făcut vinovat de complicitate cînd v-a ajutat?

— Nu! Pentru că nu i-am destăinuit că eram evadați. Nu-l cunoșteam și nu puteam avea încredere în el. Ne era teamă să nu ne denunțe!

— Povestește-mi în amănunt, cum v-ați întîlnit cu popa?

Și i-am povestit, așa cum îmi schițasem în minte, varianta pe care să i-o dau. I-am spus cum am ajuns la biserică și cum am asistat la slujbă, apoi cum ne-a venit ideea să apelăm la preot să ne ajute. Pînă aici, am redat cu fidelitate realitatea, cu toate amănuntele posibile, în speranța că și Titi făcuse același lucru. Mă gîndisem că dacă ofițerul va constata că declarațiile noastre corespund din nou, va trage concluzia că sînt pornit pe calea sincerității și va accepta și explicațiile mele ulterioare, care de la acest punct înainte aveau să se îndepărteze de adevăr.

Anchetatorul, care notase tot ce-i spusesem pînă aici, a ridicat ochii de pe hîrtie și mi-a cerut să continui. I-am spus atunci, cum după slujbă am ieșit în curtea bisericii. Acolo ne-am sfătuit și, în cele din urmă, Titi s-a decis să intre la spovedanie și să-i ceară preotului bani de drum. Cînd a ieșit din biserică, Titi mi-a spus că preotul acceptase să ne împrumute banii de drum pînă acasă, la București. Apoi, am așteptat pînă ce preotul a încuiat ușa la biserică și toți trei am mers la el acasă, unde i-a dat lui Titi banii, după care ne-am dus la gară.

Pe măsură ce povesteam, anchetatorul scria, întrerupîndu-mă din cînd în cînd, pentru a-mi cere amănunte. Din aceste întrebări, îmi dădeam seama că amănuntele pe care voia să le audă de la mine îi erau deja cunoscute. Tot din întrebările pe care mi le punea, am avut însă și indicația că Titi nu-i spusese chiar întregul adevăr. De exemplu, în relatarea mea nu pomenisem nimic despre faptul că preotul ne primise în casă, că ne dăduse de mîncare și cu ce să ne bărbierim, în timp ce el se dusese personal la gară să se informeze de tren și de prețul biletelor. Or, anchetatorul acceptase și scrisese în procesul-verbal, fără să mai ceară vreo explicație suplimentară, exact ceea ce declarasem, și anume că îl însoțisem pe preot numai pînă la ușa casei, unde ne dăduse banii, după care plecasem.

Bineînțeles că au urmat întrebările firești:

— Ce l-a făcut pe preot să ajute niște necunoscuți? Ce explicație i-ați dat ca să-l convingeți?

Răspunsul îl aveam pregătit și eram hotărît să nu mă mai abat de la el:

— Coșereanu a apelat la spiritul lui de ajutor creștinesc, iar explicația pe care știu că i-a dat-o a fost cea pe care stabilisem s-o dăm în orice împrejurare pe drum: eram muncitori, rămăsesem fără lucru și fără bani și voiam să ne întoarcem acasă.

Cu această afirmație, nu puteam să intru în nici un fel în contradicție cu declarațiile pe care le făcuse Titi despre întrevederea cu preotul. El era singurul care putea relata cum decursese convorbirea.

Cu toate insistențele depuse, cu întrebări puse în toate chipurile, în scopul de a mă prinde pe picior greșit, eforturile ofițerului au rămas zadarnice. Nu știam nimic mai mult și am rămas la declarația pe care o dădusem. Chiar atunci cînd, pe un ton grav, m-a avertizat că îmi complic inutil situația, încăpățînîndu-mă să nu declar adevărul deoarece Coșereanu a recunoscut că i-a spus preotului că sîntem evadați și că, la ieșirea de la spovedanie, m-a pus la curent cu acest lucru, am rămas pe aceeași poziție. M-am arătat chiar indignat de această minciună a lui Titi și i-am cerut ofițerului să mă confrunte cu el, pentru a se convinge că spun adevărul.

În cele din urmă, anchetatorul a încheiat procesul-verbal cu declarațiile mele, mi l-a dat să-l semnez și înainte de a mă trimite în celulă, și-a mai manifestat o dată regretul că nu vreau să-mi ușurez situația. Mi-a spus că îmi mai dă timp de gîndit și că mă va mai chema. Poate mă răzgîndesc. I-am răspuns că este inutil, că nu știu mai mult și că ceea ce am declarat este adevărul.

Faptul că în zilele următoare n-am mai fost scos la anchetă m-a făcut să cred că declarația mea fusese acceptată ca adevărată. Mai important era însă ceea ce declarase Titi. Recunoscuse sau nu că-i spusese preotului că sîntem evadați? Era întrebarea care mă frămînta, căci de ea depindea soarta preotului. Cîteva zile mai tîrziu, aveam să primesc răspunsul chiar de la Titi!

Într-una din zilele următoare, un gardian a deschis ușa celulei, mi-a spus să-mi iau bagajul și să ies afară. A urmat despărțirea de cei cu care trăisem o vreme împreună, cu care împărțisem spațiul strîmt al celulei, împărtășindu-ne gîndurile și speranțele și de care eram legat prin nenumăratele confidențe reciproce și micile noastre secrete comune de pușcăriași. Despărțire, ca toate despărțirile în închisoare: în pripă, fără vorbe și fără efuziuni, sub ochiul rece și indiscret al gardianului. Tot ce am fi vrut să ne spunem era în priviri și în căldura mîinilor strînse în grabă.

Cu ochelarii la ochi, am fost dus la magazie. Mi s-a dat valiza, am semnat de primire și tot cu ochelarii la ochi am fost dus la W.C., unde gardianul mi-a spus să aștept, după care a închis ușa. După un timp a venit să mă ia. Condus de braț, am parcurs probabil același drum ca la sosire, căci la capătul lui am simțit aerul proaspăt de afară, dar și mirosul de zidărie și tencuială nouă cu care mă întîmpinase clădirea Securității din Calea Rahovei, cu o lună în urmă. Gardianul m-a pus cu fața la un perete, fără să-mi scoată ochelarii și mi-a spus iar să aștept. O vreme a fost liniște. Apoi, am auzit iar pași, vorbe schimbate în șoaptă, dar n-am putut deslușì nimic. Forfoteala s-a potolit și o lungă bucată de timp numai cîte o tuse sau un scîrțîit de cizmă trădau prezențe în jurul meu.

Într-un tîrziu, s-a auzit o poartă de fier și motorul unui automobil. O voce mi-a spus să duc mîinile la spate și mi s-au pus cătușe. Am fost condus

spre automobilul, al cărui motor nu se oprise. La urcare mi-am dat seama că nu era o dubă, ci o mașină obișnuită. Am fost așezat în spate. Am simțit că se mai urcă și alții și mașina a pornit.

După o scurtă distanță parcursă pe un teren neregulat, am simțit că trecusem pe pavajul unei străzi. În acel moment, cineva mi-a scos ochelarii. Lumina zilei m-a orbit pentru o clipă. Apoi, întorcînd capul, am văzut că cel care-mi scosese ochelarii era un sergent, așezat în dreapta mea, între mine și... Titi Coșereanu! Încă uluit și el de lumina puternică, făcea în acel moment aceeași constatare ca și mine. Sergentul ne-a poruncit să nu încercăm să stăm de vorbă, așa că n-am schimbat decît un zîmbet, bucuroși că ne revedem.

Ne-am resemnat în privința posibilității de a sta de vorbă și, în așteptarea unor împrejurări mai prielnice, priveam pe fereastra mașinii. Era o dimineață frumoasă de toamnă tîrzie; cred că sfîrșit de octombrie. Străzile, cam goale, nu mai aveau nimic din animația dinainte de arestarea mea. Canicula verii trecuse și un soare mai blînd arunca lumina lui aurie de toamnă peste oraș. M-am surprins din nou, privind cu drag orașul de care nu mă simțisem niciodată legat sentimental.

Abia ieșit din subsolurile Securității, tot ce vedeam mi se părea minunat de frumos, cu toate că mașina străbătea cartiere puțin atrăgătoare, evitînd arterele mai importante. Pe străzi dosnice și urmînd un traseu întortocheat, nu ne-am dat seama decît în ultimul moment că ținta finală era Gara de Nord.

Nimeni nu scotea nici o vorbă. Numai cel de-al doilea sergent, care ne însoțea și stătea în față lîngă șofer, fredona tot timpul „Periniță", reminiscență din zilele Festivalului, cînd se cînta pe toate străzile.

Mașina s-a oprit în fața intrării principale a gării. Înainte de a ne da jos, sergentul ne-a dezlegat mîinile de la spate și ne-a legat pe amîndoi cu o singură pereche de cătușe, pe Titi de mîna dreaptă, pe mine de stînga. Unul din sergenți s-a plasat în dreapta mea, iar celălalt la cîțiva pași în fața noastră și, în această formație, am urcat scările, am intrat în hala acoperită a gării, pe care am traversat-o în curmeziș, pînă în capătul din stînga al ultimului peron. Nimeni, din toată lumea pe lîngă care am trecut, n-a observat că aveam cătușe la mîini.

În dreptul ultimului peron, sergentul care ne preceda a deschis o ușă pe care scria „Miliția Gării." Am intrat cu toții înăuntru. Ne-a primit un plutonier de miliție, care părea prevenit de sosirea noastră. Nu s-a arătat deloc surprins și a intrat imediat în vorbă cu escorta noastră, după ce ne-a făcut mai întîi semn să ne așezăm într-un colț pe două scaune puse lîngă perete. Un birou, cîteva scaune și un dulap compuneau tot mobilierul. Pe dușumelele date cu motorină, mucuri de țigări și chibrituri arse. Pe pereții murdari, portretele „dascălilor" și lozinci, și ele murdare, decolorate și pătate de muște. Prin ferestrele care dădeau spre peroane, văruite pentru a împiedica vederea, pătrundea o lumină palidă, adăugînd o notă tristă la aspectul

mizerabil al încăperii. În stînga uşii, o tablă neagră ne-a atras atenţia. Scria pe ea cu cretă: „M.S.S. — Transfer." Nu încăpea îndoială că inscripţia se referea la noi. Nu înţelegeam însă sensul iniţialelor M.S.S. Dezlegarea enigmei am avut-o chiar de la plutonierul de miliţie. Trăgînd cu urechea la discuţia cu sergenţii noştri, am înţeles că nu mai erau „supuşii" M.A.I.-ului, ci ai M.S.S.-ului, adică ai Ministerului Securităţii Statului, de curînd înfiinţat.

Profitînd de momentele cînd nici unul din cei trei militari nu se mai uita spre noi şi cînd vorbeau cu glas mai tare, am reuşit să schimbăm şi noi cîteva vorbe pe şoptite. Mi s-a ridicat o piatră de pe inimă cînd am aflat de la Titi că declarase la anchetă că nu-i spusese preotului din Iacobeni că eram evadaţi. Alte amănunte n-am putut afla, conversaţia noastră fiind laconică şi pe furate. Întrebîndu-l de ce pomenise de preot la anchetă, mi-a răspuns că nu se putuse altfel. Dialogul nostru a durat mult, dar de vorbit propriu-zis s-a vorbit puţin, căci întrebările şi răspunsurile se succedau cu intermitenţe, după cum prindeam cîte un moment favorabil.

— Cum de au dat de urma noastră?

Titi mi-a răspuns scurt:

— Hariton!

— Te-au bătut?

— Nu. Dar pe tine?

— Nici pe mine!

La întrebarea pe care ne-am pus-o amîndoi concomitent, „Ce crezi că au de gînd cu noi?" n-am mai putut răspunde nici unul. Sergenţii noştri, care terminaseră discuţia cu plutonierul, ne-au făcut semn să ne ridicăm şi, în aceeaşi formaţie în care venisem, am ieşit şi am pornit-o de-a lungul peronului. Ne-am oprit destul de departe, dincolo de ultima persoană care se afla pe-acolo.

Peste cîteva minute a venit şi trenul în care urma să ne suim. În timp ce trecea pe lîngă noi, încetinindu-şi mersul înainte de a opri, am văzut scris pe unul din vagoane: Cluj.

Călătoria ne-am început-o într-un compartiment de la capătul unui vagon de clasa a doua, pe care îl reţinuse sergentul care se urcase înaintea noastră. Cu perdelele trase spre culoarul vagonului şi uşa încuiată, aşezaţi pe bănchete faţă în faţă cu gardienii noştri, orice comunicare între noi era imposibilă. Ne limitam la un schimb de impresii banale, care nu ne-a fost interzis.

Trenul, cum am avut ocazia să constatăm, trăsese în gară cu multă vreme înainte de ora plecării. Unul din sergenţi a scos din porthartul pe care îl purta un pachet. L-a desfăcut şi ne-a împărţit „hrana rece" pentru acea zi. Cîte un sfert de pîine, veşnicele bucăţele de slănină rîncedă şi îngrozitor de sărată şi cîte un cubuleţ de marmeladă de căciulă. Ultima masă o luasem cu o zi înainte pe la ora şase seara. Ni se făcuse foame, aşa că în cîteva minute n-a mai rămas nimic din raţia pe care o primisem. În timp ce mîncam şi pe măsură ce ne apropiam de ora plecării, pe peron intra tot mai multă lume.

Călătorii care se urcau în vagonul nostru încercau în trecere clanța compartimentului în care ne aflam și, găsind-o încuiată, renunțau și-și căutau loc mai departe. Afluxul de călători însă continua să crească, locurile se ocupaseră și o bună parte începuseră să se instaleze pe coridor, așezați pe bagaje. Încercările și bătăile la ușa noastră se făceau tot mai dese și mai insistente. Cînd trenul s-a pus în mișcare, unul din sergenți, exasperat, a deschis ușa și le-a explicat celor ce se încăpățînau să bată că acel compartiment era rezervat. Conta probabil pe efectul de intimidare al uniformei M.A.I., dar nu și-a atins scopul. Lumea, enervată de înghesuiala de pe coridor, a început să vocifereze. Degeaba le-a spus sergentul că escortează niște deținuți. Lumea pretindea că n-aveau dreptul să blocheze compartimentul în care mai erau patru locuri libere, cînd pe coridor erau femei care stăteau în picioare, într-o înghesuială neînchipuită. Tensiunea creștea și furia mulțimii devenea tot mai amenințătoare. Pînă la urmă, sergentul a cedat și a deschis ușa.

În cîteva clipe, plasele de bagaje din compartiment s-au umplut și, cu toate protestele, tot mai slabe, e drept, ale escortei noastre, pe cele patru locuri libere, s-au înghesuit șase femei. Trei sau patru din ele erau studente, care mergeau la Cluj. O dată compartimentul ocupat, atmosfera s-a calmat. Studentele, vorbărețe și vesele, au sfîrșit prin a descreți și frunțile cerberilor noștri, care, contrariați de invadarea compartimentului, au încercat un timp să-și păstreze atitudinea oficială, gravă și rezervată. Pînă la urmă, glumele și rîsetele fetelor le-au destins și lor fețele și s-au lăsat angajați și ei în conversația generală.

Cu toate că pe noi, fetele păreau să nu ne bage în seamă, le-am surprins privindu-ne pe furiș și cu curiozitate. La un moment dat, una din ele l-a întrebat pe sergentul din fața noastră pentru ce faptă fuseserăm condamnați, pentru că nu arătam a fi răufăcători. După o ezitare, sergentul i-a spus că sîntem „contrarevoluționari" și nu condamnați de drept comun. Faptul că escorta niște „politici" și nu niște „borfași ordinari" le înnobila misiunea și de aceea probabil divulgase acest secret, vrînd să-și dea importanță în ochii studentelor. Efectul destăinuirii s-a arătat a fi cu totul altul.

Din acea clipă, între cele trei studente din fața noastră și noi s-a stabilit un dialog mut, o complicitate din priviri. Compătimirea și simpatia lor pentru noi erau evidente.

M-a uimit abilitatea cu care își ascundeau aceste sentimente față de cei doi paznici, cu care continuau să se întrețină, strecurînd din cînd în cînd și cîte o părere politică „pe linie", exprimată în cel mai autentic jargon de partid ce se putea citi în *Scînteia* sau auzi în ședințe. Cu acest procedeu, au reușit să creeze treptat un climat de încredere, în așa fel încît, atunci cînd una din ele a scos din geantă un pachet de țigări și le-a oferit și sergenților, aceștia au acceptat. Mai devreme, într-o situație similară, refuzaseră, invocînd prescripțiile regulamentului, căci se aflau în misiune.

O jumătate de oră mai tîrziu, fata a scos iar pachetul de țigări, a oferit din nou la toată lumea, dar de data asta și nouă. Prompt, sergentul de lîngă

noi a întins mîna și i-a oprit gestul la jumătatea drumului, spunîndu-i că nu e permis contactul între deținuți și persoanele libere. Tot așa de prompt, fata a abandonat pachetul în mîna sergentului și, cu un zîmbet plin de farmec, i-a spus pe un ton resemnat: „Iartă-mă, tovarășe, nu știam că n-am voie și nu vreau să-ți fac vreun neajuns. Nu vreau să calc dispozițiile, așa că dă-le dumneata țigările!"

Luat așa de repede și pe neașteptate, sergentul, care rămăsese cu pachetul în mînă, a mai avut o scurtă ezitare; situația creată era însă de așa natură, încît n-o putea refuza din nou pe fată, care de altfel reluase subiectul conversației de unde îl întrerupsese, fără să pară a observa nehotărîrea sergentului. Momentul de suspans nu s-a mai prelungit mult. În clipa următoare, sergentul ne-a întins pachetul de țigări, evitîndu-ne privirea.

Am luat fiecare cîte o țigară și i l-am dat înapoi, fără să scoatem o vorbă. Ne era parcă teamă să rupem vraja! La rîndul lui, securistul l-a restituit fetei, care l-a luat cu un gest natural, mecanic, fără să se întrerupă din povestire. La fel am primit și focul și, o dată cu primele fumuri trase adînc în piept, am savurat și succesul fetei. Asistasem la un exercițiu de corupție în mic, dar de un rafinament admirabil! De altfel, în privirea pe care ne-a aruncat-o fata la un moment dat am putut citi și satisfacția reușitei, pe lîngă mulțumirea de a ne fi putut da țigările.

Primul pas fusese greu. Precedentul o dată creat, de aci înainte, de cîte ori fata își aprindea cîte o țigară, întindea pachetul sergentului, făcîndu-i un semn discret și spre noi. Și așa, am fumat tot drumul pînă la Cluj.

Cînd am prins un moment prielnic, i-am făcut fetei un semn din ochi, spre plasa atîrnată lîngă ea și în care se găsea un ziar. A înțeles! L-a scos din plasă și făcîndu-se că citește, l-a ținut larg despăturit, în așa fel ca să putem și noi vedea. Din păcate, nu conținea nimic care să ne intereseze. Cu toate că amorțiți de nemișcare în orele nesfîrșite de călătorie pe băncile incomode de lemn ale compartimentului, nu mă înduram să cedez oboselii și somnului. În jurul nostru, mai toți sfîrșiseră prin a aținea.

Nu știu dacă cele trei studente, care adormiseră și ele, au realizat vreodată valoarea sprijinului pe care ni-l dăduseră. Cred că nu! Erau mulțumite că ne dăduseră țigări și posibilitatea să citim ziarul și sînt sigur că le părea rău că nu putuseră face mai mult pentru noi. Nu puteau însă să-și dea seama ce a reprezentat pentru noi faptul că ne-au făcut să simțim, prin atitudinea lor, că sînt de partea noastră. Și asta, pentru noi, era dovada, confirmarea, că ne găseam de partea cea bună.

La Apahida am schimbat trenul. De la fereastra vagonului, fetele, care-și continuau drumul la Cluj, au mai făcut o dată semne de rămas-bun cu mîna, spre grupul nostru care rămînea pe peron.

Străini de mentalitatea lumii, care menținea cu ei contacte false, izolați prin uniforma pe care o purtau și casta căreia îi aparțineau, nemaivorbind

aceeași limbă și nemaigîndind ca cei din jurul lor, sergenții noștri s-au mai lăsat o dată înșelați: ei au fost cei care au răspuns la batistele care fluturau la fereastra vagonului care se pusese în mișcare.

Noi n-am fi avut voie s-o facem. Dar nici n-aveam nevoie. Doar eram de aceeași parte și știam că fetele ne înțelegeau gîndurile.

Legătura cu trenul următor am așteptat-o multă vreme. Se făcuse noapte și vremea se răcorise. Așezați pe o bancă pe peronul pustiu, am adormit în mai multe rînduri, trezindu-ne de fiecare dată, tremurînd de frig. La fel și gardienii noștri, care făceau de pază cu rîndul. Către zori, au început amîndoi să se plimbe pe peron ca să se mai încălzească.

Poate că din cauza oboselii care îi ajunsese și pe ei, dar poate și din cauza docilității noastre, vigilența, pe care o arătaseră la începutul călătoriei, scăzuse. Nu ne mai supravegheau cu aceeași strictețe, iar în privința interdicției de a sta de vorbă, intervenise o delăsare, pe care, e drept, am încurajat-o, schimbînd din cînd în cînd cîteva banalități între noi, fără a ne feri de ei. Cred că se convinseseră că n-aveam nimic deosebit a ne spune, auzindu-ne cum ne povesteam amintiri din școală, care nu prezentau nici un interes. Sînt convins, de altfel, că nu aveau nici o cunoștință despre cazul nostru, fiind niște simpli subalterni, însărcinați numai cu paza pe drum și predarea noastră, o dată ajunși la destinație, timp în care se conformau unor dispoziții generale, valabile pentru orice misiune de acest fel.

Am putut astfel sta de vorbă în voie, în timp ce și ei discutau, plimbîndu-se în susul și în josul peronului, mulțumindu-se numai să ne aibă sub ochi.

Așa am ajuns să ne punem reciproc la curent cu tot ce ni se întîmplase fiecăruia, de cînd ne despărțisem. I-am povestit lui Titi despre perioada de timp petrecută la Drăgășani și cum fusesem arestat la întoarcerea în București. De la el am aflat că la vreo zece zile după plecarea mea pe șantier, fusese informat de Anița că locatarul comunist de la etaj prinsese de veste că în apartamentul lor locuia un străin și că își manifestase curiozitatea în acest sens, punîndu-le întrebări indiscrete cînd îi întîlnea. Haritonii, speriați și îngrijorați de această situație, au ajuns, împreună cu Titi, la concluzia că era mai înțelept să părăsească locul cît mai repede. În aceeași după-amiază, Dinu Hariton îl dusese cu motocicleta la o rudă îndepărtată a lui Titi. Un bătrîn pensionar, căruia Titi i-a cerut găzduire pentru cîteva zile, fără să-i spună nimic despre situația lui. De acolo fusese arestat de Securitate, chiar în acea noapte.

Titi era convins că Dinu Hariton îl denunțase, fiind singurul care știa unde se află. Faptele pledau în favoarea acestei teorii, dar nebulos pentru mine era ce se petrecuse mai înainte în casa Hariton. Acolo se petrecuse ceva ce noi nu știam. Acolo se afla explicația care stătea la originea desfășurării ulterioare a evenimentelor, care duseseră la arestarea noastră. Aveam ferma convingere că Haritonii nu ne denunțaseră, că inițiativa pornise din altă parte. De altundeva primise Securitatea informația inițială, care pusese

în funcție mecanismul de urmărire și prindere a noastră. Eram convins că Haritonii fuseseră ei înșiși primele victime ale acestui presupus denunț și că, o dată descoperiți că ne găzduiau, sub presiunea Securității, acceptaseră să joace mai departe un rol pasiv, pînă la arestarea noastră, care din acel moment, practic, nu mai era decît o chestiune de timp.

N-aveam argumente pentru a-mi susține punctul de vedere spre a-l convinge pe Titi. Aveam o singură dovadă, valabilă numai pentru mine, dar care mi-ajungea, pentru a nu avea nici o îndoială în privința Haritonilor: toată tragedia pe care o citisem în ochii Aniței, cînd mă întorsesem de la Drăgășani!

De cînd ne reîntîlnisem, observasem la Titi un fel de resemnare, iar acum că puteam sta de vorbă, în tot ce spunea se strecurase o notă de fatalism, pe care nu i-o cunoșteam și care nu-i semăna. L-am bănuit că-mi ascunde ceva, că e bolnav, că are vreo suferință sau că nu-mi spusese tot adevărul despre felul cum decursese ancheta lui. După mai multe întrebări și insistențe, mi s-a destăinuit. A făcut-o cu greu. Mai întîi din orgoliu, ca nu cumva să pun explicația stării lui de spirit pe seama fricii sau lașității. În al doilea rînd, a făcut-o cu menajamente pentru mine, considerînd că, în inconștiența mea, eu nu realizam ce soartă ne așteaptă. Pentru el, nu subzista nici un dubiu că vom fi executați!

Am rămas pentru un moment înmărmurit. Întîi am crezut că glumește, dar m-am convins că vorbea serios. De altfel, pe teme serioase, Titi nu glumea niciodată și umorul negru pe care îl practicam cu el, ca să-l tachinez, nu-l aprecia deloc. Trebuie să mărturisesc că ipoteza că ne vom pierde viața n-o admisesem decît în momentul ieșirii noastre din mină, cînd santinela din eventualul post de pază, de a cărui existență nu eram siguri, ar fi putut deschide focul împotriva noastră. Totul se soldase însă fără focuri de armă și de atunci nu mă mai gîndisem niciodată la alternativa împușcării noastre. Eram convins că organele de represiune ale regimului erau capabile de orice, dar felul în care se desfășurase arestarea, ancheta, transferul, ca și tratamentul care ni se aplicase nu justificau presupunerea că aveau intenția să ne facă de petrecanie.

Cu rîsetele și glumele pe socoteala gîndurilor pe care și le făcea, n-am reușit să-i zdruncin lui Titi sumbra perspectivă pe care o avea asupra viitorului nostru. Treptat însă, enumerînd toate argumentele mele și discutîndu-le cu el, Titi a convenit că mai existau și șanse să scăpăm cu viață. Totuși, ideea nu l-a părăsit complet, decît luni de zile mai tîrziu, cînd timpul a trecut peste toate consecințele evadării noastre, scoțîndu-le din actualitatea emoțională și așezîndu-le în rîndul amintirilor.

În orice caz, pînă la încheierea acestui capitol al urmărilor evadării noastre, Titi a fost mereu stăpînit de ideea lichidării noastre, ceea ce i-a determinat și o anumită comportare în toată această perioadă. Fără să părăsească

drumul onoarei și fără să facă concesii, s-a luptat din răsputeri, cramponîndu-se în declarațiile ce urma să le mai dea, pe anumite poziții ce lui i se păreau vitale și cărora noi nu le acordam nici o importanță. Faptul că pomenise de popa din Iacobeni nu se datorase slăbiciunii lui în anchetă, așa cum crezusem la început, văzîndu-i starea de spirit. Mi-a repetat raționamentul pe care mi-l făcuse și după ce ne despărțisem de preot, cînd îi propusesem că în cazul că vom fi prinși, să declarăm că pînă la București călătorisem clandestin. Considerase atunci că o astfel de afirmație nu era credibilă și, după ce un timp, fiecare ne susținusem punctul de vedere, renunțasem și unul și altul să mai discutăm. Rămăsesem totuși cu convingerea că în cazul prinderii noastre, Titi va recurge la explicația pe care o sugerasem și care mi se părea perfect plauzibilă.

Din fericire, așa cum am aflat unsprezece ani mai tîrziu, cînd am ieșit din închisoare, preotul fusese cercetat timp de cîteva zile de Securitatea din regiune, fără să aibă altceva de suferit. Din moment ce nu i se făcuse proces, am dedus că declarase că ajutase niște muncitori, care veniseră să i se spovedească și să-i ceară bani ca să se poată întoarce acasă. Era versiunea pe care o stabilisem cu preotul, pentru cazul că vom fi prinși în casă la el sau la plecarea din casă. Am încercat să-l găsesc pe preot după ieșirea din pușcărie, dar fusese mutat cu cîțiva ani înainte din parohia de la Iacobeni și nu i-am mai putut da de urmă.

De la o vreme, gardienii începuseră să se obișnuiască să ne vadă vorbind și chiar cînd treceau prin fața noastră, în cei cîțiva pași pe care îi făceau încoace și încolo pe peron, nu ne mai spuneau nimic. Am discutat așadar nestingheriți timp de cîteva ore și bineînțeles, în cele din urmă, am ajuns și la subiectul care ne preocupa pe amîndoi: ce se întîmplă cu noi, unde ne duc? Avînd în vedere direcția în care călătorisem pînă aici, spre nord, primul răspuns care ne venea în minte la aceste întrebări era tocmai cel de care ne temeam mai tare: ne duc înapoi la Cavnic! Ceea ce însemna să ne dea pe mîna celor de sub paza cărora evadasem.

Nu era greu de imaginat ce soartă avea să ne aștepte, dacă încăpeam din nou pe mîna administrației de la Cavnic. Răzbunarea comandantului lagărului, a lui Tămîie și a întregii lor echipe, pentru eșecul suferit prin reușita evadării noastre, mă făcea să mă gîndesc că nu era deloc imposibil să sfîrșim totuși așa cum credea Titi. Nu printr-o execuție, îmbrăcată în toate formele legale, cu anchetă, proces și condamnare la moarte, în virtutea încadrării în cine știe ce articol de lege, care prevedea o astfel de pedeapsă, ci o lichidare a noastră, camuflată în accident de muncă în mină sau o presupusă tentativă de fugă, așa cum se procedase cu preotul Șerban, la Baia Sprie.

Cînd, în cele din urmă, trenul pe care îl așteptam și-a făcut intrarea în gară, temerile noastre au părut să se confirme. Pe vagonul în care am fost

urcați, scria: Baia Mare! De la Baia Mare, mai erau vreo treizeci–patruzeci de kilometri pînă la Cavnic.

Nu mi-a venit ușor să accept ideea că ne mai despărțeau poate numai cîteva zile de un sfîrșit, la care optimismul meu mă împiedicase să mă gîndesc cu seriozitate, dar care acum începuse să se impună, aproape ca o certitudine. N-am rezistat totuși tentației de a-l necăji pe Titi cu una din glumele mele proaste, care-l indignau de fiecare dată. În timp ce ne urcam pe treptele înalte ale vagonului, ajutîndu-ne fiecare cu singura mînă liberă, i-am șoptit lui Titi că poate totuși vom avea noroc și ne vor arunca într-o groapă comună, ca să ne putem continua conversația întreruptă. Tot pe șoptite, Titi mi-a răspuns cu bine cunoscuta expresie cu rezonanțe turcești!

Cîteva minute mai tîrziu, eram instalați în vagon, de data asta unul necompartimentat, cu aproape toate locurile ocupate. De cum am intrat, am atras atenția călătorilor asupra noastră. Văzîndu-ne cătușele și pe cei doi însoțitori, au înțeles despre ce era vorba. Conversațiile s-au întrerupt brusc și pentru cîteva minute s-a lăsat o liniște aproape apăsătoare. Ochii tuturor se îndreptau spre noi, fiecare ferindu-se să fie remarcat de cei doi securiști. În toate privirile pe care le prindeam descifram același mesaj, așa de clar transmis de expresia schimbătoare a ochilor, încît puteam discerne rînd pe rînd cum se perindau sentimentele pe care le stîrnea grupul nostru: teamă pentru ei, compătimire pentru noi, ură pentru securiști. Simpatia pentru noi era generală și foarte limpede manifestată în acest mesaj, pe care nu-l interceptam decît noi.

Gardienii noștri nu remarcau nimic din toate aceste schimburi de priviri. N-o remarcaseră nici măcar pe femeia așezată pe o bancă, din dreptul nostru, dar de pe cealaltă parte a vagonului, și care, de cum se urcase, nu-și mai lua ochii de la noi.

Era o țărancă ardeleancă, avea șorț și basma neagră, cum părea să fie portul în regiune. Pe jos, lîngă ea, avea mai multe coșuri cu fructe. Se ducea să le vîndă la oraș.

Se urcase în tren, cîteva stații după noi și, după ce își găsise loc și se așezase, rotindu-și ochii împrejur, ne descoperise. De atunci rămăsese cu privirea pironită la noi. Ochii i se umpluseră de lacrimi. Dacă n-am fi observat că se ștergea din cînd în cînd la ochi cu colțul broboadei, nu ne-am fi dat seama că plîngea. Se uita la noi, dar nu ne mai vedea. Privea în gînd la altcineva. Era evident că ceea ce o tulburase erau cătușele noastre, care îi amintiseră de cineva apropiat care se afla în închisoare. Poate bărbatul, poate fiul sau poate amîndoi.

La un moment dat, dezmeticindu-se din gînduri, s-a aplecat și a început să umble într-unul din coșurile de la picioarele ei. S-a ridicat apoi de la locul ei, în doi pași a trecut peste spațiul dintre bănci, care o despărțea de noi și abia atunci ne-am dat seama că în palmele alăturate ținea doi pumni de prune brumării, pe care a vrut să le deșerte în poală la Titi. N-a apucat însă

să-și termine gestul. Unul din sergenți a prins de veste și dintr-o mișcare bruscă s-a sculat, i-a dat peste mînă, îmbrîncind-o și strigînd:

— Ce, ai înnebunit, femeie?

Prunele se rostogoliseră peste tot, pe jos, pe podelele vagonului.

— Nu sînt nebună, maică! Am văzut că flăcăii sînt la necaz și am vrut să le dau și lor niște prune!

Femeia spusese aceste vorbe în graiul ei ardelenesc, pe care nu-l pot reproduce, dar cu glas tare și apăsat, care nu suna a scuză, ci mai degrabă a reproș.

— Vrei să ajungi lîngă ei? a răcnit sergentul.

— Dacă așa va fi voia lui Dumnezeu, eu nu mă împotrivesc! i-a răspuns femeia, cu aceeași voce sigură, în timp ce-și aduna prunele ce se răspîndiseră pe jos.

Scena a produs rumoare în tot vagonul și chiar murmure de indignare. Îngrijorați de această reacție, care tindea să ia proporții, cei doi sergenți, neobișnuiți să facă față unei opoziții din partea publicului, s-au speriat și și-au scos pistoalele.

Cu toată tensiunea momentului, călătorii își păstraseră locurile, nimeni nu ridicase tonul, nimeni nu li se adresase direct sergenților și nimeni nu amenințase să iasă din atitudinea pasivă pe care o avusese pînă aici. O tensiune, care lăsa numai să se presupună ura și indignarea surdă care mocnea, dar care, neexteriorizîndu-se prin nici o acțiune agresivă, nu justifica măsura extremă la care recurseseră sergenții. Poziția de defensivă, ca în fața unui atac, spate la spate, cu picioarele depărtate și bine înfipte în pămînt, fiecare dintre ei ținînd sub amenințarea pistolului jumătatea de vagon din fața lui, contrasta atît de puternic cu atitudinea pașnică a pasagerilor, încît după primele clipe de surpriză și poate de teamă, provocate de armele îndreptate spre lume, scena a scos cît se poate de clar în evidență panica celor doi sergenți.

Situația, cu toată gravitatea ei, a luat o întorsătură grotescă. Cînd unul din sergenți a mai și strigat, pe un ton poruncitor: „Liniște! Nimeni nu mișcă! Stați jos că vă arestez pe toți!", s-a produs destinderea nervoasă.

Ordinul sergentului, în vagonul în care nimeni nu-și părăsise nici un moment locul și în care domnea cea mai perfectă liniște, a declanșat un rîs general. Descumpăniți și realizînd postura ridicolă în care se aflau, sergenții au mai rămas un moment nedecișI.

Titi și cu mine, provocatorii involuntari ai incidentului, fuseserăm singurii spectatori neangajați în confruntarea care avusese loc. Trăisem cu sufletul la gură clipa culminantă a încordării, cînd dintr-o simplă vorbă sau gest necugetat, situația ar fi putut scăpa de sub control, iar acum deodată asistam la momentul penibil prin care treceau securiștii noștri, care căutau o ieșire onorabilă din încurcătură. Îi vedeam cum, nehotărîți, căutau cu ochii în jur un pretext, un gest, o vorbă a vreunui călător, de care să se lege, ca să poată avea ultimul cuvînt, să se impună.

Însă lumea nici nu-i mai băga în seamă. Fiecare, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, își vedea de treabă în cea mai firească atitudine a călătorului la drum. Unii își despachetaseră merindele, alții priveau pe geam, alții discutau. Numai femeia cu desagele cu fructe, care își reluase locul, continua să ne privească în tăcere, ștergîndu-și din cînd în cînd ochii.

Față de indiferența din jur, nu mai era nimic de făcut. Gardienii noștri au sfîrșit prin a-și băga pistoalele în tocuri și s-au așezat pe locurile lor. Înfrîngerea suferită i-a făcut tăcuți tot restul drumului. Pînă la Baia Mare, unde ne-am dat jos, ne-au evitat privirile.

ÎN ANCHETĂ.
LA SECURITATEA DIN BAIA MARE

În gară la Baia Mare ne aștepta un Jeep al Securității. Așezați în spate cu unul din sergenți, ni s-a ordonat din nou să nu vorbim. Încercam să-mi alung din minte gîndurile negre cu privire la soarta ce mă aștepta, pregătindu-mă să-mi umplu ochii cu priveliștea drumului pînă la Cavnic. Era dimineața. Oboseala drumului și aerul de munte care pătrundea prin hainele noastre subțiri, de vară, ne făcea să simțim frigul. Tremuram.

Jeepul gonea pe străzile orașului. În scurtă vreme am ajuns în fața unei clădiri, cu mult mai mare decît toate cele din jur. O văzusem încă de la distanță. Era nouă și încă la roșu pe afară. Mașina a oprit și am fost dați jos. Am fost introduși pe un coridor, ni s-au pus ochelarii și am așteptat cu fața la perete o lungă bucată de timp, pînă ce am simțit că ne lasă picioarele de oboseală. În schimb, înfrigurați cum eram, ne-am încălzit.

Mi-am închipuit că ne aflăm la Securitatea din localitate și că era numai o etapă a drumului nostru către Cavnic, urmînd să ni se schimbe garda. De vorbit, nu puteam vorbi între noi. Simțeam prezența unui gardian în apropiere. Nu greșeam. Ne aflam la Securitatea din Baia Mare. Era într-adevăr o nouă etapă pe drumul nostru, dar nu spre Cavnic!

După o lungă așteptare, am fost luați. Ni s-au scos cătușele și am fost despărțiți. De aci înainte am urmat drumul clasic: la magazie, unde am semnat de predare pentru valiza care mă însoțise. Dezbrăcarea și percheziție amănunțită. Răspuns la întrebări pentru completatul fișei de încarcerare, luatul amprentelor digitale și fotografiatul din față și din profil. Toate astea în diferite încăperi, condus de braț printr-un labirint de coridoare, scoțîndu-mi-se și punîndu-mi-se de fiecare dată ochelarii. După toate aceste peregrinări, am ajuns și la destinația finală: gardianul care mă condusese tot drumul m-a împins pe o ușă, mi-a scos ochelarii și mi-a recitat, ca pe o poezie, toate punctele „regulamentului" pe care va trebui să le respect în celulă. Apoi a trîntit ușa, a tras zăvoarele și am rămas singur.

Mă aflam într-o celulă care, probabil, întrunea condițiile optime, după cele mai noi concepții în materie de construcție penitenciară. I-am apreciat dimensiunile la trei metri pe trei și înaltă tot de trei metri. Un bec inaccesibil în mijlocul tavanului. Pe jos, asfalt. Ușa metalică, prevăzută cu vizetă și dedesubt o ușiță pătrată, cît să încapă gamela sau castronul de mîncare. În partea de jos, un mic orificiu dreptunghiular de aerisire, cu un grătar, în așa fel construit încît nu puteai vedea prin el decît o fîșie de cîțiva centimetri din mozaicul de pe coridor. Deasupra ușii, de lățimea ei și mergînd pînă în tavan, o plasă de sîrmă groasă și deasă pe partea dinlăuntru a celulei, iar pe partea de din afară, o fereastră pe care numai gardianul o putea închide sau deschide, de pe coridor. În chip de paturi, din fiecare perete lateral, pornea cîte o placă de beton, groasă de zece centimetri, cu una din laturile înguste sprijinite în peretele din fund. Sub unul din paturi era caloriferul, iar pe unul din ele, o saltea nouă de paie, cearceaf, pătură și o pernă umplută cu paie. Între cele două paturi, o masă: un soclu de beton, pe care era fixată, cu două șuruburi, o placă pătrată de lemn, cu latura de cincizeci de centimetri, din scîndură groasă de zece centimetri.

Deși clădirea intrase în funcțiune numai de cîteva luni, procedeele de construcție din acea vreme, dominate de spiritul întrecerilor socialiste, al depășirilor de plan și al stahanovismului, își arătau deja roadele. Cele două plăci de beton care serveau drept paturi prezentau crăpături îngrijorătoare, iar tăblia mesei era desprinsă. Sub presiunea lemnului verde care se curbase, cele două șuruburi fuseseră smulse din lăcașurile lor de beton. Nici ușa nu mai funcționa ca lumea. La deschiderea ei, gardianul trăgea din răsputeri, pentru că partea de jos atingea cimentul de pe coridor, în care începuse să-și sape un șanț. Singurul lucru care părea să funcționeze bine, poate chiar prea bine, era caloriferul. Cel puțin nu sufeream de frig.

În schimb, rigurozitatea cu care eram supravegheat depășea toate limitele întîlnite pînă aici. Gardienii din Baia Mare păreau să fi atins perfecțiunea speciei. Neobosiți, nu se lăsau pe tînjeală. Zi și noapte, la intervale de maximum două minute, priveau prin vizetă. E drept că în acel moment nu aveau prea mulți locatari, căci remarcasem cu ocazia „programului" că nu se deschideau multe uși. Totuși, vigilența era cu totul neobișnuită și respectarea strictă a regulamentului era realizată la perfecție.

Dacă încercam să mă întind pe pat în timpul zilei, mi se bătea imediat în ușă. Tot cu bătăi în ușă eram trezit și peste noapte, dacă mă surprindeau dormind cu fața la perete, cu pătura peste cap sau dacă n-aveam mîinile la vedere. După cîteva nopți, am reușit să-mi controlez mișcările inconștiente din timpul somnului și m-am obișnuit să dorm „reglementar", pentru a nu mai fi trezit de fiecare dată.

Culmea vigilenței mi-au demonstrat-o însă la cîteva ore după sosire, cînd am fost scos la „program". Condus pe coridor cu ochelarii la ochi, nu mi s-au scos decît în mica anticameră a cabinei propriu-zise, în care se afla

un closet turcesc. Gardianul, care se oprise în cadrul uşii dintre anticameră şi coridor, mi-a întins o foaie de hîrtie igienică. Am păşit în cabina W.C.-ului, dînd să închid uşa după mine, cînd l-am auzit pe gardian spunîndu-mi pe şoptite (numai cînd nu se puteau face înţeleşi prin semne, recurgeau la cîteva cuvinte, dar şi acelea rostite în şoaptă): „Las-o deschisă!" Am încercat să protestez, invocînd sentimentul de pudoare, atît de firesc într-o asemenea ocazie. Răspunsul a fost un „ssst!", care nu mai admitea nici o discuţie. Inutil să mai subliniez că scosul meu la W.C. s-a limitat de fapt la o plimbare dus-întors.

M-am chinuit două zile, pînă ce inhibarea m-a părăsit şi m-am adaptat şi la această nouă situaţie. M-am obişnuit să-mi fac şi nevoile „reglementar", fără să mă mai tulbure prezenţa gardianului, care, la mai puţin de doi metri în faţa mea, stătea cu braţele încrucişate şi nu mă slăbea din ochi, privindu-mă cu o insistenţă, de parcă s-ar fi aşteptat în orice moment să întreprind cine ştie ce acţiune „contrarevoluţionară". După o săptămînă, devenisem complet insensibil la privirea lui, care nu mă mai jena cîtuşi de puţin. Dresajul reuşise: ajunsesem să asociez persoana gardianului la unul din actele cele mai intime ale fiinţei umane. Şi nu numai persoana gardianului, care-şi pierduse identitatea în ochii mei, ci uniforma de securist, cu petliţe albastre, pentru că fiecare din ei, în schimbul lui, proceda la fel.

În primele cîteva zile, mă aşteptam, la fiecare deschidere de uşă, să fiu luat şi dus mai departe la Cavnic. Mi-am dat seama că mă înşelasem în privinţa intenţiilor Securităţii numai în ziua în care am fost dus la anchetă.

Scos din celulă şi condus pe un drum întortocheat pe care nu-l mai făcusem, cînd gardianul mi-a scos ochelarii, mă găseam încadrat în tabloul clasic de anchetă: eu, într-un colţ, aşezat la o măsuţă; în faţa mea, la un birou, anchetatorul. Numai încăperea se deosebea de cele în care fusesem pînă atunci cercetat. Mult mai spaţioasă şi mai luminoasă, cu tot mobilierul nou, cu parchetul şi pereţii curaţi, camera mi s-a părut de-a dreptul agreabilă. Cele două geamuri mari din spatele anchetatorului, cu toate că mate, lăsau să pătrundă razele soarelui pînă în mijlocul camerei. În stînga şi în dreapta fiecărei ferestre, trasă de o parte şi de alta, cîte o perdea de catifea verde, lungă pînă în pămînt. Camera mai mirosea încă a tîmplărie nouă şi a zugrăveală.

La biroul din faţa mea era aşezat un locotenent-major. Tînăr, de talie mijlocie, subţire, cu părul şaten deschis, mi s-a părut că distona prin înfăţişarea lui plăcută cu uniforma pe care o purta. M-a pus în temă de la început cu obiectul anchetei, pe care l-a împărţit în trei puncte: pregătirea şi organizarea evadării; complicii, deţinuţi şi civili, care ne ajutaseră; evadarea propriu-zisă, pînă în momentul în care ieşisem la suprafaţă şi intrasem în pădure.

M-a avertizat că nu era cazul să ascund ceva, fiindcă ancheta ştia totul de la ceilalţi evadaţi, care recunoscuseră întreg adevărul. Nu ştiu de ce, dar

nu i-am dat nici un moment crezare. Eram convins că afirmația era făcută numai în scopul de a mă stimula să declar totul și că de fapt camarazii noștri de evadare nu fuseseră prinși. Dorința, ca măcar o parte din ei să fi reușit pînă la capăt în acțiunea pe care o întreprinsesem împreună, reprezenta nu numai o consolare pentru eșecul nostru. Succesul lor îmi dădea și satisfacția de a fi participat la o acțiune care se dovedise totuși a-și fi atins scopul. Nu puteam accepta ideea inutilității atîtor eforturi, suferințe și riscuri pe care ni le asumasem. Și totuși, pe măsură ce ancheta progresa, aveam să înregistrez decepție după decepție.

La prima întrebare pe care mi-a pus-o despre organizarea și pregătirea evadării, am răspuns în cîteva propozițiuni scurte: „Nu cunoșteam din tot lagărul decît pe Ion Pantazi. Împărtășindu-i intenția mea de a evada, Ion a fost de acord. Pe ceilalți din grup îi selecționase el, eu abia cunoscîndu-i. Cu toții am fost de acord în privința planului de a adopta calea suitorii, unde singura piedică de înlăturat era un gardian pe care l-am imobilizat, continuîndu-ne apoi drumul pînă la suprafață, unde ne-am împrăștiat, pierzîndu-ne unii de alții la intrarea în pădure." Considerînd că astfel răspunsesem la întrebare, m-am oprit, așteptînd-o pe următoarea.

M-am înșelat amarnic! Ancheta în jurul „organizării și pregătirii evadării" abia începuse și, din cîte îmi amintesc, cred că a durat mai bine de douăzeci de zile, în care timp nu eram dus în celulă decît la vremea mesei și pentru cîteva ore de somn în timpul nopții.

După primul meu răspuns, ofițerul a încercat să mă convingă că Securitatea cunoștea toate amănuntele evadării noastre, din declarațiile celorlalți, care fuseseră prinși înaintea mea și a lui Titi și că, prin atitudinea mea, nu făceam decît să întîrzii încheierea dosarului. Ca dovadă, mi-a pomenit cîteva amănunte, pe care nu le putea ști decît de la unul din grupul nostru. Așa am ajuns să cred că mai fuseseră prinși și alții.

Treptat, cu o răbdare extraordinară și fără să recurgă la insulte și brutalități, ofițerul consulta foile dosarului voluminos din fața lui, punîndu-mi întrebare după întrebare. În fiecare din ele, era cuprinsă aluzia la cîte un fapt, menționat cîte un episod sau cîte un nume, toate numai de noi știute și care îmi demonstrau că într-adevăr Securitatea aflase totul.

Mi se cerea în felul acesta să completez și să confirm, cu propriile mele cuvinte, începuturile de informații schițate în întrebări. Eram consternat! Mai ales că, neavînd nici un motiv să cred că ancheta — celui sau celor care mai fuseseră prinși — se desfășurase altfel decît a mea, adică fără torturi și bătăi, nu înțelegeam cum de putuseră face declarații așa de complete. În fața acestei situații, mi-am schimbat atitudinea inițială și am adoptat o altă tactică. Am decis să recunosc numai faptele și activitatea care constituiseră participarea mea personală la evadare, și asta numai atunci cînd eram convins că acestea îi erau deja cunoscute anchetatorului. Ancheta a durat cam o lună și în tot acest timp nu m-am abătut nici un moment de la

acest principiu. În fapt, n-am avut decît de confirmat lucruri pe care anchetatorul le știa deja, din dosarul plin de declarații pe care îl avea în față.

În legătură cu faptele privitoare la participarea mea directă la evadare, mi-amintesc de un episod, singurul de altfel, cînd anchetatorul și-a pierdut calmul și s-a enervat. Făcuse aluzie la grenadele pe care le confecționasem împreună cu Ion Pantazi și-mi cerea să-i confirm faptul. Era clar că știa de acele grenade artizanale și totuși am avut o ezitare să mărturisesc. Mă gîndeam că ar fi însemnat să recunosc implicit și rolul jucat de Ion la fabricarea lor, ceea ce era contrar hotărîrii pe care o luasem, de a nu vorbi decît de actele mele. Am negat deci, și cu toate insistențele ofițerului, care mi-a servit o serie de amănunte, cum ar fi galeria unde le fabricasem și felul în care ne procurasem explozibilul, m-am încăpățînat pe poziție. Dialogul a fost cam următorul:

— Vrei ca întreaga răspundere să cadă asupra prietenului dumitale? Să știi că Ion Pantazi a fost sincer și a declarat tot adevărul!

— Nu cred că Ion Pantazi a declarat așa ceva! (În acel moment nu credeam nici că Ion Pantazi fusese prins.)

— Și dacă îți dovedesc?

— Dacă mi-l aduceți pe Pantazi și el declară de față cu mine acest lucru, atunci recunosc și eu!

— Asta nu se poate. Dar îți voi arăta declarația lui.

Anchetatorul s-a sculat și mi-a pus pe măsuță o declarație scrisă la mașină, în care era relatată, cu exactitate, toată operația colectării explozibilului, a fitilului și capselor, ca și tăierea țevilor și confecționarea grenadelor, întocmai cum procedasem, împreună cu Ion, cu cîteva luni în urmă. Nu mai încăpea nici o îndoială că declarația îi aparținea lui Ion, cu toate că în josul paginii, la locul iscăliturii, numele lui era bătut la mașină.

De necaz că nădejdea pe care încă o mai aveam, că Ion nu fusese prins, se spulberase, i-am spus pe un ton ironic provocator anchetatorului, care aștepta efectul ce avea să mi-l producă citirea declarației:

— Cum vreți să-i recunosc iscălitura lui Ion Pantazi, cînd semnează cu mașina de scris!?

Ofițerul s-a roșit la față și, furios, ridicînd pentru prima dată tonul, m-a acuzat că abuzez de bunăvoința pe care mi-a arătat-o, că îndrăznesc să-l insult insinuînd că mi-a prezentat un act fals. I-am replicat că meseria pe care o are îi cere să întrebuințeze astfel de mijloace și că reprezintă deci metode profesionale obișnuite. În cele din urmă, anchetatorul s-a calmat și cercetările și-au reluat cursul în atmosfera dinainte.

Din cîte l-am putut observa și cunoaște de-a lungul atîtor ore și zile de anchetă, am rămas cu impresia că explozia ofițerului fusese sinceră și spontană, nejucată. Cred că fiind foarte tînăr și fără experiență și debutînd în activitatea lui profesională într-o perioadă în care instrucțiunile pe care le primise nu mai prevedeau procedeele din anchetele de pînă atunci, nu apucase

să se înrăiască și mai păstra încă o doză de puritate și de sentimente omenești. Bănuiesc că și faptul că, după ce termina de scris cîte o foaie din procesul-verbal de anchetă, cu întrebările lui și răspunsurile mele, semna el mai întîi în josul paginii, înainte de a mi-o da mie s-o iscălesc, se datora tot acestui spirit nepervertit încă de toate apucăturile unui adevărat securist. Era o abatere gravă de la legea secretului, care cred că nu i-ar fi fost iertată. Așa se face însă că i-am aflat numele. Semna: „Anchetator penal de securitate, lt.-maj. Velniciuc."

Cu toate că progresînd, ancheta ajunsese pe un nou teren, al faptelor și acțiunilor camarazilor de evadare, teren pe care eu nu m-am aventurat, negînd în permanență că aș ști ceva despre activitatea celorlalți, Velniciuc nu și-a schimbat comportarea față de mine. Răbdător, îmi punea mereu aceleași întrebări sub diferite forme, strecurînd în ele, de cîte ori le repeta, cîte un element nou, care să-mi arate că era vorba de lucruri cunoscute ce se aflau în declarațiile din dosar.

La toate, răspunsul meu era invariabil același: „V-am spus sincer tot ce știu și ce am făcut eu. Ce au făcut ceilalți nu știu!" Dar, pe măsură ce din întrebările lui Velniciuc îmi dădeam seama de tot ceea ce aflase Securitatea, mă cuprindea un fel de deprimare. Luptam împotriva decepției și a neîncrederii, care-și făceau din ce în ce mai mult drum în suflet. Neputînd deduce cine anume din grup vorbise atît de mult, eram decepționat de toți și dezamăgit de întreaga acțiune la care participasem și căreia îi atribuisem pînă aici o aureolă eroică, chiar dacă nu reușise. Or, din cele ce le aflam din anchetă își pierdea treptat orice valoare. Începuse chiar să-mi fie rușine că participasem la ea.

Dacă s-ar fi vorbit în anchetă numai despre ceea ce făcuse fiecare din noi, n-ar fi fost nimic grav. N-aș fi considerat-o nici măcar ca pe o slăbiciune din partea celui care ar fi vorbit. În fond, pentru noi nu avea nici o importanță dacă Securitatea afla sau nu niște detalii, din care nu mai aveam nimic de pierdut sau de cîștigat. Lucrul cel mai grav ce ni se putea imputa rămînea evadarea în sine. Amănuntele nu mai contau! Deci nu de astfel de declarații era vorba, ci de faptul că Velniciuc era la curent cu contactele pe care unii din noi le avusesem cu muncitorii civili. De mai multe ori în cursul anchetei îmi făcuse aluzie la aceste legături și chiar mă întrebase direct, dacă știam cine era Rujinski. La negația mea, mi-a spus că ceilalți declaraseră că avusesem legături cu el.

Am protestat cu vehemență și indignare la această minciună sfruntată și i-am cerut o confruntare cu cel care făcuse declarația, ca să se convingă de neadevărul ei. Bineînțeles că ofițerul nu a dat curs cererii mele de confruntare, dar a continuat să insiste zile în șir asupra acestui subiect. Nu numai privitor la artificierul Șimi Rujinski, dar și la toate celelalte legături care se stabiliseră între muncitorii liberi și deținuții de la Cavnic. Din între-

bările care mi se puneau, am avut impresia că toate aceste contacte fuseseră detectate.

Părea să fie vorba de un denunț de vaste proporții, care informase Securitatea despre toate aspectele vieții secrete a lagărului, despre toate relațiile dintre deținuți, despre diversele grupuri și tendințe politice, despre toate procedeele și subterfugiile uzitate pentru a ne apăra și a putea supraviețui muncii istovitoare la care eram supuși în mină și represiunii din partea gardienilor în lagăr. Trădarea depășise limitele informațiilor legate direct de pregătirea evadării noastre, dînd în vileag toată acea organizare și activitate tainică de apărare, care se înjghebase în galeriile întunecoase ale minei și în barăcile de la suprafață și care ne ajutase să rezistăm, fizic și moral, la regimul destructiv care ni se aplica.

Niciodată administrația nu reușise să pătrundă în intimitatea acelei vieți și să-i înțeleagă mecanismul. Prin turnătorii care se aflau printre noi (și pe care cunoscîndu-i, îi izolasem), ofițerul politic înregistrase din cînd în cînd cîte un succes, dar totdeauna limitat la un caz, pe care îl considera singular și astfel nu-i dezvăluise o vedere de ansamblu, ca să poată cuprinde fenomenul în întregime.

Mai mult din dorința ca turnătorul să nu fie unul din grupul nostru, începusem să admit și ipoteza că ar putea fi unul din cei din lagăr. Speram să nu fie unul dintre noi. M-aș fi simțit într-un fel solidar răspunzător față de ceilalți camarazi rămași în lagăr, pentru consecințele ce le aveau de suferit de pe urma trădării unuia dintre noi.

Cît privește soarta artificierilor și lucrătorilor civili, la care făcuse aluzie Velniciuc în cursul anchetei, nici nu îndrăzneam să mă gîndesc. Era o pată pe obrazul tuturor deținuților politici de la Cavnic, cărora acești oameni le acordaseră creditul, mergînd pînă la a-și risca libertatea pentru a ne ajuta. Avuseseră toată încrederea în noi și nu se gîndiseră nici un moment că tocmai din rîndurile noastre s-ar putea produce vînzarea. Era o trădare care ne compromitea pe toți!

Frămîntat de aceste gînduri și de toate întrebările pe care mi le puneam și cărora nu le găseam răspuns, bănuielile mele s-au îndreptat rînd pe rînd asupra fiecăruia din grupul nostru, neputîndu-mă opri cu certitudine asupra nici unuia.

Cu toate că abătut, dezamăgit și dezgustat, am reușit să fac față mai departe anchetei, fără să-mi schimb atitudinea. Prea greu n-a fost. Am luptat cu atenția și răbdarea împotriva acelorași arme pe care le întrebuința și Velniciuc, căci ancheta a rămas pînă la sfîrșit pe același făgaș: fără metode brutale.

Am avut chiar impresia că se stabilise, cu timpul, un fel de înțelegere tacită între Velniciuc și mine; cred că înțelesese oferta mea neexprimată de tranzacție, de a spune tot ceea ce făcusem eu în cadrul complotului de evadare și de a nu mi se cere, în schimb, să vorbesc despre acțiunile celorlalți. Părea

să fi acceptat compromisul. Desigur, nu din bunăvoință sau simpatie pentru mine, ci pentru că mărturia mea era superfluă, faptele pe care nu voiam să le declar fiindu-i deja cunoscute. Din cîte am înțeles, era însă un vot de blam pentru el să nu obțină și recunoașterea mea. L-a acceptat totuși, considerînd probabil că l-ar fi costat prea mult timp să insiste și poate că întrevedea posibilitatea de a fi nevoit să ajungă și la alte mijloace de constrîngere, la care, în acea perioadă, nu părea să fie autorizat să recurgă.

În afară de pisălogeala zilnică a întrebărilor, care devenise rutină, relațiile de la anchetator la anchetat (dintre Velniciuc și mine) pe măsură ce timpul trecea, își pierduseră treptat caracterul rigid de la început, ajungînd, către sfîrșit, să se degradeze pînă la un anumit nivel de intimitate. Velniciuc nu-și mai dădea osteneala să se impună, ca în primele zile, printr-o ținută foarte corectă și prin discuții care se limitau strict la obiectul anchetei. Acum, de cele mai multe ori, după ce gardianul care mă aducea pleca, Velniciuc își descheia nasturii de la tunică și chiar și-o scotea cîteodată, cînd era prea cald în birou. Tot mai des, sătul și el probabil să pună mereu aceleași întrebări și să primească mereu aceleași răspunsuri, se depărta de la subiectul anchetei, ajungînd să discute despre vreme și chiar despre lipsurile și scumpetea vieții de afară. Comentarii aproape pasibile de condamnare, dacă ar fi fost martori de față și în care mă angajam și eu, pentru a întîrzia cît mai mult reluarea anchetei. Într-una din zile, nici nu s-a mai ferit de mine, cînd s-a sculat de pe scaun, și-a pus rînd pe rînd cîte un picior pe pervazul ferestrei și și-a șters cizmele stropite de noroi cu partea de jos a perdelelor. Atunci am avut și explicația petelor negre, de cremă, pe care le remarcasem pe catifeaua verde.

Din cînd în cînd, în primele zile, Velniciuc îmi oferea cîte o țigară. Nu i-am cerut niciodată, dar cînd îmi oferea, primeam. Cu timpul, luase obiceiul să-mi ofere cîte o țigară de cîte ori își aprindea și el una. Se jena parcă să fumeze singur. Într-altă zi, l-am văzut că scoate din sertar un pachet de foiță și un capac de cutie de carton, plin cu chiștoace de țigări. Cam rușinat, s-a simțit obligat să-mi explice: mai erau cîteva zile pînă la salariu și rămăsese fără bani, așa că își răsucea țigări din chiștoacele strînse din scrumieră. Pachetul început de foiță pe care îl ținea în sertarul biroului m-a făcut să deduc că nu era la prima criză și că era o practică obișnuită de sfîrșit de lună. Și-a răsucit țigara și, după ce și-a aprins-o, m-a întrebat cam reticent dacă vreau să-mi fac și eu una. Spunîndu-i că nu știu să răsucesc țigări, mi-a învîrtit el una și — culmea „manierei"! — mi-a întins-o ca să mi-o lipesc singur. Cred că a fost recordul de intimitate atins vreodată în raporturile dintre anchetat și anchetator!

În legătură cu ancheta, voi aminti de două întrebări, asupra cărora Velniciuc revenea cu perseverență aproape în fiecare zi: pe cine cunoșteam în

lagărul de la Valea Nistrului și prin cine îmi procurasem de la atelierul din mină „bomfaierele" cu care tăiasem bucățile de țeavă care folosiseră la confecționarea grenadelor.

La prima întrebare, răspunsesem cu o minciună, pe care am susținut-o de fiecare dată, cînd a revenit asupra ei: nu știam de existența unui lagăr cu deținuți politici la Valea Nistrului și nici nu știam unde se află această localitate. La a doua, am spus adevărul: furasem personal „bomfaierele", care erau la îndemîna oricui în atelierul mecanic din mină. Nu înțelegeam rostul celor două întrebări, dar insistența cu care le repeta de fiecare dată m-a făcut să le reținem. Cum aveam să aflu în curînd, își aveau rostul și nu erau așa de absurde cum mi s-au părut.

Vîntul de blîndețe care părea să sufle prin securități, umanizînd procedeele de pînă aci din anchete, se oprea la ușile celularelor. Dincolo de ele, nu numai că nu se remarca nici o îmbunătățire, dar regimul devenise mult mai sever. Măsurile drastice de supraveghere se înăspriseră la maximum. Solicitarea nervoasă în celulă ajunsese așa de mare, încît așteptam cu nerăbdare să fiu scos la anchetă. Acolo mă destindeam!

Tot așa de paradoxală, prin raport cu îmblînzirea care intervenise în anchete, era și situația regimului alimentar. Zi de zi, se succedau aceleași supe chioare, în care o dată pluteau cîteva foi de varză acră, altă dată cîteva paste făinoase sau niște bucăți de gulii. Mi-a trebuit aproape o săptămînă ca să identific acele bucățele de forma unor cartofi pai, pe care după ce le mestecam un timp, îmi rămîneau în gură un fel de fibre lemnoase, pe care nu le puteam înghiți. Îl auzisem într-o zi pe gardian, răspunzîndu-i ofițerului de serviciu, care-l întrebase ce era la masă: „ciorbă de caralabe!"

Am considerat cuvîntul „caralabe" ca făcînd parte din argoul local și doar mai tîrziu am aflat că așa li se spunea guliilor în acea parte a țării. Ani de zile, după aceea, la München, am descoperit originea cuvîntului: germanul *Kohlrabi*! Oricum, pînă atunci nu mai mîncasem gulii, iar gustul era departe de a fi măcar acceptabil, mai ales că cele pe care le primeam nu mai erau comestibile, fiind prea bătrîne.

De obicei, ca o raritate, duminicile își făceau apariția arpacașul și uneori cartofii. Un arpacaș mai gros, cu fibre de carne, sau o ciorbă de cartofi cu cîte o bucățică de carne, cam de mărimea unei cutii de chibrituri. Erau singurele zile cînd mă simțeam mai sătul. În restul săptămînii, răbdam de foame de la o masă la alta, căci senzația de saturație nu dura mai mult de o oră după ce mîncam. Nădejdea era sfertul de pîine pe care îl primeam zilnic și care era singurul aliment consistent.

De altfel, pierdusem cîteva kilograme bune în cele cîteva luni de cînd mă aflam în subzistența securităților, iar din mușchii pe care îi aveam la arestare nu mai rămăsese cine știe ce. Și totuși, era încă bine! În acel moment, eram departe de a putea bănui măcar ce mă aștepta...

Într-o dimineață, pe neașteptate, gardianul a deschis ușa, mi-a întins ochelarii și mi-a spus: „Ia-ți bagajul și ieși afară!"

Au urmat apoi traseul și procedura obișnuită: magazie, percheziție, scos și pus de ochelari de fiecare dată și, în final, așteptarea pe coridor, cu mîinile la spate și fața la perete. În jurul meu, forfotă de pași, șoapte, pocnituri din degete. Un gardian mi-a luat mîna stîngă de la spate și mi-a prins-o în cătușe. Așteptam docil, să mi-o prindă și pe cealaltă, în speranța că mă va lega cu mîinile în față și nu la spate. Era mai suportabil. Dar n-a fost nici una, nici alta. De cealaltă brățară a cătușelor a fost prinsă mîna dreaptă a altui deținut. Convins că era Titi, am tușit încet de cîteva ori, ca semn de recunoaștere. „Lasă tusea!" s-a auzit vocea gardianului. Răspunsul a venit totuși, dar nu era tusea lui Titi. Alte contacte n-am putut lua cu cel de care eram legat, din cauza gardienilor care mișunau în jurul nostru. M-a izbit însă un puternic miros de oaie și cînd vecinul mi-a strîns discret mîna care era legată de a lui, am simțit blana de la capătul mînecii. După cîteva minute de așteptare, am auzit iar pași și o tuse pe care o cunoșteam. Îl aduseseră și pe Titi.

Am fost scoși din clădire și am simțit aerul rece de afară. După socoteala aproximativă a timpului pe care o ținusem, eram pe la începutul lui decembrie. Am fost urcați într-un camion cu prelată și puși să ne așezăm pe jos, pe podelele de lemn, lîngă cabina șoferului. Mi-am dat seama că nici Titi nu era singur. Și el era legat cu un altul.

Împreună cu noi, s-au suit mai mulți gardieni și camionul a pornit. Prin oraș a mai fost cum a fost, dar cînd am ieșit pe șosea, a început calvarul. Drumul prost, cu hîrtoape, ne zgîlțîia și ne arunca în toate părțile la fiecare hop. Nu aveam nici un punct de sprijin și singurul lucru de care mă țineam agățat cu o mînă era un cauciuc, pe care-l descoperisem pe pipăite, dar care și el sărea, cînd într-o parte, cînd într-alta, la fiecare curbă, suiș sau coborîș. Eram scuturați ca niște saci de cartofi!

Tot drumul, camionul Praga ne-a zdruncinat, gonind pe șoseaua desfundată, într-un zgomot asurzitor de fierotenii, de obloane care se scuturau și de prelată care se zbătea de vînt. La toate astea se mai adăuga și gerul. Începuseră să-mi amorțească mîinile și nu-mi mai puteam stăpîni tremuratul. Chinul cel mai mare însă erau ochelarii. Elasticul nou, foarte tare și prea scurt, mă strîngea. Apăsarea ramelor metalice pe arcadele ochilor, pe frunte și pe umerii obrajilor a început să-mi provoace dureri aproape insuportabile. Îmi simțeam capul ca prins într-o menghină. Am încercat de cîteva ori să mă adresez gardienilor noștri invizibili, dar de cîte ori deschideam gura, răcneau la mine să tac.

După o vreme, am reușit să-i spun gardianului că simt nevoia să urinez. „Acum nu se poate! Așteaptă să ajungem!" a venit răspunsul răstit. Am mai așteptat, dar din cauza frigului, necesitatea devenea tot mai imperioasă. Rînd pe rînd, i-am auzit și pe ceilalți cerîndu-se afară și fiind și ei refuzați

tot așa de brutal. Dar, pe măsură ce nevoia creștea, cererile se făceau tot mai dese și mai insistente.

Cînd, la un moment dat, Titi s-a plîns că nu mai poate răbda și gardianul i-a răspuns: „Pișă-te pe tine, banditule!", ca la o înțelegere, am început toți să vociferăm, fără să mai ținem cont de înjurăturile gardienilor. Reacția noastră i-a convins probabil că ajunsesem la limita extremă a răbdării și i-a determinat să cedeze. Dar, cum? Fără să oprească mașina, fără să ne scoată ochelarii și fără să ne scoată cătușele!

Cîte doi, așa cum eram încătușați, am fost sculați în picioare și, susținuți de ei, am fost îndreptați spre partea dinapoi a camionului. L-am auzit pe unul din ei spunîndu-i altui tovarăș de-al lui: „Ridică prelata!" Apoi ne-a spus și nouă: „Hai! Dați-i drumul!" Și așa, orbește, ajutîndu-ne cu singura mînă pe care o aveam liberă, pierzîndu-ne echilibrul la fiecare zdruncinătură și redresați și sprijiniți de mîinile care ne susțineau, am urinat peste bord.

Ușurarea chinului provocat de abstinența prelungită n-a durat mult și cu toate amenințările și înjurăturile gardienilor, au trebuit să dea din nou curs insistențelor noastre, căci necesitatea de a urina s-a făcut din nou simțită.

Frigul, abstinența și inhibarea ne produseseră o retenție urinară dureroasă, care nu permitea evacuarea conținutului vezicii, așa că senzația necesității s-a repetat tot restul drumului, ceea ce îi făcea pe gardieni să devină din ce în ce mai furioși și brutali.

Cam pe la ora prînzului, camionul și-a încetinit mersul.

Drumul s-a mai îndreptat și am simțit că intrasem pe strada pavată a unei localități.

Camionul s-a oprit. Am auzit o poartă de fier deschizîndu-se în fața noastră, care, după ce am trecut de ea, s-a închis din nou.

Ne-am oprit iar.

Am fost dați jos și ni s-au scos ochelarii.

Eram într-o curte mare, mărginită pe o latură de o clădire, iar pe alta de o serie de garaje, mai toate ocupate de Jeep-uri și camioane. Prin curte și pe treptele de la intrarea în clădire, milițieni care umblau cu treburi încoace și încolo sau stăteau de vorbă.

Lîngă camionul nostru, doi ofițeri și un subofițer de miliție discutau cu șoferul și plutonierii care ne aduseseră. Numai din atitudinea pe care o aveau unii față de ceilalți, îți puteai da seama că adevărata ierarhie între ei nu era reprezentată de gradele ce le purtau pe epoleți. Securiștii noștri, cu toate că numai plutonieri, discutau cu ofițerii de miliție ca de la superiori la inferiori.

Dar, toate astea nu le-am remarcat decît după cîteva momente, cînd m-am mai dezmeticit și cînd mi s-a mai alinat durerea acută a frunții, descătușată de strînsoarea ochelarilor.

Tovarășul meu de cătușe și cu mine, ca și Titi cu al lui, am fost lăsați împreună, în timp ce garda noastră discuta la cîțiva pași mai departe cu milițienii.

Titi, profitînd de ocazie, a fost primul care mi-a adresat cuvîntul, pe șoptite și privindu-mă cu o îngrijorare, căreia nu-i înțelegeam rostul. Cu atît mai nedumerit am fost de întrebarea lui: „Te-au bătut?“ În scurta conversație care s-a înfiripat, lucrurile s-au lămurit. Aveam amîndouă orbitele învinețite, de la arcade pînă la umerii obrajilor. M-am ridicat pe vîrful picioarelor și m-am privit în geamul de la ușa camionului. Parcă aș fi coborît de pe ringul de box! L-am liniștit pe Titi, explicîndu-i că aveam ochii vineți din cauza strînsorii ochelarilor.

Am făcut apoi cunoștință cu camarazii noștri de drum. De cel care era încătușat cu Titi, nu-mi mai aduc aminte. În schimb, de tovarășul meu, de care fusesem legat atîtea ore în șir, fără să-l fi putut vedea, mi-amintesc perfect. Numele i l-am uitat însă. Era un băiat tînăr, mult mai înalt ca mine și foarte voinic. Avea părul blond și ochii albaștri. Mai ales privirea lui adîncă și plină de bunătate n-am s-o pot uita niciodată. Părea un cioban de prin partea locului. Purta în picioare opinci, era îmbrăcat cu itari și suman de dimie albă, iar pe deasupra cu un cojoc mare de oaie. În cap, o cușmă înaltă, albă.

Mica noastră discuție pe șoptite s-a întrerupt. Unul din plutonieri s-a apropiat de noi și ne-a dat hrana rece pentru ziua aceea. Obișnuita slănină rîncedă, cubulețul de marmeladă și sfertul de pîine. Ne-a scos cătușele și ne-a spus să mîncăm repede că plecăm mai departe. În afară de tînărul cioban, toți ceilalți tremuram de frig, în hainele noastre subțiri de vară. Cum ne-au scos cătușele, tînărul mi-a pus cojocul lui pe umeri, mi-a strîns mîna și, privindu-mă în ochi, mi-a spus pe un ton de profundă convingere: „Dacă Dumnezeu a vrut să fim înlănțuiți împreună, înseamnă că acum sîntem frați de cruce!“ Vocea gravă, cu nuanțe dramatice, febrilitatea cu care mi-a strîns mîna și vorbele lui exaltate mi s-au părut stranii ca și exprimarea într-o limbă românească îngrijită și cultivată, care nu corespundea înfățișării lui.

Nu mi-am putut satisface curiozitatea pe care mi-o stîrnise misteriosul tînăr din cauza plutonierului care se apropiase de noi, grăbindu-ne să mîncăm mai repede, ca să ne îmbarce din nou în camion. Cînd am terminat, i-am cerut totuși cu insistență să fim duși la closet. Nemulțumit de această nouă întîrziere în program, după ce s-a dezlănțuit într-un potop de înjurături, plutonierul a cedat în cele din urmă.

Pe rînd, cîte unul, pentru a nu putea sta de vorbă între noi, ne-a trimis către garajele de automobile, indicîndu-ne o ușă întredeschisă, pe care era scris cu cretă un cuvînt pe care îl întîlnisem deseori în vocabularul milițienilor, dar pe care nu-l văzusem pînă aci corect ortografiat: „veceu“!

Plutonierul ne-a spus să traversăm curtea în pas alergător, în linie dreaptă, fără să ne abatem din drum, pînă la ușa cu pricina. La fel și la întoarcere. Am pornit primul. Din fugă, pe distanța de vreo douăzeci de metri pînă la „veceu“, mi-am aruncat ochii pe „ziarul de perete“, afișat între ușile a două garaje. Am putut citi primul rînd, scris cu litere mai mari. Așa am aflat că ne găseam la sediul Miliției din Careii Mari. Ajuns la ușă, am deschis-o și

am dat să intru. Din fericire, m-am oprit la timp. Din prag, priveam și nu-mi venea să cred!

Camera care se deschidea în fața mea era destul de mare pentru destinația ce o avea. Cam patru metri pe patru. Pe peretele din fund, două rezervoare îți indicau locurile în dreptul cărora trebuiau să fie cele două closete. Nu le puteai determina locul decît prin deducție, căci de văzut nu se vedeau, toată dușumeaua camerei, pe toată suprafața ei, pînă în prag, fiind acoperită de un strat de fecale. Posibilitatea de a te deplasa către cele două presupuse closete din fundul încăperii fusese totuși prevăzută și amenajată. Din loc în loc, la intervale reprezentînd lungimea unui pas normal, cîte trei cărămizi suprapuse ieșeau la suprafață și îți indicau calea de urmat. Problema aerisirii, chiar dacă nu perfect, era și ea parțial rezolvată prin ușa lăsată întredeschisă, camera neavînd fereastră.

Cu toată posibilitatea de a pătrunde în cameră, pășind pe insulele de cărămizi, am preferat să nu-mi pun la încercare simțul echilibrului și mi-am făcut nevoile din prag. Mai tîrziu, în închisoare, amintindu-ne de popasul nostru la Careii Mari și referindu-ne la „veceul" miliției, îl numisem „grădina japoneză". Îl asemuisem cu bazinele din acele grădini, pe care le puteai traversa pășind pe lespezile de piatră, care ieșeau la suprafață din loc în loc. Cu puțină imaginație, pretindeam chiar că bucățile de ziar întrebuințate și mototolite, presărate pe suprafața haznalei, ne sugerau florile de nufăr. După ce fiecare din noi s-a perindat la așa-zisul closet, ni s-au pus iar cătușele și ochelarii și ne-am reluat călătoria în aceleași condiții.

A doua etapă mi s-a părut mai chinuitoare decît prima, din cauza frigului care mă pătrunsese. Tremuram ca varga, îmi clănțăneau dinții și fruntea îmi zvîcnea de durere, din cauza apăsării ochelarilor.

Cînd, după cîteva ore, camionul s-a oprit și am fost dați jos, eram amorțit, nu mai simțeam nici frigul, nici durerea. Stăteam ca prostit alături de tînărul cu care eram încătușat, acolo unde ne plasaseră gardienii și ne spuseseră să așteptăm.

După o destul de lungă așteptare, am fost luați din locul unde fuseserăm puși să stăm și conduși prin mai multe încăperi, pînă cînd, în fine, ni s-au scos ochelarii.

Eram într-o cămăruță devenită un fel de magazie de mobile vechi. Cîteva birouri sparte, cîteva scaune rupte, stivuite unele peste altele ocupau o bună parte a spațiului în care noi abia mai aveam loc. În cămăruța nelocuită era rece, dar cel puțin nu mai era gerul de afară, iar prin ușa întredeschisă spre biroul vecin, supraîncălzit, veneau valuri de căldură cu miros de cărbune. În cîteva minute, temperatura între cele două camere s-a egalizat și ne-am încălzit și noi. Începuse chiar să mă cuprindă o moleșeală plăcută și o dată cu ea se risipeau și resemnarea și deznădejdea de pînă aci.

ÎN LANȚURI.
LA PENITENCIARUL DIN ORADEA

Plutonierii care ne însoțiseră pe drum dispăruseră. Alte figuri de gardieni, cu căciuli, șube și pîslari în picioare, se perindau prin biroul de alături. Din cînd în cînd, cîte unul băga capul pe ușă și ne privea îndelung, de parcă am fi fost niște animale rare. Nici unul nu ne-a adresat cuvîntul. Numai în biroul de alături, vorbeau pe șoptite între ei. Trăgeam și noi cu urechea, dar n-am prins cine știe ce. Totuși, un lucru am aflat din conversațiile lor: ne găseam în penitenciarul din Oradea Mare! N-auzisem pînă atunci de vreo închisoare pentru deținuți politici în Oradea. Ne-am gîndit că poate e iar vorba numai de un popas, ca la Careii Mari, și că vom fi duși mai departe. Așa am interpretat atmosfera de expectativă care ne înconjura. Am profitat de relativa lipsă de supraveghere din partea gardienilor, pentru a mai sta de vorbă între noi.

M-am lămurit astfel în privința misteriosului cioban de care eram legat: fusese student la Cluj, cred că la Litere. Într-o zi, lăsase totul și plecase în munți, la un grup de partizani. Prea multe detalii n-am putut afla, deoarece abia acum, cînd aveam ocazia să stau cu el de vorbă, mi-am dat seama că tînărul nu era în toate mințile. Explicațiile pe care mi le dădea erau confuze. Pornea să-mi răspundă la întrebări, dar se abătea mereu de la subiect, intra în considerații filozofice și morale și, în cele din urmă, dînd frîu liber maniei religioase în care căzuse, devenea tot mai exaltat, pînă ce, brusc, tăcea. Rămînea așa, mut, privindu-mă cu ochii lui mari, albaștri, plini de bunătate, urmărind în mintea lui rătăcită cine știe ce gînduri sau viziuni, care păreau să-l desprindă de realitate. Fața lui exprima liniște și mulțumire și o stare de seninătate, pe care nu mai îndrăzneam să i-o tulbur cu alte întrebări.

Am aflat mai tîrziu, în închisoare, că fusese bătut îngrozitor cînd fusese prins și că atunci înnebunise, iar ancheta lui ulterioară la Securitate nu mai dăduse nici un rezultat. După un timp, l-au internat în infirmeria penitenciarului Oradea. Se îmbolnăvise de tuberculoză și avusese o hemoptizie. L-am mai zărit într-o zi, în curtea închisorii, cînd l-au scos la aer. Slăbise și pășea ca un automat, învîrtindu-se în cerc în curticica de plimbare, cu aceiași ochi mari, albaștri, privind în gol. De atunci, n-am mai auzit de el.

În fine, în biroul de alături s-a produs mișcare. Un gardian și-a făcut apariția în cămăruța noastră; ne-a scos cătușele de la mîini și i-a luat cu el pe cei doi tovarăși ai noștri. Am rămas numai eu cu Titi.

După un timp s-a produs o nouă rumoare și mișcare de gardieni. Am fost chemați amîndoi în birou și ni s-a spus să ne dezbrăcăm „la piele". Odată percheziția terminată, ni s-au pus lanțuri la picioare.

Brățările de fier gros care ne cuprindeau gleznele aveau cîte o gaură, prin care în mod normal se trecea un nit, care apoi era bătut pe nicovală. De data aceasta însă, brățările lanțurilor ne-au fost fixate în jurul gleznelor cu cîte un lacăt, a cărui toartă a fost trecută prin găurile prevăzute pentru nituri. Astfel, la greutatea lanțurilor se mai adăuga la fiecare picior și greutatea cîte unui lacăt „Sfinx". Aceste lacăte, făcute dintr-un bloc masiv de metal, aveau mai multe modele. Bineînțeles că cele care ni s-au atîrnat la picioare au fost din modelul cel mai mare.

Procedeul lanțurilor prinse cu lacăte nu l-am mai întîlnit în nici o altă pușcărie, de-a lungul întregii mele perioade de detenție.

Faptul că ne-au pus lanțuri la picioare ne-a întărit convingerea că Oradea nu era decît o etapă și că, de aici înainte, ne vom continua drumul pe calea ferată într-un vagon penitenciar. Credeam chiar că vom pleca dintr-un moment într-altul, fiindcă nu ne-au mai scos din birou. Ne-au spus să stăm lîngă perete iar cei patru–cinci gardieni păreau și ei să aștepte ceva. Ne-am gîndit că urma să vină duba-automobil, care să ne transporte la gară.

Deodată, ușa s-a dat de perete și a apărut un grup de ofițeri. În fruntea lor, un căpitan. Gardienii au luat poziție de drepți. Căpitanul abia le-a răspuns la salut. În tăcerea care se lăsase, căpitanul ne-a măsurat din cap pînă-n picioare, cu o privire disprețuitoare, după care a început să ne apostrofeze pe un ton batjocoritor: „Bandiților! Ați vrut să vedeți Festivalul! Credeați că scăpați de vigilența organelor de stat? Acum vi s-a înfundat, mama voastră de bandiți!" Am redat numai o mostră din tot ceea ce ne-a spus căpitanul, care nu se mai putea opri din tirada lui, înconjurat de rîsetele și aprobările subalternilor săi.

Eram hotărît să tac și îmi compusesem o expresie indiferentă. Din cînd în cînd, îi aruncam cîte o privire, în care mă străduiam să pun maximum de dispreț. Mica mea răzbunare mută și-a produs efectul. Căpitanul spumega de furie și limbajul lui devenea tot mai ordinar. Titi n-a mai putut răbda și a protestat, spunîndu-i că ne aflam aici pentru a fi supuși legii și regulamentelor și nu abuzurilor și insultelor, tocmai din partea unui reprezentant al ordinii.

Căpitanul i-a tăiat vorba cu un nou potop de înjurături, după care, întorcîndu-se spre unul din gardieni, un uriaș cu figură de brută, i-a ordonat: „Gherdan! Du-i pe celular!" Apoi, întorcîndu-se iar spre noi: „Vă arăt eu lege și regulament!"

Am ieșit din birou, împleticindu-ne în lanțuri și împiedicîndu-ne, de cîte ori Gherdan ne îmbrîncea din spate, strigîndu-ne: „Dă-i drumu' mai repede, banditule!" Gardienii, așa de tăcuți și rezervați la sosirea noastră, se adaptaseră imediat la tonul pe care îl dăduse căpitanul, în privința comportării și limbajului față de noi.

Am ieșit de sub bolta clădirii, unde se afla poarta de intrare în închisoare, într-o curte pavată cu piatră de rîu. Pe dreapta, clădirea în care fusesem se întindea dincolo de ceea ce putea cuprinde privirea noastră. Pe stînga, o

curticică, mărginită pe două laturi de un zid înalt, cu sîrmă ghimpată pe coamă, peste care se vedeau acoperișuri de case. Cea de-a treia latură o constituia o clădire dreptunghiulară cu trei etaje, așezată perpendicular pe cea de-a lungul căreia mergeam noi. În punctul unde cele două clădiri se apropiau, lăsînd între ele numai spațiul de lățimea unui drum, sergentul Gherdan ne-a comandat „la stînga" și ne-a îmbrîncit spre cele două–trei trepte de piatră tocite, de la intrarea în „celular", cum îl numise căpitanul.

Era de fapt o temniță de pe vremea ungurilor, cu ziduri de aproape un metru, cu ferestre pe care le văzusem de afară zăbrelite cu drugi de fier, în spatele cărora, geamurile cu ochiurile sparte, ca și tencuiala fațadei căzută, ne dăduseră impresia unei clădiri părăsite. După cum aveam să aflu, așa și fusese pînă cu cîteva luni în urmă, singurele celule, folosite pentru deținuții de drept comun, aflîndu-se în clădirea pe lîngă care trecusem și care, deși tot veche și într-o stare de întreținere tot așa de mizerabilă, nu avea aspectul medieval al celei în care intram acum, împinși de la spate de Gherdan.

Am trecut de prima ușă de lemn și am pătruns într-un fel de anticameră, din care, la dreapta, pornea o scară de piatră către etajele superioare. În față, o deschidere joasă, boltită, închisă cu un grilaj în două canate, din șine groase de fier. Am trecut prin ea aplecîndu-ne, căci bolta, în punctul ei cel mai înalt, nu avea mai mult de un metru și jumătate.

Înaintea noastră se deschidea un coridor înalt, lung cît toată clădirea, cu ciment pe jos și cu aproximativ douăsprezece uși de celule pe fiecare parte. La jumătatea lui, și pe stînga și pe dreapta, lipsea cîte o celulă, astfel că se lărgea pe toată lățimea clădirii, pînă la zidurile exterioare. În aceste ziduri, în fiecare parte, se deschidea cîte o fereastră, plasată sus, ca să nu vezi afară, constituind singurele surse de lumină ale coridorului. Tot aici se aflau și două jgheaburi de beton cu cîteva robinete.

Am trecut mai departe, tîrîndu-ne lanțurile pe cimentul care le amplifica zornăitul, de parcă am fi fost o coloană întreagă, nu numai doi. Gherdan continua să ne îmbrîncească, la fiecare cîțiva pași. Totuși, cu coada ochiului, observam mișcare la fiecare din vizetele prin dreptul cărora trecusem.

Ușilor de lemn gros, care păreau tot atît de vechi ca și celularul, li se aduseseră îmbunătățirile cerute de sistemele moderne de detenție ale regimului. La înălțimea capului, în fiecare ușă, fusese sfredelită cîte o gaură rotundă, cam de diametrul unui ou. Adaptarea la noile necesități se oprise aici. Mai departe se improvizase. Pentru ca vizetele să nu rămînă deschise, fiecare din ele a fost acoperită cu cîte un fund de cutie de conservă, bătut într-un cui deasupra găurii, în așa fel încît putea fi împins la o parte de gardian pentru a privi în celulă. Dar, tot așa de bine putea să-l deplaseze și cel din celulă, pentru a privi pe coridor. La trecerea noastră, surprinsesem la fiecare vizetă cîte un deget care mișcase aproape imperceptibil tinicheaua respectivă.

La a doua ușă, pe dreapta, după spațiul mai larg unde se aflau spălătoarele, Gherdan s-a oprit, a descuiat lacătul ce ținea ranga transversală ce bara ușa și m-a îmbrîncit în celulă. Pe Titi l-a băgat vizavi.

Așa-zisa cameră în care mă aflam era o grozăvie! Avea cam trei metri pe trei. Pe jos era ciment. Pereții aveau tencuiala căzută, iar pe alocuri pete mari de igrasie. Fereastra, destul de sus plasată, era în două canate. Unul din ele avea ochiurile de geam, fie sparte, fie crăpate. Celălalt lipsea cu giurgiuvea cu tot. Lîngă unul din pereți, un pat de fier, ruginit, pe care se găsea o saltea, cîndva umplută cu paie. Acum, nu mai conținea decît paie tocate și pleavă. Peste ea era aruncată o pătură veche, murdară și cu țesătura rărită de lungă întrebuințare. Nu era nici măcar întreagă; fusese scurtată din lungime, așa că era aproape pătrată. În colț, sub geam, o tinetă fără capac. (În închisorile din Transilvania i se spunea „chiblă".) Înaltă cam cît o găleată, dar cu un diametru ceva mai mare și cu două toarte, era din fontă și foarte grea. Fusese cîndva întrebuințată și nu o golise nimeni. Mirosul fetid și penetrant pe care îl degaja persista, cu toată lipsa geamului.

La frigul de afară se mai adăuga și umezeala zidurilor. Cu pantalonii mei de doc, cu chiloți scurți pe dedesubt, cu o cămașă de vară, ecosez, singura pe care o aveam, și cu o haină de stofă subțire, nu mă vedeam supraviețuind în asemenea condiții. În picioare aveam tot pantofii dați de Baby Ivanovici și o pereche de șosete scurte.

N-am apucat însă să reflectez mult asupra situației disperate în care mă aflam, că mi-am auzit numele strigat pe coridor; pe al meu și pe al lui Titi. M-am apropiat de vizetă și, cu prudență, am dat încet tinicheaua care o acoperea la o parte. Toate rondelele de tablă de la cele patru sau cinci vizete de pe cealaltă parte a coridorului, care intrau în unghiul meu de vedere, erau împinse deoparte. Prin fiecare gaură, ieșea cîte un deget, care le menținea în această poziție. Descoperirea și recunoașterea celor care mă strigaseră m-au făcut să uit pentru o bună bucată de timp și frigul și situația disperată în care mă găseam. Pe măsură ce luam contact cu fiecare din cei de la vizetele celulelor, mă cuprindea o stare nemaiîntîlnită de sentimente contradictorii, împărțite între o profundă decepție și o nespusă bucurie.

Tot grupul nostru de evadați se afla presărat pe celular, repartizați cîte unul singur în celulă! Nu lipsea decît Ion Cojocaru, despre care nu se știa nimic. Toate speranțele pe care le nutrisem, ca măcar unii dintre noi să fi scăpat, s-au spulberat. Aceeași decepție au avut-o și camarazii noștri, cînd am apărut în lanțuri pe celular, împinși de la spate de Gherdan. Cum de la arestarea lor trecuseră cîteva luni și în tot acest răstimp nu auziseră nimic despre Titi și despre mine, fuseseră convinși că scăpaserăm, făcîndu-și chiar iluzii că trecuserăm frontiera spre Vest.

Fiecare, din celula lui, ne interpela prin vizetă, și pe Titi și pe mine, așa că, pe lîngă faptul că nu înțelegeam nimic din cauza vocilor care se suprapuneau, pe coridor se produsese o zarvă, care îmi închipuiam că nu putea scăpa neauzită de gardian. Fiecare din ei voia să afle totul despre noi și pățaniile noastre, de cînd ne despărțisem, la ieșirea din mină, aceeași curiozitate stăpînindu-ne și pe noi în privința lor.

Nu eram familiarizat cu zgomotele celularului, nu știam să le interpretez și nici nu știam dacă nu se mai află și alți deținuți în afara grupului nostru, printre care vreun eventual turnător. După primele efuziuni și manifestări mai zgomotoase, gălăgia s-a mai potolit și am început să ne înțelegem.

Unul din primii cu care am reușit să mă înțeleg mai bine a fost Ion Pantazi, care se afla într-o celulă de vizavi, dar nu chiar în fața ușii mele. Mi-a spus că pot vorbi fără grijă, pentru că gardianul are obiceiul să plece de pe celular și să închidă în urma lui grila de la intrare, iar la întoarcere poate fi observat de cei din primele celule care vor da alarma. Primele informații pe care ni le-am împărtășit reciproc au fost de ordin general. În amănunte am intrat mai tîrziu, cu timpul.

Am aflat astfel că Ion Pantazi, care fusese prins în periferia Băii Mari, a făcut mai întîi un scurt popas în vechea clădire a Securității locale, după care a fost transferat la Securitatea din Sighet. Aici urma să fie aduși, pe rînd, pe măsură ce au fost prinși, și ceilalți evadați.

Doctorii Paul Iovănescu și Miltiade Ionescu, capturați, lîngă o stînă din apropierea minei, de soldații unuia din cele patru batalioane de intervenție ale trupelor M.A.I., după ce li s-au pus cătușele cu mîinile la spate, au fost aruncați într-un camion, care i-a dus la Sighet. Pe drumul desfundat, zdruncinați și aruncați dintr-o parte într-alta pe podelele camionului, cătușele, așa-zis americane, li s-au strîns în așa hal, încît au ajuns cu mîinile umflate, cu circulația întreruptă și cu dureri insuportabile. Au fost ținuți în continuare și la Sighet în aceste condiții chinuitoare. Li s-au scos cătușele numai după cîteva zile.

De același tratament au avut parte și ceilalți șase, care, rătăcind drumul din cauza ceții, fără să-și dea seama și fără să fie detectați de grăniceri, trecuseră frontiera în U.R.S.S. Cînd și-au dat seama de eroare și au vrut să se întoarcă pe teritoriul românesc, au fost somați de focuri de armă de grănicerii români și prinși. Toți au răbdat cîteva zile de foame și au avut de suportat chinurile transportului, barbaria cătușelor prea strînse, cu mîinile la spate și brutalitățile securiștilor, care, pe drum, pentru a-i teroriza, au simulat pregătirile unei execuții sumare.

Mai tîrziu, li s-a alăturat și Mircea Vueric, prins la o stînă din zona trecătorii Ghimeș Palanca, după ce se pierduse pe drum de Ion Cojocaru. Ultimul adus a fost Ion Brânzaru, care ajunsese pînă la Soveja, în regiunea lui de baștină din munții Vrancei. Acolo, luase legătura cu un văr al lui, care îl denunțase.

Abia după ce toți au fost transferați la Baia Mare, fiind primii locatari ai noii clădiri a Securității, tratamentul li s-a mai îmblînzit. Au fost anchetați tot de Velniciuc, în aceleași condiții ca și noi, adică fără să se recurgă la tortură, dar cu mai multă insistență. Cu două–trei luni în urmă, fuseseră transferați la Oradea, unde, așa cum aveam să mă conving și eu pe propria-mi piele, fuseseră supuși la un regim special, prescris de Securitate.

După ce am aflat toate astea de la Ion Pantazi și de la ceilalți, care mai interveneau din cînd în cînd în discuția noastră cu completări, a fost rîndul nostru să-i punem la curent cu pățaniile noastre. Și Titi și eu le-am povestit aventurile noastre de pe drum și apoi din București, anchetele de la Interne, Rahovei și Baia Mare.

Toată această informare reciprocă — am încercat și voi încerca și în continuare — s-o redau într-un mod mult mai ordonat decît s-a realizat atunci. Nu voi mai insista asupra celor povestite de Titi și de mine, faptele fiind cunoscute. Mă voi opri numai asupra momentului cînd, povestind pățaniile noastre din București, Ion Pantazi m-a întrebat dacă n-am întreprins ceva pentru a încerca să fugim din țară. L-am pus la curent cu legătura ce o făcusem prin M.C. cu Rici Tailer, pe care și Ion îl cunoștea. I-am vorbit de posibilitatea de a ajunge pînă în Austria, îmbarcîndu-ne pe un șlep cu cherestea. I-am explicat că planul lui Rici Tailer nu putuse fi pus imediat în aplicare și că mai necesitase o perioadă de așteptare, timp în care Securitatea ne dăduse de urmă și ne prinsese. Cum despre acest plan și despre Rici Tailer, Securitatea nu știa nimic, în timp ce îi dădeam aceste amănunte lui Ion, coborîsem instinctiv vocea.

Tot atunci, am auzit și glasul lui Ion Brînzaru, a cărui celulă se afla tocmai la capătul opus al celularului: „D-le Ioanid, ai grijă, prăduială!“ (Era expresia utilizată în grupul vrîncenilor pentru „trădare“ sau „turnătorie“.)

Nu știam ce să cred. La început, camarazii noștri ne spuseseră că putem vorbi fără grijă, toți angajîndu-se în discuție prin vizete, iar acum venea acest avertisment! Poate că Ion Brînzaru era mai suspicios decît ceilalți, poate că se temea că vorbeam prea tare și s-ar putea auzi afară sau poate că tocmai s-o fi apropiat gardianul de ușa celularului! Din celula de alături, Colea Ungureanu mi-a șoptit prin vizetă: „Nașule, povestește mai departe, dar nu mai spune nume!“

Mi-amintesc că, în cele cîteva fraze pe care le-am mai spus, pentru a-i termina lui Ion povestea cu fuga din țară, nu i-am mai pronunțat numele lui Rici Tailer. În dialogul care a mai urmat pe această temă, atît eu cît și Ion ne-am referit la Rici Tailer, numindu-l „jidanul“.

Acest episod, căruia nu i-am dat atunci o importanță deosebită, avea să-mi fie reamintit un an mai tîrziu, în cu totul alte împrejurări, pe care le voi relata la timpul cuvenit.

În prima fază a conversației noastre prin vizete, excitarea reîntîlnirii, senzaționalul pățaniilor fiecăruia și poate și căldura înmagazinată în biroul în care stătusem mai înainte m-au făcut să nu înregistrez frigul din celulă.

Cu timpul însă, din cauza poziției incomode, în picioare, rezemat de tabla de fier rece a ușii, întorcînd mereu capul cînd într-o parte, cînd într-alta, pentru a avea în dreptul vizetei fie gura, fie urechea, am început să simt oboseala. Și o dată cu ea a început să mă pătrundă și frigul.

Apăsarea fierului rece al brățărilor lanțurilor pe fluierele picioarelor îmi provoca o amorțeală aproape dureroasă. Aceeași senzație o aveam și în umărul proptit de ușă.

Încet, încet se lăsase noaptea. Celula nu era luminată. De la capătul celularului, unul din băieți a dat alarma. Conversațiile au încetat brusc și fiecare a lăsat să cadă rondela de tablă peste vizetă.

S-a auzit grilajul de la intrarea în celular și pasul greu al lui Gherdan, care a aprins lumina pe coridor. Urmat de un deținut de drept comun, care tîra după el un hîrdău, a început să distribuie masa. Cînd s-au mai apropiat, împingînd puțin tabla de la vizetă, i-am putut vedea.

Gherdan descuia și dădea deoparte ranga transversală, iar „plantonul", stînd în dosul ușii întredeschise, îi întindea celui din celulă gamela, în care în prealabil turnase un polonic din conținutul hîrdăului. Mi-a venit și mie rîndul și celor cîteva celule de vizavi, după care, „plantonul" a părăsit celularul cu hîrdăul și Gherdan s-a pornit din nou să deschidă ușile celulelor, pe rînd. Fiecare deținut trebuia să-și clătească gamela la spălătorul de pe coridor și tot în ea să-și ia apa de băut, pînă la masa următoare.

Mîncarea pe care o primisem în gamelă întrecea tot ce întîlnisem pînă aci prin diversele închisori prin care trecusem: o zeamă transparentă! După ce am băut-o, pe fundul gamelei au rămas cam două linguri de cartofi fărîmițați. Un fel de nisip de cartofi care stătuse în suspensie și care prin decantare se depusese pe fundul gamelei. Zeama imundă, la suprafața căreia nu se vedea nici o steluță de grăsime, avea o singură calitate: era fierbinte și m-a încălzit.

Nici nu s-a terminat bine cu spălatul gamelelor și Gherdan a răcnit din capul celularului: „Pregătirea pentru număr!"

De altfel, toate ordinele, care marcau momentele importante ale programului zilnic, începeau cu aceeași formulă. Dimineața: „Pregătirea pentru număr!" De trei ori pe zi: „Pregătirea pentru masă!" „Pregătirea pentru veceu!", aceasta din urmă, la început, de două ori pe zi, redusă ulterior la o singură dată, din cauza... lipsei noastre de interes! Ziua se încheia cu formula cu care începea: „Pregătirea pentru număr!"

În toate închisorile, ziua începea cu „deșteptarea", anunțată după obiceiul local, fie prin răcnete, fie prin cîte un clopot, fie printr-un fel de toacă, pe care gardianul o bătea într-o bucată de șină de cale ferată, atîrnată undeva în curtea pușcăriei. Aici, la Oradea, era o talangă. Tot așa se anunța și sfîrșitul zilei: „stingerea!" În toate penitenciarele, între „deșteptare" (cam la 5 dimineața) și „stingere" (la 10 seara), nimeni nu mai avea voie să doarmă și nici să stea întins pe pat. La Oradea, pentru noi, evadații, se făcuse o derogare de la regulament; talanga care anunța „deșteptarea" și apoi „stingerea" nu ne privea!

De altfel, mai toată ziua eram lăsați în pace, gardianul de serviciu avînd obiceiul să încuie în urma lui grilajul de acces în celular și să-și facă veacul prin alte cotloane, mai calde, ale pușcăriei. Cît privește supravegheatul nostru prin vizetă în timpul nopții, tot nu ar fi servit la nimic, celulele fiind cufundate în întuneric, de cînd se lăsa noaptea pînă se lumina de ziuă.

După ce Gherdan a anunțat „numărul", pe cimentul coridorului s-a auzit o tropăială de cizme, de parcă ar fi intrat o întreagă unitate militară. Se deschideau destul de mult la fiecare celulă. Auzeam numai glasurile răstite sau rîsetele celor de pe coridor. Vocile celor din celule nu le puteam distinge. Cînd s-au apropiat, am recunoscut vocea căpitanului care ne apostrofase în birou, la sosire. Și acum avea aceeași atitudine batjocoritoare, distribuind la fiecare celulă cîte o insultă, o înjurătură sau o glumă proastă, care dezlănțuia corul de rîsete grosolane și slugarnice ale suitei.

În fine, s-a deschis și ușa mea și becul de pe coridor mi-a luminat celula. În cadrul ușii a apărut căpitanul, iar în spatele lui se înghesuiau vreo șapte–opt inși. Am remarcat printre ei vreo trei ofițeri. Restul erau gardieni, sergenți și plutonieri. Toți purtau șube peste uniforme și căciuli în cap. Iar eu, în cămașă de vară, cu pantalonii de doc și cu haina cu gulerul ridicat, stăteam în pata de lumină din dreptul ușii deschise, cu mîinile în buzunar și încercam să-mi stăpînesc tremuratul.

„Bă, banditule! Nu știi să dai raportul?!" a răcnit căpitanul.

M-am hotărît să tac.

Căpitanul s-a dezlănțuit iar într-un potop de insulte și a încheiat cu o amenințare care a stîrnit rîsul celorlalți: „Ți-arătăm noi ție Festival!"

Au trîntit ușa și au plecat. L-am auzit răstindu-se vizavi, la Titi, care a protestat împotriva condițiilor inumane de detenție, cerînd geamuri, îmbrăcăminte și încălzire. „Ce, bă? Crezi că aici ești la hotel? Bandiți ca voi ar trebui împușcați!" i-a spus căpitanul și i s-a trîntit și lui ușa.

Tot grupul a părăsit celularul, grilajul s-a trîntit și, după cîteva clipe de liniște, vizetele s-au deschis iar și discuțiile noastre au reînceput. Am vorbit pînă tîrziu în noapte, cînd, învinși de oboseală și de frig, unul după altul am închis vizetele și ne-am culcat. Am rămas printre ultimii de vorbă cu Colea Ungureanu, care mi-era vecin de celulă. Ne-am dozat tăria vocilor, reglîndu-ne în așa fel, încît să nu mai poată fi auzite mai departe, la alte celule. Multe seri de-a rîndul, după culcarea celorlalți, am procedat așa.

Voi concentra aici tot ce am mai aflat peste zi din discuțiile generale care se angajau, cît și de la Colea, din convorbirile noastre nocturne. Mai întîi, în afară de noi, cei care evadasem (cu excepția lui Ion Cojocaru, care nu apăruse), se mai aflau pe celular și alții. La grupul nostru de treisprezece inși, se mai adăugau încă patru camarazi de-ai noștri de la Cavnic, care fuseseră implicați în afacerea evadării: inginerul Georgescu-Topuslău, George Sarry, Bănilă și avocatul Dumitru Popa. Aceștia patru erau pe celularul

nostru și am putut sta de vorbă și cu ei. Dar fuseseră implicați în legătură cu evadarea încă cinci inși, care se găseau încarcerați în alt corp al clădirii penitenciarului din Oradea. Era vorba de următorii angajați civili (liberi) ai minei: mecanicul de la compresoare, doi artificieri, dintre care unul era Șimi Rujinski, inginerul cel tînăr care intra în inspecții în mină, și unul din milițienii lagărului nostru, plutonierul Cuhart.

Colea mi-a lămurit toate nedumeririle pe care mi le stîrnise Velniciuc în ancheta de la Baia Mare, cînd îmi dădusem seama că Securitatea știa mult mai mult decît ar fi fost normal să știe. El era convins că tot acest dezastru era opera lui Alexandru (Ducu) Ciocâlteu, care făcuse mărturisiri complete la anchetă, denunțîndu-i nu numai pe ceilalți patru camarazi ai noștri din lagăr, care acum se aflau și ei pe celular, dar și pe angajații civili ai minei, care avuseseră legături cu noi.

În urma denunțului, toți aceștia fuseseră aduși la Securitatea din Baia Mare, unde, puși de Velniciuc în fața faptelor, mai toți recunoscuseră acuzațiile, unii în totalitate, alții numai parțial. Declarațiile lor de recunoaștere au fost utilizate apoi de anchetă pentru a smulge și de la evadați o confirmare, cu intenția de a-i folosi ulterior, la proces, ca martori ai acuzării. Această stratagemă nu a reușit însă.

Deși derutați de declarațiile de recunoaștere care le-au fost supuse, și chiar mărturisirile respectivilor, făcute personal în cîteva confruntări în timpul anchetelor, evadații au rămas în general fermi pe poziție, negînd orice fel de relații cu ceilalți.

În primul moment, am refuzat să cred tot ce mi-a povestit Colea. Nu puteam crede că Ciocâlteu făcuse așa ceva, mai ales că nu vedeam ce-l determinase să facă astfel de mărturisiri, cînd în anchetă nu se recursese la metodele dure din alte perioade. Nu-l cunoscusem prea bine pe Ducu Ciocâlteu, dar datorită atitudinii lui din faza pregătitoare a evadării noastre, îmi făcuse o impresie foarte bună. Inteligent, energic, extrem de dinamic, fusese, poate, cel mai activ și eficace dintre noi în ducerea la bun sfîrșit a acțiunii de evadare.

Și totuși, Colea avea dreptate! De îndată ce fusese prins, Ducu Ciocâlteu pusese în slujba Securității aceleași calități pe care le desfășurase cu toată dăruirea pentru reușita evadării. Inteligența și memoria lui excepțională au fost calități care au făcut ca trădarea lui să fie cu atît mai nocivă.

Înainte de a trece în revistă cazul fiecăruia dintre cei care căzuseră victimă declarațiilor lui Ducu Ciocâlteu, voi încheia mai întîi inventarul conținutului uman al celulelor de pe coridorul nostru. În afară de noi, cei treisprezece evadați și cei patru complici, care ocupam fiecare cîte o celulă, se găseau pe celular încă alți patru deținuți. Și ei erau repartizați cîte unul în celulă și suportau același regim ca și al nostru. Numele lor, cum mi le amintesc: Marin Țucă, Românu, Coțofană, Miron. Marin Țucă — tînăr ofițer de Geniu, căpitan. Fiu de preot din comuna Albești, județul Dolj. Condamnat ca legionar, fusese trimis la mina de la Valea Nistrului, nu

departe de Cavnic, tot în regiunea Baia-Mare. Românu era țăran din Banat, din zona Teregova, unde participase la acțiunile partizanilor din munți. Prins și condamnat, fusese trimis și el în lagărul de la Valea Nistrului. Fuseseră prinși, ca și noi, la un timp, după ce evadaseră din lagărul de la Valea Nistrului. Voi relata, atît cît îmi mai amintesc, din cele ce mi-au povestit.

Galeria principală a minei de la Valea Nistrului, în care munceau deținuții politici, era la orizontul zero, adică ieșea din munte direct la suprafață și tot minereul care se extrăgea era evacuat cu vagonetii prin această galerie. Gura galeriei era închisă cu o poartă de fier, pe care o deschidea un gardian, de cîte ori deținuții vagonetari împingeau cîte o garnitură de vagoneți încărcați către ieșire. Pe măsură ce vagonetii împinși defilau prin fața gardianului, acesta lovea cu un ciocan de lemn în pereții laterali, constatînd astfel, după sunet, dacă erau plini cu minereu. Era prevenită astfel posibilitatea ca vreun deținut să evadeze, ascuns într-un spațiu pe care l-ar fi amenajat în interiorul vagonetului, sub un strat de minereu. În acest caz, sub lovitura de ciocan, vagonetul ar fi sunat a gol și gardianul ar fi prins de veste. Vagonetarii-deținuți nu depășeau linia porții de la gura minei. Se opreau la poartă, iar trenul de vagoneți continua să ruleze cîțiva metri în aer liber, în virtutea inerției. De partea exterioară a porții, se mai afla un gardian, înarmat cu un pistol. Adevărata pază exterioară era compusă din doi ostași din trupele M.A.I. Unul, instalat într-o groapă, la cîțiva metri distanță și înarmat cu o pușcă mitralieră, celălalt, înarmat cu un pistol-automat, se afla într-un prepeleac care domina poziția.

Pe galerie, la oarecare distanță de ieșirea ei la suprafață, era locul unde se concentrau vagonetii cu minereu aduși de la diferitele locuri de muncă și unde se forma garnitura ce urma să fie împinsă afară. Munca aceasta finală, de a forma trenul și de a-l împinge pînă la gura galeriei, cădea în sarcina a doi deținuți, dintre care unul era un turnător notoriu. Tot în apropierea locului de formare a trenului de vagoneți, într-o breșă, era amenajată magazia pentru explozibil, fitil și capse. Gura breșei era închisă cu o poartă încuiată cu lacăt, a cărei cheie o aveau artificierii civili, care la sfîrșitul șutului veneau să-și ridice cele necesare pentru împușcături. În acest cadru, s-a desfășurat acțiunea celor patru băieți de la Valea Nistrului.

La momentul hotărît, fiecare și-a părăsit locul de muncă din abatajul în care lucra, urmînd să-și îndeplinească rolurile așa cum se înțeleseseră. Trei dintre ei aveau misiunea să-i imobilizeze pe cei doi vagonetari, iar unul, înarmat cu o rangă, trebuia să pătrundă în magazia cu explozibil. Succesul întreprinderii depindea de rapiditatea executării acestor operații și de o perfectă sincronizare.

Unul din vagonetari s-a supus imediat, acceptînd să se lase legat și să i se pună călușul în gură. Celălalt, turnătorul, a încercat să se opună. Numai

intervenția lui Marin Țucă l-a salvat de furia lui Coțofană și Miron, care erau porniți să-l lovească cu rângile. După o scurtă luptă, a fost și el imobilizat și i s-a pus căluș.

În timp ce-i legau mîinile la spate, procedînd fără menajamente, i-au sucit un braț, iar turnătorul și-a pierdut cunoștința. Reflectînd ura generală pe care deținuții o nutreau împotriva turnătorilor, Miron și Coțofană regretau și acum, cînd ne povesteau prin vizetă episodul, că nu-i făcuseră de petrecanie.

În a doua fază a planului, urmau să îngroape în minereul din ultimul vagonet al trenului explozibilul luat din magazie. Amorsarea și calcularea lungimii fitilului intrau în atribuțiile lui Marin Țucă, fiind specialitatea lui de „genist".

Încă în zilele premergătoare evadării, Marin Țucă stabilise lungimea fitilului, socotind timpul ce urma să se scurgă de la aprinderea lui și pînă la explozie. Acest timp trebuia să coincidă cu durata necesară trenului ca să depășească poarta de ieșire. Explozia trebuia să se producă în momentul în care ultimul vagonet, cel încărcat cu explozibilul, avea să se găsească dincolo de linia porții, în spațiul dominat de prepeleacul de pază. Ceea ce nu putuse prinde în calculul lui era trecut în seama „riscurilor meseriei de evadat" cum spunea Țucă. Era vorba de posibilitatea ca gardianul, din cine știe ce motiv imprevizibil, să întîrzie cu deschiderea grilajului, pentru ieșirea garniturii de vagoneți, ceea ce ar fi însemnat ca explozia să se producă în interiorul galeriei, spulberînd astfel nu numai întregul plan al evadării, ci și pe cei ce porniseră la această acțiune.

Totul a decurs însă normal și nici o necunoscută n-a venit să le tulbure planul. Toți patru au început să împingă spre poartă garnitura de vagoneți. Ajunși la locul ce-l stabilise prin calculele lui, Țucă a aprins fitilul, iar gardianul, văzînd trenul apropiindu-se, a deschis grilajul și a început, ca de obicei, să lovească cu ciocanul vagonetii care îi treceau prin față. La cîțiva metri de poartă, cei patru s-au opintit într-un ultim efort, dînd un puternic impuls vagonetilor, după care s-au adăpostit, lipindu-se de pereții laterali ai galeriei. Au mai apucat să vadă ultimul vagonet depășind poarta și dispărînd în cotitura pe care o făcea linia ferată, imediat ce ieșea din galerie. În clipa următoare, o explozie extraordinară a zguduit pămîntul în jurul lor. Cei patru au țîșnit afară prin norul de praf stîrnit de detunătură, fugind care încotro, fiecare căutînd să se pună cît mai repede la adăpost, intrînd în pădure.

Singurul care a putut înregistra ceva din scena ce i s-a deschis în fața ochilor la ieșirea din mină a fost Marin Țucă. El a ieșit ultimul pe poartă. A trecut pe lîngă gardianul cu ciocanul, care buimăcit și înspăimîntat, n-a schițat nici un gest să-l oprească. În schimb, al doilea gardian, care probabil fusese trîntit la pămînt de suflul exploziei, își revenise din șoc și se scula tocmai de jos. Văzîndu-l pe Țucă, a încercat să-l rețină. Acesta însă a reușit să se smulgă din prinsoarea lui și a fugit și el spre pădure, parcurgînd o distanță de vreo zece metri în teren descoperit. Gardianul, din mîinile căruia abia

scăpase, și-a scos pistolul din toc și l-a somat să stea. Din fugă, înainte de a dispărea în pădure, Țucă a mai avut timp doar să-l vadă cum îndrepta pistolul în direcția lui, dar țintind mult mai sus. Apoi a auzit focurile. Țucă era ferm convins că gardianul îl cruțase și că trăsese intenționat mai sus. La o distanță așa de mică, oferise o țintă sigură, chiar pentru un trăgător prost. În acele cîteva clipe de tensiune, pînă să intre în pădure, Țucă a mai remarcat că prepeleacul fusese deteriorat de explozie și că ostașul de la pușca mitralieră din șanț era culcat cu fața la pămînt și, într-un gest de apărare, își acoperise capul cu mîinile.

Nu mai țin minte exact ce cantitate de explozibil folosiseră, dar era vorba de o cantitate mare, douăzeci, poate treizeci de kilograme de dinamită. Detunătura fusese așa de puternică, încît toate geamurile lagărului, care se afla la cîteva sute de metri distanță, fuseseră sparte. Acest detaliu l-am aflat mai tîrziu, în pușcărie, de la alți deținuți, care în momentul evadării lui Țucă se aflau în lagărul de la Valea Nistrului. Tot de la ei am aflat că în lagăr circulase zvonul că ostașul din prepeleac fusese rănit la un picior cu ocazia exploziei.

Cum și în ce împrejurări au fost prinși membrii grupului lui Țucă nu îmi mai amintesc, dar știu că nu s-au bucurat decît puține zile de libertatea pentru care își riscaseră viața. Și ei fuseseră anchetați tot de Velniciuc la Baia Mare și apoi trimiși la Oradea, în așteptarea procesului.

Am lăsat la sfîrșitul acestei relatări ceea ce ar fi trebuit să menționez încă de la început: evadarea de la Valea Nistrului s-a petrecut cu numai cîteva ore înainte de fuga noastră de la Cavnic!

Această extraordinară coincidență era motivul pentru care Velniciuc ne întrebase, cu atîta insistență, despre legăturile noastre cu cei de la Valea Nistrului. Abia acum înțelegeam rostul întrebărilor lui din timpul anchetei. Bănuia (și cine n-ar fi bănuit!) că cele două acțiuni fuseseră coordonate și că legătura între cele două grupuri fusese făcută prin intermediul, fie al unui muncitor civil, fie al unui milițian.

Cu siguranță că dacă una din aceste evadări s-ar fi produs cu cîteva zile mai devreme, cea de-a doua ar fi fost zădărnicită de măsurile excepționale de pază, ce i-ar fi urmat și n-ar mai fi putut avea loc.

Prima noapte petrecută la Oradea a fost un adevărat chin. Ceea ce nu înseamnă că următoarele au fost altfel. Ba chiar aș putea spune că, pe măsură ce avansam în iarnă și îmi pierdeam din greutate din cauza subnutriției, chinul a crescut.

Orice început este greu, spune o vorbă. Am avut ocazia să-i verific valabilitatea. Și nu numai a celor ce le exprimă în cele patru cuvinte, dar și a ceea ce nu spune, dar lasă să se subînțeleagă: că ceea ce urmează după început nu mai e așa de greu.

În primele zile și nopți eram năpădit de gînduri negre. Rațiunea îmi spunea că, în condițiile date, nu voi putea supraviețui. Pe măsură însă ce timpul trecea, momentele de descurajare apăreau tot mai rar și deveneau tot mai scurte. În locul deznădejdei de la început, mă cuprinsese un fel de îndîrjire. O încăpățînare de a rezista cu orice preț, o hotărîre de a nu le da satisfacția unei înfrîngeri. Împotriva oricărei logici, care îmi spunea limpede că timpul era factorul principal, care, în mersul lui implacabil, ne apropia încet, dar sigur de deznodămîntul fatal, cu fiecare zi care trecea, moralul meu devenea tot mai bun.

Cît privește suferința fizică, și ea acută la început, și peste limita suportabilului, s-a supus și ea legii obișnuinței. Nu știu dacă a intervenit un grad de insensibilizare fizică, poate mai corect spus desensibilizare, sau dacă eu însumi m-am obișnuit cu suferința permanentă cu care trăiam douăzeci și patru de ore din douăzeci și patru. Fapt este că, în timp, senzația de suferință s-a atenuat, a intrat în limitele suportabilului. Suferințele cărora a trebuit să le fac față în cele aproape cinci luni cît am stat la Oradea au fost frigul și foamea. Toate celelalte mizerii — murdăria, singurătatea, lipsa de îngrijire medicală și în general comportarea administrației față de noi erau floare la ureche. Pe locul întîi, în ceea ce mă privește cel puțin, a stat frigul. Frigul, care, cu cît înaintam în iarnă, devenea... ger!

Eram în celebra iarnă 1953–1954. Nu știam încă de grozăvia înzăpezirilor din restul țării, în acea iarnă excepțional de grea și nu-mi puteam explica asprimea vremii din Oradea, cunoscută pentru clima ei mai blîndă. În prima noapte n-am dormit aproape deloc; dimineața eram mai obosit decît cînd mă culcasem. Tremuram de frig încontinuu. Mă făceam ghem, ca să mă cuprindă pătura prea scurtă, acoperindu-mă și peste cap. Mi-aduc aminte că dacă mă culcam cu fața spre fereastră, prin țesătura uzată și rărită a păturii, puteam să văd becul care atîrna de un stîlp și lumina curtea închisorii. După cîteva minute, la căldura propriei mele respirații sub pătură, încetam să mai tremur, dar picioarele îmi rămîneau tot timpul înghețate, în contact cu fierul rece al lanțurilor care nu se încălzeau niciodată. Acesta era momentul cînd totuși aținpeam. Cred că somnul nu dura mai mult de un sfert de oră. Mă trezeam iar tremurînd și cu picioarele și brațele amorțite din cauza poziției chircite, cu genunchii la gură. Mă dădeam jos din pat și încercam să fac mișcări de încălzire. Mă limitam la brațe; cu picioarele nu puteam din cauza lanțurilor. Tot din cauza frigului, începusem iar să simt nevoia să urinez foarte des. Bănuiesc că era vorba de o cistită, care a mers accentuîndu-se cu timpul, pînă la a mă obliga să folosesc tineta de cîte cincisprezece–douăzeci de ori pe noapte. Cea mai mare parte a nopții mi-o petreceam în drumuri la tinetă, în exerciții de încălzire și, după fiecare întoarcere în pat, în strădania de a mă înveli în așa fel ca să nu pătrundă pe nicăieri nici un fir de aer rece, în afară de ce lăsa să filtreze pătura prin urzeala ei uzată.

Cînd reușeam să adorm, nu furam mai mult de un sfert de oră de somn pînă ce frigul și nevoia de a merge la tinetă mă trezeau iar.

Dimineața, cînd au început să se deschidă ușile pentru „număr", eram frînt de oboseală și abia-mi puteam stăpîni tremuratul, cînd mi-a venit rîndul să fac față glumelor batjocoritoare ale căpitanului, care numai rareori, cît timp am stat la Oradea, a lipsit la acest ritual. Părea să fie una din plăcerile lui!

Cu vremea, aveam să aflu numele întregii echipe de ofițeri și gardieni de la Oradea, a „caraliilor", cum îi numeau deținuții de drept comun, termen pe care îl adoptasem și noi.

Pe căpitan îl chema Tilici și era comandantul închisorii. Roboiu era ofițerul politic. Era de o prostie remarcabilă. Abia putea să lege două cuvinte și, uneori, cînd venea în cîte o inspecție inopinată, ținea neapărat să se angajeze în discuție cu noi. Probabil că intra în atribuțiile lui ca, periodic, să facă un sondaj al stării noastre de spirit, pentru a raporta mai sus.

Cîte unul mai protesta împotriva tratamentului care ni se aplica, dar în general se izbea de un zid de tăcere. Numai Mache (Miltiade Ionescu) își făcuse o distracție să se angajeze în discuții cu el, pe care le urmăream și noi cu urechea la vizetă, pentru a nu pierde „perlele" lui Roboiu.

Mache îi dădea impresia că era resemnat, că regreta educația greșită pe care o primise și atitudinea lui „reacționară" din trecut, care îl adusese în închisoare. Pentru un ofițer politic, era o bază ideală de discuție cu un deținut politic. Roboiu se și vedea recrutînd un turnător. Ademenit de Mache, se lăsa antrenat în discuție. Mache ataca întotdeauna o temă de doctrină marxistă, pe care o cunoștea perfect. Roboiu încerca să țină pasul și se hazarda să facă și el anumite afirmații. Era ceea ce și urmărea Mache. Abia aștepta să facă Roboiu o afirmație, ca, pornind de la ea, să-i arate, cu o argumentație în cel mai pur stil marxist, că de fapt ceea ce spusese nu era conform doctrinei și reflecta gîndirea și atitudinea unui dușman al poporului, tot așa de vinovat față de lege ca și el, care se afla condamnat pentru idei similare. Nemaiputînd ieși din încurcătură, Roboiu găsea cîte un pretext ca să se degajeze și să plece. Dar cum Mache avea grijă să nu-i ia toate speranțele că l-ar putea converti să devină omul administrației, la prima ocazie, Roboiu se oprea iar la celula lui. A trecut mult pînă ce și-a dat seama de stratagema lui Mache și a început să evite să mai discute cu el. Pînă atunci însă, ne-a furnizat o distracție periodică.

Unul din cei trei ofițeri, care făceau de serviciu pe închisoare în turele de schimb ale gardienilor, era locotenentul Zaharia. Cred că i-am reținut numele, pentru că se deosebea de ceilalți și prin ținută și prin comportare. Purta totdeauna o uniformă curată și îngrijită și era singurul care se purta civilizat cu noi. Nu l-am auzit niciodată înjurînd sau amenințînd pe cineva.

Numele gardienilor le-am uitat. Nu-i mai țin minte decît pe cei doi frați Gherdan. Unul din ei era cel care ne primise la sosire. O adevărată brută primitivă, pe care îl botezasem „Gherdan cel mare", spre deosebire de fratele

lui, care părea mai cumsecade, făcînd în orice caz o impresie mai bună ca înfățișare și pe care îl supranumisem „Gherdan cel mic".

Cu Gherdan cel mare am avut de furcă tot timpul cît am stat la Oradea. Dacă ceilalți gardieni se limitau la a ne aplica strict regimul dur care ne fusese impus, Gherdan își depășea atribuțiile de serviciu cu inițiative personale. Un aport personal de sadism în plus, o perversă plăcere de a ne mări suferințele. Uneori, cînd era gerul mai mare, ne obliga să deschidem ferestrele, care și așa nu se închideau ermetic, ca să aerisim celulele. Cu căciula în cap, cu șuba pe umeri și pîslari în picioare, stătea în ușa celulei, pe care o ținea deschisă pentru a face curent și privea cu satisfacție la efectul pe care îl producea. La perchezițiile care ni se făceau aproape săptămînal, dacă se nimerea să fie Gherdan de serviciu, eram ținuți cît mai mult dezbrăcați, în frig. Marea lui plăcere în aceste ocazii era să-ți descoase salteaua la un capăt și să-i deșerte conținutul pe jos. Apoi, ridicînd nori de praf, împrăștia grămada de pleavă și paie tocate cu cizmele. Înghețam de frig, în pielea goală, cu pantalonii lăsați jos pînă la lanțuri și desculți pe ciment, așteptînd să ne percheziționeze restul hainelor, aruncate pe jos în fața noastră. Gherdan, cu vădită plăcere, prelungea cît mai mult operația, procedînd tacticos, pipăind centimetru cu centimetru fiecare cusătură.

Cînd totul se termina și ne puteam iar îmbrăca, eram obligați să umplem la loc saltelele, adunînd, cu mîinile învinețite de frig, paiele tocate de pe jos. Pe măsură ce timpul trecea, conținutul saltelelor se micșora și paiele uscate se prăfuiau tot mai tare, făcînd ca nici ele să nu ne mai apere de frig, între corp și „fierul-balot" care forma somiera patului nemaifiind decît cele două foi de doc ale saltelei.

Chiar a doua zi după sosirea la Oradea, am avut de-a face cu Gherdan. A venit, m-a scos din celulă și, cu răcnetele de rigoare, împingîndu-mă de la spate, în timp ce mă împleticeam în lanțuri, m-a dus spre poarta pușcăriei. Aici, sub bolta de la intrare, am luat-o la stînga pe scara largă de piatră, cu treptele tocite de vreme, care ducea la etaj. Am intrat la grefa închisorii, unde mi s-au luat amprentele și mi s-a completat fișa de încarcerare. Cît au durat formalitățile, m-am bucurat ca niciodată de căldura din biroul supraîncălzit, cu miros de cărbune, în care, într-o sobă de tuci, duduia focul. Cînd am ieșit din nou pe coridor, pe drumul de întoarcere, Gherdan, în mod curios, nu și-a mai manifestat brutalitatea. Nu mai răcnea, nu mai înjura și nu mă mai împingea de la spate. Nu-i cunoșteam încă apucăturile, așa că îmblînzirea lui nu mi-a dat nimic de bănuit. Ajuns în capul scării, nici n-am apucat bine să cobor două trepte, că m-am trezit îmbrîncit pe neașteptate. Mi-am pierdut echilibrul și, împiedicîndu-mă în lanțuri, am căzut și m-am rostogolit pînă în josul scării, sub boltă. Totul a survenit așa de brusc, că n-am avut timp decît să-mi ridic mîinile ca să-mi feresc capul. De jos, m-a ridicat tot Gherdan, zbierînd la mine că nu sînt atent la coborîre și că dacă mi-aș fi spart capul, aș fi aruncat vina pe el că m-a bătut. Cred că ceea ce îl enerva cel mai tare pe Gherdan era faptul că nu spuneam nimic.

O dată sculat de jos, m-am îndreptat șchiopătînd spre celular. De pe urma căderii pe scări, mă alesesem cu diferite contuzii și vînătăi, pe care le-am simțit abia mai tîrziu. Simțeam însă o durere puternică la piciorul stîng, deasupra gleznei. Ajuns în celulă, am văzut că ciorapul mi-era năclăit de sînge. Deasupra gleznei aveam o tăietură, provocată de muchia fierului de la brățara lanțului. Era sursa sîngerării, dar tăietura era totuși prea superficială pentru a justifica durerea mult prea puternică. Locul m-a mai durut încă vreo cîteva săptămîni după vindecarea rănii și am rămas convins că lovitura fierului îmi produsese o fisură la os. După ce piciorul s-a dezumflat, în locul respectiv mi-a rămas o proeminență de mărimea unei alune. După eliberare, am fost operat și mi s-a spus că avusesem o leziune pe tendon.

Începusem să mă adaptez vieții din celular și, treptat, intram în rutină. Programul zilei, mereu același de la „deschidere" și pînă la „închidere", marcat de aceleași jaloane (cele trei „mese" și două ieșiri la „veceu") intrase în monotonia specifică vieții de celulă. Cu trecerea timpului, toate aspectele stridente, care la început mă șocaseră și mă impresionaseră, își pierduseră eficacitatea. Insultele lui Tilici, răcnetele lui Gherdan etc. îmi parveneau acum estompate, aproape că nu le mai auzeam. Nu mai luam act de ele.

Singurele „constante" ale regimului la care eram supuși și pe care nu le puteam combate prin acest exercițiu de atrofiere voită a simțurilor au rămas foamea și frigul. Mai ales că nu era vorba de niște senzații trecătoare, de scurtă durată, așa cum se întîmplă într-o viață normală, cînd ai un termen și vine scadența, adică mănînci și te saturi, intri la căldură și nu-ți mai e frig. Asociate cu timpul și mai ales cînd nu ai perspectiva unui termen limită, foamea și frigul capătă cu totul alte dimensiuni. Din fericire pentru mine, n-am avut de luptat cu foamea psihică, așa cum o numeam, și de care mulți au suferit în închisori, i-au căzut robi și s-au prăbușit pînă la ultimele trepte ale decăderii morale, devenind neoameni.

După primele zile, în care, flămînd, îmi simțeam stomacul gol și mațele chiorăindu-mi, n-am mai suferit decît de urmările firești ale înfometării: am început să slăbesc și treptat m-am îndreptat spre stadiul de distrofie, cu primele semne de edeme, stare în care am ajuns cu toții, în cele cîteva luni cît am stat la Oradea Mare. Puteam urmări de la o zi la alta efectele subnutriției. Mușchii mi se topeau văzînd cu ochii. Pielea, uscată, își pierdea elasticitatea și culoarea, căpătînd un aspect pergamentos. Avitaminoza își arăta și ea efectele. Dacă mă frecam pe brațe sau pe picioare, pielea se descuama și se desprindea într-o pulbere fină ca făina.

Paralel cu degradarea fizică, progresa și starea de slăbiciune, care la rîndul ei ne scădea rezistența la frig. Totodată, din cauza istovirii forțelor, nu mai aveam nici puterea să facem exerciții și mișcări de încălzire. Era un lanț de cauze și efecte, care decurgeau unele din altele, și care, încet dar sigur, avea să ducă la sfîrșitul nostru. Nu mai era decît o chestiune de timp.

Frigul mi-a fost dușmanul cel mai mare în acea iarnă, depășind cu mult toate celelalte chinuri. O suferință obsedantă, cu care am trăit patru luni și jumătate, zi și noapte, fără întrerupere.

În prima parte a detenției noastre la Oradea, ne mai mințeam foamea și frigul, stînd de vorbă la vizetă. Înfășurat în pătură, lăsîndu-mă cînd pe un picior, cînd pe celălalt, vorbeam pînă ce înghețam de nemișcare și mă lăsau puterile. Atunci, mă retrăgeam pe pat, unde mă făceam covrig ca un cîine și, cu pătura trasă peste cap, încercam să mă mai încălzesc. Cu cît timpul și forțele ne părăseau, simpla ridicare din pat fiind un efort prea mare, conversațiile deveneau tot mai rare și tot mai scurte. Atîta vreme însă cît ne-au mai ținut puterile și am putut sta de vorbă la vizetă, am aflat și eu și Titi o mulțime de lucruri pe care nu le știam.

Era vorba de ceea ce se petrecuse la Cavnic, imediat după plecarea noastră. Primul care a avut de suferit de pe urma evadării noastre a fost colonelul Popa, comandantul pazei, responsabil cu măsurile de siguranță la toate cele trei mine din regiune, unde lucrau deținuți politici: Baia Sprie, Cavnic și Valea Nistrului. A fost imediat înlocuit și măsurile de vigilență au fost sporite. S-a mărit numărul ostașilor din unitatea însărcinată cu paza exterioară, s-au adus cîini lupi etc. Consecințe au avut de suferit și comandantul lagărului și mai ales ofițerul politic, căruia i s-a imputat faptul că fusese neglijent și nu prinsese de veste din timp că se organiza o evadare.

În schimb, crescuse ponderea plutonierului Șeremet, comandantul responsabil cu producția, supranumit de noi Tămîie. Cu mult înaintea evadării noastre, acesta înaintase un raport, care cuprindea o listă de deținuți, considerați de el periculoși. Îi acuza că întrețin un spirit de rezistență și de revoltă, că sînt refractari la ordine și sabotează producția. Pentru menținerea disciplinei și bunul mers al muncii, cerea ca respectivii deținuți să fie transferați la un penitenciar. Tămîie semnalase acest lucru administrației și ofițerului politic, care nu luaseră nici o măsură și nu dăduseră curs raportului lui. Or, pe lista de vreo douăzeci–douăzeci și cinci de deținuți, alcătuită de Tămîie, figuram aproape toți cei care evadaserăm. Acțiunile lui Tămîie crescuseră așa de mult în urma acestui fapt, încît, după plecarea noastră, el era cel care tăia și spînzura în lagăr.

A urmat o perioadă de represalii cumplite împotriva deținuților. La suprafață, perchezițiile se țineau lanț, iar în mină munca forțată, cu norme de lucru peste puteri, era condusă sub controlul direct al lui Tămîie. Orice nerealizare de normă, orice vorbă de protest, orice plîngere atrăgeau după sine pedepse fără milă: carceră, lanțuri, bătăi. Răutatea și cruzimea lui Șeremet atinseseră paroxismul. O adevărată criză de furie a făcut atunci cînd, după evadarea noastră, a găsit lîngă corfă, cîrja abandonată de Mircea Vueric. După ce Mircea simulase infirmitatea, pentru a se putea ocupa de pregătirile în vederea evadării, obținuse scutirea oficială de a mai munci în mină. Apoi, în preajma evadării, ceruse să intre voluntar la muncă în mină, ceea ce Tămîie

îi aprobase imediat și chiar îl lăudase în fața deținuților, dîndu-l de exemplu pentru rîvna lui de a munci și a se reabilita. Pentru a-i timora pe deținuți, s-a recurs la tot felul de măsuri spre a li se îngreuna cît mai mult viața. Pe lîngă munca istovitoare din mină, o dată întorși la suprafață, deținuții erau puși la tot felul de corvezi suplimentare. Hrana se deteriorase; tratamentul medical de asemenea. Orice deplasare de la o baracă la alta, spre sala de mese, cabinetul medical sau oriunde în curtea lagărului, se făcea în pas alergător.

Un număr sporit de gardieni supravegheau toate mișcările din lagăr și inventau mereu noi corvezi și șicane, pentru a nu le da deținuților nici o clipă de răgaz. La cea mai mică abatere și chiar fără nici un motiv, pedepsele se țineau lanț. Carcerele și izolările funcționau din plin.

Cei cîțiva turnători, atît de izolați și inofensivi înainte de evadarea noastră, primiseră posturi de brigadieri în mină și făceau exces de zel în serviciul administrației, denunțînd tot ce vedeau și auzeau. Unul din ei, Silvestru, pe care aveam să-l mai întîlnesc peste cîțiva ani în închisoare, a fost la originea unui incident cu urmări tragice pentru unul din camarazii noștri. În urma unei altercații pe care a avut-o în mină cu Sviatoslav Tăbăcaru, denunțîndu-l lui Tămîie, acesta din urmă l-a lovit în cap cu un piolet sau ciocan de mină. (Un fel de tîrnăcop în miniatură, cu coadă scurtă.) Vîrful ascuțit al instrumentului a perforat casca de protecție pe care o purta Tăbăcaru și i-a pătruns în cap. Căzut în nesimțire și plin de sînge, a fost transportat la cabinetul medical din lagăr, unde după îngrijirile primite, rana s-a vindecat, dar băiatul nu și-a mai revenit niciodată dintr-o amnezie totală, rezultat al leziunii pe creier.

Ani de zile mai tîrziu, am aflat amănunte despre el. Ajunsese în spitalul închisorii Văcărești și fusese repartizat într-o celulă cu un legionar, și el suferind de o boală cronică, fără șanse de însănătoșire. Acesta din urmă se atașase de Tăbăcaru și îl îngrijea și se ocupa de el cu atîta devotament, încît stîrnise pînă și administrației admirație și respect. Din punct de vedere fizic, Tăbăcaru era perfect sănătos. Era un băiat înalt, subțire, dar bine legat. În schimb, din punct de vedere mintal, se prezenta ca un copil care abia începea să vorbească. Vocabularul lui se limita la cîteva zeci de cuvinte. Camaradul lui de celulă (nu-i mai reținînumele), cu o răbdare și o dăruire cu adevărat creștine, s-a ocupat de reeducarea lui. După luni de zile de eforturi, rezultatele au fost uimitoare chiar pentru doctorii spitalului, care urmăreau progresele, așa încît, atunci cînd au primit ordinul de transferare a legionarului în alt penitenciar, au intervenit și au reușit să obțină rămînerea lui pe loc. Tăbăcaru învățase să se exprime normal și luase cunoștință de mediul în care trăia. Tot ce se găsea dincolo de cei patru pereți ai celulei îi era absolut necunoscut și aceste cunoștințe despre lumea exterioară și le-a însușit în mod teoretic. Se pare că memoria și inteligența îl ajutau să învețe foarte repede.

Încet, încet, camaradul lui de celulă, care era un intelectual, i-a transmis toate cunoștințele lui, ajungînd să-i predea un fel de cursuri de cultură generală, abordînd toate materiile. Medicii spitalului, care urmăreau experimentul,

au intervenit la Ministerul de Interne și au obținut o favoare cu totul specială, o derogare de la regulamentul care interzicea contactul deținuților cu familia. Sperau ca, la șocul revederii cu părinții, să-i revină memoria. Era ultima nădejde!

Minunea nu s-a produs și Tăbăcaru, care nu fusese prevenit de vizită, pentru a fi realizat efectul surprizei, s-a uitat la părinții lui ca la niște necunoscuți.

Nenorociții au plecat acasă plîngînd. Toate întîmpinările pe care le-au făcut solicitînd eliberarea fiului lor, cereri ce se sprijineau pe însuși diagnosticul medicilor închisorii, s-au lovit de intransigența autorităților și au fost respinse.

Toate aceste amănunte le-am aflat de la nenumărați deținuți, care în cursul anilor s-au perindat prin spitalul închisorii Văcărești și apoi au ajuns să stea cu mine în celulă. Povestea tragică a lui Tăbăcaru m-a impresionat mai mult decît multe alte drame care s-au jucat în jurul meu, în timpul anilor de detenție. Făcea parte din grupul de tineri cu care mă împrietenisem încă din primele zile ale închisorii. Fusese judecat în aceeași zi cu mine, de același general Petrescu și avusesem aceeași soartă, pînă ce evadarea ne despărțise. Trecusem împreună prin primele încercări din Pitești, Jilava și Cavnic, și Tăbăcaru fusese tot timpul același băiat bun, cinstit, cu suflet curat și entuziast.

Cu tot regimul de teroare instaurat la Cavnic ca urmare a evadării, în afară de cei cîțiva turnători ai administrației, nimeni nu ne-a reproșat acțiunea noastră. Nici un deținut nu ne-a considerat vinovați de suferințele care s-au abătut asupra lagărului. Dimpotrivă, toți erau solidari cu noi și se bucurau de reușita noastră. Erau entuziasmați de curajul pe care îl avusesem și chiar ne atribuiau virtuți pe care eram departe de a le avea. Nimeni nu credea în zvonurile de tot felul, pe care administrația le lansa în lagăr, prin intermediul turnătorilor, în privința noastră: ba că fuseserăm împușcați la ieșirea din mină, ba că fuseserăm prinși, judecați, condamnați la moarte și executați.

Cu ocazia unor astfel de afirmații, făcute chiar de Tămîie în fața deținuților, în curtea lagărului, s-a produs rumoare. S-au auzit murmure de neîncredere, reflexii ironice și rîsete batjocoritoare la adresa minciunilor pe care le debita Tămîie. Furia lui și a membrilor administrației față de această manifestație, considerată act de răzvrătire, s-a dezlănțuit cu brutalitatea obișnuită. Una din victime a fost bunul meu prieten Gioga Parizianu, care a fost lovit în cap de un gardian cu o tijă metalică, folosită în mină la măsuratul adîncimii găurilor perforate. Tija de aproape doi metri lungime, din oțel flexibil, atingîndu-l în cap, s-a îndoit și vîrful ei l-a lovit în ochi. Plin de sînge și cu globul ochiului ieșit din orbită, Gioga a fost dus la cabinetul medical. S-a crezut multă vreme că-și va pierde ochiul, mai ales că n-a putut beneficia de îngrijirile unui specialist. Natura și poate și norocul au făcut însă ca, încet și după multe suferințe, Gioga să-și recapete vederea.

Pe șoptite și pe apucate, mai întîi de la Colea, vecinul meu de celulă, și apoi de la ceilalți, în două ocazii cînd Ducu Ciocâlteu a fost dus la ofițerul politic, am aflat despre dezastrul provocat de Ducu. Nu numai că a declarat la anchetă totul despre evadarea noastră, dar s-a pus total la dispoziția Securității, furnizîndu-i și cele mai mici secrete din viața lagărului de la Cavnic. A denunțat toate relațiile dintre deținuți, de prietenie sau de grup (politic sau religios), care constituiau configurația lagărului. A mers pînă la a face portretele psihologice ale deținuților sau ale acestor grupări și a le stabili coeficientul de periculozitate pentru regim. O adevărată mană cerească pentru ofițerii politici, care au putut completa fișele cu caracterizarea deținuților din dosarele respectivilor.

A dezvăluit toate legăturile pe care le-am avut cu muncitorii civili și astfel au fost arestați Șimi Rujinski, inginerul Conțiu și doi artificieri. Tot de la el a aflat Securitatea de relațiile pe care plutonierul Cuhart le avusese cu grupul nostru de evadați. Și el era acum arestat. Un alt gardian, care se arătase binevoitor cu deținuții, fusese mai întîi arestat și apoi eliberat, dar dat afară din serviciu. Era același sergent care venise cu atîta bucurie la mine în baracă să-mi anunțe moartea lui Stalin. Datorită prodigioasei lui memorii, Ducu n-a uitat nimic și pe nimeni. A vorbit de legătura noastră cu mecanicul de la compresoare, cu care stabilisem un fel de căsuță poștală (în țevile depozitate pe galerie) și care ne făcuse atîtea servicii prețioase. Ducu n-a omis să spună că, în vederea evadării noastre și pentru a nu priva lagărul de această valoroasă legătură, îi încredințasem lui George Sarry secretul și sarcina de a face ca această legătură să funcționeze mai departe și după plecarea noastră.

Profitînd de prilejul oferit, Securitatea s-a interpus și a interceptat corespondența dintre George Sarry și mecanicul de la compresoare. Cum nici George Sarry, nici mecanicul nu aveau cea mai mică bănuială că legătura lor era cunoscută, schimbul de corespondență continua normal. La intrarea în mină, mecanicul introducea în țeava de pe galerie, la locul convenit, ziarul sau biletul cu informațiile pe care le ascultase la radio, iar în gura țevii punea o pietricică, afumată la flacăra lămpii de carbid. Era un surplus de precauție, care trebuia să-i dea de veste lui George Sarry că cineva descoperise ascunzătoarea, în cazul că nu găsea pietricica la locul ei. În momentul în care schimbul de deținuți intra în mină, George scotea din țeavă ziarul sau biletul, după ce se asigura mai întîi că pietricica nu fusese deplasată. Lăsa apoi în loc corespondența lui, de obicei un bilet prin care cerea lămuriri suplimentare sau precizări la informațiile primite și așeza din nou piatra la locul ei, pentru ca și mecanicul să poată verifica, prin prezența sau lipsa ei, dacă căsuța poștală fusese violată sau nu. Ducu Ciocâlteu îl informase pe anchetator și asupra rostului pietrei, așa că securistul care cerceta ascunzătoarea după trecerea fiecăruia din cei doi corespondenți avea grijă să respecte regula și să pună piatra la loc.

După ce a interceptat și citit cîteva din mesajele schimbate între cei doi, punîndu-l pe George sub observație discretă, Securitatea a descoperit și calea pe care știrile erau difuzate în lagăr. George Sarry preda biletul sau foaia de ziar primită avocatului Dumitru Popa, care, ca măsură de prudență, păstra secretul știrilor primite încă douăzeci și patru de ore. Abia a doua zi împărtășea informațiile cîtorva oameni siguri, care, la rîndul lor, le difuzau mai departe, astfel că în afară de turnători, le aflau toți deținuții. Odată această filieră descoperită, mecanicul a fost arestat, iar George Sarry și Dumitru Popa au fost ridicați din lagăr. Toți trei au ajuns la Securitatea din Baia Mare, în ancheta lui Velniciuc. Ultima corespondență din căsuța poștală (atît biletul lui George Sarry către mecanic cît și foaia de ziar lăsată de acesta din urmă, pe marginea căreia scrisese și ultimele știri ascultate la radio) se afla pe biroul anchetatorului. În fața evidenței, mecanicul n-a mai putut nega. A recunoscut și acum se afla și el într-o altă secție a penitenciarului Oradea, în așteptarea procesului.

În cadrul presiunilor din timpul anchetei asupra lui Sarry și Mitică Popa, care nu voiau să confirme ceea ce mecanicul recunoscuse, Velniciuc, spre a-i convinge să mărturisească, a recurs și la declarația semnată de Ciocâlteu, în care acesta afirma că înainte de evadare, îi predase lui Sarry „căsuța poștală" și-i recomandase să-i transmită știrile lui Dumitru Popa.

Dacă, în această ocazie, Velniciuc îl deconspirase pe Ducu Ciocâlteu, în privința celorlalte delațiuni ale lui, atîta timp cît toți cei anchetați se aflau izolați în celule separate, suspiciunile se îndreptau asupra altora din grupul nostru. Chiar și după ce am ajuns la Oradea și am putut lua contact unii cu alții prin vizetă, confuzia a mai durat o bucată de vreme, Ducu întreținînd-o și contribuind la încurcarea ițelor. Prin afirmații false, a încercat să îndrepte bănuielile spre Ion Pantazi, Ghiță Brânzaru și Simion Cojocaru. Punîndu-și în joc toată inteligența, cu un remarcabil spirit de intrigă, utilizînd cu astuție insinuările și calomniile, n-a reușit totuși decît scurtă vreme să mențină confuzia, în încercarea de a ieși basma curată.

Nu contase, în socotelile pe care și le făcuse, pe prezența lui Mache (dr. Miltiade Ionescu)! Cu memoria lui fenomenală, Mache a reconstituit pas cu pas toată ancheta, elucidînd punct cu punct toate fazele ei, pe care Ducu le prezentase în mod denaturat. Un adevărat rechizitoriu, condus atît de riguros, de logic, și bazat pe date și fapte atît de precis redate, încît toată rețeaua de fapte și argumente false, dar verosimile, alcătuită de Ducu s-a destrămat și adevărul a ieșit la suprafață, evident pentru toată lumea. Ducu a început să bată în retragere, recunoscînd o parte din cele trădate la anchetă, dar justificîndu-și atitudinea fie invocînd momente de slăbiciune, fie încercarea de a cîștiga bunăvoința Securității, spre a evita condamnarea noastră la moarte.

Fiind clar pentru toată lumea că numai Ducu fusese cel care trădase și spulberînd deci toate bănuielile care planaseră asupra altora, Mache, în înțelegere cu ceilalți, n-a exploatat pînă la capăt succesul. Lăsîndu-i lui Ducu

impresia că mai poate găsi înțelegere printre noi pentru atitudinea lui și că va fi în continuare acceptat, Mache spera să-l determine să mai îndrepte măcar o parte din tot răul pe care îl pricinuise. Cum Ducu Ciocâlteu urma să fie principalul martor acuzator împotriva civililor pe care îi denunțase, nădăjduia să-l convingă să-și retracteze declarațiile în instanță. I s-a dat de înțeles că șansa de a se reabilita în ochii noștri atîrna de atitudinea pe care o va avea în viitor. Era un fel de tîrg tacit, în care fiecare din părți gîndea s-o înșele pe cealaltă! Într-un fel, așa s-a și întîmplat! În timp însă, cel care a pierdut totul a fost Ducu Ciocâlteu.

Pe celularul nostru se mai aflau două victime ale lui Ducu Ciocâlteu, acuzate, din cauza lui, de complicitate la evadarea noastră. Una era Alexandru Bănilă, cunoscut de toți sub numele de „Județ". Nici pe el nu-l uitase Ducu. Povestise în anchetă scena care se desfășurase în galeria Rainer, în momentul evadării. Ducu relatase toate amănuntele în legătură cu imobilizarea milițianului și lupta cu muncitorul civil, la care participaseră primii șase evadați, printre care el însuși. Mai explicase cum, din cauza rezistenței opuse de muncitorul civil, întîrziaseră peste prevederi, chiar și după sosirea celui de-al doilea grup de șase evadați, care se angajaseră deja pe suitoarea puțului către suprafață. Așa se face că au fost surprinși de sosirea următoarei corfe cu deținuți, printre care se afla și Bănilă, care, fără nici o ezitare, de îndată ce înțelesese despre ce era vorba, sărise să le dea o mînă de ajutor. După aceea, fiindu-i teamă să profite de ocazie și să evadeze cu noi, alergase să-i ajungă din urmă pe cei cinci tovarăși de corfă și toți șase intraseră în lagăr, fără să pomenească nimănui nimic despre cele ce văzuseră. Din fericire, Ducu nu-i recunoscuse pe ceilalți cinci din corfa lui Bănilă, ceea ce i-a salvat de a fi învinuiți și ei de complicitate, fiindcă nu anunțaseră imediat administrația de ce se întîmpla la Rainer.

Velniciuc n-a putut să le afle numele nici de la Județ, care a ținut-o morțiș că nu-și mai aducea aminte cu cine fusese în corfă. Tot așa mucalit cum îl cunoscusem în lagăr, el ne povestea acum, la Oradea, cu umorul lui de țăran moldovean, prima întrevedere pe care o avusese cu Velniciuc, la ancheta din Baia Mare. După ce fusese adus în camera de anchetă și i se scoseseră ochelarii, Velniciuc, așezat la biroul lui, îl privise un timp în tăcere, după care rostise exact cuvintele pe care le pronunțase Județ la Rainer, cînd sărise în ajutorul camarazilor noștri: „Pe ei, mă!" Nici acest amănunt nu-i scăpase lui Ducu!

În privința inginerului Georgescu-Topuslău, ultimul nostru așa-zis complice de la Cavnic, nu se putea vorbi de o turnătorie directă a lui Ciocâlteu. El declarase în anchetă că Ion Pantazi și cu mine confecționaserăm grenadele și că bomfaierele, cu care tăiasem bucățile de țeavă necesare, le procurasem eu. Întrebat de unde le luasem, Ducu a răspuns că de la atelierul

mecanic din mină. Așa se și întîmplase într-adevăr, bomfaierele le luasem de la atelierul mecanic, dar fără știrea nimănui. Pur și simplu, le furasem! Securitatea împinsese cercetările mai departe, căutînd să afle prin cine obținusem bomfaierele, bănuindu-l de complicitate pe ing. Georgescu-Topuslău, care lucra la atelierul din mină, în același schimb cu mine.

Cu mentalitatea lui de om cumsecade, care trăise în vremuri normale, văzîndu-și numai de treabă și de familie, departe de orice preocupări politice și în respectul legilor și al prejudecăților mic-burgheze, nepregătit nici fizicește, nici sufletește să facă față noilor timpuri, Georgescu suferise un adevărat șoc, cînd, brusc, regimul i-a schimbat cursul vieții lui pașnice. Smuls cu brutalitate din mijlocul familiei și de la munca lui de inginer, pe care și-o îndeplinea cu conștiinciozitate, implicat pe nedrept în procesul de sabotaj al Canalului Dunărea-Marea Neagră (născocire a regimului, pentru a arunca vina eșecului proiectului în spinarea unor țapi ispășitori), judecat și condamnat la moarte, trăise momente de groază în așteptarea execuției. Așteptase toată noaptea să-i vină rîndul, după ce, unul cîte unul, prietenii și colegii lui, ing. Rozei, ing. Vasilescu-Colorado și mecanicul Nichita, fuseseră scoși din celulă și împușcați. În zorii zilei, i se comunicase că fusese grațiat. Cu sentința comutată în muncă silnică pe viață, ajunsese la Cavnic, unde-și continua calvarul, muncind în condiții care-i depășeau puterile fizice și încă obsedat de coșmarul prin care trecuse.

Am înșirat din nou toate grozăviile care s-au abătut asupra lui Georgescu-Topuslău, pentru că numai datorită lor îmi pot explica starea de spirit în care se afla cînd a fost anchetat de Velniciuc și care l-a determinat să declare că el mi-a dat bomfaierele. Iar acum, prin vizetă, mă implora ca la proces să revin asupra declarației mele din anchetă, în care spusesem că furasem fierăstraiele. Mă ruga să recunosc că mi le dăduse el! Un asemenea caz aberant nu mai întîlnisem: cineva care cerea retractarea unei declarații adevărate, care îl disculpa, și înlocuirea ei cu una falsă, care să-l acuze!

Georgescu-Topuslău ne-a povestit cum decursese ancheta lui. Velniciuc îi făcuse introducerea clasică, atrăgîndu-i atenția că soarta lui va depinde de atitudinea pe care o va adopta în anchetă. Apoi, îl întrebase ce condamnare avea.

— Muncă silnică pe viață, îi răspunsese Georgescu.

La care Velniciuc exclamase:

— Păi, dumitale, ce condamnare să-ți mai dăm?!

Concluzia pe care o trăsese Georgescu din vorbele lui Velniciuc era că după pedeapsa de muncă silnică pe viață pe care o primise nu mai putea urma decît pedeapsa cu moartea. Fiindcă se arătase „cooperativ" în anchetă și declarase că îmi dăduse bomfaierele, ceea ce îl satisfăcuse pe Velniciuc, mai trăgea nădejde într-o posibilă bunăvoință a tribunalului.

Și acum, veneam eu să-i spulber și această slabă speranță, cu declarația mea, în care nu recunoșteam că mă ajutase. N-a fost chip să-l conving că

interpretase greșit vorbele lui Velniciuc, care aflînd că era condamnat pe viață, voise să spună că orice altă pedeapsă i s-ar mai da, nu-i mai putea înrăutăți situația.

Ca să închei povestea lui Georgescu-Topuslău, trebuie să anticipez. În fața tribunalului, cîteva luni mai tîrziu, el a declarat că mi-a dat bomfaierele, iar eu am negat faptul și am declarat că le-am furat.

Rezultatul la pronunțarea sentințelor: Georgescu-Topuslău a primit un an, cea mai mică condamnare din tot lotul!

Încă din primele zile cînd sosisem la Oradea afară se așezase zăpada. Prin ochiurile lipsă ale ferestrei, cînd viscolea, fulgii pătrundeau și în celulă. Într-o dimineață, după ce gerul se înteține, a venit un deținut de drept comun, însoțit de gardianul de pe secție, a scos din balamale cele două geamuri și a plecat cu ele să le pună ochiurile care lipseau. Operația se făcea în niște clădiri dărăpănate din curtea închisorii, unde erau cîteva ateliere în care lucrau deținuți de drept comun. Suindu-mă pe marginile tinetei, puteam urmări pe fereastră cum erau aduse geamuri din întreaga pușcărie. Pînă ce toată stiva care se adunase în fața atelierului n-a fost reparată, geamurile n-au fost aduse înapoi, așa că pînă după-amiază am stat fără.

După multe alte zile, am primit și o manta de zeghe vărgată. După cît era de murdară, uzată și găurită, cred că o purtaseră multe generații de deținuți pînă să ajungă la mine. A fost totuși bine venită. Între timp, temperatura scăzuse așa de mult, încît chiar cu geamurile reparate, înghețа pînă și urina din tinetă. Cu toate că tremuram de frig toată ziua, așteptam cu nerăbdare zorile, nopțile fiind și mai chinuitoare. Slăbisem tare și, cu toate că oboseala mă dobora, mă trezeam de frig de zeci de ori pe noapte, amorțit și cu o imperioasă nevoie de a urina. Eram istovit și, cu fiecare zi care trecea, puterile îmi scădeau, așa că aparițiile mele la vizetă deveneau tot mai rare. De altfel și ale celorlalți, situația fiind identică în toate celulele.

Într-o dimineață, mi-a bătut în perete Colea Ungureanu. M-am dus la vizetă și am auzit: „Nașule! Am descoperit ceva! Vrei să-ți fie cald la noapte?“ Și apoi mi-a explicat că desfăcuse salteaua la un capăt, intrase în ea și toată noaptea nu simțise frigul.

Abia am așteptat „numărul“ de seară, ca să pun și eu în aplicare patentul lui Colea. Într-adevăr, era extraordinar! Cîteva minute după ce am intrat în saltea, m-am și încălzit. Docul din care era făcută era așa de des țesut, încît era un izolant perfect contra frigului.

Din păcate, aveam să descopăr și neajunsurile invenției lui Colea. În afară de praful de paie tocate și pleava care îmi pătrundea peste tot, lucru cu care de bine de rău mă puteam obișnui, mai era problema ieșitului din saltea. În momentul ieșirii și mai ales cînd îmi scoteam picioarele, o dată cu lanțurile, trăgeam afară și bună parte din conținutul saltelei. Trebuia apoi să mă scutur

de pleava pătrunsă prin haine și lipită de corp, să adun cu mîinile tot ce se deșertase pe jos din saltea și s-o umplu la loc. Trebuia să mă trezesc dimineața din timp, ca la „număr" să nu se mai vadă nici o urmă, temîndu-mă să nu fiu surprins. Tilici ar fi fost în stare să ne ia saltelele.

Dar și asta ar fi fost suportabil, dacă ar fi trebuit să fac toată această manevră numai o dată, dimineața, înainte de „număr". Din păcate însă, cistita de care sufeream (nu numai eu, ci și Colea și majoritatea celorlalți) mă obliga să mă scol de zece–cincisprezece ori pe noapte și deci să repet de tot atîtea ori și această operație. Procedeul prezenta un dublu defect: mai întîi, timpul pierdut din orele de somn și, în al doilea rînd, efortul pe care trebuia să-l depun. Din cauza slăbiciunii, începusem să mă resimt așa de mult la orice mișcare mai susținută pe care o făceam, încît toată operația descrisă mai sus lua proporția unei munci istovitoare. După noaptea zbuciumată, în care e drept că nu mai suferisem de frig, dar care îmi pusese la grea încercare puterile, dimineața eram extenuat.

Cînd s-a făcut liniște pe celular și am putut lua din nou contact cu Colea, căruia voiam să-i arăt inconvenientele invenției lui, acesta mi-a luat-o înainte. Mi-a explicat că și el își dăduse seama de defectele procedeului și că în cursul nopții experimentase o nouă versiune, ameliorată. Făcuse o gaură în saltea și trăsese tineta în dreptul ei, sub pat. În acest fel, nu mai fusese nevoit să iasă peste noapte din saltea.

Vreo cîteva nopți am încercat și așa, dar în cele din urmă am renunțat. Era totuși prea obositor și riscurile de a nu mă trezi și de a fi surprins de gardian dimineața deveneau tot mai mari, pe măsură ce slăbiciunea se accentua și cădeam tot mai des într-o stare de somnolență, în care pierdeam noțiunea timpului.

Pentru găsirea unor astfel de soluții de supraviețuire în mizerabila existență la care eram reduși, ne iroseam mintea și spiritul inventiv! Cu timpul însă, ne-am resemnat și ne-am lăsat în voia soartei. Orice efort ne costa prea mult și am intrat într-un fel de viață vegetativă, în care senzațiile de foame și chiar de frig s-au estompat.

Ore în șir, nici treaz, nici adormit, pluteam între vis și realitate, insensibil la tot ce mă înconjura. Așa se face că n-am simțit decît după o vreme că aveam un început de degerături la degetele picioarelor. Nu mi-am dat seama decît cînd au început să mă doară. Atunci am remarcat că luaseră și o culoare albă, suspectă. Am făcut efortul să mă deplasez la vizetă ca să-l consult pe Mache. Și el pățise același lucru la un călcîi și mi-a recomandat să mă fricționez. După acest tratament, circulația s-a restabilit, degetele și-au revenit la culoarea normală și chiar s-au înroșit și s-au înfierbîntat. Timp de cîteva zile, s-au instalat niște mîncărimi insuportabile, după care pielea a început să se jupoaie.

Cu tineta nu mai ieșeam decît la două–trei zile. Gardianul nici nu mai insista asupra acestui punct al programului, mulțumit că scăpa și el de o treabă.

În zilele în care totuși ieșeam ca s-o deșert, apucam tineta de o toartă și o tîram după mine pe ciment pînă la capătul coridorului, unde o răsturnam în gura de canalizare. Era din fontă grea și n-o mai puteam ridica.

În vreme ce toate simțurile mi se atrofiaseră, auzul părea să mi se fi dezvoltat.

Stînd în pat, înfășurat în pătură, percepeam cu o acuitate extraordinară toate zgomotele din celular, cunoscîndu-le explicația și proveniența. Recunoșteam orice pas pe coridor, fie că era de gardian sau de deținut. Iar la ora programului știam cine ieșea cu tineta, după zgomot. Cîțiva aveau ca și mine tinetă de fontă, și atunci îi recunoșteam după mers. Alții aveau tinete de lemn, tot grele, care sunau altfel cînd erau tîrîte pe jos. Singurul căruia nu i se auzea decît pasul cînd ieșea la „veceu" era Ion Pantazi. Avea o tinetă cu totul originală, din doage de lemn strînse în cercuri, fără toarte, înaltă cam de cincizeci de centimetri și cu un diametru de cel mult cincisprezece centimetri. Semăna cu un putinei! Chiar așa prăpădiți cum eram, tot mai găseam resurse de energie și umor, pentru ca, după plecarea gardianului, să stăm de vorbă la vizetă și să schimbăm cîteva glume pe socoteala lui Ion și a felului cum își purta în brațe „putineiul". Și el făcea haz de necaz, spunîndu-ne că, din fericire, nefiind supraalimentat, nu-i dădea putineiului decît rareori întreaga întrebuințare; utilizarea lui completă prezenta dificultăți insolubile, din cauza diametrului redus. Trebuia să aleagă, care din necesități prefera să ajungă în putinei și care... peste bord. Era dilema putineiului!

Tot pe atunci, am mai avut o distracție în monotonia cotidiană. Cîteva nopți, am primit vizita unui șobolan, care ieșea dintr-o gaură din pragul ușii. Cercetase toate colțurile celulei și într-una din nopți s-a obrăznicit într-atît, încît m-am trezit cu el umblînd peste mine în pat. Cu un gest brusc, l-am azvîrlit jos și a dispărut în gaură. A mai venit și în noaptea următoare și pe urmă nu l-am mai văzut. Se convinsese probabil că nu era rost de nimic de mîncare.

Într-o dimineață, s-a produs o agitație neobișnuită pe coridor. Au fost scoși din celule și de pe secție Ducu Ciocâlteu, Miltiade Ionescu, Mitică Popa și George Sarry. De ei îmi aduc aminte. S-ar putea să mai fi fost luați și alții din grupul nostru. Au fost aduși înapoi abia seara tîrziu. Fuseseră duși să depună mărturie la procesul complicilor noștri civili.

Martorul principal al acuzării era Ducu Ciocâlteu. Prelucrat de ceilalți și mai ales de Mache, în instanță, Ducu a revenit asupra declarațiilor pe care le dăduse în anchetă, la Baia Mare, năruind astfel tot rechizitoriul procurorului, a cărui argumentație se sprijinea în special pe acele declarații. Văzînd că procesul nu se desfășoară așa cum scontaseră, ședința a fost suspendată pînă după-amiază.

Cîteva ore mai tîrziu, în sala de așteptare unde erau ținuți sub pază, și-a făcut apariția Velniciuc, anchetatorul de la Baia Mare. Fusese chemat de urgență ca să restabilească situația și băieții pretindeau că n-ar fi putut veni așa de repede decît cu avionul. Velniciuc a stat de vorbă cu fiecare din ei, pe rînd, într-o cameră alăturată, exercitînd asupra lor presiuni de tot felul, de la amenințarea cu o și mai mare înăsprire a regimului nostru din penitenciar, pînă la aceea a unor sentințe capitale în propriul nostru proces. Cele mai mari presiuni le-a făcut asupra lui Ducu, ceilalți refuzînd, de pe poziții ferme, orice fel de modificare în declarațiile făcute. În cele din urmă, după o nouă întrevedere cu Velniciuc, Ducu a fost adus înapoi în sala de așteptare. Gardienii, care pînă atunci îi supravegheaseră, interzicîndu-le să stea de vorbă unul cu altul, ca din întîmplare, s-au retras pe coridor lăsîndu-i singuri. Făcîndu-se că profită de plecarea lor, Ducu le-a explicat celorlalți că Velniciuc îi dăduse de înțeles că singura noastră salvare era să facă declarațiile dorite în proces. A încercat să pledeze pentru adoptarea atitudinii pe care o cerea Velniciuc, uzînd de toate argumentele posibile spre a-i convinge și pe ceilalți, că numai așa își mai puteau salva viața. Principalul lui argument era inutilitatea negării legăturilor cu „civilii", din moment ce aceștia din urmă le recunoscuseră.

Se pare că Ducu era foarte tulburat de convorbirea pe care o avusese cu Velniciuc și pleda cu disperare pentru adoptarea unei atitudini de docilitate. S-a lovit însă de intransigența celorlalți, care n-au arătat nici un fel de înțelegere, nici pentru punctul lui de vedere, nici pentru temerile lui în privința represaliilor din partea lui Velniciuc.

Prins între ciocan și nicovală, între amenințările Securității și perspectiva de a fi definitiv stigmatizat de camarazii lui, care-i vor retrage și puțina înțelegere pe care i-o acordaseră, Ducu Ciocâlteu a rezolvat dilema în care se afla, optînd pentru formula cea mai nefericită, alienîndu-și astfel încrederea tuturor. A ales calea de mijloc, care, în acest caz, nu cred că izvora dintr-o judecată înțeleaptă, ci din intenția de a înșela ambele părți. În depoziția din fața instanței, care și-a reluat lucrările după-amiază, Ducu a făcut declarații ambigue și neconvingătoare; acolo unde afirmațiile lui erau confuze, a dat astfel posibilitatea procurorului să recurgă tot la declarațiile lui date anterior în anchetă, pentru a aduce precizările dorite de acuzare.

Mai tîrziu, în închisoare, am aflat că toți cei din boxă au fost condamnați la diverse termene de închisoare, mergînd pînă la maximum un an și cîteva luni, pedepse neașteptat de mici pentru acele vremuri. Se părea că declarațiile categorice ale celorlalți martori reușiseră să atenueze, măcar în parte, răul pe care îl făcuse Ciocâlteu.

Toate cele petrecute la proces le-am aflat seara, la întoarcerea lor pe celular, cînd am asistat și la penibila tentativă a lui Ducu de a se apăra și a-și justifica atitudinea pe care o avusese în instanță. Mache i-a făcut prin

vizetă un rechizitoriu dur și fără menajamente, care nu i-a mai dat nici o posibilitate de replică.

Tot aici voi relata un episod, povestit de Mache și de cei care fuseseră duși în acea zi la proces. În sala de așteptare din clădirea tribunalului, în afară de ei, se mai aflau două persoane, și ele aduse din penitenciar, pentru a fi judecate în acea zi, o femeie și un bărbat, amîndoi îmbrăcați în port maramureșean. Pe Mache și pe prietenii noștri i-a frapat în special atitudinea demnă a femeii, care opunea o mutenie totală și plină de dispreț glumelor grosolane și provocatoare ale gardienilor care îi păzeau. În cele din urmă, a reușit să le impună și lor prin ținuta ei și să-i facă să tacă.

Mache și cei din grupul nostru n-ar fi aflat niciodată nimic despre cele două personaje, dacă n-ar fi apărut Roboiu, ofițerul politic al penitenciarului. Acesta, vrînd să-și dea importanță și să-și arate superioritatea, așa cum avea obiceiul, i-a apostrofat pe cei doi cu una din formulele lui obișnuite: „Vedeți, mă, unde ați ajuns, dacă nu v-ați văzut de treabă? Ce credeați, că puteți scăpa de vigilența organelor noastre?"

De aici s-a iscat un dialog între țăranul maramureșean și Roboiu. Femeia a rămas pe aceeași poziție și n-a scos nici o vorbă. Țăranul era vorbăreț, iar Roboiu nu-și putea ascunde curiozitatea de a afla împrejurările care duseseră la arestarea celor doi.

Mache și grupul lui erau numai urechi. Cei doi inculpați erau cumnați. Femeia era nevasta, iar țăranul, fratele lui Pașca, unul care haiducea de multă vreme prin munții Maramureșului. (Dacă memoria nu mă înșală, în regiunea Borșa.) Era unul din acei partizani solitari, care în acele vremuri luaseră drumul pădurii prin diferite regiuni ale țării și care dădeau de furcă Securității. Bărbatul cunoștea perfect toate cotloanele munților din regiunea lui și scăpase din toate incursiunile întreprinse de trupele de intervenție ale M.A.I.-ului, pentru a-l prinde.

Ca pentru toți cei în situația lui, adevăratele dificultăți începeau o dată cu venirea iernii. Pădurea desfrunzită nu-i mai oferea adăpostul din timpul verii. Zăpada căzută îi interzicea deplasarea în voie, înregistrîndu-i urmele și trădîndu-i prezența. Și încălzitul era o problemă, căci orice fir de fum se vedea de la mare depărtare în pădurile dezgolite. Iarna îi obliga pe partizani să se retragă în cîte un bordei sau văgăună bine ascunsă, unde nu făceau focul decît în nopțile cu vreme rea și fără lună. Nu ieșeau din bîrlog decît pe ninsoare sau viscol, pentru ca zăpada să le șteargă urmele și hibernau astfel, așteptînd să dea din nou frunza în primăvară.

Așa procedase și Pașca în munții lui, dar iarna grea se așezase mai devreme ca de obicei și-l prinsese nepregătit și fără provizii. Pentru a face față situației neașteptate, luase legătura cu fratele lui, care era pădurar și a cărui casă izolată era chiar în marginea pădurii. Acesta din urmă a coborît în sat, a vorbit cu nevasta lui Pașca și împreună au pus la cale aprovizionarea

partizanului. Soția lui Pașca, așa cum se înțeleseseră, ducea merindele cumnatului ei, care, la rîndul lui, le ducea în pădure fratelui.

Cu toate măsurile de precauție luate, acest du-te–vino n-a scăpat neobservat și nici el nu știa cum și prin cine, dar informația ajunsese la Securitate, care i-a întins o cursă și l-a surprins cînd intra în pădure cu desaga cu provizii. Adus înapoi în propria lui casă, amenințat și bătut, n-a putut da o explicație plauzibilă pentru destinația ce voia s-o dea unei așa mari cantități de alimente și a sfîrșit prin a recunoaște totul. Aici, Roboiu l-a întrerupt, acuzîndu-l că nu spusese totul, că indusese în eroare organele de securitate, pentru a-l salva pe „banditul de frate-său!"

Voi încerca să redau cît mai exact ceea ce s-a întîmplat mai departe, așa cum ne-a fost relatată întîmplarea de Mache, care repeta, la rîndul lui, povestea fratelui lui Pașca. Nu voi putea însă să-i dau toată savoarea pe care i-a dat-o Mache, care-i imita, cu un real talent, limbajul pitoresc în grai ardelenesc.

După ce a recunoscut că îl aprovizionase pe Pașca, securiștii l-au obligat să le servească de călăuză pînă la ascunzătoarea lui. A pornit deci cu ei prin pădure și după o bucată de drum s-a oprit și le-a arătat cu mîna versantul prăpăstios al culmii următoare. Le-a spus că acolo, între stîncile care se vedeau, se afla peștera în care se ascundea fratele lui. Mai departe n-a vrut să-i urmeze nici în ruptul capului, cu toți pumnii pe care i-a primit. Le-a spus că din locul în care se găsea, Pașca avea sub ochi toată regiunea și putea observa orice mișcare. „Îl cunosc pe frate-miu! Dacă ne apropiem, trage! Mai bine mă pușcați dumneavoastră aici, decît să mă pușt e l, fiindcă l-am vîndut!" Văzînd că nu mai e chip să-l urnească din loc, căpitanul, care conducea operația, l-a lăsat sub paza a doi securiști și cu restul echipei a pornit prin pădure, către ascunzătoarea indicată.

Și fratele lui Pașca a continuat, adresîndu-se lui Roboiu: „No! Și știți, domnule ofițer, ce mi-o zîs domnul căpitan, înainte de a pleca? Mi-o zîs: măi Pașca, rămîi aici pînă ne întoarcem, că văd că de frică ai căcat nădragii!"

Apoi, fratele lui Pașca fugarul a povestit cum după un timp a auzit focuri de armă și rafale de pistoale automate. A mai trecut o vreme și securiștii s-au întors, purtîndu-l pe brațe pe căpitan, rănit și plin de sînge. Pașca scăpase! Și fratele partizanului, uitîndu-se la Roboiu, și-a încheiat povestea cu o întrebare: „Apăi vă întreb eu acuma pe dumneavoastră, domnule ofițer, cine o căcat nădragii?"

Într-o dimineață, imediat după „număr", s-a dezlănțuit o adevărată campanie de curățenie în tot penitenciarul. Gardienii nu mai pridideau răcnind și dînd fel de fel de ordine unor deținuți de drept comun, care alergau în toate părțile, cu mături și găleți cu apă. De fapt, toată tevatura se rezuma la măturatul coridoarelor și curții, la spălatul mozaicului de pe jos cu apă și la ștersul ușilor cu motorină. Rețeta era standardizată pentru toate pușcăriile.

Pe ici, pe colo, pe coridor, unde zidurile erau mai murdare, un deținut de drept comun, înarmat cu o bidinea și cu o găleată de var, spoia superficial pereții. Ni s-a dat și nouă cîte o mătură și o cîrpă udă, să ne curățăm celulele. Graba cu care se proceda era semn că se aștepta o inspecție. Am fost convinși că bănuielile noastre erau juste, cînd ni s-au înlocuit saltelele. Ne-au adus altele, tot vechi și murdare, dar cel puțin aveau mai multe paie înăuntru. Marea surpriză a fost însă cînd ușile celulelor noastre au fost deschise rînd pe rînd și fiecare am primit cîte două cearceafuri și cîte o pernă umplută cu paie. După cîteva minute s-au deschis iar ușile, ni s-a dat cîte o față de pernă și ni s-a spus să ne facem paturile. Ni s-a interzis să ne culcăm sau să ne așezăm pe pat. La scurt timp, altă distribuție: fiecare am primit cîte o cană de aluminiu pentru băut apă. Cînd zarva curățeniei s-a potolit, ni s-a împărțit terciul. Altă surpriză: ni s-a dat porție dublă, cîte două polonice. Spre uimirea noastră, terciul era dulce!

Apoi au urmat cam două ore de așteptare, care mi s-au părut nesfîrșite. Măturatul, spălatul pe jos și făcutul patului mă istoviseră. Abia mă mai țineam pe picioare, iar pe pat nu mă puteam nici așeza, nici întinde, gardianul supraveghindu-ne necontenit prin vizetă, ca nimic să nu se clintească în celule.

În fine, s-a produs și evenimentul așteptat. Am auzit ușa celularului, o sumedenie de pași, cizme pocnindu-se în poziția de drepți, raportul gardianului de pe secție, formule de „să trăiți!" etc. Apoi tropăiala de pași s-a deplasat iar, ca să se oprească în dreptul primei celule. Am auzit zăngănitul rîngii date deoparte și ușa deschizîndu-se. Însă nu puteam să disting nici o vorbă din ceea ce se discuta.

De altfel vizita la prima celulă n-a durat mult și grupul a trecut mai departe, la a doua ușă. În cîteva minute au ajuns și la ușa mea. Stăteam rezemat de piciorul patului cînd s-a deschis ușa și primul pe care l-am recunoscut din toți cei înghesuiți în cadrul ușii a fost căpitanul Tilici, comandantul închisorii, care mi-a strigat: „Nu știi, bă, să spui « să trăiți » și să dai raportul?"

Am rămas nemișcat și am tăcut.

În clipa următoare, singurul personaj care distona în tot grupul de uniforme de la ușă, fiindcă era îmbrăcat civil, mi-a pus o serie de întrebări, uitîndu-se de fiecare dată, în prealabil, la obiectul despre care se informa:

— Ai cearceafuri curate?

— Da, i-am răspuns.

— Ai pernă și față de pernă?

— Da.

— Ai cană personală de băut apă?

— Da.

— Ai primit masa de dimineață?

Cum era firesc, și la această întrebare ca și la celelalte am răspuns afirmativ. La ultimul meu „da", tot grupul a făcut un pas înapoi și, pînă să mă

dezmeticesc, ușa s-a trîntit. Inspecția trecuse la celula următoare! Nici n-avusesem timpul să-i disting pe cei cîțiva ofițeri străini, care se aflau printre cei ai închisorii, pe care îi cunoșteam. Singura persoană pe care o reținusem a fost interlocutorul meu, civilul.

Slab și înalt, destul de în vîrstă, să fi avut șaizeci de ani, purta un palton negru cu guler de catifea neagră. La gît avea un fular alb de mătase, iar în cap o căciulă neagră de lutru. Mai remarcasem și o chevalieră de aur la un deget. O apariție mai mult decît stranie pentru mediul în care ne aflam!

După ce grupul și-a terminat turul de inspecție și a părăsit celularul, s-au dezlănțuit și discuțiile noastre la vizete. Toți eram intrigați de apariția acelui personaj îmbrăcat civil și de rolul lui. De la cei care se găseau în primele celule, lîngă grilajul de la intrare și care putuseră surprinde convorbirile gardienilor și ofițerilor de pe coridor, am aflat că civilul nostru era doctor. Fusese deci o inspecție medicală, sau mai bine-zis, un simulacru de inspecție.

Discuțiile noastre prin vizetă s-au întrerupt, cînd ușa de intrare în secție s-a deschis. Un gardian a trecut din celulă în celulă și a recuperat cănițele ce ne fuseseră date mai înainte. După cîteva momente de liniște, o nouă alarmă! De data asta, un alt gardian ne-a luat pernele. Peste alt răstimp, ni s-au ridicat și cearceafurile. Părea un film care rula invers, așa încît, după o jumătate de oră, ne găseam din nou în situația dinaintea inspecției. Un film în regia tipică a Securității!

Din toată afacerea ne-am ales numai cu niște saltele ceva mai bune, pe care administrația nu și-a mai dat osteneala să ni le schimbe cu cele vechi.

Cred că trecuseră aproape două luni de cînd ajunsesem la Oradea și nu mă spălasem.

Nu știu dacă faptul s-a datorat „inspecției medicale", dar în prima sîmbătă care i-a urmat am fost anunțați dis-de-dimineață, printr-un răcnet de gardian din capătul celularului: să ne pregătim pentru baie.

În mod obișnuit, în pușcării, asta însemna să-ți iei rufele de schimb, săpunul și prosopul și, cît mai sumar îmbrăcat, să aștepți lîngă ușă venirea gardianului, pentru că și această operație ca și toate celelalte se desfășura sub semnul grabei. Pe tot parcursul, pînă la baie, nu auzeai decît: „Hai! Hai! Dă-i drumu' mai repede!" Apa caldă și rece care curgea prin dușuri era parcimonios distribuită și foarte des una din distracțiile gardienilor era s-o potrivească fie prea fierbinte ca să ne opărească, fie prea rece ca să ne înghețe și, în orice caz, insuficientă ca să ne putem săpuni sau clăti ca lumea. Și totuși, întotdeauna așteptam cu nerăbdare ziua de baie, de obicei sîmbăta și cred că era singurul ordin pe care îl respectam întocmai, grăbindu-ne cît puteam ca să apucăm să stăm cît mai mult sub duș.

În condițiile în care ne găseam acum la Oradea, ordinul: „Pregătirea pentru baie!" nu avea însă nici un sens. Nu aveam nici rufe de schimb, nici prosop, iar de dezbrăcat nu ne puteam dezbrăca din cauza lanțurilor.

O dată cu împărțirea terciului, ni s-a dat cîte o bucățică de săpun, cu un puternic miros de petrol. Apoi, după un timp, a venit din celulă în celulă un gardian cu un maldăr de chei și a început să ne descuie lacătele de la lanțuri. Pe tot celularul eram douăzeci și unu de deținuți, deci în total patruzeci și două de lacăte. La fiecare lacăt, gardianul încerca șapte–opt chei, pînă o nimerea pe cea potrivită. Vă închipuiți cît a durat! Cînd ultimul lacăt a fost descuiat, ni s-a spus să ne luăm lanțurile și să ieșim din celulă. Am fost mînați de gardieni pe coridor, am traversat curtea și am intrat în clădirea de vizavi, unde se afla o sală cu cîteva dușuri. Cu toate zbieretele gardienilor, traseul nu l-am putut parcurge în pas alergător. Eram prea slăbiți și ne cam clătinam pe picioare.

Era prima oară că mă dezbrăcam de cînd ajunsesem la Oradea. Am avut un adevărat șoc cînd m-am văzut cum arătam. Eram numai piele și os, iar partea de jos a corpului mi-a adus aminte de scheletul, care ne era adus în clasă, la ora de anatomie, cînd eram în liceu. Văzîndu-mi oasele bazinului complet descărnate și proeminența articulației femurului din șold, m-am gîndit pentru prima oară că zilele îmi erau numărate.

De altfel, întreg tabloul din sala de dușuri, încețoșată de aburi, în care evoluau șaptesprezece schelete (cei patru din grupul lui Țucă au fost duși la baie după noi), părea o scenă din infern. Înfățișarea tuturor era jalnică, iar fețele camarazilor mei erau de nerecunoscut. Din cauza extremei slăbiciuni, aveau o cu totul altă expresie. La prima vedere, mi s-au părut niște străini, trăsăturile lor mi-erau necunoscute și nu-mi sugerau nici o asemănare cu cei de care mă despărțisem cu cîteva luni în urmă.

Timpul care ni s-a lăsat pentru duș, ca și apa, au fost relativ acceptabile, așa că ne-am putut spăla destul de bine. Spaima care mi se strecurase în suflet, la început, la vederea spectacolului sinistru al degradării noastre fizice, s-a risipit repede. Bucuria revederii și căldura prieteniei, care ne lega pe cei mai mulți dintre noi, și-au produs din nou efectul. Cu toate că ni se interzisese să vorbim, conversațiile sub dușuri erau în toi; la adăpostul aburului și zgomotului apei care curgea, cerberii noștri neputîndu-ne supraveghea cu eficacitate. Încet, încet, s-a stabilit chiar o atmosferă veselă. Ce putea fi mai potrivit pentru tabloul din sala de dușuri decît umorul negru? Mache mi-a spus că pe vremea cînd era student la medicină, ar fi dat orice să primească la masa lui din sala de disecție un cadavru așa de slab ca mine, fiindcă pe unul ca acesta se lucra mult mai bine și mai ușor decît pe cele grase. Cele mai multe glume s-au făcut însă pe seama lui Paul Iovănescu, care, din cauza înălțimii, părea și mai slab decît ceilalți. Pînă și ing. Georgescu-Topuslău, cel mai timorat și pesimist dintre noi, se mai înseninase la față sub influența tonică a euforiei reîntîlnirii, cu toate că îl chinuia o criză de sciatică. Toți ne înveselisem, în afară de Ducu Ciocâlteu care, după ce încercase și el să participe la atmosfera generală, simțise că era nedorit și evitat.

Cînd dușurile s-au oprit, Colea mi-a dat prosopul lui să mă șterg. Tot de la el am primit și o pereche de ciorapi. Și Titi a fost ajutat de ceilalți, noi doi fiind cei mai dezmoșteniți. Cămașa mea ecosez, pe care a trebuit s-o îmbrac din nou, era așa de murdară încît căpătase o culoare întunecată uni.

Fiecare dintre noi, o dată îmbrăcat, se ducea la ușă, unde doi gardieni luau din grămadă cîte o pereche de lanțuri și i le puneau la picioare, încuindu-le cu lacătele.

Sub efectul biciuitor al dușului fierbinte care ne pusese sîngele în mișcare, n-am simțit în primul moment temperatura glacială din celulă. M-am culcat, bine împachetat în pătură și, cuprins de o dulce toropeală, m-am scufundat într-un somn adînc. Efortul neobișnuit și emoția reîntîlnirii cu prietenii mă istoviseră și fizic și nervos, dar îmi simțeam sufletul plin și eram mulțumit.

De-aici înainte am fost duși la baie aproape cu regularitate în fiecare sîmbătă.

Sîmbăta următoare, am avut năstrușnica idee de a aplica un nou patent de-al lui Colea. De fapt, de astă dată invenția nu-i aparținea, ci îi fusese dezvăluită de niște deținuți de drept comun, cu care călătorise împreună într-un vagon penitenciar, în timpul unui transfer dintr-o închisoare într-alta. Colea ne-a explicat prin vizetă că printre aceștia se afla unul condamnat pentru crimă, care, avînd lanțuri la picioare, l-a învățat și i-a demonstrat cum totuși în această situație, îți poți scoate pantalonii. Povestea ni s-a părut neverosimilă și toți l-am luat peste picior, amintindu-i glumele care circulau pe seama locuitorilor din Pătule, o comună vecină cu cea în care se născuse Colea și cărora le mersese faima pentru cît erau de hoți. Se spunea de ei că furau oul de sub cloșcă, tăiau capul calului ca să-i fure clopotul de la gît și tot felul de astfel de povești. L-am tachinat pe Colea în fel și chip, susținînd că nici măcar cei din Pătule nu și-ar putea dezbrăca pantalonii avînd lanțuri la picioare, așa cum nu putuseră fura clopotul de la gîtul calului, fără să-i taie capul.

Colea susținea însă morțiș că lucrul era posibil și ne-a explicat cum. Explicație greu de înțeles fără exemplificare, dar pe care pînă la urmă am priceput-o și, punînd-o în aplicare, am reușit performanța. Iată cum: lăsînd pantalonii jos pînă în dreptul lanțurilor, am scos unul din cracii pantalonului, împreună cu o parte din prohab și din betelia de la talie, prin brățara lanțului. O dată această parte a pantalonului scoasă dincolo de brățară, mi-am scos laba piciorului din pantalon și am tras din nou în sus, de data asta pe lîngă picior și brățară, întreaga parte de sus a pantalonului, cu crac cu tot, pe care o scosesem mai înainte. După ce în acest fel mi-am degajat un picior din pantalon, nu mi-a mai rămas decît să trag în jos tot pantalonul prin cea de-a doua brățară și de-a lungul celuilalt picior. Singura dificultate era să faci să treacă grosimea stofei pantalonului prin spațiul destul de strîmt dintre picior și brățara lanțului.

Sîmbăta următoare, cînd gardianul a intrat cu cheile la mine în celulă ca să-mi scoată lanțurile și m-a văzut gol, numai cu mantaua pe mine și fără pantaloni, a rămas o clipă încremenit, apoi s-a repezit pe coridor, a încuiat ușa după el și a început să strige cît îl ținea gura după ofițerul de serviciu. După cîteva clipe, a urmat o tropăială de cizme pe secție, ușa s-a dat de perete și în celulă au năvălit vreo doi gardieni, ofițerul de serviciu (elegantul locotenent Zaharia) și Roboiu, politrucul.

— Controlează-i lanțurile și lacătele, tovarășe plutonier! i-a ordonat acesta din urmă unuia din gardieni.

Plutonierul s-a repezit la picioarele mele, a verificat verigile și brățările lanțului, a tras de lacăte și i-a raportat lui Roboiu că erau intacte.

— Cum ți-ai desfăcut, bă, lanțurile? m-a întrebat Roboiu.

— Nu le-am desfăcut. Mi-am scos numai pantalonii!

Bineînțeles că nu m-a crezut și a urmat o întreagă discuție. Recunosc că mi-am făcut o plăcere în a o prelungi, luînd un aer nedumerit față de neînțelegerea ofițerului pentru faptul atît de firesc de a mă fi dezbrăcat în așteptarea băii. În cele din urmă, i-am demonstrat cum procedasem, făcînd operația inversă și îmbrăcîndu-mi iar pantalonii sub privirile uluite ale gardienilor și ale celor doi ofițeri. Văzînd că nu fusese nici un fel de vrăjitorie și liniștit că n-aveam iarba fiarelor, Roboiu a ieșit cu ciracii lui din celulă, cam rușinat de panica pe care o arătase la venire. La ieșire și-a mai dres autoritatea față de subalterni, aruncîndu-mi cu vădit dispreț expresia magică, argument suprem și totodată ultimul cuvînt al securiștilor, cînd voiau să iasă din încurcătură: „Mama voastră de bandiți și criminali!" Roboiu a spus-o cu obidă și utilizînd versiunea completă a formulei, nu pe cea prescurtată, folosită de mine în text.

O altă întîmplare cu rezultate mai practice și-a avut originea tot într-o zi de baie. După duș, la revenirea în celulă, am constatat că lanțurile care mi se puseseră aveau brățările suficient de largi ca să-mi pot scoate laba piciorului prin ele. A fost o adevărată fericire! Noaptea, sub pătură, mi le scoteam și nu mai simțeam fierul pe fluierul piciorului. Chiar și peste zi mă „descălțam" de lanțuri, avînd grijă să nu fiu surprins de gardian. Bucuria n-a durat însă decît o săptămînă, pînă la dușul următor, cînd gardianul mi-a pus o altă pereche de lanțuri, luate la întîmplare din grămadă.

Avusesem însă grijă să le identific pe cele cu brățările mai largi, după anumite semne pe care le-am comunicat prin vizetă camarazilor mei. Din păcate, majoritatea celor care le-au primit în sîmbetele următoare nu le-au putut scoate din picioare. Din cîte îmi amintesc, în afară de mine, numai Mircea Vueric s-a mai putut bucura de avantajul acestor lanțuri, avînd și el picioarele tot așa de mici ca ale mele.

Într-una din diminețile următoare, grupul lui Țucă a fost scos din celule. Au fost aduși înapoi, abia către seară. Fuseseră judecați. Nimic deosebit de

semnalat. Procesul se desfășurase după tipicul cunoscut. Tribunalul Militar al Regiunii a doua militare Cluj, prezidat de un colonel, flancat de doi asesori cu grade mai mici, ascultase un lung rechizitoriu al procurorului, în care expunerea faptelor acuzaților păruse a ocupa un loc secundar, pe lîngă nesfîrșitele citate din „dascălii" marxismului.

A urmat interogarea acuzaților, într-un ritm accelerat, cerîndu-li-se răspunsuri scurte și luîndu-li-se cuvîntul de îndată ce declarațiile nu erau pe placul completului de judecată. S-au succedat cei patru avocați desemnați din oficiu, cu pledoarii tip, în care s-au rezumat să ceară o condamnare „dreaptă", după legile și în spiritul „justiției populare". La ultimul cuvînt al acuzaților, timpul acordat a fost atît de scurt, încît, după spusele lui Țucă, aveai impresia că judecătorul se grăbea să nu piardă trenul. Țucă a apucat totuși să spună că își asumă întreaga responsabilitate a evadării, cerînd indulgența tribunalului pentru ceilalți trei co-inculpați, care fuseseră influențați și antrenați de el în această acțiune.

Într-o zi, absolut pe neașteptate și fără vreun motiv aparent, s-au produs cîteva mutări pe celularul nostru. Și la mine s-a deschis ușa și am auzit formula clasică: „Ia-ți bagajul și pătura și ieși afară!" N-am avut decît cîțiva pași de făcut, cît să traversez coridorul, noua mea celulă fiind exact vizavi.

M-am bucurat de mutare. Mai întîi, fiindcă era o schimbare. În al doilea rînd, noua celulă era cu fața la sud, deci mai puțin friguroasă. De cum am intrat, i-am văzut geamurile curate și mai luminoase. Cele din celula părăsită le lăsasem înghețate, cu flori de gheață. Aici se vedea și soarele. Din celula cealaltă nu-l văzusem niciodată. Un soare palid de iarnă, fără multă putere, dar care totuși topise gheața de pe geamuri și făcea încăperea mai luminoasă.

De cînd ne aflam la Oradea, celula nu fusese locuită. Cu o zi înainte, auzisem pentru prima oară deschizîndu-i-se ușa și gardianul, cu cîțiva deținuți de drept comun, intraseră înăuntru. După zgomotul specific pe care l-au făcut, mi-am dat seama că se îndeletniceau cu un pat. Nu mi-am dat seama dacă l-au montat sau l-au demontat. Acum aveam explicația. În celulă erau două paturi cu saltele pe ele. M-am și văzut dormind la noapte pe una din ele și acoperit cu cealaltă. O dată aceste constatări îmbucurătoare făcute, mi-am îndreptat cercetările spre ferestre.

În fața celei din dreapta, în curte, la nici un metru distanță, era un fel de pasarelă de scînduri, montată pe niște stîlpi. Părea o schelă de șantier de construcții. Era de fapt amenajată ca post de pază, pentru o santinelă care se plimba încoace și încolo, pe toată lungimea ei de cîțiva metri. În acel punct, zidul care împrejmuia curtea închisorii făcea un unghi și se apropia de clădirea celularului. Scîndurile pasarelei erau exact la înălțimea geamului, așa că nu vedeam decît cizmele santinelei cînd se plimba. Soldatul, la rîndul lui, ca să privească în celulă, trebuia să se aplece.

Prin fereastra din stînga, suindu-mă pe tinetă, aveam o priveliște asupra întregii curți, prin capătul căreia trecusem cînd fusesem adus în celular. În stînga, în față, se vedea bolta clădirii de la intrarea în penitenciar, pe sub care pătrunsesem la sosire. Pornind de la această clădire și mergînd spre dreapta, paralel cu celularul nostru, era zidul împrejmuitor, care făcea apoi un unghi drept și venea pînă lîngă celular unde se afla pasarela santinelei. Drept în față, în zidul gros, înalt și încununat cu sîrmă ghimpată, se afla o ușă mică de fier, care m-a intrigat de cum am văzut-o. Nu-i înțelegeam rostul, din moment ce dincolo de zid erau o curte și o casă particulară. Etajul și acoperișul, care depășeau înălțimea zidului, mi-erau de-ajuns ca să-mi dau seama că era o clădire mare, în stilul specific al caselor de oameni bogați din orașele ardelenești.

De la camarazii mei care șezuseră de la început în celulele cu vederea spre sud, am aflat că prin ușa aceea își făcea zilnic apariția căpitanul Tilici, care locuia cu întreaga familie în casa de dincolo de zid. Tot prin acea ușă, puteam vedea cum în fiecare zi deținuții de drept comun cărau cîteva hîrdaie cu mîncare, de la bucătăria penitenciarului în curtea casei lui Tilici. Din rațiile prevăzute pentru deținuți, Tilici își creștea și întreținea cîțiva porci, pentru nevoile lui și ale familiei!

Din cîte aflasem de la alții, închisoarea se afla în centrul orașului, lîngă un mic parc cu copaci bătrîni ale căror vîrfuri le puteam vedea de pe fereastra celulei. Mai vedeam și creste de acoperișuri și turnulețele unor case care trebuiau să fie arătoase, dar erau ascunse vederii mele. Se pare că una din acele clădiri era palatul episcopal.

De la geamul celulei mele am putut face multe observații interesante, curtea spre care aveam vederea fiind mai animată decît cea dinspre nord, dar scena pe care am înregistrat-o între Crăciun și Anul Nou a depășit tot ceea ce mai văzusem vreodată.

Un grup de vreo șapte–opt țigani, deținuți de drept comun, au fost însărcinați cu tăierea a doi porci din gospodăria căpitanului Tilici. Toată operația s-a desfășurat în curte, sub ochii noștri, ai celor care aveam ferestrele spre sud. Porcii au fost mînați prin portița mică din zid, pe unde venea și Tilici de-acasă.

Au fost înjunghiați și apoi pîrliți la focul pe care țiganii îl pregătiseră dinainte în mijlocul curții. Din cînd în cînd, venea cîte un gardian să asiste la treaba pe care țiganii o făceau cu vizibilă nepricepere și neîndemînare. Cînd au ajuns la faza spintecării, gardianul a adus cîteva lighene, în care au fost puse măruntaiele, ficații, inimile și plămînii, care pe urmă au luat drumul gospodăriei lui Tilici.

La spintecarea unuia din porci, echipa de măcelari improvizați și gardianul au avut o surpriză. Scroafa tăiată era în gestație! Cei cinci–șase purcei pe care i-au scos din burtă erau cam de mărimea unui șobolan. La ordinul

gardianului, au fost aruncați la groapa de gunoi, care se afla lîngă zid. Cînd cei doi porci au fost despicați și împărțiți și ultimele bucăți au dispărut pe ușa din zid, gardianul le-a dat ordin țiganilor să stingă focul și să facă curățenie în curte, după care au intrat în clădirea închisorii.

Credeam că spectacolul gratuit care ni se oferise și care ne ocupase toată dimineața se terminase. Amorțisem stînd atîta vreme în picioare pe tinetă și înghețasem de frig, așa că mi-am părăsit postul de observație. Abia apucasem să mă fac ghem în pat și să mă înfășor în pătură, că am auzit o lovitură de pumn în perete. Era semnalul vecinului meu, Titi Spînu, care mă chema din nou la fereastră. M-am dus. De îndată ce rămăseseră singuri în curte, cîțiva dintre țigani se apucaseră să măture. Alții cărau cu lopata cenușa și cărbunii, la groapa de gunoi. Totuși, la un capăt al vetrei, unul din ei aruncase cîteva vreascuri peste jarul încă nestins și focul pîlpîia din nou. În tot acest timp, țiganii aruncau priviri furișe spre bolta clădirii dinspre poartă. Era evident că pîndeau eventuala apariție a gardianului.

Abia atunci mi-am dat seama că simulau toată această activitate, măturînd și umblînd de colo pînă colo, numai ca să-i acopere pe doi dintre ai lor, care, ciuciți lîngă groapa de gunoi, se îndeletniceau cu o treabă dubioasă. La un semn discret al unuia dintre țigani, care ajunsese cu măturatul în dreptul bolții de intrare în penitenciar, cei doi de la groapa de gunoi s-au ridicat și s-au îndreptat spre foc, dosind ceva sub haină. În acel moment, toți ceilalți și-au concentrat activitatea cu măturile și lopețile, în spațiul dintre foc și bolta de la intrarea în pușcărie, făcînd astfel un paravan viu în calea privirilor vreunui eventual gardian care ar fi apărut. Atunci am văzut ce făceau cei doi țigani, ale căror mișcări mi se păruseră suspecte. Țineau deasupra jăratecului și flăcărilor care pîlpîiau foetușii purceilor, pe care îi recuperaseră din gunoi.

Nici nu se apucaseră bine de treabă și s-a și auzit vocea unui gardian care se ivise în cadrul bolții: „Hai! Ați terminat?"

Cei care măturau l-au asigurat că sînt aproape gata cu curățenia și gardianul, după ce i-a mai îndemnat o dată să se grăbească, a dispărut din nou sub boltă. În cele cîteva minute care au urmat, n-a mai rămas nici o urmă din purcei. În grabă, fiecare țigan, pe rînd, s-a dus să-și ia porția și așa cum erau, mai mult pîrliți și afumați decît fripți, foetușii purceilor au fost mîncați.

Așa flămînzi cum eram, festinul țiganilor a reușit totuși să ne dezguste. Știam că mîncarea celor de la dreptul comun era relativ suficientă, fiind completată și de pachetele de alimente pe care aveau dreptul să le primească lunar de-acasă. Oricum, țiganii, la ospățul cărora asistasem, erau departe de a fi fost niște oameni chinuiți de foame.

Cu totul alta era situația noastră și părea fără ieșire.

Ne-am sfătuit prin vizete să nu ne lăsăm pradă apatiei și să ne așteptăm cu resemnare sfîrșitul. Am hotărît să începem o campanie pentru a fi scoși

la cabinetul medical, sperînd astfel să atragem atenția asupra stării noastre fizice și asupra regimului de exterminare prin înfometare, la care eram supuși. Gîndeam că orice medic, fie chiar și al M.A.I.-ului, constatînd gradul de distrofie avansată în care ne găseam, va trebui să dea dovadă de un minimum de probitate și conștiință profesională în privința noastră. Chiar dacă nu va putea lua o hotărîre la nivel local, va trebui să semnaleze cazul mai sus, forurilor superioare.

Impresia noastră, în acea vreme, era că ne aflam complet izolați și la discreția organelor locale ale pușcăriei din Oradea, care ne aplicau acest regim din proprie inițiativă. Bănuiam că primiseră ordinul să ne supună unui regim sever, dar credeam că interpretarea acelui ordin fusese lăsată la latitudinea lui Tilici, care ni-l aplica cu sadism și făcînd exces de zel. Speram deci, ca prin cabinetul medical, autoritățile superioare conducerii penitenciarului să fie sesizate de abuzul ce se săvîrșea împotriva noastră. Au urmat zile întregi, în care insistențele noastre de a fi duși la vizita medicală s-au izbit de refuzuri sub diferite forme: indiferență, rîsete batjocoritoare, înjurături.

Toți prezentam forme avansate de distrofie, ceea ce ar fi fost de-ajuns pentru a îndreptăți chiar internarea noastră în spital, dar pentru Tilici și statul lui major, căruia îi solicitam dimineața la „număr" să fim duși la vizita medicală, starea noastră fizică nu era un argument convingător. Atunci am schimbat tactica. Am început să pretextăm diverse boli. Mi-amintesc că, informîndu-mă la Georgescu-Topuslău, care realmente suferea de sciatică, mi-am însușit și eu simptomele și cîtva timp am simulat aceeași suferință și am mers șchiopătînd.

Într-o bună zi, s-a spart gheața și am fost scoși la cabinetul medical. În grupuri de cîte trei–patru, am fost duși în clădirea cu boltă de la intrarea în penitenciar. În timp ce un grup era introdus în cabinetul medical, următorul își aștepta rîndul într-o anticameră. Un gardian intra cu grupul în cabinet, iar al doilea făcea naveta între celular și cabinet, aducînd grupul următor și ducîndu-l înapoi pe cel ce fusese consultat.

Care nu mi-a fost mirarea, cînd mi-a venit rîndul să intru în cabinet, să recunosc în personajul cu halat alb, așezat la un birou, pe doctorul care venise cu cîtva timp în urmă în inspecție prin celulele noastre, inspecție pentru care se recursese la potemkiniada înzestrării noastre cu cearceafuri, perne și cănițe de băut apă, care imediat după aceea ne fuseseră retrase.

Prin toate pușcăriile prin care am trecut, cabinet mai mizerabil decît cel din Oradea nu mi-a fost dat să mai văd. Camera, destul de mare, era aproape goală. Două scaune, un birou, un dulap antediluvian, cu vopseaua cojită și geamul crăpat, conținînd cîteva cutii cu medicamente și un cîntar de persoane, formau tot mobilierul. Într-un colț, mai era o chiuvetă, iar într-altul un godin de tuci, care cam afuma. Duhoarea gazelor de cărbune se amestecase cu mirosul de motorină cu care fuseseră frecate dușumelele. Atmosfera amintea mai degrabă de cea a unui atelier sărăcăcios, în care prezența personajului

așezat la birou făcea o notă cu atît mai discordantă. Pe umeri, peste halatul alb, avea același palton negru cu guler de catifea și pe cap, aceeași căciulă de lutru, cu care venise și la inspecție. Încăperea era supraîncălzită și mă întrebam tocmai de ce nu se dezbrăca. Aveam să înțeleg numaidecît, după felul în care s-a desfășurat consultația. Omul se grăbea. Cu toate astea, gesturile îi erau măsurate. A deschis un registru pe care îl avea în față, a scos din buzunarul interior al hainei un stilou, i-a deșurubat cu grijă capacul și, ridicîndu-și privirea, s-a adresat primului dintre noi:

— Numele și prenumele?

— Gh. Georgescu-Topuslău.

— Data și locul nașterii?

După ce a consemnat răspunsurile în registru, a ridicat ochii și, pe același ton, parcă lipsit de interes, chiar distrat, l-a întrebat:

— Ce te doare?

Georgescu-Topuslău a început să-i descrie simptomele și să-i vorbească de durerile care-l chinuiau.

După primele cuvinte, înainte ca Georgescu să-și fi terminat fraza, doctorul și-a întors privirea spre mine. Eram următorul.

— Numele și prenumele?

Apoi, scena s-a repetat întocmai. A scris răspunsurile mele în registru, m-a întrebat ce mă doare, am început să-i spun de durerile sciatice și m-a întrerupt și pe mine, îndreptîndu-și privirea spre următorul, cu aceeași formulă:

— Numele și prenumele?

I-a răspuns și Colea Ungureanu, care era ultimul din grup. La întrebarea „ce te doare?", Colea a început să-i vorbească de condițiile inumane în care eram ținuți, de lipsa de hrană, de încălzire și de igienă.

— Nu e de competența mea. Raportează administrației penitenciarului. Eu sînt doctor!

A tăcut și Colea, iar doctorul s-a apucat să scrie din nou ceva în registru. Între timp, își scosese din buzunar un port-țigaret din aur masiv, pe care îl pusese cu grijă pe birou. Era o piesă veche, frumos cizelată. Alături, cu aceleași gesturi studiate și parcă mîngîind obiectele, a așezat o brichetă Dunhill, tot de aur și un țigaret. Apariția unor astfel de obiecte în mediul în care ne aflam era de-a dreptul o sfidare. Dar și etalarea lor fără pudoare, de către un medic M.A.I., avea ceva strident în acele vremuri, în care se cultiva cu ostentație austeritatea proletară.

Cînd a terminat cu scrisul, doctorul s-a sculat de la birou, s-a dus la dulapul cu medicamente și în clipa următoare ne-a pus în palmă, lui Georgescu-Topuslău și mie, cîte trei tablete de antinevralgic.

Pînă să ne dumirim, l-am auzit spunîndu-i gardianului care asistase la „consultație":

— Următorii!

Tîrîndu-ne lanțurile de la picioare și împinși de la spate de gardian, am ieșit din cabinetul medical, în timp ce erau introduși alți trei camarazi de-ai

noștri. Cînd ne-am petrecut, privirile ni s-au încrucișat. Ale lor interogative, ale noastre inexpresive. Eram încă uluiți de rapiditatea și felul în care decursese vizita noastră medicală. Vocea răstită a gardianului, zornăitul lanțurilor și mai ales contactul brusc cu gerul de-afară, după căldura din cabinet, ne-au trezit la realitate.

Făcusem imprudența să ne lăsăm furați de logica unui raționament sănătos, care ne dusese la concluzia că un membru al corpului medical nu ne poate refuza sprijinul. Avusesem slăbiciunea să lăsăm să ni se strecoare în suflete nădejdea că vom putea găsi, la un doctor al Ministerului de Interne, conștiință profesională și omenie. (La premisă falsă, și concluzie falsă!) Ne complăcusem în această stare, în care licărea speranța încetării suferințelor noastre, și acum plăteam greșeala. Ne întorceam în celule, abătuți și deznădăjduiți.

Ne-am redresat însă moralul destul de repede. Și tot cu un argument, dar recurgînd la o logică mai potrivită locului. În situația în care ne aflam înainte de a ne fi dus la cabinetul medical, nu eram demoralizați. După vizita medicală, ne aflam în continuare exact în aceeași situație ca și înainte. Deci nu aveam nici un motiv să fim demoralizați. Simplist, dar sănătos! Și foarte practic și necesar, pentru ieșirea din depresiune.

La terminarea vizitei medicale, cînd fiecare din noi a fost din nou închis în celula lui și gardianul a părăsit celularul, ne-am împărtășit reciproc experiența făcută la cabinet. Vizita decursese pentru toți în aceleași condiții, doctorul avînd aceeași comportare cu fiecare. Nici măcar față de cei doi colegi de breaslă din grupul nostru, doctorii Miltiade Ionescu și Paul Iovănescu, nu se arătase mai omenos. Fusese la fel de rece, distant și impermeabil la intervențiile lor ca și la ale noastre. Ne-am hotărît să nu ne dăm bătuți și să continuăm și în zilele următoare să cerem să fim scoși la vizita medicală. Nu toți o dată în aceeași zi, ci cîte trei sau patru numai, pentru a avea mai multe șanse de a fi duși la cabinet.

Urmarea primei noastre vizite s-a făcut totuși simțită a doua zi. Căpitanul Tilici găsise pretextul să inventeze un nou chin, ca să ne treacă pofta să ne mai plîngem de condițiile de detenție. În dimineața următoare, după „număr", ușile celulelor s-au deschis pe rînd și ni s-a spus să ieșim la spălat. Gardianul ne-a ordonat să ne dezbrăcăm pînă la brîu și să ne spălăm la robinetele jgheaburilor de pe culoar. Pe coridor era ger ca afară, iar apa de la robinet era rece ca gheața. În primul moment, neștiind despre ce era vorba, ne-am conformat ordinului. Cînd ne-am dat seama însă că nu era decît o nouă manifestare a sadismului administrației, am protestat. Unii au refuzat să se dezbrace în atmosfera glacială de pe coridor, alții n-am vrut să ieșim din celule. Față de opoziția noastră, gardianul a chemat ofițerul de serviciu, care ne-a spus că măsura fusese luată, în urma plîngerii noastre, la cabinetul medical, cu privire la condițiile neigienice în care eram ținuți. Cabinetul medical raportase direcției, iar aceasta dăduse curs cererii noastre, permițîndu-ne

să ne spălăm în fiecare dimineață. Am înțeles că era vorba de o răzbunare a lui Tilici și i-am declarat ofițerului de serviciu că renunțăm la acest privilegiu. Ofițerul a plecat înjurînd și acuzîndu-ne că nu știm ce vrem; că mai întîi reclamăm că nu ni se dă posibilitatea să ne spălăm și, cînd ni se satisface cererea, refuzăm avantajul obținut. După ce gardianul și ofițerul de serviciu și-au jucat rolul în piesa montată de Tilici, iar noi ne-am retras plîngerea, n-a mai fost vorba de spălat dimineața.

Cam la două–trei zile, cîțiva dintre noi reușeau să obțină să fie duși la vizita medicală. Dusul nostru la cabinet nu mai era un eveniment excepțional ca prima dată. Își pierduse treptat din importanță, devenise o operație de rutină și vigilența gardienilor slăbise. Acum, cei care erau duși la cabinet, erau lăsați acolo, gardianul pleca la alte treburi și după un timp venea să-i ia.

Între timp, profitînd de un moment de absență a gardianului, aflasem de la un planton de drept comun, care făcea curățenie pe coridorul nostru, cîteva amănunte interesante despre doctorul penitenciarului. Îl chema Boieru, era evreu din Oradea, avusese cabinet particular, iar acum era medic la o policlinică din oraș și funcționa cu jumătate de normă în plus la cabinetul medical al închisorii.

După primele vizite, la care gardianul nu mai era de față, doctorul fusese scos din stereotipia întrebărilor lui și reușisem, fiecare pe rînd, cînd ajungeam în cabinet, să ne facem ascultați, fără să mai fim întrerupți. Îl pusesem astfel la curent (presupunînd că n-ar fi fost deja) cu toate amănuntele regimului la care eram supuși, dar mai mult decît cîteva antinevralgice în plus, n-a obținut nimeni. La toate insistențele noastre, dr. Boieru își găsea refugiul în veșnicul pretext, că puterile lui sînt limitate și că sprijinul pe care i-l solicitam ieșea din domeniul competenței lui.

În cele din urmă, văzînd că totul era zadarnic, ne-am hotărît să întindem coarda la maximum și să nu-l mai menajăm pentru a-i cîștiga bunăvoința, cum făcusem pînă aci. Nu puteam risca decît să nu mai fim duși la vizita medicală, ceea ce tot nu ne folosea la nimic. Singurul avantaj fuseseră antinevralgicele pe care le primise fiecare din noi și pe care i le dădusem lui Georgescu-Topuslău, care avea acum o mică rezervă.

Așa se face că la cele cîteva vizite care s-au succedat, atît Paul Iovănescu, într-o zi, cît și eu, într-alta, de îndată ce gardianul a părăsit cabinetul, ne-am repezit la cîntarul care se găsea într-un colț al încăperii. Pînă cînd doctorul să se dezmeticească, echilibrasem cîntarul.

Întorcîndu-mă spre el și cerîndu-i să se uite la gradațiile cîntarului spre a se convinge personal, i-am spus:

— Nu credeți, d-le doctor, că e de competența dumneavoastră să interveniți atunci cînd, din cauza tratamentului la care este supus, un deținut ajunge la greutatea de patruzeci și cinci de kilograme?

Doctorul s-a înfuriat și m-a amenințat că-i va cere gardianului să mă pedepsească pentru indisciplină. Mi-am dat totuși seama că era cam tulburat de afirmația mea, pe care s-a dus s-o verifice pe bara gradată a cîntarului. Cînd gardianul a venit să mă ducă în celulă, doctorul s-a apucat să noteze în registru antinevralgicele pe care ni le dăduse și nu i-a pomenit nimic de pedepsirea mea.

Scena care s-a petrecut în cabinet, cînd a fost adus la vizită un alt grup dintre camarazii noștri, a atins un punct mult mai critic. Paul Iovănescu s-a suit și el pe cîntar, fără să ceară voie. Paul avea cam un metru nouăzeci înălțime și cîntărea tot patruzeci și cinci de kilograme!

Cînd doctorul, enervat de îndrăzneala lui Paul, a vrut să cheme gardianul, Mache, care se afla și el printre cei aduși la vizită, i s-a adresat pe un ton hotărît, uzînd de toate atuurile pe care le deținea:

— Domnule dr. Boieru, fiindcă sînteți evreu, nu se poate să nu știți că primii condamnați pentru crimele contra umanității, săvîrșite în lagărele de exterminare hitleriste, au fost medicii. Tocmai din cauza profesiunii lor, nu li s-au acordat nici un fel de circumstanțe atenuante!

Vorbele lui Mache și șocul de a se fi auzit interpelat pe nume l-au făcut pe Boieru să se așeze din nou la birou. Pînă la venirea gardianului, Mache a profitat să-i mai expună o dată întreaga noastră situație, față de care orice medic avea obligația profesională să ia atitudine.

— De n-ar fi decît pentru a putea dovedi în viitor că nu v-ați solidarizat în mod tacit cu crimele Securității, a ținut să adauge Mache.

Cînd băieții s-au întors în celule și ne-au povestit cele întîmplate, ne-am gîndit că toate punțile dintre noi și doctor fuseseră rupte. Eram totuși mulțumiți că Mache îi spusese răspicat lui Boieru singurul lucru care i se mai putea spune.

Cîteva zile mai tîrziu am fost iar la cabinetul medical. De data asta m-am nimerit să fiu cu Mache. Cînd am rămas singuri cu doctorul, Boieru a scos dintr-un dosar o foaie de hîrtie și a început să ne-o citească. Era un raport medical, în care erau consemnate cu exactitate condițiile noastre de existență: frigul din celule, insalubritatea lor, lipsa de îmbrăcăminte, lipsa de igienă și hrana insuficientă. Mai departe, relata, în termeni medicali, starea fizică a deținuților, subnutriți și distrofici. Cînd a terminat, doctorul ni s-a adresat tuturor celor prezenți în cabinet, dar cu ochii la Mache:

— Este raportul meu lunar, pe care-l voi încheia și-l voi înainta Ministerului de Interne. Voi menționa că, în astfel de condiții, nu-mi pot lua nici o responsabilitate în privința sănătății deținuților. Acum sînteți satisfăcuți?

Nu ne mai rămînea decît să-i mulțumim. Ceea ce am și făcut. Ne-am întors mulțumiți în celule, cu speranța că raportul își va produce efectul. Am așteptat însă zadarnic! Nu s-a produs nici o schimbare!

Timp de cîteva săptămîni, unii dintre noi au mai fost duși la cabinetul medical, dar după aceea vizitele au încetat cu desăvîrșire. La toate insistențele, gardianul sau ofițerul de serviciu răspundeau invariabil că doctorul lipsește.

Prin luna martie, cînd iarna s-a mai îmblînzit și gerul s-a mai muiat, gardienii au început să-i scoată la plimbare pe deținuții de drept comun. Se plimbau în curtea de sub ferestrele noastre, aceeași în care asistasem și la tăierea porcilor lui Tilici. Gardianul care îi supraveghea ne interzicea să ne uităm pe geam în timpul plimbărilor. Totuși, vigilența lui nu era permanentă, așa că din cînd în cînd mai puteam arunca un ochi în curte. Într-o zi l-am văzut, învîrtindu-se reglementar în cerc, cu mîinile la spate și cu privirea în jos, pe doctorul Boieru. Purta aceeași căciulă de lutru și același palton cu guler de catifea, numai că arătau mai ponosite. Așa se explica absența doctorului de la cabinet. Tot de la plantonul de drept comun am aflat că Boieru fusese arestat și urma să fie judecat pentru că fusese prins făcînd chiuretaje clandestine.

În ziua în care fusesem mutat în noua celulă de vizavi, mă bucurasem de orientarea ei mai favorabilă, spre sud, dar mai ales de cel de-al doilea pat cu a cărui saltea speram să mă acopăr noaptea. Socoteala mea nu s-a potrivit însă cu cea a administrației, care mi-a rezervat o surpriză. Mi-a adus un colocatar. După atîta vreme de singurătate, m-am bucurat și de această formulă neașteptată.

Omul care a fost introdus în celulă avea cam patruzeci de ani. Era destul de subțire îmbrăcat, ceea ce denota că fusese arestat înainte de venirea iernii. N-avea decît o haină peste cămașă, niște pantaloni negri băgați în cizme și, în față, de la brîu în jos, un șorț din pînză de sac, de un albastru spălăcit, care-i cobora pînă la genunchi. Se pare că așa se îmbrăcau țăranii unguri din anumite regiuni ale Transilvaniei.

După ce gardianul ne-a lăsat singuri, am dat mîna cu noul venit și ne-am prezentat. Îl chema Șandor Nemeti. Apoi, a urmat decepția: omul nu știa o boabă românește! Cu chiu, cu vai a pronunțat în tot timpul cît am stat împreună vreo zece–cincisprezece cuvinte românești. Mare lucru n-am aflat de la el, cu toate că ne-am străduit să ne înțelegem, mai ales prin gesturi. Trecuse și el prin Securitatea de la Baia Mare, unde fusese bătut sălbatic. Mi-a arătat o cicatrice încă proaspătă deasupra ochiului și, noaptea cînd se întorcea în pat, gemea de dureri de coaste și spate.

Șandor Nemeti era iehovist, motiv pentru care și fusese arestat. După ce oboseam și unul și altul de eforturile pe care le făceam gesticulînd pentru a ne înțelege, cît era ziua de lungă, Șandor Nemeti fredona încet un imn religios iehovist; mereu același, pe care, cînd îl termina, îl lua iar de la început, ore și ore în șir. Mă obișnuisem cu melopeea care era liniștitoare, chiar adormitoare.

Șandor Nemeti pretindea că soția lui, ridicată o dată cu el de-acasă, fusese violată la Securitatea din Baia Mare și apoi omorîtă. La început am crezut că nu înțelesesem bine ceea ce îmi spusese. În cele din urmă, după ce mi-a repetat de mai multe ori povestea, recurgînd la mimică, gesturi și la cîteva cuvinte românești pe care le cunoștea, m-am convins ca era exact ceea ce voise să-mi spună. Cum aflase Șandor Nemeti acest lucru și dacă într-adevăr așa era sau căzuse numai într-o cursă întinsă de anchetator, asta n-am mai putut să precizez, cu mijloacele noastre așa de reduse de conversație. Prin gesturi, arătînd mai întîi spre propriii lui ochi și apoi spre patul în care s-a dus repede să se întindă, cu mîinile pe piept, voia să-mi comunice că o văzuse cu ochii lui pe nevastă-sa moartă. Dar cum de avusese acest prilej, cînd în arestul Securității domneau izolarea și secretul absolut, avea să rămînă pentru mine un mister, pe care nu l-am putut deslușI.

Oricum, prin atitudinea lui, Șandor Nemeti părea să fie împăcat cu loviturile pe care i le rezervase soarta și se desprindea parcă de realitate cînd fredona, cu ochii închiși, imnul de slavă al martorilor lui Iehova. Mai reușisem să aflu de la Șandor că aștepta cu încredere ziua cînd „îngerul Domnului, Armaghedon" (i-am citat textual cuvintele) avea să vină pe pămînt cu armata lui de îngeri și să înfrîngă oastea Satanei. Atunci se va instaura pe pămînt „Împărăția lui Dumnezeu". (Am citat.) Așa spunea el că trebuie înțeles „sfîrșitul lumii" de care vorbește Biblia. Șandor Nemeti îmi spunea că ziua aceea e foarte aproape.

Într-o dimineață a venit gardianul și l-a luat. Nu l-am mai întîlnit. Stătusem împreună vreo zece zile.

Am rămas singur.

La cîteva zile după plecarea lui Șandor Nemeti, s-au produs mișcări pe coridor. Grupul lui Țucă a fost scos din celule și dus în clădirea cu boltă de la intrare. Ne-am gîndit că urmau să fie transferați la altă închisoare. La scurtă vreme am auzit din nou zgomotul lanțurilor pe care le purtau la picioare. Erau aduși înapoi. Cînd gardianul s-a retras de pe secție, eram cu toții la vizete, curioși să aflăm unde fuseseră. Țucă a venit primul la vizetă. Ne-a spus că fuseseră duși la grefa închisorii, unde li se comunicaseră sentințele. Unul singur din ei primise muncă silnică pe viață. Ceilalți trei, în frunte cu el, fuseseră condamnați la moarte. Înainte de a pleca de la grefă, i se dăduse fiecăruia să semneze cîte o cerere de grațiere.

Țucă ne-a dat aceste vești pe tonul lui obișnuit, fără nici un comentariu. Nu i-am simțit vocea cîtuși de puțin alterată. Mie, în schimb, mi s-a pus un nod în gît. Cred că același lucru li s-a întîmplat și celorlalți, pentru că toate vizetele au rămas un timp mute. Abia după cîteva momente, am auzit cîteva voci, printre care și vocea lui Titi. Țucă dispăruse de la vizetă. Auzindu-se strigat, a revenit. Titi și alți cîțiva și-au exprimat convingerea că scopul condamnării era numai de a produce spaimă și că în mod sigur vor fi grațiați.

Țucă i-a ascultat un timp, după care le-a mulțumit pentru bunele lor intenții de a-l încuraja, spunîndu-le că și el este convins că cei doi tovarăși ai lui vor fi grațiați, dar că, în ceea ce-l privește, crede că cererea lui va fi respinsă. I-a asigurat că a primit sentința cu seninătate, că era de mult împăcat cu gîndul unei condamnări la moarte. I-a mai rugat să-l ierte că nu stă așa de mult la vizetă, fiindcă vrea să se roage. Pînă a doua zi, Țucă n-a mai revenit la vizetă.

De altfel și conversațiile noastre s-au redus, limitîndu-se la comunicările strict necesare, ca anunțarea sosirii gardianului sau semnalarea apariției vreunui ofițer. Nu ne mai ardea de vorbă. Ni s-ar fi părut indecent și lipsit de tact să trăncănim ca de obicei, cînd asupra a trei dintre camarazii noștri plana spectrul morții. Totuși, Țucă venea zilnic la vizetă și schimba cu noi cîteva vorbe în legătură cu evenimentele de pe celular, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Despre condamnarea lui, n-a mai deschis vorba.

Cam tot în acele zile, s-au făcut mutări din celulele de pe secția noastră. Eu am rămas pe loc și tocmai cînd agitația de pe coridor se potolise și nu mă mai așteptam să fiu afectat de aceste mutări, ușa celulei s-a deschis și, spre bucuria mea, am primit un nou colocatar. Era Alexandru Bănilă, supranumit „Județ", care fusese împins la mine în celulă și în urma căruia gardianul a trîntit și încuiat ușa.

Om de treabă și bun camarad, Județ nu-și pierduse optimismul lui sănătos, cu toate că starea lui fizică era de-a dreptul îngrijorătoare. Din omul voinic de altădată, ajunsese o umbră. Se încovoiase de slăbiciune și ochii i se înfundaseră în orbite, dar își păstraseră vioiciunea și licărirea glumeață. Vocea de stentor pe care toți i-o recunoșteam de la distanță în galeriile întunecoase ale minei suna acum stins. Era așa de istovit, încît făcea un vădit efort ca să vorbească și să se facă auzit, dar nu reușea decît să șoptească. Și totuși, rămăsese același hîtru care ne înveselise la Cavnic cu umorul lui țărănesc și vorba lui moldovenească.

În perioada petrecută împreună, m-am trezit de nenumărate ori cu haina lui de dimie, căptușită cu blană de miel, aruncată peste mine. Mă acoperea cu ea cînd adormeam peste zi și mă vedea zgribulit sub pătura subțire și ruptă. Conviețuirea noastră în aceeași celulă a decurs într-o perfectă armonie și bună înțelegere.

Într-una din acele zile am fost chemați la vizetă de Marin Țucă, cerîndu-ne să stăm lîngă ușă în timpul desfășurării programului. Voia să ne dea ceva prin vizetă, cînd îi va veni rîndul să se ducă la closet cu tineta și va trece prin dreptul ușii celulei noastre. Bineînțeles, numai dacă va putea profita în acel moment de neatenția gardianului, care de cele mai multe ori intra în celula deținutului cînd acesta se îndrepta spre W.C., pentru a o percheziționa.

La ora programului, trecînd prin fața ușii, Țucă a reușit să împingă prin vizetă o mică legătură din pînză de cămașă, pe care am prins-o în mînă. Desfăcînd-o, am găsit înăuntru o rație de marmeladă. Cînd programul a

luat sfîrșit și gardianul a plecat, l-am întrebat pe Țucă ce era cu pachetul de marmeladă pe care ni-l dăduse. Țucă ne-a spus că era pentru noi și ne-a rugat s-o acceptăm, pentru că decisese să ne dea pe rînd, la fiecare din cei de pe celular, rația lui zilnică de marmeladă. La protestele noastre, ne-a replicat:

— Eu nu mai am nevoie să rezist, pe cînd voi aveți datoria să faceți totul ca să supraviețuiți. Cele cîteva grame de marmeladă reprezintă totuși un mic surplus de zahăr și calorii, care vă va fi de folos. De altfel, trebuie să acceptați, fiindcă mi-am luat acest angajament în rugăciunile mele.

Felul în care și-a formulat hotărîrea, nu mai admitea nici refuzul nostru și nici un fel de discuție pe această temă.

Cîtă vreme a mai stat cu noi pe celular, Țucă și-a pus în aplicare hotărîrea, făcînd să parvină, în fiecare celulă, rația lui de marmeladă, fie introducînd-o prin vizetă, așa cum procedase în cazul nostru, fie lăsînd-o la closet, de unde o ridica cel căruia îi era destinată, atunci cînd îi venea rîndul să iasă cu tineta.

Într-altă zi, Țucă m-a chemat la vizetă și mi-a spus că apelează la mine fiindcă sînt și eu oltean și probabil mai am legături cu oameni din regiune, ca să-i fac un comision cînd voi ieși din închisoare. M-a rugat să iau legătura cu tatăl lui, care era preot în satul lui natal, comuna Albești din județul Dolj. Voia să-l informez pe tatăl lui despre perioada petrecută împreună în penitenciarul din Oradea și să-i povestesc tot ce știam despre procesul lui și tot ce-mi voi aminti despre el. Mi-a spus să-i cer iertare preotului din partea lui, pentru toate necazurile pe care i le pricinuise. Voia ca tatăl lui să nu fie trist și să nu-l plîngă, căci el mersese în viață numai pe drumul dictat de conștiința și convingerile lui și nu regreta nimic. Credința l-a ajutat să fie împăcat cu soarta și să privească moartea cu seninătate. Îi cerea tatălui lui să se roage pentru sufletul lui.

Nu mi se mai întîmplase ca un condamnat la moarte să-mi încredințeze ultimele dorințe. Calmul cu care mi-a vorbit și grija cu care și-a ales cuvintele, pentru a-mi cere să-i comunic tatălui lui ultimele vești despre el și ultimele lui gînduri, m-au impresionat peste măsură și n-am fost în stare decît să-i promit că, dacă voi ieși din închisoare, îi voi satisface dorința.

N-a mai trecut mult și, într-o zi, grupul lui Țucă a fost dus din nou la biroul grefei închisorii. Cînd s-au întors în celulă, tot Țucă ne-a informat că li se comunicase răspunsul la cererile de grațiere. Doi din ei fuseseră grațiați. Cererea lui Țucă fusese respinsă, urmînd ca sentința să fie executată.

Curînd după aceea, Țucă și cei trei camarazi ai lui au fost luați din celule și n-au mai fost aduși înapoi.

Abia cîțiva ani după aceea, am aflat de la mai mulți deținuți că Marin Țucă fusese transferat la penitenciarul din Cluj. Acolo, stătuse o perioadă destul de lungă, singur într-o celulă și tot cu lanțuri la picioare.

Apoi, într-o noapte, fusese scos din celulă, i se tăiaseră lanțurile și un grup de gardieni înarmați, înjurîndu-l și lovindu-l cu patul armelor, îl scoseseră pe ușa celularului.

Unsprezece ani mai tîrziu, printr-un intermediar, i-am putut îndeplini dorința. Preotul Țucă mi-a transmis mulțumiri pentru amănuntele pe care i le-am comunicat și pe care nu le știa. Despre execuția fiului lui aflase mai demult, de la alți deținuți, care fuseseră eliberați.

PROCESUL. GREVA FOAMEI

În fine, a sosit și ziua mult așteptată a procesului nostru. Nădăjduiam că procesul avea să însemne și sfîrșitul chinurilor noastre de la Oradea, de unde, o dată judecați, vom fi transferați la o altă închisoare sau lagăr de muncă. Părerea cea mai răspîndită printre noi era că tratamentul la care eram supuși era un regim special de represalii impus de Securitate, pentru a descuraja orice alte eventuale intenții de evadare. În privința procesului, părerile erau împărțite. Majoritatea, printre care și eu, credeam că vom primi condamnări nesemnificative, considerînd că acuzațiile nu puteau depăși valoarea faptelor, care nu justificau pedepse excesive. Unii însă, impresionați de pedepsele din procesul lui Țucă, nu excludeau posibilitatea cîtorva sentințe capitale, în intenția de a statua un exemplu pentru alți amatori de evadări.

Recunosc că ipoteza nu era lipsită de sens, dar ușurința cu care priveam lucrurile, încrederea în viață și optimismul tinereții ne împiedicau să admitem deznodămintele grave și ne făceau să respingem astfel de gînduri. Titi Coșereanu era printre cei îngrijorați de această posibilitate, ceea ce a provocat tot felul de tachinări și glume proaste din partea noastră. Îl tratam de fricos, lucru care avea darul să-l înfurie și ne acuza de inconștiență. Pînă la urmă, cînd îi spuneam că voi lăsa cu limbă de moarte să nu fiu îngropat lîngă el, ci să fiu îngropat la celălalt capăt al gropii comune, ne împăcam într-un rîs general.

Singurul care avea interesul să susțină că eram amenințați de condamnări la moarte și că nu le puteam evita decît făcînd declarații sincere la proces era Ducu Ciocâlteu, care în felul acesta încerca să-și pregătească terenul pentru a-și menține în instanță declarațiile din anchetă.

Într-una din dimineți, am fost cu toții scoși din celule și, la distanță unul de altul, am fost îndreptați spre bolta de la intrarea în închisoare, sub care era tras un camion. Din cauza lanțurilor care ne împiedicau mișcările, am fost urcați în camion de gardieni și puși să stăm jos pe podele. Camionul nu avea prelată, așa că am fost instruiți să nu privim peste bord. Indicație inutilă, fiindcă o dată așezați jos, capetele noastre depășeau laturile cutiei camionului, așa că am privit în voie străzile orașului, pustii la acea oră matinală.

Nu cunoșteam orașul, așa că nu pot da nici o relație în privința străzii sau cartierului în care se afla clădirea tribunalului în fața căreia ne-am oprit.

Ajutați de gardienii care ne însoțiseră pe platforma camionului, la care s-au adăugat alții, dintr-un al doilea camion, care îl urmase pe al nostru, am fost dați jos și introduși în clădire. Am urcat la primul etaj și am cotit pe un coridor la dreapta. Am intrat într-o cameră mai întîi goală, în care au fost apoi introduse cîteva bănci. Era sala noastră de așteptare, în care ni s-a spus să ne așezăm și să nu stăm de vorbă între noi. În cadrul ușii deschise, stăteau doi gardieni înarmați care ne supravegheau. Pe coridor stăteau de vorbă și fumau ceilalți gardieni din escortă.

Fuseserăm aduși cu noaptea în cap, așa că pînă la începerea procesului, am avut mult de așteptat. Cu timpul, rigoarea supravegherii a slăbit, gardienii din ușă s-au angajat în discuții cu cei de pe coridor, ceea ce ne-a permis și nouă să stăm de vorbă între noi. Am stabilit astfel o poziție comună, pe care s-o adoptăm în instanță, cu privire la cîteva puncte mai importante, și anume:

Nu vom recunoaște nici un fel de legături cu muncitorii liberi sau cu vreun gardian de la Cavnic.

Nu vom recunoaște că, o dată evadați, aveam intenția să ne procurăm arme și să luptăm în munți împotriva regimului sau să trecem clandestin frontiera în Vest.

Vom declara că motivul evadării nu fusese decît acela de a scăpa de regimul barbar de muncă forțată, care demonstra intenția administrației de a ne extermina.

Vom încerca să denunțăm în instanță abuzul ce se săvîrșea împotriva noastră, în penitenciarul din Oradea.

Singurul care încerca să ridice obiecții, susținînd că nu ne puteam salva de la eventualele condamnări la moarte decît printr-o atitudine docilă în fața instanței, era Ducu Ciocâlteu. Mai mult, spunea el, trebuia să cîștigăm în acest fel bunăvoința Securității, pentru a obține cît mai repede schimbarea regimului ce ni se aplica și căruia nu-i mai puteam supraviețui multă vreme. Pentru asta, trebuia să-i dăm satisfacție lui Velniciuc, ca procesul să decurgă fără incidente. Cu alte cuvinte, să nu ne retractăm declarațiile din anchetă. Ducu își pleda astfel propria cauză, el fiind singurul care dăduse declarații pe placul anchetei și pe care voia acum să le confirmăm și noi în fața tribunalului. Încercările lui de a ne convinge nu numai că n-au găsit nici un adept, dar au stîrnit diferite reacții, care i-au demonstrat dezaprobarea și disprețul întregului nostru grup. Cîțiva, printre care Colea Ungureanu, l-au tratat pe față de turnător.

Gravitatea acestui calificativ în lumea pușcăriilor era așa de mare, încît și-a produs imediat efectul. Ducu a căutat să se explice, spunînd că a fost greșit înțeles. Nenorocitul se zbătea să găsească o ieșire din menghinea în care se simțea prins: Pe de-o parte teama de răzbunarea Securității dacă

nu-și va respecta angajamentele luate la anchetă, pe de altă parte, ostilitatea pe care o va întîmpina de-aci înainte din partea deținuților, în orice pușcărie va ajunge, dacă de la proces va ieși stigmatizat ca turnător. Știa cît de repede se transmitea din gură în gură, în toate închisorile, numele trădătorilor. Profitînd de deruta în care îl pusese această dilemă, Mache a început să exercite presiuni asupra lui, pentru a-l determina să-și retracteze declarațiile pe care le dăduse în anchetă și a-l face să se ralieze la poziția noastră. Ducu începuse tocmai să cedeze, cînd s-a produs o rumoare printre gardienii de pe coridor.

Apăruseră niște ofițeri străini, care angajaseră o discuție cu șeful escortei noastre. Se iscase o controversă între ei și, cum vorbeau destul de tare, am înțeles că era vorba de lanțurile noastre. Noii veniți cereau să ni se scoată lanțurile. Șeful escortei se opunea, prevalîndu-se de ordinele primite de la superiorii lui. În cele din urmă, ofițerii și-au impus punctul de vedere. După aroganța cu care se comportau, am dedus că proveneau din Securitate și nu din cadrele Direcției Penitenciarelor.

Un gardian a primit ordinul să se ducă la închisoare și să aducă cheile lacătelor. Peste o jumătate de oră ni s-au scos lanțurile și imediat am fost introduși în sala de judecată, de la celălalt capăt al coridorului.

La un capăt, pe o estradă, era o masă lungă acoperită cu o pînză roșie. În stînga, masa grefierului, în dreapta, a procurorului. În rest, semăna cu o clasă de școală, cu bănci înșirate pînă în fund. Între primele două rînduri de bănci din față și celelalte, era o distanță mai mare. Erau băncile noastre, ale acuzaților, pe care ni s-a spus să ne așezăm. În spatele nostru, primul rînd de bănci era rezervat gardienilor din escortă.

La intrarea în sală, am fost întîmpinați de vreo patru inși, îmbrăcați civil și cu cîteva dosare sub braț. Erau avocații din oficiu, fiecare însărcinat cu „apărarea" a cîte trei–patru dintre noi. Printre ei, o femeie, care privind la grupul nostru care intra pe ușă se informa, plimbîndu-și ochii de la unul la altul:

— Cine este inculpatul Ioanid?

— Eu, am răspuns și m-am oprit în fața ei.

Mi-a spus că se numește Irma Sebany, că avea mandat să mă apere în proces, dar că primise numai cu puțină vreme înainte dosarul, așa că nu avusese timp să-l studieze temeinic. Aș putea spune că vorbele ei, pe care le-am redat mai sus, reprezintă aproape o traducere, așa de prost vorbea românește. Era unguroaică. După ce s-a prezentat astfel, m-a întrebat dacă am să-i dau vreo indicație în privința pledoariei. Aștepta cu creionul într-o mînă și cu o foaie de hîrtie pusă peste dosarul din mîna cealaltă, ca să-și noteze ce aveam să-i spun.

— Strada Dr. Leonte, nr. 36, Elena Ioanid, i-am dictat.

Și-a notat și a ridicat ochii nedumerită spre mine, văzînd că m-am oprit.

— Restul nu mai notați, i-am spus, coborînd glasul, ca să nu fiu auzit de gardieni, care ne împingeau spre bănci și totodată îi îndepărtau și pe avocați de noi, cu tot atît de puține menajamente.

Am reușit să adaug:

— Este adresa mamei mele. Vă rog să-i comunicați că m-ați văzut și că sînt sănătos și optimist. Nu-i nevoie să-i spuneți cît sînt de slab. E singurul serviciu pe care mi-l puteți face. Pledoaria nu mă interesează.

Apoi, gardienii ne-au despărțit, dar am putut să remarc că avocata, după ce s-a uitat în stînga și-n dreapta, ferindu-se să fie văzută, a rupt din foaia de hîrtie bucata pe care notase adresa mamei și a băgat-o în buzunarul jachetei. Am fost convins că ascundea biletul pentru a nu fi găsit asupra ei și a nu fi acuzată că ia legătura cu familia unui deținut politic, trădînd astfel secretul locului unde mă aflam. Și am fost tot așa de convins că de îndată ce va pleca de la tribunal, va rupe biletul și-l va arunca.

Dar m-am înșelat și am păcătuit gîndind astfel. Unsprezece ani mai tîrziu, cînd am ieșit din închisoare, am aflat că avocata Irma Sebany îi transmisese mamei mesajul meu.

Amintesc în treacăt că, profitînd de informația primită, mama a expediat pe adresa penitenciarului din Oradea, pe numele meu, un pachet cu alimente și îmbrăcăminte de iarnă, care i-a fost returnat cu mențiunea că numele deținutului Ioanid nu se află în evidența închisorii.

Considerînd că, mai devreme cu un an, la procesul de la Pitești, nu schimbasem nici o vorbă cu apărătorul din oficiu ce-mi fusese desemnat, întrevederea de acum cu avocații noștri, fie și așa, în fugă și sub presiunea gardienilor, reprezenta un progres în respectarea procedurii, chiar dacă intenția era nesinceră și nu urmărea decît crearea unei aparențe de legalitate.

O dată așezați în bănci, am început să ne uităm împrejur, cu toate că gardienii, care și ei luaseră loc în spatele nostru, ne atrăgeau atenția să nu întoarcem capul. În chip de public, care pasă-mi-te venise să asiste la proces, vreo douăzeci–treizeci de ofițeri de securitate. Și totuși, printre uniforme, era și un civil; unul singur. Mi-amintesc că purta un loden verde, produs al fabricilor de confecții din acea vreme. Paul Iovănescu, care-l văzuse și el, ne-a șoptit că era vărul lui, inginerul Iovănescu. Era singurul membru al familiei vreunuia din lotul nostru care a asistat la proces.

Abia în 1964, după eliberare, am avut explicația prezenței lui la proces. Cu totul întîmplător, inginerul Iovănescu se găsea în acea perioadă în deplasare la Oradea, însărcinat de serviciul la care era angajat cu o lucrare de construcții în localitate. Interesele de serviciu îl obligaseră să aibă relații cu autoritățile locale și din acele cercuri aflase că vărul lui se găsea închis în penitenciarul din oraș, în așteptarea judecății. Prin aceleași relații, pe care le cultivase, obținuse și autorizația să asiste la proces.

În fine, și-a făcut apariția și completul de judecată. Președintele, un căpitan, flancat de cei doi asesori, locotenenți-majori, s-au instalat la locurile lor. De asemenea, grefierul și procurorul. Nu mai știu ce grad avea acesta din urmă; m-a frapat însă că era tuns cu mașina. Dacă n-ar fi fost în uniformă, l-ai fi putut confunda cu un deținut, dar mai bine hrănit decît noi.

Lucrările au început imediat și au durat pînă aproape de prînz. Nu mai reţin decît cîteva lucruri demne de remarcat din cursul procesului, cîteva incidente și atmosfera generală, creată de președinte în dezbateri. Președintele era așa de departe de vreo pregătire juridică, încît îi lipseau și cele mai elementare noțiuni din vocabularul profesional, ca să nu mai vorbim de dificultățile pe care le avea în a formula fraze corecte și coerente. Limbajul lui era limitat la jargonul de partid. Intervenea mai mult ca să ne insulte, cu sloganurile binecunoscute: scursori ale societății, dușmani ai clasei muncitoare, bestii fasciste, trădători ai poporului etc. Îmi amintesc foarte bine, că am surprins de mai multe ori schimburi de priviri foarte grăitoare între cei doi asesori, cînd președintele emitea cîte o enormitate.

Actul de acuzare se baza în multe puncte pe declarațiile făcute de Ducu Ciocâlteu în anchetă, ceea ce, la audierea noastră, a dat naștere la nenumărate incidente, deoarece noi nu recunoșteam faptele. Ceea ce a răsturnat complet desfășurarea procesului, după dorința și așteptările completului, au fost declarațiile lui Ciocâlteu, care și-a retractat o bună parte din afirmațiile făcute în anchetă. Surpriza a fost așa de mare, încît a produs un moment de derută și consternare. În clipa următoare, furios, președintele a trecut la amenințări, dar Ducu n-a mai revenit la primele declarații date la Securitatea din Baia Mare. Căpitanul a mai făcut cîteva încercări de intimidare, dar nereușind să restabilească situația, a renunțat și a suspendat ședința. Sala a fost evacuată, iar noi ne-am întors în camera de așteptare.

Excitarea produsă de proces acționase ca un stimulent pe toată durata ședinței și ne făcuse să nu simțim oboseala. Cînd m-am așezat însă pe banca din sala de așteptare, toate eforturile acumulate din zori și pînă atunci și-au produs brusc efectul: eram istovit. După cîteva momente de apatie generală, ne-am mai revenit și, pe șoptite, am început să ne împărtășim diferitele impresii și presupuneri, cu privire la cele ce se vor întîmpla la reluarea ședinței.

În general, toți eram satisfăcuți de întorsătura pe care o luaseră lucrurile și faptul că Ducu își modificase în parte atitudinea ne-a făcut chiar să ne purtăm cu el mai prietenește. Cu toate că era sensibil la această manifestare, dîndu-și seama că mai toți eram dispuși să-i trecem cu vederea comportarea din anchetă și să-l reacceptăm printre noi, îl simțeam neliniștit și îngrijorat. Pe de-o parte era bucuros de mîna ce i se întindea, pe de alta însă, ne spunea că era convins că vom avea de suportat represaliile Securității și că ceea ce noi consideram un succes, de fapt, nu fusese decît o bravadă inutilă. Simțindu-l din nou nehotărît, fiecare încercam să-l încurajăm să se mențină în continuare pe noua lui poziție.

Cu toate că Ducu părea să se lase convins de argumentele pe care i le aduceam și ne declara că nu se va mai dezice, fiecare din noi, într-o măsură mai mică sau mai mare, eram sceptici. Colea Ungureanu, care stătea pe bancă lîngă mine, nu participa în nici un fel la discuțiile noastre. Nu-i acorda lui Ducu nici o încredere și rămînea intransigent.

Am încercat să-l conving că eventual s-ar putea obține mai mult de la Ducu, arătîndu-i încredere și indulgență, decît respingere totală. Dacă nu-i mai dăm nici o speranță să se răscumpere și să fie reintegrat în rîndurile noastre, nu facem decît să-l împingem definitiv în brațele Securității.

Colea n-a mai avut răbdare să mă asculte. S-a întors spre mine, mi-a tăiat vorba și, pe un ton cam răstit, și-a spus, în felul lui, părerea:

— Ascultă, nașule! Turnătorul rămîne turnător!

Mi-am dat seama că nu-l pot clinti pe Colea din convingerile lui și n-am mai insistat, știindu-l cît era de încăpățînat.

Un an mai tîrziu, în celulă la Aiud, discutînd din nou „cazul Ducu", care între timp se ilustrase cu alte isprăvi, Colea mi-a reamintit vorbele lui de la proces:

— Nașule, mai ții minte ce ți-am spus la Oradea?!

Din păcate, a trebuit să recunosc că avusese dreptate.

Trecuse destul de mult timp de cînd ședința fusese suspendată, așa că vocile și mișcarea de pași care s-au stîrnit pe coridor ne-au făcut să credem că era vorba de reluarea procesului. Spre surprinderea noastră, alta era explicația: ni se adusese masa de la penitenciar! Nu mai mi-aduc aminte ce conținea marmita pe care gardienii au depus-o la ușă, dar am remarcat cu toții că ciorba era mai consistentă ca de obicei. Ni s-au distribuit gamele și linguri.

Nici nu ni se împărțise bine ciorba și gardienii au și început să ne grăbească să mîncăm mai repede. Văzîndu-le nervozitatea, ne-am gîndit că era vorba de reînceperea procesului. La un moment dat, venind în pas alergător, și-a făcut apariția un gardian. S-a uitat pe un bilet pe care-l ținea în mînă și ne-a întrebat:

— Care e Ciocâlteu Alexandru?

Ducu s-a ridicat în picioare, vădit tulburat.

— Hai cu mine! i-a zis gardianul și amîndoi au ieșit pe coridor.

Trecuse mai bine de o jumătate de oră de la plecarea lor, cînd am auzit pași și vocea lui Roboiu, ofițerul politic. S-a oprit în pragul ușii și ne-a spus să tragem băncile pe care stăteam spre peretele din stînga al camerei, liberînd astfel colțul din dreapta, în care un gardian, la ordinul politrucului, a așezat un scaun.

— Întoarce-l, s-a răstit la el Roboiu.

O dată dispozițiile executate, a fost introdus și Ducu în cameră și așezat pe scaunul din colț, cu fața la perete. Apoi, înainte de a pleca, pe un ton amenințător, Roboiu ne-a avertizat să nu încercăm să stăm de vorbă cu Ducu și totodată i-a ordonat și gardianului din ușă să ne supravegheze și să ne împiedice să luăm contact cu el.

Bineînțeles că, după plecarea lui Roboiu, primul nostru gînd a fost să găsim modalitatea de a afla de la Ducu unde fusese dus. Ni se părea cu atît mai important să știm ce se întîmplase, cu cît administrația se arătase așa

de interesată să păstreze secretul, interzicîndu-ne să intrăm în contact cu el. De altfel, și el se frămînta pe scaun, căutînd un pretext de a întoarce capul spre noi, dar, la fiecare mișcare pe care o făcea, gardianul din ușă îi atrăgea atenția să stea cu fața la perete. Supravegherea era așa de strictă, încît luarea legăturii cu Ducu părea imposibilă.

După cîteva minute însă, gardianul din ușă a fost chemat de un tovarăș de-al lui de pe coridor. A părut să ezite un moment să-și părăsească postul, dar apoi s-a decis. Ne-a atras atenția să nu care cumva să îndrăznim să vorbim că „ne ia mama dracului" și a dispărut din fața ușii.

Cum i-am auzit pașii îndepărtîndu-se, l-am și interpelat pe Ducu. În cîteva fraze, ne-a explicat că fusese dus într-un birou, unde îl aștepta Velniciuc, fostul nostru anchetator de la Baia Mare. Furios de întorsătura pe care o luaseră lucrurile în proces, acesta îi spusese că dacă nu-și recunoaște declarațiile date în anchetă, va fi vai și amar de noi. Îi dăduse în mod clar de înțeles că sentințele vor fi stabilite de Securitate, în funcție de declarațiile pe care le vom face în instanță.

Pașii apăsați ai gardianului care se întorcea ne-au întrerupt convorbirea. Dar nu pentru multă vreme. Răspunzînd din nou chemării unui alt gardian, după ce ne-a mai amenințat o dată să nu vorbim, a plecat iar spre fundul coridorului. De data asta, manevra ni s-a părut suspectă și, cînd revenirea și plecarea gardianului s-au repetat de cîteva ori, nici unul din noi n-a mai avut nici un dubiu că era vorba de o înscenare pusă la cale de securiști.

Intenția era transparentă; dîndu-ne impresia că nu voiau să ne lase să stăm de vorbă între noi, de fapt urmăreau tocmai ca Ducu să ne relateze întrevederea cu Velniciuc. Întocmai pisicii cu clopoței, gardianul venea și pleca la chemarea tovarășului lui, călcînd apăsat cu cizmele pe cimentul coridorului, ca să-i auzim pașii.

În intervalele în care eram singuri, Ducu își continua povestea. Am aflat astfel că Velniciuc nu numai că ne amenința cu pronunțarea cîtorva sentințe capitale în proces, dar și cu menținerea noastră în penitenciarul din Oradea, sub același regim, pînă la lichidare, dacă nu ne hotăram să fim „cooperativi" și „sinceri" în fața tribunalului. La perspectivele sumbre expuse de Velniciuc se adăuga o adevărată pledoarie a lui Ducu, care își punea în joc toată puterea de convingere spre a ne determina să luăm în serios amenințările anchetatorului. Voia cu orice preț să ne facă să înțelegem că, dacă nu adoptăm o atitudine mai flexibilă, sîntem iremediabil pierduți. În schimb, ne spunea că obținuse promisiunea fermă că, dacă în instanță vom face depoziții satisfăcătoare, după proces vom fi transferați în altă închisoare cu regim obișnuit.

Discuțiile cu Ducu le purta mai mult Mache, așezat mai aproape de el. Cînd Ducu a început să argumenteze pentru revenirea pe poziția avută în anchetă, Mache s-a străduit să-l convingă să nu-și mai schimbe atitudinea pe care o adoptase în instanță, dîndu-i de înțeles că era unicul prilej de a ne

spăla rușinea de a-i fi antrenat în pușcărie pe inginerul și lucrătorii civili de la Cavnic. Dacă îi disculpăm în declarațiile din procesul nostru, îi explica el, le mai oferim o șansă, la recurs sau la o eventuală revizuire a procesului lor.

Cum Ducu se crampona pe poziție, avansînd mereu justificarea că era vorba de salvarea propriilor noastre vieți, toți ne-am manifestat dezaprobarea. Mi-aduc aminte numai de intervenția lui Colea, care era lîngă mine pe bancă și care, ignorîndu-l pe Ducu, i s-a adresat lui Mache:

— Lasă-l, măi Mache, să-și salveze viața, că altceva tot nu mai are de salvat!

Cam în acest stadiu al discuțiilor noastre, ne-a întrerupt pasul gardianului. De data asta însă, a citit de pe o hîrtie numele lui Miltiade Ionescu și i-a spus să-l urmeze. Absența lui a fost de scurtă durată. După numai cîteva minute, gardianul l-a adus înapoi și l-a pus să se așeze la capătul uneia din bănci. Pe cîțiva din camarazii noștri i-a mutat, înghesuindu-i pe altă bancă, pentru a crea un spațiu liber între Mache și noi. Din acel moment, gardianul nu s-a mai mișcat din ușă, așa că nici o comunicare cu Mache n-a mai fost posibilă. Scurta absență a lui Mache și stricta supraveghere, de astă dată a gardianului, ne erau însă de ajuns pentru a ne putea închipui ce se petrecuse.

După proces, am avut confirmarea, de la Mache, că presupunerile noastre fuseseră juste. Și el fusese dus la Velniciuc, care încercase să facă presiuni asupra lui spre a-l determina să fie „cooperativ", dar Mache fusese categoric de la început, spunînd că va relata în fața tribunalului că-l amenințase înainte de proces ca să facă declarații false. Velniciuc se lămurise și renunțase să continue discuția.

Cum mai toate denunțurile făcute de Ducu în declarațiile lui din anchetă se refereau la scene petrecute în cabinetul medical al lagărului de la Cavnic, Mache era cel mai indicat să-i confirme spusele. La Mache în cabinet venise fiecare din noi înainte de evadare, să raporteze despre stadiul pregătirilor, despre legăturile cu muncitorii civili și informațiile primite, acolo se centralizaseră toate datele, acolo se luaseră toate hotărîrile și se discutaseră toate planurile noastre de viitor. Deoarece, în anchetă, Velniciuc nu reușise să smulgă de la Mache confirmarea celor declarate de Ducu, își făcuse probabil socoteala că, după regimul ce ni-l aplicase la Oradea, avea să-l găsească acum mai docil și sperase să-l folosească drept martor al acuzării, alături de Ducu. Cred că eșecul tentativei lui Velniciuc a determinat și reluarea ședinței tribunalului, pentru că, la scurtă vreme după întoarcerea lui Mache, am fost introduși în sala de judecată. Componența în sală era aceeași, cu un singur personaj în plus în rîndurile „publicului": Velniciuc.

Procesul a durat pînă seara tîrziu, presărat cu tot felul de incidente pe parcurs. În timpul depozițiior, mai ales în cazul lui Ducu și Mache, ceilalți acuzați am fost de mai multe ori evacuați din sală, făcîndu-se astfel o ultimă tentativă de presiune asupra lor, pentru a obține declarațiile dorite.

Rezultatul nu a fost satisfăcător nici pentru Securitate, nici pentru noi. Mache a fost intransigent, dar Ducu, cum ne spunea chiar el ulterior, a ales o cale de mijloc. În acest caz, cea mai nefericită formulă, fiindcă, vrînd să împace și capra și varza, a reușit să ne nemulțumească, și pe Velniciuc, și pe noi. A recunoscut pe jumătate, a dat răspunsuri ambigue și, cînd i s-au cerut precizări, s-a contrazis. Pe scurt, a scăldat-o, provocînd dezaprobarea ambelor părți.

Atît Mache cît și ceilalți, confruntați cu declarațiile lui Ducu, i-am contrazis toate declarațiile în punctele delicate care-i priveau pe civilii și gardienii de la Cavnic. Am respins de asemenea declarațiile care-i incriminau pe camarazii noștri din boxă, acuzați de complicitate la evadare (Georgescu-Topuslău, Mitică Popa și Bănilă) și ne-am limitat la a recunoaște numai propriile noastre acțiuni din cadrul evadării.

Mi-amintesc cum, cu această ocazie, fiind confruntat cu Georgescu-Topuslău, acesta îmi arunca priviri rugătoare ca să-i confirm declarația dată la anchetă și pe care și-a susținut-o și în instanță. Nu numai că n-am recunoscut că el mi-ar fi dat „bomfaierele" (ferăstraiele), dar am declarat că probabil fusese forțat în anchetă să spună această minciună și că acum nu îndrăznea să revină asupra ei, de teama represaliilor. În timp ce vorbeam, sub privirea disperată și încărcată de reproșuri a lui Georgescu-Topuslău, președintele, furios, mă amenința cu evacuarea din sală și cu agravarea pedepsei pentru insulte aduse „organelor securității statului".

În timpul depoziției mele, cînd am ajuns la episodul confecționării grenadelor, s-a iscat un nou incident. Titi a protestat împotriva termenului „grenadă", pe care-l considera inexact. A cerut tribunalului să nu consemneze în acte termenul „grenadă", ci „petardă". Pentru a da mai multă greutate argumentelor pe care le aducea în sprijinul diferențierii dintre grenadă și petardă, Titi s-a declarat competent în materie, fiindcă fusese ofițer. Președintele s-a simțit provocat și, ca să nu se lase mai prejos, s-a grăbit să se răstească la el:

— Ce crezi, bă, că numai tu te pricepi? Și eu sînt ofițer și știu ce e aia o grenadă!

A urmat o lungă controversă, în încercarea de a stabili definiția grenadei și a petardei, cea mai hazlie fază a procesului, președintele prezentîndu-se în toată splendoarea ignoranței lui de agramat orgolios și complexat.

Titi ținea cu orice preț să fie consemnat termenul de petardă, pentru a exclude posibilitatea de a fi considerată „armă", ceea ce, după părerea lui, ne putea atrage inculparea pentru tentativă de crimă. În cele din urmă, președintele m-a întrebat din nou pe mine, pentru care din cei doi termeni mă decid.

— Din moment ce explozibilul n-a fost întrebuințat, mie mi-e indiferent numele pe care i-l dați. Din partea mea, puteți să-i spuneți și bombă!

Cu acest răspuns, disputa a luat sfîrșit, dar mi-am aprins paie în cap cu Titi, care m-a acuzat de imprudență și inconștiență și nu m-a iertat decît după pronunțarea sentințelor, care nu i-au confirmat temerile.

Interogarea fiecărui inculpat din boxă a provocat cîte o nouă discuție, care mai totdeauna tindea spre o ridiculizare a acuzațiilor ce ne erau aduse. Atmosfera serioasă și gravă sub care pornise procesul se degradase treptat. Parodia unui proces, ca mai toate procesele politice din vremea aceea, aluneca încet înspre comedie. Pledoariile timide ale avocaților, care s-au mulțumit la a cere aplicarea pedepselor minime, prevăzute de articolele de lege în care fuseserăm încadrați, au readus procesul pe vechiul făgaș. În schimb, cînd procedura s-a apropiat de sfîrșit și acuzații au fost chemați să-și spună ultimul cuvînt, jocul de-a judecata a fost din nou tulburat, fiindcă cei din boxă nu i-au respectat regulile. Trei sau patru dintre noi au apucat să uzeze de această prevedere a procedurii. Nu mai mi-aduc aminte însă decît declarațiile lui Mache și Ion Pantazi.

Primul căruia i s-a dat cuvîntul a fost Mache, care a pornit prin a se referi la lozinca cu litere mari roșii, care decora peretele din fundul sălii, deasupra completului de judecată: „Omul e cel mai prețios capital"!

Cu o nuanță de resemnare în ton, într-un limbaj ales și ponderat, întrebuințînd expresii și noțiuni de specialitate, Mache a început prin a analiza și interpreta, cu cea mai mare obiectivitate, conținutul lozincii. Era o adevărată disertație filozofică, de înaltă ținută academică. Făcînd incursiuni în istorie, dînd citate din diferiți gînditori, trecînd în revistă evoluția concepțiilor diverselor școli filozofice despre om, Mache a fost de-a dreptul briliant și cuceritor. Președintele, la început nedumerit și bănuitor, pentru că nu înțelegea mai nimic, a sfîrșit prin a-l asculta cu vizibilă admirație. Cred că nu atît pentru ceea ce spunea Mache, cît pentru cum se exprima.

Cînd a mai auzit și numele lui Engels și Marx și citatele din doctrina lor, care îi sunau familiar, suspiciunea i s-a risipit. Era evident mulțumit, fiindcă se aștepta ca, în concluzie, Mache să-și facă autocritica, să declare că-și regretă faptele și să ceară înțelegerea și îndurarea justiției populare. Ar fi fost încheierea ideală a procesului și desigur meritul personal al președintelui pentru felul cum condusese dezbaterile.

Cu toate că, înainte de a fi dat cuvîntul acuzaților, ne avertizase să fim scurți în declarațiile ce le vom face și să nu ne îndepărtăm de la subiect, Mache, cîștigîndu-i încrederea, fusese lăsat să vorbească în voie. După ce și-a dezvoltat tema, subliniind noblețea conținutului lozincii, care punea ființa umană în centrul preocupărilor și grija de om mai presus de orice, Mache a început să demonstreze cît de demagogic era fluturată această lozincă. Niciodată în istorie nu s-a făcut atîta caz de respectul pentru ființa umană, în timp ce, în practică, disprețul pentru om se manifesta sub forma celor mai barbare și bestiale metode de opresiune și exterminare. Începînd de la venirea rușilor s-a instaurat un regim de teroare, care urmărește reducerea omului la nivelul de sclav, iar cei ce nu acceptă supunerea oarbă sînt destinați lichidării prin tortură, muncă forțată și înfometare.

Cam atît a mai apucat Mache să spună. Se pregătea chiar să continue, profitînd de momentul de surpriză pe care îl produseseră ultimele lui

fraze spuse pe nerăsuflate, dar n-a mai putut. Congestionat la față, bătînd cu pumnul în masă, președintele a început să răcnească. Printre insultele și amenințările pe care le profera, se mai auzea și glasul lui Mache. Unul recurgea la expresiile bine cunoscute de bandit contrarevoluționar, dușman al clasei muncitoare, trădător al poporului. Celălalt îl acuza de crime contra umanității, de care va trebui într-o zi să dea socoteală.

După cîteva momente de vacarm, sub amenințarea de a evacua sala și a nu mai da cuvîntul celorlalți, Mache a tăcut și s-a așezat. Atmosfera s-a liniștit și președintele, care între timp se mai calmase, a dat cuvîntul următorului de pe banca acuzaților, atrăgîndu-i atenția, că dacă nu va fi disciplinat, va ridica ședința și ceilalți nu vor mai avea dreptul la cuvînt.

Următorul era Ion Pantazi, după care veneam eu. Ion s-a sculat în picioare și s-a adresat completului pe un ton respectuos:

— Domnule președinte, eu n-am decît cîteva cuvinte de spus.

Această formulare părea să intre în vederile președintelui, care i-a făcut semn să înceapă.

— Vreau să spun că nu regret ceea ce am făcut și, dacă aș mai avea ocazia s-o fac, aș mai face-o o dată. Vreau să mai spun că sînt gata să lupt împotriva comunismului, dacă voi avea posibilitatea, chiar cu arma în mînă. Asta e tot ce am avut de spus!

Și, fără să mai aștepte să i se spună, Ion s-a așezat. În sală s-a produs rumoare.

Președintele, roșu la față, s-a sculat în picioare, imitat de cei doi asesori. De data asta, n-a mai răcnit. S-a mulțumit să ridice ședința.

Și așa s-a făcut că nici eu, nici ceilalți n-am mai ajuns să vorbim, fiindcă procesul s-a terminat cu cele spuse de Ion Pantazi, care a avut satisfacția de a fi avut într-adevăr ultimul cuvînt.

Am fost scoși din sală, ni s-au pus lanțurile și, în aceleași condiții în care fuseserăm aduși dimineața, ne-am întors la pușcărie. Eram frînți de oboseală, cînd ne-au dat jos din camion, în gangul de la intrare. Era tîrziu, după ora stingerii. Am fost înșirați cu fața la perete, sub bolta de la intrare, unde, după cîteva minute de așteptare, am început să tremurăm de frig. Oboseala și trecerea de la căldura din sala tribunalului la gerul de afară ne-au readus la realitate. Starea de excitație, care ne stăpînise în timpul procesului și care ne stimulase puținele resurse de energie de care mai dispuneam, căzuse brusc. Storși de puteri, ne lăsam cînd pe un picior, cînd pe altul și ne propteam cum puteam, cu cîte un umăr, de peretele la care fuseserăm puși să stăm cu fața.

În afară de glasurile gardienilor, nu se mai auzea nici o vorbă. Nici unul dintre noi nu mai încerca să comunice cu vecinul. Căzusem într-un fel de prostrație. Nu mai aveam decît o singură dorință: să mă pot culca; oriunde, numai să mă pot întinde, chiar pe jos. Așteptarea s-a prelungit destul de mult, pînă ce a apărut Roboiu, care a dat ordin să fim duși în celule.

Gardienii care ne escortaseră au plecat. A plecat și Roboiu și n-au mai rămas decît doi sergenți. Cel care era de serviciu la poartă și care totodată ne supraveghea, și un altul, care a început să facă naveta între poartă și celular, ducînd-l de fiecare dată pe cîte unul din noi la celulă. Nu înțelegeam de ce nu ne ducea pe toți o dată, în loc să facă atîtea drumuri, din moment ce la plecare, dimineața, fuseserăm scoși împreună. Dimineața, înainte de proces, măsurile de izolare pentru a împiedica contactul între noi ar fi fost mai de înțeles decît acum. Dar căile Securității ne erau de multe ori ascunse, nouă, oamenilor de rînd! De altfel, obosit cum eram, am renunțat să-mi mai frămînt mintea, căutînd o explicație.

De fiecare dată cînd se întorcea de pe celular, gardianul care făcea naveta consulta o listă și striga un nou nume. Cum îi auzeam pasul, speram să fiu următorul pe listă, dar mereu sergentul striga un alt nume. În cele din urmă, am rămas numai doi în gang și-mi făceam socoteala că în curînd chinul meu avea să ia sfîrșit, chiar dacă voi fi ultimul dus în celulă. Picioarele abia mă mai țineau și nu-mi mai puteam stăpîni tremuratul. Afară se stîrnise un vînt rece care pătrundea pînă sub boltă. Becul slab, care abia lumina gangul, nu-mi permitea să-l recunosc pe cel care rămăsese, ca și mine, nestrigat de gardian. Nu-i distingeam decît vag silueta. Era la celălalt capăt al zidului, aproape de ieșirea în curte, unde becul nu mai avea puterea să lumineze.

Așteptam cu nerăbdare reapariția gardianului cu lista, mobilizîndu-mi ultimele forțe să mai rezist. Aveam impresia că timpul se oprise în loc, dar totodată îmi dădeam seama că din cauza nerăbdării s-ar fi putut să nu mai apreciez cu obiectivitate vremea care se scursese de la plecarea gardianului. Mi se părea că întîrzia peste măsură. La un moment dat, n-am mai putut rezista și m-am lăsat pe vine. Gardianul din poartă mi-a spus să mă ridic, dar cînd i-am spus că nu mă mai țin picioarele, n-a mai insistat. Nici așa însă, nu puteam sta mult, fiindcă amorțeam, așa că alternam între cele două poziții. Trecuse atît de mult timp de la plecarea gardianului pe celular, încît nu mai putea fi vorba de o apreciere greșită a timpului, din partea mea. În fine, s-au auzit pași de cizme. Nu veneau însă din direcția așteptată. Cineva cobora scările de la etajul închisorii, unde se aflau birourile. Era ofițerul de serviciu care își făcea tura de inspecție.

Ajuns în gang, a primit raportul gardianului din poartă. Apoi, evident referindu-se la noi, l-am auzit întrebînd: „Ce-i cu ăștia aici?"

Gardianul i-a explicat de ce ne aflam aici, insinuînd că probabil tovarășul lui fusese reținut pe secție de alte treburi și ne uitase.

— Lasă că-i duc eu la celulă, a spus ofițerul și, apropiindu-se de mine, m-a întrebat: Din ce celulă ești, bă?

I-am dat numărul celulei și mi-a zis s-o iau înainte. Împleticindu-mă, am pornit spre curte. Ajuns la capătul gangului, ofițerul s-a adresat și celuilalt camarad al meu, care rămăsese cu mine sub bolta de la poartă: „Hai, bă, și tu! Ce mai stai?"

Abia atunci am văzut cine era al doilea: Ducu Ciocâlteu! A pornit-o și el în urma mea. Înghețat și tremurînd de frig, am ieșit în curte. Cu picioarele amorțite și tîrîndu-mi lanțurile, înaintam greu spre clădirea celularului, mai avînd de înfruntat și rafalele de vînt, care mă dezechilibrau. La ușa celularului, ne-a deschis gardianul de serviciu. O figură necunoscută. Nu-l mai văzusem pe secția noastră. O dată pe coridor, ofițerul a luat-o înainte, îndreptîndu-se spre celula mea. Mi-a deschis ușa și am intrat. Spre mirarea mea, l-a împins și pe Ducu înăuntru și a încuiat ușa.

Imediat ce pașii ofițerului s-au îndepărtat, Ducu s-a repezit să-mi strîngă mîna, manifestîndu-și satisfacția că eram împreună. Se bucura de eroarea ofițerului, care crezuse probabil că eram din aceeași celulă și ne băgase laolaltă. Pot spune că, în primul moment, sentimentele mele au fost împărțite între mulțumirea de a nu fi singur în celulă și repulsia pentru cel cu care mă pricopsise întîmplarea să conviețuiesc.

Halul de înghețat și istovit în care mă găseam mi-a dat prilejul să nu-mi trădez gîndurile, justificînd lipsa unui răspuns la fel de entuziast din partea mea.

Ducu nu se prezenta nici el mai bine ca mine din punct de vedere fizic, așa că propunerea mea de a amîna pe mîine orice conversație și de a ne culca a pus capăt primului nostru contact în aceeași celulă.

Ne-am culcat.

A mai trecut o bună bucată de vreme pînă să pot adormi. Stăteam ghemuit sub pătura pe care o trăsesem peste cap și așteptam să mă mai încălzesc, la temperatura creată de propria mea respirație. Abia atunci, în așteptarea somnului, perindîndu-mi-se prin minte evenimentele zilei, mi s-a trezit o suspiciune: dacă nu era o simplă întîmplare că Ducu fusese băgat la mine în celulă? Încet, încet, acest gînd a început să-și facă drum. Pe măsură ce îmi rememoram toate detaliile, din momentul debarcării noastre din camion și pînă ce ajunsesem cu Ducu în celulă, descopeream tot felul de lucruri suspecte, care atunci nu-mi săriseră în ochi. Felul cum procedase administrația mă făcea să-mi pun o serie de întrebări, cărora nu le puteam găsi răspunsuri satisfăcătoare.

De ce nu ne aduseseră pe toți o dată în celular, așa cum ne și luaseră de dimineață pe toți o dată? De ce trebuiseră să aștepte sosirea ofițerului politic, pentru a începe să ne ducă din gang în celulele respective? După ce criteriu era stabilită lista de pe care ne strigase gardianul, pentru a ne duce în celule? Acum îmi dădeam seama că nu fusese respectată nici ordinea alfabetică a numelor noastre, nici cea numerică a celulelor.

Cît privește aparența că ultimii doi fuseseră uitați de gardian în gangul de la poartă, era greu de acceptat o astfel de neglijență. Iar Ducu, de îndată ce rămăseserăm singuri în celulă, se grăbise parcă să-i dea această explicație neverosimilă. La fel de repede trăsese și concluzia că ofițerul ne băgase pe amîndoi împreună, fiindcă crezuse că eram din aceeași celulă.

Or, tocmai astfel de lucruri nu erau niciodată lăsate la voia întîmplării, dispozițiile în privința repartizării deținuților în celule fiind respectate cu cea mai mare scrupulozitate, fiind de domeniul exclusiv de competență al ofițerului politic.

Și totuși, cu toată atitudinea pe care o avusese în anchetă, refuzam să cred că Ducu ar fi putut să decadă într-atît încît să accepte să fie introdus în celulă cu un camarad, cu scopul de a-l trage de limbă. Chiar de turnătorie cu premeditare, nu-l credeam în stare.

Mi-am făcut socoteala că nu aveam decît să aștept dimineața, cînd se va lămuri dacă intenționat, sau din eroare, fuseserăm băgați în aceeași celulă. La număr se va descoperi eroarea și Ducu va fi mutat la el în celulă, iar temerile și bănuielile mele se vor dovedi a fi fost neîntemeiate. Dar dacă totuși, după număr, Ducu nu va fi mutat? Frămîntat de toate aceste întrebări și negăsind răspunsuri care să mă îndrume spre o certitudine, am adormit, cu gîndul că ziua de mîine va limpezi lucrurile.

Ca niciodată, dimineața, la număr, cînd au început să se audă zăvoarele celulelor, așteptam cu nerăbdare să se deschidă și ușa noastră. În fine, s-a tras și zăvorul nostru și, din ușă, gardianul de serviciu a constatat cu voce tare că sîntem doi, și-a consultat carnetul cu evidența deținuților și apoi, satisfăcut că-i iese socoteala, a trîntit ușa la loc și a trecut mai departe. Nu și-a manifestat nici o surprindere că eram unica celulă cu doi deținuți, cînd toate celelalte n-aveau decît cîte un singur locatar. Nici cei doi ofițeri, care îl însoțiseră, nu se arătaseră cîtuși de puțin mirați de compoziția celulei noastre.

Acum nu mai aveam nici eu motive să mai am vreo îndoială. Era limpede că Ducu nu ajunsese din greșeală la mine în celulă, ci fusese mutat din dispoziția Securității. Dar de ce tocmai cu mine? Nu mi-a fost greu să descopăr rațiunea.

Toți ceilalți evadați fuseseră prinși în munții și pădurile Maramureșului. Scurta lor perioadă de libertate, în mijlocul naturii, nu prezentase interes pentru anchetă. În schimb, Titi și cu mine, care ajunseserăm în București, unde ne descurcaserăm și reușisem să supraviețuim o bună bucată de vreme, era normal să fim bănuiți că mai dețineam secretele unor legături, care nu ieșiseră la iveală în anchetă. Securitatea se lămurise că, dintre noi doi, eu fusesem acela care avea nenumărate legături în București și de aceea mă alesese pe mine să împart celula cu Ducu. Numai eu puteam tăinui nume de oameni cu care luasem contact în timpul cît fusesem liber și cu care, eventual, pusesem la cale acțiuni care scăpaseră cercetărilor.

Plecînd de la premisa că Ducu se afla cu mine avînd misiunea de informator, prima mea pornire a fost să-l anunț că nu căzusem în cursa întinsă a așa-zisei erori de repartizare în aceeași celulă și să-i spun în față, fără menajamente, părerea mea. Spre această atitudine mă împingea și sila nespusă

pe care mi-o inspira, dar și gîndul că-i va transmite cu prima ocazie ofițerului politic că fusese demascat, și prin urmare, nemaiputîndu-și îndeplini misiunea, va fi din nou mutat în celula lui. Aș fi scăpat astfel de el. Mă hotărîsem să procedez așa, de îndată ce gardianul, care începuse să ne împartă terciul, va părăsi celularul.

În acest răstimp, care mi-a dat posibilitatea să mai judec o dată toată situația, mai calm și nu sub pornirea primului impuls, am revenit asupra acestei hotărîri. Mi-au trecut prin minte fragmente din nenumăratele convorbiri purtate prin vizetă și mi-am amintit că și eu și Titi le povestiserăm celorlalți o bună parte din pățaniile noastre din București. Cu toate că nu pomenisem nume de persoane, totuși, din relatarea unor situații prin care trecuserăm, se subînțelegea că avusesem destule contacte. În ce măsură reușise Ducu să urmărească de la vizeta lui aceste conversații și cît înțelesese din ele, nu-mi puteam da seama. În orice caz, era de presupus că raportase ofițerului politic tot ce surprinsese din indiscrețiile noastre.

Ideea că aș putea repara în parte greșeala făcută și, de ce să nu recunosc, gîndul că poate mă înșelam în privința ticăloșiei lui Ducu m-au determinat să renunț la prima intenție și să nu merg la un conflict deschis cu el. Cît timp a durat împărțirea terciului, mi-am făcut tot felul de socoteli și raționamente, iar cînd gardianul a plecat de pe secție, hotărîrea mea era luată. Voi accepta ca firească explicația că ajunsesem împreună dintr-o greșeală a ofițerului politic și nu mă voi arăta deloc bănuitor. Voi adopta o atitudine naturală și de sinceră camaraderie față de Ducu, arătîndu-mă încrezător și eventual chiar naiv. Faptul că relațiile mele cu Ducu fuseseră foarte reduse mă avantaja. Ne cunoșteam prea puțin, așa că speram să-l pot aduce a-și face despre mine o părere în sensul în care doream.

Era pentru prima oară că mă vedeam pus în situația de a proceda cu un camarad de celulă întocmai ca față de un anchetator. Și trebuie să spun că la început nu mi-a fost ușor! Mai ales la început, cît Ducu s-a arătat a fi un bun camarad de celulă, plin de solicitudine și prietenos, am avut un permanent sentiment de culpabilitate, pentru gîndurile mele ascunse față de el. Bun povestitor, întreținea o atmosferă veselă și agreabilă, iar conversațiile cu el mi-l făceau tot mai simpatic. De o vervă inepuizabilă, avea zile cînd era de-a dreptul fermecător, ceea ce îmi stîrnea și mai mult remușcările.

În primele zile de convietuire nu i-am descoperit decît calități. Fără a face cel mai mic efort pentru a-l descoase, Ducu mi s-a prezentat singur în lumina cea mai favorabilă cu putință, povestindu-și viața, amintindu-și din copilărie, de anii de școală de la Sf. Sava și de studenție la Facultatea de Drept.

Avînd ca pretext extrema mea slăbiciune și exagerîndu-mi extenuarea, îmi justificam și șederea permanentă în pat și lipsa de putere ca să particip la o conversație mai susținută. Refugiat în spatele acestei apatii, în bună parte reală, tăcerea mea era explicabilă. De altfel, zile în șir, Ducu nu mi-a

pus nici măcar o singură întrebare indiscretă. Abia mai tîrziu, sub motivul că nu e bine să mă las pradă inerției, mi-a propus să fac un efort și să mă scutur din toropeala care mă cuprinsese, stimulîndu-mă la vorbă. La insistențele lui, m-am lăsat convins.

Auzise că-mi petrecusem copilăria și cea mai mare parte a adolescenței la țară și că fusesem pasionat de vînătoare. Mi-a sugerat să-i povestesc amintiri din acea perioadă, arătîndu-se interesat de viața la țară, care, spunea el, îi era total străină, fiindcă fusese un copil crescut la oraș. M-am lăsat antrenat și am început să-i povestesc diferite amintiri de vînătoare. Subiectul era nevinovat, așa că vorbeam fără reticențe și nu mă întrerupeam decît cînd realmente oboseam.

Totul părea să decurgă satisfăcător în celula noastră, dacă nu aș fi observat la Ducu o anumită nervozitate. Un fel de neastîmpăr, care îl făcea să se plimbe neîncetat, ca un leu în cușcă. Nu se oprea ca să se întindă pe pat decît cînd îl răpunea oboseala. Mă întrebam de unde mai scotea atîta energie, cînd era tot așa de slab ca și mine. Cînd mă credea adormit și nu se simțea observat, se suia pe tinetă și privea pe geam, cu figura crispată și rozîndu-și unghiile, vădit preocupat de gîndurile lui și nu de priveliștea din curtea fără viață a pușcăriei. Deși părea că urmărește cu interes poveștile mele, îl surprindeam de multe ori distrat și cu gîndul aiurea.

Totuși, nu rata nici o ocazie ca să-și arate admirația pentru diversele isprăvi pe care le relatam, măgulindu-mă, uneori chiar ostentativ, în comentariile pe care le făcea pe marginea celor ce povesteam. Pe zi ce trecea se declara tot mai încîntat de a mă fi cunoscut mai de aproape și de a fi găsit în mine un adevărat prieten, cum nu mai întîlnise în închisoare. Recunosc că m-am străduit să-i dau impresia că sînt sensibil la flateriile lui, ceea ce l-a încurajat să devină tot mai sentimental în declarațiile lui de prietenie. Au fost poate momentele cele mai penibile prin care am trecut, dar eram hotărît să-mi joc rolul pînă la capăt, chiar dacă, pînă aici, Ducu nu-mi dăduse nici un motiv care să-mi întărească bănuielile inițiale.

O dată acest nivel de relații atins, Ducu mi-a povestit cu lux de amănunte activitatea sa subversivă, arestarea, ancheta și procesul în urma căruia fusese condamnat la douăzeci și cinci de ani, pentru înaltă trădare. M-a lăsat să înțeleg, fără să precizeze în vorbe, că legăturile lui cu serviciile de informații engleze și americane erau mult mai vaste și la un nivel mult mai înalt decît ieșise la iveală în ancheta Securității. Era rîndul meu să nu-mi ascund admirația și să mă arăt impresionat.

Tot ceea ce îmi povestise se înșiruia într-o logică perfectă, pînă în cele mai mici amănunte. Faptele se legau unele de altele cu exactitate, dînd naștere la situații complicate, care, supuse unei observații atente și unui raționament lucid, se limpezeau sub argumentația infailibilă pe care Ducu o prezenta magistral. Un adevărat film de spionaj de bună calitate. Povestea nu avea

nici o fisură. Poate că păcătuia tocmai prin perfecțiune și prin faptul că mergea pînă la limitele extreme ale credibilității.

În seara aceea, m-am culcat mai nedumerit ca niciodată în privința lui Ducu.

De cînd mă aflam cu Ducu în celulă, nu mai stătusem decît de puține ori de vorbă la vizetă. În general, conversațiile se răriseră. Efectele slăbiciunii se accentuaseră și statul în picioare la vizetă devenise un efort care ne solicita prea mult puterile.

În prima zi după proces, fusesem chemat de Colea, care îmi strigase prin vizetă:

— Ai grijă, nașule! Vezi ce faci!

Noroc că Ducu nu-l putuse auzi, fiind în acel moment în celălalt capăt al celulei.

În rest, nu se mai transmiteau decît scurte comunicări, care anunțau apariția gardianului, a vreunui ofițer sau o concentrare mai mare de gardieni, prevestind de obicei o percheziție. În urma unui astfel de anunț, în loc de percheziția la care ne așteptam, am fost cu toții scoși din celule. Încolonați și escortați de mai mulți gardieni, am fost scoși din celular și îndreptați spre clădirea administrației. Am urcat la etaj, în biroul grefei pușcăriei, unde ne aștepta comandantul închisorii, înconjurat de un întreg stat-major de ofițeri. Am fost înșirați lîngă peretele din fund al camerei și ni s-a spus că ni se vor comunica sentințele. Într-adevăr, un ofițer străin, probabil de la Tribunalul Militar, a început să ne strige pe nume. Apoi, pe rînd, ne-a citit fiecăruia sentința și ne-a spus să semnăm de luare la cunoștință.

Printre cei cinci care am primit condamnările cele mai mari eram Titi Coșereanu, Ion Pantazi și cu mine.

Sentința mea suna așa: un an pentru evadare; cinci ani pentru întrebuințare de explozibil (cu toate că nu fusese întrebuințat!); opt ani pentru organizație politică în închisoare. Conform legii, cele două condamnări mai mici (de un an și de cinci ani) se computau în cea mai mare, de opt ani, la care, în cazul meu și al celorlalți patru, se adăugau trei ani circumstanțe agravante, ceea ce însemna, în final, unsprezece ani de executat.

Ceilalți din lot au primit diferite pedepse, mai mici decît ale noastre. Ultimul căruia i s-a citit sentința a fost inginerul Georgescu-Topuslău. Cînd ofițerul i-a strigat numele, inginerul, alb ca varul la față, a făcut un pas înainte. Se vedea bine că aștepta, așa cum ne spusese tot timpul, să fie condamnat la moarte. A urmat un timp de suspans, pînă ce ofițerul a dat citire formulării sentinței, care în prima parte cuprindea articolul de lege în care fusese încadrat inginerul Georgescu. Cînd a ajuns la partea finală și a citit: „...se condamnă la un an închisoare corecțională...", spre uimirea lui Tilici și a întregii asistențe de ofițeri, am izbucnit cu toții într-un hohot de rîs.

Nu ne-am potolit decît cînd Tilici a început să răcnească și să înjure, luînd veselia noastră drept o manifestare de dispreț și o insultă la adresa

cadrului solemn pe care îl pregătise pentru aducerea la cunoștință a sentințelor pronunțate de tribunal. O dată sentințele citite, a urmat o altă formalitate, care a dat iar naștere la scandal. Ni s-a dat fiecăruia din noi, spre semnare, cîte un formular imprimat, de cerere de recurs. Cîțiva dintre noi, în frunte cu Mache, am refuzat să semnăm. Era un fapt neobișnuit, care depășea înțelegerea lui Tilici. Furios, considerînd refuzul un act de indisciplină, a început să zbiere la noi și să ne amenințe, amintindu-ne că sîntem deținuți și deci obligați să executăm ordinele pe care le primim. Mi-amintesc că Mache l-a înfuriat peste măsură, spunîndu-i că nu recunoaște autoritatea tribunalului care l-a judecat și ca atare nici sentința nu are nici o valoare pentru el. Cînd Tilici a trecut la mine și m-a întrebat de ce nu semnez, i-am spus că nu fac cerere de recurs, fiindcă „sînt mulțumit cu sentința primită".

Pentru înțelegerea răspunsului meu sînt dator cu o explicație. În repertoriul tuturor ofițerilor sau civililor din Ministerul de Interne, care veneau periodic în inspecție în închisori și stăteau de vorbă cu deținuții, figurau următoarele întrebări: „Cum te cheamă?", „Pentru ce ai fost condamnat?" și, invariabil, în încheiere: „Ești mulțumit cu sentința?" Cred că era un fel de sondaj pe care îl efectuau pentru a testa starea de spirit din închisori sau, mai bine zis, gradul de supunere la care ne aduseseră.

Cu toată furia, insultele, amenințările și presiunile pe care le-a exercitat, căpitanul Tilici nu ne-a putut determina să semnăm cererile de recurs, așa că a renunțat și ne-a trimis înapoi în celule.

Pe drum, Georgescu-Topuslău, care își revenise din emoțiile prin care trecuse, s-a apropiat de mine și m-a rugat să nu-i iau în nume de rău faptul că se supărase pe mine, fiindcă refuzasem să recunosc că el îmi procurase ferăstraiele pe care le folosisem la confecționarea grenadelor.

Începînd din ziua următoare comunicării sentințelor, cu ocazia fiecărei deschideri de ușă a celulei, Ducu a început să protesteze împotriva tratamentului la care continuam să fim supuși. Pretindea că, din moment ce procesul avusese loc și fuseserăm condamnați, nu ne mai aflam în detenție preventivă, adică în arestul și la dispoziția Securității, și că, automat, trebuia să intrăm în regimul obișnuit de detenție al închisorilor, depinzînd de Direcția Generală a Penitenciarelor. Insista mai ales în privința insuficientei alimentații, care nu mai putea să ne fie determinată de regimul special pe care ni-l impusese pînă aci Securitatea.

Dimineața, la număr, cu ocazia programului, la împărțirea meselor și sfîrșind cu numărul de seară, de fiecare dată cînd se deschidea ușa, Ducu își repeta protestul. Își susținea teoria, indiferent dacă cel din ușă era un simplu gardian, vreun ofițer sau căpitanul Tilici. Răspunsurile pe care le primea difereau de la personaj la personaj, dar nici unul nu ieșea din canoanele obișnuite: fie un rîs batjocoritor urmat de trîntirea ușii, fie un „banditule, vrei mîncare de la restaurant?", fie o serie de înjurături ordinare, în care excela mai ales Tilici. Dar Ducu nu se lăsa.

După cîteva zile însă, m-a anunțat că s-a gîndit la un alt procedeu. Va cere să fie scos la raportul comandantului, fiind convins că, între patru ochi, Tilici nu va mai avea aceeași atitudine, pe care era obligat s-o aibă în prezența celorlalți ofițeri și gardieni, față de care nu ne putea arăta înțelegere, pentru a nu risca să fie acuzat și denunțat că-i favorizează pe dușmanii poporului. După ce și-a dat silința să-mi argumenteze în fel și chip ideea, m-a întrebat ce părere am. I-am spus că din principiu sînt împotriva ieșirii la raport, ceea ce l-a nemulțumit vizibil, cu toate că s-a străduit să nu mi-o arate. Mi-a declarat chiar că înțelege acest punct de vedere și își dă seama că, ieșind la raport, se expune bănuielilor celorlalți deținuți, dar că în lupta noastră pentru supraviețuire, își asumă riscul de a fi suspectat de colaborare cu administrația. Mai ales că era convins că va obține de la Tilici o îmbunătățire a regimului, iar atunci, cei ce se vor fi grăbit să-l acuze de turnătorie vor trebui să-i ceară iertare și să-i fie recunoscători. Mi-a ținut o întreagă teorie a adevăratului curaj al omului mai înțelept, care își pune în joc reputația, îndrăznind să ia o inițiativă, reprobabilă în ochii celor mulți, care nu sînt în stare să se ridice deasupra unei judecăți simpliste. Succesul oricărui progres n-a fost opera mulțimii, ci rezultatul luptei cîte unui individ excepțional, al cărui sacrificiu n-a fost înțeles și recunoscut decît mai tîrziu de oamenii de rînd.

Citînd în sprijin cazuri de personaje istorice sau ale unor personalități politice contemporane, Ducu mi-a perorat o zi întreagă pe această temă, într-o pledoarie care friza paranoicul. L-am ascultat toată vremea, fără să-l întrerup. Către seară, considerînd că mă convinsese și văzînd probabil în tăcerea mea un asentiment, mi-a declarat pe un ton patetic:

— Am cel puțin satisfacția că tu, pe care te prețuiesc, mă înțelegi! Părerile celorlalți nu mă interesează!

— Fă cum crezi că e bine, i-am spus, fără să mă angajez mai mult.

De a doua zi dimineața, Ducu a cerut să fie scos la raportul comandantului. Abia peste alte două zile și-a atins scopul. L-a luat un gardian cu puțin înainte de prînz și nu l-a adus înapoi decît tîrziu după-amiază.

Cum a intrat pe ușă, s-a repezit la porția lui de ciorbă pe care i-o păstrasem, anunțîndu-mă că-mi povestește după ce mănîncă. I-am spus că pînă atunci voi profita să mai dorm, simțindu-mă tare obosit. Și fără să mă arăt deloc interesat de ce se întîmplase la raport, m-am întors cu fața la perete și am continuat să somnolez, așa cum făceam cea mai mare parte din timp. Mă hotărîsem, nu numai să fiu mai rezervat față de Ducu, dar să-l fac să și remarce o răceală și o schimbare în atitudinea mea. Cred că a remarcat-o din primul moment, iar dacă nu, cu siguranță după ce m-am trezit și i-am ascultat relatarea întîlnirii pe care o avusese cu comandantul.

Pretindea că fusese introdus în biroul lui Tilici, căruia îi descrisese situația disperată în care ne găseam și îl rugase să dea dispozițiile necesare pentru trecerea noastră la regimul alimentar normal al penitenciarului. Pentru a nu

i se părea că cere o favoare, i-a explicat că nu era vorba decît de o măsură în cadrul procedurii legale, deoarece o dată cu pronunțarea verdictului, nu ne mai aflam sub autoritatea Securității, ci intrasem automat sub jurisdicția Direcției Generale a Penitenciarelor. Ducu susținea că Tilici îl ascultase fără să-l întrerupă și că discutase apoi cu el civilizat, dar că în cele din urmă nu obținuse de la el decît promisiunea că va raporta organelor superioare în drept, cerîndu-le rezolvarea problemei noastre.

Ducu și-a încheiat povestea, menționînd că mi-a reprodus întocmai întrevederea și dialogul cu Tilici și mi-a cerut părerea. Fără să-i răspund la întrebare, am remarcat doar că întrevederea, așa cum mi-o relatase, nu putuse dura mai mult de zece sau cincisprezece minute, ceea ce nu explica absența lui de cîteva ore.

Ușor stingherit, Ducu s-a lansat într-o lungă justificare a întîrzierii survenite pe parcurs. Fusese mai întîi lăsat să aștepte pe coridor, pînă ce venise Tilici. Apoi, după întrevedere, nefiind nici un gardian disponibil pentru a-l conduce înapoi, fusese închis într-o celulă goală, pe secția dreptului comun. După o lungă vreme de așteptare bătuse la ușă și, văzînd figura mirată a gardianului care venise să-i deschidă, își dăduse seama că fusese uitat acolo de cel care-l închisese.

Îmi povestea toate acestea cu lux de amănunte, tot ce remarcase, tot felul de crîmpeie din conversațiile gardienilor pe care le surprinsese, devenind, pe măsură ce intra în detalii, tot mai volubil, tot mai degajat. Aș spune chiar, prea volubil și prea degajat! Ca să nu mai vorbesc de faptul că „fusese uitat" într-o celulă! Părea să fie o practică curentă în închisoarea din Oradea!

Cînd a terminat, Ducu mi-a cerut din nou părerea despre convorbirea cu Tilici.

— Cred că era mai bine să nu fi ieșit la raport, i-am răspuns fără alte explicații.

Văzînd că nu sînt dispus la vorbă, Ducu n-a mai insistat în seara aceea.

Eu am continuat să somnolez, iar el, după ce s-a mai plimbat un timp în lungul și-n latul celulei, s-a așezat pe marginea patului, unde a rămas încă multă vreme pe gînduri, înainte de a se culca.

Reflectînd la cele petrecute peste zi, cu toate că povestea lui Ducu părea verosimilă, instinctul mă împingea să n-o accept. Sau poate că inconștient fiind de faptul că după atîta vreme de conviețuire, ajunsesem să-i cunosc așa de bine mimica, inflexiunile din glas, cele mai mici reacții, care se reflectau în gesturile, privirile și atitudinile lui, îmi dădeam seama că povestea lui era cusută cu ață albă. Nu aveam nici acum dovezi pozitive, așa cum nu avusesem nici pînă aci și nu-mi pot explica altfel certitudinea pe care o căpătasem, că de data asta Ducu mințise.

Pe de o parte mă simțeam ușurat. Parcă mi se luase o piatră de pe inimă. Nu mă mai simțeam cu conștiința încărcată de a-l fi înșelat, prefăcîndu-mă a-l trata de prieten, cînd de fapt îl suspectam și-l țineam sub observație.

Puteam de-aci înainte să-mi continuu jocul, fără să-mi fac scrupule. Pe de altă parte însă, dispărînd stimulentul subiectiv, din perioada în care simpatia mea pentru el crescuse în detrimentul neîncrederii care se spulberase treptat, gîndul că va trebui să împart mai departe celula cu el, acum cînd nu mă mai îndoiam de rolul lui, mi-a devenit insuportabil. Abia acum îmi dădeam seama că totuși căzusem într-o oarecare măsură în cursa întinsă. Încetul cu încetul, acordîndu-i zi de zi mai multă încredere și devenindu-mi tot mai simpatic, îi trecusem cu vederea o serie de defecte. Voisem inconștient să netezesc calea afecțiunii pe care începusem s-o resimt pentru el. În noua dispoziție de spirit în care mă găseam, nu mai eram înclinat să-i fac astfel de concesii, ba chiar eram pornit să le retrag pe cele făcute.

Și așa, în noaptea aceea, după ce mi-am stăpînit gîndurile pătimașe, am reușit să refac cu mai multă obiectivitate portretul lui Ducu, retușîndu-i trăsăturile, acolo unde fusesem tentat să le îngroș, estompîndu-le și întărindu-le acolo unde abia le schițasem. Punîndu-i din nou în cauză persoana și observîndu-i retrospectiv atitudinea în anumite momente din viața noastră comună din celulă, poziția adoptată în discuțiile purtate cu el și felul de a se prezenta pe sine și de a gîndi despre ceilalți, i-am descoperit o serie de cusururi. Ambițios și egoist, cu o bună părere despre el, nerecunoscîndu-și niciodată vreo greșeală, în schimb intransigent în a-i judeca pe ceilalți, recurgînd în povestirile lui la inexactități, exagerări sau chiar la minciună, numai pentru a se prezenta într-o lumină bună, ros în permanență de invidie, nu suporta să fie privat de ceva ce altul avea. Defectul major însă, mai ales asociat cu cele înșirate mai înainte, era altul: Ducu era obsedat de mîncare. Era stăpînit de o foame psihică, bolnăvicioasă. Oricît încerca să-și ascundă această pornire, nu parvenea. Mi-o arătase din prima zi de cînd ajunsese cu mine în celulă.

Eram în mod special sensibilizat de această apucătură, pe care o mai întîlnisem în cîteva cazuri. Fusesem atît de impresionat de manifestările degradante pe care le genera, mergînd de la pierderea oricărui control al ținutei, al mimicii și chiar al privirii în fața gamelei și pînă la cele mai umilitoare atitudini față de gardieni, încît repulsia mi-era mai puternică decît înțelegerea pentru această slăbiciune.

Din prima zi, Ducu mi-a pus o întrebare, pe care la început n-am înțeles-o:

— Tu cînd ai obiceiul să-ți mănînci pîinea?

Și tot el mi-a lămurit nedumerirea. Mi-a explicat că lui îi este indiferent, că nu vrea decît să adopte procedeul meu, fie că am obiceiul să-mi mănînc sfertul de pîine ce ni se dădea de îndată ce-l primeam, fie că îl împart în două pentru a avea o bucată de pîine la fiecare masă, fie că-l mănînc seara înainte de culcare.

— Dar de ce? l-am întrebat, fiindcă tot nu înțelesesem.

— Pentru ca să ne mîncăm sfertul de pîine împreună. Știu cît de neplăcut e pentru cel care și-a consumat toată pîinea să privească la celălalt, care și-a mai păstrat o bucată și o mănîncă mai tîrziu în fața lui.

Mi-a fost greu să-i răspund, nu numai fiindcă amuțisem la auzul socotelilor pe care și le făcea, dar și pentru că nu aveam nici un „program fix", în privința pîinii. O mîncam cînd mi se năzărea. De cele mai multe ori, de cum o primeam.

Ducu s-a mirat, dar s-a învoit să se adapteze chiar la neregularitatea programului meu. Cred că se putea face un întreg studiu, urmărind felul în care Ducu își mînca pîinea. Depunea cu grijă sfertul de pîine pe o batistă, pe care o întindea în prealabil pe pat. Urma ruperea și împărțirea. Coaja de o parte, miezul de alta. Pe urmă, separa fiecare bucătură cu atenție, ca să lase cît mai puține firimituri și, în fine, se apuca să mănînce. Dacă pînă aci fusese numai măsurat și meticulos în mișcări, de aci înainte, operația se desfășura ca într-un film rulat cu încetinitorul. Prelungea, cu vizibilă plăcere, durata masticației, dincolo de limita justificată de dimensiunile îmbucăturii, amînînd cît mai mult posibil înghițirea ei. Pe măsură ce se împuțina numărul bucățelelor de pe batistă, ritmul devenea tot mai lent și cadența mestecatului se rărea și ea. Cînd, în sîrșit, dispărea și ultimă bucățică, Ducu rămînea un moment cu ochii pironiți în batista goală, absorbit de gînduri. Apoi, deodată tresărea, se dezmeticea parcă, și-și concentra cu atenție privirea pe albul batistei, pe care, cu toată grija cu care procedase, căzuseră totuși cîteva firimituri. Bucuria descoperirii îi lumina fața și imediat se punea pe treabă. Cu vîrful degetului arătător, ciocănea încet în mijlocul batistei, pînă ce firimiturile se adunau la un loc. Își muia apoi pe limbă buricul degetului, îl aplica pe movilița abia vizibilă și îl ducea la gură, repetînd operația de mai multe ori. Priveam fascinat, dar pe furiș, la acest spectacol, pe care Ducu mi-l oferea zilnic, nevrînd să-și dea seama că-l observ în această postură jenantă.

Situații similare se repetau și în restul zilei, la fiecare masă. Dinainte chiar de a începe să se audă pe coridor zgomotele hîrdaielor și mișcarea prevestitoare a mesei, Ducu se plimba încoace și-ncolo, oprindu-se deseori la ușă să asculte. De cum intra în posesia gamelei cu ciorbă, pe care i-o întindea gardianul, i se plîngea acestuia că mîncarea era insuficientă, încercînd să-l înduplece să-i dea un supliment. De fiecare dată era refuzat, alegîndu-se doar cu o insultă sau o batjocură. Văzînd că nu obține nimic, ceea ce nu-l împiedica să repete tentativa de fiecare dată, se retrăgea cu gamela pe pat și începea să-și soarbă apa chioară care ni se dădea, fără să mai scoată o vorbă și fără să mai privească în altă parte. Părea să cadă într-un fel de transă, concentrat asupra gamelei și pierzînd orice contact cu ce se întîmpla în jur. Dacă îi adresam cuvîntul, nu mă auzea. Nimic nu-i putea întrerupe mișcarea mecanică, de automat, cu care ducea lingura din gamelă pînă la gură. La sfîrșit, punea lingura deoparte și, metodic, ștergea pe toate părțile suprafața interioară a gamelei cu degetul arătător, pe care-l băga apoi în gură, sugîndu-și-l de niște resturi imaginare.

Paturile noastre fiind față în față, cînd mînca, Ducu se așeza pe cît putea cu spatele spre mine. Poate și pentru a se izola de priviri în timpul ritualului

mesei, dar și fiindcă nu suporta felul meu de a mînca. Îmi spusese o dată că nu putea înțelege procedeul meu.

Mă obișnuisem să duc un colț al gamelei la gură și să beau lichidul străveziu cît mai repede, cît încă mai era fierbinte. Cel puțin, dacă nu era hrănitor, profitam să mă încălzesc. Ceea ce mai rămînea pe fundul gamelei, cele cîteva boabe de arpacaș, două–trei foi de varză sau sfărîmăturile unui cartof le culegeam într-o singură lingură, după care depuneam gamela la ușă și mă grăbeam să mă bag sub pătură, ca să nu pierd din căldura înmagazinată.

În orice caz, pînă aci mă abținusem de a face vreo apreciere la toate aceste manifestări ale lui Ducu. Ba chiar mă prefăcusem a nu le vedea. În zilele următoare ieșirii la raport, nu l-am mai menajat însă. La prima împărțire a mesei, cînd din nou și-a luat expresia și tonul rugător pentru a obține un supliment de la gardian și, ca de obicei, acesta i-a trîntit ușa în nas, i-am atras atenția că ar fi cazul să nu se mai umilească.

S-a născut astfel prima discuție între noi, Ducu încercînd să argumenteze că, în condițiile de luptă pentru supraviețuire, astfel de noțiuni nu-și au locul. Nu m-am lăsat și i-am spus că eu înțeleg să mă raliez la punctul de vedere al marii majorități a deținuților, care au reușit să stabilească niște norme de ținută generală demnă de atitudinea unor deținuți politici și să ne diferențieze de dreptul comun. De asemenea, i-am declarat că sînt de acord cu procedeul de excludere din rîndurile noastre și de izolare a celor ce nu respectă aceste norme. Afirmațiile mele atinseseră punctul critic, care ar fi trebuit să declanșeze conflictul și ruptura totală, dacă Ducu ar mai fi replicat. Brusc însă, și-a schimbat poziția. A cedat, mi-a dat dreptate, a recunoscut că nu se gîndise la impresia pe care putea s-o producă atitudinea lui, adăugînd că nu are rost să ne lăsăm furați de patima discuției și să ajungem să ne certăm.

Știindu-l cît era de ambițios și orgolios, capitularea lui mi-a întărit convingerea că se afla în misiune comandată la mine în cameră și de aceea nu-și putea permite să rupă relațiile cu mine, cum l-ar fi împins în mod normal firea s-o facă, după toate cele ce-i spusesem.

În zilele următoare, la ora mesei, cu o plăcere aproape sadică priveam cum Ducu, vizibil contrariat, își lua gamela din mîna gardianului, stăpînindu-se să nu se mai milogească pentru supliment. Începusem să simt o plăcere morbidă, să-l aștîț. Așa bunăoară, într-o zi, în timp ce Ducu își mînca pîinea după tipicul obișnuit, eu mușcam din sfertul meu de pîine, plimbîndu-mă prin celulă. Oricît ar fi fost de cufundat în îndeletnicirea lui, aplecat asupra batistei pe care își înșirase bucățelele de miez și coajă, era imposibil să-i scape din vedere mișcările mele. Pe asta și contam de altfel, prefăcîndu-mă totodată că nu remarcam că mă observă.

Mă plimbam, părînd căzut pe gînduri și de fiecare dată după ce mușcam din pîine, cu mîna liberă făceam gestul firesc de a scutura firimiturile care îmi căzeau pe piept și pe reverele hainei. La al treilea sau al patrulea astfel de gest și mai cu seamă cînd cîteva firimituri mai mari, pe care le îndepărtasem,

căzuseră pe jos fără să mă sinchisesc, Ducu și-a pierdut cumpătul și a izbucnit indignat:

— Este o adevărată blasfemie, cînd sîntem în halul ăsta de flămînzi și cînd pentru noi fiecare firimitură este vitală, să-ți bați joc de pîinea pe care o primești!

Făcîndu-mă că mă trezesc din gîndurile mele și nebăgîndu-i în seamă iritarea, i-am explicat, foarte calm și pe un ton liniștit, că obsesia foamei îl face să exagereze și să-și piardă controlul. Cele cîteva firimituri care-mi căzuseră pe jos nu reprezentau nici măcar volumul a trei boabe de grîu. Cu, sau fără ele, nu se schimba nimic. Nu eram nici mai sătul, nici mai flămînd. Soarta noastră era oricum pecetluită, dacă nu avea să se producă o schimbare substanțială în regimul nostru alimentar și nu una la nivel de firimituri.

— Dar ce, ție nu ți-e foame? mi-a zis Ducu încă clocotind.

— Ba da. La fel ca tuturor! Dar cum nu e nimic de făcut, nu mă preocupă gîndul mîncării și uit de foame. Mi-amintesc numai cînd se deschide ușa și ni se dă ceea ce ni se dă!

Ducu a tăcut. Cu toate că prin însăși ieșirea lui se pusese în inferioritate, iar din scurta noastră altercație se putea considera umilit, a decis că e mai bine să tacă și să nu învenineze atmosfera. Mai mult chiar, am putut înregistra din partea lui un nou efort de a-mi cîștiga simpatia, pe care simțea că o pierduse. Cîteva zile mai tîrziu, mi-a declarat că n-a renunțat la ideea de a lupta mai departe pentru salvarea noastră. Va cere din nou să fie scos la raportul lui Tilici, pentru a-i reaminti că-i promisese să raporteze „mai sus" cazul nostru. Spera să afle de la el dacă întreprinsese ceva în acest sens și dacă eventual primise vreun răspuns. A ținut să adauge că știe acum că-l dezaprob, dar că era sigur că putea conta pe onestitatea mea, dacă va avea succes, și că atunci îi voi recunoaște meritul.

După un timp de insistențe la ușă, într-o bună zi a fost scos din celulă. De data asta, n-a lipsit mai mult de o jumătate de oră. La întoarcere, nu l-am întrebat nimic, dar nici el nu s-a grăbit să-mi spună. A început să se plimbe de la un capăt la altul al celulei, sumbru și îngîndurat.

Încă nu-mi dădeam seama că pregătea o lovitură de teatru.

Deodată s-a oprit din mers și s-a așezat pe patul meu. A dat să zică ceva, s-a răzgîndit și apoi, ca și cum ar fi vorbit cu sine însuși, l-am auzit spunînd: „Nu știu ce să fac..." Părea profund tulburat. A mai stat un moment nehotărît și iar s-a sculat și și-a reluat plimbarea.

Mă decisesem să tac, convins că va sfîrși prin a vorbi. Gîndeam că voia să-mi destăinuie adevărul în privința contactelor lui cu administrația. Mai auzisem de la alții despre astfel de cazuri de turnători ce se spovediseră camarazilor lor. Respectivul fusese iertat și reintegrat, bucurîndu-se de sprijinul și solidaritatea de care avusese nevoie pentru a suporta perioada de represalii, declanșată împotriva lui de administrație, pentru a-l recupera. După presiuni de tot felul, cînd ofițerul politic ajungea la concluzia că nu-l mai putea face să colaboreze, renunța și-l lăsa în plata Domnului.

Cînd, după cîteva minute, Ducu s-a așezat din nou pe marginea patului meu și, privindu-mă țintă în ochi, m-a întrebat cu o voce plină de gravitate dacă pot păstra un secret, subliniind că e vorba de viață și de moarte, am fost convins că presupunerea mea fusese justă. De aceea, i-am și răspuns, că, atîta vreme cît este vorba de păstrarea unui secret care servește cauzei noastre și nu administrației, poate conta pe mine. Ducu m-a anunțat că va trebui să facă mai întîi o lungă incursiune în trecut, pentru ca să pot înțelege situația în care se găsea acum și despre care vrea să-mi vorbească. Va trebui să am răbdare și să-l ascult. Și Ducu și-a început povestea.

O poveste care nu numai că nu avea nici o contingență cu ceea ce bănuisem că voia să-mi destăinuie, dar depășea tot ceea ce nici cea mai bogată imaginație nu m-ar fi făcut să-mi închipui. Era vorba de cea mai incredibilă biografie a unui agent secret al serviciilor de informații engleze. Un roman de spionaj, cum cred că nu se mai scrisese. Iar acel agent era chiar el, Ducu. A vorbit neîntrerupt, cîteva ore în șir, pînă seara tîrziu. Redau cît mai pe scurt această poveste halucinantă.

A fost recrutat de serviciile de informații engleze încă din timpul războiului. Subliniez că, la vremea aceea, Ducu nu împlinise douăzeci de ani! Culesese și comunicase tot felul de date despre trupele germane, primind la început misiuni mai ușoare — să înregistreze numerele automobilelor militare germane sau să semnaleze adresele clădirilor din București, ocupate de serviciile Wehrmachtului — iar mai tîrziu, din ce în ce mai grele, fiecare din cele pe care mi le-a citat ca exemplu reprezentînd singură o aventură demnă de un roman de spionaj. (Furt de documente secrete, sabotaje de linii ferate etc.) După 23 august 1944, își continuase activitatea, de data aceasta obiectivul fiind trupele sovietice. Pe măsură ce își dovedise destoinicia, fusese promovat — de la simplu agent și „căsuță poștală", la început — pînă la șef al unei rețele mai mici, apoi al uneia mai mari și în cele din urmă „rezident" pentru România. Am reținut chiar termenul întrebuințat de Ducu. În această calitate avea totala libertate de inițiativă să organizeze și să extindă rețeaua în toată țara. Primea dispozițiile direct de la centru, prin agenți speciali, prin radio, în emisiuni codificate, bineînțeles, sau personal, la Viena ori Istanbul, unde fusese de cîteva ori, ca să participe la reuniuni la nivel înalt ale serviciului. Călătorise cu acte false sub diferite nume sau cu un avion special trimis să-l ridice noaptea, de undeva din Bărăgan, dintr-un punct anume, stabilit și comunicat tot prin mesaje cifrate, transmise prin radio. Primise, ca sarcini principale, să coordoneze acțiunile diferitelor grupuri de rezistență din munți și să organizeze o filieră prin care să trimită în Vest diverse personalități sau oameni din rețea, deconspirați, care trebuiau salvați. Depusese o activitate neobosită în acest scop, reușind să stabilească legături și să recruteze oameni din toate domeniile care îl interesau: armată, marină, aviație etc.

Începînd de aici, firul poveștii lui Ducu se împletea cu faptele, datele și personajele pe care le cunoșteam din procesul în care fusese condamnat,

proces despre care scrisese și presa comunistă a vremii, cunoscut ca procesul Nunțiaturii de la București și despre care aflasem nenumărate episoade de la cei ce fuseseră condamnați în acel lot și care se aflau în închisoare cu noi. Nici din relatările presei și nici din spusele celor condamnați nu reieșise însă că rolul principal îl jucase Ducu Ciocâlteu, capii lotului fiind Niki Vâlsan, ofițer din marina comercială, și Vasile Ciobanu, pilot în aviația civilă, amîndoi condamnați la moarte. Ducu mi-a explicat că nimeni din lot nu știa că el era adevăratul șef al rețelei, și nici măcar Securitatea nu descoperise acest lucru. Printr-o succesiune de greșeli ale unor membri, Securitatea aflase numai o parte din activitatea organizației, iar el fusese implicat în proces pentru niște fapte cu totul marginale, singurele care ieșiseră la iveală în anchetă.

Cînd a ajuns la acest punct al povestirii, Ducu s-a întrerupt, anunțîndu-mă că va continua a doua zi. Ne-am culcat. Cu toate că era foarte tîrziu noaptea, am mai rămas treaz o bucată de vreme, reflectînd la toate cîte le auzisem. Eram de-a dreptul uluit! Aveam oare de-a face cu un mitoman, cu un paranoic sau, pur și simplu, Ducu socotise credulitatea — pe care mă străduisem s-o simulez — un grad de prostie atît de mare, încît mă considera capabil să înghit asemenea gogoși? Mai tîrziu m-am convins că era vorba de toate la un loc.

Pe moment însă, nu vedeam ce motiv îl determinase deodată să treacă la astfel de așa-zise confidențe elucubrante, cînd pînă aci, tot ce-mi povestise, de cînd stăteam împreună, se menținuse în limitele decente ale credibilității, chiar dacă, pe ici, pe colo, surprinsesem niște inexactități. Abia în seara următoare aveam să mă lămuresc.

A doua zi dimineață, Ducu a început prin a mă întreba ce părere aveam despre cele ce-mi destăinuise. I-am dat un răspuns aproape sincer, spunîndu-i că povestea lui mă impresionase, că mi s-a părut extraordinar de interesantă și că niciodată nu l-aș fi bănuit de o astfel de activitate. După „număr", împărțirea terciului și programul de dimineață, cînd agitația pe coridor s-a potolit și Ducu s-a asigurat că gardianul a părăsit celularul, am ascultat urmarea istorisirii.

După condamnare, Ducu a fost trimis la Jilava, poarta prin care orice deținut pătrundea în lumea penitenciarelor. Era deja de multă vreme în închisoare, cînd, într-o zi, pe neașteptate, a fost scos din celulă, suit într-o dubă și dus la Ministerul de Interne. Nu era vorba de o nouă anchetă, ci de reluarea celei vechi. La început nu i-a înțeles rostul, dar pe măsură ce ancheta avansa, și-a dat seama că Securitatea descoperise noi elemente din activitatea lui trecută, care o puseseră pe urmele adevăratului lui rol în rețeaua de spionaj. Totuși, certitudinea lipsea și, cu toate presiunile la care a fost supus, Ducu n-a recunoscut nimic, convins fiind că, dacă ar fi făcut-o, ar fi deschis calea spre un nou proces, din care nu ar mai fi scăpat fără

sentința capitală. Cele cîteva luni de cercetări, în care metodele au alternat între ședințe de tortură și convorbiri civilizate pentru a-i smulge mărturisirea, n-au dat nici un rezultat. Ducu a fost trimis din nou la închisoare. De data asta, la mina de la Baia Sprie. Credea că afacerea fusese înmormîntată. Într-o bună zi însă, cînd se aștepta cel mai puțin, a fost chemat în biroul ofițerului politic, care s-a retras, lăsîndu-l singur cu un personaj necunoscut, îmbrăcat civil.

De la primele vorbe schimbate, și-a dat seama că nu era un anchetator de rînd. Elegant, civilizat, vorbind curent engleza și franceza, Ducu a realizat că avea de-a face cu un om important al serviciilor de informații românești, care lucra în străinătate. Individul i-a vorbit deschis, de la om la om. L-a invitat să ia loc, i-a oferit o țigară și i-a cerut să-l asculte. L-a anunțat de la început că n-a venit să-l ancheteze, că nu se ocupă de așa ceva, ci de lucruri mai importante, care depășesc acest nivel. În cîteva fraze l-a făcut să înțeleagă că este la curent cu activitatea și poziția pe care Ducu o avusese în cadrul serviciilor de informații engleze. A făcut aluzie la cîteva persoane din ierarhia acestor servicii, pe care Ducu le cunoscuse la Viena și Istanbul și i-a pomenit de anumite întrevederi și convorbiri secrete, despre care omul părea perfect informat.

Toate cele ce i le-a spus constituiau dovezi zdrobitoare împotriva lui Ducu, suficiente pentru a-l trimite în fața unui tribunal și apoi în fața plutonului de execuție. Dar se pare că nu asta îl interesa.

Venise să stea de vorbă cu Ducu, pentru a-i arăta că toată activitatea lui trecută îi era cunoscută și că, datorită acestui fapt, se crease o nouă situație, pe care voia să i-o expună. Și iată cum. Dacă pînă aci, viața lui Ducu păruse a avea să se limiteze la următorii douăzeci de ani, cît era condamnat, la raporturile obișnuite dintre un deținut și administrația penitenciară, de-aci înainte, din momentul în care apartenența lui la serviciul de informații engleze fusese descoperită, i se deschideau alte perspective de viitor. Scopul vizitei era să i le aducă la cunoștință, Ducu urmînd să aleagă între următoarele două soluții: să accepte să colaboreze cu el personal, ceea ce i-ar aduce libertatea și o viață lipsită de griji, sau să refuze formula ce i se oferea, rămînînd în acest caz mai departe un simplu deținut, urmînd să fie eliberat peste douăzeci de ani, cînd va fi deja în vîrstă. Bineînțeles, dacă va supraviețui regimului penitenciar.

Serviciul special pe care îl conducea nu avea de gînd să comunice organelor de Securitate conținutul dosarului lui Ducu, cu noile dovezi, care i-ar aduce în mod cert condamnarea la moarte. Pentru ei era suficient că Ducu fusese scos din activitate și condamnarea lui la moarte nu le-ar mai aduce nici un avantaj în plus. Dimpotrivă, în viață fiind, dacă acceptă colaborarea, vor avea de cîștigat. De aceea ținuse să vină personal să ia contact cu Ducu, să-i explice cu toată sinceritatea situația și să-i facă această ofertă. Nu-i

cerea răspunsul imediat și nici nu-i fixa vreun termen limită pentru a se hotărî. Dacă nu accepta propunerea, nu-l va mai vedea niciodată. Dacă va opta pentru colaborare, oricînd și oriunde s-ar afla, nu va avea decît să ceară să fie scos la raportul ofițerului politic al închisorii, căruia va trebui să-i spună numai un singur cuvînt. Un nume, pe care nu-l mai ține minte. Numele era fictiv și de fapt reprezenta o parolă. Ofițerul politic va ști unde să semnaleze faptul, și în acest caz se vor întîlni din nou, pentru a discuta și pune la punct toate amănuntele colaborării. Cu aceste cuvinte, convorbirea lor s-a încheiat și misteriosul personaj și-a luat rămas-bun, manifestîndu-și speranța că, după ce va reflecta asupra celor discutate, Ducu va accepta propunerea lui și îl va anunța.

Ducu, la rîndul lui, i-a promis că se va gîndi la oferta făcută, cu toate că era dinainte hotărît să nu-i dea curs. Și într-adevăr, de-atunci nici nu s-a mai gîndit la vizita acelui personaj, resemnîndu-se la statutul lui de simplu deținut. Abia acum, la Oradea, cînd își dăduse seama că nu avea prea mari șanse să scape cu viață din regimul de exterminare care ni se impusese, s-a gîndit să reia contactul cu el. Nu cu gîndul să accepte într-adevăr propunerea, ci cu speranța că va fi transferat, pentru convorbiri, într-un alt loc de detenție, scăpînd, pentru un timp măcar, de regimul de la Oradea. Cu cîteva zile înainte de proces și deci înainte de a ajunge la mine în celulă, procedase așa cum i se recomandase. Ieșise la raportul „politicului" și îi dăduse parola, rămînînd înțeles cu el că, după proces, va cere din nou să iasă la raport, urmînd să fie scos numai atunci cînd își va face apariția „eminența cenușie", ca să ia contact cu el. Era o măsură de precauție, pentru ca ceilalți deținuți să aibă impresia că Ducu a ieșit la raport la cererea lui, pentru a protesta împotriva regimului de închisoare, și nu la inițiativa ofițerului politic, ceea ce ar fi stîrnit suspiciuni.

Din acest motiv, și mai ales că nu mă cunoștea încă destul de bine și deci nu știa dacă putea avea încredere în mine, nu-mi spusese adevărul în privința primei lui ieșiri la raport, cînd, de fapt, stătuse de vorbă cu „personajul misterios" și nu cu Tilici, cum îmi povestise. La fel se întîmplase și la a doua ieșire la raport.

În cele două întrevederi, după ce Ducu declarase că e de acord să colaboreze, interlocutorul lui îi explicase cum urmează să se desfășoare această colaborare și ce aștepta din partea lui. Ducu urma să plece în străinătate! Acolo, va relua legătura cu serviciile engleze și va continua să lucreze ca și înainte pentru ele, pînă ce își va consolida din nou poziția în cadrul rețelei. Abia atunci personajul misterios îl va contacta.

Cu alte cuvinte, va avea misiunea să-și reia locul în serviciul de informații englez, dar, de data asta, lucrînd pentru București.

Riscul ca Ducu să nu colaboreze sincer, o dată ajuns în străinătate, fusese prevăzut. În această ipoteză, Bucureștiul putea oricînd produce dovezi că Ducu era agentul lui, compromițîndu-l, sau chiar să-l elimine, așa cum se

întîmplase în alte cazuri de trădare. Pentru avantajele pe care le putea însă avea de pe urma unei colaborări sincere, serviciul românesc considera că merita să-și asume riscul unui eșec, care nu-l va costa nimic. Numai Ducu avea totul de pierdut și nu era de presupus că va alege această cale, cînd îi stătea în față alternativa de a avea totul de cîștigat.

După ce interlocutorul lui Ducu i-a expus în linii mari planul lui de activitate în străinătate, a trecut la amănunte (de care nu-mi mai amintesc), dar care toate purtau aceeași amprentă fantastică, de roman de spionaj. Era vorba de felul în care Ducu va ieși din închisoare și apoi din țară. Trebuia procedat cu maximum de prudență, pentru ca serviciile străine de informații, care își aveau și ele informatorii lor în țară, să nu aibă nici cea mai mică suspiciune în privința lui. O simplă bănuială că Ducu ar fi trecut de partea serviciului românesc, ar compromite totul. Așa că nu putea fi vorba de o eliberare a lui printr-o procedură legală. Ducu trebuia să părăsească închisoarea, evadînd.

Prin fuga noastră de la Cavnic, Ducu își dovedise intenția de a uza de această cale, pentru a scăpa din închisoare. Precedentul constituia un argument convingător și urma să dea credibilitate recidivării actului. Bineînțeles că această a doua evadare va fi facilitată în timpul transferării lui la Ministerul de Interne, sub pretextul unei noi anchete, cînd i se va da posibilitatea de a fugi de sub escortă.

Pînă aci, totul putea fi perfect organizat și la adăpost de orice fel de indiscreții. De aci înainte însă, „personajul misterios" nu-i mai putea oferi decît un buletin de identitate cu nume fals, cu care Ducu să circule nestingherit. Fuga din țară, fie prin trecerea clandestină a frontierei, fie folosind o cale organizată de serviciile străine, cădea în sarcina lui Ducu. Numai printr-o fugă autentică în străinătate, putea să se acrediteze în Occident ca persoană de încredere și să nu fie suspectat. Trecînd prin pericolele inerente unei fugi peste frontieră, obținea cea mai bună recomandare cu care se putea prezenta în fața serviciilor de informații engleze. Cu toate că Ducu i-a reamintit că trecuseră patru ani de la arestarea lui și că, în acest răstimp, toate legăturile pe care le avusese înainte se pierduseră și nu mai știa unde și cui să se adreseze pentru a găsi o filieră care să-l ajute să fugă din țară, interlocutorul lui n-a cedat. I-a spus că îi lasă timp de gîndit, că e sigur că Ducu va ști să găsească persoana potrivită din fosta lui rețea, acum dezmembrată, care să-l ajute să treacă frontiera. Oricum, organizarea evadării lui de sub escortă cerea timp și nu trebuia să aibă loc înainte de venirea primăverii, cînd clima va fi mai prielnică.

Înainte de a pleca, „misteriosul personaj" i-a spus că mai rămîne o săptămînă la Oradea, reținut de anumite treburi și că în acest răstimp, Ducu poate apela la el, dacă între timp își amintește de vreo persoană care îi poate fi utilă și dacă are nevoie de vreo lămurire suplimentară. Apoi își luase rămas

bun și plecase, iar Ducu mi-a explicat de ce, o dată revenit în celulă, fusese atît de preocupat și frămîntat de gînduri, pînă ce se hotărîse să-mi vorbească.

După ce examinase în amănunțime propunerea ce i se făcuse, se decisese s-o accepte, bineînțeles cu intenția ca, o dată ajuns în străinătate, să declare întregul adevăr serviciilor engleze, urmînd ca în aparență să procedeze conform instrucțiunilor pe care le va primi de la omul de contact al Bucureștiului, dar de fapt să lucreze pentru cauza și interesele serviciului occidental. Își dădea seama de primejdiile la care se expunea, dar găsea că era de datoria lui să continue lupta împotriva comunismului prin orice mijloace și ori de cîte ori i se oferea prilejul.

Faptul că știa — și de cînd stătea cu mine, se convinsese personal — că eram un dușman tot așa de neînduplecat al regimului comunist ca și el, îl determinase să-mi facă toate aceste destăinuiri, pentru că avea nevoie de ajutorul meu. Eram singurul om în care avusese vreodată atîta încredere, încît să se dea pe mîna mea și totodată să-mi ceară să particip la ceea ce avea de gînd să întreprindă. M-a rugat să-l ascult cu atenție, să reflectez în liniște la propunerea ce-mi va face și apoi să-i dau răspunsul. Dacă o voi refuza, mă ruga să uit tot ce-mi povestise. Va înțelege atitudinea mea și prietenia noastră nu va fi afectată de acest refuz. Dacă voi accepta, vom avea ocazia să realizăm împreună un lucru extraordinar.

În cazul în care eram de acord, Ducu avea să-i spună „personajului misterios" că, o dată liber prin pseudoevadarea ce va fi pusă la cale, nu vedea decît o singură soluție de a-și croi drum mai departe, atît în țară în clandestinitate, cît și peste frontieră, și anume, să i se faciliteze evadarea împreună cu un alt deținut. Acel deținut, dacă bineînțeles îmi voi da asentimentul, voi fi eu, și Ducu își va argumenta astfel propunerea: Ioanid a trăit recent în clandestinitate și timp de trei luni s-a descurcat datorită legăturilor pe care le-a avut. Nu doar că are legături și cunoștințe, dar este și familiarizat cu viața de afară, ceea ce lui, lui Ducu, îi lipsește fiindcă, de patru ani de cînd era închis, pierduse orice contact cu realitatea exterioară. Ioanid fusese prins înainte de a-și realiza intenția de a fugi în străinătate, ceea ce denotă că are cunoștințe încă proaspete despre o cale de a trece frontiera, ceea ce el personal nu avea. Propunea deci ca Ioanid să nu fie pus la curent cu nimic, ci pur și simplu să fie transferat împreună cu el. Ioanid va evada și el în timpul transferului, fiind convins că profită de o neglijență a escortei, neputîndu-și închipui că ocazia prielnică de fugă îi este oferită cu bună știință. În felul acesta, evadînd amîndoi, se va bucura de întreaga încredere a lui Ioanid, care îl va face părtaș la soluțiile lui de supraviețuire în ilegalitate și de fugă din țară.

După ce mi-a expus planul pe care voia să-l supună „misteriosului personaj", Ducu a insistat să nu-i dau nici un răspuns înainte de a mă gîndi bine dacă accept sau nu să pornesc cu el pe drumul pe care l-a imaginat. Nu știu ce m-a făcut să resping timpul de gîndire și să-i declar că accept

fără ezitare formula propusă. Cred că spontaneitatea răspunsului meu fusese provocată de curiozitate. Eram nerăbdător să-l aud pe Ducu punîndu-mi întrebările-cheie: ce relații aveam afară și cine erau persoanele la care intenționam să apelez pentru a ne adăposti și a ne ajuta să trecem frontiera?

Abia mai tîrziu am realizat că acceptînd propunerea lui Ducu, făcusem și o imprudență, acordul meu reprezentînd implicit și o recunoaștere că aveam astfel de relații. Nu mai aveam nici o îndoială că Ducu inventase toată această poveste fantastică, numai pentru a obține de la mine aceste informații. Intenția lui ticăloasă îmi părea evidentă, dar totodată mă convinsesem că Ducu nu era un om perfect normal. Numai un om cu o minte dezechilibrată putea să desfășoare o imaginație atît de prodigioasă, să se îmbete singur cu propriile lui vorbe și să se identifice în așa măsură cu rolul pe care și-l inventase, încît sînt convins că sfîrșise el însuși prin a crede că tot ce spusese în poveștile lui era adevărat.

E drept că, dacă nu aș fi avut ocazia să-l ascult în ultimele două zile, nu aș fi ajuns niciodată la această constatare și aș fi rămas cu impresia pe care mi-o făcuse pînă atunci: un băiat inteligent, cu o memorie excepțională, o judecată limpede și o logică perfectă. Ducu s-a declarat foarte satisfăcut de răspunsul meu, spunîndu-mi că abia așteaptă să iasă din nou la raport, pentru a încerca să-și pună planul în aplicare. Eu, în schimb, am rămas decepționat. Ducu nu mi-a pus nici un fel de întrebare cu privire la cunoștințele mele de afară, pe sprijinul cărora contam după ce vom evada. Avea s-o facă, cu multă discreție, în zilele următoare. La răspunsurile mele ambigui sau evazive, nu a insistat, mulțumindu-se să revină cu altă ocazie. Începînd de a doua zi chiar, Ducu a cerut din nou să fie scos la raport.

Între timp, o altă preocupare a pus stăpînire pe celularul nostru.

Cam tot în acele zile în care Ducu insista să fie scos la raport, convorbirile purtate prin vizetă, care stagnaseră de o bună bucată de vreme, au fost reluate. Nu-mi aduc aminte de la cine a pornit inițiativa, care ne-a stimulat să ne înfrîngem apatia în care căzusem. Subiectul pus în discuție nu era nou, dar pe zi ce trecea, devenise tot mai acut și toți ajunsesem la aceeași concluzie: rezistența noastră fizică se apropia de sfîrșit! Mai toți eram de părere că trebuie să întreprindem ceva și să nu așteptăm ca mieii la tăiere, fără să reacționăm.

În ipoteza că regimul la care eram supuși va continua, în decurs de cîteva săptămîni vom atinge limita extremă a slăbiciunii și deci momentul în care organismul cedează. Cum semne de îmbunătățire nu se arătau și sfîrșitul fatal spre care ne îndreptam părea inevitabil, nu mai vedeam decît două soluții. Ori să așteptăm resemnați pînă ce rînd pe rînd vom pieri, ori să atragem atenția asupra situației noastre printr-o acțiune disperată, mizînd totul pe ipoteza că eram victimele unui abuz local și că, sesizînd forurile superioare, acestea vor interveni.

Așa am ajuns să ne gîndim că în acest sens singura acțiune posibilă era greva foamei. Culmea paradoxului și ironiei: să faci greva foamei, ca să nu mori de foame!

Dacă regimul ce ni se aplica nu era de inițiativă locală, ci hotărît de sus, atunci cel puțin ne vom scurta chinul, grăbindu-ne sfîrșitul. Dar și dacă era vorba de un abuz local, o grevă, în halul de slăbiciune în care ne aflam, risca, pînă la intervenția forurilor superioare, să ne ducă la același deznodămînt.

Majoritatea ne-am decis totuși pentru grevă. Nu-mi mai amintesc care au fost cei care n-au fost de acord. N-au fost decît doi sau trei. Cînd totul a fost decis, într-o bună dimineață, spre surprinderea gardianului de serviciu, am refuzat să primim terciul și am cerut să vorbim cu ofițerul de serviciu.

Cu această ocazie, s-a întîmplat și un lucru la care nu mă așteptam: Ducu s-a solidarizat cu acțiunea noastră, refuzînd și el mîncarea. Știindu-l cît era de obsedat de foame, sperasem că nu va participa la acțiune și că voi scăpa astfel de el din celulă, administrația avînd obiceiul, în astfel de cazuri, să recurgă la măsuri de izolare a greviștilor de ceilalți deținuți.

Ofițerul de serviciu nu și-a făcut apariția decît după ce am refuzat și masa de prînz. La fiecare celulă, așa cum ne înțelesesem, i s-a cerut același lucru: să ne dea cîte o foaie de hîrtie ca să declarăm în scris greva foamei. Răspunsul, cum era de așteptat, a venit sub formă de ploaie de insulte și amenințări cu pedepse pentru indisciplină, dacă nu renunțăm la grevă. Neobținînd nici un rezultat prin tentativa lui de intimidare, a plecat trîntind pe rînd ușile celulelor și, în următoarele trei zile, nimeni nu s-a mai ocupat de greva noastră.

Programul se desfășura după tipicul zilnic, cu singura diferență că la ora prînzului, ni se deschidea ușa și ni se punea gamela cu mîncare jos, iar la ora cinei, ne-o înlocuiau cu mîncarea de seară. Înainte de închidere, gamela era scoasă din celulă, pentru ca a doua zi operația să se repete întocmai, începînd cu terciul de dimineață. Și toate astea, fără nici un comentariu, nici din partea gardienilor, nici dintr-a noastră. Chiar faptul că stăteam în pat și nu ne sculam să ne luăm gamela de la ușă părea să treacă neobservat de gardieni.

Numai rația zilnică de pîine rămînea în celulă și cu fiecare zi ce trecea, numărul bucăților înșirate pe pervazul ferestrei creștea cu cîte un sfert de pîine în plus. Un fel de răboj, care arăta de cîte zile ne aflam în grevă. Se făcuseră opt bucăți de pîine în firida ferestrei noastre (patru ale lui Ducu și patru ale mele), cînd, în fine, administrația închisorii s-a hotărît să ne bage în seamă.

Împărțiți în trei echipe, toți ofițerii penitenciarului, însoțiți de o sumă de gardieni, au năvălit în celular. Una din echipe era condusă de ofițerul politic Roboiu, iar celelalte două de cîte unul din ofițerii de serviciu. Fiecare a intrat în cîte o celulă și și-a început „munca de lămurire", căci despre o astfel de campanie era vorba. Tilici, comandantul, supraveghea întreaga operație, intervenind cînd într-o parte, cînd într-alta.

Pe un ton liniștit, aș putea spune chiar blînd, au început să ne sfătuiască părintește să nu ne punem sănătatea și viața în pericol și să renunțăm la grevă. Recunoșteau că aveam dreptate să ne plîngem de regimul neomenos la care eram supuși, de care nu era răspunzătoare administrația închisorii, care nu făcea decît să execute întocmai dispozițiile pe care le primise în privința noastră, dar că nu trebuia să protestăm pe această cale. Greva era un act de indisciplină, care nu putea să dea rezultate și că de pe această poziție, nimeni nu va sta de vorbă cu noi ca să ne asculte doleanțele. Ne-au sfătuit să renunțăm la grevă, promițînd să treacă cu vederea actul nostru de indisciplină și să nu-l raporteze organelor superioare. Totodată, ne promiteau că vor raporta „mai sus" situația grea în care ne găseam, susținîndu-ne cererea de îmbunătățire a regimului. Ne-au asigurat că numai pe această cale și prin intervenția lor vom obține cîștig de cauză.

Cam în același fel au pledat în fiecare celulă. La noi, a făcut-o Roboiu, ofițerul politic. În toate celulele s-au izbit de același refuz. Numai exprimarea lui a fost diferită.

Și eu, și Ducu eram întinși pe pat și nu schițasem nici o intenție de a ne scula în picioare. Roboiu s-a prefăcut a nu remarca abaterea de la regulament, continuînd să insiste, cu duhul blîndeții, să-i urmăm sfatul. La un moment dat, s-au auzit pe coridor tonuri mai ridicate și glasuri mai răstite, care proveneau din alte celule, unde se desfășura aceeași campanie. Reprezentanții administrației începuseră să-și piardă răbdarea, iar unii din camarazii noștri intraseră cu ei în polemică, spunîndu-le că nu se vor lăsa ademeniți de ipocrizia lor atît de transparentă. Încet, încet, tensiunea creștea, spiritele se înfierbîntau și atmosfera se învenina.

Intervențiile lui Tilici, care se ținuse pînă aci în rezervă, au constituit o dezlegare pentru ceilalți ofițeri, pentru a reveni la limbajul și tonul lor de toate zilele, iar pentru noi, picătura care a umplut paharul. La amenințările și insultele lui Tilici, la care s-au asociat și ofițerii și gardienii, am răspuns toți, din toate celulele, vociferînd în fel și chip, cît ne țineau puterile. În vacarmul care s-a produs, n-am mai ținut seamă de nimic, așa că am ajuns să ne insultăm reciproc, mergînd pînă la înjurături. Nici pînă aci și nici în toți anii de detenție care au urmat, n-am mai avut ocazia să asist la un asemenea incident și cred că numai halul nostru de degradare fizică și aspectul nostru cadaveric, ne-a salvat de ciomăgeală. Oricum, după ce, în încheiere, Tilici ne-a promis că va avea grijă ca să ne rămînă oasele la Oradea și s-a retras cu toată suita lui de pe celular, trîntind ușile, eram așa de epuizați de efortul depus, încît n-am mai avut nici puterea să ne ridicăm din pat, pentru a comenta cele petrecute, la vizetă.

A doua zi de dimineață, a patra de cînd nu mîncam, Tilici a apărut din nou pe celular, cu un grup de gardieni. Deschizînd pe rînd ușile, ne-a întrebat pe fiecare dacă ne-am răzgîndit și, la răspunsul nostru negativ, ne-a spus să ne luăm pătura și să ieșim afară pe coridor. Afecta un calm și o

răceală care se voiau pline de amenințări subînțelese, spre a ne impresiona și înfricoșa. Pot spune că prea multe gînduri nu mi-am făcut cu privire la ceea ce urma să ni se întîmple. Eram peste măsură de obosit de efortul de a mă fi ridicat din pat și prea preocupat să mă mențin în poziție verticală, fără să-mi pierd cunoștința și să cad.

O dată toți pe coridor, ni s-a spus s-o pornim spre ieșire. Clătinîndu-ne pe picioare, tîrîndu-ne lanțurile și căutînd să ne sprijinim de pereți, ne-am îndreptat spre ușa de la capătul celularului. Ajunși în dreptul scării care ducea la etaj, ni s-a spus să urcăm. Urcatul scării a fost un calvar. După fiecare două sau trei trepte, trebuia să mă opresc și să mă reazem de zid. Inima îmi bătea de parcă aș fi alergat și amețeala mă obliga să închid pentru cîteva clipe ochii, ca să-mi revin. Cu chiu, cu vai, am ajuns sus. Ne aflam pe un coridor cu celule pe stînga și pe dreapta, identic cu celularul de la parter, pe care îl părăsisem.

Ne-au repartizat cîte unul în celulă. Am nimerit într-una cu fereastra spre nord. Geamurile erau acoperite cu flori de gheață. Afară nu puteai vedea decît prin ochiurile sparte, pe unde șuiera continuu un curent de aer rece, ce se stabilise între fereastră și vizeta de la ușă, care era o simplă gaură rotundă, cît palma. Sub geam, o tinetă de fontă fără capac, cu un rest de urină înghețată pe fund.

Pe pat, o saltea aproape goală, pe care m-am trîntit, sleit de puteri, încercînd să mă înfășor în pătură ca să mă încălzesc. M-am ghemuit pe jumătate de pat, cealaltă jumătate neputînd fi folosită, lipsindu-i două rînduri din baloturile de tablă transversale, din care era alcătuită somiera, astfel că salteaua cădea printre spațiile prea mari rămase libere. La toate aceste condiții mizerabile, vremea a venit și ea să-și adauge cuvîntul. Ca un făcut, în dimineața aceea se pornise din nou viscolul. Vîntul șuiera prin geamurile sparte și spulbera zăpada pînă în mijlocul camerei, depunînd pe ciment, între fereastră și ușă, o dîră albă, ca un troian în miniatură.

Socoteala zilelor care au urmat, am pierdut-o. Vegetam într-o stare de somnolență permanentă. Mă lăsasem în voia soartei și nu mai gîndeam la nimic. Foamea nu o mai simțeam deloc. Nici frigul nu-l mai înregistram cu toată intensitatea simțurilor, care parcă mi se atrofiaseră, deși tremuram aproape tot timpul. O singură durere mai acută o percepeam la fluierele picioarelor, lîngă glezne, acolo unde mă atingea fierul rece al lanțurilor. Mai simțeam o mîncărime obsedantă la degetele picioarelor, pe care nu mi-o puteam explica. Abia cîteva zile mai tîrziu, cînd am dat iar de puțină căldură, mi-am dat seama că era vorba de degerături. Mîncărimile m-au chinuit cîteva săptămîni, degetele trecînd de la culoarea albă, la roșu cu pete vinete și apoi revenind cu încetul la aspectul normal, după ce mai întîi pielea mi s-a jupuit pînă aproape de glezne.

Nu mai aveam noțiunea timpului. Ziua nu se mai deosebea de noapte. Pluteam între vis și realitate, alternînd între un somn letargic și o stare de

semitrezie, plăcută, aproape euforică. Prin minte mi se perindau gînduri prizărite, fără șir sau succesiune logică, imagini de locuri și figuri de oameni cunoscuți. Nu eram capabil să opresc desfășurarea anarhică a acestui film și să mă fixez pe o idee sau imagine. Nu aveam nici puterea, nici voința s-o fac.

Zgomotele celularului și vocile gardienilor îmi parveneau estompate și-mi păreau că vin de la mare depărtare. Realizam că gardianul intra în celulă, că bătea cu ciocanul în gratii, la „număr", că-mi vorbea. Sensul cuvintelor îl înțelegeam cu întîrziere: „Mai trăiești, bă?" sau „Ai murit, bă?" O dată, cînd m-a împins cu ciocanul de bătut gratii, ca să vadă dacă mai mișc, l-am auzit spunînd: „Credeam că ai dat în primire!" Auzeam și înțelegeam totul, dar aveam impresia că participam ca spectator de la distanță la aceste scene, în care nu eram implicat direct și care nu mă priveau.

Așa au mai trecut patru zile, cum am aflat mai tîrziu. Nu mi-am putut da seama dacă în acest răstimp am coborît vreodată din pat la tinetă sau am avut numai intenția. Într-o zi m-am dat totuși jos din pat și m-am dus la vizetă, răspunzînd la bătăile insistente în perete, pe care le auzeam de o bună bucată de vreme, fără să reacționez. Cînd mi-am dat seama că ciocăniturile sînt reale și nu un produs al imaginației mele care divaga, m-am smuls din toropeală și cu neînchipuite eforturi, m-am dus pînă la ușă.

Era Colea Ungureanu, care izbutise să mă trezească. Mi-a spus că o parte din greviști cedaseră și fuseseră din nou mutați la parter, iar cei care mai rămăseseră hotărîseră și ei să iasă din grevă. Îi auziseră pe gardieni vorbind pe coridor, că se făceau pregătiri pentru a ne hrăni cu forța, artificial. Rezistența nu mai avea nici un rost, spunea el, dovedindu-se că administrația nu avea de gînd să cedeze. Iar dacă pînă la urmă, tot va trebui să murim de inaniție, măcar să fim lăsați în pace, să nu ne mai chinuie cu furtunul vîrît pe gît și să fim din nou mutați la parter, unde nu era chiar așa de frig. Am fost de acord, argumentul convingător fiind hrănitul artificial, de care mi-era groază, cu toate că nu știam exact cum se procedează.

Era cam la ora prînzului, cînd, în urma înțelegerii prin vizetă, am început să batem în ușă. La venirea gardianului, i-am cerut să anunțe ofițerul de serviciu că renunțăm la greva foamei. I-am auzit pașii îndepărtîndu-se pe coridor și apoi pe scări. Pînă la sosirea ofițerului mi s-a părut o veșnicie. Picioarele îmi tremurau și nu mă mai țineau, așa că m-am lăsat să alunec în jos, de-a lungul tocului ușii. Așa, ciucit pe prag și rezemat de ușă, m-a găsit ofițerul de serviciu cînd a tras zăvorul și mi-a spus să ies afară.

Sculatul în picioare, mersul pe coridor și mai ales coborîtul scărilor s-au petrecut ca într-un coșmar, cînd vrei să pășești sau să faci anumite mișcări și membrele nu te ascultă și nu răspund la comenzi. Nu-mi puteam controla lungimea pasului și nici direcția. Și toate mișcările le făceam ca într-un film rulat cu încetinitorul. Cu nenumărate opriri, sprijinindu-ne de pereți sau unii de alții, încercînd să ne susținem reciproc și mai mult dezechilibrîndu-ne

unul pe altul, am ajuns cu toții la parter. Ofițerul și gardienii care ne însoțeau au dat dovadă de o răbdare neobișnuită. Nu ne-au grăbit și nu ne-au zis nimic.

Pe tot drumul parcurs, care mi s-a părut nespus de lung, nu-mi aduc aminte decît de Colea, care își dădea osteneala să mă ajute și să mă susțină, cu toate că avea aceleași dificultăți la mers ca și mine. Pe scări, mi-a șoptit la ureche că ofițerul politic fusese de mai multe ori în celula lui Ducu, cu care stătuse mult de vorbă. Observase personal aceste vizite ale lui Roboiu, celula lui fiind vizavi de a lui Ducu.

Abia cînd m-am putut întinde pe pat, am realizat că mă aflam în vechea mea celulă de la parter și în aceeași formație în care fusesem, cu patru zile în urmă, înainte de a o fi părăsit. Pe patul de alături era trîntit Ducu, care-și trăgea și el sufletul, după efortul depus pe drumul de la etaj pînă la parter. Încet, încet, inima, care-mi bătea de parcă aș fi alergat într-o cursă, și-a recăpătat ritmul normal, respirația precipitată s-a mai potolit, gîndurile mi s-au ordonat și am reluat contactul cu mediul înconjurător.

Prima impresie înregistrată a fost de căldură. Cu toate că îmi dădeam seama că nu era chiar vorba de o temperatură de cameră normală, contrastul cu atmosfera glacială din care plecasem, soarele care pătrundea pe fereastra orientată spre sud și ale cărui raze scăldau încăperea în lumină, îmi dădeau o senzație nespus de plăcută. Întinzînd mîna, puteam atinge pata aurie de soare, care ajungea pînă la marginea patului.

Mi-am rotit un timp ochii prin cameră. Aș fi vrut să mă ridic din pat și să mă urc pe tinetă ca să privesc pe fereastră, dar totodată nu voiam să tulbur prin vreo mișcare liniștea plăcută ce mă înconjura. Obosit de lumina puternică, am închis ochii și am continuat să savurez atmosfera pașnică ce domnea în celulă. Pluteam într-o stare de mulțumire, de parcă m-aș fi întors acasă și mi-era așa de bine, încît nu mi-am dat seama cînd am alunecat în vis. Nu știu cît am dormit.

La un moment dat, am auzit prin somn zgomotul cunoscut al ușilor și zăvoarelor, pași de cizme și voci de gardieni. N-am deschis ochii decît cînd s-a tras zăvorul ușii noastre. Era un gardian care ne-a adus în poala mantalei sferturile de pîine, rămase în celulele de la etaj. Le-a pus grămadă pe pervazul ferestrei și a plecat. Pe celular, ușile continuau să se deschidă și să se închidă.

Ducu, care se sculase și asculta la ușă, m-a anunțat că ni se aduce mîncarea. Vestea nu mi-a produs nici o impresie. Nu simțeam foamea și mîncarea nu-mi zicea nimic. Nici cînd s-a deschis ușa celulei și mi-a parvenit mirosul ciorbei de cartofi cu carne din hîrdăul de pe coridor, nu mi s-a trezit nici un fel de poftă.

Ducu, în schimb, dădea semne vădite de excitație. Își recăpătase brusc întreaga vioiciune, ca și cum nu i s-ar fi întîmplat nimic în ultima săptămînă. A primit din mîna gardianului prima gamelă plină ochi, mi-a adus-o la pat

și s-a repezit din nou la ușă ca să și-o ia și pe a lui. Apoi, înainte ca gardianul să închidă ușa, i-a cerut, pe tonul rugător pe care i-l cunoșteam, să ne mai aducă un supliment, în cazul că îi va mai rămîne mîncare în hîrdău, după ce distribuie masa pe celular. Eram uluit de inepuizabilele resurse de energie ale lui Ducu. Aspectul lui fizic, puternic marcat de privațiunile prin care trecuse, cu fața suptă, cu ochii adînciți în orbite și cu barba nerasă de o săptămînă, care îi sublinia și mai mult slăbiciunea, contrasta izbitor cu vivacitatea cu care se deplasa.

Primele linguri de ciorbă fierbinte pe care le-am înghițit m-au încălzit peste măsură. Transpirasem tot, ceea ce nu mi se mai întîmplase de mult.

Nu pot spune că am mîncat cu poftă. Parcă mă dezobișnuisem! M-am străduit să mănînc unul din sferturile de pîine uscată ca un pesmet. Gamela n-am putut s-o golesc, iar Ducu, care în acest timp mîncase tot și era la al treilea sfert de pîine, atent fiind totodată la zgomotele de pe coridor, mi-a spus să mă grăbesc să-mi termin ciorba, pentru că speră să ni se mai aducă supliment. I-am spus că mă simt așa de sătul, încît nu-mi pot termina nici porția. I-am oferit lui restul de ciorbă ce-mi rămăsese în gamelă. Ducu s-a grăbit s-o golească și s-a instalat la ușă, cu cîte o gamelă în fiecare mînă, în așteptarea suplimentului. De data asta, dorința i s-a împlinit. Gardianul a deschis ușa și i-a umplut amîndouă gamelele cu restul de ciorbă din ciubăr. Nu mai era decît un lichid transparent cu cîteva steluțe de grăsime la suprafață. Am asistat înmărmurit la scena care a urmat.

După ce își mîncase porția și două sferturi de pîine, Ducu a lichidat conținutul celor două gamele suplimentare, împreună cu al treilea sfert de pîine, ceea ce reprezenta în total aproape trei litri și jumătate de ciorbă și șapte sute cincizeci de grame de pîine. După această performanță, descheiat la pantaloni din cauza stomacului dilatat de cantitatea ingurgitată, s-a întins pe spate pe pat, gîfîind. Peste cîteva minute a început să se plîngă de dureri de abdomen și, după ce s-a frămîntat un timp, s-a năpustit la tinetă. A eliminat întreaga cantitate de lichid pe care o înghițise și care n-a făcut decît să treacă prin stomac și traiectul intestinelor, într-un timp record. Ușurat, s-a întins din nou pe pat.

N-a trecut nici un sfert de oră și pe coridor s-au auzit din nou zăvoarele. Dintr-o săritură, Ducu a fost la ușă, cu urechea lipită de vizetă. M-a anunțat că se distribuie ceva, dar nu-și poate da seama despre ce e vorba. Distribuirea începuse de la celălalt capăt al celularului, așa că ușa noastră a fost ultima care s-a deschis. În cadrul ei a apărut gardianul, purtînd pe braț, în chip de tavă, un fund de putină cam de un metru diametru, pe care se găseau cîteva bucăți de carne de vită fiartă. Erau șase sau șapte bucăți, tăiate egal, cam cît palma de mari. Gardianul i-a pus cîte o porție în fiecare din cele două gamele, pe care Ducu s-a grăbit să i le întindă. Cînd a dat să plece, Ducu l-a rugat să ne dea și restul de patru sau cinci bucăți care rămăseseră pe fundul de lemn. Gardianul a avut un moment de ezitare, după care, făcîndu-și probabil

socoteala că n-avea rost să se mai întoarcă înapoi cu cele cîteva bucăți rămase, după ce împărțise porțiile la toate celulele, le-a deșertat în gamelele pe care Ducu le ținea cu insistență întinse. Ușa s-a închis, iar Ducu, radios de fericire, s-a așezat pe patul meu, punînd gamelele pe pătură, cu intenția de a împărți prada sub ochii mei. Bucuria i-a fost și mai mare, cînd i-am spus că mi-ajunge o porție de carne, fiindcă mă simt sătul. Fără să mai insiste, s-a grăbit să-mi întindă gamelele ca să-mi aleg o bucată, după care s-a retras pe patul lui cu restul și a început să mănînce.

Două bucăți le-a pus deoparte, spunîndu-mi că le păstrează pentru mai tîrziu. N-a rezistat însă mai mult de o oră tentației. Le-a mîncat și pe acelea, împreună cu încă un sfert de pîine și s-a culcat apoi, declarîndu-se pentru prima dată sătul, de cînd era la închisoare. Nici eu nu mai asistasem, de cînd eram în pușcărie, la asemenea scenă dezgustătoare de bulimie!

În ceea ce privește abundența de mîncare din ziua aceea și apariția, pentru prima dată a cărnii, n-a fost vorba decît despre un fenomen izolat, care nu s-a mai repetat. Cred că a fost o hotărîre excepțională a direcției, mulțumită că nu-i mai cream probleme cu greva noastră. De altfel, în toate cazurile de greve, pe care le-am trăit mai tîrziu în închisoare, procedeul a fost același. În primele zile după încetarea grevei, foștii greviști primeau mîncare din abundență. La noi, acest regim special n-a durat decît o zi! Seara am mai primit o dată gamelele pline, cu un arpacaș consistent și cu resturile de carne de la prînz, iar a doua zi, am reintrat în normal, adică am revenit la alimentația de înfometare dinainte.

Contrar lui Ducu, care părea și mai obsedat de foame decît înainte și nu-și mai stăpînea mersul de leu în cușcă, înainte de ora mesei, și nici insistențele umilitoare pe lîngă gardian, ca să-i mai dea un supliment, la mine, senzația de foame dispăruse aproape complet. Prima săptămînă după grevă abia mai puteam înghiți porția, chinuit fiind de niște arsuri aproape dureroase de-a lungul esofagului, timp de cîteva ore după fiecare masă. Apoi, fenomenul a dispărut, fără ca Mache sau Paul, pe care i-am consultat prin vizetă, să-mi poată da vreo explicație. Tot așa, cei doi doctori nu puteau să-și explice cum de supraviețuisem acelei săptămîni de grevă fără să fi băut deloc apă. Pretindeau că din punct de vedere medical era o imposibilitate. Dar cîte teorii medicale, în privința rezistenței fizice și a posibilităților organice ale omului, n-au fost contrazise în închisoare!

În schimb, alte fenomene își găseau explicația și confirmarea medicală. Subnutriția și avitaminoza își arătau efectele nu numai prin extrema slăbiciune la care ajunsesem. Aveam tulburări de vedere și pe imaginea prinsă de retină ni se plimbau puncte negre, ca și cum am fi avut fire de praf în ochi. Îmi sîngerau gingiile și cîțiva dinți începuseră să mi se clatine. Pielea, uscată ca hîrtia, își pierduse elasticitatea și se excuama.

La cîteva zile după revenirea noastră pe celularul de la parter, am fost scoși la dușuri. Trecuseră cam trei săptămîni de cînd nu ne mai spălasem și nu ne mai dezbrăcasem. De data asta ne-au scos lanțurile în celule, așa

că ne-am putut pregăti din vreme, dezbrăcîndu-ne pe jumătate, pentru a cîștiga timp ca să putem sta cît mai mult sub dușuri. O dată debarasați de lanțuri, am început să ne dezbrăcăm. Cînd Ducu, brun și extrem de păros pe corp, și-a dat pantalonii jos, în jurul lui, pe ciment, au început să cadă smocuri întregi de păr. Părul de pe picioare i se desprindea ca și cum n-ar fi avut rădăcină. Se pare că era efectul avitaminozei.

Vremea trecea încet, fără ca vreun eveniment să mai tulbure apatia în care căzusem. Nu era vorba de demoralizare sau disperare. Mai mult o resemnare în fața situației, căreia, mai ales în urma eșecului grevei, ne convinsesem că nu-i puteam determina schimbarea. Așteptam, nu știam nici eu ce, dar cu un fel de dorință încăpățînată de a rezista, pornită poate dintr-un spirit de contrazicere, de a nu sucomba, pentru a nu da această satisfacție Securității.

Din fericire, timpul se îndrepta pe zi ce trecea și nu mai suferam de frig, singurul factor care mi-a pus la grea încercare moralul, la Oradea. Începuse primăvara! Erau momente peste zi, cînd deschideam și fereastra. De mai multe ori pe zi mă suiam pe marginile tinetei și, în poziția asta incomodă, priveam afară, pînă ce mă lăsau puterile și trebuia să mă întind iar pe pat, unde, obosit, adormeam sau somnolam, pînă ce mă simțeam din nou în stare să mă urc la fereastră. Mă uitam peste zidul închisorii, în curtea casei lui Tilici. Urmăream zi de zi apariția bobocilor din coroanele pomilor care depășeau coama zidului și progresul unei perechi de guguștiuci, care își clădeau cuibul în streașina casei. De vorbit, vorbeam foarte puțin cu Ducu, și el destul de tăcut. Cît despre povestea cu „personajul misterios", care pasă-mi-te trebuia să ne faciliteze evadarea, n-a mai pomenit niciodată nici un cuvînt. Din cînd în cînd mai schimbam cîteva vorbe prin vizetă cu ceilalți, mai mult pentru a ține contactul și a ne întreba de sănătate. Pe coridor, nu se mai auzeau conversațiile nesfîrșite de altă dată. Ore întregi domnea tăcerea. Toți eram obosiți.

Un singur eveniment de care îmi amintesc a mai trezit celularul din amorțeală în acea perioadă. Într-o dimineață, ciocăniturile din pereți de la o celulă la alta ne-au adus pe toți la geam. În curtea de sub ferestrele noastre, în mod cu totul neobișnuit, sosise pentru a doua oară în acea dimineață „sicriul". Așa botezasem căruța pe care se afla o ladă care semăna a sicriu și cu care se aducea o dată pe zi pîinea pentru deținuți.

De data asta, venise ca de obicei dis-de-dimineață cu pîinea, dar apoi plecase din nou. Acum se întorsese, milițianul care mîna căruța deshămase caii și-i dusese în grajdul închisorii, iar sicriul rămăsese părăsit în curtea însorită de sub ferestrele noastre. Alarma în celule se dăduse după vreo jumătate de oră, cînd milițianul răspunzător cu bucătăria venise să ia în primire conținutul „sicriului" și îi ridicase capacul. Apoi plecase lăsîndu-l

deschis. A mai durat vreo jumătate de oră, pînă ce au apărut vreo cinci–șase deținuți de drept comun, purtînd fiecare cîte un coș de nuiele, cu care urmau să transporte la bucătărie ceea ce se găsea în sicriu. La început nu putusem identifica marfa adusă. Prin capacul deschis se vedea numai un fel de masă informă, de culoare brună. În timpul ce s-a scurs pînă la sosirea deținuților cu coșurile, lada rămăsese deschisă, în plină bătaie a soarelui, iar noi, cățărați la ferestre, făceam fel de fel de presupuneri. La un moment dat, am avut impresia că suprafața masei nedefinite, din sicriu, se mișcă. După cîteva minute, cînd s-a încins și mai tare sub razele soarelui, ne-am dat seama că înăuntru avea loc un proces de fermentație, ceea ce făcea ca suprafața materiei suspecte din ladă să se umfle. Încet, încet, s-a format o spumă brun-roșcată, care a început să crească și să se umfle, depășind marginile lăzii. Dacă la vedere, nu ne puteam da seama de conținutul căruței, mirosul, care se răspîndise în curte și pînă în celulele noastre, nu mai lăsa nici un dubiu asupra stării lui. Mai mult ca oricînd, lada își merita numele de sicriu, căci mirosul pe care-l degaja era, neîndoielnic, de stîrv.

În acest stadiu al fermentației, au apărut și deținuții cu coșurile, care, cu mîinile la nas, au început să dea tîrcoale căruței, neștiind cum să se apuce de treabă. A apărut și un gardian, care a răcnit niște ordine și, în cele din urmă, au găsit soluția. Un deținut a adus o furcă de la grajd, s-a suit pe loitrele căruței și a început descărcarea; înfigea furca prin spumă în ladă și cît apuca arunca din căruță, în coșurile înșirate pe jos. În fine, ne-am lămurit asupra misteriosului conținut al sicriului, destinat să ia drumul bucătăriei: era vorba de bojoci de vită! După descărcarea căruței și dispariția coșurilor cu bojoci în clădirea bucătăriei, mirosul de hoit s-a mai atenuat, dar nu pentru mult timp. După o vreme s-a făcut din nou simțit și s-a răspîndit prin toată închisoarea, devenind tot mai persistent și culminînd în momentul cînd deținuții de drept comun au început să transporte pe diferite secții ciuberele cu mîncarea de prînz. În timpul împărțirii mesei pe celularul nostru, duhoarea devenise insuportabilă.

Ca de obicei, cînd s-a deschis ușa celulei, Ducu era cu cele două gamele pregătite. Împărțitul mesei pornise de la capătul opus celularului, așa că noi eram ultimii la rînd. Hîrdăul tras în fața ușii noastre era cu toate astea aproape plin, căci majoritatea refuzaseră mîncarea. Gardianul, care se nimerise în ziua aceea să fie unul mai cumsecade, după ce a pus în fiecare gamelă cîte un polonic (rația reglementară), știindu-l pe Ducu veșnic flămînd și cerșind suplimente, l-a întrebat cam cu jumătate de gură, dacă mai vrea. Cum mai toți refuzaseră mîncarea și el însuși strîmba din nas, scîrbit de mirosul ce se ridica din hîrdău, nu se aștepta ca oferta lui să aibă succes. Ducu s-a grăbit însă să accepte, și gardianul i-a umplut gamelele.

În primul moment, cînd Ducu mi-a adus gamela și mi-a pus-o pe pat, am crezut că mi se face rău. Mirosul bojocilor stricați, amestecați cu arpacaș, era de-a dreptul insuportabil și-mi făcea greață. Ducu, în schimb, cu

toate că era indignat de conținutul din gamelă, s-a apucat să mănînce. La început mai cu reticență și încercînd să aleagă cu lingura numai arpacașul. În cele din urmă a reușit să-și învingă scîrba și a golit gamela. La fel a făcut și cu a mea, pentru că n-am putut mînca și i-am dat-o lui. Am deschis apoi geamul ca să aerisesc celula, dar multă vreme încă, după ce duhoarea s-a risipit, amintirea mirosului de bojoci stricați a continuat să mă obsedeze.

La vreo jumătate de oră după masă, am fost chemat la ușă. Titi Spînu, vecinul nostru de celulă, îmi bătea în perete și striga prin vizetă numele meu. Nenorocitul reușise să mănînce jumătate din porția de arpacaș cu bojoci și acum avea dureri grozave de stomac. Mi-a spus că e transpirat leoarcă, durerile sînt tot mai acute și nu știe ce să mai facă. Cuprins de panică mă întreba pe mine, ca și cum aș fi avut vreo posibilitate să-l ajut. Tot ce mi-a trecut prin minte a fost să-l sfătuiesc să-și bage două degete pe gît și să încerce să vomite.

Mache, care de la celălalt capăt al celularului auzise vorbindu-se la vizetă dar, din cauza distanței, nu înțelesese conversația, m-a întrebat ce se întîmplase. Cu riscul de a fi auzit de santinela din dreptul geamului, l-am pus la curent, strigînd ca să mă fac înțeles. Mi-a răspuns că probabil Titi Spânu făcuse o puternică indigestie și că îl sfătuisem bine. Într-adevăr, după cîteva minute, Titi m-a chemat din nou ca să-mi spună că, după ce reușise să vomite, se simțea mai bine. A fost singurul accident provocat de bojocii alterați. Ducu n-a avut de suferit nici cea mai mică consecință!

Zi de zi, pe măsură ce înaintam în primăvară, vremea se făcea tot mai blîndă. Afară era deja cald. Deținuții de drept comun, scoși la diferite corvezi în curte, umblau în cămăși. În timpul zilei, cît lăsam geamurile deschise și soarele bătea în cameră, se ridica și în celulele noastre temperatura. De îndată ce soarele dispărea însă, se făcea frig, căci zidurile groase și pline de igrasie ale temniței nu aveau timpul să se încălzească. Abia după cîteva săptămîni de vreme bună, au început să se dezmorțească, și numai atunci ne-am dat seama că de fapt erau înghețate, în sensul cel mai strict al cuvîntului. Particulele de apă din tencuiala pătrunsă de igrasie înghețaseră peste iarnă, iar acum, pe măsură ce se încălzea, se dezghețau. Rezultatul: zidurile se cojeau și în fiecare zi cădeau pe jos porțiuni din tencuiala udă, de parcă ar fi fost mortar proaspăt. Cu toate astea, prin faptul că nu mai tremuram de frig, că deschideam geamul cîteva ore pe zi și puteam sta și la soare, cît mă țineau puterile să stau în picioare pe tinetă, mi se părea că celula devenise de-a dreptul primitoare și plăcută.

La această stare de spirit mai bună a mai contribuit și constatarea, pe care am făcut-o cu toții, a unei îmbunătățiri, e drept, abia perceptibilă, a hranei. Ciorbele nu mai erau chiar așa de limpezi și în fundul gamelei găseai și cîteva linguri mai consistente, fie arpacaș, niște foi de varză, sau cîteva bucăți de cartofi, în general cam stricați, cum se întîmpla mai totdeauna în pușcărie, primăvara, cînd stocul de iarnă era pe sfîrșite. Această așa-zisă

îmbunătățire a hranei avea pentru noi mai mult o valoare morală, căci din punct de vedere nutritiv era departe nu numai de a ne ajuta să ne refacem, dar chiar de a ne menține în starea în care ne găseam.

PLECAREA DE LA ORADEA

Așa s-au mai scurs cîteva săptămîni, pînă la începutul lui mai, cînd, într-o zi, pe neașteptate, am fost cu toții scoși din celule și duși în curtea închisorii. Ni s-au dat bagajele pe care le aveam la magazie (celor care aveam), în locul lacătelor de la lanțuri, ni s-au bătut niște nituri și ni s-a dat hrană rece pentru trei sau patru zile, nu-mi amintesc exact.

Urma deci să părăsim penitenciarul din Oradea Mare și astfel avea să se încheie una din perioadele cele mai negre din anii mei de pușcărie. Faptul că nu știam unde ne vor trimite și ce urma să ne aștepte acolo unde vom ajunge nu ne preocupa. Mai rău decît fusese la Oradea nu putea fi! Așa gîndeam toți, chiar și cei mai sceptici dintre noi. Eram toți veseli. Parcă renăscusem!

Toate operațiile premergătoare plecării — bătutul niturilor la lanțuri, împărțitul bagajelor și al hranei reci — au durat mai bine de două ore, timp în care am stat în curte, la soare. Bucuria de a fi din nou împreună ne-a făcut să uităm de toate suferințele îndurate, de foametea și slăbiciunea care ne sleiseră de puteri. Discuțiile nu mai pridideau.

Schimbam păreri, impresii și informații, trecînd în revistă diferitele episoade ale evadării, din timpul anchetei și al procesului. Cînd toți împreună, cînd separat, cîte doi sau trei, grupul nostru se aduna sau se destrăma, într-o efervescență și agitație greu de înțeles din partea unor oameni de o slăbiciune scheletică, cărora nu le puteai atribui atîta vitalitate. E drept că, după primele minute, ne-am și consumat aceste rezerve neștiute de energie, de care, încă, mai dispuneam, și a trebuit să ne așezăm pe jos.

Singurul care în tot acest timp se ținea mai deoparte era Ducu. La început încercase și el să se integreze în grupurile care stăteau de vorbă și să participe la discuții. Intervențiile lui erau ignorate și nimeni nu s-a angajat cu el în vorbă, așa că, simțind că prezența lui era nedorită, se retrăsese. Stătea pe margine, întunecat la față, și pe gînduri.

După ce fiecare și-a povestit fragmente din pățaniile personale pe timpul cît fusese despărțit de ceilalți și astfel am putut reconstitui și avea fiecare o vedere de ansamblu a întregii perioade, de la evadare pînă în momentul de față, s-a trecut și la unele aspecte mai hazlii. Astfel, îmi amintesc de povestea lui George Sarry, care i-a lămurit pe cei care îi fuseseră vecini de celulă în arestul Securității din Baia Mare, de ce, deseori, se iscau certuri între gardieni.

Or, George Sarry avusese o idee ingenioasă. Profitînd de faptul că salteaua lui era nouă și proaspăt umplută, scosese din ea un pai și, culcat pe burtă lîngă ușă, aștepta trecerea primului gardian care punea jos castroanele și apoi a celui de-al doilea care le umplea cu ciorbă. Cînd acesta trecea la celula următoare, George strecura paiul prin grătarul de aerisire care se găsea în partea de jos a ușii metalice, pînă în castron și sugea toată ciorba din el. Cînd cel de-al treilea gardian, care deschidea pe rînd celulele, pentru ca deținuții să-și ridice mîncarea, ajungea la ușa lui George, constata că în castronul lui nu fusese pusă ciorbă. Numai pe fundul castronului, unde nu ajungea George cu paiul, era puțin lichid și cîteva felii de cartofi sau gulii, care constituiau invariabil, meniul zilei. Gardianul trei își chema atunci tovarășul care îl precedase și îi făcea observație. Gardianul doi, pe bună dreptate, susținea morțiș că pusese în castron porția reglementară și... de aci, discuțiile în contradictoriu care se stîrneau la ora mesei în dreptul ușii lui George Sarry, pe care le auziseră și nu și le putuseră explica vecinii lui de celulă. De cîte ori castronul era depus suficient de aproape de ușă, pentru ca George să poată ajunge cu paiul pînă la el, scena se repeta, fără ca gardienii să aibă cea mai mică bănuială asupra felului în care dispărea ciorba din el.

Tolăniți pe jos, la soare, glumeam și rîdeam de diferitele întîmplări pe care le povestea fiecare. Din nou domnea în tot grupul buna dispoziție de altădată! Așa ne-a găsit grupul de gardieni, în frunte cu căpitanul Tilici și cîtiva ofițeri, care și-a făcut apariția în curte.

Ni s-a spus să ne sculăm în picioare și să ne aliniem. Într-o ultimă încercare de a-și manifesta autoritatea, Tilici ne-a ordonat: „Drepți!" Un gardian, cu dosarele noastre în brațe, a făcut apelul nominal. Cu atitudinea marțială a unui comandant care își ia trupele în primire, Tilici asista. Deodată, privirile i s-au oprit asupra lui Ion Pantazi:

— Bă! Tu n-ai făcut armata? Nu știi ce-i aia drepți?

Ion i-a explicat că el stătea drepți, dar bocancii pe care-i primise de la închisoare nu voiau să ia poziția de drepți.

Într-adevăr, încălțămintea cu care evadase de la Cavnic se rupsese de mult și Ion raportase zile în șir că rămăsese desculț, pînă ce i se dăduse o pereche de bocanci de-ai închisorii. Erau bocanci „reformă de la armată", preluați de penitenciare pentru a fi dați deținuților care nu mai aveau încălțăminte. Faptul că erau uzați și scorojiți era lucru obișnuit, dar bocancii pe care-i primise Ion erau și desperecheați. Și asta era ceva obișnuit, numai că, de data asta, diferența dintre cei doi bocanci era de cîteva numere, ceea ce făcea ca stînd în poziția de drepți, cu călcîiele apropiate și pe aceeași linie, vîrful unuia îl depășea pe celălalt cu un lat de palmă. Zi de zi, Ion Pantazi insistase o vreme să i se dea alții, dar fără succes și în cele din urmă renunțase. Tilici n-a mai zis nimic.

De altfel, scena a fost întreruptă de sosirea unui camion, care intrase pe poarta închisorii, trecuse pe sub bolta de la intrare și se oprise în curte, în

dreptul nostru. Am fost îmbarcați cu ritualul obișnuit: ni s-a spus să ne așezăm pe jos, să nu privim peste bordul lăzii camionului și am fost avertizați, că la cea mai mică tentativă de a ne scula în picioare, escorta are ordin să tragă. Cei cîțiva gardieni care constituiau paza stăteau în picioare, rezemați de cabina șoferului și cu pistoalele automate îndreptate spre noi.

Camionul a pornit, a ieșit în stradă și în urma noastră am auzit trîntindu-se poarta închisorii. Fără nici un punct de sprijin, zgîlțîiți și aruncați dintr-o parte într-alta la hopuri și la curbe, am parcurs străzile orașului pînă la gară. Camionul s-a oprit în afara stației, unde, pe o linie moartă, era garat un vagon-dubă. Ne-au dat jos din camion și abia atunci am văzut că un alt grup de gardieni înarmați ne precedase.

Se înșiraseră, de la locul de debarcare, peste cîteva linii de cale ferată și pînă la vagonul penitenciar. La vreo cincizeci–șaizeci de metri, la capătul peronului gării, alți doi milițieni înarmați interziceau lumii să se apropie. Forța desfășurată era impresionantă, pentru niște biete ființe scheletice, care înaintau cu pași șovăielnici și împiedicîndu-se în lanțuri peste liniile de cale ferată.

Cu destule dificultăți, am parcurs distanța de vreo cincisprezece metri pînă la vagonul-dubă, șinele peste care trebuia să pășim, traversele și balastul dintre liniile ferate fiind adevărate obstacole pentru picioarele noastre prinse în lanțuri. Unul cîte unul, am fost ajutați să ne urcăm în vagonul al cărui planșeu era mult prea înalt pentru a ne putea cățăra fără sprijin. Cel care ajungea sus, pe platforma de la intrarea în vagon, era luat în primire de unul din gardienii dubei, care îl conducea pe coridorul strîmt, mărginit pe o parte și pe alta de ușile metalice ale celulelor. După ce îl închidea într-una din ele, gardianul se întorcea și-l lua pe următorul, care între timp fusese ajutat să se urce în vagon.

Paul Iovănescu, Mache Ionescu, Ion Pantazi, Colea Ungureanu și cu mine am rămas mai la urmă, în speranța de a fi repartizați împreună în aceeași celulă. Am fost mai norocoși decît sperasem. Cînd ne-a venit rîndul la urcare, am înțeles din discuțiile gardienilor că celulele erau pline la refuz și nu mai era loc și pentru noi. După o scurtă consfătuire, un plutonier, care părea șeful dubei, i-a spus unuia din subalterni: „Bagă-i în camera mare!"

Știam din povestite că în vagoanele-dubă, la capătul coridorului cu celule pe sînga și pe dreapta, se afla o cameră mai mare. Cu celulele în care fusesem înghesuiți ca sardelele în drumul de la Jilava la Cavnic, făcusem cunoștință. Îi invidiasem atunci pe cei ce avuseseră șansa să nimerească în celula cea mare din capătul vagonului. Abia acum aveam să ne dăm seama că, și în această încăpere mai mare, gardienii puteau realiza aceeași densitate ca și în celule.

După ce a învîrtit cheia în broască, gardianul a început să împingă ușa care se deschidea spre interior. Opintindu-se cu umărul proptit în ușă, după

multe eforturi, însoțite de înjurături, a reușit, centimetru cu centimetru, s-o întredeschidă suficient pentru ca primul dintre noi să se poată strecura înăuntru, împins de la spate de un alt gardian. Operația s-a repetat de cinci ori, pentru fiecare din noi întîmpinîndu-se aceleași dificultăți. După fiecare urma cîte o pauză în care gardienii, transpirați de efort, se ștergeau de sudoare și-și trăgeau sufletul.

Masa de oameni, comprimați în celulă prin deschiderea ușii pentru a ne face și nouă loc să intrăm, s-a mai rărit după ce aceasta s-a închis. Înghesuiala era mare. Totuși, beneficiam de mai mult loc decît atunci cînd călătorisem într-una din celulele mici, spre Baia Mare. Băncile erau tixite, iar între ele, ca și în spațiul din fața ușii, deținuții stăteau în picioare, ocupînd întreaga suprafață a camerei. În loc de vreo douăzeci de oameni, cam cîți ar fi fost normal să fie introduși în celulă, eram aproape cincizeci. Era cald și lipsă de aer.

La intrarea noastră s-a produs rumoare. Locatarii camerei erau consternați de halul în care arătam și impresionați de zornăitul lanțurilor pe care le tîram. Dintre ei, s-a desprins unul cam de treizeci de ani, care și-a făcut loc cu coatele pînă la noi și ni s-a adresat pe șoptite: „Sînteți politici?"

Abia atunci am înțeles de ce gardienii nu ne repartizaseră în camera cea mare, fără să se mai consulte între ei, așa cum procedaseră cu ceilalți dinaintea noastră, pe care îi băgaseră în celulele mici. În cazul nostru, așteptaseră să-și ia răspunderea șeful dubei și să le dea ordin, fiindcă deținuții din camera mare erau de drept comun și dispozițiile erau ca politicii să nu ia contact cu ei. Era pentru a doua oară, dar și ultima, de-a lungul anilor mei de detenție, că mă aflam cu deținuți de drept comun. Prima oară, dintr-o greșeală, atunci cînd petrecusem o noapte în fostele pivnițe domnești de la Văcărești. De data asta, din lipsă de loc, șeful dubei își permisese această derogare de la regulament.

I-am confirmat celui care ne întrebase, și care părea să se bucure de respectul celorlalți, că într-adevăr sîntem condamnați politici. În clipa următoare, s-a întors spre cei ce ocupau una din băncile de la peretele vagonului și le-a spus:

— Ia, liberați banca și faceți loc! Dumnealor sînt „politici" și au condamnări mari!

Am dat să protestăm că nu vrem să fim favorizați, dar, cu același ton hotărît, care nu admitea replică, cu care se adresase celor de pe bancă, ne-a vorbit și nouă:

— Nu se poate! Dumneavoastră stați jos! Știm ce regim greu aveți, pe cînd noi o ducem mai bine.

Omul părea să dispună de o autoritate necontestată, deoarece nici nu-și terminase bine vorba, și banca se golise. Mergînd înaintea noastră, ne-a croit drum prin înghesuiala de oameni și abia după ce ne-a văzut așezați, a dat mîna cu noi și s-a prezentat.

Toți erau cu ochii pe noi. Priviri în care se amesteca și compătimire, și admirație, și curiozitate. Pe măsură ce am intrat în vorbă cu unul și cu altul, rezervele pe care le avusesem inițial și sentimentul cam neplăcut de a ne ști printre „șuți", cum le spuneam între noi celor de drept comun, s-au risipit. În cele trei sau patru zile cît am călătorit împreună, toți s-au arătat deosebit de prevenitori și chiar respectuoși față de noi.

Plecaseră de la Văcărești și erau de aproape o săptămînă pe drum, avînd diferite destinații, în funcție de vîrstă și cuantumul pedepsei. În turul pe care îl făcea prin țară, atașată cînd la un tren, cînd la altul, cu popasurile respective pe liniile moarte din afara stațiilor, în așteptarea legăturii următoare, duba își descărca marfa umană după programul stabilit, aprovizionînd penitenciarele sau lagărele de muncă de pe traseu. Un astfel de itinerariu dura uneori o lună și chiar mai mult.

Neobișnuiți să trăiască numai din hrana penitenciarelor, pentru că aveau dreptul să primească pachete cu alimente de acasă, toți erau nerăbdători să ajungă la destinație, ca să scrie cîte o carte poștală și să-și anunțe familiile unde se află, pentru a li se trimite colete.

În săptămîna care se scursese pe drum, rezervele alimentare li se terminaseră și trăiau și ei, ca și noi, din hrana rece pe care o primiseră. Ultimele țigări pe care le mai aveau cîțiva dintre ei le-au împărțit cu noi. Prea multă pagubă nu le-am făcut în această privință. Nu mai fumasem de atîta vreme și în halul de slăbiciune în care eram, cum trăgeam un fum, ameteam și ni se făcea rău, ca la prima țigară, fumată pe furiș, cînd eram copii.

Încet, încet, am făcut cunoștință cu tovarășii noștri de drum, aflînd astfel fel de fel de întîmplări din lumea „dreptului comun", a cărei viață în închisori era atît de deosebită de a noastră. Am ascultat povestea fiecăruia și m-au uimit cît de bine cunoșteau procedura și codul penal și ce bine stăpîneau limbajul juridic. Erau condamnați pentru tot felul de infracțiuni, în afară de crimă. Furt, spargere, delapidări, sabotaj etc.

Un caz deosebit, care m-a impresionat, era al unui tînăr țigan, condamnat pentru automutilare și sustragere de la serviciul militar. La primirea ordinului de încorporare, își pusese mîna dreaptă pe un butuc și cu mîna stîngă, dintr-o lovitură de topor, își tăiase de la rădăcină patru degete, urmărind astfel să fie declarat inapt pentru serviciul militar. Cineva îl denunțase și fusese arestat. La început, în anchetă, declarase că se accidentase. Apoi, bătut, recunoscuse adevărul, fusese judecat și condamnat. Rana încă proaspătă la arestare, îi fusese tratată superficial și pansată în timpul cercetărilor și în cele cîteva zile cît stătuse la Văcărești, după proces. Acum, de o săptămînă de cînd era pe dubă cu pansamentul neschimbat, rana se infectase și supura. Fașa era îmbibată de sînge și puroi. Tînărul avea temperatură și era foarte palid. Mache i-a refăcut pansamentul cu niște fîșii de pînză rupte dintr-o cămașă mai mult sau mai puțin curată, constatînd totodată că brațul se roșise pînă mai sus de cot și că i se prinseseră ganglionii de la subțioară.

Stînd cu el de vorbă, tînărul ne explicase actul lui disperat. Încerc acum să rezum punctul lui de vedere. La primirea ordinului de chemare, după părerea lui, avea de ales între trei posibilități: să se automutileze și să fie reformat, autoritățile să afle că se automutilase și să-l condamne, ceea ce se și întîmplase, sau să se prezinte la încorporare. Am pus cele trei posibilități în ordinea de preferință a opțiunii lui. Pe scurt, voia să fie reformat cu orice preț, chiar cu riscul de a intra în pușcărie, numai și numai să nu facă armata. Ideea că rămăsese infirm pe viață, și tocmai de mîna dreaptă, nu-l afecta deloc și nu intrase în calculele lui. Cu toate că părea întreg la minte și chiar un băiat inteligent, spaima lui de ordinea și disciplina din armată era nemăsurată. Să fi fost o trăsătură specifică neamului lui țigănesc, care nu concepuse să se supună unor reguli? Un atavic simț al libertății absolute, în stadiul ei primar, de animal care nu suferă hamul?

Mache ne-a spus că dacă, într-o zi sau două, nu primește îngrijirile necesare, riscul cangrenei și septicemiei este așa de mare, că nu-i mai dă multe șanse. Peste două zile, cînd la una din opririle dubei i-au strigat numele și l-au luat, țiganul arăta foarte rău. Era galben la față, ochii îi erau tulburi și-i luceau de febră. Peste noapte aiurase, vorbise prin somn și Mache îi pusese comprese cu apă pe frunte. Nu am mai putut afla ce s-a ales de el.

La un popas al dubei, s-au produs modificări în componența camerei noastre. Mai mulți deținuți au fost scoși și a fost introdus unul singur. Tot de drept comun. Era ungur din Transilvania. Se vedea că e arestat de curînd. Era bine îmbrăcat, curat încă și nepeticit. Purta un rucsac imens, plin pînă la refuz. Cum a intrat, fără să întrebe ceva sau măcar să dea bună ziua, s-a așezat pe una din bănci, unde întîmplător în acel moment era un loc liber.

Cu toate că celula se mai golise, rămăseseră totuși mai mulți oameni decît locuri pe bănci. Pînă aci, nu fuseseră nici un fel de conflicte în privința locurilor. Oamenii le ocupau prin rotație, în bună înțelegere. Reușisem să-i convingem să uzeze și de locurile noastre, cînd ne sculam în picioare să ne mai dezmorțim, dar cu mare greutate. Nu prea voiau să accepte, invocînd mereu ca motiv slăbiciunea noastră și susținînd că e firesc să fim menajați.

Procedeul noului venit, de a-și apropria de autoritate locul, ca și firea lui ursuză și aroganța cu care le-a răspuns celor ce au încercat să intre cu el în vorbă l-au făcut tuturor, de la început, antipatic. Stînd în colțul nostru, observasem atmosfera care se crease și tensiunea crescîndă.

La un moment dat, ungurul a băgat mîna în rucsac și a scos un săcotei de pînză, de mărimea unei pungi de un kilogram. Tacticos, l-a dezlegat la gură, a scos din el cu două degete niște tutun, l-a presărat pe o foiță pe care și-o pregătise dinainte și și-a răsucit o țigară. A scos apoi din buzunarul hainei o cutie de chibrituri și și-a aprins-o. Cu aceleași gesturi măsurate, a băgat chibriturile la loc, a legat sacul de tutun, l-a așezat cu grijă în raniță, pe care, la rîndul ei, a strîns-o cu șnurul la gură prinzîndu-i și cureaua de

la capac în cataramă. În timp ce ungurul pufăia liniștit din țigară, am observat un grup de cîțiva deținuți care se sfătuiau pe șoptite, într-un colț al camerei. Dintre ei s-a desprins unul, care s-a apropiat de noul venit și, pe un ton foarte firesc, după ce i-a explicat că, fiind pe drum de o săptămînă, își consumaseră toate rezervele de alimente și țigări, l-a rugat să-i dea și lui puțin tutun, să-și facă o țigară. Ungurul l-a refuzat scurt, fără vreo explicație, continuînd să pufăie din țigară.

Episodul părea să fi trecut neobservat de ceilalți deținuți, cu toate că fusese limpede că solicitantul de tutun se adresase ungurului cu asentimentul celorlalți, cu care ținuse sfat. O oră sau două mai tîrziu, ungurul a umblat din nou în raniță și și-a mai răsucit o țigară. Tot așa de tacticos, a băgat mîna în buzunar după chibrituri. Negăsindu-le la locul lor, a început să-și pipăie toate buzunarele de la haină și pantaloni. S-a aplecat să se uite sub bancă. Nu erau nici acolo. Și-a desfăcut raniță, a cotrobăit și în ea, dar fără succes. A rămas un moment pe gînduri și apoi a început să bombăne furios pe limba lui, punîndu-și bine țigara neaprinsă. Ungurul ajunsese la aceeași concluzie în privința dispariției chibriturilor, ca și noi, care urmărisem scena! Dar cînd și cum îi fuseseră furate chibriturile, n-am putut să ne dăm seama.

E drept că în cameră era o forfotă permanentă. Unii se sculau de pe bănci ca să dea locul altora. Alții stăteau de vorbă într-o parte a celulei, după care se strecurau prin înghesuială spre alt grup, din partea opusă. Alții făceau cu rîndul la geam, ca să se mai răcorească de zăpușeala din vagonul închis. Nici noi nu remarcasem cînd îi fuseseră subtilizate chibriturile și nici ungurul nu simțise cînd fusese buzunărit.

Din poziția de castă privilegiată în care eram tratați, tendința noastră era să rămînem rezervați și neutri față de orice eventuale disensiuni sau conflicte s-ar fi ivit. Și totuși, în sinea noastră, de data asta, eram de partea hoților. Fără să ne facem a fi băgat de seamă întîmplarea, curiozitatea ne fusese stîrnită și devenisem atenți. Voiam să vedem urmarea. Cum era de așteptat, ungurul a răbdat ce a răbdat și, cu toată ciuda ce i se reflecta în trăsături și priviri, în cele din urmă și-a călcat pe inimă, a lăsat ambiția la o parte și a apelat la vecinul lui de bancă. L-a întrebat dacă are să-i dea foc. Vecinul i-a răspuns că n-are, dar s-a oferit să caute la alții și, amestecîndu-se prin mulțime, s-a îndreptat spre un colț al camerei. După un timp s-a întors, spunînd că a găsit pe cineva care are chibrituri, dar care voia în schimb tutun. Am asistat la un du-te-vino al vecinului care se oferise să facă pe intermediarul, între ungur și posesorul de foc, pînă ce s-au înțeles din preț și tranzacția a avut loc. După numărul de drumuri făcute și pumnul de tutun pe care, în cele din urmă, ungurul l-a pus în palma vecinului, ne-am dat seama că fusese tocmeală la sînge.

Cîteva clipe mai tîrziu, aproape toată lumea fuma. Tînărul care ne primise la intrarea în cameră s-a prezentat la banca noastră cu foiță și tutun

pentru două țigări și, arătînd spre ungur, ne-a spus, fără nici un fel de ironie în glas, dar destul de tare ca să fie auzit și de el:

— Luați și nu-mi mulțumiți mie. E de la dumnealui, care, auzind că ni s-au terminat țigările, ne-a dat la toți niște tutun. L-am împărțit între noi, căci la nevoie trebuie să ne ajutăm!

Ce puteam face altceva, decît să acceptăm și să-i mulțumim ungurului, care, morocănos, a mîrîit ceva în barbă.

De-a lungul întregii zile, de cîte ori ungurul și-a făcut cîte o țigară, scena cu focul s-a repetat aidoma. Prețul creștea însă, fiindcă de fiecare dată, ungurul punea tot mai mult tutun în palma vecinului lui. A mai încercat el să facă economie, aprinzînd o țigară de la alta, dar către seară, sacul de tutun se golise totuși mai mult de jumătate.

Pe la ora prînzului, s-a produs o altă surpriză. Ungurul și-a dezlegat rucsacul și, cu un briceag pe care l-a scos din căptușeala de la carîmbul cizmei, a început să taie ceva în interiorul raniței. Voia să facă operația discret, fără să atragă atenția. Dacă nouă, care eram așezați mai departe, ni s-au părut suspecte mișcările lui, cu atît mai puțin le-au scăpat celorlalți, care erau mai aproape de el, fie în picioare, fie pe bancă. Nimeni nu s-a arătat a-i fi remarcat îndeletnicirea sau ce a scos din traistă. Mai întîi, a ieșit la iveală o felie groasă de pîine albă. După lungimea feliei, n-a mai fost un secret pentru nimeni de ce era atît de umflată ranița ungurului: conținea o pîine aproape întreagă! O pîine rotundă, uriașă, așa cum se mai făcea încă prin unele părți ale Ardealului, din făină de grîu, amestecată cu cartofi, pentru a se menține proaspătă. Nu mai puțin impresionantă, a ieșit și halca de slănină, pe care a decupat-o tot în traistă și din care tăia apoi, metodic, cubulețe egale, pe care le mînca împreună cu cubulețele similare ce le croia din felia de pîine. Indiferența ungurului față de cei din imediata lui apropiere și mai ales față de un grup de trei copii minori, care nu se puteau stăpîni să se uite cu jind la bucățile pe care le scosese din raniță, ne-a umplut de indignare. La ora cinei, demonstrația lui de egoism s-a repetat.

Către seară, gardianul a deschis vizeta și a strigat un nume. A răspuns ungurul. Așa cum făcuse și în cazul deținuților care coborîseră mai înainte la una din opririle dubei, gardianul l-a anunțat și pe el, din timp, să fie pregătit înainte de a se lumina de zi, fiindcă atunci va ajunge la destinație.

În cele cîteva ore pînă la căderea nopții, banca din fața noastră, pe care stătea și ungurul, s-a aglomerat tot mai mult. Mereu, cîte unul din cei care stăteau în picioare cerea să fie lăsat și el să stea pe bancă. Cei care stăteau jos se mai strîngeau și-i făceau loc. La început cu bunăvoință, dar pe măsură ce înghesuiala creștea, se nășteau discuții, proteste și chiar certuri. Cînd ungurul, împins de nevoie, și-a părăsit locul, ca să folosească W.C.-ul amenajat în cealaltă parte a vagonului, la întoarcere, n-a mai găsit loc pe bancă. Devenit prudent, de cînd cu pățania cu chibriturile, cînd se dusese la W.C., își luase ranița cu el. Fostul lui vecin, care îi procurase foc ca să-și aprindă

țigara, își păstrase locul pe bancă. L-am văzut făcîndu-i semn ungurului că vrea să-i vorbească. Ungurul, care stătea în picioare în dreptul fostului lui loc, acum ocupat, s-a aplecat spre el și între ei a urmat un dialog. La capătul lui, cînd aproape tot restul din punga de tutun a ungurului a trecut în mîna interlocutorului lui, am înțeles că se perfectase o nouă tranzacție. Dar totodată am priceput că înghesuiala de pe bancă și chiar certurile pe locuri la care asistasem nu fuseseră întîmplătoare.

Era o nouă stratagemă, bine ticluită și execuția planului se desfășurase sub ochii noștri, fără să ne fi trecut prin minte că lovitura era premeditată, pentru a-i sustrage ungurului ultimele fire de tutun.

După puțin timp, am luat și noi cunoștință de termenii contractului ce se încheiase. Vecinul ungurului, care primise tutunul, a intrat în tratative cu deținuții care ocupau locurile de la capătul băncii și i-a convins să se scoale și să le cedeze clientului lui. Ungurul își plătise aproape un metru și jumătate de bancă, nu numai un loc de stat așezat. Era obosit și voia să se culce, ceea ce a și făcut, imediat ce capătul băncii a fost eliberat. În chip de pernă, dar și cu scopul să și-o apere, și-a potrivit cu grijă sub cap prețioasa lui raniță. Culcat pe spate și cu genunchii puțin îndoiți, ca să încapă pe suprafața de bancă pe care și-o închiriase, n-a trecut mult și a adormit.

De altfel, mai toată lumea încerca să-și găsească o poziție cît de cît mai comodă de dormit. Colea Ungureanu și cu mine ne stabilisem culcușul pe jos, renunțînd la locurile noastre în favoarea altora, care nu se încumetau să se culce pe tabla groasă de fier, cu care nu de mult fuseseră acoperite dușumelele vagoanelor penitenciare. Se spunea că măsura fusese luată în urma unei tentative de evadare. Dezavantajul tablei cu care fuseseră căptușite vagoanele era că peste zi se încingea la soare, iar peste noapte se răcea și dimineața te trezeai tremurînd de frig. Simțeam răceala chiar și prin cojocul lui Colea, pe care ne culcasem amîndoi. Totuși, chinul cel mai mare era durerea pe care o simțeam în umeri și în șolduri. Din cauza slăbiciunii și dormitului pe tare, făcusem vînătăi și nu puteam sta culcat mult timp pe o parte, trebuind tot timpul să-mi schimb poziția. Ne culcasem unul lîngă altul pe culoarul liber dintre bănci, dar cu capetele sub una din bănci, pentru a ni le feri din calea celor care peste noapte își părăseau cotlonul, pentru a se duce la W.C.

Era încă întuneric cînd trenul s-a oprit și gardianul a deschis ușa celulei, ca să-l scoată pe ungur. Am auzit mișcarea care s-a produs, dar nu m-am trezit decît pe jumătate și am adormit imediat la loc. A mai trecut o vreme și m-a sculat Colea, care îmi șoptea ceva la ureche. Cînd m-am dezmeticit, îmi ținea sub nas o bucată de slănină cam cît o jumătate de franzelă! I-o dăduse tînărul care ne primise la intrarea în celulă. Îi spusese că era prea puțină, pentru a putea fi împărțită la toată lumea, așa că hotărîse să ne-o dea nouă, celor patru „politici", care aveam mai multă nevoie de hrană decît ceilalți. Despre proveniența ei n-a pomenit nimic și nici Colea nu l-a întrebat.

Nici nu era nevoie! Ne-am sfătuit între noi și am împărțit-o în șapte porții egale: patru pentru noi și trei pentru cei trei copii minori. Recunosc că mi-am mîncat partea fără mustrări de conștiință.

Cei trei minori, care se aflau cu noi în vagon, formau un fel de număr de atracție pentru toată lumea. Se bucurau de simpatia generală și toți le purtam de grijă. Fiecare le dădea cîte o bucățică din rația lui, peste zi, cînd căldura devenea sufocantă, li se făcea loc la geam, unde aerul era mai respirabil, iar noaptea, cînd se răcorea și se strîngeau unul într-altul de frig, totdeauna se găsea cineva să arunce o haină peste ei.

Cel mai în vîrstă avea treisprezece ani. Cel mai mic, căruia îi spuneau „Căpitanul", n-avea decît unsprezece ani și era șeful lor. De o precocitate și inteligență excepționale, îi domina pe ceilalți, care îl priveau cu admirație și nu-i ieșeau din vorbă. Toți trei erau foarte mîndri că erau recidiviști. Acum, se aflau pentru a doua oară în drum spre școala de corecție.

Orfani, sau provenind din familii destrămate, vagabondaseră de mici pe străzi, pripășindu-se pe unde apucaseră și obișnuindu-se să trăiască din cerșit și din mici furtișaguri. Astfel, ajunseseră pe mîna Miliției și apoi la școala de corecție. Acolo se întîlniseră, se împrieteniseră și juraseră să nu se mai despartă. Așa luase ființă „organizația" lor și-l aleseseră șef pe Căpitanul. Visul lor era să-și însușească toate cunoștințele necesare ca să poată da lovitura la o bancă și apoi să fugă cu banii în America, unde să trăiască la adăpost de lipsuri. Prin lipsuri, înțelegeau căldură și mîncare! Cei doi mari dușmani ai lor erau iarna și foamea.

După eliberarea din școala de corecție, fiecare fugise de la ruda, mai mult sau mai puțin apropiată, căreia îi fusese încredințat de autorități. La locul de întîlnire pe care îl stabiliseră pe cînd erau încă închiși, și-au reîntărit legămîntul de a nu se mai despărți și de a se pregăti pentru marea lovitură la bancă. Pînă una-alta însă, le era frig și le era foame. Își stabiliseră cartierul general în podul unui atelier de fierărie, unde se strecurau fără a fi văzuți și dormeau în jurul coșului încins al forjei.

Cu procuratul mîncării mergea mai greu. În afară de cîte o pîine furată de la vreo brutărie și de o performanță a Căpitanului, de care vorbeau ca de o faptă de arme, care într-o zi, profitînd de un moment de absență a gospodinei, s-a fofilat în bucătăria unei case și a luat de pe plită o cratiță cu mîncare caldă, nu prea reușeau să-și astîmpere zilnic foamea.

Într-o seară, rătăcind flămînzi pe străzile din centrul Oradei, un miros ademenitor de aluat cald, ciocolată și vanilie le-a stîrnit și mai rău foamea. Venea dintr-o cofetărie și nu s-au putut stăpîni să nu se oprească în fața vitrinei pline de bunătăți. Era seara, destul de tîrziu, și trecătorii se făcuseră rari. Magazinul era închis, dar vitrina era luminată și copiii nu-și puteau lua ochii de la prăjiturile din galantar. Căpitanului i-a venit o idee. El era întotdeauna cu ideile! A discutat cu ceilalți planul pe care îl imaginase și au și trecut la fapte.

Deasupra ușii cofetăriei era un luminator, o ferestruică lăsată întredeschisă pentru aerisire. Pe acolo, o dată cu aerul cald dinăuntru, ieșea și mirosul îmbietor care îi atrăsese. Deschiderea era destul de strîmtă, pentru a nu lăsa să treacă trupul unui om în toată firea, dar pentru ei dimensiunea ferestrei nu era un impediment. Singura dificultate o prezenta înălțimea la care se găsea. Pîndind momentul cînd strada era pustie și nu se auzea pasul nici unui trecător, au pornit totuși la acțiune. După cîteva încercări nereușite, cățărîndu-se unul pe umerii celuilalt, în cele din urmă au reușit. O dată primul ajuns sus, în firida geamului, i-a întins următorului mîna, iar ultimului, care nu mai avea pe ce să se înalțe, Căpitanul i-a lăsat o funie, pe care o purta totdeauna la el, pentru orice eventualitate, înfășurată în jurul taliei.

Cum luminația din cofetărie îi expunea vederii oricărui eventual trecător întîrziat, prima lor reacție, cînd s-au văzut în interior, a fost să se ascundă. După ce au luat la repezeală cîteva prăjituri din galantar, au fugit către fundul prăvăliei unde văzuseră o ușă. Au deschis-o și au rămas înmărmuriți. Încăperea în care pătrunseseră era laboratorul cofetăriei, unde se preparau prăjiturile. Pe niște mese de marmură erau înșirate tăvile cu fel de fel de prăjituri proaspete, pregătite de cu seara, pentru a fi puse în vînzare a doua zi. Din înfrigurați, flămînzi și rătăcind pe străzi fără prea multe nădejdi, cum fuseseră cu cîteva minute mai înainte, deodată s-au văzut în paradis: în laborator era cald și în jurul lor numai bunătăți! N-au mai stat mult pe gînduri și s-au pus pe treabă.

Cînd ne descriau orgia care a urmat în laboratorul cofetăriei, ochii le luceau de parcă mai vedeau încă toate acele dulciuri minunate. Au mîncat din fiecare pînă n-au mai putut. Au mai stat, au gustat din feluritele siropuri și iar au mai mîncat. Cînd bomboane, cînd prăjituri, cînd dulcețuri! În cele din urmă, răpuși, toropiți de căldură, s-au întins chiar pe mesele de marmură, printre tăvile cu prăjituri și au adormit, satisfăcuți și sătui, cum nu mai fuseseră niciodată.

Așa i-a găsit a doua zi dimineața, la deschiderea prăvăliei, responsabilul cofetăriei. A chemat Miliția și așa se face că am aflat și noi povestea lor în dubă. Paul Iovănescu, care stătuse mai mult de vorbă cu ei, le cîștigase încrederea și îi determinase să ne facă aceste confidențe.

Pe toată durata călătoriei, ne-am pus de nenumărate ori întrebări în privința destinației ce ni se hotărîse. Traseul întortocheat pe care îl urma vagonul nostru, atașat cînd la un tren, cînd la altul, era derutant. Mai toate pronosticurile pe care le făceam erau infirmate cîteva ore mai tîrziu. De cîte ori Colea, care cunoștea cel mai bine regiunea, ne spunea că ne apropiem de Gherla, Arad sau Dej și ne așteptam să fim anunțați să ne pregătim de coborîre, vagonul nostru ori trecea prin gara respectivă fără să oprească, ori era detașat și rămînea pe o linie moartă, pentru a fi legat mai tîrziu de un alt tren, care ne ducea în altă direcție. De mai multe ori ne-am dus și

ne-am întors pe același drum. În unele stații unde ne opream, ne dădeam seama că se petreceau mișcări de deținuți. Auzeam pași de cizme pe terasamentul căii ferate, ordine și îndemnurile binecunoscute ale soldaților din escortă: „Dă-i drumu' mai repede! Mișcă! Ține aproape!" etc. Am trecut prin momente de îngrijorare, cînd trenul nostru o lua spre nord și ne făceam socoteala că ne duc din nou la Cavnic, unde nu ne-am fi putut aștepta la nimic bun din partea celor din mîinile cărora scăpasem. Peste noapte însă, duba noastră a fost iar desprinsă și a doua zi, cuplați la o altă garnitură, am schimbat iar direcția. Cu cît drumul se prelungea, oboseala noastră se accentua și ea. Începuse să ne chinuie și foamea. Rația zilnică ne-o consumam în cursul dimineții. Restul zilei, răbdam și de foame și de sete, din cauza slăninei rîncede și sărate. Numai după multe insistențe și suportînd obișnuitele insulte din partea gardienilor, obțineam, din timp în timp, cîte o cană de apă de vreo trei litri, cantitate absolut insuficientă pentru toată lumea.

LA AIUD. ZARCA AIUDULUI

În fine, într-o dimineață ne-a venit și nouă rîndul. Prin vizeta deschisă, gardianul ne-a strigat numele și ne-a spus să ne pregătim de coborîre. De data asta, prevestirea lui Colea, că vom coborî la Aiud, avea să se adeverească. Au mai trecut vreo două ore pînă ce am ajuns.

Debarcarea din vagon, traversatul liniilor sub paza soldaților, înșirați între tren și mașina care ne aștepta, și urcatul nostru în camion s-au făcut în condiții obișnuite. Au fost aduși și ceilalți camarazi ai noștri, care călătoriseră în celulele mai mici ale vagonului penitenciar, și astfel grupul nostru de evadați era din nou complet. Eram treisprezece. Lipsea Ion Cojocaru, de a cărui soartă, la vremea aceea, nu știam încă nimic. Cei care fuseseră condamnați pentru complicitate la evadarea noastră rămăseseră la Oradea.

Camionul în care ne urcasem avea laturile înălțate cu vreo cîteva rînduri de scînduri, așa că, fiind obligați să stăm așezați pe jos, n-am văzut pe drumul pînă la penitenciar decît vîrful cîtorva copaci. Ni s-a interzis să vorbim, iar securiștii care se urcaseră cu noi pe platforma camionului ne țineau sub amenințarea pistoalelor și nu ne slăbeau din ochi.

Pe drum, știind acum unde aveam să ajung, mă încercau sentimente împărțite. Pe de o parte, unul de teamă. Teama pe care o inspira în acea vreme numele de Aiud. Reputația sinistră a temniței din Aiud o făcuse să fie considerată de toată lumea simbol al silniciei la care era supusă țara. Pe de altă parte, sentimentul de mîndrie de a intra în închisoarea în care fuseseră aruncați atîția oameni celebri, care căpătaseră în ochii noștri aureolă de martiri, mă încuraja. În atmosfera întemnițată și ea între zidurile grozave care îl izolau de lumea exterioară, Aiudul păstrase ceva din suflul eroic al celor

care se chinuiseră, muriseră sau mai sufereau încă în celulele lui și părea să transmită mai departe mesajul lor, tuturor celor care intrau pe poarta lui.

Camionul a cotit și a încetinit. A trecut prin două porți, înainte de a se opri definitiv.

Ajutîndu-ne reciproc, am coborît. Pînă la ușa în fața căreia oprise camionul, n-am avut de făcut decît cîțiva pași. N-am apucat să remarc decît o clădire cu cîteva etaje, care le depășea în înălțime pe toate celelalte din incinta închisorii. Era o construcție modernă din beton, cu zidurile albe, numită de toți „celularul nou". Celelalte toate datau de pe vremea ungurilor și aveau, ca și cea din Oradea, aspectul unei temnițe medievale, cu ziduri ca de cetate, cu druguri de fier impresionant de groase la ferestre, cu uși din lemn masiv legate în fier, avînd fiecare, în afară de broască, și două sau trei zăvoare.

O altă caracteristică, comună acestor închisori din Ardeal, erau dalele de culoare galbenă, cu care erau pardosite coridoarele și care proveneau din aceleași cariere, care furnizaseră piatra pentru mai toate clădirile administrative din vremea imperiului austro-ungar și chiar pentru pavajul trotuarelor.

Titi, care fusese închis în Aiud din 1948, cînd deținuții aveau încă libertate de mișcare în incinta închisorii, ne-a făcut planul ei pe o pătură, folosind o coajă de săpun, de îndată ce am fost introduși în celulă. Ne aflam în celularul vechi, care era împărțit în două secții.

După ce am fost dați în primire unui ofițer de serviciu și toate formele de rigoare au fost îndeplinite — apel nominal, identificare după datele din dosare, percheziție corporală și reținerea bagajelor pentru magazie — am fost conduși la o celulă de la capătul coridorului. Era o cameră mare, absolut goală. Fereastra era acoperită pe dinafară de un oblon de scînduri, care nu lăsa să intre lumină decît prin partea de sus și împiedica orice vedere spre curte. Pe jos, pardoseală de cărămidă. Aveam cu toții destulă rutină de pușcărie, ca să ne dăm seama că era vorba de o cameră de tranzit, unde nu aveam să stăm decît pînă la repartizarea noastră definitivă în alte celule. Dar tot această rutină ne învățase că o astfel de ședere provizorie putea să nu fie neapărat de scurtă durată. Putea să fie vorba de cîteva ore, dar tot atît de bine și de mai multe zile. Trebuia deci să ne asigurăm de strictul necesar, pentru eventualitatea unei șederi prelungite. Am început așadar să batem la ușă, pentru a cere o tinetă.

Gardienii cu care avusesem de-a face pînă aci se arătaseră severi, tăcuți și fără inițiative personale, prin care să-și manifeste vreun sentiment de omenie sau de cruzime față de noi. Ni se păruseră niște roboți perfect programați, care executau întocmai ordinele. După experiența trăită cu gardienii de la Oradea, aveam tendința să-i preferăm pe cei de la Aiud. Cel puțin eram la adăpost de abuzurile individuale ale vreunei brute sadice! Cu ocazia insistențelor ce le-am depus pentru obținerea tinetei, ne-am dat seama însă

că ne cam grăbisem cu aprecierile noastre. Au trecut cîteva ore bune pînă ce ni s-a dat o tinetă!

E drept că la bătăile noastre repetate în ușă, nu ni s-a răspuns cu insulte și înjurături. Din cînd în cînd, ni se striga de undeva, din capătul coridorului: „Așteaptă"! Nevoia ne-a făcut să căutăm o modalitate de a face față situației. Am descoperit astfel, cum procedaseră alții, în aceeași situație, înaintea noastră și am făcut la fel.

Pe urmele soluției ne-a pus mirosul ce se degaja dintr-unul din colțurile camerei. Cercetînd mai îndeaproape locul, am descoperit că mai multe cărămizi din pardoseală erau dislocate din rosturile lor de ciment și puteau fi scoase. Ridicîndu-le, am dat de sursa mirosului. Patul de nisip, peste care fuseseră așezate cărămizile, era îmbibat de urină. Așa am putut rezista pînă ce, într-un tîrziu, am primit tineta. Problema nu s-a rezolvat însă. Tineta era mult prea mică pentru a satisface nevoile a treisprezece oameni, iar bătăilor noastre în ușă, pentru a ni se permite s-o golim la closet cînd se umplea, li se răspundea cu aceeași întîrziere. Am fost deci obligați să folosim în continuare calitatea absorbantă a nisipului din colțul cu cărămizile detașabile.

Aceleași greutăți le-am întîmpinat și la obținerea hîrdăului cu apă de băut. În acest caz, nu puteam improviza nimic, așa că am răbdat de sete pînă ce au catadixit să ne aducă hîrdăul. Ne-am astîmpărat setea provocată de slănina sărată, dar apa ne-a ținut și de foame, fiindcă în ziua aceea, nefiind trecuți în efectivul închisorii, n-am primit nimic de mîncare.

Tot în dimineața sosirii noastre, pe cînd așteptam în zadar să ni se dea tineta și apa, un gardian a tras zăvoarele și a deschis ușa. În loc de cele două hîrdaie mult așteptate, gardianul i-a făcut semn unuia din noi să iasă afară. A închis ușa după el și i-am auzit îndepărtîndu-se pe coridor.

Curînd după aceea, au început să răsune lovituri de ciocan. În fine, după luni de zile, ni se tăiau lanțurile! Zăngănitul fierului lovit de daltă se repercuta pe tot coridorul, făcînd să vibreze zidurile pînă la celula noastră. Un zgomot sinistru, care însă nu ne mai impresiona de mult! Dimpotrivă, de data asta chiar ne bucura, fiindcă ne scăpa de lanțuri. Mi-a venit și mie rîndul. Operația o făcea chiar gardianul de pe secție, în camera lui din celălalt capăt al coridorului. Mi-am potrivit singur, pe rînd, urechea brățării de la fiecare picior, pe nicovală. Gardianul introducea vîrful dăltii în dreptul nitului care menținea cele două bare de fier alăturate. Urmau cîteva lovituri de ciocan, pînă ce dalta tăia nitul. La fiecare izbitură de baros, fierul sălta pe nicovală și brățara zvîcnea în jurul piciorului. O țineam cu amîndouă mîinile, străduindu-mă să-i stăpînesc smuciturile, pentru ca fierul să nu mă lovească peste fluierul piciorului. Tăiatul lanțurilor noastre a durat toată dimineața.

Ușurați pentru prima dată, după atîtea luni de zile, puteam, în fine, să ne dezmorțim cu adevărat picioarele.

Mi-amintesc că după ce m-am plimbat un timp prin cameră, bucuros că pot umbla din nou normal, cu pasul întins și ridicînd piciorul, au început

să mă doară articulațiile de la șolduri. Era efectul anchilozei care se stabilise pe tot timpul cît purtasem lanțurile, care mă obligaseră să fac pași scurți și să-mi tîrăsc picioarele.

Pentru prima dată de la evadare, eram cu toții împreună și puteam vorbi nestînjeniți. Ne-am împărtășit unii altora tot felul de amănunte, pe care nu avusesem ocazia să ni le povestim, din cauza condițiilor neprielnice în care se purtau discuțiile, prin vizetă, la Oradea. În mod fatal, am ajuns să vorbim și despre ancheta de la Baia Mare.

Ducu Ciocâlteu, care se simțea evitat și nebăgat în seamă, a avut nefericita inspirație să încerce să-și refacă reputația, pe lîngă unii din grupul nostru, pe care i-a socotit mai influențabili. Retras într-un colț al camerei, cu Mircea Vueric, frații Brînzaru și Titi Spînu, pe care îi considera mai simpli și mai puțin capabili de a-și fi putut face o imagine de ansamblu a anchetei, reconstituită din fragmentele povestite de fiecare, Ducu le-a prezentat o versiune proprie, din care el ieșea basma curată. Recurgînd la falsificarea unor date și la insinuări răuvoitoare, a încercat să le abată atenția de la rolul jucat de el în anchetă și să îndrepte bănuielile asupra lui Ion Pantazi și asupra altora, care nu erau prezenți, între care Bănilă. Stratagema nu i-a reușit însă. Nu numai că intriga lui a dat greș, dar a reușit să stîrnească atîta indignare, că ar fi degenerat în bătaie, dacă n-ar fi intervenit Paul Iovănescu. Interpretînd cuvintele destul de aspre, cu care Paul i-a admonestat pe cei ce săriseră să-l bată, ca pe o atitudine de solidarizare necondiționată cu el, Ducu și-a manifestat cu glas tare indignarea de a fi acuzat pe nedrept de turnătorie, cerîndu-i să confirme inexactitatea acestei afirmații. În liniștea care se făcuse, cuvintele lui Paul, rostite cu calmul și echilibrul lui obișnuit, au pus capăt definitiv discuțiilor asupra acestui subiect:

— Am intervenit numai în virtutea principiului că trebuie să ne prezentăm uniți și omogen în fața celor care ne păzesc, chiar dacă între noi există disensiuni. Dacă ne-am bate între noi, ar interveni administrația și i-am da satisfacția de a constata lipsa noastră de solidaritate.

Apoi, întorcîndu-se spre Ducu, a continuat:

— Cît privește acuzația care ți se aduce, ea este adevărată. De turnat, ai turnat, dar asta nu poate fi judecat acum și aici, ci numai atunci cînd vom fi iar liberi!

Liniștea s-a lăsat parcă și mai grea, după vorbele lui Paul. Ducu n-a mai îndrăznit să zică nimic și, cît am mai stat împreună, a rămas complet izolat.

Către seară, ni s-a dat fiecăruia cîte o pătură, ceea ce însemna că noaptea aveam s-o petrecem în camera de tranzit. Ne-am înghesuit, cum am putut mai bine, într-unul din colțurile camerei ca să ne ținem cald, dar umezeala și frigul tot ne-au pătruns. Patul nostru de cărămidă, rece și tare, ne-a făcut să dormim cu întreruperi.

M-am trezit de mai multe ori peste noapte și m-am plimbat prin cameră ca să mă dezmorțesc de frig și să mi se potolească durerile din umeri și șolduri. Vînătăile îmi provocau dureri insuportabile, care mă obligau să mă întorc cînd pe o parte, cînd pe alta. În cele din urmă, cînd nu mai puteam răbda durerea, mă sculam în capul oaselor sau mă plimbam pînă ce mă răzbea oboseala și mă culcam din nou. Ciclul se repeta de mai multe ori pe noapte.

Dimineața a venit ca o izbăvire, iar cînd gardianul a deschis ușa ca să ne împartă terciul, toate chinurile au fost uitate. Rația, foarte mică, măsurată cu un polonic cam de dimensiunea unei cești de ceai, ne-a lăsat tot flămînzi, dar terciul fierbinte și puțin îndulcit ne-a încălzit imediat și ne-a redat buna dispoziție.

Conversațiile și glumele erau în toi cînd ușa s-a deschis din nou și au fost introduși cîțiva deținuți. Proveneau din celulele de pe cele două secții și din celularul nou și fuseseră aduși în camera de tranzit, urmînd să părăsească Aiudul spre diferite destinații. Unii se așteptau să fie duși la un nou proces, alții bănuiau că s-ar putea să fie vorba de o nouă anchetă, dar cei mai mulți nu știau ce cale aveau să ia și ce soartă le era hărăzită. Nu mai reține numele nici unuia din ei și nu mi s-a întipărit în minte nici o figură, din cauza agitației care a domnit toată ziua în cameră. Ușa s-a deschis de zeci de ori, ba pentru a-i scoate pe unii din noii veniți, ba pentru a-i aduce pe alții. Alteori, pentru a-l aduce înapoi pe unul pe care îl scoseseră cu un ceas mai înainte. N-apucai să faci cunoștință cu unul, și gardianul îi striga numele și-i spunea să iasă afară. Caracteristica îngrijorătoare a acestor oameni, care s-au perindat prin camera noastră, era aspectul lor fizic. Nu arătau cu mult mai bine ca noi!

De altfel, primele lămuriri pe care le-am cerut au fost cu privire la regimul și tratamentul din Aiud. Răspunsul primit ne-a confirmat temerile ce ne fuseseră stîrnite de slăbiciunea acestor oameni. De cîteva luni, în Aiud domnea foametea! Și noi, care credeam că, o dată cu plecarea din Oradea, scăpasem de spectrul foametei!

Aceeași bucurie cu care noi, numai cu cîteva zile în urmă, părăseam Oradea, o remarcam acum la acești oameni, care abia așteptau să scape de Aiud, gîndind că oriunde vor fi trimiși, mai rău nu pot nimeri. Plecau de la Aiud, cu aceeași nădejde cu care plecasem și noi de la Oradea...

Pe la amiază, agitația de pe secție s-a mai pototlit. În acalmia care prevestea împărțirea mesei și cînd orice altă activitate încetase, nu se mai auzea decît zgomotul gamelelor și tîrîtul hîrdăului pe coridor. La celălalt capăt al secției, s-au tras primele zăvoare. Camera noastră era ultima, așa că mai aveam de așteptat. Discuțiile încetaseră și, în liniștea care se lăsase, fiecare era atent la zgomotele care străbăteau pînă la noi. Fiecare urmărea în gînd etapele hîrdăului pe coridor. Cu toate că eram preveniți că nu ne puteam aștepta decît la o zeamă chioară cu cel mult cîte o foaie de varză acră pe

jumătate stricată sau cu cîteva sfărîmături de cartofi, și ei stricați, sucurile gastrice începuseră să lucreze și stomacul își manifesta nerăbdarea, în mod aproape dureros. Unul din deținuții din Aiud, care asculta la ușă, ne-a anunțat că hîrdăul se apropie. Mai erau trei celule pînă la noi.

Un miros, mai întîi slab și nedefinit, s-a strecurat pe sub ușă în celula noastră. Deținutul de la ușă, ezitînd, și-a dat cu părerea: „Parcă ar fi fasole! S-au auzit murmure de nemulțumire, vorbele lui fiind luate drept o glumă proastă.

Apariția fasolei și a cărnii în alimentația închisorilor era visul oricărui deținut și reprezenta sumumul posibil în materie de hrană. De multă vreme nu se mai văzuse așa ceva la Aiud! Și totuși, după cîteva minute, prima impresie a celui de la ușă s-a confirmat. Nu fusese o glumă. Mirosul tot mai puternic de mîncare de pe coridor se răspîndise în cameră și nu mai era nici un dubiu: era fasole cu carne! Cînd s-a deschis și ușa noastră și fiecare a primit o gamelă cu mîncare „groasă" de fasole cu carne de porc, surpriza și bucuria se puteau citi în egală măsură pe figurile și în privirile noastre. Nici unul din noi nu mai văzuse așa ceva de cînd era închis. La o mîncare chiar așa de densă și cu atîtea bunătăți de carne și slănină, nu se așteptase nimeni. Depășea și cele mai îndrăznețe speranțe!

În timp ce mîncam, s-au făcut mii de speculații, în căutarea unei explicații a fenomenului. Toți ne-am dat cu părerea. S-a vorbit de evenimente politice externe, care ar putea fi la originea schimbării regimului nostru. De presiuni internaționale, exercitate asupra guvernului român pentru a respecta „drepturile omului" și Carta Națiunilor Unite, pe vremea aceea, aceste noțiuni și instituții mai bucurîndu-se încă de respectul și încrederea noastră. S-a presupus chiar un posibil avertisment cu caracter ultimativ, dat de Statele Unite rușilor, prin care să fi fost somați să se retragă în frontierele din 1938. Tot pe acea vreme, mai credeam necondiționat în onestitatea Americii și în intenția ei sinceră de a restabili o ordine echitabilă pe continentul european. Încă le mai acordam credit nelimitat. Le treceam chiar cu vederea încetineala de care dădeau dovadă și nu le puneam la socoteală anii pierduți. Aveam toată încrederea în ei; eram încă tineri și încă generoși! Cei mai optimiști credeau chiar că războiul era iminent (poate chiar izbucnise!) și regimul din țară se pregătea de un nou „23 august". Era firesc deci să-și schimbe atitudinea față de noi și să încerce să-și răscumpere în ultimul moment greșelile, știind că vor fi trași la răspundere pentru crimele comise. Doar știau ce se întîmplase la Nürnberg! Cît despre soarta Rusiei, în caz de război, nu se îndoia nimeni!

Ca reacție la aceste ipoteze, din cale afară de exagerate, alții, care se voiau mai realiști, susțineau că mîncarea abundentă care ni se dăduse nu ne fusese distribuită decît nouă, celor din camerele de tranzit, și că în restul închisorii, probabil că deținuții primiseră aceeași ciorbă chioară ca și pînă aci. Părerea acestora din urmă a stîrnit indignare în tabăra optimiștilor. S-au

iscat discuții în contradictoriu, s-a argumentat în fel și chip, și dintr-o parte și dintr-alta, spiritele s-au aprins, și în cele din urmă „realiștii" au fost copleșiți de numărul mai mare al „optimiștilor", care i-au acuzat de defetism. De altfel, în cursul după-amiezii, teoria „realiștilor" a fost definitiv infirmată. Cîțiva deținuți, care apucaseră să mănînce la prînz, în celulele lor de pe celelalte secții din Aiud, înainte de a fi aduși în camera noastră, ne-au spus că primiseră aceeași mîncare ca și noi.

Toată discuția stîrnită în jurul mîncării de fasole cu carne, pe care n-am făcut decît s-o schițez, poate servi de model pentru toate cazurile similare, cînd un eveniment neobișnuit venea să schimbe ceva din viața noastră cotidiană. Oricăror modificări care interveneau, fie în regimul nostru alimentar, în bine sau în rău, fie în comportarea mai blîndă sau mai dură a gardienilor, fie în frecvența mai mare sau mai mică a percheziților sau în relaxarea ori înăsprirea măsurilor de pază, de izolare și de pedeapsă, li se căuta motivarea. Așa se ajungea la tot felul de interpretări ale faptelor ieșite din comun, care reflectau tot atîtea feluri de caractere, de la cel mai sumbru pesimist, pînă la iremediabilul optimist. Cu toate că părerile difereau așa de mult de la om la om, aveau totuși o trăsătură comună: plecau de la aceeași premisă. Toți, fără excepție, căutam explicația într-un eveniment politic extern. Toți eram convinși că orice schimbare mai de seamă în regimul care ni se aplica, în bine sau în rău, nu putea fi decît o consecință a unui fapt politic extern.

Și totdeauna acest raționament s-a dovedit just, fiind confirmat, e drept, cu întîrziere, de informațiile ce ne parveneau ulterior, prin noii arestați, care veneau mereu să ne îngroașe rîndurile. Așa am aflat, de fiecare dată, că inițierea unor conferințe internaționale la vîrf (de la Geneva, de la San Francisco sau de la Paris) determinase, cu cîtva timp în urmă, îmblînzirea regimului nostru de detenție, iar mai tîrziu, eșecul convorbirilor sau anularea lor (vezi cazul ruperii Conferinței de la Paris din 1958) provocase represaliile sălbatice și adevărate regimuri de exterminare în toate închisorile din țară. Deținuții erau astfel cînd ostatici, în perspectivă de a deveni marfă negociabilă, cînd obiectul răzbunării și cruzimii regimului comunist.

Din păcate, nu-mi amintesc cărui fapt politic internațional îi datoram brusca îmbunătățire a condițiilor de detenție de care am beneficiat în chiar ziua sosirii noastre la Aiud. În orice caz, îmbunătățirea regimului alimentar pentru noi, cei veniți de la Oradea, a fost de-a dreptul salvatoare.

Către seară, cînd ne pregăteam să petrecem din nou o noapte în camera de tranzit de pe secție, și-a făcut apariția ofițerul de serviciu, cu o listă în mînă:

— Care ți-auzi numele, îți iei bagajul și ieși afară!

A urmat citirea numelor de pe listă. Era vorba de noi, evadații de la Cavnic. Unul după altul, pe măsură ce ne-a strigat, am ieșit pe coridor.

— Ia pe doi! Alinierea! Lasă vorba!

Înainte de a porni, ne-a mai numărat o dată și ne-a mai dat cîteva instrucțiuni. Să ne ținem după el, în liniște și cu capul în jos, fără să ne uităm în stînga și în dreapta.

Convoiul nostru a pornit. În frunte mergea ofițerul, urmat de coloana noastră, iar în încheiere, un plutonier. Am ieșit din coridorul întunecat al secției, în curtea pavată. Se lăsa seara. Am trecut de colțul clădirii. În fața noastră, curtea se lărgea. Pe urmele ofițerului, am traversat-o în diagonală, îndreptîndu-ne spre o clădire lungă, cu etaj, a cărei parte de jos se pierdea în umbrele înserării. Numai partea de sus se profila pe cerul încă luminos. Dincolo de ea, estompate de distanță, se vedeau vîrfurile unui șir de plopi, cărora o sumedenie de ciori le dădeau tîrcoale, cîrîind continuu și disputîndu-și, cu țipetele lor stridente, cîte un loc pe o creangă, pe care să înnopteze.

Erau faimoasele ciori ale Aiudului, de care auzisem și care peste zi își duceau viața în incinta închisorii, ciugulind tot ce le pica din resturile de la bucătărie și făcîndu-și cuiburile în streșinile și după nenumăratele coșuri ale clădirii penitenciarului.

În timp ce ne apropiam de clădirea din fața noastră, Titi Coșereanu, care cunoștea Aiudul, ne-a șoptit: „Ne duc în Zarcă!" De alte explicații nu mai aveam nici unul nevoie, chiar dacă nu mai fusesem la Aiud. Renumele Zărcii era bine stabilit. Era închisoarea închisorilor. Căpătase valoare de simbol. Un fel de Sfînta Sfintelor.

Am mai făcut cîțiva pași și ne-am oprit în fața unui gard de vreo doi metri înălțime. Era din șipci înguste, dar bine alăturate, astfel că împiedicau vederea printre ele. Tot din șipci era și poarta în fața căreia ofițerul care ne adusese s-a oprit și a sunat. După cîteva clipe s-a deschis o vizetă. Gardianul de dincolo de poartă a schimbat cîteva vorbe cu ofițerul de serviciu, înainte de a ne deschide. Tot încolonați, am parcurs cei cîțiva metri pînă la intrarea în clădirea propriu-zisă, trecînd printr-un fel de culoar, mărginit pe stînga și pe dreapta de același fel de gard din lănțeți. Pe o parte și pe alta, am mai remarcat cîte o poartă, asemănătoare cu cea prin care trecusem. Cum aveam să vedem mai tîrziu, acele porți dădeau spre cele două curți de plimbare, amenajate de-a lungul fațadei Zărcii, una în stînga și alta în dreapta intrării și îngrădite cu același sistem de țarc înalt și opac. Înainte de a urca cele două–trepte trepte și de a pătrunde în Zarcă, mi-am aruncat ochii în sus. Am zărit o clipă partea de sus a acoperișului de deasupra intrării, de unde se înalța un drapel din fier forjat, profilînd în filigran, pe cerul devenit lăptos înainte de lăsarea nopții, patru cifre: 1882. Era anul cînd fusese construită Zarca, sub administrația maghiară. Prima și cea mai veche clădire a complexului Penitenciarului Aiud.

O dată trîntită în urma noastră ușa masivă, concertul de cîrîituri al ciorilor s-a stins brusc. În primul moment, liniștea care mă înconjura mi-a dat o impresie de ermetism, pe care nu o mai avusesem pînă aci. Cred că pentru cîteva clipe am realizat ce înseamnă claustrofobia. Instinctiv, am respirat

adînc de cîteva ori. Faptul că n-am întîmpinat nici o dificultate să-mi umplu plămînii cu aer, cum mă așteptam, și mai ales mirosul înțepător de motorină, cu care erau date dușumelele, m-au trezit la realitate.

Cred că toți camarazii mei au fost la fel de impresionați ca și mine, la intrarea în faimoasa Zarcă. Auzisem atîtea povești despre ea, în lumea închisorilor circulau atîtea legende despre cei întemnițați aci, era înconjurată de atîta mister, încît nu se putea să nu te înfiori cînd îi treceai pragul.

Între zidurile ei, în cea mai cumplită izolare, nu numai de lumea exterioară, dar chiar și de cea a restului închisorii, pieriseră, rînd pe rînd, nenumărați oameni, pe care regimul îi considerase cei mai periculoși dușmani ai săi. Oameni de toate culorile politice: țărăniști, legionari, liberali, comuniști; de toate credințele: preoți și episcopi — ortodocși, romano-catolici și greco-catolici —, evrei sioniști, înalți ofițeri, foști miniștri, profesori universitari, poeți, scriitori, dușmani de totdeauna ai comunismului, colaboraționiști, comuniști ilegaliști, ca și oameni din Rezistență. Parte din ei muriseră neștiuți de nimeni, în tăcerea de mormînt a Zărcii. Pe alții, care încă supraviețuiau, îi aștepta același sfîrșit.

Dacă în lagăr lichidarea deținuților se realiza prin extenuare fizică, prin muncă forțată, norme supraomenești, privațiuni de tot felul, lipsă de igienă, de tratament medical, frig sau căldură excesivă, bătăi etc., iar în închisori, prin aceleași mijloace, cu singura diferență că locul muncii forțate era luat de regimuri periodice de înfometare, în Zarcă, factorul determinant în atingerea aceluiași scop părea să fie timpul.

În singurătatea și liniștea mormîntală a Zărcii, timpul nu mai avea unități de măsură. Nici un eveniment nu venea să-i tulbure mersul și, neîntîmplîndu-se nimic, neavînd jaloane, nu puteai spune că trece. Curgea. Curgea fără sfîrșit, desfășurîndu-și procesul lui lent, dar sigur, de uzură psihică și fizică, asupra deținuților, a căror viață se consuma aici încet, încet pînă la pieire.

Plutonierul care ne luase în primire ne-a oprit imediat ce ușa de intrare s-a închis în urma noastră. A bătut din palme și am auzit pași de cizme coborînd pe scări. Îl chemase pe plutonierul de serviciu de pe secția de la etaj, ca să-l ajute la repartizarea noastră. Unul din plutonieri a rămas să ne păzească, iar celălalt a început să facă naveta, luînd de fiecare dată cu el cîte trei sau patru dintre noi și ducîndu-i în cîte o celulă. Toți am fost repartizați la parter. La intrarea în Zarcă, mă aflam în coada coloanei, așa că mi-a venit rîndul la urmă, împreună cu Miltiade Ionescu și Paul Iovănescu.

Gardianul ne-a spus să-l urmăm. Am luat-o la stînga pe coridorul care mergea de la un capăt la celălalt al Zărcii. Era mărginit pe o parte de zidul exterior. În partea superioară avea o serie de ferestre înguste și lungi, care se deschideau în oberlict. Pe partea opusă, ușile masive de stejar, cu cîte trei zăvoare, ale celor treizeci de celule de la parter, cincisprezece în dreapta și cincisprezece în stînga intrării. Aceeași împărțire și tot atîtea celule avea și etajul.

Ne-am oprit în fața ușii cu numărul douăzeci și nouă. Era penultima. Mai urma o ușă identică pe care scria W.C. Simetric, și cu aceeași inscripție, mai era încă o ușă la fel, în capătul aripei drepte a coridorului. Tot numerotată era și prima ușă de lîngă intrare, de pe aripa stîngă a coridorului, care dădea spre scara care urca la etaj, ceea ce făcea ca, de fapt, la parter, să nu fie decît douăzeci și nouă de celule propriu-zise. Gardianul a încuiat și ferecat totul în urma noastră. Cu toată ușa grea și zgomotul drugilor groși de fier ai zăvoarelor, ce dădeau impresia unei perfecte etanșeități, i-am auzit pașii îndepărtîndu-se pe dușumelele coridorului.

Mi-aduc aminte că, exact în fața ușii noastre, una din scîndurile pardoselei coridorului scîrțîia cînd călcai pe ea, prevenindu-ne ori de cîte ori gardianul se apropia tiptil de vizetă, fie pentru a ne spiona, fie pentru a asculta ce vorbim.

Rămași singuri, am pornit la cercetarea noii noastre locuințe. Amenajări nu erau de făcut. În afară de trei rogojini, trei saltele și trei pături, întinse pe podelele de brad, iar într-un colț o tinetă și hîrdăul de apă, cu o cană de băut pusă pe capac, camera era goală. Sus, pe peretele de deasupra ușii, un bec lumina celula.

Înaltă de mai bine de trei metri, lată de doi și ceva și lungă de aproximativ patru jumate, celula părea imensă. Peretele dinspre coridor, unde se deschidea ușa, era impresionant de gros: cam optzeci de centimetri! Tocul ușii, din lemn de stejar vopsit în maron, îl îmbrăca pe toată grosimea. Pe peretele opus, la fel de gros, era fereastra în două canate, plasată sus, în așa fel ca să nu te poți uita afară. Dacă încercai să te sui pînă la ea, nu puteai sta decît agățat de gratii, fiindcă pervazul, cu toate că era de lățimea zidului, nu-ți oferea sprijin, nefiind orizontal, ci înclinat în pantă, spre interiorul celulei. Dar chiar dacă te cățărai pînă la gratii, vederea ți-era împiedicată de un oblon din scînduri, fără interstiții. Un fel de ladă, fixată din exterior în dreptul ferestrei, care nu lăsa să pătrundă aerul și lumina decît prin partea ei de sus. O fîșie de vreo treizeci de centimetri, prin care vedeai cerul. Și gratiile erau deosebite de cele pe care le întîlnisem pînă aci. Erau duble. Mai bine zis, două grilaje împletite între ele, unul din bare de fier pătrat și unul din șine mai late. A doua zi, cînd s-a luminat, aveam să descoperim că oblonul nu era chiar așa de opac. Alți deținuți, dinaintea noastră, îi aduseseră îmbunătățiri substanțiale. Într-o parte a oblonului, lărgiseră puțin crăpătura dintre două scînduri, pentru a privi în curtea pavată pe care o străbătusem înainte de a intra în Zarcă. Într-altă parte, un nod al lemnului dintr-o scîndură putea fi scos. Prin acel orificiu, te puteai uita în curtea de plimbare a Zărcii din dreptul aripii noastre.

În această primă seară, culcați pe saltelele noastre, am discutat pînă ce ne-a cuprins somnul. Subiectul care ne preocupa se putea rezuma într-o singură întrebare De ce fuseserăm noi aduși în Zarcă? Știam că aici erau încarcerate numai personalități, oameni considerați de regim ca cei mai mari dușmani. Aveam să ne lămurim a doua zi.

Dimineața ne-am trezit în strigătele gardianului: „Deșteptarea"! Apoi l-am auzit oprindu-se și bătînd cu cheile în ușă, la fiecare celulă. A ajuns și la noi, s-a uitat pe vizetă și ne-a spus să deschidem fereastra. Afară, vremea se arăta frumoasă în acel început de primăvară. Totuși, răcoarea nopții, pereții reci și cu urme de igrasie ai celulei constituiau, pentru corpurile noastre slăbite și lipsite de rezistență, o încercare grea. Tremurînd de frig, ne-am pus păturile în spinare și, așezați pe saltele, am așteptat desfășurarea programului primei noastre zile în Zarcă. La scurt timp, am auzit soneria de la poartă și apoi voci și pași de cizme. Venise schimbul de zi pentru „număr" sau „deschiderea!" cum ne-a anunțat strigătul gardianului. Cînd au ajuns la noi, gardianul de noapte și ofițerul de serviciu, care a verificat pe un tabel efectivul celulei, au rămas în cadrul ușii, pînă ce gardianul care preluase schimbul de zi a bătut cu un ciocan de lemn gratiile de la fereastră. Tot așa cum veniseră, fără să scoată o vorbă, au trîntit ușa, au tras zăvoarele și au plecat, iar noi am închis repede fereastra și ne-am ghemuit pe saltele, înveliți pînă peste cap cu păturile. N-aveam decît o singură dorință: să fim lăsați să dormim.

Regulamentul penitenciarelor prevedea că, de la „deșteptare" și pînă la „stingere", deținutul nu avea voie să doarmă. Respectarea măsurii era însă supusă acelorași fluctuații ca și hrana și tratamentul general al deținuților. Depindea de acele dispoziții misterioase care veneau de la centru și care puteau modifica radical, de la o zi la alta, viața deținuților. Un regim de exterminare, cu toate procedeele lui — înfometare, bătăi, munci istovitoare etc. — și care făcea din fiecare punct al regulamentului un nou mijloc de tortură, prin interpretarea pe care i-o dădeau și felul în care îl aplicau, se putea schimba peste noapte, urmîndu-i o perioadă în care orice teroare înceta, hrana se îmbunătățea, iar nerespectarea regulamentului de către deținuți nu mai era pedepsită, gardienii făcîndu-se că nu observă abaterile. Or, se pare că ne aflam tocmai într-un astfel de moment de tranziție, de la un regim la altul.

Prima, și cea mai importantă dovadă că începuse o perioadă de relaxare, fusese mîncarea pe care o primisem cu o zi înainte. Aceeași hrană substanțială avea să se mențină timp de cîteva luni, pînă ce, treptat, s-a degradat din nou. Al doilea semn îmbucurător a fost o oarecare delăsare în comportarea gardienilor, care veneau foarte rar să supravegheze prin vizetă, iar atunci cînd totuși veneau, nu-și mai dădeau osteneala să umble încet ca să ne surprindă. Făceau parcă înadins să calce apăsat cu cizmele, ca să ne dea de veste, nu cumva să fie puși în situația de a ne prinde în flagrant delict de privit pe geam, de cusut sau de vorbit la perete cu celula vecină. Implicit, din acest agrement tacit dintre noi și gardieni, decurgea și posibilitatea de a dormi în timpul zilei.

Norocul pe care l-am avut ca această perioadă de îmblînzire să survină tocmai cînd atinsesem limitele extreme ale slăbiciunii și deci ale rezistenței

fizice, a fost pentru noi de-a dreptul salvator. Datorită vremii tot mai calde, a hranei mai consistente și a somnului reparator, în mai puțin de două luni ne-am refăcut complet. Desigur că faptul că eram tineri a jucat un rol important.

Am văzut, în decursul întemnițării, oameni mai în vîrstă cărora, lipsindu-le resursele tinereții, au ajuns distrofici după o perioadă de înfometare și nu s-au mai refăcut niciodată. De multe ori, organismul ceda și efectele privațiunilor ieșeau la iveală abia după ce regimul se îndrepta. Cele mai multe afecțiuni se manifestau atunci la inimă, ficat sau stomac. Deficiențele ireversibile ce apăreau la unul din aceste organe, ce fusese supus la prea grele încercări, reduceau și mai mult șansele de supraviețuire ale deținutului respectiv, nu numai în cazul unei noi înăspriri a regimului, dar chiar și în condițiile unei perioade de închisoare mai blînde.

Ca noi locatari ai Zărcii și încă impresionați de faptul că ne aflam între zidurile celei mai teribile închisori, cu toate că ne-am culcat imediat după „număr", am dormit iepurește, tresărind din somn la fiecare zgomot, de teamă să nu fim surprinși. Abia după o zi sau două, ne-am dat seama că vigilența gardienilor slăbise și că nu se mai preocupau de respectarea dispoziției care ne interzicea să dormim peste zi.

La scurtă vreme după „număr", a început „programul". Am reușit să localizăm zgomotul zăvoarelor, la celălalt capăt al coridorului: fusese scoasă la W.C. celula nr. 1.

Totodată am auzit cum se tîra pe coridor un hîrdău. S-a oprit în fața celulei noastre. Gardianul a descuiat ușa. Împreună cu el a mai apărut un personaj, care ne-a dat cîte o gamelă și o lingură la fiecare, și apoi ne-a împărțit terciul. Omul era îmbrăcat în zeghe vărgată. La fiecare polonic pe care ni l-a turnat în gamele a făcut cîte o glumă referitoare la „serviciul hotelului de lux" în care ne aflam, căutînd în același timp cu privirea la plutonierul care asista la împărțire, pentru a vedea dacă îi aprecia umorul.

Glumele lui, cu nuanță batjocoritoare la adresa deținuților, erau în spiritul celor pe care le făceau și milițienii, așa că, de cele mai multe ori, individul își primea răsplata pe care o cerșea din ochi. Gardianul rîdea și omul nostru radia de mulțumire că reușise să-i fie pe plac.

Cu timpul aveam să ne obișnuim cu prezența acestui personaj abject. Îl chema Cărămidaru și fusese condamnat pentru crime de război săvîrșite în timpul campaniei din Rusia. Ca deținut în Aiud, se remarcase ca turnător și astfel devenise om de încredere al administrației. După un timp, ofițerul politic îl mutase din fabrica închisorii, unde lucra, ca planton în Zarcă. Aici, căra hîrdaiele, împărțea masa, mătura pe jos și întreținea în general curățenia. De mai multe ori, cînd mătura pe coridor, l-am auzit șoptindu-i gardianului ceea ce auzise discutîndu-se în cîte o celulă sau sugerîndu-i să facă o percheziție în celula X, fiindcă știa că unul din deținuți avea ascuns un ac sau că altul scria pe săpun. Cărămidaru umbla mai tot timpul desculț și

se deplasa fără zgomot pe coridor, așa că trebuia să fim foarte atenți să nu ne spioneze la ușă. Țin minte că avea un semn particular: îi lipsea degetul cel mare de la piciorul drept. Fiind din Basarabia, puternicul lui accent rusesc ni-l făcea și mai antipatic.

Gardianul cu care Cărămidaru se înțelegea cel mai bine, și de altfel singurul de al cărui nume îmi amintesc, era plutonierul Olteanu. Gras, cu „x-beine", cu fața buhăită și o pată roșie din naștere sub unul din ochi, fusese supranumit de noi „Bejnița". În schimbul lui, trebuia să fim foarte atenți. Bejnița își făcea o plăcere să șicaneze deținuții, să-i pună să spele pe jos în celule chiar dacă abia se spălase, să șteargă cu motorină lemnăria de la uși și ferestre, să nu-i lase să se culce etc. Cu toată îmblînzirea regimului de care am pomenit, și care nu-i mai permitea să treacă la măsuri de pedeapsă pentru orice fleac, Olteanu era singurul care nu se putea abține de la mici mizerii, satisfăcîndu-și astfel pornirea sadică de a sîcîi oamenii. Cărămidaru îl seconda, spionînd pe la uși și raportîndu-i comentariile pe care le înregistra. Cea mai mare plăcere a lui Olteanu era să-i chinuie pe cei mai bătrîni și neputincioși. Profitînd de slăbiciunea și de gradul mai mare de timorare pe care îl întîlnea la cei infirmi, răcnea la ei prin vizetă, cînd îi surprindea culcați, îi obliga să alerge cu tineta plină pe coridor, cînd îi scotea la W.C., și îi amenința în fel și chip, stîrnind la bieții oameni o adevărată panică. Marea lui satisfacție era să-i înfricoșeze și să-i facă să-și ceară iertare și să-l roage să treacă cu vederea abaterea de la regulament. Nenorociții se umileau, încercînd să-l înduplece să nu le pună lanțuri sau să nu-i bage la carceră, cum îi amenința, argumentînd, în speranța că-l vor înduioșa, că sînt bătrîni, slăbiți și bolnavi. Plutonierul se arăta însă intransigent și le spunea să stea pregătiți, că va veni să-i ia ca să-i ducă la carceră. Apoi trîntea ușa, se îndepărta de celula lor și-l auzeau rîzînd și distrîndu-se cu Cărămidaru, pe socoteala amărîților pe care-i păcălise. După un timp, îl trimitea pe Cărămidaru, care era descult și nu făcea nici un zgomot cînd umbla, să-i spioneze prin vizetă. Cînd se întorcea și-i spunea că-i văzuse stînd îmbrăcați lîngă ușă, așteptînd să fie duși la carceră sau că se iscase o ceartă între ei, fiindcă îi reproșau celui care fusese surprins culcat, că din cauza lui urmau să fie toți pedepsiți, Olteanu nu mai putea de bucurie.

Am dat numai un exemplu, dar cît am stat în Zarcă, am fost martorii mai multor astfel de scene penibile, petrecute pe aripa coridorului nostru și în raza accesibilă auditiei noastre. Unele din victimele preferate ale plutonierului Olteanu se aflau la cîteva celule distanță de noi. Erau patru în celulă. Toți, foste personalități politice, închiși de mai mulți ani de zile, destul de înaintați în vîrstă la vremea aceea dar, mai ales, puternic marcați de toate prin cîte trecuseră. Din punct de vedere fizic, niște biete epave umane. Nu-mi amintesc decît de doi dintre ei. Unul era Dobrescu, național-țărănist, fost primar al capitalei. Celălalt era Pop, fost ministru. Nu mai pot preciza dacă era vorba de Valer Pop, cel care dusese tratativele cu ungurii în privința

Ardealului, înainte de Dictatul de la Viena, tratative care eșuaseră, sau de Ionel Pop, rudă cu Maniu și fost ministru. De ceilalți doi nu-mi mai aduc aminte.

În ceea ce ne privește, nu pot spune că am avut de suferit de pe urma răutăților lui Olteanu. Ne înțelesesem între noi asupra unei atitudini comune față de el și mai ales să nu-l provocăm. Cu prima ocazie cînd ne-a surprins dormind și a deschis ușa pentru a ne amenința cu lanțurile și cu carcera, la toată tirada lui, noi am rămas muți. Ne-am sculat doar în picioare. Cam dezamăgit că nu căutăm să ne justificăm, ne-a avertizat că la a doua abatere ne bagă la carceră. Cum a trîntit ușa, ne-am culcat la loc! N-a trecut mult și, cu toate precauțiile pe care le-a luat ca să nu-l simțim, l-am auzit totuși pe Cărămidaru apropiindu-se de ușă și dînd clapa vizetei la o parte. Ne-am prefăcut că dormim. Tot așa tiptil l-am auzit plecînd. Puțin după aceea, Olteanu a deschis iar ușa. De data asta, răcnind și amenințînd. Ca și prima dată, ne-am sculat în picioare și am tăcut. Înainte de a închide din nou ușa, ne-a spus să stăm pregătiți că vine să ne ducă la carceră, ca să ne treacă pofta de dormit. Cum a închis ușa, ne-am culcat iar. După cîteva minute, am auzit vizeta. Era tot Cărămidaru. Peste alte cîteva minute a venit și Olteanu, care ne-a scrutat îndelung prin vizetă, dar de deschis n-a mai deschis ușa.

Figura s-a mai repetat o dată sau de două ori în zilele următoare, dar văzînd că încercările lui de intimidare nu reușesc, a renunțat. Din cînd în cînd, cu ocazia împărțirii mesei sau a scoaterii la W.C., se mulțumea să ne spună pe un ton dojenitor-înțelegător: „Sînteți băieți tineri și dormiți toată ziua ca niște boșorogi!" Alteori, fără să se oprească sau să se mai uite pe vizetă, cînd trecea prin fața celulei noastre, dădea un pumn în ușă și striga: „Deșteptarea!" Atîta tot, și trecea mai departe.

După această digresiune, revin la desfășurarea programului din prima noastră zi în Zarcă.

Terciul fierbinte ne încălzise de-a binelea. De frig nu mai sufeream, dar ne prindea somnul. Încă nu ne încumetam să ne culcăm, fără să luăm anumite măsuri de prevedere. Hotărîsem să facem cîte unul pe rînd de pază, ca ceilalți să poată dormi între timp. Primul în post la ușă a fost Mache, care după cîtva timp ne-a trezit, anunțîndu-ne apropierea gardianului de ușa noastră. Tîra ceva după el pe coridor și se oprea la fiecare celulă. Cînd a deschis și la noi, am văzut că zgomotul produs provenea de la un coș de nuiele (cum erau cele de rufe, pe vremuri) pe care îl trăgea de o toartă după el. S-a aplecat asupra lui și, înainte de a ne da seama de conținut, ne-a aruncat pe jos în cameră ceea ce luase din fundul coșului. Pînă ce nu s-au oprit din rostogolit, scoțînd un sunet de pietroaie pe dușumele, n-am putut identifica cele trei obiecte. Cei trei bolovani nu erau altceva decît turtoaie. Celebrele turtoaie ale Aiudului!

Rîzînd de „gluma bună" pe care o făcuse, gardianul a plecat, iar noi ne-am apucat să examinăm mai de aproape această specialitate culinară a Aiudului. De mărimea unui pumn, aveau forma aproximativă a unui trunchi de con, iar culoarea, de la brun închis pînă la negru, după cum erau mai puțin coapte sau aproape carbonizate. Coaja, extrem de dură și groasă, cerea un adevărat efort ca s-o poți rupe sau mai bine zis, sparge, iar de mîncat, prezenta chiar o problemă, mai ales cînd îți sîngerau gingiile, cum era cazul nostru. Ce să mai vorbim de majoritatea celor care nu mai aveau dinți deloc! Iar miezul propriu-zis, după ce reușeai să rupi coaja, rămînea cam de volumul unui ou, era crud, și de cele mai multe ori verzui și cu gust de mucegai. Cît am stat în Zarcă, distribuirea turtoiului a suferit variații. Au fost perioade în care ni s-a dat de două ori pe săptămînă, în locul rației de două sute cincizeci de grame de pîine, alteori, zilnic, împreună cu o rație de pîine redusă la o sută douăzeci de grame, iar alteori fără nici un fel de regularitate.

N-a trecut mult de la împărțirea turtoiului și ne-a venit rîndul la „program". Celula noastră fiind ultima, n-am făcut decît să ieșim pe ușa noastră și să intrăm pe cea de alături. Oricît am încercat să întîrziem pe cei doi–trei pași pe care îi aveam de făcut pe coridor, prefăcîndu-ne că avem greutăți la dusul tinetei, timpul a fost prea scurt ca să putem privi mai atent de-a lungul secției. N-am înregistrat decît existența carcerei. Un fel de gheretă de scîndură, plasată în colțul din fața ușii W.C.-ului. La capătul opus al coridorului, mai era una la fel.

Cum eram ultimii care fuseserăm scoși, și între timp sosiseră hîrdaiele cu mîncarea de prînz, gardianul ne-a încuiat în W.C. și s-a apucat să împartă masa. Am avut astfel timpul să ne spălăm în voie la robinetul de la spălător, privilegiu rar în închisoare, unde totul trebuia făcut repede. Apa era ca gheața, dar am profitat totuși de ocazia ce ni s-a oferit. Trecuseră mai bine de zece zile de cînd făcusem ultimul duș, la Oradea. Gardianul ne-a scos din W.C. abia cînd a ajuns cu împărțitul mesei la celula noastră.

Din hîrdăul tras în fața ușii de Cărămidaru, ni s-au umplut gamelele cu ciorbă, tot așa de consistentă ca și în cele două zile precedente, ceea ce ne-a întărit convingerea că ne făcusem intrarea în Aiud într-o zodie favorabilă. Se părea că abia acum ni se stîrnise foamea. O foame de convalescent tînăr și sănătos, supus la un regim de refacere. Progresul se putea observa zilnic. Nu numai că ne întremam fizic văzînd cu ochii, dar zi de zi ne recuperam forțele. După primele săptămîni petrecute mai mult culcați, ne-am recîștigat încet, încet toată energia și totodată ne-a scăzut și acea necesitate permanentă de somn, revenind astfel treptat la un ritm de viață normal.

Mîncarea s-a menținut mai tot timpul, dacă nu bună, în orice caz suficientă. În această primă parte a perioadei de îndreptare a regimului din Aiud, primeam aproape zilnic carne. La început multă, apoi, cu timpul, tot mai puțină și mai tîrziu numai o dată sau de două ori pe săptămînă. Dar

chiar în zilele fără carne, ciorba conținea cantități suficiente de cartofi, arpacaș, varză sau fasole, alimentele de bază din toate pușcăriile. Cu aceiași cartofi, arpacaș sau varză se realizau, în alte perioade, regimurile de înfometare, ca cel prin care trecusem în Oradea sau cel aplicat la Aiud, înainte de sosirea noastră. Era numai o diferență de cantitate! Iar în aceste perioade de exterminare prin foamete, fasolea, care avea calități nutritive mai ridicate, dispărea din meniul închisorilor. La fel și carnea. Ceea ce se înțelegea acum prin carne la Aiud depășea cu mult, și cantitativ și calitativ, „normalul" din alimentația deținuților în epocile așa-zise blînde. Era vorba fie de slănină, fie de capete de porc, de oaie sau de vită, fie de burtă sau uneori chiar de carne macră de vită.

Faptul că deținuții care lucrau la bucătăria din Aiud nu erau de drept comun, cum era cazul în multe alte pușcării, l-am remarcat imediat. Nu se fura din alimente și, în limita posibilităților, se respectau anumite norme de curățenie, cu toate că am avut uneori și surprize neplăcute în această privință. Le voi menționa la timpul cuvenit.

Cu celelalte cîteva deschideri de ușă din cursul după-amiezii, care s-au succedat conform ritualului din toate pușcăriile și anume: „programul" de după masă, mîncarea de seară și „închiderea", am crezut că prima noastră zi la Zarcă s-a încheiat. Am mai stat un timp de vorbă comentînd evenimentele zilei și am ajuns la concluzia că bilanțul era pozitiv. Ne puteam declara mulțumiți de viața destul de pașnică, de temperatura suportabilă și de regimul alimentar satisfăcător, cu care ne inaugurasem detenția în noua noastră reședință. După Oradea, era și normal să fim optimiști în noua noastră situație!

Ne pregăteam tocmai de culcare, cînd am auzit trăgîndu-se zăvoarele și deschizîndu-se o ușă din capătul opus al celularului. Din experiența de pînă aci, știam că, după „închidere", gardianul de serviciu pe secție nu mai avea voie să deschidă vreo celulă decît în cazuri foarte grave, și atunci, numai în prezența ofițerului de serviciu. Bănuind deci că se petrecea ceva neobișnuit, ne-am repezit să ascultăm la ușă, în speranța să prindem despre ce era vorba. După numărul pașilor de pe coridor, ne-am dat seama că cei din celula respectivă erau scoși spre ieșirea din Zarcă. Apoi, la scurtă vreme, s-a auzit un nou rînd de zăvoare și iar pași de deținuți care se îndreptau spre ieșire. Neputîndu-ne explica ce se întîmplase, eram pe punctul să renunțăm de a mai pricepe și voiam să ne culcăm, cînd un zgomot ciudat ne-a parvenit, de data asta dinspre fereastră. Cînd am deschis-o, ne-am lămurit: deținuții din cele două celule fuseseră scoși la plimbare, unii în curtea din dreapta, ceilalți în cea din stînga.

Ne-am cățărat la geam. Afară se îngîna ziua cu noaptea, iar becul care lumina curtea de sub fereastra noastră nu reușea să ne dea o imagine prea clară a celor trei sau patru deținuți. La fiecare tură pe care o făceau în jurul

rondului din mijlocul curții, treceau, pe o distanță de cîțiva pași, prin raza vizuală pe care ne-o permitea crăpătura oblonului, dar mai mult decît niște siluete, n-am putut distinge. De altfel, din prudență, am și renunțat să mai întîrziem la oblon, nefiind încă obișnuiți cu mediul înconjurător și cu obiceiurile gardienilor. Deoarece gardianul nostru începuse să se plimbe pe coridor, ne-am dat seama că recursese la tovarășul lui de la etaj, pentru a-i supraveghea pe deținuții care erau scoși la plimbare. Or, pe acesta din urmă nu-l puteam repera și, neștiind unde stătea, ne temeam să nu se fofileze sub ferestre și să ne surprindă agățați de gratii. Uimiți de acest procedeu neobișnuit al plimbărilor nocturne, ne-am hotărît să ne culcăm, pînă ce ne va veni și nouă rîndul.

Se făcuse noapte de-a binelea, cînd ne-a trezit gardianul și ne-a scos în curte. Cerul plin de stele și aerul proaspăt ne-au produs o plăcere pe care n-o mai avusesem de mult. Pe marginea exterioară a potecii pe care ne plimbam și în rondul din mijloc, căruia îi dădeam ocol, fuseseră semănate niște plante. Abia răsăriseră și nu le-am putut recunoaște soiul. Peste vreo două sau trei săptămîni, aveau să constituie cea mai plăcută surpriză pe care ne-a oferit-o Zarca. Erau petunii multicolore, care aduceau o notă veselă, nemaiîntîlnită în monotonia de nuanțe întunecate, dominante în lumea penitenciarelor. Puțin timp după petunii, au înflorit și cele cîteva tufe de regina-nopții, semănate printre ele. Toată vara, o dată cu lăsatul serii, cînd florile de regina-nopții se deschideau, mirosul lor puternic pătrundea pe fereastră și schimba atmosfera în celulă pînă la venirea zorilor. Dimineața, cînd florile se închideau, parfumul lor îmbătător se risipea și pușcăria își recucerea terenul pierdut în timpul nopții, infestînd din nou aerul celularului cu amestecul ei pestilențial specific: duhoare de tinetă, de corpuri nespălate, de rufe murdare, D.D.T. și motorină. Multe din cele văzute și pățite de-a lungul anilor de pușcărie mi s-au șters din minte, dar parfumul de regina-nopții îmi răsare și acum în nări, ori de cîte ori vine vorba de Aiud și de Zarcă.

Timpul de plimbare nu cred că depășea zece minute, dar era zilnic respectat.

Peste cîteva zile, fiind o sîmbătă, aveam să constatăm că, și la baie, locatarii Zărcii tot noaptea erau duși. Sala de dușuri era lîngă bucătărie, iar boilerul și robinetele aflate în camera vecină erau manipulate de un deținut politic, ceea ce făcea ca apa să ne fie distribuită în bune condiții. Chiar dacă și aici, ca în toate pușcăriile, gardianul ne grăbea, reușeam totuși să ne spălăm mai ca lumea.

Mi-amintesc că de mai multe ori, la întoarcerea în celulă, am găsit în buzunare cîte două–trei țigări cu cîteva chibrituri și o bucată de catran din cutia de chibrituri. Ni le pusese deținutul de la baie, în hainele pe care ni le lăsam într-o anticameră a sălii de dușuri, cînd ne dezbrăcam. Nu i-am văzut niciodată decît silueta, prin ușa întredeschisă a camerei unde se afla cazanul. Nu ne-a fost niciodată posibil să luăm contact cu el, gardianul fiind mereu prezent și atent la toate mișcările noastre.

După vreo două luni de la sosirea noastră la Zarcă, scoaterea la plimbarea zilnică și la dușul de sîmbătă a început să se facă ziua. Renunțarea la aceste activități nocturne era probabil un efect întîrziat al regimului mai blînd instaurat la Aiud, și care mai atenua și măsurile de extremă vigilență și secret sub care se trăia în Zarcă. În general, viața noastră în Zarcă nu a suferit modificări importante pe parcurs, regimul menținîndu-se destul de constant, cu un program zilnic neschimbat, așa cum am arătat că s-a desfășurat în prima noastră zi.

Revin la această primă zi de Zarcă, pentru a vorbi despre celula vecină. Imediat după ce ni se împărțise terciul, locatarul ei a încercat să ia legătura cu noi, bătîndu-ne în perete. Nu ne-am grăbit să-i răspundem, fiindu-ne teamă. Trebuia mai întîi să ne familiarizăm cu mișcările, sunetele și acustica celularului, care ne erau încă total străine. Vecinul a insistat de mai multe ori în tot cursul dimineții, pînă cînd, în sfîrșit, ne-am hotărît să-i răspundem. Ne-am asigurat că gardianul se afla în cealaltă parte a celularului, supraveghindu-l pe Cărămidaru, care mătura pe coridor. Paul a rămas la pîndă la ușă, iar Mache cu mine, după ce i-am răspuns vecinului prin cîteva ciocănituri, ne-am lipit urechea de perete.

La început ne-am înțeles cu greu, dar foarte repede, urmînd indicațiile vecinului, am stabilit un sistem de comunicație, pe care aveam să-l întrebuințăm de-aci înainte mereu. Procedeul era simplu. Aplicam fundul căniței de băut apă pe perete și vorbeam, dozîndu-ne vocea, cu gura cît mai în interiorul căniii. Totodată, astupam cu palmele spațiul dintre obraz și buzele căniii. Pentru a asculta, în loc de gură, ne apropiam urechea de deschiderea căniii. Pereții dintre celule erau cu mult mai subțiri decît ne-am fi așteptat, față de grosimea zidurilor exterioare, ceea ce făcea ca audiția să fie destul de bună. Pentru o cît mai bună înțelegere, cele două căniițe ale interlocutorilor trebuia să fie aplicate pe cele două fețe ale peretelui, pe cît posibil, una în dreptul celeilalte. Acest reglaj de poziție se făcea prin ciocănituri concomitente din ambele celule, pînă cînd cele două puncte de bătaie în perete coincideau.

Ca nou-veniți, ne-am prezentat primii și ne-am supus, conform obiceiului, interogatoriului celui mai vechi locatar. Numele, condamnările, data arestării și itinerarul nostru prin diversele închisori, după proces, au fost repede trecute în revistă de vecinul nostru, ca să ajungă la întrebarea-cheie: „Ce mai știți nou?" I-am spus că de luni de zile nu mai aveam nici o informație, din cauza izolării totale în care fuseserăm ținuți la Oradea Mare. După momentul de tăcere care a urmat, ne-am dat seama că răspunsul nostru provocase decepție în celula vecină. Dialogul a fost reluat, de data asta noi fiind cei care puneam întrebările. Era rîndul nostru să fim deziluzionați.

Ne așteptam să avem de-a face cu una din acele personalități cu nume sonor din viața politică românească sau cu vreun erou al luptei de rezistență.

Ne închipuisem că numai astfel de oameni puteau fi închiși în celulele din vestita Zarcă.

Or, pe vecinul nostru îl chema Brauner! Harry Brauner. Bănuiala ne-a confirmat-o tot el, spunîndu-ne că este fratele pictorului Victor Brauner, de la Paris. De data asta, Mache, cu cunoștințele lui enciclopedice, l-a localizat. Victor Brauner, pictor surrealist, care trăise și murise la Paris, era evreu, originar din România.

— Pentru ce ați fost condamnat?

Răspunsul lui Brauner ne-a luat și ultimele iluzii pe care le mai aveam:

— Sînt condamnat în procesul Lucrețiu Pătrășcanu!

În loc de un adevărat naționalist român, cu care nădăjduiam să avem cinstea de a fi vecini, dădusem peste un evreu care pe deasupra mai era și comunist! Am devenit imediat suspicioși. Ascunzîndu-ne sentimentele și mai ales trecînd peste repulsia unei astfel de vecinătăți, ne-am zis totuși că e mai bine să menținem relațiile, decît să le întrerupem, așa cum ne dicta primul impuls. Și bine am făcut!

Mai întîi, fiindcă vecinul nostru s-a dovedit a fi o prețioasă sursă de informații. Dacă în materie de știri politice era tot așa de dezinformat ca și noi, în schimb era la curent cu tot ce se întîmpla în Zarcă. În al doilea rînd, menținînd legătura cu el, am avut ocazia să ne schimbăm prima impresie pe care ne-o făcusem cînd se prezentase. Cu judecata noastră pripită de la început îi făcusem o nedreptate. Harry Brauner era departe de a fi avut vreodată convingeri comuniste și s-a dovedit a fi un bun camarad și nicidecum un turnător sau un colaborator al administrației, cum ne așteptasem. De altfel, pe măsură ce relațiile de bună vecinătate se dezvoltau, părerile noastre despre el au evoluat mereu, trecînd prin mai multe faze. De la repulsia și suspiciunea primelor zile, treptat, i-am acordat tot mai multă încredere. De la satisfacția de a vedea alături de noi un comunist, suportînd binefacerile propriului regim, am început, cu timpul, să-l considerăm un camarad de suferință și mai tîrziu chiar să ne fie milă de el, văzîndu-l mult mai neajutorat decît noi.

Cu moralul destul de scăzut, din cauza lungii singurătăți, se agăța de prezența noastră și de posibilitatea de a schimba o vorbă cu cineva, ca naufragiatul de scîndura salvatoare. Era atît de dornic să vorbească, încît, mai ales în primele săptămîni, cînd noi nu voiam decît să dormim, devenise o adevărată calamitate cu pisălogeala lui. De zeci de ori pe zi ne bătea în perete, ca să stăm de vorbă. Chiar după ce și-a deșertat sacul cu informații, a continuat să ne cheme la perete cu aceeași insistență, numai de dragul de a vorbi. Venea cu cele mai năstrușnice propuneri: „Vreți să vă cînt un cîntec popular din Munții Vrancei?", sau: „Vreți să vă spun niște strigături din Maramureș?" Harry Brauner era specialist în folclor, cutreierase toată țara înregistrînd cîntece populare și după 23 august fusese numit director al Institutului de Folclor. Ne-am dat seama cît de greu suporta singurătatea,

așa că am tratat cazul ca pe o corvoadă, făcînd cu rîndul la perete. Ca întotdeauna, Paul s-a arătat cel mai răbdător și astfel devenise victima preferată a logoreei lui Brauner.

Peste cîțiva ani, cînd întîmplarea va face să împart pentru mai multă vreme celula cu Harry Brauner, aveam să-l cunosc mai îndeaproape și să-i descopăr și alte trăsături. Completările sau retușările aduse portretului le voi pomeni cînd voi ajunge la lunile de conviețuire cu el și cînd personajul va fi mai bine conturat.

Primele informații despre o parte din componența celulelor le-am primit de la Brauner. Ulterior am reușit să mai obținem și alte date, care ne-au ajutat să adăugăm cîteva nume la lista deținuților ce se aflau în acea vreme în Zarcă. La parterul celularului se găseau unsprezece membri ai lotului Pătrășcanu. Lucrețiu Pătrășcanu fusese executat. Fiecare ocupa singur cîte o celulă: E. Calmanovici, Remus Kofler, A. Ștefănescu, Harry Brauner, Herbert Zilber (Belu), Betea, Hrant Torosian (Herant), Pavel Constantin, Ion Mocsonyi-Styrcea (Ionel), Birtașu, Iavorski. În afară de primii trei, pe care nu i-am cunoscut, asupra celorlalți voi reveni cu amănunte, atunci cînd drumurile întortocheate, pe care ne-a purtat Securitatea, au făcut să ne întîlnim.

Mi-amintesc numai că unul din primii doi — ori Calmanovici, ori Kofler, nu mai știu exact care, amîndoi fuseseră membri de partid cu funcții importante — a intrat în greva foamei, cerînd să i se dea posibilitatea să apară în fața unei comisii de anchetă a „Partidului". Cererea nu i-a fost luată în seamă de administrație, iar el și-a continuat greva pînă a murit.

Toți membrii lotului Pătrășcanu erau presărați de la un capăt la altul al celularului, în așa fel ca să nu se găsească în celule alăturate. Astfel, între Harry Brauner și următorul membru din lotul lui, era intercalată o celulă în care se aflau patru deținuți, toți patru foști miniștri sau înalți demnitari din guvernările dinainte de război. Nu-mi amintesc decît de doi dintre ei. Unul era Dobrescu, țărănist și fost primar al Capitalei. Celălalt era Pop, dar nu pot preciza dacă era vorba de Ionel Pop sau de Valer Pop. Singur, într-o altă celulă, era amiralul Horia Măcelaru. În primele cîteva celule, de la capătul opus al celularului, închiși cîte trei–patru împreună, se găseau mai mulți foști miniștri din guvernul Antonescu. Nu reține decît numele generalului Pantazi, fostul ministru de război, condamnat la moarte în procesul mareșalului, grațiat de regele Mihai și executîndu-și pedeapsa de muncă silnică pe viață, al profesorului Tomescu, fostul ministru al Sănătății, și al generalului Stoenescu. Printre ei se afla și Nichifor Crainic. Tot singuri, fiecare în cîte o celulă, erau închiși Radu Xenopol și Dido Greceanu. Cu grupul nostru de treisprezece evadați de la Cavnic, închei lista deținuților de la parterul Zărcii, pe care i-am putut identifica. Mai tîrziu se va adăuga și numele doctorului Cornel Petrasievici, asupra căruia voi reveni cu

amănunte. Prezența lui Dido Greceanu, de care am pomenit mai sus, ne-a dezlegat misterul pentru care și noi fuseserăm aduși aici. Cu aproximativ un an în urmă, evadase din Aiud și pentru acest fapt, după un nou proces și o nouă condamnare, fusese închis în Zarcă. Tragicul episod al acestei evadări îl voi relata la locul potrivit, atunci cînd am avut ocazia să-l aud povestit chiar de Dido Greceanu.

În privința componenței celulelor de la etaj, informațiile noastre au fost mai reduse și mai confuze. Am avut date certe numai cu privire la Radu Demetrescu-Gyr, N. Gane, autorul cărții *Trecute vieți de doamne și domnițe*, profesorul Gh. Manu și un sionist, cu numele de Fleischer, fiecare izolat în cîte o celulă.

Într-o altă cameră, erau cîțiva comandanți legionari, între care Radu Mironovici. Deasupra celulei noastre au fost închiși la un moment dat mai mulți legionari, aduși de la minele de plumb. Am putut lua scurt contact cu ei, vorbindu-ne pe fereastră. Riscul de a fi prinși fiind mult prea mare, n-am mai repetat încercarea. Am aflat că ajunseseră aici, ca represalii, în urma unei greve a foamei declanșate în lagăr. Mache și Paul îi cunoscuseră la Baia Sprie. Unul din ei se numea Petrică Cojocaru, iar altul Firică sau Firoiu. Tot la etaj mai era și fiul fostului ministru liberal Sassu, care avea crize periodice de nebunie. Din cînd în cînd, țipetele lui, care nu mai aveau nimic dintr-un glas omenesc, sfîșiau liniștea de mormînt a Zărcii, făcîndu-se auzite în toată închisoarea Aiudului. Urma tropăitul de cizme al gardienilor alarmați, care urcau în fugă scările. Se auzeau zgomote înfundate, vocea se gîtuia și se transforma într-un plîns domol, care dura încă multă vreme. Am aflat că i se punea cămașa de forță și era lăsat astfel pînă se potolea.

După cum am mai spus, datorită tinereții și noului regim din Aiud, ne-am recăpătat destul de repede forțele. După cîteva săptămîni, în care viața ni s-a limitat la mîncat și dormit, am ieșit la liman. Aveam din nou înfățișare omenească. O dată cu refacerea fizică, foamea și dorința permanentă de somn au început să scadă.

Celula noastră, în care pînă aci domnise o liniște absolută cît era ziua de lungă, a prins încet, încet viață. Animată de discuțiile în care ne consumam o bună parte din energiile recuperate, începuse să atragă mai des pașii gardianului spre ușa noastră. De cele mai multe ori, îl auzeam venind, deseori însă, ne pasionam de subiect, tonul creștea și ne trezeam cu gardianul bătîndu-ne cu cheile în ușă și atrăgîndu-ne atenția să vorbim mai încet.

Plutonierul Olteanu, zis Bejniță, ne luase la ochi. În schimbul lui, ne șicana tot timpul, amenințîndu-ne cu fel de fel de pedepse pentru încălcărea regulamentului Zărcii, care prevedea că deținuții trebuie să observe „regimul tăcerii". Amenințările nu erau însă puse în aplicare și, cu timpul, am ajuns și cu el la un modus vivendi. Noi încercam să ne mai stăpînim vocile, el se făcea că nu aude sau striga, fără să se mai deplaseze, de la jumătatea coridorului unde obișnuia să stea: „Lasă gura, 29!"

Un fel de pact tacit între noi și Bejniță l-a stabilit însă Paul. Într-una din zile, cînd iar deschisese ușa ca să ne facă observație, Paul i-a sugerat o propunere. Dialogul s-a desfășurat cam în felul următor:

— Domnule plutonier, știți că noi auzim soneria de la poarta Zărcii!

— Și ce dacă o auziți?

— De cîte ori sună, știm că vine un ofițer în inspecție și atunci nu mai vorbim tare și nu stăm culcați pe saltele, ca să nu avem nici noi, nici dumneavoastră neplăceri!

În fața acestei oferte destul de transparente de complicitate cu noi, Bejniță nu putea decît să protesteze cu indignare:

— Da'ce crezi, bă, că mie mi-e frică de ofițeri? Voi trebuie să respectați întotdeauna regulamentul, nu numai cînd vine cineva în inspecție!

Și cu aceste vorbe și umflîndu-și maiestuos pieptul, a plecat trîntind ușa.

Din comportarea lui ulterioară, ne-am dat seama că acceptase compromisul. E drept că și noi ne-am dat osteneala să-i demonstrăm că ne ținem de cuvînt și, de cîte ori a venit cineva în inspecție, n-am fost prinși în defect. Și așa, ne-am asigurat liniștea și din partea lui Olteanu, care nu ne-a mai șicanat.

O dată ieșiți din letargia primelor două–trei săptămîni, viața în celulă a început să se organizeze de la sine, în funcție de obiceiurile fiecăruia și în spiritul celei mai bune camaraderii. Toți trei ne înțelegeam foarte bine, cu toate că aveam caractere și temperamente diferite. Trăsătura comună, dezvoltată în cel mai înalt grad în special la Mache, și care făcea conviețuirea agreabilă, era toleranța pentru apucăturile fiecăruia. Ne unea o prietenie sinceră și, pe toată perioada șederii noastre împreună în aceeași celulă din Zarcă, am trăit într-o perfectă armonie, neintervenind nici cel mai mic dezacord care s-o tulbure. Dacă Mache avea obiceiul să se plimbe mai toată ziua dintr-un capăt la celălalt al celulei, în timp ce vorbea, sau chiar cînd noi dormeam, în schimb, Paul și cu mine stăteam mai mult tolăniți sau așezați turcește pe saltele.

Bineînțeles că, în discuțiile noastre, am început prin a relua, punct cu punct, toate fazele evadării și anchetei prin care trecusem, ajungînd la o reconstituire aproape completă a rolului jucat de fiecare în această afacere. Cu această ultimă trecere în revistă, subiectul a fost definitiv epuizat și conversațiile noastre s-au îndreptat spre tot felul de alte teme. Lîncezeala, care părea să caracterizeze viața deținuților din Zarcă, ne făcuse să credem că într-adevăr vom zăcea într-o atmosferă stagnantă, lipsită de orice mișcare sau evenimente și că privați de aceste puncte de reper, timpul ne va trece greu. Aceste prevederi sumbre s-au dovedit false.

Desigur că majoritatea faptelor, considerate de noi evenimente, erau departe de a-și merita acest calificativ, în limbajul comun al oamenilor liberi.

Noțiunile își reduseseră și ele sensul, adaptîndu-se la proporțiile vieții pe care eram constrînși s-o ducem, scăzută și ea la un nivel aproape vegetativ. Tot ceea ce reușea să pătrundă pînă la noi, prin barierele menite să ne izoleze de exterior și să ne limiteze existența în spațiul cuprins între cei patru pereți ai celulei, reprezenta pentru noi un eveniment. Tot ce contravenea interdicțiilor avea pentru noi valoarea unui contact cu libertatea. Tot ce cădea în acest fel sub simțurile noastre era motiv de satisfacție și bucurie, de la mirosul florilor de regina-nopții sau zăritul unui petec de cer prin crăpătura oblonului și pînă la croncănitul ciorilor deasupra Aiudului.

Oblonul cu cele două găuri prin care puteam vedea în curtea de plimbare și respectiv, peste gardul Zărcii, în curtea cea mare a închisorii, era un fel de post de observație, la care mă suiam de zeci de ori pe zi. Intrase într-un fel în atribuțiile mele zilnice să mă cațăr pe pervazul înclinat al ferestrei și, atîrnat de gratii, să le povestesc tot ce se petrecea în curte. Bineînțeles că în acest timp, unul din ei îmi purta de grijă ca să nu fiu prins și pîndea la ușă eventuala apropiere a gardianului, pentru a mă avertiza din vreme. În afară de observațiile de rutină, la orele cînd se aduceau alimentele la bucătărie și puteam să-i informez pe Paul și pe Mache asupra meniului de la prînz și seara, mai săream la geam pentru orice zgomot neobișnuit sau stăteam pînă ce amorțeam, numai ca să privesc afară.

În curtea mare era totdeauna mișcare. Mai întîi din cauza bucătăriei, unde, ca în toate închisorile, activitatea nu se întrerupea nici noaptea. Deținuții-bucătari din schimbul de noapte se ocupau de focul de la cazane, de la cuptoarele unde se coceau turtoaiele, spălau și aliniau în fața ușii hîrdaiele pentru terciul de dimineață, pe care tot ei îl pregăteau. Hîrdaiele se spălau la o cișmea, care se afla chiar în fața ferestrei noastre. Din păcate, distanța era prea mare și nu puteam distinge clar figurile deținuților, așa că n-am avut posibilitatea să ne dăm seama dacă printre ei era vreun cunoscut. Hîrdaiele din Aiud aveau un model special. Mai mari decît cele din alte închisori, cu o capacitate aproximativă de două sute de litri, nu erau prea înalte, însă mult mai largi la gură. Prin găurile celor două urechi, era trecută o rangă de fier. Pentru a le transporta, la capetele rângii care depășeau în afară, erau adaptate două brancarde, pe care le apucau doi deținuți. După ce intrau între hulube, unul în față, altul în spate, fiecare își trecea peste umăr o chingă care era prinsă de brațele brancardelor, așa încît toată greutatea o duceau mai mult în spinare decît în mîini.

Cînd se lumina de ziuă, sosea echipa de „brancardieri", care porneau cu hîrdaiele de terci pe toate secțiile penitenciarului, sub supravegherea cîtorva gardieni. Înhămarea lor la hîrdaie, încolonarea pe grupe și plecarea coloanei păreau o adevărată mișcare de trupe care executau exerciții militare pe un cîmp de instrucție. După împărțirea terciului, hîrdaiele erau aduse înapoi și spălate la cișmeaua din fața bucătăriei. Aceeași operație se repeta de două ori în cursul zilei, la masa de prînz și la masa de seară. Tot de la

bucătărie porneau și echipele de deținuți cu coșurile de pîine sau de turtoaie. În restul timpului, la aceeași cișmea, se spălau arpacașul, cartofii și burțile de vită, acestea din urmă fiind supuse unui tratament special. Erau spălate într-un fel de soluție de apă de var, frecate pe niște scînduri, cu periile de rădăcini și clătite în nenumărate ape, înainte de a fi tăiate și băgate la cazan.

Măsurile de curățenie de la bucătăria Aiudului erau numai meritul deținuților, care nu precupețeau nici un efort pentru a respecta maximumul de igienă posibilă în condițiile date. Era o diferență ca de la cer la pămînt față de murdăria îngrozitoare de la bucătăria din Oradea, unde bucătarii erau deținuți de drept comun, majoritatea țigani. Munca bucătarilor din Aiud nu era deloc ușoară, ținînd seama de cantitățile de alimente ce le treceau zilnic prin mînă. După aprecierile noastre, bazate pe numărul hîrdaielor care părăseau bucătăria la ora mesei și calculul porțiilor pe care le conțineau, efectivul deținuților din Aiud la acea vreme se cifra la peste cinci mii de oameni.

Cu toată această grijă pentru curățenie, am avut și aici uneori surprize dezgustătoare. Mi-amintesc, de exemplu, că atunci cînd, în chip de carne, primeam în ciorbă capete de oaie, am găsit de mai multe ori în gamelă cîte o larvă cam de doi centimetri lungime și de grosimea unei macaroane. Era vorba de acel parazit ale cărui ouă erau aspirate de oaie din iarbă, cînd păștea, și care, dezvoltîndu-și metamorfoza în fundul nărilor animalului, aproape de creier, provoacă ceea ce în termeni populari se numește: căpierea oii. Înainte de a fi băgate la cazan împreună cu arpacașul, varza sau cartofii din ziua respectivă, capetele de oaie erau sparte cu toporul în mai multe bucăți, și atîta tot. Pentru a putea descoperi prezența paraziților, ar fi fost necesară o cercetare amănunțită a interiorului fiecărei căpățîni, ceea ce practic era imposibil. Așa că ne mulțumeam și noi să scoatem larvele cu lingura din gamelă și să le aruncăm în tinetă. Pe cele pe care le vedeam...

Într-una din zile, auzind motorul unui camion, m-am suit la postul meu de observație. Trăsese în fața bucătăriei, și un grup de deținuți se îndeletnicea cu descărcarea lui. Era vorba de niște lădițe cam de aceeași dimensiune cu cele de zahăr de pe vremuri. Cu toate că am reușit să descifrăm inscripția pirogravată pe lădițe, nu ne-am putut lămuri asupra conținutului. Ce se ascundea sub denumirea de „produs alimentar inalterabil" n-am aflat decît la prînz, prospectînd cu lingura în gamelă.

Descoperirile noastre personale, la care s-au adăugat informațiile altor deținuți din Aiud, întîlniți mai tîrziu, ne-au dezvăluit nu numai conținutul lădițelor, dar și proveniența lor. Veneau de la o întreprindere de conservat și congelat păsări, care lucra pentru export și avea un abator propriu. Deșeurile de la abator, prefăcute în jumări, erau presate și apoi ambalate sub pretențioasa inscripție: „Produs alimentar inalterabil". Incontestabil că aceste „jumări" din resturile de la păsările tăiate erau hrănitoare. Conțineau grăsime

și rămășițe de carne. Dar ce fel de rămășițe! La fiecare lingură aveam cîte o surpriză. Ba o labă de pui cu gheare cu tot, ba un cap cu cioc, ba o pipotă necurățată și plină de pietricele. Pe ici, pe colo, mai apărea și cîte o pană. Pînă aici, mai treacă-meargă; mai selectai, mai scoteai deoparte. Dar ce să faci cu măruntaiele? Mațele erau și ele făcute jumări și presate, dar aveau un gust amar, fiindcă erau pline, necurățate. Antidotul la greață a fost tot gluma. Mache ne spunea că în chimie, termenul de „murdărie" nu există. Din punct de vedere chimic, totul e pur, spunea el. Noroc că jumările cu pricina n-au apărut decît de vreo cinci–șase ori în meniul nostru.

Burta, capetele de oaie și jumările mai sus amintite, ca și tot ce intra la capitolul „carne" erau aduse cu camionul și intrau la cazan în aceeași zi. Restul alimentelor — arpacașul, cartofii, mazărea, fasolea, varza — cu care penitenciarul era aprovizionat pentru mai multe luni erau depozitate în fostele capele, ortodoxă și catolică, transformate în magazii. Fostele capele se aflau tot în curtea din fața Zărcii.

Cîțiva ani mai tîrziu, cu ocazia arestărilor masive din 1958–'59, cînd toate penitenciarele erau supraaglomerate, fostele capele, devenite mai întîi magazii, au fost transformate în încăperi de detenție. Majoritatea deținuților înghesuiți în cele două capele erau preoți, ridicați de la casele și parohiile lor, din toate regiunile țării, în valul de arestări de atunci. Deținuți, întîlniți mai tîrziu în închisoare, mi-au povestit că într-una din capele erau peste patruzeci de preoți, care seara, după „închidere", cîntau rugăciuni. Corul lor răsuna în toată închisoarea. Printre ei se afla și preotul Titu Teodorescu din Ilovăț, „Popa Titu".

Ținînd zilnic sub observație curtea din fața Zărcii, ajunsesem să cunoaștem întreaga activitate care se desfășura în această zonă a închisorii. Cu toată distanța, reușisem să cunoaștem fiecare bucătar, fiecare deținut din echipele care îndeplineau corvezile din curte și fiecare gardian. Îi deosebeam după talie, după mers, după voce. Le dădusem chiar nume.

Un personaj însă ne-a atras în mod special atenția. Nu făcea parte din nici una din echipele permanente de deținuți care lucrau în curte. Își făcea apariția sporadic și întotdeauna singur. După felul în care traversa curtea, într-o parte sau alta, părea să aibă și el o treabă bine determinată, dar nu i-am descoperit rostul decît după multă vreme, iar întreaga lui poveste am aflat-o de la Harry Brauner și, mai tîrziu, de la alți deținuți. La trecerea lui prin curte, toți ceilalți deținuți care lucrau în fața bucătăriei îl apostrofau cu fel de fel de vorbe, pe care nu le înțelegeam din cauza distanței, dar după hazul pe care-l făceau, ne dădeam seama că glumeau și se distrau pe socoteala lui.

Fenomenul curios care coincidea cu apariția omului în curte era însă zarva care se stîrnea printre ciori. Abia după ce l-am văzut de mai multe ori trecînd prin curte, am înțeles că între sosirea lui și neliniștea care

cuprindea ciorile era o legătură directă și nu o simplă coincidență. De îndată ce omul pătrundea în curte, sosirea lui era semnalată de țipetele stridente ale ciorilor, care își luau zborul de pe unde se aflau, întrerupîndu-și ocupațiile zilnice din incinta închisorii. Fie că beau apă din băltoaca de lîngă cișmea, fie că ciuguleau grăunțele căzute la descărcatul sacilor de arpacaș sau că stăteau înșirate la soare pe streașina acoperișului secției, toate se ridicau în zbor ca la o comandă, cîrîind asurzitor și rotindu-se în cercuri deasupra capului deținutului solitar. Din cînd în cînd, cîte una mai îndrăzneață se desprindea din stol în picaj, pînă aproape de capul omului, care, instinctiv, se ferea sau gesticula ca să le sperie, ceea ce nu făcea decît să mărească excitația păsărilor și să sporească vacarmul țipetelor lor stridente. Așa îl petreceau în zbor, cîrîind, și nu se potoleau decît după ce omul dispărea din vedere.

Dar cine era personajul? Se numea Lachs, era evreu și probabil originar din partea Ardealului ocupată de unguri în timpul războiului, pentru că ajunsese într-unul din lagărele de concentrare din Germania. O dată cu terminarea războiului, fusese eliberat și se întorsese acasă. Recunoscut și denunțat de alți foști deținuți pentru activitatea lui din lagăr, unde fusese omul administrației, este arestat și condamnat pentru „crime contra umanității". Ajuns la Aiud, a devenit imediat turnător și omul de încredere al ofițerului politic. Ca răsplată, primește postul de coșar. Muncă privilegiată, pe care și-o îndeplinește cu conștiinciozitate, bucurîndu-se de o totală libertate de mișcare în incinta pușcăriei, circulînd neînsoțit de vreun gardian.

Treabă avea tot anul. Zecile de coșuri ale clădirilor închisorii necesitau nu numai curățirea de funingine, dar și reparații, pe care tot el le efectua. La fel și înlocuirea țiglelor sparte de pe acoperiș. Începînd din primăvară, cînd, în afară de bucătărie, nu se mai făcea focul în sobe, ciorile Aiudului începeau să-și clădească cuiburile în coșurile și streșinile acoperișurilor. Una din sarcinile lui Lachs era tocmai înlăturarea cuiburilor care înfundau hornurile. Era o treabă care în mod normal trebuia făcută înainte de venirea frigului și de reintrarea în funcție a sobelor, adică la începutul toamnei, cînd ciorile și-ar fi scos puii și și-ar fi părăsit cuiburile. Așa proceda și Lachs. Atunci cînd făcea ultima revizie a coșurilor, înainte de venirea iernii, distrugea și cuiburile, abandonate de puii care crescuseră și zburaseră.

Dacă activitatea lui s-ar fi limitat la munca de coșar și de informator mărunt al ofițerului politic, n-ar fi purtat decît pecetea de turnător și ar fi trăit ca toți cei de teapa lui, disprețuit și ignorat de ceilalți deținuți. Lachs a reușit însă să-și creeze o faimă cu totul neobișnuită în Aiud. Pe tot timpul verii, cît se ocupa de repararea coșurilor și întreținerea acoperișului, Lachs dijmuia cuiburile de o parte din ouăle proaspete și le mînca. Așa crude. Cînd, din ouăle lăsate în cuiburi, pe care ciorile le cloceau mai departe, ieșeau primii pui, Lachs le urmărea creșterea. Cu puțin înainte de a deveni zburători, Lachs lua puii din cuib, le sucea gîtul, îi jumulea și se aranja să-i

frigă, fie la focul de la cazanele din bucătărie, fie în fabrica închisorii, la forjă. Recoltarea de ouă și pui de pe acoperiș era acompaniată de corul de țipete de disperare al ciorilor, care zburau în jurul lui, încercînd să-și apere cuiburile.

Deținuții îl priveau indignați, uneori i-am auzit huiduindu-l cînd smulgea capul puilor de cioară. Dar Lachs, imperturbabil, își vedea mai departe de treabă. Așa cum, pentru o lingură de mîncare în plus sau orice avantaj cît de mic, își denunțase camarazii, acceptînd să trăiască fără să-i pese în mijlocul oprobriului general, tot așa de puțin afectat se arăta și de dezgustul pe care i-l manifestau deținuții pentru mîncatul ouălor și puilor de cioară. Cît privește panica și dușmănia pe care o stîrnea în rîndul ciorilor, cînd apărea în curte, asta, oricum, nu putea să aibă vreun efect asupra unui om ca Lachs, hotărît să supraviețuiască cu orice preț... mai ales dacă putea să-i facă pe alții să plătească prețul.

Dacă pentru colaborarea cu ofițerul politic era numai disprețuit și izolat, pentru furatul ouălor și puilor din cuiburi Lachs își atrăsese ura deținuților, care îl priveau ca pe un adevărat criminal, ca pe un călău. Și asta, fiindcă victimele lui Lachs erau tocmai ciorile, pe care mai toți deținuții le îndrăgiseră.

Aceste păsări, considerate dăunătoare, descrise ca urîte, purtătoare de ghinion, cobe, producătoare de pagube etc. erau peste tot prigonite și sortite distrugerii. Numai în rîndul deținuților din Aiud găsiseră înțelegere și simpatie. Erau studiate și urmărite ore în șir printre zăbrelele și crăpăturile obloanelor. Erau admirate pentru inteligența lor și le priveam cu drag. Poate fiindcă vedeam în ele niște mesageri veniți din lumea liberă și, privindu-le, poate că într-adevăr ne-au transmis un mesaj al vieții și ne-au ajutat să nu pierdem contactul cu lumea de dincolo de gratii și ziduri.

Observațiile noastre asupra ciorilor ne-au dus la constatări uimitoare în privința istețimii acestor păsări. Faptul că trăiau în bună înțelegere cu deținuții din curtea închisorii, de care nu se temeau și că numai la apariția lui Lachs, care le era dușman, intrau în alarmă, era de înțeles. Dar cum reușeau să-l identifice de la distanță și să-l deosebească de ceilalți deținuți, cînd toți erau îmbrăcați la fel, rămăsese pentru noi un mister.

O altă demonstrație de inteligență a acestor păsări, am urmărit-o într-o zi cu atîta pasiune, încît era cît pe-aci să fim surprinși de gardian. Neglijînd paza la ușă, ne adunaserăm toți trei sub fereastră, ca să ne putem cățăra cît mai repede unul după altul la observatorul nostru, pentru a nu pierde nici o fază din scena de-afară și spre a ne bucura fiecare pe rînd de spectacol. Vreo șapte–opt ciori își disputau o bucată de coajă de turtoi din gunoiul pe care un bucătar îl măturase din bucătărie și-l strînsese într-o grămăjoară la ușă. Pînă să se ducă după făraș, ciorile s-au și repezit în zbor să culeagă coaja de turtoi. Cea mai iute dintre ele a luat-o în cioc, dar n-a apucat să bată nici de două ori din aripi, căci, atacată din toate părțile de celelalte concurente, a scăpat prada pe pavajul din curte. Imediat, într-un picaj magistral,

coaja a fost culeasă de altă cioară, care bătînd puternic din aripi a încercat să cîștige înălțime, ca să scape de urmărire. De aci, s-a încins o luptă aeriană în toată regula, cu figuri spectaculoase, în timpul căreia coaja de turtoi a schimbat de mai multe ori stăpînul, de fiecare dată victoria uneia fiind subliniată de corul de țipete al celorlalte participante la bătălie. În cele din urmă, una mai destoinică, cu coaja de turtoi în cioc, a reușit să se degajeze din învolburare și să se depărteze. A zburat cu prada pe streașina secției, iar celelalte, considerînd prada pierdută, au abandonat lupta și au plecat să-și caute norocul în altă parte.

După ce s-a asigurat că n-o mai pîndește nici un pericol, cioara noastră învingătoare a lăsat să cadă în streașină bucata cîștigată cu atîta trudă și, fixînd-o cu o gheară, s-a apucat s-o ciugulească. Dar coaja de turtoi s-a dovedit rezistentă. Uscată și probabil și veche pe deasupra, era așa de tare, că nu se lăsa fărîmițată nici de cele mai puternice lovituri de cioc. Perseverentă, cioara nu s-a lăsat. A întors-o și pe o parte și pe alta cu ciocul, a privit-o pieziș din toate unghiurile, căutîndu-i un punct slab, o fisură, unde s-o poată sparge. Dar n-a avut succes. Coaja rămînea intactă! Cioara a schimbat tactica: imobilizînd cu amîndouă ghearele bucata de turtoi, a început să-i aplice puternice și repetate lovituri de cioc în același punct. Lovea cu cadența cu care bate ciocănitoarea în trunchiul copacului, ca să-l perforeze. Tabla jgheabului răsuna sub lovituri, ca sub rafalele unei arme automate. Dar coaja n-a cedat nici de astă dată. După mai multe încercări, cioara s-a oprit, privind cam nedumerită în jur. Credeam că se resemnase și va renunța. Deodată însă, a luat bucata de turtoi în cioc și s-a lăsat să cadă în zbor planat de pe acoperiș, aterizînd jos în curte. Din cîteva sărituri pe pavajul din fața bucătăriei, s-a apropiat de băltoaca de lîngă cișmea și a lăsat să cadă coaja de turtoi în apă. A mai împins-o apoi de cîteva ori cu ciocul încoace și încolo prin apă. Cînd a socotit că turtoiul se muiase destul, l-a pescuit din băltoacă și s-a apucat să-l mănînce. De data asta, coaja s-a lăsat ciugulită fără dificultate, fărîmițîndu-se sub fiecare lovitură de cioc.

Cred că dacă n-aș fi văzut în ultima vreme o serie de filme documentare, ilustrînd ingeniozitatea anumitor specii de animale, nu m-aș fi încumetat să menționez acest episod, de teama de a nu fi crezut.

Printre ocupațiile noastre zilnice continuau să figureze și conversațiile cu Harry Brauner, care nu știa ce să mai inventeze ca să-l intereseze pe Paul, interlocutorul lui obișnuit, spre a-l ademeni și reține mai mult la perete. De la Harry Brauner am aflat o mare parte din versurile lui Radu Gyr și Nichifor Crainic, care circulau din gură în gură în Aiud și pe care noi le-am scris pe săpun și le-am învățat. Culmea a fost alta, și Paul Iovănescu ne-a făcut semn să punem și noi urechea la perete, ca să-l ascultăm pe vecinul nostru cîntînd. Harry Brauner compusese în celulă muzica pentru mai multe poezii ale lui Nichifor Crainic și Radu Gyr.

Am făcut mare haz între noi, imaginîndu-ne cum ar privi lumea un disc pe care ar sta scris: „*Rugăciune*. Text: Nichifor Crainic. Muzica: Harry Brauner!“ Sau: „*Întoarcerea din Cruciadă*. Text: Radu Gyr. Muzica: Harry Brauner!“

Am discutat mult între noi pe marginea acestei teme, întrebîndu-ne dacă din partea lui Brauner era vorba de obrăznicie sau de lipsă de bun-simț. Sau poate era vorba de acel tupeu al unora, de a-și permite să pătrundă absolut oriunde și care îi face pe alții să considere această lipsă de discreție și de măsură ca pe o profanare? Cîțiva ani mai tîrziu, cînd s-a ivit ocazia, mi-am permis flagranta lipsă de tact, de a aborda acest subiect, chiar cu Harry Brauner.

Prin Harry Brauner, folosindu-l ca intermediar, menținеam legătura cu Titi Coșereanu, care se afla în celula următoare împreună cu Ducu Ciocâlteu, Mircea Vueric și Ghiță Brînzaru. De altfel, Titi ne dădea cîte un semn de viață în fiecare zi, cînd era scos la „program“ și trecea cu ceilalți prin fața celulei noastre. Fie că lovea cu piciorul în ușă, fie tușea, fie chiar ne șoptea cîte o vorbă cînd gardianul nu era prea aproape.

Într-una din zile, la ora „programului“, am avut o surpriză. Nu știu din ce motiv, în timpul desfășurării „programului“ se produsese schimbarea gardianului de pe secție. Noul venit primise, de la cel care plecase, instrucțiunile în privința continuării „programului“, dar probabil că le înțelesese greșit. Fapt este că, datorită unei încurcături, noul gardian ne-a deschis ușa și ne-a trimis la W.C., fără să-și dea seama că locul era ocupat de un deținut scos la closet de predecesorul lui, care plecase înainte de a-l fi reintrodus în celulă.

Cum am intrat în W.C., gardianul cel nou a încuiat ușa în urma noastră și s-a dus la capătul opus al celularului pentru a scoate o altă celulă la closetul din cealaltă parte. Rămași singuri cu deținutul necunoscut, ne-am repezit la el, cu gîndul să apucăm să stăm de vorbă, înainte ca gardianul să-și dea seama de eroarea comisă. Speram să aflăm de la el noutăți, negîndindu-ne că, din moment ce era încarcerat în Zarcă, era tot așa de izolat ca și noi. Mai rămînea posibilitatea să fi fost adus în Zarcă după noi și deci să aibă totuși vești mai proaspete.

Ne înșelasem însă. Nu numai că se afla în Zarcă de mult mai multă vreme, dar chiar dacă ar fi știut ceva, sînt sigur că n-am fi aflat nimic de la el. Omul era așa de înspăimîntat de această întîlnire care contravenea regulamentului, încît, nu numai că a refuzat să răspundă la întrebările cu care îl asaltam, dar voia să bată la ușă, ca să-i semnaleze gardianului eroarea făcută. L-am împiedicat s-o facă, explicîndu-i că vina acestei întîlniri n-o purtam noi, ci gardianul, care nu avea nici un interes să se audă de întîmplare, de teamă să nu fie pedepsit pentru lipsa lui de vigilență. Omul s-a mai liniștit, dar cînd l-am întrebat care sînt ultimele informații politice pe care le are și ce știe despre situația internațională, s-a speriat din nou.

Cu toate că noi ne prezentasem, numele lui nu l-am aflat decît insistînd și numai după ce ne-a făcut să-i promitem că, dacă vom fi întrebați, nu vom recunoaște că a stat de vorbă cu noi. Îl chema Radu Xenopol. Decepționați, l-am lăsat în plata Domnului, și cînd ne-am terminat treburile și gardianul ne-a deschis ușa, am ieșit primii, spunîndu-i: „Domnule plutonier, ne-ați închis în W.C. cu un nebun sau cu un mut!"

Gardianul a făcut ochii mari, dar n-a zis nimic și, după ce ne-a închis în camera noastră, l-am auzit întrebîndu-l pe Xenopol din ce celulă e și îndepărtîndu-se cu el pe coridor.

La vreo două luni de la sosirea noastră în Zarcă, s-a produs pe neașteptate o modificare a regulamentului de pînă aci. Am început să fim scoși la plimbare și la duș, ziua. Am interpretat faptul ca pe o atenuare a rigorii și vigilenței, cu toate că alte măsuri n-au mai urmat, strictețea în privința secretului și izolării celulare rămînînd aceeași.

Pentru noi, schimbarea a fost motiv de bucurie. În fine, după atîtea luni, ne puteam plimba la soare! Eram la începutul verii. Cele două curți de plimbare erau pline de petunii înflorite. Cele zece–cincisprezece minute, cît dura plimbarea, erau o încîntare, cu toate că trebuia să ne învîrtim în cerc, sub supravegherea gardianului, cu mîinile la spate, cu privirea în pămînt, păstrînd distanța între noi și fără drept de a vorbi.

Față de umezeala, semiobscuritatea și mirosul din celulă, curticica părea un mic paradis. De fiecare dată cînd ieșeam pe ușa Zărcii, ne trebuiau însă cîteva minute de adaptare. Primul contact cu curtea scăldată în soare și cu aerul curat de afară îl înregistram ca pe un șoc. Ochii, neobișnuiți cu lumina puternică, ne dureau și începeau să ne lăcrimeze. Eram obligați să ni-i ferim de reverberația razelor și, la primele ture în jurul rondului de flori, ne țineam palma streașină la frunte, ceea ce ne atrăgea întotdeauna observația gardianului: „Ține mîinile la spate!" Nici de aerul curat nu ne bucuram imediat ce ieșeam, căci la primele respirații mai adînci, ne apuca amețeala. După cîteva ture, ne obișnuiam cu mersul în aer liber și gustam din plin razele soarelui, mirosul și mai ales coloritul viu al petuniilor de toate nuanțele.

O dată timpul de plimbare scurs, întoarcerea în celulă, de-a lungul culoarului sumbru al Zărcii, ne readucea la realitate. Efectul demoralizant la trecerea pragului Zărcii era însă atenuat de starea de extremă oboseală fizică în care ne întorceam. Eram istoviți de parcă făcusem kilometri și abia ne tîram picioarele pe nesfîrșitul coridor al celularului. Abia așteptam să ajungem în celulă și cum se închidea ușa în urma noastră, invariabil, după fiecare plimbare, ne trînteam pe saltele și adormeam imediat, răpuși. După spusele lui Mache și Paul, era efectul anemiei.

Trecerea de la plimbările nocturne la cele de zi a mai avut și un alt avantaj, procurîndu-ne o ocupație în plus. Luînd aceleași măsuri de pază la ușă ca și la observarea mișcărilor din curtea din fața bucătăriei, acum,

prin cea de-a doua gaură din oblon, supravegheam curtea de sub geamul nostru. Cît timp plimbările se făcuseră noaptea, renunțasem să încercăm să-i vedem pe deținuții scoși la aer. Era prea întuneric ca să-i putem distinge. Acum însă, în răstimp de cîteva săptămîni, mai toate celulele Zărcii s-au perindat prin curtea de plimbare din dreptul ferestrei noastre și i-am putut privi în voie pe deținuți.

Majoritatea depășiseră jumătatea vieții, mulți avînd chiar o vîrstă înaintată, iar noi, evadații, reprezentam excepția, chiar și printre cei cîțiva mai tineri. Era greu însă de apreciat vîrsta unor oameni uzați, slăbiți, cu trăsăturile marcate de anii lungi de regim celular și de paloarea specifică încarceraților în Zarcă. La prima vedere, păreau toți bătrîni. N-am reușit să identificăm decît o parte din locatarii Zărcii, pe care i-am înșirat pe lista dresată mai înainte, listă și așa incompletă.

Bineînțeles că n-am avut nici o problemă cu cei din lotul nostru, cu toate că se mai întremaseră și ei, față de cum arătau cînd ne despărțisem. În schimb, pe generalul Constantin Pantazi, căruia îi rețineam foarte bine figura, pentru că îl văzusem de mai multe ori cînd eram încă licean, familiile noastre fiind prietene, și ale cărui fotografii, atît din casa lor cît și din ziarele vremii, cînd era ministru de război, îmi rămăseseră în minte, nu l-am identificat decît cu greu. Dacă n-aș fi știut că era în Zarcă, probabil că nu l-aș fi recunoscut. La fel și pe profesorul Tomescu, fostul ministru al sănătății, pe care îl cunoșteam foarte bine, fiindcă venise deseori la noi în casă în timpul războiului.

Cum să-i mai recunoști după atîția ani, cînd imaginea lor se șterse încet, încet, nerămînînd în amintire decît o trăsătură specifică, o atitudine mai deosebită, un gest caracteristic sau un detaliu vestimentar mai aparte de odinioară, iar acum se învîrteau în cerc, împreună cu alții, de care nu se mai deosebeau. Toți îmbrăcați la fel, cu aceeași zeghe vărgată, călcau în același pas, unul în urma celuilalt. Încărunțiți, slabi, supți la față și palizi, la prima vedere păreau toți identici.

Numai după o lungă și atentă observație, puteai constata că totuși regimul de uniformizare și depersonalizare siluită, exercitat asupra oamenilor, nu reușise să suprime caracteristicile proprii, individuale. Așa am surprins, de pildă, la generalul Pantazi, mersul și ținuta ofițerului de cavalerie. Impresia unei atitudini de demnitate și rezervă distantă, pe care ne-a făcut-o, ne-a fost confirmată mai tîrziu de alții, care avuseseră ocazia să-l cunoască în închisoare.

Cu ajutorul informațiilor culese de Harry Brauner, mai vechi ca noi în Zarcă, am aflat numele unui personaj care ne-a intrigat chiar din prima zi cînd l-am văzut. Era singur în celulă. Cu toate că puțin adus de spate și la fel de slab ca și ceilalți, cînd se plimba în curte, părea un taur scos în arenă, exprimînd, numai prin simpla sa apariție, forță și hotărîre. Uriașul, omul fiind într-adevăr foarte înalt, era amiralul Horia Măcelaru.

Pe o parte dintre cei care figurau pe lista deținuților din Zarcă nu i-am văzut niciodată la față. Erau cei grav bolnavi, care nu se puteau deplasa și nu ieșeau niciodată la aer. Printre ei, Radu Gyr și N. Gane.

Tot Harry Brauner a fost cel care ne-a spus, la perete, numele fiecărui membru din lotul Pătrășcanu, pe măsură ce erau scoși la plimbare, nume care la acea vreme nu-mi spuneau nimic, în afară de faptul că nu prea aveau rezonanțe românești. Cu ocazia introducerii noului regim de plimbări în timpul zilei, ne-am satisfăcut curiozitatea de a-l cunoaște la față pe vorbărețul nostru vecin. Harry Brauner, care știa că aveam posibilitatea de a privi prin oblon, ne-a întrebat prin perete, ce parte a curții intra în unghiul nostru de vedere, promițîndu-ne să-și încetinească mersul în acel punct, pentru a-l observa cît mai bine. A insistat chiar să-l privim cu atenție, ca să-i spunem, la întoarcerea în celulă, ce impresie ne-a făcut. Voia să știe cum arăta, dacă îi stătea bine cu mustața pe care și-o lăsase, ca să-și ascundă lipsa dinților pierduți în închisoare și mai ales voia să afle părerea prietenilor mei, doctorii, dacă ei credeau că se va reface fizic, recăpătîndu-și înfățișarea de bărbat atrăgător, în cazul că va scăpa din pușcărie. Ne-a cerut să-i spunem, după ce îl vom vedea, ce vîrstă îi dăm. Preocupările de cochetărie ale lui Brauner frizau ridicolul și totodată stîrneau milă.

De îndată ce l-au scos la plimbare, ne-am suit pe rînd la postul de observație, curioși să-l vedem. La fiecare tură, cînd ajungea în dreptul crăpăturii din oblon, Brauner își încetinea mersul și, profitînd probabil de momentele de neatenție ale gardianului care îl supraveghea, lua diferite atitudini, prezentîndu-se din toate unghiurile. O dată din profil, altă dată din față, cînd zîmbind, cînd serios, uneori cu capul plecat și aerul gînditor, alteori solemn și grav, Brauner defila pe potecă prin fața ferestrei noastre, schimbîndu-și de fiecare dată ținuta și mimica. Nimic mai grotesc de văzut, decît acest om pirpiriu, sfrijit, cu obrajii scobiți de slăbiciune și scofîlciți de lipsa dinților și cu o mustață de mandarin, care-i cobora pe lîngă colțurile gurii pînă la marginea de jos a bărbiei, făcînd astfel pe măscăriciul. Părea o fostă actriță, care după ani de absență, bătrînă și uitată de public, încerca o revenire pe scenă și poza în fața obiectivelor fotoreporterilor, adoptînd atitudinile și ținuta desuetă de pe vremea cînd fusese vedetă. Scenă penibilă, dar și înduioșătoare.

Cum s-a întors în celulă, Brauner ne-a și bătut în perete. Paul, convingător, cu competență și autoritate profesională, l-a asigurat că refacerea lui fizică nu reprezintă nici o problemă și că, în primele săptămîni după eliberare, urmele pușcăriei vor dispărea. Cea mai mare bucurie i-a făcut-o însă cînd i-a apreciat vîrsta. I-a spus că nu-i dă mai mult de patruzeci de ani. Bineînțeles că la stabilirea acestei cifre, căzusem toți trei de acord, sperînd că va fi mai mică decît vîrsta reală a lui Brauner, greu de determinat, ca de altfel a mai tuturor deținuților.

Avusesem noroc! O nimerisem! Brauner era mai în vîrstă. Îl făcusem fericit! De bucurie, ne-a anunțat că a doua zi, cînd va fi scos la plimbare,

ne va face o surpriză. Își va îmbrăca singurul obiect vestimentar, păstrat în bună stare, din pachetul pe care îl primise înainte de proces. Nu-l purtase de frică să nu-i fie confiscat.

A doua zi Harry Brauner se plimba foarte mîndru, îmbrăcat cu un halat albastru peste zeghe. La una din percheziţiile care se făceau aproape săptămînal în celule, halatul i-a fost confiscat.

Era de mirare că nu-i fusese luat mai devreme, fiindcă îmbrăcămintea exterioară era, obligatoriu, zeghea vărgată. Prevedere contra evadărilor. Numai lenjeria de corp putea fi particulară.

Cu toate că regula ca toţi deţinuţii să fie îmbrăcaţi în haine vărgate era foarte strict respectată la Aiud, tocmai noi, care evadasem şi care pentru acest motiv ne aflam în Zarcă, făceam excepţie. Probabil că din cauza acelui du-te–vino de deţinuţi din camera de tranzit, în care stătusem înainte de a fi mutaţi în Zarcă, uitaseră să se ocupe de acest aspect. Tot grupul nostru rămăsese îmbrăcat în salopetele cu care evadasem de la Cavnic, numai Titi Coşereanu şi cu mine eram în hainele civile pe care le purtam în momentul arestării la Bucureşti. Fiecare aveam cîte o manta vărgată, primită la Oradea.

Cu toate că ofiţerii de serviciu, care veneau dimineaţa la deschidere şi seara la închidere, se sesizaseră de mai multe ori de îmbrăcămintea noastră nereglementară şi le spuseseră gardienilor să anunţe „magazia", ca să ni se dea „haine penale", ordinul n-a fost executat decît luni de zile mai tîrziu, în pragul iernii.

De regulă, în Aiud, „magazia" intra în activitate de două ori pe an, o dată toamna şi o dată primăvara. Toamna, li se dădeau tuturor deţinuţilor haine de iarnă, adică zeghe vărgate şi se înlocuiau hainele rupte cu altele în general mai puţin rupte. Primăvara operaţia se limita la deţinuţii care lucrau în fabrica închisorii şi la muncile aşa-zise de „interior": bucătarii, cărătorii, plantoanele, cărora li se schimbau zeghele cu haine de vară. Efectivul mare al închisorii, birocraţia uriaşă a acestei magazii de zdrenţe şi tembelismul miliţienilor-magazioneri făceau ca cele două campanii anuale de echipare a deţinuţilor să înceapă tîrziu şi să dureze cîteva săptămîni. Practic, deţinuţii care munceau tremurau de frig în hainele subţiri de doc, pînă aproape de Crăciun, cînd primeau zeghele, şi sufereau de căldură în toiul verii, cînd, în sfîrşit, li se dădeau iar haine de doc.

Aşa s-a întîmplat şi în cursul anului pe care l-am petrecut în Zarcă. Intrasem de mult în lunile călduroase, cînd, într-o dimineaţă, suindu-mă la postul meu de observaţie, am constatat cu uimire schimbarea survenită. În timpul nopţii, magazia distribuise echipamentul de vară. Bucătarii şi „brancardierii", care tocmai se înhămaseră la hîrdaiele de terci, erau de nerecunoscut. Îţi venea să crezi că în curte se serba Carnavalul sau avea loc un bal costumat. Nu mai erau îmbrăcaţi în zeghe vărgate, cum eram obişnuit

să-i văd. Purtau acum alt fel de haine și pantaloni scurți. Cum majoritatea n-aveau chiloți scurți, vă puteți imagina ce înfățișare grotescă aveau, cu pantalonii pînă deasupra genunchilor, de sub care ieșeau, prelungindu-se pînă la glezne, izmenele lungi. Pînă aici mai treacă-meargă. Ceea ce îi făcea să pară niște clovni de circ era culoarea, sau mai bine zis, culorile hainelor. Atît pantalonii scurți cît și vestoanele erau făcute din petice de doc de feluri te forme și culori (galbene, albastre, verzi, maro și roșii). Peticele erau de diferite dimensiuni, dar în general așa de mici, încît în componența unei mîneci sau a unui piept de haină, spre exemplu, intrau cel puțin două–trei bucăți și deci tot atîtea culori.

Am aflat că hainele erau făcute din deșeurile de la fabricile de confecții. Se realizase astfel un dublu țel: pe de o parte o economie de material, și pe de alta, un „costum penal" ideal, răspunzînd cerințelor de securitate, în caz de evadare, deținutul neputînd trece neobservat într-o astfel de ținută.

Nu știu dacă nu cumva cu această îmbrăcăminte, care se preta la batjocură, nu s-a urmărit și un eventual efect demoralizant asupra deținuților.

Noi, cei din Zarcă, nu am beneficiat de echipamentul de vară și am rămas cu hainele noastre pînă la căderea zăpezii, cînd am primit zeghe vărgate.

Nu pot spune că am suferit de căldură, Zarca menținînd între zidurile ei groase și în celulele ei întunecate și umede o atmosferă dacă nu plăcută, cel puțin răcoroasă. Canicula zilelor de vară n-o simțeam decît în cele cîteva minute de plimbare cotidiană. Era cea mai mare plăcere a zilei, să ne încălzim mădularele la soare și să cuprindem cu ochii cît mai mult din spațiul curții și din peticul de cer, limitat de creasta gardului și muchia acoperișului Zărcii. Urmăream zilnic creșterea și dezvoltarea nu numai a petuniilor și a reginei-nopții, dar și a diferitelor buruieni, care începuseră să năpădească straturile și pe care le priveam cu aceeași plăcere. Prin cine știe ce întîmplare, în mijlocul unui snop de regina-nopții, răsărise o sămînță de roșie. Zi de zi i-am urmărit progresul, pînă ce planta a ajuns la maturitate, a înflorit și a legat rod. Crescuse lîngă peretele Zărcii, ascunsă între frunzele de regina nopții și invizibilă pentru gardianul care supraveghea plimbarea din poarta curții.

După ce i-au căzut florile, am putut observa rezultatul rodului: două păt lăgele. Au crescut sub ochii noștri, una mai repede, alta mai încet. Prima începuse să se înroșească și mai avea cîteva zile pînă să se coacă de-a binelea, cînd a dispărut. Am fost convinși că numai un gardian sau Cărămidaru, plantonul turnător, putuseră s-o ia, ei fiind singurii care n-aveau a respecta regulamentul plimbării, permițîndu-și să calce în afara potecii. Pînă aci, nici nu ne trecuse prin minte să încercăm să le culegem. Nu numai fiindcă ar fi fost greu s-o facem fără să fim văzuți de gardian, dar nu eram nici flămînzi și plăcerea noastră era să le privim cum cresc.

Privind planta de atîtea săptămîni, ne obișnuisem într-atîta cu ea, încît aveam sentimentul că ne aparține. În ziua în care am fost scoși la plimbare

și am constatat dispariția primei roșii, ne-am simțit de-a dreptul frustrați. După primul moment de ciudă neputincioasă împotriva gardianului și a lui Cărămidaru, pe care îi bănuiam că ne furaseră roșia, am hotărît s-o salvăm cu orice preț pe a doua. Era o copilărie, dar simțeam nevoia unei satisfacții! Am mai așteptat cîteva zile pînă ce și a doua pătlăgea a dat în pîrg, pîndind și sperînd într-un moment de neatenție a gardianului, ca să mă reped s-o culeg. Am așteptat în zadar ocazia, zile în șir, trăind cu emoția că, pînă a doua zi, roșia va dispărea. Începusem să-mi pierd nădejdea, cînd, deodată, norocul mi-a surîs. În timp ce ne învîrteam ca de obicei pe potecă în jurul rondului, gardianul s-a întors spre ușa de la intrare a Zărcii, ca să-l strige pe Cărămidaru. Dintr-un salt, am fost lîngă tufa de roșii, am smuls pătlăgeaua și am vîrît-o în sîn. În clipa următoare, cînd gardianul a întors capul spre noi, pășeam din nou reglementar cu privirea în pămînt și mîinile la spate. Numai poziția mea în șir se schimbase. Fusesem al doilea, după Paul, iar acum eram al treilea, în urma lui Mache, fiindcă nu mai avusesem timp să-mi reiau locul. Gardianului i-a scăpat însă acest detaliu.

O dată înapoiați în celulă, Mache și Paul m-au tratat de nebun, pentru riscul pe care mi-l luasem. Toți trei eram însă mulțumiți de reușită. Am împărțit roșia și am mîncat-o. Nu era îndeajuns de coaptă, dar mai era caldă de la soare și mirosea a vrej.

O dată cu roșia, am savurat și răzbunarea noastră împotriva gardianului și a lui Cărămidaru. Ceea ce nu înseamnă că satisfacția înregistrată atunci a mai putut fi alterată cîteva luni mai tîrziu, cînd am aflat că prima roșie nu fusese luată de ei, ci de Mircea Vueric, camaradul nostru de evadare.

Într-una din zile, am primit un mesaj de la Titi Coșereanu, transmis la perete prin intermediul lui Harry Brauner, a cărui celulă se afla între noi. Titi îmi cerea să stau lîngă ușă, de cîte ori el și cu camarazii lui din cameră vor fi scoși la W.C. La trecerea prin fața ușii noastre, Ducu Ciocâlteu va încerca să-mi strecoare prin vizetă un bilet cu o comunicare foarte importantă. Intrigați de vestea primită, nu găseam nici o explicație la încercarea lui Ducu de a lua legătura cu mine, cînd despărțirea noastră fusese suficient de rece pentru a-l descuraja să mai caute o reluare a raporturilor. Cît privește acea „comunicare foarte importantă", pe care avea să mi-o facă, n-aveam cea mai mică idee despre ce putea fi vorba. Nu ne-a rămas decît să așteptăm „biletul", ca să ne lămurim.

La a doua sau a treia ieșire la W.C., operația prevăzută le-a reușit. Cînd gardianul le-a deschis ușa, Ducu și unul din frații Brînzaru au pornit cu tineta spre closet, iar Titi, pretextînd că hîrdăul de apă curge, l-a invitat pe plutonier să se uite în celulă, ca să constate băltoaca făcută pe dușumele. Profitînd de momentul în care gardianul s-a lăsat reținut de plîngerea lui Titi, Ducu, care ajunsese cu tineta în dreptul ușii noastre, a dat căpăcelul vizetei deoparte. Prin orificiul astfel descoperit, a apărut capătul unui bilețel,

răsucit sul, pe care l-am apucat imediat și l-am tras înăuntru. Totul a mers foarte repede, gardianul neobservînd nimic.

Abia după ce am fost și noi scoși la W.C., cînd gardianul s-a îndepărtat și liniștea s-a restabilit pe coridor, ne-am ocupat de corespondența primită. Era un petic de hîrtie, jupuit dintr-o bucată de carton. Un pătrat cu latura de cinci–șase centimetri. Această simplă mostră reprezenta o adevărată raritate în Zarcă, unde hîrtia se afla în capul listei de obiecte interzise, considerată material subversiv. Cine știe prin ce împrejurare ajunseseră camarazii noștri în posesia ei! Dar ceea ce ne-a mirat și mai tare a fost scrisul. Părea să fie cerneală! Un capăt de mină de creion de cîțiva milimetri, ușor de ascuns într-un tiv de haină, mai putea fi uneori găsit în închisoare, dar ca un deținut să ajungă la cerneală, asta nu era de conceput. E drept, nu era cerneală neagră sau albastră, ci avea o culoare neobișnuită, brun-castanie. Se vedea însă bine că era cerneală și nu creion, fiindcă scrisul pătrunsese și se lățise în hîrtia poroasă, ca într-o sugativă.

Și mai perplecși am rămas, citind conținutul! O singură frază, pe care o redau întocmai: „Securitatea știe că, în timpul evadării, ai luat legătura cu Ambasada Israelului. Ducu".

Oricît mi-am spart capul să pricep, n-am reușit să depășesc întrebările firești ce se nășteau din citirea biletului: de unde și pînă unde să fiu bănuit că aș fi avut legături cu Ambasada Israelului? Iar dacă într-adevăr Securitatea credea a ști așa ceva (așa cum scria în bilet), cum de ajunsese Ducu să afle ce știa Securitatea? La absurditatea în sine a ipotezei că Ducu ar fi putut afla acest lucru de la Securitate, se adăuga imposibilitatea materială a unui contact între el și aceasta din urmă, din moment ce se afla la fel de izolat ca și noi în Zarcă. Știam doar din comunicările lui Titi, mijlocite prin Harry Brauner, că nimeni din celula lui nu fusese niciodată scos, nici pentru vreo anchetă, nici sub alt pretext. Am ajuns pînă la urmă la concluzia că totul nu putea să fie decît o nouă poveste din arsenalul de minciuni al mitomanului de Ciocâlteu.

Am încercat să aflăm mai mult de la Titi, dar am înțeles că se ferea să-i facă alte destăinuiri lui Brauner. La toate insistențele noastre, am primit mereu același răspuns laconic, transmis prin Brauner: „Ceea ce scrie în bilet este adevărat. Ioanid să fie atent!" Pentru noi afacerea a rămas de neînțeles, dar în suspensie. Cu toate că Ducu mi-a comunicat să distrug imediat biletul, fiindcă dacă ar cădea în mîna administrației, viața i-ar fi în pericol, consultîndu-mă cu Mache și cu Paul, am hotărît să-l păstrăm. L-am răsucit din nou sul și printr-o crăpătură a scîndurilor care îmbrăcau intrîndul de la ușă, l-am lăsat să cadă în spațiul dintre toc și zid. Dezlegarea enigmei biletului am avut-o abia peste cîteva luni, cînd Titi a fost mutat la noi în celulă. O voi povesti deci cînd îi va veni rîndul.

Dacă pînă aici n-am pomenit nimic despre convietuirea cu Paul și Mache, faptul se datorește numai perfectei noastre înțelegeri. Din acest punct de

vedere, a fost una din cele mai fericite celule în care am stat de-a lungul întregii mele perioade de detenție. N-am avut nici un fel de disensiuni, n-au existat animozități, nu ne-am certat niciodată. Bazată pe respect reciproc și pe o prietenie pe care timpul n-a făcut decît s-o adîncească, armonia care domnea în celula noastră n-a generat evenimente deosebite, demne de consemnat. Și totuși, la un moment dat, intervenția neașteptată a administrației ne-a făcut, pentru prima dată, să avem puncte de vedere diferite asupra căii de urmat, ceea ce a dat naștere la discuții în contradictoriu, fără însă să altereze climatul de bună înțelegere dintre noi sau să afecteze prietenia noastră.

Iată ce s-a întîmplat: într-o bună zi, gardianul a deschis ușa și i-a spus lui Mache să-și îmbrace haina și să-l urmeze. Cam după o jumătate de oră, l-a adus înapoi.

Fusese dus în biroul gardianului, unde îl aștepta medicul-șef al închisorii Aiud. În uniformă de medic M.A.I. și cu gradul de maior, doctorul Bogățeanu (cred că-mi amintesc bine numele) fusese coleg de facultate cu Mache, care l-a recunoscut imediat. Nu numai că l-a recunoscut după figură, dar și-a adus aminte și de numele lui și de faptul că era unul din cei mai slabi studenți ai anului.

Bogățeanu, în schimb, s-a făcut că nu-l cunoaște, cu toate că Mache fusese șeful promoției în facultate și era greu de presupus să-l fi uitat. Maiorul a început prin a-l întreba în ce spitale a lucrat cît a fost liber și dacă a avut ocazia să practice profesiunea și în detenție. Deși era sigur că doctorul îi cunoștea foarte bine datele din dosar, Mache i-a răspuns la întrebări, spunînd în încheiere că ultima dată îndeplinise funcția de medic-deținut, la cabinetul lagărului de la Cavnic.

Maiorul a făcut cîteva aprecieri cu privire la ușurința cu care Mache se lăsase antrenat în acțiunea fără sorți de izbîndă a unei evadări, reușind nu numai să-și piardă poziția privilegiată de la cabinetul medical al lagărului din Cavnic, care îl scutea de munca grea din mină, dar și să-și îngreuneze și mai mult situația. Dăduse astfel cu piciorul posibilității de a se reabilita prin muncă, fiind acum supus unui regim de pedeapsă celulară. Apoi, pe un ton din ce în ce mai puțin formal, și-a arătat totuși înțelegerea pentru slăbiciunea ce o avusese de a se asocia la acea acțiune nesăbuită, convins fiind că fusese indus în eroare de ceilalți deținuți, elemente dușmănoase și irecuperabile, care nu voiseră decît să-l folosească pentru planurile lor criminale. Administrația, încredințată că Mache își regreta acum fapta, se gîndise să-l ajute, oferindu-i o nouă șansă să-și îndrepte greșeala. Pe scurt, maiorul venise să-i propună să preia postul de doctor la cabinetul medical ce se va înființa în Zarcă, unde va avea astfel ocazia să dovedească administrației că nu se înșelase acordîndu-i această încredere. După ce și-a încheiat monologul, maiorul Bogățeanu i-a cerut lui Mache să reflecteze bine la ceea ce îi spusese și numai dacă va considera că merită încrederea ce i se acordă, să-i dea răspunsul. Peste cîteva zile va veni din nou să stea de vorbă cu el. Întrevederea se încheiase, fără ca Mache să poată adăuga ceva.

Relatîndu-ne în amănunțime scena petrecută în biroul gardianului, Mache a adus în celulă un bogat material de discuție. Mai întîi s-a vorbit de doctorul Bogățeanu, pe care și Paul îl știa din facultate, părerile lui despre el nedeosebindu-se de ale lui Mache. Am analizat apoi cea mai importantă informație ce rezultase din declarațiile făcute de Bogățeanu: înființarea unui cabinet medical în Zarcă.

Știrea ni s-a părut senzațională, constituind o nouă dovadă că începuse să sufle un vînt mai blînd în închisorile de deținuți politici, din moment ce pînă și regimului atît de aspru din Zarcă i se aducea o stare de îmbunătățire. Deținuții din Zarcă nu primiseră pînă aci îngrijire medicală decît in extremis, atunci cînd era prea tîrziu și nu mai folosea la nimic, iar la spitalul închisorii nu avuseseră acces decît în cazuri foarte rare și atunci, numai în stare atît de gravă, încît nu supraviețuiseră. Practic, deținuții care se îmbolnăveau erau sortiți să moară în celula lor, fără asistență medicală.

În privința propunerii de a deveni medicul viitorului cabinet al Zărcii, reacția lui Mache m-a surprins. Ne-a declarat că e hotărît să refuze. Pe mine în schimb, perspectiva de a-l vedea doctor în Zarcă, mă entuziasmase. Pe această temă s-au declanșat discuțiile noastre. Timp de două sau trei zile, n-am făcut decît să ne susținem fiecare punctul de vedere, eu încercînd să-l conving să accepte, iar el rezistînd pe poziția lui.

I-am pomenit mai întîi de avantajul de a scăpa din izolarea celulei și de eventualitatea de a putea astfel afla ceva vești. Era de presupus că, în calitate de doctor, va avea o oarecare libertate de mișcare. Poate chiar contacte cu spitalul închisorii și deci cu deținuții din celelalte secții și chiar din fabrică, unde, cu siguranță, sînt mai informați despre situația politică. Cît privește Zarca, ea nu va mai avea nici un secret pentru el. Îi va cunoaște pe toți deținuții, din toate celulele.

La argumentele mele, Mache ridica mereu aceeași obiecție. Pretindea că pentru a afla niște informații politice, și așa depășite, și pentru a-și satisface curiozitatea de a cunoaște secretele Zarcăi, prețul pe care l-ar plăti acceptînd postul de medic ar fi mult prea mare. Va fi mereu între ciocan și nicovală.

Pe de o parte, conștiința profesională și spiritul de solidaritate cu deținuții îi vor dicta atitudinea și hotărîrile de luat, iar pe de altă parte, medicul M.A.I. și ofițerul politic îi vor cere să contravină acestor principii și să se alinieze la interesele administrației. Dacă rămîne inflexibil pe poziție, va fi înlocuit după primele zile. Dacă totuși va voi să se devoteze cauzei, cu scopul de a ajuta la alinarea suferințelor camarazilor, rămînînd totodată fidel obligațiilor lui profesionale, va trebui să ducă o luptă permanentă cu administrația atotputernică, uzînd de abilitate și de tot felul de subterfugii, pentru ca prin înșelătorie să-și atingă măcar în parte țelul. Va trăi astfel într-o tensiune permanentă, supus la presiuni, umilințe, amenințări și pedepse. Făcuse această experiență la Cavnic și nu voia s-o repete. Nu se mai

simțea în stare de un nou sacrificiu. Mai ales acum, cînd propria lui sănătate lăsa de dorit.

Într-adevăr, de cîtăva vreme, Mache se plîngea de tulburări cardiace, punîndu-și singur cele mai grave diagnostice. Gestul de a-și lua pulsul sau de a-și ține mîna pe piept în dreptul inimii devenise aproape un tic și deseori îi cerea lui Paul să-l consulte și el, ca să se convingă de anumite simptome anormale. Paul pretindea că era vorba doar de niște manifestări de natură nervoasă, absolut explicabile, foarte frecvente în închisoare și fără nici un fel de gravitate. Mache susținea însă că nu era vorba de acele simple aritmii sau tahicardii la care se referea Paul, ci de o afecțiune organică reală, care îi provoca o senzație de neputință și stări de angoasă. Cînd Paul refuza să țină seama de aceste senzații, pe care le considera subiective și deci neavînd valoarea științifică a constatărilor obiective, ce trebuie să stea la baza formulării unui diagnostic, Mache se enerva. Dîndu-ne seama că presupusa boală de inimă începuse să devină la Mache aproape o idee fixă, am evitat să-l mai contrazicem, ocolind subiectul și încercînd să-i distragem atenția de la preocuparea care-l obseda. A trebuit să treacă mai bine de un an (părăsisem de mult Zarca și drumurile noastre în pușcărie se despărțiseră) pentru ca Mache să uite de boala lui de inimă și diagnosticul lui Paul să se confirme. Pînă una-alta însă, suferința lui de inimă devenise un argument în plus, ca să nu accepte să devină doctor în Zarcă.

În cele din urmă, i-am smuls totuși o promisiune. Cînd va fi din nou dus la maiorul Bogățeanu, îi va spune că nu va accepta să preia cabinetul din Zarcă decît cu o condiție: să aibă mînă absolut liberă din punct de vedere medical, ceea ce însemna să i se pună la dispoziție medicamentele necesare și să nu fie împiedicat de administrație în exercitarea meseriei lui, respectîndu-i-se aplicarea tratamentelor pe care le va prescrie, de care va răspunde numai în fața organelor medicale ale închisorii. Mache a ținut să-mi spună că sînt un optimist dacă îmi închipui că aceste condiții vor fi acceptate.

A doua întrevedere cu Bogățeanu a avut loc tot în biroul gardianului, dar de astă dată doctorul nu mai era singur. Era însoțit de un ofițer, care, după aplomb, aroganță și mai ales după vocabularul bogat în expresii și lozinci marxiste, nu lăsa nici o îndoială că era de la biroul politic al închisorii.

— Ei, te-ai gîndit bine la ce ți-am spus data trecută? a început prin a întreba Bogățeanu.

— N-am prea avut la ce mă gîndi, domnule maior, fiindcă nu mi-ați explicat în ce condiții ar urma să lucrez la cabinetul medical.

Răspunsul lui Mache i-a contrariat de la început pe cei doi și mai cu seamă pe ofițerul necunoscut. Veniseră convinși că vor avea de-a face cu un docil, care după regimul pe care-l îndurase după evadare se va grăbi să accepte propunerea. Nu se așteptau ca Mache să trateze termenii contractului. Făcînd un vizibil efort de a nu-și arăta surprinderea și de a nu părea

să fi înțeles exact sensul cuvintelor lui Mache, maiorul i-a explicat că deocamdată va fi mutat într-o altă celulă, amenajată în cabinet medical, unde va avea un pat ca lumea, cu pernă și cearceaf. Prin favoarea ce i se făcea, de a avea din nou dreptul să muncească, va primi regimul alimentar al celor care lucrau în fabrică, iar mai tîrziu, dacă administrația se va convinge de dorința lui sinceră de a se reabilita, i se vor crea și alte avantaje, eventual dreptul de a scrie și de a primi pachete de acasă. Bineînțeles că, dacă munca și atitudinea lui vor fi apreciate, nu este exclus ca într-o bună zi să primească o reducere de pedeapsă. Cînd maiorul, satisfăcut, și-a încheiat cîntecul de sirenă, Mache i-a spus că a fost înțeles greșit. Nu voia să știe ce avantaje personale aveau să decurgă din funcția de medic de Zarcă, ci condițiile în care își va putea exercita profesiunea.

De data asta, nemaiavînd răbdare, a intervenit celălalt ofițer, pe un ton mai imperativ:

— Asta nu te privește pe tine! Vei executa ordinele pe care le vei primi de la noi!

Cu aceste cuvinte conflictul era deschis. Atîta aștepta Mache! Și-a făcut plăcerea să le spună celor doi tot ce avea pe suflet. Referindu-se la deontologia medicală, la etica și jurămîntul hipocratic, cărora orice medic trebuie să le fie credincios, aluzie transparentă la adresa lui Bogățeanu, acesta din urmă, prudent, n-a ripostat, așteptînd intervenția celuilalt ofițer.

Politrucul nu pricepuse nimic din spusele lui Mache. Înțelesese însă că Bogățeanu fusese pus în stare de inferioritate și că, din duelul verbal ce avusese loc, Mache ieșise învingător și domina situația, ceea ce nu putea fi tolerat din partea unui deținut. S-a răstit deci cu ton poruncitor la Mache, amintindu-i că e „bandit" care n-are dreptul să discute ordinele primite. Ca doctor în Zarcă va face ce i se va spune și nu după capul lui.

— Dumneavoastră puteți da ordine subalternilor dumneavoastră și deținuților. Deci și mie, cît sînt un simplu deținut. Ca medic, în exercițiul profesiunii, sînt însă suveran în hotărîrile mele și nu-mi puteți da ordine! Căutați-vă deci pe altcineva, fiindcă eu nu accept să fiu medic în condițiile astea.

Acestea fiind spuse, Mache a cerut să fie dus în celulă. Ceea ce spusese era însă prea mult pentru urechile unui ofițer politic, care nu și-a mai putut păstra cumpătul și, furios, s-a dezlănțuit, amestecînd insulte și amenințări în obișnuitul limbaj al categoriei din care făcea parte. Cînd, în sfîrșit, a chemat gardianul de pe secție ca să-l ducă în celulă, ofițerul politic și-a luat rămas-bun de la Mache, cu formula de mult banalizată prin frecvența întrebuințării și devenită aproape clasică:

— Aici o să-ți putrezească oasele, banditule!

Am redat în rezumat ceea ce ne-a povestit Mache în celulă despre convorbirea cu ofițerii, încercînd s-o prezinte cît mai aproape de spiritul în care s-a desfășurat.

Nici nu apucase bine Mache să ne termine povestea, cînd ușa s-a deschis iar, și gardianul i-a strigat numele lui Paul. I-a spus și lui să-și ia haina și

l-a scos din cameră. Nu ne-a fost greu să ne imaginăm unde îl duce. Paul n-a lipsit nici cinci minute! Fusese și el dus în biroul gardianului, în fața acelorași doi ofițeri. De data asta, inițiativa a luat-o ofițerul politic. L-a anunțat pur și simplu pe Paul că administrația hotărîse să-i încredințeze grija cabinetului medical ce va lua ființă în Zarcă.

Paul însă, cu calmul lui proverbial și nevrînd să intre în polemică, i-a mulțumit pentru intenție, dar i-a spus că nu poate accepta.

— De ce, mă? l-a întrebat ofițerul.

— Nu mă simt în stare să fac față răspunderilor.

Ofițerul a înțeles și n-a mai insistat. Cu un „o să vă învăț eu minte!" Paul a fost trimis în cameră.

În urma celor petrecute, am ajuns la concluzia că administrația voise să numească un medic, chiar pe unul din locatarii Zărcii, pentru a nu dezvălui nimic din secretele ei unui doctor pe care l-ar aduce din altă parte a închisorii. Cu defecțiunea lui Mache și a lui Paul, sursa de doctori a Zărcii fusese epuizată. Dacă administrația era decepționată de eșec, pot spune că de data asta mă aflam alături de ea. E drept că din cu totul alte motive. I-am reproșat lui Mache atitudinea avută. Consideram refuzul lui ca pe o dezertare de la datorie, mai ales că ne dăduse dovada, ca doctor la Cavnic, că era capabil să se descurce în așa fel, încît să aducă enorme servicii deținuților, cu toate piedicile ridicate în cale de biroul politic. E adevărat, nu fără neplăceri și riscuri. Acum, după refuzul lui, era foarte probabil ca administrația fie să renunțe la ideea unui cabinet medical în Zarcă, fie să aducă un doctor selecționat dintre „deținuții de încredere" cum erau numiți turnătorii în terminologia oficială a Securității. Din fericire, nici Mache nu mi-a luat în nume de rău învinuirea pe care i-o aduceam și nici pronosticurile mele pesimiste în privința cabinetului medical nu s-au adeverit.

Peste cîteva zile, cabinetul a luat ființă. Cînd am fost scoși la plimbare, am observat ușa unei celule (cred că nr. 10) deschisă și în dreptul ei, pe coridor, cîteva piese de mobilier, pe care Cărămidaru le manipula după indicațiile unui gardian. Un mic dulăpior, vopsit în alb și purtînd pe ușiță semnul crucii roșii, ne-a lămurit despre ce era vorba.

Peste alte cîteva zile, într-o dimineață, am auzit deschizîndu-se succesiv ușile celulelor. Pînă la noi a durat destul de mult, opririle la fiecare celulă fiind neobișnuit de lungi. În fine, s-a deschis și ușa noastră și în prag, alături de gardian, a apărut doctorul, primul doctor al Zărcii. Extrem de înalt și slab, cu o expresie suferindă în trăsăturile feței, părea să aibă el însuși nevoie de un medic. Numai privirea lui vioaie contrazicea acest aspect. Pentru o clipă, i-am surprins o licărire de uimire în ochi și chiar un început de zîmbet schițat pe buze, care s-a stins însă atît de repede, încît am avut impresia că m-am înșelat. Gardianul avansase cu o jumătate de pas, în așa fel, ca să-i aibă sub ochi și pe doctor și pe noi. Era evident că fusese instruit să fie deosebit de vigilent, pentru a preveni orice luare de contact sau convorbire

între doctor și ceilalți deținuți, în afară de schimbul de cuvinte strict necesar unei așa-zise consultații medicale.

De altfel, gardianul avea tendința de a face pe intermediarul, el fiind cel care ne-a întrebat:

— E careva din voi bolnav?

Mai mult împins de noi, Mache s-a lăsat convins și a făcut un pas înainte:

— Eu, domnule plutonier.

— Spune doctorului ce te doare.

Și Mache a început să-i spună doctorului despre tulburările lui cardiace. Încă de la primele cuvinte pronunțate, i-a stîrnit suspiciunea gardianului. Neînțelegînd nimic din expresiile medicale folosite de Mache, l-a bănuit că nu vorbește românește și a intervenit imediat:

— Ce limbă străină vorbești, bă? Nu știi că n-ai voie?

A trebuit ca Mache să-i explice că este doctor și noi să confirmăm faptul, pentru ca, în cele din urmă, să se convingă că nu avusese loc o tentativă de a comunica nereglementar cu medicul și să permită continuarea „consultației".

După ce medicul cel nou a ascultat expunerea simptomelor resimțite de Mache, i-a spus că deocamdată, cabinetul medical nefiind încă înzestrat cu cele necesare, îl va consulta mai atent, de îndată ce va primi un stetoscop. M-a frapat vocea lui, voalată și extrem de blîndă. Nu știu să spun de ce, dar omul inspira încredere. Pentru moment, s-a mulțumit să-i ia pulsul și, aplicîndu-și urechea pe pieptul lui Mache, i-a ascultat inima. Înainte de a pleca, i-a împărtășit părerea ce și-o făcuse: tulburări neurovegetative! Deci nimic de natură organică. Cu aceste cuvinte, vizita medicală s-a încheiat. Gardianul îl grăbea pe doctor să-și continue turneul și la etaj. Înainte de a ieși, doctorul a mai întors o dată capul și iar mi s-a părut că-i văd în ochi o lucire de simpatie complice la adresa noastră. Apoi ușa s-a trîntit în urma siluetei lui deșirate, care s-a aplecat ca să treacă pragul.

Cînd zgomotul pașilor pe coridor s-a stins, am aflat semnificația privirilor doctorului. Se cunoștea foarte bine cu Mache și Paul. Munciseră împreună în mina de la Baia Sprie înainte ca drumurile lor să se despartă, Mache și Paul fiind transferați la Cavnic, iar el, la cea de-a treia mină unde lucrau deținuți politici, la Valea Nistrului. O vreme fusese medic la cabinetul de la Baia Sprie.

Îl chema Cornel Petrasievici. După nume și mai ales după renume, îl știam și eu. Auzisem de multe ori vorbindu-se de el. Se făcuse remarcat în toate închisorile prin care trecuse. Așa cum, din cauza înălțimii lui, nu putuse trece neobservat, tot așa și calitățile lui de om și doctor i-au semnalat prezența peste tot pe unde l-au purtat dubele penitenciare și i-au creat reputația de care se bucura, una din acele reputații care se transmite din gură în gură în lumea de după gratii și care m-a făcut și pe mine să-l cunosc, înainte de a-l fi văzut.

La fel cum numele odioase ale delatorilor erau difuzate și cunoscute în toate închisorile, intrînd în patrimoniul de informații al fiecărui deținut, așa și numele acelor oameni de bine și de caracter erau transmise din om în om și răspîndite în tot Gulagul românesc. Reputația, atît a unora cît și a celorlalți, care prin atitudinea lor ieșiseră din anonimatul masei de pușcăriași, avea să-i însoțească și să-i preceadă de-a lungul drumului și în cursul anilor prin închisori. Pentru unii, această reputație avea să devină un fel de titlu de noblețe, pentru alții, o povară mult mai greu de purtat decît lanțurile și mai greu de suportat decît temnița în sine. Și pe unii și pe alții, faima pe care și-au făcut-o în închisoare îi urmărește încă și nu se pare că se va stinge, atîta vreme cît mai supraviețuiesc amintirile celor care, trăind cu ei după gratii, pe unii i-au stimat și pe alții i-au disprețuit. Și cred că e și bine să fie așa.

Cornel Petrasievici își luase diploma de doctor la Facultatea de medicină din București. În primii ani de după război, cînd Y.M.C.A. își deschisese un sediu în România, ocupase postul de medic la secția de la Timiș a acestei asociații americane pentru tineret. După o activitate de numai cîțiva ani, guvernul comunist a închis birourile asociației și la scurt timp i-a arestat pe președintele ei și pe cei cîțiva angajați români. Acuzați de spionaj în favoarea „imperialiștilor americani", au fost judecați și condamnați pentru „înaltă trădare". Din cîte îmi amintesc, sentința lui Petrasievici la proces fusese douăzeci și cinci de ani muncă silnică. Așa ajunsese în lagărul de la Baia Sprie și apoi în cel de la Valea Nistrului unde, fie în calitate de doctor, fie ca simplu deținut muncind în mină, pusese toată inima și toată priceperea lui profesională în îngrijirea medicală a camarazilor săi bolnavi.

Un exemplu: într-una din zile, cu ocazia prăbușirii unor roci într-o galerie a minei, un deținut fusese grav accidentat. Roca ascuțită îi provocase o rană adîncă la picior și îi tăiase un tendon. Se impunea o intervenție chirurgicală urgentă, în caz contrar rănitul riscînd, în cea mai fericită ipoteză, o infirmitate pe viață. Petrasievici a cerut administrației lagărului să transporte deținutul la spitalul cel mai apropiat, arătînd gravitatea cazului. S-a lovit însă de obișnuitul dispreț pentru viața deținuților, din partea comandantului și a ofițerului politic, care au invocat tot felul de impedimente: ba că le trebuie o aprobare specială de transfer, ba că n-au mijloc de transport la îndemînă. Tergiversau lucrurile și timpul trecea. Dîndu-și seama că vremea astfel pierdută putea fi fatală rănitului, Petrasievici și-a luat singur răspunderea unei intervenții. Fără mijloace adecvate, în condițiile primitive pe care le oferea așa-zisul cabinet medical, mai prost înzestrat decît cea mai mizerabilă infirmerie, Cornel Petrasievici s-a decis să treacă la operație. Hotărîre gravă, deoarece în caz de nereușită, putea fi tras la răspundere (culmea ironiei!) chiar de administrație. Fiind vorba de sănătatea unui om, Cornel n-a pregetat. A încropit în grabă cele necesare, suplinind lipsurile

cu ce avea la îndemînă și improvizînd. În loc de bisturiu a folosit un cuțit de la bucătăria lagărului, iar pentru cusut, un ac obișnuit, împrumutat de la un deținut. Și operația a reușit! Omul s-a vindecat și și-a recăpătat uzul piciorului.

Această ispravă a doctorului Petrasievici, povestită și purtată de deținuți dintr-o închisoare în alta, a îmbogățit cu un episod în plus cronica nescrisă a pușcăriilor, alături de multe alte fapte și întîmplări. Așa o aflasem și eu, cu mult înainte, pe vremea cînd nici nu bănuiam că mă voi întîlni vreodată cu eroul ei în Zarcă și cu atît mai puțin nu gîndeam că mai tîrziu aveam să-l cunosc îndeaproape și o să ne împrietenim în închisoarea din Pitești.

Bun și generos din fire, avea o înclinație naturală spre dăruire. Rar am văzut un medic îngrijindu-se cu atîta devotament de bolnavi. Cornel Petrasievici era și foarte credincios. Cu toate aceste calități, era chemat să fie un fel de doctor-misionar. Și așa a și fost în toate închisorile prin care a trecut. Dar mai ales pentru cei din Zarcă a fost o adevărată binefacere. Niciodată n-am înțeles cum de s-a putut înșela în așa hal biroul politic al Aiudului, numindu-l pe Cornel Petrasievici medic în Zarcă! Cred că nici unul din deținuții Zarcăi nu l-a putut uita vreodată.

De cîte ori eram scoși la W.C. sau la plimbare, îi zăream silueta pe coridor, intrînd sau ieșind dintr-o celulă. La început însoțit și supravegheat îndeaproape de un gardian, dar cu timpul, din ce în ce mai liber în mișcările și deplasările lui prin celular. Pe zi ce trecea, delăsarea firească își spunea cuvîntul, concomitent cu efectul pe care încet, încet, atitudinea lui Petrasievici îl producea asupra gardienilor. Cu privirea lui veșnic senină și caldă, cu vocea lui blîndă, reușea să-i dezarmeze pe cei mai răi. Avea darul să-i îmblînzească și chiar să-i umanizeze într-o oarecare măsură. În orice caz, în mai puțin de o lună, a izbutit să le cîștige într-atît încrederea, încît unii îl lăsau să circule singur pe coridor și chiar să tragă zăvorul la cîte o celulă, pentru a da un medicament sau a se informa de starea sănătății deținuților.

Cornel se oferise să-i ajute la curățenie lui Cărămidaru, așa încît era mai toată ziua pe coridor. De îndată ce se auzea însă soneria de la poarta Zarcăi, intra repede în celula lui și trăgea ușa după el, pentru a nu fi surprins pe coridor de inspecția „politicului" sau a altui ofițer. Îl punea astfel pe gardianul de pe secție la adăpost de observație sau chiar de pedeapsa de care era pasibil, pentru nerespectarea cu strictețe a regulamentului, care cerea ca doctorul să fie încuiat în celula lui, la fel ca toți ceilalți deținuți. Grija lui Petrasievici de a-i evita neplăceri din partea superiorilor era apreciată de gardian, iar acceptarea acestei complicități îl îndatora și îl făcea să-i acorde și mai multă independență, independență de care Cornel se folosea cu discreție, fără să-i dea impresia că abuzează de ea.

Și așa, pas cu pas și cu duhul blîndeții, Petrasievici își cîștiga tot mai mult spațiu de manevră. Îl auzeam deseori stînd de vorbă pe coridor, în dreptul celulei noastre, cu gardianul care îl supraveghea în timp ce mătura sau

ștergea cu motorină ușile. Cu un tact deosebit, îi menaja susceptibilitățile, vorbindu-i respectuos, dar fără să se umilească. Întotdeauna găsea prilejul să aducă vorba despre vremurile grele prin care treceam și cărora toți le eram supuși deopotrivă, și noi, deținuții, și ei, gardienii puși să ne păzească. Și unii și alții, trebuia să ne înțelegem reciproc poziția pe care ne-o hărăzise soarta și, numai păstrîndu-ne omenia, ne vom putea privi unii pe alții în ochi, atunci cînd urgia timpurilor se va domoli și întîmplarea va face să ne întîlnim în libertate, fost deținut cu fost gardian. Oamenii buni și cu frică de Dumnezeu se vor respecta întotdeauna și se vor revedea cu plăcere. Numai oamenii răi și fără minte nu-și dau seama că vremurile sînt trecătoare și că fiecare, mai devreme sau mai tîrziu, își primește răsplata pentru faptele lui.

Cam pe acest teren de discuție se aventura cu prudență și fără să întindă coarda prea mult Cornel Petrasievici, avînd grijă ca vorbele lui să nu pară a insinua vreo amenințare. Cornel nu predica în pustiu, căci de la individ la individ și în limita posibilităților lor de gardieni, obținea întotdeauna cîte ceva. Unul se arăta ceva mai indulgent, atenuînd în parte rigorile regimului din Zarcă, prelungind timpul de plimbare, negrăbind deținuții să iasă de la toaletă sau oferind suplimente din mîncarea rămasă în hîrdău după împărțirea mesei. Altul închidea ochii cînd surprindea vreo activitate nepermisă în celule (cusut sau vorbit la perete). Tot efectul eforturilor lui Cornel dispărea însă ca prin farmec după fiecare inspecție care dădea noi instrucțiuni de vigilență șefilor de secție, sau după ședințele destul de frecvente, unde gardienilor li se injecta o nouă doză de ură împotriva „bandiților" din celule. Dar Cornel nu se descuraja și, cu aceeași răbdare și perseverență de predicator, o lua de la capăt. Săpa din nou la temelia edificiului de ură, trezind iar în inimile gardienilor o licărire de omenie sau măcar strecurîndu-le în suflet îndoiala.

Cu toată această relativă relaxare a supravegherii în ce-l privea, nu am reușit niciodată să stăm cu el de vorbă în tihnă. Cel mult, cu ocazia vizitelor medicale în celula noastră, reușea să ne strecoare cîte o vorbă de încurajare, uneori în franțuzește, strecurată printre expresiile medicale, cu care îl deruta pe gardianul care asista destul de indiferent din ușă. Noi nu solicitam vizita medicului, neavînd nici un motiv real de boală. Cu toate astea, Cornel ne vizita la fiecare două–trei zile. Cînd gardianul deschidea ușa, intra în celulă și se adresa direct cîte unuia din noi, întrebîndu-l cum se mai simte, dacă mai are dureri în abdomen, dacă îl mai jenează ficatul, dacă medicamentul pe care i l-a dat i-a făcut bine etc.

Eram convinși că recurgea la aceste invenții pentru a-și justifica vizita în celula noastră, contînd pe faptul că gardianul de serviciu în ziua respectivă n-avea de unde să știe ce se petrecuse în schimbul tovarășului lui din tura precedentă. Credeam că Petrasievici își crea astfel pretexte de consultație, sperînd să prindă un moment favorabil pentru a ne vorbi. Bănuiam că reușise să afle ceva știri politice și voia să ni le împărtășească și nouă.

Straniu în comportarea lui Cornel ni se părea faptul că pierdea o mulțime de vreme, prefăcîndu-se a ne consulta pentru bolile pe care ni le inventa. Te punea să te culci pe o parte sau pe alta, punea urechea și te asculta, te întreba dacă în cutare sau cutare punct te doare la apăsare. Bineînțeles că fiecare din noi îi confirmam simptomele pe care ni le sugera chiar el, prin felul în care ne punea întrebările. Consideram însă că măsurile de prudență pe care le lua, jucînd tot acest teatru, erau mult prea exagerate față de indiferența cu care gardianul aștepta în cadrul ușii sfîrșitul consultației. De cîteva ori, Cornel ne-a putut șopti cîteva frînturi de frază, care, reconstituite și puse cap la cap, reprezentau o rugăminte cam cu următorul sens: dacă sîntem vreodată întrebați, să susținem că suferim de bolile pentru care ne consultă și că am primit de la el medicația adecvată.

Au trecut mai mult de doi ani, pînă ce am aflat cu ce afaceri „misterioase" se îndeletnicea doctorul Petrasievici. Cînd luase în primire cabinetul medical din Zarcă, îi fuseseră aduse la cunoștință condițiile în care urma să-și desfășoare activitatea. Va fi condus de gardian la celulele unde vor fi semnalate cazuri de boală. Va consulta bolnavii și va întocmi o listă cu numele celor consultați, cu diagnosticele stabilite și medicamentele prescrise, listă ce o va preda gardianului, care, la rîndul lui, o va înainta medicului-șef al spitalului penitenciarului, maiorul Bogățeanu. Acesta din urmă, în măsura posibilităților și a stocului existent în farmacia spitalului, va aproba lista de medicamente și i le va trimite. Cabinetul lui nu dispunea decît de aspirine, antinevralgice și cîteva sticle de sirop de tuse. Tot în atribuția lui intra și obligația de a-i semnala maiorului Bogățeanu cazurile grave, care nu puteau fi tratate pe loc și necesitau internarea în spital.

Încă din prima zi, Cornel a făcut o vizită în toate celulele, consultîndu-l pe fiecare deținut în parte și a trimis spitalului un raport însoțit de două liste. Una cu deținuții care necesitau spitalizare și alta cu numele bolnavilor care puteau fi tratați pe loc, indicînd medicamentele de care aveau nevoie. Printre cei pentru care recomanda internarea, fiind în stare foarte gravă, se aflau Radu Demetrescu-Gyr și Niculae Gane. La cererea lui Cornel de a fi internați, i s-a răspuns că pentru moment nu sînt locuri libere în spital. De fiecare dată în decursul timpului, cînd a repetat cererea de internare, în cazul lor, Petrasievici a primit același răspuns. Cît privește lista de medicamente pentru deținuții ce urmau a fi îngrijiți în Zarcă, procedeul spitalului a fost altul, aceasta i-a fost înapoiată împreună cu o parte din medicamentele solicitate. Pe listă fuseseră barate medicamentele care lipseau din farmacia spitalului, dar mai fuseseră tăiate și numele cîtorva deținuți, precum și toată medicația ce le fusese prescrisă.

Autorii cenzurării își puseseră semnătura în josul listei: colonelul Coler, comandantul închisorii Aiud, și maiorul Bogățeanu, medicul-șef al spitalului. Pe toate listele trimise ulterior spitalului și înapoiate lui Cornel împreună

cu medicamentele, erau tăiate de fiecare dată numele acelorași deținuți. La una din vizitele maiorului Bogățeanu în Zarcă, Petrasievici i-a vorbit de necesitatea stringentă de medicamente pentru acești bolnavi. Bogățeanu i-a spus că nu poate face nimic pentru ei, deoarece cererile de medicamente și de internare în spital pentru deținuții din Zarcă sînt supuse mai întîi aprobării comandantului închisorii și numai după aceea lui, ca medic al penitenciarului. El personal nu tăia de pe listă decît medicamentele care lipseau din farmacie.

Cornel a înțeles și nu a mai insistat. N-a mai trecut niciodată pe listă numele celor care fuseseră sistematic tăiate pînă atunci. A găsit o altă cale: le-a atribuit deținuților ale căror nume observase că nu erau tăiate de pe liste diagnosticele celor cărora li se refuzase asistența medicală. În categoria asta ne aflam și noi. În felul acesta, Cornel obținea, pe numele noastre, medicamentele necesare pentru cei pe care administrația voia să-i lase să moară fără îngrijire medicală.

În afara celor menționați mai înainte, mai erau supuși acestei interdicții Radu Mironovici, comandant al „Bunei Vestiri", și alții, ale căror nume nu mi le mai amintesc. Am avut ocazia să văd cum arăta unul din oamenii căruia colonelul Coler voia să-i grăbească sfîrșitul. Iată împrejurările.

Într-o zi am primit vizita unui plutonier de la grefa închisorii. Ne-a citit fiecăruia dintre noi textul unei hotărîri a tribunalului militar, prin care ni se aducea la cunoștință că „cererile noastre de recurs" la sentința pronunțată la Oradea, în chestiunea evadării, fuseseră aprobate. Recursul se judecase și condamnările ne fuseseră reduse de la unsprezece ani la cinci ani. Plutonierul ne-a cerut să semnăm de luare la cunoștință și totodată să iscălim o cerere gata imprimată, prin care să solicităm computarea pedepsei de cinci ani, rămasă definitivă prin recurs, cu condamnarea noastră inițială. În cazul meu, să mi se compute cei cinci ani în cei douăzeci de ani de muncă silnică, pe care îi primisem la procesul de la Pitești. Spre uimirea plutonierului, toți trei am izbucnit în rîs. I-am explicat apoi că nu acceptăm hotărîrea tribunalului de a ne reduce pedepsele. Considerăm hotărîrea ilegală, deoarece noi nu făcusem niciodată cerere de recurs. Ca atare, nu semnăm nici de luare la cunoștință și nu ne interesează nici computarea pedepsei. Atît plutonierul de la grefă cît și șeful de secție care asistase la scenă ne-au privit nedumeriți. Nu înțelegeau cum puteam refuza o reducere de pedeapsă.

Le-am spus că noi nu așteptăm nimic de la justiția acestui regim, pe care n-o recunoaștem. Noi nu vedem decît două posibilități: ori nu vom ieși niciodată din pușcărie, ori vom fi eliberați, fără hotărîre judecătorească, atunci cînd se vor deschide porțile închisorilor, cum s-au deschis porțile lagărelor de concentrare din Germania. Pe vremea aceea, o credeam sincer! N-ar fi trebuit însă s-o spunem! Plutonierul a considerat refuzul nostru o manifestare de recalcitranță, ceea ce de fapt și era! Crezînd că ne va intimida, a răcnit la noi, că n-avem dreptul să discutăm ordinele și că sîntem

obligați să semnăm. I-am răspuns că refuz și că n-are decît să semneze el în fals, așa cum se procedase și în cazul cererii noastre de recurs. Plutonierul de la grefă, furios, s-a întors spre șeful de secție: „Ia să-l bagi pe ăsta la carceră!"

(Cîteva luni mai tîrziu, un alt plutonier de la grefă ne-a anunțat că cererile noastre de computare a pedepselor fuseseră aprobate! Nu ne-a mai cerut să semnăm de luare la cunoștință!)

Așa am ajuns în carcera din colțul coridorului, la numai cîțiva pași de ușa celulei noastre. În carceră n-am stat decît cîteva ore. Totuși, poziția era incomodă și obositoare. Mă lăsam cînd pe un picior, cînd pe altul, dar tot amorțeam. Rezemîndu-mă de pereții de scîndură, ba într-o parte, ba într-alta, deodată în bezna carcerei a pătruns o rază de lumină. Frecîndu-mă cu umerii de pereți, dădusem jos un dop făcut dintr-un fir de lînă mototolit, care astupa o gaură nu mai largă de doi milimetri, practicată în scîndură. Aplicîndu-mi ochiul pe orificiu, mi-am dat seama că fusese făcut cu bună știință de alt deținut, care stătuse înaintea mea în carceră. Scîndura fusese perforată la înălțimea capului unui om de statură mijlocie, în peretele carcerei orientat spre coridor. Privind prin gaură, cuprindeam în cîmpul meu vizual întreg coridorul, pe toată lungimea și lățimea lui, pînă la celălalt capăt al lui, care se pierdea în semiobscuritate.

Un timp m-am distrat să-i urmăresc mișcările lui Cărămidaru. Ștergea pe rînd, cu o cîrpă, ușile celulelor. De fiecare dată cînd trecea la altă ușă, înainte de a se apuca s-o frece cu cîrpa, se apropia tiptil și privea prin vizetă. La unele celule întîrzia mai mult, cu urechea lipită de ușă, ca să asculte discuțiile din interior. Abia după aceste preliminarii silențioase își trăda prezența, apucîndu-se de treabă.

L-am văzut și pe Cornel Petrasievici ieșind din celula lui, care nu era zăvorîtă și îndreptîndu-se către biroul gardianului. Nici pașii lui Cornel nu se auzeau, fiindcă umbla în ciorapi. Așa venea și la noi la vizita medicală. Aflasem de la Mache și Paul motivul. Își menaja bocancii, ajunși în ultimul hal de uzură, știind că nu putea căpăta alții pe măsura lui. Purta un număr așa de mare la picior, încît încălțăminte de gata, pe dimensiunea lui, nu se găsea. Își făcuse întotdeauna pantofii pe comandă. Mai toată pușcăria a făcut-o desculț, în ciorapi și, cel mult iarna, în galenți. Mai tîrziu, cînd am stat împreună în închisoarea din Pitești și ne-am împrietenit, rîdeam cu el că iarna își pune schiurile ca să iasă la plimbare, așa de lungi erau cele două bucăți de scîndură din care erau croiți galenții lui.

Un timp nu s-a mai văzut nici o mișcare pe coridor. Numai silueta lui Cărămidaru, care se îndepărtase către fundul coridorului, și ea estompată de distanță și întunecime. Renunțasem să mai privesc prin gaură și îmi schimbasem poziția, fiindcă amorțisem. Deodată, pe sală s-a produs rumoare. Se auzeau pași și vocea gardianului. Mi-am reluat observația. Cornel, ținînd în mînă un lighean din care ieșeau aburi, se îndrepta spre celula-cabinet

medical, urmat de gardian. Acesta din urmă l-a strigat pe Cărămidaru. Între cei doi a urmat un scurt conciliabul, după care Cărămidaru a dispărut pe ușa unde se afla scara care ducea la etaj. Între timp, gardianul a intrat la Cornel în celulă. A mai ieșit de vreo două ori în ușă și a strigat după Cărămidaru să se grăbească. În sfîrșit, l-am auzit pe acesta coborînd scările. Cînd a reapărut pe coridor, nu mai era singur. Purta în spinare un alt deținut, care la fiecare pas al lui Cărămidaru gemea. În această formație au intrat amîndoi în cabinetul medical și ușa s-a închis după ei.

După o vreme, Cărămidaru a ieșit și s-a dus să-și continue treaba începută, urmat peste puțin timp de gardian, care s-a îndreptat spre biroul lui. Pînă la ora prînzului, nu s-a mai întîmplat nimic. Cînd cărăușii cu hîrdaiele de mîncare au sunat la poartă, gardianul m-a scos din carceră și m-a băgat în celulă.

Cîțiva ani mai tîrziu, am aflat de la Cornel că deținutul adus în cîrcă de Cărămidaru la cabinetul medical era Radu Gyr.

Într-o stare de slăbiciune extremă, pe lîngă alte suferințe, Radu Gyr era chinuit de un prolaps. Mi-aduc aminte de vorbele lui Cornel: „La fiecare scaun, îi ieșea intestinul de vreo patruzeci de centimetri!"

De fiecare dată, în lungi ședințe chinuitoare, numai cu răbdare și cu mîinile goale, Cornel reușea să rezolve criza, reintroducîndu-i intestinul la loc. Singurul ajutor pe care îl primea era un lighean cu apă caldă, cerut de la bucătărie. Și asta, fără știrea administrației și numai datorită strădaniilor prin care Petrasievici cîștigase un dram de bunăvoință din partea gardianului.

În cursul aceleiași veri, am mai fost băgat o dată în carceră. Și de această dată, tot pentru refuz de semnătură Iată din ce mi s-a tras. Ceasul pe care îl avusesem la mînă în momentul arestării și care, la percheziția din subsolul Ministerului de Interne, îmi fusese luat la magazie mă urmase, de aci, în toate peregrinările prin diferite aresturi și închisori prin care trecusem, pînă la Cavnic.

Pe lîngă bagajele care ni se rețineau, tot la magazia penitenciarelor, erau depuse și așa-numitele „obiecte de valoare", adică ceasuri, inele, stilouri etc. Cu ocazia fiecărui transfer, atît la părăsirea închisorii, cît și la sosirea la noul loc de detenție, deținutului i se prezentau obiectele de valoare depuse. De fiecare dată era pus să semneze o hîrtie. Prima dată, la plecare, semna de luare în primire (numai în teorie, fiindcă pe drum, obiectele erau date în grija escortei și nu erau lăsate asupra deținutului), iar a doua oară, iscălea de predare, la sosirea în noua închisoare.

Așa semnasem și eu mereu, pînă ce ajunsesem la Cavnic. De aici, evadînd, ceasul nu mă mai urmase și zăcuse în magazie, nemaiavînd stăpîn. Prin ce minune mecanismul haotic al birocrației se pusese din nou în mișcare, cînd fusesem prins și reintrasem în circuitul pușcăriei, nu știu. Fapt este că ceasul meu pornise iar la drum și-mi dăduse de urmă la Aiud.

Așa s-a făcut că m-am trezit într-o zi cu un plutonier-magazioner, care mi-a arătat o cutiuță de lemn în care se afla ceasul meu și mi-a cerut să confirm printr-o semnătură predarea lui la „obiectele de valoare" ale închisorii. Dar plutonierul nu s-a mulțumit cu atît. Mi-a explicat că, în urma unei dispoziții a Direcției Generale a Penitenciarelor, magaziile tuturor închisorilor trebuiau să desființeze depozitul de „obiecte de valoare", trimițîndu-l familiilor deținuților. Pentru asta, îmi cerea să depun o nouă semnătură, prin care să-mi dau acordul ca penitenciarul să procedeze la expedierea ceasului prin poștă, la adresa mamei în București. Hîrtia pe care mi-a întins-o era gata scrisă și servea de fapt la descărcarea magaziei.

Aducîndu-mi aminte, din vremea cînd eram încă liber, de cîteva cazuri în care familiile unor deținuți primiseră prin poștă obiectele aparținîndu-le, am refuzat să semnez. Și iată de ce: într-o anumită perioadă, în caz de deces al unui deținut, penitenciarul îi expedia obiectele personale acasă, ceea ce pentru familia respectivă era confirmarea morții lui. M-am gîndit deci că, la primirea ceasului, și mama își va închipui că am murit în închisoare. Plutonierul a insistat, spunîndu-mi că, în urma dispoziției primite, penitenciarul nu mai are dreptul să păstreze obiectele de valoare, iar eu, la rîndul meu, i-am explicat motivul refuzului meu. A părut a înțelege, dar cum nu putea lua singur o hotărîre, a plecat, ca să revină peste un timp cu un ofițer, probabil superiorul lui de la magazie. Nici discuția cu ofițerul nu a dus la nici un rezultat. În cele din urmă, reprezentanții magaziei au plecat. Credeam incidentul închis. Eram convins că vor trimite ceasul acasă, chiar și fără semnătura mea, lipsa acestei forme nefiind un impediment pentru a-l expedia prin poștă.

Nu știam însă ce însemnau birocrația și gestiunea unei magazii de penitenciar. În închisorile Ministerului de Interne, oamenii puteau fi tratați după bunul-plac al celor ce dispuneau de viața deținuților. Puteau fi schingiuiți, degradați în toate felurile, înfometați, lăsați să moară fără îngrijire medicală, ajutați s-o facă sau chiar asasinați. Toate aceste fapte puteau fi săvîrșite fără nici un fel de scrupule, dar nu... fără forme. Formele se întocmeau cu scrupulozitate, dînd naștere unui sistem așa de rigid, încît de multe ori însăși administrația se găsea prinsă în propria-i capcană. Într-o astfel de situație se găsea acum, în fața refuzului meu de a semna. Nesemnînd, magazia nu era descărcată și rămînea mai departe răspunzătoare de ceas. Deci, nu-l putea expedia și, obligată fiind să-l păstreze, nu respecta dispoziția primită de la Direcția Generală a Penitenciarelor. Un adevărat cerc vicios, din care nu puteau ieși decît făcînd presiuni asupra mea. Și le-au făcut!

De data aceasta însă, cei doi magazioneri au recurs la ofițerul de serviciu care, cu o falcă în cer și una în pămînt, a deschis ușa celulei și acuzîndu-mă de „indisciplină", „neexecutare de ordin" și chiar „rebeliune", mi-a întins și el hîrtia cu pricina și un creion chimic. Prudent, am adoptat atitudinea deținutului disciplinat și, pe un ton calm, i-am cerut ofițerului să-mi

permită să-i „raportez". Cu această formulă l-am dezarmat. S-a mai potolit și m-a ascultat. I-am explicat și lui de ce nu voiam să semnez și i-am propus un compromis:

— Aduceți-mi un ciocan, cu care în fața dumneavoastră voi distruge ceasul și astfel dispare obiectul litigiului.

Ofițerul de la magazie n-a fost de acord, spunînd că dispariția în acest fel a ceasului nu poate fi justificată în scriptele magaziei. Ofițerul de serviciu, grăbit să plece la alte treburi și văzînd că discuția se prelungește, s-a enervat iar și s-a răstit la mine, dîndu-mi ordin să semnez. Am continuat să refuz și iritația a mers crescînd, pînă ce, cu o ultimă propunere, am provocat explozia.

— Dăruiesc ceasul Ministerului de Interne. Dați-mi o hîrtie să formulez în scris donația și s-o semnez!

Și discuția s-a încheiat cu ultimul cuvînt al ofițerului de serviciu, adresat gardianului de pe secție:

— Bagă-l la carceră!

Și așa am ajuns să mai petrec o jumătate de zi în carceră, convins că toată opoziția mea fusese inutilă. Din fericire, datorită regimului mai blînd din acea epocă, prețul pe care îl plăteam era suportabil. Cît am mai stat în Zarcă, n-a mai fost vorba de ceasul meu. Abia la plecarea din Aiud, am aflat că dispoziția Direcției Penitenciarelor nu fusese respectată: înainte de a fi urcat în dubă, mi s-a arătat ceasul și am semnat de luare în primire! Reușisem deci ca ceasul să nu ajungă la mama. Dar povestea ceasului meu nu s-a încheiat aci. A mai avut o urmare, sau mai bine spus, mai multe urmări, pe care le voi relata pe măsură ce le va veni rîndul.

Deocamdată eram iar în carceră. Era o zi extrem de călduroasă. Pînă și coridorul, așa de răcoros de obicei, se încălzise. În carceră, mai era și lipsă de aer. Ușa se închidea aproape ermetic și nu exista nici o deschidere pentru aerisire. După vreo două ore de stat, eram transpirat leoarcă și simțeam că mă înăbuș. Am început să bat în ușă. Gardianul mi-a strigat de cîteva ori să nu mai bat, dar văzînd că nu încetez, a sfîrșit prin a veni. M-a întrebat ce vreau și, cînd i-am spus că mă sufoc din lipsă de aer, a trîntit ușa la loc și a plecat, amenințîndu-mă că-mi pune și lanțuri dacă mai bat. Prin deschiderea ușii însă, aerul din carceră se primenise, așa că pentru o vreme a fost iar respirabil.

Între timp, gardianul începuse să scoată celulele la W.C. Am pipăit peretele de scîndură pînă ce am dat de dopul de lînă descoperit la prima mea ședere în carceră. L-am scos și prin gaură am putut să văd toți deținuții din celulele din jumătatea noastră de coridor. Treceau chiar pe lîngă carceră, înainte de a intra la closet. Toți cei din grupul nostru de la Cavnic au dat cîte un pumn în carceră, la trecere, sau mi-au șoptit cîte un salut, arătîndu-mi că știau de soarta mea. Telefonul prin perete funcționase!

M-am bucurat și eu să-i revăd la față și mai cu seamă să constat că toți se refăcuseră și nu mai aveau nici ei nimic din înfățișarea scheletică de acum cîteva luni. În comparație cu ei, cu atît mai impresionante erau aparițiile din celelalte celule, care au defilat prin fața observatorului meu. În afară de Harry Brauner, nu cunoșteam pe nimeni. Totuși, prin informațiile obținute, fie prin perete de la Brauner, fie ascultînd la ușă discuțiile dintre gardieni sau ofițeri, reușisem să aflăm numele locatarilor multor celule. Dacă cei cîțiva din lotul Pătrășcanu, printre care și Brauner, arătau destul de prost, aspectul fizic al celorlalți era îngrozitor. Fiind cald, toți ieșeau la W.C. numai în chiloți, așa că le puteam număra coastele în voie.

Mi-aduc și acum aminte de drumul parcurs de patru deținuți pînă la W.C., drum care luase proporții de calvar. În cei cincisprezece metri de la celula lor pînă la closet, s-au oprit de cel puțin patru–cinci ori. Doi din ei duceau de toarte tineta, iar ceilalți doi, hîrdăul de apă. Cel mai greu din recipiente, chiar plin, nu depășea treizeci de kilograme. Și totuși, nenorociții se clătinau pe picioarele tremurînde, sub greutate, pierzîndu-și echilibrul la fiecare patru–cinci pași. Atunci lăsau hîrdaiele jos ca să răsufle și să se rezeme de perete, în timp ce gardianul îi grăbea, amenințîndu-i și răcnind tot felul de cuvinte de batjocură la adresa bătrîneții și neputinței lor. Înfricoșați, bieții oameni apucau tineta și hîrdăul de toarte și, împleticindu-se și mai rău pe picioare, o porneau mai departe, pînă cînd îi lăsau din nou puterile și iar se opreau. La fiecare etapă, scena se repeta, gardianul neînduplecîndu-se să-i lase să se odihnească sau măcar să meargă mai încet. Intransigent a rămas și cînd unul din ei s-a văitat că îi este greu, fiindcă are hernie. Într-adevăr, îl văzusem cum, în timp ce cu o mînă ținea toarta hîrdăului, cu cea rămasă liberă își apăsa partea de jos a abdomenului.

— Dacă ești bolnav, trebuia să rămîi acasă, banditule, nu să complotezi împotriva clasei muncitoare, ca să ajungi la pușcărie!

Drumul de întoarcere de la W.C. s-a desfășurat în aceleași condiții.

Doi din cei patru astfel batjocoriți zilnic erau Dobrescu, fostul primar al Capitalei și Pop (nu mai știu dacă Valer sau Ionel), fostul ministru. De numele celorlalți doi nu-mi mai amintesc.

Cînd a venit rîndul celulei mele să fie scoasă la W.C. am fost și eu eliberat din carceră.

Într-o după-amiază, am primit, pentru a doua oară în aceeași zi, vizita lui Cornel Petrasievici. Cu totul pe neașteptate, zăvoarele celulei noastre au fost trase și în ușă a apărut un gardian necunoscut. Se întîmpla deseori ca șeful de secție din Zarcă să fie chemat la administrație. În acest caz, plutonierul sau sergentul care venea să-i transmită ordinul rămînea să-i țină locul gardianului de serviciu pînă la întoarcerea lui pe secție. Profitînd probabil de acest intermezzo, noul gardian fiind străin de felul în care se desfășurase programul în Zarcă și neștiind că vizita medicală avusese loc în cursul

dimineții, Cornel Petrasievici îl convinsese că are de distribuit medicamente la cîțiva bolnavi. Așa se face că a ajuns din nou la celula noastră. Sub ochii gardianului care rămăsese în ușă, Cornel a intrat în celulă, întrebîndu-ne dacă mai tușim. N-a așteptat răspunsul și, cu autoritate, a continuat:

— Deschideți gura pe rînd, să vă dau ultimul „Maraschino" pe care îl mai am în cabinet!

Și, dintr-o sticlă cu etichetă de sirop de tuse, a umplut de mai multe ori o lingură, pe care ne-a turnat-o pe rînd în gură.

Ne-au revenit fiecăruia cîte trei–patru linguri, pe care, luați repede, le-am înghițit pe negîndite. Pînă să ne dezmeticim, Cornel ajunsese în prag și, înainte ca gardianul să trîntească ușa în urma lui, l-am mai auzit spunîndu-ne:

— Cu asta, cred că o să vă simțiți mai bine!

Nu fusese chiar Maraschino ce ne dăduse Cornel, era însă o băutură destul de tare, preparată de el din alcool medicinal, diluat cu sirop de tuse. Cornel își botezase preparatul Maraschino, fiind sigur că gardianul nu cunoștea denumirea.

Pe măsură ce vremea trecea, lipsa de evenimente mai deosebite și de informații devenea tot mai apăsătoare. În afară de nimicurile zilnice, altceva nu venea să tulbure viața stagnantă din Zarcă. Am fi dat orice să mai aflăm ceva despre situația politică internațională și gîndurile noastre se îndreptau mereu spre Cornel Petrasievici, pe care îl bănuiam deținător de informații externe. Datorită postului de doctor, care îi conferea o oarecare libertate de mișcare în Zarcă, nu ne puteam închipui să nu fi avut posibilități de contacte cu deținuții din celelalte secții ale închisorii sau acces la ziarul adus de vreun gardian. Nu știam pe vremea aceea că gardienilor de serviciu în Zarcă le era interzis să-și aducă ziarul. În toate închisorile prin care trecusem pînă aci, îi văzusem pe gardieni citindu-și ziarul pe secție. În închipuirea noastră, vedeam în Cornel un adevărat tezaur de informații, care nu ne erau accesibile, fiindcă nu aveam ocazia să stăm cu el de vorbă între patru ochi. Toate încercările noastre de a crea un astfel de prilej au dat greș, gardianul fiind totdeauna în apropiere.

Într-o zi, cînd am fost duși la baie, în timp ce ne săpuneam unul pe altul pe spate, lui Mache i-a venit o idee. O dată întorși în celulă, am aflat că eu îl inspirasem. Frecîndu-mă pe spate cu săpun, simțise sub mînă o denivelare. Cu cîțiva ani înainte de arestare, în partea stîngă a șalelor, ceva mai jos de regiunea rinichiului, îmi apăruse o mică excrescență, de mărimea unei alune. Doctorul îmi spusese că era un lipom, un chist sebaceu, cu totul banal. Fusesem sfătuit să-l las să se mai dezvolte, înainte de a-l extirpa. Timpul trecuse și lipomul nu mai crescuse. Era aproape invizibil și nu mă jena deloc, așa că nu m-a mai preocupat. Cu puțin înainte de a evada de la mină, a început, treptat, să se dezvolte. De cînd mă aflam în Zarcă, devenise foarte vizibil. Fiind și slab, apărea ca o proeminență de dimensiunea unei jumătăți de ou.

După ce gardianul ne-a încuiat în celulă, Mache s-a întors spre mine și a exclamat:

— Numai tu ne poți salva!

Planul lui era simplu. La prima vizită medicală, să-i spun lui Cornel Petrasievici că excrescența din spate a început să mă doară. Examinîndu-mă, Cornel își va da imediat seama că e vorba de un lipom banal, care nu poate provoca dureri. Va înțelege că durerile invocate sînt un pretext pentru a scăpa din Zarcă și va raporta administrației, recomandînd internarea mea în spital, pentru operație. Dacă planul va reuși și internarea mea va fi aprobată, voi fi operat tot de un medic deținut, probabil de profesorul Topa, despre care auzisem că era chirurg la spitalul din Aiud. Și Mache și-a încheiat pledoaria, asigurîndu-mă că operația e un fleac, o simplă incizie, care în mod normal nu necesită nici măcar o internare.

Deci, operația nu conta. Important era că aveam să ajung în spitalul închisorii, unde voi lua contact cu diferiți deținuți, fie bolnavi, fie doctori și, după cîteva zile, mă voi întoarce în celulă doldora de informații.

N-am stat mult pe gînduri. Am fost imediat de acord să fac pe cobaiul la experimentul sugerat de Mache. Chiar a doua zi, am cerut gardianului să fiu examinat de doctor. La venirea lui Cornel, mi-am descoperit regiunea șalelor unde se afla lipomul și i-am semnalat zona dureroasă, așa cum mă învățase Mache. Pentru a facilita intervenția lui Mache în discuție, i-am spus lui Cornel că fusesem examinat de colegul meu de celulă care era doctor și care va putea explica mai bine decît mine situația. Mache își pregătise dinainte lecția. În cîteva fraze, utilizînd cele mai complicate expresii științifice, de neînțeles pentru un profan și de-a dreptul ermetice pentru un gardian, i-a dat de înțeles lui Cornel că, de fapt, nu era nimic adevărat din tot ce-i spusesem și că urmăream numai să fiu internat și operat. Cornel a priceput exact explicațiile lui Mache. Dialogul lor nu stîrnise nici cea mai mică suspiciune plutonierului. Dimpotrivă, îl urmărise cu multă atenție, compunîndu-și o expresie interesată de cele ce spuneau cei doi doctori.

O nimerisem bine cu el. Făcea parte din categoria mai rară de gardieni, care se simțeau măguliți de a avea sub paza lor oameni mai deosebiți, personalități politice, profesori, generali sau intelectuali în general. Complexul lor de inferioritate nu se manifesta decît prin atitudinea pe care o adoptau față de acești oameni, ținînd să le lase impresia că nu sînt străini de anumite cunoștințe și preocupări intelectuale. Oricît de penibile erau încercările lor neîndemînatice de a se da drept ce nu erau, acoperindu-se de ridicol, nenorociții dovedeau totuși prin această comportare că mai recunoșteau și mai respectau anumite valori. Cu această categorie de gardieni exista posibilitatea unor contacte și relații mai umane. Din păcate, cei mai mulți făceau parte dintr-o specie cu totul diferită. Adevărate brute primitive, care nu recunoșteau decît supremația forței. Era categoria cu care trebuia să procedăm cu maximum de prudență, mai ales în perioadele în care se strîngea șurubul

în închisori. O vorbă greșită te putea costa și viața. Auzul unui singur cuvînt pe care nu-l cunoștea putea stîrni la un astfel de gardian o criză de furie, care-ți putea fi fatală. Orgoliul lui de proporții aproape patologice, dezvoltat de atotputernicia pe care i-o conferea uniforma M.A.I., în virtutea căreia dispunea de ani de zile de puteri discreționare asupra unor oameni lipsiți de orice drepturi, nu suporta să-i fie știrbită superioritatea tocmai de către un deținut, care, din moment ce îi era total supus, trebuia să-i fie și inferior sub toate raporturile. Dacă un astfel de individ mai avea și înclinații sadice din fire, iar natura îl mai înzestrase cumva și cu o constituție fizică excepțională, toate condițiile erau îndeplinite pentru a face din el o brută perfectă. Și din nefericire pentru noi, M.A.I.-ul găsise și recrutase destul de multe exemplare de acest fel, de care s-a folosit în opera de zdrobire, în sensul propriu al cuvîntului, a celor care reprezentaseră rezistența împotriva regimului, fie că fuseseră membri ai unor partide politice, ai vechii armate, ai clerului sau ai țărănimii.

Trecuseră mai multe zile de la vizita medicală, la care mă plînsesem de durerile din șale. Începusem să credem că planul imaginat de Mache nu avea să dea rezultatul scontat cînd, într-o dimineață, gardianul m-a scos din celulă și m-a dus la cabinetul medical, de fapt, în celula lui Cornel. O celulă ca toate celelalte, cu singura deosebire că era mobilată. Un pat de fier, cu saltea, pătură, cearceaf, pernă și față de pernă, așezat de-a lungul peretelui din dreapta, constituia privilegiul de care se bucura Cornel, ca medic al Zărcii. În partea stîngă, o masă lungă de lemn, cu picioarele scurtate și acoperită cu un cearceaf, servea de pat de consultații. La unul din capetele ei, o măsuță cu cîteva cutii și sticluțe. Pe unul din pereți, era agățat un dulăpior vopsit în alb, cu o cruce roșie pe ușă, pe altul, un mic rezervor de tablă, prevăzut cu un robinet, sub care se găsea un lighean.

În celula-cabinet medical, mă așteptau Cornel Petrasievici și doctorul Bogățeanu. Cel din urmă își pusese un halat alb peste uniforma albastră de M.A.I. Mi s-a spus să mă dezbrac și să mă întorc cu spatele. Cornel, arătîndu-i colonelului umflătura, a început să-i expună cazul. După o serie de explicații, descriind aspectul și locul unde era plasat, Cornel a trecut la palparea lipomului, asigurîndu-mă că o va face cu menajamente. Va trebui numai să-i indic punctele dureroase. Ghidîndu-mă după indicațiile pe care în același timp i le dădea lui Bogățeanu, m-am plîns de dureri la apăsare, acolo unde înțelegeam, din explicațiile lui, că trebuia să fie locurile sensibile. Colonelul nu s-a atins de mine, dar asculta cu atenție tot ce-i spunea Cornel.

O dată consultația terminată, în timp ce mă îmbrăcam, Cornel s-a apropiat de Bogățeanu și i-a vorbit cu glas scăzut, ferindu-se în mod vădit să nu-l pot auzi. Conținutul convorbirii lor confidențiale nu l-am aflat decît mai tîrziu. Pe scurt, Cornel susținuse posibilitatea unei tumori de natură

canceroasă. Pusese chestiunea în așa fel, încît, pentru a-și arăta competența, Bogățeanu își însușise imediat diagnosticul. Mai mult, Cornel îi stîrnise chiar interesul personal, sugerîndu-i că descoperirea și semnalarea cazului puteau face obiectul unei comunicări, al cărei merit îi va reveni în întregime, aducîndu-i aprecierea forurilor superioare pentru activitatea lui profesională. Cornel i-a propus să dispună operarea mea la spitalul închisorii și trimiterea tumorii extrase la un examen de laborator, putîndu-și apoi întemeia lucrarea pe rezultatul biopsiei.

Bogățeanu a părăsit Zarca, hotărît să exploateze cazul în favoarea lui, pentru a se remarca, dar i-a dat de înțeles lui Cornel că nu poate decide pe loc internarea mea în spital. Desigur, întîrzierea se referea la obținerea aprobării colonelului Coler, comandantul închisorii.

După consultația de la cabinetul medical, în prezența doctorului Bogățeanu, au trecut vreo două săptămîni, fără ca evenimentul să mai aibă vreo urmare. Părea că toată afacerea căzuse baltă. În tot acest răstimp, continuam să joc rolul bolnavului, simulînd dureri în regiunea dorsală, ori de cîte ori eram în ochii gardianului, fie cu ocazia scoaterii la „program", fie la împărțirea mesei. În cele cîteva vizite făcute în celula noastră, Cornel m-a examinat de fiecare dată, întrebîndu-mă dacă durerile s-au accentuat și cerîndu-mi să am răbdare pînă ce medicul-șef va aproba internarea mea în spital. Gardianul, fiind ca de obicei de față la aceste vizite, am înțeles că trebuie să-mi joc mai departe rolul.

Începusem să mă obișnuiesc cu ideea că toată înscenarea noastră fusese zadarnică și că planul nostru dăduse greș, cînd într-o bună dimineață, gardianul a tras zăvoarele celulei și, din ușă, Cornel mi-a anunțat surpriza: operația fusese aprobată. Dar surpriza nu se oprea aici; internarea mea în spital nu fusese aprobată, așa că urma să fiu operat de Cornel în cabinetul medical din Zarcă. Totodată, Cornel m-a anunțat că voi fi adus la cabinet după ce va primi de la spitalul penitenciarului cele necesare pentru intervenție, adică o casoletă cu pansamente sterile, o alta cu instrumente, catgut și ac chirurgical. Decepționați la început de vestea că nu aveam să ajung la spital, ne-am consolat cu gîndul că măcar voi avea ocazia să stau de vorbă cu Petrasievici, pe care oricum îl presupuneam mai bine informat ca noi. Am pus chiar la cale un mijloc prin care Mache și Paul să-mi faciliteze condițiile de a sta de vorbă cu el între patru ochi. După ce voi fi dus la cabinetul medical, vor bate în ușă, sub un pretext oarecare, pentru a-l atrage pe gardian în celula lor, eu rămînînd astfel singur cu Cornel.

Am așteptat toată dimineața să fiu dus la cabinet. Evenimentul s-a produs abia după-amiază. Cînd, urmat de gardian, am intrat în cabinet, l-am găsit pe Cornel făcînd ultimele improvizații pentru aranjarea mesei de bucătărie cu picioarele tăiate, care-i mobila celula, în masă de operație. Așternea pe tăblia de lemn pătura de pe patul lui, iar pe deasupra un cearceaf curat.

La căpătîi, mi-a pus mantaua lui de zeghe, împăturită. M-am dezbrăcat și m-am întins cu fața în jos. Gardianul, curios să vadă operația, se apropiase și privea peste umărul lui Cornel. Părea așa de interesat de tot ce făcea Cornel, încît începuse să-mi fie teamă că nu va părăsi cabinetul decît atunci cînd, conform înțelegerii noastre, Mache și Paul vor bate în ușă. Nu s-a clintit din loc, cît timp Cornel mi-a făcut cele cîteva injecții cu novocaină în jurul lipomului așteptînd ca anestezicul să-și facă efectul.

Petrasievici îmi atingea din cînd în cînd pielea cu vîrful bisturiului, pentru a-i verifica sensibilitatea. Mi-a spus că va fi nevoit să treacă la incizie, de îndată ce zona respectivă va fi anesteziată și că va trebui să termine operația cît mai repede, deoarece primise de la spital o cantitate minimă de novocainâ. Cînd, la înțepătura bisturiului, n-am reacționat și i-am spus că nu simt nimic, Cornel a făcut incizia, pe o lungime de circa zece centimetri.

În clipele următoare, o senzație de căldură umedă pe partea laterală a șoldului m-a făcut să întorc capul. Era sîngele care se scurgea din rană și care, prelingîndu-se pe piele, îmbiba cearceaful de sub mine. Totodată, am văzut însă și fața gardianului, care pălise ca varul.

Cu toate că era ocupat cu decolarea lipomului, care se arăta foarte aderent de țesutul din jur, Cornel își dăduse și el seama de starea gardianului, fiindcă l-am auzit spunîndu-i:

— Domnule plutonier, ieșiți repede afară la aer și respirați adînc de cîteva ori!

N-a fost nevoie de insistențe. Gardianul i-a ascultat sfatul și, cam nesigur pe picioare, s-a îndreptat spre ușă.

Scena care s-a petrecut atunci a rămas de pomină în grupul nostru, fiind deseori povestită prin pușcăriile prin care am mai trecut, cu un haz mereu reînnoit. În momentul în care gardianul a ieșit pe ușă, ca la o comandă, Cornel s-a aplecat spre mine, iar eu am întors capul spre el, amîndoi într-un glas, pronunțînd aceleași cuvinte: „Ce mai știi nou?"

În dialogul care a urmat, ne-am decepționat reciproc: și unul și altul dețineam informații tot atît de vechi, datînd de cîteva luni. Și Cornel își pusese aceeași nădejde ca și mine în întîlnirea noastră cu ocazia operației. Fusese convins că venisem în Zarcă cu știri proaspete, la fel cum și noi crezusem despre el că trebuie să fie informat. Singurul schimb de vești interesante pe care l-am putut face a fost cu privire la soarta cîtorva camarazi și prieteni comuni, întîlniți fie de el, fie de mine, prin diferitele închisori prin care trecusem fiecare. În timp ce stam de vorbă, Cornel continua să se ocupe cu desprinderea chistului, străduindu-se să-l extragă în întregime. Îmi spunea că dacă nu procedează așa, sînt riscuri să se refacă. După o vreme s-a întors și gardianul, dar n-a mai intrat în cabinet. Se plimba pe coridor în fața ușii deschise, evitînd să se mai apropie sau chiar să privească spre noi.

Din cauza aderențelor și a dificultăților întîmpinate la desprinderea lor, durata operației a depășit timpul prevăzut și efectul anesteziei a început să

dispară. Faza finală a fost destul de neplăcută, mai ales cînd s-a ajuns la cusut, a trebuit să strîng zdravăn din dinți, această ultimă parte a operației petrecîndu-se pe viu. Înainte de a-mi face pansamentul, Cornel mi-a dat cîteva antinevralgice, prevenindu-mă că în următoarele ore durerea s-ar putea intensifica. M-a trimis apoi în celulă și mi-a spus să stau culcat spre a evita sîngerarea.

Nici n-a apucat bine gardianul să tragă zăvoarele în urma mea, că Mache și Paul au și fost lîngă mine, curioși să afle veștile pe care le aduceam. Nu se așteptau să vin chiar cu mîna goală. Mai întîi s-au resemnat ca și mine, apoi am sfîrșit prin a rîde de iluziile pe care ni le făcusem și de întreg planul pe care îl urzisem în zadar. Pentru Mache, toată pățania devenise cu timpul un fel de anecdotă, pe care o povestea mai tîrziu cu mult haz, ori de cîte ori venea vorba de timpul petrecut în Zarcă. Începea mereu cu aceeași formulă: „Hai să vă povestesc cum s-a operat Ioanid degeaba."

Chiar degeaba n-a fost. Mai întîi fiindcă eu am scăpat de chist, pe care oricum ar fi trebuit să-l operez cîndva. În al doilea rînd, am exploatat cîțiva ani mai tîrziu cicatricea rămasă de pe urma operației, pretinzînd că fusesem operat la rinichi. Cicatricea era destul de mare pentru a impresiona și induce în eroare un gardian, care nu-și dădea seama că nu era plasată în dreptul rinichiului. Așa am obținut de mai multe ori dreptul de a rămîne în celulă în închisoarea din Pitești, în timp ce camarazii mei erau scoși la plimbare. Printre noi se afla un turnător și numai în acest fel puteam lua contact cu celula vecină, pentru a afla noutăți.

Pînă una alta, efectul anesteziei trecuse și, așa cum prevăzuse Cornel, începuseră durerile. Noaptea n-am prea dormit, iar dimineața, nu numai că eram obosit, dar durerile persistînd nu-mi găseam nici o poziție mai comodă în care să mă pot odihni. Cam pe la ora prînzului, renunțasem să mai încerc să adorm. Reușisem în schimb să-mi găsesc locul. Culcat pe partea dreaptă, proptit într-un cot și cu spatele la ușă, stăteam de vorbă cu Mache, care se așezase turcește la picioarele mele. Paul era culcat ca și mine, cu spatele la ușă și dormea.

În aceste poziții ne-a surprins brusca deschidere a ușii. Instinctiv, toți trei am întors capul. Chiar și Paul, trezit de zgomotul zăvorului, a privit spre ușă. Un fel de monstru obez, îmbrăcat cu un raglan închis pînă la gît și cu o șapcă în cap, stătea nemișcat în cadrul ușii. Din cauza corpolenței, brațele prea scurte îi stăteau depărtate de corp, ca aripioarele unui pinguin uriaș. De sub șapca pusă drept în vîrful capului, ochii mici și înfundați în fața lată și înecată în grăsime ne priveau fără nici un fel de expresie. La o jumătate de pas în spatele lui, Coler, comandantul, în uniforma lui de colonel.

Cîteva clipe a fost liniște absolută. Toate personajele scenei rămăseseră într-o imobilitate perfectă. Cei din ușă, așa cum i-am descris, iar noi, în pozițiile în care ne surprinsese zgomotul zăvoarelor trase, nemișcați și numai

cu capetele întoarse spre ușă. Prima mișcare a făcut-o Coler. Cu vizibilă deferență s-a apropiat de civilul obez, dar mai scund decît el și, din spate, aplecîndu-i-se peste umăr, i-a șoptit ceva la ureche. Apoi, respectuos, s-a retras din nou pe poziția inițială, scena revenind și ea la imobilitatea dinainte. În acest timp, completînd tabloul, gardianul de serviciu pe secție încremenise în poziție de drepți pe coridor.

Era evident că civilul trebuie să fi fost un personaj foarte sus-pus, ca să producă o asemenea manifestare de respect. Mai ales atitudinea aproape umilă și de totală supușenie a lui Coler ne-a făcut să înțelegem că vizitatorul era un om foarte important. Pe Coler îl văzusem de cîteva ori prin gaura oblonului venind în inspecție la bucătărie. Mîndru, ca un stăpîn absolut pe domeniile lui, stîrnea la apariția lui o adevărată panică printre gardieni, care alergau în toate părțile, neștiind cum să execute mai repede ordinele pe care le dădea, cu tonul autoritar al unui comandant de oști. Același Coler era acum rezervat și modest, cu ochii în patru și atent să surprindă cel mai mic gest al civilului, ca să-i ghicească și să-i prevină orice dorință.

Între timp, scena mută care se prelungea peste măsură crease un fel de suspans penibil, o tensiune nervoasă inexplicabilă. Cheia destinderii părea să stea în mîna personajului central al tabloului, care continua să ne privească cu aceiași ochi inexpresivi, fără să dea nici un semn de viață. Prin ce fluid telepatic sau pe ce altă cale gîndurile noastre au intrat în comunicație, nu știu, fapt este însă că toți trei, spontan, ne-am reluat îndeletnicirile întrerupte cu cîteva momente mai înainte de deschiderea ușii. Ca și cum nimic nu s-ar fi petrecut și nimeni nu ne-ar fi observat, rupînd vraja nemișcării și a tăcerii, Paul a întors capul spre fereastră și și-a tras pătura peste umăr, ca să-și continue somnul, iar Mache și cu mine, ignorînd ostentativ prezența celor din pragul celulei, ne-am reluat conversația.

Mache, din poziția în care se afla, a putut vedea cu coada ochiului reacția civilului. S-a întors brusc spre Coler și, arătîndu-ne cu un gest nervos din mînă, i-a adresat cîteva cuvinte, pe care nu le-am înțeles. Ni s-au părut a fi într-o limbă străină. Apoi, ne-au întors spatele și au plecat. Am auzit rînd pe rînd deschizîndu-se ușile celorlalte celule. Inspecția a durat o bună bucată a dimineții și cînd s-a terminat, prin gaura oblonului, l-am văzut pe vizitatorul civil traversînd curtea, însoțit de Coler.

Scurt timp după aceea, ușa noastră s-a deschis din nou. Era ofițerul de serviciu, care ne-a spus să ne scoatem saltelele pe coridor. Ne-am executat, crezînd că urmau să fie umplute cu paie proaspete. După un timp, ne-am dat seama că era singura celulă din care fuseseră scoase saltelele. La ora prînzului, cînd l-am întrebat pe gardian de ce nu ni se restituie saltelele, ne-am lămurit. Din ordinul comandantului, ca pedeapsă pentru atitudinea nedisciplinată, ni se luaseră saltelele pentru o lună.

Abia atunci am reușit să reconstituim cuvintele civilului adresate lui Coler. Pronunțase numai două cuvinte, dar cu un accent străin atît de puternic, încît

nu le putusem deslușI sensul. Acum, știind despre ce era vorba, ne-am dat seama că, pocind îngrozitor cuvintele, civilul ordonase laconic: „Sólte áfar!"

Multă vreme am făcut tot felul de presupuneri cu privire la identitatea misteriosului personaj civil. În cele din urmă, după plecarea noastră din Zarcă, avînd ocazia să întîlnim alți deținuți din Aiud, cărora le-am descris personajul, împrejurările și data la care ne vizitase, aceștia ne-au spus că era vorba despre celebrul colonel Nicolschi. Această eminență cenușie a Ministerului de Interne, de numele căruia erau legate cele mai sinistre acțiuni criminale săvîrșite împotriva deținuților politici, care culminaseră cu „reeducarea" din Suceava, Pitești și Gherla, vizitase în acea epocă Aiudul.

Alți deținuți, tot din Aiud, pretindeau că vizitatorul din acea vreme fusese generalul Pintilie Gheorghe. Pe adevăratul lui nume, Pintilie Bodnarenco, acest rus din Basarabia era o altă figură cu nimic mai prejos de Nicolschi. În ierarhia ocultei Ministerului de Interne, cred că era și mai sus-pus. Din cîte știu, într-o vreme în care Securitatea devenise minister independent, sub denumirea de Ministerul Securității Statului, Pintilie fusese șeful lui. Nu m-am putut niciodată lămuri cu certitudine, cu care din cei doi avusesem de-a face în Zarcă.

Pentru satisfacția de a-l fi înfruntat pe Nicolschi sau pe Pintilie, am dormit timp de o lună direct pe podele, cu bocancii sub cap, în chip de pernă. Cred că tot datorită relaxării care intervenise în acea vreme în regimul penitenciar, scăpasem așa de ieftin. Pentru mine, primele zile fără saltea au fost mai chinuitoare din cauza operației încă proaspete. După ce Cornel mi-a scos însă firele și durerile au încetat, n-am mai avut de răbdat, ca și Mache și Paul, decît duritatea dușumelelor și frigul care începuse să se lase peste noapte.

Vara se apropia de sfîrșit. Căldurile mari trecuseră. Zilele erau încă frumoase și însorite, dar nopțile se răcoriseră de-a binelea.

Într-o dimineață, ofițerul de serviciu a deschis ușa celulei noastre și mi-a citit numele scris pe un bilețel:

— Echipează-te și ieși afară!

M-a dus spre ieșirea din Zarcă. Înainte de a ieși pe poartă, mi-a pus o pătură în cap și m-a luat de braț. Nu vedeam decît unde puneam piciorul. Condus de mîna ofițerului, am traversat curtea din fața Zărcii, care mi-era bine cunoscută de luni de zile, de cînd o țineam sub observație prin gaura oblonului. Apoi, am cotit la stînga și nu m-am mai putut orienta. Pierdusem obiceiul să mai merg așa de mult și picioarele neexersate îmi erau nesigure pe pavajul neregulat din piatră rotundă de rîu. Drumul mi s-a părut destul de lung și mi se făcuse frig. Îmi amintesc că am trecut printr-o poartă din zăbrele. Am mai mers puțin, am urcat două sau trei trepte și am intrat într-o clădire. După încă vreo cîțiva pași pe un coridor, ofițerul de serviciu m-a oprit și mi-a spus să nu mă mișc din loc și să aștept. A deschis o ușă și l-am auzit raportînd ceva unui superior. „Bine! Adu-l înăuntru!" i-a răspuns o voce.

În clipa următoare, mi s-a tras pătura de pe cap și am fost introdus într-o cameră. Orbit de lumină, am rămas în picioare, lîngă ușa pe care ofițerul de serviciu, fără să mai intre, o închisese în urma mea. Mă aflam într-o încăpere foarte spațioasă. Cele trei birouri, scaunele și cîteva dulapuri de acte mai lăsau destul loc împrejurul lor, ca să-ți dea impresia unei încăperi insuficient mobilate. Se făcuse focul. Din dreapta mea, de lîngă ușă, o sobă de teracotă radia căldură. În fața ei era așezat unul din birouri. De-a lungul peretelui din dreapta era instalat al doilea, iar drept în față, între cele două ferestre, cel de-al treilea. Din cauza luminii puternice care îmi bătea în ochii încă neacomodați, nu remarcasem că la acesta din urmă era așezat un ofițer. I-am înregistrat prezența aproape în același moment în care mi-a adresat cuvîntul:

— Ce mai faci, domnule Ioanid? Ia, te rog, loc pe scaun!

Cu un gest mi-a indicat un scaun din fața biroului. Fusese așezat la oarecare distanță, în așa fel ca să nu pot vedea hîrtiile de pe birou.

— Îți mai duci aminte de mine?

— Sigur că da, domnule locotenent-major.

Era ofițerul care mă anchetase în toamna lui 1953, la sediul Securității din Calea Rahovei, cînd Titi și cu mine fuseserăm arestați.

Cele cîteva fraze, schimbate în termeni cît se poate de civilizați, n-au fost singurele. A urmat o conversație de cel puțin zece minute, purtată în aceleași condiții. Între altele, privindu-mă cu insistență, s-a informat dacă sînt bolnav. Mi-am dat seama că, pentru el, eram aproape de nerecunoscut. Cînd fusesem arestat și mă anchetase, aveam cel puțin zece kilograme mai mult, eram bronzat de soare și, din punct de vedere fizic, puteam fi un exemplu de tinerețe și sănătate. Iar acum, îi stătea înainte un om uzat, supt la față, cu pielea uscată și gălbejită de claustrație, tuns și îmbrăcat în haine vechi, murdare și peticite, care-i accentuau înfățișarea, și așa mizerabilă. Nu m-am mirat, așadar, să-l văd neîncrezător, cînd i-am spus că n-am fost bolnav și că nu sufăr de nimic. Am profitat însă să-i arunc o vorbă despre ceea ce poate face Ministerul de Interne dintr-un om supus regimului de exterminare. Cu toate că s-ar fi putut simți direct vizat de această învinuire, fiind el însuși un reprezentant al M.A.I.-ului, anchetatorul s-a mulțumit să ignore aluzia, părînd mai degrabă interesat să afle detalii despre regimul de care pomenisem și căruia îi datoram starea mea fizică actuală.

Nu mai eram tînărul care cu doi ani în urmă ar mai fi putut crede în sinceritatea unor manifestări de bunăvoință din partea unui anchetator. Admițînd că totuși, la început, aș fi avut naivitatea de a crede în sensibilitatea sufletească a vreunui membru din aparatul Securității, după experiența cîștigată între timp, nu mai putea fi vorba de așa ceva. Ar fi însemnat nu numai prostie, dar și o slăbiciune nepermisă. Eram, așadar, departe de tentația de a umaniza trăsăturile vreunuia din acești roboți, specializați în zdrobitul oamenilor.

Și totuși de-a lungul anilor în care am avut de-a face cu ei, am întîlnit cîteva exemplare care încă mai păstrau ceva nealterat din făptura lor umană. Cu toată școala intensivă de pervertire sufletească pentru meseria de anchetator, în care calitatea profesională creștea pe măsură ce mînuiau mai bine înșelătoria, minciuna, șantajul, spaima și tortura, totuși, la unii mai persistau urme de sentimente umane. Desigur, nu într-atît încît să-i facă să-și pericliteze situația, dar suficient pentru a-i pune uneori pe gînduri, ceea ce, dintr-un anumit punct de vedere, le făcea probabil viața mai grea decît celor total dezumanizați. Acesta mi s-a părut a fi și cazul anchetatorului meu. Prea mă asculta cu luare-aminte. Cu toate că afecta un aer distrat, nu-și putea ascunde interesul pentru cele ce-i povesteam despre închisoarea din Oradea. Cînd mă opream din povestit, tot el mă stîrnea să continuu, prin cîte o remarcă, în care își manifesta neîncrederea față de cele ce-i relatam. Reluam atunci episodul cu pricina, descriindu-l pînă la cele mai mici amănunte. O făceam cu plăcere și cît mai convingător. Mai ales că era un rechizitoriu al căpitanului Tilici, comandantul închisorii din Oradea, și al echipei lui de dălcăuci.

I-am înșirat toate acțiunile întreprinse de administrația penitenciarului Oradea, care erau tot atîtea capete de acuzație, ce se încadrau în articolele oricărui Cod Penal, din orice țară din lume. Nu știu dacă pledoaria mea a servit la ceva sau dacă mi-am răcit gura de pomană, denunțînd unui securist fărădelegile altor securiști. Zicala „corb la corb nu-și scoate ochii" se potrivea de minune cazului. Și totuși, chiar dacă n-am făcut decît să-i satisfac curiozitatea personală, povestindu-i din lumea penitenciarelor cu care, practic, un anchetator nu avea de-a face, consider că trebuia să-l informez. Uneori, chiar pe un teren steril, mai încolțește cîte o sămînță. Iar de nu era acesta cazul, cel puțin contribuisem la ceea ce mulți dintre noi consideram, pe vremea aceea, ca fiind o datorie a deținutului: făcusem din anchetatorul meu un securist în plus care nu va putea spune că „n-a știut".

Cînd mi-am încheiat povestea cu întrebarea:

— Domnule locotenent-major, dumneavoastră credeți că într-o închisoare se pot petrece asemenea lucruri fără știrea Securității și a Ministerului de Interne?, anchetatorul își luase un aer preocupat, ca și cum nu mi-ar fi urmărit ultimele cuvinte. Începuse să răsfoiască un dosar voluminos care-i stătea în față și, prefăcîndu-se a nu-mi fi auzit întrebarea, mi-a spus:

— Domnule Ioanid, trebuie să lăsăm poveștile și să trecem la treabă.

Înainte de a continua, m-a întrebat dacă vreau să fumez. I-am răspuns afirmativ. Ca să nu mă apropii de birou, s-a sculat el și mi-a adus un pachet de țigări Carpați și o cutie de chibrituri. S-a întors apoi la biroul lui și mi-a dat următoarea explicație:

— Domnule Ioanid, se apropie data procesului dumitale. Cum a trecut cam multă vreme de la întocmirea lui, dosarul anchetei s-a prăfuit stînd pe rafturi și nu mai e prezentabil. Sînt nevoit să-l refac. Voi reduce piesele la

strictul necesar, comprimînd vechile dumitale declarații într-un nou proces-verbal de anchetă, mai concis. Pentru acesta din urmă, voi avea nevoie de semnătura dumitale.

Și, ca și cum mi-ar fi ghicit gîndurile, a continuat:

— Bineînțeles că îți voi da mai întîi să citești noile procese-verbale, ca să-ți dai seama că nu vor cuprinde decît declarațiile pe care le-ai dat și le-ai semnat la anchetă.

Într-adevăr, de îndată ce-mi spusese că venise să rescrie procesele-verbale de anchetă, mă gîndisem că trebuie să fie vorba de o înșelătorie. Nici ultimele lui asigurări nu m-au liniștit în această privință. Mi-am zis că va trebui să fiu cu ochii în patru la ce voi semna, ca să nu mi se strecoare ceva nedorit. Am devenit cu atît mai bănuitor cu cît anchetatorul se arăta mai departe binevoitor. Mi-a spus că transcrierea pieselor din dosar îi va lua timp și că de mine nu va avea nevoie decît la sfîrșit, pentru semnături, dar că se gîndise că mi-ar face plăcere să mai ies dintre cei patru pereți și să pot fuma o țigară. De aceea ceruse să fiu adus în fața lui. Dacă însă preferam să stau în acest timp în celulă, nu aveam decît să-i spun, și-mi va îndeplini dorința. Atîta solicitudine și bune intenții mi se păreau suspecte. I-am mulțumit însă și i-am spus că, decît în întunecimea celulei, prefer să rămîn în birou cu el, unde ferestrele n-au obloane și pot măcar vedea un petic de cer. Acestea fiind zise, conversația a încetat, fiecare văzîndu-și de treabă: ofițerul s-a pus pe scris, iar eu m-am apucat să examinez mai cu atenție încăperea, rotindu-mi privirile împrejur. Din cînd în cînd, ca și cum aș fi amorțit, îmi mai schimbam poziția pe scaun și totodată unghiul de vedere. Așa am ajuns să observ că lîngă sobă se afla un cuier-pom, în care era atîrnată o manta ofițerească albastră cu epoleți de colonel. Nu putea fi decît a lui Coler, comandantul Aiudului, și totodată și unul din birouri trebuie să fi fost tot al lui. Dar descoperirea senzațională era alta: din buzunarul mantalei lui Coler ieșea partea de sus a unui ziar împăturit.

Obsedat cum eram de știri, nu mi-am mai putut lua gîndul de la ziarul care se găsea la numai cîțiva pași, și totuși atît de inaccesibil. Atracția irezistibilă pe care ziarul o exercita asupra mea nu-mi dădea pace. În cele din urmă mi-a venit o idee. Am rupt tăcerea și m-am adresat anchetatorului. L-am întrebat dacă mă pot așeza lîngă sobă, fiindcă îmi era frig. A fost de acord, cu toate că părea puțin mirat, cererea mea nefiind prea justificată de temperatura destul de plăcută din cameră. M-a și întrebat dacă în celulă era mai cald. I-am spus că nu, dar că din cauza slăbiciunii eram mai friguros și că eram obișnuit să stau toată ziua cu pătura în spinare.

Între timp îmi mutasem scaunul, mă așezasem și, rezemat de sobă, fumam, cu aerul mulțumit al omului care nu-și mai dorește nimic altceva. Ce voiam să fac mai departe, nici eu nu știam.

Mă aflam acum la aproape patru metri distanță de anchetatorul meu, care își reluase scrisul. Partea de jos a corpului mi-era acoperită de biroul

ce-l presupuneam a fi al lui Coler, în spatele căruia îmi trăsesem scaunul. Întinzînd mîna, puteam atinge ziarul din buzunarul mantalei. Era însă o mișcare care intra în unghiul de vedere al anchetatorului, deoarece înălțimea biroului se oprea la nivelul buzunarului și nu-mi mai făcea paravan.

Am stat mai bine de trei ore pe scaunul de lîngă sobă. Anchetatorul scria de zor. Din cînd în cînd își mai înălța capul și privea în direcția mea, fără să mă vadă, preocupat de formularea frazei următoare din procesul-verbal pe care îl rescria. În restul timpului, nu părea să mai ia act de prezența mea, decît cînd se oprea din scris, ca să aprindă o țigară. Atunci punea tocul jos și mai schimba cîteva vorbe cu mine, fie pentru a mă întreba dacă îmi mai este frig, fie pentru a se informa dacă mai am țigări.

Mie îmi era însă gîndul numai la ziar. Totuși, n-am îndrăznit să mă ating de el. Nu atît de grija de a fi surprins de anchetator, cît de teamă că mi-l vor găsi asupra mea la percheziția ce cu siguranță mi-o vor face la întoarcerea în Zarcă.

Pe la prînz, ofițerul și-a strîns hîrtiile, spunîndu-mi că n-a terminat încă și că va trebui să continue și după-masă. Din nou m-a întrebat dacă prefer să mă cheme de îndată ce se va întoarce de la masă, sau numai la sfîrșitul lucrării pentru semnătură, iar eu i-am repetat că m-aș bucura mai mult să stau la lumină și lîngă sobă, decît în celulă. În timp ce-și băga dosarul în servietă și înainte de a chema gardianul ca să mă ducă în Zarcă, i-am cerut două țigări pentru camarazii mei din celulă. M-a întrebat dacă regulamentul închisorii permite fumatul. I-am spus că da, dacă țigările sînt de la anchetă, cu toate că știam că în Zarcă nu aveam dreptul să fumăm. După un moment de ezitare, s-a decis:

— Ia-le pe toate, dar pe riscul dumitale. Dacă ți le găsește și ți le confiscă, eu nu pot face nimic. Aici, nu eu hotărăsc!

N-am mai așteptat. Am scos cele șapte–opt țigări care mai rămăseseră în pachet și, de față cu el, le-am pus bine: cîte două le-am strecurat printr-o gaură special prevăzută, sub fiecare din peticele cusute în genunchii pantalonilor, alte două sub peticul din fund, iar restul în sîn. În tivul de la piept al zeghei, am vîrît cîteva bețe de chibrituri și o bucățică din scăpăriciul pe care l-am rupt din muchia cutiei. Ofițerul mă privea cu un zîmbet reținut pe buze. Cînd am terminat operația, a deschis ușa și a strigat gardianul:

— Tovarășe plutonier! Du deținutul înapoi în celulă!

Drumul de întoarcere l-am făcut tot cu pătura în cap. La poarta de fier am fost opriți, gardianul care mă conducea de brat trebuind să dea socoteală despre destinația mea celui care păzea trecerea.

Acesta din urmă s-a apropiat apoi de mine și, în timp ce glumea cu tovarășul lui, m-a pipăit o dată, de sus pînă jos. N-a făcut decît să-și treacă mîinile peste pătură, de la umeri și pînă prin dreptul genunchilor, într-un gest de parcă și-ar fi șters palmele pe mine. După acest simulacru de percheziție, am putut trece mai departe. Eram însă furios pe mine însumi că nu îndrăznisem

să iau ziarul. Aș fi ajuns cu el în celulă, fără nici o problemă! M-am mai consolat, gîndindu-mă la bucuria ce aveam să le-o fac prietenilor mei, cînd vor vedea țigările. Mai ales lui Mache, care era un fumător pătimaș.

Am ajuns la ușa celulei, fără să mi se facă vreun control. Băieții mă așteptau, nerăbdători să afle unde fusesem dus atîta vreme. Trecuse de ora mesei și vesela fusese strînsă din celule. Nu rămăsese decît gamela cu porția mea de ciorbă. În timp ce mîncam, le-am povestit despre întrevederea mea cu anchetatorul de la București. Imediat ce am golit gamela, m-am grăbit să bat la ușă ca s-o dau afară, știind că de aici înainte, pînă la ora „programului", gardianul nu ne va mai deranja. Cum i-am auzit pașii îndepărtîndu-se pe coridor, am luat legătura cu Titi Coșereanu prin vecinul nostru Harry Brauner și i-am comunicat cele întîmplate. Presupuneam că și el va fi chemat la anchetator, pentru același motiv ca și mine. Împărtășindu-i bănuielile mele cu privire la acest procedeu neobișnuit, de a rescrie niște declarații vechi de un an, sub pretextul că nu mai sînt prezentabile la înfățișare, l-am prevenit să fie și el atent la ce semnează. Titi mi-a răspuns prin Brauner că și el crede că e ceva suspect la mijloc. Abia după ce am terminat conversația la perete, am început să scot la iveală țigările. Surpriza a fost din cele mai frumoase, dar bucuria a trecut repede într-un adevărat chin. Trebuia să răbdăm și să nu aprindem încă nici o țigară. Gardianul putea veni în orice moment ca să mă ducă din nou la anchetă și, deschizînd ușa, va remarca imediat fumul și mirosul de tutun. Celula se aerisea greu și descoperirea că aveam țigări, și mai ales foc, ar putea provoca o adevărată alarmă, avînd drept consecință o percheziție și confiscarea obiectelor prohibite. Am hotărît deci să nu se fumeze decît după ce va veni gardianul să mă ia la anchetă. Pînă atunci, comoara a fost ascunsă în saltea.

N-a trecut mult și am fost din nou dus în biroul unde anchetatorul, deja instalat, scria. Cum am intrat pe ușă, din prima privire am văzut că situația cuierului era neschimbată. Mantaua și ziarul erau la locul lor. M-am așezat direct pe scaunul părăsit cu două ore mai înainte și care nu fusese mutat de lîngă sobă. Ofițerul s-a întrerupt din scris pentru a-mi aduce un alt pachet de țigări și chibrituri. A mai schimbat cîteva vorbe cu mine, întrebîndu-mă, între altele, dacă le-am dat și camarazilor mei să fumeze, după care s-a așezat din nou la biroul lui și s-a cufundat în scris.

Nu mi se mai întîmplase să fiu așa de răsfățat cu țigări. Abia așteptam să mi se dea procesele-verbale spre semnare, ca să văd care era prețul acestor amabilități. Aveam tot mai mult convingerea că era vorba de un tîrg. Ceea ce mă intriga însă era procedeul. De obicei, la anchetă, ți se promiteau țigări sau alte avantaje, în schimbul unor declarații pe placul Securității, ceea ce nu însemna că le și primeai dacă acceptai compromisul. Nu înțelegeam de ce mi se plătea anticipat și fără să mi se spună măcar ce mi se cere în schimb. Pînă la găsirea răspunsului, cînd voi citi procesele-verbale, nu mi-am mai bătut capul și mi-am zis că, deocamdată, e mai bine să profit de situație. Ce-i

în mînă nu-i minciună! Mi-am aprins deci o țigară și m-am întors iar cu gîndul la ziarul din mantaua colonelului Coler.

Toate socotelile pe care mi le-am făcut m-au dus la aceeași concluzie: oricum aș proceda, luatul ziarului reprezenta o acțiune hazardată. Nici o precauțiune nu mă putea pune la adăpost de privirea ofițerului, dacă acesta și-ar ridica privirea din hîrtii, tocmai în momentul în care aș întinde mîna spre cuier. Era pur și simplu o chestiune de noroc. Și m-am decis să mi-l încerc! Singurul lucru pe care îl puteam face pentru a-mi ajuta norocul și a micșora riscurile era să procedez repede și fără zgomot. Evitarea zgomotului era o problemă. În birou domnea o liniște aproape desăvîrșită. Nu se auzea decît scîrțîitul peniței pe hîrtie și un slab sfîrîit al focului din sobă.

Mi-am luat inima în dinți. Cu ochii la anchetator și printr-o mișcare rapidă, am executat gestul pe care mi-l exersasem de mai multe ori în gînd. Cred că și un hoț de buzunare profesionist s-ar fi putut declara mulțumit de reușită. Totul nu durase mai mult de o clipă și nu se auzise nici cel mai mic fîșnet. Iar ziarul, tot așa împăturit cum stătuse în buzunarul mantalei, se afla acum pe genunchii mei, acoperit vederii ofițerului de marginea mai înaltă a biroului.

Abia acum am realizat însă cu cîtă ușurință judecasem situația, înainte de a trece la acțiune. Mă concentrasem numai asupra subtilizării ziarului din buzunar, neglijînd complet pasul următor. Oricine ar fi deschis ușa în acel moment ar fi văzut ziarul pe genunchii mei. La asta nu mă gîndisem. Prevăzusem în schimb unde voi ascunde ziarul: în chiloți, între picioare, unde avusesem grijă să descos, pe o latură a lui, un petic, transformîndu-l astfel într-un fel de buzunar. Dar pentru asta ziarul trebuia împăturit de mai multe ori și adus cam la dimensiunea unui pachet de cărți de joc. Or, toată această operație trebuia să fie și silențioasă și repede executată, pentru a nu fi surprins nici de la ușă, nici de anchetator, înainte de a fi pus ziarul la adăpost.

Norocul m-a ajutat și de astă dată. Profitînd de fiecare zgomot scos de anchetator cînd răsfoia filele dosarului, ajutîndu-mă cu cîte un acces de tuse, sau făcînd să scîrțîie scaunul de sub mine, am izbutit să acopăr fîșnetele inerente manipulării și împăturirii ziarului. Mi s-a părut o eternitate pînă ce l-am făcut să dispară în ascunzătoarea ce i-o pregătisem. Abia atunci mi-a trecut sentimentul de panică și mi s-au potolit bătăile inimii. Eram transpirat și palmele îmi erau ude. Aici, cred că n-aș mai fi fost la înălțime, în ochii unui hoț de buzunare!

Pe de o parte mă liniștisem, dar pe de alta, se trezise în mine un fel de tentație a riscului, care îmi dădea ghes să-mi mai încerc o dată norocul. Voiam, cu orice preț, să cercetez și celălalt buzunar al mantalei. Nici eu nu știam ce mă așteptam să găsesc în el, dar diavolul, care pusese stăpînire pe mine, mă împingea să cutez pentru a doua oară să fac gestul spre buzunar. Și l-am făcut! Poate chiar mai repede decît prima dată. Brațul mi s-a

destins, mîna a pătruns în buzunar, degetele mi s-au închis pe obiectul întîlnit și în clipa următoare aveam pe genunchi portofelul lui Coler. Cel mai surprins am fost tot eu. Numai la portofel nu mă gîndisem! Un pachet de țigări, niște chibrituri, un creion sau măcar un petic de hîrtie ar fi fost lucruri folositoare, dar un portofel era un obiect absolut inutil. Totuși, primul impuls a fost să-l păstrez și, automat, l-am băgat în sîn. Și bine am făcut!

Tocmai atunci anchetatorul s-a sculat de la locul lui și mi-a adus o parte din foile pe care le scrisese. Mi-a spus să le citesc și să-mi pun semnătura în josul fiecărei pagini, pe măsură ce le voi parcurge. S-a întors apoi la biroul lui ca să continue transcrierea proceselor-verbale, treabă care se apropia de sfîrșit. Mi-am tras și eu scaunul lîngă colțul biroului din fața mea și totodată mai aproape de cuier. Aveam de gînd totuși ca la primul moment prielnic să pun portofelul înapoi în buzunarul mantalei. Nu însă înainte de a-i cerceta conținutul. L-am scos din sîn, mi l-am pus în poală și, prefăcîndu-mă că citesc hîrtiile date de anchetator, l-am deschis. La prima vedere nu părea să conțină nimic interesant. Cîteva bancnote și hîrtii cu însemnări. Într-unul din compartimentele lui, am făcut însă o descoperire senzațională: carnetul de membru de partid al lui Coler! Descoperirea crea o situație incredibilă și cred că unică în analele închisorilor comuniste: un deținut, supus la cel mai strict regim de izolare și secret, se afla în posesia carnetului de partid al comandantului închisorii! Cu toate că îmi surîsese ideea de a le face prietenilor mei surpriza să le duc carnetul în celulă, mi-am stăpînit pornirea. Dacă lipsa ziarului ar fi putut trece neobservată sau cel mult ar fi fost bănuit vreun ofițer din administrație că l-ar fi luat să-l citească, dispariția carnetului de partid al comandantului nu putea să nu provoace cercetări. Și în acest caz, era de prevăzut că puteau ajunge și la ipoteza că eu eram făptașul. După ce anchetatorul mi-a mai adus cîteva file din procesul-verbal, cînd mi-a întors spatele pentru a se întoarce la locul lui, cu toată părerea de rău, m-am despărțit de carnetul lui Coler, dîndu-i din nou drumul în buzunarul mantalei.

Din cîte am aflat mai tîrziu, preferînd să-și petreacă bătrînețea în Occident, Coler s-a descotorosit chiar el de carnetul de partid.

Nu știu dacă și el a făcut-o tot cu părere de rău!

Anchetatorul își încheiase lucrarea. Îmi adusese ultimele pagini, își strînsese filele din vechiul dosar și își aprinsese o țigară așteptînd ca la rîndul meu să-mi termin lectura și să semnez.

După spusele ofițerului, procesele-verbale trebuiau să conțină, într-o formă mai concisă, vechile mele declarații din 1953, cu privire la activitatea mea și a lui Titi, din momentul sosirii noastre în București și pînă la arestare. Citeam cu grijă și mă opream asupra fiecărei fraze, pentru a mă asigura că nu se pretează la vreo interpretare ce nu ar fi corespuns declarațiilor mele anterioare. Eram atît de atent să nu-mi scape o formulare mai

ambiguă sau un cuvînt nedorit, încît abia cînd am ajuns la ultimele pagini, am realizat unde era neregula. Preocupat fiind numai să găsesc, strecurate printre rînduri, un nume, o frază sau un cuvînt în plus, nu mă gîndisem nici o clipă că șiretenia trebuia căutată în altă direcție.

Față de vechile declarații, noile procese-verbale nu păcătuiau prin vreun adaos, cum credeam eu, ci printr-o omisiune! Într-adevăr, cu o măiestrie demnă de admirat, în noile declarații dispăruseră, de parcă n-ar fi existat niciodată, numele Aniței și al lui Dinu Hariton. Cu toate că Titi și cu mine fuseserăm găzduiți de ei o bună bucată de vreme în timpul evadării, cu toate că fusesem arestat chiar la ieșirea din casa lor și că această complicitate a lor la ascunderea noastră ieșise la iveală în ancheta din 1953, fiind consemnată în vechile procese-verbale pe care le semnaserăm atunci, acum, acest întreg episod dispăruse din noile acte întocmite. Securitatea, care în mod obișnuit, urmărea în toate anchetele să implice cît mai multă lume, de data asta, în cazul soților Hariton, în mod vădit, urmărea să-i scoată din cauză. Mai auzisem de la alți deținuți despre asemenea procedee, dar numai atunci cînd era vorba de agenți sau de delatori ai Securității, care, după ce își îndepliniseră rolul de agenți provocatori, nu mai apăruseră în boxa acuzaților la procesul celor cu care simulaseră o complicitate, numai pentru a-i putea denunța.

În cazul familiei Hariton, această ipoteză era exclusă. Vechea legătură de prietenie dintre familia mea și familia Goga (Anița era fiica lui Eugen Goga) cît și faptul că oferta de a ne ascunde, cu toate riscurile ce le comporta o astfel de acțiune, venise din partea lor, făceau absolut imposibilă orice bănuială în privința onestității lor.

Și totuși, Securitatea părea să vrea să-i scoată basma curată! De ce? Explicația aveam s-o primesc zece ani mai tîrziu, la eliberare! Pînă atunci, cu toate că nu m-am îndoit nici o clipă de integritatea lor de caracter, am trăit cu acest oribil sentiment al incertitudinii, care plana asupra lor.

Cînd am ajuns cu cititul la ultima pagină, ofițerul m-a întrebat dacă am vreo nemulțumire în privința redactării proceselor-verbale, sau dacă declarațiile mele, recopiate acum, corespund întocmai celor făcute la anchetă, cu un an în urmă. Cu aceeași aparentă sinceritate cu care mi-a pus întrebarea, i-am răspuns și eu, că n-am nimic de zis, că nu am constatat nici o modificare de sens a celor afirmate la ancheta din București și că sînt gata să semnez. Ofițerul mi-a întins tocul și am iscălit în josul fiecărei pagini. Pentru mine, în acel moment, nu era prea limpede cine înșelase pe cine. Știam doar că trebuia să semnez noile hîrtii, din moment ce ele scoteau din cauză familia Hariton, indiferent de scopul urmărit de Securitate.

Cîteva minute mai tîrziu, mă aflam iar cu prietenii mei în celulă. La plecare, gardianul care mă adusese înapoi l-a luat pe Titi, așa că n-am avut timp să-i comunic nimic. Trecusem teafăr prin controlul de la poartă și veneam

încărcat ca o albină. Nu numai cu un pachet aproape întreg de țigări, dar cu un ziar complet, din chiar ziua respectivă. A fost mare fierbere în celulă. Luînd cele mai mari măsuri de prudență pentru a nu fi surprinși, ne-am repezit ca niște flămînzi asupra ziarului.

Nu-mi mai amintesc cu exactitate tot ce am putut citi printre rînduri în informațiile de pe pagina cu știri externe. Evenimente deosebite în politica internațională nu erau semnalate. Totuși, din aceste știri, care toate prezentau imagini negative ale țărilor din Vest, ilustrînd nemulțumirile și criza crescîndă din lumea capitalistă, am știut să ne extragem hrana necesară realimentării optimismului nostru. De fapt, răstălmăcind niște știri deja răstălmăcite de redacția ziarului *Scînteia*, nu făceam decît să ne apropiem de adevăr. Oricum, ziarul a fost citit și răscitit, fiecare pagină, fiecare rînd și fiecare cuvînt fiind supuse unei disecții și unei interpretări, pînă la cele mai mici nuanțe de sens.

O expresie nouă care apărea de mai multe ori în ziar ne-a atras atenția: „convietuirea pașnică". Articolele din ziar pledau în favoarea respectării acestui principiu în relațiile dintre state, pentru menținerea și asigurarea păcii. Am fost convinși că formula „convietuire pașnică" izvora din slăbiciunea rușilor și era folosită de propaganda sovietică, ca o nouă momeală întinsă Occidentului, pentru a cîștiga timp. Ceea ce nu vedeam însă atunci era slăbiciunea Occidentului de a se lăsa ademenit de ipocrita propagandă pacifistă sovietică. Sau poate, instinctul de conservare ne făcea să nu vrem să vedem slăbiciunile lumii libere. Ar fi însemnat să renunțăm la singurul nostru sprijin moral. A recunoaște că puterea Statelor Unite nu era decît o iluzie deșartă ar fi însemnat pentru noi pierderea oricărei nădejdi.

Eram abia la începutul pușcăriei, cînd încă ne căutam puncte de sprijin în exterior. Cu timpul aveam să ne cunoaștem pe noi înșine mai bine și să ne descoperim forțe interioare mai solide și mai trainice, care nu aveau să ne mai provoace decepții.

Într-unul din articole, ne-au intrigat cîteva referiri la anumite hotărîri luate cu ocazia unor convorbiri politice internaționale. Oricît ne-am străduit, nu le-am putut desluși sensul. Mult mai tîrziu aveam să aflăm că anul 1954 începuse cu o conferință a miniștrilor de externe ai celor patru mari puteri, la Berlin, urmată de cea de la Geneva, în privința Indochinei. Climatul politic era mai destins. Sufla un vînt de optimism, de înțelegere, de noi speranțe. Probabil că tot acestor conferințe în curs le datoram și îmblînzirea temporară a regimului nostru de detenție.

O dată ziarul citit, mai bine spus consumat, am așteptat cu nerăbdare ora „programului", pentru a-l face să dispară bucată cu bucată, în canalizare. Tot cu ocazia programului, am plasat într-o ascunzătoare, între oblonul de la fereastra WC-ului și perete, o porție de țigări pentru Harry Brauner și alta pentru celula lui Titi Coșereanu.

La întoarcerea lui de la anchetă și Titi avea să facă aceeași operație. Și el primise țigări ca și mine și fusese tratat la fel de anchetator. La urmă i se prezentase spre semnare și lui noua variantă a vechilor lui declarații, din care de asemenea dispăruseră Haritonii. Și Titi le semnase, fără să facă vreo remarcă. În schimb, o dată întors în celulă, mi-a comunicat prin Brauner că acum știe cine a pus Securitatea pe urmele noastre, cînd eram ascunși în București. Nu aveam nici o dovadă concretă cu care să-l conving că Haritonii nu ne-ar fi putut trăda. Faptul că eu aveam o încredere de nezdruncinat în caracterul lor loial, în pofida ultimelor aparențe, nu constituia un argument suficient de puternic pentru a-i schimba părerea lui Titi. Pe de altă parte, nu voiam să port o discuție pe această temă prin intermediar. I-am cerut așadar lui Harry Brauner să-i transmită lui Titi că nu împărtășesc suspiciunile lui și că îl rog să păstreze discreția asupra acestui subiect, pînă ce ne va fi posibil să vorbim între patru ochi. N-am obținut astfel decît o amînare a unei discuții, destul de aprinse, pe care am avut-o cu prilejul primei noastre întîlniri și pe care am reluat-o de mai multe ori de-a lungul detenției noastre comune, fiecare rămînînd pe poziția lui. Am abordat subiectul pentru ultima dată în 1964, imediat după eliberare, cînd am aflat întregul adevăr în privința Haritonilor. Chiar pus în fața evidenței, dintr-o mîndrie, care de multe ori îl împiedica să-și recunoască eroarea, Titi s-a îndărătnicit într-o atitudine pe care i-am reproșat-o în termeni poate prea duri. Camaraderia noastră s-a păstrat intactă, dar prietenia noastră a fost umbrită din acel moment de schimbul de cuvinte avut și, din păcate, așa a rămas pînă la sfîrșit.

Excitația provocată de scoaterea mea la anchetă, de ziarul și țigările pe care le adusesem în celulă se potolise și credeam că va trece iar multă vreme pînă ce un nou eveniment va veni să ne scoată din inerție. N-au trecut însă decît cîteva zile pînă ce administrația ne-a făcut o surpriză. În urma unor mutări, justificate ca de obicei de misterioasele rațiuni ale biroului politic, dar ca totdeauna inexplicabile pentru niște simpli muritori ca noi, ne-am trezit cu doi noi locatari în celulă: Ion Pantazi și Colea Ungureanu! Cum s-a închis ușa în urma lor, am dat curs liber bucuriei revederii. Celula a prins iar viață. Discuțiile nu mai conteneau pînă noaptea tîrziu. Aveam atîtea să ne povestim de cînd nu ne mai văzuserăm! Atîtea lucruri mărunte și observații de tot felul, pe care orice om liber le-ar fi considerat fără importanță, dar care nouă ne umpleau zilele!

Ne apropiam de 23 august. În preajma acestei zile, în toate penitenciarele se luau măsuri speciale. Gardienii intrau în efervescență, fiind convocați în ședințe frecvente, din care ieșeau mai nervoși, mai excitați și mai înrăiți ca de obicei. Cu cîteva zile înainte de data fatidică, se luau măsuri de vigilență sporită. Posturile de pază erau dublate și se făceau exerciții de alarmă inopinate, timp în care afară sunau sirenele, iar gardienii de pe secții alergau pe coridoare, fluierînd și bătînd în ușile celulelor, pentru ca deținuții, conform

regulamentului în astfel de situații, să se culce pe jos, cu fața la pământ și cu picioarele spre ușă. Era o tevatură de nedescris și orice abatere, cît de mică, era pedepsită cu asprime. Alarmele din timpul nopții te făceau să crezi că a început războiul. Se bătea toaca pe toate secțiile, iar în curțile interioare și din turnurile de pază se trăgeau rachete luminoase. Cu o săptămînă înainte de această zi de sărbătoare, toți gardienii din toate schimburile erau consemnați în incinta penitenciarului. La cele mai neașteptate ore din zi sau din noapte se făceau percheziții. Ușile se deschideau brusc și în fiecare celulă năvăleau cîțiva gardieni, care în cîteva clipe devastau camera. Era mai degrabă un act de vandalism decît o percheziție, fiindcă de căutat nu căutau nimic. Adevăratul scop urmărit părea să fie timorarea deținuților care, puși să se dezbrace, erau ținuți în pielea goală într-un colț al celulei, în timp ce unul din gardieni, sub pretextul controlării hainelor, le smulgea cu sălbăticie nasturii și peticele, le descosea cîte o mînecă sau gulerul și apoi le aruncau pe jos și le împingeau cu piciorul la o parte. Între timp, ceilalți gardieni se năpusteau la saltele, le descoseau la capete și le deșertau conținutul în mijlocul celulei. Cu cizmele împrăștiau apoi paiele și pleava în toate părțile, ridicînd nori de praf. De multe ori, înainte de a pleca, i-am văzut răsturnînd hîrdăul cu apă sau chiar tineta, pentru a-și desăvîrși opera. Dacă la aceste provocări, vreun deținut îndrăznea să protesteze sau numai să se plîngă, represaliile erau neînchipuit de aspre în acele zile de vigilență mărită din preajma lui „23 August". Pregătirile pentru „23 August" începeau însă cu o campanie de curățenie, ce se încheia cu o serie de inspecții ale ofițerilor din administrație, care se succedau în ordine ierarhică crescîndă, pînă la comandantul închisorii. Abia după această etapă, se intra în faza de măsuri excepționale.

Ne găseam tocmai în ultimele zile ale campaniei de mare curățenie. Gardienii nu reușiseră să execute toate ordinele pe care le primeau zilnic de la diverși ofițeri care se perindau prin Zarcă, fiecare cu o nouă părere despre ceea ce mai era de făcut, pentru ca la inspecția comandantului să nu primească vreo observație.

Toate pretențiile ofițerilor care cuprindeau reparații de zidărie, de tencuială, văruit, vopsitul în negru al pereților pînă la înălțimea umărului, spălatul geamurilor etc. cădeau în cele din urmă în sarcina lui Cărămidaru, singurul planton autorizat în Zarcă. În acele zile, toate micile privilegii de turnător de care se bucura dispăreau, gardienii frecîndu-l ca pe hoții de cai, îngrijorați să nu iasă prost la inspecție. Regimul de izolare impus în Zarcă nu permitea să fie aduși alți deținuți din celelalte secții ale închisorii pentru a ajuta la curățenie. Numai Cornel Petrasievici mai dădea cîte o mînă de ajutor. Își oferise singur serviciile, în cadrul aceleiași politici de captare a bunăvoinței și încrederii gardienilor, pe care s-o folosească în interesul general al deținuților. De data asta a realizat chiar o performanță unică în felul ei.

După cîteva zile de treabă neîntreruptă, care se prelungise și în timpul nopții, toată munca de zidărie se terminase. Cu toate că tencuiala suprafețelor

reparate era încă proaspătă, gardianul dispusese ca pereții să fie văruiți. Vopseau neagră de pe partea de jos a pereților fiind încă udă, Cărămidaru fusese trimis la etaj, unde încă nu era văruit, iar Cornel, cu o perie cu coadă lungă, în capătul căreia înfășurase o cîrpă muiată în apă, spăla geamurile înalte de pe coridor.

Cam în acest stadiu al lucrărilor, s-a auzit soneria de la poarta Zărcii. Ofițerul de serviciu venise să-l anunțe pe șeful de secție să fie pregătit să primească, în cursul după-amiezii, vizita comandantului.

Era înainte de prînz și ușile celulelor și dușumelele de pe coridor nu fuseseră încă frecate cu motorină. Timpul mult prea scurt pînă la inspecția lui Coler făcea imposibilă realizarea operației. Gardianul intrase de-a dreptul în panică la gîndul că va fi surprins de comandant cu treaba neterminată. Mai ales că, în mentalitatea cazonă a administrației închisorilor, era de neconceput ca tot ce era lemn vopsit să nu fie frecat cu motorină. E drept că motorina făcea să lucească suprafețele vopsite, producînd o impresie bună la prima vedere.

Și aici a urmat intervenția salvatoare a lui Cornel Petrasievici. I-a sugerat gardianului să-i scoată la ștersul podelelor și ușilor cu motorină pe tinerii din ultima celulă de la parter. Era vorba de celula noastră. În felul acesta se va putea prididi treaba pînă la venirea comandantului în inspecție. Gardianul i-a spus însă că n-are voie să scoată deținuții din Zarcă pe coridor, fără aprobarea Direcției.

Cornel i-a explicat că ne cunoaște de la minele de plumb și că nu facem parte din categoria celorlalți deținuți din Zarcă, pentru care se instituise acest regim de secret strict. Nu sîntem nici foste personalități politice și nici criminali de război. Pe lîngă asta, nimeni nu va putea afla că a recurs la serviciile noastre, iar în cazul că între timp va suna cineva la poartă, ne va putea băga repede înapoi în celulă, înainte de a deschide.

Aflat la ananghie, gardianul s-a mai codit un timp, dar în cele din urmă s-a lăsat corupt de argumentația lui Cornel. Și-a luat totuși o măsură de siguranță: i-a strigat lui Cărămidaru să nu coboare pînă nu termină treaba sus și a tras zăvorul la ușa de la etaj. Singurul martor la călcarea dispozițiilor rămînea Cornel. În ceea ce ne privea, Cornel îi garantase că vom fi discreți, fiindcă ne plictiseam în celulă și aveam tot interesul să fim scoși la puțină mișcare pe coridor. Toate preliminariile care au dus la scoaterea noastră la curățenie le-am aflat mult mai tîrziu de la Cornel. Așa s-a făcut că gardianul a deschis ușa celulei și, spre mirarea noastră, i-a făcut loc lui Cornel ca să ne vorbească. Făcîndu-ne cu ochiul, acesta ne-a lămurit cam în felul următor despre ce era vorba: „Fiindcă sînteți tineri și dornici de muncă, l-am rugat pe domnul plutonier să vă dea ocazia să vă dezmorțiți puțin oasele. Veți avea de șters cu motorină pe coridor și dacă veți face treaba bine și repede, poate veți mai fi scoși și altă dată. I-am spus domnului plutonier că știți să vă țineți gura și dînsul a acceptat să facă această excepție!"

Era clar. Fără să mai stăm pe gînduri, toți cinci am ieșit pe coridor. Am primit fiecare cîte o cîrpă și o cutie veche de conserve plină cu motorină. Tot Cornel ne-a repartizat și la treabă. Pe Ion Pantazi, pe Mache și pe mine ne-a trimis să începem cu frecatul pe jos de la celălalt capăt al coridorului, Colea și Paul urmînd să pornească din dreptul celulei noastre. Nu din întîmplare ne împărțise astfel. Știa la fel de bine ca noi că la capătul coridorului, unde ne trimisese, se găsea celula unde era închis generalul Pantazi, tatăl lui Ion. Dacă-mi amintesc bine, era la celula nr. 4.

Ajunși în fundul coridorului, ne-am înșirat de-a latul lui, Ion pe extrema stîngă, Mache pe cea dreaptă și eu la mijloc. În patru labe, muindu-ne cîrpele în motorină, am început să frecăm dușumelele. Fîșia lui Ion era de-a lungul ușilor celulelor. La capătul opus al coridorului, cu bună-știință, Cornel făcea tot posibilul să-l rețină pe gardian și să-i atragă atenția în altă direcție. Pe șoptite, în dreptul fiecărei uși la care ajungea cu frecatul, Ion încerca să ia contact cu cei din interior. În zadar însă. Nu primea nici un răspuns. Mai toți locatarii acelor celule erau oameni în vîrstă, mai puțin înclinați să-și asume riscul de a fi surprinși și pedepsiți. Pe de altă parte, prudența lor era justificată, neavînd de unde ști de excepția făcută prin scoaterea noastră la curățenie și fiind obișnuiți cu Cărămidaru, care nu o dată recursese la astfel de provocări, pentru a-l raporta apoi gardianului pe cel care căzuse în cursă.

Cînd am ajuns cu frecatul în dreptul celulei generalului Pantazi, lucrurile s-au schimbat. Ion s-a făcut recunoscut de tată-său și cei doi au schimbat cîteva cuvinte la colțul de jos al ușii. Generalul era sănătos și îndura regimul din Zarcă demn și cu aceeași ținută cu care trecuse prin toate încercările la care fusese supus în cei zece ani ce se scurseseră de la arestarea lui și care îl purtaseră mereu alături de mareșalul Antonescu prin temnițele rusești, apoi din nou în țară, pentru proces, și la Jilava. Abia atunci drumurile lor se despărțiseră, Mareșalul încheindu-și martiriul în Valea Piersicilor, iar generalul Pantazi continuîndu-și calvarul în închisoarea-închisorilor, Zarca Aiudului. Iar aici, după atîția ani, tatăl și fiul schimbau din nou cîteva cuvinte. Ultimele... pentru că nu s-au mai întîlnit niciodată.

La un moment dat, profitînd de faptul că gardianul era întors cu spatele, Ion s-a ridicat în picioare și a privit pentru o clipă prin vizetă. Printre cei trei sau patru inși care împărțeau celula cu generalul, erau Nichifor Crainic și amiralul Măcelaru. Trecuse cam prea mult de cînd frecam pe loc dușumelele, pentru a-i lăsa timp lui Ion să ia contact cu generalul. Noroc că gardianul de la distanța la care se găsea nu-și putea da seama de subterfugiul nostru. Totuși, ne-a strigat să ne grăbim, așa că a trebuit să înaintăm din nou cu frecatul pe jos.

Schimbasem locul cu Ion Pantazi și, la cele două celule următoare, am șoptit insistent de cîteva ori: „Soția profesorului Tomescu se află bine, sănătoasă în București."

Într-adevăr, cu un an în urmă, în timp ce eram evadat, o zărisem pe stradă în București pe d-na Tomescu. Nu știam exact în care din cele două celule se afla dr. Tomescu (fostul ministru al Sănătății în guvernul Antonescu) și nici nu am primit vreun răspuns din interior, dar sînt sigur că mesajul meu a fost recepționat.

Restul timpului petrecut la curățenie pe coridor n-a mai prezentat nici un aspect interesant. O dată treaba terminată, am fost băgați în celulă, iar inspecția lui Coler și toată zarva zilelor următoare, cu perchezițiile și alarmele lor, au continuat după ritualul obișnuit, pentru a se stinge la 23 august. În seara zilei respective, la închidere, după ce ne-au numărat și au verificat gratiile de la fereastră cu ciocanul, gardienii au părăsit celula, lăsînd în urmă miros de băutură.

O dată cu nopțile mai răcoroase ale începutului de toamnă, am avut o surpriză neplăcută. Am fost supuși unei adevărate invazii de muște! În celulă era încă suficient de cald, așa că dormeam cu fereastra deschisă pînă aproape de ivirea zorilor, cînd frigul dimineții ne trezea. În cursul nopții, roiurile de muște de la bucătărie și din curtea din fața ei, gonite de frig, se refugiau în primele cîteva celule din capătul Zărcii. Cred că celula noastră era cea mai oropsită, fiind cea mai apropiată de bucătărie. Zile și nopți în șir am fost chinuiți de aceste insecte sîcîitoare. Cu toate vînătorile organizate împotriva lor, singurul rezultat obținut a fost pur decorativ: pereții celulei erau tapetați cu cadavre de muște strivite și uscate. Abia după primele zile de ger adevărat, am scăpat de ele.

Cîteva zile după 23 august s-au făcut mutări în celular. Celula noastră n-a fost afectată. În schimb, a fost mutat Harry Brauner și în locul lui a fost adus Dido Greceanu. Pe noul nostru vecin îl cunoșteam din vedere și din reputație, de cînd eram liber. În primele zile ale războiului, pățania lui făcuse senzație. Trupele noastre abia eliberaseră Basarabia, frontul aflîndu-se încă în apropierea Nistrului. Într-una din acele zile, Dido Greceanu, care era pilot, se întorcea cu avionul grav avariat dintr-o misiune în spațiul aerian inamic. Într-un ultim efort, reușește să treacă Nistrul în liniile noastre și, înainte de prăbușirea aparatului, se lansează cu parașuta. Preveniți de autoritățile militare românești că rușii infiltrează agenți și chiar parașutează oameni în spatele liniilor noastre pentru acțiuni de sabotaj, țăranii care se găseau la munca cîmpului au alergat la locul unde Dido tocmai căzuse. Înainte de a apuca să se degajeze din pînza și sforile parașutei, țăranii au început să dea în el cu sapele și uneltele pe care le aveau la îndemînă, crezînd că aveau de-a face cu un parașutist sovietic. Îndîrjiți, îl loveau cu atîta furie, încît, pînă să se facă recunoscut că este ofițer român, era cît pe-aci să fie omorît. Descoperirea erorii, chiar cu întîrziere, i-a salvat viața, dar de pe urma confuziei a zăcut o vreme în spital, cu mai multe fracturi și nenumărate contuzii.

Acum, așa cum îl văzusem cînd fusese închis în carceră, părea mai înalt, mai slab și cu nasul parcă mai lung și mai ascuțit, față de cum mi-l aminteam din București. Cum s-a liniștit mișcarea pe coridor, am intrat în legătură cu el prin perete. Nu mai țin minte pentru ce fusese condamnat inițial. Trimis, după proces, la Aiud, fusese repartizat într-o echipă folosită la diferite munci interioare în incinta închisorii. Aici îi venise ideea și pusese la cale cu încă doi camarazi singura evadare semnalată vreodată din închisoarea Aiud. Acțiunea lor pornise de la început în mod dramatic și și-a păstrat acest caracter pînă la încheierea ei cînd, cu vreun an înainte, Dido fusese din nou condamnat și apoi încarcerat singur într-o celulă din Zarcă. Am aflat de la el direct întreaga poveste a acestei evadări, despre care aveam să mai aud deseori vorbindu-se în închisoare, în termenii cei mai controversați.

Iată cum a decurs evadarea din Aiud, așa cum ne-a istorisit-o Dido Greceanu la perete. După un timp de viață și muncă în comun, între el și alți doi deținuți din echipă, Sirianu și Spulbatu, se stabiliseră relații de încredere reciprocă, ceea ce i-a făcut să-și destăinuie unul altuia și anumite gînduri mai intime. Așa au ajuns să descopere că pe toți trei îi frămînta aceeași idee: să evadeze! Fiind de acord asupra acestui punct, s-au apucat să studieze în amănunțime toate posibilitățile, s-au oprit la cea care li s-a părut cu cele mai mari șanse de reușită și, după ce și-au împărțit rolurile, într-o seară fără lună au trecut la acțiune.

Totul trebuia să pornească de la o pană de curent, care să lase în întuneric coama zidului împrejmuitor, iluminată din loc în loc de cîte un bec și din fiecare turn de control de cîte un reflector. Observaseră că în cazul unor astfel de pene, destul de frecvente în rețeaua electrică a pușcăriei, erau aduși doi electricieni deținuți, care, însoțiți de un gardian, căutau de-a lungul cablurilor locul defecțiunii. Așadar, trebuia să provoace această pană în ziua și la ora care le conveneau. Au așteptat vremea cea mai potrivită: o seară fără lună și cu cerul acoperit.

Sirianu și Spulbatu, înarmați cu două rîngi pregătite din timp, au pătruns în încăperea unde se afla centrala electrică a închisorii. Aici, urmau să-l imobilizeze mai întîi pe deținutul însărcinat cu supravegherea și întreținerea centralei, turnător al administrației, iar apoi să distrugă tablourile electrice și astfel să întrerupă curentul. În acel moment a intervenit elementul neprevăzut, care avea să ducă la sfîrșitul atît de dramatic al evadării lor și să compromită imaginea acțiunii curajoase la care porniseră. Ireparabilul s-a produs în cîteva secunde!

Cînd cei doi au dat buzna în centrală, venind din întunericul de afară, s-au trezit față în față cu doi inși, în loc de unul singur, cum se așteptau. Sub tensiunea nervoasă în care se aflau, orbiți de lumina din încăpere și surprinși de neașteptata apariție a încă unui personaj, care, la rîndul lui speriat de năvala celor doi, a început să strige, toate aceste elemente la un loc au declanșat mișcarea spontană fatală. Brațele li s-au destins și rîngile s-au

abătut asupra celui care se pornise să strige! Țipătul, de care se temeau că va da alarma, s-a stins încă de la primul sunet și omul s-a prăbușit. Cel de-al doilea, turnătorul, n-a opus nici o rezistență și a fost imobilizat, iar tabloul electric a fost scos din uz, lumina stingîndu-se în tot penitenciarul. Totul n-a durat decît cîteva clipe.

Cînd, pe întuneric, au părăsit încăperea, Sirianu și Spulbatu nu știau că lăsaseră în urmă un mort. Din cîte îmi amintesc, numele lui era Tăutu, comandorul Tăutu, a cărui condamnare expira peste cîteva săptămîni. Era un om mai în vîrstă și lucra în curtea închisorii la curățenie și la diferite corvezi. Destinul voise ca tocmai atunci să se ducă să-și aprindă o țigară în camera centralei electrice!

Ajunși în curte, Sirianu și Spulbatu s-au îndreptat spre capătul uneia din secțiile închisorii, unde îi aștepta Dido Greceanu, care între timp adusese scara electricienilor. Locul unde voiau să pună scara pe zid și-l aleseseră cu socoteală: la mijlocul distanței dintre două turnuri de pază. De la înălțimea la care se aflau, santinelele nu distingeau decît siluetele celor trei, neputîndu-i identifica după îmbrăcăminte, dacă poartă uniformă de gardian sau haine vărgate. Profitînd de această situație, Dido, adoptînd tonul imperativ al gardienilor, a început să dea ordinele cuvenite celorlalți doi, presupuși a fi electricienii. Totodată li s-a adresat santinelelor din turnuri, avertizîndu-le că vor ridica scara pe zid, pentru a repara scurtcircuitul care se produsese la cablurile de pe coamă. O dată scara rezemată pe marginea zidului împrejmuitor, unul din deținuți s-a urcat pînă sus. Prefăcîndu-se că umblă la cabluri cu cleștele pe care și-l procurase, a tăiat cele cîteva rînduri de sîrmă ghimpată, întinse în partea de sus a zidului. Apoi, desfășurarea operației s-a precipitat. Ceilalți doi deținuți s-au suit și ei pe scară și, unul după altul, au sărit de cealaltă parte a zidului. Abia cînd Dido, care era ultimul, a ajuns pe muchia zidului, santinelele s-au dezmeticit și au început să tragă rafale de pistol automat. Trăgeau însă în sus, fiindcă dacă ar fi tras în direcția lui Dido, care se afla pe zid între cele două turnuri, s-ar fi împușcat între ele. Cînd Dido și-a dat și el drumul de cealaltă parte a zidului, înalt de aproape cinci metri, neprevăzutul a intrat iar în joc. În cădere, la poalele zidului, și-a fracturat piciorul. Fractură deschisă de tibie! Sirianu și Spulbatu dispăruseră deja în zăvoiul de la marginea orașului, unde se afla și închisoarea. Toți trei se înțeleseseră dinainte ca, de îndată ce vor trece zidul, să se despartă și fiecare să încerce să se salveze pe cont propriu.

Trupele din paza exterioară cît și gardienii din interiorul închisorii, care intraseră în alarmă, au pornit în urmărirea evadaților. Găsindu-l pe Dido imobilizat la picioarele zidului, s-au năpustit asupra lui cu patul armelor și cu cizmele, lovindu-l pînă ce și-a pierdut cunoștința. Pe Spulbatu l-au prins o zi sau două mai tîrziu, în zona Aiudului.

Numai Sirianu, după un marș obositor de aproape trei săptămîni peste văi și dealuri, păduri și cîmpii, a ajuns în celălalt capăt al Ardealului, de

unde era originar. Flămînd, în zdrențe și istovit, a bătut într-o noapte la ușa fostei lui logodnice. Locuia într-un sat vecin cu al lui și se despărțiseră cu vreo doi ani în urmă, cînd fusese arestat. Femeia i-a dat adăpost. L-a primit în casă, i-a dat să mănînce și un pat să se odihnească. Răpus de oboseală și simțindu-se în siguranță, s-a prăbușit într-un somn adînc. Un ceas mai tîrziu, l-a trezit un ofițer de securitate, în uniformă și cu pistolul în mînă. De îndată ce Sirianu adormise, femeia se grăbise să-l denunțe noului ei logodnic!

În acest timp, la Aiud se instituise un regim de represalii, cu tot cortegiul cunoscut de pedepse, carceră, lanțuri și bătăi, cu sau fără motiv. După prinderea evadaților, s-a mai îmblînzit. Ancheta celor trei s-a încheiat neobișnuit de repede. Înainte de proces, politrucul închisorii a început un turneu prin celule, aducînd la cunoștința deținuților că cei trei „bandiți" fuseseră prinși și că urmau să fie judecați pentru „crima săvîrșită împotriva colegului lor". Pentru o dată, pe nesfîrșita listă de crime pe care Securitatea le avea pe conștiință se înscria și un asasinat care nu-i aparținea. Ministerul de Interne a exploatat prilejul, încercînd să creeze un curent de opinie printre deținuți, pentru a-i face să se solidarizeze cu „Justiția". Cîțiva „deținuți de încredere" au fost însărcinați să culeagă semnături de la deținuții din fabrică, pe un apel, cerînd pedeapsa cu moartea pentru criminalii care le omorîseră colegul. Oamenii n-au înțeles însă să facă jocul administrației și inițiativa ofițerului politic n-a avut succesul scontat. În schimb, cei cîțiva care umblaseră după semnături n-au fost niciodată uitați, purtînd tot restul anilor de închisoare pecetea acțiunii lor infamante.

Cîțiva ani mai tîrziu, am avut ocazia să stau cu unul din ei într-o celulă din penitenciarul Pitești. Om slab și lipsit de caracter, comandorului Brașoveanu nu i s-a iertat niciodată atitudinea pe care a avut-o la Aiud.

După eșecul strîngerii de semnături, văzînd că n-a reușit să atragă în cursă deținuții, spre a-i asocia la o campanie comună, de condamnare a evadaților, biroul politic și-a arătat din nou adevărata față. Ofițerul politic a început un nou turneu prin celulele închisorii, de data asta apostrofîndu-i și amenințîndu-i pe deținuți, cu scopul vădit de a întreține, prin terorizare, o atmosferă de timorare. Voia să convingă deținuții că singura lor șansă de a mai fi vreodată liberi era să accepte înfrîngerea ideilor lor și victoria definitivă a regimului. Numai abandonînd vechile lor convingeri și mergînd pe calea reeducării, vor mai putea spera într-o posibilă clemență. Altfel, vor fi zdrobiți de „puterea populară", ale cărei organe de securitate sînt tot mai necruțătoare cu dușmanii poporului.

Punctul culminant al acestei campanii de demoralizare l-a reprezentat o macabră înscenare, regizată de biroul politic. Într-o bună zi au fost aleși din fiecare celulă a închisorii cîte unul sau doi deținuți. Încolonați cîte doi, au format un lung șir, care, escortat de gardieni, a fost scos în curte. Îndreptați spre curtea fabricii, deținuții au fost obligați să defileze prin fața unui

șopron deschis. Aici, aruncate pe ciment, ciuruite de gloanțe și pline de sînge, zăceau expuse cadavrele lui Sirianu și Spulbatu.

Politicul asistase la scenă. Probabil că reacțiile pe care le-a cules nu l-au satisfăcut: pe măsură ce rîndurile coloanei de deținuți ajungeau în fața șopronului, oamenii se descopereau și se închinau. Episodul ni l-a relatat Dido Greceanu, care îl aflase de la alți deținuți. Mai tîrziu, mi-a fost confirmat din mai multe surse și chiar de deținuți care se aflaseră în coloana ce defilase prin fața șopronului.

La procesul evadării, Spulbatu și Sirianu fuseseră condamnați la moarte și la scurt timp executați. Corpurile le fuseseră apoi aduse de la locul execuției la închisoare, pentru această demonstrație barbară de forță a regimului. Tudor Greceanu (Dido) primise o sentință de muncă silnică pe viață și fusese adus în Zarcă.

Datorită vecinătății lui Dido, am mai aflat o sumedenie de amănunte noi din viața Zărcii. Multe ore și zile în șir am vorbit cu el prin perete, dar întîmplarea a făcut să nu mă întîlnesc niciodată cu el în închisoare. Nu ne-am cunoscut efectiv, decît după eliberare, în București.

Peste tot pe unde a trecut, în lungii ani de detenție, a lăsat aceeași impresie printre cei care l-au cunoscut: om de caracter, bun camarad, fire blîndă, săritor la nevoile altora. A fost simpatizat de toată lumea și n-am auzit decît vorbe bune despre el. Mai era cunoscut în închisoare pentru îndemînarea cu care sculpta, cu instrumente improvizate, diferite obiecte din oasele găsite în ciorbă. L-am văzut pe plutonierul Olteanu, zis Bejniță, fumînd dintr-un țigaret de os sculptat de Dido. I-l confiscase la o percheziție și era foarte mîndru de achiziție, lăudîndu-se cu el la ceilalți tovarăși ai lui. Avea și de ce, pentru că era o adevărată operă de artă!

De cît ori îmi amintesc de evadarea din Aiud, mă trece un fior la gîndul că numai simpla întîmplare a făcut ca evadarea noastră de la Cavnic să nu aibă un deznodămînt similar. Dacă la ieșirea noastră pe puț, am fi avut de-a face cu un post de pază, am fi aruncat desigur asupra lui grenadele pe care ni le pregătiserăm, iar dacă ne-ar fi ieșit în cale vreun securist, n-am fi pregetat să-l lovim ca să ne facem drum liber. Și într-un caz și într-altul, acțiunea s-ar fi putut solda cu moarte de om. Ca să nu mai vorbim de miliținanul de la corfă, care în cele din urmă a fost imobilizat, dar care mai înainte, în învălmășeala produsă, fusese lovit cu lampa în cap de Titi Spînu. Aceeași lovitură, la numai cîțiva centimetri mai jos, în tîmplă, i-ar fi putut fi fatală. Dar, cine se gîndește, o dată angajat în acțiune, la o astfel de ipoteză! Mai ales cînd știi că tu ești cel care încerci să-ți salvezi viața și că pe tine te pîndește moartea în orice clipă. Recunosc că pînă ce n-am auzit de evadarea din Aiud, nu mă gîndisem niciodată la acest aspect; nici chiar atunci cînd ajungînd în București și spunîndu-i mamei că evadasem, prima ei întrebare a fost: „Ați omorît pe cineva?" Am rîs și n-am realizat atunci cît de îndreptățită era

îngrijorarea ei. Numai soarta a vrut ca evadarea noastră să-și păstreze caracterul ei curat: un amestec de entuziasm tineresc, de spirit de aventură, de curaj și inconștiență!

Vremea începuse să se strice. Perdeaua de plopi pe care o vedeam din curtea de plimbare își pierduse frunzele. Ploua mărunt și umezeala și frigul pătrundeau în celula tot mai întunecoasă, pe măsură ce lumina zilelor de toamnă se făcea mai palidă.

Stăteam tot mai mult culcați și înghesuiți unul într-altul, ca să ne ținem de cald.

De la o vreme băltoaca de apă de lîngă cișmeaua din fața bucătăriei prindea gheață peste noapte, iar dimineața acoperișurile secțiilor din fața Zărcii erau albe de brumă. Iarna se apropia cu pași repezi. Ne resemnasem tocmai s-o petrecem fără foc, cînd Dido Greceanu ne-a comunicat că se fac pregătiri în curte pentru a ni se instala sobe în celule. Bucuria legitimă care ne-a cuprins la aflarea veștii s-a dovedit a fi prematură, fiindcă am mai tremurat de frig încă multe săptămîni, pînă ce în sobă a pîlpîit pentru prima oară focul. Abia în noiembrie, cînd iarna era în toi, am primit combustibil!

Deocamdată însă, ne-am bucurat cînd într-o dimineață am fost închiși în WC, pentru a nu-i vedea și a nu lua contact cu deținuții din echipa care venise să ne monteze soba.

Întorși în celulă, am examinat cu vie curiozitate așa-zisa sobă. Era vorba, de fapt, de versiunea modificată a unei sobe inventate de un inginer deținut și concepută inițial să ardă cu rumeguș, provenit din deșeurile de la secția de tîmplărie a pușcăriei. Sobele fuseseră construite în fabrica închisorii. Funcționaseră, se pare, satisfăcător cu rumeguș timp de cîțiva ani, iar acum fuseseră transformate, nu se știe de ce, pentru a arde cu cărbuni.

Era vorba de un fel de butoi, cu pereții din tablă de vreo patru milimetri grosime, așezat pe trei picioare din fier cornier. Peste partea de sus a acestui cilindru, cu diametrul de optzeci de centimetri, era așezat un capac din același fel de tablă, prevăzut cu două toarte. În față, în partea de jos, era ușița pentru alimentare, iar dedesubt cenușarul. Din spatele sobei, cam de la jumătatea înălțimii ei, pornea un burlan, care, după ce făcea două coturi, se termina în partea de sus a peretelui, pe unde trecea coșul comun pentru celula noastră și cea vecină. Scoțîndu-i capacul pentru a-i cerceta interiorul, am devenit mai sceptici în privința eficacității viitoare a sobei. În afară de partea de jos unde se făcea focul și unde era zidit un rînd de cărămidă, pereții butoiului erau necăptușiți. Deci, nu putea fi vorba de o sobă care să înmagazineze căldură, pereții de tablă urmînd să se răcească tot atît de repede pe cît aveau să se încălzească la facerea focului. Mai rămînea de văzut ce cantitate de combustibil vom primi.

N-a trecut multă vreme și componența celulei noastre s-a modificat iar. O nouă mutare, tot atît de neașteptată și inexplicabilă, prin care ofițerul politic

pritocea conținutul celulelor Zărcii, ne-a afectat din nou. A fost luat Ion Pantazi și dus cîteva celule mai departe, în camera fraților Brînzaru, iar la noi au fost aduși Titi Coșereanu și Mircea Vueric. Dido Greceanu a fost și el mutat, camera lui rămînînd goală. Nemaiavînd vecin, legăturile cu celulele următoare ne-au fost astfel tăiate, așa că am rămas complet izolați.

În schimb, celula noastră a devenit cea mai gălăgioasă și plină de viață din întreaga Zarcă. Și Mircea Vueric și Titi Coșereanu erau niște vorbăreți iremediabili. Mai ales Titi. Discuta întotdeauna cu multă patimă și, pe măsură ce se ambala, ridica tonul și glasul lui răsuna pe coridor, stîrnind observațiile de rigoare ale gardianului. Titi avea un dar înnăscut al pledoariei, iar în discuțiile în contradictoriu nu accepta niciodată înfrîngerea. Chiar pus în fața evidenței, dacă apucase să facă o afirmație pripită și se găsea în poziție falsă, improviza la nesfîrșit tot felul de argumente și nu ceda nici în ruptul capului. Iar dacă interlocutorul, obosit și sătul de discuție, renunța să-și mai susțină punctul de vedere ca să încheie dezbaterea, Titi se enerva, spunînd că nu acceptă să i se facă concesii din complezență, evitîndu-se astfel să i se dea dreptate. Devenise una din distracțiile noastre zilnice să ne angajăm în discuții contradictorii, pe care apoi le abandonam. Titi cădea sistematic în plasa întinsă și se înfuria, tratîndu-ne în fel și chip. Cum însă avea caracter bun, în cele din urmă totul se termina în rîs și bună dispoziție.

Singura temă rămasă în suspensie și asupra căreia nici unul n-am cedat, discuția întrerupîndu-se la un nivel foarte încordat, a fost cazul familiei Hariton. În schimb, Titi ne-a adus mult așteptata lămurire a enigmaticului bilet pe care ni-l scrisese Ducu. E vorba despre biletul prin care Ducu mă anunțase că Securitatea știe că, în timpul evadării, în perioada petrecută la București, luasem contact cu Ambasada Israelului. Titi îl determinase să-mi scrie biletul, în urma confidențelor pe care i le făcuse Ducu.

Nici unul din noi n-a putut înțelege cum de a reușit Titi să-l convingă să i se destăinuie. Probabil că atmosfera din camera lor contribuise în mare măsură la această spovedanie. Atît Simion Cojocaru, Ion Brînzaru, Mircea Vueric cît și Titi îl tratau pe Ducu Ciocâlteu cu atîta dispreț și ostilitate, încît viața lui în celulă nu fusese deloc ușoară. Izolat și respins de toți, și-a dat seama că nu se poate aștepta la înțelegere și iertare decît de la Titi. La ceilalți trei se izbea de un zid de intransigență. Buni, cinstiți și cumpăniți la minte, în simplitatea lor, și judecata le era simplă. „Dacă ne-a vîndut, nu-i frate cu noi!“, spunea Simion Cojocaru, unul din vrînceni.

Bunătatea lui Titi și mai ales buna lui credință fuseseră întotdeauna considerate de Ducu slăbiciune și prostie. Or, acum, în naufragiul lui, tocmai de aceste calități pe care i le disprețuia se agăța ca de un colac de salvare. Schimbînd tactica și recunoscîndu-se în parte vinovat de acuzațiile ce i se aduceau, l-a înduplecat pe Titi să-i asculte noile explicații. Cîteva nopți în șir, în timp ce ceilalți dormeau, i-a destăinuit noua variantă a celor petrecute.

După ce fusese prins și adus la ancheta din Baia Mare, acceptase să colaboreze cu Securitatea, pentru a evita condamnarea noastră la moarte. Numai datorită destăinuirilor pe care le făcuse în anchetă scăpaserăm cu viață! Noua poveste a lui Ducu era tot așa de bogată în amănunte bine sincronizate, succedîndu-se logic și susținute de argumente solide, ca și toate poveștile lui de mai înainte. Urzeala de minciuni se împletea în așa fel cu crîmpeiele de adevăr, încît echilibrul povestirii lui se menținea pe firul subțire care desparte credibilul de incredibil. Tot acest joc era făcut spre a-l înduioșa pe Titi, arătîndu-i cum ajunsese să fie șantajat, cu amenințarea morții, de Securitate, care, pînă la proces, îi ceruse să îndeplinească tot felul de misiuni, pentru a scăpa de pedeapsa capitală. Una din aceste misiuni fusese să afle, din indiscrețiile noastre, lucruri pe care nu le declarasem la anchetă și să le raporteze ofițerului politic de la închisoarea din Oradea. De cele mai multe ori spusese că nu surprinsese nimic deosebit sau numai amănunte fără importanță, dar, de cîteva ori, trebuise să raporteze și lucruri mai consistente, pentru ca Securitatea să nu se îndoiască de sinceritatea lui. Ca exemplu, e citat cazul cu Ambasada Israelului, pe care l-a raportat ofițerului politic, puțin după sosirea noastră la Oradea.

Pentru a păstra secretul întîlnirilor lui cu ofițerul politic, stabilise, de connivență cu el, ca prin cereri periodice de a fi scos la raportul comandantului, spre a se plînge de regimul din închisoare, să-și creeze un alibi față de noi. În prima zi chiar a sosirii noastre în celularul din Oradea, Ducu ascultase convorbirile care se purtaseră prin vizetă. Surprinsese, printre altele, și răspunsul ce-l dădusem lui Ion Pantazi, care mă întrebase de ce, o dată ajunși în București, nu încercasem să plecăm mai departe în Vest. Făcusem atunci imprudența să pomenesc, în acest context, numele lui Rici Tailer, cu care luasem legătura pentru o astfel de tentativă de a pleca din țară. În explicațiile asupra proiectului și căii de trecere clandestină a frontierei prin mijlocirea lui Rici Tailer, pe care Ion Pantazi îl cunoștea, nu-i pronunțasem acestuia numele decît o singură dată. În tot restul relatării, de cîte ori mă referisem la el, întrebuințasem cuvîntul „jidanul". Din fericire, Ducu nu-i auzise numele, ci numai denumirea pe care o folosisem ulterior în cursul conversației cu Ion. Trăsese deci concluzia că „jidanul" nu putea fi decît o relație pe care o aveam la ambasada Israelului și se grăbise să-i raporteze descoperirea ofițerului politic!

Titi îl ascultase pînă aici fără să-l întrerupă, înclinînd cînd să-i creadă spovedania și căința sinceră, cînd bănuindu-l de o nouă născocire, urmărind cine știe ce scop. Auzind însă despre denunțul în legătură cu ambasada Israelului, Titi i-a cerut să mă prevină și pe mine, cît mai repede posibil, despre ceea ce-i raportase ofițerului politic în această privință. Ducu nu voia însă să mi se destăinuie și mie. Titi i-a argumentat că numai în acest fel se putea răscumpăra de greșeala făcută și l-a asigurat că și eu voi aprecia atitudinea lui ca o dovadă de loialitate și bună camaraderie. Denunțîndu-mă,

mă aruncase într-o primejdie cu consecințe de neprevăzut, riscînd să fiu anchetat asupra unor fapte care mi-erau total necunoscute. Avertizîndu-mă însă, îmi făcea un real serviciu, avînd ocazia să îndrepte totodată greșeala făcută. Fiind în cunoștință de cauză, la o eventuală anchetă nu voi fi surprins, putîndu-mi lua unele măsuri preventive, pregătindu-mi din timp anumite răspunsuri cu care să ies din încurcătură. Titi i-a dat de înțeles că numai așa ne va putea recîștiga încrederea, pentru a găsi, la rîndul lui, înțelegerea de care avea nevoie. Ducu s-a lăsat înduplecat, și așa s-a ajuns la biletul cu pricina, căruia i-a dat și o valoare dramatică, scriindu-l cu propriul lui sînge.

Din amănuntele date de Titi, scena scrierii biletului n-a fost chiar atît se zguduitoare. În permanenta lui nervozitate, Ducu își rupea pielițele și își rodea unghiile pînă la carne, vîrful degetelor sîngerîndu-i totdeauna în mai multe locuri. De aici sursa cernelii în care înmuiase capătul unui pai din saltea, pentru a scrie biletul. Mărturisirea din bilet n-a avut niciodată nici un fel de urmare. N-am fost niciodată anchetat despre ambasada israeliană și mă întreb și azi care a fost adevărul în toată această poveste. N-a găsit oare raportul lui Ducu nici atîta credit la Securitate, încît aceasta să-mi pună măcar o singură întrebare despre ambasadă? Sau toată povestea era inventată de Ducu, numai pentru a încerca să obțină de la Titi o confirmare și ceva amănunte despre legăturile mele cu ambasada? Să fi plătit Ducu anticipat pentru niște ipotetice detalii, cu o recunoaștere că era informatorul Securității? Nu era totuși prețul prea mare? Sînt întrebări rămase fără răspuns, dar din care toți am tras aceeași concluzie: turnător sau paranoic, sau amîndouă la un loc, Ducu era oricum un om periculos!

Într-una din nopți, am fost treziți de Mircea Vueric. Se văita de dureri mari în abdomen. Mache și Paul și-au dat imediat seama că era vorba de o criză acută de apendicită. Riscul unei perforații, dacă nu se intervenea imediat, îi punea viața în pericol, așa că în toiul nopții, am început să batem la ușă. Ne-am izbit de obișnuitele dificultăți, pînă ce l-am determinat pe gardian să cheme ofițerul de serviciu. Mai întîi, bătăile noastre în ușă au fost întîmpinate de răspunsul răstit al gardianului, care ne-a spus să așteptăm „deschiderea" pentru a raporta cazul. Văzînd că nu-l putem înduplека, ne-am pornit să batem cu bocancii în ușă. Vuia toată Zarca de scandalul și vociferările noastre. Nici amenințările cu carcera și lanțurile n-au oprit răpăiala de pumni și picioare în ușă. Abia atunci l-am auzit pe gardian strigîndu-și tovarășul de serviciu de la etaj și trimițîndu-l după ofițer.

Cu acesta din urmă, care a deschis ușa celulei, au continuat alte pertractări, pînă ce l-am convins că nu tulburasem liniștea din simplă indisciplină. Treptat, s-a lăsat impresionat de competența profesională cu care Mache i-a explicat gravitatea cazului și a sfîrșit prin a-l aduce la consultație și pe Cornel Petrasievici. Cornel a confirmat diagnosticul și nevoia urgentă de internare pentru operație. Ofițerul a plecat, promițînd să raporteze „mai sus".

Mircea Vueric, făcut covrig de durere pe saltea, gemea fără să-i putem da vreun ajutor.

După o vreme de așteptare, văzînd că nu se întîmplă nimic, ne-am apucat din nou să batem în ușă și nu ne-am lăsat pînă ce n-a venit ofițerul de serviciu. Ne-a spus că raportase urgența cazului și că de aici înainte situația nu mai depindea de el. Să avem răbdare! Am încercat să avem, dar vremea trecea și nu se întîmpla nimic. Degeaba am mai repetat la diferite intervale loviturile în ușă și insistențele pe lîngă gardian și ofițer. Pînă la „deschidere" nu ne-am ales decît cu promisiuni în privința lui Mircea Vueric, însoțite de amenințări și înjurături la adresa noastră, pentru scandalul pe care îl făceam. La „deschidere" am repetat cazul noului ofițer de serviciu din schimbul de zi. Speram acum că, o dată cu venirea zilei, rezolvarea cazului nu va mai întîmpina dificultățile din timpul nopții și bolnavul va fi internat în spital. Mircea, ghemuit pe salteaua lui, s-a zvîrcolit însă de durere pînă la prînz. Abia atunci a venit ofițerul să-l ia. Cînd Mache a remarcat cu voce tare că nu crede că Mircea va putea merge pe jos pînă la spital, ofițerul de serviciu i-a replicat pe un ton răstit: „O să poată, că doar n-o să-l duc eu în brațe!"

Și, într-adevăr, a putut! Îndoit de durere, ținîndu-se cu mîinile de abdomen și clătinîndu-se pe picioare, după o noapte de suferință care îl istovise, Mircea a ieșit pe coridor și ușa s-a trîntit în urma lui.

O săptămînă mai tîrziu l-au adus înapoi. Vesel ca un copil care-și regăsise casa și familia, Mircea ne-a îmbrățișat și ne-a strîns pe rînd în brațe. Ne-am bucurat și noi că scăpase cu zile și că se afla iar printre noi. Fusese într-adevăr operat în ultimul moment, scăpînd ca prin minune de peritonită. Nu văzuse mai nimic din spital și nu ne-a adus nici o noutate, fiindcă nu putuse schimba nici o vorbă cu nimeni. Stătuse singur într-o celulă, în cea mai strictă izolare. În afară de doctorul care-l operase și de plantonul care-i aducea mîncarea, nu mai văzuse nici un deținut, iar cu acești doi nu putuse vorbi, gardianul fiind întotdeauna de față. Asistase chiar și la operație.

De altfel, pe doctor nu-l văzuse decît de două ori, o dată în sala de operație și a doua oară, cînd îi scosese firele, cu o zi înainte de a-l aduce din nou în Zarcă.

Povestindu-ne în amănunt despre cele șapte zile petrecute în spital, ne-a vorbit și despre regimul alimentar, cu mult mai bun și mai consistent decît cel pe care îl primeam în Zarcă. Îmi amintesc și acum stupefacția lui Mache și Paul, cînd au aflat că a doua zi după operație, la ora prînzului, Mircea primise o gamelă plină cu arpacaș cu carne. Nu numai că o primise, dar o și mîncase toată. Abia cînd ne-a povestit cît de foame îi fusese și cum golise gamela, a aflat că și el scăpase pentru a doua oară de la moarte; Mache și Paul nu puteau să-și explice cum de nu făcuse o perforație a intestinului. Mircea nu știuse că nu trebuie să mănînce în primele două sau trei zile, iar doctorul nu putea fi învinuit că i se dăduse arpacașul, bolnavul neaflîndu-se sub supraveghere medicală, cum ar fi fost normal după operație, ci sub paza strictă a gardianului.

Gerul iernii se așezase de-a binelea, mai înainte de a se fi așternut zăpada. Chiar cu geamul închis, peste noapte ne pătrundea frigul și dimineața ne trezeam rebegiți. Ne resemnasem să mai petrecem încă o iarnă fără foc, mîngîindu-ne cu gîndul că Zarca prezenta totuși niște avantaje față de celularul din Oradea. Faptul că aici celula avea geamuri, că eram fără lanțuri la picioare și mai mulți împreună ne făcea să ne simțim mai puțin oropsiți ca iarna precedentă. Dar de tremurat, tot tremuram!

Și totuși, într-o bună dimineață, ni s-a distribuit combustibilul pentru sobă. Rația pe zi: un mănunchi de țăndări subțiri de brad, din lădițele de marmeladă golite la bucătărie și între cincisprezece și douăzeci și cinci de brichete de cărbune, de mărimea și forma unui ou. Am clădit surcelele pe grătarul sobei, am așezat ouăle de cărbune jur împrejur și am așteptat, așa cum ni se spusese. Pe coridor am auzit gardianul trăgînd zăvor după zăvor. A ajuns și la celula noastră. A deschis ușa și în prag a apărut Cărămidaru, într-o mînă cu o cutie de tinichea cu motorină, în cealaltă purtînd o făclie aprinsă. Trebuia să pescuiești din cutia pe care ți-o întindea unul din peticele de zeghe scufundate în motorină și să-l vîri sub surcelele din sobă. Cu bățul, în vîrful căruia ardea un șomoiog de cîrpă, muiat și el în motorină, Cărămidaru aprindea peticul din sobă.

De aici înainte, ritualul focului avea să se repete zilnic, toată iarna, cu aceleași consecințe: un foc care nu ardea mai mult de un sfert de oră, de multe ori stingîndu-se mai înainte ca toate brichetele să se fi consumat. Pereții de tablă se încingeau pînă la jumătatea înălțimii sobei, timp în care toți ne strîngeam în jurul ei. O oră mai tîrziu, soba era iar rece, iar noi ne refugiam din nou pe saltele și sub pături, cu ochii roșii de fumul care se răspîndise în celulă. De multe ori, vîntul și viscolul refulau tot fumul în celulă. Soba și burlanul fumegau pe la toate încheieturile. Ochii ne înțepau și ne lăcrimau, fumul înecăcios ne făcea să tușim și atmosfera devenea într-atît de nerespirabilă, încît eram nevoiți să deschidem fereastra. După ce aeriseam, în celulă era mai frig decît înainte de a fi făcut focul. Observasem că soba scotea fum cît era rece. Înceta să mai afume, abia cînd focul era pe sfîrșite, cînd aproape toate brichetele erau consumate. Am încercat deci să economisim zilnic cîteva brichete sau să nu facem deloc focul în cîte o zi mai puțin geroasă și să punem deoparte o cantitate mai mare de cărbuni. Experiența ne-a reușit.

În prima zi mai geroasă, am pus toată cantitatea adunată pe foc. La început, cît timp soba a scos fum, am ținut geamul deschis ca să aerisim celula. După ce soba s-a încălzit, n-a mai radiat decît căldură și ne-am bucurat de cîteva ore plăcute. N-am aplicat însă procedeul decît de cîteva ori și apoi am fost siliți să renunțăm. La percheziționile inopinate, care se făceau săptămînal, ni s-au confiscat rezervele de brichete pe care le economisisem, sub pretextul că regulamentul interzicea astfel de depozite în celulă. Așa că restul iernii ne-am chinuit zilnic cu fumul, neavînd parte decît de cîteva minute de căldură, mai mult iluzorie.

De altfel, în toate celulele problema era aceeași. Zilnic auzeam la ora focului bătăi în ușile celulelor. Unii se plîngeau că nu le ajung surcelele sau cărbunii, alții se văitau că se sufocă de fum sau alții, că li s-a stins focul. Numai acestora din urmă li se satisfăcea cererea și li se aprindea din nou focul. Dar și ei trebuia să insiste și să suporte insultele obișnuite ale gardianului. Dar cei care sufereau cel mai mult de pe urma frigului și aveau în același timp și cele mai mari dificultăți la făcutul focului erau bătrînii. După socotelile pe care le făcusem atunci, media vîrstei la deținuții din Zarcă era mai mare decît în oricare altă închisoare. Numai noi, evadații de la mină și încă vreo cîțiva deținuți mai tineri de la etaj, prin venirea noastră la Aiud, stricaserăm această medie. Bătrînii din Zarcă, trecuți de-a lungul detenției prin toate vicisitudinile regimului alimentar, afectați de diferite boli cronice și infirmități, din lipsă de îngrijire medicală, fără dinți, cu vederea slăbită și cu sistemul nervos uzat de atîția ani de viață de celulă, erau zilnic expuși batjocurii, insultelor și brutalității gardienilor, cînd, în neputința lor de a-și face focul sau de a-l întreține, cereau să le fie din nou aprins.

Zilnic parveneau pînă la celula noastră ecourile scandalurilor ce se iscau pe această temă, contrastul dintre vocile care participau la discuții fiind mai grăitor decît vorbele ce se schimbau. Pe de o parte glasuri stinse și șovăitoare, abia perceptibile, dar a căror intonație rugătoare nu ne scăpa, pe de alta, glasul puternic al gardianului, fie răstit și împroșcînd obscenități, fie batjocoritor, cu glume grosolane la adresa vîrstei, neputinței sau infirmității celui care bătuse la ușă. De fiecare dată cînd aveau loc astfel de scene, în celula noastră se lăsa o liniște care se prelungea încă mult după ce glasurile de pe coridor se stingeau. Pe măsură ce ascultam, indignarea care mă cuprindea mergea crescînd pînă ce mă trezeam clocotind de furie. Mi s-a întîmplat de multe ori în închisoare să-mi fie mai greu să asist la chinul altora decît să-l îndur eu însumi.

Una din scenele cele mai penibile de acest fel, de care îmi amintesc, s-a petrecut la numai cîteva celule distanță de camera noastră. Era o celulă cu patru deținuți, între care se afla Pop, fostul ministru, și Dobrescu, fostul primar al Bucureștiului, pe care îi văzusem cînd fusesem închis în carceră. Mă impresionase atunci halul lor de slăbiciune. Acum, aveam să-mi dau seama și de un alt aspect al degradării lor.

În celula celor patru izbucnise o ceartă. Gardianul răcnise de mai multe ori din capătul celularului, dar formula consacrată din jargonul M.A.I., „Lasă gura!", rămăsese fără efect. Cearta a continuat tot mai aprinsă, pînă ce deodată, unul din deținuți a bătut în ușă, solicitînd venirea gardianului.

În celula noastră, toți eram cu urechile ciulite. Nu ne așteptam ca cineva să calce una din cele mai elementare reguli de comportare din închisori, care cerea evitarea cu orice preț a intervenției administrației în problemele ce se nășteau uneori între noi, inerente vieții de claustrație în comun. Orice discuție mai aprinsă, ceartă sau chiar scandal, indiferent de gravitatea lui, se

rezolva numai între noi. Această regulă se impusese, stabilind o dată mai mult, o linie clară de demarcație între cele două lumi: lumea din celule și cea de pe coridor.

Cînd gardianul a deschis ușa celulei celor patru, am putut urmări cuvînt cu cuvînt întreaga discuție care a avut loc. Primele vorbe ale celui care bătuse la ușă ne-au indignat peste măsură. Mi le reamintesc și azi: „Domnule plutonier, apelez la dumneavoastră, fiindcă știu că sînteți un om inteligent și drept... "

Pe măsură ce a continuat să-i explice gardianului motivul pentru care îl chemase, dezgustul ce ni-l provocase la început slugărnicia lui s-a spulberat treptat, transformîndu-se, în cele din urmă, într-un sentiment de nesfîrșită milă. Bietul om era evident în pragul senilității! I-a relatat gardianului cum intrase în conflict cu unul din camarazii lui de celulă, din cauza focului. Avuseseră păreri diferite, cu privire la felul cum trebuiau puse brichetele. Unul pretindea că trebuia puse toate de la început, celălalt susținea că trebuia puse pe foc treptat, pe măsură ce se consumau. De aici, discuția în contradictoriu, care se auzise pe coridor. Scandalul s-ar fi potolit probabil, dacă n-ar fi căzut o vorbă în plus, care rănise susceptibilitatea lui Dobrescu, fiindcă el era reclamantul. Ca un școlar din clasele primare căruia un coleg îi făcuse o nedreptate și care i se plîngea învățătorului, Dobrescu apela la arbitrajul plutonierului. Se considera grav insultat de camaradul lui de celulă (nu l-am putut identifica), care nu numai că nu-l lăsase să facă focul, dar îl mai și acuzase că nu se pricepe la gospodărie. „Tocmai mie să-mi spună una ca asta! Mie, care în calitate de primar, m-am ocupat de gospodăria întregii Capitale! Vă rog, domnule plutonier, să spuneți dumneavoastră, dacă nu e normal să fac eu focul?"

La noi în celulă, nimeni n-a comentat nimic. Se lăsase un fel de tăcere jenantă, pe care, primul, a rupt-o Mircea Vueric, exprimînd, în felul lui, ceea ce gîndeam cu toții: „ ...mama lor de criminali!"

În același timp, de pe coridor s-a auzit și verdictul gardianului: „Dați cărbunii afară! Dacă nu vă înțelegeți, astăzi nu mai faceți focul!"

Efectul claustrației prelungite începea să se facă simțit și la noi în celulă. Era mai multă liniște. Multe subiecte de discuție fiind epuizate, se vorbea mai puțin. Conversațiile lîncezeau. Ne petreceam cea mai mare parte din timp culcați și înveliți în pături, frigul contribuind în mare măsură la această stare de semihibernare în care intrasem cu toții. Singurul care părea să nu fi căzut în apatia generală era Mircea Vueric. Suporta greu regimul de celulă. Stăpînit de o permanentă nervozitate, simțea nevoia de mișcare și ore în șir, cu pătura în spinare, măsura celula în lung și în lat, pînă ce obosea și se culca. Lipsa de somn și plimbările prelungite îl istoveau și-i măreau agitația nervoasă. Slăbise și mai tare și ochii i se afundaseră în orbite. Pe zi ce trecea, arăta mai rău și mai neliniștit.

Într-o zi, ne-a declarat că nu mai poate suporta lipsa de activitate, monotonia și viața apăsătoare din Zarcă și că s-a decis să facă tot posibilul ca să determine trimiterea lui într-un lagăr de muncă sau măcar în fabrica închisorii Aiud. Va face orice numai să scape de Zarcă. Toate strădaniile de a-l abate de la planul pe care și-l făcuse au fost zadarnice. Hotărîse să facă greva foamei pînă ce va fi mutat din Zarcă, chiar dacă va trebui să meargă pînă la limita extremă. „Dacă nu mă vor lua în serios de la început, voi continua pînă ce voi fi pe moarte și atunci vor trebui să mă scoată din Zarcă, de n-ar fi decît ca să mă interneze în infirmerie!"

Noi nu eram însă deloc convinși că lucrurile vor evolua așa cum prevăzuse Mircea. Toate argumentele pe care i le-am adus s-au dovedit inutile. Determinarea lui era luată și într-o bună dimineață, spre uimirea gardianului, a refuzat terciul și a cerut să vorbească cu ofițerul de serviciu. Acesta din urmă și-a făcut apariția abia după masa de prînz, după ce Mircea Vueric refuzase și turtoiul și gamela de ciorbă. I-a cerut să raporteze administrației că va refuza hrana pînă ce va fi mutat din Zarcă. De aici înainte, lucrurile s-au desfășurat ca de obicei în cazuri similare, procedeul administrației suferind numai variațiile dictate de gradul de asprime a regimului din închisoare, din momentul respectiv. Mai întîi, cu duhul blîndeții, a fost îndemnat să nu refuze hrana. Apoi, s-au făcut aluzii la eventuale reduceri de pedepse, de la care cei cu comportare nedisciplinată vor fi exceptați. Au urmat amenințările. Toată gama: carceră, lanțuri la mîini și la picioare, beci cu apă pe jos, unde va sta numai în cămașă și izmană! De la Mircea n-au reușit să scoată mai mult decît vorbele pe care le spusese în prima zi, cînd refuzase mîncarea.

După trei zile de insistențe, timp în care pe la celula noastră s-au perindat tot felul de ofițeri, perioada aplicării formulelor de convingere s-a încheiat. „Dacă vrei să mori de foame, banditule, n-ai decît!" Cu aceste vorbe, ofițerul a trîntit ușa și a plecat. Începuse etapa a doua a programului: indiferența totală față de soarta celui în grevă! Timp de două zile nu s-a mai arătat nici un ofițer. Gardienii nu mai făceau nici o remarcă atunci cînd le restituiam gamela plină a lui Mircea, de parcă ar fi fost lucrul cel mai firesc din lume ca unul din noi să refuze mîncarea. De îndată însă ce ușa se închidea, această ostentativă nepăsare era dezisă de insistența cu care eram supravegheați. Cu toate precauțiile pe care le luau ca să nu se facă auziți pe coridor, în dreptul ușii noastre, unde veneau să tragă cu urechea, le simțeam întotdeauna prezența și deci conversațiile în celulă erau purtate în consecință. Nu se mulțumeau numai să asculte. Priveau insistent și prin vizetă, avînd aceeași grijă să nu se facă remarcați. Ceea ce părea să-i intereseze cel mai mult era să vadă dacă Mircea respectă într-adevăr greva foamei sau se lasă cumva hrănit de noi. Bănuiala era justificată, deoarece îi propusesem lui Mircea să simuleze numai greva, oferindu-ne să-i dăm din rația noastră de mîncare și pîine. Cu toate insistențele noastre, Mircea refuzase însă cu încăpățînare. Tot trei zile a durat și această fază de acalmie, de aparentă ignorare a grevistului.

A șaptea zi de la intrarea lui Mircea în grevă, dimineața, după distribuirea terciului, la ușa noastră și-a făcut apariția un întreg stat-major de ofițeri și gardieni.

— Te-ai hotărît, bă, să mănînci? i-a zis unul din ei lui Mircea.

— Da! Dacă mă scoateți din Zarcă, a fost răspunsul.

Ușa s-a trîntit la loc. O parte din pași s-au îndreptat pe coridor. Alții au rămas în dreptul celulei. Se auzeau numai șoaptele unei discuții, fără să putem distinge ce se vorbea. După cîteva minute, ușa s-a deschis iar: „Ia-ți bagajul și ieși afară!" Mircea și-a adunat zdrențele, ne-a îmbrățișat pe toți pe rînd și a ieșit.

Gardianul încuiase ușa și trăsese toate zăvoarele și noi încă nu ne dezmeticisem. Rămăsesem uitîndu-ne unii la alții. Era cît pe-aci să ne exprimăm uimirea, dar și satisfacția pentru eficacitatea procedeului imaginat de Mircea, cînd, deodată, pe coridor, la numai cîțiva pași de celula noastră, s-a stîrnit un tumult inexplicabil. Pași precipitați, îmbulzeală, gîfîieli! Parcă s-ar fi încins o luptă! Apoi, s-au pornit strigătele: „Bandiților! Criminalilor! Tîlharilor!" Nu ne venea să credem. Era vocea lui Mircea, care striga cît îl ținea gura, insultîndu-i pe milițieni. Toată Zarca răsuna de strigătele lui: „ ...vreți să mă omorîți, ticăloșilor!... dar o să vă vină și vouă rîndul!... o să vă omoare lumea ca pe cîinii turbați!... "

La început am fost impresionați de disperarea din glasul lui. Părea să fie criza de nervi a unui condamnat la moarte, care, ajuns în fața călăului, își pierduse cumpătul. Îl cunoșteam însă mult prea bine pe Mircea, ca să nu ne dăm seama, în cele din urmă, că actorul înnăscut din el nu făcea decît să improvizeze un nou rol. Printre răcnetele și insultele pe care le profera, presăra scurte mesaje pentru noi, ca să ne pună la curent cu cele ce se întîmplau: „M-ați scos din celulă, ca să nu vadă ceilalți ce aveți de gînd cu mine! Vreți să-mi băgați furtunul pe gît cu forța! De asta vreți să mă băgați în celula goală de alături, ca să mă chinuiți! Ca să nu vadă nimeni că sînteți zece pe mine și mă chinuiți! Au venit și doi ofițeri să asiste la ticăloșia voastră!... Criminalilor! Asasinilor!" Strigătele lui nu mai conteneau. Ne întrebam de unde atîta forță după șapte zile de nemîncare și în halul de slăbiciune în care se afla! Din învălmășeala ce se auzea pe coridor, ne dădeam seama că echipa de gardieni se străduia să-l tîrască în celula de alături și în același timp să-l facă să tacă cît mai repede.

În urechile administrației, strigătele lui Mircea în acest lăcaș al tăcerii răsunau ca o blasfemie. Era o profanare a atmosferei conspirative, în care era învăluită Zarca. Pe de altă parte, procedau totuși cu oarecari menajamente și nu recurgeau la brutalitatea maximă, de unde am tras concluzia că barometrul care măsura presiunea în închisori indica încă spre „favorabil".

După aprecierile noastre, cu toată imensa disproporție de forțe, lupta cu Mircea a durat cinci minute bune. Din cînd în cînd, zgomotele de trîntă de la ușa vecină se potoleau și chiar strigătele încetau. Nu se mai auzea decît

respirația grea a milițienilor, care-și trăgeau sufletul și icnelile înăbușite ale lui Mircea. Reușiseră să-l stăpînească și să-i astupe gura cu mîna. În clipa următoare însă, Mircea izbutea să se degajeze și tot tărăboiul reîncepea, vocea lui spărgînd iar liniștea cu o forță reînnoită. În cele din urmă, zgomotul ne-a parvenit mai estompat. Terenul de luptă se mutase în celula vecină. Cum nu puteam pune urechea la perete, fiindcă eram mai tot timpul supravegheați prin vizetă (probabil de unul din ofițeri), n-am mai auzit mare lucru.

După vreun sfert de oră s-au auzit pași de cizme părăsind celula vecină și din nou invectivele lui Mircea. Dar de data asta, vocea lui nu mai avea aceeași forță. De altfel, cum i s-a închis ușa la celulă, Mircea a tăcut. Cînd am fost siguri că prin dreptul ușii noastre nu mai mișunau gardienii, i-am ciocănit lui Mircea în perete. Ne-a răspuns cu o lovitură de pumn în zid, ceea ce însemna „pericol". Am mai așteptat o vreme, am ascultat din nou la ușă, dar n-am surprins nici un fel de zgomote suspecte. Toți gardienii se retrăseseră. Era liniște absolută. Coridorul era pustiu. Am repetat apelul la perete, dar Mircea ne-a răspuns la fel. După vreo două–trei încercări de a intra cu el în legătură, am renunțat. De fiecare dată ne-a bătut cu pumnul în perete, refuzînd astfel să ia contact cu noi. Nu ne puteam explica atitudinea lui!

O oră mai tîrziu, am auzit pasul gardianului pe coridor venind în direcția noastră. S-a oprit la ușa vecină, a descuiat-o și a intrat în celulă. Cîteva clipe mai tîrziu a ieșit iar pe coridor, urmat de pașii nesiguri ai lui Mircea. S-au oprit la ușa noastră. Gardianul a tras zăvoarele și i-a făcut loc lui Mircea să intre în celulă. Încă înainte de a trece pragul celulei, Mircea ne-a făcut cu ochiul și ne-a zîmbit. Pentru gardianul rămas în ușă și care nu-l vedea decît din spate, a continuat să pășească greu, clătinîndu-se pe picioare și sprijinindu-se de pereți. Nici nu s-a închis bine ușa și Mircea s-a trîntit pe saltea și a izbucnit în rîs.

În starea în care se prezenta, era mai mult motiv de plîns decît de veselie. Cu un crac de pantalon despicat pînă mai sus de genunchi, care la fiecare pas îi dezgolea un picior scheletic, cu haina de zeghe mai zdrențuită decît la plecare și lipsindu-i o mînecă smulsă din umăr, Mircea părea scăpat dintr-o explozie. Impresie întărită și de aspectul feței supte mînjite cu sînge. Trăsăturile lui extrem de mobile, rapiditatea cu care își schimba expresia feței, ca și trecerile lui neașteptate de la o stare la alta, în jocul lui de mim talentat, pe care se distra să-l exerseze cu orice ocazie, ne făcuse să-l numim „Nebunică". De data asta însă se întrecea cu gluma. Părea într-adevăr să nu mai fie în toate mințile, împrejurările nefiind de natură să îndemne la rîs.

Ce se întîmplase? Cînd i se spusese să-și ia bagajul și să iasă din celulă, Mircea fusese, ca și noi, convins că va pleca din Zarcă. Iluzie de scurtă durată! Ieșind pe coridor, s-a văzut înșfăcat de gardieni și tîrît spre celula de alături, a cărei ușă fusese deschisă dinainte. Totodată a remarcat și halatul alb al unui infirmier, care ținea în mînă un tub de cauciuc, o pîlnie și o cană

de metal. A înțeles ce i se pregătea și s-a împotrivit. Cît timp a durat rezistența lui, o știam după zgomotele pe care le auzisem, dar amănuntele bătăliei care se dăduse pe coridor pentru a-l imobiliza aveam să le aflăm acum.

Văzînd în ochii noștri și compătimire și îngrijorare, Mircea s-a oprit din rîs ca să ne liniștească: „Nu vă uitați la mine cum arăt! Să-i vedeți pe milițieni!" Și iar s-a pus pe rîs. Apoi ne-a făcut semn să ne apropiem și să stăm jos lîngă el, ca să ne povestească.

Chiar de la primele lui gesturi de împotrivire de a intra în celula vecină, își dăduse seama că gardienii primiseră dispoziții să se abțină de la brutalitate. În aceste condiții, chiar cu disproporția numerică ce-i favoriza, sarcina milițienilor era ingrată. Nu era ușor să imobilizeze cu forța un om care opune rezistență, fără să-l brutalizeze sau să-l lovească în vreun fel. Mircea a profitat din plin de această situație! A dat din mîini și din picioare, lovind în stînga și-n dreapta, unde nimerea. În învălmășeală, în timp ce milițienii îl trăgeau spre ușa celulei vecine, căutîndu-și un punct de sprijin, Mircea se agăța de vestonul cîte unuia din gardieni și nu-i mai dădea drumul, pînă ce nu-i săreau toți nasturii. Văzînd că-l privim cam neîncrezători, ca să ne arate că nu exagerează cu nimic isprăvile lui de pe coridor, Mircea s-a scotocit în buzunar și ne-a pus dovada pe saltea: un epolet de sergent! Smulsese trofeul de pe umărul unuia din gardieni! Faptul că le rupsese mai tuturor milițienilor nasturii de la haine și că pe unul din ei, care îi astupase gura cu mîna ca să nu mai strige, îl mușcase pînă la sînge îi dădea atîta satisfacție, încît ceea ce pătise el însuși nici nu-l mai afecta. În timpul luptei corp la corp, pe care o dusese pe coridor, se alesese cu cîteva contuzii și buza crăpată care încă îi sîngera. Cînd în fine fusese răpus de număr și imobilizat, i se pusese o cămașă de forță, i se descleștaseră fălcile cu sila și i se vîrîse tubul de cauciuc pe gît. După ce sanitarul îi turnase în stomac lichidul din cana cu care venise, toată echipa de milițieni se retrăsese din celulă, părăsindu-l pe Mircea în cămașă de forță. Era momentul cînd noi încercasem să luăm contact cu el și cînd Mircea, neavînd mîinile libere, ne bătea cu călcîiul în perete. Mircea ne-a povestit toată întîmplarea cu volubilitate și entuziasmat de ocazia ce o avusese să-și verse focul pe gardieni, fiind încă sub efectul excitației celor petrecute. Scurt timp după aceea însă a adormit răpus, și nu s-a mai trezit pînă a doua zi.

Dimineața următoare la „număr", cînd ofițerul de serviciu l-a întrebat dacă s-a hotărît să mănînce, Mircea l-a privit doar de pe salteaua pe care stătea întins, dar n-a catadicsit să răspundă. La împărțirea terciului, așa cum ne rugase, am depus gamela cu porția lui intactă, la ușă. O oră mai tîrziu, ușa s-a deschis iar. În prag a apărut ofițerul de serviciu, care i-a spus lui Mircea să iasă afară. În spatele lui, pe coridor, așteptau mai mulți gardieni și același sanitar cu furtunul și cana în mînă. De data asta Mircea știa la ce să se aștepte. Făcuse chiar unele pregătiri, hotărît să nu se lase hrănit. Își trăsese salteaua în colțul din fundul celulei, lîngă fereastră. Așezat pe ea,

cu spatele la zid și înconjurat de toate obiectele contondente pe care le putuse aduna (bocancii, pe care și-i scosese, capacul de la tinetă și cîteva brichete de cărbune), aștepta.

Încercasem să-l convingem să renunțe la grevă, cel puțin la opoziție, care oricum nu servea la nimic și nu făcea decît să-i consume ultimele forțe. Argumentație zadarnică, în fața încăpățînării lui Mircea, care ne dezarma cu replicile lui: „Pînă nu fac rost și de un epolet de ofițer, nu mă las!" Izbucnisem în rîs și renunțasem să mai insistăm, cu toate că începusem să fim serios îngrijorați de starea lui. Nu numai că era vizibil marcat de atîtea zile de nemîncare, cu ochii încercănați și obrajii scobiți, dar Mache, care îi luase de mai multe ori pulsul, constatase o neregularitate și slăbire a bătăilor inimii.

La ordinul ofițerului de a ieși afară, Mircea și-a băgat mîna într-un bocanc și i-a răspuns zîmbind și privindu-l batjocoritor: „Nu merg decît dacă mă luați în brațe!" Cu numai cîteva luni în urmă, o astfel de atitudine l-ar fi costat viața! Ofițerul, roșu de furie, într-o tentativă de a-și salva fața, s-a întors spre noi și ne-a ordonat: „Puneți mîna pe el și scoateți-l afară!"

Sperase probabil să ne intimideze și să-și impună din nou autoritatea știrbită, poate nu atît în ochii noștri, cît într-ai gardienilor de pe coridor, care asistau la scenă. În fața zîmbetelor noastre, fără să ne fi clintit din loc și mai ales a răspunsului pe care i l-a dat Paul Iovănescu, a înțeles însă că încercarea lui dăduse greș.

— Domnule locotenent, noi sîntem deținuți, nu salariații Securității!

— Marș afară, bandiților! a răcnit la noi, ieșindu-și din fire și congestionat la față. S-a întors apoi spre șeful de secție și i-a ordonat să ne bage în camera de alături.

— Luați-vă și saltelele și păturile! a mai strigat la noi.

Tîrînd saltelele după noi, am ieșit pe coridor. În urma noastră, la un semn al ofițerului, gardienii au început să pătrundă în celulă.

Așteptam încă în fața celulei vecine ca șeful de secție să ne descuie ușa, cînd Mircea a deschis ostilitățile. O ploaie de brichete de cărbune a răpăit în pereți și în ușa celulei pe care o părăsisem, ricoșînd și pe coridor. Cîțiva gardieni, ferindu-și capul cu mîinile, au ieșit îmbrîncindu-se din celulă. Dinăuntru se auzea vocea lui Mircea, care își însoțea fiecare zvîrlitură de brichetă cu cîte un epitet: „Criminalilor! Banditilor!" etc.

Între timp, am fost introduși în altă celulă. Prin ușa închisă, am mai urmărit o vreme zgomotele înăbușite, pînă ce treptat s-au potolit și, în sfîrșit, am auzit pașii gardienilor care se retrăgeau. Celula în care ne aflam, fiind de mai multă vreme nelocuită, fusese folosită ca depozit pentru surplusul de saltele de pe secție. Colea Ungureanu, după ce a examinat cu vădit interes stiva de vreo zece saltele de lîngă perete, s-a întors spre mine și m-a întrebat: „Ce zici, nașule, mă ajuți?" Înțelesesem dinainte la ce fel de ajutor făcea aluzie, fiindcă și mie îmi trecuse prin minte aceeași idee. Și nu numai mie! Am trecut imediat la fapte, ca și cum am fi fost înțeleși.

Eu mi-am descusut salteaua cu care venisem la unul din capete. Salteaua mea conținea cele mai puține paie sau, mai bine zis, ceea ce rămăsese din paiele cu care fusese cîndva umplută. Colea, care între timp alesese din stivă tot o saltea mai goală, a vîrît-o în salteaua mea pe care i-o țineam deschisă la gură ca pe un sac. Tot el, singurul posesor de ac dintre noi, mi-a cusut imediat salteaua la loc. La ultima împunsătură de ac, le-a făcut semn celorlalți camarazi ai noștri că rolul lor încetase și puteau de-acum părăsi poziția pe care o luaseră în dreptul ușii, pentru a face paravan în fața vizetei. În numai cîteva clipe, salteaua mea o înghițise pe cea din stivă, fără să se mai vadă nici o urmă a delictului comis.

Reîntorși în celula noastră, aveam să ne ocupăm de salteaua astfel capturată. O parte din ea a fost ruptă în fîșii, din care apoi am scos firele de bumbac din urzeală, singura sursă de ață de cusut a deținuților. Cu altă parte ne-am cîrpit hainele, fie cosînd peticele pe dinăuntrul lor, fie murdărindu-le în prealabil cu funingine din sobă, pentru a le camufla originea. Partea rămasă a fost ascunsă ca rezervă, tot în saltele. Zile întregi ne-am ocupat cu cusutul și cîrpitul, pînă ce ne-am considerat mulțumiți cu îmbunătățirile aduse îmbrăcămintei noastre. Dar de disecția saltelei și de toată această activitate, nu ne-am putut apuca decît peste cîteva zile. Deocamdată, din cauza grevei lui Mircea, ne bucuram de o mult prea mare atenție din partea pazei de pe coridor, a cărei frecventă supraveghere prin vizetă făcea imposibilă orice activitate nepermisă.

De astă dată, șeful de secție a venit mult mai repede să ne mute iar în celula noastră decît o făcuse cu o zi înainte cu Mircea. Cărămidaru, plantonul, depusese în fața ușii noastre o găleată cu apă și o cîrpă, pe care gardianul ne-a spus să le luăm cu noi, ca să facem curățenie în celulă. Abia cînd ne-a deschis ușa am înțeles de ce voia să spălăm pe jos, cînd nu trecuseră decît două zile de cînd fusese zi de curățenie generală pe tot celularul. Celula părea să fi fost devastată de un uragan! Soba era mutată din loc, iar burlanele, descompuse în bucăți, zăceau trîntite în mijlocul camerei. Tineta fusese răsturnată, iar conținutul ei de apă și urină, vărsat pe dușumele. Milițienii călcaseră în băltoaca formată, strivind sub cizmele lor bucățile de cărbune sfărîmate și întinzînd prin toată celula funinginea din burlanele sobei. Pînă și pereții purtau urmele negre ale brichetelor, transformate de Mircea în proiectile.

Din mijlocul acestui dezastru, sau mai exact, din același colț în care îl lăsasem, Mircea, strîns în cămașa lui de forță și zîmbind provocator, l-a apostrofat pe gardianul care ne deschisese ușa: „Adineauri fugeați toți ca niște lași! Acum, că m-ați legat, aveți curajul să intrați la mine!“ Gardianul ne-a lăsat să intrăm și a trîntit ușa în urma noastră, fără să riposteze, ca și cum n-ar fi auzit vorbele lui Mircea. Eram tot mai uimiți de această comportare! Fără să mai așteptăm vreo încuviințare, prima noastră mișcare a fost să-l liberăm pe Mircea din cămașa de forță. Nenorocitul, într-o ultimă atitudine

de bravadă, își adunase toate forțele pe care le mai avea pentru a-l înfrunta pe gardian, cînd acesta deschisese ușa. Acum, zăcea sfîrșit, cu respirația tăiată de efortul făcut, cu glasul stins, nereușind să mai vorbească decît în șoaptă. Mache și Paul i-au înregistrat un puls precipitat, mai slab și mai neregulat.

După ce am montat burlanele, ne-am apucat de curățenie. În timp ce spălam pe jos, am remarcat că eram observați prin vizetă. Ne așteptam ca gardianul să reacționeze față de îndrăzneala ce o avusesem de a-i fi scos lui Mircea cămașa de forță, dar vizeta s-a închis cu aceeași discreție cu care fusese deschisă, și pașii gardianului s-au îndepărtat la fel de tiptil cum veniseră. Nici cînd am terminat treaba și am bătut la ușă ca să dăm afară găleata și totodată și cămașa de forță, șeful de secție n-a ridicat nici o obiecție.

Mircea a rămas toată ziua întins pe salteaua lui și cu ochii închiși. Plutea între vis și realitate. Uneori se trezea și voia să ne spună cîte ceva. Trebuia atunci să ne apropiem cu urechea de el ca să-l putem înțelege și astfel îi simțeam respirația. Degaja un miros neplăcut, de acetonă. După spusele lui Mache, era produsul descompunerii mucoasei, sub efectul sucurilor gastrice asupra pereților stomacului gol. Se pare că și noi, la Oradea, miroseam la fel, dar cum toți eram în grevă, nu percepeam duhoarea. Pe cît era de slăbit și lipsit de energie, pe atît hotărîrea lui Mircea de a-și continua greva era mai nezdruncinată.

În cursul după-amiezii, am primit vizita lui Cornel Petrasievici. L-a examinat și el pe Mircea, după care, cu voia gardianului, s-a repezit pînă la celula lui și a revenit cu o seringă gata pregătită. În prezența gardianului, care nu-l slăbea din ochi, i-a făcut lui Mircea o injecție și a plecat fără să putem schimba cu el nici cel mai mic semn.

A doua zi, cînd au venit iar ca să-l hrănească artificial, n-a mai fost nevoie de întreaga desfășurare de forțe ca pînă aici, Mircea nemaifiind capabil să opună vreo rezistență. În timp ce eram evacuați din celulă, de data asta fără saltele, l-am văzut pe Mircea făcînd efortul să se ridice într-un cot și deschizînd gura să protesteze. Glasul lui n-a mai parvenit pînă la noi pe coridor și nici în celula de alături, unde am fost iar închiși, nu l-am mai auzit. În afară de tropăiala de cizme a gardienilor, care intraseră la el, n-am mai înregistrat alte zgomote. După un sfert de oră am fost reintroduși în celula noastră. De data asta era așa cum o lăsasem, intactă, iar Mircea zăcea pe salteaua lui, fără cămașă de forță. Părea și mai slăbit de puteri. După un timp, a fost agitat de spasme și a început să vomite. Numai lichid! L-am acoperit cu toate păturile pe care le aveam, fiindcă tremura de frig. Cînd s-a mai liniștit, a adormit.

Mache însă a bătut la ușă și i-a cerut gardianului să cheme ofițerul de serviciu, care a venit neașteptat de repede. Ne-am dat seama că aparenta indiferență față de soarta lui Mircea era numai simulată și că gardianul primise

dispoziție să anunțe imediat tot ce se întîmpla în celula noastră. Mache i-a explicat ofițerului că starea lui Mircea Vueric era critică și că necesita îngrijire medicală urgentă. Orice întîrziere îi putea fi fatală, inima slăbită putîndu-i ceda în orice moment. „N-are decît să mănînce dacă vrea să nu moară!" a fost primul răspuns al ofițerului.

Prevalîndu-se de faptul că e doctor, Mache i-a spus că din stadiul actual Mircea nu-și mai poate reveni, chiar dacă ar încerca să se hrănească normal. Apoi a recurs la argumentul care, în perioadele mai blînde de detenție, părea să aibă un mai mare efect asupra cadrelor M.A.I. decît apelul la sentimentele lor umane. „Domnule locotenent-major, eu, ca medic, mi-am făcut datoria să vă aduc la cunoștință starea gravă a camaradului nostru. Vă sfătuiesc să raportați mai departe situația, pentru a nu purta responsabilitatea morții unui om, în cazul că nu se ia nici o măsură pentru a-l salva. În caz de accident, noi vom fi martori că v-am anunțat și cineva va trebui să răspundă pentru această crimă. Să nu ziceți atunci că nu v-am spus!"

Ofițerul l-a ascultat pînă la capăt și n-a găsit cu cale să se indigneze de avertismentul formulat de Mache. Nu l-a acuzat că a îndrăznit să-l amenințe și nici n-a luat vreo măsură disciplinară împotriva lui, cum s-ar fi întîmplat altă dată. Înainte de a trînti ușa, s-a mulțumit să spună: „N-o să mă înveți tu, banditule, ce trebuie să fac!"

Am rămas cu impresia că intervenția lui Mache își produsese efectul și ne așteptam să-i vedem cît de curînd rezultatele. Ziua s-a încheiat însă, fără să se întîmple nimic. Abia a doua zi, puțin înainte de prînz, și-a făcut apariția un ofițer, care din ușă i-a spus lui Mircea să-și ia bagajul și să iasă afară. Mircea nu mai era capabil însă nici să meargă pînă la tinetă fără ajutorul nostru, dar să mai și plece pe propriile-i picioare din celulă. Convingîndu-se de neputința lui, ofițerul a plecat și s-a întors după o vreme cu doi deținuți, purtînd o targă.

Înainte de a fi scos din celulă și întins pe targă, Mircea a mai avut puterea să ne întindă mîna și, mai mult din buze, să-și ia rămas-bun de la noi. Era emoționat și avea lacrimi în ochi. Așa mi-a rămas în amintire, alături de imaginea primei noastre întîlniri, cînd, abia sosiți la Cavnic, Mircea se furișase pînă la baraca în care eram încă izolați și mi-a dat pe fereastră o pîine și un pumn de țigări. Nu l-am mai văzut niciodată. În anii următori, prezența lui în diferite închisori mi-a mai fost semnalată de cîteva ori de alți deținuți pe care i-am întîlnit în peregrinările mele prin lumea pușcăriilor. Mult mai tîrziu, cînd eram liber, în București, am aflat de la alți deținuți că, la scurt timp după eliberare, Mircea Vueric murise, pe undeva prin Moldova.

Ne apropiam de Crăciunul din 1954. Ninsese mult. În curtea din fața bucătăriei nu se mai circula decît pe pîrtii întreținute zilnic de echipa de deținuți. Zile în șir, n-am mai fost scoși la aer din cauza zăpezii necurățate

și troienite în curțile de plimbare ale Zărcii. Ce-i drept, nici nu duceam prea mult dorul plimbării. Răbdam destul de frig în celulă, ca să ne mai tragă inima să rebegim și pe afară.

O dată cu înăsprirea vremii, părea că și regimul din închisoare devenise mai dur. Mîncarea se degradase treptat. Arpacașul, oricît de prost ar fi fost, dar care reprezenta o hrană mai consistentă, dispăruse aproape complet din alimentație. Cartofii apăreau sporadic în gamelă, iar fasolea, deloc. Și carnea se rărise. Meniul părea să se fi stabilizat la un fel unic de mîncare: ciorbă de gogonele murate! Uneori mai puțin acre, alteori așa de acide și de sărate, încît cu toată foamea am fi renunțat să ne mîncăm porțiile, dacă ciorba n-ar fi fost fierbinte. Cel puțin ne mai încălzea! Cîteodată, printre gogonelele din gamelă descopeream urme de fibre de carne de la capete de vită sau cîteva bucăți de burtă. În rest, pe suprafața ciorbei, nu plutea nici o steluță de grăsime.

Și atitudinea gardienilor se mai schimbase. Deveniseră mai vigilenți și parcă mai agresivi. Ne sîcîiau tot mai des la vizetă, acuzîndu-ne că nu respectăm regulamentul. Găseau tot felul de pretexte ca să ne bată în ușă: ba vorbeam prea tare, ba ne interziceau să stăm culcați în timpul zilei sau să ne plimbăm cu pătura în spinare, cerîndu-ne ca, de la „deșteptare" și pînă la „stingere", păturile să fie întinse pe saltele. Era clar că începuse să bată un nou vînt și, ca de obicei, cînd regimul din închisoare se înăsprea, cei mai răi dintre gardieni se remarcau prin excesul de zel în aplicarea măsurilor și chiar prin inventivitatea de care dădeau dovadă, pentru a ne face viața cît mai grea. Dacă pe tot timpul verii, gardienii se mulțumeau numai să ne amenințe cînd se isca vreun incident, acum, aceste amenințări se puneau în practică. Ne-am putut da seama de mai multe ori că deținuții din alte celule au fost trimiși la „izolare", undeva la etaj. Curînd aveam să aflu mai exact ce înseamnă izolarea, fiind eu însumi pedepsit pentru cinci zile.

Gardianul îmi atrăsese atenția prin vizetă că vorbesc prea tare, ceea ce nici măcar nu era adevărat. Făcusem imprudența să protestez și, cîteva zile mai tîrziu, în dimineața Ajunului de Crăciun, la „număr", ofițerul de serviciu mi-a citit raportul făcut de gardian, care îmi ceruse pedepsirea pentru „nerespectarea regulamentului", raport ce fusese aprobat de comandantul închisorii. Am fost scos pe coridor și percheziționat la piele. Mi-au lăsat numai indispensabilii, cămașa, pantalonii și vestonul de zeghe, și însoțit de un gardian, am urcat scările spre secția de la etaj.

Celula în care m-a închis se afla cam deasupra celei pe care o părăsisem; în afară de soba, bineînțeles rece, și o tinetă fără capac, era absolut goală. Cu toată pavăza oblonului, geamurile erau acoperite de flori de gheață, iar în celulă era de-a dreptul ger. Ca să nu înghețe, am început să mă plimb, făcînd totodată mișcări de încălzire cu brațele. Pe măsură ce oboseam, am renunțat mai întîi la mișcarea brațelor, iar mai apoi și la pasul vioi, cu care pornisem. Cînd m-au lăsat puterile și n-am mai putut să-mi continui nici

automatismul mersului în care intrasem, m-am așezat pe pragul ușii, cu genunchii la gură și cu spatele proptit de tocul de lemn al ușii. Cel puțin, nu mă rezemam de peretele rece ca gheața. Cu capul plecat, cu fruntea pe genunchi și haina ridicată cît mai sus peste cap, încercam să mă încălzesc cu propria-mi răsuflare, suflîndu-mi în sîn. Nici asta nu era o soluție, fiindcă aburii respirației condensate îmi umezeau pantalonii la genunchi și zeghea în dreptul gurii. După un timp, cînd frigul devenea insuportabil și mă apuca tremuratul, reîncepeam să mă plimb, pînă ce iar oboseam. Ciclul acesta l-am repetat timp de cinci zile, uneori și noaptea.

Peste zi, singurele variații interveneau la ora prînzului, cînd mi se dădeau două sute cincizeci de grame de pîine și o gamelă cu apă caldă. Se pare că, după regulament, apa trebuia să fie sărată și fierbinte. N-am simțit să fi fost sărată, în schimb avea gust de rugină de la gamela cu smalțul sărit, mirosea a mîncare și vas nespălat, și nu era nici fierbinte. Chiar și așa însă, lichidul călduț în stomac îmi prindea bine și nu mai tremuram o bucată de vreme.

Către seară, am primit rația de surcele și brichete ca să-mi fac foc. A fost o surpriză plăcută, fiindcă nu mă așteptam. De obicei, locurile de pedeapsă nu erau încălzite. M-am bucurat însă degeaba, fiindcă după repetate eșecuri de a întreține focul, trebuind să înduplec de mai multe ori gardianul să mi-l reaprindă, cînd în cele din urmă a început să ardă, n-am reușit decît să umplu celula de fum și să fiu nevoit să deschid fereastra. E drept că, tot timpul cît m-am agitat cu făcutul focului, am uitat de frig, iar apoi, pînă la „închidere", m-am mai dezmorțit, stînd așezat pe sobă, al cărei capac de tablă reținuse puțină căldură. Cînd s-a răcit de tot, mi-am reînceput plimbările.

La un moment dat, m-am oprit din mers ca să ascult. Mi se păruse că aud voci. Nu mă înșelasem! La început nedeslușite, iar apoi tot mai distincte, au început să-mi parvină voci de copii. Cîntau colinde de Crăciun. Veneau cîntînd pe o stradă ce se apropia de zidurile închisorii și, pe măsură ce înaintau, colindele se auzeau tot mai puternic, pentru ca apoi să înceteze aproape brusc, probabil la o cotitură a drumului. În toate cele cinci zile cît am stat la „izolare", o dată cu lăsatul serii, veneau și colindătorii. Mă obișnuisem să-i aștept. Pînă tîrziu răsunau colindele de Crăciun, ridicîndu-se pe deasupra zidurilor înalte și păzite ale închisorii. Purificate parcă de spațiul străbătut și limpezite în gerul și liniștea nopții, cîntecele îmi pătrundeau în celulă atît de clare, încît înțelegeam fiecare cuvînt. După Cavnic și Oradea, înscriam acum, pe răbojul meu de pușcăriaș, al treilea Crăciun pe care îl petreceam în temniță, în Zarcă la Aiud.

Încă din primele momente de cînd intrasem în izolare, imediat după ce gardianul se îndepărtase, încercasem să iau contact cu celulele vecine. Din dreapta, nici un semn de viață! Din stînga, am primit răspuns. Mi se răspundea la fiecare bătaie în perete, dar atîta tot. Vecinul meu nu încerca să pună cănița la perete. Bănuind că nu cunoaște sistemul, am început să-mi

deplasez treptat ciocăniturile de-a lungul peretelui, ca să-l fac să înțeleagă să vină la fereastră. Numai după multe stăruințe, l-am auzit în sfîrșit deschizînd fereastra.

Încredințîndu-mă mai întîi că gardianul era tot ocupat cu împărțirea mesei la celălalt capăt al coridorului, m-am grăbit și eu să deschid fereastra și dintr-o săritură m-am apucat de gratii, rămînînd agățat de ele. Măsurîndu-mi cu grijă vocea ca să nu fie auzită pînă în curte, m-am adresat vecinului meu, începînd prin a-i spune cine sînt, de unde vin și în ce împrejurări am ajuns la etajul Zărcii. Mi-a răspuns cu o voce tremurîndă, de om bătrîn și suferind. A început prin a se scuza că n-a putut da mai repede curs chemării mele. Era chinuit de dureri mari reumatice și îi venea tare greu să se miște și mai cu seamă să se suie la fereastră. Cînd mi-a spus numele, am rămas înmărmurit: era scriitorul Nicu Gane! În vremea evadării, cît stătusem ascuns în casa Haritonilor, recitisem tocmai *Trecute vieți de Doamne și Domnițe*!

Dialogul pe care l-am avut cu el a durat atît timp cît l-au ținut puterile să stea agățat la fereastră. S-a bucurat de veștile pe care i le-am dat despre nepoții lui, Ștefan și Gheorghe Gane, pe care îi văzusem cu un an și jumătate în urmă, la București. Identificîndu-mă al cui fiu eram, mi-a spus: „Nici nu se putea ca fiul lui Tilică să nu fie în închisoare!"

În acel moment, s-a auzit o altă voce de la o altă fereastră: „Bădie, mă bucur să-ți aud glasul!" Intrusul era Radu Gyr!

A urmat un schimb de urări de Sărbători, după care conversația a încetat brusc. Se auzeau pașii gardianului pe coridor! Cu puțin înainte, Nicu Gane ne anunțase de altfel că nu-l mai țin puterile să se mențină la gratii. Mă gîndeam și la efortul pe care trebuia să-l fi făcut Radu Gyr pentru a se cățăra la geam. Cu cîteva luni înainte, îl văzusem adus în spinare de Cărămidaru, la cabinetul medical. Cele cîteva vorbe schimbate cu Nicu Gane, limba lui aleasă, cu accent moldovenesc, ca și farmecul acelui glas firav și puțin trist vor rămîne una din amintirile mele cele mai duioase din Zarcă. Altă ocazie n-am mai avut să-l aud pe Nicu Gane, dar în fiecare dimineață și seară, cît am stat în izolare, l-am salutat cu cîte un pumn în perete, primind și de la el același răspuns.

A treia zi, după cum prevedea regulamentul, am primit întreaga rație de mîncare. Ciorba fierbinte de gogonele acre, de la prînz, a făcut adevărate minuni. Nu numai că m-a încălzit, dar mi-a provocat și o dulce toropeală, încît am adormit ghemuit pe pragul de la ușă și nu m-am trezit decît după ce m-a pătruns iar frigul. Ziua mi s-a părut mai puțin lungă. La masa de seară am fost și mai norocos: s-a nimerit să fie un arpacaș „mai gros", ceea ce devenise rar în ultima vreme. În seara aceea m-am culcat sătul. Făcut covrig sub pătură, am adormit și pînă dimineața n-am mai simțit nici frigul, nici tăria dușumelelor.

N-aș putea spune că ultimele zile de izolare au fost mai grele ca primele. E drept că frigul, foamea și oboseala creșteau și se făceau tot mai mult simțite,

pe măsură ce timpul trecea, dar totodată își făcuse loc și obișnuința cu noile condiții, care nu mi se mai păreau așa de înspăimîntătoare ca la început. Și totuși, a cincea zi, cînd am fost dus în celula mea de la parter, am avut impresia că mă întorc acasă.

Afecțiunea cu care m-au înconjurat prietenii, de cum am intrat pe ușă, mi-a încălzit inima. Mă așteptau cu rezerve de pîine și turtoi din rațiile lor, îmbiindu-mă să mănînc, neștiind ce-ar mai putea face ca să simt că sînt alături de mine. Se pare că gerul și foamea pe care le îndurasem în izolare își lăsaseră amprenta și că eram mai supt la față și cu ochii mai afundați în orbite decît înainte de a-i fi părăsit. În schimb, prietenii mei stăteau zgribuliți și cu gulerele hainelor ridicate, în timp ce eu, prin contrast, apreciam din plin atmosfera plăcută și primitoare din celulă. Cînd s-a mai făcut și focul, m-a cuprins o moleșeală binefăcătoare și un sentiment inexplicabil de profundă mulțumire. După „număr", am adormit imediat. A doua zi dimineață, m-am trezit bine dispus și refăcut.

Timpul a continuat să treacă în monotonia de mai înainte, fără evenimente noi, doar cu o lentă însă sensibilă înăsprire a regimului.

Așa s-a încheiat anul 1954 și am intrat în 1955. Iarna nu se terminase încă, dar gerul se mai domolise cînd mi-am făcut al doilea stagiu de cinci zile de izolare.

Într-o seară, după stingere, cînd toți camarazii noștri adormiseră, Titi Coșereanu și cu mine mai stăteam încă de vorbă. Ne făcusem un fel de program de conversație în limba franceză, în fiecare seară. Discuțiile, care uneori se prelungeau pînă noaptea tîrziu, ne foloseau amîndurora, nu numai ca să ne treacă timpul mai ușor, dar și ca exercițiu. Titi voia să-și perfecționeze pronunția și își mai îmbogățea vocabularul, iar eu nu uitam ce știam. Vorbeam pe șoptite, ca să nu tulburăm somnul celorlalți. Scîrțîitul podelei pe coridor ne-a dat de veste că gardianul se apropiase de celula noastră. Cu toate că ne-am dat seama că se oprise la ușă ca să asculte, curios să surprindă ce vorbim, în loc să tăcem, ne-am continuat conversația. De serviciu se nimerise să fie unul din gardienii cei mai nesuferiți, care își făcea o plăcere din a ne sîcîi și a ne șicana în toate chipurile. Cîteva zile mai tîrziu, ofițerul de serviciu ne-a citit raportul gardianului, cerîndu-ne pedepsirea pentru că „discutasem politică într-o limbă străină ca să nu fim înțeleși". Primisem fiecare cîte cinci zile de „regim sever" și după ce am trecut prin ritualul obișnuit al percheziției, Titi a fost închis într-o celulă goală de la parter, iar eu într-una de la etaj, alta decît cea în care fusesem prima dată izolat.

Deși mai frig decît în celula noastră de la parter, era departe de a mai fi gerul pe care-l îndurasem de Crăciun. În schimb, poziția era mai dezavantajoasă, fiind foarte aproape de biroul gardianului de serviciu. Trebuia să aștept ca treaba de pe secție să-l oblige să se îndepărteze către unul din capetele coridorului, fie la distribuirea mesei, fie la ora „programului", pentru

a lua contact cu vecinii. La prima ocazie am putut stabili că și aici numai celula din stînga mea era locuită. De îndată ce gardianul și-a părăsit biroul, mi s-a bătut în perete. Vecinul meu care luase inițiativa părea familiarizat cu procedeele de comunicație, așa că n-am întîmpinat greutăți la vorbitul prin perete cu ajutorul căniței de băut apă. M-am prezentat și i-am explicat că fusesem pedepsit cu cinci zile de izolare.

Vecinul meu se numea Fleischer și era sionist. Era de cîteva luni de zile complet singur, celulele din stînga și dreapta lui fiind goale. Eram primul locatar al uneia din ele și totodată primul om cu care stătea de vorbă de cînd ajunsese în Zarcă. Vecinul meu era foarte vorbăreț și chiar puțin exaltat. Am pus aceste apucături pe seama efectului singurătății prelungite. Cu întreruperile de rigoare, cînd gardianul era în apropiere, ne-am reluat conversația de cîte ori a fost posibil, în toate cele cinci zile cît am fost vecini. Mi-a povestit o mulțime despre el și despre țelurile mișcării sioniste. Timpul mi-a șters din memorie amănuntele, dar esențialul l-am reținut.

Fleischer era unul din șefii importanți ai Mișcării sioniste din România, avînd legături directe cu cercurile din Israel. Fusese arestat și anchetat la Ministerul de Interne. După primele zile în care nu lipsiseră brutalitățile obișnuite, ancheta luase brusc o altă întorsătură. Din acea zi, fusese tratat cu toate menajamentele posibile în ceea ce privea condițiile de detenție, iar ancheta luase aspectul unor conversații civilizate cu diverși civili din Ministerul de Interne, de altă calitate și alt rang decît al anchetatorilor obișnuiți. Dedusese, și chiar i se dăduse de înțeles, că pentru el interveniseră autoritățile israeliene, cu care se purtau tratative la un nivel mai înalt decît al Ministerului de Interne. Apoi brusc, într-o bună zi, fără nici o explicație, fusese scos din celulă, suit într-o mașină și transportat la Aiud, în Zarcă. Privilegiile și menajamentele, de care se bucurase în subsolul de la Interne, încetaseră. Era supus regimului general al celor din Zarcă. Cu cîteva excepții totuși: nu fusese tuns în cap și i se dăduse voie să poarte în continuare barbă și mustăți. De cîteva ori fusese vizitat de comandantul închisorii, care se informase personal de sănătatea lui.

Fleischer era fără îndoială un caz special. Numai faptul că se afla în Zarcă, fără să fi fost condamnat, constituia o curiozitate cu totul ieșită din comun. Fleischer pretindea că fusese adus în Zarcă pentru a i se pierde urma și pentru a se asigura secretul absolut în jurul persoanei lui. Susținea că la Ministerul de Interne, sistemul de izolare nu era perfect impermeabil și că prin anumite persoane „prietene", din chiar cadrele ministerului, transpiraseră vești despre el în exterior. În acest fel, serviciile israeliene fuseseră în permanență informate despre el. Acum, de cînd fusese mutat în Zarcă, nimeni nu mai știa nimic de soarta lui și asta îl îngrijora. Era convins că dacă tratativele pentru răscumpărarea lui eșuau, risca să fie lichidat într-un fel sau altul de Securitate, fiindcă știa prea multe. De aceea, credea el, se luaseră aceste măsuri de izolare absolută, pentru ca la nevoie să-l facă să dispară discret,

fără a lăsa vreo urmă. Singura lui salvare de la această eventualitate era spargerea zidului secretului din jurul lui. În acest scop, mă ruga insistent, și mi-o amintea zilnic, să le vorbesc tuturor deținuților cu care voi avea ocazia să iau contact despre prezența lui în Zarcă. Răspîndind vestea existenței lui în Aiud, informația va fi transmisă de la om la om, intrînd în circuitul obișnuit de difuzare a știrilor printre deținuți și astfel se va ști unde se află. În cele din urmă, informația va ajunge și la urechea prietenilor, care vor putea interveni pentru el.

Povestea lui Fleischer era plină de mistere și de lacune. Era evident că nu-mi spusese totul și că trecuse multe lucruri sub tăcere. Cu toate astea, am fost convins de buna lui credință și i-am promis că nu voi uita să-i satisfac dorința, dacă voi avea ocazia și voi scăpa eu însumi din Zarcă. Făgăduiala mea era sinceră și pornea din toată inima, deși la ora aceea nu întrevedeam nici o speranță s-o pot aduce la îndeplinire. Nu puteam împărtăși decît prietenilor mei din celulă cele discutate cu Fleischer și, cu asta, vestea existenței lui avea să rămînă tot între zidurile Zărcii. Și totuși, n-a mai trecut mult și mi s-a oferit ocazia să mă pot ține de cuvînt!

Încă de la prima noastră convorbire, cînd îi spusesem că eram pedepsit cu cinci zile de „arest sever", Fleischer mă anunțase că îmi va da în fiecare zi sfertul lui de pîine. Mi-a explicat că atunci cînd va fi scos cu tineta la WC, va depune ratia lui de pîine într-o ascunzătoare de la fereastra încăperii. Cînd îmi va veni și mie rîndul să fiu scos la „program", n-aveam decît să scot mîna printre gratii, în partea dreaptă a ferestrei, unde, pe fața exterioară a zidului se află o adîncitură. Acolo voi găsi pîinea! Cu toate protestele mele, Fleischer a insistat să accept, spunîndu-mi că este o obligație elementară ca în această situație să ne ajutăm reciproc. Trebuie să ne considerăm frați nu numai de suferință, dar și de luptă, pentru că nutrim, fiecare pentru țara lui, aceleași idealuri, fiind și unul și altul naționaliști și deci pe aceeași parte a baricadei. Mi-a vorbit mult și cu înflăcărare despre comunitatea noastră de vederi și alianța naturală care trebuie să ne unească. Am mai încercat să rezist ofertei, declarîndu-i că nu voi ridica pîinea chiar dacă o va lăsa la WC.

Răspunsul lui a venit prompt: „Am jurat că-ți voi lăsa zilnic porțiile mele de pîine. Dacă nu le vei lua, bucățile se vor acumula în acel spațiu nu prea încăpător și vor fi descoperite de gardian. Procedînd așa, nu vei ajuta decît la descoperirea ascunzătorii, privîndu-i în viitor pe alți deținuți să se folosească de ea!"

Am fost silit să capitulez. Timp de cinci zile, cu regularitate, am găsit porția lui de pîine la locul pe care mi-l indicase. Ajutorul lui Fleischer mi-a prins bine și cele cinci zile de izolare în care n-am mai răbdat de foame au fost mai suportabile. Abia după ce m-am întors în celula mea de la parter și le-am povestit camarazilor mei cele petrecute, ne-am explicat atitudinea și sensul vorbelor lui Fleischer: mă socotise membru al Mișcării Legionare!

De aceea îmi vorbise ca un naționalist israelian care se adresează unui naționalist român!

La cîtăva vreme după revenirea mea în celula de la parter, nu știu nici azi datorită cărei întîmplări, Fleischer a fost scos la plimbare în curticica de sub fereastra noastră. Atunci, prin gaura oblonului, l-am văzut pentru prima și ultima oară. L-am identificat imediat, fiind singurul deținut de aici care purta barbă și nu era tuns. Gestul lui de a-mi fi cedat rația lui de pîine, cînd eu nu primeam de mîncare, a căpătat în ochii mei o nouă dimensiune, cînd l-am văzut cum arăta. Era mult mai slab ca mine, aproape scheletic!

Cuprins

Nota autorului 7
Prima arestare. Malmaison, 1949 9
A doua arestare, iulie 1952. La Interne 17
În arestul Securității Pitești 20
La Penitenciarul Pitești 33
Procesul 37
Din nou la Penitenciarul Pitești 43
Plecarea spre București 53
Văcărești 55
Jilava. Fortul nr. 13 59
Plecarea din Jilava 70
La mina de la Cavnic (Capnic) 73
Cavnic. Crăciunul 1952 134
Paștele la Cavnic 167
Ne pregătim de evadare, mai 1953 183
Sîmbătă, 6 iunie 1953. Evadarea de la mina Cavnic 194
Evadați. Prin pădurile Maramureșului și ale Bucovinei 208
Evadați. La București 257
Duminică, 13 septembrie 1953. Din nou arestat. La Interne 309
În anchetă. La Securitatea din Calea Rahovei 324
În anchetă. La Securitatea din Baia Mare 355
În lanțuri. La penitenciarul din Oradea 368
Procesul. Greva foamei 414
Plecarea de la Oradea 455
La Aiud. Zarca Aiudului 466
Indice de nume 567

Arestat pentru prima oară în 1949, anchetat şi eliberat curând, arestat din nou în 1952 şi condamnat la douăzeci de ani de muncă silnică pentru „uneltire împotriva statului", Ion Ioanid a trecut prin aproape toate închisorile comuniste din România, cunoscând, odată cu teribila pedeapsă a privaţiunii de libertate, toate ororile unui regim de detenţie violent şi abuziv.

După un „stagiu" la Văcăreşti şi la Jilava, ajunge în minele de la Cavnic, unde organizează spectaculoasa evadare care îl va aduce în Bucureşti în vara lui 1953. Prins de hăitaşii Securităţii chiar în centrul oraşului, este dus la penitenciarul din Oradea şi pus în lanţuri. Deşi reconstituie o tragică peregrinare, deşi face un recurs dureros la memorie, nici o urmă de patetism, nici o notă de patimă, nici o tendinţă de literaturizare ieftină nu îşi găsesc locul în acest adevărat roman-fluviu, scris de cel pe care criticii l-au numit „un Soljeniţîn român".

Închisoarea noastră cea de toate zilele apare, după zece ani, din nou la Humanitas, în trei volume, într-o ediţie care reia textul revăzut şi adăugit de Ion Ioanid.

ISBN 978-973-50-4203-5
ISBN 978-973-50-4204-2

Foto copertă © Fundaţia Academia Civică
„Cortegiul Sacrificaţilor", grup statuar de Aurel Vlad
Memorialul Victimelor Comunismului şi al Rezistenţei